DOCUMENTA

CALENDARE ȘI ALMANAHURI ROMÂNEȘTI DIN BUCOVINA (1811-1918)

Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni

Vasile I. Schipor

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași

D O C U M E N T A

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI
2016

Colecția **DOCUMENTA** este coordonată de prof.univ.dr. Petronel Zahariuc

Vasile I. Schipor (născut în 1953) este CS III dr. la Institutul „Bucovina" al Academiei Române, secretar de redacție al periodicului „Analele Bucovinei" (din 1994); a publicat numeroase studii și articole în diverse periodice românești, din țară și de peste hotare, precum și în volume colective. Contribuțiile sale referitoare la istoria culturii românești din Bucovina sunt reunite parțial în volumul de autor *Bucovina istorică. Studii și documente* (București, Editura Academiei Române, 2007, 642 p. + 40 planșe cu facsimile și reproduceri după lucrări de artă) și în mai multe lucrări îngrijite, publicate în colaborare: Mihai Horodnic, *Izvorul primăverii* (Rădăuți, 2004); Filimon Rusu, *Amintiri. Oameni și locuri din Țara Fagilor* (București, 2009); Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și studii lexicografice* (București, 2010); *„Revista Bucovinei", București, 1916; Cernăuți-Timișoara, 1942-1945. Bibliografie* (Suceava, 2015).

Referenți științifici:
Conf.univ.dr. Ana-Maria MINUȚ, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași
CS I Andi MIHALACHE, Institutul „A. D. Xenopol" Iași

Redactor: Tamara BOTEZ
Coperta: Manuela OBOROCEANU
Tehnoredactor: Florentina CRUCERESCU

Foto copertă: Cernăuți, *Enzenberg Hauptstrasse* [Promenadă], ilustrată poștală serială, cu numărul 4785, editată în limba germană de Firma L.&P. (4 septembrie 1904). Sursa: wiener.werkstaette-postkarten.com

ISBN 978-606-714-265-5

700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

D O C U M E N T A

CALENDARE ȘI ALMANAHURI ROMÂNEȘTI DIN BUCOVINA (1811-1918)

Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni

Cuvânt-înainte de Mihai-Ștefan Ceaușu

Vasile I. Schipor

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI
2016

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SCHIPOR, VASILE
Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918): contribuţia lor la propăşirea cultural-naţională a românilor bucovineni / Vasile I. Schipor; cuv. înainte de Mihai-Ştefan Ceauşu. - Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2016
Conţine bibliografie
Index
ISBN 978-606-714-265-5

I. Ceauşu, Mihai-Ştefan (pref.)

050.9(498.6)"1811/1918"

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE

Cercetarea evoluţiei istorice a Bucovinei, sub stăpânirea habsburgică, a preocupat şi preocupă azi, la fel de mult ca şi ieri, pe istoricii români, germani, evrei sau ucraineni. Dovadă vizibilă în acest sens sunt numeroasele studii elaborate de-a lungul timpului, ce acoperă o bogată şi variată plajă tematică, pe care regretatul bibliograf german Erich Beck le-a repertorizat cu acribie, în urma unui efort exemplar, menit a suplini munca unui institut, în cadrul a patru volume bibliografice monumentale. Unele dintre acestea urmăresc să contureze imaginea complexă a universului cultural al acestei provincii multietnice, aflate la graniţa răsăriteană a Monarhiei de Habsburg, din perspectiva evoluţiei şcolii, literaturii, presei, teatrului sau a muzicii. Istoria culturii în spaţiul bucovinean, ca element esenţial în devenirea individului şi a colectivităţii, a fost analizată atât din perspectiva contribuţiei aduse de români, germani, ucraineni etc. la dezvoltarea culturală a propriei naţionalităţi, cât şi a aportului la îmbogăţirea patrimoniului cultural provincial.

Pe aceste ultime coordonate se înscrie şi prezenta carte elaborată de domnul Vasile I. Schipor, reputat cercetător ştiinţific la Institutul „Bucovina" al Academiei Române din Rădăuţi, care s-a impus în peisajul istoriografic românesc contemporan graţie unor contribuţii temeinic documentate, ce permit o aprofundare clară şi echilibrată a istoriei vieţii culturale bucovinene, din perspectiva devenirii istorice a calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina habsburgică, cât şi a locului şi a rolului lor cultural-naţional. Întocmită iniţial ca teză de doctorat, pe care a susţinut-o cu succes în anul 2014, în cadrul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol" din Iaşi al Academiei Române, cartea de faţă prezintă cititorilor interesaţi o imagine fidelă a vieţii culturale româneşti din spaţiul multietnic al Bucovinei, în secolele XIX-XX.

În ansamblu, analiza este făcută prin prisma a două componente, esenţiale în construcţia lucrării, *calendarul* şi *almanahul*, în cadrul cărora, dincolo de aspectele practice, dedicate vieţii cotidiene, sunt reliefate contribuţiile aduse la propagarea culturii şi a conştiinţei naţionale în rândul românilor bucovineni, dar şi la întărirea unităţii culturale panromâneşti. Cronologic, cercetarea întreprinsă are drept punct de plecare anul 1811, ce reprezintă momentul apariţiei primului calendar românesc în Bucovina, aflată sub stăpânire habsburgică, şi se încheie în 1918, odată cu înglobarea provinciei în cadrul statului român, existând şi scurte incursiuni ştiinţifice şi dincolo de acest an.

Pentru atingerea scopului propus, de a reliefa „sine ira et studio" evoluţia istorică a vieţii culturale din Bucovina, lucrarea este susţinută de o docu-

mentaţie amplă, ce are la bază parcurgerea unei vaste bibliografii, însumând principalele studii şi lucrări de specialitate româneşti şi străine. Literaturii de specialitate studiate i s-au adăugat informaţiile rezultate din investigarea minuţioasă a numeroase volume editate, a unor valoroase instrumente de lucru, a memorialisticii şi a corespondenţei unor personalităţi culturale bucovinene şi nu numai, care au fost publicate de-a lungul timpului, precum şi a celor mai importante periodice ale vremii. Întreaga documentaţie adunată printr-un efort îndelungat şi susţinut din multitudinea de surse edite consultate a fost coroborată şi completată cu informaţii noi, inedite, rezultate din cercetarea asiduă a unor importante fonduri şi colecţii aflate în fondurile documentare din arhivele, bibliotecile şi muzeele din Rădăuţi, Suceava, Iaşi sau Bucureşti.

Volumul, judicios alcătuit, debutează în manieră clasică, cu o introducere în care autorul îl acomodează pe cititor cu o serie de chestiuni generale, legate de motivaţiile abordării temei, istoriografia problemei, metodologia adoptată şi obiectivele urmărite în demersul său ştiinţific. Apoi, pe parcursul celor patru capitole ale acestei importante contribuţii ştiinţifice, aflate într-o înlănţuire logică, dl Vasile I. Schipor, utilizând cu pertinenţă bogatul material documentar adunat, o realizat o profundă şi completă analiză ştiinţifică a evoluţiei vieţii culturale bucovinene, oglindită prin prisma calendarelor şi amanahurilor publicate de-a lungul timpului, relevându-i realizările şi neîmplinirile, precum şi virtuţile educaţionale şi naţionale.

Mai întâi, într-un consistent capitol, pentru o mai bună percepere a contextului general, este efectuată o amplă şi detaliată analiză a ansamblului evoluţiei istorice a calendarului şi almanahului, ca gen, în întreg spaţiul românesc, pornind de la origini şi până la 1918, stabilind în acest cadru etapele importante, precum şi momentele semnificative ce au marcat această evoluţie.

Odată angajat pe această direcţie, autorul a fost interesat, în cel de-al doilea capitol, să întreprindă o reconstituire detaliată şi veridică a evoluţiei periodicelor bucovinene, pornind de la primul calendar în limba română, tipărit în 1811, în Cernăuţi, de Vasile Ţintilă, continuat din 1841 de „Calendar pentru Bucovina", devenit, după 1849, „Calendariu pentru ducatul Bucovinei", care, sub redacţia preoţilor Porfiriu Dimitrovici, Teoctist Blajevici şi, mai ales, a lui Samoil Andrievici Morariu, dezvoltă şi o importantă parte culturală, parte ce va fi dezvoltată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, mai ales, de „Calendarul" Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, „Almanahul" Societăţii „Academia Ortodoxă" şi „Calendariul poporului bucovinean". În cadrul aceluiaşi capitol, autorul reuşeşte, apoi, să realizeze o pertinentă analiză asupra modului în care publicaţiile periodice ale timpului au oglindit câteva din preocupările societăţii româneşti bucovinene din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi din primele decenii ale celui următor, ce au avut în vedere înfiinţarea şi multiplicarea cabinetelor de

lectură la scara întregii provincii sau problema rolului şi a locului femeii în societate şi, mai ales, a educaţiei şi a instrucţiei tineretului bucovinean.

În continuarea demersului său, realizat însă într-un alt registru, în cadrul celui de-al treilea capitol, analiza prosopografică a calendarelor şi almanahurilor româneşti bucovinene îi oferă autorului prilejul nuanţării în profunzime a câtorva repere ce au în vedere descrierea bibliografică, prezentarea părţii calendaristice şi, mai ales, descrierea detaliată a fragmentelor culturale vizând şapte calendare şi două almanahuri, socotite a fi reprezentative pentru tema studiată.

În fine, într-un ultim capitol, autorul reuşeşte să contureze, cu acribie şi meticulozitate, pe baza fişelor biobibliografice, imaginea veridică a vieţii şi activităţii celor care au fost redactorii şi colaboratorii celor două tipuri de periodice româneşti bucovinene, de-a lungul a trei intervale cronologice, ce acoperă întregul segment de timp studiat, respectiv perioada 1811-1873 sau a începuturilor, cea a dezvoltării, cuprinsă între 1874 şi 1895, şi, în fine, cea a înfloririi, situată între anii 1896 şi 1918. Tot aici, autorul întreprinde o interesantă şi complexă privire retrospectivă, cu rol comparativ, privitoare la situaţia calendarelor şi almanahurilor româneşti bucovinene după unirea din 1918.

Toate acestea recomandă cartea semnată de domnul Vasile I. Schipor atât specialiştilor în domeniu, cât şi publicului iubitor de istorie, drept o incitantă şi instructivă lucrare ştiinţifică, lucrare care, prin sugestiile, observaţiile şi concluziile formulate, aduce o sumă de argumente şi idei noi, pertinente, deosebit de utile descifrării acelor interogaţii ce revin mereu în mentalul societăţii româneşti actuale, privitoare la devenirea istorică a vieţii culturale româneşti din Bucovina, în timpul stăpânirii habsburgice.

Dr. Mihai-Ştefan Ceauşu, cercetător ştiinţific gr. I,
Institutul „A. D. Xenopol" Iaşi al Academiei Române

INTRODUCERE

Deşi au o tradiţie de peste 250 de ani, calendarele româneşti au fost insuficient cercetate.

Importanţa lor, mai ales sub raport cultural, a fost sesizată de mult.

Într-un articol, *Calendarele*, publicat la Bucureşti, în 1909, scriitorul Emil Gârleanu afirma că la noi „calendarele au avut un mare rost cultural":

„Întotdeauna deschidem cu înduioşare cărţile vechi peste foile cărora – foi ticsite cu slove trunchiate parcă – au lunecat încet ochii strămoşilor noştri. Dar din nicio carte nu se împrăştie atâta căldură ca din calendarele începutului literaturii noastre. Calendarele au avut un mare rost cultural la noi: ele au fost abecedarele de pe cari mulţi au deprins să citească; ele au fost ca nişte soli de pace ce se scoborau, în casele sărace ca şi în cele bogate, odată cu sărbătorile Crăciunului; calendarele au fost cărţile în care s-au turnat în tipar cele dintăi începuturi ale marilor noştri scriitori. Şi pe foile acestor cărţi găsim, ici colo, picăturile de ceară căzute din lumânările care ajutau cititorului să isprăvească, în nopţi de veghere, cutare nuvelă a lui Alecsandri.

Bătrânii ţineau calendarele lângă cartea lor de rugăciune şi-n vreme ce aceasta din urmă primea numai mărturisirea tăcută a credinţii lor nestrămutate, calendarul era şi un fel de tăinuitor al sufletelor: pe foile lor, mâna tremurătoare însemna cutare împrejurare tristă sau veselă din viaţă [....]. Naşterile, morţile, petrecerile, ploile, cutremurele, năvălirile lăcustelor, secetile, toate se însemnau, să rămâie acolo, pe marginea cărţii care venea mai adeseori supt mână. Şi cât de bine se poate urmări din aceste *agenda* sufletele celor de demult! [...] Rari sunt acei cari au cercetat aceste cărţi, şi mai rar aceia cari au căutat să facă o apropiere între calendarele trecute şi aceste[a] de astăzi"[1].

---

[1] E[mil] G[ârleanu], *Calendarele*, în „Calendar literar şi artistic...", Bucureşti, Editura Librăriei Socec şi Co., 1909, p. 5-6. Articolul, integral, se afla la p. 5-8. În *Cuvânt înainte*, p. 3-4, celălalt redactor al calendarului, Mihail Dragomirescu, precizează „însuşirile" prin care publicaţia se deosebeşte de „alte lucrări similare": 1) „O bogată materie literară, la care au colaborat, cu prea puţine excepţiuni, toţi scriitorii cari, cu excepţiunea lui Caragiale, şi-au câştigat o mai mare sau mai mică vază de zece ani încoace. Niciodată în ţară la noi o lucrare de acest fel n-a cuprins sub aceeaşi copertă mai mulţi şi mai deosebiţi scriitori. Inovaţiunea de a se da, adată cu articolul, fotografia şi biografia fiecărui scriitor, n-a avut în vedere, precum se face de obicei, reclama [...], ci gândul ca să dăm date biografice autentice, atât de folositoare, pentru istoricul literar ce se va ocupa cu mişcarea culturală a timpului de faţă. Şi am fi fost fericiţi dacă, pe lângă marea majoritate a scriitorilor ce au vrut să se strângă laolaltă, în acest calendar am fi avut şi chipurile, biografiile şi condeiul minorităţii ce s-a ţinut departe de această lucrare, care, astfel concepută, nu putea fi decât folositoare neamului"; 2) „O mare

Istoricul Nicolae Iorga atrage atenţia, în 1915, asupra faptului că „nu-şi poate închipui cineva cât de mult se poate face pentru omul cu puţină lumină prin calendare, căci ele i se impun prin laturea lor practică, pentru a-l lumina”[2].

Mihail Sadoveanu evocă, în 1919, lecturile sale din „Calendarul pentru toţi românii”, tipărit de N. D. Popescu în perioada 1874-1906, şi subliniază rostul acestui tip de periodice în lumea târgurilor şi satelor noastre: „Aşa cum era, acest calendar însă răspundea destul de bine nevoilor intelectuale ale funcţionărimii şi cărturarilor mici. Era calendarul popular, nu însă pentru ţărănime, căci de această obijduită pătură nu se interesa nimeni atunci. Pentru târgoveţi, astăzi, se tipăresc felurite almanahuri şi calendare. Poporul satelor numai e încă în suferinţă. Micile publicaţii de acest fel, ieşite din sentimente bune, însă cu mijloace prea sărace, n-au putut răspunde nici pe departe nevoilor mulţimii. La alte popoare, la unguri, de pildă, calendarul mulţimilor de la ţară era o operă bine îngrijită, bine ilustrată, un almanah care răspundea tuturor nevoilor vieţii şi sufletului ţăranului. Statul avea grijă de tipărirea şi răspândirea lui. Era o carte prin excelenţă a ţărănimii. Era o publicaţie anuală, care se aduna şi forma bibliotecă. Era o enciclopedie, magazin de literatură, album de ilustraţii. Un aşa calendar, tipărit regulat, extrem de bine îngrijit, este cel mai puternic mijloc de ridicare a maselor. La noi e încă în perioada idealurilor neîmplinite”[3].

Acelaşi Mihail Sadoveanu, într-un alt articol, evocând colaborarea sa la „Cumpăna”, Bucureşti, 1909-1910, face referiri interesante la „programul artistic” al periodicului, prin apropiere de rostul principal al calendarului, mai ales în perioada sa de înflorire, în viaţa societăţii româneşti din toate provinciile noastre istorice: „Era o biată gazetă, pentru nevoile celor mulţi, care-i învăţa să citească, să cugete la ceva mai bun şi să se simtă oameni. Găsea un om în ea,

---

colecţiune de reproduceri după picture mai nouă, între cari şi un tablou încă necunoscut al lui Grigorescu, cât şi mai cu seamă după tablouri mai vechi ale altora. Acestea, în cea mai mare parte, sunt datorit[ă] lui Carol Satmary şi reprezintă un mare interes istoric prin faptul că ne dă, cu înfăţişările cele mai veridice, privelişti, figure şi particularităţi din viaţa românească de acum 40-50 de ani, un timp atât de apropiat şi totuşi atât de depărtat din pricina marilor şi neaşteptatelor prefaceri ale vieţii noastre!”; 3) „Dacă mai adăugăm că în acest calendar se mai găsesc câteva articole – pe lângă cele biografice – ce pot fi privite ca izvoare de informaţiune, de prima mână, asupra muzeelor, asupra începuturilor muzicei, asupra arsenalului armatei etc., am zis în general tot ceea ce poate recomanda această publicaţiune cititorilor. E o carte care poate interesa nu numai ziua de azi, ci şi cea de mâine” (p. 3-4).

[2] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, ediţie îngrijită de Georgeta Penelea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 399. Ediţia reproduce textul lucrării publicate în două volume, Bucureşti, Editura „Casa şcoalelor”, 1915.

[3] Mihail Sadoveanu, *Calendare*, în „Însemnări literare”, Iaşi, anul I, nr. 43, 23 noiembrie 1919, p. 16-17. Vezi şi *Opere*, 19, *Publicistică 1904-1935*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964, p. 169-171.

pentru un leu şi douăzeci de bani abonament pe an, «calendarul», explicaţiile evangheliilor duminicale, câteva rânduri de istorie pe înţelesul lui, apoi o chestie importantă potrivită cu împrejurările şi viaţa lui, un articol care-i tălmăcea «legile ţării», acele legi pe care trebuie omul de la ţară să le cunoască; apoi «sfaturi de gospodărie», nu cursuri didactice, ci mai mult pilde, ştiri despre lucruri de folos, aflate ici-acolo, asupra lucrării pământului, creşterii vitelor ş. a. Mai adăogeam un răvaş doftoricesc, o glumă, o povestire – adică un «foileton literar» –, «preţurile târgurilor» şi, în sfârşit, ştiri din ţară, din celelalte ţinuturi româneşti şi din toată lumea"[4].

Intuind contribuţia importantă a calendarelor şi a almanahurilor în cadrul culturii româneşti, la recomandarea istoricului bucovinean Dimitrie Onciul, fondată pe propunerile lui Ioan Bianu şi ale lui I. Al. Brătescu-Voineşti, Academia Română instituie un premiu special pentru o lucrare de sinteză privind „istoria calendarelor româneşti", pe care îl oferă, fără niciun rezultat, timp de cinci ani (8 iunie 1921-31 decembrie 1925)[5].

Recunoscându-le rolul cultural, Sextil Puşcariu, în studiul *Calendare şi almanahuri*, îndeamnă la cercetarea bogatului fond calendaristic existent în ţară: „Tabloul schiţat în cele precedente este foarte necomplect. El va îndemna poate pe vreun cercetător mai tânăr să studieze singura colecţie bogată de calendare şi almanahuri pe care o avem, cea de la Academia Română, spre a urmări importantul rol cultural pe care l-a avut acest fel de publicaţie periodică la noi şi a desgropa din volumele uitate multe pagini de literatură care ar merita să fie reînviate"[6].

Multe calendare şi almanahuri sunt cercetate atent la elaborarea unor opere capitale: *Istoria literaturii române*, II, *De la Şcoala Ardeleană la „Junimea"*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968; *Istoria literaturii române*, III, *Epoca marilor clasici*, Bucureşti, Editura Academiei ..., 1973; *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

Cercetări contemporane conduc la realizări notabile în calendaristica românească, umplând un gol în cultura noastră. Mircea Tomescu tipăreşte *Calendarele româneşti 1733-1830. Studiu şi bibliografie*, Bucureşti, 1957, 154 p., care se impune ca un instrument de lucru necesar, deschizând un drum nou în cercetarea calendarelor noastre. „Calendarele – precizează aici Mircea Tomescu – constituie una din cele mai frumoase pagini din istoria culturii româneşti. Mai bine de un secol, ele au fost singurele publicaţii periodice care formau

---

[4] Conf. *Într-o chestie culturală*, în „Cumpăna", Bucureşti, anul II, nr. 18, 15 aprilie 1910, p. 54-61. Articol retipărit în *Opere*, 19, *Publicistică 1904-1935*, p. 59.

[5] „Analele Academiei Române", Seria a II-a, tom. XLI, Partea administrativă şi Dezbaterile, 1920-21, p. 136-392.

[6] Sextil Puşcariu, *Calendare şi almanahuri*, în „Almanahul Graficei Române", Craiova, Editura „Scrisului românesc", 1927, p. 12.

hrana spirituală a vechii societăţi româneşti. Atât la oraşe, cât şi la sate, calendarele erau aşteptate cu nerăbdare, iar conţinutul lor era împărtăşit şi celor care nu ştiau carte de câte un ştiutor al buchilor, care, în timpul lungilor seri de iarnă, la obişnuitele şezători, citea din îngălbenitele pagini slovele dragi şi celor care nu le cunoşteau"[7].

În spiritul epocii, cercetătorul calendarului românesc din acestă perioadă are convingerea că acest periodic „a deschis porţile unor noi orizonturi culturii noastre" şi a contribuit, în bună măsură, la educarea „noii clase sociale care începe să se contureze la începutul secolului al XVIII-ea" în provinciile locuite de români: „Calendarele au deschis porţile unor noi orizonturi culturii noastre, au adus în câmpul preocupărilor ei elementele ştiinţifice şi literare şi au format, în bună măsură, tribuna de educare a noii clase sociale care începe să se contureze la începutul secolului al XVIII-lea în Transilvania şi ceva mai târziu în Principate. Pentru cine ar vrea, deci, să cunoscă fenomenele sociale ale acestei epoci, în toată complexitatea lor, cunoaşterea cuprinsului acestor calendare este necesară"[8].

După o „caracterizare şi scurtă istorie a calendarelor", ca introducere, p. 5-8, lucrarea cuprinde capitolele: I. *Începutul calendarelor în limba română*, p. 9-19; II. *Calendarul popular*, p. 20-55; III. *Calendarul literar-istoric*, p. 56-83; IV. *Calendare de perete şi calendare bisericeşti*, p. 84-86; V. *Rolul calendarelor în cultura românească*, p. 87-99 („Calendarele sunt primele publicaţii care vestesc zorii unei noi orientări în cultura românească"[9]); VI. *Repertoriul bibliografic al calendarelor româneşti (1733-1830)*, p. 100-126 (sunt repertoriate aici 58 de calendare, autorul transcrie titlul complet al acestora, precizează formatul, numărul de pagini, locul de apariţie, anul, numele celui care a întocmit calendarul şi reproduce cuprinsul fiecărui calendar repertoriat, oferind totodată diverse informaţii bibliografice, inclusiv depozitul în care se află calendarul respectiv şi cota). Pentru ca lucrarea să fie „un instrument de informare pentru viitoare cercetări", după descrierea celor 58 de calendare, Mircea Tomescu include un corp de anexe: VII. *Tabele* (cronologic, toponimic), p. 127-129; câteva rezumate ale lucrării (în limba rusă şi în limba franceză), p. 130-138; *Indice analitic*, p. 140-152.

Lucrarea este ilustrată cu reproduceri în facsimil după diverse calendare: coperţi cu diverse chenare realizate artistic, pagini ilustrate cu frontispicii, steme şi însemnări, cópii-manuscris după unele calendare, gravuri, vignete, iniţiale lucrate artistic.

Elena Dunăreanu publică, în 1970, la Sibiu, *Calendarele româneşti, sibiene (1793-1970)*, volum cuprinzând 340 de pagini. Lucrarea face parte din programul

---

[7] Mircea Tomescu, *Prefaţă* la volumul *Calendarele româneşti 1733-1830. Studiu şi bibliografie*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1957, p. 3.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 87.

Serviciului de informare bibliografică al Bibliotecii „Astra" din Sibiu, care își propune ca „pe parcursul a câţiva ani să realizeze bibliografia publicaţiilor periodice apărute la Sibiu în limbile română, germană şi maghiară". În *Cuvânt-înainte*, p. 5-7, autoarea lucrării afirmă că „între diferitele publicaţii periodice, calendarele reprezintă una din cele mai interesante şi importante categorii de acest gen": „În Sibiu, până în anul 1853, data apariţiei «Telegrafului român», ele au înlocuit presa timp de şase decenii. Şi mai mult chiar, literatura originală din Principatele Române a fost răspândită şi dincoace de Carpaţi prin intermediul lor. [...] Cele 28 de calendare găsite de noi şi prezentate în lucrarea de faţă au fost destinate, la începutul lor, puţinilor ştiutori de carte, mai ales de la sate, ca apoi aria preocupărilor lor să se extindă asupra unui cerc tot mai larg de cititori, în aşa fel încât, în 1863, Visarion Roman, redactorul «Amicului poporului», să ajungă să vorbească despre «însetarea cea mare a poporului nostru ţieran după scrieri populare» şi să constate că marea trecere a calendarelor «ne înmăresce datoria de a stărui ca întreprinderea să devină cât mai folositoare». Astfel, an de an, numărul calendarelor creşte, ele fiind adresate – prin chiar denumirea lor – plugarilor, sătenilor, cooperatorilor, ostaşilor, orăşenilor ş.a.m.d. Cei care au îngrijit apariţia acestor publicaţii au îmbinat, în general, în mod fericit materialele care au alcătuit calendarele. Ei au tipărit literatură scrisă în toate provinciile locuite de români, prefaţând unitatea naţională prin cea culturală"[10].

Aria de cercetare a Elenei Dunăreanu cuprinde numai calendarele editate şi tipărite sau doar tipărite, la Sibiu. Sunt investigate, în acest sens, colecţiile Bibliotecii „Astra" din Sibiu, ale Bibliotecii Muzeului Brukenthal, ale Bibliotecii Mitropoliei, ale Arhivelor Statului Sibiu, dar şi colecţiile Bibliotecii Academiei Române.

Ordinea aşezării materialelor este cea alfabetică. Fiecare colecţie de calendare beneficiază de o descriere generală, căreia îi urmează descrierea fiecărui an în parte, realizată după normele în vigoare. După descrierea fiecărui an urmează prezentarea conţinutului calendarului, care se face, cu puţine excepţii, selectiv. Pe lângă cele 28 de calendare identificate de Elena Dunăreanu şi prezentate aici, p. 9-277, lucrarea mai cuprinde un *Indice cronologic*, p. 281-300, un *Indice de nume*, p. 302-331, un *Indice de edituri şi tipografii*, p. 335-336, o listă a *Colecţiilor de calendare existente la Biblioteca „Astra"*, p. 337, şi o *Bibliografie*, p. 338.

„Trecând peste o seamă de mari greutăţi" (lipsa unor lucrări de această factură, colecţii incomplete în toate bibliotecile cercetate, dificultatea transcrierii textelor scrise cu alfabet cirilic), lucrarea Elenei Dunăreanu *Calendarele româneşti, sibiene (1793-1970)*, un instrument de lucru util cercetării în domeniu, este bogat ilustrată cu facsimile după coperta unor calendare sibiene, unele

---

[10] Elena Dunăreanu, *Calendarele româneşti, sibiene (1793-1970)*, Sibiu, Biblioteca „Astra", 1970, p. 5-6.

împodobite cu admirabile chenare, lucrate artistic, adevărate documente de epocă, reprezentând scene din viaţa de familie, munca la câmp, viaţa în societate, ţărani, păstori, muncitori, desene alegorice, umoristice şi caricaturi. Reproduse pe coli de hârtie de lux, nenumerotate, acestea sunt realizate în condiţii grafice dintre cele mai îngrijite, sporind valoarea lucrării.

În cadrul aceluiaşi program promovat de Serviciul de informare bibliografică al Bibliotecii „Astra" din Sibiu, Elena Dunăreanu cercetează şi almanahurile editate şi tipărite la Sibiu în lucrarea *Almanahuri, anale, anuare sibiene*, Sibiu, Biblioteca „Astra", 1971, 142 de pagini. Publicaţiile periodice bibliografiate „vin să întregească prin conţinutul lor peisajul publicaţiilor periodice româneşti sibiene. Ele nu conţin materiale valoroase din punct de vedere literar, însă sunt pline de date – statistice, economice etc. – cu privire la situaţia şcolilor şi a diferitelor societăţi sau instituţii sibiene"[11]. Sunt repertoriate aici, în ordinea alfabetică a titlurilor, trei almanahuri, şase anale şi 23 de anuare. Lucrarea reproduce integral prefeţele almanahurilor, ale analelor şi ale anuarelor atunci când acestea cuprind date referitoare la viaţa publicaţiilor respective, iar la sfârşit include câteva repere informative: *Indice cronologic*, p. 119-132; *Indice de nume*, p. 133-142; *Indice de edituri şi tipografii*, p. 143-145.

În 1981, Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică editează *Calendare şi almanahuri româneşti, 1731-1918. Dicţionar bibliografic* (CARDB), lucrare monumentală, rod al unei munci impresionante de câteva decenii. Autorii prezintă circa 450 de colecţii de calendare şi almanahuri, cu un total de 2 192 de volume, dintre care circa 1 700 „de visu", iar celelalte menţionate de alte izvoare. După cum precizează autorii într-un *Argumentum*, p. 13-25, „din punct de vedere bibliografic, informaţia depăşeşte cantitatea de 50 000 titluri de articole şi creaţii literare şi ştiinţifice (majoritatea adnotate). Materiei parcurse i se adaugă peste 200 de referinţe şi interferenţe bibliografice". Pentru realizarea lucrării, sunt studiate colecţiile foarte vechi din Biblioteca Academiei Române, cele din fondurile bibliotecilor publice bucureştene şi din marile centre culturale din ţară, din bibiotecile unor comunităţi, din diverse arhive şi muzee, precum şi din fonduri particulare. Sunt cercetate, totodată, unele biblioteci de peste hotare, prin investigaţie directă (Budapesta, Graz, Innsbruck, Salzburg, Viena) şi prin corespondenţă (Atena, Belgrad, Moscova, Paris, Sofia, Varşovia). Motivaţi de „plăcerea incursiunii culturale" şi învingând „greutăţi dictate de însuşi obiectul cercetării", Georgeta şi Nicolin Răduică cercetează calendarele şi almanahurile româneşti din perioada 1731-1918, rolul lor în epocă („adevărate instrumente de educare patriotică, de înălţare spirituală, de mobilizare a tuturor energiilor pentru realizarea unităţii naţionale în cadrul adevăratelor fruntarii ale poporului român"), „contribuţia multor întreprinzători" în editarea, redactarea şi tipărirea lor („personalităţi proeminente ale culturii

[11] *Eadem, Almanahuri, anale, anuare sibiene*, Sibiu, Biblioteca „Astra", 1971, p. 5-6.

româneşti, dar şi modeşti cărturari proveniţi din cele mai diferite straturi sociale: scriitori, învăţători, gazetari, tipografi, editori, preoţi etc."): „Animaţi de aceleaşi sentimente faţă de spiritualitatea românească, ei şi-au înscris numele în istoria tiparului nostru, oferind epocii şi posterităţii lor un înalt exemplu de conduită civică. [...] Circulând pe întregul teritoriu al ţării noastre, pe întregul teritoriu al vechii Dacii [...], publicând materiale ale cărturarilor de pe toate meleagurile patriei, calendarele şi almanahurile au contribuit substanţial la făurirea marii comuniuni spirituale a tuturor românilor"[12].

Lucrarea *Calendare şi almanahuri româneşti, 1731-1918* este o lucrare retrospectivă, de mari proporţii şi de interes naţional, fiind alcătuită după metoda monografico-descriptivă, având la bază criteriul limbii şi criteriul teritorial. „Ponderea fundamentală" a cărţii o formează calendarele şi almanahurile publicate în limba română, indiferent de locul de apariţie. Pentru „completarea informaţiei" sunt prezentate calendarele şi almanahurile apărute în limbi străine pe teritoriul ţării, dar şi în alte ţări (editate fie de autori români, fie în colaborare cu autori străini).

Referindu-se la aria lor de răspândire, „în ordinea cantităţii de calendare şi almanahuri tipărite", autorii acestui valoros dicţionar bibliografic prezintă date statistice ce conturează o imagine sugestivă privind acoperirea teritoriului locuit de români: Muntenia – 869 de calendare şi almanahuri (Brăila, Bucureşti,

---

[12] Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare şi almanahuri româneşti, 1731-1918. Dicţionar bibliografic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 17. „Cronologia calendarelor şi almanahurilor – scriu autorii în *Argumentum* – consemnează contribuţia multor întreprinzători, între care se cuvine să-i amintim pe: Petcu Şoanul, Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Mihail şi Policarp Strilbiţchi, Ion Ţintilă, Ion Gherasim Gorjan, Anton Pannn, Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Paul Iorgovici, Ion Theodorovici, Ştefan Neagoe, Zaharia Carcalechi, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti, V. A. Urechia, I. L. Caragiale, Vladimir Blaremberg, Theodor Codrescu, Ion Ionescu de la Brad, Teodor Burada, George Bariţiu, Visarion Roman, Simeon Mangiuca, Moise Bota, Mircea Vasile Stănescu, Iosif Vulcan, N. T. Orăşanu, Gh. Dem. Rădulescu, Emil Gârleanu, Mihail Dragomirescu, Liviu Rebreanu, Nicolae Iorga, Spiru Haret, Ermil Borcia, I. C. Fundescu, N. D. Popescu, Gheorghe şi Simion Teodorescu-Kirileanu, Mihail Lupescu, George Cătană, Ion Ioviţa, Petre Danilescu, Anton Bacalbaşa, George Filip, George Albert Tacid, Al. Ionescu, Dim. C. Ionescu, G. Ionescu, Ştefan Demetriu, C. Petrescu-Conduratu, Francisc Gőbl şi fiii săi (Carol, Iosif, Gustav şi Ştefan), T. V. Socec şi fiii săi (Ioan şi Emil), Honoriu C. Warta, Gh. Ioanid, Th. Ioaniţiu, Şt. Rasidescu, C. N. Rădulescu, Petre Ispirescu, S. Filtsch, W. Krafft, Luigi Cazzavillan ş. a. [...] Principalele repere care au polarizat atenţia şi munca în marele proces de culturalizare a maselor au fost demonstrarea latinităţii limbii şi a poporului român, continuităţii acestuia pe teritoriul Daciei, lupta pentru conservarea limbii, a portului şi dansurilor naţionale, pentru păstrarea tradiţiilor, obiceiurilor şi datinilor strămoşeşti, pentru strângerea şi publicarea folclorului din toate provinciile româneşti" (p. 17, 18).

Buzău, Câmpulung Muscel, Moroeni-Dâmboviţa, Muşeteşti-Argeş, Ploieşti, Piteşti, Sinaia, Slatina, Vălenii de Munte); Transilvania – 710 (Aiud, Baia Mare, Bistriţa, Blaj, Braşov, Cluj-Napoca, Deva, Făgăraş, Gherla, Năsăud, Orăştie, Sibiu, Sighişoara, Şimleu Silvaniei, Târgu-Mureş, Zam-Hunedoara, Zlatna); Moldova – 217 (Bacău, Baia, Bârlad, Botoşani, Fălticeni, Focşani, Galaţi, Iaşi, Piatra Neamţ, Răducăneni-Huşi, Roman, Smulţi-Covurlui); Bucovina – 102 (Câmpulung Moldovenesc, Cernăuţi, Suceava); Crişana – 89 (Arad, Oradea); Banat – 45 (Caransebeş, Lugoj, Oraviţa, Reşiţa, Sânnicolau Mare, Timişoara); Oltenia – 44 (Craiova, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu, Turnu Severin); Dobrogea – 8 (Constanţa, Tulcea); Peste hotare – 108 (Budapesta, Cleveland-Ohio, Detroit, Liov, Michigan, New York, Paris, Szegzárd-Ungaria, Viena, Youngstown). Şi tabloul repartizării după limba de apariţie este interesant: în limba română: 1 716 (circa 40% în scriere chirilică şi etimologizantă, 14 volume bilingve şi trilingve; centre mai importante: Bucureşti, Sibiu, Iaşi, Braşov); în dialect: 4 (aromân şi istroromân; Bucureşti, Constanţa); – în limbi străine: 476. Dintre acestea din urmă: în limba germană: 182 (Braşov, Bucureşti, Sibiu, Sighişoara; circa 90% în gotică); în limba maghiară: 131 (Aiud, Baia Mare, Braşov, Bucureşti, Cluj-Napoca, Deva, Timişoara, Târgu-Mureş, Zam-Hunedoara); în limba latină: 106 (Bucureşti, Cluj, Iaşi, Oradea); în limba franceză: 35 (Bucureşti, Cluj); în limba bulgară: 8 (Brăila); în limba greacă: 4 (Bucureşti, Constanţa); în limba idiş şi ebraică: [36] (Bucureşti, Iaşi); în limba armeană: 1 (Bucureşti); în limba albaneză: 1 (Constanţa). Prezintă interes şi statistica privind frecvenţele medii de apariţie a calendarelor şi almanahurilor româneşti din perioada 1731-1918: 1731-1797: circa 1-2 pe an; 1800-1830: 2-3 pe an; 1831-1835: 5-7 pe an; 1836-1851: 12-18 pe an; 1852-1874: circa 20 pe an; 1875-1884: circa 27 pe an; 1885-1898: circa 35 pe an; 1899-1908: circa 40 pe an; 1909-1913: circa 55 pe an; 1914-1916: circa 40 pe an; 1917-1918: circa 25 pe an[13].

Pentru a oferi cercetătorilor „viziunea de ansamblu a colecţiei respective", toate calendarele şi almanahurile sunt aşezate în ordine alfabetică, pe colecţii, ţinându-se seama de titlul celui dintâi, p. 27-663. În cadrul unei colecţiei, volumele urmează ordinea cronologică. Materia bibliografică este sistematizată în şase capitole, corespunzând unor simboluri grafice: partea calendaristică (inclusiv informaţiile de ordin administrativ), proză, poezie, partituri, iconografie, diverse (table de materii, erate, indexuri, hărţi, tabele, statistici, facsimile, liste bibliografice etc.). Pentru a-i asigura valoarea unui instrument de lucru util, lucrarea este completată de indici: *Nume de persoane, iniţiale, pseudonime* (indice selectiv), p. 667-740; *Indice geografic*, p. 741-762; *Indice tematic* (selectiv), p. 743-787; *Indice cronologic*, p. 788-792. *Bibliografia*, p. 793, cuprinzând numai sursele principale şi câteva rezumate în principalele

[13] *Ibidem*, p. 13-14.

limbi de circulaţie internaţională (engleză, franceză, germană, spaniolă şi rusă) rotunjesc sumarul.

Lucrarea *Calendare şi almanahuri româneşti, 1731-1918. Dicţionar bibliografic*, „unică în felul ei", valorifică „un tezaur de veche cultură, care de mult se cerea adus în circuitul informaţional", fiind indispensabilă în activitatea de informare ştiinţifică şi de cercetare: „Lucrarea de faţă, oferind o imagine a vieţii şi activităţii poporului nostru, ajută la valorifiarea culturii şi istoriei româneşti pe aproape două secole, se plasează în seria izvoarelor bibliografice de informare ştiinţifică cu valoare permanentă, de mare utilitate în sectorul de cercetare"[14].

Potrivit aprecierii lui Mircea Zaciu, „cartea invită cercetătorii la continuarea investigaţiilor, pe de o parte pentru completarea informaţiei din volum [...], pe de altă parte pentru extinderea cercetării bibliografice a fondului de cărţi şi periodice publicate după 1918. [...] Tipărită la 250 de ani de la atestarea primelor calendare româneşti, cartea Georgetei şi a lui Nicolin Răduică este o sărbătoare a tiparului nostru, sărbătoare care ne împlineşte şi mai mult existenţa pe drumul afirmării culturii naţionale"[15].

Elisabeta Faiciuc, în lucrarea sa *Dicţionar de calendare şi almanahuri româneşti* (DCAR), Partea I, Cluj-Napoca, [Editura] Presa Universitară Clujeană, 2011, 336 p., identifică „un fond bogat de calendare şi almanahuri" în biblioteca Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu". Prin corespondenţă cu bibliotecile transilvănene şi prin cercetare de teren, prin verificarea informaţiilor şi prin studierea materialului obţinut, cercetătoarea clujeană obţine un material „foarte bogat însumând 325 de titluri în 1 798 de volume, dintre care noi 210, în 821 de volume, iar restul completări la datele din CARDB" (1981). Calendarele antologate sunt clasificate după următoarele criterii: limbă, loc de apariţie, tematică, adresabilitate.

La fel ca în CARDB, tematica publicaţiilor repertoriate în DCAR este vastă, cuprinzând informaţii despre agricultură, meserii, probleme militare, financiare, şcolare, comerţ, târguri importante, fluctuaţia preţurilor, meteorologie, modă, rituri şi religii, sărbători, literatură originală inedită sau retipărită etc. Mulţi dintre scriitorii români, dintre istorici, învăţători, gazetari, creatori populari semnează în calendare şi almanahuri diferite texte, iar pentru amuzament se publică anecdote, glume, snoave şi parodii de „o mare savoare". Iconografia calendarelor este „abundentă şi variată", constând în reproduceri de opere ale unor renumiţi artişti plastici, imagini din diferite locuri, scene din războaie, chipuri de personalităţi din ţară şi din străinătate, caricaturi, momente etnografice, hărţi, facsimile. În materialele publicate (versuri şi proză, articole, studii, cronici) sunt puse în circulaţie idei privitoare la istoria şi cultura noastră, evenimente istorice (Unirea Principatelor, Războiul de

---

[14] *Ibidem*, p. 22.

[15] Mircea Zaciu, *Cuvânt-înainte*, p. 11. Întregul articol se află la p. 5-11.

Independenţă), mari probleme ale epocii: latinitatea limbii şi a poporului român, continuitatea în vatra etnogenezei noastre, cultivarea limbii şi conservarea portului naţional, a datinilor şi a tradiţiilor, culegerea folclorului, lupta pentru drepturi democratice.

Elisabeta Faiciuc adoptă concepţiile, metodologia şi formele de prezentare stabilite de soţii Georgeta şi Nicolin Răduică în lucrarea lor din 1981, fapt ce asigură „unitatea lucrărilor şi uşurinţa includerii lor într-o ediţie viitoare", şi include în lucrare noi „repere informative": *Indice al localităţilor de apariţie a calendarelor şi almanahurilor, Indice al bibliotecilor depozitare.* Totodată, indicele tematic este detaliat pe domenii, teme, subteme, cu adnotări diverse. Şi această lucrare cuprinde un *Indice cronologic.*

În lucrarea sa *Dicţionar de calendare şi almanahuri româneşti* (DCAR), Elisabeta Faiciuc fixează ca punct de reper pentru istoria calendarului românesc anul 1600 şi nu 1731, anul primei ediţii din calendarul în limba română al lui Petcu Şoanul. Autoarea include în dicţionarul său şi câteva calendare scrise în limbile maghiară şi germană şi publicate la Sibiu, în perioada 1602-1607, descoperite de G. Nussbächer în arhivele braşovene. Rectificările pe care le operează Elisabeta Faiciuc se fac, sistematic, până la 1918. Pentru perioada următoare, 1919-1952, cercetătoarea de la Cluj „a reperat şi înregistrat în acelaşi spaţiu transilvănean" circa 1 800 de colecţii, în aproximativ 6 000 de volume. Acestea vor constitui obiectul părţii a doua a lucrării.

Continuarea activităţii de cercetare a calendarelor şi a almanahurilor româneşti învederează importanţa acestor periodice pentru patrimoniul cultural naţional, în general, pentru cercetarea ştiinţifică, în particular: „Parte importantă a vieţii sociale, culturale şi literare a unui popor, calendarele şi almanahurile sunt indispensabile cercetărilor din variate domenii: istorie, lingvistică, istorie literară, economie, sociologie etc., prin materialul inedit, enciclopedic, de o reală valoare documentară, ceea ce impune înregistrarea lor exhaustivă. Contribuţiile de acest gen marchează, aşadar, o nouă etapă în realizarea bibliografiei naţionale retrospective"[16].

Prezentând preocupările ştiinţifice consacrate calendarelor şi almanahurilor româneşti, menţionăm, în cele ce urmează, şi contribuţiile mai importante consacrate calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina, publicate de-a lungul timpului în periodice ori în volum.

Leonidas Bodnărescul, în lucrarea sa *Autorii români bucovineni. Repertoriu...*, Cernăuţi, Editura proprie – Societatea Tipografică Bucovineană, 1903, 91 p., o raritate astăzi în literatura noastră istoriografică, prezintă date şi

---

[16] Vezi şi recenzia Elenei Comşulea (în „Dacoromania", serie nouă, Cluj-Napoca, anul XVIII, nr. 2, 2013, p. 183-184) la: Elisabeta Faiciuc, *Dicţionar de calendare şi almanahuri* (DCAR), Partea I, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011, 336 p.

informaţii referitoare la câteva calendare româneşti din Bucovina, citate frecvent în marile lucrări ale domeniului[17].

În partea literară a „Calendarului Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", istoricul Ion I. Nistor publică studiul *Din istoria calendarului nostru*, p. 56-64. „Calendarul – scrie aici istoricul bucovinean – trece cu drept cuvânt de cea mai veche şi mai respândită publicaţiune periodică românească în Bucovina. El înlocuia înainte vreme gazetele şi revistele de astăzi, despre care nici nu se pomenia încă pe atunci. Pe lângă partea calendaristică, alcătuitorii caledarului grijiau şi de una literară, pe care, în limbagiul acelor vremuri, o numiau «alegate de petrecere». În ele ni s-au păstrat cele mai vechi încercări literare ale românilor bucovineni. Aceste încercări împrumută calendarelor noastre vechi o netăgăduită însemnătate literar-istorică" [18].

În succintul său excurs istoriografic, Ion I. Nistor face referire la perioada 1811-1914 din istoria calendarului românesc din Bucovina, prezentând în ordine cronologică numai calendarele româneşti, cu informaţii bibliografice valoroase, pentru care studiul este frecvent citat în literatura de specialitate: perioada de apariţie, redactori şi colaboratori, structură, principalele scrieri publicate, de-a lungul timpului, în partea literară a calendarelor bucovinene, contribuţii importante la istoria, istoria literară şi literatura Bucovinei, precum şi la „propăşirea culturală a neamului nostru".

Întocmind „într-un veşmânt nou şi primenit" „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", care continuă, astfel, „frumoasa operă de luminare şi de propăşire", istoricul bucovinean subliniază rostul periodicului, care aspiră „să devie un simbol de unire şi înfrăţire sufletească": „Călăuziţi de cele mai bune şi mai frumoase intenţiuni, trimitem calendarul acesta ca dar de Anul Nou în casa fiecărui cărturar român din Bucovina, ca să-i remână în cursul anului întreg sfătuitor bun şi cu priinţă în toate împrejurările şi nevoile vieţii. Pentru orele sale de recreaţie am întocmit şi o parte literară, în care am primit numai ceea ce, după socotinţa noastră, ar putea contribui la luminarea minţii şi la edificarea sufletească. Pe lângă sfaturi şi îndemnuri pentru cei ce au nevoie de ele, aducem şi bucăţi alese, în versuri şi în proză, reproduceri şi lucrări originale, toate izvorâte din gândul bun şi din sufletul fruntaşilor gândirii şi simţirii româneşti. Totodată, am atins şi toate chestiunile de actualitate de la noi din Bucovina, precum sunt chestia bisericească şi cea şcolară. [...] Calendarul acesta e menit atât pentru popor cât

---

[17] Leonidas Bodnărescul, *Autorii români bucovineni. Repertoriu...*, Cernăuţi, Editura proprie – Societatea Tipografică Bucovineană, 1903, p. 81, 82 (în continuare, ARB).

[18] I. Nistor, *Din istoria calendarului nostru*, în „Calendarului Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1913], p. 56.

şi pentru intelectuali, tinde deci să devie un simbol de unire şi înfrăţire sufletească între toate păturile neamului românesc din Bucovina"[19].

La Cernăuţi, în 1926, profesorul Constantin Loghin observă şi el „rolul însemnat" îndeplinit de calendar „în viaţa fiecărui popor", dar mai ales „rolul covârşitor" pe care acesta l-a avut în spaţiul lumii româneşti: „Calendarul a jucat un rol însemnat în viaţa fiecărui popor. Rolul acesta a fost la noi covârşitor, întrucât calendarul a apărut într-o vreme, când poporul numai cu greu putea pune mâna pe o carte românească. [...] Aceste cărţi, câteodată, au alcătuit prima şi singura lectură pentru atâţi cetitori"[20]. În lucrarea *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (în legătură cu evoluţia culturală şi politică)*, Constantin Loghin consacră un capitol distinct calendarului românesc, făcând referire, din păcate, numai la „Calendariul pentru Bucovina" din perioada sa de început[21].

Într-un studiu publicat în 1927, profesorul Liviu Marian, menţionând „cel mai vechi [calendar] din câte cunoaştem până acum", cel alcătuit „prin osteneala dascălului Petru Şoanul de la Braşov", în anul 1733, afirmă că am avut calendare şi înainte de această dată, dar acestea „n-au fost originale româneşti şi nici tipărite" şi că „vechimea calendarelor noastre, cel puţin în Ardeal, ar putea merge până la 1560-1569"[22]. „Însemnătatea acestor calendare pentru desvoltarea culturii noastre naţionale - scrie Liviu Marian - nu rezultă numai din faptul că [acestea] fac parte din numărul redus de cărţi poporane, menite a răspândi lumina în păturile cele mai largi ale poporului, ci, mai cu seamă, din felul cum au fost întocmite. Calendarul, alcătuit la început numai de clerici, era socotit ca un fel de carte sfântă şi, ca atare, căuta să fie religios, moral, folositor întru toate sufletului cititorului. Născut mai întâi dintr-o trebuinţă practică, imediată a bisericei, aceea de a aduce la cunoştinţă norodului drept credincios datele serbătorilor bisericeşti pe anul următor, calendarul devine cu timpul o anexă a cărţilor sfinte, vorbind credincioşilor despre istoria religiei creştine şi a bisericei ortodoxe, despre vieţile şi faptele sfinţilor ş. a., trecând apoi, pe nesimţite, la nevoile şi trebuinţele de toate zilele ale creştinului, pe care caută să-l lumineze şi să-l îndrumeze pe calea cea bună cu sfaturi înţelepte, cunoştinţi folositoare şi povestiri moralizatoare [...], [oferind] o statornică, bună şi îndestulătoare hrană sufletească pentru cărturarii noştri de pe atunci"[23].

---

[19] *Ibidem*, p. 63-64.

[20] Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (în legătură cu evoluţia culturală şi politică)*, Cernăuţi, Tipografia Mitrop[olitul] Silvestru, 1926, p. 22 (în continuare, ILRB).

[21] Cap. IV. *Literatura calendarului*, p. 23-34.

[22] Liviu Marian, *Din istoria calendaristicii noastre*, în vol. *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, Chişinău, Tipografia Eparhială „Cartea românească", 1927, p. 43.

[23] *Ibidem* p. 43-44.

Şi Liviu Marian, la fel ca profesorul Constantin Loghin, prezintă „Calendariu[l] pe anul de la naşterea Mântuitorului nostru Is. Hr. 1811, care este un an de obşte de 365 zile, întru care se află arătarea vremilor, prin acele patru timpuri ale anului, răsăritul şi apusul soarelui", întocmit de „eşitul cleric Vasile Ţintilă", urmat de alte două tomuri ale acestuia, tipărite la Cernăuţi, în 1812 şi 1814.

Anunţând „un studiu special" consacrat calendaristicii bucovinene, care, din nefericire, a rămas doar în stadiul de proiect, profesorul Liviu Marian analizează satira *Calendarul vechi cătră cel nou*, tipărită în „Calendar pentru Bucovina pe anul 1848 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an bisect de 366 de zile", alcătuit de Samoil Andrievici, paroh în Ceahor, Cernăuţi, la Ioann E[c]khar[d]t, tipograf în Bucovina, [1847], satiră ce arată „cum trebu[i]e să fie alcătuit un calendar, ca să fie pe placul tuturora"[24]. Concluzia desprinsă aici de Liviu Marian trebuie reţinută pentru justeţea sa: „Cu toată naivitatea ei ca fond şi stângăcia ei ca formă, satira aceasta originală merită să fie relevată, întrucât, ca vechime, trebuie pusă între primele încercări de acest gen în literatura noastră"[25].

Din perioada interbelică datează şi alte două contribuţii bucovinene în domeniu: Claudiu Isopescu, *Contribuţii la istoria calendarului*, în „«Codrul Cosminului» Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", Cernăuţi, IV, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1927, p. 387-397; Teodor Balan, *Vasile Ţintilă*, în „Revista arhivelor". Arhivistică, cronologie, diplomatică, heraldică, genealogie, instituţiuni miniaturistică, paleografie, sigilografie. Publicată de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, Omagiu profesorului Constantin Moisil, fost director general al Arhivelor Statului, Bucureşti, 1939, p. 185-206.

Teodor Balan este singurul istoric care ar fi văzut „cel mai vechi calendar românesc" din Bucovina în arhiva preotului Eusebie Procopovici din Mămăieşti: „Calendariu pe anul de la naştere măntuitoriului nostru I. Hs. 1809, Cernăuţi, s-au tipărit în typografiea a lui Petru Ekart", „primul calendar românesc de perete", tipărit pe foi volante[26], dar şi „calendarul veşnic", tipărit în 1814, singurul exemplar păstrat încă în preajma anului 1919, după care a făcut „o copie scriptică şi fotografică": „Calendariu în care să află toate sărbătorile cele mari a bisericii răsăritului alcătuit cu ajutorul lui D[u]mnezeu după mâna lui Damaschin de un iubitoriu de aceasta ştiinţă, nu pe un an, o sută, sau o mie de ani, ci din început şi păn în sfârşitul lumii, numai iubitul cititori să ştie ce slova a pashaliei slujeşte pe anul acela ce vrea să caute. Mai la urmă s-au adaus şi Paştile catoliceşti pe 86 de ani înainte, Cernăuţi, la 1 ianuarie 1814, s-au făcut prin Vasile Ţintila, eşitul cleric".

---

[24] *Ibidem*, p. 46-50.
[25] *Ibidem*, p. 47.
[26] Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 84-85.

Studiul lui Teodor Balan oferă informaţii valoroase pentru perioada de început a calendarului românesc din Bucovina şi, mai cu seamă, referioare la viaţa şi activitatea „ieşitului cleric" Vasile Ţintilă, „iubitoriu de ştiinţele matematiceşti", învăţător harnic şi „un dibaci alcătuitor de calendare". Influenţat de calendarele germane, el tipăreşte la Cernăuţi, cu scriere chirilică şi gotică, începând cu anul 1811, primele calendare din Bucovina. „Vasile Ţintilă – afirmă Teodor Balan – a apărut într-un timp când interesul pentru scrisul românesc încă nu se trezise. Valoarea operei sale trebuie socotită după timpul când a fost creată şi după munca [de atunci] care a fost depusă. Până la Ţintilă nu se tipărise în Bucovina nicio carte românească, afară de traducerea românească a legilor austriace. Ţintilă este cel dintâi care tipăreşte calendare româneşti şi în urmă s-a supus grelei munci de a alcătui un calendar veşnic. [...] Ţintilă este aşadară primul român bucovinean care, într-un timp foarte neprielnic, a deschis drumul scrisului românesc în de curând înstrăinata Bucovină"[27].

Preocupările consacrate calendarelor şi almanahurilor din Bucovina din perioada 1944-1989 sunt mai puţine. Dintre acestea, pentru valoarea lor de instrumente de lucru folositoare cercetării, menţionăm două:

Erick Prokopowitsch publică *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina* [*Dezvoltarea presei din Bucovina*], Wien, Verlag der Typographischen Anstalt, 1962. În acest index al cotidienelor, al hebdomadarelor, al revistelor, precum şi al celorlalte periodice apărute în limba germană aici, în perioada 1808-1940, autorul înregistrează un număr de 200 de cotidiene, hebdomadare şi reviste, 16 anuare şi 11 calendare. Pe lângă acestea, Erick Prokopowitsch menţionează şi 48 de periodice româneşti (ziare şi reviste) din perioada 1882-1940, 72 de periodice ucrainene, 3 periodice de limbă polonă şi 26 de periodice israelite[28]. Erick Prokopowitch, în mod inexplicabil, nu face nici măcar o singură menţiune referioare la calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina, deşi recunoaşte, cu privire la „Deutscher Kalender für die Bukowina" [„Calendarul german pentru Bucovina"], Cernăuţi, 1902-1914, 1916, 1921-1930, 1931-1938 şi „Katolisch-deutscher Volks- und Hauskalender für die Bukowina" [„Calendarul catolic-german şi de casă pentru Bucovina"], Cernăuţi, 1934-1940, că „paginile lor conţineau multe informaţii valoroase despre Bucovina şi despre populaţia ei"[29].

Cu aproape patru decenii mai târziu, la Suceava, Ioan V. Cocuz publică *Presa românească în Bucovina, 1809-1944*, un instrument de lucru folositor, apărut, mai întâi în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", p. 3-116. Acest

---

[27] Teodor Balan, *op. cit.*, p. 191-192.

[28] Erick Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina* [*Dezvoltarea presei din Bucovina*], Wien, Verlag der Typographischen Anstalt, 1962, p. 14-21, 21-27, 27-28, 28-31.

[29] *Ibidem*, p. 60.

repertoriu bibliografic cuprinde două părţi: I. *Bucovina – scurtă privire istorică*, p. 3-13; II. *Privire generală asupra presei româneşti din Bucovina*, p. 14-99. Sunt repertoriate aici, după criteriul cronologic, 349 de periodice româneşti. Lucrarea mai cuprinde: *Note bibliografice*, p. 101-108; *Anexă*, p. 109-116. Anexa lucrării este un reper informativ ce prezintă periodicele în ordine cronologică, locul de apariţie şi perioada (anul) de apariţie.

Propunând ca an de apariţie a celui mai vechi calendar românesc din Bucovina anul 1809, Ioan V. Cocuz descrie calendarele româneşti din Bucovina, oferind uneori informaţii bogate[30], cum este cazul „Calendarului pentru Bucovina" (1841-1873). În acest repertoriu bibliografic de la Suceava sunt înregistrate, cu unele omisiuni, şi almanahurile româneşti[31]. În colaborare cu Matei Hulubei, Ioan V. Cocuz tipăreşte lucrarea, în 1991, şi în extras, păstrând aceeaşi structură[32].

Dintre preocupările speciale consacrate calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina, apărute după evenimentele din 1989, menţionăm câteva articole şi studii: George Muntean, *Tradiţia almanahurilor şi calendarelor bucovinene*, în „Calendarul creştin-ortodox al românilor bucovineni pe anii 1992-1993", Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 118-124; Vasile I. Schipor, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti: *Probleme ale cultivării limbii române în calendarele româneşti din Bucovina (1809-1918)*, anul I, nr. 2 [iulie-decembrie], 1994, p. 311-319; *Calendarele şi răspândirea literaturii în spaţiul etno-cultural românesc*, anul III, nr. 1 (5) [ianuarie-iunie], 1996, p. 53-70; *Prozatori români în calendarele bucovinene din perioada 1811-1918*, anul III, nr. 2 (6) [iulie–decembrie], 1996, p. 333-347.

Toate aceste cercetări pun în lumină imensul material încă insuficient cercetat şi reliefează un aspect evident: calendarele româneşti sunt un adevărat tezaur pentru cercetarea ştiinţifică din diverse domenii, „de la viaţa cotidiană într-o epocă dată, la arheologie, demografie, istorie, politică, lingvistică, sociologie, istoria artelor, arta militară, modă, agricultură, transporturi, credinţe şi superstiţii, morală, folclor, biblioteconomie, astronomie şi astrologie, arhitectură şi obiceiuri etc., almanahurile şi calendarele fiind adevărate biblioteci concentrate sau, *sui-generis*, bănci de date ale existenţei umane"[33].

Lucrarea de faţă, *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918). Contribuţia lor la propăşirea cultural-naţională a românilor bucovineni* valorifică o activitate de cercetare ştiinţifică circumscrisă programului de

---

[30] Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina, 1809-1944*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", XVI, 1989, p. 16-20, 29, 30, 34, 39, 50, 56, 62, 66, 67, 73, 77, 78, 79, 81, 82, 88, 90, 94, 95, 96, 99.

[31] *Ibidem*, p. 55, 63, 82, 83, 85, 99.

[32] Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *Presa românească în Bucovina, 1809-1944*, [Bacău], I. P. Bacău, 1991, 118 p.

[33] George Muntean, *op. cit.*, p. 120.

activitate al Institutului „Bucovina" al Academiei Române, încadrându-se în direcţiile principale de cercetare ale acestuia.

Pe baza cercetării bibliografiei româneşti a calendarului şi a materialului dintr-un număr important de calendare şi almanahuri-titlu, cu interes pentru literatură, existente în colecţii particulare şi biblioteci din Rădăuţi (Fondul documentar german al Centrului pentru Studierea Problemelor Bucovinei, devenit Institutul „Bucovina" al Academiei Române, în 2007; Fondul documentar „Dr. Ştefan Bucevschi" de la Biblioteca Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina), Suceava (Fondul „Leca Morariu" de la Complexul Muzeal „Bucovina", Fondul documentar „Bucovina" de la Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", Fondul documentar de la Casa Memorială „Simeon Florea Marian", Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale), Iaşi (Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu", Biblioteca Institutului de Istorie „A. D. Xenopol", Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale) şi Bucureşti (Biblioteca Academiei Române), cercetarea noastră prezintă un istoric al acestui gen de publicaţii periodice, în relaţie cu „schimbarea dispoziţiei sufleteşti a românilor" din Bucovina, programul asumat, redactori şi colaboratori, problematica studiilor şi articolelor publicate, de-a lungul vremii, în paginile acestora, difuzarea literaturii originale, deschiderea faţă de literatura universală şi patrimoniul simbolic european al epocii, precum şi rolul pe care l-au avut calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina, într-un context cultural mai larg, până târziu, în preajma anului 1918, dar şi într-o viguroasă tradiţie locală, continuată cu strălucire în perioada interbelică a veacului trecut şi redescoperită de către românii din regiunea Cernăuţi după evenimentele din 1989.

Lucrarea are patru capitole.

Capitolul I, *Calendare şi almanahuri în spaţiul românesc*, este consacrat prezentării calendarului şi almanahului în spaţiul românesc până la 1918. Sunt evidenţiate aici principalele perioade din istoricul genului, programul general al calendarului românesc, care îşi propune statornic să întărească în popor conştiinţa naţională, să cultive sentimentele morale şi să înmulţească, în armonie cu mersul vremii, cunoştinţele utile. Totodată sunt urmărite aici, în cele cinci subcapitole, „constantele" calendaristicii noastre de până la 1918: pledoaria pentru viaţa practică, educaţia poporului şi emanciparea ţării, promovarea limbii române, stimularea gustului pentru lectură, cultivarea şi difuzarea literaturii române, culegerea folclorului românesc, păstrarea portului naţional, a tradiţiilor şi a obiceiurilor strămoşeşti, păstrarea credinţei, prin cultivarea virtuţilor, într-o pedagogie a coexistenţei paşnice, consolidarea unităţii sufleteşti şi culturale a românilor de pretutindeni.

Două dintre subcapitolele sunt studii de caz, ilustrând aspiraţiile societăţii româneşti din Principatele Române de la mijlocul secolului al XIX-lea şi dorinţa de emancipare a limbii române, precum şi procesul de consolidare a

conştiinţei culturale a românilor din toate provinciile noastre istorice în deceniul al nouălea al acestui secol.

Capitolul al II-lea, *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918)*, abordează mai multe aspecte: originea şi evoluţia calendarului românesc din acest spaţiu cultural, influenţele exercitate asupra sa, rolul cultural al calendarelor şi a almanahurilor româneşti din Bucovina până la Unire, interesul pentru folclor manifestat în paginile acestor periodice anuale, prezenţa scriitorilor din celelalte provincii româneşti şi contribuţia lor la promovarea şi consolidarea identităţii naţionale. Tot aici, lucrarea prezintă cabinetele de lectură, ca forme moderne de asociativitate, preocupările pentru instituţionalizarea unei centrale a cabinetelor de lectură din Bucovina, în deceniul al doilea din secolul al XX-lea, modul în care calendarul şi almanahul românesc reflectă problema feminismului. Reţine, de asemenea, atenţia în cadrul acestui capitol un studiu de caz ilustrativ: calendarul şi ziarul românesc din Bucovina la mijlocul secolului al XIX-lea (1848-1850).

Capitolul al III-lea, *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918). Prosopografii*, reuneşte un număr de nouă descrieri bibliografice: 1) „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841..., carele este an de rănd cu 365 [de] zile"; 2) „Călindariu pe anul ordinariu 1882". Redactat de Ion I. Bumbac; 3) „Călendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul Archidiecesan din Cernăuţi»"; 4) „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910"; 5) „Calendarul copiilor pe anul 1913"; 6) „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914"; 7) „Calendarul poporului pe anul ordinar 1915"; 8) „Almanach jubilar «Academia ortodoxă» 1884-1909"; 9) „Almanach literar pe anul 1903".

Capitolul al IV-lea, *Redactori şi colaboratori ai calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina (până la 1918)*, cuprinde patru subcapitole. Un subcapitol distinct este consacrat unor colaboratori din România şi din celelalte provincii istorice ale vremii ai calendarelor şi ai almanahurilor din Bucovina, în perioada 1841-1918. Prin fişierele biobibliografice întocmite, ilustrând bogate lecturi şi relecturi critice, aducem la zi informaţia bibliografică, acoperind lacune, corectând mai cu seamă date şi erori biobibliografice, apropiind discursul de perspective noi de înţelegere a istoriei culturii din Bucovina, perspective despovărate de stereotipuri şi clişee, dincolo de un veac de interpretări ce au omis frecvent toposul multicultural, confluenţele şi dialogul competitiv între culturi, în acest spaţiu marcat dramatic de istorie în secolul al XX-lea.

Fişierele noastre respectă formatul impus, mai cu seamă după anul 1980, de exigenţele lucrărilor de specialitate: dicţionare biobibliografice, enciclopedii, lexicoane. Ordinea în care sunt consemnaţi redactorii şi colaboratorii calendarelor şi ai almanahurilor româneşti din Bucovina (1811-1918) este, în principal, cea cronologică. Cu toate inconvenientele, organizarea subcapitolelor

ilustrează, totodată, principalele etape din evoluţia acestor periodice româneşti: perioada începuturilor (1811-1873), perioada dezvoltării calendarului românesc din Bucovina (1874-1895), cea de înflorire a speciei (1896-1918), precum şi caracteristici ale discursului (limbă, program, structură / format, selecţia materialelor, publicitate etc.).

Cele patru mari capitole ale lucrării sunt urmate de un subcapitol distinct: *Calendarul şi almanahul românesc din Bucovina după 1918. O privire generală*, necesar, în opinia noastră, pentru a încadra tema de care ne ocupăm aici în istoria literară, dar şi într-un capitol de istorie a culturii româneşti reprezentativ pentru ceea ce Alexandru Dima, membru corespondent al Academiei Române (din 1964), numeşte „localismul creator", concept care exprimă capacitatea provinciei (provinciilor) de a crea valori culturale, de a genera cultură.

Lucrarea noastră *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918). Contribuţia lor la propăşirea cultural-naţională a românilor bucovineni* prezintă, în continuare, *Concluzii, Bibliografie*, un rezumat în limba engleză şi un *Indice de nume*. În corpul iconografic, distribuit, sub formă de planşe, la sfârşitul capitolelor I, II şi IV, sunt incluse reproduceri diverse: gravuri, litografii, desene, fotografii, precum şi excerpte din calendarele şi almanahurile bucovinene cercetate: coperţi exterioare, pagini de gardă, facsimile diferite (studii, articole, poezie, proză, folclor, materiale publicitare) şi pagini cu frontispicii. Reproducerile de la sfârşitul capitolului IV ilustrează, sub raport tematic şi stilistic, unitatea în diversitate a discursului publicitar din Belle Époque (1884-1914), Bucovina situându-se, şi din acest punct de vedere, împreună cu celelalte provincii istorice româneşti, într-un spaţiu al europenităţii, în care circulă idei, motive şi sugestii pentru forme proprii de exprimare. Toate acestea ilustrează, totodată, într-o selecţie limitată de economia lucrării, importanţa calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina acestei perioade pentru varii discipline: istorie, istorie literară, istoria limbii române, etnografie, folcloristică etc. şi, credem noi, îşi vor găsi în viitor, pe deplin, forme noi de valorificare: album, cronică în cuvinte şi imagini etc.

În cercetarea noastră am recurs la o diversitate de metode ştiinţifice.

Observaţia, ca metodă „primă şi fundamentală" de cunoaştere a unui material considerabil, acoperind masiv circa opt decenii (1841-1918), ne-a ajutat în operaţia de selecţie şi de iniţiere a interpretării, furnizându-ne rezultate încurajatoare, mai ales în asociere cu metoda comparativ-istorică. În folosirea observaţiei, am căutat să respectăm caracteristicile principale ale metodei, aşa cum au fost definite acestea de către Alan Bryman: 1) privirea realităţii de cercetat ca pe o succesiune de „evenimente sau acţiuni normale", din perspectiva „subiectului studiat" (privirea „prin ochii celuilalt"); 2) urmărirea detaliilor, pentru a înţelege mai uşor „contextul particular" şi a obţine indicii pentru „alte secvenţe ale „realităţii" de cercetat; 3) plasarea evenimentelor în contextul lor social şi istoric pentru a obţine un spor de înţelegere („contextualitatea"); 4)

privirea vieţii sociale din universul căreia am colectat datele şi informaţiile pentru interpretare ca pe un proces ce presupune „o serie interconectată" de evenimente[34].

Analiza inductivă ne-a ajutat să accedem la raţionamentul inductiv. Pornind de la analiza fenomenelor în parte, am urmărit, astfel, să ajungem la elementele comune, definitorii pentru diverse subiecte ale cercetării, iar metoda istorică ne-a ajutat să realizăm evoluţia concepţiilor, mai ales în asociere cu analiza cantitativă şi calitativă. Complementar, recursul la sinteză ne-a condus la stabilirea legăturilor dintre elementele dobândite în procesul de cercetare.

Metoda studiului de caz ne-a „mijlocit" „confruntarea directă" cu diverse situaţii din perioade istorice diferite, iar cea a prosopografiei, ca metodă istorică, ne-a sprijinit în demersul de a reliefa categorii specifice ale realităţii unor epoci, de obicei discursul elitelor sociale (preoţi, profesori, scriitori, publicişti).

În mai multe cazuri, în analiza aspectului formal al unor texte, am recurs la metoda stilistică, la critica filologică şi critica textuală. Astfel, în măsura în care rigorile temei ne-au îngăduit, am căutat să surprindem limba calendarelor în funcţia sa artistică şi, totodată, în forma de document al epocii[35].

Pe tot parcursul documentării şi, ulterior, în interpretarea bogatului material obţinut, ne-am călăuzit după un principiu vechi al cunoaşterii istorice: analiza critică a surselor din bibliografia domeniului principal de cercetare, dar şi a domeniilor învecinate, analiză izvorâtă şi dintr-o nevoie organică de a ne apropia de orizonturi noi de înţelegere şi de interpretare a faptelor istorice.

---

[34] Valentina Marienescu, *Metode de studiu în comunicare*, Bucureşti, Editura Niculescu, 2005, *passim*.

[35] Pentru problematica metodologiei cercetării ştiinţifice, vezi, între altele, şi: Jerzy Topolsky, *Metodologia istoriei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987; Petru Iluţ, *Abordarea calitativă a socioumanului*, Iaşi, Editura Polirom, 1997; Bogdan Murgescu, *A fi istoric în anul 2000*, Bucureşti, Editura All Educaţional, 2000; Septimiu Chelcea, *Metode cantitative şi calitative*, Bucureşti, Editura Economică, 2001; Septimiu Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice*, Bucureşti, Editura Economică, 2001; Constantin Enăchescu, *Tratat de teorie cercetării ştiinţifice*, Iaşi, Editura Polirom, 2005; Ioan Cerghit, *Metode de învăţământ*, Iaşi, Editura Polirom, 2006; Mihaela Şt. Rădulescu, *Metodologia cercetării ştiinţifice*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 2007.

I.
CALENDARE ŞI ALMANAHURI ÎN SPAŢIUL ROMÂNESC

I. 1. Calendarul şi almanahul în spaţiul românesc până la 1918

„...Noi credem că datoria fiecărui român cu simţimânte româneşti este de a căuta mijloace să răspândească frumoasele arte în popor, să facă a se înrădăcina în deprinderile lui astfel încât să fie o parte întregitoare din educaţiunea lui. Acest scop se atinge prin publicaţiuni, prin tratate speciale, în fine, prin foi periodice menite a dezvolta gustul estetic asupra tuturor genurilor de cultură a spiritului omenesc"[1].

Potrivit cercetărilor întreprinse până în prezent, calendarele, ca şi almanahurile, sunt publicaţii periodice cu o vechime apreciabilă. Cunoscute devreme de greci, arabi şi chinezi, acestea au avut, la început, în cuprinsul lor o parte pur calendaristică, una astrologică şi o alta instructiv-distractivă. Abia în pragul vieţii moderne, diversificându-şi conţinutul, aceste periodice includ în tematica lor texte literare şi materiale ştiinţifice tot mai variate.

În lumea europeană, asemenea publicaţii au apărut, mai ales în secolul al XV-lea, după descoperirea tiparului de către germanul Johann Gutenberg şi răspândirea acestuia. În funcţie de materialele pe care le tipăresc, acestea au un profil restrâns. Sunt menţionate calendarele mistice, cele cu conţinut practic (în secolul al XV-lea) şi calendarele cuprinzând informaţii istorice (începând cu secolul al XVI-lea). Astfel de calendare şi almanahuri, cu importanţă documentară, apar în Germania (1447; cel din 1475, compus de Regiomontanus, la solicitarea lui Matei Corvin[2]), Franţa (1493), Anglia (1644; cel dintâi almanah propriu-zis ar fi apărut aici încă în 1380, la Oxford, ulterior copiei unui almanah conceput în secolele XII-XIII de Petrus de Dacia), Italia (1596), în lumea slavă (1587)[3], devenind, treptat, „publicaţii de instruire prin lectură în

[1] M. Eminescu, *Almanahul muzical pe anul 1877 de D. Teodor Burada*, în *Opere*, IX, *Publicistică, 1870-1877*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 304.

[2] Mircea Zaciu, *Cuvânt-înainte* la volumul Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *Calendare şi almanahuri româneşti 1731-1918. Dicţionar bibliografic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 6.

[3] Mircea Tomescu, *Calendarele romaneşti, 1733-1830. Studiu şi bibliografie*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1957, p. 5-8; Claudiu Isopescu, *Contribuţii la istoria calendarului*, în „Codrul Cosminului", Cernăuţi, IV, 1927, p. 387-397; Emanoil

toate ţările europene"[4]. Cu un profil tot mai diversificat, acestea dobândesc audienţă sporită în rândul cititorilor şi circulă în spaţiul european pe anumite direcţii / coridoare culturale. Unele sunt editate şi de scriitori renumiţi (Friedrich Schiller). Scriitori precum Goethe şi Bürger îşi publică aici creaţii literare semnificative, sporindu-le prestigiul[5].

În spaţiul etno-cultural românesc au circulat, până la tipărirea calendarelor româneşti, cunoscute până în prezent (1731), calendare străine, redactate în limbile latină, germană, italiană, franceză, greacă, polonă, maghiară, în original, în traduceri şi cópii, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea[6]. Dintre acestea este frecvent menţionat *Foletul novel – Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu* (1693-1704), tradus de Ion Românul (Ion Frâncu) din limba italiană[7].

Circulaţia acestor calendare la noi era sigur limitată, ele completând lectura unor cititori, puţini ca număr (domni cu habitudini culturale, sfetnici de curte cu preocupări cărturăreşti, precum stolnicul Constantin Cantacuzino, poate chiar clerici de rang înalt).

Cu toate încercările, relativ timpurii (sfârşitul secolului al XVI-lea)[8], de tipărire a unor calendare în limba română, calendarul românesc apare abia în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Una dintre cauzele acestei întârzieri ar fi, după profesorul I. G. Sbiera – cel dintâi titular al Catedrei de literatură română de la Universitatea din Cernăuţi, înfiinţată în 1875 – „credinţa culturală falsă"[9], alimentată vreme îndelungată de „ideea că numai scrierile bisericeşti conţin adevărul şi ştiinţa, că numai ele sunt folositoare, trebuie înmulţite şi răspândite cât mai mult"[10]. Acest „curent autoritar şi staţionar, aceste vederi împăienjenite se lăţiră pretutindenea printre români, se înrădăcinară adânc în inimile lor şi avură pentru ei consecinţe grave şi funeste"[11]. Eroarea a paralizat activitatea literară, printre „lumeni". Monopolul bisericesc asupra tiparului,

---

Bacaloglu, *Despre calendariu. Discursului de recepţiune în Academia Română şi Răspunsului d-lui Ion Ghica*, Bucureşti, Typografia Academiei Române, 1880.

[4] Mircea Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi până la 1918*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.

[5] Mircea Zaciu, *loc. cit.*, p. 6.

[6] Mircea Tomescu, *Calendarele româneşti...*, p. 9-12.

[7] Al. Odobescu, *Foletul novei* (*Foletul noval şi calendarele lui Constantin Brâncoveanu*) în „Revista română", Bucureşti, I, 1861, p. 657; Claudiu Isopescu, *art. cit.*, p. 394; N. Cartojan, *Cărţile populare in literatura românească*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 180-183; Emil Vârtosu, *Foletul Novel, Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1942.

[8] I. G. Sbiera, *Scrieri de prevestiri. Călindăristica*, în *Mişcări culturale şi literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504-1714*, Tipografia lui R. Eckhardt, 1897, p. 268-269.

[9] *Ibidem*, p. 150.

[10] *Ibidem*, p. 151.

[11] *Ibidem*.

împrejurările sociale şi politice, favorabile întreţinerii neştiinţei de carte în popor, prioritatea problemelor de conducere a statului la români, grija pentru conservarea şi apărarea lui au întârziat „schimbarea dispoziţiei sufleteşti a românilor, ivirea unor curenţi intelectuali cu impulsuri puternice pentru scuturarea credinţei culturale false"[12]. Efortul de „schimbare a dispoziţiei sufleteşti a românilor" este însă anevoios. Început în Transilvania şi extins apoi în celelalte provincii româneşti, el acoperă un secol de frământări culturale, încheindu-se în preajma anului 1848.

Cel dintâi calendar românesc tipărit este „calendari acum întâi rumânescu alcătuitu de pe cel sărbescu", scos la Braşov, în 1731, 1733 şi 1737. Ediţia din 1731 apare „prin osteneala dascălului Petcu Şoanul" şi este consemnată de Radu Tempea (cca 1691-1742), martor al evenimentului, în cronica sa ecleziastică[13]: „1731. Au început a face typografie Petcu Şoanul, dascalul, lucru care el nu văzuse nicăiri şi au typărit nişte calendare, în care au pus nişte lucruri a zodiilor, cine când să va naşte cum va fi, care izvod l-au luoat de la pop[a] Statie, ce acélea gâcituri beséreca pravoslavnică nu le priméşte"[14]. Dascălul Petcu Şoanul, despre care aflăm, tot din cronica lui Radu Tempea[15], că „s-au pristăvit" la 31 mai 1741, a avut ca model pentru întocmirea acestui calendar un „izvod" al părintelui Eustatie Grid. Imprimat în tipografia proprie din Şcheii Braşovului, cu caractere chirilice, „Calendarul" lui Petcu Şoanul circulă şi în mai multe manuscrise româneşti, precum şi într-unul grecesc, difuzând, pe lângă informaţiile astrologice şi cronologice, câteva îndrumări practice. Ediţia din 1733 este singura păstrată în bibliotecile noastre. Anul 1731

[12] *Ibidem*, p. 153.

[13] Radu Tempea, *Istoria beserecei Şcheilor Braşovului...*, Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1899, p. 100. *Cf.* I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, tom II: 1716-1808, Bucureşti, 1910, p. 48.

[14] *Istoriĭa beséreceĭ Schéilor Braşovului. Manuscript de la Radu Témpé, publicată cu cheltuiala bisericei Sf. Nicolae din Braşov Şcheiŭ de Sterie Stinghe*, Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1899, p. 100. Vezi şi Radu Tempea, *Istoria sfintei beserecі a Şcheilor Braşovului*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Şchiau şi Livia Bot, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, p. 132.

[15] Cronica lui Radu Tempea este importantă pentru cunoaşterea epocii. Ea a fost subliniată, printre alţii, de Candid Muşlea, în studiul *O dinastie de preoţi şi protopopi Radu Tempea. Şase generaţii de preoţi şi protopopi din aceeaşi familie* (1939), precum şi de autorii ediţiei din 1969: „Istoria lui Radu Tempea este un izvor de fapte şi întâmplări care ne pun în contact cu societatea românească activă a Braşovului, cu aspiraţiile ei, văzute prin prisma unui reprezentant al clerului ortodox, aspiraţii şi acţiuni care conţin germenii conflictelor de mai târziu ale dezvoltării societăţii româneşti din Transilvania. Ea este un exemplu pentru cronicarii braşoveni ce au urmat şi este mai cu seamă o dovadă a continuităţii culturii româneşti transilvănene, în legătură cu care istoriile culturii şi literaturii româneşti sugerau un gol pentru această vreme, sărind la mişcarea de răsunet a Şcolii Ardelene" (Octavian Şchiau şi Livia Bot, *op. cit.*, p. 47).

marchează, în acelaşi timp, şi începutul presei româneşti, în vremea când „Ardealul, cu tradiţia lui culturală religioasă atât de strălucită, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea trece printr-o criză culturală acută ..."[16]. În Moldova, primul calendar românesc a apărut la Iaşi în 1785. „Calendariu pe 112 ani", editat de fraţii Mihail şi Policarp Strilbiţchi, cu scop practic şi cultural declarat[17], este superior prin conţinut şi realizare grafică celui de la Braşov. Dintre maximele compilate în capitolul *Alesă socoteală dela oareş'care greci şi rămleni*, cea dintâi, „de toată frumuseţea"[18], este cunoscută. O reproducem şi noi, dar din alt motiv: „Sileşte-te să înfrumuseţezi cu învăţătură inima ta, că iaste o comoară pe care nimene de la tine nu o poate fura. De eşti mare şi puternicŭ, fără învăţătură şi neştiindŭ nimic, te vei asămăna unui chipŭ cioplitŭ, stândŭ într-o casă de marmură. Că cine pe învăţătură nu o socoteşte acela este un glubavŭ, că cel învăţatŭ cunoaşte pre cel neînvăţatŭ"[19]. Acest elogiu al înţelepciunii şi, în acelaşi timp, îndemn la instruire prin lectură a putut fi cunoscut, prin circulaţia calendarului, în original sau în cópii, mai ales la răsărit de Carpaţi, îndemnând la meditaţie, aprinzând imaginaţia, trezind ambiţii culturale, înrâurind „schimbarea dispoziţiei sufleteşti" la românii de aici şi dezvoltându-le gustul estetic[20].

Cronologic, al treilea calendar românesc apare la Sibiu, în 1792. Acest „Calendariu..." sibian are cea mai lungă apariţie – 119 ani (1792-1911). Deosebit de importante sunt direcţiile în care se orientează încă de la început: ridicarea nivelului de cultură „a[l] ţăranilor români – cetitorii de căpetenie ai calendarului", „creşterea printre români a gustului pentru cetit"[21], dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor ardeleni, unitatea noastră etnică şi culturală. Cu timpul, acest calendar capătă un caracter enciclopedic, literatura fiind reprezentată în paginile sale prin toate genurile. Tot aici menţionăm „Calendariu pe anul de la naşterea lui Hristos 1794", alcătuit de Paul Iorgovici şi tipărit la Viena, „spre întrebuinţarea norodului slaveno-sărbesc şi rumânesc...", important doar ca publicaţie concepută după modelul almanahurilor occidentale[22].

---

[16] Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p. 637.

[17] *Predoslovie către cetitoriu*, în „Calendariu pe 112 ani", Iaşi, 1785, 1 v-2 r.

[18] *Ibidem*, f. 11 r-12 v.

[19] *Ibidem*, f. 11 r.

[20] Vasile I. Schipor, *Probleme ale cultivării limbii române în calendarele româneşti din Bucovina (1809-1918)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul I, nr. 2 [iulie-decembrie] 1994, p. 311.

[21] *O sută de ani*, în „Calendariu pe anul de la Hristos 1892", Sibiu, Tipografia lui W. Kratft, p. 31-32; *Rămas bun!*, în „Calendariu pe anul... 1911", p. 31-33.

[22] Georgeta Antonescu, *Paul Iorgovici*, în *Istoria literaturii române*, II, *De la Şcoala Ardeleană la Junimea*, Bucureşti, Editura Academiei..., 1968, p. 104; Mircea Tomescu, *Calendarele româneşti...*, p. 63-65.

Cel dintâi calendar românesc din Muntenia este „Calendariu" de la Bucureşti, apărut în [1794] şi 1795 („a doao oară tipărit"), o traducere după un calendar unguresc necunoscut. Acesta nu este un calendar propriu-zis[23], ci, de fapt, un prognosticon[24].

Cu aceste dintâi calendare se încheie epoca veche a calendarului românesc, lipsit de originalitate, epocă dominată, mai ales, de calendarul popular. Cu veacul al XIX-lea, începe o altă perioadă, de înflorire a calendarului, care se va întinde până la Marea Unire din 1918.

Ideile Şcolii Ardelene şi activitatea cărturarilor acesteia exercită şi asupra calendarului o influenţă binefăcătoare. Tabloul proteic al epocii de la confluenţa celor două secole este surprins splendid de Nicolae Iorga: „Prin neapărata frecventare a centrelor de cultură, prin educaţia latină, prin relaţiile cu o biserică de lumină, o puternică invazie de cunoştinţe, de idei se produse însă şi cugetarea românească de peste munţi fu revoluţionată de dânsa. Din nou, cu mai multă cunoştinţă de cauză, într-un timp mai frământat de idei, într-o epocă de neastâmpăr, de prefacere totală a lumii vechi, de redeşteptare a conştiinţei naţionale la toate popoarele europene, vechile afirmaţii de romanitate se înfăţişară. [...] Curentul acesta, însufleţit de idei mai luminoase decât oricare, îndreptat spre ideale mai înalte, susţinut de straturi mai adânci din poporul românesc, această mişcare regeneratoare dură mai mult decât toate celelalte, fiindcă, de la început, zguduise mai puternic decât dânsele"[25]. Într-un astfel de climat, Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior alcătuiesc un „Calendariu...", „întocmit pe gradurile şi clima Ţării Ungureşti şi a Principialului Ardealului, Ţării Româneşti şi a Moldovei", care apare la Buda, între anii 1806 şi 1821. Ei tipăresc în acest calendar, pentru prima oară, o parte din opera lor istorică, spre a demonstra originea latină a poporului român, continuitatea lui pe teritoriul locuit de strămoşii daci şi spre a dezvolta conştiinţa de neam la toţi românii. În calendarul pe 1806-1807, Samuil Micu publică primele capitole din *Istoria, lucrurile şi întâmplările românilor*[26]. Gheorghe Şincai tipăreşte un fragment amplu din *Hronica românilor şi a mai multor neamuri* în calendarul pe anul 1808-1809[27]. Petru Maior traduce din izvoare latine diferite *Istorii şi învăţături*, tipărite în 1810-1811[28]. În calendarele din 1810 şi 1811 sunt incluse „istorii şi învăţături din scriptorii cei profani sau mireneşti a[i] românilor", cu rol educativ explicit, într-o pedagogie meliorativă, de coloratură populară: „Pentru

[23] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 201.

[24] Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 33-34 şi 103; I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, tom II, p. 374.

[25] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969, p. 10.

[26] I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, tom II, p. 475-476; Ov. Densuşianu, *Literatura română modernă*, vol. I, ed. a III-a, Bucureşti, Editura „Universala", 1929, p. 10-70.

[27] I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, tom II, p. 525.

[28] I. Bianu, N. Hodoş şi D. Simionescu, *op. cit.*, tom III, p. 21-22 şi 30-31.

bărbăţie"; „Cele grele se fac uşoare cu răbdare"; „Uită-te la năcazurile altora, ca mai cu linişte să porţi ale tale"; „Măniîa e nebunie curată"; „A se măniîa cel ce pedepseşte tocma nu se cuvine"; „Nice pe vrăjmaşi nu se cade să ne mâniem"; „Măniîa nu se poate învinge pe sine"; „Pre lingari să nu-i ascultăm"; „Nemica nu e mai dulce viţei omeneşti decât fiii"; „Pre fii, pentru folosul Patriei se cade a-i învăţa bine"; „A se învăţa bine fiii din pruncie, foarte foloseşte pe toată viîaţa"; „Cei ce înveţă tinerimea foarte de mare folos sunt publicului [obştei, societăţii]"; „Şcolarul să fie mulţămitoriu cătră învăţătoriu"; „Învăţătoriul nici să aibă greşele, nici să le sufere". Aceste „istorii şi învăţături" ori „didahii pentru creşterea fiilor", cum sunt numite în „Calendarul" pe anul 1816, alternează cu versuri despre cucerirea Daciei de către Traian şi / ori cu texte ocazionale. În „Calendarul" din 1812, după partea calendaristică obişnuită, se publică „Învăţătură cum se cade să ne purtăm în societate cu oamenii". Pe lângă informaţii de interes mai larg (poştă, târguri, prezentate în ordinea alfabetică a localităţilor din Ungaria, Transilvania, Banat şi Bucovina, tabele privind economia casei, tabele monetare, liste de cărţi ce „se află la sălaşul autorului", Petru Maior, spre vânzare, date astronomice şi meteorologice („Cărindariul ţăranilor sau a[l] oamenilor proşti"), cum întâlnim în ediţiile din 1813, 1814, 1816, 1819, calendarul publică anecdote şi povestiri. Acest calendar, cu un conţinut bogat şi divers, se impune la noi ca model, fiind preluat şi de alte calendare, mai ales din Transilvania, Banat şi Bucovina. Calendarul învăţaţilor ardeleni a avut o mare circulaţie în spaţiul românesc, ca, de altfel, şi almanahul şi calendarele editate de Zaharia Carcalechi[29], servind, ca şi alte scrieri de seamă ardeleneşti

[29] Editorul şi publicistul Zaharia Carcalechi (1784, Braşov-1856, Bucureşti) este fiul negustorului Gheorghe-Constantin Carcalechi, aromân stabilit la Braşov, şi al Mariei Ciurcu, rudă cu filologul şi traducătorul Dimitrie Eustatievici (1730-1796). După ucenicia la o şcoală de comerţ din Buda, ajunge editor („ferlegher") al Tipografiei Universităţii, îngrijindu-se de procurarea manuscriselor şi desfacerea tipăriturilor. Începând din 1818, tipăreşte traduceri din Eufrosin Poteca, D. Darvari, precum şi tălmăcirile lui Al. Beldiman din S. Gessner şi Voltaire, pe care le şi prefaţează. Tot el publică însemnările de călătorie ale lui Dinicu Golescu (1826). La Buda, întocmeşte şi imprimă, în 1826, manualul *Povăţuitorul tinerimei către adevărata şi dreapta cetire*, pe care îl trimite lui Gheorghe Lazăr spre difuzare. În 1834, se stabileşte la Bucureşti, unde i se încredinţează conducerea Tipografiei Statului. Aici editează ziarul „Cantor de avis şi comers" (1837-1855), devenit, în 1843, „Vestitorul românesc", publicaţie oficială şi buletin oficial totodată al Ţării Româneşti. Din 1836 până în 1853, tipăreşte „Almanahul statului din Principatul a toată Ţara Românească". Recunoscut pentru abilitatea cu care a slujit toate stăpânirile, devine pitar, în 1845, apoi serdar (1853). Zaharia Carcalechi continuă „cu un orizont cultural mai restrâns, dar cu mai mult spirit practic" preocupările Şcolii Ardelene de emancipare a poporului prin intermediul cărţii. Prin „Biblioteca românească", „cea mai veche revistă literară românească" (I. Lupaş, 1921), proiect gândit în 1817, dar pus în practică în 1821, 1829-1830 şi 1834, el face educaţie naţională, publicând *Izvorul cărţilor*, o încercare de bibliografie, în care sunt enumerate

din această perioadă, drept manual pentru învăţarea limbii române dincoace de munţi: „Pe când uitasem că suntem români şi că avem şi noi o limbă, pe când ne lipsea şi cărţi şi tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni ca babele în căţei şi motani, căci la şcoala publică se învăţa numai greceşte; când, în sfârşit, literatura română era la darea sufletului, câţiva boieri, ruginiţi în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ş.c.l., toate în *-esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, şedeau trişti şi jăleau perderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Braşov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu poveşti la sfârşit. [...] Tatăl meu era unul dintre românii aceştia. Nu ieşea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi ..."[30]. „Calendariul" alcătuit şi editat de Zaharia Carcalechi, „ferlegherul cărţilor româneşti" din Crăiasca Tipografie a Universităţii din Buda, apare în 1817-1818 şi 1825. Imprimat cu caractere chirilice şi nepaginat, acesta publică, în afară de partea calendaristică, cronologie, genealogie („genealogia împăraţilor şi crailor din Europa", dar şi a domnitorilor din ţările româneşti), poştă şi târguri la români, precum şi o parte literar-culturală. Aici calendarul apare „cu toate ceale de lipsă, cu istorii foarte frumoase", într-o adevărată „carte de mână împreună cu calendariul", cum este ediţia din 1825, cuprinzând istorioare, poveşti, fabule, pilde şi punând în evidenţă o meşteşugită pedagogie a lecturii. Doctorul Al. Theodori semnează, în „Calendariul" pe anul 1825, un studiu de anatomie, *Scurtă arătare despre om şi despre întocmirile lui*. Tot în acest an apare aici *Înştiinţare pentru Biblioteca românească către românii din prinţipaturile Valahiei şi Moldaviei* şi o traducere din Marmontel: *Adelaida sau păstoriţa alpicească*. Nu lipseşte „însămnarea cărţilor ce se află de vândut în Crăiasca Tipografie". În efervescenţa creată de nevoia periodicelor, Zaharia

---

cărţile apărute în Ţara Românească, Moldova şi Ardeal, precum şi numele celor care susţineau opera de luminare a naţiei. Zaharia Carcalechi acordă un loc aparte „folositoarelor învăţături" şi lucrării de îndreptare a moravurilor, publicând totodată traduceri şi observaţii asupra limbii române. Articolul-program, întitulat *Către cetitori* (1829), este o pledoarie pentru cultură. În articolul *Despre literatură* (1834), el încearcă o definire a literaturii, ca produs „al minţii şi al învăţăturii unei naţii" (vezi, printre altele, *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, p. 170-171 (în continuare, DLRO); I. Hangiu, *Dicţionarul presei literare româneşti, 1790-1990*, ediţia a II-a revizuită şi completată, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 66 (în continuare, DPLR); Acad. Dan Berindei (coordonator), *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 351; Eugen Simion (coordonator general), *Dicţionarul general al literaturii române*, vol. II (C-D), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 93 (în continuare, DGLR).

[30] C. Negruzzi, *Cum am învăţat româneşte*, în *Opere* 1. *Păcatele tinereţelor*, ediţie critică, cu studiu introductiv, comentarii şi variante de Liviu Leonte, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 9.

Carcalechi beneficiază de colaborarea cu Damaschin T. Bojîncă[31], redactorul „Bibliotecii românesti", pe care îl numeşte „preaînvăţatul şi învăpăiatul de

[31] Istoricul şi publicistul Damaschin T. Bojîncă (1802-1869) este fiul preotului Matei Bojîncă (Popovici) şi al Floricăi, descendenţi ai unor olteni stabiliţi în Banat. Învaţă carte la Oraviţa sau la Vârşeţ, apoi la Gimnaziul Piarist din Timişoara. O vreme, studiază la Seminarul Teologic din Vârşeţ, după care urmează filosofia la Seghedin (1822-1823), dreptul la Oradea (1824-1826) şi Pesta (1826-1829), unde îşi face practica juridică şi promovează examenele de avocat. În 1830, colaborează alături de Moise Nicoară, la „Calendar românesc", editat de Ştefan P. Niagoe (Buda). În anii 1829 şi 1830 este redactorul publicaţiei lui Zaharia Carcalechi „Bibliotecă românească" şi corector la Tipografia Universităţii din Buda pentru lucrările româneşti. În 1833, răspunde la apelul lui Gheorghe Asachi şi vine la Iaşi, unde funcţionează ca jurist pe lângă Logofeţia Dreptăţii. În 1834, se căsătoreşte cu o bucovineancă dintr-o familie de vază, Casandra Goian. În perioadele 1833-1839 şi 1840-1841 este rector al Seminarului de la Socola, apoi profesor la Academia Mihăileană (1841-1847), predând cursuri de drept. În 1860-1861, este ministru al Dreptăţii. Activitatea desfăşurată în Moldova este răsplătită prin acordarea unor ranguri: paharnic (1835), ban (1841), agă (1848). Activitatea de istoric şi publicist a lui Damaschin T. Bojîncă se înscrie pe linia preocupărilor culturale, educative şi ştiinţifice ale Şcolii Ardelene. Este un mare admirator al lui Petru Maior, căruia ii editează, împreună cu Iordachi Mălinescu, la Buda, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (1834). Este autor al unei lucrări polemice în sprijinul ideii romanităţii şi continuităţii românilor (1828). Interesul său pentru istorie, dorinţa de instruire şi culturalizare a poporului se oglindesc în activitatea publicistică desfăşurată la „Bibliotecă românească". Aici îi apar câteva lucrări consacrate domnitorilor Dimitrie Cantemir (1829), Radu Şerban (1829) şi Mihai Viteazul (1830), fiind cel dintâi istoriograf român care evidenţiază însemnătatea unirii înfăptuite în anul 1600. Mărturisirea sa din *Vestitele fapte şi perirea lui Mihai Viteazul* şi îndemnul adresat contemporanilor la sfârşitul lucrării trebuie reţinute: „Această istorie, precum spre mare lauda naţiei s-au însemnat aci, aşa şi spre deschis exemplu să fie măriţilor boieri de Ţara Românească şi Moldova. Cetească tot însul aceasta cu mângâiere, vâzând ce au fost strămoşii lui. Însă caute şi cerce şi pre aceea cauză care au înecat aceste ţări frumoase în moliciune, în întunerec şi neactivitate. Alunge dară cei putincioşi răotatea din sânul patriei sale şi cetind istoriile strămoşilor sei, fără dormitare să privighieze de a pleca pe calea virtuţei, dreptăţii şi a vitejiei strămoşeşti". Pentru el, cunoaşterea istoriei este un factor de educaţie naţională şi, de aceea, încearcă să-şi extindă preocupările spre cuprinderea istoriei antice şi universale, urmărind nu numai istoria statelor, ci şi viaţa lor culturală. De numele său se leagă şi începuturile preocupărilor pentru folclorul românesc în Banat (Ion Taloş, 1964). El este autorul unei lucrări cu caracter pedagogic, *Diregătoriul bunei-creştere spre îndreptarea multor părinţi şi bun folosul tinerimei române* (1830). După Damaschin T. Bojîncă, scopul educaţiei este „buna norocire" (fericirea) a omului. Cultura îl face pe om mai bun şi îl înfrumuseţează, îi cultivă judecata, îndepărtând superstiţiile şi ignoranţa - izvorul viciilor şi nedreptăţilor. Oamenii trebuie educaţi indiferent de starea lor socială, iar în educaţia lor trebuie să se ţină seama atât de factorii endogeni (ereditate, particularităţi de vârstă, temperament), cât şi de cei exogeni (influenţa mediului în care trăiesc). Lipsa cărţilor

luminarea neamului nostru". Bogata lor activitatea culturală stimulează şi dincoace de Carpaţi preocupări, înrâurind interesul pentru lectură, dispoziţii sufleteşti, gustul estetic, proiecte proprii de afirmare, printr-un efort de înţelegere şi adaptare la spiritul vremii. La Buda (1836, 1837) şi Bucureşti, Zaharia Carcalechi întocmeşte şi publică, ulterior, „Almanahul Statului din Prinţipatul a toată Ţara Românească", ce apare, cu intermitenţe până în 1858. Tipărit în limba română, cu litere chirilice şi în scriere de tranziţie, având titlul scris cu litere latine (1858), dar şi în limba franceză, almanahul cuprinde informaţii bogate: organizare administrativă, informaţii militare, bisericeşti, şcolare (şcoli particulare, manuale, programe de învăţământ), culturale (biblioteci, muzee, mişcarea muzicală, presă, societăţi culturale), viaţa economică (târguri, produse de piaţă), astronomie şi meteorologie, divertisment (bâlciuri, vacanţe, călătorii, sărbători şi ceremonii de la Curte), evenimente politice interne şi externe. Alături de acestea se tipăresc articole de evocare a trecutului românilor, o istorie a lui Radu Şerban şi o cronologie a domnitorilor Ţării Româneşti de la 1290 la 1834. De mare interes documentar şi artistic este iconografia acestui almanah, în care se tipăresc steme ale judeţelor ţării, hărţi, portrete ale marilor dregători şi demnitari ai vremii, unele dintre acestea fiind semnate de nume de prestigiu: Anton Chladek, Constantin Lecca, Carol Popp de Szathmáry, Ioan G. Venrich.

În ciuda opreliştilor, cărţile româneşti circulă din provincie în provincie. O arie largă de răspândire şi o mai intensă circulaţie cunosc tipăriturile destinate lecturii. Un rol important îl au şi copiile făcute după unele calendare de către dascăli, mici slujbaşi, funcţionari, care ajung departe, în Banat, Gorj, Muntenia, Moldova, Bucovina, hrănind spiritul naţional. În discursul de recepţie *Mişcări literare la românii din Bucovina*, rostit la Academia Română, I. G. Sbiera subliniază efectul produs de lectura unor astfel de publicaţii: „Se găseau ici colo bărbaţi împinşi de bunul lor geniu şi aţâţaţi necontenit de mişcările şi producţiunile literare ale confraţilor lor din Ardeal, Moldova şi Muntenia. Acestea întreţineau în pieptul lor focul sacru al naţionalismului şi dorul nestins de a se manifesta şi ei în mod propriu naţional; îl nutreau pe ascuns, dar nu cutezau să iasă cu el la lumina mare!"[32] La începutul unui veac şi jumătate de înstrăinare, în colţul Ţării de Sus al Moldovei, devenit Bucovina,

---

din şcolile publice ale vremii îl determină pe acest harnic pedagog iluminist să alcătuiască manuale şi cursuri, cele mai multe rămase în manuscris (vezi, printre altele: Ioana Petrescu, *Damaschin T. Bojâncă*, în *Istoria literaturii române*, vol. II, *De la Şcoala Ardeleană la Junimea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 119-122; DLRO, 1979, p. 111-112; Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 587-588).

[32] I. G. Sbiera, *Mişcări literare la românii din Bucovina*, Discurs..., Oradea-Mare, 1890, p. 6.

într-o vreme de „secetă culturală"[33], „eşitul cleric" Vasile Ţintilă, învăţător şi dascăl în Tereblecea, „un iubitoriu de sciinţele matematiceşti", tipăreşte la Cernăuţi, începând cu anul 1811 (anul 1809, avansat în unele lucrări, rămâne, deocamdată, ipotetic[34]), primele calendare româneşti din Bucovina[35]. El este primul român bucovinean care, ca autor al celui dintâi calendar original de aici, într-un timp neprielnic, redeschide drumul scrisului românesc în această provincie. Lui i se atribuie toate calendarele româneşti apărute aici până în 1824. O menţiune specială merită calendarul pe anul 1814, care cuprinde şi o parte destinată lecturii sau „alegate de plăcere"[36]. Până acum nu se cunoaşte conţinutul acestei părţi literare.

În linii mari, în următoarele decenii ale secolului al XIX-lea, începe o epocă nouă a calendarului românesc original, de impunere în peisajul publicisticii şi de înflorire a sa.

Materialul literar cercetat din calendarele de până la 1947 de pe întreg spaţiul etno-cultural românesc reprezintă o adevărată istorie a culturii în miniatură, evidenţiind perioade diferite, uneori greu de delimitat cronologic. Şi aici, „renaşterea noastră literară coincide cu redeşteptarea conştiinţei naţionale"[37], prin valorificarea „zestrei sufleteşti autohtone, nediferenţiată încă, sănătoasă şi vitală, însă", care „nu arăta prin nimic a fi necorespunzătoare creaţiei"[38].

Mai toţi alcătuitorii calendarelor noastre cred în funcţia socială a artei şi se consideră „luminătorii poporului" până târziu după anul 1918. În dinamismul său, această perioadă angajează o diversitate de temperamente în afirmarea individualităţii naţionale şi dobândirea unei conştiinţe estetice evidente, cu

---

[33] I. Nistor, *Un capitol din vieaţa culturală a românilor din Bucovina 1774-1857. Discurs...*, Bucureşti, Librăriile Socec et Co., C. Sfetea şi Pavel Suru, 1916.

[34] Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei.* vol. I (1774-1862), *De la administraţia militară la autonomia provincială*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, p. 215, 342-343 (în continuare DIB).

[35] Leonidas Bodnărescul, ARB, 1903, p. 81-82; Liviu Marian, *op. cit.*, p. 45; Nico-Cotlarciuc, *Istoricul literaturii românilor din Bucovina (1775-1906)*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1906, p. 6; Constantin Loghin, ILRB, p. 23-24; Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 84-85; I. Nistor, *Din istoria calendarului nostru*, în „Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1914, p. 56; Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 216; D. Vatamaniuc, *Eminescu şi literatura bucovineană la 1860-1870*, în „Septentrion", Foaia Societăţii pentru Cultură şi Literatură in Bucovina, [Rădăuţi], anul II, nr. 4-5 aprilie 1991, p. 1 şi 3.

[36] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediţie şi studiu bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 81 (în continuare, IB).

[37] Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1985, p. 10.

[38] I. Negoiţescu, *Istoria literaturii române*, volumul I (1800-1945), Bucureşti, Editura Minerva, 1991, p. 12.

toate formele „kitschului" literar şi cu toată cantitatea pseudo-literaturii favorizate[39]. Alcătuiesc acum calendare şi almanahuri Anton Pann, Zaharia Carcalechi, Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Gheorghe Asachi, Alexandru Zanne, Pantazi Ghica, George Bariţiu, C. A. Rosetti, V. A. Urechia, Theoodor Codrescu, T. T. Burada, Vladimir Blaremberg, Visarion Roman, Th. Ballassan, N. T. Orăşanu, Iosif Vulcan, Simeon Mangiuca, I. L. Caragiale, A. Bacalbaşa, Sebastian Bornemisa, N. D. Popescu, P. Dimitrovici, Samoil Morariu-Andrievici, Miron M. Călinescu, Calistrat Coca, Ion I. Bumbac, I. C. Fundescu, Gr. Musceleanu. O. C. Tăslăuanu, Petre Ispirescu, Gh. Dem. Teodorescu, N. Iorga, Spiru Haret, I. Simionescu, George Cătană, Emil Gârleanu, M. Dragomirescu, Ion I. Nistor, L. Rebreanu, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, Cezar Petrescu ş. a. Alături de personalităţi ale vieţii culturale şi literare, remarcăm „cărturari modeşti proveniţi din cele mai diverse straturi sociale"[40]: preoţi, învăţători, funcţionari, publicişti, editori, tipografi. Ei dau strălucire calendarului nostru în cea mai rodnică perioadă a sa, 1840-1918, când se înregistrează o frecvenţă sporită a calendarelor, o diversificarea şi „specializarea" acestora, iar, în unele cazuri, dobândirea unui caracter de enciclopedie a vieţii sociale şi culturale.

Calendarele au, în această perioadă, alături de revistele literare, un rol important în răspândirea literaturii originale din provinciile româneşti, bucurându-se de mare trecere[41], prefaţând unitatea naţională prin cea sufletească şi culturală a românilor[42], până la 1918, apoi consolidând-o permanent, deschizându-i, deseori, noi orizonturi spre valorile europene şi universale. La temelia calendarului românesc original se află ideile Şcolii Ardelene şi programul „Daciei literare" pentru realizarea unei literaturi naţionale în conţinut şi formă, „expresie a cugetării şi sensibilităţii româneşti"[43], cu infuzii permanente, din varii direcţii, care, însă, nu i-au modificat profilul. „Posteritatea lungă" a «Daciei literare»[44] este evidentă în paginile calendarului românesc. În acelaşi timp, reţine atenţia fenomenul de *transculturaţie*[45], prin care s-a asigurat „sincro-

---

[39] Mircea Zaciu, *loc. cit.*, p. 10.

[40] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 17.

[41] Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 5.

[42] Vasile I. Schipor, *Pagini din viaţa culturală a Bucovinei istorice*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul II, nr. 1 (3) [ianuarie-iunie] 1995, p. 73-98.

[43] Maria Platon, *„Dacia literară". Destinul unei reviste. Viaţa unei epoci literare*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 216.

[44] *Ibidem*, p. 198.

[45] Gh. Platon, *Universitatea din Iaşi, simbol al spiritualităţii româneşti*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza », Iaşi, serie nouă, secţiunea III, istorie, t. XXXI, p. IX; Ilie Bădescu, *Sincronism european şi cultură critică românească, Contribuţii de sociologie istorică privind cultura modernă românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 35 şi urm.

nizarea şi uniformizarea preocupărilor şi idealurilor spirituale"[46] ale românilor de pe întregul spaţiu etno-cultural.

Epoca nouă, a calendarului românesc original, însoţit deseori de almanah, mai rar album şi anuar, se defineşte prin consistenţă şi diversitate. Producţia calendaristică din intervalul 1840-1940, în funcţie de profil şi de evoluţia ideilor culturale, evidenţiază grupări şi „vârste" aflate în relaţie cu evoluţia vieţii româneşti din toate provinciile istorice, în general, şi cu evoluţia fenomenului cultural-literar, în subsidiar:

1. *Calendarul din preajma anului 1848.* Conceput ca mijloc de largă şi eficientă educare a unui public divers, acesta tinde să devină „o enciclopedie de cunoştinţe aplicate la un obiect concret şi un barometru al necesităţilor şi aspiraţiilor sociale şi, mai ales, culturale ale perioadei premergătoare Revoluţiei de la 1848", prefigurând un „program practic şi direcţia concretă de educaţie a poporului"[47]. Originea latină a limbii şi a poporului român, originea comună a românilor din toate provinciile, continuitatea neîntreruptă în spaţiul carpato-danubiano-nistreano-pontic, viziunea în care tratează noţiuni fundamentale (independenţă, suveranitate), interesul pentru literatura naţională şi cea universală îi definesc profilul şi rolul în epocă. Este reprezentat, mai ales, de „Almanachu literaru pe anul 1839", Bucureşti, editat de I. Heliade Rădulescu; „Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, 1842-1846, însoţit de „Almanah de învăţătură şi petrecere", publicate de M. Kogălniceanu. Calendarul este editat în continuare de G. Asachi (1847-1869) şi fiul acestuia Alexandru G. Asachi (1870-1876); „Almanahul Statului din Prinţipatul a toată Ţara Românească...", Buda, 1836-1858, întocmit de Zaharia Carcalechi; „Calendariu...", Iaşi, 1851-1858, redactat de T. Codrescu si D. Gusti; „Calendariu pentru poporul românesc...", Braşov, 1852-1865, realizat de G. Bariţiu; „Calendar istoricu şi litteraru...", Bucureşti, 1859-1861, autori – D. Bolintineanu, Al. Zanne şi P. Ghica.

2. *Calendarul epocii de înflorire deplină a genului* acoperă a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi primele decenii din acest secol, cu prelungiri în câteva regiuni reunite cu Ţara până la 1940. Axat pe direcţii culturale, ştiinţifice şi literare specifice, acesta se orientează frecvent şi constant spre operele care „au sădit în sufletul românilor dragostea pentru literatura naţională"[48], urmărind dezvoltarea acesteia şi promovarea unor scriitori mai puţin cunoscuţi, dintre care unii vor deveni creatori autentici. Alcătuite cu seriozitate şi competenţă, având o grafică excelentă, o iconografie de real interes, multe publică biografii şi biobibliografii ale unor scriitori şi artişti, studii şi evocări istorice, literatură, folclor, cugetări, maxime, umor, articole de politică culturală. Câteva calendare şi almanahuri sunt în revuistica noastră „publicaţii privilegiate", prin faptul că

---

[46] Mihai Iacobescu, DIB, p. 350.

[47] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 434.

[48] *Precuvântare*, în „Almanahul Societăţi Scriitorilor Români". Bucureşti, 1912, p. 1.

au tipărit, pentru prima oară, capodopere[49]. O menţiune aparte merită calendarele care, prin scop şi profil, s-au constituit într-o „veritabilă universitate populară pentru săteni"[50], urmărind emanciparea conştiinţei ţăranilor, fiind o vreme „abecedare", de pe care mulţi au învăţat să citească, şi adevărate enciclopedii populare ale vieţii practice. Cu o valoare documentară excepţională sunt calendarele cu profil enciclopedic, adevărate „biblioteci omogene si consecvente în tendinţa de a fi un stimulent al mişcării artistice şi literare"[51] din contemporaneitatea lor. Aparţin acestei noi „vârste" a calendarului românesc: „Calendar pentru toţi...", Bucureşti, 1862-1884; „Calendar pentru toţi românii...", Bucureşti, 1874-1906 (N. D. Popescu); „Calendarul «Curierului». Foaea intereselor generale", Iaşi, 1874-1892 (Th. Balassan şi Al. Macedonski); „Calendarul revistei «Lumea ilustrată»...", Bucureşti, 1894-1935 (în ediţii populare şi de lux); „Album literar", Bucureşti, I, 1886, II, 1889; „Calendarul ilustrat bucurescian...", Bucureşti, 1889-1894; „Calendarul Ligei pentru unitatea culturală a tuturor românilor...", Bucureşti, Vălenii de Munte, 1894-1934 (V. A. Urechia şi N. Iorga; cu interes deosebit pentru problemele românilor din provinciile aflate sub dominaţie străină); „Almanach tipografic", Bucureşti, 1897-1899, 1901-1904; „Almanahul ziarului «Universul»...", Bucureşti, 1899-1918; „Almanahul ilustrat al ziarului «Adevărul»", Bucureşti, 1898-1902, 1909-1917; „Almanach du high-life", Bucureşti, 1886-1914, redactat de Claymoor [Mişu Văcărescu]; „Almanachulŭ Societăţii academice socialŭ-literare «România Jună»", Viena, I, 1883, II, 1888; „Calendarul «Dacia». Literar şi artistic...", Iaşi, 1898 (îngrijit de I. L. Caragiale, care publică aici, pentru prima oară, schiţe şi momente); „Calendarul dorul olteanului...", Craiova, 1887 (document preţios al cântecelor vremii); „Calendarul «Minervei»...", Bucureşti, 1899-1926; „Calendarul «Neamului românesc»...", Vălenii de Munte (1909-1916), Iaşi (1917-1918); „Anuarul general al presei române", Bucureşti, 1907-1914 (extrem de important pentru istoria presei din România); „Calendarul gospodarilor săteni...", Bârlad, Baia, Bucureşti, Fălticeni, Vălenii de Munte, 1904-1916; „Calendar literar şi artistic...", Bucureşti, 1909 (M. Dragomirescu şi E. Gârleanu); „Almanahul Societăţii Scriitorilor Români", Bucureşti, 1912 şi 1913; „Almanahul scriitorilor de la noi", Orăştie, 1912; „Calendarul de la Blaj...", Blaj, 1913-1948; „Calendarul «Glasul Bucovinei»...", Cernăuţi, 1919-1940; „Calendarul «Voinţa Banatului»...", Timişoara, 1929-1945.

3. *Calendarul românilor din provinciile înstrăinate* se impune, în primul rând, prin valoarea de document al rezistenţei de aici în faţa pericolului de deznaţionalizare şi de realizare, în condiţii deseori vitrege, a unităţii culturale – premisă necesară unirii politice. Îi conturează profilul distinct idei generoase:

---

[49] Mihai Eminescu, *Luceafărul*, în „Almanachulŭ Societăţii academice socialŭ-literare «România Jună», Viena, I, 1883, p. 39-58.

[50] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 312.

[51] *Ibidem*, p. 364.

originea latină a limbii şi a poporului român, unitatea şi continuitatea vieţuirii în spaţiul etnogenezei noastre, interesul pentru istoria neamului, promovarea limbii literare, efortul de înlocuire a alfabetului chirilic cu cel latin, păstrarea portului, a tradiţiilor româneşti, luminarea poporului şi dezvoltarea conştiinţei naţionale, emanciparea socială şi culturală a românilor. Literatura şi evocările istorice ocupă în aceste calendare un spaţiu vast. Continuând vechi tradiţii culturale, mereu în legătură cu mişcarea cultural-literară din Ţară şi în climatul unor confluenţe stimulatoare, autorii calendarelor de aici valorifică potenţialul cultural al românilor din provinciile înstrăinate, publicând în acelaşi timp folclor şi literatură aparţinând unor scriitori din toate ţinuturile locuite de români. Prin apariţii îndelungate, consecvenţă, tenacitate şi clarviziune, aceste calendare au menţinut trează ideea unirii românilor din toate provinciile istorice, au consolidat-o continuu prin mijloace proprii, adecvate.

Din această categorie se disting: „Calendariu...", Sibiu, 1792-1911; „Calendariu pentru Bucovina...", Cernăuţi, 1841-1873 (P. Dimitrovici, S. Morariu-Andrievici); „Amicul poporului. Calendariu", Sibiu, 1861-1941, primul calendar din Ardeal cu alfabet latin; „Diorile [Zorile] Bihorului...", Oradea, 1854; „Fenice. Almanacŭ beletristicŭ...", Oradea Mare, 1867; „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", Cernăuţi, 1874-1885, 1914 (Mihai-Miron Călinescu, Ion I. Bumbac, Calistrat Coca, Ion I. Nistor); „Calendariu...", Arad, 1880-1948; „Călindarul poporului...", Sibiu, 1886-1917; „Călindariul poporului bucovinean...", Cernăuţi, 1888-1913 (S. Morariu-Andrievici şi E. Nesciuc); „Calendariul «Românului»...", Caransebeş, 1889-1949; „Calendarul «Poporului român»...", Budapesta, 1903-1918; „Calendarul «Unirii»...", Blaj, 1897-1912; „Calendarul Partidului Naţional Român din Transilvania şi Ungaria...", Arad, 1913-1918; „Calendarul «Asociaţiunii»...", Sibiu, 1912-1948[52].

[52] După evenimentele din 1989, românii din comunităţile „de centură" redescoperă calendarul şi „almanahul cultural-literar". Fenomenul merită consemnat. La Cernăuţi, apare „Calendarul creştin-ortodox al românilor bucovineni", redactat de Dumitru Covalciuc, în colaborare cu protoiereul Adrian Acostăchioaiei (cu trei apariţii, I: 1992-1993; II: 1994-1995; III: 1996-1997). Coordonat de George Muntean, acesta se tipăreşte la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, sub egida Societăţii pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu" din Cernăuţi. Tot aici, în 1994, apar „Calendarul poporului" (întocmit şi tipărit de Dumitru Covalciuc) şi Almanahul Societăţii pentru cultură românească „Mihai Eminescu". Un loc distinct îl ocupă, însă, „«Ţara Fagilor», almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", tipărit, la Târgu-Mureş, începând din 1992, sub egida Societăţii Culturale „Arboroasa". „Cel mai popular periodic" al românilor din regiunea Cernăuţi publică studii şi articole de larg interes, sub semnături cu autoritate în lumea ştiinţifică, în secţiuni distincte: *File de istorie, Documentar, A treia etnie din Ucraina, Oameni şi locuri / Personalităţi bucovinene.* O secţiune de rezistenţă în istoria acestui almanah bucovinean, *Golgota neamului românesc*, se constituie într-o adevărată arhivă a calvarului românilor bucovineni din veacul trecut, cuprinzând anchete de istorie orală, însemnări, amintiri, povestiri,

4. *Calendarul românilor sud-dunăreni* este reprezentat de „Album macedo-român", Bucureşti, 1880 (sub direcţia lui V. A. Urechia); „Almanach macedo-român", Constanţa şi Bucureşti, 1900-1903; „Călindari lu rumeri din Istria...", Bucureşti, 1905 (în dialect istroromân); „«Grai bun». Calendar armânescu...", Bucureşti, 1909-1912 (în dialect aromân). Acestea urmăresc păstrarea individualităţii etnice, cultivarea tradiţiilor proprii, întărirea sentimentului originii romane a limbii şi a poporului român. Publică versuri şi proză, studii şi evocări istorice, studii de artă şi pedagogie, de lingvistică, material folcloric şi etnografic. Emanciparea culturală a românilor sud-dunăreni este concepută din perspectiva realizării unui program de promovare a ştiinţei, culturii şi literaturii proprii. Surprinde, prin actualitate, ideea programatică de cultivare a frăţiei între popoarele din Balcani, bazată pe respectul drepturilor fiecăruia şi, în mod deosebit, a dreptului de a fi liber şi independent. În paginile „Albumului macedo-român" se publică opinii ale unor prestigioşi oameni de cultură din Occident şi materiale ale unor colaboratori reprezentativi pentru tendinţele şi spiritul culturii româneşti. Ar mai fi de reţinut efortul pentru realizarea – în manieră europeană, am zice astăzi – a obiectivelor Societăţii de cultură macedo-română şi, mai ales, implicarea mai hotărâtă a statului român, cândva, în obţinerea unor drepturi fundamentale pentru românii din afara graniţelor impuse de istorie.

5. *Calendarul diasporei româneşti* cuprinde puţine şi modeste realizări: „Calendarul ziarului «Românul»...", Cleveland (Ohio), 1909-1910; „Calendarul naţional al ziarului «America»...", Cleveland, 1912-1916; „Calendarul ziarului «Românul american»...", Detroit (Michigan), 1914; „Calendarul «înstrăinatului»", New York, 1918; „Calendarul ziarului «Libertatea»", Chicago (Illinois), (din care am putut vedea un singur exemplar, cel din 1920). Scris cu dor de ţară şi dragoste de neam, comunicând tristeţea exodului, determinat de împrejurări istorice vitrege, bogat ilustrat, acesta îşi realizează un profil distinct prin problematica predilectă: originea românilor, păstrarea spiritului românesc, a purităţii limbii între românii deşţăraţi, a tradiţiilor şi credinţei strămoşeşti, neuitarea istoriei neamului, interesul viu pentru viaţa politică şi culturală din Ţară. Interesul pentru literatură şi folclor este scăzut. De menţionat, cu rezervă, publicarea

---

evocări, texte din folclorul deportării. În paginile sale se publică tabele cu persoanele şi familiile româneşti deportate şi persecutate din Bucovina, exterminate în Gulagul sovietic ori refugiate în România, în 1940-1941, 1944-1953, toate reconstituind, prin cele peste 20 de tomuri de până acum, dimensiunea tragediei românilor sub ocupaţia sovietică şi, în acelaşi timp, învederând înaltul civism prin care bucovinenii din regiunea Cernăuţi îşi cultivă memoria colectivă, inaugurând totodată o direcţie nouă în cercetarea istorică. Tot aici includem şi „«Apă vie». Almanahul tuturor românilor", care apare la Timişoara, începând din 1998, sub egida Uniunii „Fundaţia Augusta", împlinind un proiect mai vechi al unor ziarişti din Banatul istoric, sub redacţia lui Adrian-Dinu Rachieru.

unei variante din Bucovina a baladei *Mioriţa*[53] şi a câteva poezii de A. Mureşanu, G. Coşbuc, O. Goga, Şt. O. Iosif. Din creaţia eminesciană, doar *Doina*[54].

6. *Calendarul cu profil predominant folcloric*, tinzând uneori spre specializare, publică basme, poveşti, anecdote, legende, balade, cântece, doine, colinde, zicători, proverbe din tezaurul regional, dar şi de pe întreg spaţiul românesc, literatură istorică, proză (schiţe, povestiri, nuvele, evocări), informaţii culturale şi ştiinţifice, studii şi documente istorice, de etnografie şi folclor, unele semnate de folclorişti de seamă. În paginile acestor calendare, dar nu numai, se publică material folcloric, etnografic, articole şi studii semnate de Al. Odobescu, V. Alecsandri, P. Ispirescu, S. T. Kirileanu, S. Fl. Marian, G. Dem. Teodorescu, C. Rădulescu-Codin, Jan Urban Jarnic, N. I. Dumitraşcu, At. M. Marienescu, A. Gorovei, M. Lupescu, D. Furtună, Al. Vasiliu, Elena Niculiţă Voronca, P. Danilescu, G. Cătană, Leca Morariu, Octavia Lupu-Morariu, T. Pamfile, Valerian Dugan-Opaiţ, N. Bălan, N. Grămadă, Axentie Bileţchi-Oprişeni, Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, Petru Iroaie. Calendarul cu profil predominant folcloric este reprezentat de „Calendarulu basmeloru [şi al] cânturiloru populare...", Bucureşti, 1874-1877 (N. D. Popescu); „Calendar pentru basme, balade, cântece populare, tradiţiuni, poveşti, păcălituri, ghicitori...", Bucureşti, 1877; „Calendarul basmelor şi legendelor populare române...", Bucureşti, 1875-1895, (N. D. Popescu); „Calendarul «Bibliotecii folcloristice»...", Craiova, 1910-1913 (P. Danilescu); „Calendarul revistei de limbă, literatură şi artă populară «Ion Creangă»...", Bârlad, 1911-1914 (T. Pamfile şi M. Lupescu); „Calendarul revistei de muzică, artă naţională şi folklor «Izvoraşul»...", Bistriţa-Mehedinţi, 1919-1940 (alcătuit de Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa).

Creaţii cunoscute, aparţinând lui V. Cârlova, D. Bolintineanu, I. H. Rădulescu, Gr. Alexandrescu, A. Mureşeanu, C. Negruzzi, Vasile Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, I. Slavici, G. Coşbuc, O. Goga, Al. Vlahuţă, Al. Macedonski, I. Al. Brătescu-Voineşti, I. Agârbiceanu, Al. Mateevici, Barbu Şt. Delavrancea, D. Zamfirescu, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, G. Galaction, Mihai Teliman, A. Cotruş au câştigat enorm, în beneficiul literaturii naţionale, prin difuzare în paginile calendarelor şi a almanahurilor de pe întreg spaţiul cultural românesc.

Preferinţa autorilor de calendare se manifestă, de timpuriu, pentru poezie. Alături de *Ruinele Târgoviştei*[55], *Marşul oştirii române*[56], de V. Cârlova, *O noapte pe ruinele Târgoviştei*[57], de I. Heliade Rădulescu, *Visul lui Ştefan cel Mare*, *Muma lui Ştefan cel Mare*, *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*[58], de D.

53 „Calendarul ziarului «Românul »...", Cleveland, II, 1910, p. 30-40.
54 *Ibidem*, p. 113-114.
55 „Calendariu...", Arad, XI, 1890, p. 50-51.
56 *Ibidem*, XIII, 1891, p. 66-67.
57 „Calendarul «Minervei»...", Bucureşti, V, 1903, p. 66-69.
58 *Ibidem*, VI, 1904, p. 54-55.

Bolintineanu; *Resunetul*[59], de Andrei Mureşeanu; *Balcanul şi Carpatul*[60], *Sergentul, Căpitanul Romano*[61], *Hora de la Plevna*[62], de Vasile Alecsandri; *O scrisoare de la Muselim-selo*[63], *Paşa-Hassan*[64], de G. Coşbuc; *Horia*[65], de A. Cotruş; *Limba românească*[66], de G. Sion; *Cântecul gintei latine*[67], de V. Alecsandri, sunt difuzate în medii diferite şi circulă în sub-câmpuri culturale româneşti distincte: *De ce nu-mi vii...*[68], *Kamadeva*[69], *De câte ori, iubito..., Crăiasa din poveşti, Atât de fragedă, Revedere*[70], *Glossă*[71], *Şi dacă...*[72], *Dorinţa*[73], *Freamăt de codru*[74], *Mai am un singur dor*[75], *Doina*[76], *Somnoroase păsărele*[77], *Ce te legeni*[78], *Stelele-n cer*[79], *Rugăciune*[80], de Mihai Eminescu; *Numai una*[81], *Vara*[82], de G. Coşbuc, *Oltul*[83], *Rugăciune*[84], de O. Goga; *Noaptea de martie*[85], de Al. Macedonski.

De mare trecere în literatura calendarului se bucură fabulele: *Toporul şi pădurea*[86], *Şoarecele şi pisica*[86], *Câinele şi căţelul*[87], *Lupul moralist*[88], *Vulpea*

---

59 „Calendaru pe 532 ani...", Focşani, 1861, p. 81-83.
60 „Amicul poporului. Calendariu...", Sibiu, XVIII, 1879, p. 107-108.
61 *Ibidem*, XIX, 1879, p. 105-107.
62 *Ibidem*, XXI, 1881, p. 117-118.
63 „Calendariu...", Sibiu, LV, 1906, p. 158-160.
64 *Ibidem*, LVIII, 1909, p. 169-171.
65 „Calendarul Agru-lui...", Cluj, IV, 1938, p. 114.
66 „Calendaru pe 532 ani...", Focşani, 1861, p. 91-94.
67 „Amicul poporului. Calendariu...", Sibiu, XIX, 1879, p. 105.
68 „Almanachului Societăţii academice socialu-literare «România Jună»...", Viena, II, 1888, p. 43-44.
69 *Ibidem*, p. 45-46.
70 „Amicul poporului. Calendariu...", Sibiu, XXVI, 1886, p. 89-91.
71 „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1930", Cernăuţi, XI, p. 105-107.
72 „Amicul poporului. Calendariu...", Sibiu, XXVIII, 1888, p. 93-94.
73 *Ibidem*, XXXI, 1891, p. 94-95.
74 „Calendariu...", Arad, V, 1885, p. 69-72.
75 *Ibidem*, XI, 1890, p. 50-51.
76 *Ibidem*, XII, 1891, p. 66-67.
77 „Calendar pentru toţi românii...", Bucureşti, XIX, 1894, p. 125.
78 „Calendarul «Glasul Bucovinei » pe anul 1930", Cernăuţi, XI, p. 50.
79 *Ibidem*, p. 72-73.
80 „Calendarul de la Bixad", 1940, p. 99.
81 „Calendarul Basarabiei pe anul 1927", Chişinău, 1927, p. 80.
82 „Calendarul «Lumea ilustrată» pe anul 1921", Bucureşti, 1921, p. 39-40 şi 43.
83 „Calendariu...", Sibiu, LIV, 1905, p. 162.
84 „Calendarul ilustrat bucurescian...", Bucureşti, II, 1890, p. 48-50.
85 „Calendarul Agru-lui...", Cluj, VI, 1940, p. 124-125.
86 „Amicul poporului. Calendariu...", XIV, 1874, p. 125-126.
87 *Ibidem*, XXIX, 1889, p. 105-106
88 „Calendariu...", Sibiu, LI, 1902, p. 153-155.

liberală[89], de Gr. Alexandrescu; *Măceşul şi florile*[90], de I. Heliade Rădulescu; *Trecătorii şi căţeii*[91], de A. Donici; *Comoara*[92], de A. Pann; *Broasca şi boul*[93], *Iepurele şi broasca ţestoasă*[94], de G. Asachi; *Ion, popa şi Grivei*[95], *Domnia leului*[96], *Dulăii*[97], de V. Militaru.

Este de reţinut, de asemenea, frecvenţa sonetului. Circulă, prin intermediul calendarului, sonete ale lui G. Asachi, D. Gusti, Radu D. Rosetti, G. Tutoveanu, D. Teleor, Şt. O. Iosif, O. Goga, Tr. Demetrescu, Al. Vlahuţă, H. Lecca, M. Codreanu, G. Voevidca, N. Roşca, E. Ar. Zaharia, P. Rezuş. Lista, evident, lacunară, este şi aici sugestivă în ce priveşte, în general, literatura calendarului. Alături de sonetişti reputaţi, sunt difuzaţi autori minori, pe gustul „consumatorilor" acestui gen de „bunuri simbolice", şi, în funcţie de profil, mai rar, tineri dornici de afirmare.

Există, desigur, în partea literară a calendarelor noastre destulă poezie ocazională, mediocră, versificaţii stângace care n-au putut decât dăuna gustului estetic. Dar există şi poezii care se detaşează de „producţia" anostă prin fluiditatea discursului, uneori cuceritor, prin prospeţime imagistică, sinceritatea confesiunii şi preocupări pentru adâncirea ideilor poetice. Pe unii autori istoria literară i-a expediat în treacăt, alţii s-au bucurat de apreciere în spaţiul vreunei provincii şi în epocă, rămânând uitaţi în câteva antologii regionale. Iată o listă de asemenea creaţii literare şi nume, evident incompletă: *Doină de leagăn*[98], *Frângurele*[99], de I. U. Soricu; *Cântec*[100], *Amintiri*[101], de C. Miu-Lerca; *Zi de treier în pustă*[102], *Primăvara*[103], *Tovar*[104], *Icoană din pustă*[105], de Romul Fabian; *Zori de iarnă*[106], *Cântec*[107], *Zori*[108], de Gr. Popiţi; *Cimitir*[109], de D. Grozdan; *Floare de cireş*[110], de

---

89 „Calendariu pentru poporul românesc...", Braşov, I, 1852, p. 11-12.
90 *Ibidem*, X, 1861, p. 73-78.
91 „Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, XI, 1852, p. 102-103.
92 „Amicul poporului. Calendariu...", XXVI, 1886, p. 92-93.
93 „Calendarul Asociaţiunii...", I, 1912, p. 140.
94 „Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, XVIII, 1858, p. 132-133.
95 „Calendarul «Voinţa Banatului»...", Timişoara, II, 1930, p. 56-60; „Calendarul sătenilor...", Fălticeni, XXIII, 1933, p. 38.
96 „Calendarul sătenilor...", Fălticeni, XXIII, 1933, p. 38.
97 *Ibidem*, Piatra-Neamţ, XXVI, 1936, p. 92-93.
98 „Amicul poporului. Calendar...", LX, 1920, p. 111.
99 „Dacia Traiană. Calendar...", 1931, p. 76.
100 „Calendarul «Voinţa Banatului» pe anul 1935", Timişoara, p. 35.
101 *Ibidem*, 1937, p. 33.
102 *Ibidem*, 1936, p. 47.
103 *Ibidem*, 1937, p. 81.
104 *Ibidem*, 1938, p. 161.
105 *Ibidem*.
106 *Ibidem*, 1936, p. 82.
107 *Ibidem*, 1937, p. 73.

Ilie Marin; *Inima*[111], de Volbură-Poiană; *Peşteră şi stâncă*[112], de H. Petra-Petrescu; *Toamnă*[113], de Aurel Pop; *Pastel*[114], de P. I. Gârleanu; *Cântec de primăvară*[115], de L. Giuşcă Speranţia; *Paharul blestemat*[116], de G. Rotică; *Pastel de iarnă*[117], de G. Voevidca; *Atâtea visuri...*[118], de Mia Cerna; *Toamnă*[119], de Tr. Chelariu; *Peisaj ideal*[120], de N. Roşca; *Certitudine*[121], de I. Vesper; *Zi moartă*[122], de G. Coca; *Seară văratică*[123], de G. Drumur; *Toamnă, Amurg*[124], de A. Putneanu; *Tinereţe rustică*[125], *Flăcău arborosean*[126], de E. Ar. Zaharia, *Belşug ceresc*[127], de G. Chlopina; *Întoarce umbra gândului*[128], de A. Munte; *Autumnală*[129], de A. Bolohan.

Calendarul, alături de poezie, manifestă interes constant pentru proză. Prioritatea prozei scurte este explicabilă, având în vedere scopul acestui periodic şi tipul de „consumator" căruia i se adresează. Prin intermediul calendarelor circulă schiţa *Bunicul*[130], de B. Delavrancea; *Puiul*[131], *Conu Alecu*[132], de I. Al. Brătescu-Voineşti; *Noi şi vechi*[133], de I. A. Bassarabescu; *Moartea lui Dule*[134], de M. Teliman; *Aşa se mănâncă în sat la noi*[135], de I. E. Torouţiu, *Sobieskii şi*

---

108 *Ibidem*, 1938, p. 141.
109 *Ibidem*, p. 77.
110 „Amicul poporului. Calendar...", 1931, p. 68.
111 *Ibidem*, 1924, p. 84.
112 *Ibidem*, 1933, p. 94.
113 „Calendarul Agru-lui pe anul... 1935", Oradea, I, p. 50.
114 *Ibidem*, 1938, p. 71.
115 „Calendarul nostru pe anul... 1938", Lugoj, XVII, p. 45.
116 „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1924", Cernăuţi, V, p. 19.
117 *Ibidem*, VI, 1925, p. 108.
118 *Ibidem*, IX, 1928, p. 62.
119 *Ibidem*, XIII, 1932, p. 59.
120 *Ibidem*, XIV, 1933, p. 51.
121 *Ibidem*, p. 52.
122 *Ibidem*, p. 55.
123 *Ibidem*, p. 56.
124 *Ibidem*, p. 59.
125 *Ibidem*, XV, 1934, p. 58.
126 *Ibidem*, XIX, 1938, p. 140.
127 *Ibidem*, XVI, 1935, p. 89.
128 *Ibidem*, XVII, 1936, p. 172.
129 *Ibidem*, XIX, 1938, p. 170.
130 „Călindariul poporului bucovinean...", Cernăuţi, XIII, 1900, p. 107-110.
131 „Calendar...", Arad, 1930, p. 97-102.
132 „Amicul poporului. Calendar...", Sibiu, XLVIII, 1908, p. 103-106.
133 „Calendar literar şi artistic pe 1909", Bucureşti, p. 107-111.
134 „Calendarul «Minervei»...", Bucureşti, VI, 1904, p. 227-233.
135 „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920", II, p. 106.

românii[136], de C Negruzzi, povestirea *Emigranţii la Brazilia*[137], de M. Sadoveanu; nuvela *Popa Tanda*[138], de I. Slavici; *Hagi Tudose*[139], de B. Delavrancea; *Frica*[140], de D. Zamfirescu; *La vulturi*[141], de G. Galaction. Pe lângă acestea, un spaţiu mai restrâns îl ocupă scrisorile, însemnările, amintirile, notele de călătorie: *Păcală şi Tândală, Istoria unei plăcinte*[142], de C. Negruzzi; *O scrisoare din Italia*[143], *I. L. Caragiale*[144], de I. Slavici; *Drumuri cirebire (Carnet istro-român)*[145], *Pe Bistriţa*[146], de L. Morariu; *Din Bucovina*[147], de G. Codreanu [George Tofan].

Multe calendare publică schiţe biobibliografice, studii, note şi articole. Materialul bogat înregistrat aici evidenţiază, pe durata a opt decenii, procesul formării unei conştiinţe estetice, pe de o parte, şi preocuparea continuă de a educa gustul estetic al cititorilor cărora li se adresează, de a le deschide noi orizonturi culturale, pe de altă parte. Sunt prezentaţi cititorilor D. Cantemir, P. Maior, G. Asachi, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, Gh. Lazăr, S. Bărnuţiu, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, G. Coşbuc, O. Goga, A. Vlahuţă, B. Delavrancea, D. Zamfirescu, M. Sadoveanu, Al. Macedonski, P. Cerna, I. C. Săvescu, Şt. Petică, N. Iorga, P. Istrati, G. Popovici (T. Robeanu), I. A. Bassarabescu, M. Dragomirescu, I. Minulescu, M. Codreanu, G. Tutoveanu, E. Gârleanu, Vissarion Roman, Horia Petra-Petrescu, C. Morariu, G. Bogdan-Duică, I. E. Torouţiu. Materialele publicate sunt semnate de nume prestigioase, uneori de tineri, care se impun şi pe această cale: N. Iorga, Ion I. Nistor, R. Cândea, L. Morariu, C. Morariu, V. Gherasim, V. Grecu, Al. Dima, Tr. Chelariu, V. Morariu, G. Todică, N. Grămadă, M. Streinul, E. D. Fagure, Gh. Antonovici.

Un număr important de calendare manifestă interes pentru literatura universală. Câteva se remarcă în mod deosebit: „Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, 1847-1876; „Anuarul ziarului «Patria»", Craiova, 1906, 1911-1916; „Calendarul povestirii. Ideea europeană", Bucureşti, 1923. Palierele gustului estetic se structurează prin materialul selectat şi pus în circulaţie timp de un secol, prin preferinţa pentru valorile clasice, prin receptivitate timpurie faţă de moderni, cu toată „literatura de consum" difuzată frecvent[148]. Valorile universale sunt răspândite prin texte, nu toate strict literare, din Homer,

---

136 „Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, IV, 1845, p. 22-29.
137 „Calendarul revistei «Ramuri»...", Craiova, 1908, p. 120-130.
138 „Calendarul...". Arad, XXII, 1901, p. 94-113.
139 „Amicul poporului. Calendar...", XXXVII, 1897, p. 35-55.
140 „Almanachulu Societăţii... «România Jună»", II, 1888, p. 232-253.
141 „Calendariu...", Sibiu, LXIII, 1914, p. 168-178.
142 *Ibidem*, XCIX, 1891, p. 49-60.
143 „Almanachulu Societăţii... «România Jună», I, 1883, p. 165-189.
144 „Calendarul «Minervei»...", XV, 1913, p. 81-82, 84-90.
145 „Calendarul «Glasul Bucovinei»...", IX, 1928, p. 77-79.
146 *Ibidem*, XII, 1931, p. 150-158.
147 „Calendarul revistei «Ramuri»...", 1908, p. 151-157.
148 Mircea Zaciu, *op. cit.*, p. 9-10.

Horaţiu, Socrate, Euripide, Lucreţiu, Seneca, Plutarh, Ovidiu, Cicero, Herodot, Aristotel, Tucidide, Confucius, Molière, Boccaccio, la Rochfoucauld, Montesquieu, J. J. Rousseau, Voltaire, Lessing, Goethe, Fr. Schiller, Cervantes, V. Hugo, H. de Balzac, A. Puşkin, L. Tolstoi, I. Turgheniev, M. Gorki, A. P. Cehov, F. M. Dostoievski, A. Daudet, Th. Gautier, Al. Dumas, S. Petöfi, A. France, E. Zola, M. Twain, Stendhal, P. Mérimée; G. Leopardi, A. de Musset, Lenau, Byron, H. Heine, Guy de Maupassant, H. Sienkiewicz, E. Kipling, E. A. Poe, Ch. Baudelaire, J. Moréas, P. Verlaine, A. Samain, José Maria de Hérédia, E. M. Rilke, H. Ibsen, A. Strindberg, Fr. Grillparzer, O. Wilde, Fr. Nietzsche, B. Bjørnstjerne ş. a.

Aidoma lui Franklin, Goethe, Bürger, Schiller, la noi M. Kogălniceanu, G. Asachi, I. Heliade Rădulescu, G. Bariţiu, D. Bolintineanu, I. L. Caragiale, Al. Macedonski, M. Dragomirescu, E. Gârleanu, N. Iorga au fost iniţiatorii şi animatorii unor calendare şi almanahuri, dar şi autorii unei literaturi scrise special pentru ele („Kalendergeschichte"). Receptarea timpurie a unor opere a fost favorizată şi de circulaţia calendarelor şi almanahurilor în care s-au tipărit. Există, se ştie, şi „scriitori de almanah", cultivând un gen de literatură scrisă exclusiv pe gustul cititorului mediu al calendarelor, sub presiunea cererii de pe piaţa acestui tip de „bunuri simbolice": Nicolae T. Orăşanu (1833-1890), Nicolae D. Popescu (1843-1921), Dumitru Marinescu-Marion (1860-1909), Theodor Dimitrie Speranţia (1856-1929).

Pe lângă „publicaţiile privilegiate", în care s-au tipărit pentru prima oară capodopere, există calendare şi almanahuri care au răspândit primele creaţii ale unor scriitori. „Almanachŭ literarŭ pe anul 1839" de la Bucureşti, editat de I. H. Rădulescu, publică, pentru prima dată, poezia *Melancolia* a lui C. Negruzzi, care semnează cu pseudonimul Karlu Nervil (p. 82-83). *Moş Ion Roată şi Unirea*, de I. Creangă, apare mai întâi în „Album macedo-român", Bucureşti, 1880, p. 26-27 şi este retipărită ulterior în „Convorbiri literare", Iaşi, XVIII, 1885, p. 456-459. *Moş Ion Roată şi Cuza Vodă*, cu titlul *Anecdotă*, datată Iaşi 13 noiembrie 1882, se tipăreşte pentru prima dată în „Almanachulŭ Societăţii academice socialŭ-literare «România Jună»", Viena, I, 1883, p. 29-35. Tot aici, dar în partea a doua, din 1888 (p. 13-39), apare, pentru prima oară, actul I din drama lui V. Alecsandri *Ovidiu* (după cum se ştie, la început, drama a fost scrisă şi reprezentată în IV acte; tot în patru acte a fost publicată în „Convorbiri literare", XIX, aprilie-iunie 1885; în vederea unei noi reprezentări, cu prilejul deschiderii stagiunii Teatrului Naţional din Bucureşti, la 26 septembrie 1887, poetul a scris şi al cincilea act, care, în dramă, în forma din 1887, apare ca actul I). I. L. Caragiale, în „Calendarul «Dacia». Literar şi artistic...", pe care îl tipăreşte la Iaşi, în 1898, sub titlul *Reminiscenţe*, publică, pentru prima oară, schiţe şi momente (p. 117-119). Anecdota [*Cetăţeanul Ghiţă Calup*] apare în „Calendarul «Claponului». Almanah hazliu şi popular pe anul de la Mahomet 1295, de la Christos 1878", Bucureşti, 1877, redactat şi scris în cea mai mare parte de I. L. Caragiale. Satirele politice şi sociale sunt şi aici, ca şi în opera marelui clasic, de mare

forţă şi rafinament. Rubrica *Gogoşi*, p. 65-87, cuprinde satire sociale. Subiectul uneia din acestea va fi reluat în comedia *Noapte furtunoasă*, citită, la „Junimea", în şedinţa din 12 noiembrie 1878 şi reprezentată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, la 18 ianuarie 1879. Alexandru Macedonski publică *Apolog*, poezie ce va fi inclusă, ulterior, în volumul *Excelsior*, 1895, în „Album literar", Bucureşti, I, 1886, p. 32, text datat 19 martie 1885.

Pentru literatura din Bucovina istorică, din acest punct de vedere, trebuie menţionat „Calendariu pentru Bucovina...", Cernăuţi, 1858, în care apare mai întâi scrierea lui Iraclie Porumbescu, *Colnicul tătarilor de lângă Tărăşeni* („Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, XVI, 1857, p. 64-84, reproduce *Desmormântarea domnitorilor Moldovei, în catacombele Monastirii Putna* din „Gazeta de Moldavia", unde apăruse în 1856).

Importanţa calendarelor în procesul de răspândire a literaturii în spaţiul etno-cultural românesc, ca parte integrantă a procesului de emanciparea cultural-naţională a românilor, este de netăgăduit. Scrierile lui C. Negruzzi, I. Creangă, I. Slavici, B. Delavrancea, Al. Vlahuţă, I. Al. Brătescu-Voineşti, I. A. Basarabescu, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu, difuzate prin intermediul calendarelor şi almanahurilor şi reprezentând „literatura venerabilă" a unui popor risipit vreme îndelungată în jurul Carpaţilor, au avut un rol dintre cele mai importante. Şi din acest contact cu „puterea spirituală" a celorlalte provincii româneşti a izvorât o nouă fază de renaştere a societăţii din provinciile înstrăinate, deschizând calea spre o „dezvoltare armonică a organismului românesc". În cadrul acestui proces, calendarul şi almanahul au reprezentat „unul din lucrurile mici, dar cu efecte însemnate"[149], menit a face educaţie naţională cititorilor. Cercetarea întregului material din toate calendarele apărute la noi (româneşti, germane, maghiare, poloneze, ucrainene, armeneşti, israelite) va aduce, cu siguranţă, date noi, interesante, spre a putea oferi o imagine mai cuprinzătoare a contribuţiei acestor periodice la dezvoltarea culturii în spaţiul lumii româneşti.

I. 2. Stimularea gustului pentru lectură, difuzarea literaturii naţionale şi consolidarea conştiinţei unităţii culturale a românilor de pretutindeni

Calendarele şi almanahurile româneşti îndeplinesc un rol important în procesul de răspândire a literaturii naţionale în spaţiul tuturor provinciilor noastre istorice. Până la 1918, timp de aproape un secol, pe lângă rostul lor principal, acela de a-l apropia pe omul lumii româneşti de viaţa practică din

[149] C. Damian, *Literatura calendaristică*, în „Libertatea", Giurgiu, anul II, nr. 8, 6 ianuarie 1908, p. 1. Vezi şi Vasile I. Schipor, *Literatura venerabilă în calendarele din Bucovina de până la Unire*, în „«Apă vie». Almanahul tuturor românilor", Timişoara, Editura „Augusta", 1999, p. 89-97.

universul modernităţii, acest gen de periodice difuzează literatură beletristică şi ştiinţifică: versuri şi proză, evocări istorice, anecdote, snoave, poveşti, basme, balade, legende, proverbe şi zicători, articole şi studii ştiinţifice, ilustrate uneori cu o bogată şi variată iconografie: gravuri, litografii, stampe, alegorii, reproduceri după lucrări de artă renumite ale unor artişti plastici români şi străini, desene, fotografii, portrete ale domnitorilor, ierarhilor, scriitorilor şi artiştilor români, categorii socio-profesionale şi tipuri umane din provinciile româneşti (militari, medici, farmacişti, profesori, învăţători, funcţionari, preoţi, călugări, ostaşi, ţărani, păstori, meseriaşi, pescari, vânzători ambulanţi), ilustrate cu portul naţional românesc şi cu cel al altor naţionalităţi, case, biserici şi mănăstiri, edificii publice, monumente istorice şi realizări deosebite ale epocii – Podul de la Cernavodă „Carol I", Ateneul Român –, serbări naţionale, evenimente memorabile – Revoluţia de la 1821 /„Zavera", Revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor (1859), Serbarea Naţională de la Putna, din 15/27 august 1871; Războiul pentru Independenţă 1877-1878, Expoziţia Cooperatorilor Români, Bucureşti, 1894[150]; Serbarea de la Putna, din 3/16 iulie 1904; Expoziţia Generală Română, din 1906; Serbările de la Cotroceni, din 1907; Serbările de la Cernăuţi, organizate în 1908 cu ocazia aniversării a 500 de ani de la înfiinţarea oraşului; Serbările culturale de la Blaj, organizate în perioada 15-17 august 1911 de către Asociaţia Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român („Astra"), Războiul pentru Reîntregirea Neamului (1916-1918) –, peisaje pitoreşti din provinciile noastre istorice, traduceri din literatura universală, îndemnând la lectură, ca formă de instruire şi autoinstruire ori de *loisir*, stimulând plăcerea de a citi şi favorizând, treptat, gustul estetic, contribuind la formarea şi consolidarea unităţii sufleteşti şi culturale a românilor de pretutindeni, a conştiinţei şi a mândriei lor naţionale.

Prezentarea noastră se face în ordinea alfabetică a titlului acestor periodice româneşti (albume, almanahuri, anuare şi calendare). În cazul schimbărilor de titlu, am luat în considerare titlul din primul an de apariţie, menţionând însă, în notă, de fiecare dată, modificările intervenite pe parcurs.

„Album literar", editat de Societatea studenţilor universitari «Unirea», Bucureşti, 1886 şi 1889, se impune prin grijă deosebită în selecţia textelor[151]. Aici se tipăreşte: Mihai Eminescu, *Nu mă înţelegi*, versuri 1879, (I, 1886, p. 9-10); W. Shakespeare, *Romeo şi Julieta*, fragment, în treducerea lui Alexandru Macedonski (p. 30-32); Julia Hasdeu, *À Hébé.*, Paris, 20 mai 1886, în limba franceză (II, 1889, p. 3-4).

---

[150] Sub denumirea „Expoziţia cooperatorilor din ţară" şi organizată exclusiv cu produse meşteşugăreşti autohtone, aceasta este inaugurată la 18 septembrie 1883.

[151] De format 22×14 cm şi, respectiv, 24×16 cm, având 32 de pagini, în 1886, şi 31 de pagini, în 1889, „Album literar" este imprimat la Tipografia Curţii Regale „F. Göbl Fiii" (1886) şi la Stabilimentul Grafic „Socec & Teclu". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 29-30.

„Album macedo-român", Bucureşti, 1880, organ al Societăţii de cultură macedo-română, dorind să fie „un real simbol de pace, de adevărată înfrăţire, prin reciproca respectare a drepturilor neprescriptibile ale fiecăruia" din popoarele Peninsulei Balcanice[152] şi dedicat mitropolitului primat al României, C. Miclescu, publică, sub direcţia lui V. A. Urechiă, studii şi evocări istorice, versuri, proză, etnografie şi folclor, articole de artă, pedagogie, lingvistică. Iconografia bogată este reprezentată de schiţe, crochiuri, desene, portrete (domnitori, tipuri de macedoneni), case, vederi şi peisaje, semnate de Sava Henţia, G. Mirela Demetrescu, Marietta Panaiteanu, Em. P. Bardasare, P. Verussi, C. D. Stahi, T. Aman, Carol Popp de Szathmáry, Th. Mayerhofer. În paginile albumului apar: I. Creangă, *Anecdotă*, povestirea cunoscută sub titlul *Moş Ion Roată şi Unirea* (p. 26-27); I. Ionescu de la Brad, *Păstorii din Tesalia*. Bucureşti, 11 ian. 1880, prezentare etnografică (p. 54-55); Gh. Dem. Teodorescu, *Patruzeci de mucenici*, studiu etnografic (p. 135-137); A. D. Xenopol, *Istoria şi politica*, articol referitor la relaţiile dintre istorie şi politică în viaţa popoarelor (p. 143); V. Alecsandri, *Mioriţa*, baladă populară (p. 91, 94).

„Almanahul administrativ ilustrat", Bucureşti, 1905-1906, întocmit de Iulian Cucu şi editat de revista „Administraţia publică"[153], publică: N. Gane, *Andrei Florea Curcanul*, nuvelă (p. 198, 200, 202, 204, 206 şi 208).

„Almanahul comercial", Bucureşti, 1886, editat de Oficiul de publicitate „România" şi redactat de G. A. Tacid[154], publică: *Ziarele din Capitală*, scurtă bibliografie alfabetică (I, 1886, p. 73-74); I. Creangă, *Moş Ion Roată*, anecdotă, reproducere după „Almanachul Societăţii academice «România Jună»", Viena, I, 1883 (p. 112-117); Petre Ispirescu, *Avocatul gonit din rai*, snoavă (p. 135-137).

„Almanah de învăţătură şi petrecere", Iaşi, 1842-1846, 1847-1876, editat de Mihail Kogălniceanu (1842-1846), Gheorghe Asachi (1847-1869) şi Alexandru Gh. Asachi (1870-1876), apare împreună cu „Calendar pentru poporul românesc" (vezi „Calendar pentru poporul românesc").

„Almanacul folositor", Bucureşti, 1903-1906, sub egida Editurii şi Librăriei „Ignatz Herz", cu menţiunea „pentru industriaşi, meseriaşi, arhitecţi, ingineri,

---

[152] De format 35×25 cm, cu VIII + 144 p. + 1 f. + 22 p., „Album macedo-român" este tipărit la Stabilimentul pentru Artele Grafice „Socec, Sander şi Teclu". Periodicul are şi un supliment muzical, intitulat „Album macedo-român. Muzică", tipărit la Imprimeria şi litografia „Jos. Eberle et c-ie" din Viena. Vezi şi I. Hangiu, DPLR, 1996, p. 24; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 30-37.

[153] De format 19×13 cm, cu 244 p., în 1905, respectiv 236 p., în 1906, „Almanahul administrativ ilustrat" este imprimat la Institutul de Arte Grafice „Eminescu". Almanahul este ilustrat cu peste o sută de portrete ale unor primari, prefecţi şi oameni politici ai vremii. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 48-49.

[154] De format 23×16 cm, având 200 p. + 65 file cu anunţuri şi reclame, „Almanahul comercial" este imprimat la Tipo-litografia „Dor. P. Cucu". Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 53.

electrotehnicieni, fotografi, chimişti, farmacişti"[155], publică: Sofia Nădejde, *Apele*, studiu folcloric (I, 1903, p. 127-129); Mark Twain, *Povestea californianului* (IV, 1906, p. 49-53); Maxim Gorki, *Celcaş*, nuvelă, traducere de Lia Măgură [Lia Hârsu] (p. 59-78).

„Almanahul «Gazetei ţăranilor»...", Muşeteşti-Argeş, 1895, editată de C. Dobrescu-Argeş[156], difuzează sfaturi gospodăreşti şi medicale, curiozităţi ştiinţifice, evocări istorice, cugetări, proverbe. Publică, între altele: M. Eminescu, *De ce nu-mi vii?*, versuri (p. 58-59).

„Almanachul «Hygiea»", Bucureşti, 1902-1911, întocmit de farmacistul A. Scurtu, cu girul ştiinţific al profesorilor universitari dr. I. Felix (1905), dr. Gh. Marinescu (1906), dr. N. I. Angelescu (1907), dr. Gh. Udrischi (1908), dr. N. Athanasescu (1909) şi dr. Al. Obregia (1910)[157]. Publică în paginile sale cronologie, informaţii referitoare la învăţământul farmaceutic, tratamente complexe, comentarii ştiinţifice asupra proprietăţilor curative ale diferitelor substanţe naturale, un dicţionar medico-terapeutic, măsuri economice şi sociale de ameliorare a sănătăţii populaţiei, noutăţi în domeniul descoperirilor ştiinţifice. Este bogat ilustrat cu portrete ale unor personalităţi ale medicinei, chimiei şi farmaciei. Publică între altele: Dr. C. Istrati, [*Românul, ca om de ştiinţă*], articol în care susţine încurajarea elementelor capabile, existenţa de licee puţine ca număr, dar cu elevi de elită, mai multe şcoli practice şi ateliere variate (II, 1903, p. 35-50); dr. V. Babeş, [*Prefaţă*], pledoarie pentru „regenerarea sanitară a ţăranului" (III, 1904, p. 43-49); prof. dr. Şt. Minovici, *Cuvinte pentru farmacistul român*, discurs rostit în adunarea Asociaţiei Generale farmaceutice din România, la 15 nov. 1903, prin care solicită sprijinul statului pentru încurajarea farmaciştilor profesionişti şi înlăturarea concesionarilor speculanţi (p. 50-70); Aurel Scurtu, *Prof. dr. Gh. Marinescu.* Bucureşti, ian. 1907, medalion (VI, 1907, p. 9-19); [Aurel Scurtu], *Adresele... medicilor, farmaciştilor, veterinarilor, chimiştilor, dentiştilor şi droghiştilor din România* (p. 345-383); [Aurel Scurtu],

---

[155] De format 24×16 cm, având 160 de pagini (1903) şi 9 f. + 80 p. + 8 f. cu reclame + 2 anexe, „Almanacul folositor", ilustrat numai cu litografii calendaristice, publică în anexă articolul *Femeia după proverbele popoarelor răsăritene*, însoţit de 39 de proverbe, după prospectul publicaţiei „Foaia nouă. Revistă ilustrată" (1905). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 58-59.

[156] De format 15×10 cm, având 1 f. + 64 p., „Almanahul «Gazetei ţăranilor»..." este imprimat la Tipografia „Gazetei ţăranilor". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 59.

[157] De format 16×11 cm, având 1 f. + VIII + 268 p. + 1 pl. + 8 foi cu reclame, în 1902; VIII + 328 p. + 2 pl. + 10 f. reclame, în 1904, XXXII + 383 p. + 1 pl. + 16 f. cu reclame, în 1907; XXII + 1 f. + 297 p. + 1 pl. + 23 f. reclame, în 1911, „Almanachul «Hygiea»" apare cu subtitlul *Farmacie-Chimie-Medicină* (până în 1903), iar din 1904 cu subtitlul *Special pentru medici, chimişti, naturalişti şi farmacişti*, fiind imprimat la Institutul de Arte Grafice şi Editură „Minerva". În 1911, apare cu titlul „Almanachul ştiinţific «Hygiea»". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 59-65.

Staţiunile balneare şi climaterice din ţară (VII, 1908, p. 237-262); *Societăţi şi reviste ştiinţifice* (p. 282-284); [Dr. I. Wiegenfeld], *Bolile de gură şi dinţii* (VIII, 1909, p. 43-118).

„Almanachul ilustrat", Bucureşti, 1909, editat de G. A. Tacid[158], consacrat aproape în întregime figurii luminoase a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, (re)publică „anecdota autentică" a lui I. Creangă *Moş Ion Roată şi Cuza-Vodă* (p. 77-81). Unele materiale reprezintă o satiră la adresa regelui Carol I: Ion Catina, *O potriveală*, Bucureşti, nov. 1908, pamflet, la împlinirea a 42 de ani de domnie a lui Carol I.

„Almanahul ilustrat al ziarului «Adevărul»", Bucureşti, 1898-1917, cu o întrerupere în perioada 1903-1908, apare sub auspiciul ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa", propunându-şi să publice articole de cultură generală şi de divertisment şi, uneori, de a aborda „toate evenimentele anului"[159]. În paginile sale literatura ocupă un loc remarcabil. Ilustraţia are valoare documentară, în paginile almanahului fiind tipărite figuri de monarhi, oameni politici, militari, medici, istorici, scriitori şi artişti români şi din alte ţări ale Europei, ierarhi, muncitori, soldaţi, chipuri de moldoveni, caricaturi, stampe în culori, figuri alegorice, vederi din ţară, monumente şi scene de la diverse evenimente. Aici se publică: Gh. Asachi, *Anacreontică*, versuri (I, 1898, p. 6); Jean Bart, *Moartea pilotului*, nuvelă (IV, 1901, p. 59-62); *Bjørnson şi românii din Transilvania*, articol referitor la simpatia scriitorului norvegian faţă de poporul român, exprimată în câteva din marile reviste europene (VII, 1909, p. 107-108); Charles Baudelaire, *Mulţimea*, proză, traducere de Al. T. Stamatiad (IX, 1911, p. 127); *Jean Moréas*, biobibliografie (p. 135-136); *Triumful aviaţiei în România*, articol închinat lui Aurel Vlaicu (p. 151-153); *Moartea lui Cârţan*, articol închinat ţăranului patriot şi prieten al ziarului „Adevărul" (X, 1912, p. 89-91); *Semicentenarul Universităţii din Iaşi*, articol consacrat evenimentului din 25 septembrie 1911, când este dezvelită statuia lui M. Kogălniceanu (p. 152-153); *Monumentul lui Eminescu* inaugurat la 9 oct. 1911 la Galaţi (p. 159); Cincinat Pavelescu, *Cristos a înviat!*, versuri (p. 58-59); V. Demetrius, *Citiţi!*, versuri (p. 86-87); Alexandru T. Stamatiad, *Linişte*, versuri (p. 119); *Petre Liciu*, medalion (XI, 1913, p. 54-55; *Caragiale*, medalion (p. 55-56); *Monumentul lui Cuza-Vodă*, articol care consemnează

---

[158] De format 20×13 cm, având 117 p. + 12 f. + 22 f. reclame. „Almanachul ilustrat" este imprimat la Tipografia „Bukarester Tagblatt". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 65.

[159] De format 19×13 cm, în 1898; 28×19 cm, în 1899; 23×16 cm, în 1900; 19×12 cm, în 1917, având un număr variabil de pagini: 88 p., în 1898; 144 p., în 1899; IV + 144 p. + 10 pl. colorate, în 1900; 192 p., în 1910; 157 p., în 1911; 174 p., în 1913 şi 1915; 182 p., în 1917, „Almanahul ilustrat al ziarului «Adevărul»" este imprimat la Editura Sălei de Depeşi a ziarului „Adevărul" (1898), la Tipografia „Adevărul" (1899-1902) şi la Atelierele ziarului „Adevărul", dotate cu „tipografie, zincografie, fotografie şi legătorie" (din 1903). Vezi şi I. Hangiu, *op. cit.*, p. 28; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 66-76.

dezvelirea monumentului, eveniment petrecut la 27 mai 1912 în Piaţa Unirii din Iaşi (p. 60); Mark Twain, *Conversaţie telefonică*, schiţă satirică, fără precizarea traducătorului (p. 70-71); *Un monument al lui Costache Negri*, articol referitor la inaugurarea monumentului de la Galaţi, 17 iunie 1912, precum şi la cuvântările lui Duiliu Zamfirescu şi Nicolae Iorga ţinute aici (p. 85-86); *Centenarul lui Grigore Alexandrescu*, articol consacrat poetului român, sărbătorit de Societatea Scriitorilor Români, în 21 ianuarie 1913 (XII, 1914, p. 69-70); Ion Pribeagu [Isac Lazarovici], *Romanţa argintului*, versuri, reproducere din volumul *Vârfuri de spadă* (XIV, 1916, p. 145); Ion Pribeagu, *Sărbătoare*, versuri (XV, 1917, p. 69-70); Victor Eftimiu, *Cocorii*, versuri (p. 117-118).

„Almanachul învăţătorilor şi învăţătoarelor din România", Buzău (1901) şi Focşani (1902-1904)[160], publică, pe lângă articole de pedagogie, materiale de istorie, folclor, literatură, informaţii din viaţa culturală a epocii: N. Iorga, *Patriotismul modest*, cugetări (I, 1901, p. 121); I. G. Dumitraşcu, *Învăţătorii români la Roma*, impresii de călătorie, scrise cu ocazia participării la Congresul Latin, din 1903 (IV, 1904, p. 61-64); C. Rădulescu Codin, *Ilinca Şandrului*, baladă auzită la Câmpulung (p. 112-113).

„Almanach literar pe anul 1839", Bucureşti, editat de I. Heliade Rădulescu[161], manifestă interes numai pentru evenimente istorice şi culturale naţionale. Copertele 1 şi 4 sunt împodobite cu chenare având motive naţionale, iar pe foaia de titlu se află imprimată litografia *Amor, cântând din liră*. În acest almanah se publică, între altele, I. Văcărescu, *Orologiul îndreptat*, versuri (p. 79-81); Karl Nervil [Costache Negruzzi], *Melancolia*, versuri (p. 82-83); poezia lui Costache Negruzzi *Melancolia* este publicată, pentru prima dată, în acest almanah); I[on] Eliad [Heliade-Rădulescu], *Cutremurul*, versuri (p. 93-96); *La Elvira*, versuri (p. 97-99)[162].

„Almanach literar închinat majestăţilor lor regale regele Carol I al României [şi] regina Elisabeta a României", Bucureşti, apare sub egida Editurii ziarului

[160] De format 23×16 cm, având un număr variabil de pagini: IV + 180 p. + 2 f. + 1 supliment musical, în 1901; 2 f. + 132 p. + 4 foi reclame, în 1903; 144 p., în 1904, „Almanachul învăţătorilor şi învăţătoarelor din România" este imprimat la Tipografia „Crucea" din Buzău, sucursală a Tipografiei „Lumina" din Ploieşti, şi la Tipografia „Aurora" din Focşani. Primul tom apare cu un supliment muzical, care ulterior este înlocuit de reclame. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 79-83.

[161] De format 16×11 cm, cu 100 de pagini, „Almanach literar pe anul 1839" este imprimat în Tipografia lui Eliad şi se distribuie gratuit pentru „prenumeranţii" (abonaţii) „Curierului de ambe sexe". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 85.

[162] Leon Volovici, *Ion Heliade-Rădulescu*, în DLRO, 1979, p. 432 („În publicaţiile sale, «Curierul românesc», «Muzeu naţional» (1836), «Curier de ambe sexe» (1837), «Almanah literar pe anu 1839», [Ion Heliade-Rădulescu] semnează versuri originale şi traduceri, articole de teorie şi critică literară, numeroase intervenţii în dezbaterile privitoare la limba română").

„Generaţia nouă"[163] şi publică: Iulia Cocorescu, *Carmen Sylva*, medalion (p. 12-17); I. A. Bassarabescu, *Restrişte*, nuvelă (p. 44-47); [Mihai] Eminescu, *Sonet*, poezie postumă, [„Oricâte stele ard în înălţime"] (p. 42). Pe coperta 1 şi pe foaia de titlu apar regele Carol I şi regina Elisabeta.

„Almanach literar şi ilustrat", Bucureşti (1886-1887), editat de Stabilimentul grafic „Socec şi Teclu", în colaborare cu gruparea scriitorilor de la „Convorbiri literare"[164]. Iconografia almanahului are valoare documentară: portrete ale unor oameni de cultură români, tipuri de români în costum naţional, litografii calendaristice în culori, edificii şi monumente, reproduceri după creaţii ale unor artişti plastici români şi străini de prestigiu. Publică documente istorice, proză, poezie, sub semnătura unor autori de prestigiu: Ion Creangă, *Ivan Turbincă*, poveste (I, 1886, p. 92, 94, 96, 98, 100-101, 103-104, 106, 108-109, 111); P. Ispirescu, *Dunăre Voinicul*, basm (p. 129-130, 133-135); C. Negruzzi, *Sobieschi şi românii*, nuvelă istorică (p. 146-150); Ion Creangă, *Cinci pâini*, povestire (p. 155, 157-158); N. Gane, *Petrea Dascălul*, nuvelă (p. 161-165); Iacob Negruzzi, *Către Elisabeta Doamna*, epistolă, versuri (p. 71-75); V. Alecsandri, *Peneş Curcanul* (Mirceşti, aug. 1877), versuri (p. 112-116); M. Eminescu, *Revedere, Doina*, versuri (p. 126-127, 127-129); [Publius Ovidius Naso], *Tristia* [III, 10], versuri intitulate *Ovidiu la gurile Dunării*, traducere de B. P.-Hasdeu (p. 140-141); A. Vlahuţă, *Oblonitu-mi-a fereastra*, versuri (p. 167-168); M. Eminescu, *Somnoroase păsărele*, versuri (p. 170); V. Alecsandri, *Prier şi fata iernii*, versuri (p. 171-173); I. Slavici, *Piatra din prag*, nuvelă (II, 1887, p. 107-120); B. P.-Hasdeu, *Alăuta*, fragment inedit din *Magnum Ethymologicum Romaniae* (p. 130-133); [Barbu Şt.] Delavrancea, *Milogul*, nuvelă (p. 133-136, 138-139, 142-143, 145-146); M. Eminescu, *Luceafărul*, versuri (p. 26-38); Iacob Negruzzi, *Satira VI*, versuri, o satiră la adresa avocaţilor (p. 100-106); I. Văcărescu, *Saturn*, versuri scrise cu ocazia deschiderii Teatrului din Bucureşti, în 1819 (p. 146-148); [Raffet], *Trecerea râului Buzău*, iconografie (p. 65); *Infanteria română*. 1837, iconografie (p. 70); *Târg de cai în Moldova*, iconografie (p. 71); [Carol Popp de Szatmáry], *Grup de ţigani*, iconografie (p. 140); [Charles Doussault], *O stradă în Bucureşti*. 1837, iconografie (p. 141).

„Almanach macedo-român", Constanţa (1900) şi Bucureşti (1901-1903), redactat de un comitet macedo-român, în scopul difuzării şi promovării „ştiinţei,

---

[163] De format 21×13 cm, cu 48 de pagini, „Almanachul literar închinat majestăţilor lor regale regele Carol I al României [şi] regina Elisabeta a României" este imprimat la Tipografia Naţională „J. M. Klein". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 86-87.

[164] De format 22×15 cm, cu un număr variabil de pagini: 193 p. + 13 pl. + 1 hartă, în 1886; 152 p. + 5 pl. + 2 f. partitură, în 1887, „Almanachul literar şi ilustrat" este imprimat la Stabilimentul grafic „Socec şi Teclu". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 87-88.

literaturii şi culturii macedo-românilor"[165], publică: C. Belimace, *Părintească dimăndare* [Porunca părintească] (I, 1900, p. 84); [Taşcu] Şunda, *Originile Principatelor Române*, studiu, întocmit după *Originile Principatelor Române* de Dimitrie Onciul (II-III, 1901-1902, p. 35-36, 38-39, 42-44, 46, 48-50, 52-56, 58-59); I[oan] Nădejde, *Românii şi aromânii*, studiu istorico-filologic (p. 63-66, 68-80); *Ioan Neniţescu*, schiţă biobibliografică (p. 152-155); Foţiu G. Balamaci, *Numta* [Nunta] *la fărşiroţi*. Bucureşti, 4 oct. 1902, studiu folcloric (IV, 1903, p. 77-88).

„Almanah musical", Iaşi, 1875-1877, redactat de T. T. Burada[166], publică articole consacrate istoriei artei muzicale şi unor instituţii de artă româneşti, medalioane, folclor muzical, partituri cu cântece şi dansuri populare: *Conservatorul de Muzică din Iaşi*, istoric (I, 1875, p. 21-32; II, 1876, p. 21-28; III, 1877, p. 21-25); *Jocul căluşarilor* (III, 1877, p. 89); *Gălăţanca* (p. 91-92); *Ruseasca* (p. 93); *Corăbiasca* (p. 94-95); *Armeneasca* (p. 96-97); *Huţăneasca* (p. 97-98); *Căzăceasca* (p. 99); *Colomeica* (p. 100); *Mocăneasca* (100-101); *Bulgăreasca* (p. 102); *Arnăuţeasca* (p. 102-104). Recenzat elogios de Mihai Eminescu în „Curierul de Iaşi", anul X, nr. 2, din 9 ianuarie 1877, la rubrica *Diverse*: „Nu este destul să cultivăm frumoasele arte, între care intră fără îndoială muzica, declamaţiunea, teatrul, danţul, de care se ocupă autorul în acest almanac; noi credem că datoria fiecărui român cu simţimânte româneşti este de a căuta mijloace să răspândească frumoasele arte în popor, să facă a se înrădăcina în deprinderile lui astfel încât să fie o parte intregitoare din educaţiunea lui. Acest scop se atinge prin publicaţiuni, prin tratate speciale, în fine, prin foi periodice menite a dezvolta gustul estetic asupra tuturor genurilor de cultură a spiritului omenesc. D. Th. Burada, fondatorul almanacului muzical, pătruns de aceste adevăruri, a pus deja de doi ani şi nu încetează de a pune şi astăzi la dispoziţiunea publicului ştiinţa şi esperienţa sa muzicală; o ochire răpede asupra celor conţinute în almanacul pe 1877 ne poate pe deplin convinge despre aceasta". Apreciind că autorul a fost călăuzit în realizarea almanahului de „dorinţa de a răspândi în popor un nou gen de cultură", Mihai Eminescu recomandă „românilor iubitori de artele

---

[165] De format 19×14 cm, în 1900; 21×13 cm, în 1901/1902, având un număr variabil de pagini: 22 + 23 + 160 p. + 1 pl. + 2 tabele (1900); VI + 181 p. + III p. (1901/1902), 100 p. (1903), „Almanachul macedo-român" este imprimat la Tipografia „Aurora" din Constanţa (1900) şi la Tipografia Lucrătorilor Asociaţiei „Marinescu şi Şerban" din Bucureşti (1901-1903). Tomul din 1900 al almanahului are subtitlul *Primul almanach macedo-român pentru ştiinţa, literatura şi cultura poporului macedo-român*. Unele texte publicate în primele tomuri apar în dialect. Tomul din 1903 este scris în întregime în dialectul macedo-român. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 91-95.

[166] De format 24×15 cm (1875), 26×18 cm (1877), cu un număr variabil de pagini: 66 p., în 1875; 88 p., în 1876; 109 p., în 1877, „Almanahul musical" de la Iaşi este imprimat la Tipo-Litografia „H. Goldner". Iconografia almanahului cuprinde reproduceri diverse: instrumente muzicale, stampe calendaristice, alegorii, cum este cea antologică de pe coperta I a tomului din 1875. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 87-98.

frumoase" procurarea almanahului, pentru a aprecia, astfel, munca şi meritul editorului, ca formă de „recompensă a talentului"[167].

„Almanahul naţional al României" apare la Bucureşti, în 1906, având caracter enciclopedic şi urmărind să prezinte, în rezumat, „cunoştinţele şi chestiunile de actualitate"[168]. Cuprinde date importante privitoare la organizarea administrativă a ţării, la starea economică şi financiară, bucurându-se de o ilustraţie bogată: edificii, monumente, oameni de cultură, oameni politici: *Familia regală română*, articol (I, 1906, p. 1-8); *Organizarea României*, prezentare amplă (p. 99-166); *Arhitectura rurală*, locuinţe ţărăneşti şi dependinţe ale acestora (p. 289-291); *Din galeria domnitorilor români*, selecţie, de la Nicolae Alexandru Basarab la Alexandru Ioan Cuza (p. 26, 32, 38-39, 44, 50, 56, 62, 68, 74, 80, 86, 92); Octavian Goga, *Oltul*, versuri (p. 348). Tot aici: *Notiţe istorice*, p. 26-27, 32-33, 39, 44-45, 50-51, 56-57, 62-63, 68-69, 74-75, 80-81, 86-87, 92-92; *Proverbe şi zicători româneşti*, p. 29, 47, 65, 71, 83, 89, 98, 189. Din bogata iconografie a acestui almanah mai menţionăm: *Castelul Peleş* (p. 98); *Palatul Regal din Bucureşti* (p. 102); *Universitatea din Bucureşti* (p. 109); *Cazarma Copou din Iaşi* (p. 115); *Statuia lui Ştefan cel Mare din Iaşi* (p. 133); *Casa de Depuneri din Bucureşti* (p. 141); *Ministerul Agriculturii* (p. 144); *Podul peste Dunăre de la Cernavodă* (p. 153); *Ateneul Român* (p. 159); *Palatul Justiţiei din Bucureşti* (p. 165); *Palatul Poştei din Bucureşti* (p. 169); *Vaporul „Regele Carol I" în portul Constanţa* (p. 192); *Teatrul Naţional din Bucureşti* (p. 290); *Teatrul Naţional din Iaşi* (p. 291); *Harta Căilor Ferate Române* (p. 173).

„Almanahul revistei «România literară»...", Bucureşti, 1887, editat de revista „România literară", sub direcţia lui E. M. Adamski[169], publică versuri şi

---

[167] Mihai Eminescu, *„Almanacul musical pe anul 1877" de D. Teodor Burada*, în volumul M. Eminescu, *Opere*, IX, *Publicistică 1870-1877*, „Albina", „Familia", „Federaţiunea", „Convorbiri literare", „Curierul de Iaşi", studiu introductiv de Al. Oprea, cu 68 de reproduceri după manuscrise şi publicaţii, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 304-305. Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică nu menţionează, în *op. cit.*, recenzia poetului Mihai Eminescu. Consideraţii interesante face însă D. Vatamaniuc în corpul de *Comentarii* al volumului citat de noi: „Educaţia artistică a poporului formează una din preocupările permanente ale lui Eminescu, cum se vede şi din cronicile sale dramatice. «Almanahul...» lui Teodor Burada ocupa un loc aparte în acţiunea de educare artistică a poporului prin faptul că se ocupa de un domeniu mai puţin cercetat şi care cerea o pregătire de specialitate nu la îndemâna oricui. [...] Eminescu cunoaşte greutăţile materiale pe care le întâmpina T. Burada în editarea «Almanahului...» şi articolul său este şi un apel adresat publicului ieşean să-l sprijine în această acţiune culturală" (p. 690).

[168] De format 17×11 cm, cu 2 f. + 390 p. + 7 f. cu reclame + 1 hartă + 10 crochiuri + 3 grafice, „Almanahul naţional al României" este imprimat la Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 98-100.

[169] De format 19×13 cm, cu XXXIII + 63 p. + XVI + XXX p. cu reclame, „Almanahul revistei «România literară»..." este imprimat la Tipo-Litografia Naţională „Ascher &

proză, unele reproduse din „Aurora" şi „Contemporanul": Benjamin Constant, *Amorul*, proză (I, 1887, p. 5-6); M. Eminescu, *Adio*, versuri (p. 17-18); Al. V[lahuţă], *Lui Eminescu*, versuri (p. 26-27); Anton C. Bacalbaşa, *Cele sfinte nu huliţi!*, versuri (p. 32). Iconografia ilustrează prin litografii stemele judeţelor din Muntenia şi Moldova, stema Ţării Româneşti, *Lupta de la Drăgăşani din 1821*, realizată de Jean Pernet. Alegoriile reprezintă anotimpurile. Alegoria de pe coperta 1 reprezintă un ostaş şi un ţăran, având motive mitologice la colţuri, iar la mijloc vulturul cruciat. Alegoria de pe coperta a 4-a se intitulează *Dacia*.

„Almanachul «Românului»", Bucureşti, 1891-1892, apare în două volume „întocmite şi aranjate" de Vintilă C. A. Rosetti, în opinia căruia almanahul şi calendarul reprezintă singura tribună a democraţiei, „când presa este sugrumată"[170]. Cu un conţinut preponderent istoric-enciclopedic, almanahul publică, între altele: A. D. Xenopol, *Înrâurirea grecească* [în epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu] (I, 1891, p. 61-72); [Arthur] Schopenhauer, *Despre geniu*, traducere de Nicolae N. Săveanu (p. 73-79); V[ictor] Babeş, *Misiunea medicinii române*, articol referitor la medicină şi problemele sociale (p. 83-89); Gh. Ghibănescu, *Satira la români*, fragment dintr-un studiu critic (p. 90-99); Ioan Neniţescu, *Tratatul lui Mircea*, versuri, comunicând ca idee poetică atitudinea demnă a domnitorului român faţă de turci (p. 103-107); Duiliu Zamfirescu, *Lido*. Roma, 1888, versuri (p. 110-111); *Mănăstirea Argeş*, iconografie (p. 34); *Catedrala din Iaşi*, iconografie (p. 63).

„Almanahul sanitar ilustrat", Bucureşti, 1904, 1909-1910, editat de Institutul de Arte Grafice „Eminescu" şi, ulterior, de Institutul de Arte Grafice „Speranţa". Întocmit de N. T. Ionescu[171], publică sfaturi medicale, analize complexe ale stării de sănătate a populaţiei, în legătură strânsă cu factorii economici şi sociali. De remarcat, critica severă a dezinteresului autorităţilor pentru progresul ştiinţei medicale şi pentru finanţarea măsurilor de ameliorare sanitară. Dintre materialele publicate: *Istoricul organizării serviciului sanitar în România* (I, 1904, p. 36-42); *Pelagra în anii 1898-1900*, statistică (p. 75); *Tablou de principalele boli molipsitoare* (p. 84-97).

Kein", exceptând reclamele care sunt imprimate la Tipografia „I. Binder". Partea literară a almanahului este „închinată tinerimii române". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 103-104.

[170] De format 23×15 cm (1891), 29×20 cm, având 144 p. + 5 pl., în 1891; 86 p., în 1892, „Almanachul «Românului»" este imprimat la Tipografia „Românului". Almanahul continuă „Calendarul «Românului»...", Bucureşti, 1859-1866, editat de C. A. Rosetti. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 105-106.

[171] De format 21×14 cm, cu un număr variabil de pagini: 144, în 1904; 132 p., în 1909; 112 p., în 1910, „Almanahul sanitar ilustrat" este imprimat la Institutul de Arte Grafice „Eminescu" (1904) şi la Institutul de Arte Grafice „Speranţa" (1909-1910). Periodicul apare cu schimbări de titlu: „Almanachul sănătăţii şi al igienii" (1909), „Almanachul sănătăţii" (1910). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 106-108.

„Almanahul scriitorilor de la noi", Orăştie, 1912, întocmit de Sebastian Bornemisa „cu gândul de a prezenta publicului românesc de pretutindeni mănunchiul scriitorilor români în viaţă" din Transilvania, Banat şi Ungaria, promovând astfel „scriitorii mai puţin cunoscuţi"[172]. Pe lângă literatură, almanahul publică studii de filosofie, economie, lingvistică, pedagogie, istorie. Dintre acestea: Nicolae Bălan, *Reforma omului*, articol în care problema este tratată în raport cu progesul ştiinţei şi culturii (I, 1912, p. 47-50); Octavian C. Tăslăuanu, *Poporanismul*, fragment de studiu (p. 79-82); Traian V. Ţăranu, *Pătura de mijloc negustorească românească* (p. 155-157); Liviu Rebreanu, *Proştii*, nuvelă (p. 165-174). O menţiune specială facem pentru schiţele biobibliografice pe care le publică almanahul de la Orăştie: Andrei Bârseanu (p. 7), Ioan Agârbiceanu (p. 9), Octavian Goga (p. 19), George Coşbuc (p. 27), Ilarie Chendi (p. 33), Sextil Puşcariu (p. 35), P. Dulfu (p. 43), Nicolae Bălan (p. 47), I. Lupaş (p. 51), Octavian C. Tăslăuanu (p. 79), Maria Cunţan (p. 83), Gavril Todică (p. 85), N. Petra-Petrescu (p. 97), Onisifor Ghibu (p. 105), Horia Petra-Petrescu (p. 127), Aron Cotruş (p. 139), Ioan I. Lapedatu (p. 149), Liviu Rebreanu (p. 165), Şt. O. Iosif (p. 179). Din literatura publicată de acest almanah, reţinem: Andrei Bârseanu, *Un fanic glas...* [Cântec nou], versuri (p. 7-8); Octavian Goga, *Taină*, versuri (p. 19-20); George Coşbuc, *Moartea lui Gelu*, versuri (p. 27-32); P. Dulfu, *Maica Domnului*, versuri, legendă (p. 43-46); Aron Cotruş, *Tristia*, versuri (p. 139-140); Omar Châjjam [Khayyâm], *Catrene*, traducere de Vasile Stoica (p. 176); Şt. O. Iosif, *Fântâna vrăjită*, versuri (p. 180-181). Remarcabilă este şi iconografia almanahului, consacrată personalităţilor prezente cu schiţe bio-bibliografice în paginile almanahului.

„Almanahul «Sfetea»", Bucureşti, 1916, întocmit de Octav Minar[173], publicaţie enciclopedică, difuzează articole de cultură generală. Interesat de istoria descoperirilor ştiinţifice, astronomie, geologie, botanică, bilogie, medicină, istorie, artă, literatură, educaţie, monumente şi edificii, sport, curiozităţi, glume, sfaturi gospodăreşti. Publică între altele: Sever Zotta, *Genealogie*, articol cu referire la familia Hohenzollern, preluat din studiul tipărit în revista „Arhiva genealogică" (I, 1916, p. 126-127); *Marii noştri artişti* [M. Millo, Gr. Manolescu şi Agatha Bârsescu] (p. 129-132); *Iubitele scriitorilor noştri*, articol cu referire la Elena Negri, Bianca Milesi, Veronica Micle şi Maria Băluşescu, femeile care au inspirat „romanele intime" ale scriitorilor Vasile Alecsandri, Gheorghe Asachi, Mihai Eminescu şi Vasile Conta (p. 148-150), *Scriitorii Ardealului*, scurte

[172] De format 20×14 cm, cu 212 p. + 13 f. + 3 f. cu reclame, „Almanahul scriitorilor de la noi" apare sub egida Editurii „Librăria Naţională" şi este imprimat la Tipografia Nouă. La iconografie, unele dintre portretele autorilor publicaţi sunt însoţite de autograf. Vezi şi I. Hangiu, DPLR, p. 30; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 108-109.

[173] De format 19×12 cm, având 2 f. cu reclame + 368 p. + VI p. + 3 f. cu reclame, „Almanahul «Sfetea»" este editat de Librăria „C. Sfetea". Alegoria de pe coperta I se intitulează *Eliberarea*. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 109-111.

biobibliografii: O. Goga, G. Coşbuc, S. Moldovan, H. Petra-Petrescu, Maria Cunţan, I. Agârbiceanu, O. Ghibu, S. Puşcariu, Al. Ciura, V. Suciu, V. C. Osvadă, I. I. Lăpedatu, V. Oniţiu, I. Sârbu, N. Petra-Petrescu, A. Bârseanu, I. Popovici, O. Tăslăuanu (p. 241-250); *George Enescu*, prezentare (p.260-262); *Visul lui George Enescu* [Operă română, cu cântăreţi români] (p. 262); colonel Nicolae N. Vicol, *Factorii geografici şi reuşita războaielor*, studiu care se referă şi la tactica militară a românilor în Războiul de Independenţă din 1877-1878 (p. 280-288); A. D. Xenopol, *Portretul lui Mihai Viteazul*, fragment din lucrarea *Istoria românilor* (p. 289-297); M. Eminescu, [Departe sunt de tine], versuri, facsimil (p. 128); Frédéric Mistral, *Crăciunul*, versuri din poemul *Mireille*, Cântul VIII, traducere de Alex. Naum (p. 256-257); G. Coşbuc, *Isus şi lumea*, tradiţie orientală (p. 322-324). Remarcabilă este şi iconografia almanahului: portrete de personalităţi ale istoriei noastre, scriitori şi artişti români, case şi edificii, ocupaţii tradiţionale, tipuri de români: *M. Eminescu* (p. 128), *M. Millo* (p. 131), *Agatha Bârsescu* (p. 131), *Bianca Milesi* (p.148), *Veronica Micle* (p. 149), *Maria Băluşescu* (p. 150), *A. Iancu* (p. 156), *Casa lui Avram Iancu din Vidra* (p. 164), *Teatrul Naţional din Iaşi* (p. 226), *Decoraţiile româneşti* (p. 263-276), *Mihai Viteazul* (p. 289), *Ieremia Movilă* (p. 292), *Turmă de oi în Banat* (p. 343), *Familie română din Transilvania* (p. 352), *Un păstor aromân* (p. 354), *Români* (p. 356-357).

„Almanachul social-democrat", Bucureşti, 1894[174], publică articole de cultură generală, studii sociale şi economice, literatură. Aici apar: C. Dobrogeanu-Gherea, *Taras Şevcenco*, medalion (I, 1894, p. 19-27); Dimitrie Anghel, *În grădină*, Roma, proză (p. 33); Const[antin] Mille, *Zori roşii*, Frag. 15 sept 1893, proză (p. 42-46); Traian Demetrescu, *Necunoscuţi*, versuri (p. 65).

„Almanachul Societăţii de lectură «Petru Maior»", Budapesta, 1901[175], publică studii de filosofie, istorie, literatură, folclor, demografie, care ilustrează ideea unităţii de neam şi de limbă a românilor. Dintre acestea: V. Onişor, D. Stoica, *Istoricul societăţii noastre*, articol în care cei doi autori se referă la perioada 1861/1961-1871/1872 şi 1871/1872-1899/1900. Aici se prezintă informaţii despre un periodic mai puţin cunoscut: „Roza cu ghimpi", apărut la Budapesta (I, 1901, p. 9-52); Constanţa de Dunca-Schiau, *Amintiri din copilărie*. Budapesta, 1877, articol în care găsim informaţii despre Eminescu şi familia sa (p. 63-67); At. M. [Marienescu], *Zmeii*, studiu folcloric (p. 68-72); J. Cav. de

---

[174] De format 19×13 cm, cu 88 p., „Almanachul social-democrat" este editat de Biblioteca Social-Democratică şi este imprimat la Tipografia nouă „Grigore Panaitescu". *Cf. Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I (1865-1900), Partea a II-a, 1890-1900, Bucureşti, Editura Politică, 1964, p. 491-509. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 111-112.

[175] De format 31×22 cm şi având 79 p., „Almanachul Societăţii de lectură «Petru Maior»" este imprimat la Tipografia „«Aurora». A. Todoran" din Gherla. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 114.

Puşcariu, *Câteva date statistice despre populaţia română*, articol care se referă la numărul mare al românilor în Transilvania, după 12 izvoare străine (p. 74-79).

„Almanahul S[ocietatea] P[rotecţia] A[nimalelor]", Bucureşti, 1911-1913, apare cu scopul de „a deştepta interesul tuturor asupra vietăţilor mute"[176]. Publică aici: Ion Al. Brătescu-Voineşti, *Puiul*, schiţă (I, 1911, p. 9-13); George Coşbuc, *Cântec*, versuri (p. 60); Emil Gârleanu, *Grivei*, poveste (II, 1912, p. 94-96); Panait Cerna, *Cântec*, versuri (III, 1913, p. 49-50).

„Almanachul Societăţii Scriitorilor Români", Bucureşti, 1912-1913[177], publică îndeosebi poezie şi proză, menite „a sădi în sufletul românilor dragostea pentru literatura naţională": I. Agârbiceanu, *Domnişoara Lăurica*, schiţă (I, 1912, p. 9-13); Ioan A. Bassarabescu, *După Rache*, schiţă (p. 23-28); Ioan Al. Brătescu Voineşti, *Întuneric şi lumină*, predoslovie, text care apare aici, pentru prima oară (p. 44-48); Em. Gârleanu, *O înmormântare*, schiţă (p. 89-92); Constanţa Hodoş, *Întâia spovedanie*, amintiri din copilărie (p. 103-107); W. Shakespeare, *Othello*, fragment, scena I din actul II, traducere de D. Nanu (p. 141-150); L. Rebreanu, *Mărturisire*, dedicată „Doamnei Fanny R[ebreanu]", reflecţii, text apărut ulterior în volumul *Mărturisire*, Bucureşti, 1916 (p. 175-178); [Sandor] Petöfi, *Privighetori şi ciocârlii*, versuri, traducere de Octavian Goga (p. 94-95); Ion Minulescu, *Glasul morilor*, versuri (p. 130-131); Corneliu Moldovanu, *Ovidiu la Tomis*, versuri (p. 134-138); Elena Farago, *Ispita*, versuri (p. 161-164); Cincinat Pavelescu, *Rondel, Rondelul ochilor albaştri*, Sinaia, 1911, versuri (p. 165-166); Radu D. Rosetti, *Sonet*, versuri (p. 180); Mihail Dragomirescu, *Opera lui Caragiale*, mic studiu (p. 83-87); Corneliu Moldovanu, *Figura lui Caragiale*, articol referitor la stilul şi modul de lucru ale dramaturgului (II, 1913, p. 88-92); Victor Eftimiu, *Caragiale intim...*, articol, cu referiri la temperamentul şi farmecul vorbirii scriitorului (p. 94-96); E. Lovinescu, *Două lumi...*, meditaţie (p. 99-101); Cronicar [Ilarie Chendi], *Viaţa literară în 1912*, cu referire la cărţi şi reviste (p. 119-123). Almanahul este ilustrat cu o bogată iconografie, închinată personalităţilor la care se referă materialele publicate, având un rol însemnat în gramatica discursului acestui tip de periodice şi în pedagogia socială a epocii.

„Almanahul Statului din prinţipatul a toată Ţara Românească", Buda şi Bucureşti, 1836-1858, cu intermitenţe. Întocmit de Zaharia Carcalechi, editorul

---

[176] De format 21×12 cm şi având 84 p., „Almanahul S[ocietatea] P[rotecţia] A[nimalelor]" este imprimat la Atelierele „Socec". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 114-116.

[177] De format 21×14 cm (1912), 19×12 cm (1913), având un număr de 1 pl. + 208 p., în 1912, şi 183 p., în 1913, „Almanachul Societăţii Scriitorilor Români" este pregătit la Editura revistei „Flacăra" din Craiova şi imprimat la Institutul de Arte Grafice „Samitca", soc. Anonimă (1912) şi la Institutul de Arte Grafice „Flacăra" (1913). Vezi şi I. Hangiu, *op. cit.*, p. 31; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 116-118.

„Bibliotecii româneşti" de la Buda şi, ulterior, tipograf al Curţii, la Bucureşti[178], cuprinde o bogăţie de informaţii şi documente privind organizarea administrativă a ţării, informaţii şi date militare, bisericeşti, culturale, şcolare, asupra vieţii economice şi a evenimentelor interne şi externe, studii şi evocări pe tema trecutului românilor, statistici şi cronologii, „târgurile cele mari de prin judeţe", târgurile din Bulgaria, Ungaria, Transilvania şi Austria, „bâlciurile din tot prinţipatul Ţării Româneşti", poştă. Dintre acestea câteva s-au bucurat de mare trecere în epocă: [H. V. Gaudi], *Vestitele fapte şi siluita moarte a lui Mihai Viteazul, prinţ stăpânitor al Ţării Româneşti*, material alcătuit după istoria prof. F. Aron, preluat din „Biblioteca românească" (VIII, 1844, p. 52-115); *Istoria lui Radu Şerban, prinţul Tării Româneşti, din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1602 până la 1611*, „scoasă" din „Biblioteca românească", „izvodită" de Zaharia Carcalechi (X, 1846, p. 150-165); *Viaţa prinţului şi eroului Moldaviei, Ştefan cel Mare*, excerptată, de asemenea, din „Biblioteca românească" (p. 166-196). Iconografia almanahului este valoroasă, sub raport documentar şi artistic, cuprinzând stemele judeţelor ţării, hărţi, portrete ale marilor dregătorii executate de Constantin Lecca, *Alexandru al II-lea* [Dimitrie Ghica]; Anton Chladek, *Grigorie Filipescu* (II, 1837); o litografie de G. Wenrich, *Maria Bibescu* [îmbrăcată în costum naţional], [Domnitorul Gheorghe Bibescu] (X, 1848) şi o fotografie de Carol Popp de Szathmáry, *Barbu Dimitrie Ştirbei*, după care Bielz şi Danielis execută o litografie (XV, 1853); stampe alegorice (*Romulus, strămoşul românilor*, VIII, 1844), vignete (*Zeul Marte, Zeiţa Dreptăţii, Zeul Mercur*).

„Almanach tipografic", Bucureşti, 1897-1904, cu o întrerupere în 1900, editat de tipograful George Filip, şeful Atelierelor „L'Indépendance Roumanine", este destinat lucrătorilor tipografi şi publică articole de strictă specialitate, de istorie a tiparului şi a presei, cât şi materiale de cultură generală[179]. Articolele de istorie, literatură, limbă, artă şi din domeniul unor ştiinţe exacte sunt

[178] De format 19×12 cm (1836, 1848), 18×11 cm (1840-1844), 20×13 cm (1853), cu un număr variabil de pagini: 168 p. + 1 pl. (1836), 224 p. + 1 h. + 2 pl. (1837), 141 p. (1839), 1 f. + 153 p. (1840), 168 (1841), 70 p. + 2 f. + 71-219 p (1842), 1 + 168 p. (1846), 175 p. + 6 f. pentru însemnări (1850), 220 p. + 1 pl. (1853), 186 p. (1858), „Almanahul Statului din prinţipatul a toată Ţara Românească" este imprimat la Tiparul Crăeşt[ii] Tipografii din Buda (1836 şi 1837), la imprimeria proprie, pe care Z. Carcalechi o administrează împreună cu fiul şi cu fraţii săi, la Bucureşti (1840-1842, 1843). Tomul din 1859 este tipărit la Imprimeria Mitropolitului Niphon. Tomul din 1849 este tipărit în limba română, cu litere chirilice, şi în limba franceză, iar cel din 1858 în scriere de tranziţie, cu titlul în litere latine. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 118-125.

[179] De format 14×10 cm, având un număr de 192 p. + 3 pl. + 14 f. cu reclame (1897), XV + 192 p. + 3 pl. + 1 tabel + 16 f. cu reclame (1898); XI + 182 p. + 3 pl. + 16 f. (1899), 1 f. + XVI + 210 p. + 7 pl. + 12 f. cu reclame (1901), XVI + 216 p. + 5 pl. + 9 f. cu reclame (1904), „Almanach tipografic" este tipărit la Atelierele „L'Indépendance Roumaine" (1897-1898) şi la Institutul de Arte Grafice şi Editură „Minerva" (din 1899). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 126-132.

favorite. Alcătuit cu seriozitate şi competenţă, almanahul se bucură de o grafică excelentă, fiind ilustrat cu fotocromotipii, în trei culori, executate la Institutul „Husnik & Häusler" din Praga şi la Institutul „Angerer & Göschl" din Viena, la Dresda şi Lipsca, autotipii în aramă, cromolitografii, gravuri, gravuri în lemn, portrete în peniţă, desene executate de V. Rolla-Piekarski, vignete. Dintre materialele publicate: *Ortografia Academiei*, material ce reproduce integral noua ortografie fonetico-etimologică propusă de Academia Română în 1895 (I, 1897, p. 65-70); G. Filip, *Arta tipografiei*, articol în care se recomandă înfiinţarea de şcoli speciale de tipografi (p. 71-76); *Culesul viilor*, cromotipie în trei culori, executată la Praga (*ibidem*); Şt. Demetriu, *Tiparul autotipiilor* (II, 1898, p. 62-65); G. Ionescu, *Despre culegerea notelor muzicale* (p. 84-97); G. Ionescu, *Notiţe tehnice* [Clişeele în stereotipie] (p. 135-138); G. Filip, *Corurile tipografilor*, articol în care autorul, care a făcut parte din „Corul tipografilor" din Paris, în 1893, recomandă înfiinţarea şi în ţara noastră a unui cor al tipografilor (p. 139-146); *Societăţile tipografice din ţară şi din străinătate* (p. 175-186); *Principii Maria şi Ferdinand*, cromotipie în trei culori, executată la Praga (*ibidem*); [Cititoare], ilustrată în culori, executată în Fonderia „Schelter & Giesek" din Lipsca (coperta I); *C. A. Rosetti*, fotografie de Mandy (III, 1899); *Româncă din Ardeal*, ilustrată color, după un clişeu executat de Institutul „Husnik & Häusler" din Praga (III, 1899); G. Ionescu, *Spicuiri din trecutul legătoriei*, articol referitor la istoria cărţii (IV, 1901, p. 80-87); G. Filip, *Secolul al XIX-lea* [Descoperirile ştiinţifice în domeniul artelor grafice] (p. 88-99); *Principesa Maria, Francisc Göbl, Barbu Ştefănescu Delavrancea*, ca primar al Capitalei, ilustrate color, executate după clişee realizate la Praga (*ibidem*); *G. A. Lăzăreanu* [Tipograf şi folclorist], medalion (V, 1902, p. 95-96); Nerva Hodoş, *Începuturile tipografiei în Ţara Românească*, mic studiu (p. 179-185); X [G. Filip], *Din istoricul Fabricei de hârtie din Buşteni*, mic studiu (VI, 1903, p. 97-112); Ion S. Rădulescu, *Bibliotecile tipografice*, articol în care autorul susţine înfiinţarea de biblioteci tehnice pentru elevii tipografi (p. 148-151); Theodor Aman, *Hora la ţară*, cromolitografie (*ibidem*); [G. Filip], *Semnele de corectură* (VII, 1904, p. 184-186); G. Filip, *Corecturile de autor* (p. 193-195). Unele vignete realizate de V. Rolla-Piekarski se disting prin valoare artistică şi documentară deosebită: [Boier român citind] (coperta I a tomului din 1901), [Omagiu lui Heliade Rădulescu], [Diaconul Coresi], [Gutenberg] (V, 1902).

„Almanahul ziarului «Universul»...", Bucureşti, 1899-1948[180], cu profil enciclopedic. Publică literatura educativă şi de divertisment, maxime, cugetări,

[180] De format 18×13 cm (1899), 19×13 cm (1909), 22×15 cm (1912, 1917), având un număr variabil de pagini: 136 p. (1899), 144 p. (1902), 160 p. + 8 pl. (1907), 176 p. + 4 pl. (1908), 192 p. (1916), 168 p. (1911), 152 p. (1917), „Almanahul ziarului «Universul»..." este imprimat la Tipografia „«Universul». Luigi Cazzavillan" din Bucureşti, cu excepţia anului 1906, când este imprimat la Lito-Tipografia „L. Motzatzeanu". Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 133-141.

snoave, anecdote, articole de cultură generală pe teme juridice, economice, pedagogice, istorice, artistice, etnografice. Apare într-o ţinută poligrafică elevată, cultivând vorbirea şi scrierea corectă şi fiind bogat ilustrat cu portrete ale unor mari personalităţi, fotografii color, desene, caricaturi, vignete. În paginile acestui almanah apar: Jókai Mór, *O ceată de haiduci din Carpaţi*, nuvelă (IX, 1907); Maxim Gorki, *Lumină*, proză, traducere de Lia Măgură [Lia Hârsu] (p. 74-77); Gabriele D'Annunzio, *Preumblarea*, traducere de [A.] Alexandrescu-Dorna (X, 1908, p. 86-89); Carmen Sylva, *Tânărul nostru geniu* [George Enescu], traducere din limba germană de Iacob Negruzzi (p, 94); François Coppé, *Ludovicul de aur*, nuvelă (XII, 1910, p. 87-90); Alphonse Daudet, *Împresurarea Berlinului*, nuvelă, traducere de Emilian I. Ciucianu (XIII, 1911, p. 80-83, 85-86); Carmen Sylva, *Potirul vieţii*, versuri (p. 55); Vasile Alecsandri, *O legendă veneţiană*, fragment din scrisorile poetului către Ed. Grénier (XIV, 1912, p. 58-60); *Cucul*, legendă (p. 63-64); Gabriele D'Annunzio, *Pământ neprihănit*, nuvelă (p. 82-85); D[imitrie] Iov, *Cel din urmă cântec*, nuvelă (p. 109-112); Grazia Deledda, *Cele 13 ouă*, schiţe, traducere de C. Tonegaru (p. 115-117, 119-120, 123-124); D[imitrie] Iov, *Sărmanii*, schiţă (XV, 1913, p. 57-59); Iulia Hasdeu, *Cugetări* (p. 75); Selma Lagerlöf, *Marşul nupţial*, schiţă, traducere de Emil Pavelescu (p. 84-85, 88-89); [Guy de] Maupassant, *Ordonanţa*, schiţă, traducere de Nicu P. Dumitrescu (p. 96-98); N. I. Matheianu, *Aviatorul Aurel Vlaicu*, medalion (XVI, 1914, p. 139-141); Edmond Rostand, *Soldatul*, versuri, traducere de N. Ţinc (XVIII, 1916, p. 109); N. Ţinc, *Adversarii lui Napoleon I la Lobau*, articol referior la ostaşii Regimentului 31 Infanterie austriac, alcătuit din români (XIX, 1917, p. 63-64).

„Amicu[l] poporului. Călendariu", Sibiu, 1861-1941, succesiv, sub conducerea lui V. Roman, Gr. Sima al lui Ioan şi I. Popovici. Cu toate că îşi modifică profilul, în funcţie de epocă, are un conţinut consecvent enciclopedic, însă cu accent pe istorie şi literatură, după 1900 fiind foarte bogat ilustrat. Până la 1918, este preocupat de problemele naţionale, istorice, sociale, economice, culturale şi politice ale românilor din Transilvania[181]. Publică aici, între altele, [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [10-106], excursul istoriografic

[181] Cu un format variabil (16×11 cm, 19×12 cm, 20×12,5 cm, 21×13 cm), având un număr diferit de pagini de la an la an: 16 f. + 94 p., în 1861; 16 f. + 102 p., în 1864; 128 p. + 1 pl., în 1876; 114 p. + 15 f., în 1889; XVI + 116 p. + 1 pl. + 12 foi cu reclame, în 1900; 140 p. + 24 f., în 1910; 144 p., în 1918, inegal ca valoare, „Amicu[l] poporului. Călendariu" apare în perioada de început cu scriere chirilică (1861-1865) şi etimologizantă (1866-1878). Calendarul este editat şi imprimat la: S. Filtsch (1861-1869), S. Filtsch-W. Krafft (1870-1887) şi W. Krafft (1888-1918). Partea literară şi culturală a calendarului se intitulează *Foaie pentru învăţătură şi petrecere* (1861-1883), *Partea literară şi de petrecere* (1884-1887), *Partea literară pentru învăţătură şi petrecere* (1888-1903) şi *Partea literară* (1903-1918). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 141-158; Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 34-35, 35-36, 37, 38, 41-42, 43-44, 45.

al autorului, străbătut de spiritul de sacrificu pentru patrie, acoperă perioada 10 d. Hr.-1840, întreţinut an de an timp de aproape două decenii (I, 1861, p. 51-53); [D.] Bolintineanu, *Visul lui Ştefan cel Mare*, versuri (p. 80-82); Iacob Mureşianu, *Baladă la satul român ardelean*, versuri (p. 83-84); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [106-905] (II, 1862, p. 1-14); *Biografia mitropolitului român Alexandru Şterca Şuluţiu*, viaţa şi opera ierarhului transilvănean (p. 15-34); D. Bolintineanu, *Steaua românului*, versuri (p. 58-60); G. Sion, *Cântec*, versuri (p. 66-67); *Istoria Ardealului cu privire la români* [905-1295] (III, 1863, p. 1-14); V. Alecsandri, *Bogatul şi săracul*, baladă (p. 74-76); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1295-1526] (IV, 1864, p. 13-37); V. Alecsandri, *Dorul romancei*, versuri (p. 69-70); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1526-1595] (V, 1865, p. 11-33); *Biserica de la Curtea de Argeş*, articol (p. 33-46); [V. Alecsandri], *Negru Vodă şi Manole sau Mănăstirea Argeşului*, legendă (p. 46-52); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1595-1599] (VI, 1866, p. 1-10); V. Alecsandri, *Movila lui Burcel*, baladă (p. 81-84); Vasile Cârlova, *Păstorul*, versuri (p. 90-92); *Oraţie ţinută la nunţile tinereşti în România*, versuri (VII, 1867, p. 61-65); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1599-1606] (VIII, 1868, p. 17-30); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1606-1629] (IX, 1969, p. 1-23); V. Alecsandri, *Către Dunăre*, cântec popular (p. 74); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1629-1648] (X, 1870, p. 1-12); I. Lăpedatu, *Ruga sclavului*, versuri (p. 74-75); [Bogdan Petriceicu [-Hasdeu], *Astăzi*, versuri (p. 76); V. Alecsandri, *N. Bălcescu murind*, versuri (p. 79); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1648-1661] (XI, 1871, p. 3-17); Iacob Negruzzi, *Melancolie*, versuri (p. 74-75); G. Creţeanu, *Privighetoarea şi şoimul*, fabulă (p. 76); V. Alecsandri, *Dragoş*, versuri (p. 77-78); Iosif Vulcan, *Poezii populare*, reproducere din colecţia sa (p. 79); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1661-1690) (XII, 1872, p. 3-16); V. Alecsandri, *Şoimul şi floarea fagului*, versuri (p. 79-80); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1690-1699) (XIII, 1873, p. 3-15); V. Alecsandri, *Rodica*, versuri (p. 56-57); A. Pann, *Unde a tunat de v-[a] adunat*, versuri (p. 73-74); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1699-1715] (XIV, 1874, p. 53-67); Gr. Alexandrescu, *Şoarecele şi pisica*, fabulă (p. 125-126); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1715-1740] (XV, 1875, p. 55-56); V. Alecsandri, *Mioriţa*, baladă (p. 120-121); *Cucul şi turturica*, versuri (p. 121-122); *Soarele şi luna*, versuri (p. 122-124); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1740-1790] (XVI, 1876, p. 61-70); [Visarion Roman], *Istoria Ardealului cu privire la români* [1790-1840] (XVII, 1877, p. 61-69); N. Gane, *Astronomul şi doftorul*, anecdotă populară, reprodusă din „Convorbiri literare" (p. 119-124); V. Alecsandri, *Groza*, versuri (p. 111-112); V. Alecsandi, *Balcanul şi Carpatul*, versuri (XVIII, 1878, p. 107-108); V. Alecsandri, *Grui Sânger*, legendă (p. 108-114); V. Alecsandri, *Cântecul gintei*

latine, versuri (XIX, 1879, p. 105); *Seregentul*, Mirceşti, dec. 1877, versuri (p. 105-106); *Căpitanul Romano*, versuri (p. 106-107); N. Gane, *Sfântul Andrei*, nuvelă (XXI, 1881, p. 53-67); *Ioan C. Brătianu*, medalion (p. 75-81); V. Alecsandri, *Hora de la Plevna*, versuri (p. 117-118); *Poezii populare din România, în părţile Oltului*, folclor (p. 119-120); Iosif Popescu, *Avram Iancu, regele munţilor*, articol (XXII, 1882, p. 83-94); [Fr.] Schiller, *Peregrinul*, versuri, fără precizarea traducătorului (XXIII, 1883, p. 90); Anton Pann, *Comoara*, fabulă (XXIV, 1884, p. 92-93); M. Eminescu, *Din valurile vremii*, versuri (XXVIII, 1888, p. 93-94); V. Alecsandri, *Pohod na Sibir*, versuri (XXIX, 1889, p. 99-100); Anton Pann, *Sultanul şi cei trei înţelepţi*, anecdotă (p. 103-105); P. Ispirescu, *Despre pomul Crăciunului*, articol (XXXI, 1891, p. 49-62); P. Ispirescu, *În Moldova şi la Dumnezeu toate sunt cu putinţă*, snoavă (p. 66-69); M. Eminescu, *Dorinţa*, versuri (p. 94-95); [Barbu Ştefănescu] Delavrancea, *Hagi Tudose*, nuvelă (XXXVII, 1897, p. 35-55); A. D. Xenopol, *Originea şi sporiul înrâuririi greceşti în Ţările Române*, fragment din *Istoria românilor* (XXXVIII, 1898, p. 43-53); P. Dulfu, *Legenda privighetorii*, versuri (p. 98-100); A. Vlahuţă, *linişte*, versuri (p. 101-104); Delavrancea, *Bunicul*, schiţă (XXXIX, 1899, p. 73-75); *Vasile A. Urechiă*, biobibliografie (XLIII, 1903, p. 56-60); I. I. Nacian, *Victor Hugo (1802-1885)*, biobibliografie (p. 74-76); *Sărbătorirea lui Ştefan cel Mare*, cronică (XLV, 1905, p. 56-66); Ioan Al. Brătescu Voineşti, *Conu Alecu*, schiţă (XLVIII, 1908, p. 103-106); *Cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, cronică (LII, 1912, p. 54-74); *I. L. Caragiale*, schiţă biobibliografică (LIII, 1913, p. 44-46); M. L., *Ceva despre cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, articol („La Văleni se face şcoală şi aici e adevărata şcoală a neamului, aici învăţăm să luptăm şi, prin asta, să biruim") (p. 60-61); *La Vălenii de Munte*, note şi impresii de la inaugurarea cursurilor de vară, 1 şi 2 iulie 1912, prezentarea lecţiilor inaugurale (p. 61-69); Em. Gârleanu, *Sultan*, schiţă (XV, 1915, p. 150-155); I. Agârbiceanu, *Cei din urmă*, schiţă (LVIII, 1918, p. 65-72).

„Amicul soldatului... Călindar", Budapesta, 1913-1914, alcătuit de L. Bolcoş, mijloc de propagandă destinat soldaţilor de origine română din armata austro-ungară în „lupta sfântă pentru împărat, libertate şi patrie"[182]. Dintre

---

[182] De format 22×16 cm, cu 144 + IV p. + 12 foi cu reclame + 4 planşe, „Amicul soldatului... Călindar" este imprimat la Institutul de editură şi tipografie de cărţi şi opere de artă „J. Steibrener" din Budapesta, având centre de desfacere în Viena, Wittemberg şi New York. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 158-159. Pentru problematica participării românilor la războaiele Monarhiei de Habsburg, din perspectiva ţăranului bucovinean, vezi date şi informaţii diverse la Mugur Andronic, *În umbra marilor imperii...*, Suceava, Societatea Culturală „Ştefan cel Mare", 2005, 280 p. Cartea se subintitulează *Romanul soldatului austriac bucovinean în vâltorile Primului Război Mondial şi în prizonierat în Italia şi Siberia* şi se tipăreşte în seria „Pagini din istoria şi cultura Bucovinei" (V). Vezi şi: ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_ Austriei; ro.wikipedia.org/wiki/Bătălia_de_la_Wagram;- en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Leipzig;- ro.wikipedia.org/wiki/Bătălia_de_la_Solferino; en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Königgrätz (accesate: 15 octombrie 2012).

materialele publicate aici, sunt de interes documentar, mai ales din perspectiva „istoriei mici": *Osândit la moarte prin glonţ*, povestire din războiul din anul 1859 (II, 1914, p. 57-59); Ioan Gali, [Pentru ţară!], întâmplări din lupta din 1866, împărtăşite calendarului de către autor (p. 65-67); Iuliu Beranek, *Lupta sfântă pentru împărat, libertate şi patrie*, povestire a faptelor de arme din bătăliile imperialilor din 1813 şi 1814 (p. 73-79); *Jubileul Regimentului de Infanterie Cesaro-Crăiesc Nr. 50*, regiment format din români, cu ocazia aniversării bătăliei de la Custozza şi a 150 de ani de la înfiinţarea acestuia, în 1762, de către Maria Tereza (p. 87-88); *Patria mai întâi de toate!*, povestire din războiul din anul 1814 (p. 97-105); *Românii şi amintirea vitejiei de la Biskupitz. Câţi soldaţi a pierdut Napoleon* (p. 105); Petru Livancici, *Cum am condus pe austrieci în anul 1878 la Iaice*, păţaniile lui Petru Livancici, povestite de el însuşi (p. 106-107).

„Anuarul general al presei române", Bucureşti, 1907-1914, editat de V. Anestin şi M. Faust-Mohr (1907), Gr. Grigoriu-Rigo (1908-1911) şi V. Rusenescu (1912-1914)[183], publică mai ales poezie, articole cu tematică diversă, schiţe bio-bibliografice închinate unor scriitori şi artişti plastici români, fiind bogat ilustrat cu portrete ale oamenilor politici şi de cultură, imagini turistice, instituţii, opere de artă plastică (N. Grigorescu, N. Petraşcu, A. Verona, Fr. Storck, C. Artachino, I. A. Steriade, D. Paciurea, C. Brâncuşi, C. Ressu, N. Vermont, I. Iser): D. Teleor [D. Constantinescu], *Istoricul presei române*, articol (I, 1907, p. 11-14); [Heinrich] Heine, *Din ochii mari şi blânzi*, versuri, traducere de I. Costin (p. 62); Const[antin] Mille, *Presa noastră*, istoric (II, 1908, p. 107-109); Victor Eftimiu, *Dar de nuntă*, nuvelă (p. 219-223); M. Codreanu, *Plângerile unui apostat*, sonet (p. 79); Carmen Sylva, *Arde pădurea*, versuri, preluare din volumul *Stropi de sânge*, traducere de George Coşbuc (p. 204-206); Paul Verlaine, *Cântec de toamnă*, versuri, traducere de Sofronie Ivanovici (p. 242); George C. Vlasto, *Obiceiuri barbare la locuitorii tătari din Dobrogea, cu ocazia nunţilor*. Convorbire cu cpt. Paul Bănăţeanu, Constanţa, 17 dec. 1908 (III, 1909, p. 336-337); Octavian Goga, *Cain*, sonete (p. 277-278); I. A. Bassarabescu, *Bradul*, schiţă (IV, 1910, p. 300); *Presa românească în 1911*, date statistice (VI, 1912, p. 15-17); *Viaţa politică şi socială în ţară*, articol referitor la perioada noiembrie 1910-10 septembrie 1911 (V, 1911, p. 95, 97, 99, 101, 103, 105, 107, 109, 111, 113, 115, 117, 119); *Cronica evenimentelor din străinătate* (p. 137-143).

---

183 De format 23×15 cm, având un număr variabil de pagini: 4 f. + 176 p. + foi cu reclame, în 1907; 2 f. + XXIV + XL + 643 p. + 11 pl., în 1910, inegal ca valoare, „Anuarul general al presei române" apare sub patronajul Sindicatului ziariştilor din România (din 1912). Este imprimat la Atelierele tipografiei „Munca" şi la Tipografia „Gutenberg". În 1912, apare cu titlu şi text paralel în română şi în franceză, iar în 1913-1914, în română, franceză şi germană. Prin valoarea sa documentară, „Anuarul general al presei române" este o sursă preţioasă de date şi informaţii pentru istoria presei din Romnânia. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 160-170.

„Anuarul ziarului «Patria»", Craiova, 1906-1910, redactat de D. E. Petrescu[184], având drept scop de a da „o mai întinsă dezvoltarea faptelor şi datelor referitoare la Oltenia şi, în special, la Craiova, capitala ei". Periodicul nu are un caracter provincial, privind „fenomenul oltenesc" din perspectiva dezvoltării generale a ţării. Conţine studii şi documente, biobibliografii, evocări, amintiri, traduceri numeroase din literatura universală; este bogat ilustrat cu portrete ale unor oameni politici, scriitori şi artişti, ierarhi ai locului, profesori, medici, industriaşi, comercianţi, funcţionari, militari, filantropi, ziarişti, cu vederi pitoreşti şi secvenţe din Primul Război Mondial, precum şi cu reproduceri după fotografii reprezentând edificii şi monumente de for. Publică, între altele: *Istoricul Teatrului Naţional din Craiova*, articol nesemnat (I, 1906, p. 97-101); Traian Demetrescu, *Natura moartă*, versuri (p. 114); N. Iorga, *Calendarele ca factor cultural*, un istoric al periodicului (III, 1912, p. 34-37); I. Agârbiceanu, *O floare sălbatică*, nuvelă (p. 52-58); *Războiul pentru Independenţă, 1877-1878*, amintiri (p. 182-186); Ion Minulescu, *Nocturnă*, versuri (p. 65-66); Guy de Maupassant, *Julia Romain*, nuvelă, traducere de Traian Cristescu (IV, 1913, p. 100-106); Giosuè Carucci, *Ninsoare*, versuri, traducere de I. C. P[opescu-Polyclet] şi St. Fl. (p. 98-99); Victor Eftimiu, *Ovidiu*, versuri (p. 125-126); Prosper Mérimée, *Mateo Falcone*, povestire (V, 1914, p. 61-68); [François de] La Rochefoucauld, *Maxime*, însoţite de o notiţă biobibliografică (p. 91); D. E. Petrescu, *Plaga funcţionarismului*, articol în care autorul propune „înmulţirea şcolilor de meserii", deoarece liceele din ţară sunt „curate fabrici de funcţionari" (VI, 1915, p. 114-115); D. Oprişan, *Situaţia politică a Moldovei la moartea lui Ştefan cel Mare*, studiu (VII, 1916, p. 175-180).

„«Aurora». Calendar ilustrat", Bucureşti, 1881, întocmit de G. O. Gârbea[185], publică între altele: P[etre] Ispirescu, *Greucean. Basm din avuta colecţiune a d-lui ~, culegător tipograf* (I, 1881, p. 21-25); P[etre] Ispirescu, *Facerea muierii*, basm (p. 42-43); *Din proverbele turceşti*, proverbe culese şi traduse de A. Pann, cu text paralel în limba turcă şi în limba română (p. 58); A[lexandru] Depărăţeanu, *De acolo, Mama, Cuibul*, versuri (p. 26).

---

[184] De format 23×13 cm, 23×16 cm, 27×17 cm, cu un număr variabil de pagini: 264 p. + 3 pl., în 1906; 320 p. în 1911; 285 p. în 1912; 1 f. + 204 p. + 1 facsimil, în 1913; 269 p. + 7 foi cu reclame, în 1915; 258 + VI p. + 5 crochiuri, în 1916, „Anuarul ziarului «Patria»" este imprimat la Stabilimentul Industrial de Arte Grafice „Ralian şi Ignat Samitca" (1906), la Tipografia şi Legătoria de cărţi „Fane Constantinescu" (1911-1912), la Librăria şi Tipografia „Sache Pavlovici" (1913), la Tipografia „Lumina poporului" (1914) şi la Tipografia „N. I. Macovei" (1915). În 1912, apare cu titlul „Almanachul «Patria»". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 174-182.

[185] De format 27×19 cm, având 1 f. + 64 p., „«Aurora». Calendar ilustrat" apare sub egida Editurii Librăriei „Aurora" şi este imprimat la Lito-tipografia „Dorothea P. Cucu". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 182-183.

„«Bănăţanul». Calendariu pentru popor", Caransebeş, 1900-1904, publică evocări şi studii istorice, literatură, folclor regional, sfaturi gospodăreşti şi agricole[186]. Dintre materialele publicate: *Legenda pământului şi a muncii*, retipărire din gazeta pentru popor „Deşteptarea" (V, 1904, p. 49-50); Iosif Bălan, *Din legumărit*, Caransebeş, septembrie 1903, un „articol pentru viaţa practică" (p. 51-56); Şt. O. Iosif, *A fost odată, Cântec*, versuri (p. 60-61, 61-62); A[tanasie] M. Marienescu, *Iuda, Vestea rea, Avutul şi săracul*, versuri, tipărite sub titlul general *Trei colinde*, din volumul „edat" de ~ (p. 63-64, 64, 84-66).

„Calendariu...", Arad, 1880-1948[187], publică la început literatură educativă, îndeosebi poezie din creaţia lui Vasile Alecsandri, inspirată de Războiul pentru Independenţă din 1877-1878, îndrumări agricole, informaţii de etnografie şi folclor, distingându-se prin cultivarea sentimentului latinităţii poporului şi a limbii române, a tradiţiilor şi a datinilor româneşti. După 1900 ilustrează, între altele, eroismul ostaşilor români în războiul pentru întregirea neamului, publicând o valoroasă iconografie de interes artistic, etnografic şi documentar. Multe dintre materialele publicate aparţin unor învăţători. În paginile acestui calendar se publică şi traduceri din L. Tolstoi, Selma Lagerlöf şi H. Zschokke. Dintre materialele publicate până în anul 1918 amintim: *Mormântul ciobanului*, legendă din Carpaţi (I, 1880, p. 54-60); George Sion, *Sărăcia, fericirea şi munca*, fabulă (p. 50-51); V. Alecsandri, *Doina iubirii, Sergentul*, versuri (p. 51-52, 52-53); *Dorul românului*, povestire (III, 1882, p. 49-66); V. Alecsandri, *10 Mai 1881*, versuri (p. 66-69); Ioan [Heliade-Rădulescu], *Rugăciunea pruncului*, versuri (IV, 1883, p. 41-43); Anton Pann, *Urmările limbuţiei*, naraţiune morală (p. 43-44); [M. Eminescu], *Revedere, Freamăt de codru, La mijloc de codru des*, versuri (VI, 1885, p. 69-70, 70-71, 72); V. Alecsandri, *Mănăstirea Argeşului*, baladă (VII, 1886, p. 57-61); [Matilda Cugler-Poni], *Roua, Fericire, Ultima dorinţă*, versuri (p. 65, 66); *Bunătatea răsplătită şi lăcomia pedepsită*, poveste (VIII, 1887, p. 71-75); V. Alecsandri, *Plugurile, Toamna ţesătoare*, versuri (p. 55, 55-57); M. Eminescu, *Ce te legeni...*, versuri (p. 60-61); A. Donici, *Momiţa şi două mâţe, Măgarul răsfăţat*, fabule (p. 61-62); C. M., *Datini populare*, material referitor la turcă (brezaie, capră) şi pluguşor (IX, 1888, p. 84-88); V. Alecsandri. *Legenda lăcrămioarei*,

---

[186] De format 22×15 cm, cu 37 p., în 1903, şi 80 p., în 1904, „«Bănăţanul». Calendariu pentru popor" este editat şi tipărit la Tipografia şi Librăria Diecezană din Caransebeş. Dintre cele patru tomuri ale acestui calendar se cunosc numai cele din 1903 şi 1904. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 184.

[187] De format 18×12 cm (1880), 19×13 cm (1888), 20×15 (1901), având un număr variabil de pagini: 64 p., în 1880; 8 f. + 103 p. + 4 f. reclame, în 1888; 127 p., în 1895; 126 p. + 9 f. reclame, în 1898; 145 p. + 19 pl. + 9 f. reclame, în 1901; 171 p. + 10 f. reclame, în 1903; 198 p. + 8 f. reclame, în 1918, „Calendariul..." de la Arad apare la Editura şi Tipografia Diecesană. Până în 1893, apare cu scriere etimologizantă. În 1917, apare menţionat şi redactorul responsabil, prof. dr. T. Botiş. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 189-198.

versuri (p. 57-58); Andrei Mureşanu, *Omul frumos*, versuri, datate 1849 (p. 62-63); M. Eminescu, *Glossă*, versuri (p. 63-65); V. Alecsandri, *Soarele şi luna*, legendă (p. 66-67); Gr. Alexandrescu, *Şoarecele şi pisica*, fabulă (p. 69-70); V. Alecsandri, *Concertul în luncă*, versuri (X, 1889, p. 59-60); M. Eminescu, *De ce nu-mi vii?...*, versuri (p. 65); V. Alecsandri, *Odă ostaşilor români*, versuri (XI, 1890, p. 41-42); Mihai Eminescu, *Mai am un singur dor*, versuri (p. 50-51); Antioh Cantemir, *Cămila şi vulpea*, fabulă, reproducere din volumul *Satire şi alte poetice compuneri*, versiune românească realizată de C. Negruzzi şi Al. Donici, în 1844 (p. 65); *Vasile Alecsandri*, necrolog care se încheie cu poezia *La mormântul lui Vasile Alecsandri* de N. Rădulescu-Niger (XII, 1891, p. 49-55); *Ştiinţa în serviciul omenirii*, articol (p. 57-64); Vasile Alecsandri, *Pohod na Sibyr*, versuri (p. 46-48); Vasile Alecsandri, *Lunca din Mirceşti*, versuri (p. 55-56); Mihai Eminescu, *Doina*, versuri (p. 66-67); Vasile Alecsandri, *Dezrobirea ţiganilor*, versuri (p. 73); Gr. M. Alexandrescu, *Cucul*, fabulă (p. 77-78); *Ştiinţa în serviciul omenirii*, continuarea articolului din 1891 (XIII, 1892, p. 71-81); *Ţiganul vrăjitor, Ţiganul şi anafora, Ţiganul şi clopotul, Ţiganul şi învietoarea*, snoave (p. 89-93, 93-94, 94-95, 95-97); V. Alecsandri, *Valul lui Traian*, versuri (p. 71-72); *Ştiinţa în serviciul omenirii*, articol, continuare din anii precedenţi (XIV, 1893, p. 88-91); N. Petra-Petrescu, *Ileana cu părul de aur şi Leneş împărat*, poveste (XV, 1894, p. 68-78); *Ştiinţa în serviciul omenirii*, continuare din tomurile precedente (p. 81-83); V. Alecsandri, *Bărăganul*, versuri (p. 78-80); George Coşbuc, *Regina ostrogoţilor, Fatma*, versuri (p. 80-81, 84); M. Eminescu, *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie*, versuri (XVII, 1896, p. 94); V. Alecsandri, *Hora de la Plevna*, versuri (p. 95); Românuţ Bortoş, *Dochia*, baladă din popor, auzită în 1898 de la un fecior din Românuţa (p. 105-107); *Capitalul intelectual*, retipărire din gazeta „Românul", articol dezvoltat pe o idee centrală: cu cât o ţară are mai multă cultură, cu atât este mai avută în bunuri materiale (XVIII, 1897, p. 99-102); G. Coşbuc, *La Paşti*, versuri (p. 86-87); *O noapte între duhuri necurate* sau *În Castelul Tetefoulques*, din amintirile unui prizonier, rănit în luptele de la Solferino, în anul 1859, traducere (XIX, 1898, p. 99-107); G. Coşbuc, *Scara*, versuri (p. 97-98); [Folclor din Bihor şi Banat], culegeri de diverşi autori (*ibidem*, p. 115-121); I. Pop-Reteganul, *Dumnezeu nu bate cu bâta*, poveste (XX, 1899, p. 105-110); G. Coşbuc, *Mama*, versuri (*ibidem*, p. 90-91); [Folclor din Bihor], culegeri de Vasile Sala, I. Furduianu şi Petru Cipou (p. 118-120); G. Coşbuc, *Doina*, versuri (XXI, 1900, p. 90-91); Ioan Slavici, *Popa Tanda*, nuvelă (XXII, 1901, p. 94-113); Carmen Sylva, *Piatra arsă*, nuvelă (p. 114-117); G. Coşbuc, *Armindenii*, versuri (p. 92-94); G. Coşbuc, *Coloana de atac*, versuri, fragment (p. 121-122); M. Eminescu, [*Poezii populare*], 11 cântece populare din colecţia poetului (p. 127-129); Ilarie Chendi, *Instrucţiuni preoţilor şi învăţătorilor*, articol referitor la cărţile necesare cultivării poporului şi limba accesibilă în care trebuie scrise; listă de cărţi de literatură populară, artistică şi istorică (XXIII, 1902, p. 103-108); Şt. O. Iosif, *Furtuna, Vară, Doină, Cântec vechi,*

Rugăciune, versuri (p. 128, 129, 129-130, 130); Şt. O. Iosif, *Lui Eminescu*, poezie scrisă cu ocazia dezvelirii bustului poetului, la 7/21 iulie 1902, în satul Dumbrăveni (XXIV, 1903, p. 108-109); Victor Vlad Delamarina, *Ţucă-l moşu*, versuri în dialect bănăţean (p. 153-155); *Legi babilonene*, articol referitor la legile împăratului Hammurabi, descoperite în anul 1902, precum şi la modurile de aplicare a acestora (XXV, 1904, p. 156-158); George Coşbuc, *Duşmancele, Rugămintea din urmă*. După Lermontov, *Numai una, Pe lângă boi*, versuri (p. 119-122, 125-127, 130-131, 140-141); Selma Lagerlöf, *Domnul Cristos şi sfântul Petru*, traducere de I. S. (XXX, 1912, p. 130-137); G. Coşbuc, *Gazel*, versuri (XXXIX, 1917, p. 69); *Doine cătăneşti*, folclor oastăşesc, din creaţiile soldaţilor de pe front (p. 119-123); Al. Vlahuţă, *Semănătorul*, versuri, sonet (XL, 1918, p. 133); G. Coşbuc, *Costea*, baladă (p. 196-198). De un real interes documentar sunt şi alte materiale, unele întreţinute permanent: *Şematismul mitropoliei ort.-orient. române din Ungaria*, cu titlul ulterior modificat, *Şematismul mitropoliei ort.-orient. române din Ungaria şi Transilvania şi al diecezei Aradului în special* (începând cu anul II, 1882); *Preoţii noştri militari*, biografii ale preoţilor militari, ale profesorilor şi eroilor români, morţi pe câmpul de luptă, poertrete ale acestora (XL, 1918, p. 134-195).

„Calendariu...", Botoşani, 1872-1883, publică articole de popularizare a cunoştinţelor practice, evocări istorice, istorioare educative[188]. Între altele, se publică aici: D. Gusti, *Bătălia de la Rahova*, articol referitor de la confruntarea dintre Ştefan cel Mare şi turci, în ianuarie 1475 (I, 1872, p. 44-46); *Istro-românii*, articol, reprodus din „Calendarul pentru poporul român" de la Iaşi, referitor la teritoriu, grai, fizionomie, calităţi (p. 47-48); *Anecdote* (p. 57-60); *Cântecul păstorului istro-român*, versuri, în dialect, ilustrând conştiinţa originii romane a istro-românilor (p. 47); N. Istrati, *Baba şi dracul*, fabulă (p. 50-51); *Proverbe orientale* (XII, 1883, p. 27-28); V. Alecsandri, *Visurile, Păsărica*, versuri (p. 23-24); C. Negruzzi, *La M.*, versuri (p. 28).

„Calendariu...", Sibiu, 1792-1911. periodic cu caracter enciclopedic şi direcţii clare de activitate: ridicarea nivelului de cultură a poporului, dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor din Transilvania şi a unităţii românilor de pretutindeni[189]. Publică aici, între altele, Martin Opitz (profesor de literatură la

[188] De format 18×12 cm, în 1872; 28×22 cm, în 1883, cu un număr variabil de pagini: 72 p., în 1872; 43 p., în 1883, „Calendariul..." de la Botoşani este tipărit la Imprimeria Botoşani şi la Imprimeria „V. Buzilă". Partea culturală şi literară se intitulează *Necesităţi şi petreceri*. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 198-199.

[189] De format 18×11 cm (1841), 13×11 cm (1851), 20×13 cm (1856), 15×11 cm (1909), având un număr variabil de pagini: 33 p. (1792), 48 p. (1840), 64 p. (1853), 64 p. (1866), 72 p. (1884), 104 p. (1895), 120 p. (1903, 1911), „Calendariul..." de la Sibiu, calendarul cu cea mai lungă apariţie de la noi (119 ani), apare cu scriere chirilică şi nepaginat, fiind imprimat la Tipografia „Petru Barth" (1792-1801), Ioann Barth (1802-1830), Gheorghe Clozius (1833-1866), Erezitoarea lui Gh. Clozius (1867-1891) şi W. Kraft (1892-1911).

gimnaziul reformat din Weiβenburg / Alba Iulia), *Jocul românilor*, versuri, fragment din poemul *Zlatna*, publicat în 1622 (1830); *Niscari anecdote sau Poveşti moraliceşti pentru trecerea vremii*, anecdote (1836, p. 33-44); [*Însemnări geografice*], material cuprinzând consideraţii istorico-geografice despre Transilvania (1838, p. 33-35; 1839, p. 33-35; 1840, p. 33-35; 1841, p. 33-35); *Ţara saşilor sau Fondul crăiesc*, material în care se prezintă date şi informaţii geografice şi administrative despre cele unsprezece „scaune" care alcătuiau „Ţara saşilor": Sibiu, Sighişoara, Braşov, Mediaş, Bistriţa, Sebeş, Cincul Mare, Miercurea, Cohalmul, Nocrihul şi Orăştie (1842, p. 33-38); *Despre unele obiceiuri vechi ale românilor...* (1845, p. 2-5; 1846, p. 33-38); *Odă. Râvnitoare spre învăţături*, versuri (1849, p. 49-51); [Vasile Alecsandri], *Păunaşul codrilor*, versuri (1859, p. 49-52); Vasile Alecsandri, *Toader şi Mărinda*, nuvelă (1862, p. 36-45); *Răsplata iubirii de oameni*, istorioară (*ibidem*, p. 45-47); *Crumpenele în Franţa*, articol despre felul cum a fost introdus cartoful în Franţa, în timpul lui Ludovic XVI (1864, p. 40); Damaschin Bojincă, *Despre îngropăciunile romanilor*, (1878, p. 42-50); Vasile Alecasndri, *Peneş Curcanul*, *Sergentul*, versuri (1879, p. 55-58, 58-60); *Istoria lui Ştefan Vodă cel Mare şi cel Bun*, expunere pe înţelesul poporului, reproducere din „Convorbiri literare" (1881, p. 41-71); C. Negruzzi, *Cetatea Neamţului*, nuvelă, cunoscută sub numele *Sobieski şi plăieşii* (1887, p. 42-50); V. Alecsandri, *Groza*, baladă (1888, p. 62-63); Iacob Negruzzi, *Din vremile bătrâne*, povestirea lui moş Trohin (1889, p. 58-65); M. Eminescu, *Revedere*, versuri (1890, p. 62-63); D. Bolintineanu, *Popa Stoica*, versuri (*ibidem*, p. 65-66); C. Negruzzi, *Istoria unei plăcinte*, reproducere din vol. *Negru pe alb*, epistolă, tablou de moravuri (1891, p. 57-60); Ion Creangă, *Fata babei şi fata moşneagului* (1892, p. 46-57); George Coşbuc, *Trei, Doamne, şi toţi trei!*, versuri (*ibidem*, p. 63-66); Carmen Sylva, *Bucur*, povestire, o reproducere din „volumul celor mai frumoase cântece bătrâneşti române, prelucrate în limba germană" (1898, p. 39-58); V. Alecsandri, *Visul lui Petru Rareş*, versuri (*ibidem*, p. 60-66); Ioan Neniţescu, *Cântecul dorobanţului*, versuri (*ibidem*, p. 66-67).

„Calendariu...", Sibiu, 1852-1921[190], publică literatură, materiale istorice şi ştiinţifice, traduceri: *Eparhia de Dumnezeu scutită a bisericii drept credincioase greco-răsăritene în Ardeal*, lista nominală a clerului eparhial tipărită până în

---

Din 1892, partea literară şi culturală se intitulează *De petrecere* şi apare cu schimbări de titlu: „Cărindariu rumânescu" (1794-1819), „Cel mai vechi calendariu..." (1904-1910). Este continuat de „Calendarul săteanului", scris în alfabet latin. Între altele, vezi şi Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 239-268; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 220-230.

[190] De format 20×13 cm (1853), 18×11 cm (1867), 19×12 cm (1900, 1918), cu un număr variabil de pagini: 70 p. (1852), 80 p. (1853), 96 p. (1878), 114 p. (1879), 126 p. + 9 f. (1893), 192 p. (1900), 248 p. (1902), 231 p. (1918), acest calendar sibian apare în perioada 1852-1921 fără întrerupere şi este imprimat la Tipografia Arhidiecezană. Până la 1878 apare în scriere chirilică. Din 1918 este ortografiat „Calendar...". Vezi şi Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 62-92; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 231-244.

1867 (II, 1853, p. 25-27); V. Alecsandri, *Constantin Brâncoveanu*, versuri, preluare din volumul *Balade* (III, 1854, p. 66-69); V. Alecsandri, *Mărgărita*, baladă (V, 1856, p. 62-65); Cezar Bolliac, *Maria din Besdat*, baladă (VII, 1858, p. 68-71); D. Bolintineanu, *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, versuri (XII, 1863, p. 60-61); [Christoph Wilhelm Huffeland], *Cultura puterilor spirituale şi trupeşti*, articol care dezvoltă ideea că numai prin cultură omul „se perfecţionează”, traducere de dr. P. Vasici (XIII, 1864); Z[aharia] Boiu, *Ceva despre Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român*, istoric şi activitate (XIV, 1865, p. 43-47); Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*, versuri (p. 63-67); *Ştefan Vodă IV cel Mare*, fragment din *Istoria generală a Daciei* de Dionisie Fotino, tradusă de George Sion (XV, 1866, p. 46-62); *Şematismul bisericii greco-orientale din Transilvania şi Ungaria pe anul Domnului 1868*, documentar întreţinut până în anul 1918 (XVII, 1868, p. 30-45); Anton Pann, *Mărul de aur*, versuri, preluate din volumul *Povestea vorbii* (XX, 1871, p. 59-65); *Excelenţa sa arhiepiscopul şi mitropolitul Andrei baron de Şaguna*, necrolog (XXIV, 1875, p. 49-75; continuare în XXV, 1876, p. 48-63); [V. Alecsandri], *N. Bălcescu murind*, versuri (XXIV, 1875, p. 60-61); [Folclor], cântece populare din Oltenia (XXVII, 1878, p. 78-80); [N. Gane], *Andrei Florea Curcanul*, nuvelă (XXVIII, 1879, p. 55-83); V. Alecsandri, *Cântecul gintei latine*, versuri (p. 54); N. Gane, *Domniţa Ruxandra*, nuvelă, retipărire din „Convorbiri literare” (XXIX, 1880, p. 30-53); Nicolau Ivan, *Săliştea*, schiţă monografică (XL, 1891, p. 101-115); M. Eminescu, *Cu mâine zilele-ţi adaugi, Revedere*, versuri (XLI, 1892, p. 113-115); A[nton] Naum, *Oglinda*, fragment, satiră în versuri (XLV, 1896, p. 128-135); *Cântări religioase*, texte ale unor cântări de la marile sărbători creştine: Crăciunul, Duminica Floriilor, Înălţarea Crucii (L, 1901, p. 158-161); G. Coşbuc, *Nunta în codru*, versuri (p. 162-166); P. Ispirescu, *Despre pomul Crăciunului (Christbaum)*, studiu referitor la simbolul bradului de Crăciun şi la unele obiceiuri de iarnă: Căluşarii, Vasilca, Sorcova, Vicleimul (LI, 1902, p. 127-141); V. Alecsandri, [Pasteluri] *La gura sobei, Semănătorii, Concertul în luncă* (p. 142, 142-143, 143-144); [Gr. M.] Alexandrescu, [Fabule] *Toporul şi pădurea, Câinele şi căţelul, Măgarul răsfăţat, Lupul moralist*, versuri (p. 150-152, 152-153, 153-154, 154-155); Carmen Sylva, *Furnica*, povestire (LIII, p. 140-143); L. N. Tolstoi, *Păcătosul pocăit*, povestire, traducere de Octavia Voileanu (p. 145-148); *Mărul ca simbol*, articol cu trimitere la artă, istorie şi mitologie, retipărire din „Albina” (p. 149-152); N. Iorga, *Botoşanii*, însemnări, retipărire din volumul *Drumuri şi oraşe în România* (LIV, 1905, p. 133-141); G. Coşbuc, *Joile rele*, articol de combatere a superstiţiilor (p. 156-161); Nic. Otavă [Octavian Goga], *Oltul, De la noi*, versuri (p. 162, 163-164); Octavian Goga, *Dăcăliţa, Dacălul Plugarii*, versuri, reproduse, cu aprobarea poetului, din „Luceafărul” (XV, 1906, p. 137-138, 139-140, 146-147); G. Coşbuc, *O scrisoare de la Muselim-selo*, versuri (p. 158-160); George Coşbuc, *Paşa Hassan*, baladă (LVIII, 1909, p. 169-171); *Centenarul Şaguna*, reportaj: centenarul naşterii mitro-

politului şi pelerinajul la Răşinari (LIX, 1910, p. 131-137); *Catalogul avocaţilor români* [din Transilvania, Banat, Maramureş, Budapesta] (p. 179-184); Octavian Goga, *Strămoşii*, versuri (p. 137-139); Onisifor Ghibu, *Marele sprijinitor al culturii româneşti, Vasile Stroescu*, articol (LX, 1911, p. 127-132); I. Teculescu, *Omagiu marelui mecenat Vasile Stroescu*, articol (p. 132-133); Costache Negruzzi, *Marşul lui Dragoş*, versuri (LXI, 1912, p. 150); [I.] Al. Brătescu-Voineşti, *Puiul*, schiţă (LXII, 1913, p. 182-186); G[ala] Galaction, *La vulturi*, nuvelă (LXIV, 1915, p. 168-178); L. T., *Un jubileu rar, patruzeci de ani de activitate pastorală a mitropolitului Ioan Meţianu* (LXV, 1916, p. 137-147); [G.] Coşbuc, *Bogăţia limbii româneşti*, articol de atitudine faţă de exprimarea bombastică (p. 194-197); G. Coşbuc, *Prutul*, versuri (p. 156-158); Şt. O. Iosif, *La arme!*, versuri (p. 171-172); A[ron] Cotruş, *Trenurile*, versuri, reproducere din volumul *Sărbătoarea morţii*, Arad, 1915 (LXVII, 1918, p. 60); Şt. O. Iosif, *Tulnicul lui Pintea*, baladă (p. 82-84).

„Calendarul Asociaţiunii...", Sibiu, 1912-1948, întocmit de O. C. Tăslăuanu (1912-1915) şi de N. Iosif (din 1916), publică versuri şi proză, articole istorice, informaţii pe teme de cultură generală, sfaturi gospodăreşti şi agricole, folclor, articole referitoare la păstrarea datinilor şi tradiţiilor[191]. Bogatul material iconografic potenţează mesajul educativ, în sens larg, al calendarului şi prezintă interes documentar. Din materialele difuzate, reţinem între altele: I. Agârbiceanu, *Crăciunul*, articol în care autorul îndeamnă la păstrarea datinilor srtămoşeşti (I, 1912, p. 36-38); Mihail Sadoveanu, *Poveste veche*, text privind aşezarea românilor pe aceste locuri (p. 59-64); Onisifor Ghibu, *Spre altă şcoală*, un articol ce îndeamnă la păstrarea limbii strămoşeşti (p. 75-79); prof. Gavriil Precup, *Îmbrăţisaţi meseriile!*, pledoarie pentru emanciparea neamului românesc (p. 144-148); R. Simu, *Tovărăşiile sau însoţirile*, articol referitor la rostul şi felul acestor forme de asociaţionism (p. 155-163); M. Eminescu, *Rugăciune*, versuri (p. 35); Andrei Bârseanu, *Un falnic glas răsună*, cântec nou, versuri (p. 68-69); G. Asachi, *Broasca şi boul*, fabulă (p. 140); [Alecu Russo], *România*, fragment din *Cântarea României* (III, 1914, p. 60-61); *Salcia şi plopul*, legendă din popor (p. 90-94); prof. G. Precup, *Cum să ne creştem copiii*, Blaj, 1913, articol de îndrumare (p. 143-146); V. Alecsandri, *Ţăranul român*, elogiu (V, 1916, p. 80-85); [Nicolae Iosif], *Românii şi ţările în care locuiesc ei*, date istorico-statistice (p. 89-91); V. M., *Din străini*, amintirile unui ţăran ardelean care a luptat pe front în armata austro-ungară (p. 119-120, 122-124, 126-127); *Aşezăminte româneşti*, documentar referitor la şcoli, reuniuni, biserici, tipografii, cluburi („casine"), bănci, librării, asociaţii economice (p. 177-180); *Împăratul şi regele Francisc Iosif I*, necrolog (VI, 1917, p. 72-73); [Nicolae Iosif], *Învăţaţi meserii* (p. 86-90); I.

---

[191] De format 16×12 cm, având un număr variabil de pagini: 193 p. + 7 f. reclame (1912); 136 p. + 4 f. reclame (1913), 164 p. (1914), 190 p. (1916), 176 p. (1918), „Calendarul Asociaţiunii..." apare sub egida Editurii Asociaţiunii „Astra", în Colecţia „Biblioteca populară a «Asociaţiunii»". Partea culturală şi literară se intitulează *Învăţătură şi petrecere*. Vezi şi I. Hangiu, DPLR, p. 82; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 253-257.

Agârbiceanu, *Acasă...*, schiţă, retipărire din „Pagini literare" (p. 100-108, 110); *Însoţirile sau tovărăşiile economice*, articol de îndrumare (p. 120-126): R. [Simu], *Roitul albinelor, Culesul şi păstratul poamelor*, articole de îndrumare (p. 136-137, 138-140); *Asociaţiunea*, istoricul şi activitatea „Astrei" (p. 148-150); A. Bârseanu, *Patriei mele*, versuri (p. 61-629; Andrei Mureşanu, *Omul frumos*, elogiu adus omului, scris după stingerea evenimentelor din 1848 (p. 82-83); [Folclor], cântece ostăşeşti şi de dragoste, precum şi anecdote (p. 116-119, 141-142); dr. Alexandru Borza, *Să cultivăm plante de leac*, (VII, 1918, p. 120-126); *Vitejii noştri*, articol de omagiere a celor 800 000 de români care au luptat în Primul Război Mondial (p. 148-157); A[ndrei] B[ârseanu], *La Anul Nou 1918*, versuri (p. 46); Anton Pann, *Povestea vorbei, Munceşte şi fă bine!*, versuri (p. 159, 166).

„Calendarul «Aurorei»..." apare la Gherla, cu întreruperi, în perioada 1889-1929[192], publicând literatură educativă, folclor, articole pe teme de cultură generală, anecdote şi snoave, sfaturi gospodăreşti şi agricole, cuvântări (predici), traduceri şi localizări. Dintre materialele publicate aici menţionăm: Anacreon, *Amorul şi albina*, versuri (III, 1891, p. 38-39); [Adalbert] Chamisso, *Rândunelele*, traducere (p. 39); *Listă de cărţi în editura Tipografiei „Aurora" din Gherla*, (p. 60-64; lista cărţilor tipărite se difuzează în fiecare an); G. Coşbuc, *Popa Cojoc*, povestire (VIII, 1896, p. 52-56); I[on] P[op]-R[eteganul], *Teacă de sapă*, anecdotă (IX, 1897, p. 64-66); George Cătană, *Tata şi fiul*, poveste (X, 1898, p. 57-60); George Coşbuc, *Iarna pe uliţă*, versuri (p. 48-51); pr. Ioan Hodorean, *Mănăstirea din Nicula*, istoric şi descriere (XI, 1899, p. 37-46); Bruno Hermann, *Podagra*, schiţă umoristică, traducere de I. Pop-Reteganul (p. 56-62); *Dr. Iuliu Hossu*, biografia noului episcop al Gherlei (XXVIII, 1918, p. 44-46).

„Calendarul Basarabiei", Chişinău, 1914-1915), alcătuit de învăţătorul Tr. D. Constantinescu[193], publică literatură, articole de etnografie şi folclor, sfaturi agricole şi gospodăreşti. Dintre acestea: *Cu Irozii*, anecdotă (I, 1914, p. 20); Al. Vlahuţă, *În ajunul Crăciunului*, proză (p. 20-22); *Folosul tovărăşiilor de credit*, povestire folositoare (p. 22-26); *Obiceiuri strămoşeşti*, articol referitor la sărbătorile de iarnă (p. 32-33); V. V. Pruncu, *Gospodăria sătească*, articol referitor la industria casnică (ţesături) (p. 37-38); *Tovărăşirile* (p. 39-41); [Folclor], *Urare de Anul Nou, Florile dalbe, Colindă, „Sus, boieri, nu mai dormiţi", Cântec de stea, Alt*

[192] De format 23×15 cm (1891), 22×15 cm (1895, 1899, 1918), cu un număr variabil de pagini: 19 f. + 64 p. + 4 pl. (1889), 20 f. + 73 p. + 1 pl. + 9 f. reclame (1899), 72 p. + 6 pl. + 2 f. (1918), „Calendarul «Aurorei»..." apare cu scriere etimologizantă până în 1902. Este imprimat la Tipografia „Aurora" A. P. Todoranu. Partea sa de cultură şi de literatură se intitulează *Partea de citit* (până în 1893). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 257-260.

[193] De format 22×15 cm, cu un număr variabil de pagini: 48 p. (1914) şi 56 p. (1915), „Calendarul Basarabiei" este editat de gazeta „Glasul Basarabiei", apare în limba română, cu caractere ruseşti, fiind imprimat la Tipo-litografia „Th. P. Caşevschi". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 260-261.

cântec de stea, *Plugul*, versuri, ultimul dintre acestea, variantă de pluguşor (p. 2, 18, 19, 34-36); *Iertăciunea*, blagoslovenie tinerilor la nunţi (p. 45-46); Moş Toader din Bender, *Tovărăşiile de credit şi împrumut*, articol de îndrumare (II, 1915, p. 52); V. Scurtu, *Alte pătăranii*, glume (p. 54); *Adevăruri, vorbe de clacă şi năzbâtii* (p. 55-56); *Proverbe* (p. 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 50, 51); *Ghicitori* (p. 53, 56); Şt. O. Iosif, *Sărmane flori*, versuri (p. 16); Matilda C[ugler]-Poni, *Floarea-n câmp când vestejeşte*, versuri (p. 24); Elena Farago, *Florile dalbe*, versuri (p. 30); Carmen Sylva, *Cina cea de taină*, versuri (p. 45).

„Calendarul basmelor [şi al] canturilor populare", Bucureşti, 1874-1877, „ilustrat cu mai multe gravuri" şi editat de N. D. Popescu[194], publică basme în proză şi în versuri, balade, legende (poezii populare), anecdote („păcălituri"), proverbe, ghicitori. Dintre acestea: *Făt Frumos şi fata lui Leru Împărat*, basm din districtul Tecuciului (I, 1874, p. 21-26); *Prinţul cu mâna de aur*, basm popular (p. 27-36); *Împărăţia dreptăţii*, basm popular (p. 46-53); *Oraţii*, poezia ceremonialului de nuntă (p. 54-59); C. D. Aricescu, *Cântecul Jianului*, baladă (p. 60-66); *Cântec poporan despre Eliad*, cântec auzit în 1853 de la Dinu Lăutarul, din satul Miuleşti-Dâmboviţa (p. 67-69); *Nevasta fugită*, cântec epic (p. 71-72); [Proverbe, păcălituri, ghicitori] (II, 1876, p. 71-79); [V. Alecsandri], *Grui Sânger*, legendă în versuri, datată Mirceşti, 1875, reproducere din „Convorbiri literare" (p. 23-29); V. Alecsandri, *Legenda ciocârliei*, versuri, retipărire din „Convorbiri literare" (p. 34-41); [V. Alecsandri], *Banul Mărăcine*, versuri (p. 62-63); I. Scipione Bădescu, *Poezie populară din Maramureş*, text din colecţia autorului (IV, 1877, p. 64-66); V. Alecsandri. *Vântul de miazăzi*, versuri, retipărire din „Convorbiri literare" (p. 68-70).

„Calendarul basmelor şi legendelor populare române...", Bucureşti, 1875-1895, întocmit de N. D. Popescu[195], difuzează mai ales basme culese, „scrise şi

---

[194] De format 22×14 cm, cu un număr variabil de pagini: XVIII + 88 p. (1874), IV p. + 80 p. (1877), „Calendarul basmelor [şi al] canturilor populare" este imprimat la Tipografia Curţii „Lucrătorii Asociaţi" şi pus în vânzare de librăriile G. Ioannide & comp. Din 1876, apare cu menţiunea „coprinzând diferite basme originale". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 262-263.

[195] De format 20×14 cm (1875), 26×18 cm (1882), 25×18 cm (1895), cu un număr variabil de pagini: 8 f. + 80 p. + 3 p (1875), 78 p. + 3 pl. (1882), 8 f. + 64 p. (1886), 100 p. + 4 pl. (1895), „Calendarul basmelor şi legendelor populare române..." este imprimat la Typographia Naţională „C. N. Rădulescu" (1875), la Typographia Curţii „F. Göbl" (1881), la Tipografia Modernă „Grigorie Luis" (1886) şi la Tipografia „Gutenberg. Ioseph Göbl" (1895). Apare cu schimbări de titlu: „Calendarul basmelor populare" (1886) şi „Calendarul basmelor şi al baladelor populare" (1895). Intervenţiile lui N. D. Popescu asupra textelor folclorice culese, operate în spiritul şcolii romantice, scade din păcate valoarea acestora. N. D. Popescu (1843-1921) rămâne în istoria noastră literară, în primul rând, ca editor de calendare. Începând din 1866, timp de peste patru decenii, el întocmeşte: „Calendarul pentru toţi", „Calendarul României", „Calendarul amusant", „Calendarul istoric şi popular", „Calendarul Daciei", „Calendarul pentru români",

corectate", doine, balade, snoave, anecdote. Dintre acestea: N. D. Popescu, *Roşu Împărat şi Albu Împărat*, „Din colecţiunea inedită şi corectată a lui ~" (I, 1875, p. 1-34); A. Pann, *Istoria a trei şireţi*, versuri (p. 65-69); *Şoimul, Cerbul frumos, Visul boierului, Crăciuneasa şi pruncii*, texte grupate sub titlul general *Colinde* (p. 72-74); V. Alecsandri, *Cântece populare*, şapte poezii (p. 74-75); N. D. Popescu, *Cheleş împărat*, basm, cules şi prelucrat de ~ (VII, 1881, p. 35-55); P. Ispirescu, *Căţelul şi cocoşul*, versuri, text cules de ~ din volumul *Pilde şi ghicitori populare* (p. 68); V. Alecsandri, *Român Grue Grozovanul*, „baladă culeasă din gura poporului de ~" (p. 40-42); *Codreanul*, baladă (p. 52-55); *Bujor*, baladă (p. 66); N. D. Popescu, *Fata din dafini*, scris şi corectat de ~ (IX, 1883, p. 11-29); [V. Alecsandri], *Baba Novac*, legendă (p. 30-31); V. Alecsandri, *Rada*, legendă (p. 44); N. D. Popescu, *Feciorul lui Por împărat şi fata lui Ler împărat*, basm, „cules şi scris de ~", Bucureşti, 14 iulie 1894 (XXI, 1895, p. 17-41); *Cocoşul moşului şi găina babei*, basm pentru copii, „cules şi scris de N.D. Popescu" (p. 94-96); B. P. Hăjdeu [Hasdeu], *Oraţie veche, ţinută la domnia nouă*, versuri din piesa de teatru *Răzvan Vodă* (p. 42); A. Pann, *Prietenii în primejdie*, versuri preluate din volumul *Povestea vorbei* (p. 60).

„Calendarul «Bibliotecii folcloristice»...", Craiova, 1910-1913, alcătuit de învăţătorul folclorist P. Danilescu, publică folclor cules din Oltenia şi din zonele învecinate, articole referitoare la mişcarea folcloristică de la noi, evocări ale unor folclorişti de seamă (biobibliografii), „ştiri din popor"[196]. Dintre acestea: P. Danilescu, *Biblioteca folcloristică*, articol în care se precizează scopul colecţiei: culegerea literaturii populare şi redarea acesteia „poporului cărturar" (IV, 1913, p. 7-11; Artur Gorovei, *Mişcarea folcoristică*, articol, în care autorul solicită un mai mare interes pentru culegerea folclorului (p. 24-30); P[etre] Danilescu, *Câte feluri de sărbători ţin sătenii români*, articol (p. 57-59); [Petre Danilescu], *Biblioteca folcloristică*, prezentare a cuprinsului numerelor 1-12 (p. 69-80); Şt. Şt. Tuţescu, *Cărţi privitoare la folclor*, bibliografie (p. 83-87); Marin I. Apostolescu, *Busuiocul şi bujorul*, legendă (p. 88-89); *Ştiri din ţară*, informaţii referitoare la mişcarea folcloristică (p. 90-92); înv. Marin I. Apostolescu,

---

„Calendarul basmelor", „Calendarul progresului", „Calendarul amuzant şi picant", „Calendarul pentru toţi românii", „Calendarul pentru toţi fiii României". Aici îşi publică proza de inspiraţie istorică şi prelucrările de literatură populară. Basmele şi legendele sale, „prelucrate" şi „alterate", apar ulterior în colecţia *Carte de basme*, I-IV (1892). Autor de schiţe şi nuvele de moravuri, de nuvele cu subiect istoric, „moralizatoare şi patriotarde", cunoscut în epocă mai ales pentru nuvelele şi romanele haiduceşti, care îi aduc faima unui „Ponson du Terrail autohton", marcând începuturile romanului nostru de aventuri (vezi Gabriela Drăgoi, *Nicolae D. Popescu*, în DLRO, 1979, p. 692-693; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 263-264).

[196] De format 16×13 cm, având 92 de pagini, „Calendarul «Bibliotecii folcloristice»..." este imprimat la Tipografia „Ramuri". În colecţia de la Biblioteca Academiei Române, se află numai un exemplar din almanahul tipărit în 1913. Vezi şi: Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 204-205.

Descântece de brâncă, Strigăte la horă, texte culese din comuna Cetatea, judeţul Teleorman (p. 74, 81).

I. 3. Mirajul modernităţii şi asumarea unui program clar: „a întări în popor conştiinţa naţională, a cultiva sentimentele morale şi a înmulţi cunoştinţele utile"

Dintre calendarele româneşti pe care le consemnăm, din raţiuni didactice, sub acest titlu, câteva se impun prin contribuţia lor în epocă, dar şi prin valoarea lor documentară:

Călindarul «Bunului econom»...", Sibiu, 1877-1884, întocmit de D. Comşa şi E. Brote[197], se adresează celor care doresc să contribuie la „prosperarea agriculturii" şi publică principii şi recomandări ale agriculturii moderne, noutăţi din legumicultură, pomicultură, viticultură, zootehnie, apicultură, sfaturi medicale, juridice şi gospodăreşti, informaţii ştiinţifice şi culturale, literatură, articole despre istoria patriei, studii ştiinţifice. Recomandat de Mihai Eminescu, care aprecia că acest gen de periodice a „încăput la Sibiu pe mâni aşa de bune şi conştiincioase": „Limba este curată, ortografia fonetică, tiparul citeţ şi frumos, hârtia bună. Bogăţia şi utilitatea cuprinsului, apoi ieftinătatea preţului (1 fr.) îl fac cu deosebire recomandabil pentru orice «bun econom»"[198]. Dintre materialele publicate aici: I. Slavici, *Popa Tanda*, nuvelă, (I 1877, p. 1-17); T. Maiorescu, *Despe scrierea limbii române*, fragment din studiul *Scrierea limbii române* (p. 23-29); *Economia câmpului*, îndrumări privind tratarea gunoiului, alegerea seminţelor, cultura trifoiului, uneltele agricole (p. 29-41); *Economia vitelor*, cu referire la vitele de prăsilă (p. 42-50); *Literatura română agricolă*, listă bibliografică, în care predomină lucrările apărute în Principate (p. 82-83); I. Slavici, *Stan Bolovan*, poveste (II, 1878, p. 1-9); *Economia câmpului*, cu referire la cultura cartofului şi la seceriş (p. 33-50); *Literatura română agricolă*, bibliografie

---

197 De format 22×15 cm (1877, 1881), 23×14,5 cm (1882), cu un număr variabil de pagini: 8 f. + 84 p. (1877), 12 f. + 96 p. (1878), 122 p. (1880), 132 p. + 8 f. (1883), „Călindarul «Bunului econom»..." este imprimat în Tipografia Jos. Drotleff & comp. Vezi şi Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 215-217; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 268-270.

198 Mihai Eminescu, *Calendar pe anul 1878*, în volumul *Opere*, IX, *Publicistică 1870-1877*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 426, 778-779. „Escelentul calendari al d-lor Comşa şi Eug. Brote - scrie tot aici M. Eminescu - au avut anul său întâi (1877) două ediţii. Anul al doilea (1878) credem că va avea acelaş[i] succes. Îl recomandăm mai cu samă tuturor gospodarilor, cari vor găsi în el o mulţime de învăţături folositoare în ramura lor de activitate. La noi, în România, unde calendarele se editau odată de oameni ca Ale[cs]andri, Cogălniceanu, Asaki ş.a., au ajuns astăzi o speculă curată şi conţin, unele din ele, lucruri stricăcioase pentru limbă şi pentru obiceiuri şi niciun fel de lectură folositoare". Întâmpinarea poetului apare în „Curierul de Iaşi", anul X, nr. 98, 11 septembrie 1877, p. 3, în secţiunea *Noutăţi*.

cuprinzând cărţi noi, altele decât cele publicate în anul precedent (p. 91-93); Ion Creangă, *Povestea lui Harap Alb*, basm (III, 1879, p. 1-43); *Economia vitelor*, cu referire la boii de muncă (p. 61-68); Ion Creangă, *Ivan Turbincă*, poveste (IV, 1880, p. 81-83); [N. Bălcescu], *Bătaia de la Călugăreni*, fragment din *Istoria românilor supt Mihai Vodă Viteazul* (p. 94-101); Vasile Alecsandri, *Sentinela română*, poem istoric (p. 105-112); *Literatura română agricolă*, bibliografie (p. 119-121); [I. Slavici], *Scormon*, nuvelă (V, 1881, p. 103-109); N. Gane, *Petru Rareş*, nuvelă (VI, 1882, p. 99-118); V. Alecsandri, *Noaptea Sfântului Andrei*, versuri (p. 119-121); *Sfătuitorul juridic* (p. 56-72); Ion Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul* (p. 103-120); D. C[omşa], *Tovărăşiile agricole ca mijloc puternic de propăşire*, articol de îndrumare (VII, 1884, p. 73-77); N. Gane, *Astronomul şi doctorul*, anecdotă populară (p. 113-117).

„Calendarul Căilor Ferate Române", Bucureşti, 1885-1916, este editat de: F. Winkler, ing. A. Gaedetz şi M. Berar (1885), F. Winkler, ing. A. Gaederz şi N. Şt. Poenaru (1886-1887), F. Winkler şi N. Şt. Poenaru (1888-1899), N. Şt. Poenaru şi A. Riegler (1900-1916)[199]. Publică informaţii, date statistice şi articole despre administraţia căilor ferate, tabele diverse, liste monetare, documente, instrucţiuni, regulamente şi statute referitoare la organizarea administrativă şi economică, statistici referitoare la industria şi economia României, îndrumări sanitare şi gospodăreşti, articole de cultură generală, unele materiale având o valoare documentară de necontestat. Aici apar, între altele: *Date statistice asupra căilor ferate ale statului român pe anul 1883* (I, 1885, p. 22-25); *Statutul personalului Căilor Ferate Române* (p. 149-162); A. Gaedertz, *Harta României, 1885.* Scara 1/3 400 000, 22×21 cm, hors-texte; *Date statistice asupra căilor ferate ale statului român pe anul 1884* (II, 1886, p. 18-24); *Stereometria*, articol (III, 1887, p. 94-135); *Date statistice asupra căilor ferate ale statului român pe anul 1885* (p. 136-143); *Date statistice asupra căilor ferate ale statului român pe anul 1887* (V, 1889, p. 168-175); *Doctori şi licenţiaţi în medicină, medici veterinari, dentişti* (VII, 1891, p. 176-178); *Farmaciile din capitală* (VIII, 1892, p. 182); *Căile ferate din toate continentele, anul 1889-1893* (XII, 1896, p. 147-151); *Igiena muncii* (XIX, 1904, p. 135-144); *Hrana omului* (p. 145-151); *Căile ferate*, istoric (p. 158-177); *Căile Ferate Române*, istoric şi dezvoltare (p. 177-197); *Bilanţul progreselor secolului al XIX-lea*, material inclus într-un documentar

---

[199] De format 13×8 cm ((1885), 15×10 cm (1903), 19×9 cm (1906), cu un număr variabil de pagini: 1 f. + IV + 164 p. + 48 f. pentru însemnări (1885), 1 f. + IV + 218 p. + 60 p. reclame + 1 h. + 4 f. (1899), 1 f. + II + 283 p. + 64 f. reclame + 17 pl. + 1 harta (1916), „Calendarul Căilor Ferate Române" este imprimat la Tipo-litografia „Ştefan Mihălescu" (1885-1886), la Tipo-litografia „Eduard Wiegand" (1887-1891), la Tipo-litografia „E. Wiegand & C.C. Săvoiu" (1892-1894), la Tipografia Curţii Regale „F. Göbl şi fiii" (1895-1903) şi la Atelierul de Arte Grafice „I. V. Socec" (1904-1916). Din 1904, apare cu titlul schimbat: „Calendarul căilor ferate". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 273-281.

intitulat *Marii paşi ai progresului* (XX, 1905, p. 152-153); *Cele cinci trecători ale Alpilor*, articol despre liniile ferate de la Semmering, Brenner, Mont-Cenis, St. Gothard, Simplon (p. 159-163); *Inaugurarea monumentului ridicat din partea personalului C.F.R. lui George I. Duca, fostul director general al Căilor Ferate Române*, reportaj (p. 237-245); *Căi ferate rapide*, articol care vaforifică informaţii din presa străină (XXI, 1906, p. 172-176); *Importul României*, cantitativ şi valoric, documentar continuat şi în tomul din anul 1916 (p. 204-205); *Exportul României*, cantitav şi valoric, documentar continuat şi în tomul din anul 1916 (p. 206-207); *Direcţia generală a căilor ferate în exploatare*, documentar, prezent în paginile calendarului şi în anii următori (p. 225-302); *Câteva date comparative asupra dezvoltării României de la 1806 până astăzi* (XXII, 1907, p. 198-199); *Căile ferate rapide*, despre „locomotive-macara, vagoane-automobile, drezină cu motor, şine cu oţel magnesian, traverse de piele" (p. 204-207); *Cele mai importante tuneluri de cale ferată din lume* (p. 212); *Automobilul şi calea ferată* (XXIII, 1908, p. 140-141); *Calea ferată în luptă cu vegetaţia* (XXVI, 1911, p. 133-144); *Distanţa dintre şine la căile ferate*, un articol despre ecartament (p. 136-137); *Căile ferate din lume la finele anului 1910*, documentar publicat şi în anii următori (p. 87-91); *Căile ferate ale statului în anul 1910*, documentar păstrat şi în anii următori (XXVIII, p. 100-101).

„Calendarul cooperatorilor români", Bucureşti, 1908, întocmit de dr. I. Răducanu, D. Drăgănescu, P. Rădulescu, S. Cujbă şi C. Popescu, are drept scop „unirea economică a ţăranilor", în vederea îmbunătăţirii situaţiei lor, precum şi emanciparea culturală a acestora[200]. Publică articole referitoare la istoricul cooperatismului, sfaturi şi soluţii economice pentru optimizarea mişcării cooperatiste din România. Înte altele, difuzează materialele: *Robert Owen*, articol închinat „părintelui cooperatismului modern" (I, 1908, p. 8); *Norocul şi economia*, anecdotă (p. 33-34); *Friedrich Wilhelm Raiffeisen* [30 martie 1818-11 martie 1888], articol care subliniază rolul acestuia în mişcarea cooperatistă de la sate (p. 34-36); *Din trecutul cooperatismului român*, un articol despre rolul lui Spiru Haret şi al învăţătorilor în înfiinţarea băncilor populare şi a cooperativelor (p. 37-42); *Învăţământul şi educaţia în cooperaţie* (p. 44-50); *Stâlpii cooperaţiei româneşti*, articol care ilustrează rolul învăţătorilor (p. 56-57); *Societăţile pentru vânzarea în comun a produselor agricole* (p. 60-65); *Cooperativele de consum* (p. 66-71); *Societăţi de asigurare* (p. 77-84); *Asupra rolului economic şi social al obştilor ţărăneşti pentru arendare de moşii* (p. 95-99); *Mişcarea cooperatistă a fraţilor de peste hotare* (p. 100-106); *Situaţia băncilor populare săteşti la 1 ianuarie 1907...* (p. 121-122); Zed şi Puppa, *„Răcnetul agricol". Revistă caraghioasă*, comedie în două acte, localizare după Mark Twain (p. 129-146); V. Chebac, un plugar din Cârja-Tutova, *Tovărăşiile ţărăneşti*, horă, versuri (p. 3-4); Octavian Goga, *Plugarii*,

[200] De format 24×16 cm, cu un număr de 154 p., „Calendarul cooperatorilor români pe anul 1908" este imprimat la Stabilimentul de Arte Grafice „Albert Baer". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 282-283.

versuri (p. 75-76). Pe coperta 1 a „Calendarul cooperatorilor români pe anul 1908" apare [Săteni citind] un desen.

„Calendarul cultural al învăţătorilor...", Bucureşti, 1913, publică articole despre activitatea didactică şi socială a învăţătorului, studii de pedagogie şi de metodică, articole despre istoricul şcolii şi educaţiei în România, literatură, „străbătute" de ideea fundamentală a educaţiei naţionale: sădirea „în fiecare individ [a] dorinţei sacrificiului personal atunci când interesul ţării o cere"[201]. Dintre materialele publicate în acest calendar: N. Iorga, *Un mare educator: Liciu ca artist*, medalion (I, 1913, p. 29-31); Constantin Diaconescu, *Mihail Kogălniceanu*, studiu însoţit de o bibliografie (p. 68-72, 74-84, 86-98); Ion Ciorănescu, *Domnul revizor*, satiră (p. 106-115); N. Gh. Şeitan, *Latră căţeii, bucură-te, ţară, ham, ham*, schiţă (p. 124-126); S. Radu Dragnea, *Scriitori români în secolul XIX*, însemnări succinte despre C. Stamate, Al. P. Hasdeu, Al. Donici, Al. Russo, I. Sârbu, B. P.-Hasdeu, Z. C. Arbore şi D. C. Moruzi (p. 155-160); Grigore Anghelescu, *În cine, Doamne, să ne punem nădejdea noastră?*, o istorioară despre necesitatea muncii (p. 173-174, 176-177); Teodor Radovici, *Activitatea socială a învăţătorilor*, articol (p. 177-179); N. Pop, *Educaţia naţională*, articol cu referire la sacrificiul personal în interesul ţării (p. 189-190, 192-194); D. Oproiu, *Raportul dintre familie şi şcoală*, articol care ilustrează ideea că raportul acesta trebuie să fie permanent şi puternic, pentru a da copiilor „cea mai bună educaţie cu putinţă" (p. 194-198); N. Stoleriu, *Învăţătorii şi idealul naţional*, mântuirea neamului depinde de felul în care ştiu învăţătorii să sădească în sufletul poporului trecutul glorios al strămoşilor (p. 207-209); T. Popescu, *Datinele strămoşeşti şi rolul învăţătorului în cultivarea lor* (p. 209-214); Gh. C. Nicolescu, *Educaţia naţională şi lectura* (p. 245-247); Mihail Sorbul, *Letopiseţi*, versuri, fragment (p. 38-40); H[einrich] Heine, *Don Ramiro*, versuri, traducere de I. Ciorănescu (p. 129-135). Ilustraţia acestui calendar reprezintă: *Familia regală şi profesorii principelui, la examenul de bacalaureat* (p. 17), *Guvernul Maiorescu* (p. 27), *N. Iorga* (p. 33), *I. Kalinderu* (p. 41), *S. Haret* (p. 53), *Alexandru Ioan Cuza* (p. 73), *M. Kogălniceanu* (p. 85); *I. L. Caragiale* (p. 119), *Pictorul N. Grigorescu* (p. 271), *C. Rădulescu-Motru* (p. 225), Th. Aman, *Ştefan cel Mare şi aprodul Purice* (p. 191). Pictorul M. Teişanu realizează coperta I a calendarului: „Ţărăncuţă cu urciorul pe umăr".

„Calendarul «Curierului». Foaea intereselor generale", Iaşi, 1874-1893, editat de Th. Balassan[202], publică literatură, folclor, medalioane, bibliografii,

---

[201] Cu 264 p. + 2 f. cu reclame, „Calendarul cultural al învăţătorilor pe anul 1913" este imprimat la Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea". Partea literară a calendarului este îngrijită de scriitorul I. Dragoslav. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 287-288.

[202] De format 25×18 cm (1874), 22×14 cm (1884, 1893), cu un număr variabil de pagini: 1 f. + XXXV + 79 p. + 6 f. reclame (1874), XXV + 88 p. + p. A-E + 5 f. reclame (1882), XXIV + 104 p. + p. A-J + 7 f. reclame (1887), XXVIII + 56 p. + 2 f. cu reclame (1893), „Calendarul «Curierului». Foaea intereselor generale" este imprimat la

îndrumări diverse, traduceri din literatura universală. Dintre acestea: Miguel de Cervantes Saavedra, *Cele două fete*, nuvelă, traducere din limba spaniolă (I, 1874, p. 45-64); *Ziarele care se publică în România*, scurtă bibliografie (p. 76); D. Gusti, *Lamentu*, versuri, la moartea lui Alexandru Ioan Cuza (p. 36-37); Alexandru Macedonski, *Dialog între un călător şi un pământean asupra lui Cuza*, versuri (p. 39); I. S. Neniţescu, *Nemuritorului Alexandru Ioan Cuza*, versuri (p. 42-43); G. Baronzzi, *La moartea principelui Alexandru Ioan Cuza*, versuri (p. 43-44); V. Alecsandri, *Odă statuii lui Mihai Viteazul*, versuri (II, 1875, p. 39-40); *Documente spre a servi la istoria naţională*, concesionarea liniei ferate Ploieşti-Predeal, împrumutul sumei de 63 500 000 lei, făcut în numele Societăţii Căilor Ferate, Convenţia comercială cu Austro-Ungaria, precum şi influenţa acestor acte asupra economiei naţionale (p. 1-22); Miguel de Cervantes Saavedra, *Isabella*, nuvelă istorică (p. 23-48); Gh. Tăutu, *Albina şi fluturele, Iepurele şi broasca*, fabule (III, 1876, p. 78-79, 83); V. Alecsandri, *Balcanul şi Carpatul*, versuri (V, 1878, p. 35-36); D. Gusti, [Carol I], poezie ocazională, scrisă la înfiinţarea primei decoraţii din România la 21 mai 1877 (p. 36); N. Gane, *Andrei Florea Curcanul*, nuvelă, retipărire din „Convorbiri literare" (VI, 1879, p. 51-59); V. Alecsandri, *Peneş Curcanul*, versuri, reproducere din „Convorbiri literare" (p. 62-64); Iacob Negruzzi, *Epistola IV*, către Maiorescu, versuri (VII, 1880, p. 41-43); Ioan Ianov, *Odă la statuia lui Ştefan cel Mare*, versuri (XI, 1884, p. 23-24); I. G. Holban, *Cântare la statuia lui Ştefan cel Mare*, versuri (p. 25-27); V. Alecsandri, *Hora Dobrogei*, versuri (p. 30); [Vasile Alecsandri], *Moldova în 1857*, versuri (XII, 1885, p. 99-101); George Coşbuc, *Blestem de mamă*, legendă populară, retipărire din „Tribuna", revista de la Sibiu (XIII, 1886, p. 1-5); Cilibi Moise, *Proverbe* (XV, 1888, p. 93-96); [Publius Ovidius Naso], *Ovidiu la gurile Dunării*, versuri, fragment din *Tristia*, traducere de B. P.-Hasdeu, retipărire din „Almanach literar şi ilustrat pe anul 1886" (p. 137-138, 140-141); Vasile Alecsandri, *Deşteptarea României*, versuri (XVIII, 1891, p. 33-34); [M.] Eminescu, *Epigonii*, versuri, fragment (p. 46); Iosif Vulcan, *Alecsandri*, versuri (p. 47-49); [M.] Eminescu, *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, La Bucovina*, versuri (p. 50-51, 60-61); Iosif Vulcan, *La România.* Buc[ureşti], martie, 1890, versuri (p. 93); Iosif Naniescu, [mitropolitul Moldovei], *Discursul rostit de ~, în ziua de 3 iunie* [1891], *la înmormântarea lui Mihail Kogălniceanu* (XIX, 1892, p. 64-67); [Grigore] Tocilescu, *Discurs rostit din partea Universităţii din Bucureşti de ~, la înmormântarea lui Mihail Kogălniceanu* (p. 71-74); Feodor [M.] Dostoievski, *Pomul de Crăciun*, schiţă (XX, 1893, p. 25-29); Alphonse Daudet, *Fecioara lângă iesle*, versuri (p. 37-38).

„Calendarul «Dacia». Literar, artistic...", Iaşi, 1898, îngrijit de I. L. Caragiale, publică istoricul unor şcoli şi instituţii culturale de prestigiu din Iaşi,

---

Tipografia „A. Bermann" (1874-1875), la Tipografia „Th. Balassan" (1876-1883) şi la Tipografia Curţii Regale „Theodor Balassan" (1884-1893). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 288-295.

povestiri, note de călătorie, traduceri[203]. Unele dintre schiţele scriitorului I. L. Caragiale apar pentru prima oară aici. Dintre acestea: *Mitropolia Moldovei* (I, 1898, p. 33-34); *Biserica Trei Ierarhi* (p. 35-36); *Universitatea* (p. 37-38); *Institutul Anatomic* (p. 34-40); *Liceul Internat* (p. 41-42); *Şcoala Normală „Vasile Lupu"* (p. 43-44); *Seminarul „Veniamin Costachi"* (p. 45-46); *Şcoala de Arte şi Meserii* (p. 47-48); *Teatrul Naţional* (p. 51-52); *Palatul Administrativ* (p. 51-52); *Gheorghe* Asachi, biobibliografie (p. 53-54); Anghel Demetrescu, *Mihail Kogălniceanu*, articol, evocare (p. 67-81); Edgar Poë, *O balercă de amontillado, Masca*, povestiri (p. 89-94, 95-99); G. Rădulescu, *Impresii din Ţara Moţilor*, note de călătorie (I, 1898, p. 101-115); I. L. Caragiale, *Karkaleki, Baioneta inteligentă, C. A. Rosetti, Istoria se repetă, Răsplata jertfei patriotice, Şah şi mat, Politică şi delicateţe, Boborul, Garda civică*, schiţe, sub titlul general *Reminiscenţe* (p. 117-119, 119-122, 123-128, 128-131, 131-134, 135-137, 137-141, 142-145, 146-148); Gr. Alexandrescu, *Minunile părintelui Gheorghe*, povestire (p. 150-154). Ilustraţia calendarului este valoroasă, aceasta reprezentând biserici şi instituţii ieşene, edificii (Hotelul „Traian", Cazarma Copou), monumente de for, precum statuia lui Gheorghe Asachi, familia regală.

„Calendarul[l] «Dorul olteanului»...", Craiova, 1887, editat de librarul şi tipograful F. Lazăr, difuzează Colecţia „Dorul olteanului", o „culegere de cele mai noui cântece şi poesii diverse ale celor mai renumiţi autori", document al cântecelor vremii din societatea românească[204]. Dintre acestea: Carol Scrob, *Te iubesc, nu mă uita*, muzica de G. Cavadia, Editura C. Gebauer (I, 1887, p. 14-15); V. Alecsandri, *Stelele*, muzica de Maurice Cohen, Editura Gebauer (p. 22); V. Alecsandri, *Dulce-i glasul tău...*, romanţă, muzica de François Schipek (p. 25-26); *Romanţă*, muzica de Gavril Musicescu (p. 37-38); *Cucuruz cu frunza-n sus*, cântec popular, muzica de W. Humpel, Editura C. Gebauer (p. 44-45); Carol Scrob, *Valurile Dunării*, muzica de [Ioan] Ivanovici, Editura Gebauer (p. 63-64); Matilda Cugler Poni, *Lăsaţi-mă să cânt*, muzica de G. Musicescu (p. 69-70); I. D. Greceanu, *Visul României*, muzică de F. R. Cubini (p. 81-83); I. Bancov, *Cântecul soldatului român* (p. 92); V. Alecsandri, *Rodica*, muzică de Th. Georgescu (p. 95-96); V. Alecsandri, *Hora de la Plevna, Hora de la Griviţa*, muzica de Gr. Ventura (p. 107-108, 109-110); Andrei Mureşanu, *Marşul anului 1848* [în Transilvania] (p. 119-121); V. Alecsandri, *Doină*, muzica de Gr. Ventura, Editura C. Gebauer, tradusă în limba germană de Carmen Sylva (p. 129); *Pelin beau*, cântat de lăutarul Năstase Ionescu (p. 132-133); V. Alecsandri, *Hora Unirii* (p. 137-138); *Puişorul meu*, „poezia şi muzica populară culese din gura lăutarilor" (p. 140-

[203] De format 20×13 cm, cu 156 p., „Calendarul «Dacia». Literar, artistic..." este imprimat la Tipografia „Dacia". Vezi şi: Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 295-296.

[204] De format 15×10 cm şi având 8 f. + 154 p. + V p., „Calendarul[l] «Dorul olteanului»..." este imprimat la Tipografia „Filip Lazăr" din Craiova. Vezi şi: E. Manu, *Reviste româneşti de poezii*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 66-69; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 299-301.

143); V. Alecsandri, *Hora Dobrogei*, muzică de G. Obedenaru, Editura C. Gebauer (p. 143-144); Maria Flechtenmacher, *Hora fetelor din Azilul Elena Doamna*, muzica de A. Flechtenmacher, Editura C. Gebauer (p. 150-151). Pe foaia de titlu şi coperta 1 a calendarului, apare *Cupidon*, desen.

„Calendarul «Dracului»...", Bucureşti, 1866-1867, întocmit de I. C. Fundescu, publică satiră, umor, literatură de divertisment şi critică socială, vizând frazeologia politicianistă, moravurile epocii[205]. Aici publică, între alţii, prozatorul Nicolae Filimon, care semnează cu pseudonimul Nichita Felinărescu. Între altele, calendarul difuzează: *E bun şi dracu la ceva*, satiră la adresa politicienilor, a poliţiei şi a Ministerului de Interne (I, 1866, p. 1-16); *Cea din urmă noapte a anului vechi*, satiră socială (p. 17-31); *Cavalerul Flenderiţă*, satiră la adresa vânătorilor de moşteniri (p. 34-39); Nichita Felinărescu, *Treti-logofăt Ciortan din Fefelei la opera „Il Trovatore"*, proză (p. 50-55); *Voiajul zeului Marte în România*, satiră (p. 56-75); *Drăcii*, glume, satire, cugetări (p. 79-85); *Heliodor, om politic*, satiră în două părţi (p. 91-104); B. P.-Hasdeu, *A păţit-o cucoana sau Demonstraţia socială a formulei matematice + - = 0*, nuvelă (p. 135-145); *Domnii de putregai poleit*, satiră la adresa celor „pe deasupra bine îmbrăcaţi, frizaţi, sulemeniţi, înmănuşaţi, auriţi, împodobiţi cu aurării şi pietre, [dar] cu capul şi inima goală" (p. 150-153); *Odă la cucoana mea*, Iaşi, 23 ian. 1865, versuri (p. 32-33); X, *Concertul a cinci măgari*, versuri (p. 125-134), G. Tăutu, *Bărbierii*, 1862, versuri (p. 146-149); [I. C. Fundescu], *Memoriile unui târtan*, povestire cu elemente autobiografice şi alegorice, reflectând aspecte sociale din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (II, 1867, p. 5-15); [I. C. Fundescu], *Doctorul şi astronomul sau Ştiinţa şi experienţa*, după N. Gane, localizare, acţiunea petrecându-se într-un han de pe traseul Bucureşti-Piteşti-Câmpulung (p. 28-30); *Jalba lui Anastase Cojocaru, Judecători de Argeş*, scrisori de dragoste, însoţite de versuri, grupate sub titlul general *Curiozităţi de provincie*, satirizând stilul bombastic (p. 33-35); *Oaia, vulpea, lupul şi ursul*, fabulă, variantă a poveştii lui Ion Creangă *Capra cu trei iezi* (p. 45-46); *Un bal la Călăraşi*, satiră a moravurilor de provincie (p. 49-53); [I. C. Fundescu], *Confesiunea anului 1866*, satiră la adresa evenimentelor politice, sociale şi culturale din timpul anului 1866 (p. 69-72); *Întreţinutul*, schiţă de moravuri (p. 84-92); [I. C. Fundescu], *Epistolă confidenţială. Cuza-Vodă către D. Bolintineanu*, Paris, 1866, versuri (p. 16-17); *Cochetul bătrân la oglindă*, „Imitaţiune după C. Bolliac", satiră la adresa sinecuriştilor scăpătaţi (p. 25-26); [C. A. Rosetti], *Tribunalul amorului (1843)*, versuri retipărite din volumul *Ceasuri de mulţumire* (p. 47-48); N. Nicoleanu, *În*

---

[205] De format 22×14 cm, cu 33 + 164 p. + 15 caricaturi + 1 f., „Calendarul «Dracului»..." este difuzat de librarul George Ioanid şi imprimat la Tipografia „Naţională". Partea culturală şi literară se intitulează *Calendar de petrecere*. În DLRO, ediţia din 1979, p. 374-375, Ion H. Ciubotaru nu menţionează acest calendar între „foile umoristice" scoase de scriitorul şi culegătorul de folclor Ion C. Fundescu (1836-1904). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 301-303.

carnaval, versuri (p. 54-55); [Alexandru] Depărăţeanu, *Demolări*, Paris, aug. 1857 (p. 73-74). Ilustraţia calendarului constă din 15 caricaturi politico-sociale, unele însoţite de versuri, preluate din creaţiile lui D. Bolintineanu şi C. Bolliac, un afiş de loterie, alegorii (coperta 1 şi foaia de titlu), stampe calendaristice, care, alături de texte, asigură calendarului ţinuta unui valoros şi interesant document de epocă. Din literatura acestui calendar, reproducem *Amorul unei actriţe*, creaţie a lui I. C Fundescu, ilustrativă pentru sensibilitatea utilizatorului acestui periodic şi a unei societăţi atente la evoluţia modei:

„- Toderiţo, spune-mi mie / Ce vrei tu în ăst minut? / Vrei să-ţi fac o poesie / Cum un altul n-a făcut? / Tu atâta de frumoasă, / Chiar un înger pe pământ; / Tu atâta de-amoroasă, / Nu-i păcat să nu te cânt? / - Voi mai bine o mantelă / De velură sau dantelă. // - Toderiţo, nu vrei oare / Prin penelul meu abil / Să te fac nemuritoare / Cum făcu şi Rafail / Pe Madona-mbrăţişată / Cu copilul său iubit? / Spune-mi, vrei, sublimă fată, / Să m-apuc de zugrăvit? - Să-ţi spui drept, aş vrea mai bine / Un ceasornic cu rubine! // - Vrei, când luna gânditoare / Trece-n caru-i aurit / Şi împarte râzătoare / Vise celui fericit; / Să şedem pe o colină / Sub un arbore stufos / Şi când frunzele suspină / Să suspinăm amoros? / - Mie mi-ar plăcea mai bine / O pereche de botine. // - Vrei, când focul risipeşte / Împrejur mii de scântei / Şi afară geruieşte, / Tu să caţi în ochii mei? / Să vorbim de fericire? / De al nostru tainic dor? / Să sorbim dintr-o privire / Cupa sântului amor? / - Am mai mare mulţumire / Ca să-mi dai vro două lire. // Vo[i]eşti tu, a mea iubită, / Să-ţi fac leagăn de porfir, / Cu bordură aurită / Şi cu ciucurii de fir? / Zefir cu a l[ui] suflare / Să te legene uşor? / Paserile prin cântare / Să te-adoarmă binişor? / - Mie mi-ar plăcea mai bine / Căprioară cu măsline. // - Vrei să-ţi fac două palate / De smarald şi de opal, / Poduri d-aur suspendate / Peste râuri de cristal? / Sau ca-n timpuri fericite / Vrei minuni să-ţi fac şi eu: / Două aripi aurite, / Ca să sbori la Dumnezeu? / - Dragul meu, aş vrea mai bine / O cutie cu smochine"[206].

„Calendarul femeii...", Bucureşti, 1911, redactat de dr. Ermina Kaminski (1864-1946) şi Cornelia din Moldova [Cornelia Kernbach-Tatuşescu] (1866-1933), două dintre primele femei de la noi care îmbrăţişează cariera de medic, cu doctorat în medicină, are drept scop culturalizarea şi ajutorarea femeii[207]. Calendarul publică sfaturi casnice, gospodăreşti, sanitare, pedagogice, morale, consultaţii privind moda, bugetul gospodăriei, manierele elegante, versuri, cugetări, glume şi anecdote. În partea calendaristică are şi un calendar gastronomic, un calendar al grădinii şi al plantelor de interior, reţete culinare şi casnice. Difuzează, între altele: *Igiena odăii de culcare* (I, 1911, p. 8-32); dr. Ermina Kaminski, *Femeile şi moda*, istoric (p. 43-45); [Dezinfectarea locuinţei] (p. 55-58); dr. Ermina Kaminski, *Din lumea mâncăcioşilor*, istoric al bucătăriei,

[206] „Calendarul «Dracului»...". Bucureşti, II, 1867, p. 17-18.

[207] De format 18×12 cm, cu 150 p. + 1 f. cu reclame, „Calendarul femeii..." apare sub egida Societăţii „Cultura şi ajutorul femeii" şi este imprimat la Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl şi Şt. Rasidescu". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 304-305.

din timpurile cele mai îndepărtate (p. 123-127); E[rmina] K[aminski], *Contabilitatea casei* (p. 147-149); [Glume şi anecdote] (p. 15, 27-28, 55, 65, 89-90); Cornelia din Moldova, *Pustiu, Ce te stingi văzând cu ochii?, Nu-i cerneală, Curgeţi, lacrimi!*, versuri (p. 16-17, 42, 66, 111).

„Calendarul femeilor superstiţioase...", Piatra Neamţ, 1893 şi 1907, promovează poezia tradiţională a obiceiurilor şi a datinilor populare, combătând superstiţiile[208]. Materialele tipărite sunt de interes pentru cercetarea imaginarului epocii, din perspectiva calendarul popular: *Lăutul Sf. Apostol Petru*, 16 ianuarie (II, 1907, p. 44); *Filipii*, 25 ianuarie (p. 44); *Baba Dochia*, 1 martie (p. 45-47); *Cucii* (p. 51-53); *Spolocanie* (p. 53-54); *40 de sfinţi (mucenici)*, 9 martie (p. 54-55); *Alexiile*, 17 martie (p. 55-56); *Blagoviştenia*, 25 martie (p. 56-57); *Dragobetele* (p. 56); *Ropotinele* (p. 63-64); *Scaloenii* (p. 67-68); *Paştele blajinilor* (p. 69); *Rusaliile* (p. 77-83); *24 iunie, Drăgaica. Sânziene* (p. 83-85); *17 iulie, Circovii* (p. 86); *6 august, Probajele* (p. 88); *8 septembrie, Sântămăria Mică* (p. 89); *1 octombrie, Procoavele* (p. 90); *14 noiembrie, Filippii* (p. 92-94); *21 noiembrie, Ovidenia* (p. 95); *20 decembrie, Ignatul* (p. 102); *Crăciunul* (p. 102-105); *Brezae*, Capra (p. 106-108); *Turca*, originea jocului şi descrierea lui (p. 108-110). Calendarul menţionează totodată şi aria de răspândire a obiceiurilor, reproducând numeroase texte folclorice: colinde, sorcove, descântece. Pe copertele 2 şi 3 ale calendarului, se află o listă a cărţilor din „Colecţiunea de literatură şi ştiinţă popularizată «Mathilde & C. D. Gheorghiu»".

„Calendarul gospodarilor săteni...", Bârlad (1904), Baia (1905, 1906), Bucureşti (1907-1909, 1912, 1916), Fălticeni (1910, 1913-1915), Vălenii de Munte (1911), „alcătuit de mai mulţi feciori de gospodari"[209]. Sub un motto din Kogălniceanu, „Sătenii sunt însăşi ţara", periodicul îşi propune să contribuie la emanciparea conştiinţei ţăranilor şi are rubrici tematice distincte: *Cuvinte despre neam şi ţară, Cuvinte despre îngrijirea sănătăţii, Despre ocârmuirea*

---

[208] De format 20×13 cm, având 102 p., „Calendarul femeilor superstiţioase..." apare în „Colecţiunea de literatură şi ştiinţă popularizată «Mathilde & C.D. Gheorghiu»". Are subtitlul *Credinţe, superstiţii şi obiceiuri din ţeară adunate* şi este imprimat la Tipografia „Mathilde şi C. D. Gheorghiu" din Piatra Neamţ. Vezi şi: Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 305-306.

[209] De format 19×14 cm (1904), 20×13 cm (1913), 21×13 cm (1916), având un număr variabil de pagini: 96 p. (1904), 112 p. (1907), 126 p. (1913), 96 p. (1916), „Calendarul gospodarilor săteni..." este editat de Cercul „Deşteptarea sătenilor" din Fălticeni şi imprimat la „Tipografia cu motor" şi Librăria „G. Coţofani" din Bârlad, (1904), la Tipografia şi Librăria „M. Saidman" din Fălticeni (1905-1906), la Institutul de Arte Grafice şi Editura „Minerva" din Bucureşti (1907), la Tipografia „Eminescu" din Bucureşti (1908), la Stabilimentul Grafic „Albert Baer" din Bucureşti (1909), la Tipografia „Guttenberg" - Josef Bendit din Fălticeni (1910, 1913 şi 1915), la Tipografia „Neamul românesc" din Vălenii de Munte (1911), la Institutul de Arte Grafice şi Editura „Minerva" din Bucureşti (1912) şi la Tipografia şi Legătoria de cărţi „N. Stroilă" din Bucureşti (1916). Vezi şi: Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 312-332.

satelor, De-ale gospodăriei, Cuvinte de înţelepciune şi cinste, Cuvinte despre trai mai bun. În cadrul acestora, se publică studii şi articole, documente, statistici, literatură, prin care publicaţia capătă un profil enciclopedic şi câteva direcţii culturale, ştiinţifice şi literare pregnante: evocarea trecutului de luptă al poporului român pentru păstrarea fiinţei naţionale, lupta pentru câştigarea drepturilor elementare ale ţărănimii, combaterea ignoranţei, a viciilor şi a înapoierii economice, „Calendarul gospodarilor săteni..." reprezentând în epocă „o veritabilă universitate populară pentru săteni". Dintre acestea: [Comemorarea lui Ştefan cel Mare, „părintele Moldovei"] (I, 1904, p. 28-32); *Cuza-Vodă*, evocare (p. 36-39); *Binefăcătorii ţărănimii. Ioan Kalinderu*, articol despre înfiinţarea de şcoli practice (p. 45-47); *Cântecele lui Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt*, poezii populare (p. 33-34); *Prăznuirea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt*, proză şi versuri populare; evocare de Spiru Haret (II, 1905, p. 25-30); *Limba şi portul nostru*, un articol privind importanţa acestora în istoria poporului (p. 40-43); *Spiru C. Haret, ministrul şcoalelor şi bisericilor*, articol referitor la sprijinul acordat sătenilor de către guvern (p. 46-47); *Băncile săteşti* (p. 69-75); Şt. O. Iosif, *Podul Înalt*, versuri (p. 33-35); *Lămuriri* [Expoziţia română din 1906, din Bucureşti], precizări privind produsele agricole care pot fi expuse (III, 1906, p. 37-41); *Şcolile de agricultură* (IV, 1907, p. 21-26); *Sărbătorile băbeşti*, văzute ca „aliate ale trândăviei" (p. 27-29); *Crezul românului*, un articol despre patriotism (p. 31); *Povestea neamului nostru*, schiţă istorică (p. 33-40); *Ce-a văzut moş Florea Zmău la Expoziţia de la Bucureşti*, reportaj (p. 40-61); *Ceaiuri şi buruieni pentru diferite boli* (p. 76-80); *Tovărăşiile*, un „articol de îndrumare" (p. 80-84); *Buruieni de leac*, material referitor la câteva plante medicinale: muşeţelul, floarea de tei, de soc, de izmă, de nuc, cu îndrumări privind timpul şi modul de recoltare, valoarea medicală şi comercială (p. 91-92); *Boierul şi turcul*, povestire (p. 103); *Hora poporului român* [Expoziţia din 1906, la tovărăşia ţărănească], versuri (p. 32); *Ţara tovărăşiilor*, articol referitor la Danemarca şi la rentabilitatea tovărăşiilor (V, 1908, p. 61); *Cuvânt asupra răscoalelor din 1907* (p. 78-87); *Cititul cărţilor*, articol despre foloasele lecturii (VI, 1909, p. 60-62); *Şcolile de agricultură*, un articol despre profilul şcolilor agricole din România şi localităţile în care funcţionează ele (p. 66, 68-70, 72-74, 76); în *Izvoare de belşug*, munca este văzută ca fiind principalul izvor al bogăţiei (p. 88-89); *Folosul şurilor în gospodărie* (p. 89-91); Vasile Alecsandri, *Hora unirii*, versuri (p. 4); *Pomenirea lui Cuza şi sărbătoarea Unirii Principatelor* (VII, 1910, p. 58-59); *Praznicul pentru Cuza-Vodă*, dat de săteanul Mihalcea, din comuna Movileni, judeţul Tecuci, în ziua de 24 aprilie 1909, retipărire din „Gazeta ţăranului" (p. 59-60); *Deputaţii ţăranilor*, articol referitor la o iniţiativă privind reprezentarea intereslor ţărănimii în Parlament (p. 72-75); *Meşteşuguri casnice* (p. 81-83); [Leon Mrejeru, Simion Teodorescu-Kirileanu, Gheorghe Popescu], *Cuza-Vodă şi sentinela*, anecdotă, retipărire din volumul *Cuza-Vodă* (p. 88-90); *Statutele Cercului „Deşteptarea sătenilor"* [cu sediul în Fălticeni], cerc al cărui scop era culturaliza-

rea maselor de săteni (p. 94-96); *Câte bănci şi câte tovărăşii săteşti sunt*, date statistice (VIII, 1911, p. 74-75); *Liga culturală pentru sprijinirea tuturor românilor*, istoric şi activitate, scopul ligii înfiinţate în 1891 fiind „să ţie mereu vie, în inimile românilor, dragostea de frate şi să ajute, după puteri, pe acei mai loviţi şi mai în primejdie de a se înstrăina" (IX, 1912, p. 60-63); *Sărbătorirea Vo[i]evodului Cuza.* Cu prilejul dezvelirii statuii de la Iaşi, reportaj amplu (X, 1913, p. 79-89); *Avram Iancu*, evocare (p. 97-102); *Scoaterea jocurilor de la crâşmă* arată ce poate face un bun administrator de plasă (p. 116-118); *O nouă pornire în ţară. Cercetăşia* vizează scopul şi organizarea „pornirii" (XIII, 1916, p. 49-52). Iconografia calendarului prezintă importanţă etnografică şi documentară. Calendarul din 1907 prezintă monumente şi clădiri de la Expoziţia Generală din 1906: *Palatul Artelor* (p. 55), *Lupoaica* (p. 56), *Hanul ţărănesc* (p. 57), *Cula* (p. 59), *Turnul lui Ţepeş Vodă* (p. 60), iar cel din 1913, câteva fotografii-document: *Sătenii din Romanaţi la statuia lui Cuza* (p. 84); *Gorjenii la statuia lui Cuza*, fotografie de Weis, Iaşi (p. 85); *Sătenii din jud. Suceava la praznicul de la Copu* (p. 87); *Avram Iancu*, prezentat drept „regele munţilor", tânăr şi bătrân (p. 97, 99); *Administratorul plăşii Moldova, jud. Suceava* (p. 118); *Un ţăran din Adâncata, jud. Dorohoi* (p. 120).

„Calendarul ilustrat bucurescian...", Bucureşti, 1889-1894, editat de Ig. Haimann[210], publică ştiri şi reportaje despre evenimentele interne şi internaţionale, medalioane ale unor oameni de cultură români şi străini, îndeosebi francezi, prezintă edificii din capitală, difuzează versuri, schiţe, nuvele, snoave şi anecdote, unele dintre acestea fiind retipărite din volume deja publicate. Între acestea: Carmen Syilva, *Pablo Domenich*, povestire, traducere de Th. M. Stoenescu (I, 1889, p. 25-26, 28, 30-33, 36-38, 40-42); *Serbarea creştinării ruşilor la Kiev*, a 900-a aniversare (p. 61); *Principalii scriitori francezi contemporani* (I), prezentare a scriitorilor O. Feuillet, A. Daudet, L. Halévy, É. Zola, A. Dumas-fils, P. Loti şi E. Labische (p. 68-73); V. M. Licescu, *Un inventator român*, prezentarea lui Al. Ciurcu, care, împreună cu Buisson, este realizatorul unui nou motor de navă (p. 77-79); [Barbu Ştefănescu] Delavrancea, *Văduvele*, proză, fragment (p. 89); Al. A. Macendonski, *Fluierul ciobanului*, versuri, poezie datată 1874, dar mai puţin cunoscută (p. 88); [R. D. Rosetti], *O privire asupra Expoziţiei Universale din Paris şi a secţiei româneşti*, prezentare a expoziţiei organizate în 1889, cu ocazia centenarului Revoluţiei Franceze din 1789, la care România a obţinut mai multe medalii de argint (II, 1890, p. 40-47); [Nicolae A. Bogdan], *Mihail Eminescu*, medalion (p. 75); *Principalii scriitori francezi contemporani* (II),

[210] De format 23×18 cm, cu un număr variabil de pagini: 92 p. (1889), 90 p. (1892), 120 p. (1894), „Calendarul ilustrat bucurescian..." este imprimat la Tipografia Curţii Regale „F. Göbl Fii" (1889-1890), la Stabilimentul Grafic „I.V. Socec" (1891-1892) şi la Tipografia „Guttenberg"-Josef Göbl (1893-1894). La Expoziţia Universală de la Paris, din 1889, „Calendarul ilustrat bucurescian..." obţine medalia de argint pentru prezentarea grafică şi artistică. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 322-327.

prezentarea scriitorilor J. Verne, P. I. Stahl [Pierre Jules Hetzel], C. Flammarion, G. Ohnet şi A. Delpit (p. 79-81); Al. Macedonski, *Noaptea de martie*, versuri, poezie datată 1882, care apare la Paris, în limba franceză, în „La nouvelle revue", în fascicula din 15 iunie 1889 (p. 48-50); Veronica Micle, *Ştiu c-amorul tău..., Ai plecat*, versuri (p. 58); *Vasile Alecsandri*, medalion (III, 1891, p. 41); [Alexandru I. Hodoş], *Poetul Alexandru Macedonski*, schiţă biobibliografică (p. 49-50); [Alexandru I. Hodoş], *Sarah Bernhardt*, scurtă prezentare (p. 60); Anton, *Em. Protopopescu-Pache. Primarul capitalei Bucureşti* (p. 80-81); *Cărţi româneşti*, articol semnat „Revista literară", în care este subliniată indiferenţa faţă de cartea românească (p. 87-88); *Principalii scriitori francezi contemporani* (III), prezentare: [Sibylle Gabrielle Marie Antoinette] Riquetti de Mirabeau, Comtesse tesse de Martel (Gyp), Ed. Pailleron, E. Renan şi contele d'Hérisson (p. 82-84); Ioan Neniţescu, *Din Purice, Movilă*, versuri, republicare din volumul *Pui de lei* (p. 42-44); Al. A. Macedonski, *Legenda stâncii de la Rucăr*, versuri, reproducere din volumul *Poezii* (p. 50-52); Veronica Micle, *La un portret*, versuri (p. 55); *Mihail Kogălniceanu*, schiţă biobibliografică (IV, 1892, p. 52); *V. A. Urechiă*, schiţă biobibliografică (p. 60-62); *Theodor Aman*, scurtă prezentare (p. 78); *Principalii scriitori francezi contemporani* (IV), prezentare: E. Augier, Ch. Baudelaire, J. Simon, V. Cherbuliez (p. 80-82); Radu [D. Rosetti], *Edison, telefonul şi telegraful* (V, 1893, p. 55-56); Traian Demetrescu, *Clipă de moarte*, sept. 1888, sonet (p. 58); Veronica Micle, *Pasăre cu pene albastre*, versuri, retipărire din volumul *Poezii* (p. 66); *Traian Demetrescu*, schiţă biobibliografică (VI, 1894, p. 45-46); Dumitru Stăncescu, *Sur-vultur*, basm, retipărire din volumul *Basme culese din gura poporului*, Prefaţă de Ionescu-Gion (p. 52-61); Mihail Canianu, *Faptul*, studiu de psihologie populară (p. 66-76); Traian Demetrescu, *Amintire*, schiţă (p. 82-84); Dumitru Stăncescu, *Ţiganul şi popa*, snoavă (p. 85-86); Th. M. Stoenescu, *Politica boilor*, fabulă (p. 49-50); N[icolae] Iorga, *Magii, Olimpul dispăruse*, versuri, retipărite din volumul *Poezii (1890-1893)*, publicat în 1893 (p. 62, 76); Al. A. Macedonski, *Stegarul*, versuri (p. 89); Ioan Neniţescu, *Plugar român*, versuri (p. 89). Valoarea „Calendarul ilustrat bucurescian..." este sporită de iconografie: portrete de monarhi, oameni de cultură români şi străini, generali, edificii, monumente de for, scene din istoria naţională, vederi. Dintre acestea: *Arestarea lui Miron Costin* (I, 1889, p. 57); *Al. Ciurcu*, un inventator român (p. 77); *Ateneul Român din Bucureşti* (II, 1890, p. 29); *Expoziţia din Paris* (p. 33, 37, 41); *Lăutari români* [la Expoziţia de la Paris] (p. 45); *Cârciumă românească medaliată* (p. 46); *Vederea oraşului Bucureşti pe la 1840* (p. 53); *Columna lui Traian* (p. 74); *M. Eminescu* (p. 75); *Biserica Domniţa Balaşa* (III, 1891, p. 78); *Biserica Stavropoleos* (p. 80); *Ch. Baudelaire* (IV, 1892, p. 33); *Th. Aman* (p. 49); *Ch. Gounod* (p. 53); *Statuia lui Ovidiu din Constanţa* (VI, 1894, p. 25); *Statuia lui I. Heliade Rădulescu din Bucureşti* (p. 85).

„Calendarul ilustrat român", Bucureşti, 1884-1909 (cu întreruperi), întocmit de N. D. Popescu, publică informaţii, reportaje, evocări, comentarii,

note de călătorie, oferind totodată, prin ilustraţiile sale, „o panoramă a Bucureştilor de altădată şi a localităţilor pitoreşti din ţară"[211]. Între materialele publicate: N. D. Popescu, *Ortoman şi Şoiman*, o nuvelă cu subiect din Războiul de Independenţă de la 1877-1878 (II, 1884, p. 9-15); *Anicuţa. Don Juanii Bucureştilor*, nuvelă (p. 17-24, 26-39); *Noua bibliotecă română*, prezentare a publicaţiei de la Braşov, redactată de T. Alexi, bibliografie (p. 52); *Dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare*, Iaşi, 5 iunie 1883 (p. 73); *Bucureştii de altădată*, articol cu informaţii referitoare la Turnul Colţei, Hanul Sf. Gheorghe şi Hanul lui Manuc (p. 87, 90-92); N. D. Popescu, *Expoziţia cooperatorilor români*, 5 octombrie 1883, reportaj (p.93-94); V. Alecsandri, *Izvorul. Hora din Mirceşti*, versuri (p. 46-47); Iosif Vulcan, *Iubirea*, versuri (p. 47); N. D. Popescu, *Testamentul lui Petru cel Mare*, fragment din lucrarea lui A. D. Xenopol *Rezbelele ruşilor contra turcilor* (II, 1885, p. 11-40, 42-62); M. Eminescu, *Dorinţa*, versuri (p. 62); Ioan Neniţescu, *Cantemir şi Prutul*, versuri (p. 63); V. Alecsandri, *În miezul iernii*, Mirceşti, 1882, dedicată Liviei Maiorescu, versuri (p. 64); Al. Candiano-Popescu, *Un soldat român rănit la Griviţa, Romānca de la Plevna*, versuri (p. 92, 100); N. D. Popescu, *Istoria mişcării române de la anul 1848 şi a evenimentelor ce au precedat-o*, evocare, datată Lacul Sărat, 1 august 1889 (III, 1909, p. 17-23, 26-55, 58-71, 74-78). Iconografia calendarului cuprinde ilustrate diverse: edificii, monumente de for, scene istorice, tablouri. Dintre acestea: *Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmisegetuza* (II, 1885, p. 11); *Principesa Elena Cuza* (p. 24); *O partidă de joc de cărţi* (p. 57); *Ţărăncuţă din Cloşani-Mehedinţi* (III, 1909, p. 32); *Ţărăncuţă din Breaza-Prahova* (p. 33); *Vânzătoare de flori din Câmpulung-Muscel* (p. 48); *Deputaţi ai Ţării Româneşti* (p. 56-57); *Momente din Războiul de la 1877* (p. 88-89).

„Calendarul interesant...", Orăştie, 1917-1918, publică ştiri şi reportaje de război, sfaturi practice, comentarii culturale, îndrumări juridice, sfaturi etice[212]. Dintre acestea: *Urzica*, un articol despre valoarea acesteia ca plantă textilă (I, 1917, p. 27-28); [Materialul rulant al Căilor Ferate Române în 1913], locomotive, tendere, pluguri pentru curăţirea zăpezii (p. 28); [Dezvoltarea căilor ferate române între 1899 şi 1915] (p. 41); *Inventivitatea în război* (p. 54-55); *Asediul Verdunului*, comentariu (p. 57-61); Gavril Todica, *Microbii*, „articol de popularizare pe înţelesul poporului" (p. 92-95); *Mic dicţionar sau explicarea unor*

---

[211] De format 27×19 cm (1884), 28×21 cm (1885), cu un număr variabil de pagini: 96 p. (1884), 104 p. (1885) şi 140 p. (1909), „Calendarul ilustrat român" apare în Editura librăriilor fraţilor Ionniţiu et. comp. şi este imprimat la Tipografia „Românul" - Carol Göbl (1885). Calendarul apare, în 1884, cu subtitlul „Istoric, literar, amusant şi popular", iar în 1909 cu titlul „Calendarul ilustrat...". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 328-329.

[212] De format 19×13 cm, având 106 p., „Calendarul interesant..." de la Orăştie este imprimat la Tipografia „Modernă". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 330.

cuvinte des întrebuinţate în zilele noastre (p. 101-102); *Învăţături pentru viaţă*, cugetări (p. 4-6, 8-14). Ilustraţia de pe coperta 1 a calendarului pe 1917 prezintă un [Grup de femei citind calendarul], desen.

„Calendar istoric şi litterar...", Bucureşti, 1859-1861, redactat de D. Bolintineanu, Al. Zanne şi P. Ghica (1859), de D. Bolintineanu şi Alexandru Zanne (1860 şi 1861), publică studii şi articole pe teme istorice, note de călătorie, evocări, nuvele, legende, studii de arheologie şi numismatică, comentarii asupra literaturii vremii, traduceri[213]. Calendarul se impune prin câteva idei susţinute prin materialele difuzate: originea latină a poporului român şi a limbii române, continuitatea neîntreruptă a românilor pe aceste meleaguri. Dintre materialele publicate: D. Bolintineanu, *Călătorii în Moldova*, articol cu referiri la societatea ieşeană din 1857 şi la Divanul ad-hoc (I, 1859, p. 1-45); Al. Zanne, *Drumurile romane* abordează tehnica organizării şi a construirii drumurilor în Imperiul Roman, cu unele observaţii interesante: „Aproape de drumurile publice romanii aşezau şi mormintele lor, ca să aibă totdeauna călătorul în vedere că omul e muritor" (p. 46-53); Al. Zanne, *Tablele cerate aflate în Transilvania*, articol referitor la tablele cerate scrise în anul 167 şi descoperite în 1788 într-o mină de lângă Abrud-Bania, studiate de savantul german J. F. Massmann din München. Tot aici, observaţiile lui Alexandru Zanne cu privire la limba noastră (p. 54-64); [Pantazi Ghica], *Un salon de Bucureşti, Garoafa întemniţatului*, nuvele (p. 75-90, 91-95); [Pantazi Ghica], *Asupra literelor şi artelor în România*, articol de atitudine, în care autorul condamnă „traductomania" din literatura, arta şi filosofia străină, recomandând dezvoltarea creaţiei naţionale (p. 125-127); D. Bolintineanu, *Oraţia ce se zice de colăceri la nun în judeţele de lângă capitală*, folclor mai puţin cunoscut (p. 151-153); *Lăutarul*, baladă, versuri (p. 155-158); *Mosaicele din Grădiştea*, descrierea descoperirii arheologice din 1823, explicarea celor două mozaicuri cu motive din *Iliada* şi din mitologia greacă (II, 1860, p. 7-11); *Moartea lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, descriere după Del Chiaro, secretarul domnitorului, care a asistat la omorârea acestuia şi a copiilor săi (p. 29-44); [D. Bolintineanu], *Scrisoarea vornicului Gheorghiţă de Topor către spătarul Flendăriţă la Viena*, satiră în versuri la adresa marilor boieri, afectaţi de prefacerile sociale ale epocii (p. 69-71); [D. Bolintineanu], *Constantin Postelnicul (Cantacuzin), Ştefan cel Tânăr-Vodă, Radu sin Eftimie căpitanul Voinescu*, nuvele (autorul prezintă aici câteva „scrieri autografe", găsite în familia Bolintinenilor: o cronologie asupra

[213] De format 20×13 cm (1859), 22×14.5 cm (1861), cu un număr variabil de pagini: XXXII + 159 p. + 2 pl. (1859), XLI + 90 p. + 5 p. (1860), XXIV + 72 p. (1861), „Calendarul istoric şi litterar..." apare în scriere de tranziţie, cu excepţia coperţilor şi a majorităţii titlurilor de articole, care sunt culese cu litere latine. Editat de librarul Christ. Ioaninu et comp. Romanov, este tipărit la Imprimeria Naţională „I. Romanov et comp." (1859-1860) şi la Tipografia Statului (1861). În 1861, apare cu titlul schimbat: „Calendar geografic, istoric şi literar". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 331-334.

evenimentelor în Dacia (1146-1737), nişte descântece şi un număr de 600 de reţete medicale (p. 1-30, 31-41, 48-51); *Fiziologii. Şoseaua de la Podul Mogoşoaiei*, material cu bogate informaţii referitoare la istoria Bucureştilor (p. 52-61); [François Villon], *Păsărarul*, idilă, versuri (p. XXIV); [D. Bolintineanu], *Marele logofăt Cotruţ din Viena către vistierul Farfurie din Bucureşti*, satiră la adresa boierilor transfugi, refractari la ideile de libertate şi progres susţinute de Brătianu, Kogălniceanu, Goleşti, N. Orăşanu (p. 73-75). Litografiile din paginile acestui calendar sunt executate de J. Pernet.

„Calendar istoric şi popular...", Bucureşti, 1857-1869, editat de librarul George Ioanid[214], publică documente istorice, studii şi articole referitoare la momente importante din viaţa românilor, evocări, comentarii de politică internă şi externă, sfaturi diverse, literatură, satiră şi umor. Dintre acestea: Vasilie Cămăraşul, *Istoriile Ţării Româneşti şi ale Ţării Moldovei* „De viaţa a prea luminaţilor domni ce au stăpânit întru aceste două ţări şi ce s-au lucrat în zilele lor şi a părţilor străine, care se megieşăsc cu aceste două ţări", „adunate din multe letopiseţe în anul 7241 sau 1733" (I, 1857, p. 1-71); *Interesante însemnări asupra Principatelor Danubiene* vizează legăturile cu turcii şi ruşii în perioada 1392-1848 (p. 78-84); Herodot, *Regele Egiptului Ramsinit şi fiii arhitectului* (p. 127-129); *Unirea*, versuri, nesemnate (p. 134); *Doamnelor române*, versuri (p. 135-136); *Rugăciunea românului*, versuri (p. 136-137); *Hora României*, versuri (p. 139); *Să trăiască*, versuri (p. 139-140); *Piară*, versuri, satiră la adresa luxului şi a „patrihoţilor" (p. 140); *Miu haiducul şi Ştefan-Vodă*, baladă populară, culeasă de la lăutari, reproducere din „Israelitul român", Bucureşti, nr. 12 din 7/19 iunie 1957, unde apare cu text bilingv, român şi francez (p. 141-144); *Solomon şi furnica*, istorioară (II, 1858, p. 97-98); *Moda*, satiră (p. 75-76); *Convorbire*, dialog despre modă între soţi (p. 82-86); V. Alecsandri, *Hora Unirii*, versuri (p. 95-96); [Hyppolyte Castillie], *Principatele Dunărene*, istoric, literatură, folclor, etnografie, traducere din „Journal pour tous" (III, 1859, p. 5-61); *Influenţa malacoavelor asupra progresului şi a civilizaţiei*, versuri, satiră la adresa modei (p. 100-107)[215];

---

[214] De format 22×15 cm (1857), 18×12 cm (1859), 20×13 cm (1860), 20×15 cm (1869), cu un număr variabil de pagini: XII + 12 f. + 144 p. (1857). 1 f. + 38 p. + 1 f. + 1118 p. + 1 pl. (1858),2 f. + 158 p. + 1 tab. (1860), XII + 12 f. + 123 p. (1865), „Calendarul istoric şi popular..." apare în scriere chirilică (1857) şi de tranziţie (1858-1869). În perioada 1862-1869, titlurile sunt culese cu litere latine. Calendarul este tipărit la Imprimeria „Nifon Mitropolitul" (1857 şi 1860), la Tipografia Naţională a lui Iosif Romanov et comp. (1858 şi 1859), la Typographia Stephan Rassidescu (1865-1866) şi la Typographia Naţională „Intreprensor C. N. Rădulescu" (1869). Apare cu schimbări de titlu: „Calendar cu prevestirile adevăratului astronom Cazamia" (1857), „Calendar popular al adevăratului astrolog Cazamia" (1858) şi „Calendar istoric şi popular al Principatelor Unite" (1860 şi 1861). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 334-337.

[215] Câteva strofe de aici ilustrează un moment din evoluţia vestimentaţiei feminine din Principate în preajma anului 1859: „Văzut-am malacoful la bal să dânţuiască, / Văzutu-l-am pe drumuri şi-n sprintene trăsuri; / Şi-n falnice saloane pompos să

Barbu Paris Mumuleanu, *Plângerea şi tânguirea patriei*, versuri (p. 65-91); *Vulpea şi maimuţa*, fabulă (p. 93-95); *Convorbiri din 1848*, versuri, dialog dintre un serdar şi un pitar (p. 120-128); *Serdăreasa şi pităreasa*, versuri, dialog despre libertate (IV, 1860, p. 128-134); *Porumbeii şi eretele*, fabulă (p. 134-136); *Sever Toma şi Sever Manea*, variantă a baladei *Toma Alimoş* (p. 149-152); [George Ioanid], *Un vis de Anul Nou*, despre progres şi civilizaţie în România (V, 1861, p. 3-19); *Cursul Danubiului*, descriere (p. 51-57); *Moda*, satiră, versuri (IX, 1865, p. 93-94). Litografiile şi desenele din calendar aparţin lui Constantin Lecca, *Moartea lui Mihai Viteazul* (I, 1857), şi Gheorghe M. Tattarescu, *Unirea Principatelor* (coperta 1).

„Calendarul Ligei pentru unitatea culturală a tuturor românilor", Bucureşti (1894-1908) şi Vălenii de Munte (1909-1912), redactat de V. A. Urechiă (1894-1895) şi N. Iorga (1908-1912)[216]. Publică literatură, evocări istorice, probleme de politică, educaţie culturală şi naţională. Calendarul acordă o atenţie deosebită problemelor românilor din provinciile aflate sub ocupaţie străină. Publică, între altele: S. Perieţeanu-Buzeu, *Unirea face tăria – In hoc signo vinces*, articol referitor la rolul Ligii Culturale în menţinerea şi dezvoltarea conştiinţei naţionale (I, 1894, p. 38-40); [Barbu Ştefănescu] Delavrancea, *Hagi Tudose*, nuvelă (p. 40-57); C. I. Tudor, *Horia, Cloşca şi Crişan*, note biografice şi date istorice, culese din *Istoria revoluţiunei lui Horia în Transilvania* de N. Densuşianu (p. 59-63); A. Vlahuţă, *Dan*, roman, fragment (p. 67-72); Tudor Pamfile, *Veleatul omului*, poveste auzită de la Ion al lui Tănase Gogă, din Ţapu, părţile Tecuciului (XVI, 1908, p. 55-56); G. Tutoveanu [G.

---

ocolească, / Şi-n loc să văz fiinţe, văzui tot umflături! // Adio toaletă, te-ai dus din omenire! / Adio şi voi tălii, şi gust, şi simtiment: / De-acuma l-a femeii frumoasă-mpodobire / Se cere arhitecţii, căci ea e monument! // Oriunde-mi port vederea, nimic nu văz-nainte / Decât nisce uleie, urloaie de vapor; / Diforme piramide, umbrele ce se-ntinde / Şi pulberei din stradă în aer îi dau sbor. // Se poate, vă-ntreb, spuneţi, în aste largi baloane / De madepolon pline şi de deşertăciuni, / Se poate, zic, vrodată, sub aste mari campane, / O inimă să bată, să simţă slăbiciuni?... // Adio dară vise, ilusii de juneţe, / Voi care de femeiă vorbeaţi aşa frumos, / Adio! căci de-acuma a damei frumuseţe / În loc de simplitate e lucsul mincinos!" (p. 107). Vezi şi Adrian-Silvian Ionescu, *Modă şi societate urbană în România epocii moderne*, Bucureşti, Editura Paideia, 2006.

[216] De format 23×16 cm (1894), 21×14 cm (1912), având un număr variabil de pagini: 128 (1894), 1 pl. + 192 p. (1908), 220 p. (1910), 200 p. + 1 pl (1912), „Calendarul Ligei pentru unitatea culturală a tuturor românilor" apare, cu întreruperi, în perioada 1894-1934. În perioada de dinainte de 1918, este imprimat la Tipografia şi fonderia de litere „Thoma Basilescu" (1894-1895), la Institutul de Arte Grafice şi Editură „Minerva" (1908), la Tipografia „Neamul românesc" din Vălenii de Munte (1909-1912). Calendarul apare cu schimbări de titlu: „Calendarul patriotului român" (1895), „Calendarul Ligei..." (1908), „Calendarul Ligii Culturale" (1909-1912). Vezi şi I. Hangiu, DPLR, p. 83; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 341-344.

Ionescu], *Cuza-Vodă*, sonet (p. 110); N. Iorga, *Despre viaţa românească a Ardealului*, conferinţă ţinută la cursurile de vară de la Vălenii de Munte (XVII, 1909, p. 17-71); *Serbarea pentru Şaguna în regatul României* (p. 159-161); *Serbarea comemorării lui Şaguna de la Ateneu* (p. 163-170); I. Lupaş, *Viitorul şcolii româneşti în Ungaria*, articol referitor la legile austro-ungare îndreptate împotriva şcolii şi culturii naţionale a românilor din Transilvania (XIX, 1911, p. 25-33); Cezar Papacostea, *Consideraţii asupra problemei românismului în Balcani*, aspecte politice, culturale şi economice (p. 71-88); N. Iorga, *Românii din Ardeal la 1780, după un călător italian*, date etnografice, din relatările abatelui D. Sestini, consilier literar al lui Al. Ipsilanti, la 1780 (p. 99-105); Elena Pop Hossu-Longin, *Despre societăţile femeilor române din Ardeal şi Ungaria* (XX, 1912, p. 49-56); Un român din Ardeal [Ioan Lupaş], *Cum s-ar putea asigura viitorul şcolii româneşti din Ungaria* (p. 59-64); [Emil A. Chiffa], *Cântecele ţăranului român din părţile Bistriţei*, studiu, în care sunt intercalate 259 de versuri populare (p. 77-88); N. Iorga, *Un fanatic ţăran al romantismului naţional, Badea Cârţan*, 1911 (p. 93-95); Const. Noe, *Schimbările intervenite în situaţia aromânilor* (p. 113-123). „Calendarul Ligei pentru unitatea culturală a tuturor românilor" este ilustrat cu portrete ale unor domnitori, ierarhi, oameni de cultură români din toate provinciile istorice, monumente istorice, litografii, desene. Pentru valoarea lor documentară în îndeplinirea scopului asumat, reţinem câteva ilustraţii: *Inaugurarea bustului lui M. Kogălniceanu la Galaţi* (1894, p. 24); *Sătence din părţile Sibiului* (1909, p. 67); *Ţărani din părţile Sibiului* (p. 69); *Arhiereii la serbările de la Blaj* 1912).

„Calendar literar şi artistic", Bucureşti, 1909, este redactat de M. Dragomirescu şi E. Gârleanu[217]. În concepţia acestora, calendarele sunt „abecedare pe care mulţi au deprins să citească" şi de aceea publică aici informaţii despre mişcarea culturală şi artistică, articole de istorie şi de istorie literară, biobibliografii ale unor scriitori români şi străini, literatură educativă, impresii de călătorie, poveşti. Calendarul este bogat ilustrat cu reproduceri după lucrări de artă şi fotografii, unele dintre acestea fiind executate de Carol Popp de Szathmáry. Publică aici, între alţii, [Emil Gârleanu], *Calendarele*, articol în care consideră aceste periodice „abecedarele de pe care mulţi au deprins să citească" (I, 1909, p. 5-8); Edgar Poë, *Masca*, proză, traducere de I. L. Caragiale (p. 55-66); Mihail Dragomirescu, *Mişcarea literară în 1908* (p. 69-100); I. A. Bassarabescu, *Noi şi vechi*, schiţă (p. 107-111); [Emil Gârleanu], *Pictorii Carol şi Alexandru Szathmáry. Tată şi fiul* (p. 125-129, 131, 133); E. Lovinescu, *Doi prieteni*, teatru

---

[217] De format 15×10 cm, cu 503 p. + 2 facsimile + 4 f. reclame, „Calendarul literar şi artistic" apare sub egida Editurii Librăriei „Socec şi Co.", în Colecţia „Biblioteca românească", Enciclopedia „Socec", nr. 21-24. Colile tipografice ale acestui calendar sunt folosite pentru alcătuirea lucrării *Scriitori şi artişti contemporani*, Bucureşti, Editura „Socec et Comp.", 1912. Vezi şi I. Hangiu, DPLR, p. 81; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 344-346.

(p. 136-151); Al. Tzigara-Samurcaş, *Opera şi viaţa lui Aman* (p. 216-134, 235-238, 240); Mihail Dragomirescu, *Pictorul Costin Petrescu* (p. 302-303, 305-307); Ion Minulescu, *Fără început*, nuvelă fantastică (p. 310-315); Corneliu Moldovanu, *Din trecutul nostru muzical* (p. 461-482); I. L. Caragiale, *Boul şi viţelul*, fabulă, facsimil (p. 52-53); Ştefan Petică, *Fecioara-n alb*, versuri, fragment (p. 319-320); Alexandru Stamatiad, *Melancolie*, versuri (p. 324); Mihail Codreanu, *Corbii*, *Somnul rozelor*, sonete (p. 352, 353); G. Tutoveanu, *Secerătorii*, sonet (p. 255). Reproducerile care ilustrează paginile acestui calendar sunt valoroase. Dintre acestea: Adolf de Schreyer, *Chervan în Bărăgan*; N. Grigorescu, *Portretul D-nei S.*; Al. C. Szathmáry, *Interior*, *Cu oile*; Fr. Damé, *Domnitorul Carol în trăsură de poştă*, reproducere după *Bucaret en 1906*; Costin Petrescu, *Margine de sat*; Carol Popp de Szathmáry, *Chervan*; Costin Petrescu, *Regele la Griviţa* (p. 306); *Oltean* (p. 116, 202, 225); *Surugiu* (p. 127, 163, 196, 263, 285, 293, 444); *Ciobani* (p. 139); *Ursari* (p. 159, 391); *Dorobanţ* (p. 297, 413); *Ţărancă cu zeghe* (p. 283); *O uliţă din Iaşi* (p. 315); *Cu Steaua* (p. 359); *Halviţari* (p. 362); *Paparuda* (p. 364); *Covrigar bucureştean* (p. 380); *Fierar* (p. 385); *Casă boierească*, fotografie de C. Szathmáry (p. 443).

„Călindaru lui rumeri din Istrie", Bucureşti, 1905, întocmit de A. Glavina şi C. Diculescu, publică sfaturi practice, gospodăreşti şi sanitare, anecdote, schiţe, poveşti, nuvele, basme, poeme în proză, proverbe[218]. Între altele, aici se publică: *Noi rumanĭezi* [Noi, românii], articol referitor la originea latină a aromânilor, date statistice asupra răspândirii lor (I, 1905, p. 23-26); *Ştoria lui tiraru bogat* [Istoria ţăranului bogat], anecdotă (p. 36); *Vire veara* [Vine vara], poem în proză cu tematică pastorală (p. 48-49); *Feata de cesar şi fiiu lu veduva* [Fata de împărat şi fiul văduvei], basm (p. 58-62); *Vocabular istriano-român*, cuvintele şi formele dialectale întrebuinţate în calendar (p. 67-78). Din iconografia calendarului amintim: *Împăratul Franz Joseph*; *Craiul României, Carol I*; *Păstor român*, ilustrate hors-texte; *Papa Pius X* (p. 17); *Mater Dolorosa*, după Guido Reni (p. 35).

„Calendarul «Minervei»...", Bucureşti, 1899-1926, îşi propune să devină o mică enciclopedie populară a vieţii practice, un stimulent al mişcării artistice şi literare din epocă[219]. Unele materiale, incluse mai târziu în volume sau în

---

[218] De format 21×13,5 cm, având 79 p., „Călindaru lui rumeri din Istrie" este realizat în dialect istroromân. Finanţat de I. C. Grădişteanu, ministrul Lucrărilor Publice, este imprimat la Tipografia „Guttenberg" - Ioseph Göbl. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 349.

[219] De format 23×15 cm (1899), 21×13 cm (1902), 19×12 cm (1903), 20×13 cm (1912), cu un număr variabil de pagini: 6 pl.+ XVI + 176 p. + 1 pl. + 1 h. + 22 f. reclame (1899), IV + 236 p. + 2 pl. (1903), 278 p. + XXXII p. + 2 pl. + 6 f. reclame (1906), 1 f. + 5 pl. + 258 p. + XXX p. + 15 f. reclame (1910), 1 f. + 302 p. + XXXIV p. + 4 pl. + 3 f. reclame (1916), „Calendarul «Minervei»..." apare la Editura Institutului de Arte Grafice şi Editură „Minerva", Filip Moroianu, Popovici şi Tălăşescu (1899-1900, 1902-1906), la Editura Institutului de Arte Grafice şi Editură „Minerva", Soc. anonimă (1907-1910). În perioada

manuale, au văzut pentru prima dată lumina tiparului în paginile „Calendarul «Minervei»". Aici apar studii şi articole, versuri şi proză, reportaje, informaţii culturale, biografii, cronici (literare, teatrale, muzicale, plastice), traduceri. Ţinuta grafică aparte, precum şi marea bogăţie a ilustraţiilor îl situează în rândul lucrărilor de referinţă pentru cercetarea mişcării literare şi artistice a vremii. Din materialele publicate în acest calendar românesc de prestigiu, menţionăm: *Prefaţă*, scopul calendarului: „a întări în popor conştiinţa naţională, a cultiva sentimentele morale şi a înmulţi cunoştinţele utile" (I, 1899, p. III-IV); *Un popor model*, articol despre Danemarca şi poporul danez (p. 57-59); Bibliophilus, *Podoaba casei* [Biblioteca] (p. 83-84); [George Coşbuc], *Îmbrăcămintea şi locuinţele oamenilor* (p. 90-91); *Populaţia Dobrogei în anul 1889* (p. 100); dr. I. Radovici, *Apele minerale şi staţiunile noastre balneare* (p. 145-148); Alfred de Musset, *Noaptea de octombrie*, versuri, poem, traducere de Haralamb G. Lecca (p. 116-117, 119-121); *Sindicatele agricole*, importanţa lor din punct de vedere economic, ştiinţific şi social (II, 1900, p. 54-55); *Cum se scrie o scrisoare* (p. 67-69); *Cele mai mari bătălii din lume*, tabloul sinoptic (Qodshu, 1350 î. Hr.-Plevna, 1877), cuprinde locul şi data bătăliei, luptătorii şi generalii, învingătorii, numărul trupelor şi al morţilor, consecinţe (p. 116-119); *Iernile cele mai grele*, statistică (401, anul când a îngheţat Marea Neagră-1895) (p. 119); *Catedrala de la Blaj*, scurtă prezentare (p. 138); *Vinul de mere* (p. 161-162); V. S. Moga, *Îngrijirea pomilor roditori* (p. 169-170); *Bicicleta într-o lecţie* (p. 172-174); Vitold Rolla-Piekarski, *Regatul României*, date statistice, prezentate pe provincii şi judeţe (III, 1901, p. 121-130); *Agata Bârsescu*, schiţă biografică (p. 140); *Fundaţia Universitară „Carol I"*, prezentarea instituţiei inaugurate la 13 martie 1895 (p. 141-144); *Mihai Viteazul*, prezentare omagială, cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la moartea domnitorului (IV, 1902, p. 43-47); A. Vlahuţă, *Cetatea Neamţului*, fragment din volumul *România pitorească* (p. 49-51); N. Iorga, *Mihai Viteazul*, domnitorul – „victimă a talentelor şi greşelilor sale" (p. 68); *Iuţeala drumurilor de fier în diferite ţări din lume* (p. 80); *Societatea pentru învăţătura poporului român, din Bucureşti*, scurt istoric al societăţii întemeiate în 1866, cu statutele întocmite de C. Esarcu, V. A. Urechiă, G. Misail ş.a. (p. 147-149); Al. Odobescu, *Cum s-a descoperit cloşca cu pui (Tezaurul de la Pietroasa)*, retipărirea articolului din „Columna lui Traian", 1877 (p. 160-164); [Barbu Ştefănescu] Delavrancea, *Doina (Conferinţă)*, ipoteze asupra originii cuvântului (V, 1903, p. 95-103); Zach. C. Panţu, *Institutul Botanic din Bucureşti*, istoric (p. 137-145); G. Coşbuc, *Câţi suntem*, articol referitor la unitatea tuturor românilor (p. 146-148); [Simion Mehedinţi], *Buruiana*, nuvelă (p. 205-218); M. Eminescu, *Muşatin şi codrul*, poem (p. 66-69); Şt. O. Iosif, *Pintea*, poem în două părţi (p. 104-105); Andrei Bârseanu, *Ardealului*, Braşov, mai 1898, versuri (p. 132-133); Ion Scurtu, *Portretele*

---

de început apare cu subtitlul „Literatură. Ştiinţă. Artă. Morală. Economie" şi, treptat, devine o adevărată bibliotecă enciclopedică. Vezi şi I. Hangiu, DPLR, p. 83-84; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 361-392.

lui Eminescu (VI, 1904, p. 85-92); Th. Frâncu şi Gh. Candrea, *Din Munţii Apuseni. Buciumanii*, mic studiu: portul, obiceiurile, frumuseţea moţilor, suferinţele lor sub asuprire străină; activitatea, arestarea şi întemniţarea Ecaterinei Varga (p. 105-108); Mihail Sadoveanu, *Zâna lacului*, poveste (p. 114-118); [Ilarie Chendi], *Academia Română*, istoric şi activitate (p. 120-134); *Membrii Academiei Române*, biobibliografii (p. 135-160); I. Slavici, *Bobocel*, nuvelă (p. 186-191); Mihail Sadoveanu, *Poveste de Crăciun* (VII, 1905, p. 69-75); N. Iorga, *Privelişti de la hotarele noastre: Ada-Kaleh*, însemnări de călătorie (p. 117-123); Al. Ciura, *Şcolile din Blaj, 1754-1904*, cu referire la Gimnaziu şi Şcoala Normală (p. 199-201); [S. Haret], *2 iulie 1905*, „Discurs rostit de domnul ~, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice cu prilejul serbării celui de-al patrulea centenar de la moartea lui Ştefan cel Mare" (p. 202-207); G. Coşbuc, *Medicina populară* (VIII, 1906, p. 125-128); Oct. C. Tăslăuanu, *Albumele de cusături naţionale*, Budapestea, prezentarea lucrării întocmite de D. Comşa, din însărcinarea comitetului Reuniunii agricole române din Sibiu (p. 171-176); Octavian Goga, *Clăcaşii*, versuri (p. 132-135); *Expoziţia jubiliară naţională*, reportaj (IX, 1907, p. 72-95); Gh. D., *Festivalul coral de la Expoziţie*, cronică şi reportaj (p. 114-124; *Societăţile corale româneşti care au luat parte la festival* (p. 124-154); *Corurile din Banat*, lista celor 76 de coruri, cu precizarea unor date: localitatea, denumirea, dirijorul, anul înfiinţării şi numărul de membrii (p. 156-157); Ion Arginteanu, *Românii macedoneni*, fragment din lucrarea *Istoria românilor macedoneni* (p. 215-217); Teodor Filipescu, *Românii din Bosnia*, studiu, obiceiuri de înmormântare (p. 218-224); Al. Vlahuţă, *Grigorescu*, studiu, retipărire din „Viaţa românească" (X, 1908, p. 209-223); Al. Vlahuţă, *Cuvântul*, versuri (p. 49-50); I. Scurtu, *Gazeta Transilvaniei*, „Jubileul ei de şaptezeci de ani, istoric şi rolul politic al periodicului" (XI, 1909, p. 67-72); [A. S. Puşkin], *Cârjaliul*, povestire, traducere de C. Negruzzi (p. 184-186, 188-191); I. L. Caragiale, *High-Life*, schiţă (p. 282, 286); V. Cârlova, *Ruinele Târgoviştei*, versuri (p. 265-266); M. Sadoveanu, *La Peştera Ialomicioarei*, impresii de călătorie (p. 172-178); dr. Vasile Meruţ, *Istitutul Geologic al României*, istoric (XII, 1910, p. 225-236); Zamfir C. Arbore, *Românii din Basarabia*, studiu (p. 283-284, 286-288); I. Scurtu, *Comemorarea morţii lui Eminescu*, reportaj (p. 289-290); I. Slavici, *O jertfă a vieţii*, nuvelă (p. 191-207); Mihail Sadoveanu, *Întâia iubire*, povestire (XIV, 1912, p. 99-107); Ion Scurtu, *Serbările culturale de la Blaj*, „fapte şi impresii" de la manifestarea „Astrei", organizată în perioada 15-17 august 1911 (p. 123-138); Ioan Slavici, *I. L. Caragiale*, amintiri, în care autorul face mărturisiri şi despre M. Eminescu (XV, 1913, p. 81-82, 84-90); Ioan Slavici, *Ardealul*, proză (XVI, 1914, p. 49-54); I. Simionescu, *O excursie în nordul Moldovei*, despre împrejurimile Broştenilor (p. 179-198); C. Rădulescu-Motru, *Caracter şi energie*, studiu care va fi ulterior inclus în volumul *Personalismul energetic* (p. 161-166, 168-170); Mihail Sadoveanu, *Din Galiţia*, sept. 1915, povestire despre Primul Război Mondial (XVIII, 1916, p. 145-148, 150-153); C. Demetrescu, *Războiul european*, oct. 1915, „un istoric şi

desfăşurarea războiului" (p. 257-277). Iconografia calendarului cuprinde ilustrate în culori şi alb-negru, portrete ale unor scriitori şi artişti, fotografii de Fr. Duschek, tipuri umane din regiuni diferite ale spaţiului etnic românesc, peisaje, monumente istorice, biserici şi mănăstiri, şcoli, edificii, caricaturi. Dintre acestea: *Română din Ardeal*, ilustrată în culori, executată la Institutul „Husnik şi Häusler" din Praga (1889), *Chervan din vremuri vechi* (p. 63); *Mocani bătrâni din Săcele* (p. 83), *Ţărani din Banat* (p. 86, 88); *Peisaj din Carpaţi* (p. 147); *Scenă de la ţară*, ţărani pescuind (1900, p. 73); *Bâlciul Drăgaica de la Câmpulung* (p. 155); *Un cioban de pe Valea Lotrului* (1901, p. 59); *O cârciumă într-un sat pe malul Dunării* (p. 70); *O moară la ţară* (p. 72); *Herghelie la Ripiceni* (p. 150); Th. Aman, *Horă la ţară* (1903); Th. Aman, *I. Heliade Rădulescu* (p. 47); Th. Aman, *Ursarul* (p. 126); Th. Aman, *Adunaţi la mămăligă, Pe furtună, Bivolii înjugaţi, Cap de studiu* (1904, p. 43, 45, 47, 49); Şt. Luchian, *Babă torcând* (p. 205); N. Vermont, *Horă* (p. 229); Şt. Luchian, *Muncitori* (1905, p. 48); Şt. Luchian, *Autoportret, Flori* (1906, p. 49, 55); Th. Aman, *Popas la munca câmpului, Petrecere cu lăutari* (1909, p. 59, 79); N. Grigorescu, *Pe coastă, Flori, La adăpat, Pe gânduri, De la păşune, Spre casă, În aşteptare, Popas, Peisaj, Cioban la umbră* (p. 137, 139, 141, 145, 147, 149, 155, 157, 159); Şt. Luchian, *Căpşuni, Pictorul Luchian în atelier, Bucătărie călugărească, Tânăr studios, Târguieli de dimineaţă, Flori de toamnă, Fructe* (1910, p. 136, 137, 139, 140, 141, 143, 144); C. Ressu, *Ţărani, Ţărănci* (1912, p. 76, 140); Artur Verona, *Isus şi samariteanca, Peisaj* (p. 91, 162); N. Vermont, *Cărăuşi* (p. 171); J. Steriadi, *Casa părintească* (p. 171); Octav Băncilă, *Pribeagul* (1915); Artur Verona, *Luminiş* (p. 69); N. Vermont, *La brodat, Lectură* (1916, p. 147, 220); [Octav] Băncilă, *La şezătoare* (p. 137); D. Hârlescu, *Bătrânul învăţător* (p. 138); M. Teişanu, *Casă de ţară* (p. 223). Tomul din 1908 al „Calendarul «Minervei»..." tipăreşte un număr foarte mare de ilustraţii după pânzele lui Nicolae Grigorescu. Dintre acestea: *Car cu boi* (p. 76), *Păstor* (p. 77), *Harnică* (p. 78), *Flori de primăvară* (p. 80), *La Căldăruşani* (p. 85), *La geam* (p. 86), *Lucrând* (p. 89), *Casă la ţară* (p. 91), *Chivuţă* (p. 93), *Torcând* (p. 95), *Întoarcerea din ţarină* (p. 105), *Rucăreancă* (p. 139), *Cârciumă la Rucăr* (p. 141), *Monahul Nectarie Vlahuţă* (p. 157), *La bâlci* (p. 204), *Scoborâtul oilor* (p. 215), *Pe valea Buzăului* (p. 223), *Clăi cu fân* (p. 233), *Cu furca* (p. 259), *Aducând apă* (p. 265), *Mahalagioaică* (p. 278), *La mahala* (p. 283).

„Calendarul «Moftului român»..."; Bucureşti, 1902, întocmit de I. L. Caragiale, retipăreşte unele pamflete din periodicul umoristic bisăptămânal „Moftul român", pe care acesta îl editează în colaborare cu A. Bacalbaşa, schiţe, instantanee satirice, medalioane, glume, caricaturi[220]. Dintre materialele publicate aici: *Cum devine cineva revoluţionar şi om politic*, schiţă satirică (I, 1902, p. 29-34); *Intelectualii*, pamflet (p. 37-40); *Bacalaureat*, schiţă umoristică (p. 47-50);

[220] De format 23×15 cm, cu 144 p. + 2 f. cu reclame, „Calendarul «Moftului român»..." este tipărit la Institutul de Arte Grafice „Eminescu". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 392-393.

Lună de miere, schiţă umoristică (p. 67-73); *La Paşti*, schiţă umoristică (p. 75-81); *Naţiunea română*, schiţă cu subiect din Războiul de Independenţă, oferind informaţii despre Bucureşti şi despre Fr. Damé (p. 85-91); *Ion Brezeanu*, medalion (p. 95-103); *Moftanfii*, [Românul], pamflet (p. 108-108); *Moftangii*, [Românca], pamflet (p. 109-112); *Moftangii*, [Savantul], pamflet (p. 112-113); *Jertfe patriotice*, pamflet (p. 114-119); *Leac de criză*, pamflet (p. 122-128).

„Calendar moldovenesc", Chişinău, 1914-1918, alcătuit de N. N. Alecsandri (1914-1917) şi P. N. Halippa (1918)[221], publică sfaturi practice, informaţii economice, administrative, juridice, literatură educativă şi patriotică, studii şi articole istorice, comentarii asupra unor probleme de actualitate. Dintre acestea: *Cine sunt şi de unde se trag moldovenii*, articol referitor la originea latină a poporului român (I, 1914, p. 35-38), L. Tolstoi, *Cel dintâi rachier*, poveste (p. 39-44); Alecu Russo, *Iubirea de patrie*, fragment din volumul *Cântarea României* (p. 44); *Poruncile tovărăşiilor de credit*, „articol de îndrumare" (p. 46-48); *Poveţe pentru economie* (p. 48); *Cine sunt moldovenii*, articol referitor la originea latină a românilor (II, 1915, p. 41-44); *Trei întrebări*, poveste din popor (p. 47-51); *Creşterea vitelor*, „articol de îndrumare" (p. 52-55); *Tovărăşia. Cooperaţia*, „articol de îndrumare" (p. 59-64); George Sion, *Mult e dulce şi frumoasă / Limba ce-o vorbim*, versuri (foaia de titlu); *Trei crai*, cântec de stea (p. 45-46); Sofia Nădejde, *Graiul strămoşesc*, „articol de îndrumare": „Mă, fraţilor, un popor tot mai poate căpăta moşia pierdută, dar graiul, odată pierdut, nu se mai poate căpăta" (IV, 1917, p. 35-37); *Cuvinte despre economie*, sfaturi (p. 43-47); *Cuvinte despre sănătate*, sfaturi (p. 48-55); *Neamul românesc şi ţările locuite de el*, date demografice (p. 56-59); *Proverbe patriotice* (p. 64); *Cugetări şi vorbe înţălepte* (p. 8, 12, 16); *Proverbe* (p. 14, 42, 47, 55); I. Negruzzi, *Sfat*, versuri (p. 6); Carmen Sylva, *Furtuna, bruma şi soarele*, versuri (p. 10); V. Alecsandri, *Cântec de lume*, versuri (p. 37); George Sion, *Mult e dulce şi frumoasă / Limba ce-o vorbim*, versuri (V, 1918, foaia de titlu); Vasile Alecsandri, *Marşul călăraşilor*, versuri (p. 62); George Coşbuc, *Graiul neamului*, versuri (p. 63-64). Pe coperta 1, la fiecare tom apare [Ţăran la câmp], desen. Pe coperta a 3-a a tomului din 1917 este lista cărţilor existente în redacţia gazetei „Cuvânt moldovenesc".

„Calendarul «Neamul românesc»...", Vălenii de Munte (1909-1916) şi Iaşi (1917-1918), publicat de Nicolae Iorga, difuzează studii şi documente, evocări istorice, cronici culturale, note de călătorie, versuri, folclor, maxime şi cugetări, traduceri[222]. Între acestea: N. Iorga, *Cugetări* (I, 1909, p. 34-38); [Giacomo]

---

[221] De format 18×13 cm, cu un număr variabil de pagini: 48 p. (1914), 64 p. (1915, 1917 şi 1918), „Calendarul moldovenesc" apare în limba română, cu caractere ruseşti, fiind editat de redacţia ziarului „Cuvânt moldovenesc". Imprimarea se face la Tipografia lui V. V. Iacubovici (1914-1917) şi la Tipografia tovărăşiei „Editura basarabeană" (1918). Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 393-394.

[222] De format 19×12 cm (1909), 17×12 cm (1918), având un număr variabil de pagini: 111 p. (1909), 141 p. + 7 pl. (1910), 96 p. (1913); 125 p. (1917), „Calendarul «Neamul

Leopardi, *Dialog între un vânzător de almanahuri şi un trecător*, traducere de Fl. din Poieşti (p. 45-47); [Gotthold Ephraim] Lessing, *Măgarii*, fabule, traducere de I. Mihalache (p. 68-71); N. Iorga, *Calendarul sufletelor*, cugetări (p. 85-86); *Cronica anului*, informaţii cu caracter politic, economic şi cultural din ţară şi de la românii de peste hotare (p. 87-110); A. Lamartine, *Bonaparte*, versuri, fragment de meditaţie, traducere de M. Iorgulescu (p. 66-67); [N. Iorga], *La serbarea zilei de 24 Ianuar*, cuvântare ţinută la Iaşi, în ziua de 24 ianuarie 1909 (II, 1910, p. 39-59); [N. Iorga], *Cronica românească a anului* (p. 99-137); Tudor Pamfile, *Leder şi Lădunca*, poveste auzită în judeţul Iaşi (p. 69-81); Virgil Gabrielescu, *Din chestia ţărănească*, Bucureşti, 30 sept. 1910, articol despre arendăşia în România: obştile săteşti, băncile populare şi noua concepţie asupra proprietăţii, după desfiinţarea arendăşiei (p. 83-136); *Cronica anului*, material referitor la românii din ţară şi de peste hotare (p. 137-169); *Cântecul lui Ştefan-Vodă*, versuri, folclor cules din comuna Nereju, plasa Vrancea (p. 62-64); Ap[ostol] Culea, *Poezia populară dobrogeană*, studiu (IV, 1912, p. 94-103); Tiberiu Crudu, *Scrisoare*, versuri adresate unor prieteni din Paris: despre sărăcia, abuzurile şi mizeria din satul său natal (p. 108-116); *Din ţară*, articole cu caracter politic (p. 136-148); Tudor Pamfile, *Zâna-Stelina*, poveste auzită de la Ion al Michiului din Ţepu, judeţul Tecuci (V, 1913, p. 17-22); A. P. Cehov, *Preparatorul*, schiţă, traducere de I. Licea (p. 45-47); [În curte la Ştefan-Vodă], colinde (p. 23, 25); [Şapte colinde din Ardeal] (p. 29-31); Friedrich von Schiller, *Cântecul clopotului*, poem (p. 68-80); N. Iorga, *Legăturile cu aliaţii noştri*, articol politic (VIII, 1917, p. 22-54); P. Partenie, *Două umbre*, proză, cu referire la exodul ardelenilor în timpul războiului (p. 56-60); *O poetă belgiană în 1877-1878 despre români*, fragment din volumul *România*, publicat la Bruxelles, în 1878, de Marie Nizet, traducere de N. Iorga (p. 81-83); Tucidide, *Lauda celor morţi pentru ţară* [„Cuvântul funebru rostit de Pericle la îngroparea eroilor căzuţi în anul dintâi al Războiului Peloponesiac"], traducere de T. Naum (p. 88-93); V[asile] Bogrea, *Pangermanism cultural* (p. 96-99); *Câteva scrisori ale poetului C. Conachi*, documente de epocă (p. 114-125); *Francia epică*. Din *Cântecul lui Roland. Cântul III*, traducere de Teodor Naum (p.72-79); Marie Nizet, *Închinare Oltului*, 2-14 martie 1878, evocarea unor figuri de domnitori din istoria noastră naţională: Decebal, Traian, Mircea cel Bătrân, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, traducere de N. Iorga (p. 84-97); *Cronica războiului*, un documentar referitor la evenimentele interne şi externe din perioada 1914-1917, care valorifică şi articole din câteva periodice olandeze (IX, 1918, p. 17-84).

---

românesc»..." este imprimat la Tipografia Societăţii „Neamul românesc" din Vălenii de Munte (1909-1916) şi la Tipografia „Dacia" – P. Iliescu din Iaşi (1917-1918). Tomul pe anul 1910 este închinat Unirii Principatelor Române, având pe coperta 1 portretul lui Alexandru Ioan Cuza într-un frumos chenar cu motive florale la colţuri. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 405-408.

„Calendarul nostru", Bârlad, 1918, publică literatură cu subiecte de război, amintiri, studii şi articole[223]. Dintre acestea: N. Iorga, *O judecată românească despre război*, comentariu referitor la participarea armatei române la Primul Război Mondial (I, 1918, p. 19-34); Bogdan P[etriceicu]-Hasdeu, *Austria în poziţie*, pamflet, reproducere din volumul *Noi şi voi* (p. 36-37); I. Creangă, *Amintiri din copilărie*, fragment (p. 39-46); I. [L.] Caragiale, *Tempora*, schiţă satirică (p. 47-52); Barbu [Ştefănescu] Delavrancea, *Două lacrimi*, schiţă (p. 55-59); I. Simionescu, *Imnul muncii*, un îndemn la muncă pentru refacerea ţării după război (p. 60-64); P[amfil] Şeicaru, *Din învăţăturile războiului*, elogiu adus soldatului-ţăran (p. 66-68); A. V[lahuţă], *Frângurele*, aforisme (p. 70); D[imitrie] Iov, *Băjenarii*, „însemnări din război" (p. 72-75); M. Lupescu, *Nevoia este cel mai bun învăţător*, poveste auzită de la Vasile al lui Toader din satul Holdiţa, judeţul Suceava (p. 82-84); T. Pamfile, *De-a lungul Dunării*, însemnări din Războiul pentru Independenţă (p. 112-118); I. Posescu, *Cultura viilor. Hibrizii şi producătorii direcţi*, „articol de îndrumare" (p. 145-150); M. Eminescu, *Moldova*, versuri (p. 18); A. Vlahuţă, *Din zile grele*, versuri (p. 35-36); V. Voiculescu, *Sunt culmi*, versuri (p. 46); Nichifor Crainic, *Patria*, versuri (p. 53-54); A. Mândru [Atanasie Gheorghiu], *Mănăstirea Putna*, versuri (p. 59); G. Tutoveanu, *Sus frunţile, eroi!*, versuri (p. 65); V. Voiculescu, *Am visat*, versuri (p. 75); G. Tutoveanu, *Rugăciunea ostaşului*, versuri (p. 84-85); G. Coşbuc, *Crăciunul în tabără*, versuri (p. 103-104); G. Tutoveanu, *Ştefan-Vodă*, versuri (p. 119); P.[anait] Cerna, *Către pace*, versuri (p. 150-151).

„Calendarul partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria...", Arad, 1913-1918, redactat de C. Savu (1914-1917) şi I. Clopoţel (1918), ilustrează formele de exprimare ale luptei pentru drepturile politice ale românilor din Transilvania, fiind „o punte de legătură culturală" a românilor din Transilvania şi Ungaria cu fraţii lor din România şi din celelalte provincii istorice, susţinând totodată „acel spirit social fără de care nu poate exista un popor", „conservându-ne o limbă românească expresivă, ca suport al acestui spirit"[224]. Calendarul publică informaţii diverse, sfaturi şi îndrumări practice pentru plugari,

[223] De format 16×10 cm, cu 160 de pagini, „Calendarul nostru" este imprimat la Tipografia „C. D. Lupaşcu" din Bârlad. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 409-410.

[224] De format 27×20 cm (1913), 20×13 cm (1918), cu un număr variabil de pagini: 156 p. + 10 f. reclame + 14 pl. pentru însemnări (1913), 138 p. + 31 f. reclame + 14 pl. (1914), 119 p. (1916), 320 p. + 23 pl. (1917), 160 p. + 8 pl. (1918). „Calendarul partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria..." este imprimat la Tipografia „Concordia" din Arad. În 1913, apare într-o „ediţie poporală". Din 1914, apare cu titlul schimbat: „Calendarul partidului naţional român din Ungaria şi Transilvania". Vezi I. Clopoţel, *O putere socială ascendentă: presa*, în „Societatea de mâine", Cluj, anul II, nr. 19, 1925, p. 327-328; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 415-419; Andrei Negru, *Sociologia presei*, în volumul *Ion Clopoţel. Studiu monografic*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003, p. 21-38.

îndrumări economice, documente politice, anecdote, snoave, povestiri, nuvele, reportaje, evocări, comentarii asupra situaţiei politice interne şi internaţionale, traduceri, urmărind „să cultive limba şi simţirea românească". Dintre acestea: *Răvaşul aşezămintelor noastre româneşti, bisericeşti, şcolare, cultural-sociale etc.*, documentar (I, 1913, p. 58-71); [I. L. Caragiale], *Calul dracului*, schiţă, reproducere din volumul *Schiţe nouă*, din 1910 (p. 75-78); *Baronul şi iobagul*, snoavă din popor (p. 103-105); Maria Cioban, *La baie la împărăţie*, poveste (p. 110-112); N. Petra-Petrescu, *Cei patru fraţi*, poveste slavă (p. 114-115); Maria Cioban, *Tăul Cornii*, legendă din Munţii Apuseni (p. 116-118); *Răvaşul societăţilor financiare române*, articol documentar, republicare după „Anuarul băncilor", din 1912 (p. 148-155); G. Coşbuc, *Nunta în codru*, versuri, reproducere din volumul *Ziarul unui pierde-vară* (p. 73-74); P. Dulfu, *Păcală însurat*, din volumul *Isprăvile lui Păcală*, ediţia a III-a, „aflată în pregătire pentru tipar" (p. 79-82); *Răvaşul aşezămintelor noastre româneşti, bisericeşti, şcolare, culturale, sociale, economice etc.*, documentar (II, 1914, p. 58-68); Z[aharia] Bârsan, *Aurel Vlaicu*, articol omagial, reproducere din „Luceafărul" (p. 70-73); [L. N.] Tolstoi, *Rugăciunea*, poveste, traducere de N. Petra Petrescu (p. 88-90); *Cuza-Vodă*, scurt istoric al domniei, scris cu ocazia dezvelirii statuii de la Iaşi (p. 98-99); *Armata română în Bulgaria*, însemnări, schiţe, ordine de zi, semnate de Mihail Sadoveanu, generalul Mustaţă ş.a. (p. 102-107); Dimitrie Abeleanu, *Aromânii*, articol referitor la grupurile aromânilor, limbă, ocupaţii, port (p. 108-110); I. Valaori, *Chestiunea aromânească* (p. 110-112); Ioan C. Fundescu, *Ţiganul şi popa*, anecdotă (p. 131); *Moara dracului*, poveste, reproducere din volumul lui P. Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, publicată de Academia Română (p. 132-133); G. Coşbuc, *Cântec barbar*, versuri, reproducere din volumul *Balade şi idile* (p. 69); *Răvaşul aşezămintelor noastre româneşti, bisericeşti, şcolare, culturale, sociale, economice etc.*, documentar (IV, 1916, p. 58-68); Sofia Nădejde, *Zâna florilor*, schiţă, reproducere din „Albina" (p.92-93); A[ron] Cotruş, *Revolta*, versuri (p. 100-101); Carmen Sylva, *Piatra arsă*, schiţă (V, 1917, p. 107-111); Dumitru Stăncescu, *Păsărica lainică (rătăcitoare)*, basm cules de autor (p. 116-132); *Cronica zilelor noastre: războiul lumii*, documentar amplu, care publică la subsol date geografice, istorice şi economice despre ţările beligerante (p. 161-262); Gr. Alexandrescu, *Rugăciune*, versuri (p. 97-98); M. Eminescu, *Pe lângă plopii fără soţ...*, versuri (p. 103-104); Dimitrie Bolintineanu, *Daniil Sihastrul*, versuri (p. 112); Iacob Negruzzi, *Epistola II. Către Alecsandri*, versuri (p. 126-128); Vasile Alecsandri, *Păstorii şi plugarii Sentinela română*, versuri (p. 135, 137-140); Al. Vlahuţă, *Pace vouă!*, sonet (p. 160); *Din viaţa domnitorului Francisc-Iosif I*, evocare (VI, 1918, p. 52-54); *Vitejii români din armata austro-ungară*, documentar (p. 77-83); Ion Clopoţel, *Se începe o lume nouă*, articol (p. 85-89); I. Costa, *Ceva despre votul universal*, articol (p. 92-96); *Educaţia economică a preoţilor*, articol de îndrumare (p. 103-105); D. Anghel, *Trandafirii roşii*, legendă (p. 123-126); [Alexandru Dumas], *Din minunile lui Isus ca prunc*, legende

selectate şi traduse de I. Clopoţel din volumul neterminat *Isaac Laquedem*, Paris, 1906 (p. 126-132); I. C. Vissarion, *Isus şi tâlharul*, poveste (p. 134-138); [L. N.] Tolstoi, *Dumnezeu*, traducere de Liviu Rebreanu (p. 139-140); *Un străin despre români*, articol, cu referire la ţăranul român (p. 147-148); Şt. O. Iosif, *Icoană din Carpaţi*, versuri, reproducere din volumul *Poezii*, 1910 (p. 97-98); Mihail Codreanu, *Pastorală*, sonet, reproducere din volumul *Statui*, publicat în 1914 (p. 138); D. Anghel, *Cântecul seminţelor*, versuri, poezie preluată din volumul *Fantezii*, 1909 (p. 145). Calendarul este ilustrat cu portrete ale unor personalităţi transilvănene, scene din viaţa de redacţie de la „Românul" (I, 1913), *Aurel Vlaicu zburând* (II, 1914), evenimente locale, monarhi şi imagini din război (IV, 1916; V, 1917), reproduceri după lucrări de artă: Stefano della Bella, *Războiul*; Al. S. Iorga, [Gravură] (VI, 1918).

„Calendariu aşezat pe şapte planete, în care să cuprind 140 de ani începându-să de la 1816 şi până la 1956...", Iaşi (1816, 1823), Bucureşti (1823-1858, 1863, 1879, 1894), Braşov (1859), Craiova (1886, 1892), Bârlad (1911), Bucureşti (1887-1899), publică previziuni meteorologice, date astronomice, sfaturi gospodăreşti, agricole, sanitare, evocă personalităţi ale culturii noastre care au contribuit la „regenerarea limbii", proză[225]. Dintre materialele difuzate prin cele câteva tomuri ce ni s-au păstrat, reţinem: *Arătare pentru seminţe*, „articol de îndrumare" (1836, p. 33-34); *Trepetnic pentru semne omeneşti* (p. 108-114); *O aflare nouă pentru tămăduirea de vătămătoarea boală a ciumei*, articol referitor la „valoarea terapeutică a untdelemnului" (p. 115-117); *Începutul zodiilor ce spun omului toate, anume viaţa lui cum va petrece şi ce primejdii va avea* (p. 126-146); *Numele a mai mulţi bărbaţi şi tineri ce au contribuit sau au figurat la regenerarea limbii*, articol cu referire la Ienăchiţă şi Iancu Văcărescu, Gheorghe Lazăr, Dimitrie Cantemir, Grigore Ureche, Gheorghe Şincai (1847, p. 5); *Arătare*

[225] De format *in octavo*/8° (1823), 18×11 cm (1859), 17×10 cm (1836), 18×11 cm (1847, 1858, 1863), 18×12 cm (1886, 1889), calendarul apare cu scriere chirilică, la Iaşi, Braşov şi Bucureşti, până în 1858, cu alfabet de tranziţie (1863, 1879 şi 1894) şi cu litere latine. Deşi sunt considerate calendare diferite, acestea reprezintă acelaşi fel de calendar, judecând lucrurile după format, scopul urmărit, literatura difuzată şi publicul pentru al cărui orizont de aşteptare este conceput. Calendarul de la Iaşi, inspirit din calendarul lui Mihail Strilbiţchi, este imprimat la Tipografia Mitropoliei (1816) şi la Tipografia politicească (1823). Calendarele de la Bucureşti sunt editate de I. Romanov, fiind imprimate la Tipografia „Naţională" (din 1856) de I. Romanov şi comp. (1863) şi de Librăria H. Steinberg (1894). Calendarul de la Braşov este întocmit „cu cheltuiala dumisale neguţătorului Manolache Barbu din Bârlad" şi este imprimat la Tipografia lui Ioane Gätt. Calendarul de la Craiova, „bine corectat şi îndreptat", este editat şi tipărit de Filip Lazăr, iar cel de la Bârlad este imprimat la „Moderna", Tipografie şi legătorie de cărţi. Calendarul de la Bucureşti, din perioada 1887-1899, apare la Editura Typo-litografiei „Dor. P. Cucu", apoi la Librăria H. Steinberg. Tomul din 1899 este alcătuit de către arhiereul Calistrat, de la Biserica „Sfântul Gheorghe". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 419-422.

pentru seminţe, sfaturi gospodăreşti (p. 47-48); *Spunere de casnici*, prezentarea trăsăturilor morale ale celor născuţi la anumite date (p. 47-52); *Trepetnic pentru semne omenşti* (p. 122-128); *Începutul zodiilor ce spun omului toate, anume viaţa lui cum va petrece şi ce primejdii va avea* (p. 140-160); *Omul şi anii vieţii lui*, povestire (p. 177-181); *Arătare pentru seminţe*, sfaturi gospodăreşti (1856, p. 57-58); *Gromovnicul pe 12 zodii*, astrologie (p. 64-80); *Trepetnic pentru semne omenşti* (p. 134-140); *Omul şi anii vieţii lui*, poveste (p. 188-181); *Învăţătură pentru semănături* (1886, p. 63-64); *Cele douăsprezece zodii* (1887, p. 139-164); *Tălmăcirea viselor*, oniromanţie (1911, p. 133-185); [dr.] „profet" Esdras, *Zile norocoase, Zile nenorocoase* (p. 190, 191).

„Călendariu pentru poporul românesc...", Braşov, 1852-1865, întocmit de George Bariţiu (1812-1893), întemeietor al presei româneşti din Transilvania, are profil cultural şi manifestă interes pentru „antichităţile romane" de la noi, pentru probleme de limbă şi istorie, popularizând totodată creaţiile scriitorilor din Principate[226]. Dintre materialele difuzate de această „publicaţie modestă, dar animată de încredere în puterea luminării": *Convorbire între doi veri despre călendariu*, articol referitor la rostul calendarului (I, 1852, p. 3-6); *Spice de învăţătură bună*, maxime preluate din Schiller, Helvetius, La Fontaine, La Rochefoucauld, Knigge, Goethe, Frederic II, Yung, Mme Cottin, Fénelon (p. 6-8); *Pentru agricultură*, sfaturi (p. 8-10); Antioh Cantemir, *Şoarecele de ţeară şi cel de oraş*, fabulă (p. 10-11); Gr. Alexandrescu, *Vulpea liberală*, fabulă (p. 11-12); *Istoria comerciului prescurtată* (II, 1853, p. 9-21); [Florian Aaron], *Urme de antichităţi romane*, articol preluat din „Anuarul Prinţipatului Ţării Româneşti" editat de ing. Vladimir Blaremberg, în 1842; George Bariţiu recomandă studierea antichităţilor romane din Ţara Românească şi Transilvania, criticând totodată „batjocura ce se făcu mozaicelor de la Grădişte în ţéra Haţegului" (p. 27-43); *Pentru scrierea limbii româneşti cu litere latine sau strămoşeşti* (p. 59-61); Antioh Cantemir, *Satira VIII*, versuri (p. 43-47); Victor Hugo, *Războiul*, baladă, traducere de C. Negruzzi (p. 47-49); Alfons de Lamartine, *Către o tânără moldovană*, odă, dedicată Hermionei Asachi (p. 50-51); [V. Alecsandri], *Badiul*, „o baladă populară culeasă din gura poporului moldovean" (p. 56-59); [G. Bariţiu], *Sărbătorile noastre bisericeşti în raport cu moralitatea, economia şi puseţiunea*

---

[226] De format 19×12 cm (1852), 19×22 cm (1858), având un număr variabil de pagini: XVIII + 24 p. (1852), XVIII + 76 p. (1853), XVIII + 80 p. (1853), XVII + 48 p. (1859), XVIII + 64 p. (1863), XVI + 36 p. (1865), „Călendariul pentru poporul românesc...", „întocmit pe gradurile şi clima Transilvaniei, Ungariei, Ţării Româneşti şi Moldaviei" de George Bariţiu, este imprimat în Tipografia lui Römer & Krammer din Braşov. Din 1855, apare cu titlul schimbat: „Călindar pentru poporul român cu privire la mai multe cerinţe ale lui". Un istoric al periodicului publică Ion Muşlea, *Calendarele lui Bariţiu (1852-1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea şi difuzarea lor*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", Bucureşti, anul II, 1957, p. 255-261. Vezi şi: DLRO, 1979, p. 76-79; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 429-434.

noastră socială şi civilă, articol de atitudine: numărul mare de sărbători religioase - 104 zile pe an! - frânează dezvoltarea economică şi culturală a românilor (III, 1854, p. 17-22); *Ce este Călindariul?*, articol referitor la istoricul şi rolul calendarului, de la romani până la Revoluţia Franceză (p. 52-59); *Sentinţe şi cugetări*, material cu excerpte din Camoëns, La Fontaine, Homer, Seneca, Schiller, Fénelon, Voltaire, W. Scott, J. Swift, M. Claudius, Socrate, Mme de Sévigné, Cicero, Helvetius (p. 60-63); *Date statistice despre Transilvania*, documentar referitor la numărul românilor şi al altor naţionalităţi, organizare politică, administrativă şi militară (p. 63-68); [D. Bolintineanu], *Visul lui Ştefan cel Mare*, versuri (p. 30-32), [V. Alecsandri], *Constantin Brâncoveanu*, baladă populară (p. 42-45); *Cunoştinţe economice*, articol de îndrumare (IV, 1855, p. 33-38); *Muzica la noi*, articol în care G. Bariţiu recomandă mai mult interes pentru cultivarea muzicii naţionale (p. 38-43); *Avem noi şcoli?*, articol de atitudine, în care îngrijitorul calendarului susţine necesitatea înfiinţării de şcoli româneşti pentru combaterea obscurantismului (p. 46-49); *Femeile bune*, articol de îndrumare, elogiind virtuţile femeii ca soţie şi mamă (p. 68-70); Vasile Alecsandri, *Lăcrămioare, Dorul României, Altarul Mănăstirii Putna*, versuri (p. 49-50, 50-51, 54-55); Dim. Bolintineanu, *Moartea lui Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare şi maica sa*, versuri (p. 59-61, 61-63); G. S.[ion], *Unui exilat*, versuri (p. 63-65); [George Bariţiu], *Soţietatea agronomică din Ardeal*, articol despre societatea înfiinţată în 1844 de câţiva „proprietari luminaţi" (V, 1856, p. 30-32); *Împărţeala Transilvaniei*, documentar, urmărind organizarea pe comitate, scaune şi districte (p. 67-70); Gr. Alexandrescu, *Doctorul şi bolnavul, Ogarul şi [i]epurele*, fabule (p. 59-60, 60-61); [G. Bariţiu], *Articole de folos comun. Fierul. Drumurile de fier, Despre purtarea catastifelor. Cunoştinţe de agricultură*, „articole de îndrumare" (p. 6-11, 12-19, 19-25); George Bariţiu, *Unde am ajuns noi în literatura noastră naţională*, „articol de îndrumare": după întocmirea de abecedare şi gramatici, autorul consideră că noi, românii, trebuie să ne preocupăm acum pentru crearea unei literaturi naţionale (p. 25-31); dr. [S. Iacob] Cihac, *Florile Moldovei*, documentar, scris cu alfabet chirilic şi latin, cuprinzând denumirile botanice culese de autor (p. 34-43); [George Bariţiu], *Să învăţăm limbile romanice*, „articol de îndrumare": învăţarea limbilor romanice reprezintă un mijloc pentru cultivarea limbii româneşti şi pentru deşteptarea naţională (p. 43-45); V. Alecsandri, *Baba-Cloanţa, Andrii-Popa*, balade (p. 45-50, 51-53); G. Sion, *Norocul*, versuri (p. 53-55); A. Donici, *Turma şi cânele*, fabulă (p. 63-64); [G. Bariţiu], *Articol economic*, pledoarie pentru albinărit (VII, 1858, p. 1-6); *Vocabular de numele plantelor transilvane, românesc-latinesc, nemţesc şi unguresc*, întocmit după sistemul lui L. Linné, A-F (p. 25-35); V. Alecsandri, *Dolca*, baladă populară (p. 67-71); D[imitrie] G[usti], *Orbul în deşteptare*, versuri (p. 73-75); [G. Bariţiu], *Măiestria de a petrece cu oamenii*, articol de îndrumare: comportarea în societate (IX, 1860, p. 30-36); G[eorge] B[ariţiu], *Porturile româneşti*, articol despre originea romană a portului românesc, importanţa lui naţională, etnografică şi

economică (p. 36-45); V. Alecsandri, *Şalga*, baladă populară (p. 73-75); [G. Bariţiu], *Album românesc*, scrisoarea lui V. Boerescu către Gh. Tattarescu, în legătură cu alcătuirea unui album naţional (X, 1861, p. 43-45); [G. Bariţiu], *Muzica noastră naţională*, articol referitor la valoarea ariilor naţionale, a cântecelor bătrâneşti, a jocurilor şi instrumentelor muzicale populare (p. 60-66); I. [Heliade]-Rădulescu, *Mihai. În ajunul bătăliei de la Călugăreni*, versuri (p. 68-70); D. Bolintineanu, *Ştefan cel Mare şi Doamna*, versuri (p. 71-72); I. [Heliade]-Rădulescu, *Măceşul şi florile*, fabulă (p. 73-78); D. Gusti, *Bătălia de la Racova*, proză (XI, 1862, p. 47-49); *Despre medicina populară*, articol preluat din „Amicul literaturii române", redactat de pr. Nifon Bălăşescu (p. 49-53); [Vincenţiu] Babeş, *Cerşetorul*, versuri (p. 63-66); *Cântec panduresc*, versuri, retipărite din „Poporul suveran", redactat de D. Bolintineanu (p. 66-67); G. Bariţiu, *Despre artele frumoase, cu aplicarea lor la cerinţele poporului românesc*, Zărneşti, 18 iul. 1862, articol în care autorul scoate în evidenţă necesitatea cultivării stilului naţional în arte şi a valorificării poeziei populare (XII, 1863, p. 1-17); G. Bariţiu, *Memorial pentru cel dintâi drum de fier în România unită*, 27 februarie 1862, document prezentat domnitorului Alexandru Ioan Cuza, la 16 martie 1862, de către George Bariţiu, ca „plenipotent al districtului şi Cetăţii Braşovului, în cestiunea drumurilor de fer" (p. 21-34); *Patriotul neutral*, satiră la adresa profitorilor politici îmbrăcaţi în straiele „neutralităţii" (p. 54-55); V. Alecsandri, *Steaua ţării, Moţul şi secuiul, Ştefan-Vodă şi şoimul*, versuri (p. 50-51, 51-52, 53); G. Bariţiu, *Ioan Maiorescu*. Sibiu, 20 sept. 1864, evocare, cu bogate date şi informaţii biobibliografice (XIV, 1865, p. 2-11); [G. Bariţiu], *Dora d'Istria*, articol care scoate în relief erudiţia şi activitatea progresistă a Elenei Ghica (1828-1888)[227], fiica lui M. D. Ghica (p. 11-12); G. Tăutu, *Ţara mea*, versuri, retipărire din volumul apărut la Iaşi, în 1862 (p. 28-30).

I. 4. Pledoaria pentru viaţa practică, educaţia poporului şi emanciparea ţării

În acest subcapitol, consemnăm, din aceleaşi raţiuni, o serie de calendare româneşti, care, prin profilul şi contribuţia lor, au urmărit educaţia poporului

[227] Elena Ghica, scriitoare care a promovat consecvent în presa străină din secolul al XIX-lea valorile şi drepturile românilor, militantă neobosită pentru emanciparea femeilor, „întruchiparea desăvârşită a dezvoltării integrale a personalităţii", „o insulă exotică a culturii române" şi încă o ilustră necunoscută pentru publicul larg din România, reprezintă alături de Anna de Noailles (1873-1933), Martha Bibescu (1889-1973) şi Elena Văcărescu (1864-1947) „salba de prinţese românce care au fermecat Europa prin cultura, rafinamentul şi spiritul lor creator". Vezi, între altele, George Marcu (coord), *Enciclopedia personalităţilor feminine din România*, Cuvânt-înainte de acad. Marius Sala, Bucureşti, Editura Meronia, 2012.

pentru viaţa practică şi emanciparea ţării. În acelaşi timp, multe dintre acestea se disting printr-o incontestabilă valoare documentară:

„Calendar pentru poporul românеasc...", Iaşi, 1842-1846, întocmit şi publicat de Mihail Kogălniceanu, reprezintă „un mijloc de largă şi eficientă educare pentru marele public" al vremii, „o enciclopedie de cunoştinţe aplicate la un obiect concret şi un barometru al necesităţilor şi aspiraţiilor sociale şi, mai ales, culturale ale perioadei premergătoare Revoluţiei de la 1848"[228]. Calendarul prefigurează un „program practic" de emancipare a ţării şi de educaţie a poporului, publicând, în acest sens, literatură, tradiţii, evocări istorice, articole de îndrumare, de atitudine şi critică socială. Dintre acestea: *Cercări făcute de om, spre a zbura în aer cu aripi*, legendă („tradiţiune") despre zidirea Mănăstirii „Trei Ierarhi" (I, 1842, p. 25-30); *Vase cu aburi*, articol ce evidenţiază importanţa acestora pentru economia naţională (p. 32-34); *Cunoştinţe practice*, articol de îndrumare pentru săteni (p. 37-39); *Suveranii, populaţia şi capitalele Europei*, documentar tipărit şi în anii următori (p. 40-45); [Mihail Kogălniceanu], *Holerca*, „articol de îndrumare", prezentând „pericolul beţiei" şi măsurile de combatere (II, 1843, p. 39-44); *Despre fâneţele semănate* (p. 74-83); [Mihail Kogălniceanu], *Fabrică de instrumenturi de agricultură în Iaşi*, articol în care autorul recomandă înfiinţarea şcolilor de agricultură, traducerea lucrărilor de specialitate în limba română, precum şi „împărţirea de jurnaluri şi almanace [almanahuri] populare" (p. 84-86); *Poezii româneşti*, articol în care M. Kogălniceanu recomandă tinerilor scriitori să renunţe la imitaţia scrierilor străine şi să se inspire din „tradiţiunile" naţionale, oferind ca dovadă „a frumuseţii şi a tipului naţional" trei poezii selectate din colecţia de „doine" a lui Vasile Alecsandri, aflată încă în manuscris (p. 87); *Sentinţe şi cugetări*, excerpte din B. Franklin, M-me de Staël, M-me de Maintenon, traduse de M. Kogălniceanu (p. 97-98); *Albinele*, articol referitor la viaţa organizată a acestora (III, 1844, p. 41-53); *Din istoria patriei. Ioan Albrecht şi Ştefan cel Mare*, traducere de M. Kogălniceanu (p. 53-56); Pitar [Ion] Ionescu [de la Brad], *Despre contracturile moşiilor*, articol în care autorul recomandă introducerea sistemului de la

---

[228] De format 18×11 cm (1842), 19×12 cm (1845, 1846), cu un număr variabil de pagini: 9 f. + 54 p. (1842), 1 f. + 100 p. (1843), 1 f. + 132 p. (1844), 1 f. + 200 p. (1845 şi 1846). „Calendarul pentru poporul românеasc..." apare în scriere chirilică împreună cu „Almanah de învăţătură şi petrecere" şi este imprimat la Cantora „Foiei săteşti". Prin rezoluţia Sfatului Administrativ, din 26 iunie 1840, Mihail Kogălniceanu obţine aprobarea de a edita şi tipări „Almanah de învăţătură şi petrecere" timp de şapte ani, la un preţ de şase sorocoveţi exemplarul, Ocârmuirea angajându-se totodată să popularizeze şi să difuzeze periodicul. Un istoric al acestui calendar publică Dan Simonescu, *Contribuţii la bibliografia operelor lui Mihail Kogălniceanu*, în „Studii şi materiale de istorie modernă", Bucureşti, anul I, nr. 4, 1955, p. 453-473. Vezi şi Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu, 1817-1891. Bibliografie*, Bucureşti, 1976; DLRO, 1979, p. 479-483; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 434-440; Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 779-784.

Roville, din Franţa, adaptabil situaţiei din Moldova (p. 57-59); [Mihail Kogălniceanu], *Fiziologia provincialului în Iaşi*, localizare, după P. Durand, *Physiologie du provincial à Paris* (p. 60-74); V. Alecsandri, *Toader şi Mărinda*, povestire (p. 82-91); C. Negruzzi, *Lumânărică*, proză (*Scrisoarea III*), portret din categoria fiziologiilor, scriere ilustrativă pentru pilda biblică a celui care, în lume, „a umblat bine făcând", prin care autorul este un precursor al unei direcţii noi în proza noastră - „estetica duioşiei"; proza apare pentru prima oară în acest calendar (p. 102-104); *Cunoştinţe practice*, sfaturi culinare (p. 100); *Sentinţe şi cugetări*, excerpte din Diderot, Pascal, Franklin, Fénelon, Swift (p. 110); Narrateur Identique [N. Istrati], *Correspondenţia între doi amorezi sau limba românească la anii 1822 şi 1832*, satiră, cu o completare şi tălmăcirea a 79 de cuvinte (p. 92-96); [A. Donici], *Paingul şi bondarul, Braminul*, fabule (p. 106-107, 107-108); [M. Kogălniceanu], *Despre civilizaţie*, „articol de îndrumare" (IV, 1845, p. 17-21); C. Negruzzi, *Sobieski şi românii*, nuvelă istorică circulând în epocă mai ales sub titlul *Sobieski şi plăieşii*, publicată pentru prima oară aici (p. 22-29); V. Alecsandri, *Borsec*, proză, „o fiziologie colectivă şi socială", care se publică pentru prima oară în acest calendar (p. 30-41); [Mihail Kogălniceanu], *Ştefan cel Mare în Târgul Băii*, articol referitor la cercetările întreprinse de către „Iablanţi, mădular" al Academiei Maghiare, în 1844, la locul luptei de la 1467 (p. 42-56); [Honoré de Balzac], *Bărbaţi, femei şi amorezi*, traducere de M. Kogălniceanu din *Physiologie du mariage*, Paris, 1830 (p. 57-73); [Mihail Kogălniceanu], *Despre velniţe şi urmările lor*, articol de atitudine şi îndrumare, continuare a celui despre „holercă", din 1843 (p. 74-82); Radu Curălescu de la Cişmeaua Văruită [Alexandru Weltmann], *Tunsul*, întâmplare adevărată din Valahia, o frescă socială a vieţii bucureştene de dinainte de 1840, traducere de A. Donici (p. 83-110); V. Alecsandri, *Iaşii în 1844*, proză în care este inserată poezia *Bahluiul*, „o fiziologie colectivă şi socială", care vede aici pentru prima oară lumina tiparului (p. 111-125); [Mihail Kogălniceanu], *Catolicii din Moldova*, date statistice preluate din „Calendar catolic pe anul 1845" (p. 126-128); *Portul naţional*, articol în care autorul recomandă pictorului A. Kaufmann să alcătuiască un album, având ca model *Album valaque*, tipărit la Paris, în 1843, de M. Bouquet (p. 129-130); *Palatul Ocârmuirii din Iaşi*, documentar, valoros prin bogăţia de date şi informaţii, în care se publică 52 de versuri în limba română şi şase versuri în limba greacă, aparţinând unor autori prezenţi la evenimentul din 1806 (p. 135-144); [Wilhelm de Kotzebue], *Călătorie în Carpaţii Moldaviei*, fragmente traduse de S. Botezatu: descrierea localităţilor Borca şi Hangu din 1840 (p. 153-175); M. K[ogălniceanu], *Despre pauperism*, articol inspirat din opera economistului francez A. G. Blaise, în care autorul propune modalităţi de rezolvare a problemei cerşetorilor (p. 176-184); dr. T. Stamati, *Banii*, articol referitor la valoarea şi necesitatea acestora în dezvoltarea economiei naţionale (p. 188-190); C. N[egruzzi], *Paveaua de lemn*, aspecte sociale din Iaşii epocii (p. 191-192). Calendarul este ilustrat cu vignete, portrete şi litografii,

care apar hors-texte, executate de către pictorii austrieci J. Rey şi A. Kaufmann: *Iaşii în anul 1844, Cetatea Neamţului, Ruinele Băii, Ferestreu pentru pave, Ştefan cel Mare, O cârciumă în Moldova, Palatul Ocârmuirii în Iaşi, Bogdan-Voevod* [cel Orb], *Vasile* [Lupu]-*Voevod, Uliţa pavelii din lemn* (IV, 1845).

„Calendar pentru poporul românească...", Iaşi, 1847-1876, apare împreună cu „Almanah de învăţătură şi petrecere", ca o continuare a „Calendarului pentru poporul românesc", publicat de Mihail Kogălniceanu în perioada 1842-1846. Este editat de Gheorghe Asachi (1847-1869) şi de către fiul acestuia, Alexandru Gh. Asachi (1870-1876)[229]. Gheorghe Asachi, personalitate a mişcării de regenerare naţională din Moldova, păstrează direcţiile fundamentale imprimate de M. Kogălniceanu, lărgind însă sfera culturală a calendarului, în care publică informaţii ştiinţifice de interes practic, sfaturi gospodăreşti şi agricole, informaţii medicale, pilde şi îndrumări morale, etnografie şi folclor, poezie, proză, comentarii politice, traduceri din literatura universală. Originea comună a românilor din toate provinciile istorice şi unitatea lor culturală sunt marile idei care se desprind din paginile „Calendarului pentru poporul românească..." şi ale „Almanahului de învăţătură şi petrecere", periodice în care Gheorghe Asachi îşi publică o mare parte din opera, ele reprezentând „un mijloc fericit de propagare a culturii". Multe dintre materialele publicate aici conturează „un vast program de activitatea patriotică". Dintre acestea, reţinem: G. Seulescu, *Calendariul*, un istoric al acestuia, cu referire la originea latină a numelor zilelor săptămânii, lunilor anului şi a colindelor noastre (VI, 1847, p. 3-21); *Despre români*, date statistice, cu referire la românii din diferite ţinuturi (p. 22-23; *Istro-românii*, articol referitor la originea comună a acestora cu românii şi publicarea unui text în dialect: *Cânticul păstorului istro-român* (p. 24-25); I. Ionescu [de la Brad], *Plugăria şi păstoria sau împărţirea unei moşii în ţearine şi furajuri*, „articol de îndrumare": dezvoltarea agriculturii şi creşterea vitelor după sistemul occidental (p. 40-47); C. Negruzzi, *Despre lupi*, articol referitor la

[229] De format 18×12 cm (1847), 20×13 cm (1853, 1860), 19×12 cm (1866), 22×14 cm (1867, 1871), 23×15 cm (1875), 20×15 cm (1876), având un număr variabil de pagini: XVIII + 74 p. + 2 pl. (1847), XIX + 1 f. + 106 p. + 7 p. stampe (1850), 1 f. + LXIII p. + 1 f. + 126 p. + 10 p. stampe + 1 tabel (1853), XX + 1 f. + 140 p. + 9 p. stampe (1859), XX + 116 p. (1866), 1 f. + XVIII + 84 p. + 6 pl. (1870), 40 p. + 88 p. + 7 pl. (1876), „Calendar pentru poporul românească..." este imprimat la Tipografia Institutului „Albinei" (1847-1871, 1874-1876), la Tipografia Societăţii „Junimea" (1869, supliment, şi 1871, supliment) şi la Tipografia „Lucrătorilor români asociaţi" (1872-1873). Apare cu schimbări de titlu: „Calendar pentru români" (din 1848). Calendarul editează şi câte un supliment (1864, 1869, 1871). Vezi şi N. Iorga, *Gh. Asachi ca tipograf şi editor*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", s. II, XXXII, 1912, p. 743-767; Remus Nicolescu, *Gh. Asachi şi începuturile litografiei în Moldova*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", I, 1955, p. 67-114; George Sorescu, *Gh. Asachi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 78-84; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 440-457; Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 252-257.

economia ţării (p. 54-56); *Colindă*, versuri (p. 13-21); A. Donici, *Vărul primar*, fabulă (p. 68-59); P. Donici, *Văraticul*, istoricul Mănăstirii Văratic (VIII, 1848, p. 12-29); D. Rallet, *Droşcomania*, proză satirică (schiţă de moravuri) (p. 59-62); Gh. A[sahi], *Kir-Angheleu, filosof cosmopolit în Moldova*, articol referitor la viaţa lui T. Angheleu, filosof poliglot şi pictor grec (p. 63-70); Gheorghe Cuciuran, protomedic al Moldovei, *Povăţuiri despre chipul cum trebuie a se feri cineva de holera asiatică... Leacuri casnice*, articol de îndrumare (p. 71-79); *Calendar sanitar*, sfaturi medicale şi îndrumări casnice (p. 80-89); V. Alecsandri, *Păunaşul codrilor*, baladă populară, „găsită la Peatra" în 1844 (p. 93-95); N. Istrati, *Omul şi şarpele*, fabulă (p. 95); [Carol] Mihalik de Hodocin, *Albinele*, „articol de îndrumare", cu referire la întreţinerea prisăcilor şi la o „nouă aflare" (invenţie) pentru care se face reclamă: „sacul-roi", menit a prinde roiul „sigur şi cu înlesnire" (VIII, 1849, p. 28-33); Un doritor de plăcinte, *Plăcintarul ieşan*, satiră la adresa „străinomaniei" (p. 41-45); Gh. A[sachi], *Svidrighelo*, „Nuvelă din istoria patriei" (IX, 1850, p. 33-53); N. Istrati, *Trăsuri din istoria Moldovei*, domnia lui Tomşa II, pe bază de documente istorice (p. 54-71); *Scrisoarea anului 1850*, „Adresată din gloacele sale către cititorii calendarului", satiră socială (p. 72-74); [Gh. Asachi], *Către a mea pungă*, versuri (p. 94); [N.] Istrati, *Romanţă*, 1848, versuri (p. 95-96); Homer, *Din Iliada*, dialogul dintre Hector şi Andromaca (p. 97); [N.] Istrati, *Lumina şi întunericul. Scenă din iad*, fabulă (p. 98-99); [N. Istrati], *Văduva şi judecătorul. Scenă din lume*, fabulă, cu textul integral cenzurat (p. 99-100); N. Istrati, *Veniamin, mitropolit al Moldovei*, medalion (X, 1851, p. 15-26); [Gh. Asachi], *Elena din Moldavia. Din istoria patriei*, articol închinat domniţei Olena, fiica lui Ştefan cel Mare, cu informaţii „scoase din istoriile Moldovei, a[le] Rosiei şi a[le] Poloniei" (p. 27-63); *Telegraful electric*, articol care difuzează informaţii ştiinţifice (p. 83-88); dr. [A.] Fătu, *Despre mişcare şi a ei înrâurire asupra sănătăţii*, „articol de îndrumare" (p. 90-99); [Gh. Asachi], *Amorul plugar*, versuri (p. 112-113); A. Donici, *Umbra şi omul*, fabulă (p. 113-114); [Gh. Asachi], *Painginii*, fabulă (p. 114-115); [G. Seulescu], *Biografia sfinţilor*, documentar, tipărit şi în următoarele două tomuri (XI, 1852, p. XVII-XXXII); Gh. Asachi, *Dragoş, restatornicitorul domniei românilor în Dacia Transalpină, numită după aceea Moldova, în anul 1352*, „novelă" despre istorie şi tradiţie (p. 14-49); N. Istrati, *Cele din urmă evenimente ale Cetăţuiei Neamţul*, Iaşi, 1847, articol referitor la răzmeriţa lui Vasile Ceaurul, valorificând ştiri, pe bază de documente, din vremea domniei lui M. Racoviţă (p. 50-73); *Prinţul Antioh Cantemir la Paris*, literatură memorialistică, traducere din limba rusă (p. 75-91); N. Istrati, *Podariul şi măgariul*, anecdotă (p. 97-98); [A. Donici], *Trecătorii şi căţeii, Două mance şi un copil*, fabule (p. 102-103, 103-104); N. Istrati, *Baba şi dracul*, fabulă (p. 105-106); *Concordia sau Unirea cetăţeană*, articol de îndrumare, referitor la propăşirea patriei (XII, 1853, p. 1-7); [Chateuabriand], *Fericirea morală şi binele material* (p. 8-14); *Datoria parohului* (p. 15-21); *Familia*, sfaturi şi îndemnuri etice (p. 25-26); Gh. Asachi,

Bogdan-Voevod. Novelă istorică, proză referitoare la domnia lui Bogdan cel Orb (p. 40-70); [Gh. Asachi], *Marca Ţării Moldovei*, un articol despre heraldică (p. 73-75); Gh. Asachi, *Arheologie*, articol în care autorul susţine originea romană a Iaşilor (p. 76-77); [Gh. Asachi], *Monumentul gotic în Iaşi, pe piaţa Mitropoliei*, articol referitor la proiectul comisului Carol Mihalik de Hodocin (p. 78-79); dr. A. Fătu, *Institutul filantropic în Iaşi, înfiinţat de Grigorie Alexandru Ghica Vvd.*, documentar (p. 85-94); N. Istrati, *Podariul şi măgariul. Scena a II-a, la podul Bistriţei*, continuare din tomul anterior, cu inserarea a două poezii populare (p. 97-98); [Publius Ovidius Naso], *Liber III. Elegie X*, traducere din *Tristele* (p. 82); Gh. Asachi, *Jijia. Legendă imitată după zicerea poporană* (p. 114-120); *Datoriile învăţătorului*, traducere (XIII, 1854, p. 27-32); *Igiena. Adică reguli pentru sănătate*, traducere (p. 41-47); *Monastirea Pângăraţii în Moldova*, o prezentare a ctitoriei lui Al. Lăpuşneanu, din 1560, înălţată peste o bisericuţă din lemn de pin (p. 59-66); Gh. Asachi, *Catelina în Moldova*, articol referitor la vestigiile romane de la Hârlău, istoricul şi descrierea bisericilor Sf. Dimitrie şi Santa Croce de la Cotnari (p. 67-70); Gh. Asachi, *Petru Rareş*, nuvelă istorică (p. 72-120); Gh. Asachi, *Sirena lacului*, imitaţie după o „tradiţie poporană" (p. 121-180); [Gh. Asachi], *Patria pătimândă*, meditaţie în proză (XIV, 1855, p. 1-9); *Adevăratul patriot*, articol de îndrumare (p. 14-15); A[lexandru] Obregia, *Viaţa omenească*, articol de îndrumare ce evidenţiază faptul că fericirea se bazează pe morală şi pe îndeplinirea datoriei (p. 16-41); G. Asachi, *Memoriei lui Nicolai Roşca-Codreanu*, articol îmchinat fraţilor filantropi Gheorghe şi Nicolae Codreanu, care şi-au lăsat averea pentru progresul ţării (p. 55-57); *Testamentul lui Nicolai Roşca-Codreanu. Fundator şi îndănuitor aşezămintelor de cultură în patrie*, o reproducerea a documentului din 30 ianuarie 1854, din care reiese preocuparea donatorilor pentru emanciparea poporului: eliberarea ţiganilor, înfiinţarea unei şcoli la Bârlad pentru instruirea fetelor, construirea unei biserici, înfiinţarea unor aşezăminte pentru bolnavi şi bătrâni (p. 58-66); *Marea Neagră şi împrejurimile sale*, traducere din limba rusă de A. Donici (p. 78-81); Gh. Asachi, *Valea Albă. Novelă din istoria Moldovei* (p. 93-136); Gh. Asachi, *Mihai Viteazul. Novelă din istoria Principatelor Române*, cu menţionarea faptului că în Arhivele Statului din Viena se păstrează jurnalul domnitorului Petru Şchiopul (XV, 1856, p. 76-95); *La Moldova.* [Cu] *ocazia emancipării ţiganilor*, 28 nov. 1855, versuri (p. 101); *Expresiile ţiganilor pentru emanciparea lor. Ţigăneşte*, traducere, în versuri, de N. Istrati (p. 102-104); A. [Gh. Asachi], *La ocazia redeschiderii Teatrului Naţional. În Iaşi, la 18 dec. 1855*, imn (p. 105); Gh. Asachi, *Petru Rareş. Novelă istorică*, partea a II-a (XVI, 1857, p. 85-120); [Friedrich] Schiller, *Casandra*, baladă, „traducere imitativă" de G. Melidon (p. 123-127); A. D[onici], *Frunzele şi rădăcina*, fabulă (p. 132-133); Gh. Asachi, *Soarta popoarelor*, „meditaţie în proză" (XVII, 1858, p. 1-8); *Datoriile unui părinte de familie*, „articol de îndrumare": sfaturi etice (p. 17-19); [Ignace-Xavier Hommaire de Hell], *Besarabia*, note de călătorie (p. 20-37); Gh. Asachi, *Ziua din urmă a Muni-*

cipiului Iaşenilor (Iassiorum), nuvelă istorică, în care autorul face referiri şi la obţinerea manuscrisului cronicii lui Gheorghe Şincai (p. 91-118); N. Istrati, *Prutul şi Dunărea*, fabulă (p. 130-131); Gh. Asachi, *Iepurele şi broasca ţestoasă. Iaşi, 12 nov. 1857*, fabulă (p. 132-133); *Concordia sau Unirea cetăţeană*, „articol de îndrumare": „unirea tutulor pentru lege, guvern şi patrie" (XVIII, 1859, p. 1-9); L. S., *Patria*, proză (p. 23-28); Gh. Asachi, *Mazeppa în Moldova. Novelă istorică* (p. 90-120); Alexandru Asachi, *Munţii patriei*, descrierea Pionului (Ceahlăului) (p. 121-123); Ioan Ianov, *Hora reorganizării*, versuri (p. 134-136); [Gh. Asachi], *Folosinţa publică*, „articol de îndrumare": fiecare cetăţean trebuie să lupte pentru binele patriei, fără să aştepte pentru aceasta o „simbrie" (XIX, 1860, p. 1-7); Gh. Asachi, *Apoteoza lui Schiller*, articol scris cu ocazia centenarului naşterii poetului german (p. 105-108); [Friedrich Schiller], *Scenă din tragedia „Wilhelm Tell"*, traducere de Gh. Asachi (p. 115-116); [Friedrich Schiller], *Scenă din tragedia „Jeanne d'Arc"*, traducere de Gh. Asachi (p. 116-118); [Friedrich Schiller], *Credinţa*, poem în versuri, traducere de Gh. Asachi (p. 108-113); [Gh.] Asachi, *Pleiada. Odă către poeţii români. 1845* (p. 114-115); *Dignitatea naţională*, „articol de îndrumare": pentru binele adus patriei nu trebuie să pretinzi „simbrie" (XX, 1861, p. 1-6); Gh. Asachi, *Românii*, articol în care autorul anunţă traducerea părţii a doua din opera lui Edgar Quinet *Les Roumains*, publicată în original, în 1856, în periodicul „Revue des deux mondes" din Paris (p. 7-8); Edgar Quinet, *Românii*, cap. I-IX din studiul elaborat pentru puterile europene, după Congresul de la Paris (1856), în care autorul francez propune cercetarea arhivelor de la Constantinopole, Moscova şi Viena pentru cunoaşterea istoriei poporului român (p. 9-98); [Gh. Asachi], *Petru Rareş şi regina Izabela. Novelă istorică* (p. 99-118); *Prinţul de Aracan, Aureg-Şeib de India, în Iaşi*, fragment din „memoriile unui român", cuprinzând date şi informaţii referitoare la protocolul de la Curtea din Moldova, la începutul secolului al XIX-lea (p. 132-137); *Starea politică şi socială a Europei*, articol referitor la situaţia de la sfârşitul anului 1860, cu referire şi la românii din Transilvania, cu îndemnul la unirea tuturor românilor (p. 140-143); *Câteva observaţii filologice*, o pledoarie pentru introducerea alfabetului latin şi a ortografiei italiene (p. 151-152); *Valea Albă*, cântec păstoresc, versuri (p. 11-13; cu litere latine: 153-154); [Gh. Asachi], *Odă la Dumnezeu. Pentru incolumitatea [ocrotirea] patriei noastre române* (p. 144-145); *Asupra corupţiei secolului*, versuri (p. 145-146); [Gh. Asachi], *Datoria omului de a lucra prin bune exemple*, meditaţie (XXI, 1862, p. 3-8); [Gh. Asachi], *Svizzera*, descriere (p. 31-41); *Despre reforma pedagogică a lui* [Fröbel] (p. 42-67); *Soarta tragică a familiei Brâncoveanu* (p. 71-75); A. O[bregia], *Reţete economice pentru sănătate* (p. 90-96); [Gh. Asachi], *Momiţa*, fabulă (p. 131-133); *Mihai Bravul la Călugăreni*, descrierea luptei (XXII, 1863, p. 17-18); *Frederic cel Mare*, anecdotă (p. 24-25); [Gh. Asachi], *Sonet. La ocazia acelei întâi publicaţii literare române în Moldova, 1821*, versuri ocazionale (p. 28-29); *Către moldoveni. La restatornicia domnitorilor pământeni, 1822*, versuri ocazionale (p. 30-32);

[Friedrich Schiller], *Împărţeala pământului*, versuri, traducere de Gh. Asachi (p. 33-34); Gh. Asachi, *Elena Dragoş de Moldavia. Dramă istorică originală în 3 acte* (XXIII, 1864, p. 13-49); *Mijloc sau chip de a umple pungile tuturor oamenilor cu bani*, „articol de îndrumare", o pledoarie pentru onestitate, sârguinţă şi economie (p. 59-60); *Reţete*, documentar cuprinzând 215 reţete casnice şi medicale, ce reproduc întegral cele „2 000 reţete cercate", publicate de M. Kogălniceanu şi C. Negruzzi, în 1841 (p. 5-78); [Gh. Asachi], *Serbarea aniversară în Iaşi a lui T[h]eodor Körner*, articol referitor la poetul german mort în luptele antinapoleoniene şi sărbătorit de comunitatea germană din Iaşi (p. 87-88); Gh. Asachi, *Istoria veche şi nouă a Moldaviei*, partea I, alcătuită „dupre manuscrisele patriei şi cele streine", acoperind perioada 510 î. Hr.-1566 (XXIV, 1865, p. 3-34); D. Gusti, *Sonet. D-lui Gheorghe Asachi, Iaşi, 1 mart. 1864* (p. XXV); Horaţiu, *La patrioţi*, odă, traducere de Gh. Asachi (p. XXXVIII); *Logofătul Miron Costin. Istoricul Moldovei* (XXV, 1866, p. 8-18); Gh. Asachi, *Voichiţa de România. Melodramă istorică cu cântece* (p. 71-92); *Din domnia întâia a lui Petru VI Rareş*, articol referitor la relaţiile diplomatice ale domnitorului moldovean cu împăratul Ferdinand al Germaniei (p. 107-108); Gh. Asachi, *Prinţul Carol I*, portret, vizita principelui la Iaşi şi proclamaţia către ieşeni dată la 23 august 1866 (XXVI, 1867, p. I-III); G. Asachi, *Pacea de la Prut*, nuvelă istorică (p. 3-5); *Supunerea cetăţeanului la legile patriei* (p. 6); Gh. Asachi, *Dorinţa folosului obştesc*, conferinţă ţinută la Academia Mihăileană, la 8 noiembrie 1842 (p. 12-16); *Miron Costin, istoriograful Moldovei* (p. 26); Gh. Asachi, *Lupta moldovenilor cu cavalerii crucieri în Prusia, la 1423*, articol care evidenţiază vitejia moldovenilor la Marienburg, reflectată într-un text latin, reprodus din cronica lui J. Długosz (p. 28-36); Gh. Asachi, *Turnul lui Butu*, baladă, imitaţie (p. 33-44); *Începutul creştinătăţii şi al ierarhiei în Moldova* (XXVII, 1868, p. 5-7); *Monastirea Neamţu*, istoricul aşezământului, fondat în 1392 (p. 8-11), Gh. Asachi, *Petru I, ţarul Rusiei, în Iaşi. Dramă istorică în 2 acte* (p. 13-23); *Tragedia imperatorului Maximilian. Din istoria Mexicului* (p. 98-105); *Rediul moldovenilor la Viena. Das moldauer Wäldchen*, articol referitor la participarea românilor, conduşi de Duca-Vodă, la asediul Vienei de către turci, în 1683 (p. 106-107); *Notiţă istorică inediă asupra Iaşilor*, ştiri despre Iaşi, preluate dintr-o carte germană, tipărită la Augsburg, în 1701 (p. 143); *Episod din istoria Moldovei. Bătălia de la Baia* (XXVIII, 1869, p. 11-13); [Gh.] A[sachi], *Muza unui moldo-român*, articol referitor la Bianca Milesi, pictoriţă şi poetă, căreia Asachi i-a închinat versuri (p. 14); *Orban, tunar român*, informaţii preluate din istoricul bizantin Calcondylas, care îl menţionează pe acest oştean originar din Ţara Românească, oştean care a deprins „tunăria" în Ungaria şi care a luptat în armata lui Mahomed al II-lea, la cucerirea Constantinopolului, în 1453 (p. 36-37); *Drumul de fier sau calea ferată*, un scurt articol referitor la construirea liniei Podul Iloaiei-Iaşi (p. 41); [Gh. Asachi], *Apel la literatorii români*, material în care autorul recomandă cercetarea „tesaurelor îngropate", pentru a ne „feri de ruşinea ca străinii să vie

în casa noastră să ne arate ce avem" (XXVII, 1869, supliment, p. 6); [Gh. Asachi], *Memoria Domnului Vasilie Vvd.*, elogiu adus domnitorului Vasile Lupu, care a ajutat posteritatea cu averea sa „morală şi materială" (p. 8-9); Gh. Asachi, *Datinile naţionale*, „articol de îndrumare": îndemn, adresat pentru păstrarea acestora (p. 9-11); *Alphonse de Lamartine*, scurtă biografie (p. 11, 14); referendarul Gh. Asachi, *La introducerea limbii naţionale în publica învăţătură în Moldova, în locul celei greceşti, la anul 1828*, sonet (p. 3); D. Bolintineanu, *Corvin şi Ştefan*, versuri (p. 4-5); Gh. Asachi, *Lopuşna. Nuvelă istorică* (XXIX, 1870, p. 16-32); *Virtuţile*, parabolă: despre înţelepciune, curaj, adevăr, economie, mărinimie (p. 44-48); *Revista politică*, o retrospectivă a evenimentelor anului 1869 din Europa Occidentală (p. 77-80); Gheorghe Asaky, *Epitalam.* Dedicat m.s.*p. Elisabeta de Wied*, versuri (p. I); Gh. Asachi, *Viitorul. Roma, 1912*, versuri (p. 82); Gh. Asachi, *Călătoria la Pion. La 1838*, descrierea mănăstirilor Bistriţa, Agapia şi Hangu (XXX, 1871, p. 22-43); *Mitraliere*, prezentarea modelului Claxton, într-un grupaj documentar cu titlul general *Teatrul resbelului* (p. 70-72); *Pont-à-Mousson*, documentar, scene din războiul franco-german din 1871 (p. 73-74); Un turist român, *Serviciul sanitar în resbel* (p. 75-76); *Unelte omorâtoare*, articol referitor la arme, bombe, mine (p. 76-79); *Parisul fortificat*, articol referitor la istoricul şi importanţa fortificaţiilor după planul lui Vauban (XXX, 1971, supliment, p. 25-27); Gh. Asachi, *Fragment istoric*, descrierea călătoriei întreprinse în 1835, în regiunea Odobeşti, împreună cu domnitorul Mihail Sturdza, cu referinţe la râul Milcov, Mănăstirea Mira, Borzeşti, Mănăstirea Bogdana (XXXI, 1872, p. 25-34); *Poşta aeriană. Pe timpul asediului Parisului*, articol referitor la baloane (p. 41-42): Gh. Tăutu, *A, ce veac civilizat*, versuri (p. 77-79); *Românii*, articol cuprinzând date istorice referitoare la originea latină, o retipărire după „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", Braşov, 21 noiembrie 1842 (XXXII, 1873, p. 15-25); *Relaţie asupra şcolilor Moldovei*, istoric, de la Seminarul de la Socola la Academia Mihăleană (p. 26-33); *Palatul Expoziţiei Universale de la Viena. 1873*, o prezentare a expoziţiei, la care participa şi România (p. 34-36); [A.] Asachi, *Gaşpar Graţiani*, domnitorul Moldovei, 1618-1621 (p. 42-44); *Ioan Pietrarul*, articol referitor la haiducul din timpul lui Mihail Sturdza, „aflat în servici la Veniamin Costache" (p. 45-51); Gh. Asachi, *Arheologie*, articol referitor la originea romană a Iaşilor, „precum din vechi documente şi mai ales din harta [Peutingeriană] se adevereadză" (XXXIII, 1874, p. 62-63); *Preţuirile vechimei*, articol de atitudine faţă de restaurarea picturii de la Trei Ierarhi, „prin aur şi văpsele" care distrug „geniul artei" pictorilor veneţieni (p. 64-66); *Iacob Despotul, domnitor al Moldovei de la 1561-1563*, biografie (p. 71-72); *Ştefan Gheorghiţă* [Gheorghe Ştefan], *domnitor al Moldovei de la 1653-1658*, preluare din istoria lui Johann Christian Engel, din 1804 (p. 73-76); *Dracul din Chişinău*, anecdotă (p. 77-78); *Înainte de a începe un lucru, gândeşte la rezultat*, „articol de îndrumare" (p. 86-87); *Solemnitatea inaugurării statuiei Mihai Viteazul la Buc[ureşti]*, 8 nov. 1874, telegrama trimisă lui G. Manu,

primarul oraşului Bucureşti, de către un grup de 48 de cetăţeni ai oraşului Iaşi (XXXIV, 1875, p. 71-72); [A. Asachi], *Notiţă biografică a defunctului G. Asachi*, biografie, cu un omagiu adus de I. Pop-Florantin, la 1 oct. 1875 (XXXV, 1876, p. 46-53); [Gh. Asachi], *Testamentul politic al lui Ştefan cel Mare, domn suveran al Moldovei*, tablou istoric (p. 54-59); Un român [Locot. col. A. Asachi], *Monument proiectat în memoria martirului Grigore A. Ghica voevod, pe Piaţa de la Beilic* (p. 62-63); Cornelia Emilian, *O cugetare. Asupra soartei femeii*, articol referitor la emanciparea prin cultură, privind reforma în legislaţia căsătoriei şi egalitatea socială (p. 73-77); [Ion Pop]-Florantin, *Unirea*, versuri (p. 70-73). Inegal ca realizare artistică, periodicul este ilustrat cu litografii calendaristice şi vignete, portrete, scene şi peisaje, desene, litografii tematice şi alegorii variate (zodiacale, istorice, heraldice, etnografice), hors-texte: *Scenă la groapa ocnelor, Vizuina Teodorii la Sihla, Gheorghe Codreanu, Albinoasa moldovană* (1849); *Svidrighelo, păstor în Moldova; Militari otomani în Iaşi; Băile Borca, în 1835* (1850); *Purcederea Elenei de Moldavia în Rusia; Mănăstirea Putna, vedere exterioară; Mănăstirea Putna. Interior, cu mormântul lui Ştefan cel Mare* (1851); [Gh. Asachi]: *Doamna Moldovei din anul 1508*, înfăţişată în costum de epocă, după fresca Bisericii „Sf. Nicolae" din Bălineşti, zidită de logofătul Tăutu; *Bogdan cel Orb spărgând poarta Cetăţii Liov; Clopotul de la Rohatin, în drum spre Suceava, la anul 1509; Festinul naţional în Transilvania; Jijia*, scenă folclorică (1853); *Marca Iaşilor; Marca Moldovei*, reprezentând un bour cu stea între coarne, iar în partea de jos doi delfini (1853); *Vezutul* [Văzuta] *Catelinei, în Moldova, Purcederea lui Petru Rareş la Suceava* (1854); *Panahida eroilor moldoveni*, săvârşită în noiembrie 1496, în memoria celor căzuţi la Războieni (1855); *Serbarea ţiganilor. Cu ocazia emancipării din 1855* (1856); *Petru Rareş între pescari; Preumblarea nouă a damelor în Iaşi* (1857); *Cavalerii români, conduşi de banul Mărăcine, la regele Franţei, Filip de Valois* (1858); *Monumentul lui Ştefan cel Mare. Pro[i]ect; Ruinele Podului lui Traian* (1859); *Columna lui Traian: Proiectul monumentului ce urma să se ridice ca recunoştinţă faţă de ţările care au sprijinit Unirea* (1860); *Intrarea lui Petru Rareş în Alba Iulia; Petru Rareş în minele de la Rodna; Moara, joc la romani* (1861); *Soarta tragică a familiei Brâncoveanu* (1862); [Mihai Viteazul la Călugăreni] (1863); *Voichiţa de România; Ambasadorul lui Ferdinand, împăratul Germaniei, la Petru Rareş* (1866); *Carol I, prinţul domnitor al României*; [Emanoil Bardasare Panaiteanu], *Miron Costin* (1867); *Petru cel Mare şi Caterina I, în cortul taberei, pe Prut; Iosif II, împăratul Austriei; Iaşii, vedere dinspre Păcurari* (1868); *Bianca Milesi; Bătălia de la Baia* (1869); *Măcelărirea boierilor la festinul* [lui] *Lăpuşneanu; Otrăvirea lui Lăpuşneanu* (1870); *Alexandru cel Bun, domnul Moldovei; Vederea Cetăţii Neamţului; Vederea Mănăstirii Hangu, sub Ceahlău* (1871); *Napoleon III; Wilhelm I* (1871, supliment); [Gheorghe Bardasare Panaiteanu], *Gaşpar Graţiani, domnitorul Moldovei, 1618-1621* (1873); [Alexandru] Asachi, *Iacob Heraclide Despotul, domnitor al Moldovei, 1551-1563* (1874); A. Asachi, *Mihai Viteazul; Ştefan cel Mare; Vasile Lupu; România, cutropită de străini*, alegorie

(1875); A. Gh. Asachi, *George Asachi; Petru Rareş; Monumentul domnitorului Grigorie Ghica; Unirea românilor*, alegorie; [Gh. Asachi], *Testamentul politic al lui Ştefan cel Mare, 1504* (1876).

„Calendar pentru toţi", Bucureşti, 1862-1884, întocmit, începând din 1875, de N. D. Popescu, face parte din Colecţiunea „H. Wartha"[230]. Părăsind profilul preponderent „amuzant" din perioada de început, se apropie treptat de un program educativ, publicând evocări istorice, informaţii ştiinţifice, studii şi articole diverse, literatură, folclor, traduceri şi manifestând interes pentru valorile româneşti din toate provinciile istorice. Valoarea acestui calendar sporeşte şi prin datele şi informaţiile despre viaţa socială, politică şi culturală a vremii din Principatele Unite. Dintre acestea: Il. Papiu-Valerian, *Împăratul Daciei*, întâmplări din vremea lui Horea (III, 1864, p. 37-50); *Meritul femeilor*, traducere de Gr. H. Grandea, poem dedicat femeilor române (p. 70-88); [Il. Papiu-Valerian], *Împăratul Daciei*, nuvelă, continuare (IV, 1865, p. 44-54); [Johann Uhland], *Împăratul şi stareţul*, povestire (p. 96-99); I. Heliade-R[ădulescu], *Sburătorul*, baladă (V, 1866, p. 66-68); V. Alecsandri, *N. Bălcescu murind*, versuri (p. 82); [I. C.] Fundescu, *Oraţie ţinută la nunţile ţărăneşti*, din colecţia *Basme şi poezii populare*, „pusă sub tipar" (p. 88-89); B. P.-Hasdeu, *Pe unde sunt şi pe unde au fost românii*, studiu istoric, bazat exclusiv pe izvoare străine, cu referire la Evul Mediu (VI, 1867, p. 1-8); B. P.-Hasdeu, *Ştefan cel Mare şi hatmanul Arbore, Ştefan-Vodă Tomşa şi vornicul Moţoc la Leopole*, versuri (p. 81-82); *Societatea literară română* (VII, 1868, p. 82-83); N. D. Popescu, *Iancu Jianu. Nuvelă originală* (VII, 1869, p. 1-51); N. D. Popescu, *Monastirile în România*, articol referitor la mănăstirile din Gorj (p. 79-86); Vasile A. Urechiă, *Vasile Lupu sau Ministrul grec şi boierii români. Nuvelă naţională istorică* (VIII, 1870, p. 1-21); A. Russo, *Piatra Corbului*, legendă culeasă la Bicaz, reproducere din „Foaia Soţietăţii...." de la Cernăuţi (p. 75-76); Iosif Vulcan, *Nu disperaţi*, versuri (XI,

[230] De format 31×14 cm (1862), 24×17 cm (1866), 29×21 cm (1875), 31×22 cm (1883, 1884), cu un număr variabil de pagini: XXXIII + 96 p. (1862), 160 p. + 4 pl. (1865), 128 p. + 1 pl. (1866), XVIII + 110 p. (1873), 12 f. + 70 p. (1883), „Calendar pentru toţi" este editat de Librăria „Bălăceanu şi Wartha" (până în 1872), de Librăria „Honoriu C. Wartha" şi Librăria „G. Ioanide et comp." (1873-1874), de Librăria „Socec et comp. (1875-1876), Librăria Fraţilor Ioaniţiu et comp. (1877), Librăria „Mihalescu şi Luis" (1878), Librăria „Gregore Luis" (1879-1880), Librăria Universală „Leon Alcaly" (1881-1884) şi imprimat la: Tipografia Stephan Rassidescu (1865-1866), Typographia „Nationale", antreprenor C. N. Rădulescu (1867-1869); Tipografia „Curţii". Lucrătorii Asociaţi (1870-1871, 1874, 1877), Typographia „Nationale" (1876), Tipografia „Mihalescu şi Luis" (1878), Noua Typografie „Nationale" C. N. Rădulescu (1879-1880), Tipografia „St. Michalescu" (1882), Tipo-Litografia „Dor. P. Cucu" (1884). Calendarul are subtitlul „Profetic, amusant şi popular" (1862-1869), iar din 1870, „Istoric, amusant şi popular". Partea culturală şi literară se intitulează *Calendar de petrecere* (1864 şi 1865). Vezi şi DLRO, 1979, p. 692-693; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 458-466.

1873, p. 65); [I. Heliade-Rădulescu], *Adio la patrie.* Hermannstadt, 20 nov. 1848, versuri (p. 79-80); Alexandru A. Macedonski, *Margareta*, versuri (XII, 1874, p. 68-69); G. Baronzi, *La moartea lui Alexandru Ioan, domnul românilor*, versuri (p. 82-83); N. Gane, *Domniţa Ruxandra. Nuvelă istorică* (XIII, 1875, p. 56-60); *Rezbelul ruso-româno-turc*, cronică politică (XVI, 1878, p. 41-63); N. D. Popescu, *Doi fraţi. Episod din rezbelul turco-ruso-român, asaltul asupra redutei Griviţa* (XVII, 1879, p. 1-32); *Politica Rusiei în Orient*, articol nesemnat (p. 50-52); Paul Cellini, *Fatma. Istorie algeriană*, traducere de Honoriu C. Wartha (p. 59-65); [V. Alecsandri], *Constantin Brâncoveanul*, baladă (p. 57-58); *Radu Calomfirescu*, cântec din Romanaţi (p. 66-68); *Cei doi cancelari: Gorciakof şi Bismark*, biografii (XVIII, 1880, p. 58-64); N. D. Popescu, *Morţi celebri contemporani. G. Magheru şi M. C. Epureanu* (XIX, 1881, p. 88-93); N. D. Popescu, *Proclamarea regatului României*, descriere a festivităţilor (XX, 1882, p. 56-57); Scipione Bădescu, *Odă la încoronare* (p. 49); [N. D. Popescu], *Mina haiduceasa. Fata codrilor*, nuvelă (XXII, 1884, p. 1-55). Ilustrat cu desene şi litografii: *Horea* (1863, hors-texte); G. Wenrich, *Alexandru Ioan Cuza, domnul românilor; Elena, doamna românilor; Cloşca; Avram Iancu. În uniformă de prefect* (1865, horse-texte); G. Wenrich: *Prinţul Carol I şi tatăl său Carol Antoniu; Mihai Viteazul primind pe domniţa Florica; Sigismund Bathori, la domniţa Florica, în închisoarea din Făgăraş* (1867, hors-texte); H. Dembitzki, [Ospăţul lui Vlad Ţepeş între ţepi] (1871, hors-texte); H. Dembitzki, [Mihai Viteazul şi călăul] (1872, hors-texte); H. Dembitzki, [Moartea lui Constantin Brâncoveanu] (1873, hors-texte); H. Dembitzki, [Bătălia de la Călugăreni] (1874, hors-texte); *Proclamarea regatului României* (1882, p. 56-57); *Statuia lui Ştefan cel Mare, Statuia lui Mihai Viteazul, Vasile Lupu, domnul Moldovei, Statuia Domniţei Bălaşa, fondatoarea Spitalului Brâncovenesc, Castelul Peleş de la Sinaia, în 1883* (1884, hors-texte).

„Calendar pentru toţi românii", Bucureşti, 1874-1906, alcătuit de N. D. Popescu, publică preponderent materiale de literatură şi istorie, proză (schiţe istorice, schiţe de moravuri, nuvele, romane), reportaje, cronici, informaţii culturale, note de călătorie, relaţii asupra evenimentelor din alte ţări, maxime, anecdote[231]. Dintre acestea: N. D. Popescu, *Alexandru Lăpuşneanu, Domnul*

[231] De format 29×20 cm (1875), 27×18 cm (1883), 27×19 cm (1890), 29×19 cm (1900), 28×19 cm (1906), cu un număr variabil de pagini: VIII + 92 p. + 1 pl. (1875), 95 p. + 2 pl. (1880), 27 p. (1885), 128 p. (1887), 182 p. (1889), 128 p. (1891), 152 p. (1895), 140 p. (1900), 184 p. (1906), „Calendar pentru toţi românii" este imprimat la Tipografia „Naţională" C. N. Rădulescu (1874-1875), Tipografia „Românului" Carol Göbl (1878), Tipografia Curţii F. Göbl (1879-1883), Editura Librăriei Fraţii Ioaniţiu & Comp. (1885-1886), Editura Librăriei Theodosiu Ioaniţiu (1887-1897), Tipografia Curţii Regale F. Göbl Fii (1898), Tipografia „Minervei" (1899), Tipografia Gutenberg (1901), Tipografia Gutenberg Ioseph Göbl (1904-1906). Calendarul apare cu schimbare de titlu: „Calendarul pentru toţi fii[i] României" (1898-1902, 1904-1906). Vezi şi: DLRO, 1979, p. 692-693; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 466-478.

Moldovei (1553-1568). Roman istoric (II, 1875, p. 1-70); Alexandru A. Macedonski, *Amorul*, Veneţia, 1873; *Călugărenii*, versuri, dedicaţie către D. Bolintineanu (p. 71, 85-86); N. D. Popescu, *Steagul roşiorilor (1593-1601)*. 1877, iunie 25, episod istoric (V, 1878, p. 1-9); *Istoria rezbelului oriental* (p. 15-62); *Eroismul românilor la Griviţa. Anul 1877, nov. 1* (p. 63-70); *Supliment la istoria rebelului ruso-româno-turc* (p. 81-84); V. Alecsandri, *Balcanul şi Carpatul*, versuri (p. 10); G. Sion, *Steaua României. 10 mai 1877* (p. 11); Al. A. Macedonski, *Fluierul ciobanului*. Bucureşti 10 martie 1876 (p. 73); N. D. Popescu, *Cântecul călăraşului român*, 1 august 1877, versuri (p. 77-75); N. D. Popescu, *Prizonierul român de la Plevna*, 1878, oct. 17, nuvelă (VI, 1879, p. 17-42); *Istoria rezbelului ruso-româno-turc*, continuare la materialul din anul anterior (p. 43-64); *Întoarcerea victorioasă*, imn vocal şi instrumental, versuri de I. L. Caragiale, muzica de El. Bianchi (p. 64); D. C. Ştefănescu, *La intrarea triumfală a Armatei române în capitala României. 8 oct. 1878*, versuri (p. 66); V. Alecsandri, *Hora de la Plevna*, versuri (p. 68); *Trădarea*, legendă finlandeză, traducere de Nicolae Ţincu (p. 87); D. Bolintineanu, *Puterea cântecului*, baladă (p. 88); N. D. Popescu, *Sora de caritate*, nuvelă, reconstituirea unui episod din Războiul de Independenţă (VII, 1880, p. 21-68); Ioan D. Grecescu, *Visul României. Marş triumfal*, muzica de Franţ Gubini (IX, 1882, p. 56); S[cipione I.] Bădescu, *Coroana României*, versuri (p. 57); V. Alecsandri, *Imn*, versuri; N. D. Popescu, *Peneş Curcanul*, nuvelă istorică (X, 1883, p. 23-79); *Hora Dobrogei*, versurile de V. Alecsandri, muzica de dr. G. Obedenaru (p. 80); N. D. Popescu, *Epoca lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei (1674-1711)*, Sinaia, 28 aug. 1885, schiţă istorică (XIII, 1886, p. 17-79); N. D. Popescu, *Chira*, baladă auzită de la lăutarii din satele judeţului Ilfov (p. 80-85); N. D. Popescu, *Epoca Mavrocordaţilor (1711-1760)*. Sinaia, 1886, sept. 3, schiţă istorică, urmată şi de altele în anii următori (XIV, 1887, p. 17-55); Duiliu Zamfirescu, *Clara*, versuri, retipărire din „Convorbiri literare" (p. 122); [Sándor] Petöfi, *Ştafeta*, Brăila, 1879, versuri, traducere de T. G. Djuvara (p. 123); M. Eminescu, *Odă* [în metru antic], *Mai am un singur dor; Se bate miezul nopţii; Atât de fragedă*, versuri (XVII, 1890, p. 83, 103, 112, 130); [N. D. Popescu], *Vasile Alecsandri*, Sinaia, 14 sept. 1890, necrolog (XVIII, 1891, p. 121-122); Vasile Alecsandri, *Pohod na Sibyr; Dezrobirea ţiganilor*, Iaşi, 31 ian. 1854, versuri (p. 83-84, 84); Mircea C. Dimitriadi, *La înmormântarea lui Vasile Alecsandri*, 26 aug. 1890, versuri (p. 111); Radu D. Rosetti, *Lui Vasile Alecsandri*, Bucureşti, 26 august 1890, versuri (p. 122); N. D. Popescu, *Istoria unei dinastii* [Basarabii], schiţă istorică (XIX, 1892, p. 17-98); N. D. Popescu, *Serbarea Jubileului*, reportaj de la manifestările anului 1891 (29 septembrie 1891): sărbătorirea a 25 de ani de la înfiinţarea Universităţii din Bucureşti, a Conservatorului Român, a Ateneului şi a Academiei Române (p. 142-149); N. D. Popescu, *Jubileul lui George Bariţiu*, 27 oct. 1892, medalion (XX, 1893, p. 163-164); B. P.-Hasdeu, *Muntele şi valea*, versuri (p. 101); *Condamnarea conducătorilor naţiunii române din Ardeal şi Ungaria*, 4 oct. 1893 (XXII, 1895, p. 136-138); *Inaugurarea tăierii noului canal al*

Dunării între Tulcea şi Sulina, Bucureşti, 1 oct. 1894 (p. 139-141); *Inaugurarea podului peste Dunăre*, 14 sept. 1895, documentar (XXIII, 1896, p. 143-144, 146-151, 154-156); *Inaugurarea noului Palat al Justiţiei din Bucureşti*, cronica evenimentului petrecut la 15 oct. 1895 (p. 165-168); N. D. Popescu, *Inundaţiile din ţară şi înecul oraşului Galaţi*, Bucureşti, 7 oct. 1897 (XXV, 1988, p. 135-143); *Secolul al XIX-lea în România*, Bucureşti, 14 sept. 1901, studiu istoric (XXIX, 1902, p. 122-131); *Târgul Moşilor. Trecutul, prezentul şi viitorul său*, schiţă istorică (XXX, 1903, p. 143-150); V. Alecsandri, *Odă ostaşilor români*, versuri (p. 124); N. D. Popescu, *Schiţe din viaţa şi rezumat din faptele lui Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei (1457-1504)*, Bucureşti, 3 nov. 1903, documentar, publicat cu ocazia aniversării a 400 de ani de la moartea domnitorului, care se continuă şi în anul următor (XXXI, 1904, p. 69-71, 74-87, 90-103, 106-113); V. Alecsandri: *Cântecul lui Ştefan cel Mare*, text cules din popor, muzica de G. Musicescu (p. 68); *Ştefan-Vodă şi şoimul*, baladă (p. 68); *Movila lui Burcel, Altarul Mănăstirii Putna, Dumbrava Roşie*, fragment (p. 117, 118, 127); D. Bolintineanu, *Aprodul Purice, Muma lui Ştefan cel Mare, Daniil Sihastru*, versuri (p. 114, 128); *Serbarea aniversării a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare (1504-1904)*, reportaj (XXXII, 1905, p. 115-148); Th. A. Bogdan, N. D. Popescu, *Ştefan cel Mare şi fetele, Ştefan-Vodă şi Domniţa Maria*, balade populare culese din Transilvania (p. 67, 67-68); N. Lupea, *Ştefan-Vodă şi ungurii*, baladă populară culeasă de autor şi publicată în colecţia lui S. Theodorescu-Kirileanu (p. 68); Th. A. Bogdan, N. D. Popescu, *Ştefan-Vodă şi voinicul*, baladă culeasă de pe Valea Mureşului (p. 148); *Patronii tipografi care au tipărit toate calendarele scrise de N. D. Popescu*, documentar valoros pentru cercetarea istoriei tiparului în România, cuprinzând scurte biografii: Şt. Rassidescu, C. N. Rădulescu, P. Ispirescu, P. Gorjan, Fr. Göbl, C. Göbl, Iosif Göbl, Gustav Göbl, Ştefan Göbl, G. Ionescu şi A. Baier (XXXIII, 1906, p. 161-163), G. Coşbuc, *Ştefan-Vodă*, versuri, retipărire din „Calendarul «Minervei» pe anul 1905" (p. 76); Th. A. Bogdan, N. D. Popescu, *Ştefan-Vodă şi Dunărea*, baladă populară culeasă din Transilvania şi din România (p. 101). Calendarul este ilustrat cu vignete, desene şi litografii, peisaje, edificii, portrete ale unor personalităţi, evenimente deosebite ale vremii. Dintre acestea: H. Dembitzki, *Bătălia de la Griviţa. Bătălia de la Rahova*, (1879, hors-texte); H. Dembitzki, *Capitularea Plevnei, Bătălia de la Opanez*, (1880, hors-texte); *Bătălia de la Smârdan, Intrarea armatei române în Dobrogea* (1881, hors-texte), executate în culori în Atelierele A. Wolf din Dresda; Wallenstein: *Luarea Griviţei de către armata română, Bătălia românilor de la Smârdan, Intrarea armatei române în Vidin, Trecerea Dunării în Bulgaria, Luarea Griviţei de armata română, Trecerea armatei române în Dobrogea, Predarea armatei turceşti din Plevna* (1882, p. 13, 14, 19, 20, 21, 23); *Podul de peste Dunăre* [de la Cernavodă] (1896, p. 104-104, 120-121, 143); *Lupta pompierilor din 13 sept. 1848, Capii mişcării naţionale de la 1848 din Ţara Românească, Capii mişcării naţionale de la 1848 din Ardeal, Capii mişcării naţionale de la 1848 din Moldova* (1899, p. 63, 81,

104, 105); *Ţărăncuţă din Cloşani-Mehedinţi, Ţărăncuţe din Breaza-Prahova, Vânzătoare de flori din Câmpulung Muscel, Vânzătoare de flori din Buşteni-Prahova* (1900, p. 32, 33, 48, 49); *Târgul Moşilor* (1903, p. 120-121). Tomul din 1905 este bogat ilustrat cu momente din istoria Moldovei şi fapte săvârşite de Ştefan cel Mare (p. 11-17, 56-57, 69, 72-73, 80-81, 88-89, 96-97, 104-105, 112-113, 115, 120-121, 136-137).

„Calendarul plugarului", Bucureşti, 1899-1900, întocmit de „chimistul-agronom" dr. Maximilian Popovici[232], publică mai ales sfaturi agricole şi gospodăreşti, urmărind modernizarea agriculturii tradiţionale, prin introducerea de metode noi de selecţionare şi tratare a seminţelor, de realizare a lucrărilor de întreţinere şi recoltare, de ameliorare a soiurilor şi de sporire a productivităţii. „Calendarul plugarului" nu omite însă literatura educativă, menită să contribuie la emanciparea sătenilor. Dintre materialele publicate: N. O. Popovici-Lupa, *Plugăria săteanului*, articol de îndrumare, cu referire la lucrările din fiecare lună a anului (I, 1899, p. 34-44); Carmen Sylva, *Pietrele Doamnei*, poveste (p. 54-56); dr. Maximilian Popovici, *Îngrăşăminte chimice (măiestrite) pentru îngrăşarea pământului*, articol de îndrumare (p. 58-62); I. Şt. Furtună, *Economia vitelor*, articol privind ameliorarea raselor (p. 63-80); L. N. Tolstoi, *Cel dintâi rachier sau Pacostea băuturilor alcoolice*, poveste (p. 81-85); *Pomologie*, articol privind sistemele de altoire (p. 85-98); I. Haţeganu, *Calendarul pomicultorului*, articol privind lucrările lunare în domeniu (p. 98-100); Maximilian Popovici, *Podgoriile noastre*, articol despre îngrijirea viilor şi combaterea filoxerei (p. 101-103); P. Glodeanu, *Cultura viţelor americane altoite* (p. 103-110); *Uscarea prunelor*, „articol de îndrumare" (p. 126-130); L. N. Tolstoi, *Grăuntele*, poveste (p. 131-134); Maximilian Popovici, *Calendaru[l] stuparului (prisăcarului)*, documentar (p. 134-141); *Mierea, ca doctorie*, „articol de îndrumare" (p. 154-155); *Înălbitul împletiturilor de paie*, reţetă (p. 155-156); Anton Pann, *Cum un nimic nechibzuit poate face cele mai mari nenorociri*, versuri (p. 115-121). Dintre ilustraţiile „Calendarului plugarului": *Carol I* (p. 13); *Elisabeta* (p. 15); *Uscător de fructe* (p. 128).

„Calendarul poporului", Sibiu, 1886-1917, este „o adevărată enciclopedie", urmărind cu prioritate instruirea şi educarea ţăranilor[233]. Totodată, periodicul

---

[232] De format 20×14 cm, având 160 p., „Calendarul plugarului" este imprimat la Tipografia Curţii Regale „F. Göbl Fii". Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 480.

[233] De format 14×10,5 cm (1886), 15×11 cm (1899, 1913), 15,5×11 cm (1917), cu un număr variabil de pagini: 96 p. (1886), 143 p. + 20 f. reclame (1899), 148 p. + 14 f. reclame (1903), 160 p. + 44 f. reclame (1906), 236 p. + 1 pl. + 51 f. reclame (1912), 208 p. + 57 f. reclame (1913), 158 p. + 17 f. reclame (1917), „Calendarul poporului" apare în Editura şi Tipografia Institutului Tipografic (1886-1894), Editura şi Tipografia Institutului Tipografic „T. L. Albini" (1895-1896), Editura şi Tipografia „Societate pe Acţiuni" (1897-1903), Editura şi Tipografia „Marschall" (1904), Editura şi Tipografia „Henric Meltzer" (1906-1910), Editura şi „Tipografia poporului" (1911-1917). Vezi şi

se înscrie în rândul calendarelor româneşti care promovează ideea unităţii tuturor românilor, printr-un adevărat program, consecvent realizat prin mijloace variate: sfaturi şi îndrumări practice, gospodăreşti, agricole, medicale, difuzarea unor informaţii ştiinţifice din domenii diverse: astronomie, medicină, botanică, zoologie, fizică, chimie. În paginile acestui calendar, utilizatorii interesaţi puteau găsi articole de pedagogie şcolară şi socială, etică (pilde şi sfaturi morale), evocări istorice, studii de istorie, versuri şi proză, etnografie şi folclor. Publică aici scriitori ardeleni, dar şi scriitori cunoscuţi din celelalte provincii istorice româneşti. Dintre materialele publicate aici: Ioan Slavici, *Sfaturile părintelui Serafim* (I, 1886, p. 37-44); D. Comşa, *Fâneţele şi cultura lor* (p. 49-55); I. Pop-Reteganul, *Trihon hăbăucul*, poveste (p. 56-67); *Floarea soarelui, o minunată plantă pentru producerea de uleu* (IX, 1894, p. 43-64); Vasile Alecsandri, *Plugul blăstămat*, versuri (p. 65-67); George Coşbuc, *Traiul când ţi se urăşte*, versuri (p. 68); Ioan Neniţescu, *Gornistul de la Griviţa*, versuri (p. 68-69); G. Murnu, *Patriei românilor*, versuri (p. 70-71); Anton Pann, *Talerul cu două feţe*, versuri (p. 78-79); George Coşbuc, *Lupta vieţii*, versuri (X, 1895, p. 76-77); George Coşbuc, *Doină*, versuri (XII, 1897, p. 55-59); Ioan Neniţescu, *Pui de lei, Plugar român*, versuri (p. 81-83); Victor Vlad Delamarina, *Ăl mai tare om din lume, Noi ni-s acasă*, poezii în dialectul bănăţean (p. 95-99); [G. Coşbuc], *Mureşul şi Oltul*, poveste din popor, culeasă şi prelucrată (XIII, 1898, p. 51-53); *Salcia şi plopul*, legendă din popor, culeasă şi prelucrată (p. 55-56); *Ion Creangă*, schiţă biobibliografică (p. 74-76); [Ion Creangă], *Povestea unui om leneş* (p. 76-78); *George Pop de Băseşti*, articol despre viaţa şi activitatea sa (p. 87-90); *Castelul din Carpaţi*, prezentarea romanului lui J. Verne (p. 90); *Economic*, documentar referitor la dări şi termene scadente, asigurarea contra incendiilor şi grindinei, „întinerirea pomilor" din livezi (p. 112-115); [G. Coşbuc], *Nunta Zamfirei*, baladă (p. 42-48); *Noi vrem pământ*, versuri (p. 48-50); *Numai una, Rugămintea din urmă*, versuri (p. 53-54, 56-58); [I. Creangă], *Oltenii în Iaşi*, versuri (p. 79-81); *Andrei Mureşanu. Poetul anului 1848*, medalion (XIV, 1899, p. 54-56); V. A. Urechiă, *Ţară fără bătrâni*, poveste (p. 61-64); *Doine şi icoane din lumea românească*, articol referitor la interesul străinilor pentru etnografia şi folclorul din spaţiul românesc (p. 65-66); Cronicar [Ilarie Chendi], *Răvaşul nostru (sept. 1897-sept. 1898)*, cronică a evenimentelor interne şi externe, care este întreţinută şi în anii următori (p. 81-96, 98-108, 110, 112-118, 120, 122-124, 126-127); George Coşbuc, *Din răsboiul românilor cu turcii (1877-1878), povestiri pe înţelesul tuturor* (XV, 1900, p. 65-92); P. Ispirescu, *Aleodor Împărat*, poveste (XVI, 1901, p. 88-98); Silvestru Moldovan, *Meseriile şi negoţul la noi* (p. 142-144); Dumitru Stăncescu, *Şcolile române, documentar: şcolile poporale, medii, pedagogice, de fete* (XVII, 1902, p. 29-30); *Reuniuni*, documentar: reuniuni culturale de femei, de cântări, de meseriaşi, de binefacere, de agricultură (p. 31-35);

Elena Dunăreanu, *op. cit.*, p. 218-229); Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 481-490.

Însoţiri de negoţ, documentar (p. 34-35); *Alte aşezăminte*, documentar (p. 35); *Băncile române* (p. 36); *Însoţiri săteşti*, ultimele şase documentare, întreţinute şi în anii următori (p. 36); *Împărăteasa înţeleaptă*, poveste (p. 54-58); Vasile C. Osvadă, *Băncile noastre şi împrumuturile sătenilor*, articol despre istoricul acestora şi mecanismul de funcţionare (p. 68-75); Ana Florea, *Bucătăria ţăranului*, reţete, articol întreţinut şi în anul următor (p. 135-145); M. Eminescu, *Borta vântului*, basm (XVIII, 1903, p. 60-63); A. Vlahuţă, *De la ţară*, schiţă (p. 68-72); Dumitru Stăncesu, *Ovreiul la rai*, snoavă (p. 95-97); Victor Vlad Delamarina, *Păpricaşul naşului*, versuri în dialect bănăţean (p. 74-75); *Răspândirea românilor*, articol cu privire la teritoriile locuite de români (XXII, 1907, p. 39-43); Silvestru Moldovan, *Preotul ca păscălitor*, anecdotă din „vremuri bătrâne", referitoare la prezicerea viitorului din pascalie, carte astrologică populară (p. 50-53); V. Cosmovici, *O nuntă domnească*, nunta domniţei Ruxandra, organizată la Iaşi, la curtea lui Vasile Lupu, în 31 august 1652, retipărire din „Viaţa literară" (p. 61-62, 64-68, 70-76); Octavian Goga, *Bătrâni*, versuri (p. 92-93); V. Alecsandri, *Ştefan-Vodă şi corbul*, baladă (p. 153-154); C. Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*, nuvelă istorică (XXIII, 1908, p. 49-77); *Mihail Kogălniceanu*, medalion (XXV, 1910, p. 52-55); Nicu Gane, *Domniţa Ruxandra*, nuvelă (p. 74-75, 77-81, 84-87, 90-93, 95-99, 101-103); Eugen Brote, *Care sunt foloasele trifoiului?*, „articol de îndrumare" (p. 105-107); Octavian Goga, *Cântecul muncii*, versuri (XXVI, 1911, p. 39-40); *Poezii din popor.* Culese de M. Eminescu (p. 48-50); *Brjörnstjerne Björnson* [Bjørnstjerne Martinius Bjørnson], medalion închinat scriitorului norvegian, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, în 1903 (p. 74-75); *Portul românesc* (p. 88-89); *Un aviator român: Aurel Vlaicu* (p. 98-101); *Frumuseţea jocurilor româneşti* (p. 121-126); Ion Agârbiceanu, *Istoria unui pocăit*, povestire (XXVII, 1912, p. 47-53); *Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român. Jubileul de 50 de ani de la înfiinţarea ei, 1861-1911* (p. 58-59, 62-64); *Preşedinţii Asociaţiunii*, scurte notiţe biografice pentru A. Şaguna (1861-1867), V. L. Pop (1867-1875), I. Bologa (1875-1877), T. Cipariu (1877-1887), Gh. Bariţiu (1888-1893), I. Micu Moldovan (1895-1901), I. Sterca Şuluţiu (p. 68-73); *Românii din Ardeal pe la anul 1650*, articol despre lucrarea tipărită de Johan Tröster, sas din Sibiu, la Nürnberg, în 1666, în care se face referire la românii din Transilvania şi din celelalte provincii româneşti, la romanitatea şi continuitatea poporului român în spaţiul etnogenezei sale (p. 91-94); Mihail Sadoveanu, *Voia Domnului*, povestire (p. 99-103, 106-109; *Şcoala pentru economia şi industria de casă din Sibiu*, articol de popularizare (p. 113-115, 118); *Advocatul popular*, documentar: prezintă problema „dreptului de moştenitor", documentar menţinut şi în anii următori (p. 119-121, 124-125, 128-129, 133-134, 136-138, 140); *Apărarea pomilor de iepuri, degerare şi insecte*, articol de îndrumare (p. 147-151); *Istoria neamului omenesc*, poveste persană (p. 152-153); Victor Eftimiu, *Traian şi Decebal*, fragment din poemul istoric *Întâia rază* (p. 95-98); C. Rădulescu-Codin, *Mai mare e mintea decât banii*, povestire din trecut (XXVIII,

1913, p. 55-56, 58, 60-62, 64-65, 68-69); *Sf. Ioan Gură de Aur despre creşterea copiilor*, articol despre responsabilitatea părinţilor în procesul educativ (p. 72-73); *Din proverbele lui Solomon* (p. 79); *Ioan Luca Caragiale*, elogiu adus scriitorului expatriat (p. 89); G. Coşbuc, *Armindenii*, versuri (XXXII, 1917, p. 79-80); *Sădirea pomilor*, „articol de îndrumare" (p. 81-85); *Portul ţărănesc şi portul orăşenesc* (p. 113-116); *Calendarul gospodăriei*, „articol de îndrumare" (p. 125-132). An de an, „Calendarul poporului" publică liste de cărţi apărute în diferite colecţii şi edituri din Ardeal, cronologii şi documentare privind „autorităţile bisericeşti române din Ungaria şi Transilvania" folositoare astăzi mai ales cercetărilor de istorie a culturii regionale. Bogata iconografie a calendarului este de interes documentar mai larg: personalităţi, peisaje, tipuri de români, arhitectură şi port popular, instituţii, biserici, ierarhi. Dintre acestea. *Casa ţărănească în care s-a născut poetul Andrei Mureşanu, în Bistriţa; Un băiaş român din Bucium-Sasa; Român mărginean; Româncă din jurul Sibiului; O fetiţă din Bistriţa; Păreche tânără din Banat; Păreche din Suciul de Sus; Ţăran român din Banat; Români din Şiria* (1899, p. 57, 59, 67, 69, 71, 73, 75, 77, 97); *Port de la Secalul de Munte* (1902, p. 76); *Maşina de zburat „Wright"* (1910, p. 57); *Român din Ardeal pe la 1650, Româncă din Ardeal pe la 1650*, reproduceri după Johan Tröster (1912, p. 92, 93); *Port din Topliţa, Port de pădureancă, Port din Râşnov* (p. 123, 130); *Din Basarabia. Tipuri de răzeşi: recrutarea, căruţă de poştă, biserică* (1913, p. 52, 53, 59, 63); [Grupuri de ţărani din Răşinari] (p. 90-91, 94-95, 98).

„Calendarul «Poporului român»...", Budapesta, 1903-1904, are un profil enciclopedic, urmărind popularizarea cunoştinţelor practice, folositoare utilizatorilor săi, românii din Transilvania şi Ungaria, fiind totodată un mijloc de cultivare a limbii române şi de cunoaştere a valorilor culturale naţionale[234]. Ideea unirii românilor din toate provinciile istorice este întreţinută printr-o mare varietate de materiale: evocări istorice, schiţe, povestiri, nuvele, legende, balade, fabule, cronici ştiinţifice şi culturale, biobibliografii, comentarii politice, ştiri şi reportaje despre viaţa şi activitatea culturală a românilor din Ungaria şi din România, traduceri din literatura universală. Calendarul se înscrie în rândul periodicelor cu interes pentru românii de la sudul Dunării şi din diaspora. Între materialele publicate: *Şematismul Mitropoliei artodoxe-orientale române din Ungaria şi Transilvania*, documentar tipărit şi în anii 1904, 1905, 1909, cu titlul modificat (I, 1903, p. 19-20); Filip E. Mihai, *Înfiinţarea însoţirilor de credit după sistemul Raiffeissen*, „articol de îndrumare" (p. 143-149); *Ocupaţia, tipul şi însuşirile românilor* (II, 1904, p. 66-69); Dionisie Stoica, *Românii în America*, articol care scoate în evidenţă cauzele emigrării (p. 72-84); Petru Vulcan, *Ceva*

---

[234] De format 19×14 cm (1903), 22×15 cm (1914), 19.5×13,5 cm (1918), cu un număr variabil de pagini: VIII + 9 f. + 183 p. + 6 f. reclame (1903), 176 p. + 8 f. reclame (1905), 128 p. (1916), 160 p. (1918), „Calendarul «Poporului român»..." apare la Editura Tipografiei „Poporul român" din Budapesta. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 495-502.

despre românii din Pind. Constanţa, 27 iulie 1903, documentar scris special pentru acest calendar (p. 84-88, 90-91, 94); Dumitru Stăncescu, *Zapis ţigănesc*, snoavă (p. 95-96); *Teatru la sat*, istoric şi repertoriu, articol scris special pentru „Calendarul «Poporului român»..." (p. 108-118); *Lugojenii...*, articol despre rolul localităţii Lugoj în propăşirea Banatului (p. 123-126); G[avril] Todică, *Economia de câmp şi învăţătura*, „articol de îndrumare" (p. 144-146); *Legea despre naţionalităţi*, comentariu politic (p. 172-179); G. Coşbuc, *Noapte de vară*, pastel (p. 71); Sebastian [Stanca], *Baba Dochia*, versuri (p. 132-133); *Societăţi româneşti*, documentar (III, 1905, p. 51, 52); *Avocaţii românii*, documentar în care aceştia sunt prezentaţi nominal şi pe localităţi (p. 57-60); *Băncile noastre*, documentar: denumire, localitatea, capitalul (p. 60-62); *Sfaturi igienice* (p. 130-143); *Sfaturi economice*, „articol de îndrumare" privind creşterea păsărilor şi animalelor, prepararea şi conservarea alimentelor (p. 144-148); Şt. O. Iosif, *Câmpul libertăţii*, versuri (p. 151); Ion Pop-Reteganul, *Moartea-n drum*, poveste (IV, 1906, p. 69-70); L. N. Tolstoi, *Calul bătrân*, povestire, traducere de N. Ionescu (p. 72-73); Pavel Tofan (medic veterinar), *Despre ţinerea şi cumpărarea animalelor domestice*, „articol de îndrumare" (p. 109-115); S. Teodorescu-Kirileanu, *Norocul celor trei fete*, poveste (VI, 1908, p. 61-64); *Românii*, documentar despre aria de răspândire a românilor (p. 88); *Razele Roentgen*, documentar: descrierea lor şi utilizarea în medicină (p. 107-107); N. A., *Emigrarea*, articol ce se referă la cauzele fenomenului (p. 113, 116); [I. L. Caragiale], *Răscoala ţărănească*, material privind cauzele izbucnirii răscoalei şi de condamnare a reprimării acesteia (p. 120-122); Popa Stâncă (pseudonim), *Lupta pentru drepturile noastre*, articol referitor la activitatea energică a deputaţilor români (p. 125, 127-133); *Ce e românesc în Budapesta?*, documentar cuprinzând fundaţiile, societăţile, periodicele şi tipografiile româneşti din capitala Ungariei (p. 152-155); *Ungaria*, documentar: date geografice, etnografice, economice, culturale (VII, 1909, p. 53-55); *România*, documentar: date geografice, etnografice, economice, culturale (p. 56-57); *Biserica română*, documentar: organizarea acesteia (p. 57-58); *Câte gazete sunt în Ungaria*, documentar: dintr-un total de 1 430 de „gazete" (ziare, reviste), 250 sunt politice, iar 40 sunt româneşti (p. 58); *Anexiunea Bosniei şi Herţegovinei*, articol care se referă la anexarea, în 1908, a acestor provincii prin încălcarea hotărârilor Congresului de la Berlin, din 1878 (p. 115-116); *Numele* [şi profesia] *românilor cu locuinţă stabilă în Budapesta* (p. 131-139); J. L. Uhland, *Păstorul*, versuri (p. 61); *Românii din America*, articol referitor la viaţa acestora (XII, 1914, p. 75-79); *Conductul etnografic din Orăştie*, reportaj de la serbările organizate la Orăştie, în 14-15 septembrie 1913, cu ocazia adunării generale a Asociaţiei „Astra" (p. 84-86); *Fanfara ţăranilor din Răcăşdia* (p. 86-87); *Activitatea politică românească* (p. 97); *Mişcarea politică a anului*, cronică (p. 98-99); *Instituţii româneşti în Budapesta*, documentar: comunitatea Bisericii gr. ort. române şi Societatea academică „Petru Maior" (p. 102-106); *Sfaturi pentru gospodăria de casă* (p. 109-110); *România în caz de război. Armata română*,

documentar: efectivul, prezentat pe arme, rezerva şi armamentul din dotare (XIV, 1916, p. 74-75); *Marele praznic al vitejiei româneşti*, documentar: prezentarea unor fapte de vitejie ale ostaşilor români, câteva scrisori în versuri trimise de pe front (p. 80-87); *Câte s-au iscodit în timpul războiului*, articol referitor la câteva invenţii şi aplicarea acestora în război: ploaia de foc, lichidul inflamabil, gazele otrăvitoare, sfoara şi sacii de hârtie (XV, 1917, p. 73-78); *Tunul german de 42 cm*, descriere (p. 98); *Omul zburând...*, un istoric al aviaţiei, pe scurt (p. 100-102); *Schimbarea orariului în timpul verii*, articol, în care se arată economiile ce se pot face dând ceasornicele înapoi cu o oră (p. 104); *Revoluţia din Rusia* (XVI, 1918, p. 37-44); *De ce a fost învinsă România*, articol care prezintă cauzele politice şi militare ale înfrângerii (p. 78-85); *Din isprăvile submarinelor*, documentar: date statistice (p. 99-100); *Cele 12 bătălii de la Isonzo* (p. 108-113); *Ucraina, un nou stat* (p. 116-117); Artur Stavri, *După furtună*, versuri (p. 97). Iconografia acestui calendar prezintă interes documentar: portrete ale unor monarhi, şefi de stat şi ierarhi, militari, scriitori, figuri de români din Ardeal, români din America, locuri din ţară, biserici, evenimente. Dintre acestea: *Sânziana în costum naţional* (1903, p. 61); *Em. Gojdu* (p. 84-85); *I. Creangă* (p. 104); *M. Eminescu* (p. 125); *V[incenţiu] Babeş* (p. 115), *Româncă în costum naţional* (p. 140); *Petrecere populară în Oraviţa* (p. 145); *Români bănăţeni din Cincinati, Ohio* (1904, p. 73); *Români din America în fabrică* (p. 76); *Principesa Maria* (p. 89); *Ţărancă din Banat* (p. 99); [Figuri de români din America] (p. 79, 81); *Port săliştean* (1905, p. 134); *Port din Vasiova-Caransebeş* (p. 150); *Ruga* [hramul] *din Vasiova* (p. 155); *Participanţii la cursul de muzică ţinut de I. Vidu la Lugoj între 1 şi 31 iul. 1905* (1906, hors-texte); *Badea Cârţan* (hors-texte); *C. Lueger, primarul oraşului Viena*, un prieten al românilor (1908, p. 71); *Corul meseriaşilor din Budapesta, căluşarii şi actorii diletanţi* (p. 82); *Personalul Tipografiei „Poporul român", Budapesta* (p. 83, 86-87); *Corul bisericii române din Budapesta* (1909, p.79); *Juzi români de la Înalta Curie din Budapesta* (p. 82-83); *Învăţătorii şi învăţătoarele române de la cursul din 1908* [de la] *Budapesta* (p. 95); *Aurel Vlaicu* (1914, p. 49-58); *Călăreţi la serbările de la Orăştie* (p. 84); *Ţărani din Bobâlna* (p. 85); *Căluşarii din comuna Romoş* (p. 85); *Nuntaşii din Romoşel* (p. 86); *Fanfara ţăranilor din Răcăşdia* (p. 87); *Reuniunea de lectură şi cântări din Dognecea* (p. 91); *Puicuţa de la graniţă, o fetiţă din Mehadia* (1916, p. 97). Pe coperta 1 a tomului din 1904, „Calendarul «Poporului român»..." reproduce, în chenar, un desen semnat de Iosif Velcean: [Ţărăncuţă].

„Calendar popular românesc", Bucureşti, 1838-1854, editat şi tipărit de C. A. Rosetti, Fr. Walbaum (1838-1846), de C. A. Rosetti şi E. Winterhalder (1847-1853) şi F. Ohm (1854)[235], difuzează articole de cultură generală, sfaturi gospo-

[235] De format 18×12 cm (1839), 23×20 cm (1843, 1844, 1847), 20×12 cm (1848), 24×16 cm (1851), 21×13 cm (1854), cu un număr variabil de pagini: 32 p. (1839), 26 p. (1840), 10 f. + 33 p. (1842), 80 p. (1844), 72 p. + 4 pl. (1847), 108 p. (1848), 10 f. + 92 p. + 3 pl. (1851), „Calendar popular românesc" apare în scriere chirilică. Partea sa literară şi culturală se

dăreşti, poveţe etice, literatură originală şi traduceri, studii consacrate domeniilor sale de interes: istoria, limba şi obiceiurile poporului, în cadrul unor rubrici distincte: *Istorioare, anecdote şi proverbe; Culegeri din domeniul economiei casnice şi rurale; Culegere din istoria naturală; Însemnări din descrierea ţărilor, noroadelor şi oamenilor; Istorii pentru doritorii citirii, anecdote, varietăţi.* Dintre materialele difuzate: *Cunoştinţe de obşte, folositoare spre învăţătură*, „articol de îndrumare": sfaturi agricole (II, 1839, p. 19-26); *Proverbe nemţeşti* (p. 31); *Icoane de la Orient*, date geografice şi statistice despre diferite popoare (p. 19-28); *Napoleon pe câmpul bătăliei* (p. 28-41); *Vulpile şi razele soarelui*, istorioară (IV, 1841, p. 19-37); *Lista bâlciurilor Prinţipatului Valahiei*, prezentare cronologică a celor 547 de bâlciuri existente aici la această dată (p. 43-55); *Poveţe agronomice* (V, 1842, p. 15-16); *Despre plantele otrăvitoare*, articol privind beladona şi laurul (VI, 1843, p. 27-29); *Cucuta*, descrierea plantei, varietăţi (p. 33-37); [Buruieni], documentar: măselariţa, cepuliţa iepelor, căciuliţa roşie, turbarea câinelui, căciuliţa nebunilor (p. 36-41); *Ostaşul recunoscător*, povestire (p. 42); *Răbdare casnică*, schiţă (p. 54-56); *Reguli despre cunoştinţa timpului, culese de un ţăran* (VII, 1844, p. 54-56); H. de Gaudi, *Prescurtarea de viaţă şi moartea lui Mihai Viteazul, voevod al Ţării Româneşti*, traducere din limba germană (X, 1847, p. 18-20); N. Bălcescu, *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldovei*, variantă, completată de autor cu „izvoare nouă" (p. 41-47); C. A. R[osetti], [Pilde] referitoare la valori şi virtuţi: dreptate, cinste, dragoste faţă de natură, modestie, iubire de frumos, prietenie (p. 47-48); *Despre îmbrăcăminte*, articol cu referire la istoricul şi simbolul brâului, mantalei, încălţămintei şi acoperământului capului la greci, romani şi germanici (XI, 1848, p. 86-96); [C. A. Rosetti], *Benjamin Franklin*, medalion (XIII, 1852, p. 29-54); *Populaţia pământului* [şi a] *celor mai însemnate oraşe ale Europei*, documentar: date statistice; în 1850, oraşul Bucureşti avea 118 600 de locuitori (p. 63); George Sand, *Zea* [zâna] *cea bună a sărăciei*, baladă (XIV, 1854, p. 67-70); *Agricultură*, articol privind importanţa sulfatului de fier în creşterea plantelor (p. 70-75). Unele tomuri publică, pe coperta a IV-a (1848) sau în interior (XIII, 1852, p. 64-66), *Lista cărţilor de vânzare în librăria lui C. A. Rosetti şi E. Winterhalder.* Acest interesant calendar bucureştean, de la mijlocul secolului al XIX-lea, cu largă deschidere spre universalitate, redactat de C. A. Rosetti, „un mare ziarist al vremii sale", care „a inaugurat un stil în presa românească", este bogat ilustrat, între altele, cu litografii de G. Wenrich. Dintre acestea amintim: *Voltaire şi Fréron în loja tea-*

---

intitulează *Magazin de petrecere* (1840-1853). În perioada 1843-1854, „Calendar popular românesc" apare în paralel şi cu o ediţie în limba germană: „Gemeinnütziger und erheiternder Bukarester Schreibb- und Haus-Kalender". Din 1843, apare cu schimbare de titlu: „Calendar popular...". Vezi şi Ioan Lupu, Nestor Camariano, Ovidiu Papadima, *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti (1790-1858)*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1966, p. 99; DLRO, 1979, p. 751-753; Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 504-508.

trului (1845, hors-texte); *Casa din Ajaccio în care s-a născut Napoleon* (hors-texte); [Blazonul lui Gheorghe Dimitrie Bibescu] (1846, p. 3); *Vânătoare de balene* (p. 52-53); *Coloana lui Traian la Roma* (1847, hors-texte); *Turnul lui Nimrod* [Turnul Babel] (hors-texte); *Vulturul bărbos* (hors-texte); *Ioana d'Arc* (1852, hors-texte); *Sistema solară*, hartă (hors-texte).

„Calendarul popular al dziarului «Universul»...", Bucureşti, 1886-1899, publică sfaturi casnice, medicale şi agricole, îndrumări etice, informaţii şi cunoştinţe economice, sociale, juridice, culturale şi politice, literatură originală, etnografie şi folclor (balade, legende, poveşti, basme, zicători), articole de istorie, amintiri, traduceri din literatura universală[236]. Dintre materialele difuzate de acest calendar: Dumitru Stăncescu, *Chelbea năzdrăvanul*, basm (I, 1886, p. 36-41); [Un prieten al umanităţii]: *Igiena*, „articol de îndrumare" (p. 68-71); [Jan Urban]-Jarnik, Andrei Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, reproduceri din volumul omonim, tipărit în 1885 (p. 58-59); G. Dem. Teodorescu, *Iovan Iorgovan*, baladă, culeasă de autor (p. 63-64); *Anul Nou*, documentar referitor la pregătirile ce se fac în ajunul sărbătorii - Vasilca, Steaua, Vicleimul (II, 1887, p. XXIII); *Igiena*, sfaturi (p. 49-51); D. Teleor, *Smaranda*, nuvelă inspirată din Războiul de Independenţă (p. 58-59); Carmen Sylva, *Fiica lui Decebal*, nuvelă, traducere din limba franceză de I. S. Spartali (III, 1888, p. 41-43, 46-51, 54-60); *România*, documentar succint despre coordonate geografice, suprafaţă, populaţie, judeţe, oraşe reşedinţă de judeţ, populaţie (IV, 1888, p. 27); *Eroii Pindului: Atanasiu Diacul*, schiţă biografică (V, 1889, p. 42-43); *Despre câteva vicii ale societăţii*, „articol de îndrumare" privind minciuna, calomnia, mândria, prefăcătoria (VI, 1890, p. 82-87); Th. D. Speranţia, *Popa la rai*, anecdotă (p. 51, 53); Gr. H. Grandea, *Lupoaica şi puii ei*, proză: prezintă un episod din Războiul de Independenţă (VII, 1891, p. 58-80); Vasile Alecsandri, *Peneş Curcanul*, versuri (p. 82-84); Gr. H. Grandea. *Luarea Rahovei sau Căţeaua maiorului. 11 dec. 1891*, amintiri din Războiul de Independenţă (VIII, 1892, p. 50-51, 54-55, 57-59, 62-64, 66-67, 69, 71); Andrei Bârseanu, *Mama*, versuri (IX, 1893, p. 40); Dumitru Câmpulungeanu [D. Marinescu-Marion], *Cele trei mori*, basm (X, 1885, p. 34-35, 38-42); Anatole France, *O minune a Sfintei Marii*, povestire, traducere de Ion S. Spartali (p. 69-71, 73-74); [D. Marinescu-] Marion, *Din tainele mahalalei*, schiţă de moravuri (XI, 1897, p. 74-77); Spicuitorul [D:

[236] De format 23×15 cm (1886), 28×19 cm (1889, 1898, 1899), 26×18 cm (1893), 28×18 cm (1897), având un număr variabil de pagini: 96 p. + 4 p. (1886), XXIV + 80 p. + 6 p. (1887), 120 p. (1890), 112 p. (1891), 94 p. + XVI p. reclame (1895), 83 p. + 16 p. (1989), 100 p. (1899), „Calendarul popular al dziarului «Universul»..." apare sub egida Editurii ziarului „Universul". Din 1887, apare cu titlul schimbat: „Calendarul ziarului «Universul»...". Tot sub egida Editurii Tipografiei „Universul", la Bucureşti, apare „Calendarul portativ al ziarului «Universul»..." (1887-1899), care, în afară de partea calendaristică propriu-zisă, nu publică decât *Listă de cărţi apărute în Editura Tip. „Universul"*. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 508-512.

Marinescu-Marion], *Cugetări, maxime şi proverbe* (p. 81-82). Sub titlul general *Ilustraţiile noastre*, calendarul publică scurte biografii ale unor personalităţi din toate provinciile locuite de români. Dintre acestea: Mitropolitul Calinic, I. C. Brătianu, D. Brătianu (1887), Aristiţa Romanescu, Ion Câmpineanu (1888), M. Kogălniceanu, Em. Bacaloglu, Th. Aman (1892), G. Bariţiu, dr. Ion Raţiu, Gr. Manolescu, Gr. Cobălcescu, G. Sion (1893), M. Millo, Al. Odobescu (1897). „Calendarul popular al dziarului «Universul»..." este bogat ilustrat cu portrete ale unor personalităţi ale culturii noastre (scriitori, artişti, oameni de ştiinţă), domnitori, monarhi ai unor state europene, generali, scriitori străini, monumente de for, alegorii, gravuri, caricaturi. Dintre acestea: *Miron Costin citind „Istoria Moldovei" regelui Ioan III al Poloniei, Miron Costin este arestat lângă cadavrul soţiei sale* (1889, p. 45); [Ţărani în jurul mesei], ilustraţie color (1889, coperta 1); *Al.* [I.] *Cuza, V. Alecsandri* (1891, p. 40, 81); [Scene din Războiul de Independeţă de la 1877-1878] (coperta 1, 1891); *I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, Th. Aman* (1892, p. 44, 48, 53); *G. Bariţiu, G. Sion* (1893, p. 56, 83); *Al. Dumas-fils* (1897, p. 68); *I. Ghica* (1898, p. 74); *A. Daudet* (1899, p. 68). Unele tomuri cuprind liste de cărţi apărute la Editura Universul (1890, p. 117-118; 1891, p. XII-XIV; 1893, p. VIII-X; 1895, p. XV-XVI).

„Calendarul «Prosperităţei»...", Bucureşti, 1858, editat de către librarii Christache Ionnin şi Romanov, publică articole şi documente istorice, versuri şi proză, anecdote[237]. Între acestea: *Profesorii din Pensionul domnesc Blaramburg* [Blaremberg], documentar important pentru istoria învăţământului românesc: din cele treisprezece profesoare, cinci sunt din Franţa, patru din Germania, trei romånce şi una din Italia (I, 1858, p. XIX-XX); *Câteva rânduri ale unui călător străin asupra Principatelor* (p. 49-83); N. T. Orăşanu, *Instalarea anului 1858*, satiră la adresa moravurilor societăţii bucureştene şi consemnarea unor preocupări pentru luminarea poporului (p. 84-88); Ioan C. Lerescu, *Convorbire între anul 1857 şi 1858 despre maritaj*, structură retorico-stilistică frecventată în epocă: îndemn adresat bărbaţilor pentru întemeierea „căsătoriilor serioase" (p. 109-113); *Spiritul femeilor. Partea I-IV*, articol care omagiază femeia, valorificând observaţii felurite şi maxime, traducere de M. Costescu (p. 114-178); C[ostache] Aristia, *Cântare. Copilele din Pensionul Statului către doamna lor directoare E. de Blaramberg*, poem, elogiu adus Elizei de Blaremberg, directoare a Pensionului Domnesc (ulterior, Şcoala Centrală de Fete, în perioada 1857-1864), care continuă activitatea Anei de Iacobsohn (1852-1857), adusă de la Odessa de către P. Poenaru (p. V-VIII); I. H[eliade]-R[ădulescu], *O noapte pe ruinele Târgoviştei*, versuri (p. 62-67); [Vasile Cârlova], *Ruinele Târgoviştei*, versuri (p. 68-69); C. D. Aricescu, *Duelul între Stroe Buzescu şi hanul tătarilor. Istoric 1594* (p. 89-90); Cesar Bolliac, *Lepădatul*, versuri (p. 91-94). Interesantă şi

[237] De format 21×14 cm, cu XX + 182 p., „Calendarul «Prosperităţei»..." apare în scriere de tranziţie, cu excepţia unor titluri tipărite cu caractere latine. Vezi şi Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 517-518.

valoroasă este iconografia calendarului: J. Pernet, *România în anul 1858*, alegorie color reprezentând două tinere surori sub un singur steag – Moldova şi Muntenia (coperta I); *Scara vieţii*, tot o alegorie color (coperta a IV-a).

I. 5. Un calendar de la Iaşi – mărturie a aspiraţiilor societăţii româneşti din Principate la mijlocul secolului al XIX-lea şi de emancipare a limbii române. Studiu de caz

„Calendar pentru români pe anul 1849 care se cuprinde din 365 zile", Întocmit pe clima Ţerilor Româneşti şi împodobit cu 4 stampe, Anul VIII, Iaşi, Tipografia: Institutul „Albinei", 1849, XVIII + 63 + 6 p.

„Calendar pentru poporul românesc..." apare la Iaşi, în perioada 1847-1876, împreună cu „Almanah de învăţătură şi petrecere". Este editat de Gheorghe Asachi (1847-1869) şi de către fiul acestuia, Alexandru Gh. Asachi (1870-1876). Continuă „Calendarul pentru poporul românesc", publicat de Mihail Kogălniceanu (1842-1846). Tipărit la Tipografia Institutului „Albinei" (1847-1871, 1874-1876), la Tipografia Societăţii „Junimea" (1869 adaos şi 1871 supliment) şi la Tipografia „Lucrătorilor români asociaţi" (1872-1873), apare în scriere chirilică, cu alfabet de tranziţie şi cu grafie latină (din 1867). Gheorghe Asachi păstrează direcţiile fundamentale ale calendarului editat de Mihail Kogălniceanu, fără a se ridica însă la nivelul acestuia, dar, în schimb, lărgeşte aria tematică, publicând informaţii ştiinţifice de interes practic, sfaturi agricole şi gospodăreşti, informaţii medicale, sfaturi şi pilde morale, anecdote, folclor. Un loc aparte îl ocupă poezia, proza cu caracter istoric, comentariile politice interne şi externe. Almanahul acestui calendar este orientat spre texte care ilustrează originea comună a românilor din toate provinciile istorice şi unitatea de acţiune a românilor, manifestând un interes remarcabil pentru literatura universală. Valoroase, sub aspect documentar şi educativ, sunt litografiile care ilustrează paginile calendarului şi almanahului acestuia.

De format 18,5×11,5 cm, tipărit cu alfabet de tranziţie, calendarul de mai sus îşi organizează materialul în două părţi.

Partea calendaristică, p. I-XVI, cuprinde, pe lângă planşele cu zilele celor douăsprezece luni ale anului, *Descrierea semnelor*, *Pashalia pe anul 1849*, *Serbători şi alte zile schimbătoare peste an* şi *Stăpănitoarea planetă pe anul 1849* (p. XV-XVI). Sfintele Paşti cad, în 1849, pe 3 aprilie, Înălţarea Domnului, pe 12 mai, Pogorârea Duhului Sfânt. pe 22 mai. Referindu-se la „întunecimi", calendarul precizează că în 1849 vor fi patru eclipse, „2 în soare şi 2 în lună", dar numai eclipsa de lună din 25 aprilie, „la 12 ceasuri 35 minute noaptea", fiind vizibilă din „ţările noastre". „Stăpănitoarea planetă" în anul 1849 este Soarele. Planşele cu lunile anului au frontispicii împodobite cu litografii, în chenare cu motive florale, având în colţuri simbolul Soarelui. Litografiile, cu imagini din viaţa de

societate a vremii, dintre care: un târg animat, oale de ceramică şi obiecte casnice: butoaie, mături, linguri de lemn (aprilie), o serenadă, cu îndrăgostiţi şi cobză (mai), o scenă rustică, un tânăr cântând la cobză, o ţărancă în picioare şi alta torcând, cu furca în brâu şi cu un câine dormind, la picioare (iulie), o caleaşcă (trăsură) închisă, trecând pe uliţă, o casă cu cerdac şi o pereche plimbându-se pe jos, bărbatul având baston în mână (noiembrie).

Partea literară, p. 1-63, cuprinde materialele:

Anul Nou, p. 1-4, semnat A. [Gheorghe Asachi]. Îl reproducem în întregime, la fel ca şi în alte câteva cazuri de aici, întrucât ne interesează, în primul rând, să înţelegem şi să ilustrăm mai bine spiritul vremii, datini, tradiţii şi obiceiuri, mentalităţi, probleme şi aspiraţii ale oamenilor, stilul lor de viaţă, creativitatea şi limba folosită în scris, precum şi societatea epocii, cu instituţii, legi şi reguli de funcţionare. Textele conservă atmosfera de epocă, interesând prin toate nivelurile limbii şi sub toate aspectele (fonetică, lexic, morfologie şi sintaxă, topică, punctuaţie) şi oferindu-ne, dincolo de un veac şi jumătate de vremuire, bucurii rare, răsărind discret de sub haina ternă a slovelor:

„Cu începerea unui nou period al vieţii, care ca o picătură cade în oceanul nemărginit a[l] timpurilor, căte milioane de inimi se bat cu îngrijire! Spaima şi nădejdea le însufleţează pe rănd. Puţini voesc a arunca ochii lor în trecut, cei mai mulţi ţintesc ochii lor în viitor, cercetănd, ascultănd plini de grijă şi de întristare. Oare ce ni va aduce anul nou? sau, mai bine zicănd, oare ce ni va lua? ce ni vom face în cursul celor douăsprezece luni; ce vor face familiile noastre? Oare petrecut-am lovirile cele mai grele sau altele ni mai aşteaptă?

Cine n-ar dori să aibă puterea de a străbate cu cugetul în ascunsul timpurilor necunoscute! Pe cine să întrebăm? Viitorimea este mută. Domnul Zeu [Dumnezeu] ascunde faţa ei.

Cel pătimind, descurajat de nenorocirile de mai nainte, se cutremură de altele mai mari. Fericitul, carele vede apropiètă plinirea nădejdelor sale, se pare temând că vro tămplare neaşteptată ar putè surpa toate planurile imaginaţiei ce ş-au urzit.

Vrednice de ertare sănt îngrijirile oamenilor, dară cuvine-se ca, turburaţi de aceste, să perim înaintea timpului? Nu, ca nişte oameni cuminţi, să ni înarmăm cu curaj despre toate ce se pot tâmpla! Însă curajul adevărat nu este uşurătatea cugetului, care, fără a cerceta primejdia, se aruncă în prejma ei şi nepregătit de dănsa se surprinde; nici adevăratul curaj nu este acela când omul se disperează despre toate, aruncăndu-să în primejdie orbiş fără nevoe. Curajul înţeleptului stă în netemere, ce derază [izvorăşte, vine, decurge] din convingere că chear cele mai înfricoşate nu sănt neînvinse. Netemerea este o virtute mare, pentru că ea ni lasă să găsim căile şi mijloacele prin care putem întămpina primejdiile ce ni ameninţă.

Dară în toate aceste, anghera [ancora] măntuirei este religia. Deacă în anul trecut ai cunoscut iubirea Domnului Zeu [lui Dumnezeu], carele ca un părinte duios ceartă şi eartă, pas înainte şi în fiecare an, în fiecare zi mai mult te încrede într-ănsul şi credinţa ta te va agiuta! Cu primejdiile ameninţătoare se crească curajul tău. În tămplările anului trecut cunoscut-am puterea sa cea nemărginită, uneori cu spaimă, alteori cu bucurie, de aceea El fie-ne nădejdea noastră şi la începerea anului nou. Poate că una din zilele sale ni va aduce sărăcie şi alte loviri, toate să le suferim cu bărbăţie şi

se gândim că acel prea înţălept voeşte a ni cerca de preferăm pre el sau comodităţile vieţei senzuale? Poate că în una din aceste zile imi va veni chear îngerul morţii! Ochiul meu se străbată cătră Domnul şi sufletul să-i zică: «Prea înduratule, lasă-mă să întru în împărăţia ta!» Ear, deacă în alt feliu este voea sa, şi anul acesta va aduce pre pământ mie şi familiei mele o binecuvântare, se luăm cu adâncă recunoştinţă darul iubirei sale, însă acele daruri se le întrebuinţăm cu înţelepciune. Norocul să nu ni facă mândri, căci vederate sunt schimbările sorţilor, toate ţân numai un timp trecătoriu!

A."

Vizunia Teodorii la Sihla, stampă, hors-texte.

Groapa Teodorei la Sihla, p. 5-7 (excurs introductiv pe tema vieţii ascetice şi a sihaştrilor, a vieţii „singuratice şi contemplative" din sihăstriile Moldovei). Evocând vieţuirea Teodorei la Sihla, autorul nu este interesat de viaţa „schitnicei" Teodora, petrecute în „Tebaida Moldovei" şi nici de înstrăinarea moaştelor sale, ci face publicitate locului:

„Lăsind la cuvioşii învăţaţi, de care sănt împoporate aceste prejmete [locuri, împrejurimi], grija de a lămuri mai cu de amănuntul viaţa acestei schitnice cuvioase, ni mărginim a ţânti deodată luarea aminte a compatrioţilor asupra acestui loc, carele, pre lăngă tradiţie, este interesant prin originala sălbătăcie şi pitoreasca poziţie.

Văzuta, lucrată dupre natură, înfăţoşază năuntrul gropei în care se vede Teodora acufundată în rugăciuni.

De pe culmea acestor stănci, numită Sihla Mare, ochiul discopere o frumoasă privală, care, spre apus, se mărgineşte de munţi cu ghigantul Pion".

Mai amintim aici că o biografie splendidă îi închină Cuvioasei Teodora, mai aproape de noi, părintele profesor Constantin Galeriu, în volumul *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti*, Bucureşti, IBMBOR, 1987, p. 432-442.)

A[Gheorghe Asachi], *Codreanu*, p. 8-14 (motto din Horatius: *Non totus moriar*), este un text în spiritul programului promovat de calendar:

„Cercetând cu luare aminte moldovanul ţara sa, care, în alăturare cu altele, se vede încă înapoètă în ştiinţe şi arte, pre lăngă elementele intelectuale, cu care natura au înzestrat pe compatrioţi, descopere mijloace ale viitoarei sale fericiri, pregătite de patriotizmul şi dărnicia cea măreaţă a strămoşilor.

Nu statue, nici monumente clasice ne împodobesc peaţele cetăţilor noastre; bibliotecele şi muzeile nu ne păstrează icoane şi biografii de ale eroilor, înţelepţilor şi filantropilor ce au stătut aice în vechime. Ostentaţia lipseşte, dară seminţa cea mănoasă a binefacerei, sămănată de măna lor, zace în sinul pămăntului şi aşteaptă timpul disvălirei sale. De la obărşia riului Moldova pănă la şesul Dunării şi de la culmea Pionului pănă la Cetatea Albă se înalţă între munţi şi codruri nenumărate monumente neperitoare, nu ca acele ale Egiptului, făcute a se lupta cu dintele cel rozătoriu a vecurilor, înălţate pentru săturarea egoizmului domnitorilor, ce monumente consfinţite evlaviei şi omenirei [omeniei]. Astizi [astăzi] încă, după mărginirea ţerei [ţării], se numără 125 monăstiri, care, sub umbrirea altarului, unele sănt menite a fi adăposturi pentru evlavie şi meseri[i], altele sholi [şcoli] pentru luminarea junimei şi în care suspinul pătimaşului şi rostul mulţămirei îmbinate; se înalţă către ceriu pentru binecuvîntarea dănuitorilor [donatorilor], încât a lor suflete marinimoase n-au încetat

a vieţui între noi şi când voinţa lor cea de pe urmă va avea deplina aplicaţie, atunci aceste aşezăminte vor fi chear plăcute lui D-zeu şi înfiinţătoare fericirei şi văntei [sfintei] patriei.

Cum că sentimentele patriotice şi marinimoase, prin care relaţiile sociale s-au păstrat în mezul nenumăratelor tămplări, nu s-au stăns de tot între românii Moldovei, le-au vederat între altele, în zilele noastre, şi vrednicul de aducere aminte Gheorghie Codreanu, căruia consfinţim aceste puţine rănduri ca un tribut a recunoştinţei publice cuvenite unui adevărat binefăcătoriu a[l] patriei".

Respectând spiritul calendarului, redăm, în cele ce urmează, biografia acestui filantrop din Moldova din prima parte a secolului al XIX-lea. Comisul Gheorghe Codreanu vede lumina zilei la 10 martie 1805 la Bârlad, în familia spătarului Ioan Codreanu. Este instruit „după sistema de atunci", învăţând limbile greacă, franceză şi germană. „Înformarea shoalelor naţionale în Vasiliana, la 1829" îl însufleţeşte, punându-l în legătură cu profesorii de aici, care predau gramatica, matematica, istoria şi geografia în „limba patriei", limba română. „Afinitatea cea mare a limbei latine cu cea română" îi trezeşte o „mare simpatie" pentru această limbă. La înfiinţarea Miliţiei, la 7 octombrie 1830, este unul dintre cei dintâi nobili care se înscrie aici, devenind comandant al unei companii de infanterie, fiind activ, „spre mulţumirea şefilor şi iubirea soldaţilor", până la reformarea miliţiei şi transformarea acesteia într-un escadron. La 1 noiembrie 1832, contele Pavel Kiseleff (1788-1872), prin ordin de zi, îi aprobă demisia, cerută pe motive de sănătate. Îşi îngrijeşte sănătatea la moşia sa, Văleni, unde se îndeletniceşte cu „cultura ştiinţelor, pentru care simţia sporind mare plecare", dezbătând cu „literaţii români" „teme asupra literaturei şi a politicei patriei". Când starea sănătăţii sale se agravează, la 8 iunie 1837, pleacă de la Galaţi, pe coverta unui vapor, la Viena, pentru „consultare" şi „o cură radicală" cu „întrebuirea apelor minerale". „Petrecerea sa în acea capitală – scrie Gheorghe Asachi – au fost totodată încurăjetoare şi dureroasă, căci, văzind atâte instituturi publice, menite pentru luminarea tinerimei, agiutorul celor sermani şi desvoltarea industriei, au simţit căt de înapoètă i [îi] era patria, căt rămăne generaţii de astizi a osteni şi căte împregiurări favorabile se cerau spre a o mişca în cariera noue ce i s-au deschis!" Presimţind apropierea sfârşitului vieţii sale, Gheorghe Codreanu „au aflat mijloace de a face nemuritoare a sale plecări virtuoase în favorul luminării compatrioţilor, prin testament formalnic dănuind [donând] moşia sa Vălenii pentru înfiinţarea unei sholi în limba latină". Gheorghe Asachi nu ne dă, însă, din păcate, anul morţii lui Gheroghe Codreanu. Pentru a împlini voinţa donatorului, la Bârlad ia fiinţă o clasă specială de învăţare a limbii latine, purtând numele de „Clasa Codreanu". Mai aflăm, de aici, că pe un perete s-a aşezat în şcoală portretul lui Gheorghe Codreanu, realizat în ulei de pictorul bucovinean Gheorghe Lemeni (1813-1848).

[*Codreanu*, stampă hors-texte, înfăţişând portretul lui Gheorghe Codreanu din vremea când acesta era căpitan în Miliţia Naţională a Moldovei, cum aflăm

din alineatul de la sfârşitul textului, care a scăpat de epurare: „Alăturăm portretul Codreanului pe când era capitan în miliţia naţională", p. 14.].

[Carol Mihalic de Hodocin], *Sarniţile sau ocnele Moldovei*, p. 15-23 (extras dintr-un memoriu oficial al comisului Carol Mihalic de Hodocin, montanist, precursor al ecologiei noastre moderne). În acest articol sunt prezentate cele patru ocne ale Moldovei: Groapa Arestanţilor (deschisă în 1826), Groapa Opreanului (deschisă în 1835), Groapa Candida (deschisă în 1836) şi Groapa Ocniţa (deschisă în 1843).

D[imitrie] A[sachi], *Albinoasa moldovană*, p. 24-27. La lucrările de hotărnicire a unei moşii de lângă Podu Iloaiei, atras de vederea unei păstoriţe înconjurate de o mică turmă de oi, autorul are surpriza să descopere o „ciudată raritate", pe care o observă de aproape:

„Eram să fac cunoştinţă cu o păstoriţă ce ca un cameleon mi se părè când o babă întinerită, când o tânără îmbătrânită; fiindu-i faţa înflorită ca la o fată de 16 ani ear părul capului alb ca la o babă de un veac dar cu sfiala unei vergure, ochii tot ăi ţăntea în pământ. Drept aceea, dorind a analiza faţa ei mai de aproape, văd că-mi aruncă o căutătură nu cu ochi negri, albastri, căprii sau măcar de mâţă, dar o căutătură înfocată cu o pāreche de ochi roşi ca jaraticul, a cărora impresie fărmăcătoare nici un poet sau amorezat ar fi cercat să le cânte, mai ales auzind că ţăranii, ce era pe lângă mine, striga: «să fugim, domnişorule, asta-i strigoaică de la ucigă-l crucea ce o face de vede la întuneric mai bine decât ziua, de răul strigoicii tot satul ştie îndată şi ce facem noaptea». Excursul autorului, pornind de la *Istoria naturală*, cu referire la Carl Linné, şi prin diferite locuri ale lumii, populate de albinoşi sau «oameni de noapte» ori cu alte denumiri, este urmat, la sfârşitul articolului, de relatarea unui fapt senzaţional al epocii, care ar fi putut fi exploatat ca nucleu epic generos: „Descoperirea acestei albinoase se lăţi cu iuţala unui fenomen, cătră curiozitate se uni şi planul de speculaţie, încât se aflā un antreprenor carile aduse pe astă albinoasă la Iaşi. Aici, negăsind rivale între dame, multe s-au interesat de dânsa, au înzestrat-o cu daruri preţioase, încât pe scurt timp se făcu din cele mai elegante. Dar pentru că nime nu este profit [profet] în patria sa, Albinoasa moldovană, spre a fi mai mult preţuită, au fost nevoită a se înstrăina şi, condusă de mentorul speculant, sub titlu[l] de Albinoasa americană, cutrăeră capitaliile Evropei, după trecere de ani, uitându-o, poate ni va veni aice ca o minune străină! spre a fi de noi amnirată [admirată] şi lăudată!".

Albinoasa moldovană, stampă (în cuprinsul textului).

C[arol] Mihalic de Hodocin, *Albinele*, p. 28-33. Dăm textul articolului în întregime, pentru a ilustra un tip de educaţie pentru viaţa practică, realizat prin intermediul calendarului, la mijlocul secolului al XIX-lea, în Ţările Române:

„Cultura albinelor era odinioară în Moldova din cele mai însămnate înduletniciri rurale a locuitorilor. Merea şi ceara moldovanului avè, mai ales în comerţul cu Veneţia, aşa de mare credit că şi astiz [astăzi] acest product de întâe cvalita [calitate] poartă acest nume onorabil. Cu înrărirea pădurilor, mai ale a celor dintâi [vechi, bătrâne], au scăzut şi ist ram de industrie, merea de Vaslui se fac[e] rar, ear lumînări de ceară bună se aduc amu la noi din Rosiea şi de la Viena. Cu toate aceste, amorul antic pentru Bucolica şi Gheorghicon (păstorie şi lucrare de pământ), înnăscut între romani, nu s-au

stăns dintre deviitorii [urmaşii] lor, şi astiz încă vedem, deşi în mic cerc, doritori, urmănd acestei datini vechi a economiei moldovene. Acestora consfinţim puţine rănduri despre albine, cu încredere că pre lăngă plăcere vor afla şi căteva învăţături folositoare.

Aceste insecte, atăt de însemnate prin a[l] lor instinct pentru arte, amoriu şi sirguinţă, de demult s-au numărat de către om între animalile dumestice. Casnica lor economie este vrednică de mirare. Ele trăesc în soţietate numeroasă, numite roi, ca de 20 mii lucrători fără secs, din 1 600 albine de parte bărbătească şi din o femee ce se numeşte împărăteasă (matcă). Lucrătoarele sănt cele mai mici; şi înformează statul, ele durează regulate chilii, adună ceară şi miere şi nutresc pe junime, în un fag sănt pănă la 50 000 chiliuţe. Materialul pentru miere il scot din nectarul florilor. Stofa mierei o înghit, o prelucrează în stomah şi apoi o depun în chilii. Ceara de asemene o sorb din flori, o cară acasă între picioarele dinapoi, cu care o frămăntă ca un aluat. Împărăteasa este sufletul roiului, nici sufere pe o altă, apoi sau că ea se disţerază (distrează] cu partida ei sau ceelantă o omoară. Pe tot anul se naşte un nou roi, ear, de se nasc mai multe, apoi asta nu e spre folosul roiului, carele prin asta scade. Împărăteasa pune căte un ou în fiecare chilie, de care toate albinele se îngrijesc, tămplăndu-se ca să moară ea, atunci toate albinele se împrăştie.

Pentru sporirea culturei albinelor s-au adus în toate ţările Europei multe îmbunătăţiri, atât în forma stupilor, cum şi în manipulaţia lor. De căţiva ani s-au înfiinţat în ţănutul Braşovului o soţietate a căria dregere au produs rezultate mari, astă soţietate practică au întrodus şi căteva nouă aflări, între care acea a unui sac-roiu sau reţea pentru de a prinde roiul sigur şi cu înlesnire, care operaţie se întămplă pănă amu cu de-agiunsă greutate. Chiar şi pe la prisăci mici nu areori, pe cănd prisecariul cu nerăbdare aşteaptă roiul cel tănăr şi acestui venetic însamnă chiar şi stupul în care are s-il [să-l] aşeze, acesta zboară în aer şi se perde, căci au că în dorinţa zborului el se îndepărtează, cine ştie încotro, şi bietul prisecar cu întristare il [îl] vănează numai cu ochiul, sau că se aşază pe un arbore înalt, unde nu samănă a avè plecare să aştepte ca să fie prins, şi deodată zboară şi de acolo. Un alt roi esă voios din stup, dar împărăteasa (matca), fiind bătrănă au lăpţedă [lipsită] de aripi, nu este în stare a să înălţa cu roiul şi neîntărziet cade în earbă au chear în apă, sau că să face prada unei răndunele zburătoare şi roiul e ferice de i se nimereşte a întra în stupul său. Dar nu rareori se împarte între alte stupuri unde se ucide şi se stirpeşte de locuitori. Un al doile, al treile sau al patrule roi esă tot în acel minut, se amestecă în aer şi se aşază în un sau două locuri, unde începe o harţă şi un războiu crud şi, pe cănd se omoară albinele, prisecarul se nevoeşte toată ziua, doară il [îl] va prinde, însă pănă în sară adună o parte numai, cănd celelalte de tot s-au perdut. De este prisaca mare, de 100 sau 200 stupi, atunci dauna roiurilor este simţitoare. Toate aceste le înlăturează sacul sau reţeaua sus numită şi înlesneşte pe prisecariu de a se îngriji nu de un roi ce de o mie.

Aflătoriul acestui sac-roiu, D. Ioan Fogt, paroh de la Helsdorf, zice că de 16 ani întrebuinţază acel sac cu cel mai mare spor, sacul, de formă ţilindrică (ca un ştiubeiu), lung 2 palme 6 palmace şi lat 6 palmace, este ţăsut din tel galben, avănd reţele atăt de rare încăt să nu poată trece o albină, în partea de sus se află o pănză, cu care se leagă, ear în partea de gios are un capac carile închide gura, dar cu oarecare întoarcere să poate scoate; Luănd ist sac în mănă, prisecarul aşteaptă minutul cănd roiul va să easă din stup, lucru care fiecare prisecar ghibaci poate cunoaşte din zborul singuraticilor albine ce propăşesc [prevestesc] eşirea roiului. Îndată ce roiul purcede, sacul, cu partea

unde este pânza, se punea înaintea udinişului stupului, atunci tot roiul, în părere că este în aer, întră în acele reţele şi, după ce se va strecura tot roiul, se leagă fundul sacului cu pânza şi sacul se duce în un loc răcoros sau în chelărie sau într-o groapă înadins săpată în pământ, acolo se scutură sacul de sus în gios în ştiubeiul unde tot roiul cade în lăcaşul pregătit, legăndu-se cu pânza se duce la prisacă şi toată operaţia se închee.

După oarecare practică, lucrarea merge foarte iute, prin asta în prisacă domnează [domneşte] pururi linişte, nici un roi nu se perde, nu se amestecă cu altul, nici o albină [nu] se ucide. Prinderea roiului de pe copaci şi garduri se înlăturează şi, pe când un roi numai se nemereşte a se prinde dupre metodul obicinuit, cu sacul se prind zece roiuri şi aşezaţi în lăcaşul lor cel răcoare, pănă în sară încep a şi lucra. Un asemene sac il [îl] poate întebuinţa o femee sau şi un copil de zece ani. Aşadar, acei carii doresc a cultiva cu folos priseci mai mari şi voesc a le întemeè în patrie, se întrebuinţeze acest sac ca mijlocul cel mai nemerit pentru înmulţirea şi statornicirea roiurilor.

Fabricantul acestor saci este G. Klain în Helsdorf lăngă Braşov, un sac costiseşte [costă] 9 două-zeceri argint şi lesne se poate comisiona prin un neguţitor braşovan. Autorul acestui sac, onorabilul paroh Fogt la orice întrebare este gata a da în scris lămuririle privitoare de întrebuinţarea şi folosul acestui sac-roiu".

Aurora boreală, p. 34-37, descrie şi explică fenomenului numit şi „zorile de Nord". Câteva precizări sporesc interesul lecturii: „Locuitoriul lapon sau eschimos cu bucurie urează răsărirea acestei lumini, carea răsbate întunericul unei nopţi de şese luni şi îndămănează îndeletnicirile vieţuirei sale.
Dar la noi ist rar şi neaşteptat meteor, fiind neobicinuit vederei, produce între popor sentimente de spaimă, de mirare însoţită de pregiudeţe [prejudecăţi]. Unii il [îl] cred semn menitoriu a evenimentilor viitoare, alţii icoana amintitoare a fantelor trecute. În lucoarea feliurit-coloră, de care se vede văpsit firmamentul, poetul Ossian recunoaşte umbrele eroilor ce domniau odinioare pre pământ, ear amu se poartă în aer şi se pleacă din nouri spre a contempla pe nepoţii lor!"

Amoru[l] de patrie a lui Petru cel Mare, p. 38-40. Pentru omul din societatea vremii, din Principate, în primul rând, căruia i se adresează calendarul, textul, urmăreşte, pe lângă informare, să educe, oferind modele animate de „sentimente patriotice", prin jertfire de sine chiar pentru „binele statului". Fragmentul pe care îl reţinem este ilustrativ:

„Cunoscut este că ist mare monarh au dat Imperiei Rosiei o faţă nouă; făcând-o înflorită şi puternică, atăt prin informarea armiei şi a flotei, cum şi prin luminarea noblesei [nobilimii], prin întroducerea de mano-făpturi şi de comerţ, de arte, de ştiinţe, adăogând prin toate aceste imperiei sale o importanţă de care au fost mai nainte lipsită.

Amoriul său pentru patrie l-au mărturisit în mii de tămplări, dar o prubă mai vrednică de mirare de sentimentile patriotice, care îndemnau pe ist prinţ a jertfi toate pentru binele statului, păn şi chear persoana sa, ni înfoţoşază scrisoarea, ce la 1711 au scris Senatului de Petersburg din tabăra de la Stalneşti [Stănileşti] în Moldova, când, cu o armie mică, lipsită de proviant şi alt agiutoriu, Petru cu împărăteasa şi cu prinţul Cantimir fură încungiuraţi la Prut de una sută mii de turci.

În o poziţie atât de disperată, din care se părea cu neputinţă a scăpa de cât numai prin o minune, el nu se îngrijia de sine, ce numai de primejdia statului. Împăratul vedea cu înfricoşare apropiindu-să momentul în care au trebuia să fie măcelat [ucis] cu soldaţii săi, au să se dee prins. Aşadar, văzindu-să nesmintit perdut, au întrat în cortul său, scrisă în lineşte, sigilă înscrisul şi chemă pe unul din ofiţeri în care avea cea mai mare încredere. [...] Petru cel Mare, întemeindu-să în parola acestui militar, i [îi] dădu scrisoarea adresată către Senat, il [îl] sărută pe frunte şi-i zise numai aceste doă cuvinte: «Pas-sănătos, cu agiutoriul Domnului!» În nouă zile ofiţerul agiunsă în capitală şi dede scrisoarea împăratului înaintea Senatului adunat, a căria cetire se făcu cu uşele închise. Căt de mare fu mirarea adunării, auzind următoarele: «Vă înţtiinţez că, înşălat fiind de raporturi mincinoase şi fără vina mea, mă aflu aice închis în tabără de o armie, patru ori mai mare decât a mea, lipsit de proviant şi aproape de a fi măcelaţi sau prinşi, afară dacă ceriul nu va veni în agiutoriul nostru prin un mod neaşteptat. De se va întâmpla să fiu luat de turci, voi n-aveţi a mă mai considera de ţarul şi dmnul vostru, nici a vă supune la vreun ordin care ar putea să vi se aducă din partea mea, chiar nici atunci când aţi recu[n]oaşte subscrierea mânii mele; ce veţi aştepta să vin eu însumi în persoană. Ear de este să per aice şi veţi lua adevărată ştiinţă de moartea mea, atunci veţi alege de urmaşul meu pe cel mai vrednic dintre voi. În tabăra Stanileştii pe Prut, 12 iulie 1711".

Un doritoriu de plăcinte, *Plăcintarul iaşan*, p. 41-45. Textul este redactat în spiritul fiziologiilor vremii, specie înrudită cu *Caracterele* lui La Bruyère şi cultivată la începutul secolului al XIX-lea. Impusă de către Honoré de Balzac prin *Physiologie du mariage ou Méditation du philosophe éclectique sur le bonheur et le malheur conjugal* (1828), în vogă la Paris, unde se publică, în „broşurele spirituale", „fiziologia" tuturor categoriilor sociale imaginabile, specia pătrunde curând şi în literatura română. Sub pseudonimul Carl Nervil, Constantin Negruzzi scrie *Provinţialul*, zugrăvind „cu condei de maestru" „figura [...] curioasă, originală şi crohmolită a boierului ţinutaş", „fudul din născare şi evghenis din cap păn-în călcâie", fiziologie care vede lumina tiparului, mai întâi, în „Albina românească", Iaşi, anul VIII, nr. 25, 1840, p. 96, şi, ulterior, în volumul de autor *Păcatele tinereţelor* (1857), fiind inclusă aici în ciclul *Negru pe alb. Scrisori la un prieten*. Purtând titlul *Fiziologia provinţialului*, sub care este cunoscută până astăzi, aceasta este cea de-a IX-a scrisoare din acest ciclu. Mihail Kogălniceanu scrie *Fiziologia provincialului în Iaşi*, localizare, după Pierre Durand, *Physiologie du provincial à Paris*, care apare, pentru prima dată, în „Almanach de învăţătură şi petrecere", Iaşi, anul III, 1844, p. 60-74. Ca şi în cazul lui Constantin Negruzzi, Mihail Kogălniceanu zugrăveşte un tablou în care accentul cade pe tipul social, caracteristic pentru epocă: „Neiubind a avea a face cu evgheniştii, [noi] ne alegem tipul din acei provinciali, cluceraşi sau slugeraşi care n-au nicio rudenie între oasele sfinte: care nu poartă urs în spate şi curcan în coadă şi care nu trag la gazdă la moşu logofătu şi la văru vornicu, sau la Thiţa logofeteasa. Noi îi alegem dintr-acei carii vin în Iaşi sau cu căruţa lor cu trei mârţoage şi cu un ficior boieresc înainte, sau cu căruţa de poştă [...] şi, neavând nicio cunoştinţă între aristocraţi, trag sade la han". Surprinzând provincialul descălecând în „cel

mai frumos oraş al Principatului Moldaviei", minunându-se de rânduielile din „marea capitalie", la bariera din Păcurari şi la „tractirul de frunte" al metropolei, ca un ţinutaş „prost din născare şi din creştere", Kogălniceanu anunţă continuarea proiectul său, privit în relaţie şi cu destinul calendarului („un biet călindar, care trebuie să cuprindă de toate", cum singur mărturiseşte la începutul fiziologiei sale): „La anul viitor, cu darul şi învoirea cerescului împărat, dacă vom trăi, vom arăta mai departe odiseea provincialului nostru. Cetitorii noştri îl vor vedea pe uliţă, la bal, la teatru, la muzeu, pe turnurile Trii-Sfetitelor şi a Goliei; îl vor vedea mâncând, dănţuind, făcând curte şi, în sfârşit, înturnându-se în provincie cu o barbă de ţap, cu plete de un cot, cu haine făcute de Ortgies şi cu o mie de galbini datorie. Tot atunce va duce în buzunar şi «Foaia sătească», în care va fi publicată scoaterea la mezat a o a patra sau a opta parte de moşie ce are clironomie de la părinţi, în trupul cutare şi cutare. Toate aceste le vor vedea cinstiţii cetitori, numai dacă îmi vor cumpăra destule călindare pe anul 1844, ca să pot cu acel câştig publica călindare şi pe anul 1845". Şi unele dintre scrierile lui Ion Ghica tind „să fie un soi de fiziologie savantă a epocii încărcată de referinţe istorice": „Boierii pribegi şi surghiuniţi, care luaseră parte unii cu turcii, alţii cu nemţii sau cu muscalii, se întorseseră unul câte unul din ţara turcească sau din ţara ungurească. Ciumă şi calicie! Spitalele şi mănăstirile, pline de bolnavi şi de cerşetori; românii ţărani, rămaşi în sapă de lemn; codrii şi drumurile, împănate de cete de hoţi cari jefuiau şi căzneau cât ieşea omul din streaja Bucureştilor afară. Se călcase pe secolul al XIX-lea şi cerul politic, atât în Occident, cât şi în Orient, era încărcat cu nori negri şi groşi, printre cari nimeni nu putea zări ce era să ne aducă veacul cel nou. Boierii, îngrijaţi de soarta ţării, alergau unul de la altul, se adunau, se sfătuiau şi nu mai ştiau la ce sfânt să se mai închine, că şi nemţii, şi muscalii, dacă băteau pe turci, tot pe turta lor trăgeau spuza" (*Băltăreţu*, 1884). „Opera lui Ion Ghica – scrie George Călinescu – este Muzeul Carnavalet al nostru, organizat de un bun artist [pentru o epocă, 1821-1848] de un mare pitoresc prin marile prefaceri şi întrepătrunderea de elemente contrarii. [...] Împreună cu darul reconstructiv, Ion Ghica are un talent de narator incomparabil, o imaginaţie arabă". Exemplificând doar cu un tablou antologic, „ciuma lui Caragea" (*Din vremea lui Caragea*, 1879), noi reţinem aici însă tabloul unui ceremonial: „Îndată după încetarea boalei, lumea s-a pornit pe nunţi. Pe atunci nunta nu vrea să zică un petic de hârtie velină, tipărită frumos la Socec sau la Weis din partea d-lui X sau a d-nei Z, anunţând celebrarea cununiilor fiului sau fiicei lor în ziua cutare, la Biserica Sărindar sau la Domniţa Bălaşa, ş-apoi... pe uşă afară! Pe atunci nunta era dandana mare! Mai întâi peţitorii şi colăcerii cu aldamaş; după ei logodnă cu arhiereu, cu diaconi, cu preoţi, cu cântăreţi, cu lăutari şi cu ziafet toată noaptea până la luceafărul de zi. Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele şi mireasa erau de neam de boier, se făcea cherofilima (sărutare de mână) la Curte, unde tinerii cu toate rudele lor erau duşi cu alai spre a săruta

mâna lui Vodă şi a Doamnei, cerându-le binecuvântarea. Când se apropia ziua nunţii, mahalaua se împodobea cu brazi de la casa ginerelui până la casa miresei. În ajunul nunţii, cam după amiazi, porneau călţunuresele, tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerelui, în trăsuri înhămate cu armăsari de preţ. Întâia călţunăreasă intra la mireasă purtând o căţie de argint cu flori suflate în aur, din care ieşea fum de udagaci şi de curse; ea mai purta şi o stropitoare din care arunca apă de trandafir, semnul curăţeniei, şi ura miresei să fie totdauna spălată şi parfumată. O a doua călţunăreasă ducea pe tava de argint florile cu cari se împodobeau cununiile. A treia călţunăreasă aducea o tavă cu peteală, semnul bogăţiei. Veneau în urmă celelalte călţunărese cu zece-douăsprezece tave încărcate cu tot felul de daruri: şaluri, giuvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi etc. Mulţime de fete înconjurau pe mireasă şi lăutarii ziceau din vioară şi din gură cântecul vechi: «Astăzi cu fetele, / Mâne cu nevestele...». După ce fetele deschideau boccelele şi admirau darurile, ele tăbărau pe tavele cu peteală şi pe flori; unele împleteau cununiile: cruce întreagă pentru ginere şi cruce jumătate pentru mireasă. Celelalte desfăşurau jurubiţele de peteală, le depănau şi făceau urzeală lungă de trei coţi, podoaba miresei, un râu de aur în care se putea ascunde copila logodită din cap până-n picioare. Din vreme în vreme, fetele trăgeau cu coada ochiului şi aruncau flori sau noduri de peteală în partea flăcăilor; aceştia le ridicau şi le aninau de fermenele; pe când fetele, ca unele ce împărţeau, îşi făceau şi ele parte, agăţându-şi la piept, în dreptul inimei, snopuri de peteală. După clacă se puneau cu toţii la jocuri: de-a ineluş-învârteguş, de-a baba mija, de-a gaia, de-a cârpa, şi acestea să încheiau printr-o horă mare. Astfel, mireasa îşi lua ziua bună de la fete şi surate; iar bătrânii şi babele, bărbaţii şi nevestele petreceau toată noaptea pe ziafet, pe bere şi pe mâncare, în sunetul necurmat al lăutarilor" (*Din vremea lui Caragea*).

Plăcintarul iaşan reprezintă un tablou artistic al epocii de modernizare a societăţii tradiţionale româneşti din Principate de la mijlocul secolului al XIX-lea. Autorul anonim este un om care a circulat, pesemne, în Europa timpului său, de vreme ce face trimitere la „un locomotiv fumegând", răspândind aburi, cu mai bine de două decenii înainte ca trenul să ajungă şi la Iaşi (1 iunie 1870). Ironizarea „străinomaniei" este însoţită discret aici de o delicată înţelegere a lumii româneşti, cuprinsă în vâltoarea vieţii de la mijlocul veacului al XIX-lea. Pentru prima oară, la noi, dăm textul integral al acestei fiziologii, în transliterare:

„Părtinitorii datinilor strămoşeşti se tănguesc, şi nu fără cuvănt, că din zi în zi per dintre noi căte o formă, căte o deprindere veche, care era caracteristica naţionalităţii. Limba se luptă pentru a ei esistenţie prin saloane, cănticele române amuţesc înaintea vodevilelor franţeze, portul vechi au rămas numai pe păretele bisericilor, bucuria nuntaşilor şi bocetele îngropăciunelor nu mai sănt de modă!

Naţiile s-au amestecat, persoanele s-au prefăcut; bărbierii s-au schimbat în doctori de dinţi şi în perucari, lăutarii înfrăcaţi [îmbrăcaţi în frac] neavănd unde mistui cobza, sună armonica, ursarii gioacă polca, dar în mezul străinomaniei şi a modei

numai un singur clas de oameni au rămas credincioşi datinei vechi şi giurământului ce au încheet la focarea strămoşască! Ist clas, puţin număros, este a[l] plăcintarilor, însă să nu credem că asta au urmat numai de la a[l] lor caracter răscopt, căci cum ar fi putut ei mistui productul unei asemene industrii? carele mai cu samă cere a se vedera prin a sa formă şi prin mirosul pătrunzătoriu? De aceea plăcintarul au fost nevoit a-şi păstra forma antică şi au giurat că va răpune numai cu plăcinta!

Luând aminte la dregerile plăcintarului, se înţălege că în epoha acea domnia în lume sistema peripatetică (sistem filosofic a lui Aristoteles care il preda prămblându-se), nimic de statornic, chiar politica era peripatetică şi nu sta pe loc ca acel de astăz binecuvântatul status-cvo [*status quo*]. Întâmplările galopeau, domniile şi dregătoriile cu dânsele. În armonie cu acea sistemă, boerii petreceau mai mult calare decât pe divan şi cucoanele mai deseori în rădvane decât în camara toaletei, amploiaţii aveau a lor canţelarii preămblătoare, biuro[u]l lor era genunchii şi arhiva se mistuia în mănuntaile costeumului oriental. Buzunarii, destul de adânci, se umpleau cu actele visterii, în îndoiturile ţearului [ziarului] se păstrau hărtiile diplomatice, ear dresurile vechi, cu a lor peceţi înaurite, atărnau ca nişte ordine, din sinul diecilor, logofeţii erau pururi gata a împlânta pana în calamarile de alamă înfipte în brău.

În mijlocul acestor împregiurări nu era de mirare ca şi îndeletnicirea cea mai interesantă şi cea mai de modă a neamului omenesc, mâncarea, se sufere o reformă. În loc de a fi, dupre datina veche, ospăţul statornicit pe o masă, unde, între potroc, varză, vănaturi, îngrădite cu o baterie de veterani odobeşteni şi cotnareni, se prezideze plăcinta, astă favorită a eroilor romani, care cu Traian au descălecat şi s-au împământenit în Dacia. Plăcinta clasică au fost nevoită şi ea a se face peripatetică şi, ca o vagabondă, a cutriera drumurile şi ospeţiile! dar respectul public pentru antice, mai ales reproduse în ediţii proaspete, făcea că îndată ce matroana noastră, cununată cu un capac de aramă, se înfăţoşa în forum (peaţă) şi purtătorul ei încunoştinţa programa zilei, de era îngrecată cu carne, caimac, brănză sau mere, doritorii părăsiau orice îndeletnicire serioază şi interes şi se adunau în giurul tripodului, carele, ca un locomotiv fumegând, răspăndea nişte aburi p[u]ternice ce puneau în mişcare stomahul cel mai încărcat.

Asta sţenă populară, în toate zilele repetată, nu era numai curat gastronomă, ce ea sămăna mai mult cu un club politic-satiric. Pe când plăcintarul împărţia porţii, dupre măsura apetitului şi a pungei doritorilor, el le presura cu noutăţile nopţii şi a zilei. De dimineaţă, aga au dat eamă la pitării, doi candidaţi s-au învrednicit de ordinul cercelului şi a fi gvardist la stălp lăngă Curtea Domnească. Tot părintele aga, ce este şi medic, încredinţindu-să că un măcelar prea gras pătimia de suirea sângelui la crieri, spre a-l feri de dambla, i [îi] luă sânge la tălpi prin instrumentul intitulat falangă. Barbierul cutare s-au făcut boingiu, pentru că se întrebuinţază mai mult văpsitul barbilor decât rasul lor şi că mazilul Trohin Tărie-Brău, dat rămas la Divan, s-au dus la Ţarigrad şi vine cu Fanarul ca să-şi caute hliza [ţarina, moşia] perdută.

Deşi unele din aceste, de nu toate, erau gugoaşe, plăcintarul le înşira dupre regula dietetică, care cere ca măncarea să se facă în mijlocul voiei bune, de aceia toţi măncând, rideau, făceau aplicaţie la alţi agi şi tărie-brăi, mistuiau bine şi prin asta se întemeea căştigul şi creditul plăcintarului.

Cum s-au prefăcut toate! doritorii de plăcinte trebui astăzi, ca dineoară Dioghenes, să caute ziua mare cu fănaru pe omul-plăcintar! pentru că ciocolata, cafeua, dejenele à la furşet, ţigara au împresurat driturile plăcintei, despre care mă tem că va rămânea numai [cu] numele moşiei din ţinutul Covurluiului, unde, dupre arheologi,

plăcinta întăea oară au fost descălicat în Dacia. Asemenea împregiurări au făptuit că plăcintarii se află mai rari din zi în zi. Ca veteranii armiei napoleone, ici acolo mai vede căte unul în uniformă strămţăroasă, răguşit strigând: «Hai la plăcinte calde!» a căriea eho dişteaptă aducerea aminte a zilelor când plăcintele patriei se lingeau şi se îngrigeau mai cu samă de streini!".

D. Gusti, *O faptă creştinească*, versuri, p. 46-48. Reţinem întregul grupaj de versuri cu acest titlu, semnificativ pentru imaginarul colectiv al calendarului şi pentru frumuseţea versificării, pe care noi o privim mai ales din perspectiva epocii abia desprinse din „orientalismul toropitor" al „generaţiei stătute", invocate de Vasile Alecsandri. „Călătoriul" milostiv din acest text este zugrăvit, în alt registru, de Constantin Negruzzi în *Scrisoarea XIII (Lumânărică)*, datată 1843:

„Neoa din cer / Pică şi-i ger, / Şueră văntul / Au troenit. / Ş-acum pămăntul / S-au înalbit. // Mamă, mi-e frig, / De-abè mai strig. / Mamă, mi-e foame. / Eri n-am măncat, / O, Doamne, Doamne! / Azi m-am uscat. // În vatră foc / N-avem deloc. / Gerul sporeşte, / M-am ţăpinit, / Mamă, găseşte / Stuh de-ncălzit. // Băete, taci, / Că tu mă faci / Să plăng mai tare; / Iat-un cojoc, / Ie-l în spinare, / Vezi că nu-i foc. // Ah! ce să fac? / Iată-mă-s, zac. / N-avem nici păne, / N-avem nici bani / Şi vom fi măne / Şi mai sărmani. // Dar Dumnezeu, / Copilul meu, / Poate-a trimite / Vreun agiutoriu. / El e părinte / Îndurătoriu!" // Când atunci se şi arată / În bordei un călătoriu, / Ce cu haina deşirată / Sămăna a cerşitoriu. // Nu avè încălţăminte, / Un suman ăl învălea, / Un toeag ăi sta nainte / Şi desacii ce-i ducea. // Sărăcia le-o văzusă, / Frigul, foamea le-au simţit, / Când şi măna-n desaci pusă / Ş-un colac le-au împărţit. // Căteva lumănărele / Le ţinea legate străns / Şi-n desaci pe lăngă ele / Avea smirnă de aprins. // Apoi dintr-o peticuţă / Căţiva bani au disnodat / Şi ăi pusă pe-o măsuţă / Ce sta goală lăngă pat. // Împlinind astă solie / Ist drumeţ n-au mai şăzut, / Ce pătruns de bucurie / Se făcu iar nevăzut. // Aşa trăia, / Aşa făcea / Ist om tot bine, / Păn ce-ntr-o zi, / În sferi sănine / Moartea-l porni. // Sănt zece ani / Şi mulţi sărmani / Îl plăng pe lume, / Unde-au lăsat / Numai un nume: / «Creştin curat». // El ăşi zicea, / Cum şi-l numea: / Lumănărică / Lumănărè / Şi turturică / Tot turturè".

Viziune, 7 iulie 1848, versuri, p. 49-50.

Dorul, versuri, p. 50-51.

Nestatornicia lucrurilor lumei, căntec de soţietate, în emigraţia 1821, p. 51-53.

D. Gusti, *Speranţa*, versuri, p. 53.

D. Gusti, *Eacătă-ţi treaba...ea te omoară*, versuri, p. 53-54.

D. Gusti, *Calendarul*, versuri, p. 55 („Ca să vă spun timpul cum are să fie, / O! oameni, în mine vraţi a căuta; / De v-aş spune, însă, când ar să vă vie / Moartea-n măni, atunce nu m-aţi mai lua").

D. Gusti, *Unui amic*, versuri, p. 55 („De-a face bine e foarte greu, / Iar răul lesne e de făcut. / Iubesc virtutea, ba chiar o vreu; / De-o fac, nu ştiu, la asta-s mut. // – Dar tu, amice, ce mai lucrezi? / – Ea, zi şi noapte sănt ocupat. / – Ai, zău, dreptate, din ochi te vezi, / Dar, dracul ştie, te-ai încurcat / Cu vreun bine, / N-aud de tine!").

T. S[tamati] şi D. G[usti], *Logogrifuri*, p. 56-57.

D. G[usti], *Enigmă*, p. 58 („Am deal şi vale, / Am vii şi cale, / Pădure, apă / Şi peatră sacă. / Dar am un nume / Ciudat, l-oi spune, / E: r p d. / Găceşte de?").

Peţirea magnetului, snoavă, p. 59.

Măsură şi scop, snoavă, p. 59.

Anecdote, p. 60-62.

Chit sau migmă, cunoştinţe gospodăreşti, p. 62-63.

Rebus, p. 63. Textul cuprinde explicaţia speciei, o noutate a epocii în Moldova din acea vreme, şi ne interesează în mod deosebit prin faptul că utilizează glotonimul „limba română": „Între aflările noue sau, mai bine zicănd, între împrospătările lucrurilor vechi, sănt *rebus*, un feliu de ieroglife sau cimilituri, care mai nainte de aflarea literilor se par a fi modul cel întăiu, prin semne, a transporta şi a comunica ideile. Cuvăntul rebus este latin, de la *res rebus* (lucru) şi însamnă o ecspresie figurată a unui rănd prin un şir de icoane de obiecte, de ţifre sau litere însufleţite, a cărora numiri recheamă cuvinte sau silabe, dupre trebuinţă, şi totul este deseori orănduit aşa că ţăsătura conduce la dislegare.[...] Astiz în toate limbele se fac rebus, acea franţeză mai ales este dedată întru aceasta, în limba română cel întăiu rebus, precăt ştim, s-au făcut de D. Gusti, din care aici alăturăm trei, sub deosebite numere. Cu anul nou, împărtăşim publicului ist product spre dislegare, ce o aşteptăm cu adresa redacţiei păn la 1 fevruarie, după care dezlegările se vor publica prin Albina".

La pagina 64, nenumerotată, la mijloc se află o precizare importantă pentru a înţelege mai bine o epocă în care funcţiona cenzura laică a „puterii temporare": „S-au învoit tipărirea V. Beldiman, mare postelnic" (rangul, prescurtat). Hors-texte: o foaie îndoită, cu note pentru un *Căntec de soţietate* („Schimb toate ce s-află sub soare, / Pier toate ce s-au născut, / Că timpul pe aripi uşoare / Nu stă pe loc un minut, / Nu stă pe loc un minut") şi o planşă cu deslegarea celor trei numere, în figuri, ale rebusului lui D. Gusti, numai pe faţa recto a filei.

Sumarul calendarului, pe coperta a IV-a.

„Calendarul pentru români pe anul 1849", VIII, nelegat, are coperta I împodobită cu chenar, având la colţuri motive florale şi zoomorfice. Copertă de carton, de culoare gri deschis, uşor deteriorată la colţurile de sus şi la cotor. Pe pagina de gardă, ca vinietă, o albină, aşezată vertical, iar anul de apariţie a calendarului, în chenar lucrat artistic. La sfârşitul textelor, viniete.

Exemplarul consultat de noi are pe pagina de gardă ştampila rotundă a bibliotecii din care a făcut o vreme parte: „Sindicatul Oamenilor Muncii, Unitatea Agro-Industrială Suceava", în fondul căreia a avut numărul de inventar 1 292. Din însemnările de pe coperta a III-a, înţelegem că a fost cumpărat de către un anticar, la 5 decembrie (probabil) 1959, ştampila dreptunghiulară a anticariatului având textul neclar. Câteva texte din calendar prezintă ştersături făcute cu cerneală neagră: *Codreanu*, câteva rânduri întregi, p. 10 şi 12; *Plăcintarul iaşan*, cuvântul *streini* este şters, p. 45. Ştersăturile, frecvent operate pe textele

vechi, în perioada de după 6 martie 1945 (cu cerneală neagră sau creion chimic), probabil până în 1964, ca şi acoperirea unor fragmente de text cu benzi albe de hârtie, cum am întâlnit în câteva periodice din unele biblioteci private din Bucovina, ilustrează teama proprietarilor şi măsurile lor de prevedere, luate mai ales în vremea marilor epurări staliniste din România (1948-1964). Stampa de la textul *Codreanu* lipseşte, cu siguranţă, din aceleaşi motive. Nu putem şti cine a fost proprietarul acestui calendar românesc în anii de după război, dar bănuim ca a fost un intelectual, cunoscător al scrierii cu alfabet chirilic şi de tranziţie (poate preot, învăţător sau profesor), în a cărui bibliotecă se vor fi aflat şi tipărituri mai vechi, pe care ştia să le citească, provenite din centre culturale diferite, cum cunoaştem atâtea cazuri în Bucovina de altădată. Sub ce presiune a vremii a vândut el, în 1959, la anticariat, calendarul acesta (poate şi cărţi şi alte periodice vechi) nu ştim. De asemenea, nu ştim cum a ajuns acest calendar, scris cu alfabet de tranziţie, într-o „bibliotecă muncitorească", după anul 1959. În anii '80 din veacul trecut, calendarul ajunge la Gălăneşti, localitate de lângă Rădăuţi, aflată în plin proces de transformare în oraş (Valea Sucevei). În cadrul Unităţii Agro-Industriale de aici lucrează în trei schimburi peste patru mii de muncitori, producând, printre altele, mobilă pentru export. Pe Strada Principală se construiesc case tip vilă, pentru două familii, un Dispensar Policlinic, sedii pentru instituţiile administraţiei locale. În cadrul Ateneului Popular „Mihai Eminescu", gândit ca spaţiu multifuncţional, în 1989, au loc mari manifestări închinate lui Mihai Eminescu, la centenarul morţii sale, la care participă personalităţi ale culturii române. Aici, la 1-2 iulie 1990, se desfăşoară cel dintâi congres Societatea pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, reactivată la 27 martie 1990, care editează un periodic propriu, „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina", şi tipăreşte cărţi consacrate Bucovinei. Participă la manifestările de la Gălăneşti (din 1990 şi 1992) academicianul Radu Grigorovici, vicepreşedinte al Academiei Române (1990-1994), academicianul Vladimir Trebici, Dimitrie Vatamaniuc, Radu Economu, Pavel Ţugui, Emil Iordache, George Muntean, o delegaţie a românilor din regiunea Cernăuţi, reprezentând Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu", înfiinţată în 1989, precum şi intelectuali din zonă. După o perioadă de entuziasm, proiectul cultural de la Gălăneşti intră în declin, înstrăinându-se de rosturile sale şi risipindu-şi capitalul de încredere acumulat în anii de început. Nu cunoaştem soarta „Bibliotecii Oamenilor Muncii" de la Gălăneşti, dar ştim că alte biblioteci sindicale din oraşele Bucovinei au fost scoase la vânzare, după 1990, şi vândute cu bucata. Într-un depozit de maculatură de la Ateneul Popular „Mihai Eminescu" din Gălăneşti, mai târziu, la începutul anilor 2000, noi am descoperit întâmplător şi am salvat de la topire „Calendarul pentru români", tomul VIII, redactat de Gheorghe Asachi şi tipărit, la Iaşi, în 1849.

Străbătând epoci şi stăpâniri, trecând peste frontiere şi înfruntând vitregiile vremurilor, acest exemplar din „Calendarul pentru români pe anul 1849", ajuns până la noi, în Bucovina, poartă cu sine povestea unei frumoase lucrări culturale, păstrând în principal mărturia aspiraţiilor de emancipare ale societăţii româneşti din Principate de la mijlocul secolului al XIX-lea şi ale limbii române de atunci. „Calendarul pentru români pe anul 1849" foloseşte etnonimul „român" şi glotonimul „limba română" cu un deceniu înainte de Unirea Principatelor Române din 1859.

Corelativ, dăm în cele ce urmează câteva profiluri biobibliografice, întocmite pentru redactorul „Calendarului pentru români" şi principalii săi colaboratori de la tomul VIII, din 1849. În felul acesta, calendarul, ca tip de discurs public, ni se dezvăluie şi sub alte aspecte, în relaţie cu societatea românească a epocii şi cu principalele „coridoare culturale" ale Europei Centrale, pe care circulă oameni, idei, modele culturale şi sugestii pentru construcţii proprii, precum şi în relaţie cu omul epocii din Principate, aflat la confluenţa mai multor culturi într-un proces ireversibil de prefaceri şi reforme.

Gheorghe Asachi, născut la 1 martie 1788 în târgul Herţa, din ţinutul Dorohoiului, în familia preotului Lazăr Asachievici şi a Elenei, face studii gimnaziale la Leina (Lemberg) în perioada 1796-1804. Studiază astronomia şi cadastrul la Viena (1805-1808), arheologia şi epigrafia la Roma (1808-1812). Revine în Moldova, în 1812, unde este, până la 1840, „cel mai activ factor în stimularea şi dezvoltarea culturii româneşti moderne, punând bazele învăţământului superior în limba naţională, ale presei şi teatrului românesc, dezvoltând tipăriturile şi grafica, contribuind prin propria sa creaţie la îmbogăţirea literaturii epocii" sale. Este referendar la Departamentul Treburilor din Afară, fiind numit de domnitorul Scarlat Callimachi, în 1813. Tot în acest an, înfiinţează la Iaşi o clasă de ingineri hotarnici, cu învăţarea în limba română, unde predă arhitectura, geodezia, istoria artelor, matematica, după manuale alcătuite de el însuşi, pregătind prima promoţie de ingineri (1818). Timp de patru decenii (1813-1849) se preocupă de organizarea şcolilor din Moldova. Din însărcinarea mitropolitului, Veniamin Costache, organizează Seminarul de la Socola. În timpul Zaverei, se refugiază în Bucovina şi, apoi, în Basarabia, iar în 1822, anul reinstaurării domniilor pământene, se întoarce la Iaşi. În acest an, Ioan-Sandu Sturdza îl numeşte agent diplomatic la Viena, unde rămâne până în 1927. La 28 martie 1828, se aprobă deschiderea Şcolii Normale de la Trei Ierarhi şi a gimnaziului de aici, unde predarea se face în limba română, fapt ce reprezintă „una din marile izbânzi ale lui Asachi pe plan cultural". Asachi înfiinţează la Iaşi Institutul pentru Educaţia Fetelor (1834), Şcoala de Arte şi Meserii (1841), punând bazele învăţământului artistic şi politehnic din Moldova. Asachi este fondator şi proprietar al revistei „Albina românească", gazetă politico-literară (1 iunie 1829-3 ianuarie 1835, 3 ianuarie 1837-2 ianuarie 1850), primul ziar în limba română din Moldova, care are convingerea că „nu se află astăzi în lumea

politică neam, deşi mai mic la număr decât românii, carele, între alte ale sale folositoare instituţii, să nu aibă în limba naţiei un jurnal periodic", „un organ de largă şi sistematică răspândire a ideilor", care cultivă un „larg schimb de informaţii, specifice mai multor domenii: ştiinţe, arte, industrie, literatură". Asachi îşi propune să publice aici „politiceşti şi interesante novitale din toate ţările lumei, buletine de la teatrul războiului, culegeri istorice, litera[r]e, morale, filologice, acele despre folositoare aflări şi mai ales adese se vor împărtăşi din vrednici scriitori povăţuiri despre economia câmpului, despre care, pentru toate timpurile anului, se vor însemna regule după sistema practică în ţările politicite, atât despre mai bună lucrarea pământului, a pometelor, a viilor, a stupilor, a viermilor de mătasă, a velniţelor, a pădurilor, cât şi povăţuirii pentru ferirea şi vindecarea epizootiei". În perioada 14 martie 1837-3 februarie 1838, tot el publică opt numere din „Alăuta românească", supliment literar al „Albinei româneşti", urmărind stimularea creaţiei literare din Moldova, care apare, ulterior, în intervalul 1 iulie-1 septembrie 1838, sub redacţia lui Mihail Kogălniceanu. Alte suplimente ale „Albinei româneşti": „Foaia oficială" (1832), „Arhiva Albinei pentru arheologie română şi industrie" (1844-1847). Gheorghe Asachi este redactor responsabil la „Icoana lumii", „foaie periodică pentru tinerime şi popor", urmărind „luminarea naţională a compatrioţilor", care apare săptămânal în două serii: 28 septembrie 1840-28 decembrie 1841, 1 octombrie 1845-25 septembrie 1846, publicând articole cu conţinut moral, istoric, geografic, cosmografic, arheologic, precum şi informaţii privind agricultura, industria şi comerţul. Într-o perioadă de modernizare a ţării, „Icoana lumii" manifestă interes pentru „toate minunile urzirii şi productele minţii omeneşti, unele vrednice de mirare, iar altele de a noastră imitaţie şi emulaţie". Alături de ziarul „România", „gazetă politică, industrială, comercială şi literară", apărut la Bucureşti în perioada 20 decembrie 1837-31 decembrie 1838, primul cotidian românesc, „Icoana lumii" este unul dintre primele periodice care îşi însoţeşte textul cu ilustraţii. Considerând presa un excelent instrument de informare şi educare, Asachi editează periodice destinate unor categorii diverse de cititori, cum sunt şi „Foaia sătească a Principatului Moldovii", (1839-1840, 1846-1851), „Spicuitorul moldo-român", un jurnal ştiinţific, literar şi industrial, care apare cu texte paralele în limbile franceză şi română (1841), având drept scop „propăşirea cea sporitoare a luminilor în ţările moldo-române", prin „întrunite productele cele mai însemnătoare a literaturilor străine şi a literaturii naţionale, descoperirile ştiinţelor, a frumoaselor arte şi a industriei", „Calendar pentru poporul românesc" (1847-1876) şi „Almanah de învăţătură şi petrecere" (1847-1876). Fondator şi proprietar al Tipolitografiei „Albina", unde îşi tipăreşte volumele de versuri, nuvele istorice şi drame istorice: *Culegere de poezii* (1836), *Fabule alese* (1836), *Dochia şi Traian dupre zicerile populare a românilor cu itinerarul muntelui Pionul* (1840), *Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie* (1859), *Voichiţa de Romanie* (1863), *Elena Dragoş de Moldavia* (1863), *Turnul*

Butului (1863), *Petru Rareş*, I-II (1863). În credinţa lui Asachi, orice operă de artă trebuie să contribuie la progresul paşnic al societăţii, să stimulze în om virtuţile morale. Ca poet, Asachi scrie ode, elegii, sonete, cântece, imnuri, meditaţii, satire, balade, legende, fabule, creaţia sa poetică fiind dominată de clasicism, deşi cultivă şi elemente preromantice şi romantice. „Nutrit la o bună şcoală poetică, deşi fără geniu, Asachi a simţit unda clasicismului întârziat", scriind „sub regimul lui Petrarca şi al liricei italiene settecenteşti". Lirica sa patriotică, oda şi imnul, în special, au ca punct de plecare evenimente politice şi culturale ale vremii sale: statornicirea domniilor pământene, inaugurarea unor instituţii de cultură, introducerea limbii naţionale în şcoli. După exemplul lui Vincenzo Monti, ca poet oficial, Asachi proslăveşte mai cu seamă astfel de evenimente importante şi realizări în viaţa economică şi culturală a ţării, ca în oda închinată *Regulamentului organic*, în care cele „trei zâne" invocate simbolizează legalitatea, învăţătura şi negoţul: „Prin negoţ, ştiinţe, lege, / Noi în patrie vom culege / Avuţii de pre pământ". Idealul suprem al scriitorului îl reprezintă servirea Patriei, aşa cum o ilustrează şi creaţia sa *Înnoirea anului 1851*. Creaţiile din ciclul *Meditaţii* (1854) cuprind compoziţii romantice, comunicând entuziasmul său patriotic şi umanitar. Elegia asachiană este reprezentată de creaţii precum *La moartea părintelui meu* (1825), *Eufrosina. Viziune pe râpele Ozanei* şi sonetul *Fiicei mele Eufrosina*, acestea din urmă impresionând prin „aerul de candoare şi de rituală melancolie". Cultivarea unor mituri străvechi, precum *Dochia şi Traian*, reprezintă strădania lui Asachi de a alcătui o mitologie românească, plecând de la tradiţia folclorică. Prin evocarea trecutului istoric, cuprins în cronici şi legende, Asachi este „un romantic în haină clasică". De numele lui se leagă începuturile litografiei de inspiraţie istorică din Principate. El depăşeşte amatorismul epocii şi înfiinţează prima imprimerie litografică specializată: Institutul „Albinei". În comparaţie cu gravura în *aqua forte* de până la el, Gheorghe Asachi se orientează către litografie, un procedeu facil şi necostisitor. Înţelegând importanţa litografiei în redeşteptarea sentimentelor naţionale, el îl continuă pe Zaharia Carcalechi, care tipărea la Buda, în 1821, litografia *Romulus, strămoşul românilor*, în primul volum din *Biblioteca românească*. Asachi realizează o serie de litografii pentru peretele de onoare al cancelariilor, al legaţiilor şi al şcolilor, printre care: *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ţarul Alexandru I*. Cu concursul tinerilor din elita ieşeană, organizează primul spectacol teatral din Moldova, cu piesa *Mirtil şi Hloe* a lui Gessner şi Florian, la 27 decembrie 1816, în casa hatmanului Costachi Ghica. Asachi contribuie la îmbogăţirea repertoriului teatral din Moldova prin traduceri, prelucrări şi creaţii originale. Pentru repertoriul teatral traduce din Racine, Voltaire şi Goldoni. Activitatea sa dramatică originală începe târziu, în 1834, odată cu prezentarea compoziţiei *Serbarea păstorilor moldoveni*, fiind lipsită însă de virtuţi estetice, dramaturgia sa având în epocă mai mult semnificaţii patriotice. Gheorghe Asachi, „un Heliade al Moldovei", „spirit enciclopedic şi

mereu dinamic", „spirit de Renaştere întârziată", „purtătorul unei idologii noi, progresiste", de numele căruia se leagă, în bună măsură, modernizarea societăţii româneşti din Moldova, din prima parte a secolului al XIX-lea, cel dintâi sonetist român, se stinge din viaţă la 12 noiembrie 1869 în Iaşi[238].

Carol Mihalic de Hodocin. Dintre colaboratorii lui Gheorghe Asachi la „Calendarul pentru români pe anul 1849" ne reţine atenţia, în primul rând, Carol Mihalic de Hodocin, despre care găsim puţine informaţii în lucrările noastre biobibliografice, care sunt, din păcate, incomplete sub aspect biografic. El vede lumina zilei în 1802, cum precizează vag Lucian Predescu, în 1940, având obârşie nobiliară ungurească în comitatul Zips (Szepes). Face studii de filosofie la Academia din Kaschau (Košice) şi, în paralel, învaţă economia şi mineralogia. După absolvirea acestora, este angajat la exploatările miniere („băile de fier") ale contelui Emerich Czaki din Krompach. Ulterior, timp de aproape trei ani, îndeplineşte funcţia de intendent la Fabrica de Hârtie din Belnic, moştenită de la tatăl său, apoi îl găsim arendaş („orândator") al moşiei Sviniţi a contelui Paul Szirmay, în comitatul Alba-Ujvar, şi al Fabricii de Hârtie cezaro-crăieşti din Roskany, pe care o administrează după „sistema cea mai nouă". Într-o vreme dominată de „spiritul înnoitor post-regulamentar" şi de deschidere faţă de „formele civilizatoare" din Apus, când „nu doar schimbul de mărfuri, ci şi cel de idei începuse a stăpâni minţile întreprinzătorilor", Carol Mihalic de Hodocin vine în Moldova, în 1838, „cu paşaport transilvănean, aidoma multor altor meşteri sau tehnicieni de etnie germană, maghiară sau austriacă", stabilindu-se la Iaşi. În „autoprezentarea" pe care o trimite comitetului academic de la Academia Mihăileană, organism abilitat cu „recomandarea şi

[238] Fac referiri, de-a lungul timpului, la viaţa şi opera lui Gheorghe Asachi, printre alţii: Ioan Negre, *Gheorghe Asachi, viaţa, lucrările, scrierile sale şi epoca în care a trăit (1788-1869)*, Piatra [Neamţ], Tip[ografia] Judeţului Neamţ, 1882; E. Lovinescu, *Gh. Asachi. Viaţa şi opera sa*, Bucureşti, Editura „Cartea românească", 1921, (ediţia a II-a, Bucureşti, Editura „Casa şcoalelor", 1927); Eugen Pohonţu, *Începuturile vieţii artistice moderne în Moldova. Gh. Asachi şi Gh. Panaiteanu*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1967, p. 20-25; George Sorescu, *Gh. Asachi.* [Viaţa şi opera], Bucureşti, Editura Minerva, 1970; Algeria Simota, *Gheorghe Asachi*, în DLRO, 1979, p. 55-60; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 94-110 (în continuare ILROP); Lucian Predescu, *Enciclopedia României „Cugetarea". Material românesc. Oameni şi înfăpturiri*, ediţie anastatică, Bucureşti, Editura Saeculum I. O.–Editura Vestala, 1999, p. 53-54 (retipărirea ediţiei din 1940; în continuare, ERC); Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 252-257; Doina Pungă, *Grafica pe teritoriul României în secolul al XIX-lea. Litografia şi gravura în acvaforte*, cu o prefaţă (*Cercetarea ca model de a-ţi trăi viaţa*) de Raoul Şerban, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2009; Corina Ţucu, *Gheorghe Asachi – iniţiator al operelor de artă ilustratoare ale imaginarului istoric*, http://euromentor.ucdc.ro/nr_1/ 6-GHEORGHE ASACHI.pdf. (accesat: 15 ianuarie 2014).

invitarea specialiştilor străini pentru acoperirea necesităţilor de cadre calificate" din toate domeniile vieţii publice din Moldova, Carol Mihalic de Hodocin îşi prezintă expertiza dobândită în conducerea unor întreprinderi, precum şi cunoştinţele de economie rurală dobândite în administrarea unei ferme agricole model. Tot aici el îşi prezintă competenţele în construirea de cărămidării, hambare, mori şi velniţe, în domeniul exploatării ocnelor de sare, de care „iarăşi îşi va lega numele şi în Moldova", precum şi în pregătirea şcolară a meşterilor dulgheri, lăcătuşi şi strungari. În martie 1839, Gheorghe Asachi, referendarul Epitropiei Învăţăturilor Publice din Moldova, se adresează domnitorului Mihail Sturdza cu cererea de a aproba înfiinţarea Şcolii de Arte şi Meserii sub direcţia lui Carol Mihalic de Hodocin. La 30 mai 1839, Epitropia Învăţăturilor Publice îi comunică în scris însărcinarea de „a cerceta cu amăruntul munţii Moldovei cu ramurile lor" până la „înfiinţarea aşezământului de agronomie şi a şcolii mecanice" din Iaşi. După cele câteva prospecţiuni geologice din 1810, 1812 şi de la începutul anilor 1830, toate efectuate de autorităţile străine de ocupaţie, cercetările întreprinse de Carol Mihalic de Hodocin reprezintă cea dintâi „prospecţiune calificată" ce interesează administraţia Moldovei din perspectiva dezvoltării sale economice „curente şi de perspectivă". Carol Mihalic de Hodocin îşi începe ancheta de teren la 1 iunie 1839, beneficiind de „cuviosul agiutor" al dregătorilor locali. „Geognostica [sa] cercetare" urmăreşte şirul de munţi de la Dorna până în Valea Tazlăului şi durează până la sfârşitul lunii octombrie 1839, fiind continuate şi în anul următor. Rezultatul cercetărilor sale se publică în broşura *Observaţii asupra stărilor pădurilor din Valea Bistriţei de Sus*, pe care o semnează cu predicatul „nobil de Hodocin" şi titlul profesional din patria sa de adopţie: „profesor al Academiei [Mihăilene"]. Periodicul ieşean „Spicuitorul moldo-român" îi tipăreşte în numărul din iulie-septembrie 1841 o dare de seamă cu titlul *Relaţie despre cercetările geognostice în Moldova*, care se republică în 1842, împreună cu studiul *Despre lucrarea minelor de metal*. Rapoartele lui Carol Mihalic de Hodocin ilustrează, potrivit profesorului universitar Dumitru Vitcu, „nu numai o concepţie economică, ci, în egală măsură şi concomitent, definesc o personalitate complexă, cu vocaţia cercetării interdisciplinare ce-i asigură pertinenţa observaţiilor geologice, geografice, agronomice, botanice, chiar chimice şi, îndeosebi, ecologice". Pădurile munţilor Moldovei sunt privite dintr-o dublă perspectivă: economică şi ecologică. La curent cu cercetările vremii din Occident, el pledează pentru exploatarea raţională a fondului forestier şi instituirea unei „privegheri oficiale", care, prin „înţălepte şi nimerite orânduieli", să prevină devastarea pădurilor, asigurând „conservarea şi chiar sporirea terenurilor împădurite", precum şi echilibrul ecologic, în beneficiul contemporanilor săi şi al urmaşilor. Un fragment din observaţiile sale este surprinzător de actual: „Pentru ca cuprinsul Bistriţei să nu se prefacă în scurtă vreme în stânci şi pietriş gol fără nici un preţ pentru ţară; dacă în această parte de loc nepotrivit

pentru agricultură au a se statornici băi, fabrici şi o industrie favorizatoare întregii ţări, apoi au agiuns acum vremea a curma şi desfiinţa sistema vătămătoare a stârpiturii pădurilor şi a introduce o iconomie potrivită scoposului, care să poată răspunde atât trebuinţălor de acum, precum şi viitorimei". Apreciind că „lucrarea are valoarea actualităţii", fiind „una din cele dintâi scrieri româneşti cuprinzând vederi de economie politică, într-o vreme în care nimeni nu visa la asemenea lucrări", Mihai Eminescu îi retipăreşte integral studiul *Despre lucrarea minelor de metal*, în 1876, în „Curierul de Iaşi". Având iniţial titul *Despre mijloacele prin care pot spori şi înflori minele într-o ţară înzestrată cu munţi de metale spre folosul ţării*, acest studiu-sinteză are un „pronunţat caracter practic", recomandând elaborarea unei legi a minelor după modelul celei austriece. În viziunea sa, exploatările miniere constituie „un mare izvor al înavuţirii naţionale", favorizând creşterea capitalului public prin reacţia în lanţ a efectelor economico-sociale ale mineritului. Prin deschiderea exploatărilor miniere, avuţii sigure pentru un stat, şi prin înfiinţarea unor aşezări montane atractive pentru diferiţi meseriaşi străini, efectul binefăcător s-ar răsfrânge, în opinia sa, asupra proprietarilor, locuitorilor şi statului, deopotrivă, înmulţindu-se, astfel, „numărul cetăţenilor înavuţiţi ai ţării". Observaţiile şi îndemnurile lui Carol Mihalic de Hodocin în ceea ce priveşte valorificarea resurselor subsolului din Moldova, prin crearea de „manufacturi de tot felul", capătă un spor de profesionalism şi se bucură de audienţă în epocă. În pofida dificultăţilor vremii (lipsa capitalului necesar investiţiilor, a specialiştilor şi a mijloacelor de transport / infrastrucutrii), în 1841 intră în funcţiune Şcoala de Arte şi Meşteşuguri din Iaşi, urmărind să asigure „formarea unei clase industriale dintre pământeni", şcoală înfiinţată oficial la 1 iulie 1840. Carol Mihalic de Hodocin întocmeşte prospectul şcolii, unde sunt aduşi din Transilvania „cei mai aleşi ghibaci meşteri fabricanţi [...] cu toate uneltele, instrumentele şi materialul trebuitor şi s-au deschis şasă atelii sau fabrici". Tot el este „autorul moral" al principiilor de organizare a şcolii, stabilite prin anaforaua din 20 mai 1840 a Epitropiei Învăţăturilor Publice adresată domnitorului (durata cursurilor de patru ani, dreptul exclusiv la învăţătură al românilor moldoveni, dar şi al străinilor care au obţinut naturalizarea, „o necurmată regulă şi supraveghere" a ucenicilor, prin organizarea de cursuri, în fiecare duminică şi sărbătoare de peste săptămână, după liturgie, pentru „învăţături morale" şi exerciţii de citire, scriere, aritmetică şi desen linear). La absolvirea şcolii, ucenicul are obligaţia să pregătească o lucrare practică de probă, pentru a fi declarat calfă. În această nouă calitate profesională, tânărul este obligat să mai lucreze un an în şcoală, abia după aceea este declarat „maestru" al meşteşugului său, primind patenta spre a-şi deschide propriul atelier oriunde în ţară. Din beneficiile obţinute prin valorificarea producţiei proprii, şcoala are obligaţia să procure tânărului meşter uneltele şi instrumentarul atelierului propriu. În primii trei ani de practicare a meseriei, tânărul meşter beneficiază de scutirea de impozit către stat. Carol

Mihalic de Hodocin, cel dintâi director al şcolii, pune astfel, în cei trei ani de activitate în serviciul acestei instituţii, bazele învăţământului tehnico-profesional din Moldova. În ianuarie 1841, ia fiinţă la Iaşi „Comisia centrală de agronomie şi economie rurală", având scopul declarat de a asigura condiţiile „cele mai favorabile pentru ca producerea plantelor şi înmulţirea vitelor să aducă cât se poate de mult folos cu cheltuiala cea mai mică" şi comisii locale, în subordine, la Bacău, Bârlad şi Botoşani. Carol Mihalic de Hodocin este expert în această comisie, alături de Gheorghe Asachi, Constantin Negruzzi, C. Sturza şi Constantin Catargiu ş. a., fiind însărcinat, în 1843, să traducă din limba germană *Manualul popular de economie rurală*, în vederea tipăririi acestuia. Despre „apetitul industrial" al pământenilor, Carol Mihalic de Hodocin scrie, în 1847, în „Albina românească", mărturisind greutăţile întâmpinate în „a îndupleca pe tineri la învăţarea manufăpturilor" şi propunând măsuri pentru implicarea eforiilor orăşeneşti din ţară în recrutarea şi întreţinerea, pe cheltuială proprie, a unor fii de târgoveţi pentru învăţarea meseriilor. Câteva din proiectele sale nu se bucură de înţelegere şi sprijin din partea autorităţilor: introducerea în agricultura înapoiată a ţării a maşinii de semănat şi a plugului de prăşit („desăvârşite unelte agronomice") şi utilizarea „obştească" a acestora. Fără ecou rămâne şi proiectul de înfiinţarea a unei „fabrici de potasă", care să utilizeze ca materie primă cenuşa aflată din abundenţă în fiecare gospodărie. Observaţiile şi concluziile sale privind folosirea capitalului acestei întreprinderi pentru crearea unei „bănci naţionale" îl situează printre precursorii Creditului Agricol de mai târziu. Remarcabilă este contribuţia lui Carol Mihalic de Hodocin în activitatea de ameliorare a aducţiunii apei potabile în Iaşi (înlocuirea conductelor de ceramică „cu ţăvi de fier vărsat şi legate cu plumb" şi extinderea acestora, executarea accesoriilor la Şcoala de Arte şi Meserii, creşterea debitului izvoarelor de alimentare publică prin plantarea de arbori care „trag umezelile de hrană mai mult din atmosferă decât din pământ"). Din 1845, timp de trei ani, lucrările de înlocuire şi de extindere a conductelor de apă potabilă în Iaşi se desfăşoară, în conformitate cu planul său şi sub directa sa supraveghere. constând în instalarea noilor conducte pe o lungime de 10,5 km, deservind 14 cişmele publice şi 33 de cişmele private. Recepţia lucrărilor are loc în primăvara anului 1849 de către o comisie specială, care recunoaşte meritele deosebite ale proiectantului şi executantului Carol Mihalic de Hodocin, eliberându-i, la 29 martie 1949, un atestat bilingv român-francez şi aducându-i rangul de comis. Şi după 1849 îl găsim pe Carol Mihalic de Hodocin implicat în problemele edilitar-gospodăreşti ale Iaşilor. Dintre aceste: înlocuirea vechilor pavele prismatice din lemn de pin, deschiderea unor noi izvoare şi reamenajarea celor vechi, întocmirea unui raport amplu, după un control riguros, privind sistemul de alimentare cu apă a oraşului Iaşi, reamplasarea unor havuzuri mai vechi, construirea de cişmele şi havuzuri noi, utilizarea pietrei în lucrările de construcţie şi de reparaţie a haz-

nalelor, introducerea „canalelor de alamă", ca accesorii ale conductelor, pentru reglarea şi distribuţia debitului de apă, realizarea cişmelei monumentale din faţa Mitropoliei, construită în stil gotic, după planul său, într-o fabrică din Moravia (1851), reluarea proiectului său mai vechi privind înfiinţarea la Iaşi a unor băi publice (feredeie) şi a unei şcoli de înot („şcoală de înotare").

Carol Mihalic de Hodocin se stinge din viaţă în 1862. După moartea sa, soţia, Agnes Hodocin, născută Darvos, donează Bibliotecii Universităţii din Iaşi biblioteca soţului său, donaţie cuprinzând 136 de volume şi reprezentând 88 de titluri: enciclopedii, compendii şi manuale, almanahuri, albume, manuscrise, hărţi, schiţe, planuri, concepte, modele etc., mai toate în limba germană, tipărite în marile centre culturale din spaţiul germanic. Cele mai multe dintre cărţile donate – afirmă Dumitru Vitcu, în 1996 – „dezvăluie pasiunea şi preocupările tehnico-economice ale lui Carol Mihalic de Hodocin, mereu extinse şi actualizate cu apariţii recente în epoca sa privitoare la tehnica organizării moşiilor şi a construcţiilor agricole, construcţia morilor, a pivniţelor sau a diferitelor articole şi unelte de uz casnic, construcţia velniţelor, a fabricilor de oţet, a cărămidăriilor, ipsosăriilor şi vărăriilor, silvicultură, chimie, matematică, montanistică sau geologie şi mineralogie [...], minerit în general şi exploatarea sării în special, cu ultimele noutăţi referitoare la salinele de la Wieliczka şi Rotenfelde, metalurgie şi siderurgie [...], legislaţia minelor, statute şi regulamente [...], tehnologia fabricării potasei, a cleiului de tâmplărie, a cauciucului şi amidonului [...], băi publice şi izvoare terapeutice, despre meserii, ca şi despre iluminarea stradală şi a locuinţelor, construcţia fântânilor arteziene şi a havuzurilor [...], ba chiar şi arhitectură rurală". Cărţile şi manuscrisele lui Carol Mihalic de Hodocin se risipesc, din păcate, în refugiul din Transilvania al bibliotecii ieşene, din 1944. Supravieţuiesc însă scrierile sale tipărite în periodicele vremii: „Albina românească", „Foiletonul «Zimbrului»", „Spicuitorul moldo-român", „Calendar pentru români". Spirit echilibrat şi modest, preţuit de contemporanii săi, „personalitate-ferment nu doar pentru viaţa economică a Moldovei, ci şi pentru spiritualitatea vremii şi locului în care a trăit", Carol Mihalic de Hodocin s-a bucurat „arareori şi fragmentar de recunoştinţa posterităţii", numele său fiind trecut, vreme îndelungată, sub o nedreaptă tăcere[239].

---

[239] Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 397; Dumitru Vitcu, *Un precursor al ecologiei româneşti moderne: Carol Mihalic de Hodocin*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava", serie nouă, anul I (11), 1995, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1995, p. 179-184; Dumitru Vitcu, *Carol Mihalic de Hodocin în Moldova. Idei şi fapte*, (I), în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", Iaşi, Tomul, XXXIII, 1996, p. 241-261; Dumitru Vitcu, *Carol Mihalic de Hodocin în Moldova. Idei şi fapte*, (II), în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", Iaşi, Tomul XXXIV, 1997, p. 233-249; Dumitru Vitcu, *Precursori ai modernizării societăţii româneşti: Carol Mihalic de Hodocin*, Iaşi, Editura Junimea, 2015.

Dimitrie Gusti este un colaborator de seamă al „Calendarului pentru români", editat de Gheorghe Asachi. Vede lumina zilei la 24 octombrie 1818, în Iaşi, în familia comerciantului Ştefan-Constantin Gusti. Face studii la Şcoala Vasiliană şi la Academia Mihăileană, absolvind, în 1837, cursurile de filosofie în clasa lui Eftimie Murgu. Este profesor pentru clasele începătoare la Şcoala Vasiliană (din 1837), profesor la Catedra de filosofie de la Academia Mihăileană (din 1845), unde mai predă filologia română, retorica, poetica şi mitologia. Este bibliotecar la Academia Mihăileană (din 1849), subinspector, inspector, director al Departamentului I al Şcolilor din Ministerul Cultelor, ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (19 august 1867-16 noiembrie 1868), primar al Iaşilor în repetate rânduri (24 august 1864-5 decembrie 1866, 18 iulie 1869-25 octombrie 1870, 12 decembrie 1871-7 mai 1872, 14 octombrie 1881-3 februarie 1883, 7 decembrie 1886-25 martie 1887), deputat şi senator în mai multe legislaturi, vicepreşedinte al Camerei şi Senatului, preşedinte de onoare al Societăţii pentru Abolirea Sclaviei Negrilor (Paris). Discipol al lui Gheorghe Asachi, partizan al reformelor moderate, nu participă la mişcarea revoluţionară de la 1848. Este unul dintre primii actori din Moldova care renunţă însă la actorie şi intră ca amploiat în Divanul Domnesc, făcând carieră în administraţie. Militant prounionist, Dimitrie Gusti este considerat „un pionier al cronicii dramatice naţionale", „un critic avizat", al cărui demers se întemeiază pe „un obstinat rigorism etic". În cronicile sale dramatice el urmăreşte să surprindă „ideea morală" şi se ocupă şi de scenografie, contribuind la dezvoltarea acesteia prin observaţiile şi sugestiile formulate. Poemul *Închinare lui Ştefan-Vodă*, inegal ca valoare artistică, cunoscut şi sub numele de *Poemul Putnei*, reprezintă „vârful" creaţiei poetice a lui Dimitrie Gusti, făcând „dovada unor însuşiri remarcabile". În 1871, la serbarea de la Putna, poemul este citit de către Mihai Eminescu şi circulă pe foi volante, făcând impresie în Bucovina prin forţa sa de expresie:

„Şi strunile plesnite şi harpa desfăcută / În salcia pletoasă, de care atârna / L-a Isterului râpe, acuma este mută, / Şi cântul ei de aur nu pot a-l deştepta. // Ce vânt trăgând s-aude sub crengile plecate / Spre unda cristalină ce fuge şopotind, / Şi umbrele din apă tot rânduri înecate / Se par că lasă-n urmă o voce suspinând? // Durere!... şi-i profundă când România plânge / Cu fruntea-nfăşurată de doliu la mormânt; / Durere-i pretutindeni, durerea se răsfrânge, / În valea şi Carpatul ce-i românesc pământ. // Ca valurile mărei ce-n sânu-i se frământă / Şi spre un ţărm sau stâncă se-mping a se opri: / Aşa durerea sparge o ţară şi s-avântă / Colo spre mănăstire la Putna a lovi. // De printre munţi, câmpie, din unghiuri depărtate, / Din târguri, municipii, cotune, un popor, / De-acelaşi curat sânge, se scoală să ia parte / La zi de sărbătoare, la rugăciune-n cor. // Cu-a naţiunii cruce, de secoli ferecată, / Ca pelerin soseşte la noua Golgota / Unde eroul zace şi ţărna-i fu uitată / Tăcere... Este ora acum a ne ruga. // Mărire ţie, Doamne! O! Iehova, mărire! / Ce verşi în noi durerea ca balsamul ceresc, / Să curăţi moliciunea, nedemnă moştenire, / La pragul casei tale, palat dumnezeiesc. // Virtutea românească, virtutea strălucită / De patrie şi lege, aici în sanctuar / Se ştie-nmormântată. O dalbă zi-i sosită, / Poporul stă-n genunche s-o-nveţe la altar. // Şi imn de rugăciune sub bolţile bătrâne / Vibrează cu putere, şi fumul maiestuos / De

smirnă, de tămâie, din vasele divine / Se urcă către tâmplă în nour luminos. // Stă sus martirul lumii ce-i Dumnezeu putinte, / Iar jos l-a lui picioare mormântul umilit / Al omului, în care un snop de oseminte / E-o mână de cenuşă, odor nepreţuit. // Din astă catacombă şi mucedă şi rece, / Din ist sicriu de gheaţă în noapte-nfăşurat / Cu giulgiul nepăsării, un fulger iaca trece / Şi de-a virtuţii raze tot templu-i decorat. // În nimbul ce-ncunună mormântul se zăreşte / Lipniţul, Grumăzeştii şi Balta şi Ciceu, / Dumbrava Roşă, Baia şi cum îngălbineşte / Făloasa semilună la Racova de greu. // Dar printre fum şi lupte în cercul de lumină / Se văd cereşti casteluri de-a lui Hristos tării, / Şi între ele-i Putna în care-adânc se-nchină / Lui Ştefan-Vodă astăzi ai României fii. // Aice e fântâna cea plină de mărire, / De sânta pietate, de-al patriei amor; / Aice-i eroismul ce trăsnet de-ngrozire / Fu duşmanilor ţării sfărmând trufia lor. // O, mamelor române! aduceţi-v-aminte / Că dintre voi fu una: Elena, ce ne-a dat / A patriei mărire! Şi când lipiţi fierbinte / La sânul vostru pruncul, îi daţi un sărutat. // Un sărutat de mamă, extaz de bucurie, / Ce numai sus în ceruri se poate repeta, / În numele lui Ştefan îl daţi să reînvie, / Şi duceţi pruncul vostru la Putna-a-l închina. // Iar tu, junime verde, la ist izvor de viaţă / Cu unde de virtute ce-i a măririi loc: / Învaţă-a iubi ţara, a o iubi învaţă / Şi-n el inimă, suflet căleşte-ţi ca-ntr-un foc. // Aşa, junime scumpă, frumoasă auroră / A patriei române! Al vostru viitor, / Şi-al naţiunii soare, din a virtuţii horă / Se naşte, vă surâde, vă cată cu amor".

În domeniul poeziei, Dimitrie Gusti cultivă elegia, sonetul, imnul, balada, lirica erotică şi lirica cetăţenească (patriotică), fiind unul dintre autorii citiţi în epocă. În istoria literaturii noastre, Dimitrie Gusti rămâne, însă, un „versificator ocazional", influenţat uneori de versul popular, „cel mai adesea convenţional şi festiv", peste a cărui producţie domneşte „banalitatea şi monotonia". Scriitorul, ademenit de rolul moralizator pe care îl poate exercita în societate prin intermediul literaturii, frecventează fabula. *Forfirica şi croitoru*, o „localizare pe tema veşmântului dătător de falã", este reprodusă de George Călinescu, în *Istoria literaturii române...*, ca „excepţie" în producţia sa de fabule, „prin elementele de garderobă orientală". *Vita cumătrei, Două furnici ş-un ţânţar* fac trimitere la proasta organizare sanitară şi administrativă a ţării, precum şi la abuzurile din societatea vremii. Ca prozator, scrie povestiri, schiţe cu caracter de meditaţie, schiţe satirice. Publicistica lui Dimitrie Gusti este un sector de activitate distinct. Colaborează la „Albina românească", unde publică versuri, proză, cronici teatrale, traduceri, şi în paginile calendarelor şi almanahurilor: „Calendar pentru români", „Almanah pentru români", „Almanah de învăţătură şi petrecere". Împreună cu Al. Fotino şi Th. Codrescu editează ziarul „Zimbrul" şi suplimentul acestuia „Foiletonul Zimbrului" (1855-1856). În 1856, contribuie la apariţia revistei „L'Étoile du Danube". Alte colaborări: „Curierul de Iaşi", „Buciumul român". Aprecierea sa ca „publicist de modestă însemnătate" şi ca autor al cărui „nume a rămas în istoria literaturii noastre mai ales datorită polemicii purtate cu Al. Russo", în 1846, ar trebui revizuită. Pentru uzul teatrului, Dimitrie Gusti transpune piesa *Marie de Beaumarchais*, de R. Bauhberg şi O. Cardiez. Singur sau în colaborare cu Theodor Codrescu, elaborează şi tipăreşte abecedare, manuale şcolare, cărţi de religie, de geografie, de istoria românilor şi

de algebră. Dintre lucrările sale apărute în volum reţinem: *Geografie nouă pentru şcoalele începătoare* (mai multe ediţii, în colaborare cu V. Fabian); *Geografia veche pentru clasele colegiale* (Iaşi, 1843); *Prozodia românească pentru junimea moldo-română* (1843); Ponson du Terrail, *De la Paris la Atena, pelerinagiu de lainici* (traducere, 1851); *Ritorică română pentru tinerime* (1852; ediţia a II-a, cu titlul *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, în 1875); *Buchetul poetic pentru principile domnitoriu Grigorie A. Ghica V. V. la onomastica sa din 25 ianuarie 1855* (1855); *Catihis sau învăţătură în scurt a credinţei ortodoxe* (1859); *Istoria românilor. Biografii*, manual pentru clasele a II-a şi a III-a primare (în colaborare cu Th. Codrescu, 1861); *Evanghelia Domnului Iisus Hristos; Carte de citire* (în colaborare cu Th. Codrescu, 1862); *Poporaţiunea Moldovei şi agricultura ei.* O menţiune aparte facem pentru lucrarea *Ritorică română pentru tinerime* (1852), în care autorul examinează procedeele poetice, figurile de stil, probleme ale romanului (raportul dintre ficţiune şi istorie, personaje, momente ale subiectului) şi rolul istoriei literare. Pentru Dimitrie Gusti, romanul este, în spiritul epocii, „un mijloc ţintitoriu la învăţătura spiritelor şi la îndreptarea moravurilor", iar istoria literară trebuie „să încerce a stabili tonul, timbrul particular, calitatea dominantă a fiecărui autor". Stolnicul Dimitrie Gusti, crescut în „shoalele naţionale", „poet protejat al salonului lui Asachi", scriitor cu o notabilă contribuţie culturală în epocă, se stinge din viaţă la 26 martie 1887 în Iaşi. Postum, i se retipăreşte lucrarea *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, ediţie îngrijită şi introducere de Mircea Frânculescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984. Pentru Bucovina, Dimitrie Gusti are un merit aparte. În 1868, ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, la recomandarea lui Gheorghe Asachi, el cumpără manuscrisul *Kurzgefasste Bemerkungen über die Bukowina* [*Scurte observaţii asupra Bucovinei*], redactat în 1803 de Ion Budai-Deleanu şi rămas la moştenitorii acestuia. La 22 mai 1869, manuscrisul este transmis oficial Muzeului de Antichităţi din Bucureşti, iar de aici ajunge, prin decret regal, la Biblioteca Academiei Române, în 1903. Semnalat de Al. Papiu Ilarian, în 1870, publicat în versiune germană de Ion Nistor (1915), republicat de Adolf Armbruster, în Germania (1993), şi în ediţie bilingvă germană-română de către acad. Radu Grigorovici (1998, 2006), cu o traducere românească de George Bogdan-Duică, în periodicul „Gazeta Bucovinei", sub formă de foileton (1894), textul este o descriere istorică, politică, administrativă, socială şi statistică a Bucovinei şi un document valoros pentru cercetarea ştiinţifică, aparţinând unui funcţionar distins al cancelariei guberniale din Lemberg, bun cunoscător al realităţilor din Bucovina vremii sale şi autor al unor cărţi didactice pentru şcolile din Bucovina de altădată. După memoriul boierului iluminist Vasile Balş, *Beschreibung der Bucovina und deren innern Verhältniss* [*Descrierea Bucovinei şi a stării ei lăuntrice*], din 13 noiembrie 1780, publicat în versiune germană de Johann Polek (1895) şi în ediţie bilingvă germană-română de acad. Radu Grigorovici (1996, 1998, 2006) şi de

Mihai-Ştefan Ceauşu (2007), raportul lui Ion Budai-Deleanu este, cronologic, cea de a doua descriere detaliată a Bucovinei realizată de către un român[240].

I. 6. O strălucită expresie a conştiinţei unităţii culturale a românilor din toate provinciile noastre istorice. Studiu de caz

„Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»", I, Viena, Editura Societăţii „România Jună", 1883, 216 p.

De format 16×24 cm, cu 216 pagini, almanahul este imprimat la Tipografia W. Stein din Viena.

Precedat de o dedicaţie, pe foaie nepaginată: „«Romănia Jună» cu viă satisfacţiune vine a da domnilor autori sinceră espresiune a celor mai respectuoase sâmţimente de recunoşcinţă pentru distinsul concurs oferit la realizarea almanachului. Recunoşcinţa e cu atât mai mare, cu cât aceşti zeloşi scriitori sunt cei dântâi, cari au primit a conlucra la punerea temeliei acestei opere şi astfel au dat societăţii indemn la lucru serios. Sub atari auspicii cu încredere privim în viitoriu".

Prefaţă, pe două pagini nenumerotate. Pentru importanţa sa, în contextul lucrării noastre, o reproducem integral:

„Mulţi ani au trebuit să se strecoare până când, în fine, «Romănia Jună» a putut vedè realizată una dintre cele mai de căpetenie idei, de care a fost preocupată chiar de la înfiinţarea sa, almanachul. Şi abia anul trecut, după ce societatea în decursul timpului a trebuit să-şi justifice posiţia şi numele său, abia anul trecut ni-a ridicat inspiraţiunea la acel grad, unde ide[e]a tinde spre realizare. Astfel, cu generosul concurs al autorilor şi lucrând cu stăruinţă şi încredere, suntem fericiţi a putè presenta onorabilului public almanachul «Romăniei June». Credem că în fiecare an ne va succede a edita un nou număr.

Care este menirea almanachului? Iată întrebarea la care credem necesar a da o mică desluşire.

În desvoltarea literară, care şi la noi a început a lua un avânt mai energic, o operă în care să fie representate toate ramurile şi toate direcţiunile din literatura noastră este fără îndoială de valoare. Şi dorinţa noastră este ca almanachul să întrunească în fiecare an pe cei mai de frunte representanţi ai literaturii române; astfel, din an în an, se va putè şi în acest mod observa mişcarea noastră literară, ceea ce încă este o condiţie pentru progres. În almanachul present multe petricele preţioase din mosaicul literaturii române lipsesc şi astfel de astă dată opera noastră nu corespunde

[240] Fac referiri critice la activitatea şi creaţia sa, printre alţii, Maria Frunză, *D. Gusti*, în *Istoria literaturii române*, vol. II, *De la Şcoala Ardeleană la Junimea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 587-589; Aurel Sasu, *Retorica literară românească*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 164-173; Florin Faifer, *Dimitrie Gusti*, în DLRO, 1979, p. 419-420; G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 270; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 383; Florin Faifer, *Dimitrie Gusti*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 444.

formei ce noi speram a i-o putè da. Poate că ide[e]a noastră, fiind prea puţin familiarizată, nu a găsit resunetul necesar. Începutul înse este pentru noi de bun augur şi, dacă de la început ne-a succes a avè în cadrul almanachului scrieri ieşite din distinse pene, avem bună speranţă că în viitoriu, când opiniunea asupra intenţiei noastre va fi formată, vom fi fericţi a avè din toate părţile concurs.

«România Jună» cu stăruinţă şi cu zel va lucra în direcţia ce a apucat. În activitatea sa înse are lipsă de sprijin şi încurajare. La un generos sprijin apelăm deci şi de astă dată.

Viena, aprilie 1883 Románia Jună".

În spiritul programului asumat şi respectând ortografia autorilor, după cum se precizează într-o notă infrapaginală de la sfârşitul *Prefeţei*, „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Románia Jună»", I, 1883, are următorul cuprins:

Carmen Sylva, *Vremea şi iubirea*, „alegorie" în proză, p. 3-6. Carmen Sylva, pseudonim literar al Reginei Elisabeta (1843-1916), soţia regelui Carol I al României (1839-1914), membru de onoare al Academiei Române (4 aprilie 1881). Un fişier bibliografic al autoarei prezentăm în capitolul *Redactori şi colaboratori ai calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina (până la 1918).*

V. Alecsandri, *Earna vine*, versuri, p. 9-11. Vasile Alecsandri, 21 iulie 1821-22 august 1890, poet, prozator, dramaturg, folclorist, diplomat şi om politic, este creatorul teatrului românesc şi al literaturii dramatice în România, personalitate marcantă a Moldovei şi apoi a României de-a lungul întregului secol al XIX-lea.

În iunie 1848, Alecsandri se află la Cernăuţi, apoi la Cernauca, împreună cu alţi pribegi din Moldova şi Transilvania, trăind aici „în mare intimitate" şi bucurându-se de ospitalitatea familiei Hurmuzachi: Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Anastasie Panu, Dimitrie Ralet, George Sion, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Timotei Cipariu, Gheorghe Bariţiu, Aron Pumnul. În Bucovina, în vara anului 1848, Mihail Kogălniceanu redactează *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, „o adevărată evanghelie a naţionalismului moldovenesc", în care formulează deschis dorinţa unirii Moldovei cu Ţara Românească – „cheia de boltă a edificiului naţional", iar Alecsandri difuzează *Deşteptarea României*, imprimată într-un tiraj de o mie de exemplare, poezie impresionantă prin tonul ei mobilizator.

Întâlnirea cu Vasile Alecsandri, la Cernăuţi, este pentru bucovineni stimulatoare: „Domnule Porumbescu [...], îmi place că te văd, mai întâi de toate, român, şi-apoi că te şi ocupi cu scrieri româneşti. Scrii, să împărtăşeşti şi neamului dumitale şi al nostru aceea ce ai şi ce ştii dumneata. Aşa se cade, aşa e bine, aşa să facem cu toţii, după puterile noastre. [...] Acest popor, cu tezaurele lui naţionale, să-l copiem! [...] Cearcă, caută, ascultă şi întreabă de atari tradiţii între poporul din care eşti, în care trăieşti şi mai ales în care şi cu care ca preot vei trăi. Tot de ce, de ce mai mult te-i îndulci de mărgăritarele preţioase şi încântătoare ce le are poporul nostru strânse la sânul său. Şi acele mărgăritare

preţioase şi într-adevăr fermecătoare sunt poezia neamului românesc. Cel mai scurt cântec, cea mai mică poveste să nu o bagatelizezi, să nu o ignorezi, să o scrii; ele sunt ori frânturi din întreguri mai mari, ori conţin aşişi în sine un întreg sintetic, pe care analiticul îl va desfăşura şi dezlega, drept, ca sticla camerelor obscure. [...] Poezia poporului nostru [...] este poezia întregului nostru neam şi aşa de frumoasă e această poezie că, dezvelindu-se ea la lumina soarelui, este ca o copilă din Carpaţi"[241]. În „Bucovina", Cernăuţi, octombrie 1848-septembrie 1850, periodic bilingv român-german ce-şi propune să fie o „oglindă a activităţii intelectuale a românilor" de pretutindeni, Vasile Alecsandri publică, printre altele, studiul *Poezia populară a românilor*, în nr. 32, din 30 septembrie/12 octombrie 1849, şi douăsprezece balade populare: *Codreanul, Păunaşul codrilor, Toma Alimoş, Blestemul, Şerb-sărac, Balada Mioarei, Mihu Copilul, Balaurul, Inelul şi năframa, Turturica, Şalga, Bujor*, cele mai multe fiind publicate aici pentru prima oară. În perioada 1865-1869 colaborează la „Foaia Societăţii pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina". Din această perioadă datează poezia *Bucovina*, care are un mare succes în provincie: „Dulce Bucovină, / Veselă grădină / Cu pomi roditori / Şi mândri feciori! / Cuib de păsărele / Albe, sprintenele, / Care-n ochii lor / Au foc răpitor. // Tu ce eşti o floare / Căzută din soare / Cu trei alte flori / A tale surori! / Ele către tine / Privesc cu suspine / Şi tu le zâmbeşti / Cu zâmbiri cereşti. // Dulce Bucovină! / Vântul ce înclină / Cu aripa lui / Iarba câmpului / Naşte prin şoptire / Scumpa amintire / De-un trecut frumos, / Mare, glorios. // Fii în veci voioasă / Pre cât eşti frumoasă! / Fie traiul tău / După gândul meu! / Ah! cine te vede / Chiar în

[241] *Amintiri despre Vasile Alecsandri*, în Iraclie Porumbescu, *Amintiri*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi glosar de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 198, 200-201. Pe lângă „principiile estetice" ale „bardului de la Mirceşti" privitoare la „poezia neamului românesc", transcrise de Iraclie Porumbescu la vârsta maturităţii, găsim aici, între altele, şi câteva portrete, dintre care îl reţinem acum pe cel făcut lui Alecsandri: „Vasile Alecsandri era pe atuncea de statură mijlocie, dar sprintenă şi mlădioasă. Faţa-i era rătunzie şi cu trăsături din cele mai simpatice. Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o împresura niciun păr până după vârful capului, ceea ce însă nu-i scăzu amenitatea, ba pot să zic frumuseţea, niciun pic. Ochii-i erau negri, iar sprâncenele negre deplin şi încordate sus, apoi împreunate la mijloc, gemene una de alta, ce-l făcea şi mai frumos, şi mai drăgălaş. Gura-i simpatic proporţionată şi nasul tot aşa. Buza-i superioară o urma o mustaţă nu mare, neagră, ca şi sprâncenele şi ca părul acesta scurt dindărătul capului. Barba şi favoritele şi le rădea. El era pe atunci de 26-27 de ani. Fiind vara, afară de câteva excepţii, se îmbrăca schimbiş, ca şi intimul său amic Costache Negri, în bluză şi pantaloni ba albi, ba naramzii, la gât fără nicio legătoare, ci numai cu gulerul cămeşii îndoit în jos; în cap cu pălăriuţă «panama» fină. Mersul îi era pururea galant, dară nicicând afectat [...]. În fine, glasu-i era atât în vorbire cât şi-n cântare domol şi totuşi de un timbru foarte amabil şi atrăgător. V. Alecsandri era, cum îl numeşte şi Eminescu, pururea vesel: altfel eu nicicând nu l-am văzut" (p.191-192).

rai se crede, / Cine-i trecător / Te plânge cu dor!" (1865)[242]. Pe această temă, mai puţin cunoscut este, însă, *Cânticul Bucovinei*, despre care Alecsandri scrie în miscelaneul *Din albumul unui bibliofil* că „dintre toate cânticele poporale din Bucovina nu-i niciunul mai elocvent şi mai expresiv decât acesta": „Plină-s, plină de străini / Ca şesul de mărăcini! / Plină-s, plină de duşmani / Ca Putna de bolovani! / De când neamţul m-au luat / Multe lacrime-am vărsat / Ş-am făcut fântână-n sat / Duşmanii de adăpat!"[243]. În acest periodic din Bucovina i se publică şi piesele: *Concina* (anul II, nr. 1, 1 ianuarie 1866), *Paraponisitul* (anul II, nr. 2, 1 februarie 1866), *Florin şi Florica* (anul II, nr. 4, 1 aprilie 1866), *Kera Nastasia sau Mania pensiilor* (anul II, nr. 8-11, 1 august-1 noiembrie 1866), *Millo director sau Mania posturilor* (anul III, nr. 1, 1 ianuarie 1867), *Barbul Lăutariul* (anul III, nr. 3, 1 martie 1867), *Surugiul* (anul III, nr. 4, 1 aprilie 1867), *Arvinte şi Pepelea* (anul V, nr. 3-5, martie-mai 1869).

Începând din 1867, Vasile Alecsandri se pronunţă împotriva latiniştilor, pentru impunerea principiului fonetic în scrierea limbii române. Critica lui Alecsandri se îndreaptă, în principal, către „şcoala" lui Aron Pumnul. Pe această temă este construit unul dintre „cânticelele" sale cu circulaţie în epocă: „Plecăciune, plecăciune! / Ciune, ciune, ciune, ciune! / Arde-mi-te-ai pe-un tăciune, / Ciune, ciune, ciune, ciune...!". La fel de cunoscută este şi scrisoarea-parodie adresată redacţiei, invocată de George Călinescu[244].

Lupta împotriva etimologismului, a clişeelor ridicole din limba vorbită sau scrisă a epocii, precum şi a snobismului este reflectată în seria de articole *Dicţionar grotesc*, serie publicată în „Convorbiri literare". Criticând „vocabularul pedanţilor, atât de bogat în barbarisme", într-o vreme când „numele de român a ajuns o mască pusă şi pe instituţii, şi pe dughene etc.", Alecsandri prezintă „câteva fructe culese din pomul ştiinţei pe care l-au sădit pedanţii în pământul mănos al patriei noastre" şi le comentează, fiind în multe privinţe actual[245].

În 1868, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti se joacă *Drumul de f[i]er*, „comedie cu cântice într-un act", care vede lumina tiparului în „Convorbiri literare", la 1 octombrie 1869. Tema piesei este legată de o problemă importantă a epocii, reflectată şi în calendarele din Bucovina: construirea de căi ferate în

---

[242] Poezia este publicată în anul I, nr. 1-3, din 1 martie 1865, al periodicului menţionat. Reproducerea noastră se face după Vasile Alecsandri, *Opere*, I, *Poezii*, Chişinău, Editura Hyperion, 1991, p. 347-348. Ediţia de la Chişinău reproduce textul ales şi stabilit de G. C. Nicolescu şi Georgeta Rădulescu-Dulgheru, cu studiu introductiv, note şi comentarii de G. C. Nicolescu, *Scriitori români*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.

[243] Vasile Alecsandri, *Opere*, IV, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p. 463. Ediţia de la Chişinău reproduce aici textul după Vasile Alecsandri, *Opere*, IV, *Proză*, text ales şi stabilit, note şi variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

[244] G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 318-319.

[245] Cf. Vasile Alecsandri, *Opere*, IV, *Proză*, 1992, p. 321-334.

spaţiul lumii româneşti, operă indispensabilă pentru modernizarea şi prosperitatea ţării, dar întâmpinată cu ostilitate de cei care îşi vedeau interesele imediate puse în pericol. Pledoaria unui personaj, inginerul topograf Radu, este, printre altele, convingătoare: „Ce-avem a împărţi? Avem a împărţi binefacerile civilizaţiei şi razele acelui soare modern ce poartă falnicul nume de progres. Avem a împărţi cu alte popoare comorile pământului nostru şi a lua în schimb de la ele ceea ce ne lipseşte: industrie, arte, cunoştinţe folositoare ţării. Avem a proba că şi noi suntem demni de a face parte din marea familie europeană, care păşeşte cătră un viitor măreţ. Avem a ne feri de a fi porecliţi «cârtiţile Europei»... Şi pentru toate aceste, pentru ca să păşim cu toată lumea pe calea ce se deschide înaintea noastră, ne trebuie drumuri de f[i]er, domnilor, precum ne-au trebuit telegraful electric şi marele reforme de care se bucură România. [...] Dar! drumuri de f[i]er, care ne vor pune în relaţie cu lumea întreagă; drumuri de f[i]er, care vor înlesni transportul roadelor muncii noastre; drumuri de f[i]er, care ne vor înzeci şi înmii averile; drumuri de f[i]er, care, în caz de boală, ne vor da mijlocul a ne procura ajutorul ştiinţei medicale; drumuri de f[i]er, care ne vor scăpa de ruină şi de moarte; dar! drumuri de f[i]er, domnilor, adică: înflorirea, întinerirea, reînvierea patriei noastre. Drumul de f[i]er este un zmeu / Ce trece munţi în zborul său / Şi râuri mari, şi văi adânci, / Şi bălţi, şi râpi, şi-nalte stânci. // Drumul de f[i]er cu-aripi de foc / Duce lumini în orice loc, / Şi-n calea lui naşte belşug, / Şi-n urma lui lipsele fug. // Drumul de f[i]er uneşte-n zbor / Orice popor cu alt popor, / Ş-aprinde-amor duios, frăţesc / În orice suflet omenesc. [...] Nu cumva veţi pretinde ca străinii să ne aducă în ţară ştiinţa lor... pentru hatârul ochilor noştri cei frumoşi? Ei, domnilor! să fim drepţi şi să ne ferim de a ne potrivi acelor ce tot strig[ă] în contra străinilor: căci am cădea în trista categorie de oameni nerecunoscători... Ţărilor civilizate străine suntem datori noi, românii, cu luminile ce avem astăzi; prin urmare, când străinii voiesc să înzestreze România cu instituţii folositoare, trebuie să le întindem mânile cu dragoste, trebuie să-i încuragem, dându-le avantage potrivite cu sacrificiile lor, iar nu să facem ca orbul din basme, care a spart capul celui ce i-a arătat drumul"[246].

„Valoarea unică a lui Alecsandri" constă în „totalitatea acţiunilor sale literare". „În Alecsandri – scrie Titu Maiorescu – vibrează toată inima, toată mişcarea compatrioţilor săi, câtă s-a putut întrupa într-o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbei române în poezia populară, el ni l-a deschis; iubirea omenească şi dorul de patrie în limitele celor mulţi dintre noi el le-a întrupat; frumuseţea proprie a pământului nostru natal şi a aerului nostru el a descris-o; [...] Când societatea mai cultă a putut avea un teatru în Iaşi şi Bucureşti, el a răspuns la această dorinţă, scriindu-i comedii şi

---

[246] Vasile Alecsandri, *Opere*, V, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p. 695-696. Ediţia reproduce textul după V. Alecsandri, *Opere*, V, *Teatru*, text ales şi stabilit, note de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti, Editura Minerva, 1977.

drame; când a fost chemat poporul să-şi jertfească viaţa în războiul din urmă, el singur a încălzit ostaşii noştri cu raza poeziei. A lui liră multicordă a răsunat la orice adiere ce s-a putut deştepta din mişcarea poporului nostru în mijlocia lui. În ce stă valoarea unică a lui Alecsandri? În această totalitate a acţiunii sale literare"[247]. Un alt contemporan, Nicolae Gane, scrie despre Vasile Alecsandri, în 1901, în ale sale *Amintiri din timpurile „Unirei"*: „Poet tânăr, recunoscut şi sărbătorit de toţi, el a desgropat limba noastră de sub dărămăturile trecutului, i-a redat frumuseţea ei originară şi a adus-o la cinste într-o lume care uitase s-o vorbească; el a fost cel dintăi care a înduioşat inimile noastre prin versul lui dulce şi limpide curgător ca izvorul de la munte; el simboliza într-un cuvânt întreg neamul nostru cu suferinţele, cu lacrimile lui din trecut, cu dorul şi cu aspiraţiunile lui spre viitor"[248].

Vasile Alecsandri este membru fondator (2 iunie 1867) şi membru de onoare al Societăţii Academice Române (23 august 1871), preşedinte al Secţiunii Literare a Academiei Române (1879-1886). Vasile Alecsandri revine în Bucovina în 1850, 1860 şi 1866, fiind „primit cu căldură [şi] sărbătorit cu entuziasm". În persoana poetului, bucovinenii au aflat „concentrarea propriilor aspiraţii, împărtăşind împreună idealul emancipării naţionale şi al unirii". „De aceea – susţine Maria Platon –, Bucovina i-a adus poetului omagiul meritat, răspândindu-i opera literară prin toate filierele culturale, recitându-i poeziile, jucându-i, cu o surprinzătoare frecvenţă, piesele de teatru, urmându-i exemplul în direcţia cultivării şi păstrării tezaurului creaţiei populare şi al limbii [...] Relaţiile lui Alecsandri cu Bucovina constituie [...] nu doar un capitol important al existenţei sale, ci şi un domeniu semnificativ al unităţii spirituale a românilor de pretutindeni. Prin sensul adânc al faptei şi operei sale, el şi-a ridicat contempoanii la înălţimea unei mari idei, unindu-i pe linia permanenţelor noastre naţionale din totdeauna"[249].

Din textul poeziei, scrise la Mirceşti, în 1882, mai puţin cunoscută publicului larg, dedicată domnişoarei Livia Maiorescu şi purtând titlul *În miezul iernii* în ediţia *Opere*, vol. II, 1966, transcriem câteva strofe splendide sub aspect

[247] Titu Maiorescu, *Poeţi şi critici*, în volumul *Critice*, ediţie îngrijită de Domnica Filimon, antologie şi repere istorico-literare de Mihai Dascăl, Bucureşti, Editura Minerva, 1984, p. 487.

[248] N. Gane, *Pagini răslete*, Iaşi, Editura Librăriei „Nouă" P. Iliescu & D. Grossu, 1901, p. 28-29.

[249] Maria Platon, *V. Alecsandri şi Bucovina: o lecţie de patriotism şi iubire*, în „Analele Bucovinei", anul I, nr. 1, [ianuarie-iunie] 1994, p. 76. Complementar, vezi şi F[lorin] F[aifer], *Vasile Alecsandri*, în DLRO, ediţia a II-a, Bucureşti–Chişinău, Editura Academiei Române–Editura Gunivas, 2002, p. 17-26; Idem, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 78-88; G[eorgeta] A[ntonescu], *Vasile Alecsandri*, în lucrarea Aurel Sasu (coordonator), *Dicţionarul biografic al literaturii române DBLR*, vol. I (A-L), Piteşti, Editura Paralela 45, 2006, p. 21-23.

retorico-stilistic şi imagistic: „Vine de la munte earna la câmpie / Scuturând din poale-i zile de urgie. / Vie! / Lângă foc eu fac / Visuri după plac / Şi cu al meu oaspe, dulcea primăvară, / Ridem de furtuna care urlă-afară. // Es în calea ernii, ca la o mireasă, / Crivețul, fiorii, corbii, pâcla deasă; / Easă! / Eu cu gândul plec / Şi ferice trec / Prin poene-n floare, prin păduri umbroase / Unde mii de glasuri cântă-armonioase. // Bate la fereastră earna degerată. / Fruntea ei de ţurţuri este încărcată. / Bată! / Eu îi dzic: drum bun, / Şi in sobă pun / Trei bucăţi de frasin care ard cu pară / Povestind de lumea vechie, legendară. // [...] // Ninge! Vânt de moarte suflă se atingă / Flacăra vieţii şi din sbor s-o stingă. / Ningă! / Eu văd resărind, / Eu văd inflorind / Earba din câmpie, rozele la soare / Şi sperarea-n inimi june, simţitoare. // Joacă hora tristă lupii din restoace, / Vulpele codane, urşii cu cojoace. / Joace! / Eu văd prin scântei, / Văd cu ochii mei / Goale sălămandre prinse-n horă vie, / Ce la glas de grieri saltă-n veselie".

V. Alecsandri, *Izvorul*, versuri, p. 12-13, scrisă, după toate probabilităţile, tot în 1882 şi expediată la Viena prin Titu Maiorescu, poezia se publică pentru prima oară aici: „În izvor ai pus piciorul / Scump odor şi mult iubit! / Şi ca peptul meu izvorul / De fiori a tresărit. // În izvor ţi-ai spalat faţa / Şi izvorul fericit / A pastrat de-atunci dulceaţa / Chipului tău recorit. // La izvorul cu şoptire / Adzi pe-ameadzi te-ai culcat, / Şi izvoru-n neclintire / Până-n seară mut a stat. // În izvorul care trece / Zimbitoare te-ai privit / Şi de-atunci in fundul rece / Un bujor au resărit. // Tu, copilă, eşti bujorul, / Floarea dragostei tu eşti / Ş-al meu suflet e izvorul / Unde chipu-ţi intâlnesci".

P. S. Aurelian, *Un sfat poporului român*, p. 17-26. Petre S. Aurelian (1833-1908) face studiile medii la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti şi universitare în Franţa, la Şcoala Superioară de Agronomie de la Grignon (1856-1860). La terminarea studiilor, primeşte, în calitate de şef de promoţie, o medalie din partea împăratului Napoleon al III-lea. Întors în ţară, este numit inginer la Ministerul Lucrărilor Publice şi profesor la Şcoala de Agricultură de la Pantelimon-Bucureşti. Chiar de la numirea la Ministerul Lucrărilor Publice, luptă pentru înfiinţarea unui minister al agriculturii, fapt care îi atrage opoziţia moşierilor, în special a celor din Moldova. Reuşeşte să-şi câştige adepţi şi obţine înfiinţarea unei secţie de agronomie, al cărei şef devine în 1863 şi acţionează energic pentru întemeierea industriei naţionale. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza îi încredinţează sarcina de „pregătire morală" a împroprietăririi ţăranilor. După împroprietărirea ţăranilor, nemulţumit de rezultatele acesteia, ia atitudine deschisă şi arată faptul că reforma agrară din 1864 nu şi-a atins scopul, militând împotriva regimului învoielilor agricole, prin care ţăranul era exploatat fără cruţare. P. S. Aurelian sprijină prin toate mijloacele cooperaţia sătească şi înfiinţarea unei Case Rurale. Preocupat de dezvoltarea industrială a ţării, pentru cunoaşterea şi formarea bazei de materii prime minerale, el înfiinţează Biroul Geologic, în 1906, care are drept sarcină elaborarea hărţii geologice şi inventarierea bogăţiilor subsolului României. Pentru răspândirea

culturii în rândul populaţiei, fondează Societatea „Ateneul Român" (1865), fiind cel dintâi preşedinte al acesteia. Tot el militează şi pentru înfiinţarea altor societăţi ştiinţifice necesare în epocă: Societatea Geografică Română, Societatea de Economie Politică şi Societatea Agricultorilor. Din dorinţa de a face cunoscut potenţialul ţării atât românilor, cât şi străinilor, organizează cele dintâi expoziţii de agricultură şi industrie din Principatele Unite. Împreună cu Alexandru Odobescu organizează participarea României la Expoziţia Internaţională de la Paris, din 1867. Cu acest prilej, cei doi colaborează la publicarea unei monografii, editată la Paris, care avea ca scop informarea vizitatorilor asupra vieţii ţăranului român. Timp de aproape trei decenii, editează mai multe reviste, prin intermediul cărora susţine necesitatea progresului ştiinţelor în România şi modernizarea economiei naţionale: „Agronomia" (1861), „Monitorul comunelor" (1861-1884), „Revista ştiinţifică" (1870-1882, împreună cu Gr. Ştefănescu şi C. F. Robescu), „Economia naţională" (1873-1876, 1885-1901), „Economia rurală" (1876-1877, 1881-1884). Prin articolele publicate în revistele de specialitate ale vremii, militează pentru independenţa, industrializarea ţării şi pentru o strategie protecţionistă a economiei. El este autorul teoriei *complexului economiei naţionale*. În anul 1875, publică o monografie amplă a României, lucrare cu caracter programatic, în care îşi expune concepţia cu privire la dezvoltarea economiei naţionale şi crearea unei industrii puternice. Începând din 1877, ocupă diferite funcţii politice. Este deputat, senator, ministru al Agriculturii, Comerţului şi Lucrărilor Publice (1877-1878, 1887-1888), ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1882-1884). Ajuns preşedinte al Consiliului de Miniştri, între 1896 şi 1897, reuşeşte să impună prima *lege a repausului duminical*, deziderat pentru care luptau salariaţii din epocă. Când încearcă să legifereze Casa Rurală şi votul universal, este înlăturat de la putere. În învăţământul agronomic lucrează timp de 39 de ani (1860-1899). În calitatea de director al Şcolii de Agricultură de la Pantelimon, prima unitate de învăţământ superior cu acest profil din România, P. S. Aurelian o dezvoltă şi o transformă în Şcoala Centrală de Agricultură şi Silvicultură, având o secţie de horticultură şi una specială de maşini. În 1869, mută sediul şcolii la Herăstrău, pe un teren mult mai mare.

P. S. Aurelian este membru titular al Societăţii Academice Române (9 septembrie 1871), vicepreşedinte (2 iulie 1879-5 aprilie 1884, 16 aprilie 1888-15 aprilie 1891, 29 martie 1895-1 aprilie 1898, 6 aprilie 1900-26 martie 1901) şi preşedinte al Academiei Române (26 martie 1901-23 martie 1904), preşedinte al Secţiunii Ştiinţifice (1884-1887, 1893-1894, 1898-1901, 1902-1903, 1904, 1907)[250].

---

[250] Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866-2003. Dicţionar*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, cu un *Cuvânt-înainte* de acad. Eugen Simion, Bucureşti, Editura Enciclopedică-Editura Academiei Române, 2003, p. 61-62; Ecaterina Ţarălungă, *Enciclopedia identităţii româneşti. Personalităţi*, Bucureşti, Editura Litera Internaţional, 2011, p. 43.

Studiul publicat în „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»" este o pledoarie pentru întemeirea „industriei naţionale române", privită de autor ca „o cestiune de viaţă" a naţionalităţii noastre. Dăm câteva excerpte lămuritoare în acest sens, ce ilustrează totodată rostul instructiv şi educativ îndeplinit de calendarele şi almanahurile noastre de altădată:

„Staturile ca şi individzii caută a esploata situaţiunile pre căt este cu potinţă mai mult în folosul lor. Politica economică au apucat înaintea politicei de cucerire cu sabia; cu formele sale în aparinţă nevinovată, duce la resultate identice. Oamenii de stat, diplomaţii dibaci au luat locul generalilor. Astadzi chiar acestia, când sunt nevoiţi să tragă sabia, scopul final este mai întotdeuna o cucerire economică. [...]

Faţă cu o perspectivă atăt de puţin îmbucurătoare, popoarele mici mai cu seamă sunt datoare să caute a fi căt se poate de emancipate din punctul de vedere economic. A lăsa pe străin să se întroducă treptat sub formă de meseriaş; a deveni tributariul său pentru mai toate obiectele fabricate este totuna cu a-şi aliena pe nesimţite, dar într-un mod positiv, unul dintre atributele esenţiale ale naţionalităţii Adevărul acesta s-au recunoscut in toate timpurile şi de cătră toţi oamenii de stat, cari au inţeles ace[e]a ce insemnează politică economică. Nu se află, afară de căteva excepţiuni, niciun stat in Europa care să nu fi lucrat de veacuri, impunăndu-şi toate sacrificiele, pentru a funda şi a intemeia ace[e]a ce se chiamă industria naţională. [...]

Observănd cum lucrează lumea cealaltă, poporul român, cu riscul de a deveni străin in pământul său, nu poate să stea indiferent. El trebue să nu piardă din vedere că au rămas prea mult inapoi in comparaţiune cu alte popoare şi că orice amănare in consolidarea intereselor sale economice poate deveni un pericol cu anevoiă, dacă nu cu neputinţă de inlăturat. [...] Prima datoriă a bărbaţilor de stat, care conduc poporul român este mai întăi de toate să caute a asigura producţiunea naţională prin tarife protectoare. [...] Sistemul protector au fost regimul economic sub care s-au născut şi au înflorit toate industriile; deci şi poporul român să caute a ocroti industria sa sub acelaşi sistem.

Regimul protecţiunei nu este de ajuns pentru întemeiarea industriei. Statul prin mijloacele de care dispune să caute a întroduce acele fabricaţiuni cari sunt mai potrivite cu deprinderile şi trebuinţele cele mai simţite ale poporului. Numai industriele ale cărora producte îndestulează majoritatea populaţiunei au sorţi de durată; numai acestea sunt mai înavuţitoare, pentru că clientela sa este mai numeroasă. Aceea ce să chiamă industriă de lux se poate amăna. Ca sistem industrial cred că cel mai potrivit cu deprinderile poporului şi cu împrejurările în care se află, este aşia numita industriă domestică sau casnică. Nu înţeleg cu aceasta că românii să înlătureze industria mare, fabricele; însă pentru început ele vor fi un accesoriu. Poate că chiar pentru viitoriu esperinţa va demonstra că atăt din punctul de vedere social, căt şi moral industria domestică înfăţoşadză foloase însemnate.

Fabricaţiunea domestică să poate întroduce cu multă înlesnire. Poporul de la ţeară cu deosebire este pregătit pentru aceasta, deoarece el până astădzi, alături cu agricultura, mai practicează şi oarecare industrie. [...]

La poporul român industria trebue întrodusă mai cu deosebire în sate. Ţeranii, din causa climei, n-au de lucru cât cinci luni pe fiecare an. De la sfârşitul lui octombre şi uneori mai de timpuriu şi până pe la jumătatea lui martie, nu se poate lucra la câmp. Chiar preste an, din causa ploilor sau a terminărei lucrărilor, să perd mulţime de dzile;

aşia că să poate dzice cum că majoritatea ţeranilor n-au mai nicio ocupaţiune şese luni din douespredzece.

Pentru întroducerea celor mai multe industrii prin sate nu este trebuinţă de scoale speciale de meserii, cu internate şi personal care reclamă cheltueli mari. Este de ajuns că meseriaşi buni să fie aşedzaţi în sate spre a învăţa atăt pe copii, cât şi pe părinţii lor. Ţerancele care sciu să ţese cu atăta artă nu au lipsă de şcoală pentru a învăţa să ţese păndzeturi mai late, cu unelte mai perfecţionate, după modeluri cerute. Puţină practică pe lăngă un specialist este de ajuns. [...]

Pentru ca industria odată înfiinţată să progreseze, este de lipsă lăţirea culturei technice în şcoalele române. Şi prin aceasta nu înţeleg să se înfiinţeze preste tot locul şcoale speciale, dară predarea în şcoalele primare şi reale a cătorva cunoşcinţe care sunt neapărate ori căruia să destinează pentru profesiunile industriale. Nu este nevoiă de şcoală specială pentru ca copiii să înveţe a desemna bine, a modela, a dobăndi atătea cunoşcinţe technice, care sunt astădzi neapărate pentru oricare meseriaş.

Se pare că poporul român a înţeles câtu-l costă de scump lipsa unei industrii naţionale, căci de cătăva vreme să vede o mişcare în această direcţiune. Au trebuit în adevăr timp pănă când ideile privitoare la cestiune, propagate de căţiva economişti români, să străbată, să-şi facă drumul. Astădzi, când se vede că lipsa este simţită mai de cătră toţi, trebue să sperăm că mişcarea începută va continua şi, cu ajutorul tuturor, industria naţională română va lua fiinţă. Noi [î]i urăm cel mai deplin succes, deoarece avem nestrămutată credinţă că întemeerea industriei este pentru poporul român o cestiune de viaţă".

I. Creangă, *Anecdotă*, p. 29-35. Ion Creangă, 1 martie 1837-31 decembrie 1889, unul dintre marii clasici ai literaturii noastre, „Homer al nostru", îşi face studiile la Şcoala Domnească din Târgu Neamţ, unde îl are ca profesor pe părintele Isaia Teodorescu, la Şcoala Catihetică din Fălticeni, la Seminarului Teologic „Veniamin Costachi" de la Socola şi la Şcoala Preparandală Vasiliană de la Trei Ierarhi, unde îl are ca profesor pe Titu Maiorescu. Diacon la Biserica „Patruzeci de sfinţi" din Iaşi (26 decembrie 1859). La 1864 ocupă prin concurs postul de institutor la Şcoala Primară de la Trei Ierarhi, îmbrăţişând o carieră căreia îi va rămâne devotat întreaga viaţă. Decretul de numire este semnat de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza. La 12 octombrie 1972 este exclus definitiv din rândurile clerului, deoarece şi-a părăsit nevasta, a tras cu puşca în ciorile de pe Biserica Golia, frecventa spectacole la teatru şi s-a tuns ca un mirean, lucruri considerate incompatibile cu statutul de diacon. În 1875, îl cunoaşte pe poetul Mihai Eminescu, revizor şcolar la Iaşi şi la Vaslui, cu care se împrieteneşte. Între 1875 şi 1883, la îndemnul prietenului său, scrie cele mai importante opere ale sale. Opera sa cuprinde poveşti: *Soacra cu trei nurori* (1875), *Capra cu trei iezi* (1875), *Punguţa cu doi bani* (1875), *Dănilă Prepeleac* (1876), *Povestea porcului* (1876), *Fata babei şi fata moşneagului* (1877), *Făt Frumos, fiul iepei* (1877), *Povestea lui Harap-Alb* (1877), *Povestea lui Ionică cel prost* (1877), *Povestea lui Stan-Păţitul* (1877), *Povestea poveştilor* (1877-1878), *Povestea unui om leneş* (1878), *Ivan Turbincă* (1878); povestiri: *Acul şi barosul* (1874), *Prostia omenească* (1874), *Inul şi cămeşa* (1874), *Ursul păcălit de vulpe*

(1880), *Păcală* (1880), *Moş Ion Roată şi Unirea* (1880), *Ion Roată şi Cuza-Vodă* (1882), *Cinci pâini*"' (1883); nuvele: *Moş Nichifor Coţcariul* (1877), *Popa Duhul* (1879). Creaţia sa reprezentativă este *Amintiri din copilărie* (1881-1888), un adevărat *Bildungsroman*, evocare inegalabilă a satului românesc tradiţional, capodoperă a literaturii române, care îl situează, totodată, în rândul marilor povestitori ai lumii prin arta şi umorul povestirii, prin dimensiunea fantasticului şi erudiţia paremiologică[251]. Ion Creangă este coautor la patru manuale şcolare, unele tipărite în mai multe ediţii: *Metodă nouă de scriere şi cetire pentru uzul clasei I primare* (1868, în colaborare cu C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu şi A. Simionescu), *Învăţătoriul copiilor, carte de cetit în clasele primare de ambele sexe cu litere, slove şi buchi, cuprinzând învăţături morale şi instructive* (1871, în colaborare cu C. Grigorescu şi V. Răceanu), *Povăţuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică* (1876, în colaborare cu de Gh. Ienăchescu), *Geografia judeţului Iaşi* (1879, în colaborare cu V. Răceanu şi Gh. Ienăchescu). În 1871, publică în „Columna lui Traian" articolul *Misiunea preotului la sate*[252]. Pentru activitatea sa didactică, în 1878, este decorat cu Ordinul „Bene Merenti", instituit de Carol I, în 1876, prima medalie civilă din România, ce avea la bază modelul Ordinului Casei de Hohenzollern din 1857. Este membru al Societăţii „Junimea", în şedinţele căreia îşi citeşte creaţiile şi colaborator la „Convorbiri literare", revista care îi publică majoritatea scrierilor sale. Membru, *post-mortem*, al Academiei Române (28 octombrie 1948). Este reprimit, *post-mortem*, în rândurile clerului (1993). „Artist superior" – potrivit lui George Călinescu –, în opera căruia poporul întreg îşi regăseşte vocaţia sa creatoare, Ion Creangă reuşeste să ridice proza românească din secolul al XIX-lea la un nivel neegalat până astăzi, tot aşa cum Mihai Eminescu a înnobilat limba noastră literară prin poezia sa. Opera lui Ion Creangă este „epopeea poporului român". „În Creangă trăiesc credinţele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului – scrie Garabet Ibrăileanu. Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului moldovenesc între români; al sufletului ţărănesc între moldoveni; al sufletului omului de la munte între ţăranii moldoveni"[253].

---

[251] Ion Creangă, *Opere*, ediţie critică, prefaţă, itinerar biografic, bibliografie, note şi selecţia textelor critice de Daniel Corbu, Iaşi, Editura Princeps, 2009.

[252] Idem, *Publicistică*, în *op. cit.*, p. 253-255.

[253] Garabet Ibrăileanu, *Povestirile lui Creangă*, în *Scriitori români şi străini*, vol. I, ediţie îngrijită de Ion Creţu, prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 34-35; *Opera lui Ion Creangă în interpretarea criticii literare*, în volumul *Opere*, 2009, p. 346-348. Vezi şi A[lexandru] T[eodorescu], *Ion Creangă*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 242-246; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 227-228; V[aleriu] C[ristea], *Ion Creangă*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. II (C-D), 2004, p. 441-453; C[ornel] M[oraru], *Ion Creangă*, în Aurel Sasu (coordonator), *op. cit.*, vol. I (A-L), p. 413-415.

Cunoscută ulterior sub titlul *Moş Ion Roată şi Cuza Vodă*, creaţia vede aici, pentru prima oară, lumina tiparului. Datată „Jaşii, 1882, noemvrie 13", „anecdota" este o strălucită expresie artistică a imaginarului colectiv din Principatele Române de la mijlocul secolului al XIX-lea şi a făcut o îndelungată carieră prin intermediul manualelor şcolare, a calendarelor şi a almanahurilor din toate provinciile româneşti:

„Între ţeranii fruntaşi cari au luat parte, împreună cu boerii, cu episcopii şi cu mitropolitul ţerei, la «Divanul Adhoc» din Moldova, în 1857, era şi moş Ion Roată, om cinstit şi cuviincios, cum sunt mai toţi ţeranii români de pretutindene. Numai atâta că moş Roată, după câte văzuse şi după câte pătise el în viaţa sa, nu prea punea temei pe vorbele boereşti şi avea gâdilici la limbă; adică spunea omului verde în ochi, fie ce-a fi, când el scormolia ceva la inimă. [...] Aici, ca în toate adunările de felul acestora, se făcea vorbă multă; şi era lucru firesc să se facă, fiind în luptă timpul de faţă cu cel trecut pentru cea mai dreaptă cauză a neamului românesc, «Unirea», Sfânta Unire! Boerii cei mai tineri, crescuţi de mici în streinătate numai cu franţuzască şi nemţască, erau cârtitori asupra trecutului şi cei mai guralii totodată. Vorba, portul şi apucăturile bătrâneşti nu li mai venia la socoteală. Şi din această pricină, unia, în aprinderea lor, numiau pe cei bătrâni: rugini învechite, işlicari, strigoi şi câte li mai venia în minte, după cum li era şi creşterea; de! învăţaţi nu-s?...

Nu-i vorbă că şi nătângiea unor bătrâni era mare. Uneori, când se mânieau, dădeau şi ei tinerilor câte-un ibrişin pe la nas, numindu-i: bonjurişti, duelgii, pantalonari, oameni sminţiţi la minte şi ciocoi înfumuraţi, lepădaţi de lege, stricători de limbă şi de obiceiuri. În aşa împuncişare de idei se aflau boerii bătrâni cu tineretul din «Divanul Adhoc» al Moldovei. Cu toate că şi unii şi alţii erau pentru «Unire». Numai atâta, că bătrânii voiau «Unire» cu tocmală, ear tinerii «Unire» fără socoteală, cum s-a şi făcut. [...]

Moş Roată, simţindu-se lovit până în suflet, răspunde atunci cu glas plângător: «Dar bine, cucoane, dacă nu v-a fost cu plăcere să pricepem şi noi câte ceva din cele ce spuneţi dumnevoastre, de ce ne-aţi mai adus aici să vă bateţi joc de noi? Ei, cucoane, cucoane! Puternic eşti, megieş îmi eşti, ca răzăş ce mă găsesc ştiu bine că n-are să-mi fie moale, când m-oi întoarce acasă, unde mă aşteaptă nevoile. Dar să nu vă fie cu supărare, ia palmele aceste ţărăneşti ale noastre, străpunse de pălămidă şi pline de bătături, cum le vedeţi, vă ţin pe dumnevoastră de-atâta amar de vreme şi vă fac de huzuriţi de bine. Şi mai mult decât atâta: orice venetic, în ţara asta, este oploşit de dumnevoastră, şi-l priviţi cu nepăsare cum ne suge sângele, şi tăceţi, şi-l îmbrăţoşaţi!

Numai noi, vite de muncă, vă suntem dragi ca sarea în ochi... Din mojici, din ghiorlani şi din dobitoci nu ne mai scoateţi! Dumnezeu să ne erte şi să ne ertaţi şi dumnevoastră, cucoane, dar, cu adevărat, aşa este! V-aţi deprins a lua focul totdeauna cu mânile noastre cele mojiceşti, şi tot noi cei horopsiţi!» [...]

Moş Ion Roată, văzând că după atâţia ani de zile nu l-a uitat colonelul Alecsandru Cuza şi că l-a primit cu atâta bunătate, a început a plânge cu hohot şi a-l ruga să-i cetească hârtiea.

Vodă, fiind gata de plecare şi văzând că hârtiea lui moş Roată cuprinde multă pologhie, zise cu blândeţă: «Spune, moş Ioane, din gură ce ai de spus, că mai bine am să înţeleg». Atunci moş Roată, viindu-şi în simţiri, începe a se jălui, cum urmează: «Luminarea Voastră, de când cu păcatul cel de „Adhoc" n-am mai avut zi bună cu

megieşul meu cel puternic, stăpânul unei moşii foarte mari, pe care-l cunoşti Măria Ta. N-am gândit, nenorocitul de mine, că dumnialui, un boeriu aşa de mare, putred de bogat şi cu învăţătură, să-şi pue mintea cu unul ca mine de la nişte vorbe nesocotite, ce le-am zis şi eu atunci, într-un necaz. Numai Dumnezeu să-i dee sănătate şi bine, dar amarnic m-a lovit în avere şi în cinste! Crede, Măria Ta, că nici eu n-am fost aşa de sec între cei de-o samă cu mine. Dar, de cum am ajuns acasă, goană şi prigoană pe capul meu din partea boeriului, în tot feliul». [...]

Cuza-Vodă a stat neclintit şi s-a uitat ţintă la moş Ion Roată cât a vorbit el. Şi când a isprăvit vorba, Vodă i-a pus două fâşicuri de napoleoni în mână, zicându-i cu bunătate: «Ţine, moş Ioane, acest mic dar de la mine şi întâmpină-ţi nevoea de azi pe mâne, cum te-a lumina Cel de Sus. Ear pe boeriu lasă-l în judecata lui Dumnezeu, căci El nu bate cu ciomagul».

Lui moş Ion Roată i se umplu din nou ochii de lacrămi şi, serutând mâna lui Vodă, ca semn de mulţemire, zice oftând: «Dar cu ruşinea ce mi-a făcut cum rămâne, Măria Ta?» «Cu ruşinea iaca aşa rămâne, moş Ioane», zise Cuza-Vodă, serutându-l şi pe un obraz şi pe altul, în faţa mulţimei adunate acolo. «Du-te şi spune sătenilor dumitale, moş Ioane, că pe unde te-a scuipat boeriul te-a serutat domnitoriul ţerei şi ţ-a şters ruşinea»".

M. Eminescu, *Luceafărul*, p. 39-58. Mihai Eminescu, 15 ianuarie 1850-15 iunie 1889, este al şaptelea dintre cei unsprezece copii ai căminarului Gheorghe Eminovici, provenit dintr-o familie de ţărani români din Bucovina, şi al Ralucăi Eminovici, născută Juraşcu, fiica stolnicului din Joldeşti. Îşi petrece copilăria la Ipoteşti, în casa părintească, bucurându-se de libertate, de frumuseţea naturii din împrejurimi şi de universul patriarhal al satului: *Fiind băiet...*, *O, rămâi*, *Sara pe deal*, *Lacul*. Face studii primare la Ipoteşti-Botoşani şi la National Hauptschule din Cernăuţi (1858-1860). În perioada 1860-1866, studiază, cu intermitenţe, la K. K. Ober Gymnasium din Cernăuţi, unde are câţiva profesori de excepţie: Aron Pumnul, autorul unui *Lepturariu românesc*, tipărit în patru tomuri, la Viena, între 1862 şi 1865, cea dintâi istorie a literaturii române în texte, şi Ion G. Sbiera, culegător de folclor din Bucovina şi autor al unor studii de ţinută academică. În 1865, locuieşte în casa profesorului Aron Pumnul şi se ocupă de biblioteca gimnaziştilor cernăuţeni, fiind preocupat de lectură. În 1864, însoţeşte prin ţară trupa de teatru Fanny Tardini-Vlădicescu. Anul 1866 consemnează primele manifestări literare ale lui Eminescu. În ianuarie, la moartea profesorul său de limba şi literatura română, Aron Pumnul, „elevul privatist" Michail Eminoviciu semnează poezia *La mormântul lui Aron Pumnul*, care este inclusă în broşura *Lăcrămioarele învăţăceilor gimnazişti la mormântul prea-iubitului lor profesoriu Arune Pumnul*. La 25 februarie/9 martie, adolescentul debutează în revista „Familia", din Pesta, cu poezia *De-aş avea*. Iosif Vulcan îi schimbă numele în Eminescu, nume adoptat mai târziu şi de alţi membri ai familiei sale. În acelaşi an 1866 îi mai apar în „Familia" alte cinci poezii. Dintre aceastea, poezia *La Bucovina*, concepută în maniera lui Vasile Alecsandri şi George Sion şi publicată în nr. 25 din 14/26 august 1866, îl situează într-o mitologie locală, frecventată asiduu până astăzi. În vara anului 1866, Eminescu este elev privatist la Blaj, „Roma mică", după cum o numeşte cu

entuziasm la sosirea sa aici. În 1867, este actor şi sufleor în trupa lui Iorgu Caragiale din Bucureşti, iar în 1868, din mai până în toamnă, colindă ţara, prin Transilvania şi Banat, cu trupa lui Matei Pascaly. Tot în 1868 începe să lucreze la romanul *Geniu pustiu.* Din toamna anului 1869 este sufleor la Teatrul Naţional din Bucureşti, unde îl cunoaşte pe I. L. Caragiale. Cu această trupă face turnee la Brăila, Galaţi, Giurgiu, Ploieşti. La 1 aprilie 1869, intră în Societatea „Orientul" a lui Gr. H. Grandea, care are drept scop, între altele, culegerea basmelor, poeziilor populare şi a documentelor privitoare la istoria şi literatura patriei. Colindă cu trupa lui Mihai Pascaly Moldova şi prin Bucovina. În perioada 1869-1872, este student la Viena. Ca „auditor extraordinar" al Facultăţii de Filosofie şi Drept, este interesat de cursurile de filosofie, drept, economie politică şi filologie romanică. Se împrieteneşte cu Ioan Slavici şi activează împreună cu acesta în rândul Societăţii Academice Social-Literare „România Jună". În 1870, se produce debutul său publicistic la „Albina" şi tot acum publică articole de politică naţională în „Federaţiunea" din Pesta. La 15 aprilie 1870, Eminescu publică prima sa poezie, *Venere şi madonă,* la Iaşi, în „Convorbiri literare", iar în noiembrie îi apare basmul *Făt-Frumos din lacrimă.* În august 1871, participă la Serbarea Naţională de la Putna, fiind pasionat de „organizarea viitorului" neamului românesc. În toamna anului 1871, Eminescu demisionează împreună cu Slavici din comitetul de conducere al Societăţii „România Jună", fiind acuzaţi că sunt ataşaţi ideilor Societăţii „Junimea" din Iaşi. În studiul intitulat *Direcţia nouă în poezia şi proza română,* în 1872, Titu Maiorescu evidenţiază meritele de poet, „poet în toată puterea cuvântului", ale lui Eminescu, citându-l imediat după Alecsandri. La 1 septembrie 1972, citeşte la Junimea nuvela *Sărmanul Dionis,* care se publică în „Convorbiri literare". În perioada 1872-1874, Eminescu îşi continuă studiile la Universitatea din Berlin, ca student „extraordinar", frecventând cursurile de filosofie, istorie şi economie politică ale unor profesori vestiţi: Dühring, Zeller, Helmholtz, Du Bois-Raymond, Lepsius, Droysen, Althaus, Bonitz. Revenit în ţară, la 1 septembrie 1874, este numit de Titu Maiorescu în postul de director al Bibliotecii Centrale din Iaşi. Aici îşi propune, în 1875, îmbogăţirea fondului de carte cu manuscrise şi cărţi vechi româneşti. Prin intermediul lui Miron Pompiliu, secretarul Universităţii, o cunoaşte în acest an pe Veronica Micle, soţia profesorului Ştefan Micle, rectorul Universităţii, de care îl va lega o neîmplinită poveste de dragoste, cu influenţă asupra operei sale literare. La 14 martie 1875, în cadrul prelegerilor publice ale Societăţii „Junimea", susţine conferinţa *Influenţa austriacă asupra românilor din Principate,* pe care „Convorbirile literare" o tipăresc în numărul din 1 august al aceluiaşi an. În iunie 1875, prin decret domnesc, Eminescu este pus în disponibilitate din postul de director al Bibliotecii Centrale şi numit, la 15 iunie, în funcţia de revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui. Acum îl cunoaşte pe Ion Creangă, cu care devine bun prieten, îndemnându-l să scrie şi introducându-l la Junimea. În 1876, la începutul verii, Eminescu este destituit

din postul de revizor şcolar. Este primit redactor al părţii neoficiale şi corector la „Curierul de Iaşi", unde publică nuvelele *La aniversară* şi *Cezara*. În 1877, la începutul toamnei, demisionează de la „Curierul de Iaşi". Eminescu se mută la Bucureşti, unde, la 27 octombrie 1877, este numit redactor la ziarul „Timpul", apoi redactor-şef (din 1880), desfăşurând o activitate publicistică excepţională, până în 1883, activitate care îi ruinează însă sănătatea. În 1878, publică, în „Convorbiri literare", *Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate, Departe sunt de tine, S-a dus amorul, Când amintirile, Pe lângă plopii fără soţ, Şi dacă...* Din această perioadă datează *Scrisorile* şi poemul *Luceafărul, Pe lângă plopii fără soţ, Şi dacă..., Glossă, Odă – în metru antic, Somnoroase păsărele, De ce nu-mi vii, La steaua.* Eminescu practică un jurnalism înalt, modern, bazat pe o temeinică documentare şi pe un respect rar pentru adevăr, surprinzător de actual, în multe privinţe. Prin articolele sale, el face educaţie civică şi politică cititorilor săi. Acoperind o perioadă de mai puţin de un deceniu (1876-1883), publicistica lui Eminescu priveşte marile evenimente ale epocii: proclamarea independenţei, Războiul de Independenţă, Congresul de la Berlin, recunoaşterea independenţei şi proclamarea regatului. Articolele sale prezintă problemele societăţii româneşti din acea vreme: răscumpărarea căilor ferate, noua constituţie şi legea electorală, bugetul, înfiinţarea Băncii Naţionale, clasele sociale, dările, inamovibilitatea magistraţilor, şcoala, Biserica, parlamentarismul, mentalităţile, moravurile, politica externă a ţării, situaţia românilor din toate provinciile istorice şi de la sudul Dunării. Multe dintre articolele sale au un caracter polemic. În 1883, poetul devine victima politicianismului, cariera sa sfârşindu-se dramatic. În iunie 1883, Mihai Eminescu participă la serbările de la Iaşi, ocazionate de dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare şi citeşte poezia *Doină* în şedinţa Societăţii „Junimea", din 17 iunie, poezie care apare în numărul din 1 iulie al revistei „Convorbiri literare". În decembrie 1883, Maiorescu îi publică volumul de *Poesii*, singurul volum antum din creaţia sa, reeditat în 1885 şi 1888. Încă din tinereţe, Eminescu este preocupat să adune doine şi strigături, balade şi basme din creaţia poporului de la ţară, dar şi cântece de lume, „irmoase", creaţii ale unor autori mărunţi din lumea de la periferia oraşelor, colportate de către lăutari. În bruioane felurite, el face referiri la psihologia poporului, conceptul de basm şi de mit ca „simbol" şi „hieroglifă", prototip şi variante, idei şi observaţii valoroase pentru evoluţia conceptului de folclor la români şi are convingerea că „o adevărată literatură trainică [şi] care să ne placă şi nouă şi să fie originală pentru alţii nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradiţiile, obiceiurile şi istoria lui, pe geniul lui". Prin întreaga sa creaţie literară, Mihai Eminescu aduce o contribuţie însemnată la formarea în literatura noastră a unei conştiinţe poetice moderne. După moartea poetului, survenită la 15 iunie 1889, cea mai mare parte a creaţiei sale rămâne în manuscris. Manuscrisele eminesciene sunt predate de Titu Maiorescu Bibliotecii Academiei Române. Acestea vor fi valorificate de către Perpessicius,

Alexandru Oprea, Petru Creţia şi Dimitrie Vatamaniuc în elaborarea ediţiei critice, lucrare anevoioasă şi îndelungată, iniţiată în 1939 şi finalizată abia în anul 1993, când cultura română are la dispoziţie, în sfârşit, o *Integrală Eminescu*. La 28 octombrie 1948, Mihai Eminescu, „Luceafărul poeziei româneşti", „omul deplin al culturii române", mare clasic al literaturii noastre şi poet universal, unul dintre ultimii mari romantici ai lumii, devine *post-mortem* membru al Academiei Române[254].

Citit pentru prima oară în şedinţa „Junimii" din 27 octombrie 1882, o „încântătoare seară", la care au participat 23 de persoane şi care a durat până târziu în noapte, după cum scrie Titu Maiorescu în *Însemnări zilnice*, volumul II, poemul *Luceafărul*, capodoperă a literaturii române, este publicat, pentru prima oară, aici, în luna aprilie, „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»", I, Viena, 1883, fiind, din acest punct de vedere, un periodic privilegiat. În august 1883, poemul *Luceafărul* este republicat în „Convorbiri literare", iar în decembrie 1883 în ediţia *Poesii*, îngrijită de Maiorescu.

N. Gane, *Ion Urdilă*, „novelă", p. 61-80. Nicolae Gane,1 februarie 1838, Fălticeni – 16 aprilie 1916, Iaşi, descinde dintr-o veche familie boierească. Studiază la Fălticeni, la şcoala primară condusă de Neofit Scriban, şi la pensionul francez al lui Louis Jordan din Iaşi. Urmează studii juridice la Paris. Revenit în ţară, în 1857, Nicolae Gane este numit secretar-translator al directorului general al închisorilor din Moldova, apoi judecător la Tribunalul Suceava, de unde este destituit din cauza manifestărilor sale prounioniste. După unirea Principatelor Române, revine în magistratură (1860), îndeplinind mai multe funcţii: preşedinte al Tribunalului Suceava, membru al Curţii de Întărituri Iaşi (1861), prefect al judeţului Suceava şi al judeţului Dorohoi (1863), judecător la Curtea de Apel din Focşani (1864), judecător la Curtea de Apel Iaşi (1865). În 1867, împreună cu fraţii Leon şi Iacob Negruzzi, călătoreşte în Elveţia şi Franţa. Tot în acest an este numit preşedinte de secţie la Curtea de Apel Focşani, de unde demisionează şi se stabileşte la Iaşi, încercând să practice avocatura, pentru care nu avea însă vocaţie. În 1868, este procuror general pe lângă Curtea de Apel. Abandonând magistratura, Nicolae Gane intră în administraţie, fiind prefect de Iaşi (1870, 1901), primar al Iaşilor în cinci legislaturi: 17 iunie 1872-19 mai 1876; 27 aprilie-23 iunie 1881; 4 iunie 1887-4 martie 1888; 19 noiembrie 1895-22 aprilie 1899; 11 iulie 1907-6 ianuarie 1911. În calitate de primar al Iaşilor, se remarcă prin câteva realizări: aducţiunea apei potabile de la Timişeşti, asfaltarea şi întreţinerea străzilor şi a trotuarelor, întocmirea unui

[254] A[lexandru] T[eodorescu], *Mihai Eminescu*, în DLRO, ediţia a II-a. 2002, p. 321-340; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 295-296; M[ihai] C[impoi], E[ugen] S[imion], în DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 36-62; I[oana] Em. P[etrescu], *Mihai Eminescu*, în Aurel Sasu (coordonator), *op. cit.*, vol. I (A-L), p. 559-564; D. Vatamaniuc, *Eminescu în ediţii integrale*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013.

studiu asupra diverselor sisteme de tracţiune, pentru realizarea transportului public urban, amenajarea peisagistică de la Râpa Galbenă. La 1 decembrie 1896, Nicolae Gane inaugurează noua sală a Teatrului Naţional din Iaşi, iar la 6 mai 1899 Uzina Electrică Comunală, realizare importantă a epocii, care precede, cu un an, intrarea în exploatare a tramvaielor electrice. După 1883, Nicolae Gane este deputat în mai multe rânduri, face parte din comisia de elaborare a unei noi constituţii, îndeplineşte pentru scurt timp funcţia de ministru al Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor (1888), este ales preşedinte al Senatului (1898). Este membru corespondent (23 martie 1882) şi membru titular al Academiei Române (1 aprilie 1908). Discurs de recepţie: *Bogdan Petriceicu Hasdeu* (13 mai 1909). Vicepreşedinte al Academiei Române (26 mai 1912-25 mai 1913), preşedinte al Secţiunii Literare a Academiei Române (1913-1916). În perioada 1910-1916, face parte din comitetul de lectură al Teatrului Naţional din Iaşi. Nicolae Gane este prezentat la Societatea „Junimea" de către Vasile Pogor, colegul său de magistratură (1865), şi debutează în revista „Convorbiri literare" (*Fluierul lui Ştefan*, 1867), unde, până în 1886, publică versuri, schiţe şi nuvele. Alte colaborări: „Viaţa românească", „Revista idealistă", „Făt-Frumos", „Flacăra", „Gazeta Transilvaniei", „Timpul", precum şi în unele calendare şi almanahuri. În volumele de *Poezii* (1873 şi 1886), Nicolae Gane „cochetează cu poza romantică", sub influenţa lui Vasile Alecsandri, practică o „lirică a desfătărilor, evocând scene de vânătoare, în mijlocul unei naturi pe care o adoră", cultivă alegoria, legenda, epistola, balada. Darul lui Nicolae Gane este, însă, acela de povestitor înzestrat cu „structura unui memorialist, cu o firavă capacitate de invenţie epică". *Novele*, I-II (1880), *Novele*, I-III (1886), *Pacate mărturisite* (1904) reunesc idila cu sfârşit tragic, cu reminiscenţe din Alecsandri (*Fluierul lui Ştefan*, 1867), pastorala în amestec cu legenda şi basmul (*Piatra lui Osman, Comoara de pe Rarău*), naraţiunea care valorifică resurse ale basmului şi ale legendei (*Stejarul din Borzeşti, Aliuţă, Zgârcitul, Poveste de Crăciun*), nuvela cu interes pentru trecutul istoric, în care povestea de dragoste alunecă spre melodramă, într-o „desuetă orchestraţie romantică" (*Domniţa Ruxandra* – 1873, *Petru Rareş* –1877), *Privighetoarea Socolei*, cu ecouri din *Dama cu camelii* a lui Alexandre Dumas-fiul şi afinităţi cu *Zoe* de C. Negruzzi, *Şanta* (1874), „o sanguinolentă istorisire cu haiduci", realizată în maniera foiletonului sentimental, *Aliuţă* (1880) – capodoperă a creaţiei sale, în care evocarea vremurilor de demult, e încărcată de „acea poezie a trecutului în care legenda se îngemănează cu realitatea", iar autorul, „paseist blajin şi melancolic", este „predispus să idealizeze traiul patriarhal al boierilor din Moldova de odinioară, existenţa lor tihnită şi paşnică". *Stejarul din Borzeşti* valorifică o sugestie a lui Vasile Alecsandri, proprietarul moşiei Borzeşti, şi face o îndelungată carieră prin intermediul manualelor şcolare, ca lectură fundamentală pentru copii şi tineret, circulând totodată prin culegeri de legende istorice româneşti, prin calendare şi almanahuri. În nuvela *Ciubucul logofătului Manole Buhuş* (1906),

Nicolae Gane creează un personaj patriarhal, surprins de invazia civilizaţiei occidentale, faţă de care manifestă o ironie îngăduitoare, izvorâtă dintr-un comic al contrastelor. În nuvelistica românească, el întemeiază, prin astfel de scrieri, de care se apropie şi *Aliuţă, Ion Urdilă*, o adevărată tradiţie, fiind un precursor al lui Mihail Sadoveanu. *Astronomul şi doftorul* (1875), *Duduca Balaşa* (1876), *Petrea Dascălul* (1880) aduc în prim-plan personaje reprezentative pentru înţelepciunea şi virtuţile strămoşeşti, pentru mentalitatea şi obiceiurile tradiţionale, învăluite într-un idilism patriarhal. Prin *Duduca Balaşa*, dar şi prin *Comoara de pe Rarău*, Nicolae Gane îl anunţă pe Calistrat Hogaş, prin „boema turistică", „sensibilitatea pentru elementul teluric", „doza de savuros donchişotism" din maniera povestirii, „barbaria jovială, mirificul şi grotescul" natural, necăutat. Un fragment din *Ura din copilărie*, scriere cuprinsă în *Novele*, vol. III, 1886, evocă o ascensiune pe Ceahlău şi cuprinde o descriere antologică, de o rară frumuseţe, ce premerge, cu aproape un deceniu, tabloul celebru din creaţia lui George Coşbuc *Vara*, inclusă în volumul *Balade şi idile* (1892). În *Vânătoarea, Catrinţaş* (1904), *Boală cu leac, Milordachi*, talentul său se vădeşte în istorisiri de vânătoare. Ca la Mihail Sadoveanu, mai târziu, eroii săi se înfruptă, în locuri de popas, la ospeţe îmbelşugate, unde stăpâneşte voia bună, şi se întrec în ingenioase povestiri vânătoreşti, pline de vorbe de duh. Plăcerea istorisirii, strategiile de pregătire a auditoriului, ceremonialul şi ritualul povestirii de aici, precum şi tehnica povestirii în ramă îl fac pe Nicolae Gane, de asemenea, un precursor al lui Sadoveanu. În *Cânele călcat pe coadă, Dac-a vrea Dumnezeu, Jalbă la Dumnezeu, Două nebunii*, scriitorul are gustul anecdotei de sorginte folclorică, creând „adevărate scene de *Decameron* autohton", cu apropieri de Ion Creangă, prin oralitatea stilului. În câteva dintre nuvelele sale, *Cânele Balan* (1876), *Sfântul Andrei* (1879), *Andrei Florea Curcanul*, pătrund elemente ale fantasticului. În *Hatmanul Baltag* (1874), Nicolae Gane „obţine efecte insolite" prin „colocviul" eroului cu sinistra „nălucă a desperării şi a sinuciderii". *Agatocle Leuştean*, având subtitlul expresiv „chip din lume", şi *Două zile la Slănic* (1886) sunt încercări de fiziologii în tradiţia moldovenească a speciei. „Memorialist predestinat", Nicolae Gane îşi întemeiază opera pe „faptul autobiografic". „Rememorarea însufleţită" caracterizează *Amintirile din timpul „Unirei"* (1901), îndemnând noua generaţie, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, la cultivarea „memoriei oamenilor din bătrâna generaţiune", „cu dragoste şi veneraţiune", iar generaţiile de astăzi la cunoaştere şi reflecţie pe câteva teme: viaţa călăuzită de idealuri înalte, dragostea de ţară, binele public, valoarea istoriei pentru noi, românii etc.

Alte câteva scrieri, *Cum am început a scrie, O serbare şcolară, În vacanţe* (1879), *Din Junimea*, precum şi volumul *Zile trăite* (1903) se disting prin evocarea nostalgică şi recursul la documente oficiale, prin care autorul oferă informaţii despre evenimente de seamă ale epocii. Interesantă este compoziţia *An nou, veac nou*, datată 1 ianuarie 1901 şi inclusă în volumul *Pagini răsleţe.*

Excursul asupra veacului al XIX-lea şi reflecţiile autorului la începutul unui nou secol din istoria umanităţii oferă cercetătorului de astăzi bucurii rare la întâlnirea cu textul, înţeles ca expresie a gândirii şi sensibilităţii vremii: „Cine ştie ce ne rezervă ştiinţa în viitor, prin studiul mai adâncit a[l] tainelor vieţei, prin rezolvirea marelor probleme ale biologiei, prin descoperirile chimice şi bacteriologice într-o lume unde nu-i decât o perpetuă rotaţiune de compunere, descompunere şi recompunere a materiei, sub forme infinit de variate! Da, cine ştie, cine ştie cu ce nouă descoperiri ne va înzestra geniul omenesc totdeauna deştept, totdeauna în activitate, spre căutarea binelui şi a mai binelui! [...] Îmi închipuiam chiar că s-a şi găsit mijlocul de a combate toate boalele, de a întreţine vitalitatea în organism, de a reîn[n]oi celula, de a ajunge, dacă nu chiar la nemurire, cel puţin la o viaţă îndelungată şi sănătoasă care să se sfârşească prin moartea naturală, ca lampa ce se stânge de lipsa untdelemnului. Sărăcia o să lipsască, căci chimia ne va da alimente în proporţiuni aşa de reduse, dar aşa de substanţiale, încât micele pilule concentrate ce vom înghiţi ne vor ţinea loc de dejun şi masă şi vor fi, prin [i]eftinătatea lor, la îndămâna tuturor nevo[i]eşilor. Mijlocul de locomoţiune în veacul viitor nu va mai fi locomotiva pe continente şi vaporul pe mări, ci balonul dirijabil, aproape pe jumătate inventat, şi care ne va da putinţa să luăm cafeaua dimineaţa la Iaşi, prânzul de amează la Viena şi cina de sară la Paris. Atunci toate hotarile dintre popoare vor dispărea, căci în nemărginirea imensităţii atmosferice nu se mai încap bariere şi linii despărţitoare. Atunci nici un mister nu va mai fi pe coaja planetei noastre; vom putea călători cu toată înlesnirea în bărcile aeriane deasupra nourilor, deasupra vânturilor, sub cer pururea senin şi vom vizita, după dorinţă, cu iuţala gândului, toate meleagurile, toate climele, toate latitudinele; vom organiza excursiuni îndemănatice de la un capăt la celalalt capăt al osiei pământeşti şi astfel vom explora acele gheţuri virgine, care de când lumea n-au fost calcate de picior omenesc. Dar, mai mult decât atâta, poate că nici vom avea trebuinţa de aerostate, căci mecanica şi fizica modernă vor inventa probabil mijlocul de a neutraliza în noi neîndurata putere de gravitaţiune, care până astăzi ne atrage mereu spre centrul pământului şi atunci va fi deslegată marea problemă a omului zburător şi vom putea, precum ni se întâmplă adeseori în vis, să zburăm ca pasărea încotro ne va duce gândul. O, atunci toate limbele, toate neamurile, toate rasele se vor amesteca, se vor înfrăţi; lupta dintre om şi om, dintre popor şi popor va înceta, căci loc va fi pentru toată lumea, de vreme ce toată lumea va fi a fiecăruia. Secol de aur, ideal radios, către care mereu aspiră mintea noastră pururea însetată de cunoaşterea marelor taine!”[255].

Cu povestirile sale, „uneori naive, alteori înţelepte, mereu atrăgătoare”, Nicolae Gane este unul dintre „maeştrii nuvelei româneşti”. Mai reţinem aici că, în 1882, Nicolae Gane începe să lucreze la traducerea în versuri a *Infernului*

---

[255] N. Gane, *op. cit.*, p. 126-129, *passim*.

lui Dante Alighieri, din care publică în „Convorbiri literare" primele şapte cânturi. Volumul *Spice* (1909) reuneşte, mai ales, discursurile rostite de Nicolae Gane în diverse ocazii, unele reluate din volumul *Pagini răsleţe* (1901). Consistentă şi valoroasă, sub aspect documentar, este corespondenţa sa cu Iacob Negruzzi. „Gane – scrie George Călinescu – este totuşi creatorul la noi al literaturii cu boieri de provincie şi cocoane patriarhale, în case colbăite, cu rătăciri cinegetice pe bălţile aburoase şi în munţi cu căprioare şi urşi. Această mapă de schiţe dezvoltată în ulei va da pe Sadoveanu, Gârleanu şi ceilalţi asemenea"[256].

„Novela" *Ion Urdilă* este compusă în mod special pentru „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»" din Viena şi datată 1 octombrie 1882. Pe fundalul vieţii patriarhale a boierimii de altădată, înconjurate de „slugi vechi şi credincioase", precum pitorescul Ion Urdilă, „blajin, glumeţ şi cinstit, de puteai zidi o cetate pe cuvăntul lui", priceput la toate meşteşugurile şi rânduielile gospodăreşti, „scurt la vorbă şi cald la inimă", cu înfăţişare de Esop, a cărui „toată dragoste se-nţelenise in lucrul stăpănesc", „novela" ilustrează drama lumilor paralele din societatea tradiţională a timpului, sugerată prin „istorioara" iubirii neîmplinite dintre odrasla boierului şi Ilinca, slugă la moară, fata lui Ion Urdilă. Ceremonialul povestirii lui Nicolae Gane, care se desfăşoară ritualic, la „gura sobei", marcat explicit la începutul şi la sfârşitul povestirii, precedă, cu aproape o jumătate de veac, povestirea sadoveniană din *Hanu Ancuţei* (1928), „capodopera de la răscruce":

„Dau unde dau şi ear mă-ntorc la timpul tinereţelor mele..., zise Constantin prietinului său Gheorghe. Amăndoi stăteau la gura sobei, adănciţi câte-ntr-un jilţ şi pufăeau din lulele. Să vedem, ce vei desgropa dintr-însele? respunse Gheorghe, care se aşeza mai indemănatic spre a asculta.

Constantin tuşi, işi drese glasul, se uită un moment gănditor la roţile de fum ce eşeau din lulè, apoi incepu astfel pe un ton melancolic:

– O să-mi zici: «ce-i pasă lumii de tinereţele tale!»... Aşa-i..., dar ce să fac, dacă mie unuia acolo imi place să-mi desfătez găndul, dacă numai acolo regăsesc zilele cele frumoase, pline de sănătate, de speranţă şi de voe bună, zile care n-au să se mai intoarcă... Am ajuns şi eu ca bogataşul sărăcit, căzut in slăbiciunea de a nu mai vorbi decăt de pierdutele lui averi... Rescolind deci vraful filelor rupte din viaţa mea, eată că dau peste o istorioară uitată sub colbul trecutului, care insă se leagă atăt de strins cu inima mea, incăt nici astăzi, că au trecut zecimi de ani la mijloc, nu o pot spune fără un pic de induioşare. [...] Vezi dar că nu puteam să-ţi spun această istorioară fără un pic de induioşare, fiindcă prea se leagă de-aproape cu trecutul vieţii mele.

– Apoi dacă-i aşa, respunse Gheorghe nu mai puţin induioşat, vei fi silit să asculţi şi tu o istorie din viaţa mea, măni, tot la oarele aceste, aici dinaintea focului. La revedere, pe măne!... La revedere!"

[256] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 432; F[lorin] F[aifer], *Nicolae Gane*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 387-389; Idem, DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 246-248.

Titu Maiorescu, *Despre progresul adevărului in judecarea lucrărilor literare*, p. 83-94. Titu Maiorescu (1840-1917) este critic literar, eseist, estetician, filosof, profesor universitar, avocat, politician, ministru, prim-ministru al României (1912-1914). Membru fondator al Societăţii Academice Române (20 iulie 1867), vicepreşedinte al Academiei Române (15 aprilie 1880-5 aprilie 1884, 5 aprilie 1886-28 martie 1887), preşedinte al Secţiunii Literare a Academiei Române (1890-1891, 1893-1894, 1902-1904, 1907-1909), Maiorescu este autorul unor studii care impun o nouă direcţie în cultura română: *Despre scrierea limbei române* (1866), *Despre poezia populară* (1867), *O cercetare critică asupra poeziei române* (1867), *Asupra poeziei noastre populare* (1868), *Limba română în jurnalele din Austria* (1868), *În contra direcţiei de astăzi în cultura română* (1868), *Beţia de cuvinte* (1872), *Direcţia nouă în poezia şi proza română* (1872), *Literatura română şi străinătatea* (1882), *Comediile d-lui I. L. Caragiale* (1885), *Eminescu şi poeziile lui* (1889), *Oratori, retori şi limbuţi* (1902), *Poeziile d-lui Octavian Goga* (1906), *Povestirile d-lui M. Sadoveanu* (1906), *În chestia poeziei populare* (1909). Una dintre personalităţile dominante ale vieţii culturale şi politice româneşti, doctrinar al teoriei „formelor fără fond", conform căreia în România trebuie mai întâi creat, prin evoluţie naturală, fondul de civilizaţie, pe care ulterior să se aşeze instituţiile („formele") preluate din Occident, Titu Maiorescu manifestă o atitudine critică faţă de reformele rapide, făcute fără a se ţine seama de particularităţile culturale şi sociale ale ţării. În planul politicii externe este adeptul unei alianţe cu Puterile Centrale, cu toate că sprijină constant ideea eliberării românilor ardeleni. Este primul mare critic literar de la noi, creator de şcoală, care sprijină afirmarea scriitorilor Ion Creangă, Mihai Eminescu, I. L. Caragiale, I. Slavici, Duiliu Zamfirescu, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu. Intelectual cu o solidă cultură şi cu un gust rafinat, orator de talent şi iniţiator al polemicii literare în disputele culturale ale vremii, Titu Maiorescu susţine unificarea limbii române prin introducerea alfabetului latin, eliminarea alfabetului chirilic şi combate tendinţele de „stricare" a limbii prin abuz de neologisme, impostura, pretenţia de cultură, mistificarea şi ignoranţa. Postum, dintre scrierile sale apar: *Însemnări zilnice, 1856-1899*, vol. I-III (1937-1943); *Jurnal epistolar 1855-1879*, vol. I-IX (1975-1989); *Scrieri din tinereţe* (1981); *Scrieri de logică* (1988); *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I* (1994); *România, războaiele balcanice şi Cadrilaterul. Însemnări zilnice* (1995), *România şi războiul mondial. Însemnări zilnice* (1999), *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, vol. I-V (2001-2003)[257].

---

[257] D[an] M[ănucă], *Titu Liviu Maiorescu*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 553-561; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 494-495; D[an] M[ănucă], *Titu Liviu Maiorescu*, în DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 178-188; L[iviu] P[etrescu], *Titu Maiorescu*, în Aurel Sasu (coordonator), *op. cit.*, vol. II (M-Z), 2006, p. 17-20.

Studiul *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*, datat Bucureşti, 9 decembrie 1882, se publică pentru prima oară în aprilie 1883, la Viena, în „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»" şi este retipărit, ulterior, în „Convorbiri literare" (1884). Pentru a ilustra circulaţia ideilor în epocă, transcriem câteva fragmente de aici:

„Mulţi scriu şi multe se scriu in literatura lumei; multe idei trecătoare, foarte multe păreri greşite, unele adevăruri şi din când in când o creaţiune frumoasă. Regele egiptean Thamus, după spusa lui Plato (*Phaedrus*, LIX), din adânca vechime işi arătase temerea că mare stricăciune va aduce scrierea intre oameni, slăbindu-le memoria, desvăţându-i de la propria gândire şi deprinzându-i mai mult cu părerile altora despre inţelepciune decât cu insaşi inţelepciunea.

La noi, ce e drept, se scrie mai puţin, dar tot se scrie câte ceva; şi poate nu se va găsi de prisos ca să ne intrebăm odată intr-un mod mai general: pentru ce scriem?

Scriem pentru a ne respândi gândirea mai departe decât o duce vorba. Vorba nu poate trăi mai mult nici in timp, nici in spaţiu. Rostită acum, ea amuţeşte apoi; auzită aici, ea se pierde acolo. Uneori o prinde cel ce o aude şi işi aduce aminte de ea, o poartă chiar din loc in loc. Dar tot nu mai este vorba dintâi: aducerea aminte e necredincioasă; vorba purtată de altul nu e gândul vorbitorului, ci graiul purtătorului.

De aceea sunetul trecător caută a se transforma in litera statornică şi ide[e]a astfel intrupată, spărgând marginile spaţiului şi momentului, tinde a străbate in depărtarea locurilor şi in viitorul timpurilor.

Dar ce idee merită această transformare? Ce simţire poate fi menită a eşi din marginea mai firească a simplului grai şi a se respândi intr-un popor intreg, poate in lumea intreagă, din generaţie in generaţie?

Numai acea idee şi acea simţire, care prin cuprinsul ei şi din chiar izvorul ei s-a inalţat peste interesul strimt al individului şi a găsit in capul celui ce o produce acel prisos al concepţiunii, care ăi dă valoarea universală.

Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu deşertăciunea de a te vedè trecut pintre autori; nu ambiţiunea de a intrece pe alţii, nu aceste interese personale iţi dau dreptul de intrare in literatură. Numai entusiasmul impersonal pentru ceea ce ştii că este adevărat in gândirea ta şi pentru ceea ce simţi că este frumos in inchipuirea ta, numai acesta iţi pune pe frunte semnul celor chiemaţi. Şi, dacă un tânăr cu minte şi cu inimă, dar care se indoieşte ăncă de sine, ne-ar intreba: «Prin ce să cunosc dacă sunt dintre cei aleşi?», i-am respunde, repetând un aforism zis adinioară: Acela are vocaţiune, care in momentul lucrării se uită pe sine. [...] Aşadar: entusiasmul impersonal, eacă semnul hotărâtor al celor chiemaţi! [...]

Dar ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirei intregi şi, indată ce prin luptă s-a dovedit a fi de o asemenea natură, străbate prin toate individualităţile viitoare ca o parte integrentă a lor.

Atunci lupta merge spre apus, discordia dispare incetul cu incetul, autoritatea celor mai maturi se lăţeşte asupra celorlalţi şi intr-o generaţie viitoare adevărul cel combătut odionioară ajunge a fi adevărul primit de toţi ca un substrat de sine inţeles pentru cugetarea comună.

Apa a trecut, pietrele au rămas şi din piatră in piatră păşeşte geniul omenirei spre viitorul său nemărginit".

Iacob Negruzzi, *Cópii după natură*, p. 97-114. Iacob Negruzzi (1843-1932) se bucură, împreună cu fratele său Leon, de o educaţie îngrijită. Sub îndrumarea preceptorului K. Fieweger, este trimis de părintele său, scriitorul Constantin Negruzzi, în Germania, unde urmează cursurile liceale (1853-1859) şi Facultatea de Drept din Berlin (1859-1863). În vara anului 1863 obţine, la Berlin, titlul de doctor în drept. Este profesor de drept comercial la Universitatea din Iaşi (1864-1884). În perioada 1884-1896, funcţionează ca profesor de drept comercial la Universitatea din Bucureşti. Din 1870 este, vreme îndelungată, deputat şi senator. Membru fondator al Societăţii „Junimea", alături de P. P. Carp, T. Maiorescu, V. Pogor şi Th. G. Rosetti (1863), şi redactor responsabil al revistei „Convorbiri literare" (1867-1895), calitate în care sprijină energic literatura română, prin încurajarea tinerelor talente şi cultivarea colaborărilor din toate provinciile locuite de români. Din 1889, scrie *Amintiri din „Junimea"*, scriere valoroasă, tipărită în 1923, care se distinge prin „precizia informaţiilor", aceasta fiind „cea mai de seamă lucrare memorialistică despre societatea literară ieşeană". Iacob Negruzzi sprijină consecvent ideile junimiste prin „prelecţiunile populare", la care participă, prin articole, note redacţionale şi prin rubrica de corespondenţă a „Convorbirilor literare". De asemenea, susţine cultivarea frumosului în desăvârşirea educaţiei, combate cosmopolitismul, pronunţându-se pentru dezvoltarea conştiinţei naţionale prin îngrijirea „izvorului naţional" în literatură, prin culegerea folclorului, prin cultivarea limbii şi răspândirea operei marilor scriitori români. Cele cinci *Scrisori*, prin care contribuie la campania Junimii pentru cultivarea „limbii populare", dovedesc o cunoaştere aprofundată a istoriei noastre naţionale şi ataşamentul său faţă de valorile de patrimoniu. „Secretarul perpetuu" al Societăţii „Junimea" debutează, în 1866, în „Foaia Soţietăţii pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina", de la Cernăuţi, cu sceneta („proverbul în patru scene") *Împăcarea*. Lirica pe care o cultivă Iacob Negruzzi este lipsită de valoare. Volumul de proză *Cópii după natură* (1874) îi aduce însă „reputaţia de scriitor". Animate de un „umor abundent", „copiile [sale] după natură" surprind trăsăturile unor personaje aparţinând burgheziei mărunte şi sunt „cele mai delectabile", „n-au deloc intenţie naturalistă". Simple „caractere", realizate după un model real, acestea fac trimitere la obiective vizate de critica junimistă: politicianismul (*Tachi Zambilă om politic*), demagogia (*Ştefan şi Mihai*), mania latinistă (*Vespasian şi Papinian*), veleitarismul literar (*Poeticale*). Unele portrete sunt remarcabile, învederând un observator atent al moravurilor epocii: *Părintele Gavril, Cucoana Nastasiica, Ioniţă Cocovei, Cuconul Pantazachi*. Romanul social *Mihai Vereanu* (1873) ilustrează predispoziţia autorului pentru satiră şi darul său de observator. În tradiţia epocii sunt însemnările de călătorie: *Plimbări prin munţi* (1868) şi *Pe malul mărei* (1870). Iacob Negruzzi manifestă un interes constant pentru teatru, traducând, în proză şi în versuri, cea mai mare parte a dramelor lui Friedrich Schiller şi publicând câteva comedii de moravuri şi de

situaţii proprii: *Amor şi viclenie* (1870) şi *O alegere la senat* (1878). Prin cea de-a doua comedie, este un precursor al lui I. L. Caragiale, pe care îl precede, cu aproape un deceniu, prin verva satirică şi prin maliţie. Iacob Negruzzi este membru titular al Academiei Române (26 martie 1881), vicepreşedinte (16 aprilie 1888-1 aprilie 1889; 1 aprilie 1892-29 martie 1895; 6 aprilie 1900-2 aprilie 1903; 28 martie 1906-29 mai 1909; 25 mai 1913-30 mai 1915; 12 iunie 1926-1 iunie 1929), secretar general (28 mai 1915-6 iunie 1923) şi preşedinte al Academiei Române (20 aprilie 1893-13 aprilie 1894; 25 mai 1910-25 mai 1913; 6 iunie 1923-12 iunie 1926). În 1888, Iacob Negruzzi lasă Academiei Române suma de 20 000 de lei, pentru instituirea unui premiu literar, precum şi numeroase cărţi vechi şi scrisori autografe ale unor literaţi români[258].

Textul de aici poartă subtitlul *Un drum la Cahul* şi „merită onorurile antologiei", după cum scrie George Călinescu, fiind un „tablou hazliu al şicanelor procedurale"[259]. Acesta este o republicare a unei părţi din volumul de „portrete satirice", apărut în 1874.

Ioan S. Neniţescu, *Blestemul meu*, versuri, p. 117.

Ioan S. Nenitescu, *Lui Amor*, versuri, p. 118.

Ioan S. Neniţescu, *Neinţelegere*, versuri, p. 119.

Ioan S. Neniţescu, *Moştenitorii mei*, versuri, p. 120-121. Ioan S. Neniţescu (1854-1901) face studii universitare la Iaşi şi Berlin, îşi susţine doctoratul în filosofie la Leipzig (1887). Voluntar în Războiul de Independenţă (1877-1878), este rănit în luptele de la Griviţa. Este o vreme inspector şcolar, apoi prefect al judeţului Tulcea şi deputat de Covurlui. În 1884, editează revista „Ţara nouă", pe care o conduce timp de patru ani. Autor de pasteluri şi poezii de dragoste, publicate mai întâi în „Convorbiri literare" şi adunate ulterior în volumul *Flori de primăvară* (1880). Autor al unor piese de teatru, între care: *Radu de la Afumaţi* (dramă istorică, 1897), *Un singur amor* (comedie, reprezentată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, în 1897) şi al studiului etnografic *De la românii din Turcia europeană...* (1895), distins cu Premiul „Năsturel-Herescu" al Academiei Române. Cunoscut în epocă mai ales prin poeziile patriotice reunite în volumele *Şoimii de la Războieni* (1882) şi *Pui de lei* (1891). „Scrisul său vivace, înălţător, sincer şi moral", din creaţii precum *Pui de lei, Ţara mea* şi *Voinţa neamului*, a făcut carieră îndelungată, cu excepţia anilor din perioada stalinistă a regimului comunist, mai ales prin intermediul manualelor şcolare. „Poetul simţirii româneşti", care şi-a dedicat întreaga viaţă

[258] D[an] M[ănucă], *Iacob C. Negruzzi*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 639-641; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 578; D[an] M[ănucă], *Iacob C. Negruzzi*, în DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 596-597.

[259] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 436.

însufleţirii idealurilor şi cultivării valorilor poporului român, este membru corespondent al Academiei Române (18 martie 1896)[260].

Cel de-al patrulea text publicat aici este ilustrativ pentru o parte a creaţiei sale poetice: „Nu-i moartă draga-mi măngăiere / Nici căntecele de iubire, / Precum nu-i moartă-a mea durere / Şi ţipetele de bocire. // Suspinele de fericire / Le-am prefăcut eu in căntări, / Şi-acum privighitoarea dragă / Le spune primavara-ntreagă / La flori, la vănt şi linei sări. // Iar din plănsori şi din oftare, / Din jalea mea cea grea şi vie / Făcut-am iarăşi o căntare, / Dar pentru biata ciocărlie, // Ce către faţa aurie / A soarelui, ce ea iubeşte / Sburănd, tot căntă necurmat / Cel jalnic cănt ce eu i-am dat / Şi-aşa ea chinu-şi povesteşte. // Şi căt trăi-va ciocărlie / Şi va trăi privighetoare/ Plăngănd, căntănd necontenit, / Trăi-va draga-mi bucurie / Şi lacrimele arzătoare / Ce am vărsat, cănd am iubit".

I. Popescu, *Necesitatea studiului pedagogiei*, p. 125-133. Ioan Popescu (1832-1892) face studii universitare la Sibiu (1855-1857) şi Leipzig (1859-1861). Este profesor la Institutul Pedagogic Teologic din Sibiu (1857-1892), prim-secretar al Astrei şi redactor al revistei „Transilvania" (1889-1891), militant pentru afirmarea drepturilor românilor din Transilvania. În 1862, redactează la Sibiu „Organul pedagogic", cel dintâi periodic de specialitate din România. Autor şi coautor de lucrări pedagogice, între care: *Computul în şcoala poporală* (1864), *Compendiu de pedagogie pentru părinţi, educatori, învăţători şi toţi bărbaţii de şcoală* (1868), *Întâia carte de lectură pentru părinţi, educatori, învăţători şi toţi bărbaţii de şcoală* (1870), *A doua carte de lectură* (1874), *Psihologie empirică sau ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunei* (1881). Este membru al Societăţii pentru Pedagogia Ştiinţifică din Germania şi membru corespondent al Academiei Române (13 septembrie 1877)[261].

Studiul publicat aici tratează probleme diverse referitoare la „creşterea tinerimei", „cultura materială" şi „cultura formală" în raport cu societatea şi exigenţele ei:

„Considerând pretenţiunea ce au şi trebue să aibă toţi cari se ocupă cu educaţiunea: de a trece de oameni cultivaţi, s-ar putè cere cu tot dreptul de la ei ca să fiă deplin luminaţi in ceea ce privesce chiămarea lor de educători. Care este insă starea lucrului in realitate? Abstracţiune făcănd de educătorii firesci, de părinţi, cari in cele mai multe casuri devin educători fără voia lor şi la cari prin urmare nici vorbă nu poate fi de o pregătire anume pentru opera educaţiunei, deacă am intreba chiar şi numai pe cei ce se ocupă din profesiune cu educaţiunea: ce inţeleg ei prin educaţiune, ce e de a se lua drept ţintă supremă a aceleia, cari sunt mijloacele ei şi cum au să fiă aplicate acestea? putem fi siguri că prè puţini ar fi in stare a da răspunsuri indestulitoare; cei mai mulţi s-ar arăta cu vederi foarte mărginite şi eronate chiar şi asupra unora din

[260] S[tănuţa] C[reţu], *Ioan S. Neniţescu*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 642-643; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 580; S[tănuţa] C[reţu], *Ioan S. Neniţescu*, în DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 604.

[261] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 667; Ecaterina Ţarălungă, *op. cit.*, p. 633.

lucrările cele mai elementare ale chiămărei lor. Şi nu trebue trecut cu vederea că, dacă in vreo sferă a vieţei omenesci ignoranţa şi rătăcirea sunt păgubitoare şi funeste chiar, apoi pe terenul educaţiunei acelea sunt sunt de cele mai triste urmări. Istoria lumei a dovedit prin mii şi mii de esemple adevărul că mersul omenimei, in desvoltarea ei spre bine sau decăderea spre rău, e condiţionat in linia primă de la crescerea corectă sau greşită ce se dă tinerimei. [...]

Ideile şi cunoscinţele, prin cari se inmulţesce «capitalul spiritual» al omului, constituesc aceea ce in pedagogiă se numesce culturală materială (reală). Aceasta trebue insă să fiă completată prin aşa-numita cultură formală. Ce se inţelege prin aceasta? Pe când cultura materială este identică cu suma ideilor şi a cunoscinţelor ce le posedăm, pe atunci cea formală se manifestă prin multitudinea puterilor ce s-au desvoltat in sufletul nostru şi prin aptitudinile cu care suntem in stare a face intrebuinţare din cunoscinţele noastre in cele mai variate aplicaţiuni practice. Fără cultura formală, cunoscinţele omului represintă un capital mai mult ori mai puţin i[m]productiv, ca să nu dzicem mort. [...]

Cultura formală, precum se pretinde de pedagogia scientifică, poate şi trebue să se promoveze prin toate obiectele de invăţământ prescrie pentru scoalele ce se numesc institute de educaţiune şi instrucţiune. In acele scoale nici nu poate fi admis un invăţământ ce nu e cultivător in inţeles pedagogic".

I. Sbiera, *Condiţiunile necesarie pentru esistinţa, conservarea şi prosperarea graiului naţional*, p. 137-162[262]. Studiul de aici este publicat, anterior, la Cernăuţi, în „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", VIII, 1881, p. I-XIX, redactat de Mihai Miron Călinescu, sub titul *Conceptul „naţiune" şi însemnătatea graiului naţional*, discurs rostit în adunarea generală a Societăţii pentru Cultură, la 16 noiembrie 1880. Pentru importanţa problemei în comunităţile românilor din Bucovina istorică, mai cu seamă, reproducem un fragment de aici:

„Într-un discurs, ţinut la ultima adunare generală a Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, ne-a încercat să lămurim conceptурile: naţiune, naţional, naţionalist şi naţionalitate şi să demustrăm marea şi importanta însemnătate a graiului naţional. Resultatul la carele am ajuns a fost că naţiunea nu este alta nimică decât o colectivitate de oameni, uniţi între sine nu atâta prin origine, istorie şi religiune comună, cât mai ales şi cu deosebire uniţi prin acelaş grai; că sângur graiul unei naţiuni este semnul ei cel mai caracteristic şi mai destinctiv, sufletul ei chiar, astfeli încât încetarea graiului naţional dintre membrii unei naţiuni este egală cu moartea lor naţională, cu stingerea naţiunii întregi din mijlocul celorlalte naţiuni vii.

Pentru că graiul naţional este de cea mai mare însemnătate pentru o naţiune; pentru că în graiul naţional dzace aceea ce numim esenţa, fiinţa, naţionalitatea unui popor: de ace[e]a credem că nu va fi neînteresant dacă vom căuta a cunoasce mai de-aproape ciubul unde se nasce, precum şi condiţiunile cari susţin, desvoaltă şi fac de prospereadză graiul naţional, adică fiinţa spirituală a unui popor. Numai atuncia când vom avè consciinţă chiară [clară] şi vie despre condiţiunile neapărate ale ivirii,

[262] Un fişier biobibliografic al autorului dăm în capitolul *Redactori şi colaboratori ai calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina (până la 1918).*

păstrării şi desvoltării graiului naţional, numai atuncia vom putè fi consciuţi [conştienţi] şi despre periculele ce pot amerinţa cu timpul acest odor nestimabil al poporului, naţionalitatea lui, fiinţa lui, vieaţa lui naţională".

Concluzia autorului, cel dintâi profesor de limba şi literatura română la Universitatea Francisco-Josefină din Cernăuţi, înfiinţată în 1875, este interesantă:

„Din toate considerările acestea şi după esperiinţa de toate dzilele, resultă că şcoala înaltă străină, mai ales Universitatea, chiar dacă ar şi urmări vreuna din ele nisce tendinţi de desnaţionalisare, ea nu le-ar putè realisa, cel puţin nu în măsura în care ar dori şi ar scoposi şi în care este în stare să o facă şcoala primară şi secundară străină, dacă familia nu întrevine [intervine] pentru conservarea şi desvoltarea graiului său şi a naţionalităţii sale la membrii săi".

Ioan Slavici, *O scrisoare din Italia*, p. 165-189. Ioan Slavici, 18 ianuarie 1848-17 august 1925, este unul dintre clasicii literaturii române. Trăind o copilărie fericită, într-o familie de oameni gospodari, Ioan Slavici învaţă de la tatăl său, Savu Slavici, cojocar în Şiria, dragostea de carte, iar de la mama sa, Elena Slavici, născută Borlea, „buna rânduială în toate", dragostea şi respectul pentru oameni, fără să ţină seama de barierele dintre naţiunile ce conlocuiau în Transilvania secolului al XIX-lea, după cum însuşi mărturiseşte în memorialistica din *Lumea prin care am trecut*. Face studii primare şi liceale în Şiria, satul său natal, la Arad şi Satu Mare (1854-1868), continuate, din toamna anului 1868, la Facultatea de Drept a Universităţii din Budapesta. Dezamăgit de mediul universitar şi marcat de neajunsuri materiale, Slavici se întoarce în Ardeal, angajându-se ca notar în Cumlaus, sat vecin cu Şiria. Cunoaşterea oamenilor de aici reprezintă pentru el o experienţă de îmbogăţire spirituală care se va reflecta, mai târziu, în întreaga sa operă: „Am învăţat neasemănat mai multe decât la Universitatea din Pesta, căci trăiam în cea mai strânsă legătură cu lumea cea adevărată şi vedeam în fiecare zi lucruri care mă ajutau să cunosc oamenii şi împregiurările după adevărata lor fiinţă". În 1869, ajunge la Viena, unde îşi face stagiul militar şi îşi continuă cursurile la Facultatea de Drept. Aici, îl cunoaste pe Mihai Eminescu. Timp de trei ani, până în 1872, între ei se statorniceşte o prietenie rodnică. Eminescu descoperă în Slavici un fin observator al sufletului omenesc, îndemnându-l să scrie, chiar şi în „sirieneasca lui de acasă", şi dezvăluindu-i farmecul limbii române. Împreună cu Eminescu, participă la înfiinţarea Societăţii Academice Social-Literare „Romania Jună", Slavici devenind preşedinte al acesteia, iar Eminescu secretar. În 1870, Mihai Eminescu îl introduce la Societatea „Junimea" şi-i face cunoştinţă cu Titu Maiorescu. În vara anului 1871, la sărbătorirea a 400 de ani de la zidirea Mănăstirii Putna, Slavici participă, alături de Mihai Eminescu, la organizarea serbărilor panromâneşti de la Putna. În 1871, Ioan Slavici publică în „Convorbiri literare" comedia *Fata de birău*, moment care reprezintă debutul său literar. Întors acasă, la Arad, Slavici se angajează practician într-un cabinet de avocatură şi ajunge redactor la revista locală „Gura satului" (1873). Cu sprijinul Societăţii „Junimea"

şi al lui Maiorescu, Ioan Slavici se întoarce la Viena pentru a-şi termina studiile şi a-şi da doctoratul. Aici se îmbolnăveşte şi este internat în Spitalul Obştesc Imperial Regal, unde, pe patul de suferinţă, scrie nuvela *Popa Tanda*. La îndemnul lui Maiorescu, se întoarce la Iaşi, în 1874, fiind găzduit în casa bucovineanului Samson Bodnărescu, împreună cu Mihai Eminescu şi Miron Pompiliu. Mediul artistic din Iaşi şi prietenia celor doi îl fac pe Slavici să-şi continuie activitatea literară. Reface acum nuvela *Popa Tanda*, pe care o citeşte la Junimea, stârnind admiraţia exigenţilor junimişti, care exclamă cu bucurie: „În sfârşit, am dat de un novelist!" În decembrie 1874, la Bucureşti, Slavici este numit de către Maiorescu secretar al Comisiei pentru editarea *Documentelor Hurmuzachi*, funcţie în care activează în perioada 1875-1884. Cu sprijinul lui Titu Maiorescu, ministru al Instrucţiunii Publice, este numit, în 1875, profesor suplinitor de filosofie la Liceul „Matei Basarab" din Bucureşti şi devine redactor la „Timpul". Acum publică *Scormon, La crucea din sat* (1876), *Gura satului* (1878), *Budulea taichii* (1880), pe care le adună în volumul *Novele din popor* (1881), care cuprinde, printre altele, şi *Moara cu noroc*. În 1878, la chemarea lui Slavici, Eminescu vine de la Iaşi şi preia conducerea gazetei „Timpul". Ulterior, tot el îl aduce aici, ca redactor, şi pe I. L. Caragiale. Timp de doi ani, redacţia ziarului „Timpul" beneficiază, astfel, de o colaborare deosebită, unică în publicistica românească, afirmându-se prin articole temeinice şi polemici de substanţă, pe teme de interes naţional, articole apreciate şi astăzi pentru valoarea lor documentară şi „jurnalismul înalt". În 1881, i se acordă Medalia „Bene-merenti", iar la 22 martie 1882 este ales membru corespondent al Academiei Române pentru contribuţia la editarea *Documentelor Hurmuzachi*. În 1882, Slavici călătoreşte în Italia, unde îşi notează câteva observaţii despre arta italiană. În 1884, se reîntoarce în Ardeal, la Sibiu, şi acceptă oferta de a conduce „Tribuna", cotidian politic şi literar al românilor din Transilvania, care aspira să devină un organ al marii burghezii româneşti, „un centru de lucrare literară", reprezentând „curentele populare", cotidian ce poartă pe manşeta primelor numere maxima lui Montesquieu: „Nu există tiranie mai cruntă ca cea exercitată la umbra legilor şi păstrând aparenţele justiţiei". Pentru atitudinea curajoasă în ceea ce priveşte lupta politică a românilor transilvăneni şi pentru pledoaria sa consecventă pentru „o unitate culturală a tuturor românilor", Slavici are de înfruntat trei procese de presă şi arestări, timp de mai multe luni fiind închis la închisoarea imperială din Vacz (1888). Tot acum Ioan Slavici schimbă maxima de pe manşeta periodicului „Tribuna" cu celebra lozincă „Soarele pentru toţi românii de la Bucureşti răsare". În articolele politice, istorice şi culturale, periodicul susţine ideea unei literaturi inspirate din realităţile naţionale, necesitatea folosirii unei limbi literare înţelese de toţi românii şi a normelor ortografiei fonetice stabilite de Academia Română în 1880-1881. „Prin originea noastră, prin destoiniciile noastre particulare şi prin poziţia noastră geografică – scrie Ioan Slavici –, noi, românii, deşi risipiţi în mai multe state,

avem aceleaşi interese şi suntem meniţi a purta împreună aceeaşi grea şi frumoasă sarcină în Orientul Europei" (*„Tribuna" şi tribuniştii*). Operele scrise în această perioadă îi apar în diverse publicaţii, *Pădureanca*, în „Tribuna" (1884), iar romanul *Mara* în „Vatra", în 24 de numere consecutive (1894), ulterior şi în volum (1906), roman care realizează „un pas mare în istoria genului" (George Călinescu). Întors în România, Slavici ocupă postul de director de studii şi profesor de istorie la Azilul „Elena Doamna" (1890-1894), dovedind o adevărată vocaţie pentru profesia de dascăl. În 1892, Slavici primeşte cetăţenia română. În 1892 şi 1896, publică *Novele*, volumele I-II, care vor fi continuate cu volumele III-VI, postum, în 1926. În noiembrie 1893, apare primul număr al ziarului „Corespondenţa română", avându-l pe Slavici drept redactor responsabil. La 1 ianuarie 1894, asociat cu I. L. Caragiale şi George Cosbuc, Ioan Slavici fondează, la Bucureşti, revista „Vatra", „foaie ilustrată pentru familie", al cărei articol-program, intitulat sugestiv *Vorba de acasă*, este semnat de cei trei mari scriitori, care se pronunţă pentru o „împreună lucrare" unitară, având drept scop unificarea spirituală a culturii naţionale peste vremelnicele graniţe politice: „Aşa cum în dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitate şi unitate, şi în dezvoltarea noastră culturală vom ajunge la statornicie şi unitate numai dacă vom ţine, în toate lucrările noastre, seamă de gustul poporului, de felul lui de a vedea şi de a simţi, de firea lui, care e pretutindeni aceeaşi"[263]. După 1896, Slavici se retrage la Măgurele, fiind numit de către Academia Română director al Institutului „Ioan Oteteleşanu", care devine, în mai puţin de trei ani, o „oază în mijlocul unui pustiu". În 1902, publică romanul *Din bătrâni*, „naraţiune istorică", pentru care primeşte Premiul „Ion Heliade-Radulescu" al Academiei Române. La 13 decembrie 1908, înfiinţează ziarul „Minerva", cu un supliment intitulat „Minerva literară ilustrată" şi un almanah, la care colaborează o serie de tineri scriitori, între care, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Şt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Emil Gârleanu, Simion Mehedinţi, C. Rădulescu-Motru. Pe lângă bogatele informaţii din ţară şi din străinătate, periodicul difuzează şi o literatură cu caracter de popularizare. Tot în 1908, publică volumul *Poveşti*. Cu şase copii şi o situatie materială precară, scriitorul acceptă, în septembrie 1910, un post de profesor de limba română şi de geografie la Şcoala Evanghelică Germană din Bucureşti, iar în 1914 să conducă o gazetă de orientare pro-germană, „Ziua", care milita pentru ideea „neutralităţii" României în Primul Război Mondial, fiind redactor principal la „Gazeta Bucureştilor", în 1916. În vara anului 1916, Slavici este închis în Fortul de la Domneşti, împreună cu alţi susţinători pro-germani, unde stă până spre sfârşitul anului. La 18 ianuarie 1919, în ziua în care împlineşte 71 de ani, este din nou arestat, judecat de Curtea Marţială, sub acuzaţia de „trădător de neam" plătit de străini.

[263] I. Hangiu, DPLR, 1996, p. 502.

Scriitorul se apără, invocând sărăcia în care se zbătea şi, cu „toate cărţile pe care le-a publicat în româneşte" şi care i-ar fi putut dovedi „românitatea", este condamnat la cinci ani de închisoare şi depus la Văcăreşti, de unde este eliberat la sfârşitul aceluiaşi an. Amintirile şi reflecţiile din perioadele sale de detenţie din Ungaria şi din România sunt consemnate în impresionanta lucrare memorialistică, intitulată sugestiv *Închisorile mele*, publicată în 1921. În 1923, publică romanul istoric *Cel din urma armaş* şi colaborează la „Adevărul literar şi artistic", precum şi la „Revista copiilor şi a tinerimei". În 1924, publică volumul *Amintiri*, cuprinzând preţioase referinţe închinate unor personalităţi ale epocii sale: Eminescu, Creangă, Coşbuc, Maiorescu. În iunie 1925, i se refuză Premiul Naţional pentru Proză, care i se acordă scriitorului I. Al. Brătescu-Voineşti, presa considerând că i s-a făcut, astfel, o nedreptate. „Ultimul din generaţia jertfei", cum îl numeşte Mihail Sadoveanu, pleacă dintre noi, „liniştit şi nebăgat în seamă", la 17 august 1925. La Cernăuţi, în decembrie 1925, Vasile Gherasim îi omagiază „viaţa [care] se distinge prin o minuţioasă ordonare a ei" în necrologul publicat de „Calendarul poporului pe anul ordinar 1926", p. 78-81. Cuvintele adresate din închisoarea de la Văcăreşti „unui prieten din altă lume" sunt pilduitoare, ilustrând destinul pedagogului care a îndrumat calea multora către ideal: „În lumea prin care trec, sunt mulţi oamenii cu gândul îndreptat spre cele de folos zilnic şi unii dintre aceştia, socotindu-mă lipsit de bun simţ practic, vor fi răzând de mine, alţii, socotindu-mă excentric, mă vor fi compătimind, şi iar alţii, oameni «cu minte», vor fi zicând că cei ce ca mine fac tot ca mine să şi pată; tu, care faci parte din altă lume, mă vei înţelege însă şi vei ferici dimpreună cu mine pe deocamdată mai puţinii care-n urma nemaipomenitelor grozăvii ale vremurilor noastre s-au îndrumat pe calea iubirii de oameni, în care am parte de seninătatea bătrâneţelor. Aceştia şi numai aceştia ostănesc în slujba zilelor ce vin"[264].

Cu „migăloasa corectitudine" a scrisului său şi cu limbajul său sobru, Ioan Slavici aduce în literatura română filonul popular al povestirii şi universul satului românesc transilvănean. În epica românească de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, Slavici este creatorul nuvelei şi al romanului de tip realist, specii care se impun şi prin analiza psihologică a sufletului individual şi colectiv, ca element definitoriu al prozei moderne. Creator de personaje memorabile şi meticulos constructor epic, „observator ascuţit şi moralist cu vocaţie de pedagog", Ioan Slavici este cel dintâi mare scriitor pe care Transilvania îl dăruieşte literaturii române la sfârşitul secolului al XIX-lea. Timp de peste o sută de ani, poveştile lui Ioan Slavici au înseninat cerul copilăriei multor generaţii de români: *Zâna zorilor, Floriţa din codru, Ileana cea şireată, Doi feţi cu stea în frunte, Limir-Împărat, Petrea-Prostu, Spaima zmeilor, Păcală în satul lui, Ioanea mamei, Băiet sărac, Stan Bolovan, Împăratul*

[264] Ioan Slavici, *Închisorile mele. Scrisori adresate unui prieten din altă lume*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala" Alcalay & Co., [1921], p. 360.

şerpilor, Rodul tainic. Dintre lucrările ştiinţifice elaborate de Ioan Slavici, se disting cele câteva studii etnografice, printre cele dintâi în etnografia noastră: *Studii asupra maghiarilor* (1871), *Noi şi maghiarii* (1871); *Românii din Regatul Ungar şi politica maghiară*, Bucureşti, 1892, 46 p.; *Ardealul. Studiu istoric*, Bucureşti, 1893, 147 p.; *Românii din Ardeal*, Bucureşti, 1910, 127 p.; *Românii de peste Carpaţi*, Bucureşti, 1911, 95 p. „Avem o ţară pe care n-o ştim iubi destul – scrie Slavici în 1871. Privit din punctul de vedere economic, pământul locuit de români este cel mai bogat din Europa. [...] Câtă bine-cuvântare aruncată într-o singură ţară! A trebuit să fie mai mulţi Dumnezei pentru ca să poată încărca atâta zestre pe un singur popor! Şi, totuşi, poporul care locuieşte în această ţară e cel mai prăpădit, cel mai părăsit de toţi Dumnezeii" (*Noi şi maghiarii*)[265]. Pentru Bucovina rămâne şi astăzi de interes documentar, mai cu seamă, lucrarea sa ştiinţifică *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, Wien und Techen, Verlag von Karl Prochaska, 1881, cu o ediţie nouă, mai aproape de zilele noastre, tot în limba germană, în 2009[266]. În limba română, studiul monografic *Românii din Ungaria, Transilvania şi Bucovina* este inclus în Ioan Slavici, *Opere*, vol. XIII, Bucureşti, Editura Minerva, 1984. Bun cunoscător al limbii germane, Slavici traduce în limba română câteva lucrări de interes pentru cercetarea ştiinţifică: *Răpirea Bucovinei după documente autentice* (1875), *Fragmente din istoria românilor*, vol. II-III (1900)[267].

Articolul publicat aici este scris la Roma şi datat 10 august 1882. În tradiţia literaturii de călătorii a epocii, este rodul voiajului său în Italia, o admirabilă luare-aminte asupra „formelor frumoase", croită în spiritul învăţăturii potrivit căreia „măsura frumosului este emoţia pe care o produce şi uimirea în care te pune". În prima parte a articolului, sedus de „înţelegerea formelor frumoase", Slavici contemplă capodoperele Italiei: „Rafaelo, ca toţi oamenii purtaţi de intuiţiuni puternice, e om al amănuntelor. Pe când Michelangelo e mare în concepţie, bogat în imagini şi puternic in ceea ce priveşte mişcarea, Rafaelo e singurul pictor care ne dă stări sufleteşti exprimate cu deplină claritate, astfel ca ele să se reproducă şi in noi. Zile întregi ar trebui să stai in Capela Sixtină ca să-ţi tălmăceşti celea ce-a gândit Michelangelo când a zugrăvit-o; mai ales Ziua

[265] Idem, *Opere*, XIV, *Scrieri istorice, etnografice, sociale, economice* (din periodice), text ales şi stabilit de C. Mohanu, note şi indici de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 176.

[266] Idem, *Opere*, XIII, *Scrieri social-politice, istorice, etnografice*, text ales şi stabilit de C. Mohanu, îngrijirea şi traducerea textului german de Gherasim Pintea, note şi indici de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Minerva, 1984, p. 453-597, 649-772.

[267] Mircea Zaciu, *Modernul Slavici*, în volumul *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 109-121; D[an] M[ănucă], *Ioan Slavici*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 811-815; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 771; A[nton] C[osma], *Ioan Slavici*, în Aurel Sasu, *op. cit.*, vol. II (M-Z), p. 573-576; D[an] M[ănucă], *Ioan Slavici*, în DGLR , vol. VI (S-T), 2007, p. 242-252.

lui cea de Apoi e de o bogăţie atăt de mare, incăt iţi scapără ochii când te uiţi la ea. Rafaelo e totdeauna simplu in ceea ce priveşte concepţia şi nu-ţi dă idei, ci stări sufleteşti" (p. 171).

„Om cu veleităţi etnografice", Slavici este interesat, în partea a doua, de viaţa de zi cu zi a Italiei, văzută ca spectacol încărcat de pitoresc, pe care îl admiră stăpânit de o idee: asemănarea dintre italieni şi români:

„Sosind pe pământ italienesc, am inceput, se inţelege, a căuta pe fraţii noştri in Traian. Mă uitam la feţe, la mişcări, la imbrăcăminte, mă uitam cu tot dinadinsul şi nu ziceam nimic.

La Veneţia oamenii seamănă foarte mult cu romănii. Intocmai ca romănii, au şi veneţienii nasul in mijlocul obrazului, gura din jos de mustaţă, ochii sub frunte şi capul intre urechi. E insă in toate aceste ceva ce nu ni-i reaminteşte câtuşi de puţin pe fraţii din Carpaţi. Nu-i vorbă, veneţienii sunt oameni gentili (ba veneţienele sunt chiar foarte gentile), calici, stăruitori, chiar cam obraznici, dar in cele din urmă gentili, umblă iute, dar nu fac zgomot. Mai ales veneţianca mlădioasă trece parcă nici n-ar fi atingând pământul, invelindu-se mereu in cârpa ei neagră şi făcându-şi mereu vânt cu evantaiul ei mare. Ziua lucrează toţi la umbră, eară serile se adună cu miile pe Piaţa San Marco, ca să asculte musica, să se arăte şi să vază, băjbăie ca şi albinele-n coşniţă, dar lunecă unii pe lăngă alţii. Oameni de tot gentili, dar nu seamănă cu noi. [...]

Intrând in Apenini, se ivesc pe ici pe acolo forme ce reamintesc viaţa poporului romăn: femeile poartă cătrinţă şi ştergar pe cap, bărbaţii sunt incălţaţi cu opinci şi au şerpar la brâu ori poartă brâu ţesut in mai multe feţe, dar oamenii acestia sunt chiar mai răstiţi decât cei despre Ancona, in genere, scurţi şi laţi in umeri, foarte oacheşi ori cu părul roşu şi destul de sluţi. [...] Roma e un fel de lecuire pentru cel ce vine de la Neapoli. Un oraş curat, cu deosebire bogat in apă bună şi, mai presus de toate, oameni aşezaţi şi cuviincioşi, până la birjarul ce redică degetul drept semn că e slobod, dar atât şi nimic mai departe. Şi aceşti oameni, aceştia, in sfirşit, seamănă cu noi. Plecând de la Neapoli spre Roma, incetul cu incetul, se iveşte un tip de oameni care nu se deosebeşte de acela pe care îl găsim pe Valea Oltului, ear in Roma cel puţin o a treia parte din populaţie e de acest tip, e tipul oacheş, despre care vorbesc eu in darea mea de seamă asupra romănilor, acei oameni veseli şi sprinteni, insă nu iuţi şi lărmuitori" (p. 174, 175, 188).

Câteva tablouri, unele ample, precum cel al vieţii cotidiene din Neapole, sunt admirabile, Slavici învederându-şi spiritul de observaţie, talentul descriptiv şi o bună cunoaştere a psihologiei mulţimilor. Sfârşitul acestor frumoase pagini stă sub sensul înalt al literaturii calendarului românesc din epoca sa de glorie: „Dar, la urma urmelor, ne plângem mereu noi oamenii că ni-e prea scurtă viaţa şi-n adevăr, grozav e de scurtă: de ce să nu-i mărim cuprinsul, când intinderea nu i-o putem mări!? Aşa e, sunt frânt şi prăpădit, dar frânt şi prăpădit imi este trupul; cu sufletul am trăit in doue săptămâni de zile vieţi intregi, vieţi bogate şi frumoase. Mai presus de toate, mai presus de tot ce-aş fi putut gândi, mai presus de tot ce-aş fi putut eu simţi chiar din mine ănsumi, a fost clipa in care am privit pe S-ta Cecilia şi cea mai strălucită parte din viaţa mea sunt zilele in care am fost plin de nişte emoţiuni ce nu se pot deştepta decât dintr-un suflet cum era al lui Rafaelo. Şi dacă este o nemurire, aceasta e nemurirea: a simţit el o dată, a fixat această simţire pe pânză şi, cât se va mai păstra pânza aceasta, simţirea lui, această mai

nobilă parte din viaţa lui sufletească, rămăne, trece de la om la om şi se revarsă ca un curent de fericire prin omenire.

Dar unul e Rafaelo; n-or fi toate deopotrivă. Aşa e! insă, dacă el te-nalţă, alţii te ridică, cel puţin, şi, căt stai pe aici prin Italia, umbli mereu pe sus, ear, dacă te-ntorci, nu-ţi mai vine să te cobori, ci duci cu tine in ţara ta, intre amicii tăi, in poporul tău o dorinţă, dorinţa de inălţare şi deprinderea de a privi mereu in sus" (p. 189).

N. Teclu, *Însemnătatea chimiei*, p. 193-198. Nicolae Teclu (1839-1916) face studii universitare la Viena, München şi Berlin. Este profesor la Gimnaziul Român din Braşov, unde introduce, pentru prima oară, cursul de gimnastică raţională şi întemeiază Societatea Culturală „Reuniunea de Gimnastică şi Cântări" (1863-1869), profesor de chimie la Academia de Comerţ din Viena (din 1880). Bogată activitate de cercetare, mai ales, în domeniul chimiei anorganice, privind determinarea cantitativă a ozonului dintr-un amestec de gaze, a dioxidului de carbon, îmbunătăţirea compoziţiei pigmenţilor şi a uleiurilor folosite în pictură, analiza compoziţiei unui meteorit găsit la Goalpara, în India. Nicolae Teclu obţine rezultate remarcabile în urma cercetărilor sale ştiinţifice referitoare la electricitatea atmosferică, tehnologia hârtiei, compoziţia silicaţilor, combustia gazelor şi studiul flăcării, capacitatea de explozie a amestecurilor de gaze. Este un specialist de notorietate în tehnologia hârtiei, în studiul combustiei gazelor, al uleiurilor şi al pigmenţilor utilizaţi în pictură. În 1900, inventează becul de laborator, cu reglare a curentului de aer şi gaz, bec de gaz cu regulator, care îi poartă numele. Invenţia este brevetată în Austria şi realizată de firma W. J. Rohrbeck's Nachtolger din Viena şi în Germania, la Leipzig, de către firma Franz Hugershoff. „Becul Teclu" este folosit şi astăzi în toate laboratoarele din lume şi este asemănător cu becul Bunsen, dar reglarea admisiei se face cu un obturator conic şi, în felul acesta, se obţine un amestec mai bun al aerului cu gazul, precum şi o temperatură mai înaltă. Aparatul pentru determinarea transparenţei corpurilor, inventat de Nicolae Teclu, este prezentat la Congresul Internaţional de Chimie, organizat la Viena, în anul 1898. Autor a peste 150 de lucrării ştiinţifice originale, este membru corespondent (13 septembrie 1877) şi membru titular al Academiei Române (2 iulie 1879), preşedinte al Secţiunii Ştiinţifice (1910-1913). Discurs de recepţie: *Despre relaţiunile între chimia organică şi anorganică* (9 aprilie 1880)[268].

Scopul expunerii de aici este rezumat în finalul articolului: „Însemnătatea ei deci constă în a recunoaşce natura din lăuntru a materiei şi a tot ce e materie în univers".

Iosif Vulcan, *Iubirea*, versuri, p. 201-202. Iosif Vulcan (1841-1907) este editor al revistei „Familia", care apare la Pesta, în 1865, fiind mutată la Oradea Mare în 1880, publicaţie pe care o conduce timp de 42 de ani. Periodicul exprimă ideea unităţii noastre naţionale prin intermediul unităţii de limbă şi cultură şi publică creaţii ale unor scriitori din toate provinciile româneşti. Aici, în numărul

---

[268] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 819; Ecaterina Ţarălungă, *op. cit.*, p. 761.

din 25 februarie/9 martie 1866, debutează tânărul Mihai Eminovici, care trimite de la Cernăuţi poezia *De-aş avea*, pe care Iosif Vulcan o publică, dar îi modifică numele autorului în Eminescu, nume cu care poetul semnează întreaga viaţă şi cu care acesta rămâne în istoria literaturii noastre. În programul său cultural, periodicul acordă un loc aparte literaturii populare, publicând dizertaţii: *Poporul român în poesia sa* (1869), *Cântecele haiduceşti* (1870). Iosif Vulcan este membru extern al Societăţii Culturale „Kisfaludy" din Pesta (1872), pentru care publică în presa maghiară fragmente din basmele şi baladele româneşti. Discurs de receţie: *Poezia populară românească.* Traduce în limba maghiară treizeci de poezii populare româneşti, cuprinse în culegerea *Román népdalok* (1877), pe care o şi prefaţează. Editor al revistei „Şezătoarea" (1875-1882), destinată publicării de material folcloric. Iosif Vulcan publică volume de versuri: *Poezii* (1866), *Lira mea* (1882); proză: *Novele* (1872-1874), *De la sate* (1883); romane: *Sclavul amorului* (1873-1975), *Barbu Strâmbu în Europa* (1879-1880), *Fata popii* (1885-1886); piese de teatru (*Ştefan Vodă cel Tânăr, Sărăcie lucie, Mâţa cu clopot, Secretul, Mireasă pentru mireasă, Soare cu ploaie*), monologuri (*Copila română, Ciobanul din Ardeal*) şi impresii de călătorie. Traducător din creaţii ale lui Dumas, Heine, Hugo, J. Janin, Iosif Vulcan, „un precursor al unităţii noastre", cum îl consideră Octavian Goga, este membru corespondent (3 iulie 1879) şi membru titular al Academiei Române (30 martie 1891), preşedinte al Secţiunii Literare (1904-1907). Discurs de recepţie: *Dimitrie Cichindeal. Date nouă despre viaţa şi activitatea lui* (29 martie 1892)[269].

Transcriem textul poeziei de aici, ilustrativ, în opinia noastră, pentru sensibilitatea epocii: „Anii trec şi timpul sboară, / Veştedzind speranţă, dor; / Şi din toate se străcoară / Numai amintirea lor. // Norocos acela care / Fu părtaş de dragi iubiri; / Căci în urmă dânsul are / Cele mai dulci amintiri. // Num-acela-şi incunună / Vieaţa-aceasta fericit, / Care poate ca să spună / C-a iubit ş-a fost iubit. // Că iubirea-i cea mai dulce / Dintre câte farmeci sunt; / E puterea ce ni-aduce / Raiul vesel pe pământ".

A. D. Xenopol, *Realism şi idealism*, p. 205-210. Alexandru Dimitrie Xenopol (23 martie 1847, Iaşi-27 februarie 1920, Bucureşti), economist, filosof, istoric, pedagog şi sociolog român, este originar dintr-o familie străină stabilită în Moldova. Învaţă la Iasi, la Pensionul de Băieţi „Constantin Athanasiade" (1856-1861), la Şcoala de la „Trei Ierarhi", la Academia Mihăileană şi la Institutul Academic, unde îi are ca profesori, printre alţii, pe Titu Maiorescu, Grigore Cobălcescu şi Petru Poni (1861-1867). În 1867, işi trece cu succes examenul de bacalaureat. În perioada 1867-1871, studiază dreptul şi filosofia la Berlin, fiind primul student beneficiar al unei burse de studii din partea Societăţii „Junimea".

[269] G[abriela] D[răgoi], *Iosif Vulcan*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 943-946; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 890-891; G[abriela] D[răgoi], *Iosif Vulcan*, în DGLR, vol. VII (Ţ-Z), 2009, p. 433-435.

Debutează, în 1868, la Iaşi, în revista „Convorbiri literare", cu studiul *Cultura naţională* (în serial, 15 iulie-1 noiembrie). În 1871, obţine doctoratul în drept la Berlin, cu teza *De societatum publicanorum Romanorum historia ac natura iuridiciali*, şi, în filosofie, la Giessen, cu traducerea în limba germană a *Istoriei civilizaţiunii*, care apăruse în „Convorbiri literare", în 1869. La serbarea naţională de la Putna, din 15 (27) august 1871, studentul A. D. Xenopol rosteşte *Cuvântarea festivă*. „În mijlocul unei tăceri adânci", el consideră trecutul istoric un element fundamental în pregătirea viitorului naţiunii: „Pe mormântul lui Ştefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor, venim deci noi astăzi cu credinţa în un viitor comun. Acest ţel, de care atârnă tot lanţul speranţelor noastre, trebuie să avem şi inima de a-l spune în faţa lumii, fără sfială, fără încâlcire, cu deplină încredere în dreptate şi adevăr, în mersul lucrurilor lumeşti". Discursul, „admirabil", după cum mărturiseşte I. G. Sbiera, este publicat integral în „Convorbiri literare", anul V, nr. 12, din 15 august 1871, şi, în acelaşi an, în broşură. Reîntors în ţară, A. D. Xenopol intră în magistratură, fiind, din 1872, prim-procuror al Tribunalului Iaşi. În 1878, obţine, prin concurs, un post la catedra de Istorie a românilor de la Universitatea din Iaşi. Din 1883, renunţă la magistratură, consacrându-se exclusiv preocupărilor din viaţa universitară: profesor, cercetător şi editor. În 1891, obţine, tot prin concurs, şi postul de la catedra de Istorie universală de la Universitatea din Iaşi. În perioada 1898-1901, este rector al Universităţii ieşene. A. D. Xenopol este redactor şi director al revistei „Arhiva", organ al Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi (1894-1903, 1906-1908). Pentru istoriografia românească, A. D. Xenopol este un „corifeu al modernismului", situându-se, cronologic, între Războiul de Independenţă şi Marea Unire şi reprezentând „vârsta sintezei". Încă din anii de început ai activităţii sale ştiinţifice, A. D. Xenopol se remarcă prin analize istorice, cu valoare incontestabilă, publicate mai întâi în revista „Convorbiri literare". Dintre acestea se impun lucrările: *Studii asupra vechilor noastre aşezăminte* (1874), *Încercări asupra versului român* (1875), *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române* (1879), *Teoria lui Röesler. Studiu asupra stăruinţei românilor din Dacia Traiană* (1884), *O enigmă istorică. Românii în Evul Mediu* (Paris, 1885). Elaborate pe baza criticii moderne, acestea reprezintă demonstraţii veridice privind autohtonia şi continuitatea românilor în spaţiul românesc tradiţional al etnogenezei şi devenirii lor istorice. În lucrările sale, el analizează, pe baza unei ample documentări, tradiţionalitatea românilor în contextul antichităţilor europene, structurile medievale, evenimentele de seamă din secolele XVIII-XIX, toate acestea regăsindu-se în opera sa fundamentală. Primele decenii ale veacului al XX-lea, judecate cu maturitatea şi erudiţia savantului de reputaţie mondială, sunt, de asemenea, reliefate în scrierile sale. În perioada 1888-1893, A. D. Xenopol îşi tipăreşte, la Iaşi, opera sa fundamentală, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* lucrare amplă având şase volume şi totalizând aproape patru mii de pagini, prima prezentare sistema-

tizată, analitică şi complexă a istoriei românilor din toate provinciile noastre istorice, din cele mai vechi timpuri până la unirea din anul 1859. În scopul finalizării acestei sinteze, autorul întreprinde cercetări îndelungate în arhive şi biblioteci din ţară şi din străinătate, publicând mai întâi diverse studii referitoare mai ales la izvoarele şi instituţiile istorice româneşti. În elaborările sale, A. D. Xenopol surprinde structurile societăţii româneşti, dinamica evenimentelor, cauzalitatea şi finalitatea acestora. De asemenea, prezintă aspecte fundamentale proprii vieţii sociale, economice, politice, administrative, culturale şi religioase, definitorii pentru români, urmăreşte evoluţia activităţii umane, producţiile şi bogăţiile spaţiului nostru geo-istoric, reliefează categoriile sociale, starea şi evoluţia ţăranilor, meşteşugarilor, breslaşilor, târgoveţilor, orăşenilor sau a marilor proprietari funciari. A. D. Xenopol acordă un loc important structurilor instituţionale, proprii statelor româneşti, cum sunt cele integrate activităţilor juridice, financiare, şcolare, cutumiare, militare, intelectuale, şi face referiri la ştiinţă, biserică, la politica internă şi externă. Abordând importanţa teoriei în istorie, considerată ca una din principalele caracteristici ale acesteia, A. D. Xenopol insistă asupra perioadei când a apărut ideea unităţii naţionale în conştiinţa poporului român. Pornind de la această filosofie a istoriei, A. D. Xenopol prezintă factorii favorabili ce au călăuzit unitatea genezei româneşti, din vechime până în contemporaneitatea sa. Pe lângă toate acestea, mai reţinem că în introducerea de la primul volum al sintezei *Istoria românilor din Dacia Traiană*, tipărit în 1888, A. D. Xenopol precizează printre altele: „Poporul român nu poate năbusi o speranţă ce încolţeste în el, de câte ori îşi aruncă ochii spre toate acele părţi unde răsună graiul românesc, anume că din păturile adânci ale unui viitor oricât de îndepărtat, va răsări odată frumosul arbore al unirii tuturor românilor; că pe cât se întinde graiul lor comun, se vor înjgheba şi interesele lor comune; că graniţele statului vor cădea odată împreună cu acelea ale naţionalităţii lor". Alături de *Istoria românilor din Dacia Traiană*, tot în categoria marilor sinteze ale sale intră ediţiile *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'a l'Union des Principautés en 1859*, apărută la Paris, în 1896, în două volume, cu o prefaţă de Alfred Rambaud (1842-1905), *Istoria românilor din Dacia Traiană*, editată în 13 volume, Iaşi, 1896-1912 şi *Les Roumains – Historie, Etat matériel et intellectuel*, publicată la Paris. Cea de a doua secţiune a operei lui A. D. Xenopol o reprezintă subiectele ce abordează filosofia istoriei. Dintre acestea: *Studii economice* (Iaşi, 1879), *Les principes fondamentaux de l'histoire* (Paris, 1899), *Principiile fundamentale ale istoriei* (Iaşi, 1900), *La thèorie de l'histoire* (Paris, 1908). Teoria „scrierilor istorice", ilustrată de lucrările *Les principes fondamentaux de l'histoire* (1899) şi *La thèorie de l'histoire* (1908) este originală. Conform acestei teorii, faptele istorice decurg unele din altele şi, prin legăturile cauzale dintre ele, se înlănţuie în „serii istorice", ceea ce constituie esenţa conţinutului şi derulării existenţei umanităţii. Ca modalitate concretă, A. D. Xenopol aduce în prim-plan evoluţia

poporului român cu domenii esenţiale pentru o naţiune: etnogeneza, stabilitatea, unitatea, instituţionalitatea, demografia, economia, viaţa politică, ştiinţifică, religioasă şi relaţiile internaţionale. În elaborarea concepţiei sale asupra istoriei, Xenopol pleacă de la distincţia dintre faptele coexistente, care se raportează la spaţiu, şi faptele de succesiune, care se dezvoltă în timp, distincţie pe care el o consideră piatra unghiulară a teoriei sale. Faptele coexistente se repetă, fără a se schimba şi constituie obiectul de studiu al ştiinţelor teoretice, iar faptele de succesiune se schimbă permanent, dar nu se repetă şi ele dau specificul ştiinţelor istorice. În cazul faptelor de coexistenţă, scurgerea timpului nu modifică fenomenele, în vreme ce în faptele de succesiune timpul intervine ca un element modificator esenţial. Deşi distincţia amintită determină deosebirea dintre ştiinţele teoretice şi cele istorice, între cele două genuri de fapte nu există, după Xenopol, un zid despărţitor. Faptele de coexistenţă repetându-se, se pot transforma până la urmă în fapte de succesiune, precum revărsările reluate ale unui fluviu dau naştere, în final, deltei sale, care este o nouă formaţiune geologică şi geografică. A. D. Xenopol susţine că ştiinţele istorice se referă şi la fenomenele materiale şi la cele spirituale. Vorbind de istorie, el nu o consideră o ştiinţă particulară, oarecare, precum fizica, chimia sau psihologia, ci un mod de concepţie a lumii, modul succesiv, în opoziţie cu modul coexistent. Istoria se îndeletniceşte, astfel, cu fenomenele care sunt ceea ce sunt prin cursul timpului, iar acestea se referă şi la societate şi la natură şi la spirit şi la lumea materială. Secţiunea a treia din opera lui A. D. Xenopol cuprinde lucrări polemice şi documentare: *Teoria lui Röesler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană* (Iaşi, 1884, replică la lucrarea *Romänische Studien*, elaborată de istoricul german Robert Röesler (1840-1881), apărută la Viena în 1871), *Une énigme historique. Les Roumains au moyen âge* (Paris, 1885), *Etudes historique sur le peuple roumain* (Iaşi, 1887), *Românii şi Austro-Ungaria* (Iaşi, 1914), precum şi numeroasele articole sau luări de poziţie din cadrul unor reuniuni ştiinţifice naţionale ori internaţionale pe aceeastă temă. O secţiune distinctă a operei lui A. D. Xenopol o formează scrierile cu o tematică diversificată, referitoare la domniile lui Ştefan cel Mare (1871), Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir (1886), Scarlat Callimachi (1897), Alexandru Ioan Cuza (1903), Nicolae Kretzulescu (1915), confruntările militare dintre ruşi şi turci şi prezentarea urmărilor acestora pentru Ţările Române (1880), luptele politice interne între Drăculeşti şi Dăneşti (1907), istoria partidelor politice în România (1910). Mai puţin cunoscută este activitatea sa de scriitor. A. D. Xenopol frecventează lirica erotică şi pastelul, publicându-şi creaţiile în revista „Arhiva", sub pseudonimele I. Laur (1894-1899), Rama şi Vitold (1901-1902). *Amintiri de călătorie* (Iaşi, 1901), singura sa scriere de întindere, menţionată de istoria noastră literară, este lipsită însă de însuşiri artistice notabile. Mai puţin cunoscută este şi activitatea sa de traducător. A. D. Xenopol traduce din creaţia lui Goethe *Hermann şi Dorotheea*, versiune rămasă însă în

manuscris, precum şi *Flori de câmp. Rosa cea oarbă* din creaţia scriitorului flamand Hendrik Conscience (1873). Ca editor, îngrijeşte *Scrierile* lui Ion Creangă (1890) şi Mihai Eminescu, *Poezii complete* (1893). A. D. Xenopol are meritul de a scrie prima sinteză de istorie a poporului român, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, şi de a o face cunoscută întregii lumi, deziderat formulat anterior de către Mihail Kogălniceanu şi Nicolae Bălcescu, încă de pe vremea când aceste idei prefigurau programul Revoluţiei de la 1848. Contribuind, ca profesor universitar, la educarea şi modelarea multor generaţii de profesori de istorie şi istorici români, A. D. Xenopol este unul dintre cei mai aprigi susţinători ai înlăturării înapoierii economice şi culturale a României, militând pentru continuarea dezvoltării învăţământului, la toate nivelele sale, operă începută în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866). În toate studiile sale economice, A. D. Xenopol preconizează crearea unei puternice şi diversificate industrii naţionale. Ambele direcţii, învăţământul şi industria, le vedea ca făcând parte din drumul spre realizarea unei independenţe nu doar politice, ci şi a uneia economice a României. În acest sens, istoricul A. D. Xenopol opune concepţiilor liber schimbiste oficiale ale epocii concepţia protecţionismului economic intern, menit să asigure crearea unei industrii româneşti puternice, care să permită, la rândul ei, dezvoltarea celorlalte compartimente ale economiei naţionale: comerţul, finanţele, agricultura etc. Formaţia sa pluridisciplinară (economist, filosof, jurist şi istoric) îl apropie şi apoi îl consacră în domeniul sociologiei, A. D. Xenopol numărându-se printre cei mai importanţi sociologi români, cu o contribuţie substanţială în faza constitutivă a sociologiei naţionale. Pe plan internaţional, remarcabilul om de cultură A. D. Xenopol aduce contribuţii dintre cele mai importante la filosofia istoriei, aşa după cum o dovedeşte lista de lucrări publicate în limbile franceză, germană şi italiană, limbi pe care istoricul le stăpânea la nivelul unui vorbitor elevat. Prin întreaga sa activitate creatoare, ilustrată ca eseist, filosof al istoriei, istoric, pedagog, sociolog şi scriitor, A. D. Xenopol se afirmă ca intelectual român de orientare universală, care, utilizând principii metodologice moderne, scoate istoria din tiparele sale tradiţionale şi tradiţionaliste, împletind-o strâns într-o documentaţie amplă, într-o viziune critică de ansamblu, capabilă să prezinte realist multitudinea formelor de manifestare a vieţii sociale a oamenilor: economică, socială, politică, culturală, ideologică etc. Prin investigarea unor noi modalităţi care să structureze istoria şi filosofia istoriei, prin asiduitatea şi profunzimea analizei în explicarea evenimentelor istorice, A. D. Xenopol se situează printre cei mai importanţi gânditori europeni ai epocii sale. O parte din studiile sale se tipăresc şi peste hotare, în reviste de prestigiu din Franţa, Germania, Rusia. Pentru meritele sale ştiinţifice în domeniul istoriei, A. D. Xenopol devine membru corespondent (1 aprilie 1889) şi titular al Academiei Române (11 martie 1893), preşedinte al Secţiunii de Istorie a Academiei Române (1903-1905, 1910-1911, 1914-1919). Discurs de recepţie: *Mihail Kogălniceanu* (17 martie 1895). A. D.

Xenopol este membru de onoare al Societăţii de Arheologie din Bruxelles (1900), membru de onoare al Societăţii Academice din Cernăuţi (1901), membru al Institutului Internaţional de Sociologie (1903), membru corespondent (1901) şi membru titular al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice din Paris (1914), membru în comitetul de conducere (1914) şi vicepreşedinte al Societăţii de Sociologie din Paris (1916). A. D. Xenopol este premiat de Academia Română pentru lucrările *Studii economice* (1880), *Istoria românilor din Dacia Traiană* (1889, 1893) şi de Academie des Sciences Morales et Politiques pentru lucrarea *Histoire des Roumaines de la Dacie Trayane* (1896)[270].

Câteva fragmente, excerptate de noi din articolul publicat aici, sunt elocvente, în primul rând, pentru orientarea tematică a almanahului. Analiza istoricului, pledoaria sa pentru salvarea culturii umanităţii, prin recursul la istoria înţeleasă ca o „călăuză" folositoare omului, precum şi viziunea largă asupra viitorului, „când nu numai pământul, ci cel puţin sistemul solar intreg va avea conştiinţa existenţei sale comune", oferă în epocă o lectură agreabilă şi instructivă – pentru o categorie emancipată însă de cititori –, care îşi păstrează şi astăzi farmecul natural:

„Veacul nostru păşeşte cu paşi urieşi către inchinarea materiei. Oriincotro vom arunca privirea vom vedea aceleaşi curente, mai slabe sau mai puternice după patul in care curg, dar toate indreptându-se către una şi ace[e]şi mare: materialismul.

Dacă privim la cea mai inaltă manifestare a spiritului omenesc, filosofia, o vedem impărţită in doue scoli: fatalismul şi o formă mai ascunsă a acestuia, positivismul. Ambele insă au drept caracter comun că se intemeiază pe studiul materiei şi că ide[e]a nu este privită decât ca o inflorire a aceleia. Cei căţiva representanţi a[i] scoalelor mai vechi, idealişti sau spiritualişti, sunt ca profeţii a[l] caror glas se perdea in pustiu. Indreptarea generală a spiritului fiind in sensul scoalelor noue, numai ele pot avea resunet in minţile mulţimei.

Aceste scoli au desvoltat pănă la un grad ascuţit antagonismul firesc ce exista intre filosofie şi religiune, şi cea d'ăntăi, sprijinită şi pe inriuririle corumpătoare ale vieţii civilisate, au putut da celei din urmă o lovitură din care nu se va mai ridica. Religiunea basată pe credinţă fără dovezi intr-un secol in care toate se dovedesc părăseşte cu incetul conştiinţa omenirii. Ea se retrage ăntăi din capetele cele mai puternic constituite, unde este inlocuită prin convingeri ce-i pot ţinea locul; apoi exemplul o alungă şi din acele in care dinsa ar putea fi singurul element care se manţină in cumpănă puterile sufleteşti. Fără indoială că religia incepe a se trage din lume şi căteva biserici părăsite şi căzute in ruină arată cu ingrozire celor ce mai cred in invăţăturile ei viitorul indepărtat incă, dar nu mai puţin sigur.

---

[270] R[emus] Z[ăstroiu], *Alexandru D. Xenopol*, în DLRO, ediţia a II-a, 2002, p. 951-953; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 901; Al. Zub, *Istoriografia română la vârsta sintezei: A. D. Xenopol*, Iaşi, Institutul European, 2004; N[icolae] M[ecu], *Alexandru D. Xenopol*, în Aurel Sasu (coordonator), *op. cit.*, vol. II (M-Z), p. 852; R[emus] Z[ăstroiu], *Alexandru D. Xenopol*, în DGLR, vol. VII (Ţ-Z), 2009, p. 460-462.

Asta tinde către realism in toate manifestările sale, unde acesta işi poate găsi exprimarea: in pictură, sculptură şi roman. Felurile picturei, care infloresc mai ales in zilele noastre, sunt peisajul, janrul [genul, felul] şi portretul, toate luate după natură. Pictura religioasă s-inţelege că au trebuit să dispară; şi cea istorică este insă in deplină decădere. Invenţiunea a slăbit, ideile s-au tocit şi măna nu mai poate urma liniile şterse ale unei palide inchipuiri, ci ăi place mai bine a imita mărginele bine lămurite a[le] figurilor aievea. Sculptura a devenit o meserie care produce figure ce slujesc la ornamentarea oraşelor lumei. Nu inspiraţia, ci comanda dă naştere lucrărilor ei. Romanul, acea epopee in prosă, care trebu[i]e să disvălească jocul pasiunilor omeneşti, a devenit o scoală experimentală in care se pun şi se desleagă probleme fisiologice. El işi culege figurile ce le pune in mişcare din păturile tot mai joase ale societăţii, unde realitatea apare mai crudă şi mai puţin acoperită, ear stilul in care este scris loveşte bunul gust şi sperie ruşinia. Şi cum ar putea fi altfel intr-o societate coruptă pănă in măduva ei, in care coardele tocite ale inimei şi găndirei trebu[i]esc sguduite cu brutalitate pentru a scoate din ele un resunet răguşit!

In acele manifestări ale artei in care imitarea naturei nu este cu putinţă, precum in architectură şi in musică, nu intălnim decăt decădere. Nu e vorbă, niciun secol poate nu infăţişează ca al nostru o bogăţie mai mare de construcţiuni măreţe şi impunătoare; dar dacă sunt şi frumoase e o altă intrebare. O varietate ameţitoare de forme, o ornamentare incărcată, o amestecătură a tuturor epocelor şi tuturor stilurilor face de tocmai arhitectura noastră n-are nici stil, nici character. [...] Musica, care impărtăşeşte cu arhitectura caracterul comun de a scoate formele sale din adăncul sufletului omenesc, in ce stare se află ea in timpul de faţă? Wagner, care este totodată şi cel de pe urmă compositor al marei scoale dinainte şi inceputul decăderei musicale, este incă un puternic geniu care, de căte ori se intoarce către formele vecinici ale musicei, produce incă bucăţi de o sublimă frumuseţă. Dar el este in musică un novator şi anume un novator ce şi-a croit o teorie musicală pe care vra s-o ilustreze prin exemple. El vra să facă musică. Vroinţa au inlocuit inspiraţia şi asta, fiind indeletnicirea cea mai nepersonală omului, s-inţelege de la sine ce va ajunge atunci cănd, in loc de a curge fără vo[i]e ca din un izvor nesecat, va impinge la lumină creaţiunele sale sub opintirile maestrite ale inteligenţei. De ace[e]a să se observe că din musica lui Wagner măsura regulată mai că a dispărut, ritmul e cu totul capricios, rezolvirea acordurilor nu se mai face după legile naturale ale armoniei, ci tinde mai ales a produce un efect original şi neaşteptat. [...]

Să cercetăm acuma stiinţa, măndria veacului nostru. Nu se poate tăgădui că există o puternică mişcare ştiinţifică, dar ea se indeletniceşte mai mult cu intrebările mărunte şi cu urmările practice decăt cu ideile generale şi teoretice. Unde se poate asemăna veacul nostru cu acele de naintea lui in măreţia descoperirilor? Se va intimpina poate că, intrucăt ce era mare s-a descoperit odată, nu rămăne pentru noi decăt a trage urmările izbănzilor dobăndite. Apoi cine nu vede chiar in o asemene mărturisire adeverirea decăderei? Mintea omenească a ajuns deci la culmea inălţimei ce-i era dat să ajungă; mai sus nu se poate urca şi să nu se uite că starea pe loc este inceputul decadenţei. Dar căte probleme oare nu intrevede ştiinţa, către a căror deslegare ea nu află insă niciun drum! N-au incetat secretele naturei pentru omenire, căci prin tot ce a descoperit ea pănă acum de abia a ridicat un colţ al vălului a tot invălitor; ci puterea minţii s-a tocit; ea este bună numai căt pentru a stoarce, din adevărurile descoperite de alte timpuri, urmările mai indepărtate, ear nu pentru a

adăugi alte cuceriri cătră acele dobăndite pănă acum. Intrebările concrete insă se apropie de materie, care singură represintă concretul in univers. [...]

Care este inţelesul acestei indreptări materialiste in toate ramurile lucrărei intelectuale? Mulţi văd in ea o eră nouă in istoria omenirei, a[l] cărei inceput datează nu de mult şi a[l] căreia sfârşit nici se poate intrevedea. Se ţin in perspectivă descoperiri din ce in ce mai mari, mai extraordinare şi poate că numai atunci se va inchide cartea istoriei neamurilor de astăzi cănd vor ajunge a corespunde intre ele lumile cereşti, cănd spaţiurile interplanetare nu vor mai fi pe p[i]edecă pentru strebatirea găndirei fiinţilor ce le locu[i]esc, cănd nu numai pământul, ci cel puţin sistemul solar intreg va avea conştiinţa existenţei sale comune. [...]

Istoria ne poate sluji de călăuză pentru a descoperi inţelesul mişcărei actuale a minţei omeneşti. [...] Mersul istoriei este fatal; nicio putere in lume nu poate opri fenomenele sale..., dar omul poate să le intărzie sau să le grăbească.

Dacă voim deci să mai reţinem pe povărnişul decăderei frumoasa noastră cultură, trebu[i]e să luptăm din resputeri pentru sprijinirea idealismului!".

Tabla de materii, p. 211.

Exemplarul de la Rădăuţi al „Almanachului Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»", I, 1883, pe care l-am consultat, se păstrează şi astăzi în condiţii bune. Pe coperta interioară, în chenar lucrat artistic, sub titlul almanahului, emblema Societăţii Academice Social-Literare „Romănia Jună", de formă ovală: Minerva, zeiţa înţelepciunii şi a războiului drept, protectoarea artelor şi a meşteşugurilor, în picioare, privind spre stânga, cu suliţa în mâna dreaptă şi cu scutul rotund în stânga. Pe margine, între două chenare artistice, unul mai lat la exterior şi celălalt mai subţire la interior, cu majuscule: SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMĂNIA JUNĂ. Jos, la mijloc, între două steluţe: VIENA. Sub emblemă, în partea stângă a paginii, deviza societăţii: „Uniţi-vă în cuget, uniţi-vă-n simţiri!". Alături, mai multe ştampile, aplicate de-a lungul timpului, dintre care două ne reţin atenţia în mod deosebit. Prima, de formă ovală, cu textul: BIBLIOTHEK DES K. K. GYMNASIUMS IN RADAUTZ. Cea de a doua, rotundă, suprapusă peste cea germană, cu următorul text pe margine: LICEUL EUDOXIU HORMUZACHI ÎN RĂDĂUŢI. Almanahul din 1883 provine din Biblioteca profesorilor (Lehrerbibliothek) de la Gimnaziul Superior de Stat, unde a intrat, după 1899, având numărul de inventar general 2 120. Primul director al Gimnaziului Superior de Stat din Rădăuţi, Ernst Rudolf Neubauer (1822-1890), personalitate a vieţii culturale din Bucovina, noua sa patrie după 1850, „un pedagog excelent", donează şcolii, în 1876, 250 de cărţi şi de periodice, punând bazele Bibliotecii profesorilor (*Lehrerbibliothek*). În cadrul Gimnaziului Superior de Stat din Rădăuţi, ca peste tot în Bucovina istorică, bibliotecii i se acordă o atenţie deosebită. În arhiva Colegiului Naţional „Eudoxiu Hurmuzachi", am descoperit un *Registru index alfabetic al cărţilor din bibliotecă*, datat 1899. Întocmit cu acurateţe şi cu o caligrafie admirabilă, acest preţios document sistematizează fondul de carte existent la acea dată (1 623 de volume) pe 19 secţiuni tematice: 1) *Religie romano-catolică* (23 de titluri); 2)

Religie greco-orientală (18); 3) *Limba latină* (197); 4) *Limba elină* (138); 5) *Limba germană* (308); 6) *Geografie şi statistică* (88), 7) *Istorie* (214); 8) *Matematică* (68); 9) *Ştiinţele naturii* (110); 10) *Fizică* (70); 11) *Filosofie* (33); 12) *Limba română* (72); 13) *Limba franceză* (57); 14) *Alte limbi* (18); 15) *Pedagogie* (53); 16) *Artă, stenografie, gimnastică, muzică etc.* (63); 17) *Albume* (13); 18) *Miscelaneea* (27); 19) *Atlase şi hărţi* (63). Circulaţia cărţii româneşti în spaţiul etno-cultural naţional este elocventă, potrivit acestui document[271].

„Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»", I, 1883, apare în condiţii grafice deosebite, cu hârtie de foarte bună calitate. Fiecare pagină, tehnoredactată cu header, imprimată cu un chenar elegant, are motive artistice la colţuri. Textele apar cu iniţiala din primul cuvânt lucrată artistic, în tradiţia Evului Mediu românesc al tiparului. Filă aparte pentru numele autorilor, nenumerotată, dar cu chenar *recto* şi *verso*, cu vignete sub fiecare nume şi cu acelaşi model. Exemplarul de la Rădăuţi este legat şi se găseşte, din 1996, la biblioteca Institutului „Bucovina" al Academiei Române.

Din aceeaşi bibliotecă provine şi cel de al doilea tom al acestui calendar românesc: „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»", II, Viena, Editura Societăţii „România Jună", 1888, 256 p. Exemplarul de la Rădăuţi, căruia îi lipsesc paginile 255 şi 256, este legat şi se găseşte, din 1996, de asemenea, în biblioteca Institutului „Bucovina" al Academiei Române.

„Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»" reprezintă, prin colaborările din cele două tomuri ale sale (1883 şi 1888), o strălucită expresie a conştiinţei unităţii culturale a românilor din toate provinciile noastre istorice.

În transcrierea excerptelor din „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «Romănia Jună»" am păstrat grafia originală, înţelegând fiecare text ca document de epocă, dar am aplicat peste tot normele de ortografie şi de punctuaţie adoptate de Academia Română şi în vigoare astăzi. Cu puţine excepţii, am renunţat la *-ŭ* (final).

---

[271] Cf. Vasile I. Schipor, *Rădăuţi, 1872-1938. Biblioteca în viaţa oraşului modern din Bucovina*, în „Anuarul Muzeului Literaturii Române Iaşi", anul I, nr. 1, 2008, Iaşi, Editura Alfa, 2008, p. 170.

ÎN MEMOPIA ZILII 24 IENȢAPIE 1859
BENIPEA POMANILOP ÎN DAЧIA.

1. *Venirea romanilor în Dacia*, ilustrată omagială.
Sursa: www.redescoperaistoria.ro

2. *Ştefan cel Mare şi aprodul Purice*, ilustrată circulată la 14 octombrie 1904.
Sursa: www.delcampe.net

STOICA D. Intrarea triumfală a lui Mihaiu Viteazu în Alba Iulia.

3. Stoica Dumitrescu, *Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia*. Sursa: www.ebay.com

4. *Întâlnirea Principelui Carol cu Osman Pașa*, ilustrată editată de Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl" și circulată la 29 februarie 1904. Sursa: www.delcampe.net

5. *Constantin Brâncoveanu*, portret după Antonio Maria del Chiaro, 1 ianuarie 1717. Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Brâncoveanu

6. *Alexandru Ioan Cuza*, litografie de Carol Popp de Szathmari. Sursa: www.artmark.ro

7. *Intrarea victorioasă a armatei române în Bucureşti la 1878*, fotografie de Franz Mandy.
Sursa: commons.wikimedia.org

8. *Intrarea armatei române în Dobrogea*, 14 noiembrie 1878. Sursa: ro.wikipedia.org

9. *Încoronarea regelui Carol I*, 10 mai 1881, desen de M. Ferdinandus.
Sursa: www.giurgiuveanul.ro

10. *Jubileul regelui Carol I*, 10 mai 1891. Sursa: www.artmark.ro

11. *România Întregită*, „alcătuire patriotică" de Lascăr Tărăbuță, Iași, Atelierele Grafice „Viața românească", cca 1918. Sursa: http://www.artmark.ro

12. *Bâlciul de Sfântul Petru de la Giurgiu*, gravură de Auguste Raffet, 1839. Sursa: romaniaforum.info/...raffet/705-voyage-dans-la-russie-méridionale-et-la-crimée-par-1...

13. *La fântână, costume din Muntenia*, litografie de Michel Bouquet, 1840.
Sursa: www.george-damian.ro

14. *Costumul de iarnă din Muntenia*, litografie de Michel Bouquet, 1840.
Sursa: www.george-damian.ro

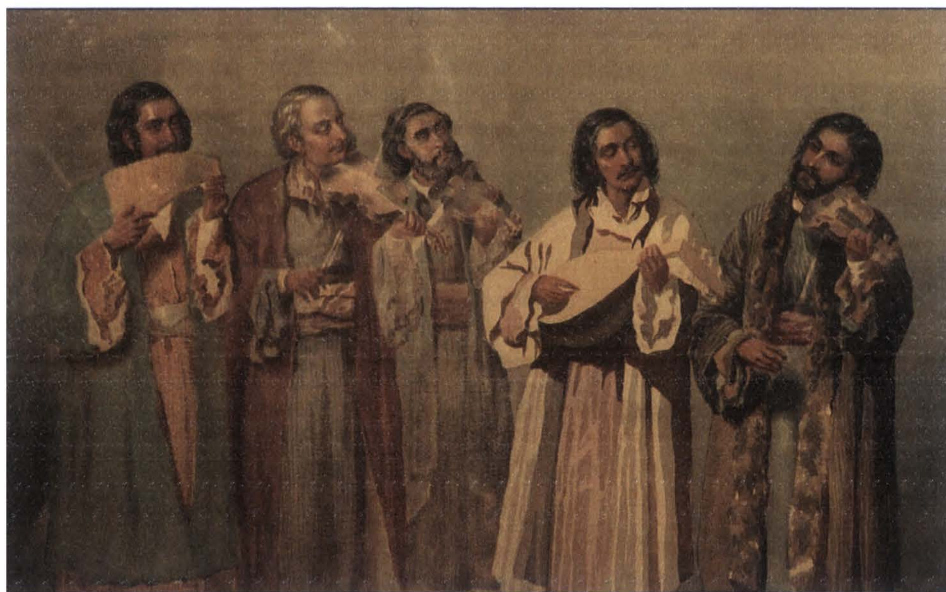

15. *Hora*, gravură de Ch. Doussault, 1840. Sursa: www.pinterest.com

16. *Copii umblând cu steaua în Bucureşti*, reproducere după M. Doussault, 1842. Sursa: ro.wikipedia.org

17. *Hora Unirii la 1860*, caricatură de epocă. Sursa: www.cotidianul.ro

18. *Taraful Ochialbi la 1860*, acuarelă de Carol Popp de Szathmari. Sursa: galeriidearta.blogspot.com/2015/01/carol-popp-de-szathmary11-ianuarie-1812.html

19. *Piață la Râmnicu Vâlcea*, acuarelă de Amedeo Preziosi, 1869.
Sursa: commons.wikimedia.org

20. *Curs de vopsit lână folosind culori vegetale*, Săliște-Sibiu, începutul anilor 1900.
Sursa: www.delcampe.net

21. *Paparudă*, grafică de F. de Haenen, 1905.
Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Paparudă#/media/File:Paparuda-1905

Salutări din Romania. Călușari.

22. *Călușari*, ilustrată etnografică serială, editată înainte de 1918.
Sursa: www.delcampe.net

Romänische Tänzer — Román tánczosok

23. *Dansatori români din Transilvania*, ilustrată etnografică ungurească editată înainte de 1918. Sursa: www.delcampe.net

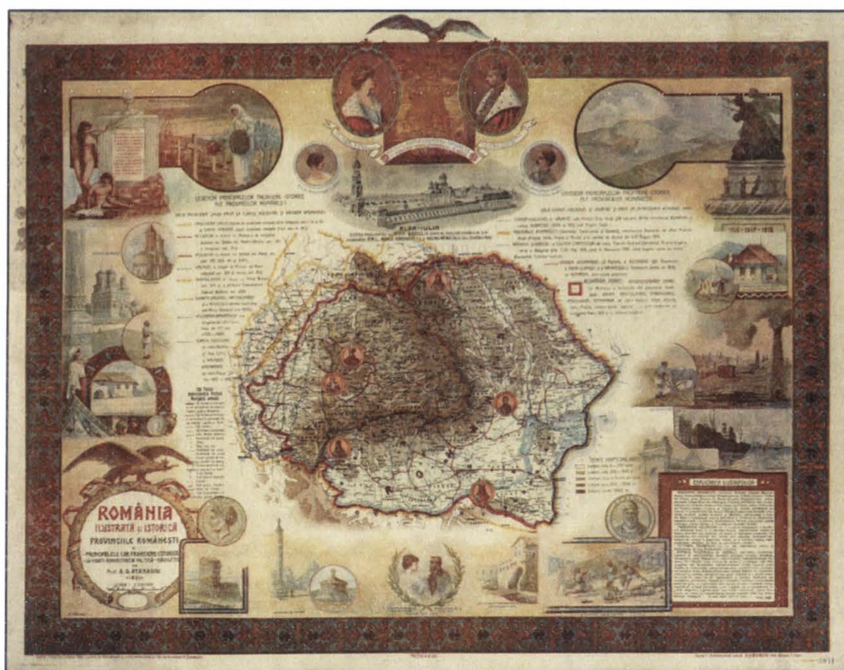
24. *O familie din Moldova*, ilustrată tipărită de Editura N. S. Şaraga, circulată la 11 iunie 1901. Sursa: www.delcampe.net

25. *Port naţional al românilor din jurul Haţegului*, 1904. Sursa: renascendis.blogspot.com

26. *Distribuția operetei „Crai nou"*, Caransebeș, 14 aprilie 1914.
Sursa: www.delcampe.net

27. *România ilustrată și istorică*, A.D. Atanasiu, Iași, cca 1918. Sursa: www.artmark.ro

II.
CALENDARE ŞI ALMANAHURI ROMÂNEŞTI DIN BUCOVINA (1811-1918)

II. 1. Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina. Origine, influenţe şi evoluţie

Pentru societatea din Bucovina şi pentru românii de aici, înfiinţarea presei, în general, şi a presei în limba română, în mod special, reprezintă o problemă prioritară încă din primul deceniu al veacului al XIX-lea, rosturile ei fiind corect intuite: mijloc modern, folositor, de comunicare în cadrul societăţii[1], modalitate de apropiere a comunităţilor şi a omului bucovinean de universul civilizaţiei europene şi de valorile acesteia, ceva mai târziu, treptat, şcoală de educaţie naţională pentru conservarea limbii, a culturii, mijloc de redeşteptare a conştiinţei de neam şi de ţară.

Câteva proiecte din primele decenii ale secolului al XIX-lea trebuie reţinute în mod deosebit. În 1803, învăţătorul Ioan Bilievici din Suceava solicită aprobare pentru tipărirea unei gazete „pentru inteligenţa moldovenească"[2]. În iunie 1815, Teodor Racoce, tălmaci pentru limba română la Lemberg, la curent cu ideile Şcolii Ardelene, prin Ion Budai-Deleanu, cere autorităţilor aprobarea pentru „a redacta atât un ziar politic cât şi o revistă ştiinţifică în limba

---

[1] Vezi, pentru această problemă, Ioan-Paul Valenciuc, *„Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolarie ale Diecesei Bucovinei" – un organ de presă necunoscut*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundaţia Culturală] Biblioteca „Mioriţa", 2008. Câteva observaţii din studiul introductiv, *„Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolarie ale Diecesei Bucovinei", un organ de presă necunoscut* (p. 5-45), trebuie reţinute pentru apropierea de orizonturi noi de înţelegere şi interpretare a istoriei noastre din secolul al XIX-lea: „O istorie a presei bucovinene încă nu există, deşi devine tot mai evident faptul că nu ne putem apropia de problemele societăţii bucovinene din secolul al XIX-lea fără cercetarea publicaţiilor apărute în această provincie. Va trebui să înţelegem că fără acel flux de informaţii, prin care bucovinenii erau legaţi de lumea întreagă, societatea modernă bucovineană nu poate fi înţeleasă. Nu putem să înţelegem mentalul bucovinean fără să cunoaştem, mai întâi, cum s-a format. Apariţia presei în Bucovina a pus bazele unei alte civilizaţii, care, la rându-i, a creat un alt individ, mult mai ancorat în realităţile lumii sale" (p. 5).

[2] Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina (1809-1944)*, în *„Suceava". Anuarul Muzeului Judeţean*, XVI, 1989, p. 14.

românească"[3]. Publicaţia urma să poarte titlul „Gazetă moldovenească", cu apariţie săptămânală. La 8 martie 1817, Teodor Racoce adresează un *Apel* (*Înştiinţare pentru gazete româneşti*) tuturor românilor „iubitori de neam şi de propăşirea limbii patrioticeşti". Acest apel este un adevărat program, cuprinzând, „primele repere ideologice la noi, privitoare la rolul presei în viaţa politică, socială şi spirituală a unui popor"[4]. Proiectul lui Teodor Racoce nu s-a realizat din lipsă de „prenumeranţi". În 1820, sub denumirea de „Chrestomaticul românesc", el publică la Cernăuţi materialele adunate pentru rubricile cultural-literare ale gazetei preconizate (195 de pagini). Fără a fi o revistă literară propriu-zisă, „Chrestomaticul românesc" rămâne o primă încercare de revistă românească.

După o perioadă de „secetă culturală", anul 1848 aduce în spaţiul publicisticii bucovinene o realizare de excepţie prin editarea ziarului „Bucovina", organ de presă, la un moment dat, al revoluţiei din toate provinciile locuite de români. Apărută la Cernăuţi, în intervalul 4 octombrie 1848-20 septembrie 1850, „Bucovina", „gazetă românească pentru politică, religie şi literatură", redactată în limbile română şi germană, este opera fraţilor Alexandru şi Gheorghe Hurmuzachi. Cu un program identic formulat în *Petiţia Ţării*, cu o redacţie entuziastă (Iraclie Porumbescu, Aron Pumnul, George Bariţiu) şi colaboratori de prestigiu (V. Alecsandri, C. Negri, D. Bolintineanu, I. H. Rădulescu, Gr. Alexandrescu, M. Kogălniceanu, A. Mureşeanu, A. Şaguna, V. Pogor, Gh. Sion), „Bucovina" se aseamănă, sub aspectul activităţii literare, cu „Dacia literară". Acest periodic direcţionează publicistica românească din Bucovina de până la 1918 prin problematica şi modernitatea ideilor: învăţământ naţional românesc, în care să se studieze limba, istoria şi cultura naţională, dreptul celorlalte naţionalităţi la învăţământ în limba maternă, reforma radicală a învăţământului din provincie, cu accent pe înfiinţarea de „şcoli poporale" în toate satele, înfiinţarea unei universităţi româneşti la Cernăuţi, înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, dezvoltarea unitară a limbii române în toate provinciile istorice româneşti, interesul pentru creaţiile literare româneşti din toate provinciile şi pentru folclor (aici se tipăreşte, pentru prima oară, în 1850, *Mioriţa*).

Mişcarea naţională şi literară declanşată de această publicaţie, prin cele 60 de numere apărute[5], n-a mai contenit în Bucovina istorică. Ctitorii acesteia, fraţii Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874), Gheorghe Hurmuzachi (1817-1882) şi Alecu Hurmuzachi (1823-1871), „Grachii României", cum îi numeşte Andrei

---

[3] Teodor Balan, *Teodor Racoce şi „Chrestomaticul românesc"*, în „Codrul Cosminului", II-III, 1925-1926, p. 369.

[4] Nicolae Cârlan, *Coordonate ale activităţii tipografice din nordul Moldovei, până la 1830*, în „Pagini literare", 1983, p. 176.

[5] I. Hangiu, DPLR, p. 62.

Mureşanu[6], ocupă un loc de frunte în renaşterea neamului românesc din Bucovina. Li se alătură, dintre literaţii ieşiţi din frământările politice ale anului 1848, Iraclie Porumbescu (1823-1896) şi Aron Pumnul (1818-1866). Pribegii moldoveni şi ardeleni, aflaţi în refugiu în Bucovina, trăiesc în mare intimitate în Cernauca, sub patronajul fratern şi patern al lui Doxachi Hurmuzachi (1782-1857), „patriarhalul bo[i]er moldovean în limbă, obicei şi port"[7], un „geniu al locului", prezenţă târzie într-o lume nouă, în prefacere necontenită. Aceştia reîmprospătează legăturile cu românii din celelate provincii istorice şi, mai ales, realizează în paginile „Bucovinei" de la Cernăuţi ceea ce nu s-a putut realiza în câmp politic: unitatea culturală, izvorâtă din unitatea de gândire şi simţire a întregii intelectualităţi româneşti[8].

În perioada 1865-1918, publicistica bucovineană cunoaşte o adevărată explozie, remarcându-se prin diversitate, orientare politică naţională, combativitate, civism, probitate şi deschidere spre modernitate. Sunt de menţionat periodicele literare („Încercări literare", Cernăuţi, 1892; „Junimea literară", Cernăuţi-Suceava-Cernăuţi, 1904-1914); periodicele cultural-literare („Foaia Societăţii pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina", Cernăuţi, 1865-1869; „Aurora Română", Cernăuţi, 1881-1882; „Revista Bucovinei", Bucureşti, 1916); periodicele social-politice („Revista politică", Suceava, 1886-1891, 1910-1911; „Gazeta Bucovinei", Cernăuţi, 1891-1897; „Patria", Cernăuţi, 1897-1900, 1909-1910; „Timpul", Cernăuţi, 1900-1901; „Privitorul", Viena- Brünn-Cernăuţi, 1902-1903; „Voinţa poporului", Cernăuţi, 1902-1908; „Lupta", Cernăuţi, 1906-1910; „Românul", Cernăuţi, 1908-1909; „Foaia poporului", Cernăuţi, 1909-1914); periodicele religioase („Candela", Cernăuţi, 1882-1946); pedagogice („Şcoala", Cernăuţi, 1911-1914); periodicele destinate sătenilor („Amicul poporului", Cernăuţi, 1878-1896; „Steluţa", Corovia, 1883-1884; „Deşteptarea", Cernăuţi, 1893-1904). O menţiune aparte facem pentru periodicele de informare juridică:

---

[6] *Apud* I. Nistor, *Un capitol din vieaţa culturală a românilor din Bucovina 1774-1857. Discurs...*, 1916, p. 40.

[7] Constantin Loghin, *Anul 1848 în cultura şi literatura Bucovinei*, Cernăuţi, Tipografia Mitrop. Silvestru, 1926, p. 10.

[8] Acest *risorgimento* românesc nu s-ar fi putut însă înfăptui pe un teren sterp. Existau aici acei „veşnici păzitori ai solului naţional" (cum i-ar fi numit George Călinescu) sau „cuminţenii ale pământului", care, deşi înstrăinat, rodea din sămânţa cea bună. Aici se cuvine să evocăm pilda de bună creştere pe care o dădeau soţii Hurmuzachi copiilor lor, la Cernauca. Elena Murguleţ îşi îmbărbăta soţul: „Să grijim, iubite soţule, cu tot adinsul ca în amestecătura aceasta de limbi, copiii noştri să rămână ceea ce suntem noi, adică români, şi să-şi păstreze cu sfinţenie sentimentele lor naţionale în tot cursul vieţii lor". Acestor cuvinte, cu valoare de crez de o viaţă, de exemplu, îndemn sau aspră mustrare pentru românii de la marginea teritoriului nostru etnic, li se vor alătura cele „trei datorii mari şi sfinte" din cunoscutul testament al lui Doxachi Hurmuzachi, rostit în 1857: patria, limba şi biserica(vezi I. Nistor, *op. cit.*, p. 40; Constantin Loghin, ILRB, 1926, p 42-43).

„Foaea legilor şi a Guvernului Ţării pentru Ţara de Coroană a Bucovinei", Cernăuţi, 1850; „Generala foaea a legilor şi a Guvernului Ţării pentru Ţara de Coroană a Bucovinei", Cernăuţi, din 7 octombrie 1850; „Foaea Guvernului Ţării pentru Ducatul Bucovina. Landes Regierungsblatt fur das Herzogthum Bukowina", Cernăuţi, 31 ianuarie 1853-1860; „Foaia legilor Imperiului pentru rigatul Galiţiei şi pentru Bucovina", Cernăuţi, 11 martie 1861; „Ordenăciunile cesaro-regeştilor oficiolate de Ţară pentru Ducatul Bucovinei", Cernăuţi, 12 octombrie 1861-1862; „Foae de legi şi ordinăciuni pentru Ducatul Bucovinei", Cernăuţi, 20 martie 1863-1869. Din aceeaşi nevoie de comunicare, „venind în sprijinul preoţimii de mir", consistoriul episcopal al Diecezei Bucovinei începe să editeze, din 11/23 martie 1868, „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile biserіceşti ale Diecezei Bucovinei", publicaţie cu caracter administrativ-bisericesc, cu apariţie neregulată şi grafie chirilică, până în 1875, iar din acest an cu litere latine. Tot acum, consistoriul episcopal al Diecezei Bucovinei, care îndeplinea şi rolul de conducere a şcolilor ortodoxe din eparhie, hotărăşte să tipărească „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolarie ale Diecezei Bucovinei"[9].

---

[9] Publicaţia nu este menţionată în niciunul din cataloagele presei româneşti. Prezentarea lui Ioan-Paul Valenciuc, la care facem trimitere prin nota 1, este structurată după formatul clasic al unui articol de istorie literară: *Redacţia*, p. 18-22; *Descriere*, p. 22-23; *Tiparul*, p. 23-24; *Cuprinsul* (dispoziţii ale ocârmuirii, vestiri personale, transferuri, decese), p. 24-27; *Încetarea apariţiei*, p. 27-28. Un spaţiu aparte în economia lucrării îl ocupă prezentarea analitico-descriptivă a dispoziţiilor publicate în „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolarie ale Diecezei Bucovinei pe anul 1868", structurat tematic, cu 100 de trimiteri la izvoare, note şi comentarii: *Dispoziţii privitoare la procesul de învăţământ*, p. 28-43; *Numiri de personal*, p. 43; *Salarizarea personalului didactic*, p. 44. Prezentarea este urmată de câteva concluzii: „«Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolarie ale Diecezei Bucovinei», cu o apariţie de numai un an, după ştiinţa noastră, se constituie într-un început de presă pedagogică în Bucovina [...], reprezentând un pas înainte în procesul de modernizare a comunicării între instituţiile şcolare. Ea va deschide drumul spre apariţie celebrei gazete «Bukowiner Pädagogische Blätter / Foaia Pedagogică Bucovineană», începând cu 1 iulie 1873" (p. 45), editată de Bukowiner Volksschullehrer-Verein şi redactată de Dimitrie C. Isopescu şi Nicolae Ieremievici-Dubău. Periodicul apare la Cernăuţi, lunar, cu texte în limbile germană, română şi ruteană, până la 1 decembrie 1902. Lucrarea reprezintă, indiscutabil, o contribuţie la cunoaşterea presei din Bucovina şi oferă totodată celor interesaţi un instrument de lucru folositor. Facem însă precizarea că în *Bibliografie*, p. 50-52, nu sunt menţionate izvoarele din istoriografia germană referitoare la presa din Bucovina istorică. Lucrarea lui Johann Winckler *Die periodische Presse Oesterreichs. Eine historisch-statistische Studie*, Wien, Druck von Leopold Sommer & Comp., 1875, ar trebui menţionată, chiar dacă autorul acesteia nu menţionează şi acest periodic în rândul celor apărute aici în intervalul 1848-1873 (vezi partea a II-a a lucrării, p. 4-222). Şi lucrarea lui Erick Procopovici, *Die Entwicklung des Pressewesens in*

În acest context, calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina s-au afirmat de timpuriu[10]. „Calendarul - scrie Constantin Loghin – a jucat un rol însemnat în viaţa fiecărui popor. Rolul aceasta a fost la noi covârşitor, întrucât calendarul a apărut într-o vreme când poporul numai cu greu putea pune mâna pe o carte românească. În acele vremuri calendarul, pe lângă partea lui curat calendaristică, care îşi avea importanţa sa, da sfaturi gospodăreşti, juridice, medicale, era deci primul sfătuitor al ţăranului. Unii autori de calendare s-au gândit să-i dea şi o parte curat distractivă, adăogând povestiri, poezii, glume, informaţii etc., aşa că aceste cărţi, câteodată, au alcătuit prima şi singura lectură pentru atâţi cetitori. Acest rol l-au avut calendarele din Bucovina"[11].

După încorporarea Bucovinei în Galiţia, se tipăreşte la Viena „Calendariu la annul de la naşterea lui Hristos 1794, cari e prost [obişnuit, de rând] cuprinzând în sine 365 de zile, făcut spre întrebuinţarea norodului slaveno-sărbesc şi rumânesc, cari se află în ţinuturile chesariu-creeşti a leagii Răsăritului". Alcătuit de Paul Iorgovici[12], acesta este imprimat la „Slaveno-sărbeasca-românească privileghiata tipografie", cu scriere chirilică, având 27 de file nepaginate.

---

der Bukowina, Wien, Verlag der Typographischen Anstalt Forschungs-und Kulturstelle der Österreicher aus dem Donau-, Sudeten-und Karpatenraum, Wisssenschaftliche Reihe, Buch Nr. 6, 1962, nu este menţionată, dar ar trebui să o facem, chiar dacă autorul nu o menţionează nicăieri aici (vezi p. 14-21, 43-58).

[10] I. G. Sbiera, *Mişcări literare la românii din Bucovina*, 1890, p. 20-32.

[11] Constantin Loghin, ILRB, ediţia a II-a, 1996, p. 51.

[12] Paul Iorgovici vede lumina zilei la 28 aprilie 1764, la Vărădia, judeţul Caraş-Severin, în familia unui preot, Marcu Iorgovici. Face studii primare în satul natal cu un învăţător venit din Ţara Românească, după care care urmează Şcoala trivială de la Vârşeţ. În perioada 1776-1782, face şase clase gimnaziale la Seghed, studii de filosofie şi de drept la Bratislava (1782-1784), Pesta (1784-1787), devenind notar jurat. Ulterior, studiază dreptul public austriac la Viena, după care la Roma, timp de trei ani, culege documente referitoare la istoria românilor. În perioada 1790-1793, se află la Paris şi Londra, intrând în contact cu ideile reformatoare ale epocii, nutrind dorinţa de a le propaga şi acasă, în Banat. Timp de doi ani face practica juridică la Viena, fiind în acelaşi timp corector şi cenzor la tipografia în care se imprimă cărţile româneşti şi sârbeşti. Aici imprimă „Calendariu la anul de la naşterea lui Hristos 1794, cari e [an de rând], cuprinzând în sine 365 de zile...", în care publică, între altele, o traducere „de pre alte limbi", *Cei doi excessuri a amerii. O istoriolă adevărată asupra cele doao eşiri din măsură a iubirii.* Tot la Viena, împreună cu medicul Ioan Molnar-Piuariu intenţionează să scoată un ziar românesc. Despre acest proiect, raportul întocmit de Banffi, la 24 aprilie 1793, către Cancelaria aulică precizează: „Auzindu-se că proiectatul ziar valah se tipăreşte deja de către un anumit Paul Iorgovici la Viena şi că s-au trimis câteva exemplare lui Gherasim Adamovici [...], guvernul a notificat starea lucrurilor cancelariei imperiale, făcând în acelaşi timp propunerea să se interzică strict lui Molnar scoaterea ziarului, căci nu are nici o încuviinţare şi anume din motiv că astăzi, când lucrurile se agravează din zi în zi, răspândirea de ziare este inadmisibilă ca or[i]şicând, căci periculoasele idei de eliberare ale francezilor se propagă cu mare iuţeală, încât

Alcătuit după modelul almanahurilor occidentale, acesta cuprinde, în partea sa calendaristică, o „hronologhie" (întemeierea Ungariei, stăpânirea

---

orice apare în ziar, uşor s-ar putea răstălmăci, iar opiniile pot produce sguduirea liniştei publice". În 1796, cei doi înfiinţează „Societatea filosoficească a neamului rumânesc în mare Prinţipatul Ardealului", din care fac parte reprezentanţi ai elitei româneşti din Transilvania şi din Principate. În 1796, Paul Iorgovici este numit avocat consistorial la Vârşeţ. Pentru ideile sale este demis, i se intentează un proces, fiind o vreme închis. După eliberare i se oferă un post de profesor de latină la Gimnaziul din Vârşeţ (1806). Lucrarea sa de căpetenie este_*Observaţii de limba rumănească*, tipărită la Buda, în 1799. Aici, în prima parte a lucrării, Paul Iorgovici defineşte limba ca principal mijloc de comunicare între oameni şi de exprimare a ideilor şi a simţămintelor, dar şi limba literară, ca grai al învăţaţilor, face referire la legătura dintre evoluţia limbii şi istoria societăţii, susţine cu argumente originale latinitatea limbii române, combătând ideea purităţii acesteia. Rădăcinile lexicale, moştenite din latină, sunt explicate şi în limba germană sau în cea franceză. Paul Iorgovici admite neologismele şi are convingerea că limba română poate deveni o limbă cultă. Ultima parte a scrierii, eterogenă, este un discurs despre importanţa ştiinţei educării copiilor (pedagogie), elaborat în spirit illuminist. Alte scrieri filologice: *Dicţionar româno-germano-francezo-latin* (lucrare neterminată, ajunsă până la litera M), *Bucoavnă (*abecedar tipărit la Cluj). Tot el este autorul unor scrieri istorice: *Scurtă istorie a românilor din Dachia* (întocmită în spiritul Şcolii Ardelene, în care rugăciunea domnească *Tatăl nostru* este scrisă cu litere latine, numite „slove păgâne" de către prigonitorii săi sârbi) şi *Descrierea celor mai faimoşi împăraţi, filosofi şi bărbaţi ai Antichităţei*, care, din păcate, nu s-au păstrat. Paul Iorgovici, unul dintre cei dintâi oameni de cultură din Banat care au scris româneşte, folosind alfabetul latin, se stinge din viaţă, subit, la 21 martie 1808 în Vârşeţ, în deplină putere creatoare, când, la propunerea protopopului de Caransebeş, Ioan Tomici, urma să fie numit director al şcolilor naţionale din Regimentul român iliric de la Caransebeş. Preocupările de lingvist, istoric şi educator ale acestui precursor al culturii române moderne sunt străbătute de patriotism şi de credinţă în „menirea înaltă pe care învăţatul trebuie să o aibă în viaţa poporului său": „Eu, ca fiu a[l] naţiei acestia, din ardoarea cătră neamu[l] meu, am pus osteneala a îndrepta limba". Postum: Paul Iorgovici, *Observaţii de limbă rumânească*, Prefaţă de Ştefan Munteanu, Studiu introductiv, tabel cronologic, note şi bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Facla, 1979. Vezi, între altele: Georgeta Antonescu, *Paul Iorgovici*, în *Istoria literaturii române*, vol. II, *De la Şcoala Ardeleană la Junimea*, Bucureşti, Editura Republicii Socialiste România, 1968, p. 103-106; C[onstantin] T[eodorovici], *Paul Iorgovici*, în DLRO, 1979, p. 456-457; C[onstantin] T[eodorovici], *Paul Iorgovici*, în volumul Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. III (E-K), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 659-660; Ion Medoia, *Paul Iorgovici, un mare om de cultură şi patriot bănăţean*, în „Coloana Infinitului", Timişoara, anul XI, vol. I, nr. 64, 2008, p. 2-6 (tom omagial, închinat cărturarului la bicentenarul morţii sale); Ionel Cionchin, *Un cărturar bănăţean al secolului al XVIII: Paul Iorgovici-Brâncoveanu*, în „Orizonturi culturale italo-române. Orizzonti culturali italo-romeni", revistă interculturală bilingvă, anul IV, nr. 9, septembrie 2014, *apud* www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_ Ionel- Cionchin-2.html (accesat: 15 ianuarie 2012).

Austriei, „invenciunea" prafului de puşcă, „invenciunea" tiparului, descoperirea Americii), astronomie (planeta domnitoare a anului este Venus, „Vineraoa", ce „se numeşte dumnezeiasa amerii (drăgirii)", favorizând „secsul femeesc"), calendarul grecesc şi „rimlenesc" (ortodox şi catolic), o genealogie a împăraţilor şi a crailor din Europa, însemnarea arhiereilor şi arhimandriţilor de lege răsăriteană (ortodoxă), târgurile mari, diferite tabele folositoare în economia casei: *Tablă pentru banii cei buni* (de aur şi de argint), *Tablă foarte folositoare pentru slugi, năimitori, chirie, interes şi celelalte ce se dau şi se primesc în căsătorie.* În partea literară, se publică *Cei doi excessuri a amerii. O istoriolă adevărată asupra cele doao eşiri din măsură a iubirii*, în care se arată peripeţiile prin care trec doi îndrăgostiţi, Vanderstel şi Ghiudiula, precum şi nenorocirile pe care le poate aduce prea marea iubire şi şovăielile unuia dintre parteneri în dragoste. Textul este o traducere „de pre alte limbi", probabil din limba franceză, dacă ţinem cont de faptul că acţiunea se petrece în Lovania (Louvain)[13]. „Bucovinenii – afirmă istoricul Ion I. Nistor – nu primeau însă cu plăcere acest calendar apărut, precum se vede, sub înrâurirea Carlovăţului. Ei căutau să-şi procure mai curând copii după calendarele moldoveneşti".

Matei Marcovici, dascăl în satul Mihalcea, de lângă Cernăuţi, din însărcinarea lui Iordache Tabora / Tabără (?–15 aprilie 1811), „prescrie" [copiază] „din cuvânt în cuvânt în zilele prea luminatului şi prea înălţatului împărat Franţ II, în satul Mihalce, la anul de la zidirea lumii 7306, eară de la Hristos 1798 indicta... un calendariu": „Calendariu pe 112 ani", tipărit „în Târgul Iaşului, în zilele prea luminatului domn Alecsandru Ioan Mavrocordat Voevod, 1785, august 8", „primul calendar românesc apărut în Moldova".

Întocmit de Mihail Strilbiţchi, cu caractere chirilice, acesta este „scos din multe fealuri de cărţi: 1) De la Facerea lumii; 2) Din Testamentul Nou; 3) Din cartea lui Florine; 4) Din cartea lui Pendimontan doftorul; 5) Din calendarul lui Petru, împăratul Moscovei"[14]. De format 13x8 cm, având 12 f. + 273 [277] p., calendarul de la Iaşi, din 1785, cuprinde: *Predoslovie către cetitoriu*, f. 1v - 2r; *Scara cărţii aceştiia ce să numeşte calendariu*, f. 2v-10r; *Hronologhie lucrurilor celor vechi şi celor noao*, f. 10r-11r; *Alesă socoteală de la oareşicare greci şi rămleni*, f. 11r-12v; *La începutul lunilor sau a vremilor*, p. 1-37; [Sinaxarul celor 12 luni, cu zodiile lor], p. 38-117; *Pentru siropuri, cum pot să se facă*, p. 118-121;

---

[13] Vezi şi Mircea Tomescu, *Calendarele româneşti (1733-1830). Studiu şi bibliografie*, 1957, p. 63-64; Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 244-245; Ion Nistor, IB, 1991, p. 81. (Informaţia pe care o dă Ion Nistor aici cuprinde câteva inadvertenţe. Administraţia militară în Bucovina se instituie în 25 octombrie 1774 şi durează până la 16 septembrie 1786. De la 1 noiembrie 1786, Bucovina este încorporată în Galiţia, ca cel de-al 19-lea cerc administrativ. Calendarul de la Viena apare în 1794, aşadar nu în perioada administraţiei militare, cum scrie istoricul bucovinean).

[14] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 586; Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 101-102.

Aice s-au însemnat pentru doftorii, p. 122-169; *Doftorii pentru cai şi pentru alte dobitoace*, p. 170-181; *Aice s-au însemnat pocosturile sau vernicsele cele ce nu vor zugravii să arate ucenicilor săi*, p. 182-187; *Cum să face apa cea tare, adecă şeitu vaseru* [şi alte meşteşuguri], p. 188-194; *Vudcile cu mirodenii şi cu zăhar cum să se facă*, p. 194-196; *Pentru purici...*, p. 196-198; *Comedie paserilor*, p. 198-202; *Calendariu pe 112 ani*, p. 203-250 (Planetele şi prognosticul fiecărei planete); *Prognostice foarte curioznice ce arată pe 12 luni*, p. 251-273 (prevestirea vremii pentru fiecare lună)[15]. Calendarul este împodobit cu gravuri executate de fraţii protoierei Mihail şi Policarp Strilbiţchi, frontispicii şi vignete „sfârşit de capitol".

Zaharia Voronca, în lucrarea sa *Mihalcea cu neamurile boereşti ce au stăpânit-o*, publicată la Cernăuţi, în 1912, susţine că Matei Marcovici, „un dascal însemnat", nu este doar „un simplu copist": „Dară el a făcut adaosuri şi însemnări la calindar, ceea ce-i dă cărţii sale, din punctul nostru de vedere, o valoare mai mare. În calindarul acesta se află şi însemnări din cari se vede că întâiul proprietar al manuscriptului a fost Iordachi Tabără, comisar din Mihalce, mort la 15 aprilie 1811, care a avut fiiu pe Gligorii, născut la 1792, genar 24 şi căsătorit la 25 februariu 1812 cu Maria, fiica lui Niculai Calmuţchi de la Bărbeşti. Mai avem ştiri din acest calindar şi asupra familiilor bucovinene Calmuţchi, Gafencu, Goian, Flondor, Cozmiţa, Crupenschi, Capri şi Zota, precun spune dl [K]irilianu în notiţa care luminează unile părţi din lucrarea aceasta, precum se vede. Apoi mai are ceva. Acest calindar este dintre cele dintăi trei calindare româneşti descoperite pănă acum", „în care s-ar putea afla lucruri de mare interes local şi familiar"[16]. „Acest vechi calindar manuscript - mai precizează preotul Zaharia Voronca - l-a aflat dl Gh. T. [K]irileanu, bibliotecar la Biblioteca Regală din Bucureşti, la un jandarm din Şarul Dornei, judeţul Suceava în România. El este legat în piele *in decimo sexto*/16°, având 12 file nenumerotate, 161 numerotate, ear restul albe, pe care s-au însemnat mai pe urmă leacuri pentru boli omeneşti şi de vite, care, după însemnările de pe marginea filelor, să vede că a fost al familiei Tabără din Bucovina, trecând apoi la Schitul Rarău din ţinutul Sucevei, pe la Ciumuleşti [din] acelaşi ţinut. E scris tiparnic, cu cerneală neagră şi roşie. Titlul manuscriptului este: «Calendariu pe 112 ani, scos din multe feliuri de cărţi»"[17].

Copia realizată la Mihalcea, lângă Cernăuţi, de dascălul Matei Marcovici, în anul 1798[18], păstrată astăzi la Biblioteca Academiei Române, ar trebui luată în considerare ca moment important în istoria calendarului românesc din

---

[15] Vezi şi Mircea Tomescu, *op. cit.*, p. 102.

[16] Zaharia Voronca, *Mihalcea cu neamurile boereşti ce au stăpânit-o*, Cernăuţi, Tipografia Gutenberg, 1912, p. 114-115.

[17] *Ibidem*, p. 114.

[18] Şi afirmaţia lui Ion I. Nistor potrivit căreia copia „pare să fi fost făcută între anii 1785 şi 1789" trebuie revizuită. Vezi Ion Nistor, IB, p. 81.

Bucovina, care îi devansează cu 13 ani începuturile, chiar dacă nu avem de-a face aici decât cu un manuscris. Niciunul dintre cercetătorii calendaristicii (presei) româneşti din Bucovina (Leonidas Bodnărescul, Ion I. Nistor, Constantin Loghin, Liviu Marian, Claudiu Isopescu, Teodor Balan, Ioan V. Cocuz, George Muntean) nu-l menţionează, din păcate, în lucrările lor[19].

„Eşitul cleric" Vasile Ţintilă[20], „iubitoriu de ştiinţele matematiceşti", învăţător şi dascăl în Tereblecea, tipăreşte la Cernăuţi, cu scriere chirilică şi gotică, începând cu anul 1811 (1809, după unii cercetători[21]), primele calendare din Bucovina. Teodor Balan este singurul istoric care a văzut „cel mai vechi calendar românesc" din Bucovina în arhiva preotului Eusebie Procopovici din Mămăieşti: „Calendariu pe anul de la naştere măntuitoriului nostru I. Hs. 1809, Cernăuţi, s-au tipărit în typografiea a lui Petru Ekart". Un titlu identic are calendarul pe anul 1811. Calendarul pe anul 1812 are un titlu mai amplu şi ne oferă şi informaţii referitoare la autor: „Calendariu de casă pe anul de la naştere măntuitorului nostru I. Hs. 1812, prin un iubitoriu de ştiinţele matematiceşti, Cernăuţi, tipărit la Petru Ekart, tipograf craisului Bucovina". Acest „iubitoriu de ştiinţele matematiceşti" este trecut drept autor şi în calendarele pe anii 1814 şi 1820. Calendarul pe anul 1824 are titlul de „Calendariu a besericii răsăritului", fără precizări privitoare la autor.

Istoricul Teodor Balan susţine că „în acest timp s-au tipărit în Cernăuţi şi calendare nemţeşti. Cel din anul 1813 are următorul titlu: «Neu und alt eingerichteter Haus-Kalender auf das Jahr nach der gnadenreichen Geburt unsers Erlösers und Seligmachers Iesu Christi 1813, durch einen Liebhaber der mathematischen Wissenschaften, Cyernowitz, gedruckt und zu finden bey Petrus Eckhardt, Bukowiner Kreis-Buchdrucker». Acest Haus-Kalender, zis mai târziu «Bukowinaer Haus-Kalender», se poate urmări până în anul 1846. Fraza «Liebhaber der mathematischen Wissenschaften» înseamnă pe româneşte «iubitoriu de ştiinţele matematiceşti». Este, aşa dară evident că autorul calendarului românesc este identic cu cel al calendarului nemţesc"[22]. „Calendarul

---

[19] „Şezătoarea", revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare, editată la Fălticeni de Artur Gorovei, îl menţionează, însă, în tomul X, nr. 3-4, din noiembrie 1907, p. 33 şi urm., considerându-l „un dascal bisericesc, care a săvărşit un lucru vrednic de pomenire". Un fragment din această copie este publicat de Gh. Teodorescu-Kirileanu în acelaşi tom, p. 60 şi urm.

[20] Vasile Ţintilă (Scintilla, după cum semnează în corespondenţa cu autorităţile austriece) vede lumina zile în târgul Siret, la o dată necunoscută, situată între anii 1780 şi 1784, în familia lui Gheorghe Ţintilă, croitor. Se stinge din viaţă la 10 ianuarie 1838. Un profil biobibliografic vezi în subcapitolul V. 1. *Redactori şi colaboratori ai calendarelor româneşti din Bucovina în perioada 1811-1873.*

[21] Ioan V. Cocuz, *op. cit.*, p. 14; Mihai Iacobescu, DIB, 1993, p. 12.

[22] Teodor Balan, *op. cit.*, p. 190. Din demonstraţia istoricului Teodor Balan, mai reţinem: „Cine este autorul acestor calendare? Nu este decât Vasile Ţintilă. Iată dovada. În calendarul românesc pe anul 1814 alcătuit de acelaş[i] «iubitoriu de ştiinţele mate-

veşnic" al lui Vasile Ţintilă a apărut în anul 1814 şi are următorul titlu: „Calendariu în care să află toate sărbătorile cele mari a bisericii răsăritului alcătuit cu ajutorul lui D[u]mnezeu după mâna lui Damaschin de un iubitori de aceasta ştiinţă, nu pe un an, o sută sau o mie de ani, ci din început şi păn în sfârşitul lumii, numai iubitul cititori să ştie ce slova a pashaliei slujeşte pe anul acela ce vrea să caute. Mai la urmă s-au adaos şi Paştile catoliceşti pe 86 de ani înainte, Cernăuţi, la 1 ianuarie 1814, s-au făcut prin Vasile Ţintila, eşitul cleric"[23].

„Vasile Ţintilă - observă pe bună dreptate Teodor Balan - a apărut într-un timp când interesul pentru scrisul românesc încă nu se trezise. Valoarea operei sale trebuie socotită după timpul când a fost creată şi după munca care a fost depusă. Până la Ţintilă nu se tipărise în Bucovina nici o carte românească, afară de traducerea românească a legilor austriace. Ţintilă este cel dintâiu care tipăreşte calendare româneşti şi în urmă s-a supus grelei munci de a alcătui un calendar veşnic. Lui i-a urmat apoi la 1820 Teodor Racoce cu «Chrestomaticul său românesc» şi, după o pauză îndelungată, la 1848, ziarul «Bucovina» al fraţilor Hurmuzăcheşti. Ţintilă este aşa dară primul român bucovinean care, într-un timp foarte neprilenic, a deschis drumul scrisului românesc în de curând înstrăinata Bucovină"[24].

O menţiune aparte merită calendarul pe 1814, care cuprinde şi o parte destinată lecturii (*Alegate de plăcere*[25]). Până acum nu se cunoaşte conţinutul acestei părţi literare.

Urmând pilda lui Vasile Ţintilă şi a lui Teodor Racoce, alţi cărturari, însuşindu-si cunoştinţe bogate despre istoria limbii şi a literaturii române, lucrează pentru impulsionarea unei mişcări literare noi. Porfiriu Dimitrovici (1801-1865), diacon, preot şi catihet la şcoala din Cernăuţi, dascăl la şcoala moldovenească din Chişinău şi ieromonah la Mănăstirea Putna, cărturar erudit cu preocupări speciale de lingvistică[26], redactează cel dintâi calendar românesc

---

maticeşti» se găseşte la ultima pagină următoarea *Înştiinţare:* «Fiindcă cu pozvolenie şi întărire a înnaltelor locuri cât de curund va eşi din tipografia aceasta un iscusit calendari moldovinesc cu mare meşterşug făcut, care va sluji nu pe 1, 100 sau 1 000 de ani, ci din începutul şi până în sfârşitul lumii; aşa dară cu aceasta tuturor de obşte să face înştiinţare, cum că acii care ar avea deşchişă voinţă ca de acest fealiu de calendariu a cumpăra, pot să capete aice întru aceasta tipografie un calendariu cu 40 crăiţari valută». Calendarul veşnic anunţat a apărut şi are drept autor pe Vasile Ţintilă. E aşa dară dovedit că Vasile Ţintilă este şi autorul calendarelor româneşti şi nemţeşti apărute până atunci în Cernăuţi" (p. 190-191).

[23] *Ibidem*, p. 191.

[24] *Ibidem*, p. 191-192.

[25] L. Bodnărescu, ARB, 1903, p. 81.

[26] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 22, 24; Emil Satco, Ioan Pânzar, *Dicţionar de literatură. Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei, „I. G. Sbiera", 1993, p. 62 (în continuare, DLB); George Muntean, *art. cit.*, p. 121-122.

cu învăţături din Bucovina. Gândit în 1837, dar lucrat în 1838, aceasta a apărut abia în 1841, cu titlul „Calendariu pentru Bucovina...” şi cu grafie chirilică.

Redactorul, „un spirit deştept şi vioi”[27], „un cleric pătruns de misiunea sa”, nu a strălucit, fiindcă „puternicilor zilei de pe atunci, [..] nu li prea plăceau cărturarii cu cugetări mai sburătoare şi nedependente”[28]. El l-a întocmit până în 1847. În suplimentul literar pe anul 1841, Porfiriu Dimitrovici tipăreşte două acrostihuri, semnate „P. D.” şi „Un cernăuţean”, considerate ca fiind „cele mai vechi scrise în Bucovina”[29]. Cel dintâi „acrostihon”, *Greşialile ominilor*, o „imitaţie după noima Sfântului Ioan Hrisostom”, deplânge, în spiritul învăţăturilor bisericeşti, faptul că noi îngrijim prea mult de trup şi urmărim numai să facem rău altora. Câteva versuri sunt admirabile: „Patriei, zicem, că şerbim, iar puţin de ea grijim / Vrun folos de-l câştigăm, la-nteresu nostru-l dăm”, amintind vag de *Viaţa lumii*, poemul lui Miron Costin (1672): „Nici judeţu-n minte avem; vai! Ce samă vom să dăm?” Cel de-al doilea „acrostihon” poartă titlul *Contenirea de la îndulcirea în amorul fizicesc în tănereaţă şi afară de căsătorie*. Omul „eroicesc”, potrivit liricii didactice de aici, care nu cedează „amorului fizicesc”, „trainic creşte el, vlăstează, / răschisă ca trestia-n sus, / oblu-i învălit şi mândru / vivă ca ş-Apol frumos”, având parte de o „noablă feciorîţă”. Astfel de „stângăcii versificate” se regăsesc în paginile „Calendariului pentru Bucovina...” din aceşti ani, mai toate nesemnate, la fel ca alte articole: reţete de economie şi sfaturi pentru ţărani, anecdote, glume, proverbe („paramii bucovinene”), zicători, povestiri scurte.

În ceea ce priveşte limba acestor scrieri, aşa cu s-a mai observat[30], „autorul lor se luptă cu cele două culturi”, „cultura românească, moştenită poate prin osârdia vreunui dascăl ambulant”, reprezentată de cuvinte arhaice şi populare, şi „cultura timpului, dobândită prin şcoala germano-latină”, reprezentată prin germanisme şi / sau latinisme[31].

Porfiriu Dimitrovici se bucură, începând din 1842, de un „harnic colaborator”, Teoctist Blajevici. El este autorul unui poem în versuri, *Iordanya 1841 în Cernăuţi*, care descrie felul cum era sărbătorit Iordanul la Cernăuţi, într-o suită de tablouri sugestive: „arama cântătoare” a clopotelor îmbiind norodul la

[27] I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 7.
[28] *Ibidem*, p. 7.
[29] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 53.
[30] *Ibidem*, p. 54.
[31] Pentru această problemă (particularităţile diatopice ale graiului din Bucovina, ca grai de tranziţie: închiderea vocalelor neaccentuate, păstrarea unor forme etimologice, fonetisme izolate etc.), vezi, printre altele, Constantin-Ioan Mladin, *Despre prezenţa elementelor diatopice în anunţul publicitar din presa bănăţeană şi transilvăneană (sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea)*, www.uab.ro/reviste.../index.php?cale=2005 (accesat: 25 mai 2012). Autorul face trimitere, aici, şi la unele calendare din Bucovina, urmărind variantele diatopice ale limbii române.

„prăznuirea sfântă"; fiecare creştin porneşte la biserică având în mână „vreun văsăşor"; „ca albini la urdeniş... stă norodul la biserici, că nu încape, pe afară"; la sfânta liturghie asistă „cei întăi din preoţi, domni, stăpâni şi patrioţi"; după liturghie, porneşte „proţesia", la care participă „şi străinele confesii", un „polc de ostaşi", la care „evrei din uşi şi fereşti prăvesc"; la „fântâna cea domnească" se slobozesc „împuşcături din săcăluşuri", arhiereul însuşi sfinţeşte apa; fiecare cernăuţean îşi umple vasul cu apă sfinţită şi, tot în procesiune, se întoarce spre biserică, „cântând imn de bucurie"; la „Gvardia cea mare", arhiereul face rugăciuni „pentru întăiul Ferdinand" şi pentru „a gvardiei voinici ostaşi", „de unde cu bucurie toţi se duc acasă / gustând apă de Iordan înainte de masă".

Imaginea plastică a ceremoniei o datorăm unui artist bucovinean contemporan cu „puţin iscusitul versificator de la 1841": Franz Xaver Knapp, care prezintă acest eveniment din viaţa oraşului Cernăuţi în acuarela *Sânţirea [Sfinţirea] apei în Cernăuţi la sârbarea Arătaerei Domnului* din vol. *Illustrierte Bukowina*, un album cu vederi din Bucovina, lucrate în acuarelă, în 1857, şi tipărit, la Viena, în anul 1874[32].

---

[32] Este „una dintre cele mai frumoase şi răspândite" vederi semnate de F. X. Knapp. Acuarela, după care se realizează o litografie, în 1874, şi numeroase reproduceri volante, prezintă „serbarea Iordanului, aşa cum s-a celebrat de peste o sută de ani în aşa-numita Piaţă a Fântânii Turceşti, în faţa vechei Biserici Domneşti a Cernăuţilor, ridicată din lemn de stejar în anul 1789. Cât cuprinzi cu ochii, bisericuţa de lemn, casele cartierului vechiu al oraşului, dealul viilor, valea Prutului şi pădurea din fund sunt înţepenite în omăt: e gerul Bobotezei. Au sosit în procesiune, în frunte cu icoanele sfinte, crucile, praporii şi drapelele breslelor, însuşi Episcopul, înconjurat de un sobor de preoţi, preşedintele ţării, în mare ţinută, înalţi demnitari, bo[i]eri şi popor. În piaţa din faţa bisericii este aşternută cetină, care să servească drept covor uriaş pe care este aşezată masa altarului şi o cadă mare cu apă; pe acest covor natural vor sta mai feriţi de ger slujitorii altarului şi credincioşii adunaţi în timpul ceremoniei lungi a sfinţirei celei mari a apei. Episcopul Eugeniu Hacman cufundă crucea cea mare în apă şi o sfinţeşte. Piaţa din spatele preoţilor şi curtea bisericii este plină de popor, care asistă la sfânta slujbă şi aşteaptă cu evlavie să-şi scoată apa sfinţită. În colţul turnului clopotniţei un pălimar dă drumul unui săcăluş şi un pluton de catane împărăteşti, în ţinută de paradă, asistă cu arma la picior. După obiceiul pictorilor din Renaştere, preluat mai târziu şi de la pictorii olandezi, pe care Knapp îi cunoştea desigur foarte bine din timpul studiilor sale, el plasează în acest tablou persoanele proeminente ale timpului şi cunoscuţii săi personali: se recunoaşte figura Episcopului Eugeniu Hacman, în apropierea căruia stă preşedintele ţării, contele Rothkirch, în mare ţinută, iar în colţul din stânga se văd bo[i]erii români Eudoxiu Hormuzachi şi poetul Dimitrie Petrino, ambii în frac, cravată şi mănuşi albe, cu jobenele în mână, înveliţi în blănuri lungi. În faţa lor, compozitorul Carol Mikuli, cu care pictorul era împrietenit". Vezi Petre Luţa, *Bucovina văzută de F. X. Knapp*, în „Revista Bucovinei", Cernăuţi, anul II, nr. 2, februarie, 1943, p. 76-77;Vasile I. Schipor, *Franz Xaver Knapp (1809-1883) şi „Bucovina [sa] ilustrată". 200 de ani de la naşterea pictorului bucovinean*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul XVI, nr. 1 (32), [ianuarie-iunie] 2009, p. 11-30.

Samoil Morariu Andrievici (1818-1895), parohul din Ceahor, viitorul mitropolit Silvestru, îi continuă munca (între 1848 şi 1873), „pătruns de dorul de a vedea şi pe români cultivându-se în graiul naţional"[33].

La Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Suceava[34], se păstrează „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1846 de la naşterea a Domnului şi Măntuitorului nostru Iisus Hristos carele este anul de rănd de 365 zile cuprinzând întregul calendariu pentru greci, latini, iudei şi mahomedani, Cernăuţi, La Ioan Ekhard, tipograful Circului [Cercului] Bucovinei". Documentul are 14 file, cu text imprimat şi manuscris. Consistoriul Bucovinei îi trimite lui Samoil Morariu Andrievici, paroh în Ceahor, manuscrisul calendarului din 1841, pentru a-l corecta, urmând ca acesta să trimită manuscrisul consistoriului în şase săptămâni[35]:

Nr. 1382, 2/14 iunie [1]845, Nr. 62

Domnul preot Samuel Andrievici din Ceahor este solicitat să traducă în limba moldovenească prezentul calendar, greşelile de conţinut să fie corectate în spiritul Evangheliei. Calendarul moldovenesc, în tot cazul cu articole folositoare, să fie multiplicat şi, astfel, să ne fie prezentat în termen de şase săptămâni... [?]

Din Bucovina,
Cernăuţi, la 28 mai/9 iunie [1]845 SS indescifrabil

Documentul (ca, de altfel, sumarele tuturor calendarelor din această perioadă) ne ajută să înţelegem câteva lucruri esenţiale despre acest tip de periodic al vremii: cine sunt editorii, modelul de format spre care aceştia se orientează, rostul periodicului, circuitul şi modul de difuzare.

De editarea „Calendariului pentru Bucovina" (din 1854, „Calendariu pentru ducatul Bucovinei") se preocupă Eparhia Bucovinei, prin grija episcopului şi contribuţia unor preoţi talentaţi.

Calendarul tipăreşte, în primul rând, informaţii de ordin general, extrem de diverse, folositoare cititorilor săi. Cronologiile sale vizează, ca evenimente-reper, zidirea lumii (după greci şi latini / ortodocşi şi catolici), naşterea lui Iisus Hristos, fuga lui Mahomed din Mecca la Medina, întemeierea Romei, introducerea calendarului iulian şi gregorian, „aflarea noatelor muzichiei", „aflarea prafului de puşcă", „aflarea săpării în aramă", „aflarea hărtiei de astăzi", „aflarea tipografiei", „intrarea tabacului în Evropa" (1560), „întâia păşire a Vienei în rândul oraşelor" (300), „intrarea în stăpânire a Casei Habsburgice în Austria" (1282), „lipirea Bucovinei cu prealuminata Casa Împăratului", „aşezarea Universităţii din Leov", „înflorirea politiei Cernăuţilor", „introducerea

[33] I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 12.

[34] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Suceava (SJAN Suceava), Colecţia „Documente", Pachetul XI/92.

[35] Vezi şi Direcţiunea Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente, 1393-1849*, Bucureşti, 1983, p. 618.

studiului teologic" şi înfiinţarea Seminarului Diecezan din Cernăuţi, „intrarea în scaunul Bucovinei" a episcopului Evghenie Hacman etc.

Pe lângă acestea, calendarul mai cuprinde informaţii despre sărbătorile oficiale şi cele bisericeşti, previziunea timpului pentru cele douăsprezece luni ale anului, agricultura în cele patru anotimpuri, eclipsele de soare din anul 1846, precum şi alte informaţii astronomice. Pentru a ne apropia de înţelegerea epocii, a rolului acestui tip de „bunuri simbolice" (periodice populare), precum şi a omului din societatea bucovineană de la mijlocul secolului al XIX-lea, căruia i se adresează calendarul, reproducem, în traducere din germană, textul întocmit de Samoil Morariu Andrievici în 1845-1846:

„În anul 1846, planeta dominantă este Saturn. Anul sub dominaţia planetei Saturn este rece şi umed. Deşi în anumite perioade este uscat, totuşi, majoritatea timpului plouă, de unde un an rece şi umed. Primăvara este foarte uscată şi până în mai foarte friguroasă, apoi începutul lui aprilie este ceva mai cald, urmează o nouă perioadă rece, care durează până în mai, când zilele sunt frumoase, nopţile reci şi, prin urmare, este mare uscăciune, deşi, din când în când, sunt perioade ploioase. În mai cade din când în când brumă dăunătoare, totuşi [timpul] se prezintă destul de plăcut, întrucât alternează vreme[a] caldă cu ploaie. Iarba şi florile apar însă târziu. Vara este rece, cu vreme ploioasă continuă şi de aceea neproductivă, totuşi în a doua jumătate a anului, în iulie, este cald şi frumos, dar aproape în permanenţă umed şi cu ploi torenţiale. Toamna, de asemenea, este rece şi foarte umedă, îngheaţă de timpuriu şi urmează furtuni. Dacă trece jumătate din octombrie, începe frigul puternic, în noiembrie este umed şi cald. Iarna durează până la 21 martie a anului viitor, la început este umed, cu ploi şi torente. În jurul lui 21 decembrie se iernează cu zăpadă şi frig şi trece abia în aprilie.

Culturile de vară. Întrucât primăvara este rece şi neprietenoasă şi deoarece până în iulie nu se arată căldură stabilă, nu trebuie să ne grăbim cu semănatul de primăvară. Leguminoasele, lintea, mazărea, fasolea să fie semănate pe soluri sărace, pentru a evita putrezirea în timpul verii prea umede. Orzul suportă bine, dar necesită hărnicie şi atenţie la recoltare, deoarece din cauza umezelii continue va încolţi pe câmp. Inul şi cânepa se comportă potrivit. Varza şi varza creaţă putrezesc de timpuriu. Rădăcinoasele se comportă bine. Fânul nu creşte nici prea mult, nici prea puţin. Trebuie aplicată toată hărnicia, ca în luna frumoasă, iulie, să fie pus la adăpost, altfel poate putrezi. Din cauza umezelii mari, nu creşte nici otava şi, din cauza umezelii, este greu de recoltat. Cine vrea să aibă vite grase, să lase vitele să pască otava. În acest an, precum şi în următorul, să se facă o rezervă de fân şi paie, căci în anul următor creşte doar puţin orz şi ovăz.

Culturile de iarnă. Sunt slabe şi rele şi nu se aseamănă cu cele de vară. Grâul se face mai bine decât secara. La recoltarea acestora dar şi a culturilor de vară trebuie ales timpul bun pentru ca să nu se îmburuienească. Să se aprovizioneze şi cu destul nutreţ pentru oi, pentru că în această iarnă nu pot fi date la păscut şi să se ia măsuri bune în privinţa lemnelor de foc, pentru a se putea aduce din timp acasă.

Culturile de toamnă. Din acestea, numai grâul să fie semănat timpuriu, căci sământa creşte bine când creşte încet şi, atât toamna cât şi în primăvara următoare, să nu fie lăsate oile pe ogor, deoarece culturile de iarnă nu o duc prea bine în acest an.

Fructe. În acest an, o duc deosebit de bine perii şi prunii, care dau recolte bogate. Nucii nu rodesc. Hameiul dă producţie scăzută, dar de bună calitate.

Paraziţi. Există mulţi şerpi şi broaşte şi iarna mulţi şoareci. În cereale nu există aşa mulţi viermi, ca în alţi ani, şi iarna sunt ucişi de frig.

Peşti. Nu sunt aşa mulţi păstrăvi şi somoni [salmonide?], ca de obicei, dar, totuşi, îndeajuns. În schimb, există mulţi alţi peşti în timpul verii, toamna ceva mai mulţi, totuşi nu din abundenţă.

Boli. La sfârşitul verii, precum şi al toamnei, există multe boli periculoase, precum febra ucigaşă, diareea, dizenteria albă şi roşie, guturaiul, erupţii, tuberculoză, hepatită, icter negru, tuse, amigdalită, precum şi altele asemănătoare, cauzate de picioare reci"[36].

Reţine atenţia, în acest calendar, partea culturală şi literară, intitulată *Alegate de petrecere* (în 1841), *Calendariu de petrecere a timpului* (1853), *Calendariu de petrecere* (din 1854) şi *Almanah* (1860). Aici, publică Samoil Morariu-Andrievici poezie, o poezie convenţională, înfiorată pe alocuri de sentimentul naturii (*Întâmpinare*), cu preferinţă pentru sonet[37] şi fabulă (*Albina cu furnica, Luna şi stelele, Cucoşul curcănit*)[38].

Pentru contribuţia sa la cultivarea sonetului în poezia românească din Bucovina, reproducem cele patru creaţii semnate de Samoil Morariu-Andrievici:

„Dulce primăvară! când zâmbeşte / Feţişoara ta din floricele, / Când aşterni pe şăsuri verzi cordele / Şi-[m]prejur pomătul înfrunzeşte, // Nou vior [fior] în lume se trezeşte, / Pe pământ şi-n aer pân la stele / Săltă mii fiinţe tinerele / Viersuind celui ce ferriceşte // A vieţii noastre primăvară dulce! / Unde ai sburat? Când te vom ajunge? / Când te vei întoarce, tu, o, timp duios? // Fără de grijă-i viaţa în copilărie, / Numa-n tinereţe este bucurie, / Numa-n tinereţe timpul e frumos" (*Primăvara*); „Cele măguri verzi, grădina ast-frumoasă, / Holdele pe câmpuri chiar înaurite / Şi a pomilor prisosuri însutite / Te măresc pre tine, vară mângăioasă! // Cu albina cea sirguincioasă / Ce culege fruptele dorite, / Toţi prin cântecele viersuite / Te măresc pre tine, var-aleasă! // Tu a vieţii vară eşti cântată / De la toţi cu limbă-nvăpăiată, / Că tu tuturor eşti timpul de cules! // Cât vom fi noi sub a ta umbrire, / Toţi te vom cânta fără contenire, / Că a te cânta pre tine te-am ales" (*Vara*); „Faţa verii cea de mângăiere / Î[m]prejur acuma se măhneşte, / Î[m]prejur acuma î[m]bătrâneşte / Tot ce era tânăr şi-n putere. // Timpuriu a plântelor avere / Cade, frunza lor îngălbeneşte, /Tot vesmântul firii se-nvecheşte / Şi se uscă fără-ntârziere. // Ca şi flo[a]rea ce era frumoasă, / Ca câmpiea cea mult mângâioasă, / Ca şi faţa-ntregului pământ; // Viaţa noastră vestezeşte, / Se usucă-ngălbeneşte / Şi se pleacă spre mormânt" (*Toamna*); „Ca o maică dupre ce aşază / Fiii săi în bună norocire, / Ochii-nchide şi pierzând simţirea / Făr de grija lesne reposată, // Zace î[m]prejur făr de zărează / În săcriul său trudita fire, / Eară ceriul cu a sa prostire / O acopere şi lăcrămează. // Dormi, o, fire! somnul grijă n-are, / În mormânt e numai

[36] SJAN Suceava, Colecţia „Documente", Pachetul XI/92.

[37] Vezi „Calendariu pentru ducatul Bucovinei pe anul 1860", care publică, pe fila 22, sonetele *Primăvara, Vara, Toamna* şi *Iarna*, în care autorul compară anotimpurile cu viaţa omului.

[38] „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1846", p. 40.

uşurare, / În mormânt, adevărat răgaz. // Ca aceasta lină adormire / Va cuprinde toată omenirea / Şi-i va alina fiece necaz" (*Iarna*)[39].

Pentru un spor de înţelegere a epocii, precum şi a valorilor cultivate în familie şi în societatea vremii, reproducem morala fabulei *Cucoşul curcănit*, care s-a bucurat de succes de-a lungul timpului: „Soiul tău păzeşte, nu te fă curcan, / Limba ta cinsteşte, de eşti moldovan! / Nu te urî însuşi, nu te depărta / De obiceiul tău şi de limba ta; / Că nici german, nici francez vei fi, / Alt naţional nu vei dobândi. / Şi de laşi aice pre ai tăi strămoşi, / Te prefaci în altul ca şi cel cucoş". Textul acesta, ca şi altele câteva din acest calendar, ar trebui citit în relaţie cu timpul sub presiunea căruia s-a născut.

Mărturia parohului bucovinean, text atribuit lui Teoctist Blajevici-Şoimul, este un exemplu elocvent şi ar trebui citit altfel, într-o altă cheie, despovărată de clişee şi stereotipuri preluate, de cele mai multe ori fără o analiză critică, din istoriografia sfârşitului de secol XIX: „Eu sunt preot, eu sunt om, / Eu sunt paroh, eu sunt domn, / Eu sunt soţ, eu sunt bărbat, / Eu sunt tată pentru sat! // Eu am dar şi masă-n casă, / Am cinstită preoteasă, / Am copii mai mulţi de o mie / Sub sfinţita-mi păstorie! // Fără armă, am putere, / Fără aur, am avere, / Fără stemă, am mărire, / Am o dulce fericire. // Eu sunt vraci şi grădinar / Pentru mici şi pentru mari; / Eu sunt credincios păstor, / Eu sunt bun învăţător. // Am leac ce se lipeşte / De-inima ce pătimeşte, / Am toiag şi fluier mare / Şi, cum cânt eu, turma sare"[40].

„Calendariul pentru Bucovina...", care ilustrează efortul de înlocuire a alfabetului chirilic cu cel latin, efort vizibil de la număr la număr, publică informaţii bisericeşti şi administrative, sfaturi casnice şi îndrumări agricole, literatură (poezie, proză, traduceri), folclor, articole despre necesitatea păstrării limbii, a obiceiurilor şi a portului popular, materiale istorice, aspecte culturale româneşti. Calendarele pe 1844 şi 1846 tipăresc poezia *Limba noastră către noi*[41], semnată de T. Vasilovici. Cu toată lungimea unui metru greoi, insuficient elaborat, aceasta se remarcă prin ideile despre originea limbii române şi

---

[39] „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1860...", p. 43-44.

[40] *Ibidem*, p. 28. Constantin Loghin, în ILRB, 1996, p. 61, scrie despre *Cucoşul curcănit* şi *Mărturia parohului bucovinean*: „Este această dojană foarte caracteristică, pentru că o aruncă un preot mai ales colegilor săi, pe atunci singura categorie de intelectuali români, cărora le plăcea să se umfle în penele împrumutate ale culturii germane şi cari preferau să fie preoţi internaţionali ortodocşi, un tip creat de episcopul de tristă memorie Eugeniu Hacman. Un astfel de preot anonim publică o poezie în «Calendarul pe anul 1848» şi poate spune despre sine numai lucruri cam de felul acesta: «Eu sunt preot, eu sunt om, / Eu sunt paroh, eu sunt domn, / Eu sunt soţ, eu sunt bărbat, / Eu sunt tată pentru sat»". Şi Ion Nistor este aproape, ca interpretare, de Constantin Loghin, în *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, ediţia a II-a, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2003, p. 47.

[41] „Calendariu pentru Bucovina ...", Cernăuţi, 1846, p. 37-38.

curentele lingvistice ale vremii, expuse sub forma unui monolog, prin accentul satiric (depăşit, prin vervă şi uşurinţa versificaţiei, doar de satira *Calendarul vechi către cel nou*, publicată în calendarul pe 1848), prin prospeţimea unor imagini şi pregnanţa cu care e comunicată ideea poetică: respectul pentru limba română, păstrarea ei nealterată. Constantin Loghin consideră această poezie „interesantă", „pentru că ea ne dovedeşte că în unele cercuri româneşti exista o conştiinţă naţională vie încă înainte de anul 1848[42]. Transcriem un grupaj de versuri din această „interesantă " poezie: „Maica fiul nu-şi iubeşte eu cum v-am iubit / Însă spre amare chinuri – voi m-aţi osândit / Pentru ce, vă rog să-mi spuneţi, voi mă părăsiţi? / Cum că cei mulţi de al meu nume încă vă roşiţi? / [...] Cred că vă veţi trezi din somnul, care v-au cuprins / Şi mă veţi cruţa pre mine cu fiescu adins / Ba' - precum în alte ştiinţă măşcat aţi păşit, / Cum şi în străine Muze v-aţi îndrăgit; / Nici de a voastră jună Muză voi nu veţi uita / Ci cunune să-mpletiţi – flori veţi căuta. / [...] Ce să fac încă pe aceasta tot să suferesc / Dacă sănguri unii din fi[ii]-ţ[i] îmi dau un chip rusesc, / Întru haină mă îmbracă ca aice să păşesc. – / Dar de aciştii n-aveţi grijă voi iubiţii fii! / Căci cum pere un glas sălbatec în nişte pustii / Va peri şi a celor sunet. De vă veţi scula / Şi de mine maica voastră grijă veţi purta..."[43].

„În aceste, două poezii – afirmă acelaşi Constantin Loghin – adie un vânt nou, este vântul care ne face să presimţim ceea ce ne va aduce anul 1848: trezirea radicală a conştiinţei naţionale din Bucovina"[44].

Preluând moştenirea epocii luminilor, Iraclie Porumbescu, S. Morariu-Andrievici, Teoctist Blajevici, T. Vasilovici, P. Dimitrovici deschid drumul, cu toată stângăcia vizibilă în multe creaţii, luptei pentru emancipare naţională şi pentru dreptate socială în Bucovina. Mai toţi scriu poezie. Sunt atraşi de valorile stabile ale clasicismului, cultivă fabula, satira, poemul, oda, imnul, sonetul, preţuiesc folclorul şi anunţă, târziu, prin câteva structuri tematice şi viziune, un romantism provincial, mai ales prin V. Bumbac şi I. Ieremievici (*O noapte pe ruinele Sucevii*).

În afară de câteva anecdote şi o povestire adaptată după A. S. Puşkin (*Viscolul*), proza acestor calendare este extrem de săracă. Un text însă reţine atenţia. Este cea dintâi construcţie epică din calendarele bucovinene. Intitulat *O iscusită viclenie*, este publicat în „Calendar pentru Bucovina pe anul 1844". Repovestirea păstrează, cu câteva excepţii, datele naraţiunii lui Herodot[45]. Într-o vreme când puţini scriitori bucovineni scriu poezie, versificând după modelul Alecsandri, textul surprinde prin câteva particularităţi interesante, chiar dacă despre originalitate încă nu poate fi vorba. Predomină aici poves-

[42] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 31.

[43] „Calendariu pentru Bucovina ...", 1846, p. 37-38, *passim*.

[44] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 32.

[45] Herodot, *Istorii*, vol. I, Cartea a II-a, CXXI, *Euterpe*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961, p. 183-186.

tirea la persoana a treia, dezvoltată în jurul unui proverb („Ulciorul atâta merge la apă, până toarta nu se rumpe"), alternând, în câteva locuri, cu persoana întâi. Vizibile sunt, deşi încă insuficient lucrate, planurile naraţiunii. Autorul (necunoscut) îşi trădează prezenţa prin anticipări, intervenţii („Dar nu era lui menit a gusta din rodul vicleniei sale"; „Nu este greu de gâcit..."), scurte digresiuni şi explicaţii, dialogul natural. Influenţa naraţiunilor din cărţile populare şi din eposul folcloric se simte prin rudimente ale unor motive narative (trecerea probelor), câteva mărturii ale oralităţii, gustul pentru fabulosul exotic şi formula finală tipică („Şi, cum să poveseşte, lângă iertare, fiica împăratului i-au fost împărătescul dar"). Jocul timpurilor, stăpânit cu siguranţă, evoluează în funcţie de planurile construcţiei. Atotputernic e încă perfectul compus, alternând cu viitorul. Imperfectul apare sporadic, dar cu efect. Naraţiunea este curgătoare, concentrată, abil construită prin acumulări, pentru a menţine interesul „consumatorului". Cuvinte, sintagme şi expresii specifice limbii vechi, uşor colorate regional, amintesc de legendele şi cronica lui Ion Neculce: „i s-au fost juruit de împăratul"; „ispitind ei aceasta în vro câteva rânduri"; „bucuros fiind a oblici"; „nu s-au celuit împăratul întru socotinţa sa"; „faţăritul neguţitoriu să făcea a se mânie şi a apăra"; „cari neobicinuita aceasta peţire ispitia"; „l-au prins ţapăn de mână [...] însă cuvântul i-au înghieţat în gură"; „ş-au luat nădejdea de a-l mai prinde cu vicleşug".

Sub titlul *Regele Egiptului Rampsinit şi fiii arhitectului*, povestirea, tot după Herodot, mai apare în „Calendar istoric şi popular...", Bucureşti, 1857, p. 127-129.

„Calendariul pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1854, carele este an de rând de 365 de zile", tipărit la Leov, în Tipografia lui Eduard Viniarj, include în partea literară a sumarului său, de nici 30 de pagini, două texte notabile. Pe lângă un text în versuri, *Dumnezeu. Imitaţie dupre Derjavin*, p. 57-60, acest tom publică un lung text în proză, nesemnat, *Rătăcirea. O poveste din veacul trecut*, p. 70-81, ce merită a fi discutat mai pe larg.

Acţiunea naraţiunii se petrece „pe la începutul jumătăţii cei de pe urmă a veacului trecut", când „furiea răsboiului" ameninţa „câmpiile cele de nenumărate ori cruşite de sânge" ale Moldovei şi Basarabiei, cu vagi trimiteri, probabil, la războiul ruso-turc din 1768-1774.

Printre cei care caută scăpare din faţa urgiei se află şi Sandu Ienache, „un neguţitoriu de la Hotin". Refugiindu-se la Suceava, „giupânul" cumpără o casă, în care deschide şi o „dugheniţă". Trudind aici, „noul sucevan" câştigă încrederea „lăcuitorilor" şi un nume de „om foarte de treabă". Într-o lume obişnuită a preţui vrednicia oamenilor „dupre cătimea averii", Mărioara, fiica sa, atrage repede atenţia celor interesaţi de căsătorie, prin „frumuseţea ei adevărată şi în floare".

Jupânul Sandu Ienache refuză, la început, cererile celor care o peţesc, pretextând că fiica sa are abia 15 ani şi este „prea tânără de măritat". Când tatăl

său avea „un chef bun să o zădărască", vorbindu-i de măritiş, „supărarea Mărioarei era gata", jupânul primind, pe deasupra, şi „probozeala" „mancăi copilei", „giupâneasa" Catrina, „o pildă de blândeţe şi bună cuviinţă".

Într-o dimineaţă de vară, Mărioara se grăbeşte să meargă la biserică, la Mănăstirea „Sfântul Ilie", unde era hramul patronului. Cu „heritisirele" părintelui, fata pleacă la mănăstire împreună cu mama sa, luând şi „un prinos" pentru „sfânta biserică" şi grăbindu-se să nu întârzie la liturghie. Slujba ţine mult, pentru că se face şi sfinţirea apei. Deoarece biserica era ticsită de norod, de căldură, la sfârşitul slujbei, Mărioara iese din biserică „scăldată în sudori" şi o roagă pe „mancă" să o lase să meargă în dumbrava din apropiere, ca să se „răcorească". Împreună cu alte copile, Mărioara intră în dumbravă, „zburdând ca un flutur după floricele". „Giupâneasa" Catrina o „priveşte cu duioşie", o vreme, pe copilă, nevrând „să-i strice zăbava", dar „un nour negru, rădicându-se despre apus", o obligă să o cheme la căruţă spre a pleca acasă înainte de a le prinde ploaia.

La intrarea în târg, însă, le ajunge furtuna, iar în târgul vitelor, de fulger şi trăsnet, „calul au smucit într-o parte şi călătoarele era jos". Doi tineri, „trecând chiar atuncea pe acolo", sar în ajutor şi, aflând că, „spre norocire, nimene nu era vătămat, le-au dus la o casă învecinată, că începu acum a se vărsa un puhoi de ploaie". Pentru că ploaia durează, tinerii rămân spre a-şi „petrece o vreme" aici, vorbind „de unele şi de altele".

Mărioara are acum răgaz să-i observe pe cei doi tineri: „unul din tineri avea ochi negri, sprâncene încordate laolaltă crescute, nas tras, păr negru ca pana corbului, făptura trupului ca de urieş şi totuş[i] i se păru că ar fi de fire blând şi bun ca un m[i]el, arătând o co[m]pătimire ca un frate". Acesta era Ilucă Pletă, „calfă la un blănariu", „dară totodată un calfă între holtei[i] la posne [pozne] şi şotii" din Suceava. În acest fel, „neprevăzuta întâmplare" deşteaptă în inima Mărioarei „un până atuncea necunoscut simţimânt", iar în inima tânărului „se aprinse scânteiul dragostei cel ce era acu răsărit".

Lui Ilucă, tânărului pentru care Mărioara era până acum doar un „puişor drăgălaş", cu „ochişori frumoşi" şi „trupuşor celibiu", fata pe care o salvase în târgul de vite din Areni devine „un îngeraş întrupat", de ai cărui „nuri" se simţi „cu totul fărmăcat".

După încetarea ploii, Ilucă le conduce pe „călătoare" acasă, primeşte mulţumirile jupânului Sandu Ienachi şi, întors la cămin [acasă], începe „a visa un vis de nădejde". De acum, tinerii se caută şi se întâlnesc, de fiecare dată însufleţiţi de amor, „un feliu de farmazonerie", care se „îndestulează din cele mai simple semne", „singură căutătura" fiindu-le „încredinţătoriul tălmaci al dragostei". Timpul acestei iubiri nemărturisite sieşi şi celuilalt (de „tăcută adoräciune") este curmat de o întâmplare neaşteptată.

Într-una din zile, la masă, jupânul Sandu Ienachi îi comunică fetei că „amândoi Condurachii" au fost în peţit „în numele ficiorului bacalului Gavril

Talpă". Mărioară îl roagă, însă, pe părintele său să nu o „năcăjască cu peţitul", că nu-i este „aceasta în cap". Tatăl încearcă să o convingă pe Mărioara că nu poate să rămână mereu aşa pe lângă părinţii săi bătrâni şi că a venit vremea să o vadă „în stare bună", de care să se bucure cu toţii, Dumitrachi fiind „un holtei de treabă", din „părinţi cinstiţi" şi „cu avere", căsătoaria cu el însemnând, astfel, „o bună nădejde" că aceasta va fi „norocită". Mărioara, căreia „i se deşchise noianul dragostei către Ilucă", priveşte „cu spaimă la manca sa" şi simte că „spaima îi strânse p[i]eptul în chingă". Înţelegând din vorbele mancei că hotărârea măritişului ei este nestrămutată, Mărioara simte că „i s-a făcut numai negru înaintea ochilor" şi, înainte de a se prăbuşi, le cere părinţilor săi, insensibili parcă, „Nu mă daţi după acela!"

„Sălindu-se Mărioara a descoperi taina inimii sale părinţilor", se apropie de Ancuţa, „fata de casă", care, „în scurt, au înţăles unde o doare". În timp ce pregătirile de nuntă sunt în toi, Ancuţa „unelteşte" între Mărioara şi Ilucă întâlniri, în care cei doi îşi făgăduiesc „credinţă până la moarte".

Deznădăjduit, Ilucă se duce la o vrăjitoare, care îl sfătuieşte pe flăcău să-şi fure „ibovnica" şi să o ascundă o vreme, până când va veni însuşi jupânul Sandu Ienachi să-i ceară să o ia de nevastă. Sfatul vrăjitoarei, deşi nu era nou pentru el, i se păru tânărului amorezat „o unică mijlocire" de a nu o pierde pe Mărioara.

Cu două săptămâni înainte de „sărbarea de nuntă", Mărioara „era mai moartă", în timp ce Ancuţa începe acum „cu tot adinsul a o smomi" ca să fugă cu iubitul ei. Ilucă îl convinge pe preotul de la Ionaci - probabil, Ionăşeni - să-i cunune pe ascuns, avându-l drept naş pe „un om pătimaş", vechi prieten de-al „tătâne-său", iar pe Ancuţa „hotărâtă de nună".

După clipe grele, de ezitări, când gândul la părinţi este gata să o abată de la planul fugii de acasă, Mărioara părăseşte casa părintească împreună cu Ancuţa, urcându-se într-o sanie, care porneşte „ca o săgeată" la întâlnirea cu Ilucă în biserica din Ionaci / Ionăşeni.

Ca să nu întârzie la preot, Ilucă apucă drumul „de-a dreptul prin câmp, fără a băga de samă de omăt, care în deşi fluturi cădea". „Dragostea şi cugetarea cum că în scurt va îmbrăţoşa pe iubita sa ca soţie" îl făcură pe flăcău să uite de „vicol [viscol] şi de toate". Treptat, calul dă semne de oboseală, apoi Ilucă, trezit la realitate, „cu spaimă vede că rătăceşte". Ajunge greu, într-un târziu, „la bisericuţa cea din câmp". Aici nu găseşte, însă, pe nimeni şi, crezând că Mărioara şi Ancuţa s-au dus la preot, după ce l-au tot aşteptat, merge şi el într-acolo. Ajungând, întră în casa preotului şi o caută pe Mărioară, dar găseşte numai „tulburată faţa a preotului şi a naşului său", care îi spun „o poveste care face de i se su[i]e părul în cap".

„Cu inima zdrobită şi cu nădejdi stânse", tânărul se întoarce la Suceava şi, după câteva zile, „se face nevăzut".

A doua zi, jupânul Sandu Ienachi, înainte de a pleca la biserică, o găseşte pe copila sa cu capul „fierbinte ca focul". „Mărioara – notează naratorul – zăcea în fierbinţală fără simţire". În „fierbinţala boalei", Mărioara le spune părinţilor „toate întâmplările", dar aceştia nu reţin decât că „fiica lor hrăneşte învăpăiată dragoste cătră Ilucă".

După „o îndelungată zăcoare", trupul fetei este „sfâşiet de vărsat şi inima ei, sdrobită de înşelatele nădejdi". Fiind „moartă pentru lume", logodnicul ei „n-au gândit mai mult să se căsătorească cu cea stricată de vărsat". „Fluturaşul cel vesel şi sprinten" din ziua de Sfântul Ilie, desfătându-se în dumbravă, ajunge o „stricată de vărsat", „moartă pentru lume". Mărioara o pierde apoi, după numai un an, pe „manca" sa şi „se cere la mănăstire", unde este primită cu numele de „maica Marda" (Marta).

„Într-o noapte din cele pâcloase ale toamnei", preotul Simeon din Pătrăuţi este chemat la capătâiul unui „muritoriu" care „pofteşte să se spovedească". La mănăstire, preotul află un rănit, găsit de oameni lângă drum. După ce-şi revine, rănitul îi cere preotului să-l îngroape creştineşte, mărturisindu-i „viaţa sa cea învăluită". Muribundul vrea ca şi maica Marda / Marta să audă spovada sa, neguţătorul Ionică Cercel de la Botoşeni, orfan de părinţi, despre „lumea cea plină de ispite şi deşartă". Într-una din călătoriile sale, poposeşte la un ratuş [han], unde cinsteşte cu câţiva cunoscuţi un pahar de vin. După popas, rătăceşte drumul şi ajunge în cele din urmă în câmp, lângă o bisericuţă. Aici preotul îl pune lângă o fată şi îl cunună, după care, felicitându-l, îi cere să-şi sărute nevasta. Aceasta – Mărioara, fata negustorului Sandu Ienachi din Suceava –, privindu-l „cu spaimă în faţă ca la o stafie", strigă: „Vai de mine, ce aţi făcut, acesta nu-i el!". Negustorul proaspăt cununat „sare afară", urcă în sanie şi pleacă. Multă vreme el crede că aceste întâmplări sunt plăsmuiri ale „fantaziei fierbinţelei", dar, mai târziu, realizează că „toată călătoria şi rătăcirea" reprezintă un adevăr: şi-a legat viaţa cu o necunoscută. „Muritoriul" îi cere preotului să caute a o descoperi pe „nevasta cea fără de bărbat" şi să-i ceară pentru el „iertăciune", precizând totodată că-i lasă ca zestre averea sa.

La sfârşitul povestirii pe care o ascultă, monahia Marda / Marta varsă „râuri de lacrimi", fiind impresionată că soarta i-a hărăzit, astfel, ca ochii să-i închidă bărbatului necunoscut chiar ea, „necunoscuta lui soţie".

Ilucă, umblând de colo colo, ajunge la Iaşi. Intră într-o slujbă, dar lucrul nu se prinde de dânsul. Se „dedă la beţie", întovărăşindu-se cu nişte „blăstămaţi" care îi prădau pe cei cu avere. Aşa, dintr-o rătăcire în alta, Ilucă „se făcu primejdios soţietăţii omeneşti, până ce căzu în mâna dreptăţii".

Textul reţine atenţia lui Liviu Marian într-un studiu, *Puşkin în româneşte. O povestire din 1854, prelucrată după Puşkin*, publicat în volumul *Contribuţiuni*

la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea[46]. După Constantin Negruzzi (1808-1868), Alecu (Alexandru) Donici (1806-1865) şi Constantin Stamati (1786-1869), care transpun în limba română din creaţia poetului rus îndeosebi poezie: *Şalul negru* (1838); *Ţiganii* (1837); *Povestea povestelor* (1843), „Calendariul pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1854" tipăreşte un text în proză, o localizare (imitaţie) după nuvela *Viscolul*, scrisă de Alexandr Sergheevici Puşkin (1799-1837) în 1830 şi inclusă în ciclul *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin*.

În lucrarea menţionată, Liviu Marian prezintă „pe scurt cuprinsul ambelor povestiri"[47], pentru a ilustra faptul că în cazul textului din calendarul românesc de la Cernăuţi „avem de a face cu o imitaţie sau mai bine zis o localizare, cu amplificări şi desvoltări largi, personale"[48]. Lectura noastră şi aprofundarea analizei succinte a profesorului bucovinean subliniază „izbitoarea asemănare" a celor două povestiri, nuanţând demonstraţia. În amândouă cazurile, avem de-a face cu acelaşi subiect (iubirea nefericită a celor doi tineri, alimentată de părinţii care se opun căsătoriei; suferinţele mari ale tinerilor; viscolul din noaptea nunţii, care îi desparte pentru totodeauna ori pentru un timp mai lung; sfârşitul tragic al celor doi bărbaţi îndrăgostiţi: Vladimir Nicolaevici, Ilucă Pletă) şi aceleaşi elemente principale ale povestirii: condiţia familiei (condiţia socială bună a părinţilor: Gavril Gavrilovici R., Sandu Ienachi; fata cu acelaşi nume de botez: Maria / Maşa Gavrilovna - Mărioara Ienachi); iubirea fetei pentru un tânăr neagreat de părinţi (Vladimir Nicolaevici, „un soblocotenent sărac" - Ilucă Pletă, „calfă la un blănariu" din Suceava); fata din casă - confidentă şi complice în povestea de dragoste a tinerilor nefericiţi, care încearcă zadarnic să-şi salveze iubirea („slujnica", personaj episodic, fără nume, în naraţiunea lui Puşkin - Ancuţa, „fata de casă" a „giupânului" Sandu Ienachi); fuga pe viscol la cununie; rătăcirea logodnicului din cauza viscolului; apariţia la biserică, întâmplător, a unui tânăr străin (ofiţerul Burmin, aflat în drum spre regimentul său staţionat în Vilno - negustorul din Botoşani, aflat într-o călătorie stranie, de afaceri); cununia în grabă; stupoarea fetei şi dispariţia „soţului" (Burmin, colonel de husari, „un tânăr foarte simpatic" şi înstărit - Ionică Cercel, „neguţitoriul din Botoşeni"); reîntâlnirea, în pragul morţii, cu „nevasta cea fără de bărbat" (deznodământ fericit în textul rusesc - sfârşit tragic în transpunerea / „prelucrarea" de la Cernăuţi).

[46] Liviu Marian, *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, 1927, p. 85-92. Studiul, mai bine spus, *Capitolul VIII* al tezei sale de doctorat, reprezintă un fragment din monografia *Puşkin, legăturile sale cu românii şi literatura românească*, cum precizează autorul într-o notă de subsol, lucrare rămasă, din păcate, numai ca proiect anunţat.

[47] *Ibidem*, p. 88-90.

[48] *Ibidem*, p. 87.

În „povestirea românească", autorul necunoscut „descrie mai pe larg mediul", „dă proporţii mai desvoltate introducerii" şi încheierii. Spre deosebire de textul rusesc, sfârşitul naraţiunii din textul calendarului din Bucovina introduce câteva „elemente noi": „călugărirea" fetei, rănirea aducătoare de moarte a „soţului ei necunoscut", în acord cu „subiectul romantic" al naraţiunii. În localizarea din „Calendariul pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1854", sfârşitul povestirii este „pronunţat tragic", iar textul cuprinde câteva „elemente din viaţa bisericească": participarea la liturghia de la Mănăstirea „Sfântul Ilie", de hramul acesteia, călugărirea Mărioarei, întâlnirea monahiei Marta cu „soţul" ei la Mănăstirea Pătrăuţi, spovedania muribundului.

„Detaliurile vieţii moldoveneşti din Bucovina", în special din Suceava şi împrejurimi, elementele de natură religioasă, „tendinţa moralizatoare" de la sfârşitul nuvelei („răsplata cerească" pentru Ilucă Pletă, care se pierde ca om „dintr-o rătăcire în alta") ar fi argumente – susţine Liviu Marian – ce ne-ar ajuta să credem că autorul localizării subiectului este un preot din Bucovina. Numele invocate într-o notă de Liviu Marian sunt: Teoctist Blajevici, Silvestru Morariu, Gavril Berariu, Iraclie Porumbescu, cu menţionarea unor argumente în plus pentru Samoil Morariu Andrievici. Acestora li se adaugă „limba bogată", frumoasă şi cursivă în care este scrisă povestirea, cuvintele şi formele arhaice (între care, câteva germanisme şi „pumnulisme"), precum şi unele regionalisme,cuvinte şi forme populare specifice graiului bucovinean, al căror inventar noi îl extindem însă: *acolè*, *„a despune după voie"*, *adoràciune*, *„armiea rosiiană"*, *„a-şi depune mărturisirea"*, *„bieţii pământeni"*, *Botoşeni*, *Catrina*, *„câmpiile cruşite"*, *cătră* (către), *celibiu* (frumos, graţios), *„(a se) cere la mănăstire"*, *crunt* (sângeros, însângerat), *deşchise*, *diată*, *dugheniţă*, *dupre* (după), *fărmăcat*, *fierbânţală*, *giupân*, *giupâneasă*, *heritisire* (laudă, felicitare, binecuvântare), *holtei*, *îmbrăţoşa*, *înţăles*, *lăcuitor* (locuitor), *leşi* (polonezi), *lângoare*, *mancă*, *năcăjască*, *„nădejdi stânse"*, *năduh*, *neguţitoriul*, *nepace*, *nevrere*, *nimene*, *noimă*, *norod*, *omăt*, *pâclos*, *peţit*, *„pofteşte să se spovedească"*, *posne* (pozne), *prejmete* (împrejurimi), *„prejmetele cruntei încăerări"* (împrejurimile sângeroasei încăierări), *probozeală* (dojană, mustrare), *ratuş* (han), *rădicându-se*, *samă*, *săindu-se* (sfiindu-se), *săli* (sili), *săneaţă*, *sărbare* („sărbare de nuntă"), *smomi* (ademeni), *soţietăţii*, *stâlcit*, *sucevan*, *şótie* (ghiduşie, năzbâtie), *tălmaci*, *urieş*, *vătămat*, *vicol* (viscol), *zăbavă*, *zădărăsc*.

Portretul lui Ilucă Pletă, surprinzător prin concizie şi expresivitate, descrierea viscolului în care tânărul înamorat se rătăceşte în drum spre biserică, simţul epitetului, comparaţiei şi superlativului stilistic („trupuşor celibiu", „tăcută adoràciune", „învăpăiata dragoste", „tulburata faţă a preotului", „inima sdrobită", „nădejdi stânse", „bună nădejde"; „zburdând ca un flutur", „trup ca de urieş", „păr negru ca pana corbului", „blând şi bun ca un miel", sania porneşte „ca săgeata", privindu-l „cu spaimă în faţă ca la o stafie", capul „fierbinte ca focul"; „începu acum a se vărsa un puhoi de ploaie", „varsă râuri

de lacrimi") sunt alte câteva reuşite ale transpunerii, care, la o analiză atentă, în paralel, a textelor, dezvăluie reuşite şi note de originalitate meritorii pentru epoca în care aceasta apare, calităţi ce apropie textul de o realizare pe nedrept ignorată astăzi.

Traducerea de la Cernăuţi trebuie apreciată, nu în ultimul rând, şi pentru exerciţiul în sine al scrierii / scriiturii, de folosire a limbii române într-unul dintre puţinele periodice româneşti ale vremii, de „mlădiere" a limbii materne şi de exploatare a resurselor ei expresive, pentru contribuţia la educarea gustului lecturii, în limba maternă, în societatea bucovineană a vremii (în lumea satelor şi a târgurilor deopotrivă), precum şi pentru difuzarea valorilor literaturii universale în spaţiul lumii româneşti. Aceasta se întâmpla într-o perioadă în care legăturile culturale ale Bucovinei cu celelalte provincii româneşti se aflau la începutul unei noi etape, de revigorare, primind influenţe binefăcătoare mai cu seamă din Transilvania.

Autorul acestei traduceri, în opinia noastră, este, cu siguranţă, preotul Samoil Morariu Andrievici, „parohul de la Ceahor" şi viitorul mitropolit Silvestru al Bucovinei şi al Dalmaţiei, care întocmeşte calendarul în perioada 1848-1873. La toate cele afirmate mai sus, adăugăm şi faptul că în Bucovina, ca peste tot în lumea românească a vremii, redactorul calendarelor include frecvent în sumarul acestora, uneori la început, înainte de partea calendaristică propriu-zisă, dar mai ales în partea literară a acestora, şi texte proprii, pe care de cele mai multe ori nu le semnează.

Din acest singular comentariu, făcut pe marginea unui text apărut într-un calendar românesc din Bucovina veacului al XIX-lea, pentru justeţea observaţiilor, noi transcriem un scurt fragment de la sfârşitul capitolului: „Oricum, arta cu care a fost localizat *Viscolul* lui Puşkin în româneşte, desvoltările largi şi adaosurile originale, descrierile vii şi colorate şi nu mai puţin limba bogată şi aleasă ne dovedesc că Bucovina românească de la mijlocul veacului XIX avea un prozator de talent, care, în împrejurări mai prielnice, s-ar fi putut ridica poate la înălţimea unui Costache Negruzzi"[49].

Profesorul Liviu Marian este singurul bucovinean care a zăbovit asupra acestei traduceri. În zilele noastre, Constantin Hrehor, preot, poet, grafician, eseist, în lucrarea sa de doctorat consacrată lui Silvestru Morariu Andrievici, menţionează transpunerea aceasta numai într-o notă de subsol, după ce se

[49] *Ibidem*, p. 92. Într-o notă de subsol, profesorul Liviu Marian consemnează şi câteva observaţii critice referitoare la transpunerea operei în limba română: „Ca aproape toţi traducătorii noştri din ruseşte, aşa şi traducătorul (anonim) al *Viscolului* păcătu[i]eşte în traducerea sa prin: superficialitate, erori, neglijenţă de stil şi îndeosebi prin suprimarea în traducere a celor 12 versuri ale poetului rus Jucovschii [Vasili Andreevici Jukovski, 1783-1852], puse de Puşkin ca motto în fruntea povestirii sale. Aceste versuri, în care se descrie un viscol, par să-i fi servit lui Puşkin ca isvor de inspiraţie pentru povestirea sa" (p. 92).

referă la fabula *Cucoşul curcănit*: „Samuil Andrievici va publica în «Calendariul pentru Bucovina» pe 1853 povestirea *Viscolul* de Al. Puşkin, sub titlul *Rătăcirea* şi tot acolo şi traducerea din Derjavin, schiţa *Dumnezeu*”[50], omiţând să o includă, însă, în opisul lucrărilor acestui învăţat ierarh bucovinean[51]. Nu ştim dacă C. Hrehor a văzut calendarul, dar suntem siguri că n-a citit această „poveste” din alt veac, altfel i-ar fi trezit, poate, interesul. Tipărirea povestirii, cu caractere chirilice, într-un periodic cu un destin vitreg, dimensiunea textului, inapetenţa cercetătorilor de astăzi pentru literatura din prima parte a secolului al XIX-lea ar fi, apoi, alte câteva explicaţii pentru „abordări” de acest tip.

În concluzie, cea dintâi transpunere în limba română a nuvelei lui A. S. Puşkin, fondator al literaturii ruse moderne, publicată în 1830, se face, aşadar, în Bucovina, la Cernăuţi, unde versiunea apare în 1854, cu un secol înainte de traducerea lui Puşkin efectuată de un alt bucovinean, Eusebiu Camilar (1910-1965), membru corespondent al Academiei Române, în 1954[52].

În Almanahul literar al „Calendariului pentru ducatul Bucovinei” din 1859, S. Morariu-Andrievici publică evocarea *Codrul Cosminului*, valorificând şi tradiţia locală (legenda referitoare la „Fântâna lui Sobieski”). Textul nu are nimic din frumuseţea celui din 1844 şi nu prezintă interes literar.

La biblioteca Muzeului Bucovinei din Suceava, în Fondul „Leca Morariu”, noi am identificat 13 exemplare din acest calendar, necercetate până în prezent (1842, 1844, 1848, 1852, 1858, 1859, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1869)[53].

O înrâurire însemnată asupra vieţii culturale a românilor a exercitat-o *Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina*, înfiinţată la Cernăuţi, în 1865, provenită din *Reuniunea română de lectură în Cernăuţi*, înfiripată la iniţiativa unor intelectuali şi oameni politici din Bucovina, în 1862[54]. Aceasta a devenit „un centru general şi comun de întâlnire şi de consfătuire asupra tuturor cestiunilor culturale şi literare”, „un focar de lumină şi un izvor nesecat

---

[50] Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu Andrievici*, Cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Iaşi, Editura Timpul, 2009, p. 32.

[51] *Ibidem*, p. 137-138.

[52] Vezi *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin*, în volumul A. S. Puşkin, *Opere alese*, vol. II, ediţie îngrijită de conf. univ. Tamara Gane, Bucureşti, Editura „Cartea rusă”, 1954, p. 255-267. Ciclul, datat 1830, cuprinde: *Cuvântul editorului*, p. 238-242; *Împuşcătura*, p. 242-255; *Viscolul*, p. 255-267; *Dricarul*, p. 267-273; *Căpitanul de poştă*, p. 273-284; *Domnişoara ţărăncuţă*, p. 284-303. Toate cele cinci povestiri, potrivit precizării de la p. 303, sunt traduse de Eusebiu Camilar. Dintre ediţiile mai noi: A. S. Puşkin, *Dama de pică şi alte povestiri*, Iaşi, Editura Polirom, 2013, 240 p. În sumarul acestui din urmă volum găsim: *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin*, p. 5-9; *Împuşcătura*, p. 10-25; *Viscolul*, p. 26-40; *Dricarul*, p. 41-49; *Căpitanul de poştă*, p. 50-64; *Domnişoara ţărăncuţă*, p. 65-87; *Sfârşitul povestirilor lui Ivan Petrovici Belkin*, p. 88-103; *Timpuri străvechi*, p. 104-108; *Dubrovski*, p. 109-197; *Dama de pică*, p. 198-228; *Kirdjali*, p. 229-238.

[53] Vezi Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, 1981, p. 424-426.

[54] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 79-82.

de viaţă şi de însufleţire pentru adevăr şi pentru tot ce este bun, frumos şi nobil"[55], închinându-şi întreaga activitate pentru impunerea „cultului ţării româneşti", „luptei permanente a neamului nostru la marginea de nord a teritoriului etnic"[56]. Societatea a editat revistele lunare „Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina" (1 martie 1865-31 decembrie 1869) şi „Aurora română" (1 august 1881-15 decembrie 1882; ianuarie-august 1884)[57], având o contribuţie însemnată la opera de redeşteptare naţională a românilor bucovineni[58].

Între anii 1874 şi 1885, societatea editează, la Cernăuţi, un calendar, întocmit de Mihai Miron Călinescu, în perioada 1874-1881, de Ion I. Bumbac, pe anii 1882 şi 1883, şi de Calistrat Coca, în 1884 şi 1885, toţi trei secretari ai societăţii. Din 1875, partea literară şi culturală se intitulează *Almanah*. „Calendariul..." acesta are meritul de a fi contribuit la promovarea limbii române literare. Se remarcă articolele semnate de I. G. Sbiera: *Unele recugetări despre starea culturală la poporul din Bucovina*[59], *Originea românilor*, cuprinzând referiri la variantele termenului *valah*, originea numelui *român* şi formarea poporului român[60], *Conceptul „naţiune" şi însemnătatea graiului naţional*[61]. În „Calendariul..." pe 1882, Ion I. Bumbac semnează articolul *Unele puţine despre «Noua ortografie»*[62] şi tipăreşte, în continuare, *Regulile generale şi Regulile speciale* ale noii ortografii. Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina este primul calendar care apare aici cu noua ortografie stabilită de Academia Română, în urma Raportului din 8 aprilie 1880, marcând, în plan mai larg, izbânda maioresciană de a impune o nouă direcţie în domeniul limbii.

„Calendariul poporului bucovinean..." care a apărut, la Cernăuţi, între anii 1888 şi 1913, întocmit de Samoil Morariu Andrieviei (1888-1900) şi Eugen Neşciuc (1895-1913), are ca direcţie de preocupare şi cultivarea limbii. În „Calendariul..." pe anul 1900, în cadrul rubricii literare şi culturale intitulate *Partea de petrecere*, apare articolul *Lupta pentru şcoală*. într-un grupaj amplu: *Din suferinţele noastre*[63]. Autorul scoate în relief rezistenţa tenace a cărturarilor români în faţa persecuţiilor şi încercărilor de deznaţionalizare întreprinse de

[55] I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 19.

[56] Gr. Nandriş, *Cuvântul editurii*, prefaţă la *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, vol. I, Cernăuţi, Editura Mitropolitului Silvestru, 1938, p. V-VII.

[57] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 83, 188-189; I. Hangiu, DPLR, 1996, p. 143, 54.

[58] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 83-99.

[59] „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", Cernăuţi, 1875, p. 90-94.

[60] *Ibidem*, 1879, p. 81-108.

[61] *Ibidem*, 1881, p. I-XIX.

[62] *Ibidem*, 1882, p. 75-80.

[63] „Calendariul poporului bucovinean ...", Cernăuţi, 1900, p. 66-91.

stăpânirea habsburgică: „Până când ceaţa dimineţei ce se rădică din acest pământ va aminti lumei cum aburea odată sângele cald al strămoşilor noştri căzuţi în lupta pentru lege, limbă şi moşie, până atunci curajul nostru nu va scădea şi de drepturile noastre nu vom uita"[64].

Lupta îndârjită a românilor este susţinută de fruntaşii politici, de preoţime şi de gazetari. Se duce curajos în sfatul ţării, în coloanele publicaţiilor „Patria" şi „Deşteptarea", cu convingerea că „prin şcoală omul ajunge la măriri şi popoarele la bunăstare, dar numai atunci când şcoalele sunt întocmite astfel ca să aducă foloasele cele mai bune ce pot aduce. Într-o ţară în care se vorbesc mai multe limbi, şcoalele trebuie să fie astfel întocmite, ca toate popoarele să se poată folosi de ele în asemenea măsură, toate limbile să fie deopotrivă băgate în seamă"[65].

Situaţia dramatică a şcolilor din Bucovina provoacă, în 1899, în dieta ţării, „viforul cel mai mare": „Limba noastră românească e nebăgată în seamă peste tot, dar mai ales prin şcoli"[66]. În satele cu populaţie eterogenă, acolo unde trăiesc români şi ruteni, „limba românească se scoate pe un cap afară din şcoală şi copiii noştri sunt siliţi să înveţe ruseşte..." [limba ruteană / limba ucraineană][67]. Rezultatul acestei politici este că „în modul acesta am pierdut noi pământul de peste Prut şi peste tot locul unde au pătruns ruşii" [slavii, rutenii][68].

Paginile acestui calendar sunt o cronică a vremii „de mare fierbere între români", când „valurile amărăciunei" creşteau zilnic. Sunt ilustrative fie şi numai titlurile articolelor din acest grupaj: *Înaintarea ruşilor* [rutenilor][69], *Prigonirea tinerilor români*[70], *Confiscările „Patriei"*[71], *Espulzarea fraţilor Branişte*[72], *Deputaţii români în faţa prigonirilor*[73], *Umilirea bisericei noastre*[74], *Învinuirea preoţimei române*[75]. Articolul *Cabinetele noastre de cetire*[76] evidenţiază preocuparea „bărbaţilor luminaţi" de a-i îndruma pe românii din sate pe „calea cea mai bună", pe care mergând să-şi lumineze mintea şi să-şi uşureze traiul. Aceste cabinete trebuiau să devină „şcoala celor vârstnici", „o mare

[64] *Ibidem*, p. 67.
[65] *Ibidem*, p. 76.
[66] *Ibidem*, p. 76.
[67] *Ibidem*, p. 77.
[68] *Ibidem*.
[69] *Ibidem*, p. 78.
[70] *Ibidem*, p. 79.
[71] *Ibidem*, p. 79-80.
[72] *Ibidem*, p. 80-83.
[73] *Ibidem*, p. 83.
[74] *Ibidem*, p. 83-84.
[75] *Ibidem*, p. 84-86. Pentru o radiografie a perioadei 1898-1904 din istoria Bucovinei, vezi şi Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898-1904*, ediţie îngrijită, note, comentarii şi cronologie de Marian Olaru, Cuvânt-înainte de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.
[76] „Calendariul poporului bucovinean ...", Cernăuţi, 1900, p. 99-106.

cinste pentru sat şi pentru români", în care, adunându-se, oamenii să afle hrana adevărată pentru mintea lor doritoare de luminare.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901" tipăreşte cântecul macedo-român *Părintească poruncă* (*Părintească dimândare*), devenit imnul acestor români sud-dunăreni: „De sub pietrile de la morminţi / Strigă ai noştri buni părinţi, / Blăstăm mare să aibă în casă / Care limba lui o lasă, // Care lasă limba lui, / Să-l ardă para focului, / Să se sfarme viu pe loc / Să-i se frigă limba-n foc. // Care fuge de a lui mumă / Şi de părintescul nume, / Fugă-i dorul Domnului / Şi dulceaţa somnului!"[77]

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1902", în *Partea literară*[78] acordă un spaţiu amplu problemei păstrării limbii, concepută într-un adevărat program de pedagogie populară / naţională de esenţă populară. „Scrierea poporală" *Moşia şi limba noastră* este un îndemn stăruitor adresat sătenilor la muncă („arma potrivită / pentru orişice ispită", „mare mângâiere", „a vieţii dulce miere") şi la un trai cumpătat. Refuzul straielor străine pripăşite prin sate, care schimonosesc „portul mândru românesc", sfatul de a semăna in şi cânepă, „ca femeile să toarcă, să zolească, să ţese, să albească, să coase, cămăşi cu-altiţe", la purtarea „straielor de fală / a naţiei româneşti", trimiterea copiilor la şcoală, pentru că „mintea luminată-i / cea mai tare armă-n lume", îndemnul de a nu vinde pământul, de a nu face împrumuturi, cu dobândă mare, de înmulţire şi de stăpânire a pământului, „avuţia cea mai mare", „cel mai preţios odor" pentru neam, „temelia vieţii noastre de aici", care trebuie preţuit ca şi viaţa[79], completează acest program de pedagogie adaptat cerinţelor vremii.

Sunt interesante şi articolele *Cu şcolirea copiilor noştri ne putem primejdui pământul*[80] şi *Ce să facem ca să nu ne primejduim pământul cu şcolirea copiilor*[81]. Citām un fragment din cel dintâi: „Şcolirea copiilor români cu plăţi aşa de mari pentru mâncare şi gazde este primejdie pentru pământul nostru şi asta defel nu-i bine. Pământul, pământul, el este mama care ne ţine viaţa, şi de aceea cu mâni cu picioare trebuie să ne lipim de dânsul şi pentru niciun bine în lume să nu-l înstrăinăm"[82]. Cel de-al doilea îi îndeamnă pe săteni să cumpere case prin târguri, care să fie gazde pentru copii, spre a nu mai plăti chirii şi pentru a nu mai cheltui sume atât de mari pentru susţinerea acestora la şcoală[83].

Primejdia cea mai mare de pierdere a pământului strămoşesc este înstrăinarea românilor bucovineni de limba română. Aceasta este explicată şi ilustrată în materialul *Cea mai mare primejdie pentru pământul nostru ar fi înstrăinarea*

---

[77] *Ibidem*, p. 85.
[78] „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1902", Cernăuţi, p. 57-134.
[79] *Ibidem*, p. 59-61.
[80] *Ibidem*, p. 85-87.
[81] *Ibidem*, p 87-92.
[82] *Ibidem*, p. 87.
[83] *Ibidem*, p. 91.

noastră de limba românească:[84] „Dacă un român se înstrăinează de limba românească, atunci şi tot pământul lui şi toată averea lui şi toată familia lui se înstrăinează de naţia românească şi aşa omul acela face daună cumplită neamului său"[85]. Astfel de oameni sunt consideraţi „vânzători de neam": „În vremile trecute noi, românii bucovineni, am avut sute de mii de vânzători de neam, pentru că sute de mii de fraţi de ai noştri mai ales din satele de peste Prut s-au înstrăinat de limba românească şi s-au dat la limba rusască [ruteană, ucraineană]. Acei fraţi ai noştri s-au făcut vânzători de neam din neştiinţă, ei adecă n-au ştiut bieţii ce preţ mare are graiul strămoşesc şi de aceea nime nu-i poate osândi. În ziua de azi însă românul acela care s-ar lăsa de limba sa, ar fi vrednic de cea mai mare ocară şi ură, pentru că acuma nu-i român în Bucovina ca să nu ştie vorba învăţatului neamţ Hoffman care zice că «limba românească e aşa de frumoasă şi bogată, încât cu deosebire s-ar potrivi să fie vorbită de cel mai luminat popor de pe lume"[86]. Aceeaşi idee este reluată şi în *Istoria, pe scurt, a limbei româneşti*[87] din calendarul pe acelaşi an: „Cine vrea să ştie cât de prigonită a fost limba românească la noi în Bucovina, acela cetiască cartea *Părţi din istoria românilor bucovineni* de Constantin Morariu, Cernăuţ[i], 1893. Cetind cartea aceea, va vedea fiecare că noi ne-am perdut mai mult de jumătate de ţară numai din pricină că multă vreme nu ne-a păsat de fel de limba noastră, şi aşa, înstrăinându-ne de limba românească, am înstrăinat şi am adus în cea mai mare primejdie şi pământul nostru românesc"[88]. *Istoria, pe scurt, a limbii româneşti* este o demonstraţie pentru românii bucovineni despre latinitatea limbii române.

Articolul *Îmbărbătări la luptă pentru păstrarea limbei române*[89] oferă exemple din viaţa social-politică a românilor ardeleni. Acestea sunt completate cu ample fragmente ilustrative. Cel dintâi face parte din cuvântarea lui Simion Bărnuţiu rostită la Adunarea românilor din 3/15 mai 1848 de la Blaj: „Să nu ne vindem ţara şi limba, că, dacă le-am perde o dată, nu le mai putem câştiga. [...] De frica luptei nu vă daţi înapoi de la apărarea naţiei. Gândiţi la aceea că alte popoare s-au luptat sute de ani ca să iasă din robie. Dară când vi s-a părea că lupta nu se mai poate purta, când greutăţile se vor rădica asupra voastră ca valurile turbate ale mării asupra unei corăbii, când diavolul întunerecului va dezlega pe toţi necuraţii săi şi-i va trimite să rupă legăturile frăţiei voastre şi să vă abată de la iubirea naţiei noastre la iubirea de idoli străini, atunci aduceţi-vă

[84] *Ibidem*, p. 92-94.
[85] *Ibidem*, p. 93.
[86] *Ibidem*.
[87] *Ibidem*, p. 94-96.
[88] *Ibidem*, p. 95-96.
[89] *Ibidem*, p. 96-98.

aminte că strămoşii noştri ni strigă din morminte: [...] Rămâneţi credincioşi neamului vostru şi limbei voastre [...] şi le apăraţi ca lumina ochilor voştri!"[90].

Al doilea fragment este extras din cuvântarea lui Timotei Cipariu, rostită la deschiderea societăţii „Asociaţiunea Transilvană sau Ardeleană", din 1860, devenit, prin conţinut şi formă, antologic: „În durerile cumplite şi în toate răsipiturile vremilor, prin care am trecut noi românii, pronia dumnezeească ni-a păstrat un odor nepreţuit, anume limba românească, şi acest odor nu ni l-au putut smulge nici sabia învingătorului, nici sălbăticia duşmanului, nici puterea firească şi nici politica diavolească. Odorul limbei române noi îl avem de la ţâţele maicelor noastre şi el este dulce ca sărutările mamelor, când ele ne strângeau la sânul lor. Odorul limbei române este mai scump decât viaţa noastră, şi dacă noi am fi perdut acest odor, ori dacă l-am perde, ori dacă vom suferi vrodată că cineva cu sala ori cu înşelăciune ori cu momele să ni-l răpească, atunci mai bine este să ne înghită pământul de vii. Că mai bine este să mergem morţi la părinţii noştri cei morţi şi să avem mângâierea că nu am vândut moştenirea lor cea mai scumpă, anume limba românească, decât să trăim fără această moştenire şi aşa să nu mai fim vrednici a ne numi fiii părinţilor noştri celor ce dorm în mormânturi"[91]. Calendarul reproduce, în continuare, poezia lui George Coşbuc *Graiul neamului*[92].

Inegal ca orientare şi exigenţă literară, cu direcţii constante (literatura educativă, evocarea trecutului, cultivarea limbii şi a tradiţiilor româneşti, luminarea poporului), „Călindariul poporului bucovinean" publică versuri şi proză (anecdote, poveşti, basme, legende, fabule, schiţe, povestiri, nuvele), sfaturi diverse, studii de folclor, istorie, lingvistică, reportaje, traduceri din literatura universală. Dintre acestea din urmă: L. N. Tolstoi, *Un osândit*, povestire (1894), în traducerea lui I. Cândea; Fr. Schiller, *Împărţirea pământului*, versuri traduse de Dim. Borcia (1904); Sándor Petőfi, *Hora cânilor* („Afară-i nor şi vifor, / E ceriu-n răzvrătire. / Zăpada înveşmântă / Cutremurata fire. / Dar noi în tihnă râdem / De viforul de-afară, / Ni dă sălaş prielnic / Ungherul din cămară. / E milostiv stăpânul, / Ni dă şi bucătură. / A noastră-i de pe masă / Când cade-o fărmătură... / Şi de-l îndeamnă gândul / Cu biciul să ne bată, / Noi aşteptăm pân' trece / Iar rana sângerată. / Şi când asupra noastră / Privirile-şi îndreaptă, / Noi ne grăbim să lingem / Prea milostiva dreaptă") şi *Hora lupilor* („Afară-i nor şi vifor / E ceriu-n răzvrătire, / Zăpada înveşmântă / Cutremurata fire. / Pustia-ntunecată / Ni-e dată mamă nouă, / N-avem sălaş când ceriul / Ne ninge şi ne ploauă. / În drumul pribegiei / Îngheţul ne doboară, / Şi vântul ne răpune / Şi foamea ne omoară. / Din flinte vine plumbul / Şi coastele ne frânge, / Omătul alb al iernii / Noi îl roşim cu sânge. / Flămânzi ni scurgem traiul / Prin multele nevoi... / Tot greul e al nostru, / Dar slugi nu suntem noi!"), „două hore

[90] *Ibidem*, p. 96-97, *passim*.
[91] *Ibidem*, p. 98.
[92] *Ibidem*, p. 99.

frumoase", cum precizează redactorul calendarului, în traducerea prestigioasă a lui O. Goga (1908), fără precizarea sursei (probabil, după „Luceafărul", unde acestea se publică în numărul din 15 august 1904). Tomul pe anul 1908 al acestui calendar românesc din Bucovina, închinat împăratului Franz Joseph, la a 60-a aniversare a urcării sale pe tronul monarhiei habsburgice, difuzează, între altele, *Patria mea*, textul imnului naţional al Imperiului, *Mein Vaterland...*, scris de Johann Wurth, fără precizarea autorului transpunerii în limba română.

Ediţiile din 1894, 1908, 1909 şi 1911 ale „Călindariului poporului bucovinean", descoperite de noi în colecţia fondului „Leca Morariu" de la Muzeul Bucovinei din Suceava, nu sunt menţionate în dicţionarele noastre bibliografice de până acum[93].

Calendarele Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina sunt continuate de „Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina", editat la Cernăuţi, în 1914, de comitetul societăţii şi întocmit de Ion Nistor. Acesta publică sfaturi gospodăreşti, agricole, sanitare, îndrumări etice, cugetări, maxime, cronici sociale şi culturale, evocări istorice. Literatura pe care o tipăreşte aparţine unor scriitori români reputaţi. Calendarul se impune şi prin interesul deosebit pentru valorificarea folclorului, a tradiţiilor populare.

Pentru aceeaşi perioadă, trebuie să menţionăm „Calendariul. Societatea «Academia Ortodoxă» pentru Literatură Retorică şi Muzică Bisericească", care apare la Cernăuţi (1886-1895) cu unele texte în limba rusă, fiind îndrumat de Nicolae Cotos. Partea culturală şi literară se intitulează „Almanah". Se publică în acest calendar ştiri şi informaţii politice, juridice, administrative, financiare, şcolare, sfaturi economice, agricole, sanitare şi morale, maxime, cugetări, anecdote, studii şi evocări istorice, versuri şi proză, traduceri din literatura universală. Din acest calendar, noi am cercetat, pentru prima oară, patru ediţii necunoscute în calendaristica românească (1886, 1891, 1893, 1894)[94].

Societatea studenţilor teologi „Academia ortodoxă" editează la Cernăuţi, pentru perioada 1884-1909, „Almanah jubiliar «Academia ortodoxă»", care publică articole de critică şi istorie literară, lingvistică, istoria artei româneşti, versuri şi proză.

Pentru aceeaşi perioadă, mai menţionăm câteva calendare şi almanahuri: „Călindariul familiar", întocmit de dr. I. Paşcan, apare la Cernăuţi în 1899, având şi texte literare, şi „Almanah literar". Întrunirea academică română «Bucovina», Cernăuţi, 1903 şi 1905, are drept scop „cultivarea poporului" şi publică poezie, proză, folclor, scrisori. „Calendarul copiilor", Cernăuţi-Suceava, 1909-1914, publică versuri şi proză cu caracter educativ şi manifestă interes pentru folclor. La Câmpulung Moldovenesc, apare „Calendarul Câmpulungului",

[93] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 490-495.
[94] *Ibidem*, p. 564-565.

în limbile română, polonă, rusă şi ruteană / ucraineană, alcătuit de Jan Gorymyka [Krupczinski], se pare, fără importanţă literară[95].

„Calendarul poporului...", nemenţionat în literatura noastră de specialitate, apare la Suceava începând din 1915 sub egida Societăţii „Şcoala română". În partea calendaristică, publică *Listă cu cărţile din Biblioteca poporală religioasă, edată de Aurelian Tăutu, preot ort. or. în Suceava*, cronologie, previziuni meteorologice, date şi informaţii referitoare la sărbători şi posturi, calendarul vechi (iulian) şi calendarul nou (gregorian), calendarul iudeilor, ziua Paştilor pentru perioada 1915-1950, alte date utile (măsurile, cât timp poartă „sarcina animalele de casă", „scala birului" pe venitul personal, scala timbrelor, poştă şi telegraf, poştă militară). Valoroase sunt informaţiile despre răniţii şi prizonierii de război pe care calendarul le oferă cititorilor, precum şi cele despre statele şi regenţii Europei.

În partea sa literară, „Calendarul poporului..." publică articole despre văduvele şi orfanii ostaşilor căzuţi pe front, o cronică a anului bisericesc (1 septembrie-31 august), reprodusă după periodice de la Bucureşti, creaţii în versuri din folclorul războiului, necrologuri, precum cel închinat regelui Carol I, versuri şi proză aparţinând unor autori consacraţi (Ion Agârbiceanu, Em. Grigorovitza, Gavril Rotică), dar şi mai puţin cunoscuţi, glume. Calendarul face reclamă pentru Librăria şi Tipografia „Şcoala română" din Suceava. Îngrijitorul acestui calendar este Aurelian Tăutu, preot în Suceava, care, după 1918, transferat ca preot paroh în Siret, continuă să întocmească şi să imprime calendarul, sub aceeaşi egidă, îmbunătăţindu-i sumarul şi ilustrându-l cu frumoase frontispicii şi reproduceri după diverse fotografii.

II. 2. Rolul cultural al calendarelor şi al almanahurilor din Bucovina de până la Unire

> Motto: „Comerciantul, industriaşul, meseriaşul, învăţătorul, preotul, ei toţi află [în calendare] învăţături practice pentru trebuinţele zilnice"[96].

În dezvoltarea culturii noastre naţionale, calendarele, ca formă de publicaţie periodică, au avut un rol cultural-educativ important. Au asigurat multă vreme „o statornică, bună şi îndestulătoare hrană sufletească pentru cărturarii noştri"[97], au răspândit lumina în păturile cele mai largi ale poporului, îndemnând la lectură şi stimulând dorinţa de instruire prin carte, au oferit

[95] G. Rotică, *Bucovina care s-a dus... Articole despre oameni, locuri şi fapte*, [Bucureşti], Editura Alcalay et Co., [1919], p. 75-76.

[96] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica 1870-1877*, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1980, p. 226.

[97] Liviu Marian, *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, 1927, p. 43-50.

sfaturi înţelepte, cunoştinţe folositoare pentru nevoile zilnice de tot felul ale oamenilor[98].

Răspândind, pe lângă sfaturile practice, ideile Şcolii Ardelene, calendarele – publicaţii de instruire prin lectură în toate ţările Europei luminilor – au contribuit, prin aria lor largă de răspândire şi prin circulaţia intensă în toate provinciile româneşti, la realizarea şi consolidarea unităţii noastre culturale[99].

Zorii calendaristicii româneşti din Bucovina s-au ivit destul de timpuriu, mai înainte decât „la străinii din ţară"[100]. Calendarele, venind de la Braşov, Sibiu, Iaşi, în original sau copii (realizate de dascăli, slujbaşi, negustori) au stimulat şi au întreţinut gustul de lectură. Un îndemn la lectură dintr-un calendar tipărit la Iaşi a putut fi, astfel, cunoscut şi în această parte „detrunchiată" din Ţara de Sus a Moldovei, îndemnând la meditaţie, aprinzând imaginaţia, trezind ambiţii culturale, înrâurind schimbarea dispoziţiei sufleteşti la românii de aici şi dezvoltându-le gustul estetic: „Sileşte-te ca să înfrumuseţezi cu învăţătura inima ta, că iaste o comoară pe care nimenea de la tine nu o poate fura. De eşti mare şi puternic, fără învăţătură şi neştiind nimic, te vei asemăna unui chip cioplit stând într-o casă de marmură, că cine pe învăţătură nu o socoteşte, acela iaste un hulpav, că cel învăţat îndată cunoaşte pe cel neînvăţat"[101].

Cu toate că Bucovina şi-a pierdut cele mai de seamă talente, bărbaţii de cultură, prin emigrarea în Moldova[102], românii de aici şi-au primit hrana sufletească necesară „din productele spiritului românesc, care, modeste cum erau, erau totuşi ale noastre şi exprimate în limba română"[103]. „Bărbaţi curajoşi şi cu dor pentru răspândirea luminilor"[104] au dezvoltat o activitate culturală destul de bogată, în ciuda împrejurărilor nefavorabile: „Se găseau ici colo bărbaţi împinşi de bunul lor geniu şi aţâţaţi necontenit de mişcările şi producţiunile literare ale confraţilor lor din Ardeal, Moldova şi Muntenia", care „întreţineau în pieptul lor focul sacru al naţionalismului şi dorul nestins de a se manifesta şi ei în mod propriu naţional; îl nutreau pe ascuns, dar nu cutezau să iasă cu el la lumina mare!"[105].

Această viziune şi interpretare a istoriei noastre din partea a doua a secolului al XVIII-lea au făcut „carieră" îndelungată la noi. Despre moştenirea

---

[98] George Muntean, *Tradiţia almanahurilor şi calendarelor bucovinene*, în „Calendarul creştin ortodox al românilor bucovineni pe anii 1992-1993", Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 118-124.

[99] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, 1981, p. 13-25; Elena Dunăreanu, *op. cit.*, 1970, p. 5-7.

[100] I. G. Sbiera, *Mişcări literare la românii din Bucovina...*, p. 20-32.

[101] „Calendariu pe 112 ani ...", Iaşi, 1783, f. 1-2 r.

[102] Nistor, *Un capitol din viaţa culturală a românilor din Bucovina 1774-1857*, 1916.

[103] *Ibidem*, p. 36.

[104] I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 20.

[105] *Ibidem*, p. 6.

culturală şi contribuţia acesteia la modernizarea societăţii, precum şi la emanciparea omului epocii s-a vorbit mai puţin însă. Contribuţia bucovineană cea mai importantă la modernizarea societăţii de la mijlocul veacului al XVIII-lea aparţine, neîndoielnic, lui Iacov Putneanul[106].

---

[106] Iacov Putneanul este cel mai distins ierarh şi păstor sufletesc al Moldovei din secolul al XVIII-lea. Vede lumina zilei la Rădăuţi, la 20 ianuarie 1719, într-o familie de oameni credincioşi care îi dau o creştere aleasă. În 1731, la vârsta de 12 ani, intră în viaţa monahală la Mănăstirea Putna, unde devine monah şi învaţă carte, „nevoindu-se" în preajma arhimandritului Antonie, părintele său sufletesc. La Şcoala Putnei, învaţă limbile greacă şi slavonă, deprinde tâlcuirea *Vechiului* şi *Noului Testament*, dogmele şi canoanele Bisericii Ortodoxe, muzica psaltică, tipicul şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi. În 1736, este hirotonit ieromonah, iar în 1744 ajunge egumen al Mănăstirii Putna. Blând şi adânc în cuvânt, se face curând vestit în nordul Moldovei, devenind un părinte sufletesc preţuit şi căutat de către monahi şi mireni deopotrivă. Egumenul Iacov măreşte numărul părinţilor din obşte, dezvoltă şcoala Mănăstirii Putna, aducând elevi şi dascăli dintre cei mai buni, se îngrijeşte de formarea unor aleşi duhovnici şi preoţi de mir, caligrafi şi dascăli de greacă şi slavonă, traduce cărţi de cult pe limba şi înţelesul poporului şi înnoieşte rânduiala mănăstirii. În timpul său, obştea şi şcoala duhovnicească de la Putna se fac vestite până dincolo de hotarele Moldovei. Aici vin acum să înveţe carte călugări şi tineri, nu numai din partea locului, ci şi din Maramureş, din părţile Năsăudului, din Galiţia şi chiar din Grecia. În puţinii ani cât a fost episcop la Rădăuţi, el pune rânduiala duhovnicească în toate mănăstirile din eparhia sa, alege egumeni cuvioşi şi întăreşte şcolile bisericeşti din lavre, iar pe preoţii de mir îi trimite să înveţe mai întâi carte în mănăstiri şi apoi îi hirotoneşte. Între anii 1745 şi 1750, este episcop de Rădăuţi. Aici, continuă activitatea înaintaşului său, Varlaam, care înfiinţase o tipografie, în 1744, şi care a funcţionat până în 1746, tipărind cinci cărţi: *Catavasierul*, „tălmăcit pre limba rumânească", cea dintâi carte tipărită în limba română la Rădăuţi (1744), *Ceasoslovul, Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur* (cea dintâi liturghie românească tipărită în Moldova, după N. Iorga), *Antologhionul* (1745) şi un *Ceaslov* (1746). Între anii 1750 şi 1760, vlădica Iacov este arhiereu, păstorind Biserica Moldovei. Ca mitropolit şi părinte al Moldovei, mitropolitul Iacov Putneanul se dovedeşte de la început bărbat înţelept, dascăl învăţat, ierarh adevărat, dăruit cu mult curaj. Timp de un deceniu desfăşoară o intensă activitate culturală şi socială, remarcându-se ca un promotor al culturii şi al tiparului românesc, precum şi ca un bun traducător. Cel dintâi lucru pe care îl face mitropolitul Iacov Putneanul este tipărirea în limba română a cărţilor de cult, a celor de învăţătură duhovnicească şi de luminare a copiilor neştiutori de carte. În tipografia mutată de la Rădăuţi la Iaşi, el traduce şi tipăreşte peste 15 cărţi de cult şi de învăţătură în limba română. Dintre cărţile tipărite în această tipografie amintim: *Penticostar* (1753), *Evhologhion* (1754), *Antologhion* (1755), *Alfavita sufletească spre folosul de obşte* (1755), *Cereasca floare, Apostolul* (1756), *Psaltirea* (1757), *Liturghierul* (1759), precum şi un *Bucvar*, în 1755. O parte dintre acestea sunt traduse sau scrise de către Mitropolitul Iacov Putneanul, cu ample prefeţe, pline de idei şi sfaturi, apoi difuzate în eparhie, bucurându-se de o circulaţie mai largă în spaţiul lumii româneşti: *Alfavita sufletească pentru folosul de obşte* (1755), *Synopsis*, adică *Adunare de multe învăţături* (1757), *Despre lemnul Sfintei Cruci, Liturghierul* (1759) ş a. Traducător al unor cărţi

Ideile generoase din scrierile sale au fost cunoscute în mediile din preajma marilor mănăstiri (Putna, Dragomirna, Suceviţa), de către preoţi şi dascăli ambulanţi, de mica boierime trăind în târguri (Cernăuţi, Siret, Suceava) ori la moşii, precum Cernauca şi Storojineţ, de negustori şi funcţionari mai luminaţi ai stăpânirii.

Preocupat de educarea copiilor prin şcoală, Iacov Putneanul tipăreşte, în 1755, un *Bucvar sau Începere de învăţătură* (adică un *Abecedar*), în prefaţa căruia insistă asupra importanţei învăţăturii şi a unui model creştin de trăire, în compoziţii literare de o mare frumuseţe a expresiei şi, uneori, surprinzător de actuale, prin realităţile la care se raportează. Acestea sunt completate, în 1757, în *Synopsis*, adică *Adunare de multe învăţături*:

„Cade-se vouă, dreptmăritorilor creştini şi cei ce aveţi nume părintesc peste copiii cei mici, să aveţi purtare de grijă pentru învăţătura copiilor voştri, ca să nu se lipsească de hrana cea sufletească prin povăţuirea cea bună, care sunteţi datori să-i învăţaţi pe dânşii"; „Nu să poate să fie mai fericit omul, când pune tot gândul şi purtarea lui de grijă, în ce chip şi cu ce mijloace va putea să vază copiii lui rânduiţi spre pricopseala învăţăturii, după cum vedem nu numai în *Sfânta Scriptură*, ci şi la toate istoriile fericind pe părinţii aceia cari pun silinţa lor cu neadormiţi ochi pentru învăţătura copiilor lor. De vreme ce învăţătura cea de Dumnezeu insuflată este lumina trupului şi cunoştinţa credinţii cei dumnezeieşti, o înălţare a firii omeneşti, este o dogmă a Preaînălţatului şi Cerescului Împărat şi o pază a tuturor poruncilor Sfinţiei Sale. Şi această învăţătură este o icoană şi o închipuire dumnezeiască şi o cârmă ce ocârmuieşte pre sufletul ce să află întru acest vas pământesc. Această învăţătură sunt strunele minţii, care strune lovindu-să cu credinţă şi cu frica lui Dumnezeu, slobod versurile bunătăţilor şi ajung îndulcirile lor până la scaunul cel dumnezeiesc. Această învăţătură dar văzându-o noi că este adormită întru întunericul lenevirii, ni s-au rănit inima de foametea aceasta, ce să află înrădăcinată în sufletele a unora din părinţii care îşi cresc copiii lor fără învăţătură"; „Învăţătura [cărţii] este asemenea cu florile cele mirositoare, care cu mirosul învăţăturii tămăduiesc toate rănile cele trupeşti, iar cel neînvăţat este asemenea copacului celui uscat. Şi precum soarele încălzeşte şi creşte toate cele ce odrăsleşte pământul, [tot] aşa şi învăţătura [cărţii] dă pricepere omului spre toată cunoştinţa"; „Toată lumea iaste plină de primejdii şi de zarve. Ori încătro te întorci, pretutindenea pizmă şi zavistii vezi, gâlcevi şi sfăzi auzi. De o parte te luptă mâncarea, iară de altă parte băutura, de o parte leanea, iară de altă parte nesimţirea; de o parte pohta, iară de altă parte aprinderea spurcăciunii; de o parte frica, iară de altă parte păcatul şi călcarea de jurământ; despre toată părţile nu iaste fără de tiemere, şi nu

religioase din slavoneşte şi din ruseşte şi autor al unor opere profane, care nu s-au păstrat, din păcate (vezi Teoctist, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, *În slujba ortodoxiei româneşti, a năzuinţelor de unitate naţională şi de afirmare a culturii române: Mitropolitul Iacov Putneanul*, Mănăstirea Neamţ, f. ed., 1978, p. 15, 25-29, 44; A[lgeria] S[imota], *Iacov Putneanul*, în DLRO, 1979, p. 445; Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, conf. www.crestinortodox.ro/ 1018i-dictionarul-teologilor-romani, accesat: 24 ianuarie 2012; în continuare, DTR).

iaste de ce ne bucurăm în veacul acesta ce iaste cu multă plângere"; „Nu te bucura de nimic întru acest veac al plângerii şi trecător, de vreme ce toate sunt întru dânsul nestătătoare şi făţarnice, toate sunt întru dânsul mincinoase şi schimbătoare. Ci, de voieşti a te mângâia, numai întru Domnul te mângâie; de voieşti a te bucura, numai întru Domnul te bucură; că bucuria trupească degrabă piere, iar bucuria Domnului rămâne în veci. [...] Bucură-te întru Domnul şi (îi) dă Lui mulţumită, că toate pentru tine le-au aşezat drepte şi milostive şi neîncetat poartă grijă pentru sufletul tău. Te foloseşte, te apără, te acoperă şi întăreşte sufletul tău, dându-ţi tărie, sănătate şi viaţă; te înţelepţeşte şi te luminează spre tot lucrul bun. Toate le lucrează pentru tine drepte şi milostive".

Mitropolitul Iacov Putneanul a fost alături de oamenii simpli din lumea satelor Moldovei şi a acordat o mare atenţie emancipării culturale şi instrucţiei în şcoli. El a realizat şi a tradus numeroase texte cu caracter liturgic, dar şi cărţi laice de învăţătură, precum celebra *Adunare de multe învăţături* (1757). Un fragment din aceasta carte de adâncă spiritualitate a neamului românesc este relevant pentru limba plăcută şi viziunea duhovnicească a învăţatului ierarh al Moldovei: „Precum matca din multe flori în vreme de vară tocmeşte şi găteşte ceea ce ar fi de trebuinţă albinelor în vreme de iarnă şi, de o păzesc acum cu buna păstrare, le scoate pre dânsele şi la alt timp cu viaţă, aşa şi noi acum din multe scripturi am tocmit şi am gătit această (mai dulce decât fagurul) sufletească hrană, zic, aceasta cărţulie ai căreia bune învăţături, făcându-le şi păstrându-le toate în inimile voastre, să fiţi încredinţaţi că şi pre voi vă va scoate la alt timp al vieţii veşnice".

„Bolind cu inima" pentru neamul său, în „veacul acesta ce este în multă plângere", Iacov Putneanul a lucrat pentru ridicarea spirituală a acestuia şi a insistat pentru obligativitatea şcolilor publice de şase ani, venind în sprijinul celor ce vroiau să studieze, prin tipărirea primului abecedar românesc, *Bucvarul* (1755). Acest abecedar a fost reeditat, cu unele completări, în 1771, la Viena, fapt ce-i dovedeşte superioritatea faţă de altele de până atunci[107].

[107] Ca mitropolit al Moldovei, Iacov Putneanul se îngrijeşte, deopotrivă, pentru mântuirea şi luminarea poporului şi pentru alinarea suferinţelor pământeşti. Astfel, el înmulţeşte numărul bolniţelor prin mănăstiri şi oraşe şi întemeiază cel dintâi spital public din Moldova în chiliile Mănăstirii „Sfântul Spiridon" din Iaşi. Pe ţărani îi apără în faţa domnului de dările grele care li se impuneau. Iacov Putneanul are curajul să iniţieze, în plină epocă fanariotă, o acţiune de înlăturare a abuzurilor şi a exploatării nemiloase la care se dedau grecii admigraţi în Principate şi marii proprietari funciari. Împotrivindu-se cu hotărâre la reintroducerea aşa-numitelor dări ale „vădrăritului" (1756) şi „văcăritului" (1757), prin redactarea unor „cărţi de blestem" şi „de afurisenie", citite în Mitropolia din Iaşi, Iacov Putneanul este silit, la începutul anului 1760, să se retragă din scaunul mitropolitan. Se stabileşte, până la sfârşitul vieţii, la Mănăstirea Putna, unde se ocupă de restaurarea ctitoriei lui Ştefan cel Mare, pe care o începuse încă în timpul arhipăstoririi sale. În anii activităţii lui de aici, Mănăstirea Putna a cunoscut o „epocă de strălucire unică în istoria ei culturală". În colaborare cu arhiman-

În *Predoslovia* din *Bucvar sau începere de învăţătură*, adresată „cătră buni credincioşii părinţi, cătră hrănitori, cătră ispravnici, cătră stăpâni şi cătră toţi ceialalţi ce au nume părintesc preste copiii cei mici", Iacob Putneanul scrie, în 1755:

„Toată obicinuinţa vieţii omeneşti stă spre hrană, o iubitorilor de H[risto]s. Creşterea pruncească atârnă cine ce fel de copil iaste, aceiaşi şi dacă se face mare, de este învăţat, dintru copilărie întru învăţătură cinstită şi numai întru frica lui Dumnezeu (care este începerea înţelepciunii), să cade a nădăjdui că acela va fi [cu] bună creştere şi dacă va fi mare, iar de-i trece creşterea sa fără de frică şi învăţătură, puţină nădejde că va fi mai bună cealaltă viaţă a lui. Şi această ispitire adevărată întăreşte pre noi atât cât chipurile ei nu numai la feţe osebite este văzută, ci şi la tot norodul. De trăieşte cineva întru norod binecunoscut este, că întru acela îndreptare bună este copilul, iar de trăieşte în norod cu multe sfăzi, urâciuni, pizme, vicleşuguri şi tâlhării şi alte obiceiuri rele, nu te îndoi că va fi întru acela îndreptare bună copiilor. Din creşterea copiilor ca dintr-o rădăcină şi bună şi rea întru toată viaţa curge. Iar pricina acesteia este aceasta: că de vreme [ce] prin vătămarea păcatului strămoşesc plecaţi suntem din începutul vieţii spre răutate, toată gândirea inimii omeneşti spre rău din tinereţile lui, zise *Scriptura*. Deci, de nu va dobândi omul din copilărie hrană bună, nu-i va fi lui răul cu osteneală carele şi s-au născut rău. Ci încă şi mai vârtos răutatea cea din fire cu deprindere în toate zilele creşte şi din ceas mai mare putere ia. [...] Cum dar vei nădăjdui de bine unde nu este hrana bună copiilor? Iar de hrană ca aceea în ţara aceasta, cine nu vede câtă lipsă este? Care văzând noi lipsiţi copiii de hrana ce li se cădea, bolind cu inima de nenorocirea învăţăturii lor, am dat în tipar această cărţulie, începând de la azbuchi, cu toată orânduiala, precum se vede, ca să poată după buchi ceti şi cu sloguri întru întărirea cetirii sale, şi după aceste rugăciuni de seară şi de dimineaţă, şi rânduiala pentru masă şi după masă; aşişderea cele 10 porunci şi 7 taine creştineşti, 7 daruri ale Duhului Sfânt şi altele. Şi învăţătură pentru credinţa catholicească şi ce este credinţa catholicească. Care aceste toate învăţându-le copiii de mici să poată cunoaşte ce este frica lui Dumnezeu, căci de această hrană bună a copiilor întreabă şi răspunde David: «întru ce-şi va îndrepta cel tânăr calea sa, câd va păzi cuvintele Sale?» (*Psalmul 118*). Cade-se dar vouă, blagocestivilor creştini şi cei ce aveţi nume părintesc peste copiii cei mici, să aveţi purtare de grijă pentru învăţătura copiilor

---

dritul Vartolomei Măzăreanul (acestuia i se atribuie *Panegiricul lui Ştefan cel Mare*, o operă retorică interesantă) înfiinţează aici, prin 1774, o şcoală superioară duhovnicească, după modelul Academiei Movilene din Kiev, şcoală ce a dăinuit până către 1782, contribuind la reînvierea activităţii cărturăreşti în limba română din Moldova. Prin iniţiativele sale, menite a înrâuri bogat o autentică Renaştere a şcolii de artă medievală de la Putna, Iacov Putneanul se înscrie pe linia marilor mitropoliţi ai Moldovei, Varlaam şi Dosoftei. Trece la Domnul la 15 mai 1778, fiind înmormântat în pridvorul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului" de la Mănăstirea Putna (vezi *Sfinţi români din sec. XVII-XVIII: Mitropolitul Iacob Putneanul al Moldovei şi Sucevei (1719-1778)*, www.sfant.ro/.../mitropolitul-iacob-putneanul-al- moldovei-si-sucevei.html, accesat: 24 ianuarie 2012).

voştri, ca să nu se lipsească de hrana cea sufletească, cu povăţuirea cea bună, care şi sunteţi datori să-i învăţaţi pe dânşii grăindu-le..."[108].

Peste un secol, problematica revine în viaţa noastră publică prin articolul *Limba de învăţământ în scoalele elementare*, semnat M. K. [Mihai Călinescu] în „Calendariul pentru ducatul Bucovinei pe anul mântuirii 1861", tipărit la Cernăuţi[109] cu alfabet de tranziţie. Apariţia articolului este stimulată de

[108] Mitropolitul Iacov Putneanul, *Cuvinte alese*, Sfânta Mănăstire Putna, f. ed., 2008, p. 15-16. Broşura are 24 de pagini şi cuprinde: *Repere cronologice*, p. 1-2; *Activitatea creatoare*, p. 2-3, precum şi câteva excerpte din *Prothesis adică Pomelnic al Sfintei Mănăstiri Putna*, p. 4-8; *Cuvânt către Preasfinţiţii Mitropoliţi*, p. 8-13; *Pomeanecul ferici-ţilor Ctitori a[i] sfintei Mitropoliei a Moldovei*, p. 13-15; *Bucvar sau începere de învă-ţătură... Predislovie*, p. 15-16; *Synopsis, adică Adunare de multe învăţături...*, p. 16-18; *Mărturii documentare*, p. 18-23; *Bibliografie*, p. 23-24; *Referinţe*, p. 24. Vezi şi textele din Anexele I-IV, reproduse de Teoctist, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, *op. cit.*, p. 73-85.

[109] În „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1848", Samoil Morariu-Andrievici, parohul din Ceahor, publică articolul *Bucovina*, ce tratează probleme de istorie, demo-grafie şi învăţământ, una dintre cele dintâi abordări ale istoriei acestei provincii româneşti. Valorificând – ca şi vechii cronicari – mai ales surse străine (Strabon, Ptolemeu, Rainald, Belov şi Burke, *Istoria lumii* de Gebhardi, o istorie leşească şi infor-maţii din „istoricii ungureşti"), preotul bucovinean Samoil Morariu-Andrievici îşi începe excursul istoric cu o prezentare a spaţiului încadrat în graniţe, „parte unele râuri, parte hotare făcute de mâna omului", spaţiu desfăşurat pe 181 de mile pătrate, urmată de o retrospectivă istorică în care sunt subliniate câteva etape: epoca daco-geţilor, romanizarea, perioada migraţiilor, perioada lui Dragoş Vodă, de la descălecatul căruia până la anexarea Bucovinei autorul numără „98 de voievozi". Dincolo de unele inexactităţi, prezentarea preotului Samoil Morariu Andrievici trebuie reţinută. Interesante sunt precizările lui Samoil Morariu-Andrievici referitoare la istoria Bucovinei, începând cu perioada administraţiei militare. De remarcat sunt aici informaţiile despre moşiile mănăstireşti, despre constituirea Fondului Bisericesc şi utilizarea acestuia, precum şi despre organizarea Bisericii – eparhia având, la 1843, 12 protoprezbiteriate şi 221 de parohii. Autorul menţionează că în urma stabilirii coloniştilor emigranţi în Bucovina, în provincie conlocuiau „8 naţii", cărora le face o succintă caracterizare. Din această listă autorul îi omite, inexplicabil, pe polonezi. Samoil Morariu-Andrievici precizează că o parte dintre „sloveni" sunt ortodocşi, iar altă parte parte, cei care „au pribegit din Galiţia", filocatolici; pentru cei din urmă a fost înfiinţat un decanat de 15 capelani, după cum pentru germanii catolici şi luterani, care ocupau diverse funcţii, un decanat, cu 18 capelani; în lucrare nu s-a făcut sublinierea că germanii lucrau în 16 puncte de exploatare minieră din Bucovina. În vremea respectivă – ne informează autorul – societatea bucovineană era reprezentată de boieri, meşte-şugari, negustori, mazili şi ţărani. În lucrare este subliniată, de asemenea, importanţa şcolilor laice şi religioase – şcolile triviale, gimnaziile, seminarul, institutul teologic şi „institutul filosofic", înfiinţate „să sporească luminarea bucovinenilor", pentru pro-păşirea provinciei. Puţinii autori contemporani care fac trimitere la acest articol confundă unele lucruri. Mihai Iacobescu nu-l menţionează în bibliografia lucrării sale *Din istoria Bucovinei*, vol. I *(1774-1862) – De la administraţia militară la autonomia*

promulgare a Diplomei imperiale din 20 octombrie 1860, care „respândeşte aurora unui timp mai bun lumina sa asupra poporului nostru"[110], după cum precizează autorul său chiar de la început: „Scoalele poporene în Bucovina, care fuse[se]ră negjijate prin un timp aşa de lung, începură a se redica în timpul cel din urmă şi mai ales în acei zece din urmă trecuţi ani, aşa încât se pare că vrea să între o perioadă mai îmbucurătoare în istoria scoalelor noastre poporene. [...] Era cu putinţă ţăranului celui apăsat de boieresc şi legat de brazda proprietarilor de pământ a se deştepta din somnul său cel letargic la o viaţă constiută, când îl oprea de la aceasta nevoia fisică? Şi putea el să lase cu bucurie şi cu zel pre copiii săi a lua parte la învăţătură în astfeliu de scoale, unde se propune copilului numaicât limbi streine şi ne-nţelese de astfeliu de învăţători, cari nu-şi pute[au] căştiga încrederea poporului şi a tinerimei nici prin legătura năciunii, nici prin cea a religiei. [...] Poporul nostru e încă prea înapoiet, însă vina nu are a se ascrie lui. Totuşi, mulţămită orănduirilor, prin care recunoscu prea-nălţatul nostru împărat drepturile şi celui mai din urmă a supuşilor săi şi întărindu-le din nou prea milostiveşte prin Legea de stat din 20 octombrie 1860, vedem că respăndeşte aurora unui timp mai bun lumina sa asupra poporului nostru. Dar să nu stăm în loc, ci să păşim înainte pe calea cea începută a desvoltării duhovniceşti, e datoria noastră a desbate întrebări de o însemnătate comună şi a le pune-naintea esamenului publicităţii cugetânde, ca să afle ideile noastre nimerite respândirea cea meritată, cele nimerite însă să se îndrepteze"[111].

---

provincială, 1993 (p. 485), deşi într-o precizare făcută chiar la începutul lucrării pare a fi în cunoştinţă de cauză: „Vicisitudinile istoriei au făcut ca în limba română lucrările despre Bucovina să fie relativ puţine şi ele se situează cronologic în intervalul anilor 1846-1949; ele sunt semnate de de Silvestru A. Morariu, Gh. Sion, P. S. Aurelian, T. V. Stefanelli, George Bogdan-Duică, Mihai Eminescu, Aurel Morariu, Ilie E. Torouţiu, Ion Dragoslav, Nicolae Iorga, Iacob Negruzzi, Ion Simionescu, Ion Nistor" (p. 20). Mai aproape de zilele noastre, la acest articol face trimitere şi Constantin Hrehor, fără să-l fi văzut însă şi trecându-i titlul greşit, *Descrierea Bucovinei*, ca, de altfel, şi anul în care se tipăreşte (vezi Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu Andrievici*, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Iaşi, Editura Timpul, 2009, p. 35-37).

[110] Vezi şi Mihai Iacobescu, DIB, p. 433-434: „Diploma imperială din 20 octombrie 1860 prevedea şi încetarea oricăror investigaţii cu privire la identificarea şi anchetarea autorilor acelor memorii şi acţiuni de protest din Bucovina. Faptul era interpretat de românii din Bucovina ca o reaprobare a menţinerii autonomiei naţionale a Bucovinei şi fruntaşii românilor bucovineni trimiteau o telegramă de mulţumire guvernului central condus de Schmerling" (p. 434).

[111] În 1861, anul apariţiei articolului la care facem referire aici, în Imperiul Habsburgic era în vigoare Legea învăţământului primar sancţionată de Maria Theresia, în 1774: *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen Kaiserl.- Königl. Erbländern (Planul general al şcolilor normale, principale şi triviale din toate ţările ereditare împărăteşti şi regeşti)*, prin care s-a realizat moderni-

zarea învăţământului din Imperiul Habsburgic. Şi în Bucovina funcţionau trei tipuri de şcoli: 1) Şcolile comune sau triviale (*Trivialschulen*), la început cu două clase, cu durata de trei ani, reprezentau prima treaptă a învăţământului primar şi aveau ca obiecte de studiu cititul, scrisul şi religia, iar în mediul rural şi agricultura. Aceste şcoli luau fiinţă în oraşele mai mici, în târguri şi în toate satele cu parohii, având drept scop pregătirea claselor sociale care îşi câştigau existenţa prin muncă fizică, prin cultivarea pământului, practicarea de meserii sau a negoţului mărunt; 2) Şcolile capitale sau principale, de căpetenie (*Hauptschulen*), cu patru clase. Acestea erau şcoli primare destinate pregătirii candidaţilor pentru admiterea la licee sau alte şcoli cu caracter secundar. O astfel de şcoală era prevăzută pentru fiecare district (cerc). Şcolile de căpetenie funcţionau în oraşele mai mari şi pe lângă mănăstiri, având ca obiecte de studiu: religia (catehismul, istoria biblică, morala, explicarea evangheliilor), limba (gramatică şi compunere), scrierea, elemente de limba latină, geografia, istoria, elemente de gospodărie casnică (pentru fete) şi agricultura (pentru băieţii de la sate); 3) Şcolile normale (*Normalschulen*) erau şcoli principale model şi aveau rolul de a pregăti învăţători pentru şcolile principale. Acestea se înfiinţau în fiecare provincie, în localitatea în care funcţiona comisia şcolară. Aici existau cursuri de preparandie (şcoală pentru pregătirea învăţătorilor), cu durata de şase luni la început, apoi de doi ani. După terminarea şcolii, tineretul de la sate şi oraşe care nu-şi continua studiile la gimnaziu era obligat ca, până la împlinirea vârstei de 20 de ani, să frecventeze cursurile la şcoala de duminică, după-amiaza, timp de două ore, făcând repetiţii de citire, scriere şi socotit. În 1784, în Imperiul Habsburgic se declară obligativitatea învăţământului primar. La 10 ianuarie 1784, guvernământul militar al Bucovinei hotărăşte „ca toate dispoziţiunile relative la învăţământ să se facă sub privegherea şi cu ştirea episcopului şi a Consistoriului", favorizând astfel aşezarea unei „temelii naţionale româneşti şi confesionale". Până în 1786, în aceste şcoli învăţământul se desfăşura numai în limbile română şi germană. La 6 august 1786, Bucovina este alipită regatului galiţian, ca al 19-lea cerc (*Kreis*, district), în care conducerea administrativă era poloneză, iar confesiunea, catolicismul. În 1793, guvernul galiţian decretează desfiinţarea obligativităţii învăţământului primar, lăsând la latitudinea ţăranilor frecventarea şcolii de copii. În 1817, limba poloneză devine obligatorie în aceste şcoli. Până în 1844, între Consistoriul romano-catolic de la Lemberg şi Consistoriul ortodox de la Cernăuţi se duce o luptă aprigă. În 1840, în Bucovina, la o populaţie de 334 088 de locuitori existau 46 de şcoli primare, frecventate de 4 595 de elevi. În 1849, are loc separarea administrativă a Bucovinei de Galiţia, iar în 1850 a şcolilor de aici. Legea învăţământului primar din 1774 rămâne în vigoare până în 1869, când apare o altă lege: *Reichsvolksschulgesetz*. În perioada 1775-1866, în Bucovina sunt înfiinţate 124 de şcoli primare, în timp ce în perioada 1786-1848, în întreaga Bucovina iau fiinţă doar 33 de şcoli primare. Perioada cuprinsă între 1786 şi 1848 reprezintă pentru românii din Bucovina o perioadă dificilă, naţionalitatea populaţiei, limba română şi cultivarea tradiţiilor culturale proprii fiind continuu ameninţate. După 1848, în Bucovina are loc o viguroasă perioadă de „redeşteptare naţională" a românilor şi românismului. Perioada 1848-1869 este una distinctă în domeniul învăţământului din Bucovina, caracterizându-se prin „revendicări şi realizări" importante. Din 1844, şcolile ortodoxe sunt supuse autorităţilor din Cernăuţi. Din 1851, acestea se află sub jurisdicţie religioasă ortodoxă, până în 1870. Câteva măsuri vizează modernizarea învăţământului primar din Bucovina: înfiinţarea cursului de preparandie cu durata de doi ani (17

Articolul *Limba de învăţământ în scoalele elementare*, mai puţin cunoscut până acum[112], este surprinzător de actual în multe privinţe. Dincolo de problemele de psihopedagogie şi de metodica predării limbii materne şi a limbilor străine, ne surprind nu doar viziunea modernă a preotului profesor Mihai Călinescu, ci şi filosofia unei întregi epoci de aspiraţii înalte către modernitate, ideile epocii despre societate şi tipul de om de care aceasta avea nevoie, printr-o educaţie practică:

„Fiecare învăţământ are sau trebu[i]e să aibă un scop dublu: prin învăţământ trebu[i]e copilul să-şi adune oareşicarea mulţime de stiinţi trebuincioase, prin învăţământ trebu[i]e copilul însă să se desvoaltă. Căci stiinţele de sine nu numai că nu nobilează inima, ci ele adeseori nu despteaptă nici măcar facultatea cugetăţivă. Noi aflăm aşa de adese oameni a[l] cărora cap se pare a fi un magazin plin de stiinţe adunate şi cari totuşi adese în puseciunile [situaţiile] cele de toate zilele ale vieţei lor nu-şi pot ajuta şi pre carii-i aduce cea mai simplă întrebare, carea atinge un lucru, afară de cercul stiinţilor învăţate, în cea mai mare nedumerire. Au doară n-au fost învă-

---

decembrie 1848), înfiinţarea unui Pedagogiu (*Lehrerbildungsanstalt*), în 1869, şi a Pedagogiului de Fete (1872), înfiinţarea unei Şcoli de cantori bisericeşti, în limba română, care pregătea totodată şi învăţători. În perioada 1852-1866, în Bucovina se înfiinţează 91 de şcoli. Consistoriul ortodox din Cernăuţi, preluând conducerea şcolilor ortodoxe, împarte teritoriul Bucovinei în 12 districte şcolare şi îi însărcinează pe protopopi cu conducerea şcolilor primare. Până în 1869, în Bucovina, funcţionează 167 de şcoli primare. În 1869, are loc laicizarea învăţământului, iar controlul acestuia trece în seama Consiliului şcolar, întreaga provincie fiind împărţită acum în 9 districte şcolare, conform cu împărţirea administrativă a ducatului. De acum inspectorul general rezolvă problemele şcolare, în colaborare cu consiliul şcolar. Ca referenţi funcţionează aici inspectori şcolari districtuali. Pe lângă şcolile de stat, încep să funcţioneze şi şcoli primare particulare (22 de şcoli primare particulare, în 1899). Pentru problematica învăţământului primar din Bucovina acestei epoci, vezi, printre altele: Emanuil Iliuţ, *Învăţământul primar şi normal în Bucovina*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1928", Cernăuţi, 1928; Mircea Grigoroviţă, *Învăţământul în nordul Bucovinei (1775-1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A., 1993; Constantin Ungureanu, *Învăţământul primar din Bucovina (1774-1918)*, Chişinău, Editura Civitas, 2007.

[112] Mihai Iacobescu nu-l menţionează în lucrarea citată. Nu-l menţionează nici C. Hrehor în teza sa de doctorat, închinată mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici şi epocii sale. Îl menţionează, însă, Ioan-Dorin Popescu într-un studiu, *Cum au ajuns românii minoritari în Bucovina?*, postat pe Internet, exploatându-l însă *pro domo*: „Politica promovată de Habsburgi în Bucovina şi materializată prin măsuri ce favorizau colonizarea, catolicizarea şi omogenizarea societăţii prin distrugerea elementului românesc şi crearea unei societăţi etnice care să servească intereselor imperiului a dat rezultate în timp, numărul românilor reducându-se simţitor. Reducerea numerică a românilor nu a însemnat însă şi distrugerea românismului, din contră, a întărit şi mai mult legăturile între români, unindu-i la greu şi mai ales la acţiuni îndreptate împotriva măsurilor antiromâneşti şi antiortodoxe luate de autorităţile imperiale" (pentru mai multe informaţii pe această temă, vezi şi dacoromania1.go.ro/nr16/cum_au_ajuns.htm).

ţământul acestor oameni greşit? Lor li s-au dat învăţături în feliurite ramuri de stiinţe omeneşti, dar stiinţa cea mai nevoincioasă, stiinţa cugetării, s-au uitat a li se împărtăşi. Pentru ace[e]a, s-ar cuveni ca învăţătoriul să împărtăşească în şcoală copiilor mai cu samă acele stiinţe, de care, cu privire la viitoriul lor, ar avea în vieaţă mai cu samă nevo[i]e; fiind însă că învăţătoriul nu poate să privească la toate puseciunile vieţei, în care se poate întâmpla să vie scolerii lui, deci năzuinţa lui să ţintească şi într-acolo ca copiii, făcându-se oarecând bărbaţi, să fie neatârnaţi şi să poată cu chiaritate [claritate] cugeta despre puseciunile vieţei lor".

Problema cardinală a societăţii româneşti din Bucovina de la mijlocul veacului al XIX-lea este, aşadar, „cum să se crească copiii în şcoala poporală pentru viaţa cea practică". Din această perspectivă, Mihai Călinescu analizează învăţământul în „limba maicei", în primii ani de şcoală, şi, totodată, învăţarea limbii germane, în următorii ani, pledând pentru o metodă şi un sistem raţional de instrucţie:

„De se va urma metodul acesta, apoi vor primi copiii nostri nu numai o creştere cu caractir nacional, ci ei ar aduce şi o sistematică cultură începătoare în gimnasii şi în scoalele reale. Scoleriul, carele au învăţat acurat limba maicei sale, într-acei din urmă ani ai scoalelor normale va cunoaşte mai târziu la învăţământul limbei germane diferitele construcciuni şi forme ale ei, [şi] le va însemna, fiind făcut odată pe ele luătoriu de samă. Însă de învaţă el dintr-un început deodată limba română, slaviană şi germană, apoi se confund[ă] în capul său formele şi regulele lor, aşa încât nu e în stare nicidecum a cunoaşte semnele cele caracteristice ale singuritelor limbi şi în loc de trei limbi nu pricepe nici pre una".

Pentru formarea unei „culturi începătoare" temeinice şi a unui învăţământ eficient, Mihai Miron Călinescu recomandă „diferite cărţi de învăţătură, cari să promită, după diferitele chiemări ale junimei, şi o diferită materie de citire şi învăţătură". Deziderratele cuprinse în Diploma imperială din 20 octombrie 1860 – crede preotul Mihai Călinescu – „ne pun la inimă urginta detorie de a cultiva cu râvnă limba noastră şi a creşte junimea într-un simţiu năcional", precum şi formarea unor „bărbaţi carii cunosc deplin limba sa atât în vorbire cât şi în scrisoare" şi care „pot ieşi însă numai din scoalele poporene [întemeiate] pe o bază naţională".

Pledoaria lui Mihai Miron Călinescu pentru învăţare continuă, într-o societate multietnică, multiculturală şi multiconfesională, reprezintă una dintre paginile frumoase ale gândirii pedagogice de la mijlocul secolului al XIX-lea din Bucovina şi surprinde prin modernitatea viziunii, prin pragmatismul metodei şi prin seninătatea interpretării istoriei. Mai adăugăm la toate acestea şi faptul că autorul foloseşte, în mod firesc, natural, etnonimul „român", uneori în sintagme („năciunea română"), însă fără alte sinonime:

„Însă cât de tare trebu[i]e să pătrundă la inimă pre fiecarele prieten adevărat de năciunea şi duhul poporului, ca să urmeze cultura-i în limba maicei, cât de tare trebu[i]e se dorească fiecarele român şi rutean, ca să se aplece în scoala patriei sale

învăţământul în limba poporului, totuşi n-ar veni în cap fiecărui înţelept de a rivaliza în contra limbei germane. Eu stimezĭ duhul şi cultura germană şi ştiu că năciunea germană e în timpul de faţă între cele mai culte în lume; însă fiindcă oamenii cei însemnaţi prin aceia se estimează dacă virtuţile lor le imităm; deci voim şi noi să arătăm stima noastră cătră năciunea germană prin aceia că ne vom sirgui a ajunge neatârnaţi şi noi înşine acea culme de cultură pe care se află acum germanii. Studiul limbei germane şi al celor multe opuri însemnate, cari s[u]nt într-aceia scrise, poate înrăuri numai favorisitoriu asupra duhului junimei noastre; însă prin studiul acesta nu trebu[i] să se respingă studiul şi desvoltarea limbei noastre.

Ei, bine! Să admirăm ca dovadă cultura germană, până unde poate păşi un popor sirguincios, însă noi să nu ne pierdem încrederea cătră poporul nostru. Fiecare năciune e de Domnul înzestrată cu dispuseciuni ghibace, aşadară şi în năciunea română, cea sermană, cea nerecunoscută şi nebăgată în samă, se află aceasta disposiciune şi, dacă aceasta n-au ajuns gradul cel dorit al desvoltării, apoi nu este nemică alta de vină decât lipsa de învăţători. Dară şi a noastră zi a sosit, acuma şi pentru noi se arată zorile cele aurie la răsărit. Desteptaţi-vă, voi lucrătorilor în viea Domnului! Ca să începeţi lucrul încă cu ro[u]a dimineţii, pe care zace binecuvântarea lui Dzeu".

Pledoaria lui Mihai Miron Călinescu pentru „cultivarea tinerimii poporului" din Bucovina – ca „mădulariu brav al omenerei" şi / sau „oameni adevăraţi pe baza naţională" – şi pregătirea temeinică a acesteia pentru „vieaţa cea practică" este o pledoarie pentru „o creştere cu caractir năcional", singura care „poate aduce roadă", prin cultivarea limbii materne, într-o societate a armoniei dintre stat şi cetăţeanul „neatârnat" (adică liber), preocupată de „desvoltarea constiinţei şi a virtuţilor năcionale". Din multe puncte de vedere, aceasta este totodată şi un model de compoziţie literară, redactată într-o frumoasă limbă, cu grafie de tranziţie, oferind cercetării de astăzi fapte şi fenomene de limbă valoroase:

„Drept că auzim pre mulţi cu gura căscată strigând că năciunei trebu[i]e de ajutat! pentru poporul nostru trebu[i]e de lucrat! Însă strigătul nu face lucrul mai bun. Apucaţi-vă, în loc de a vorbi, de lucru, şi, în loc numai de a alerga rătăcit pentru năciune, ajutaţi copiilor vostri cătră o vieaţă duhovnicească, că cum se va interesa cineva serios de năciune, dacă n-are inimă simţitoare pentru fiecare individ al năciunei îndeosebi? Învăţaţi şi cultivaţi, o, fraţilor! unde numai vă e cu putinţă; să năzuiţi însă numai la o creştere cu caractir năcional, că numai aceasta poate aduce roadă. De ar fi vrut Dzeu să facă din noi germâni, apoi am fi născuţi din părinţi germâni. A lui Dzeu voie e că s[u]ntem şi remânem români şi ruteni, a lui voie au pus în inima noastră firea de român sau de rutean şi în protiva [împotriva] vo[i]ei lui nu se poate nime [nimeni] oşti [lupta]. [...] Dzeu au sădit singur în noi asta dragoste cătră limba maicei; pentru aceia s[u]ntem şi datori de a o cultiva. Frumos vorbeşte un învăţat în privinţa aceasta: «Onoarea unui popor se ţine cea mai mare parte de limba maicei sale, ea este barca, carea poartă onoarea ţerii». Şi, de nu vom lua aminte asta datorie cătră Dzeu şi cătră onoarea poporului noastru, apoi se va resbuna ea înfricoşat asupra noastră. În ziua cea din urmă ne va întreba Domnul cum am economisit cu talentele ce ni s-au încredinţat şi ce să respundem Domnului? [...] De va fi poporul indeferent cătră năciunea sa, apoi va trece acest indeferentism şi asupra relighiei, moralului, asupra alipirii de stat şi

guvern. Cine e indeferent de care năciune se ţine, acela va fi indeferent şi subt care guvern esistă [există, trăieşte], care beserică mărturiseşte el. [...] Toate năciunile au deosebite dispuseciuni, dară şi deosebite plecări spre grişeli. Nu se pot însă nici dispuseciunile desvolta, nici greşelile încungiura de nu se va face junimea prin creştere luătoare de samă la însuşirea caracteristică a năciunii sale. Ca să se încungiure aceste urmări rele, cari, acum ivindu-se, le simţim, apoi trebu[i]e să creştem pre junimea noastră de oameni adevăraţi pa baza naţională. Un sfat bun ne dă un învăţat: «a pricepe trecutul, fără a-şi dori re-ntoarcerea-i, a suferi prezânţa [prezentul], însă îndreptându-o, a spera viitoriul, însă pregătindu-l». Aceasta e legea pentru înţelepţi şi pentru binefăcătoarele organizări! [...] Până ce-mi iau rămas bun de la voi, rog pre toţi acei carii s[u]nt chiemaţi prin cultură şi prin o puseciune putincioasă [poziţiune capabilă] cătră desvoltarea constiinţei şi a virtuţilor năcionale de a înrăuri asupra creşterii şi culturii ale junimei noastre. [...] Vă rog să grijiţi pentru rădicarea scoalelor spre folosul năciunii"[113].

Calendarele româneşti din Bucovina apărute după 1874 urmăresc emanciparea socială şi culturală a românilor prin mijloace diferite. Literatura reprezintă un domeniu favorit, preferat pentru rolul său modelator. Inegală ca valoare, marcată uneori de „un complex provincial", aceasta contribuie la cultivarea gustului pentru lectură în limba maternă, difuzează valori ale patrimoniului din celelalte provincii istorice româneşti, contribuie la promovarea limbii literare şi, în mod deosebit, la consolidarea conştiinţei unităţii noastre culturale[114].

În cadrul literaturii difuzate, poezia ocupă un loc aproape privilegiat.

„Calendariu pe anul ordinariu 1875", „Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", publică în partea sa literară, denumită „Almanah", *Odă. Întru memoria nemuritoriului erou Avram Iancu*[115] („Fă tu, Iancule! să crească / Din ţărâna-ţi vitejească / Feţi ce cred în Dumnezeu, / Braţe tari ca braţul tău // Şi la crucea gropii tale / Să se lege, să se scoale / Şi să-ntindă scutul lor / Peste ţară şi popor"[116]); V. Bumbac, *Trufia şi modestia*, parabolă, p. 96; *Armăsariul şi taurul*, fabulă, p. 97; *Pruncul şi rândunica*, fabulă, p. 98-99. În calendarul „pe anul bisect 1876", Vasile Bumbac semnează patru creaţii în versuri: *Negustorul de pesce şi vulpea*, fabulă, p. 96-97;

[113] Articolul are la sfârşit câteva precizări foarte importante. De aici aflăm că M. K. este „compunătoriul almanahului", adică al părţii literare a „Calendariului pentru Bucovina", lucru neobservat de nimeni până acum. Acesta mai adaugă o precizare de folos pentru lămurirea rostului şi importanţei acestui tip de periodic în epocă: „Contribuinţe scriptorale pentru anul viitoriu se vor primi cu bucurie".

[114] Din raţiuni ce ţin de economia subcapitolului, facem referire, în ceea ce priveşte literatura, mai ales la calendarele româneşti care au apărut la Cernăuţi în perioada 1874-1895, fără a neglija, însă, alte publicaţii din perioada 1895-1918.

[115] „Calendariu pe anul ordinariu 1875". „Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al II-lea, [1874], p. 95-96.

[116] *Ibidem*, p. 96.

Răutatea şi bunătatea, parabolă, p. 97; *Iepurile şi broasca*, fabulă, p. 97-98; *Şoarecul şi ghinda*, fabulă, p. 98-99.

În tomul pe anul 1878, Ion I. Bumbac publică *Florinta*, fragment din Cântarea I a „epopeii [sale] naţionale în 5 cântece", p. 128-133, „o desfigurată imitaţiune" a *Dragoşiadei* lui Vasile Bumbac (epopeea a reprezentat „un vis al generaţiei de la 1860-70", cu „strădanii neîncununate de succes", cum afirmă Constantin Loghin în *Istoria literaturii române din Bucovina...*). Florinta cea „vestită şi iscusită" este „fiica banului vrâncean", „heredele" împăratului Traian. La „curtea aurită, cu argint acoperită" a tatălui său, fata străluceşte prin frumuseţea-i neasemuită, ademenindu-i pe „fiii de-mpărat" dornici de însurătoare. Viaţa de la curtea banului vrâncean se desfăşoară „în cântare, în lucrări, în joc şi în sărutări". Fiii de crai se adună aici „din lumea mare", aidoma ca în basme, şi petrec „în disfătare", întrecându-se „în joc, în trânte şi în noroc", „în întrebări încălcite" şi „tâlcuri nepomenite", fiecare căutând să-i arate fetei „vârtutea şi mintea sa". Florinta îi refuză, însă, pe toţi, neliniştindu-l pe tatăl său, care îşi revarsă supărarea pe Crihora, „manca vlăstarului", cea care „a spălat-o în rouă / strânsă când nu plouă, / de pe nouă flori / de nouă colori / şi din nouă ţeri / şi din nouă veri", menindu-i o viaţă strălucită. Banul doreşte ca fata sa „mândră ca şi-o stea" să devină soţia lui Ţurcan, „ce-i sânge roman", gândind că, astfel, „poporul român / n-ar sci de păgân", primind în dar nepoţii acestora – „curaţi lei", viteji, „demni de bunul lor" şi „demni de popor". În dialogul cu „mărita băneasă", se dezvăluie destinul „Daciei viitoare / dalbe ca şi-un soare", la care visează banul vrâncean, aidoma românilor bucovineni din veacul al XIX-lea, epoca redeşteptării lor naţionale: „Sângele vărsat / Azi nevinovat / Nu-i sânge p[i]erdut / De un popor căzut / În neagra sclavie / Sau în trândăvie! / Ci-i sângele vieţei / Mândre şi măreţei / Dacii viitoare / Dalbe ca şi-un soare! / Din aer, din ape, / Din flu[i]er, din [h]arpe / Nepoţii l-or suge, / În ei ear va curge! / Purure-nfocându-i, / Purure-ndemnându-i / Gloria străbună / S-o salve-mpreună / [...] Să fie-n veci bravi! / Să n-ajungă sclavi!"[117]. În felul acesta, părintele doreşte s-o scape pe Florinta „de amar, de crudul Tihar" („gotul Tihar"), ascunzând-o în Moldova, la Fântâna Rece. Solul „vestitului Tihar" o cere în căsătorie pe Florinta, însă banul român /„banul creştin" îl refuză şi de această dată. Motivarea sa este formulată folcloric, în spiritul veacului: „Fire-am bucuroşi, / Fire-am buni, voioşi, / Să i-o dăm şi lui / Tihar-Gotului, / Că-i un prinţ vestit, / Prinţ împodobit / Cu multe averi, / Cu multe puteri! / Îi mândru, frumos, / Îi crai glorios!... / Însă îi păgân! / Însă nu-i român! / Şi a sa misiune / În această lume / Nu-i şi-a Florioarei, / Unica-mi fecioară! / Poporul n-o lasă / Din ţară să iasă..."[118].

---

[117] „Calendariu pe anul ordinariu 1878. Redigeat de Mihai Miron Calinescu", secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, anul al V-lea, [1877], p. 129.

[118] *Ibidem*, p. 132.

În tomul „pe anul ordinariu" 1879, acelaşi calendar publică un nou fragment din epopee, p. 123-131, urmat de un corp de note, p. 122-123.

„Revenind eară la publicarea lui - precizează Ion I. Bumbac -, împlinim o promisiune dată încă în anul trecut. Atunci observasem cum că vom urma în întregirea poemului, ceea ce o şi facem, însă în altă formă şi, parte, în alt sens, cu mai mult fond istoric. «Curtea banului vrâncean» a devenit «curtea banului oltean, craiovean, basarab». Schimbare care o credem a fi numai în folosul poemului! Poemul întreg constă din [trei] cântări, în cari se tratează soartea şi rolul românilor în decursul emigrăciunii popoarelor, în epoca cea mai întunecată a istoriei române. Florinta este «sufletul» întregului poem. În speţial privind, constatăm cum că: *Cântarea I* conţine «peţirea» la banul Craiovei. *Cântarea II* conţine «lupta cu isbândă contra gotului Tihar». *Cântarea III*, în fine, desfăşură desvoltarea puterii de vieaţă a poporului român şi înfiinţarea statelor (principatelor) române: 1) Muntenia (Valachia) cu anexele banate-transilvane; 2) Mărămureşul; 3) Moldova în întinderea sa istorică. Ultimele doauă cântări se vor publica numai în acest caz, când ne vom convinge cum că merită a fi publicate. Această convingere o vom câsciga prin dejudecarea [aprecierea] *Cântării I* de către cei competinţi. În limba şi literatura română s-au scris «atâte nesocotite şi necoapte» încât este, în adevăr, de prisos a mai urma pe această cale. Noi am făcut o simplă încercare. De cumva am reuşit, ne vom bucura! La din contră, nu ne vom supăra"[119].

De interes pentru toponimia minoră a Bucovinei sunt „numirile ce figurează" în textul operei, în legătură cu care Ion I. Bumbac oferă explicaţii în aceelaşi corp de note:

„Numirile din Cântarea I sunt reale şi împrumutate de la locurile, isvoarele şi râurile aflătoare în ţinutul meu natal. Costina, sat pe malul Sucevei, nu departe de oraşul Suceava, curat numai «peste-un deal şi-o vale şi-o limbă de pădure»! Puţine sate situate în câmpiă, la şes, se bucură de o puseciune atât de frumoasă, atât de poetică: cu dealuri, văi, şesuri, păduri, huciuri, râuri, părâie, po[i]eni, fântâni, drumuri, pomete sâlbatice, movili, lanuri, lunci, dumbrăvi etc., cum sunt cele ale Costinei, şi carile toate au nume proprie şi încă [şi] caracteristice: Mănăstioara, Po[i]eniţa Chiorului, Părâul Muţenilor, Cahle, Căldăruşe, Po[i]ana Ţurcanului, Fântâna şi Dealul Tomei, Frasini, Mestecini, Perii Nichitei, Teişor, Plopi, Beresnicul, Şetrele, Staniscea, Osoiul etc. etc. Nemica nu mi-a făcut vreodată atâta bucurie ca fiecare din aceste nume, cu cari stă în legătură strânsă şi nep[i]eritoare întreaga mea copilărie. Fiecare din ele îmi reamintesce şi-mi împrospătează acele timpuri fericite, în cari păsceam pe-acolo turma tatălui meu! În Cântarea I întâmpinăm multe din acele numiri locale, precum: Florinta, Tihar, Crihora, Fundul Moldovei, Fântâna Rece, Stârlivăţul, Părâul Cioarei"[120]

Ion I. Bumbac, *Florinta*, II, p. 80-86 (banul Ioniţă, „Ioniţă cel de criţă", pleacă la luptă, spre Nistru, împreună „cu ai săi români ageri, sprinteni", pentru

[119] „Calendariu pe anul ordinariu 1879". „Redigeat de Mihai Miron Calinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al VI-lea, [1877], p. 122.

[120] *Ibidem*, p. 122-123.

a-l izgoni pe „gotul Tihar"); Constantin Morariu, *Cosaşul*, idilă didactică (poezia recreează un decor rustic, încărcat de pitoresc şi ilustrează, alegoric, ideea că „cel ce munceşte nicicând, iubite, nu va-nseta": „Cosând fânaţul, m-am pus oleacă / De-a lungul brazdei să aţipesc / Şi o minune - minune mare - / În vis deodată eată zăresc: // Văd o fetiţă - o frumuseţă -, / Cum în viaţă nu mi s-a dat, / Să-mi vadă ochii aşa o floare, / Româncă scumpă de sărutat. // Ea poartă-n mâne o cofă plină / Cu apă rece de la izvor, / Cămaşă albă cu-altiţe, fluturi / Înfrumseţază al ei trupuşor. // Ochi[i]-i sunt mure, păru-i e noapte, / Al ei trup sprinten, faţă senină. [...] Iubită Muncă! Să sciu că-n viaţă / Eu tot pământul l-oi triera, / Sudori de sânge că m-or pătrunde / Şi zi şi noapte te-oi căuta. // Nemic nu poate să mă înalţe, / Tu eşti de-acuma a mea mărire; / Tu-mi eşti credinţa, tu-mi eşti speranţa / Şi-a mea comoară de fericire. // Dă-mi, o, Doamne, încă o dată / S-o văd în cale aşa ca-n vis, / S-o strâng în braţe, să-i pun cunună, / Să fim părechia din paradis. [...] S-ajute Domnul ca toţi românii / Din somn odată să se trezească, / Şi aşa ferice ca eu cu Munca / Şi ei cu dânsa să se-nsoţească!"[121]; Ion [I.] Bumbac, *Păstoriul din Carpaţi*, versuri[122]; Ion [I.] Bumbac, *Dochia*, versuri; *Pârâul*, versuri[123]; Ion Berariu, *Stâlpul lui Vodă*, versuri[124]; V. Bumbac, *Şoimul banului din Craiova*, poem după o legendă în proză publicată în „Curierul de Iaşi", nr. 135, din 1871, şi reprodusă din „Convorbiri literare"[125]; Ion I. Bumbac, *Despre călindariul poporal*, articol de îndrumare (este de reţinut, îndeosebi, îndemnul adresat clasei culte din Bucovina de a se folosi de „experienţa cea îndelungată" a poporului, de „a învăţa şi de la dânsul ceva": „Nu vă feriţi de popor! Nu fugiţi de el, dacă nu voiţi să vi-l înstrăinaţi şi dacă voiţi să aveţi înrâurire asupra lui!")[126].

„Calendariul... Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" publică, între altele, în paginile sale: C. Morariu, *Idealurile*, versuri, traducere din Fr. Schiller[127]; C. Morariu, *Cătră Lotte*, versuri, fragment de W. Goethe[128]; Iraclie [Porumbescu], *Rugăciunea românului* („N-am cereşti cuvinte prin care aş spune / Cât de mult frumoasă e patria mea; / Alta mai frumoasă nu e ţară-n lume / şi nici mai slăvită nu-i alta ca ea! // Pentru a mea ţară, ah! inima-mi bate, / Pentru ea eu rugă-nalţ la Dumnezeu; / Pentru a mea

[121] *Ibidem*, anul al VII-lea, p. 87-88, *passim*.
[122] *Ibidem*, p. 90.
[123] *Ibidem*, anul al VIII-lea, p. 69, XXVIII.
[124] *Ibidem*, anul al IX-lea, p. XLI.
[125] *Ibidem*, p. III-XIII.
[126] *Ibidem*, anul al X-lea, p. XII-XVII. Fragmentul citat se află la pagina XVII.
[127] „Calendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", Cernăuţi, Editura Tipografiei Archiepiscopale, [1887], p. 131.
[128] *Ibidem*, p. 132.

ţară vărs lacrimi curate, / Dar şi pentru cei ce-s d-un sânge cu-al meu. // «Trăiască» zic «scumpa mea patrie-mamă, / Trăiască cu bine prin veacuri de ani! / Trăiască şi totul român ce se chiamă / Şi-apoi şi-aceia ce nu ni-s duşmani!» // Astfeli e românul către a sa ţară, / Către pământul său sfânt strămoşesc; / Astfeli şi spre toţii din a sale hotară, / Ce-i sunt cu priinţă şi bine-i vo[i]esc. // «Trăiască, trăiască-a mea patrie-mamă, / Trăiască cu bine prin veacuri de ani! / Trăiască şi totul ce român se chiamă / Şi cu ei şi-aceia ce nu ni-s duşmani!»"[129]); V. Bumbac, *Călugăraşul* (îndrăgostit de păsări, poetul le-a dedicat un ciclu de poezii, încadrate în proză, *Paserile noastre cântăreţe*)[130]. Adresându-se celor „ce judecă frumos şi drept / despre ale firii scumpe odoare", acest „îndrăgostit al florilor", care „aproape fiecărei flori i-a dedicat câte o poezie"[131], publică în acest calendar o delicată compoziţie, indiscutabil, cu rost în pedagogia epocii în care şcoala, familia cultivată, mai ales, dar şi societăţile culturale promovau cunoaşterea mediului înconjurător şi respectul faţă de natură, prin excursii şi drumeţii: „Şi-acuma vin a vă descrie / Pe-acel odor de cântăreţ / Ce-şi varsă cântecul isteţ / Cu care crângurile-nvie, / Şi codrul şi grădinile / Şi lunca şi ceirile. // E dintr-a silviilor viţă, / «Călugăraş» i-i numele / Şi-i mare cât o vrabie, / Pe cap c-o neagră căciuliţă, / Pe piept şi pântece-i albiu, / Altcum deasupra-i cenuşiu. // Îl veţi cunoasce dupre pene / Şi-acum lăsaţi să vă vorbesc / De glasul lui şi să măresc / Acoardele-i, ce-s năsdrăvane: / El are un şu[i]er drăgălaş, / Că-i şu[i]er de călugăraş. // În zori de zi el se trezesce / Şi versu-i sboară către ceri / În dricul mândrei primăveri, / Când totu-i vesel şi-nfloresce / Şi toată ziua ne-ncetat / El cântă până ce-a-nserat. // [...] Şi dalbu-i cântec nu-ncetează / Până-ntr-al verii timp tărziu, / Ci sună limpede şi viu / Şi farmecă şi disfătează / Pe cei ce-aud şi simţ mai au / Şi ce-i frumos în samă iau. // Călugăraşul meu acesta-i! / Deci când april va reveni, / Să-l căutaţi şi-l veţi găsi, / Căci de cântare atuncia gata-i; / Îl veţi găsi voi pin grădini, / Prin lunci sau codri din vecini"[132].

Un loc important în economia calendarelor bucovinene din această perioadă îl ocupă proza cu interes pentru istorie, în tradiţia „Daciei literare", dar şi sub presiunea racordării la timpul şi spaţiul naţional.

Teodor V. Ştefanelli se remarcă prin preocuparea pentru buna cunoaştere a istoriei Bucovinei: *George Fulgerul*, o reconstituire a unui episod din timpul domniei lui Vasile Lupu[133], şi *Ceva despre Bucovina*[134].

[129] „Călindariul pe anul comun 1890...", p. 119.
[130] „Călindariul pe anul ordinar 1893...", p. 111-112.
[131] Constantin Loghin, *op. cit.*, ediţia din 1996, p. 177.
[132] „Călindariul pe anul ordinar 1893...", p. 112.
[133] „Calendariu... Soţietatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina", I, 1874, p. 86-101.
[134] *Ibidem*, III, 1876, p. 82-94.

Ion Grămadă, autor al schiţelor istorice *Nunta domniţei Măria cu Ianuş Radziwill* (1645) şi *Nunta domniţei Ruxandra* (1652), incluse în vol. *Din Bucovina de altădată* (1911), apare cu *Jurământul Bucovinei la 1777*[135] şi *Cum era pe vremuri la noi în Bucovina*[136]. Finalul acesteia din urmă se impune şi prin realizarea artistică: „Cernăuţiul cel murdar, care îmbrăcase măcar pentru scurtă vreme haină de sărbătoare, ca să primească între zidurile sale alaiul celor doi împăraţi ce au hotărât lucruri însemnate pentru istoria universală, părea, după strălucirea de o clipă, încă mai pustiu ca înainte, cu uliţele sale strâmte şi noroioase, cu mizeriile şi cu numeroşii evrei ce i-au schimbat pe încetul caracterul de orăşel moldovenesc într-un oraş modern, care aproape nu aminteşte-n nimic de locuitorii săi băştinaşi".

I. E. Torouţiu, cunoscut prin schiţele şi nuvelele de tinereţe incluse în volumul *Chipuri* (1912), cu subiecte din lumea oamenilor năpăstuiţi, sceptici, slabi din fire, dar buni şi cinstiţi, fără capacitatea de aprofundare a caracterelor omeneşti, refuzând senzaţionalul, cu descrieri de natură uneori reuşite şi apreciate pentru elementul duios, caracteristic din Bucovina, apare ca un episod din revoluţia de la 1848 din Transilvania intitulat *Răzbunare*[137].

Pentru interesul faţă de istorie, ca structură tematică, pot fi doar menţionate proza lui Averchie Macovei *Doi fraţi*, evocând un episod din luptele Regimentului bucovinean de Infanterie Nr. 41, în anul 1878, în Bosnia[138], o nuvelă cu subiect din Războiul de Independenţă, *Patrie* (nesemnată)[139], şi *Tudor Vladimirescu*, semnată „F. I."[140].

Consistentă, dar inegală ca valoare, este proza care explorează socialul prin recursul la diverse modele epice.

Teodor V. Ştefanelli (Truţă) cultivă povestirea şi nuvela cu personaje din mediul rural pe care l-a cunoscut bine. Fără a dovedi prea multă inventivitate, el reuşeşte să treacă de simpla relatare, cu un umor blând şi complice, stăpânind un stil fluid şi un limbaj care rezistă prin plasticitate. „Calendariu Soţietatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina" îi tipăreşte două creaţii cunoscute: *Dascălul Ţintilă*[141] şi *Un omor...*[142].

Mediul predilect al schiţelor şi nuvelelor lui Ion Grămadă, incluse în volumul postum *Scrieri literare* (1924) este viaţa de la ţară, idilică, plină de seninătate, de optimism robust, înfiorată doar de dorul înstrăinării. Peisagistica,

---

[135] „Călindariul poporului bucovinean...", XXII, 1909, p. 78-91.
[136] *Ibidem*, XXIV, 1911, p. 63-68.
[137] „Almanah jubiliar Academia Ortodoxă", 1909, p. 47-55.
[138] „Calendariul Societatea Academia Ortodoxă", 1888, p. 102-106.
[139] „Călindariul poporului bucovinean", XVI, 1903, p. 67-85.
[140] *Ibidem*, XXI, 1903, p. 81-83.
[141] „Calendariu Soţietatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina",1874, p. 101-115.
[142] *Ibidem*, 1875, p. 111-141.

plină de simboluri rustice, îi defineşte modelul epic dintr-un şir de scrieri. I. Grămadă, în opoziţie cu rusticul patriarhal, aduce şi tipuri din mediul citadin. Proza sa, de o „moralitate desăvârşită"[143], se distinge prin capacitatea de evocare, prin fineţea observaţiei, prin abilitatea de a crea tipuri umane, umorul decent, vioiciunea stilului şi coloratura regională. Schiţa *Studenţi* este tipărită în „Almanah jubiliar «Academia ortodoxă»", 1909, p. 106-118.

Adrian Forgaci, mai cunoscut ca poet, apare în „Almanah literar", Cernăuţi, 1903, p. 103-112, cu nuvela *Concertul*, vădind grijă pentru construcţie, integrând în structura epică scrisori, versuri, dar nedepăşind pragul „literaturii de consum" frecvente în calendare.

Calendarele bucovinene nu neglijează memorialistica şi nici însemnările de călătorie. Reţin atenţia, prin valoarea documentară îndeosebi, *Amintiri despre Eminescu*, de Radu I. Sbiera[144], *Povestea unei vânători de urs*, note de călătorie, de T. V. Ştefanelli[145], *Din vremuri în vremuri*, amintiri din Italia, de Adrian Forgaci[146].

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909", „Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc", publică în partea sa calendaristică, între altele, *Călindariul vechi (iulian) la răsăriteni şi călindariul nou (grigorian) la apuseni*, p. 9-31. Aici, pentru fiecare lună, pe marginea din dreapta sunt inserate proverbe şi zicători, maxime, aforisme. Acest calendar este singurul care, până la 1918, procedează astfel, dând tomului un caracter de „carte de învăţătură":

„Ca să ne bucurăm de libertate, trebuie să ştim a ne supune legilor. Când cetim cărţi bune, e ca şi cum am sta de vorbă cu cei mai cinstiţi şi mai luminaţi oameni din alte vremuri. Şi cât de mult câştigăm sufleteşte în urma unui asemenea sfătuiri! Munca lungeşte viaţa, trândăvia o scurtează" (*Ianuarie*).

„Boala urâtului ni vine totdeauna din cauza lenii, niciodată din a muncii. Nu vă fie greu a îngriji de părinţii voştri neputincioşi, cum nici lor nu le-a fost greu a vă creşte. Banii, fie ei şi cât de mulţi, nu-i aduc omului minte, dară mintea, fie ea cât de puţină, îi poate aduce averi mari. Cine te ştie, te cumpără, cine nu, te vinde" (*Februarie*).

„Un cuvânt spus la vreme mângâie pre cel întristat, întăreşte pre cel slab, îndreaptă pre cel rătăcit şi apără pre cel nenorocit şi apăsat. Munca este izvorul puterii, al bogăţiei şi al sănătăţii. Toate ca toate, dar dragoste cu de-a sila nu se poate. Înainte de a vorbi, gândeşte-te şi la aceea ce ţi-ar putea respunde ascultătorii" (*Martie*).

„Nu da bani cu împrumut celui ce vrei să-ţi remâie prieten. Judecăţile sunt ca focul: când te prind, e greu să scapi. Tăcerea este învălişul cel mai bun sub care se poate ascunde neştiinţa. Feme[i]a gândeşte cu inima, bărbatul adese nici cu capul. Cine suflă în foc, îi zboară scântei în ochi" (*Aprilie*).

„Bogatul nu câştigă bogăţiile fără osteneală, nici le ţine fără frică. Cuvântul este argint, tăcerea, aur. Acela care n-are o mie de prieteni, n-are niciunul la drum, eară

[143] Constantin Loghin, ILRB, 1926, p. 250.
[144] „Almanach literar", 1903, p. 85-102.
[145] „Calendarul Societăţii pentru Cultură", 1914, p. 65-69.
[146] „Almanach literar", 1905, p. 107-113.

acela care are un vrăjmăş îl va întâlni pretutindeni. Sgârcitul care-şi păzeşte cu frică bogăţiile e mai sărac decât calicul care ştie a întrebuinţa bine unicul ban ce-l are" (*Mai*).

„Cei mici se nenorocesc dacă se întrec cu cei mari. E mai bine ca rădăcinile să fie mai adânci decât ca crengile să fie mai înalte. De omul flămând te saturi curând. Nu întrerupe pre cel ce vorbeşte, chiar dacă le-ai şti mai bine [pe] cele ce le spune el. Între oameni obraznicul mănâncă câteodată praznicul, câteodată bătăi" (*Iunie*).

„Lupta pentru pânea de toate zilele usucă lacrimile. Tinereţea te judecă, bătrâneţea te iartă. Nebunul are inima pe limbă, eară înţeleptul limba pe inimă. Dacă tu însuţi nu poţi fi lumină, fă cel puţin slujba de sfeşnic. Când vorbeşti de tine, vorbeşte cât de puţin şi lasă ca alţii să-ţi laude faptele" (*Iulie*).

„Lupul cu slugi rămâne flămând. Sărăcia e unica sarcină care devine cu atât mai grea cu cât o supoartă mai mulţi. Împăcarea toate le îndulceşte, iar gâlceava toate le amăreşte. Omul e regele tuturor vietăţilor; el deci trebuie să fie cel mai bun prieten, nu însă tiranul lor" (*August*).

„Cine se razimă în Dumnezeu, aduce la capăt lucrul său. Ziua lucră, osteneşte, iar noaptea te odihneşte. Omul cu năravul rău tuturor li este greu. Deprindeţi copiii să ţină la lege, la limbă şi la obiceiurile cele bune şi frumoase ale neamului şi-i veţi face fericiţi" (*Septembrie*).

„Nu te lăuda când mergi în bătaie [la război], ci lasă pre alţii să te laude după ce te-ai întors. O povaţă bună nu face tovărăşie cu o pildă rea. După restignire urmează o înviere şi după o înviere, o cădere a judecătorilor nedrepţi. Cel ce se grăbeşte, adese[a] se că[i]eşte, căci binele numai cu răbdare se dobândeşte" (*Octombrie*).

„A nu înţelege de unde vine durerea este mai amar decât a o simţi. Dacă ai fost prea lipsit de bucurie, nu o mai aştepţi şi, când îţi bate la uşă, nu-ţi mai vine să deschizi, de teamă să nu fie o durere prefăcută. Unde nu-i biserică şi şcoală, se înmulţesc cârşmele. Cel desculţ joacă earna şi fără să-i mai flu[i]eri [cânţi]" (*Noiembrie*).

„Piatra care se rostogoleşte nu prinde muşchi. Din sacul cu cărbune nu scoţi făină. Nu te îngriji de piatra care nu-ţi stă în drum. Ajutorul străinului e ca umbra spinului. O întrebare proastă ni arată mai repede câtă minte are un om decât zece vorbiri cuminţi. Să presări soacra cu zahăr, ea tot acră remâne, dară dacă-i bine aurită îi totdeauna dulce" (*Decembrie*).

Literatura publicată în calendarele şi almanahurile bucovinene din prima parte a veacului trecut ilustrează fizionomia unei generaţii, o psihologie „a începutului de drum", un „realism al visătorilor", care îşi asumă condiţia de „deschizători de drum", cu entuziasm, sinceritate, pasiune constructivă şi devotament, curaj intelectual, energie, „efort de invenţie şi sfidarea obişnuitului"[147].

Proza calendarelor din Bucovina lasă, uneori, de dorit, căci este lipsită de „acea desăvârşire, de grijă statornică pentru fineţe, de eleganţă în înfăptuirea tehnică". Această literatură rămâne deseori doar „un semn al vremei şi al locului, din întretăierea cărora a izvorât"[148]. Nu trebuie să uităm, însă, că „scrisul

[147] Paul Cornea, *Oamenii începutului de drum, Studii si cercetări asupra epocii paşoptiste*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1974.

[148] Eugen Lovinescu, *Literatura Ardealului (cu prilejul povestitorului I. Agârbiceanu)*, în „Convorbiri literare", Bucureşti, anul XLIV, nr. 7, vol. 2, sept. 1910, p. 820.

românesc din Bucovina până la unire a avut acest îndoit rol cultural: de a cultiva forma graiului românesc în luptă aici [...] cu toate graiurile pământului şi de a servi drept hrană sufletească şi armă de apărare generaţiilor dinainte de războiul întregirii naţionale. Ambele scopuri le-a servit cu credinţă"[149].

Rolul cultural al calendarelor şi al almanahurilor bucovinene este de netăgăduit. Calendarele şi almanahurile din Bucovina au contribuit constant la răspândirea cunoştinţelor indispensabile pentru viaţa practică şi dezvoltarea conştiinţei identitare, punând un accent special pe cultivarea virtuţilor.

În această direcţie, **„Calendariul pentru Bucovina"** publică: *Regule a vremei (timpului) pentru ţărani (lucrători de pământ) şi alte din iconomi[a] folositoare*[150]; *Reţepte pentru iconomia casnică* (îndrumări pentru „oprirea gerului de la arbori", „stărpirea fornicelor", „pierzarea ploşniţelor", păstrarea poamelor întregi, „bancul familiei": economisirea banilor /„iconomia – ştiinţă, numită preavederea, au prefăcut astăzi acest meşteşug într-ace[e]a a se lipsi de puţine, pentru de a aduna multe"; întrebuinţarea urzicii[151]); *Folositoare ale iconomiei ştiinţe şi reţepte de casă*; sfaturi şi îndrumări variate: *Taină a firei împrotiva şerpelui*; *Leac de muşcătura şarpelui*; *Cum să prinde peştele în apă stătătoare cu folos*; *Cum să prinde peştele în apă curgătoare cu folos*; *Altă mijlocire spre acest scopos*; *Cum să prind racii cu lesnire*; *Cum să pot păstra oa[u]ăle pentru ca vara să nu se strice*; *Leac de durere dinţilor*; *Alt leac de durere măselelor*; *Şoarecii să nu strice pânea în stoguri*; *Leac de umflătură*; *Cum să poate apăra ca lupii să nu apuce oile*[152]; *Balaurul holercei* (text nesemnat, ca carcater alegoric, despre urmările beţiei, adică „prefacerea blagoslovitelor roduri a[le] pământului în fel de fel de urmări, de la sfezi, bătăi, până la sinucidere şi osândă spre moarte"; descrierea tabloului litografiat de I. L. Schmidt din Altona este urmată de câteva versuri: „Iată fiara cea grozavă, / Plină de foc şi otravă, / Înghite rodurile ţarenilor [ţarinilor], / Mâncă şi copacii codrilor. // Adăpând cu iadnica boare / De suflet şi trup ucigătoare. / De-a[l] ei venin cazi în ticăloasa stare, / Ba duce pre mulţi şi la pierzare!")[153]; *Cercări folositoare* (sfaturi practice, reţete pentru economia casnică: creşterea şi întreţinerea părului, păstrarea laptelui dulce, a păstăilor de bob şi de fasole, a „perjelor verzi", „poleala [poleirea] pe lemn fără aur)[154]; *Speţieria de casă şi de călătorie a lui Hufeland* (documentarul oferă cititorului „mijloacele lecuitoare de casă, care se pot afla şi păstra în tot locul", fiind un admirabil articol de medicină populară: „m[i]erea

[149] Grigore Nandriş, *Prefaţă* la volumul C. Loghin, *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, Cernăuţi, Editura „Mitropolitul Silvestru", 1938, p. V-VII.

[150] „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841...", Cernăuţi, La Ioani E[c]khard[t], tipograful Circului Bucovinei, [1840], p. 41-42.

[151] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1842...", p. 34-35.

[152] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1843...", p. 37-38.

[153] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1844...", p. 40.

[154] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1846...", p. 40.

de trestie sau zahărul"; „oţetul de vin"; „săponul, cenuşa de lemne, leşia"; laptele, smântâna, untul proaspăt şi oloiul; „păsatul de ovăs şi arpăcaşul"; „clistrul" / irul („la un clistru obicinuit nu avem alta de lipsă decât do[u]ă lingure de păsat de ovăs sau de arpăcaş sau de semânţă de in şi tocma atâtea flori de muşeţel (romaniţă) sau de soc [...], acestea le f[i]erbem în patru filigene de apă şi strecurăm apa, punem într-însa do[u]ă sau trei linguri de oloi sau untdelem şi do[u]ă linguri de sare de rând..."); apa rece şi caldă, baia de picioare, „sămânţa şi turta de in"; „muştariul, hreanul, piperiul"; „vinul, vinarsul sau rechiul"; florile de muşeţel / romaniţă, de soc, măieran [măghiran]; „iarba creaţă sau minta"; „izmă melisă, mătăcină, nalbă mică"; „lâna, flanelul, pânza verde de cacs"; „apa de colon, camfor şi spirt de sopon", acesta din urmă recomandat pentru „leşinări, spre spălare sau mirosire"; reţete medicale[155].

Documentarul *Organaţiunea administratiunei politece a Ducatului Bucovina* conţine „Ordinăciunea Ministeriului den Läuntru", din 8 octombrie 1850, privind organizarea administraţiei politice a „ţării coronale" Bucovina. Iată, în rezumat, conţinutul documentului: I) În fruntea administraţiei acestei „ţări coronale" se află locţiitorul, care îndeplineşte funcţia unui „preşedinte guvernământal". Acesta are la dispoziţie consilieri, concepişi şi dregători mai mici. II) Sub aspect administrativ, „ţeara coronală" Bucovina se împarte în şase căpitănii, subordonate „locotinenţei": 1) Cernăuţi, cuprinzând cercurile judecătoreşti Cernăuţi, despărţământul 1 şi 2, Sadagura şi Storojineţ; 2) Coţmani, cuprinzând cercurile judecătoreşti Coţmani şi Zastavna; 3) Vijniţa, cu cercurile judecătoreşti Vijniţa, Văşcăuţi pe Ceremuş, Putila; 4) Rădăuţi, cu cercurile judecătoreşti Siret, Rădăuţi şi Seletin; 5) Câmpulung Moldovenesc, cu cercurile „judecătoriale" Câmpulung, Vatra Dornei şi Gura Humoruli; 6) Suceava, cu cercurile „judecătoriale" Suceava şi Solca. III) Administraţia „căpităniilor cercuale" o conduce „căpitanul cercual", având subordonaţi "comisari cercuali şi un secretar". „Căpitănatul cercual" formează întâia instanţă în toate treburile politice ale ţinutului. IV) „Locotinenţei şi căpitanilor cercuali" li se dau „servitorii necesari" pentru îndeplinirea nevoilor curente: desdăunarea" / decontarea clătoriilor oficiale, cele pentru întocmirea actelor, pentru „lumânări şi lemne de foc" etc. Locotenenţii şi căpitanii au dreptul la dietă pentru deplasările oficiale. V) „Popistaşii deregătoriilor" sunt răspunzători pentru „purtarea tuturor trebelor" etc.[156].

Alte articole difuzate de calendar sunt: *Unile din ştiinţa naturei* (articolul cuprinde cunoştinţe generale, sfaturi agricole şi gospodăreşti: 1) *Petrele meteoare*; 2) *Despre venitul scorpiunilor*; 3) *Ceva despre chipsuita vărstă a reginei*

[155] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1851...", p. 54-62.

[156] *Ibidem*, p. 63-66. Documentul tipărit aici este interesant şi din altă perspectivă. Calendarul răspunde, astfel, mai ales la începuturile sale, nevoii administraţiei / autorităţilor de a comunica legile ţării în rândul comunităţilor locale şi prin alte mijloace decât prin presa specializată, destinată exclusiv consemnării legilor.

(matcei) albinelor; 4) *Gălbănarea plantelor*; 5) *Conochiftiriţa sau aheta grilotalpa*/„racul ţarinelor"/coropişniţa, „un insect pre[a] mult stricăcios"); *Ceva din câmpul economiei şi alte reşur [?] folositoare* (sfaturi agricole, anecdote, îndemnuri la muncă şi hărnicie: *Cel mai bun leac (antidot) în contra rouei făinoase* (boală a plantelor); *Mijloc de a se îmbogăţi*; *Cămila pierdută*; *Stăruinţa înglezască* [englezească]; *Simplu şi sigur mijloc spre stărpirea omidelor*; *Poruncă de crăiţă*; *Un urieş*; *Murii sau arborii de agut*)[157]; E. Simighinovici, *Prisăcăria*, studiu (observând „cât de mare vază au fost rodul sârguinţei albinelor", care „însămnătate era cultura lor în timpurile cele străveche", dar şi înţelegând „cât folos la puţină cheltuială şi osteneală ne aduc albinele", autorul afirmă că „de mirat este pentru ce culturei prisecilor aşa puţină luare de samă se hărăzeşte" în Bucovina. Fiind „iubitor de ramul acesta a[l] gospodăriei, E. Simighinovici doreşte să împărtăşească cititorilor calendarului „oarecare băgări de samă despre prisăcărie", fără a avea pretenţia că oferă „un sistematic şi desăvârşit tractat despre cultura albinelor")[158]; *O cunună de anecdote* (calendarul difuzează prin acest tom 13 anecdote pe teme diverse; reproducem aici una dintre acestea referitoare la calendar: „Doi megieşi se certa[u] odată pentru chibzu[i]elele călendariului. Unul, carele nu da crezare prezicerilor acestora, au zis: toate ce scrie călendariul sunt minciuni. Ba nicidecum, răspunsă celalalt cu tot adinsul. Călendariul zice totdeauna bine şi drept, şi ar găci totdeauna dacă vremea nu ar fi aşa de tonatecă [cu toane] şi nestatornică"[159]); *Ceva despre meteorologie* (prezentarea unui istoric al meteorologiei, „adecă a ştiinţei despre fenomenile (arătările) firii şi întâmplările vremii", precum şi a unui număr de 24 de semne care vestesc „timp umed sau ploa[i]e" şi a celor care anunţă / vestesc „vreme bună")[160]; *Nutreţ (hrana) pentru albine*[161]; K. T., *Stecla aparie*, articol de popularizare a unei descoperiri referitoare la „întărirea văpselelor pe păreţi" de var, „zugrăvituri de frescă", protejarea de foc a hârtiei, a ţesăturilor şi a lemnului de brad uscat, aparţinând Dr. Fucs, profesor de chimie şi mineralogie la Gimnaziul din München („Stecla aparie este un mijloc al mărginirii de oricare nimicire prin foc, putrejiune şi smăcinăciune a varului prin aer şi s-au aflat de un german, supra conzilieriu (sfetnic de taină) şi profesor de himie şi mineralogie la Gimna[s]iul din Minchen. Dtr. Fucs. El sângur au proiectat aflăciunea [descoperirea] sa spre feliurite şi însemnate trebi. [...] De ar pica sfătuirile şi dorinţele lui numai pe pământ bun şi roditoriu. [...] Dară de să va adeveri apoi cu bună samă iscodirea această, nu o mică treaptă ar învrednici între altel

---

[157] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1852...", p. 35-40.

[158] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1853...", p. 38-45. Acesta este cel dintâi studiu de apicultură apărut într-un calendar românesc din Bucovina şi semnat de către un bucovinean.

[159] *Ibidem*, p. 48-49

[160] „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1854...", p. 61-65.

[161] *Ibidem*, p. 65-66.

binefăcătoarele aflări în privinţa folosului comun")[162]; *Boale de holde*[163]; *Insecte şi vegetale* (articolul se referă la „insecte şi vegetale" înzestrate cu o „presimţire admirabilă" a schimbării vremii: melcul (culbecul), melcul de arbori, broaştele de arbori (Hyla), broasca râioasă, greierii, lăcustele, frunzele arborilor)[164].

Reţin atenţia şi articolele referitoare în principal la invenţii şi creşterea viermilor de mătase: L. T., *Despre invenciunile cele mai însemnate*, articol de popularizare[165] (având convingerea că „din lucrurile mici se nasc lucruri mari", autorul prezintă descoperirile / invenţiile unor oameni în decursul vremii: fierul, banii, scrierea, focul, plugul, tiparul, magnetul, ceasul, corabia, poşta publică /„aşezămintele poştale" ale contelui Leonard Taksis, telegraful, balonul aerostatic: „Istoria invenciunilor – scrie autorul acestui articol, care semează cu pseudonim – este cea mai interesantă şi fiinţelnică parte a istoriei omenimei, şi pentru ace[e]a are foarte mare putere î[m]bolditoare, fiindcă fiecare invenciune, de la începutul ei cel mai mic până la deplinătatea cea mai mare este un complimânt pre care îl aduce omul geniului şi puterii sale"[166]. Pentru acest autor al calendarului bucovinean, inventatorii sunt „adevăraţi binefăcători şi fericitori ai omenimei". Iată concluzia sa: „Timpul de faţă este timpul cel politic carele au început încă cu Revoluciunea cea Frânceză din anul 1789 şi în anul 1848 s-au rădicat aşa, încât au trecut peste marginile libertăţii cei înţelepte, neputând încă şi acuma a esprima ce ne apasă. Timpurile sunt rele, strigă în zi[u]oa de astăzi tot omul, însă ei nu cugetă că ei fac timpul, şi încă mult vor vorbi despre spiritul t[i]mpului, până vor veni la mintea timpului. Toate au timpul seu şi speranţa nu face pe nimene de ruşine. Ce este in ide[e]a unui om înţelept adevărat, ace[e]a se va şi realiza curând au [sau] târziu; ide[e]a înţeleptului se va face opiniune publică, măcar că oameni[i] orbi răd [râd] despre ea. Orişicând [când] va veni timpu[l] acel fericit, nu ştiu, atâta pot zice, de sigur [în mod sigur, cu siguranţă] că acesta nu au fost încă niciodată pe pământ"[167]); G. M. [Gheorghe Mironovici], *Despre mătăsărit* [168](un scurt istoric al mătăsii, cultura agudului (dudului) şi a viermilor de mătase în Bucovina, venituri obţinute de România din exportul gogoşilor de mătase în Italia şi Franţa, cultura viermilor de mătase în Transilvania; anunţând că în anul următor va scrie despre „cultura viermilor de mătasă" „autorul notează: „Den partea mai marilor noştri se făcură cele trebuincioase, iîntroducând pomăritul în Seminarea şi la Şcoala Preparandală, ca aşia, ieşind oameni cunoscuţi cu pomăritul, să cultive pretutindene, pe unde vor fi, şi întru acest chip să se pună

162 „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1858...", p. 39-41.
163 *Ibidem*, p. 41-43.
164 *Ibidem*, p. 47-48.
165 „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1861...", p. 45-50.
166 *Ibidem*, p. 45.
167 *Ibidem*, p. 50.
168 „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1863...", p. 34-38.

un fundământ statornic în patriea noastră pentru o îndustrie de astfeliu mai îndestulatoriu şi mai deplinit"[169]; „Nu numai mătăsăritul trebu[i]e de întrodus, ci şi alte ocupăciuni plăcute şi producăcive, precum vinăritul, pomăritul, albinăritul, cultura pământului şi a vitelor, ba şi chiar a paserilor casnice, gobeilor [păsărilor de curte], care până acuma s-a negreşit [neglijat] cu totul, numai ici colea vezi câte un vinaţ bun, câte un pomăt frumos, câte un albinărit îndu[l]citoriu, nişte frupte corespunzătoare locului, cai, boi, vaci şi paseri streordinare [deosebite]. Strămoşii noşti au v[i]eţuit în timpuri mult mai vitrige decât acuma şi totuşi se nevoiră mult pentru înflorirea patriei sale. Ştefan cel Mare aduse butuci de vie den Ungariea, de la Tokai şi-i plântă la Cotnari, care vinaţiu esistă şi în ziua de astăzi"[170]); G. M., *Un factoriu nesecaver de a ajunge într-un timp scurt la o avuţie foarte însămnată* [Sericultura][171] (Ghiorghi Mironovici prezintă preocupările pentru creşterea viermilor de mătase în provinciile Austriei şi în Bucovina, afirmând că, în Bucovina, părintele Străjac „a făcut de două ori mătasă în acest an"; în continuare autorul oferă îndrumări pentru cultivarea aguzilor (duzilor) şi creşterea viermilor de mătase mai ales în şcoli); G. M., *Despre crescerea viermilor de mătasă. Prourmare din anul 1862* (articolul cuprinde îndrumări practice amănunţite)[172]; *Moşiele mănăstiresci şi starea de acum a Fundului Religionariu al Diecesei ortodoxe den Bucovina*, articol nesemnat[173], o prezntare bogată în date şi informaţii de interes pentru cercetarea istoriei Bisericii din Bucovina (prezentarea porneşte de la situaţia moşiilor celor 24 de mănăstiri din Bucovina de până la 2 iunie 1777; la 1864, capitalul bănesc al Fondului Religionar Greco-Oriental – 7 230 795 fl. valută austriacă, venitul moşiilor era de 216 499 fl., venitul întregului Fond Religionar: 560 757 fl. şi 48½ kr. în valută austriacă[174]); Art. Ieremievici, *Despre albine*, un articol de popularizare[175] („Un isvor mânos de înavuţire [este] agricultura, eară un ram de agricultură ce aduce foloase însămnate este albinăritul"[176]).

Articolele de îndrumare oferă alteori cititorilor sfaturi folositoare, în probleme de actualitate ori în chestiuni practice (circulaţia pe calea ferată, grădinărit), urmate de anecdote: *Calea fierată*[177], articol de atitudine nesemnat, inclus în partea calendaristică a tomului pentru anul 1868, având subtitlul *Întreprinsele căilor fierate sunt îndetorite a emite următoariele poporecăciuni*, prin care autorul atrage atenţia asupra unor probleme care trebuie tipărite şi aduse

[169] *Ibidem*, p. 37.
[170] *Ibidem*, p. 38.
[171] „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1865...", p. 42-47.
[172] *Ibidem*, p. 47-52.
[173] *Ibidem*, p. 53-57.
[174] *Ibidem*, p. 57.
[175] „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1866...", p. 42-47.
[176] *Ibidem*, p. 42.
[177] *Ibidem*, p. 22-24.

la cunoştinţa publicului de către Compania de cale ferată „Lemberg-Czernowitz-Suczawa", după deschiderea tronsonului Lemberg-Cernăuţi, în toamna anului 1866: „ordinea călătoriei" (mersul trenului), cu plecări şi sosiri stabilite „cât se poate de acurat" de la(la) diferitele „stăciuni" [staţii]; „o tarifă a preţurilor de călătorit pentru persoane şi lucruri"; stabilirea „degiărmuriciunilor" privind primirea persoanelor, documentelor de călătorie, primirea şi predarea „lucrurilor de străpurtat" [transport], documentele de însoţire a acestora; tarifele de călătorie, afişarea acestora în toate staţiile, pentru „orientarea comună"; stabilirea unor reguli de respectat pentru călători pe timpul călătoriei; sprijinirea personalului de cale ferată de către „antiştii comunali" [primari], „organele de sicuritate" şi „diregătoriele politice"; pedepsirea actelor de nerespectare a prevederilor privind căile ferate, prin acordarea de competenţe în acest sens judecătoriilor: „Cei ce sunt aşiezaţi la calea fierată sunt îndreptăţiţi a aresta singuri şi a preda diregătoriei politice seau judecătoreşti celei mai de aproape pe călătorii atinselor prescrise, în caziurile când lipseşte ajutoriul poliţiei politice seau diregătoriei judecătoreşti"[178]); *Despre grădinărit*, articol valoros, de îndrumare a vieţii practice[179] (după o parte generală, autorul anonim face referire la o diversitate de aspecte: conopidă; „trătarea butucilor de vie în anii cei dintâi"; „despre străplântarea şi înmulţirea pomilor"; „cum au să se facă pomii cei neroditori roditori"; „despre folosinţa poamelor simburoase"; „cultivarea sfeclelor"; „cultivarea pomilor din sâmburi"; „cum se poate întrebuinţa butucul de vie ca gard pe lângă drumuri"; „plântarea grădinei de vie"; „rumperea vârvurilor la verzi de carfiol aşa-numit trandafiros"; „gard viu ca scut ogoarelor şi grădinelor"; „despre răsplântare"; „despre udatul plântelor"; „despre oale de flori"; „unele despre culegerea sămânţei"; „despre grija carea se cuvine unor flori"; „mijloace contra insectelor şi altor animale strecătoare": puricele, ploşniţa, ţânţarii, albina şi v[i]espea, musca, molia, blata [insectă dăunătoare], v[i]ermele de grâne (gărgăriţa), liliacul, şoarecele, guzanul); *Sirguinţa*, proză nesemnată[180] (din acest articol un fragment este ilustrativ pentru orientarea calendarului românesc din Bucovina în secolul al XIX-lea: „Istoria şi esperinţa ne învaţă destul de chiar [clar] că puterea şi însămnătatea a unui stat nu atârnă de la croitul legilor, aşa precum de la demnitatea proprie şi caracterul cetăţenilor, că societatea face un stat şi nu statu[l] societatea, deci cultura a unui stat îi resultatul total a[l] culturei proprie a fiecăruia deosebit, carii fac o societate. Înăintarea naţională îi productu[l] a sărguinţei individuale, a[l] culturii individuale, a[l] onestăţii [onestităţii], precum din contra ruinarea naţională îi lucrarea trândăviei proprie, deprăvăciune[a] morală, nehărnicia. De vrem să îmbunătăţim starea noastră, să începem cu noi înşine, că nu vei găsi uşor ceva de lipsă în starea noastră ce nu s-ar pute[a] într-un chip reduce

[178] *Ibidem*, p. 24.
[179] „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1868...", p. 43-56.
[180] „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1869...", p. 46-50.

la lipsele în noi înşine, şi nu va fi mai bine în lume până ce oamenii nu vor fi mai buni, prin înţelegere şi consimţământ, prin silinţă şi sirguinţă. Resultatele cele mai multe şi mai măreţe atârnă de la întrebuinţarea mijloacelor simple, de la activitatea a însuşirilor ordinare [obişnuite]"[181]); *Anecdote*[182] (grupaj de opt anecdote, între care: 1) *Soarta omului cum se joacă cu el*; 2) *O întâmplare curioasă*; 3) *O şagă bună*; 4) *Un negoţ deosebit*; 6) *Momiţa ca medic*; 7) *Ce face cel necrezătoriu*; 8) *Un respuns potrivit*).

„Calendariul... edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" publică în paginile sale: T. V. St. [Teodor V. Ştefanelli], *Ceva despre Bucovina*, articol de atitudine[183] (la centenarul „încorporării Bucovinei cu statul austriac", ca reacţie la „referinţele" şi „descrierile una mai bizară decât alta" apărute în presa austriacă din toamna anului 1875, autorul întocmeşte „o schiţă despre Bucovina" pentru o mai bună „cunoaştere a istoriei acestei ţări": „Scopul nostru a fost de a lămuri cel puţin încâtva opiniunea publică despre această ţară din fundul răsăritean al Imperiului Austriac şi a li da românilor de aice câteva date statistice la mână, ca să scie ce să facă şi cum să se poarte faţă cu invectivele unor persoane de rea credinţă şi neamice poporului românesc. În calendariul anului viitor voi prourma această schiţă în privinţa tuturor ramurilor de activitate a poporului românesc din Bucovina din timpul venirii sale sub Imperiul Austriac"[184]); I. S. [Ion G. Sbiera], *Despre teritoriul de astăzi ce-l locu[i]esc românii parte sânguri, parte în majoritate sau în minoritate cu alte seminţii*, prelegere publică susţinută, în 1871, în cadrul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina (publicarea de aici se face în formă „simplificată")[185]; Teofil Bocancea, paroh în Culeuţi, *Nutrirea albinelor*[186]; Ion al lui G. Sbiera, *Originea românilor*, prelegere susţinută în cadrul Societăţii pentru cultură, în iarna anului 1871[187] (este o continuare la materialul publicat în tomul din 1877, iar încheierea sa este în armonie cu menirea calendaristicii noastre din secolul al XIX-lea şi se face după versurile lui Andrei Mureşanu, „pline de încredere şi de speranţă în viitor": „Dacă providenţa, prin secoli de necazuri, / De prin furtuni grozave de-alean şi de amaruri / A conservat urmaşii colonilor romani, / N-a fost cu scopuri crude de-a-i da ear la tirani! / Din contră, prin aceasta, cu multă-nţelepciune, / A dat ginţii

[181] *Ibidem*, p. 45.
[182] *Ibidem*, p. 52-54.
[183] „Calendariu pe anul bisect 1876. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al III-lea, Cernăuţi, Tiparul la R. Eckhardt, [1875], p. 82-94.
[184] *Ibidem*, p. 94.
[185] „Calendariu pe anul ordinariu 1877", „Redigeat de Mihai Miron Calinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al IV-lea, p. 97-110.
[186] *Ibidem*, anul al V-lea, p. 125-127.
[187] *Ibidem*, anul al VI-lea, [1878], p. 81-108.

române o sacră misiune: / Să fie în sciinţe, în artă şi cultură / Un foculari puternic cu raze de căldură, / Să fie un luceafăr de-egală-ndreptăţire, / Şi-a zis spre mângăiare: «Sănin ear o să fie, / Căci steaua cea română n-apune în vecie!»"[188]); I. G. Sbiera, *Conceptul „naţiune" şi însemnătatea graiului naţional*, discurs rostit la 16 noiembrie 1880 în cadrul adunării generale a Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina[189] (într-o formă mai dezvoltată, acesta se publică şi în „Almanachul Societăţii academice social-literare «România Jună»", anul I, 1883, p. 137-162, cu modificarea titlului); Ion I. Bumbac, *Despre medicina poporală sau cum îşi ajută poporul român în casuri de boală*, un „articol de îndrumare"[190]; *Unele leacuri poporale*, „articol de îndrumare"[191] (în acest documentar sunt prezentate leacuri din medicina populară pentru 27 de boli: „la buboaie", „contra colerei" (colica abdominală), „contra ceasului rău" („răul copiilor"), contra celui perit", „pentru crescerea părului", „pentru curăţirea sângelui", „la durere de ochi", „la durere de spate", „contra dureri[i] de stomach", „la frântură", „contra degerăturilor", „fript fiind cu untură sau olei", „la rane", „la rofli", „la orbalţ", „la sclintitură", „la tusă", „alt leac de tusă", „fript fiind cu apă clocotitoare", „la gălbănări", „pentru întărirea rădăcinei părului", „contra limbricilor", „contra durerilor de măsele", „pentru năduşală", „pentru reumatism la copii"; „la stârpirea ploşniţelor"); Dr. V. Funk, *Ceva despre ţinerea vacilor*, traducere dintr-o revistă germană[192]; Ion I. Bumbac, *Despre călindariul poporal*, „articol de îndrumare" (este de reţinut, îndeosebi, îndemnul adresat clasei culte din Bucovina de a se folosi de „experienţa cea îndelungată" a poporului, de „a învăţa şi de la dânsul ceva": „Nu vă feriţi de popor! Nu fugiţi de el, dacă nu voiţi să vi-l înstrăinaţi şi dacă voiţi să aveţi inrâurire asupra lui!")[193].

„Calendariul... Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" publică, între altele, în paginile sale: *Poveţe economice şi medicinale*, „articol de îndrumare". Poveţele cuprinse aici sunt pentru sughiţ, „muşcături de albine", „alcătuirea unui barometru viu", ologeala păsărilor („galiţelor"), mucegai, stârpirea omizilor, strângerea şinelor pe roată la car, păstrarea ouălor, mijlocul de a face curcile şi găinile să clocească, omorârea şoarecilor, stârpirea păduchilor la vaci, „feritul fierului de rugină", consumarea diferitelor cărnuri şi băuturi, combaterea difteriei, lucrarea pământului hleios,

188 *Ibidem*, p. 108.
189 *Ibidem*, anul al VIII-lea, [1880], p. I-XIX.
190 *Ibidem*, anul al X-lea, [1882], p. III-IX.
191 *Ibidem*, anul al XI-lea, [1883], p. XXXVII-XL.
192 *Ibidem*, anul al XII-lea, [1884], p. 130-136.
193 *Ibidem*, anul al X-lea, p. XII-XVII. Fragmentul citat se află la pagina XVII.

tratarea durerii de dinţi, păstrarea mirosului de trandafiri)[194]; *Cugetări şi sentinţe* („Munca onestă este titlul de nobleţă al omului; pentru aceea, în orice condiţiune te vei afla, bogat ori sărac, trebu[i]e să munceşti"; „Două capete luminate pot mai mult decât două sute lipsite de învăţătură. Căci, precum altoirea face din pădureţ pom, aşa cartea din sălbatic om"; „Numai un lucru face pe om mare: bunătatea lui"; „Lenevia umblă aşa de încet, încât sărăcia o ajunge curând"; „Prin întunerec, la lumină. Prin rătăcire, la adevăr. Prin răbdare, la scop"; „Temeiul înţelepciunii este frica lui [de] Dumnezeu; întâi teme-te de Dumnezeu şi al doilea de cel ce nu se teme de Dumnezeu. Căci pe Dumnezeu cel ce-njură, nici de tine nu se-ndură"; „Cinsteşte toate religiile, dar te-nchină numai la a ta. Căci cel ce se-nchină la două credinţe, acela nicio lege n-are şi la toţi e în ură mare"; „Când vei vrea să te însori, deschide patru ochi, ca să n-aduci pe dracul cu lăutari în casă"; „Începe de la mic, ca să poţi ajunge la mare"; „În timpul în care trăim numai popoarele luminate pot ajunge [la] adevărata mărire"[195]).

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901", „Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" publică un documentar, nesemnat, de interes pentru cercetarea ştiinţifică locală. Noi îl reţinem, însă, pentru educaţia pe care o face presa românească din Bucovina istorică, în cazul de faţă calendarul, prin astfel de articole.

„Fiecare tot la al său trage - se precizează în chapeau-ul documentarului - şi astfeliu şi noi dători suntem a sprijini din răsputeri pre cei de neamul şi de legea noastră. Îndeosebi e de trebuinţă ca pre meseriaşii noştri cei puţini, câţi îi mai avem, să-i preferăm totdeauna de câte ori e vorba de cumpărat sau de procurat ceva.

Pentru ca cetitorilor noştri să li înlesnim procurarea lucrurilor trebuincioase la meseriaşii romàni, punem în cele următoare adresele tuturor meseriaşilor români de cari am primit scire până acuma[196]:

Bodnari [Butnari, dogari]. În Siret: Emilian Socolean, N. Agapi. În Rădăuţi: Petru Cojocariu, Dimitrie Halus, Iordachi Halus, Teodor Rezuş, George Rotariu, Iacov Ungurean, Simion Ungurean.

Ciobotari. În Pătrăuţ[i] l[ângă]Suceavă: Petru Capverde. În Siret: Ioan Caba, Ilie Moroşan. În Rădăuţi: Emilian Calance, Ilie Cojocariu, Petru Ducra, Ieremie Lungoci, Vasile Popovici, George Puiu, Ilie Pojar, Ioan Rusu-Şindilariu, Samuil Rusu-Şindilariu, Constantin Rusu-Şindilariu, Pentelei Romanciuc, Onofrei Rotariu, Anastasie Ştefureac, Ioan Ţimbal.

Clopotari. În Pătrăuţi lângă Suceava: Vasile Făgăraş.

---

[194] „Calendariul... Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", p. 135-139.

[195] *Ibidem*, p. 150.

[196] *Meseriaşii noştri*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901", „Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc", XV, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1901], p. 110-112.

Cojocari. În Pătrăuţi l[ângă] Suceavă: Ioan Turturean. În Siret: Petru Agapi, Eugen Agapi, Eugen Colomiţchi, Nicolai Nemeş, Nicolai a lui Ioan Nastasi, George Siretean, Ioan (Ticu) Zus, Dimitrie Zurcan, Teodor Zurcan. În Câmpulung: Ioniţă Lăcătuş. În Horodnicu de Sus: Filip Ichim. În Rădăuţi: Zaharie Calancea, Petru Cojocariu, Iustin Colibaba, Ilarion Buculei, Dimitrie Halus, Dimitrie Hâncu, Ilie Hortopan, Alexandru Hortopan, Petru Hortopan, Teofil Hortopan, Dimitrie Rotariu, Emanuil Şindilariu, Ieremie Şindilariu, Constantin Olinici, Ştefan Rusu, Serafim Popadiuc, Simion Jitariu, Nicodim Trufin, Seraphim Trufin, Ioan Vacarean. În Putna: Teofil Hortopan.

Coşărcari. În Suceavă: Alexei Doroftei.

Covali [Fierari]. În Pătrăuţi l[ângă] Suceavă: Serafim Moroşan. În Bosanci: George Ieremie. În Rădăuţi: Ioan Furnica, Grigorie Furnica, Leon Furnica, George Şindilariu, Artemie Trufin, Iordachi Trufin.

Croitori. În Rădăuţi: Serafim Puiu, Pentelei Vlonga.

Curelari. În Câmpulung: George Hutu. În Rădăuţi: Darie Cojocariu, Teodor Colibaba.

Dubalari. În Rădăuţi: Ambrozie Halus, Christofor Cojocariu, Gavriil Mironiuc, Serafim Mironiuc, Grigorie Mironiuc, Casian Ducra, Ioan Trufin, Casian Botezat.

Dulgheri. În Rădăuţi: Casian Trufin, Ioan Trufin, Gavriil Martinescu, Eutimie Trufin, Grigorie Botezat, Iraclie Dan, Gavriil Vlonga.

Olari. În Rădăuţi: Petru Ungurean, Constantin Balţei, David Colibaba, Iordachi Scântei, Ioan Colibaba, Ioan Scântei, Vasile Bodnariu, Ilie Marciuc, Daniil Simota, Zaharie Marţinco.

Pălărieri. În Rădăuţi: Isidor Holubaş.

Pitari [brutari]. În Rădăuţi: Leon Socolean.

Rotari. În Ilişeşti: Vasile Bucevschi. În Pătrăuţi l[ângă] Suceavă: George Constantin, Michail Cervinschi. În Rădăuţi: Dimitrie Dunic.

Sculptori şi teslari. În Tereblecea: Teodor Epure. În Ilişeşti: Ioan Lupu.

Sumanari. În Rădăuţi: Nicolai Scântei, Eugen Sucevan, Ioan Colibaba.

Văpsitori. În Rădăuţi: Terapont Buculei, Dimitrie Mihaiuc".

Informaţiile administrative şi bisericeşti, politice, financiare şi şcolare, varietatea cunoştinţelor ştiinţifice, sfaturile gospodăreşti, economice, agricole, medicale, juridice şi etice, articolele despre necesitatea cultivării limbii române, a obiceiurilor, a tradiţiilor şi a portului popular, literatura extrem de diversă difuzată de calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina (proverbe, zicători, maxime, cugetări, „tradiţiuni populare" / legende, anecdote, povestiri, amintiri, însemnări de călătorie, studii şi evocări istorice, versuri şi proză din literatura cultă, traduceri din literatura universală etc.), cu marea ei forţă modelatoare şi, în primul rând, cu rol în cultivarea gustului pentru lectură, reprezintă, decenii în şir, un mijloc modern de emancipare o omului şi a societăţii bucovinene.

II. 3. Interesul pentru folclor în paginile calendarelor româneşti din Bucovina de până la 1918

„Calendariu pentru Bucovina", Cernăuţi, 1841-1873, cu titlul modificat, „Calendariu pentru ducatul Bucovinei", din 1854, acordă interes pentru folclor, frecventând câteva specii distincte, cu rol în împlinirea menirii sale în epocă, circumscrisă unui iluminism târziu. Adresându-se omului din Bucovina epocii şi urmărind emanciparea sa naţională, acesta difuzează, pe lângă informaţiile de astronomie şi climatologie, administrative, bisericeşti, cunoştinţe ştiinţifice, sfaturi etice, gospodăreşti şi agricole, o parte literară, care evoluează treptat spre un „calendariu de petrecere a timpului" (1853), „calendariu de petrecere" (1854) şi „almanah" (1860). Un rol deosebit în acţiunea sa modelatoare o are literatura cultă, reprezentată prin cântec, fabulă, odă, sonet, poem, meditaţie, precum şi prin câteva traduceri şi adaptări din literatura universală (Puşkin, Derjavin).

Pledoaria pentru cultivarea limbii române şi impunerea scrierii cu alfabet latin se realizează şi prin intermediul folclorului. Ideile înnoitoare sunt cele expuse în *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor românesci*, tipărită „ca adaos" la „Calendariul Bucovinei" pe anul 1849[197]. Pentru a ne apropia de înţelegerea „duhului vremii", scrisoarea din 1 decembrie 1849 dintre Pulheria şi Veronica, alcătuită de Iracliu Porumbescu şi inserată la sfârşitul acestei conversaţii catihetice, ne ajută să desluşim imaginarul omului modern din Bucovina, implicat deja în procesul emancipării sale naţionale:

„Scumpă Veronică! Nu-ţi pot spune cât m-au bucurat scrisoarea ta, care mi-ai trimis-o mai în urmă. Şi tu scrii dară cu litere române! O, cât de tare acum te iubesc! Crede-mă, Veronică, că te-aş pune-n sân; acolo unde şi scrisoarea ta o păstrez. Ştii tu de câte ori am cetit eu până acum scrisoarea ta? O, nici nu ţi-aş putea spune: de câte ori numai mai scap de lucru, nemică alta nu fac decât mă drăgostesc cu scrisoarea ta. Eu am primit şi scrisori nemţeşti, ştii tu, de la amica mea Domnica din Cernăuţi, şi, mai de mult, şi de la fratele meu Costănuţă, dară crede-mă că nice una nu mi-au fost aşa de scumpă, aşa de dragă ca aceasta de la tine, care acum mai în urmă mi-ai scris-o. Tu mi-ai scris şi mai nainte şi eu şi pe acele scrisori nu zic că le despreţu[i]esc, ci, din contra, le stimez pe toate; pentru că sunt de la tine, dară trebu[i]e să-ţi spun că pre aceasta din urmă o iubesc şi că nicăiurea în alt loc nu o voi păstra-o decât la inimă; şi pentru ce, pentru că această scrisoare a ta este aşa scrisă, precum o înţelege şi inima şi sufletul, este scrisă româneşte, drept româneşte; deoară că cele ce-mi scrieai mai de mult era[u] nemţeşti şi nu ştiu cum; deşi era[u] ele oricât de frumos compuse şi împodobite, tot nu se lipea[u] de inimă şi nu întra[u] în suflet, pentru că era[u] aşa cum nu ni-i nici numele, nici sângele, nici neamul. Ştiu eu, dragă, ce tu aicea vrei să-mi

[197] A. Pumnul, *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor românesci*, „Convorbire[a] este tipărită [în broşură, ca adaos la] „Calendariul Bucovinei pe anul 1849, [care] din întâmplare întârziindu-se, au remas neaninată aceluiaşi, Cernăuţi, În Tipografia lui Ioan Ekhardt şi fiul Eduard Winiarž, 1850".

spui; ştiu eu şi aşa şi este, Veronică, că noi mai de mult cam cu toate şi cu toţii ne fiream de limba noastră, de limba mamei cea dulce şi ne trăgeam cătră cine mai ştie care, dară acele tâmpuri nebune, dragă Veronică, s-au trecut; s-au trecut acele păcate, unde tinerii noştri se ruşina[u] să vorbească româneşte, ci tot nemţeşte, şi nemţeşte şi cine mai ştie cum, eară de la noi limba nemţească, ca zestre, le o întreba şi o cerea. De vorbeam undeva româneşte, o! îndată zicea că nu suntem învăţate, nu suntem cultivate; dar cum numai grăiam în altă limbă, numai nu româneşte, eată că erai şi învăţată, şi cultivată, şi de frunte. Dară acum, dragă Veronică, nu-i aşa: mi-au spus frate-meu că în Cernăuţi şi în alte oraşe mici şi mari tocma aceia sunt de ocară şi bajocoriţi, care se ruşinează de limba lor cea năciunală; cei mai înţelepţi şi cei mai mari domni şi doamne vorbesc în limba lor cea năciunală şi nu se ruşinează de ea precum ne ruşinam noi de a noastră mai de mult. Şi în Cernăuţi, tot Costănuţă mi-au spus, că cine numai este român, fie el şi ce domn mare, tot româneşte vorbeşte. Holteii noştri şi coconiţele, ori în ce adunare, ori la ce zăbavă, româneşte vorbesc.O, Veronică! de-acum nu ne-a părea ciudă pe amicele noastre cele de la oraş pentru că au ocăziune a învăţa şi a şti mai bine nemţeşte şi leşeşte decât noi, de aice, de la ţară; acum şi ele s-au încredinţat că aceea limbă e mai frumoasă decât toate limbele din lume, care e a mamei şi năciunală. Ei, ţi-am spus acum destul de ce-mi place scrisoarea ta din urmă mai tare decât toate cele mai de demult; şi de ce o port şi o voi şi purta-o tot în sin?...

Aice-ţi trimăt, scumpă Veronică, un cântec românesc, pre care mi-l aduse Costănuţă de la Cernăuţi; el mie tare mult ămi place şi cred că şi ţie ţi-a plăcea, en ascultă cum sună: *Fata de roman*. Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Am altiţe şi ghierdan, / Doamne, bine-mi pare! // Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Mamă-mea e din Traian, / Au nu-i falå mare! // Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Mai mărit de al meu neam / Nu-i altul sub soare. // România, ţara mea, / Dulce-i mult şi dragă, / Mai frumoşi voinici ca-n ea / Nu-s în lumea-ntreagă. // Şi eu, Doamne, de-aş trăi / Sute de-ani în lume, / Alţi feciori, zău! n-aş iubi / Decât de acest nume!

Asa-i, Veronică, că-i frumos? Auzi ce zice Floarea? Zeu! şi eu zic aşa, că n-aş iubi alt fecior decât numai român, da tu, Veronică, cum zici? O, cred, dragă, că şi tu vei zice aşa, mie numai mi-ar fi îndoit mai drag, dacă ar şti el şi scrie cu litere române. Eu mai am cântece româneşti mai multe, sângură mi le-am descris de la Costănuţă, dară acele subt aceea condiciune ţi le-oi da, dacă ţi le-i decopiea sângură cu mâna ta şi cu litere române. Fii sănătoasă, dragă Veronică... Pulheria".

Din acest miscelaneu al tânărului Iracliu Porumbescu ne interesează, aici, în mod deosebit *Aratrul la Anul Nou*, o compoziţie elaborată după model folcloric, în armonie cu ideile progresiste din Principatele Române de după 1848:

„An nou! An nou! / Frăţiă, dreptate, / Cu pace, sănătate – / Cu bine la toate, / Pocniţi, feciori! Hăi! Hăi! // Daţi, feciori, aratrul[198] / Să arăm de-a latul, / De-a lungu-am sulcat[199] / Şi-un an am culcat. / Pocniţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Scumpa noastră ţeară / De necaz scăpară, / Ţeara românească / Dulce străbunească. / Pocniţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Căci până acuma / Mai remasem numa / Chiar l-al mamei sin / Ca un fiiŭ

[198] Aratrul, „plugul".
[199] Sulcat, „brăzdat".

străin. / Pocniţi, feciori! Hăi! Hăi! // De-acum româneşte, / De-acum străbuneşte / Haideţi să arăm / Şi să sămănăm! / Porniţi, feciori!/ Hăi! Hăi! // Doamne-ajută-n bine / Cu tâmpuri senine, / Şi-ntr-o oară bună – / La ţânta comună! / Mânaţi, feciori! / Hai! Hăi! // Daţi, măi, tiraniea, / Daţi, măi, despoţiea / Să le înjugăm, / Cu ele s-arăm: / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Daţi şi-acele rele / Ce ne era[u] grele, / Subt care gemeam, / Ca boii trăgeam. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Măi, dar nu uitaţi / Boerescu-mi daţi: – / Hai, cu el subt jug, / Să tragă la plug – / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Să vadă şi el / Cât e uşurel / Pe alţi a-ngrăşia / Cu sudoarea sa – / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Să vadă el az / Câtu-i de cu haz / Degeab-a munci, / Pe alţi a-ndulci. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Dar' sfânta dreptate / De coarne să poarte, / Libertatea dulce / Sămânţa s-aru[n]ce. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Sămânţă curată / Din soare luată, / Sămânţă frumoasă / De îngeri culeasă. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // De care creştea / Pe când strălucea / Ai noştri strămoşi, / Romanii glorioşi. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Ear noi în unire, / Frăţeasca iubire / O vom căuta / Şi-o vom ajuta. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Să-nvie, să crească, / Frumos să-nflorească / În spice mănoase, / În holde-auroase. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Ca şi fiii noştri, / Şi nepoţii noştri / Să se îndulcească, / Să se mulţămească. / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // Feciori, dar odată! / Din inima toată / Şi tot voiniceşte – / C-aşa-i româneşte! / Mânaţi, feciori! / Hăi! Hăi! // An nou, dar' cu bine, / Cu tâmpuri senine, / F[e]ricită fiiă / Dulcea Româniă! / Opriţi, feciori! / Ho!".

Din *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor românesci*, mai trebuie reţinut finalul, adevărată sinteză a unui program de propăşire prin învăţarea limbii române, cunoaşterea istoriei naţionale, cultivarea literaturii, „naintarea ştiinţelor româneşti", deprinderea virtuţilor şi sporirea binelui public (prin „lăudabila nevoinţă", cum frumos scrie Iraclie Porumbescu, la 1850, după „întreţinerile [sale] luminate" cu refugiaţii revoluţionari de la 1848). Omul modern din Bucovina îşi trimite acum copiii la şcolile din oraş, călătoreşte, poartă corespondenţă, citeşte literatură, este informat despre cursul evenimentelor importante din lume, manifestă interes pentru „învăţarea continuă", într-o „societate deschisă", cum am spune astăzi:

„T[atăl]: Dumnezeule sfinte! Ce tâmpuri fericite ajunsei! Cu ce mi-aş putè eu asemena [asemăna] desfătarea ce mi-o fac fiii mei, prin purtarea lor cea bună şi prin lăudabila nevoinţă de a se ocupa cu literatura noastră şi de a scrie limba românească curat româneşte!

F[iul]: Dar eu trebu[i]e să mă întorc la scoală, prins-au caii. La anul viitor, când voi veni acasă, îţi voi spune cele ce ţi le-am promis din istoria năciunei şi a beserecei noastre, până atuncia mai ceteşte versurile ce ţi le-am dat, că-s frumoase. Dumnezeu să vă binecuvinteze şi să vă lungească zilele, ca să ne puteţi ajuta în sporire şi să vă bucuraţi de propăşirile noastre!

[Semnează] Tatăl, mama, sorioara şi frăţiorul.

Dumnezeu să binecuvinteze şi să încununeze ostenelele tale şi ale tuturor celor ce lucră spre naintarea ştiinţelor româneşti!"[200]

---

[200] Complementar, să mai notăm că fabula *Buchea şi litera*, publicată de Iraclie Porumbescu tot aici, surprinde „minunat de bine lupta ce se ducea pe atunci pentru

„Calendariu pentru Bucovina" publică anecdote[201], poveşti[202], proverbe şi zicători.

„Calendar pentru Bucovina pe anul 1849 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an de rand de 365 de zile", alcătuit de Samoil Andrievici, paroh la Ceahor, publică *Paramii bucovinene*, p. 34, material ce formează, alături de studiul *Fizica elementară*, p. 30-33, partea literară a tomului (*Calendarul de petrecere a timpului*).

Materialul cuprinde un număr de 40 de proverbe româneşti din Bucovina, dispuse pe două coloane, „paramii" care, în realitate, sunt 39, deoarece cel de al 36-lea proverb nu este altceva decât repetarea, din eroare, a proverbului al nouălea. După ştiinţa noastră, avem aici cea dintâi culegere de proverbe româneşti publicată în Bucovina istorică. Pentru valoarea culegerii, frumuseţea lingvistică şi imagistică a proverbelor de aici, nemenţionate până acum nicăieri, transcriem întregul material:

„[1] Frica e din rai; [2] Nu cum vrè omul, / Ci cum dă Domnul; [3] Mai bine sărac şi curat / Decât bogat şi cu păcat; [4] Capul plecat sabiia nu[-l] ta[i]e; [5] Mielul blând suge la doa[u]ă mame; [6] Fuduliia mare mămăligă n-are; [7] Totde[a]una urma alege; [8] Râde vârşa de baltă; [9] Baba călătoare n-are sărbătoare; [10] Nu băga lingura unde nu-ţi fierbe oala; [11] Vrabiia visază mal[ai]u; [12] Frate ca frate, dar brânza-i pe bani; [13] Pasărea p[i]ere pe limba sa; [14] Hâtrul făgădu[i]eşte iară nebunul trage nădejde; [15] Silinţa ţesă pânza; [16] Î[m]bucătura străină nu ticneşte; [17] Cum vei aşterne, aşa vei dormi; [18] Vorba lungă, sărăciea omului; [19] Fă ce ste bine şi nu te teme de nime; [20] Cine dă lui-ş[i] dă, cine face lui-ş[i] face; [21] Toate sunt până la o vreme; [22] Averea se trece, iară bele[a]oa rămâne (coloana I); [23] Schimbarea domnilor, bucuriea nebunilor; [24] Averea nu face pre om, ci omul face averea; [25] Cum e Tanda aşa-i şi Manda; [26] Mai bună-i vrabiea în mână decât ceoara în par; [27] Vita se bate cu băţul iară omul cu cuvântul; [28] Ţie [îţi] este a râde şi mie a plânge; [29] Toate-s bune cu măsură; [30] Buza dulce toţi o ling, / Cea amară o î[m]ping; [31] Fără frică nu-i nimică; [32] Vai! Săracu[l] omul prost / Bun odor la casă au fost; [33] Baba să tacă – este vorbă de clacă; [34] Unde-i bine, nu-i de mine; / Unde-i rău, acolo-s eu; [35] Corb la corb nu scoate ochii; [36] Baba călătoare n-are sărbătoare; [37]

întronarea alfabetului latin" în spaţiul lumii româneşti[200]. „După-o noapte lungă, lungă şi amară / ce-n[n]egrise toate-n [a] României ţară", „pe la zori / după cântători", străluci „o lumină / de auroră senină", într-o tipografie „ce era vestită foarte-n Româniă", aleasă de soartă ca în „noul secul ea să părăsească / străina rugină" şi să tipărească „limba română / propriu româneşte", înfruntând obstacole („Dar cum şi-ntre oameni unii după noapte / Ale dimineţii raze-afurisesc; / Lor le place somnul, neagra-obscuritate, / Eară deşteptarea, lumina urăsc"), pentru a împământeni aici „o lege nouă din cea primăvară" a naţiunilor civilizate, lucrând cu sârg în „a musei romane dzi de fericire". Vezi şi Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 100-101.

[201] Vezi tomul din 1844, în care Teoctist Blajevici publică *Fabule şi anecdote* traduse din limba rusă, tomul din 1846, *Ştiri şi anecdote*, p. 20-22; *Anecdote*, p. 40-41.

[202] *Poveşti despre Petru cel Mare, împăratul Rusiei*, în „Calendariu pentru Bucovina", 1846, p. 9-12.

Feme[i]a frumoasă e primejdioasă; [38] Până-i sâta nova [nouă], se pune în cui; [39] Cât de bună-i noru-mè / Tocma-n urmă voi vidè; [40] Calul de olac, şuerul de rac şi ţara de jac [jaf] tot atâta fac" [!].

Materialul *Paramii bucovinene*, o „culegere" de mici dimensiuni, dar valoroasă, de proverbe româneşti, cea dintâi de acest fel tipărită în Bucovina, face obiectul unei analize în subcapitolul *Calendarul şi ziarul românesc din Bucovina la mijlocul secolului al XIX-lea.*

„Calendariu pentru Bucovina" este cel dintâi periodic din provincia noastră care difuzează tradiţiuni (legende), specie frecventată asiduu şi de calendaristica românească, începând cu partea a doua a secolului al XIX-lea, specie aflată aici într-o fază incipientă de evoluţie: *Biserica lui Dragoş din Volovăţ*, *Colnicul tătarilor de lângă Tărăşeni*, semnate de Iraclie Porumbescu[203], *Codrul Cosminului*, publicată de Samoil Morariu-Andrievici, care valorifică şi tradiţia locală (legenda referitoare la „Fântâna lui Sobieski")[204]. O menţiune aparte facem pentru studiul folcloric *Nunţile la ţară*, semnat de I. Ieremievici[205].

---

[203] „Calendariu pentru Bucovina", 1858. Iraclie Porumbescu este autorul unei „idile pastorale din Bucovina", „un fel de sccnetă pastorală", *Stâna*, în care „descrie în mod foarte reuşit pornitul oilor la stână şi traiul ciobanilor în natura fermecătoare", cântând „munteneasca sau de jele", ori „câte-o doină veche". Versurile acesteia sunt, uneori, foarte aproape de modelul folcloric: „Colo-n sat, lâng-o fântână, / Două fete spală lână. / Una spală tot cântând, / Alta spală suspinând". Vezi şi Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 99-100.

[204] *Ibidem*, 1859.

[205] *Ibidem*, 1857. Vezi şi L. Bodnărescu, ARB, 1903, p. 82; I. Nistor, *Din istoria calendarului nostru*, 1914, p. 59. Despre Ion Ieremievici, autorul acestui „frumos studiu în folklor", cum scrie Ion I. Nistor aici, din păcate, nu găsim informaţii şi date biobibliografice în majoritatea lucrărilor noastre de gen. Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, în lucrarea *Calendare şi almanahuri româneşti 1731-1918. Dicţionar bibliografic*, 1981, p. 425, îl menţionează, însă, după L. Bodnărescu şi I. Nistor. Profesorul Constantin Loghin nu-l menţionează în ILRB, 1926, retipărită, tot la Cernăuţi, în 1996. Nu-l menţionează nici autorii DLRO, 1979, în care nu sunt menţionate, de altfel, nici periodicele din Bucovina istorică. Nu fac excepţie, în această privinţă, nici alte lucrări elaborate şi publicate după 1989: Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuţi 1775-2000. Compendiu şi antologie*, Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 2000 (în continuare, PLRB); Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I-II, Iaşi-Suceava, Editura „Princeps" - Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2004 (în continuare, EB). Nici în lucrările tematice de la noi nu-l găsim pe Ion Ieremieici: Iordan Datcu, S. C. Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, cu o prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979 (în continuare, DF); Iordan Datcu, *Dicţionarul folcloriştilor*, vol. II, *Folclorul muzical, coregrafic şi literar românesc*, Bucureşti, Editura „Litera", 1983; Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români*, vol. I-III, Bucureşti, Editura „Saeculum I. O.", 1998-2001 (în continuare, DER). Noi l-am găsit, în schimb, prezentat într-un articol distinct a lui Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 415. Câteva informaţii

Un loc aparte între materialele de folclor difuzate de „Calendariul pentru Ducatul Bucovinei..." îl ocupă, fără îndoială, *Plugul. Colendă,* semnat de [V.] Alecsandri și tipărit în tomul pentru anul 1869, fără precizarea sursei după care se face reproducerea[206].

Pentru importanța textului, facem, în cele ce urmează, referire la întreg textul acestei „colinde agrare". Formula inițială contribuie la „declanșarea ceremoniei", conservând un determinativ omis din variantele ulterioare: „Aho, aho, copii *argați*, / Stați puțin și nu mânați, / Lângă boi v-alăturați / Și cuvântul mieu ascultați".

Într-un adevărat „model de desfășurare a muncii câmpului", ca realitate a vieții, „colenda" preluată din culegerea lui Vasile Alecsandri prezintă toate muncile necesare pentru obținerea pâinii, săvârșite ritualic de către un „personaj excepțional". „Bădica Troian", căruia B. P. Hasdeu îi dedică un studiu, în care cercetează numele și identitatea acestuia[207], își alege „un loc curat / de arat și semănat" și brăzdează pământul, „într-o joi", la fel ca în basm:

---

folositoare ne oferă și învățătorul bucovinean Filimon Rusu, în *Simion Florea Marian*, conferință comemorativă susținută la Rădăuți, la 4 mai 1947, și tipărită, câteva decenii mai târziu, în volumul Filimon Rusu, *Amintiri. Oameni și locuri din Țara Fagilor*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și tabel cronologic de Vasile I. Schipor, București, Editura Academiei Române, 2009, p. 179-192. Informațiile referitoare la I. Ieremievici-Dubău se află la p. 180, 182. Pentru prima dată, noi dăm un fișier cu mai multe date referitoare la viața și activitatea sa în capitolul *Redactori și colaboratori ai calendarelor și almanahurilor românești din Bucovina (până la 1918)*.

[206] [V.] Alecsandri, *Plugul. Colendă*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirei 1869, carele este an de rand de 365 de zile", Cernăuți, Tipărit la Rudolf Eckhardt, [1868], p. 43-45.

[207] Vezi *Troian*, p. 183-193, în studiul mai amplu *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, în volumul B. P. Hasdeu, *Scrieri istorice*, vol. 2, ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Aurelian Sacerdoțeanu, București, Editura Albatros, 1973, p. 158-226. B. P. Hasdeu consideră că „bădica Troian" din colinda *Plugul*, cea publicată de Vasile Alecsandri, nu reprezintă „o simplă mistificațiune", cu toate că „și dânsul nu este adevărat poporan, ci numai cărturăresc, datorit popilor sau dascălilor de prin sate" (p. 188). Concluzia enciclopedistului B. P. Hasdeu ar trebui reținută: „Întru cât am putut urmări până acuma, numele personal Troian nu există astăzi nicăiri la români și poate că nici n-a existat vreodată, de vreme ce nici în documentele nouă nu ni s-a întâmplat a-l găsi, ceea ce arată că străbunii noștri îl considerau mai presus de calendarul omenesc, ca și când ar fi un nume de divinitate, după cum nu se află numele personal Isus, iar numele personal Cristea este Cristofor, nu Crist. [...] Iată de ce foarte rău fac aceia cari bagă pe furiș în colinde pe fantasticul «bădică Troian»" (p. 188-189). Să mai reținem faptul că studiul la care ne referim este publicat, pentru prima oară, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare", seria II, tomul XVII (1895-1896), p. 1-69, în extras: 1896.

„S-a sculat mai an / Bădica Troian / Ş-a încălicat / Pe un cal învăţat. / Cu nume de Graur, / Cu şaua de aur, / Cu frâu de mătasă / Cât viţa de groasă. / Şi-n scări el s-a rădicat, / Peste câmpuri s-a uitat / Ca s-aleagă un loc curat / De arat şi sămănat. / Şi curând s-a apucat / Câmpul neted de arat / În lungiş / Şi-n curmeziş. / S-a apucat într-o joi / Cu-n plug cu doisprezece boi, / Boi bourei, / În coadă codalbei, / În frunte ţintăţei. / Mânaţi, copii: hei, hei! // Zioa toată a lucrat. / Brazdă neagră-a răsturnat, / Şi prin brazdă-a semănat / Grău mărunt şi grău de vară, / Dee Domnul să răsară! / Mânaţi, măi: hăi, hăi!"

Creşterea holdei şi seceratul fixează „lucru[l] pământului" într-un topos mitic, individualizat printr-un singur toponim, Tighina, şi realizat stilistic în „codul poetic" / poetica basmului şi a eposului baladesc:

„Şi cât lucru a sfârşit, / Eată, mări, s-a stărnit / Un vânt mare pre pământ / Şi ploi multe după vânt, / Pământ[ul] de-a recorit / Şi sămânţa a-ncolţit. / Mânaţi, copii: hăi, hăi! // La luna, la săptămâna, / Îşi împle cu apa mâna, / Şi se dusă ca să vadă / De i-a dat Dumnezeu roadă. / Şi de-i grăul răsărit./ Şi de-[i] spicul aurit. / Era-n spic ca vrabia, / Era-n pai ca trestia! / Mânaţi, măi: hăi, hăi! // Troian iute s-au întors / Şi din grajdi pe loc a scos / Un alt cal mai năsdravan / Cum îi place lui Troian, / Negru ca corbul, / Iute ca focul, / De nu-l prinde locul, / Cu potcoave de argint / Ce sunt spornici la fugit. / Mânaţi, copii: hăi, hăi! // El voios a-ncălicat, / La Teghina a apucat, / Şi oţel a cumpărat, / Ca să facă seceri mari./ Pentru săcerători tari, / Şi să facă seceri mici / Pentru copilaşi voinici; / Ş-altele mai mărunţele, / Cu mărunchi de floricele, / Pentru fete tinerele / Şi neveste ochişele. / Mânaţi, măi: hăi, hăi! // Ş-a strâns fine / Şi vecine, / Şi toţi finii / Şi vecinii, / Şi vro trei babe bătrâne / Care ştiu rându la pâne, / Şi pe câmp i-a dus, / Şi pe toţi i-a pus. / La lucru pământului / În recoarea vântului. / Mânaţi, copii: hăi, hăi! // Ei cu stânga apuca / Şi cu dreapta săcera, / Şi pin lan înainta, / De părea că înota. / Alţii în urma lor lega, / Snopuri nalte aduna / Şi clăi mândre rădica / Ce la soare se usca; / Mânaţi, măi: hăi, hăi!"

Şi aici, „spaţiul este o geografie a ţării", iar ambianţa, bucolică, învederând faptul că „numai o civilizaţie rurală putea da glas unor expresii poetice pe cât de simple, pe atât de rafinate"[208]. Treieratul, măcinatul, cernutul făinii şi coacerea pâinii continuă străvechiul ritual agrar, presărat cu note de umor înviorător, într-un rustic domestic, în spaţiul căruia rosturile muncii sunt, în final, preluate de „mândra jupânească, / Dochiana cea frumoasă":

„Apoi carele-ncărca / Şi pe toate le căra / Şi jirezi nalte dura, / În capul pământului / În steriţa vântului. /Apoi aria-şi făcea / Şi din grajdi mai aducea / Zece [i]epe / Tot sirepe, / Şi de par că le lega, / Şi pe toate le mâna / Împrejurul parului / Deasupra făţiarului / Amânaţi, măi: hăi, hăi! // Epele mereu fugea, / Funia se tot stringea, / De par iute ajungea! / Şi grâul se triăra, / Şi flăcăi îl vântura, / Dimerlia scutura, / Harabale încărca / Şi la moară le pleca, / Mânaţi, copii: hăi, hăi! // Eară hoaţa cea de moară, / Când văzu atâte cară / Încărcate cu povară, / Puse coada pe spinare / Şi plecă în fuga mare / La cea luncă de scăpare. / Lunca mare, / Frunză n-are; / Lunca

[208] Vezi, între altele, Gheorghe Vrabie, *Din estetica poeziei populare româneşti. Analize stilistice şi literare*, Bucureşti, Editura Albatros, 1990, p. 154, 159.

mică / Frunza-i pică. / Ear morariul, meşter bun, / Zăria moara prin cătun, / Şi-şi lua cojoc miţos, / Şi mi-l îmbrăcă pe dos, / Şi-şi lua ciocanu-n brâu, / Şi mai lua şi un frâu, / Apoi iute alerga, / Moara cu frâu o lega / Ş-o apuca de călcâi, / [De-o punea pe căpătâi,] / Şi-i da cu ciocanu-n şele, / De-o aşeza pe măsele; / Mânaţi, măi: hăi, hăi! // El o lua de lătoc / Ş-o da iar în vad, la loc, / Şi turna deasupra-n coş / Grău mărunţel de cel roş. / Grâul s-aşeza pe vatră / Şi din coş cădea sub piatră, / De sub piatră în covată / Curgea făină curată, / Mânaţi, copii: hăi, hăi! // Troian mult se bucura, / Zeciuială morii da, / Pe morari îl dăruia, / Apoi călare suia / Şi voios se înturna / Cu flăcăii ce mâna. / Ear boii se opintea, / Şi roţile scărţâia; / Mânaţi, măi: hăi, hăi! // Eată mândra jupâneasă, / Dochiana cea frumoasă, / Ce auzia tocmai din casă / Chiotul flecăilor, / Scărţietul carelor; / Şi-n cămară că mergea, / Şi din cui îşi alegea / Sătă mare şi cam deasă / Tot cu pânza de mătasă. / Sufleca ea mâneci albe / Ş-arăta braţile dalbe, / Şi cernea, şi tot cernea, / Ninsoarea se aşternea. / Pe sus dobile băte / Negurile jos căde. / Mânaţi, măi, hăi, hăi! // Apoi mama plămădia / Ş-o lăsa până dospia; / Apoi colaci învărtia, / Pe lopată mi-i culca / Şi-n cuptior îi arunca! / Apoi eară cu lopata / Rumeni îi scotea şi gata. / Atunci ea-mpărţea vro cinci / La flecăii cei voinici. / Şi-mpărţea trei colăcei / La copiii mititei / Eară mândrului bărbat / Îi dedea un sărutat! / Mânaţi, măi: hăi, hăi!".

În ceremonialul recitativului, rodnicia pământului este fabuloasă, ca în basm, fantasticul se împleteşte cu umorul jovial, în versuri de o rară frumuseţe, iar scena urării din final se distinge, în aceeaşi poetică a desăvârşirii stilistice, prin echilibru compoziţional şi sărbătorescul trăirii:

„Cum au dat Dumnezeu, an, / Holde mândre lui Troian, / Astfeli să dea şi la voi, / Ca să avem parte şi noi. / Să vă fie casa, casă, / Să vă fie masa, masă! / Tot cu mesele întinse / Şi cu feţele aprinse, / Tot cu casele grijite, / Cu buni oaspeţi lăcuite, / Şi la anul să trăiţi, / Să vă găsim înfloriţi / Ca merii, / Ca perii / În mijlocul verii. / Mânaţi, măi: hăi, hăi! // De urat, am mai ura, / Dar ne-i că vom însera / Pe la curtea dumneavoastră / Departe de casa noastră. / Dumneavoastră aveţi parte / De curţi nalte, luminate, / Văruite, şindrilite / Şi cu fereşti stecluite. / Noi avem bordeie mici / Bune de plugari voinici, / Veltucite şi lipite / Şi cu stuh acoparite, / Dar câte paie şi la noi / Aţâţi bani fie la voi! / De urat, am mai ura, / Dar ne-i că vom însera / Şi avem a trece-n cale / O dumbravă rea din vale, / Unde sunt fete nebune / Ce asvârlă cu alune / Şi se leagă de feciori / Ca albinele de flori, / Şi le-ncurcă cărările / Tot cu dismierdările!"[209].

[209] Reproducerea se face, credem noi, după volumul *Poezii populare ale românilor adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri*, „Tipărită cu spesele Azilului Elena Doamna", Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor asociaţi, 1866, VIII + 416 p. Noi am folosit, pentru verificare, volumul V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, cu însemnări de pe ediţiile anterioare şi manuscripte de Em. Gârleanu, ediţie populară, Bucureşti, „Minerva", Institut de Arte Grafice şi Editură, 1908. Aici, textul de mai sus se află la p. 238-242. Dintre notele de subsol, nereproduse în calendar, o reţinem pe cea dintâi: „Cea mai însemnată colendă la romani era *colenda* Anului Nou, când se felicitau şi se dăruiau cu prezenturi, şi când era obiceiul a se cânta pe la case. De acolo se trage *colinda* noastră, adică *urarea* de Anul Nou şi de Crăciun. Colindătorii merg pe la case, se opresc sub fereşti şi încep a zice urarea numită *pluguşor*, împreunându-şi cuvintele cu sunet de clopoţei sau de fere de plug sau de un instrument ce-i zic *buhai* şi care

Prezenţa *Pluguşorului* din colecţia lui Vasile Alecsandri în paginile calendarului de la Cernăuţi, la doar doi ani de la publicarea sa în volum, reprezintă încă un exemplu de circulaţie a literaturii române în spaţiul provinciilor noastre istorice şi de contribuţie a periodicelor în acest proces cultural, cu urmări benefice în consolidarea unităţii culturale a românilor de pretutindeni.

„Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", Cernăuţi, 1874-1885, este redactat („redigeat") de către Mihai Miron Călinescu (1874-1881), Ion I. Bumbac (1882-1883) şi Calistrat Coca (1884-1885). Începând din 1875, partea literară şi culturală se intitulează „Almanah". Scopul calendarului este ridicarea culturală şi socială a românilor din Bucovina. Literatura difuzată de acest calendar este deficitară, sub aspect estetic, fiind marcată de „un complex provincial"[210], însă meritul publicaţiei constă în promovarea limbii literare. „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" este primul calendar din Bucovina care apare, în 1882, cu noua ortografie stabilită de Academia Română. Totodată, sub semnătura lui Ion I. Bumbac, periodicul publică articolul *Unele puţine despre „Noua ortografie română"*, cuprinzând *Regulile generale* şi *Regulile speciale*[211].

Interesul pentru folclor al acestui calendar, neobservat până acum, este însă notabil, chiar dacă spaţiul alocat este unul restrâns. Remarcăm, în primul rând, atenţia acordată „tradiţiilor populare", Simion Fl. Marian publicând aici mai multe legende: *Feciorul Dediului*[212]; *Ştefan-Vodă*[213]; *Ştefan Tomşa şi Mitropolitul Crimca*[214]; *Romånca şi tătarii*[215]; *Ştefan-Vodă şi tătarii*[216]. Acelaşi colaborator de prestigiu publică tot aici *Vâlcul*, baladă populară bucovineană[217], *Soarele şi luna*, baladă populară din Transilvania[218]. Calendarul Societăţii pentru Cultură manifestă deschidere şi pentru alte materiale de folclor şi de etnografie: Ion I. Bumbac, *Despre medicina populară sau cum îşi ajută poporul român în cazuri de boală*[219], *Despre calendarul popular*[220]; Isidor Ieşanu, *Costachi*

consistă într-o sită de pele petrecută cu un fir gros de păr de cal. Tragerea firului prin pelea sitei produce un răget surd ca de bou depărtat" (p. 243). Sublinierile operate în text ne aparţin. Mai adăugăm că, exceptând omisiunea unui singur vers, marcat de noi prin croşete, reproducerea în calendar se face în mod corect.

[210] Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică, *op. cit.*, p. 565.

[211] „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", IX, 1882, p. 75-80.

[212] *Ibidem*, II, 1875, p. 100-110.

[213] *Ibidem*, III, 1876, p. 100-107.

[214] *Ibidem*, IV, 1877, p. 114-119.

[215] *Ibidem*, VI, 1879, p. 123-131.

[216] *Ibidem*, VII, 1880, p. 91-100.

[217] *Ibidem*, XI, 1884, p. XXXI-XXXVI.

[218] *Ibidem*, XII, 1885, p. 89-95.

[219] *Ibidem*, X, 1883, p. III-IX.

[220] *Ibidem*, p. XII-XVII.

băiatul, poveste populară[221]; Isidor Ieşanu, *Colinde din Bucovina*, culese personal şi împărţite în două categorii: *La Crăciun* şi *La Anul Nou*[222]. Câteva tomuri ale calendarului se disting prin atenţia specială acordată sătenilor. În calendarul din 1883, preotul Constantin Morariu scrie articolul *Către românii săteni de pretutindeni*[223]. Calendarul din anul următor, XI, 1884, abundă în sfaturi pe teme diverse: *Ceva despre chemarea mamei în sânul familiei*, p. VI-XIII; *Părerile unui ţăran despre sărăcirea neamului nostru*, p. XV-XX; *O învăţătură şi un sfat cu priinţă*, articol cu referire la cei stăpâniţi de patima beţiei, p. XXI-XXVI; *Alt sfat bun*, îndemn la păstrarea portului naţional, p. XXVII-XXX; *Unele leacuri populare*, leacuri pentru buba rea, durerea de ochi, durerea de stomac, căderea părului, degerături etc., p. XXXVII-XL. Calendarul din 1885 publică articolul *Către damele române*, cuprinzând un îndemn pentru păstrarea portului naţional românesc[224].

În perioada 1882-1883, cât s-a aflat sub îngrijirea lui Ion I. Bumbac, „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" nu valorifică, însă, după cum ne-am fi aşteptat, în mai mare măsură, folclorul bucovinean. Experienţa sa de redactor responsabil de la „Aurora română", îndeosebi din perioada 1 august 1881-15 decembrie 1882, nu este valorificată în paginile calendarului. Deşi nutreşte convingerea că „o literatură naţională trebuie să-şi afle resursele în cercetarea trecutului şi a tradiţiilor populare" (1880), Ion I. Bumbac nu manifestă în calendar aceleaşi interes ca la „Aurora română", unde publică articole despre obiceiuri, moravuri, datini şi tradiţii populare, semnate de Simion Florea Marian şi Dimitrie Dan, precum şi creaţii folclorice provenind din diverse localităţi ale Bucovinei: cântece de dragoste şi de înstrăinare, culese de către preotul Dimitrie Dan din Bilca[225], cântece din Ceahor[226], din Molodia[227], din Horodnic[228], din Marginea[229]; cântece din poezia ceremonialului de nuntă, culese de către cantorul bisericesc G. Tămăiagă din Mahala şi din satele învecinate[230]; bocete şi cântece de dragoste culese de către Simion Florea Marian din Siret şi Bosanci[231]; descântece (de dânsele / de

[221] *Ibidem*, XII, 1885, p. 98-124,
[222] *Ibidem*, p. 125-129.
[223] *Ibidem*, X, 1883, p. X-XI.
[224] *Ibidem*, XII, 1885, p. 96.
[225] „Aurora română", Cernăuţi, anul I, nr. 1, august 1881, p. 14-16.
[226] *Ibidem*, anul I, nr. 3, octombrie 1881, p. 45.
[227] *Ibidem*, p. 45.
[228] *Ibidem*, p. 45-46.
[229] *Ibidem*, p. 46.
[230] *Ibidem*, anul II, nr. 4, aprilie, 1882, p. 53-56.
[231] *Ibidem*, anul I, nr. 2, septembrie 1881, p. 22-24.

reumatism, de albeaţă, de beşica cea rea) culese de către I. Berariu, parohul din Stroieşti[232].

„Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»...”, Cernăuţi, 1886-1895, apare cu o parte literară şi culturală intitulată „Almanah”, publicând preponderent materiale de informare: ştiri şi informaţii politice, juridice, administrative, financiare, şcolare, sfaturi pentru popor: poveţe morale, economice, sanitare, agricole. Pe lângă acestea, calendarul difuzează studii şi evocări istorice, versuri, proză, maxime şi cugetări, anecdote. În mod surprinzător, interesul pentru folclor al acestei publicaţii este scăzut. Calendarul publică textul lui Petre Ispirescu *Despre pomul Crăciunului (Christbaum)*[233], care apăruse la Bucureşti, în 1879, în volumul *Din poveştile unchiului sfător, basme păgâneşti*, o prelucrare de mituri din folclorul universal, cu o prefaţă de Al. I. Odobescu. Retipărirea de la Cernăuţi se face însă după revista „Ţara nouă”, redactată de I. Neniţescu, şi reprezintă un îndemn la păstrarea datinilor, obiceiurilor, jocurilor şi portului românesc. De origine germanică, obiceiul bradului împodobit de Crăciun se răspândeşte în Europa şi în lumea întreagă destul de târziu, începând din secolul al XIX-lea. Folcloristica românească înregistrează fenomenul, pentru a cărui cercetare opinia lui Petre Ispirescu nu poate fi ocolită. Într-o serată a Societăţii „Junimea”, susţinută în casa lui Titu Maiorescu din Bucureşti, Petre Ispirescu critică obiceiul, iscând „o aprigă discuţie pe tema nespecificităţii lui”. Şi în conferinţa ţinută la Societatea „Concordia română”, el denunţă originea „barbară” a obiceiului. Revista „Convorbiri literare”, în numărul 9 din 1882, publică textul acestei conferinţei, care se tipăreşte apoi într-o broşură, *Despre pomul Crăciunului* (1886), deschizând o polemică de mai multe decenii în jurul acestei probleme[234].

---

[232] *Ibidem*, anul II, nr. 4, aprilie 1882, p. 58.

[233] „Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»...”, Cernăuţi, III, 1888, p. 89-102.

[234] Apelul lui Petre Ispirescu are ecou în epocă, o serie de publicaţii situându-se de partea sa: „Evenimentul” (Iaşi), „Telegraful român” (Sibiu), „Revista literară” („Literatorul”) (Bucureşti), „Familia” (Oradea), „«Amicul poporului». Călendariu...“ (Sibiu), „Ţara nouă” (Bucureşti), „Orientul român” (Cluj). Spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, apar la noi, însă, mai multe informaţii privind istoria pomului de Crăciun şi descrierea unor obiceiuri germanice legate de acesta. I. Achimescu publică articolul *Pomul de Crăciun – legendă germană*, în „Liga literară”, Bucureşti, 1895, p. 68-70. În „Sonntagsblatt”, 1901, p. 404, apare articolul *Aus der Geschichte des Weihnachtsbaumes* [*Din istoria pomului de Crăciun*], iar în „Revista populară”, 1903, p. 157, un alt articol, *Pomul de Crăciun.* Petru Şpan, pedagog cu studii de perfecţionare în filosofie şi pedagogie la Viena şi Jena, în studiul *Pomul de Crăciun*, publicat în revista „Transilvania”, 1896, nr. 1-2, susţine că obiceiul are origine romană şi că nu reprezintă nici un pericol pentru caracterul nostru naţional: „Stând astfel lucrul, noi nu avem să ne zguduim în amorul propriu naţional, în faţa pomului de

Petre Ispirescu mărturiseşte, în acest text, că a văzut pentru prima dată un brad de Crăciun în copilăria sa petrecută în mahalaua Pescăria Veche din Bucureşti. Faptul i-a produs „o jale de să ferească Dumnezeu": „Nu mai văzusem decât pe la morţi un aşa pom împodobit, fiindcă pe la noi de pomul Crăciunului nici pomeneală nu era". Cu trecerea anilor, el constată că obiceiul se răspândeşte „precum se întinde şi năvălirea în gloată a streinilor de alt neam în oraşele noastre". Pericolul cel mare pentru Ispirescu nu este însă practicarea obiceiului în casele celor înstăriţi din societatea românească, ci răspândirea lui în rândul mulţimii, unde ar submina „sărbătorile educative de veselie ale românului": „Eu îl văz ca o piază rea, ca o cobe, ca unul ce înfăţişează semnul jalei şi se vâră tocmai în sărbătorile educative de veselie ale românului". Vinovaţi pentru aducerea acestui nou obicei de Crăciun ar fi, în opinia sa, „cei procopsiţi care au călătorit în Apus", tinerii care studiază în străinătate şi aduc cu ei obiceiuri străine, doicile nemţoaice şi franţuzoaice. Petre Ispirescu are convingerea că pomul de Crăciun va diminua importanţa obiceiurilor neaoşe. Cu această convingere şi printr-o atitudinea severă faţă de „străinisme", Petre Ispirescu face un apel ferm la salvarea obiceiurilor neaoşe, la o împotrivire faţă de moda apuseană, prin apărarea „osiei românismului": „Să ne împotrivim, făţiş şi pieptiş, năvălirii modei şi să ne mândrim de viţa din care ne tragem!"[235].

Crăciun, ci mai vârstos să-l privim cu oarecare linişte şi fără nici o teamă că va altera caracterul nostru naţional. Acest obicei şi aşa e pe cale de a deveni un bun comun al tuturor popoarelor cu oarecare pretenţiuni culturale". Cunoscător al unor scrieri pe această temă din literatura germană, cum este aceea a lui Tille Alexander, *Die Geschichte der deutschen Weihacht*, Petru Şpan evocă legende şi mituri germanice care au condus la tradiţia împodobiriipomului de Crăciun. „Toată literatura poporală din veacul al XVII-lea - scrie el - este plină de această credinţă", despre pomi care înfloresc în noaptea de Crăciun. Tot el aminteşte, de asemenea, opinia medicului silezian Philip Iacob Sachs despre aceeaşi problemă şi citează o pagină ilustrativă dintr-o predică a predicatorului vienez Ulrich Megerle de la sfârşitul secolului al XVII-lea: „Pe când s-a născut fiul lui Dumnezeu, s-au întâmplat multe lucruri miraculoase. Zăpada cea mare din acel ţinut a dispărut momentan şi deodată s-au arătat pomii cu flori şi frunze; pământul s-a înfrumuseţat şi acoperit cu florile cele mai frumoase". Alte tradiţii din Europa Occidentală se referă la începuturi mai vechi ale obiceiului. O legendă a pomului de Crăciun îşi are originea în secolul al XVI-lea. Această legendă spune ca Martin Luther (1483-1546) ar fi început tradiţia cu împodobirea pomilor pentru celebrarea Crăciunului. În ajunul Crăciunului, în jurul anului 1500, el se plimba printre pomii acoperiţi cu zăpadă şi a fost copleşit de frumusetea unui grup mic de brazi. Ramurile lor, acoperite de zapadă, licăreau în lumina lunii. Când a ajuns acasă, a adus un brad mic în casă şi a spus povestea aceasta copiilor. A decorat bradul cu candele, pe care le-a aprins apoi în onoarea Naşterii Domnului.Vezi, între altele, şi Iordan Datcu, *Pomul de Crăciun*, în „România literară", Bucureşti, anul XXXV, nr. 51-52, 25 decembrie 2002-7 ianuarie 2003, p. 3.

[235] Pentru ca pericolul să nu mai vină de la clasele înstărite, sensibile la moda vremii, ideea salvatoare ar fi, în opinia lui Petre Ispirescu, ca acestea să adopte tradiţiile

Mai reţinem aici că, într-o notă de subsol, editorul „Calendariului... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»..." face apel la cărturarii din Bucovina să culeagă folclorul românesc, pentru ca acesta să fie publicat în paginile calendarului. Tot acest calendar publică şi câteva basme: Ştefan Marian, *Ilie făt frumos*, în tomul „pe anul ordinar" 1886, p. 112-123; P. Ispirescu *Făt-Frumos cel Rătăcit*, în tomul său „pe anul ordinar" 1891, p. 101-112, fără să precizeze sursa din care face reproducerea.

„Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909" apare la împlinirea a 25 de ani de activitate a societăţii (1884-1909)[236]. Având drept scop principal educaţia tinerimii academice teologice („perfecţionarea reciprocă a membrilor ei pe terenul literar, retoric şi muzical-bisericesc"), Societatea „Academia Ortodoxă", fondată în 1884, se afirmă şi în societatea vremii, „punându-se astfel în serviciul lăţirii ideilor bune, în serviciul cauzelor mari", contribuind „cu puţinul său la clădirea marei opere culturale" în Bucovina. Cuprinsă de „dorul de muncă" „întru prosperarea ortodoximii şi a naţiunii", Societatea „Academia Ortodoxă" ia asupra sa, de la început, „redigiarea" „Calendarului român pentru archidiecesa Bucovinei", urmărind ca acesta „să între şi în coliba ţăranului, căci pentru dânsul trebu[i]e să ne grijim"[237]. De-a lungul celor nouă ani de apariţie (1885-1895), acesta difuzează „lucruri pur literare şi lucruri bune şi folositoare, de pe toate terenele ştiinţei şi economiei". Călăuzită de două „principii fundamentale", „principiul religios creştin" şi „principiul naţional", Societatea „Academia Ortodoxă" îşi prezintă activitatea la jubileul celor 25 de ani, pe care îl marchează şi prin tipărirea almanahului: „Ţinerea trează a conştiinţei religioase, nutrirea focului străbunei credinţe, virtutea adevărată dimpreună cu cea mai curată dragoste de neam, de limbă şi moşie sunt sufletul educaţiei ce-o dă «Academia Ortodoxă» fiilor săi"[238].

În paginile „Almanachului jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909" folclorul este reprezentat doar prin câteva creaţii: *Poesie poporală*, culeasă de I. E. Torouţiu: „De când puiul mi s-o dus, / Negura pe deal s-o pus, / Şi pe deal şi pe vălcele / Şi pe sprincenele mele, / Şi pe deal şi pe vălcea / Şi pe inimioara

populare, spre exemplu, „să se joace în saloane Căluşarii, Bătuta şi Brâul", adică dansurile naţionale româneşti. Vezi şi Iordan Datcu, *op. cit.*, p. 3. Pentru o înţelegere mai largă, contextuală, a problemei, precizăm că textul lui Petre Ispirescu *Despre pomul Crăciunului (Christbaum)* apare, ulterior, şi în „«Amicul poporului». Călendariu", Sibiu, XXXI, 1891, p. 49-62; „Calendariu...", Sibiu, LI, 1902, p. 127-141 (calendarul cu cea mai mare longevitate în spaţiul românesc: 119 ani, 1792-1911).

[236] „Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909", Cernăuţi, Editura Societăţii „Academia Ortodoxă", 1909, 157 p.

[237] *Ibidem*, Nicolae Cotos, *Cuvânt înainte*, p. 7.

[238] *Ibidem*, p. 9-10.

mea, / Şi pe dealuri şi pe văi / Şi pe ochişorii mei"[239]; *Poesii poporale*, selectate din colecţia lui G. Vedeanu: „Câte focuri pe sub soare, / Nu-s ca dorul de-arzătoare, / Că dorul, unde se lasă, / Face lacrimilor casă, / Şi dorul, unde se pune, / Face inima cărbune. / Câte focuri pe sub stele, / Nu-s ca dorurile mele"; „Plângeţi ochi şi lăcrămaţi, / Că voi sunteţi vinovaţi, / Ce-aţi văzut, voi nu lăsaţi, / Ce-aţi iubit, nu mai uitaţi"[240]; două „poveşti poporale" (anecdote): *De unde se trag nemţii* şi *Întrecerea*, auzite în Straja, în august 1904, de N. Cotos[241].

„Călindariul poporului bucovinean", Cernăuţi, 1888-1913, este întocmit de către Samoil Morariu-Andrievici (1888-1894) şi Eugen Neşciuc (1895-1913). Rubrica literară şi culturală se intitulează *Partea de petrecere* (din 1900). Calendarul, inegal ca orientare, dar şi ca exigenţă literară, se impune însă prin câteva direcţii tematice: preferinţa pentru literatura educativă, evocarea trecutului, interesul pentru folclor, cultivarea limbii române, toate subsumate unui obiectiv major: luminarea „poporului bucovinean". Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, „Călindariul poporului bucovinean" difuzează poveşti, povestiri (istorioare), anecdote (glume), legende, proverbe; schiţe, nuvele, scenete, fabule, maxime, aforisme şi parabole, informaţii şi sfaturi diverse, studii de istorie, lingvistică şi folclor, traduceri din literatura universală, bucurându-se de colaboratori valoroşi. În acest calendar bucovinean, îşi face loc o specie a publicisticii de informaţie, reportajul, valoros, sub aspect documentar, pentru cercetarea ştiinţifică, aşa cum este cazul articolului *2 iulie 1904 st. v.*, publicat în tomul XVIII, 1905, p. 53-67.

„Tradiţiunile" (legendele) populare se înscriu, prin câteva colaborări, într-o direcţie mai largă a calendaristicii din epocă: Simion Fl. Marian, *Romînca şi tătarii*[242]; Simion Fl. Marian, *Iadul şi raiul*, legendă populară în versuri[243]; P. Dulfu, *Omul nemulţumit*, legendă în versuri[244]; S. Teodorescu-Kirileanu, *Mănăstirea Putnei*[245], Simion Fl. Marian, *Tolpa şi Ştefan-Vodă*[246]; C. Urechie, *De ce-i bradul pururea verde?*[247] şi *Căpcânii*[248].

Un spaţiu mai larg este rezervat poveştilor, povestirilor (istorioarelor), snoavelor şi anecdotelor (glumelor): Th. D. Speranţia, *Ţiganul la stână*,

---

[239] *Ibidem*, p. 56.

[240] *Ibidem*, p. 105.

[241] *Ibidem*, p. 148-151.

[242] „Călindariul poporului bucovinean", Cernăuţi, IV, Editura Librăriei „Romuald Schally, 1891, p. 71-82.

[243] *Ibidem*, p. 69-71.

[244] *Ibidem*, XV, 1902, p. 104.

[245] *Ibidem*, XVIII, Societatea Tipografică Bucovineană, 1905, p. 68-69.

[246] *Ibidem*, XIX, 1906, p. 85-89 (preluare din volumul *Tradiţiuni poporale române*, Sibiu, 1878).

[247] *Ibidem*, XXII, 1910, p. 82-83.

[248] *Ibidem*, p. XXV, 1912, p. 74-76.

anecdotă[249]; M. G. T., *Chişte ţigăneşti*, anecdotă[250]; Eugen Neşciuc, *La ce duce neîmpăcarea*, poveste[251]; *Cine dă, sieşi dă*, povestire[252], Elena Didia Odorica Sevastos, *Copiii ţiganului* şi *Cum îşi boceşte ţiganca danciul*, glume[253]; V. A. Urechia, *Ţara fără bătrâni*, povestire[254]; Ion Pop-Reteganul, *Norocul şi mintea*, snoavă[255]; *Cum a intrat Napoleon în rai*, snoavă[256]; *O anecdotă*, cu referire la o călătorie prin ţară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza[257]; *Cum dai, aşa vei lua*, istorioară[258]; *Glume*[259]; *Nevasta morarului*, anecdotă[260]; *Minciuni şi nu prea*, povestiri, anecdote, glume[261]; [*Glume şi anecdote*][262]; Ion Pop-Reteganul, *Toader Sprinten*, povestire referitoare la urmările nefaste ale beţiei[263]; *Din viaţa lui Petru cel Mare*, istorioară[264]; *Valoarea lucrurilor*, istorioară[265]; Th. Speranţia, *Ţiganul cu puşca*, anecdotă[266]; L. N. Tolstoi, *Ţarul şi cămaşa*, istorioară[267]; *Din sacul cu minciuni*, glume[268]; *Cărăbuş*, anecdotă[269]; O *pereche de muieri*, anecdotă[270]; *Fără noroc*, anecdotă[271]; *Norocul cu nenorocirea*, poveste[272]; *Glume*[273]; *Trocuţa*, istorioară[274]; *Femeia cu trei zile de boierie*, poveste[275]; Vasile Pop, *Trei crai*, poveste[276]; *Glume*[277]; M. Stroescu, *Un om rău*, istorioară[278];

---

[249] *Ibidem*, IV, 1891, p. 99-100.
[250] *Ibidem*, p. 100-102.
[251] *Ibidem*, IV, 1891, p. 89-95.
[252] *Ibidem*, X, Editura gazetei poporale „Deşteptarea", 1897, p. 107-109.
[253] *Ibidem*, p. 127-128.
[254] *Ibidem*, XII, 1899, p. 71-73.
[255] *Ibidem*, p. 74-82 (preluare din volumul *Poveşti ardeleneşti*, I-V, Braşov, 1888).
[256] *Ibidem*, p. 84-86.
[257] *Ibidem*, p. 94-95.
[258] *Ibidem*, XIII, 1900, p. 110.
[259] *Ibidem*, p. 113-118.
[260] *Ibidem*, p. XIV, 1901, p. 69-75 (preluare din „Gazeta Transilvaniei", Braşov).
[261] *Ibidem*, p. 110-118.
[262] *Ibidem*, XV, 1902, p. 122-128, 129-134.
[263] *Ibidem*, XVI, 1903, p. 82-89.
[264] *Ibidem*, p. 91-93.
[265] *Ibidem*, p. 95.
[266] *Ibidem*, XVII, 1904, p. 102-103.
[267] *Ibidem*, p. 97-98.
[268] *Ibidem*, p. 107-123.
[269] *Ibidem*.
[270] *Ibidem*, p. 125.
[271] *Ibidem*.
[272] *Ibidem*, XVII, 1904, p. 57-60.
[273] *Ibidem*, p. 95-103.
[274] *Ibidem*, XVIII, 1905, p. 92.
[275] *Ibidem*, p. 95.
[276] *Ibidem*, p. 97-99.
[277] *Ibidem*, p. 100-115.

Nicolai Carabaşiu, *Toma Păcală*, poveste[279]; Ioan S. Ionescu, *Înţelepciunea femeii*, anecdotă[280]; Moşul [N. Petra-Petrescu], *Dorinţele bogatului şi dorinţele săracului*, poveste[281]; I. Ciocârlan, *Cetăţuia Stăncuţei*, poveste „din spusa poporului"[282]; Horia Petra-Petrescu, *Gică*, poveste[283]; Alex. Morariu, *Noi trei, pentru un caş, aşa ni se cade*, poveste auzită de la doi ţărani din Pătrăuţi pe Suceava[284]; *Dracul în coş*, „întâmplare adevărată", poveste tradusă în limba română de I. Budişan[285]; *Glume*[286].

Cu toate denumirile sub care circulă prin intermediul „Călindariului poporului bucovinean" (poveste, povestire, istorioară, anecdotă, glumă, întâmplare, vorbă de clacă, poznăşie ţărănească) şi în folclorul din Bucovina (polojănie / polojenie, prujitură, jitie / jâtie, pătăranie, minciună, scornitură, şagă, tacla, pildă, glumă, chiar basm / basnă), textele de aici, precum şi altele de aceeaşi factură, sunt snoave.

Ca specie a epicii populare, în proză, cuprinzând un singur episod, snoava are un caracter satiric şi un conţinut anecdotic, cunoaşte o largă răspândire şi se adaptează, de-a lungul timpului, la realităţile locului, contaminându-se, uneori, cu alte naraţiuni. Snoavele din paginile acestui calendar, ilustrează bogăţia repertoriului românesc al snoavei, numărul mare de variante ale unor teme şi motive (aproximativ patru mii de tipuri de snoave propriu-zise şi două sute de anecdote), dar şi circulaţia speciei într-un spaţiu geografic mai larg.

După conţinutul lor, snoavele difuzate de calendar corespund, parţial, celor patru categorii tematice: relaţii sociale (bogat-sărac), relaţii familiale (soţ-soţie, părinţi-copii, naş-fin), deficienţe psihologice şi defecte fizice. Deseori, găsim în repertoriul snoavei preferate de calendar naraţiuni ce vizează defecte general-umane: avariţia, beţia, hoţia, lenea, lăcomia, minciuna, prostia. Snoavele ce fac trimitere la deficienţe psihologice şi defecte fizice lipsesc din paginile calendarului bucovinean. Sunt frecvente, însă, dar fără să abunde, snoavele ce oglindesc coloratura socială şi etnică a provinciei. Ţăranul, dascălul, preotul, arendaşul, cămătarul, negustorul, cerşetorul, românul, neamţul (şvabul), evreul (jidanul), poleacul (polonezul), ţiganul sunt personaje în anecdota din Bucovina, care circulă, cu puţine excepţii, în naraţiuni construite într-o poetică a simplităţii cuceritoare şi sub semnul ironiei îngăduitoare, anecdotă spusă / scrisă aproape peste tot, aici, cu serenitate. Astfel de texte vor fi făcut deliciul

---

278 *Ibidem*, XIX, 1906, p. 77-80.
279 *Ibidem*, p. 81-85.
280 *Ibidem*, p. 91-93.
281 *Ibidem*, XXIII, 1910, p. 102-105.
282 *Ibidem*, XXI, 1908, p. 70-77.
283 *Ibidem*, XXV, 1912, p. 65-68.
284 *Ibidem*, p. 69-73.
285 *Ibidem*, p. 77-79.
286 *Ibidem*, p. 106-109.

ceasurilor de lectură din momentele de odihnă ale cititorului de la oraş şi din sate (de la Sâmedru până la Buna Vestire, la clăci diverse, la sărbătorile mari de peste an, în repaosul de la sfârşit de săptămână şi de la sfârşitul anului etc.)[287] şi ar merita să fie strânse într-o ediţie critică. Simplitatea, stilul lipsit de podoabe, exprimarea plină de tâlc, nu rareori frumuseţea limbii, comicul jovial sunt mărcile acestor naraţiuni aproape nelipsite din sumarul calendarului şi almanahului românesc din Bucovina de până la 1918.

După criteriul compoziţiei, snoavele întâlnite în calendar aparţin tipului în care se încadrează naraţiunile construite dintr-un singur episod, având un singur personaj, cel negativ (glumele şi anecdotele) şi tipului care grupează snoave compuse din două scene sau din două acţiuni (cu un sistem binar,

---

[287] Pentru semnificaţia profundă a fenomenului, văzut din Bucovina, iată câteva observaţii referitoare la „poveste" şi la ceremonialul povestirii: „Poveştile nu sunt lucru de nimica. Ele-s de la Dumnezeu lăsate. Şi, mai ales în părţile noastre, poveştile îs în mare cinste, de când ştiu eu şi încă mai de mult, de când umbla Dumnezeu cu sacul lui de daruri pe pământ, aşa cum merge vorba din bătrâni. Şi, într-o părere, trebuie să fie adevărat ce se spune. Anume că, umblând Tătuca din Cer pământul în lung şi-n lat, scotea din sac şi lăsa pe unde trecea anumite daruri şi bogăţii. La noi în ţară se zice că s-o-mpiedicat Dumnezeu într-un ciomp şi-o curs din sac toate bogăţiile. De aceea se află la noi toate minunăţiile, cum numai în rai s-o pomenit. Când s-o ridicat, Dumnezeu o vrut să le strângă înapoi, dară Sfântu Petru nu l-o lăsat: – Lasă-le, Doamne, să fie şi pe pustia asta de pământ un colţ de rai! Dumnezeu şi-o pus degetul pe frunte: – Să fie cum zici tu, Petre. Dară văd eu că nu-i cu dreptate ce s-o-ntâmplat. De aceea le las eu, dară mai zic: Ale lor să fie toate câte ne-o scăpat din sac, dară să le stăpânească numai cu amar şi să le apere cu sânge de pofta şi jinduiala celor din jur. Să fie bogaţi în ţară săracă! [...] Poveşti pot să tot fie pe tot pământul, dară ele nu trăiesc mult. Se vestejesc şi mor şi lumea le uită. Că la noi, ca nicăieri în altă parte, o rămas cheia poveştilor. Cresc poveştile ca buruienile prin toate coclaurile şi pe toate şanţurile. Numai bolânzii nu le văd şi numai leneşii-leneşilor, cei care zic stai, mămăligă, să te mânânc, nu-ntind mâna să le culeagă. [...] Poveştile noastre, date nouă ca să ne mai uităm amarul şi să putem impinge carul, nu pot fi apă chioară. Ci apă vioară din izvorul adevărului şi a[l] dreptăţii. Şi numai cine nu crede nu le vede şi la masa lor nu şede, dară cui le-ascultă are minte multă. Aşa că şi măriile voastre ascultaţi şi nu mai întrebaţi, că ce-i şi cum, că nici eu n-am fost luat cu cârsnicul şi pus în pod la fum! Zău că na!". [...] De aceea strângeţi-vă grămăgioară, norod din nouă hotară, desjugaţi boii de la cară; iară voi, şlidă de copii, strângeţi-vă lângă pirostii şi faceţi şi voi roată, cu gura căscată, la povestea mea minunată, de când îi lumea lăsată. Şi cât om zăbovi şi-om povesti, boii hulubi s-or face cudalbi, gospodarii or căpăta peri albi, nevestele s-or face babe îndoite ca nişte costoroabe, iară tu, măi băiete, ai să creşti mare şi ai să umbli la fete; aşişderea şi voi, copile şi fete, nedeochete, o s-ajungeţi a plânge sara pe sub părete, aşteptând pe băditja ca să clintească portiţa". Vezi Vasile Posteucă, *Băiatul drumului*, roman, ediţie îngrijită şi prefaţată de Ion Creţu, întregită cu un glosar de Vianor Bendescu, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundaţia Culturală] Biblioteca „Mioriţa", 2000, p. 378, 379, 380, 382.

caracteristic snoavei propriu-zise). Tipurile care se apropie, prin sistemul lor compoziţional, de basm (tipul serial, cu snoave alcătuite din mai multe episoade; tipul ciclic, cu snoave în care întâmplările sunt grupate în jurul unui personaj reprezentativ, ca, de exemplu, Păcală) nu sunt întâlnite în paginile calendarului ori nu au fost preferate de editorii acestora.

O categorie de snoave sunt explicative, având un caracter legendar. Uneori, acestea se apropie de legenda propriu-zisă, care face referiri la anumite personaje istorice: Alexandru Ioan Cuza, Petru cel Mare, Napoleon, regele Alexandru al Serbiei.

Gluma şi anecdota sunt două categorii ale snoavei foarte răspândite în paginile calendarelor româneşti din Bucovina. Acestea sunt mai reduse ca dimensiune, se limitează la relatarea unui singur moment şi sunt de provenienţă citadină. Acest tip de snoavă pune accent pe replica din final, aşa-zisa poantă, având rostul de a evidenţia atribute ale personajului favorit: curajul, inteligenţa, isteţimea, perspicacitatea sau de a îngroşa defecte: cupiditatea, prostia, viclenia, acestea din urmă urmărind aspecte satirice şi obţinerea comicului[288].

În paginile „Călindariul poporului bucovinean" se publică, de asemenea, proverbe populare („vorbe înţelepte"): *Proverbe populare*[289]; *Proverbe ruseşti*[290]; *Vorbe înţelepte*[291]. Iată, spre exemplu, proverbele ruseşti reţinute în tomul pentru anul 1901:

„Multe mânăstiri nu înveselesc oraşul; Nenorocirea vine cu maja şi merge cu gramul; Pe rus îl înşeală ţiganul, pe ţigan jidanul, pe jidan grecul, pe grec dracul şi pe drac armeanul; O pace rea e mai bună decât un răsboi bun; Dacă bărbatul nu-i schilav, atunci e frumos; La joc şi la drum se cunoaşte omul; După îmbrăcăminte se primesc oamenii şi după minte se petrec afară; Sărăcia nu-i păcat, dar curând te poate face să păcătuieşti; Şi pe bărbatul bătrân îl iubeşte soţia, dacă el nu e gelos; Numai câinii şi domnii mari nu postesc; Care mănâncă usturoi nu trebuie să o mai spună; Unde dracul nu soseşte la timp, acolo trimite femeia; O minciună înţeleaptă adeseori e mai bună decât un adevăr prost; Nu-ţi preţui femeia după a treia zi, preţuieşte-o după al treilea an".

O menţiune aparte facem, tot aici, pentru colinde. „Călindariul poporului bucovinean" publică, astfel: I. G. Sbiera, *O, leru-mi, Doamne!*[292]; *Urări de Crăciun*[293]; *Florile-s dalbe, Junelui junelaş, Fecioriţa d'ocheşiţă, Sub cetate, Colo*

---

[288] Sabina-Cornelia Stroescu, *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucarest, Édition de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969; Constanţa Buzatu, *Snoava*, în DLRO, 1979, p. 794-795.

[289] „Călindariul poporului bucovinean", IV, 1891, p. 102.

[290] *Ibidem*, XIV, 1901, p. 101-102.

[291] *Ibidem*, XVI, 1903, p. 99-101; XVIII, 1905, p. 88-90; XIX, 1906, p. 94.

[292] *Ibidem*, IV, 1891, p. 41.

[293] *Ibidem*, p. 45-47.

sus, mai din sus, Peţitorul, Neamul lui Petru, Sus, boieri, nu mai dormiţi!, Grâul, mirul, vinul, Casa bogatului, În oraşul Vifleem, Sculaţi, sculaţi, boieri mari, Vine Crăciunul cel bătrân, Fii vesel, iubit creştin, Mulţămită după colindă[294]; *Colinde din Ardeal*[295]; *Noaptea până-n zori*[296]. Cele mai multe dintre acestea sunt „colinde vechi româneşti", după cum precizează Eugen Neşciuc, redactorul calendarului.

Pentru frumuseţea şi valoarea lor (literară şi documentară deopotrivă), transcriem două colinde dintre cele menţionate mai sus, cu precizarea că cea de a doua, creaţie antologică în cadrul poeziei sărbătorilor noastre de iarnă, se bucură de o largă circulaţie şi astăzi:

„Colo-n josul mai în jos, / Colindăm, Doamne, colinda, / Este-o dalbă monăstire, / Colindăm, Doamne, colinda, / Da-n monăstire cine şede? / Dumnezeu cu s[f]ântul Petre. / Se luară, se duseră, / Colindăm, Doamne, colinda, / În mijlocul satului, / La casa bogatului, / Colindăm, Doamne, colinda, / Bună-i cina, bogat mare? / „Bună-i cina, nu-i de voi, / Că-i de bogaţi mari ca noi!", / Colindăm, Doamne, colinda. / Se luară, se duseră, / Colindăm, Doamne, colinda, / În marginea satului, / La casa săracului, / Colindăm, Doamne, colinda, / Bună-i cina, sărac mare? / „Bună-i cina, puţinea, / Daţi cu toţi pe lângă ea!", / Colindăm, Doamne, colinda. / Luatu-s-au, dusu-s-au, / Colindăm, Doamne, colinda, / Tot pe crâncul ceriului, / Pe urmuţa stelelor, / Până la uşa iadului, / Colindăm, Doamne, colinda. / „Ia-n vezi, Petre, ce-i vedea!", / „Văd casa bogatului / În mijlocul iadului, / Arde-n para focului", / Colindăm, Doamne, colinda. / Luatu-s-au, dusu-s-au, / Colindăm, Doamne, colinda, / Pe urmuţa stelelor / Şi pe crâncul ceriului / Pân' la poarta raiului, / Colindăm, Doamne, colinda. / „Sui, Petre, vezi ce-i vedea!", / „Văd casa săracului / În mijlocul raiului / Şi ii plină de bunătăţi / Pentru că ne-a ajuns la toţi!", / Colindăm, Doamne, colinda" (*Casa bogatului*); „Sculaţi, sculaţi, bo[i]eri mari, / Florile dalbe, / Că vă vin colindători, / Florile dalbe, / Noaptea, pe la cântători, / Florile dalbe, / Şi nu vă vin nici c-un rău, / Florile dalbe, / Ci v-aduc pre Dumnezeu, / Florile dalbe, / Să vă mântu[i]e de rău, / Florile dalbe, / Un Dumnezeu nou născut, / Florile dalbe, / În scutice învăscut, / Florile dalbe. // Sculaţi, voi, bo[i]eri plugari, / Florile dalbe, / Că pe cer s-a arătat / Florile dalbe / Un luceafăr minunat, / Florile dalbe, / Ziua să întinerească, / Florile dalbe, / Oamenii să se-nfrăţească; / Florile dalbe / Cântă-n luncă păsărele, / Florile dalbe, / La fereastră - rândunele, / Florile dalbe, / Noi vă zicem: să trăiţi / Florile dalbe / Întru mulţi ani fericiţi / Florile dalbe / Şi ca pomii să rodiţi / Florile dalbe / Şi ca ei să-mbătrâniţi! / Florile dalbe" (*Sculaţi, sculaţi, boieri mari!*)[297].

---

[294] *Ibidem*, XVI, 1901, p. 59-60, 60, 60-61, 61, 61-62, 62, 63, 63-64, 64, 64, 64-65, 65, 65, 65-66, 66.

[295] *Ibidem*, XVIII, 1905, p. 94.

[296] *Ibidem*, XXIII, 1910, p. 84.

[297] Colindele difuzate de acest calendar sunt, cele mai multe, colinde religioase. Acestea ilustrează, între altele, faptul că „sărbătoarea Crăciunului este prilej pentru români de a întoarce pagină cu pagină istoria biblică, răsfoind *Scriptura* cu fiecare colind religios, cântec de stea sau vicleim. Din comoara de nepreţuit a folclorului românesc, unde se găsesc toarse de veacuri, ca-n firul de borangic, fibrele credinţei

În paginile „Călindariului poporului bucovinean" se tipăresc şi câteva pluguşoare: *Cu aratul*[298]; *Pluguşorul. La Sfântul Vasile (Anul Nou)*[299]. Cel de-al doilea, reprodus din „Revista ilustrată", reliefează bogăţia şi unitatea folclorului românesc în diversitatea variantelor sale, frumuseţea versurilor şi expresivitatea limbii:

„Mâne anul se-n[n]o[i]eşte, / Pluguşorul se porneşte. / Plugul nu-i făcut de mine, / Să n-aveţi ciudă pe mine, / Ci-i lăsat de Dumnezeu / Să umble şi bun şi rău, / Să umble şi plugul meu. / Că şi noi, de-un an de zile, / Aşteptăm pe Sânt Vasile. / Mâne anul a sosit, / Să ni daţi ce-aţi juruit, / La noi preţu-i hotărât: / Câte-un gălbănaş bătut. /Da nici plug nu v-a arat / Aşa mândru, minunat, / Că-i adus din Ţărigrad: / I-am pus cormană de brad, / Plazul i l-am pus de plop / Ca să fie cu noroc, / Şi răsteiele de corn /

---

milenare, desprindem din adâncimea sufletului strămoşesc trăirea cuvântului divin, an de an, odată cu sărbătorile creştine. [...] Din felurimea şi bogăţia colindelor de Crăciun şi Anul Nou, din mulţimea versurilor şi unitatea melodică a cântecelor de stea, ca şi din practicile ce se leagă de aceste două sărbători creştine cu drama religioasă a *Irozilor*, poporul român are cea mai populară sinteză a religiei creştine" (Pantelimon Miloşescu, *Datini strămoşeşti de Crăciun şi Anul Nou*, prefaţă de Pandele Olteanu, Bucureşti, Editura pentru Turism, 1990, p. 38-39; vezi şi Ion Gh. Savu, *Un tezaur de simţire şi gândire creştină. Colindele Sf. Naşteri*, în „Viitorul", Bucureşti, anul XXVI, nr. 24, decembrie 1938, p. 1-3; Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul. Studiu etnografic*, Bucureşti, Academia Română, *Culegeri şi studii*, vol. XX, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1914; Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, Bucureşti, Editura Cartea românească Pavel Suru, 1920). Dintre culegerile noastre de colinde, pentru rostul ei în epocă, menţionăm, în primul rând, culegerea de popularizare întocmită de George Breazul, *Colinde*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol", 1938, 45 p., reunind 300 de texte, de „o mare frumuseţe a versurilor", provenind din toate provinciile istorice ale ţării, considerată de Nicolae Iorga „o mare culegere de poezie populară", cu toate neajunsurile sale ce stau sub semnul şcolii romantice de editare a folclorului. Şi în Bucovina, în răspândirea colindelor un rol important îl au manualele şcolare, calendarele şi almanahurile, care în partea a doua a secolului al XIX-lea şi în prima parte a secolului al XX-lea contribuie la difuzarea frumoaselor noastre colinde strămoşeşti, religioase şi laice deopotrivă. Din bibliografia temei, pentru acest spaţiu etno-cultural vezi, între altele, I. G. Sbiera, *Colinde, cântece de stea şi urări la nunţi*, Cernăuţi, Tip[ografia] Arhiepiscopală, 1888; Sergiu Moraru (coordonator), *Folclor din Ţara Fagilor*, Cuvânt-înainte de Arcadie Suceveanu, prefaţă de Grigore Bostan, Chişinău, Editura Hyperion, 1993; Aurelian Ciornei, Ion Drăguşanul, *Veniţi de vă veseliţi!*, Suceava, Grupul Editorial „Muşatinii" – „Bucovina viitoare", 2001 (o bogată culegere de „colinde româneşti", întocmită din presa vremii, dar şi din colecţii personale mai noi, se află aici la paginile 34-87); Ion Drăguşanul, *Vechi colinde bucovinene*, Suceava, Editura „Muşatinii", 2007, 217 p. (lucrarea reuneşte texte diverse, colinde, cântece de stea, pluguşoare, Irozii, pe care autorul le preia din mai multe surse: I. G. Sbiera, S. Fl. Marian, Elena Niculiţă-Voronca, L. Bodnărescu, „Călindariul poporului bucovinean", Cernăuţi, 1898-1901).

[298] „Călindariul poporului bucovinean", IV, 1891, p. 45-47.

[299] *Ibidem*, XIV, 1901, p. 66-68.

De la Valea lui Ion; / Bârsa i-am pus-o de tei / Că plugul nostru-i cu temei./ Sân[t] Vasile de dimineaţă s-a sculat, / Pe cei ochi negri s-a spălat, / La toţi sfinţii s-a-nchinat, / Plosca-n mână a luat, / Pe la toţi plugarii a dat / Şi îndată a şi plecat / Cu dânşii la arat / La deal până-n zori / Pe câmpia cu flori; / Brazdă neagră a răsturnat / Şi prin brazde-a sămănat / Grâu de vară / Cu negară, / Grâu mărunt / Cu arnăut. / A dat Domnul, s-a făcut. / A trecut o săptămână, / Cel mult o lună, / Sân[t] Vasile a poruncit îndată / La visitiu din grajd să scoată / Un cal graur / Voinic ca un taur, / Cu şeaua de aur, / Cu frâu de margaritari / Ca la boierii cei mari; / Pe murguleţ a-ncălecat / Şi la grâu a alergat. / Tare a fost înspăimântat / Că grâul s-a scuturat. / De călare s-a plecat / Şi trei spice a luat, / În buzunar le-a băgat / Şi înapoi s-a înturnat. / Pe murguleţ l-a adăptat. / Când din frâu a scuturat /Şi murguleţul a nechezat, / Marea că s-a tulburat, / Toate corăbiile s-au înecat, / Numai una a scăpat, / A lui Irod împărat. / Dar Sân[t] Vasile / Nici în samă n-a băgat, / Ci la târg a alergat / Ca să facă secerele / Mărunţele, / Cu zimţii de floricele, / Să de[i]e la nepoţele, / La copile ocheşele, / Ca să strângă grâu cu ele. / Şi le-a pus la secerat / Pe lanul de după sat, / Că grâul îi mai îndesat. / Câţi erau şi secerau, / Ca Sân[t] Vasile niciunu[l] nu era, / El cu dreapta secera, / Cu stânga snopu-l lega, / Cu piciorul îl arunca, / Şi încă îl arunca pe cla[i]e /Ca pe grâu să nu mai ploaie; / Când din gură-a şu[i]erat, / Nouă [i]epe-au alergat / Cu copitele / Cât pitele, / Pe unde călca / Scăpăra, / Pe unde atingea, / Frigea. / Paie cupicioarele împingeau / Şi grâul curat rămânea. / Apoi la moară îl ducea / Şi grâul îl măcina /Şi dintr-însul ei făcea / Şepte pite potrivite, / Tocmai bine nimerite / Pentru plugarii voinici, / Le dedea tot câte cinci, / Ear nouă îndoit / Ca să avem pentru plugărit. / Noi, boieri, am mai ura / Că mai ştim câte ceva, / Dar ni-i că vom însera / Şi nu suntem de colea, /Ci suntem de la Turtură, / De unde brânza ustură, / Şi mai suntem de la Calica, /Unde-i mamaliga cât nuca / Şi-o păzesc 12 cu măciuca / Să n-apuce nici furnica. / Să scurtez din cuvânt, / Daţi-ne ce-aţi juruit: / Câte-un gălbănaş bătut / Şi un găvănoşel cu unt /Să ungem boii la gât / C-avem trei dealuri de suit / Şi trei văi de coborât; / Să ne mai daţi trei vedre de vin / Să fie cheful deplin. / Eu, la anul, de-oi trăi, / Să ştiţi bine că-oi veni / Şi vă voi hiritisi. / Eară dacă voi muri, / La anul n-oi mai veni, / Atunci să puneţi câte-un ban /Să-mi faceţi un cotoman / Să nu mă-ngroape cu suman" (*Mâne anul se-n[n]o[i]eşte*)[300].

---

[300] Potrivit cercetătorilor săi, „colinda *Pluguşorului*" este „una dintre datinile cele mai vechi şi mai frumoase ce s-a păstrat şi se păstrează încă până în ziua de azi la poporul român". „Vorbind despre aratul pământului cu 12 boi, despre semănatul grâului, seceratul şi măcinatul lui, ca şi despre frumoasa morăriţă, pluguşorul, care cuprinde în sine atâta poezie, este datina românească – scrie unul dintre exegeţi – care zugrăveşte în culori atât de vii deprinderea principală a poporului nostru. Românul ară şi seamănă chiar şi în toiul iernii – ară în preseara şi seamănă în dimineaţa Anului Nou!" (vezi Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. I, *Cârnilegile*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1989, p. 22). Pentru circulaţia textelor, cu marea lor bogăţie de variante, în întreg spaţiul românesc, păstrarea datinilor strămoşeşti şi a tradiţiilor creştine ale neamului nostru, pentru forma aleasă de exprimare, vezi, între altele, şi Pantelimon Miloşescu, *op. cit.*, p. 74-93. La fel ca toate celelalte texte, pluguşorul reprodus aici are şi o netăgăduită valoare documentară, ilustrând rostul datinilor în menţinerea identităţii culturale şi naţionale a românilor din Bucovina de altădată.

Pe lângă acestea, „Călindariul poporului bucovinean" publică mai multe cântece populare, unele având menţiunea că sunt culese din Bucovina: *Doine cătăneşti*[301]; *Poezii populare*, majoritatea, strigături[302]; *Sluta bogată*, strigături[303]; *Poezii populare*, strigături[304]; *Poezii populare*[305]; *Chiuituri la joc*[306]; Valerian Dugan-Opaiţ, *Urări la nunţile ţărăneşti în Bucovina*, texte retipărite din volumul *Vătăjelul sau urări ţinute la nunţile ţărăneşti din Bucovina*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1904[307]; C. Urechie, *Cântece populare*, texte culese de autor din localitatea Volovăţ[308]; *Cântece populare*[309]; *Gâcituri*[310].

„Călindariul poporului bucovinean" publică şi un studiu de folclor: N. Bălan, *Doina*, „schiţă din literatura poporală"[311].

„Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina pe anul 1914", apare la Cernăuţi, având 176 de pagini. Este editat de Comitetul Societăţii pentru Cultură şi întocmit de Ion Nistor.

Scopul calendarului este precizat în articolul *Din istoria calendarului nostru*: „luminarea minţii", „încălzirea sufletelor" şi „îmblânzirea moravurilor".

„Călăuziţi de cele mai bune şi mai frumoase intenţiuni – scrie îngrijitorul periodicului –, trimitem calendarul acesta, ca dar de Anul Nou, în casa fiecărui cărturar român din Bucovina, ca să-i remână în cursul anului întreg sfătuitor bun şi cu priinţă în toate împrejurările şi nevoile vieţii. Pentru orele sale de recreaţie am întocmit şi o parte literară, în care am primit numai ceea ce, după socotinţa noastră, ar putea contribui la luminarea minţii şi la edificarea sufletească. Pe lângă sfaturi şi îndemnuri pentru cei ce au nevoie de ele, aducem şi bucăţi alese, în versuri şi în proză, reproduceri şi lucrări originale, toate izvorâte din gândul bun şi din sufletul fruntaşilor gândirii şi simţirii româneşti. Totodată am atins şi toate chestiunile de actualitate de la noi din Bucovina, precum sunt chestia bisericească şi cea şcolară. [...]

Calendarul acesta e menit atât pentru popor cât şi pentru intelectuali, tinde deci să devie un simbol de unire şi înfrăţire sufletească între toate păturile neamului

---

301 „Călindariul poporului bucovinean", XIV, 1901, p. 81-85.

302 *Ibidem*, p. 104-109.

303 *Ibidem*, X, 1897, p. 111-112.

304 *Ibidem*, XVI, 1903, p. 94.

305 *Ibidem*, XVII, 1904, p. 85-86

306 *Ibidem*, XVIII, 1905, p. 93-94.

307 *Ibidem*, XIX, 1906, p. 54-63. Noi retipărim lucrarea, după ediţia a II-a, Braşov, Editura Librăriei Ciurcu, 1906, sub titlul *Vătăjălul sau oraţiuni ţinute la nuntele ţărăneşti şi doine culese din gura soldaţilor români*, în volumul Ilie Dugan-Opaiţ, *Familia Dugan din Cireş-Opaiţeni*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediţiei, comentarii, glosar, postfaţă, anexe şi album de Vasile I. Schipor, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2009, p. 182-228.

308 *Ibidem*, XXIII, 1910, p. 76-79.

309 *Ibidem*, p. 79-82.

310 *Ibidem*, p. 111.

311 *Ibidem*, XXV, 1912, p. 60-64.

românesc din Bucovina. Drept aceea, am întocmit partea literară astfel ca fiecare cetitor să găsească în ea ceva după gustul şi înclinaţiunile sale. Prin ilustraţiuni de tot felul am căutat să înviosăm textul şi să înfăţişăm persoane şi lucruri demne de a fi cuprinse cu căldură în sufletul nostru"[312].

Colaborarea pe care o solicită Ion Nistor pentru realizarea acestui calendar bucovinean reprezintă „prinosul cel mai curat şi fără de prihană, pe care intelectualii români îl pot aduce spre luminarea minţii, spre încălzirea sufletelor şi spre îmblânzirea moravurilor fraţilor săi remaşi acasă la plug şi la coasă, în întunicimea neştiinţii, în rătăcirile superstiţiei şi în scârba deprinderilor rele"[313].

Pentru realizarea obiectivelor sale, calendarul publică sfaturi gospodăreşti, agricole, sanitare, poveţe etice, maxime, cugetări, evocări istorice, cronici sociale şi culturale. Literatura selectată aparţine unor scriitori români de prestigiu, între care: Mihail Sadoveanu, George Coşbuc, Octavian Goga, Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti, Panait Cerna.

Interesul pentru valorificarea folclorului şi a tradiţiilor populare româneşti este, de asemenea, de remarcat în paginile acestui calendar: C. Rădulescu-Codin, *Îngerul românului*, o poveste ce ilustrează „cât poate fapta bună" / urmările faptei bune în viaţă, reproducere din *Poveşti şi legende din popor*, vol. XVI, editat de Academia Română[314]; *De ce nu a făcut Hristos recurs...?*, snoavă[315]; *Glume*[316]; Dimitrie Marmeliuc, *Ce „zice" poporul românesc, în cântecele sale, despre Cuza-Vodă şi Regele Carol*, studiu[317]; C. Rădulescu-Codin, *Norocul şi mintea*, snoavă, reprodusă *Din viaţa poporului român*, vol. XVII[318]. Articolul *Un capitol despre lene şi superstiţie*, semnat de G. Coşbuc, este un admirabil comentariu pe marginea calendarului popular al săptămânii: „Ce poţi să vorbeşti despre zilele săptămânii? Că sunt şapte şi că le chiamă aşa şi aşa, că într-una nu e bine să torci, într-alta să frământi (tot lucruri femeieşti, săracele femei!), că una te apără de foc, alta de boli, alta de trăsnet. [...] Aşa e cu posnaşele aceste de zile. Ai lucra şi n-ai când!"[319].

---

[312] Ion Nistor, *Din istoria calendarului nostru*, p. 63-64.

[313] *Ibidem*, p. 64.

[314] *Ibidem*, p. 72-76.

[315] *Ibidem*, p. 80.

[316] *Ibidem*, p. 96, 117-118.

[317] *Ibidem*, p. 105-108.

[318] *Ibidem*, p. 135-139.

[319] *Ibidem*, p. 158-160. Potrivit calendarului popular românesc (vezi Elena Niculiţă-Voronca, Arthur Gorovei ş.a.), „luni este bine să se postească şi să se dea de pomană, fiind ziua morţilor. Tot ce facem aici, pe pământ, luni, morţii văd şi mănâncă din toate mâncările noastre. Luni e ziua cea mai curată. Pânza pentru albituri se croieşte lunea. Semănatul trebuie să înceapă lunea sau joia, în zori, ca orice lucru însemnat pe care îl face omul. Dacă ceri lunea cu împrumut, ai noroc la căpătuială. Tot lucrul care începe lunea merge bine, cu spor şi ţine mult. Dacă primeşti bani lunea e semn bun. Lunea se

ţine pentru ochi. Tot lunea este ziua vrăjilor, copiii se înţarcă lunea. Marţi nu-i bine de urzit, fiindcă în această zi a fost urzită lumea. Marţea şi sâmbăta sunt zile pocite, rele. Marţea nu trebuie să începi nimic, fiindcă nu sfârşeşti cu bine. Marţea nu-i de spor, nici de ajutor, ci de năpastă şi ură. O logodnă nu este bine să se facă marţea, miercurea şi vinerea, acestea fiind zile păgubitoare. Marţi nu-i bine să pleci la drum, să te muţi, să îmbraci o haină nouă. Femeile nu trebuie să se spele pe cap în această zi, pentru că le mor bărbaţii. Marţi nu se toarce şi nu se coase, fiindcă vine Marţolea (divinitate malefică în Bucovina şi Maramureş, care interzice patru îndeletniciri femeieşti în această zi a săptămânii: torsul, ţesutul, fierberea rufelor şi făcutul pâinii), iar vârcolacii mănâncă luna. Miercuri este ziua Maicii Domnului şi se posteşte în cinstea ei. Miercurea nu se începe pânză, fiindcă în această zi s-a făcut pământul. Ca să ai puicuţe, cloşca se pune în zilele femeieşti: miercurea, vinerea, sâmbăta şi duminica. Ca să ai cucoşei, cloştile se pun în zilele bărbăteşti ale săptămânii: luni, marţi şi joi. Miercuri este a doua zi din săptămână ca mărime, fiind ziua când a fost prins Hristos. Este zi de post. Miercurea nu trebuie să cârpeşti nimic, în această zi nu se face leşie, nu se zoleşte, fiindcă te urăsc oamenii ori rămâi vădană (văduv). Miercurea nu se fac nunţi, nu se merge în peţit, nu se pun în pământ castraveţii, ca să nu iasă amari, nu se strâng ouăle din cuibar, ca să nu faci pecingine pe obraz. Joi este o zi bună, în care poţi să începi un lucru. În această zi te poţi cununa, poţi să grijeşti în casă, să te speli şi să te piepteni. Pânza pentru albituri se croieşte într-o joi, pe la sfârşitul lunii, ca să ţină mai mult. Marţea şi joia se spală cămăşile. Unghiile nu se taie decât joia şi sâmbăta. Vineri este cea mai mare dintre zilele săptămânii, aceasta fiind ziua când a fost răstignit Iisus Hristos. Este zi de post şi de nelucrare. Orice lucru început vinerea e fără noroc, nu poate avea un sfârşit bun. Vinerea nu se toarce, nu se coase, nu se scoate gunoiul şi cenuşa afară din casă, nu se coace pâinea, nu se umple borşul. În această zi nu este bine să dai cu împrumut, fiindcă e spre pagubă. Sâmbăta este ziua morţilor („prescurăriţa raiului"). În această zi este bine să nu începi niciun lucru, nici să porneşti la vreun drum cu interes. Orice dai sâmbăta este pomană, ceea ce dai în această zi vei vedea pe lumea cealaltă. Numai în această zi este deschis raiul, sâmbăta şi duminica iadul fiind închis. Sâmbăta se seamăna cânepa. Ziua aceasta este bună de farmece. Duminica este ziua Învierii, zi plină de lumină, zi sfântă. Cât timp preotul slujeşte în biserică nu e bine ca omul să doarmă. În această zi nu este bine să sădeşti plante, că se usucă şi nici să uzi flori, fiindcă fac viermi la rădăcină. În această zi nu trebuie să faci focul, să tai păsări, să te speli. Nu este bine să coşi, să înjugi boii sau să lucrezi ceva, fiindcă-i a foc, nici să pui cloşcă, fiindcă ies puii monştri". În armonie cu interpretarea lui George Coşbuc, vezi la Elena Niculiţă-Voronca şi la Arthur Gorovei cântecele satirice referitoare la „săptămâna femeilor leneşe": „Din părinţi am apucat: / Lunea, marţea n-am lucrat; / Miercurea-i împărătească, / Toată lumea s-o slăvească; / Joi: joile sunt legate / Şi mă tem să fac păcate; / Vineri: e Vinerea Mare, / Aş lucra, şi-i sărbătoare; / Da sâmbătă, de-a tuna, de-a fulgera, / Eu din pat nu m-oi scula! / Duminică, de-a lucra popa, / Voi lucra şi eu"; „Luni îi Lunei, / Marţi îi Macovei, / Miercurile-mi sunt legate, / Joi nu lucru niciodată. / Vinerile-s Sfinte Vineri, / Tot zile cu post şi ţineri, / Sâmbăta se face pomană în sat, / Să nu mă duc, ar fi păcat!" (Elena Niculiţă-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, Cernăuţi, Tip. Wiegler, 1903; Arthur Gorovei, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*, Bucureşti, Librăriile „Socec & comp.", Pavel Suru, C. Sfetea, Seria „Academia Română. Din viaţa

„Almanchul literar", editat la Cernăuţi de Întrunirea academică „Bucovina" şi alcătuit de Filimon Taniac, are „un program amăsurat cerinţelor": „luminarea poporului" şi „cultivarea inteligenţei române" / „deşteptarea naţională a inteligenţei noastre şi a tineretului nostru", pentru „scăparea [lor] din nenorocirea permanentă" şi pentru a deveni conştiente de „misiunea" lor culturală şi a prospera prin „unire ambiţioasă sufletească", având o „unică şi sfântă ţintă": „apărarea Bucovinei în contra lăcustelor duşmane". Gândit astfel, „Almanchul literar" are „menirea să fie răspândit şi cetit în fiecare cabinet de lectură şi în fiecare familie românească", ducând cu el îndemnul la „unire şi frăţie": „Daţi-vă deci mâna dreaptă / Cu un sacru jurământ, / Că-n unire şi frăţie / Vom trăi pân' la mormânt"[320].

În paginile „Almanachului literar", folclorului i se acordă un spaţiu generos. În volumul din 1903, publică: Simion Fl. Marian, *Drăgoi şi cucu*, tradiţie populară din Bucovina, p. 25-32; Nico Ţurcan, „schiţe din popor": *Orfanul*, p. 51, *Părăsitul*, p. 52, *Oglinda adevărului*, p. 52-53, *Poveste*, p. 53-54. Sub titlul generic *Ziua şi noaptea la popor*, Elena Voronca publică aici: *Seara*, p. 63-65; *Noaptea*, p. 65-68; *Ştima nopţii, Miezul nopţii, Zor-de-ziuă*, p. 68-70; *Dimineaţa, Ziua, Amiaza*, p. 70-72; *Răsăritul, Apusul, Miezul nopţii, Amiază-zi*, p. 73-74; *Lumina, Domnul Christos*, p. 74-76. În volumul din 1905, „Almanachul literar" publică: Elena Voronca, *Căpitanul lui Ştefan*, „novelă" auzită de la un răzeş din Broscăuţi-Storojineţ, p. 51-57; Filimon Taniac, *Poezii poporale*, p. 89-93.

„Almanachul jubilar «Academia ortodoxă»...", alcătuit de Nicolae Cotos, îşi propune şi el să corespundă „necesităţilor timpului": „cooperarea cu puteri unite întru prosperarea ortodoximii şi-a naţiunii", iar pentru aceasta „să între şi în coliba ţăranului, căci pentru dânsul trebu[i]e să ne grijim". Urmărind a „gâdeli pofta spre cetire" (a cultiva gustul pentru lectură) a (al) ţăranilor, „Almanachul jubilar «Academia ortodoxă»..." publică în volumul din 1909 versuri din folclor referitoare la istoria românească, pe care Vasile Bumbac le inserează în *Botezul Sucevei*, p. 32-41. N. Cotos publică *Două poveţe poporale*, p. 148-151: *De unde se trag nemţii* şi *Întrecerea*. Tot aici, se tipăreşte folclor cules din Bucovina: I. E. Torouţiu, *Poezie poporală*, p. 56; G. Vedeanu, *Poezii poporale*, p. 105.

„Calendarul «Şcoalei Române»...", adresându-se meseriaşilor şi sătenilor, pe lângă informaţii administrative, economice, ştiinţifice, studii istorice, evocări, poezie şi proză (nuvele, povestiri), difuzează folclor, înscriindu-se în tradiţia epocii: Elena Voronca, *Cosminul* şi *Dumbrava Roşie*, legende culese din popor, p. 62-63; I. Neculce, *Aprodul Purice*, p. 63; I. G., *Dochia*, legendă, p. 91-93; V. Alecsandri, *Cântecul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt*, cules din popor, p. 62; Th.

---

poporului român", culegeri şi studii (XXVII), 1915; Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*, Bucureşti, Editura „Paideia", 2001, p. 693-714, 15-16.

[320] *Prefaţă* la „Almanach literar", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1905, p. 3-12, *passim*.

D. Speranţia, *Tu eşti, măi ţigane?, Caii ţiganului*, anecdote, p. 87, 88-90; I. G., *Doine şi strigături*, „împărtăşite" (povestite, comunicate) de Nistor Porcuţan din Câmpulung Moldovenesc, p. 90-91[321].

„Calendarul copiilor", Cernăuţi, 1909-1914, editat de Societatea academică „Dacia," în cadrul Bibliotecii poporale „Dacia", publică în mod deosebit poveşti, povestiri, istorioare, legende şi anecdote, îndemnându-şi cititorii să adune folclor: *Sărac, dar cinstit*, istorioară, p. 26; *Anecdote*, p. 20, 26, 28-29, 31; S. Fl. Marian, *Ţiganul cioban* (p. 25), *Botezul ţiganului* (p. 30), *Jurământul ţiganului* (p. 30), *Nănaşul ţiganului* (p. 31)[322]; Moşul [Nicolae Petra-Petrescu], *Raţa de aur*, poveste, reprodusă din „Amicul tinerimii", p. 16-19; D. N. Ciotori, *Melcul (Cobelciul)*, povestire retipărită din „Sămănătorul", p. 22-26; Vasile Balintescu, *Ţiganul la cumătrul său Grigoraş*, anecdotă, p. 30-31[323]; G. A. Efram, *Cocostârcul*, legendă reprodusă din revista „Fluieraşul", p. 16; Moşu Ştefan, *Din vremea veche*, povestire din copilăria lui Ştefan cel Mare, p. 22-24; V. Ungurean, *Poveste*, p. 24-26; *Anecdote*, p. 18-19; *Gâcitoare*, p. 21-22[324]; Şt. Domnişoru, *Viorica*, legendă, p. 21-26; *Ţiganul vânător*, anecdotă republicată după „Fluieraşul", p. 30; *Măi ciobane de la oi*, cântec, p. 27-28; *Baba Floarea*, snoavă preluată din „Fluieraşul", p. 31-32[325]; *În ţara lui Prinde Muşte*, poveste preluată din „Fluieraşul", p. 21-23; Moş Stan, *Baba Dochia*, poveste, p. 26-27; *Vorbe adânci*, p. 27-28; *Vorbe de clacă*, p. 30-32; *Cântec din vechime*, versuri închinate lui Ştefan-Vodă, p. 19; *Cu pluguşorul*, o variantă mai puţin cunoscută, p. 28-30[326].

Calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina de până la 1918 manifestă interes pentru folclor, publicând o diversitate de materiale, de la creaţii, uneori inedite, până la articole şi studii de interes şi astăzi pentru cercetarea ştiinţifică. Multe dintre textele publicate în paginile calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina circulă şi într-un spaţiu mai larg, contribuind la răspândirea valorilor naţionale şi, totodată, la crearea şi consolidarea unităţii sufleteşti şi culturale a românilor de pretutindeni.

---

[321] „Calendarul «Şcoalei Române»...", Suceava, Editura Societăţii „Şcoala Română", 1905.

[322] „Calendarul copiilor", Cernăuţi, Tipografia Kanarski, 1909.

[323] *Ibidem*, Societatea Tipografică Bucovineană, 1910.

[324] *Ibidem*, Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1912.

[325] *Ibidem*, 1913.

[326] *Ibidem*, Cernăuţi, Tipo-litografia „Austria", 1914.

II. 4. Contribuţia scriitorilor din celelalte provincii româneşti, prezenţi în paginile calendarelor bucovinene, la promovarea identităţii naţionale

O cu totul altă poziţie faţă de epic, o disponibilitate nouă de selectare, promovare şi difuzare a creaţiilor în proză oferă calendarele bucovinene din perioada 1875-1918. Descoperirea epicului este determinată de pătrunderea masivă a spiritului epocii în structura calendarului. În acest răstimp, „se accentuează [...] unitatea culturală a tuturor românilor", „se formează o spiritualitate unificatoare, cu mare forţă de atracţie, de nivelare"[327]. Aşa se explică faptul că preferinţa celor care întocmesc aici calendare se îndreaptă spre prozatori din toate provinciile româneşti. Prezenţa lui C. Negruzzi, I. Creangă, I. Slavici, Al. Vlahuţă, B. Delavrancea, I. Al. Brătescu-Voineşti, I. A. Bassarabescu, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu reprezintă, în acelaşi timp, „treptele povestirii" pe care, descoperindu-le, românii bucovineni îşi întăresc mai adânc conştiinţa de sine, primesc „mărturie de vitalitate, de vrednicie, de drept la viaţă [...] tocmai în partea care e mai ameninţată şi care are o mai simţită nevoie de a-şi vădi însuşirile sufleteşti"[328].

Din proza lui C. Negruzzi, „Călindariul poporului bucovinean" tipăreşte în 1905, p. 76-80, cu titlul *Sfaturile lui Păcală către Tândală, Scrisoarea XII (Păcală şi Tăndală sau morala moldovenească)*, „sac de proverbe româneşti răsturnat în cascadă spumoasă", „precedent stilistic de glorioasă posteritate"[329]. Pentru o întreagă generaţie atrasă de folclor, din „dorinţa de identificare cu lumea etniei originare"[330], ca mijloc de apărare împotriva agresiunii cotidianului devastator, *Scrisoarea XII* a putut servi ca model de valorificare savantă a folclorului, îmbinând inteligent şi inspirat proverbe cu zicători populare, pigmentate cu elemente de fabulos, într-o structură clasică, de maximă concizie şi densitate. Atitudinea umană faţă de moravuri şi tipuri creionate cu vervă şi spirit, cu ironie şi umor, plăcerea de a comunica — nota particulară a scriitorilor moldoveni din secolul trecut — şi de „a asculta poveşti frumoase din vremile trecute", după un ceremonial şi scenariu străvechi, stilul simplu, spontan, familiar, „arta de a insinua, evoluând cu fineţe de la o idee la alta"[331] puteau servi nu doar delectării, ci şi regăsirii unor punţi de revenire la matcă.

---

[327] Dan Mănucă, *Lectură şi interpretare. Un model epic*, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 27.

[328] Eugen Lovinescu, *Literatura Ardealului (cu prilejul povestitorului I. Agârbiceanu)*, în „Convorbiri literare", anul XLIV, nr. 7, vol. 2, sept. 1910, p. 816-817.

[329] Vladimir Streinu, *C. Negruzzi, marele precursor*, în „Luceafărul", anul IX, nr. 52 (243), 24 dec. 1966, p. 1.

[330] Dan Mănucă, *op. cit.*, p. 38-39.

[331] C. Ciopraga, *Costache Negruzzi, scriitor modern*, în „Limbă şi literatură", anul XXI, 1969, p. 34-35.

Din creaţia aceluiaşi scriitor acelaşi calendar tipăreşte *Sobieski şi românii* (XXII, 1909, p. 59-63). Difuzarea prozei lui C. Negruzzi prin intermediul calendarului în spaţiul românesc începe devreme. „Calendar pentru poporul românesc", Iaşi, IV, 1845, p. 22-29 tipăreşte, pentru prima oară, *Sobieski şi românii*, cunoscută sub titlul *Sobieski şi plăieşii*. Aceasta apare mult mai târziu în „Almanah literar şi ilustrat", Bucureşti, I, 1886, p. 146-150, şi în „Calendariu", Sibiu, XCV, 1887, p. 42-50, cu titlul *Cetatea Neamţului*. Tot aici se publică *Istoria unei plăcinte (Scrisoarea XXII)* (XCLX, 1891, p. 57-60), iar *Lumănărică (Scrisoarea XIII)* în „Calendarul «Săteanului»", Sibiu, 1895, p. 34-35. „Calendarul poporului", Sibiu, XXIII, 1908, p. 49-77, difuzează capodopera nuvelisticii româneşti *Alexandru Lăpuşneanu*. Traducerea povestirii lui A. S. Puşkin *Cârjaliul* este inclusă în „Calendarul «Minervei»", Bucureşti, XI, 1909, p. 184-186, 188-191.

I. Creangă, cunoscut bine şi „gustat" cu o rară plăcere, omagiat în 1910, la 20 de ani de la moarte, prin şezători literare impresionante[332] în toată Bucovina, este reprezentat prin creaţia sa de început *Soacra cu trei nurori* (1875) în „Calendariul poporului bucovinean", X, 1897, p. 92-100. Dacă la C. Negruzzi textul reprezenta o invariantă structurală originară aparţinând sensului fundamental al eposului (povestitor - comunicare - auditoriu), grupul şi povestitorul („bătrânul pădurar") prefigurând ritualul absolut al povestirii ca „formă arhetipală a epicului"[333], cu Ion Creangă povestirea românească îşi precizează mai bine propria sa etică. Compunând aici sub zodia anecdotei propriu-zise, dintr-o altă participare a rapsodului dispus să recreeze formele vechi ale povestirii, el este „povestitorul prin excelenţă". Moment de vârf al constantei moldoveneşti a povestirii, I. Creangă este favorit al unor calendare, care, tipărindu-l, devin publicaţii privilegiate. *Moş Ion Roată şi Unirea*, sub titlul *Anecdotă*, apare, pentru prima oară, în „Album macedo-român", Bucureşti, 1880, p. 26-27, ulterior în „Almanah literar şi ilustrat", Bucureşti, II, 1887, p. 86-90 (sub titlul *Moş Ion Roată*), şi în „Calendariul «Românului»", Caransebeş, V, 1893, p. 62-65. *Moş Ion Roată şi Cuza-Vodă*, cu titlul *Anecdotă*, se tipăreşte, tot pentru prima oară în „Almanahul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»", Viena, I, 1883, p. 29-35. Mai apare şi în „Calendariul «Românului»", Caransebeş, V, 1893, p. 57-61. *Povestea lui Harap Alb*, la doi ani de la apariţia în „Convorbiri literare", se difuzează prin „Călindarul «Bunului econom»", Sibiu, III, 1879, p. 1-43. Tot aici, în IV, 1880, p. 81-83, *Ivan Turbincă*, poveste care mai apare în „Almanach literar şi ilustrat", Bucureşti, I, 1886, p. 92, 94, 96, 98, 100-101, 103-104, 106 şi 108-109. Devreme este receptată şi *Povestea lui Stan Păţitul* („Călindarul «Bunului econom»", Sibiu, VII, 1883, p. 103-120). Tot la Sibiu

[332] Vasile I. Schipor, *Pagini din viaţa culturală a Bucovinei istorice*, în „Analele Bucovinei", II, 1 [ianuarie-iunie] 1995, p. 80, 87-90.

[333] Ion Vlad, *Povestirea. Destinul unei structuri epice (Dimensiunile eposului)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 56.

apare *Povestea unui om leneş*, în „Călindarul poporului", XIII, 1898, p. 76-78. Un fragment din *Amintiri din copilărie* este inclus în sumarul „Calendarului nostru", Bârlad, 1918, p. 39-46.

Surprinzător, calendarele bucovinene nu prezintă interes pentru proza lui Ioan Slavici, tipică pentru moralismul şi „estetica duioşiei" în care s-ar putea încadra. „Almanach jubiliar «Academia ortodoxă»", Cernăuţi, 1884/1909, p. 152-157, tipăreşte, sub titlul *Este fericire?*, reflecţii. O cu totul alta este receptivitatea calendarelor din celelalte provincii. *Scormon* apare în „Călindarul «Bunului econom»", Sibiu, V, 1881, p. 103-109, „Amicul poporului. Călendariu", Sibiu, XXIII, 1883, p. 83-89, şi „Calendarul «Minervei»", Bucureşti, IX, 1907, p. 183-190, nuvela *Baciu*, în „Calendarul «Unirii»", Blaj, III, 1899, p. 65-74, *Popa Tanda*, în „Călendariu", Arad, XXII, 1901, p. 94-113, şi în „Călindarul «Bunului econom»", Sibiu, I, 1887, p. 1-17. Povestea *Spaima zmeilor*, în „Calendarul «Minervei»", Bucureşti, IX, 1907, p. 183-190; *O jertfă a vieţii*, tot aici, XIII, 1911, p. 191-207, şi amintirile intitulate *I. L. Caragiale*, XV, 1913, p. 81-82. „Volksbildungsvereins in Rumänien. Haus Kalender", Bucureşti, 1913, p. 215-224, tipăreşte, pentru prima oară, schiţa *Ein Demokrat*, tradusă ulterior sub titlul *Un democrat*.

Prezenţa prozei lui Al. Vlahuţă, îndeplineşte prerogativele povestirii"[334]. În „Călindariul poporului bucovinean", IX, 1896, p. 99-108, se tipăreşte *În străini*. Nuvela recreează un „patriarhalism întârziat", anunţând sfârşitul unei lumi aşezate, sugerat de moartea Ilincăi, „cea mai mândră fată din Plăseschi". Hora, de la care fata „se întorcea ca de la biserică", şi scrânciobul sunt elemente / simboluri rustice ale unui model epic impregnat de lirism şi dramatism[335]. La fel de inconsistentă este proza lui Al. Vlahuţă în calendarul românesc din alte provincii: *Cetatea Neamţului*, din *România pitorească*, în „Calendarul «Minervei»", Bucureşti, IV, 1902, p. 49-51, *Degeţel* (schiţă), tot aici, în V, 1903, p. 106-109, *De la ţară*, în „Călindarul poporului", Sibiu, XVIII, 1903, p. 68-72.

Pentru „estetica duioşiei" reprezentativă este schiţa lui B. Delavrancea *Bunicul* din „Calendariul poporului bucovinean", XIII, 1900, p. 107-110, aparţinând unui diptic elogiat deseori („flori fără moarte" – M. Sadoveanu, „mici minuni" – D. Murăraşu, „două bijuterii ale prozei româneşti" – Emilia Şt. Milicescu). Prin „alura serafică" a unui bătrân înţelept şi sfătos, întrupând sentimente etern umane şi prin portretul realizat prin esenţializare, potrivit unui clasicism al perfecţiunii, schiţa infuzată de idilism, în sensul de „expresie a iubirii duioase şi naive", a modelat şi prin intermediul calendarelor generaţii de copii[336].

Din proza lui Delavrancea, „Volksbildungsvereins in Rumänien. Haus Kalendar" selectează pentru sumarul din 1911 *Der Grossvater*, p. 179-181, şi *Die*

[334] *Ibidem*, p. 75.
[335] *Cf.* Dan Mănucă, *op. cit.*, p. 38-39.
[336] Emilia Şt. Milicescu, *Delavrancea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 138-139.

Grossmutter, p. 182-184. *Milogul* apare în „Almanah literar şi ilustrat", Bucureşti, II, 1887, p. 133-136, 139-139, 142-143, 145-146; *Văduvele*, în „Călindarul poporului", Sibiu, X, 1895, p. 41-65; *Hagi Tudose*, în „Calendarul Ligei pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor", Bucureşti, 1894, p. 40-57, şi în „Amicul poporului. Călendariu", Sibiu, XXXVII, 1897, p. 35-55. „Calendarul nostru", Bârlad, 1918, p. 55-59, reproduce schiţa *Două lacrimi*.

Unul dintre prozatorii calendarelor bucovinene care „au susţinut cu operele lor disciplina sufletului"[337] este I. Al. Brătescu-Voineşti, un povestitor talentat, cu vocaţia relatării, autor al unor povestiri „de o reală frumuseţe, certificând poetica acestei structuri inepuizabile sub raport artistic"[338]. Schiţa *Conu Alecu* („Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina", Cernăuţi, 1914, p. 140-143, reprodusă din „Viaţa românească", Iaşi, I, Nr. 7, sept. 1906, p. 5-8) înfăţişează un povestitor îndrăgostit de istorisiri, mereu în căutarea unui auditoriu dispus să-l asculte („Totdeauna avea ceva de istorisit mai cu haz ca dumnealui").

Invocând un motiv determinat, I. Al. Brătescu-Voineşti creează „ritualul integral al povestirii", aceasta construindu-se „discret şi cu un fluid nostalgic, ca un cântec de violoncel, având duioşie şi frumuseţi inalterabile"[339], în bună tradiţie clasică, personajul aparţine caracterelor, într-un şir de schiţe pe care le putem considera fiziologii, care trăiesc, în primul rând, prin discursul lor. Schiţa în discuţie ilustrează tendinţa condensării stilului pentru „a reda cât mai multă viaţă"[340]. Autenticitatea decurge aici din oralitatea şi naturaleţea stilului. Grija pentru a subordona socialul eticului, naturaleţea dialogului, gradaţia acţiunii, economia mijloacelor produc bucuria lecturii, alimentată de stabilitatea şi echilibrul valorilor morale. Clasicul observator al provinciei, sentimental şi moralist patetic, este preferat de câteva calendare până târziu după 1918: *Din carnetul unui judecător* („Calendarul «Minervei»", Bucureşti, VIII, 1906, p. 260-265), *Conu Alecu* („Amicul poporului. Călindariu", Sibiu, XLVIII, 1908, p. 103-106), *Întuneric şi lumină* („Almanahul Societăţii Scriitorilor Români", Bucureşti, I, 1912, p. 44-48), *Puiul* („Calendar", Arad, 1930, p. 97-102). În acest circuit al difuzării prin calendar, proza lui I. Al. Brătescu-Voineşti a răspândit, prin „subtilitatea ei necăutată de nuanţă educativă"[341], valori fundamentale pentru o lume zguduită de ritmurile înnoirii: cultul familiei, cuviinţa, datoria, respectul, devotamentul, abnegaţia, indispensabile bunei rânduieli în societate.

---

[337] Vladimir Streinu, *Ion Al. Brătescu-Voineşti sau literatura venerabilă*, în *Pagini de critică literară*, I, *Marginalia*, eseuri, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 180.

[338] Ion Vlad, *op. cit.*, p. 47.

[339] *Ibidem*, p. 77.

[340] G. Ibrăileanu, *Scriitori români si străini*, vol. I, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 413.

[341] Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 183.

Celălalt observator al provinciei, I. A. Bassarabescu, din creaţia căruia „Călindariul poporului bucovinean", XVIII, 1905, p. 83-85, tipăreşte schiţa *Sâmburele* (apărută prima dată, în „Floare albastră", nr. 6, 1898, şi în volumul *Nuvele*, 1903, p. 29-31), se prezintă cu o viziune preponderent umoristică, după modelul prestigios al lui Caragiale. Adoptând formula „instantaneului epic", Bassarabescu realizează mici studii de caracter. Eroii săi sunt „sentimentali lipsiţi de iniţiativă, cu spaima schimbărilor în modul lor de viaţă"[342]. Lipsit de temperamentul povestitorului, autorul cercetează totul cu ochi de psiholog, reţine dominantele plastice, atmosfera, în tablouri statice de genul „naturilor moarte". Investigarea traiului citadin al provinciei pătrunde şi în literatura calendarului, aducând un nou model epic. *Sâmburele* este revelatorie, recreând comedia aflării unui ginere potrivit pentru fetele de măritat. Coana Elenca visează „să-şi dea fata după unul de la gară" („Totdeauna gara a fost o comoară nesecată de gineri") şi eşuează din pricina unui „afurisit de sâmbure", exclamând numai atât: „Păcat de jobenul tău! Păcat că mai eşti de la gară, mojicule!"

Calendarele româneşti din primele decenii ale secolului au manifestat interes pentru proza lui I. A. Bassarabescu, punând în circulaţie schiţe şi nuvele: *Noi şi vechi* („Calendar literar şi artistic", Bucureşti, 1909, p. 107-111), *Bradul* („Anuarul general al presei române", Bucureşti, IV, 1910, p. 300), *Străinul* („Calendariul «Românului»", Caransebeş, XXII, 1910, p. 134-142, text reprodus din „Convorbiri literare"), *Eder* (XXIII, 1911, p. 152-153, după aceeaşi sursă), *După Rache* („Almanacul Societăţii Scriitorilor Români", Bucureşti, I, 1912, p. 23-28).

Ion Agârbiceanu, alt prozator reprezentativ în literatura calendarului bucovinean, compune după modelul clasic al realismului[343]. El intuieşte, dincolo de împrejurări, destine omeneşti cu o largă semnificaţie morală şi socială. Povestirea devine la el „fenomen artistic exemplar". Autorul este „un static privitor îndelung în fenomen"[344], interesat de amănunte, un povestitor viguros, deşi lipsit de „înţelegerea rafinată a artei", un bun observator, încălzit de un nobil idealism[345], încrezător în bunătatea originară a naturii omeneşti. El aduce şi în circuitul calendarului „semne îmbucurătoare de energie sufletească" prin care literatura Ardealului reprezintă „un viaticum întăritor, pentru un neam întreg, o hrană spirituală din cele mai preţioase, o îmbărbătare la luptă". Această literatură „ce învaţă, ridică sufletele, punându-le dinainte icoana unui

---

[342] Const. Ciopraga, *Literatura română între 1900 şi 1918*, Iaşi, Editura Junimea, 1970, p. 569.

[343] Ion Vlad, *op. cit.*, p. 134.

[344] G. Bogdan-Duică, *Ion Agârbiceanu: „Două iubiri"*, în „Societatea de mâine", anul I, nr. 12, 12 apr. 1924, p. 261.

[345] E. Lovinescu, *art. cit.*, p. 817.

trai mai cinstit"[346]. Duioşia, fineţea observaţiei şi a exprimării, intuiţia care luminează meandre ale sufletului omenesc, lirismul absorbit în povestire, viziunea esenţial epică sunt particularităţi ale acestui „document sufletesc" al Ardealului. Agârbiceanu este atras, în alegerea subiectelor, de caracterele frumoase din viaţă, convins fiind că „un caracter frumos din viaţa reală poate fi şi educativ"[347]. Proza sa, „carte de modestie şi dragoste creştină", explorează mediul patriarhal românesc[348], întruchipând „esenţa transilvanităţii", sensibilizând convergent ideea de spaţiu etnic, propulsând printr-o „energie explozivă" epicul, socialul, etnicul şi eticul, categorii majore, necesare unei literaturi tinere, prin creaţii „ca răspuns dat destinului", în care se contopesc formele, coloratura, varietatea sufletului unei naţiuni[349].

Peisagistica în povestirile lui Agârbiceanu este un factor definitoriu al modelului narativ. Bătrânul Ion Bârluţ din *Adieri* („Almanah jubiliar «Academia ortodoxă»", Cernăuţi, 1909, p. 152-157), copleşit de amintirile vremii când simţea „adierile acelea prin suflet în capul primăverii", „coboară adânc în sufletul său", în timp ce „bat vânturi mari de la apus, pline de umezeală, de miros de apă". Înserarea, vântul şi glasul clopotelor, simboluri ale modelului epic favorit, îl înfioară: „ – Ce te-a ajuns deodată, frate, de nu ţi-s boii acasă? îl întrebă în urmă. – Nu m-a ajuns nimic. Iacă, mă gândesc că noi, acum, de-aici încolo, va trebui să tot mergem la biserică, mă gândesc că, pentru noi, n-are să mai vină primăvara şi viaţa. Acum tăcu şi baba şi plecară la biserică. Şi pădurile mari de brazi «gemeau de plăcere», dar Ion Bârluţ nu le mai auzea".

Din creaţia lui Ion Agârbiceanu, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913", „Redigeat şi editat de Eugen Neşciuc", tipăreşte *Dinu Natului*, schiţă, p. 93-98, iar „Calendarul poporului pe anul ordinar 1915", editat de Societatea „Şcoala română" din Suceava, *Adevărata bogăţie*, povestire, p. 70-74.

Din proza lui I. Agârbiceanu mai apar în calendarele noastre: *Vara-ntr-un sat* („Calendarul revistei «Ramuri»", Craiova, 1908, p. 140-147), *Patima* („Calendarul «Minervei»", Bucureşti, XIII, 1911, p. 138-144), *Legendă slava* („Calendariu", Sibiu, CXVIII, 1910), *Om de potcă* („Călindarul poporului", Sibiu, XXVI, 1911, p. 41-45), *Domnişoara Läurica* („Almanahul Societăţii Scriitorilor Români", Bucureşti, I, 1912, p. 9-13), *O floare sălbatică* („Anuarul ziarului «Patria»", Craiova, III, 1912, p. 52-58), *Acasă* („Calendarul Asociaţiunii", Sibiu, VI, 1917, p. 100-108).

---

[346] *Ibidem*, p. 822.

[347] Ion Agârbiceanu, *Pledoarie pentru proza scurtă*, în „Tribuna", anul II, nr. 13(60), 29 martie 1958, p. 7.

[348] N. Iorga, *Un volum de nuvele al d-lui Agârbiceanu*, în „Neamul românesc literar", anul II, nr. 12, 21 martie 1910, p. 177-179; Ion Breazu, *Ion Agârbiceanu*, în „Gând românesc", anul I, nr. 1, mai 1933, p. 75-82.

[349] Mircea Zaciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 13-25.

Cu Mihail Sadoveanu se încheie seria prozatorilor reprezentativi în calendarele bucovinene până în 1918. Sentimentul timpului, adus în literatura noastră de Ion Creangă, este trăsătura esenţială a povestirilor lui Sadoveanu. La Creangă, timpul folcloric, într-un univers de inedit românesc, de fermecătoare familiaritate rustică, era menit a conserva „stilul arhaic al naraţiunii populare"[350]. Sadoveanu însă, conferind eposului dimensiuni estetice noi, consacră definitiv povestirea în universul formelor epicului. Reevaluând motive şi structuri arhetipale, el aduce povestirea din timpuri străvechi, adăugându-i o viziune proprie. Evocând lumi şi închipuind destine, Sadoveanu stăpâneşte mereu „sensurile înţelepciunii ascunse în mituri"[351].

„Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina", Cernăuţi, 1914, tipăreşte *Povestea descălecatului* (p. 81-84) şi *Vestitorii* (p. 152-155). Cea de a doua este, în bună măsură, semnificativă pentru specificitatea epicului sadovenian:

„Pentru cei mici şi umiliţi, pentru ca sufletele lor să nădăjduiască şi să se mângâie, a răsărit odată o stea şi s-a născut un prunc, care mai pe urmă a umplut lumea cu lumina bunătăţii. În umilinţă s-a născut copilul sfânt, umilit a trăit, umilit şi-a dus crucea spre osânda pe care cei răi i-o pregătiseră; pentru cei mulţi şi sărmani a murit. Dar, în sufletele celor mici, de atunci a ars neîntrerupt lumina credinţei pentru zile mai bune, şi nădejdea aceasta mergeau s-o vestească cei doi copii, fără să-şi dea seama; cu cântecele şi cu steaua lor se duceau să umple de voie-bună inimile oamenilor; şi mergeau, tremurând de frig şi scâncind prin noaptea de iarnă, şi clopoţelul de deasupra capetelor lor tremura dulce. [...] Străinii veniţi, tremurând prin frig şi prin întunerec, necunoscuţii cari le deschiseseră uşa găzduirii, acuma stăteau înfrăţiţi, şi cântecul simplu umplea sufletele de mângâiere şi de lumină".

Aceeaşi povestire o mai întâlnim în „Calendarul «Unirii»", Blaj, VIII, 1907, p. 137-157. Alte povestiri sadoveniene în calendarele româneşti: *Luarea Griviţei* („Călindarul de la Cluj", 1906, p. 23-35), *Zâna lacului* („Calendarul «Minervei»", Bucureşti, VI, 1904, p. 114-118), *Codrul* (IX, 1097, p. 225-236), *Ceasul al doilea* (XII, 1910, p. 117-125), *Din Galiţia*, povestire cu subiect din Primul Război Mondial (XVIII, 1916, p. 145-148, 150-153), *Emigranţii la Brazilia* („Calendarul revistei «Ramuri»", Craiova, 1908, p. 120-130), *Monastirea Râşca* („Calendariul «Românului»", Caransebeş, XXI, 1909, p. 67-73).

Din mai multe motive (descoperirea epicului, cu predilecţie pentru schiţă şi povestire, disponibilitatea nouă de selectare, promovare şi difuzare a creaţiilor în proză), menţionăm tot aici un text insolit.

„Calendariu pe anul ordinariu 1878", „Redigeat de Mihai Miron Calinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al V-lea, Cernăuţi, Editura şi tipariul lui R. Eckhardt, 140 p. + 4 p. cu anunţuri,

---

[350] Ovidiu Bârlea, *Creangă şi povestea populară*, în „Ateneu", Bacău, anul V, nr. 7 (48), iulie 1968, p. 12.

[351] Ion Vlad, *op. cit.*, p. 90.

publică în partea sa literară, intitulată *Almanach*, p. 71-140, *Portretul Liei. Novelă*, p. 134-139, semnată cu pseudonim: Raul Verde. „Novela" este o naraţiune originală. Naratorul evocă aici un *illo tempore*, când „era mulţămit de toate, cu lume şi cu oameni", când „viaţa îi părea un vis lung, lung şi ferice", din care credea că nu se va mai trezi. Incipitul ne introduce în universul ficţional al vieţii de demult, prin glasul unui „bătrân venerabil", Gribovean[u]:

„O, cât de tânăr eram încă atunci! Eram mulţămit cu de toate, cu lume şi cu oameni; viaţa îmi părea un vis lung, lung şi ferice, din care am crezut că nu mă voi mai trezi. Îmi plăcea a trăi şi priveam traiul de o plăcere deosebită. Mulţămiam adese providenţii că m-a lăsat pe pământ şi căutam a profita de viaţă, căci ea e scurtă, [se] străcoară curând, e trecătoariă... Atunci eram un june şi-acum sunt bătrân!

Astfeliu vorbi moşul Gribovean[u], pe când noi, cei mai tineri, îl ascultam cu o atenciune deosebită"[352].

Un alt „martor" al povestirii ne oferă informaţii despre bătrânul Gribovean[u], despre timpul şi locul povestirii:

„Dar oare cine a fost moşul Gribovean[u] şi cum s-a întâmplat că am făcut cunoscinţa acelui bătrân venerabil. Era în anul 1871. Mă aflam atunci pentru puţine zile în Parisul român, la Bucuresci, voind a petrece, după mulţi ani în cursul cărora studiasem în străinătate, nisce oare plăcute în cercul cunoscuţilor şi amicilor mei, căci era timpul cel mai vesel, în [acel timp din] an, erau căşlegile"[353].

Povestea lui Gribovean[u], „un neasemuit bătrân plăcut", depănată la serata din Bucureşti, o reînvie pe „frumoasa Lia Berghof", pe care acesta a cunoscut-o în Franţa. Din părinţi germani, care trăiau de mulţi ani la Paris, fata arată de timpuriu „aplecăciuni pentru arte şi sciinţi". Crescând, ea devine „cea mai frumoasă floare în cununa copilelor din Foburg", „poşedând o inimă nobilă". Se căsătoreşte, dar soţul ei se stinge răpus de „o boală nevindecabilă", la Veneţia, unde călătoresc amândoi, pentru însănătoşirea bolnavului.

Rămasă văduvă la 22 de ani, Lia „hotărî sub jurământ" să nu se recăsătorească.

După multe rugăminţi din partea familiei, Lia cercetează iarăşi „societăţile" de pe „căile lumii". Contele St. Alboneau, „bărbat de salon", o introduce la concerte şi teatru, la seratele de iarnă şi la bal mascat. Aici, ea ajunge, în cele din urmă, „regina seratei", devenind veselă şi cu „un surâs de mulţămire" pe faţa ei. După o poloneză, în care perechile se avântau ca într-un „vis lung şi plăcut", în scurta absenţă a contelui, „o mască neagră" se apropie de dânsa, îi spune ceva, arătându-i un medalion reprezentând „un portret de damă în miniatură" şi apoi dispare iute.

---

[352] Raul Verde, *Portretul Liei. Novelă*, în „Calendariu pe anul ordinariu 1878. „Redigeat de Mihai Miron Calinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al V-lea, Cernăuţi, Editura şi tipariul lui R. Eckhardt, p. 134.

[353] *Ibidem.*

Efectul gestului este devastator. Lia cade în leşin, iar contele, disperat, o duce în grabă acasă cu trăsura. Revenindu-şi în fire, Lia îi mărturiseşte mătuşii sale că ultima dorinţă a soţului său a fost să fie înmormântat cu medalionul ei, făcut la Veneţia, pe care l-a păstrat tot timpul în decursul bolii sale, ca pe un scump talisman, iar „masca neagră", la bal, i-a arătat tocmai acel medalion.

Lia este cuprinsă repede de „o boală de nervi", pătimind „grozave dureri" fizice şi morale. În zbaterea ei „între viaţă şi moarte", într-o zi, un tânăr, după îmbrăcăminte părând a fi un italian, cere să fie dus înaintea bolnavei. El mărturiseşte că e fiul pictorului Sederelli din Veneţia, în atelierul căruia a văzut-o pe frumoasa damă căreia părintele său i-a făcut portretul. În acel timp, trăind experienţa unui „coup de foudre", tânărul Sederelli, când se afla singur în atelier şi neobservat, face el însuşi acelaşi portret. Călătorind în Franţa, acesta o caută pe cea care reprezintă „originalul portretului", dorind să i se recomande. Abia după bal înţelege că a fost „provocatorul unei nenorociri atât de grozave". După descoperirea „enigmei", Lia primeşte în dar medalionul, oferit ca expresie a unei „adorări înfocate", privindu-l ca pe „un ce misterios" şi nevoind „a da credere lucrurilor ce s-au fost întâmplat".

Contele St. Alboneau o cere în căsătorie, dar Lia, „încă tot frumoasă, mai frumoasă decât în timpul floarei vieţii sale", moare după câteva luni. În memoria sa, contele îi înalţă o capelă, în care aşează „un tablou de frumuseţă rară", ce reprezintă „portretul Liei". Rămas singur, contele luptă „contra multor furtuni şi vijelii", iar pictorul Sederelli jr. dispare şi nimeni nu mai aude de dânsul nimic.

Naratorul intervine în final, ca personaj care supravieţuieşte timpului povestirii, anunţâdu-ne o altă poveste nefericită de dragoste, pentru care depune el însuşi mărturie:

> „Umblând eu sara, era o sară lină de primăvară, pe cărările parcului, am cercetat şi capela. O mică grădină înconjură acest locaş sfânt, suvenirul unei fiinţi acuma sfinte... Înaintea portiţei, care te duce înlăuntrul grădinei, se rădică o mică peatră de marmură şi am cetit pe ea [câteva versuri săpate, pe care nu le voi uita niciodată]: «Al tău nume, dulce Lie, / Stă pe bolta cea cerească, / Ear tu însăţi, scumpă dragă, / Eşti în ceata îngerească!»
>
> Asta-i istoria Liei. Istoria adevărată, nu cum am auzit-o povestită de moşul Gribovean[u], precum vă zisesem la început, ci cum am păţit-o eu, în viaţa mea. Fiinţa cea gingaşă, de al cării portret v-am vorbit, a fost unica mea amică, eară eroul nefericit am fost eu însumi, cel ce v-am povestit"[354].

„Novela" surprinde prin modernitatea construcţiei, în care rolul incipitului este de a fixa reperele spaţio-temporale, de a prezenta personajele şi de a introduce comentariul naratorului, el însuşi personaj al povestirii, privind desfăşurarea acţiunii, iar al finalului, de a echilibra compoziţia epică.

---

[354] *Ibidem*, p. 139.

Portretul Liei învederează un autor înzestrat cu reale disponibilităţi. Povestirea construită cu economie de mijloace, dialogurile strunite cu o siguranţă sobră, jocul timpurilor, scurtele descrieri vor fi făcut, cu siguranţă, „deliciul" unor ceasuri de lectură, având toate caracteristicile pentru a-şi apropia în epocă o categorie de cititori, cu siguranţă instruiţi, pasionaţi de „novele".

Dintre descrierile din această „novelă" este de reţinut, mai cu seamă, descrierea unui salon de epocă, ilustrativă pentru arta literară a acestui autor necunoscut[355], aceasta distingându-se prin pitoresc: „Este datină în Capitală că se retrag damele după ceai într-un cabinet ori în mai multe odăi aparte, pentru a putè fi «sângure», «libere» între sine a critica bărbaţii, soareele [soarelele/seratele], toaletele şi altele nuvele [noutăţi] din oraş, pe când bărbaţii se adună în alte odăi la un ciubuc, la un joc de cărţi, la convorbiri politice..."[356].

Calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina de până la 1918 manifestă un interes aparte pentru poezie, preferând speciile cu mare rol modelator în rândul cititorilor favoriţi.

Poezia provenind din celelalte ţări locuite de români (mai cu seamă Principatele Române / România şi Transilvania) îşi face loc în sumarul acestora târziu, abia în „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" (Cernăuţi, 1874-1885). Tomul din 1879 publică *Cântecul gintei latine*, de Vasile Alecsandri, p. 112. La fel de slab reprezentată este poezia din aceste spaţii ale lumii româneşti şi în „Calendariu... Societatea «Academia Ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»..." (1886-1895). Acesta publică *Daniil Sihastrul*, de Dimitrie Bolintineanu, în tomul din 1888, p. 133, şi, tot aici,

[355] La noi nimeni nu menţionează „novella" şi nici acest pseudonim. Vezi, în principal: Mihail Straje, *Dicţionar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor şi publiciştilor români*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 240-246; Eugen Dimitriu, *Dicţionar de pseudonime. Autori bucovineni*, în „Scriptum". Buletin de informare, publicaţie trimestrială a Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera" Suceava, anul VIII, nr. 1-2, [ianuarie-iunie] 2000, p. 16-19 (acesta din urmă cu multe omisiuni, dar şi cu acronime ale unor autori care nu aparţin Bucovinei istorice). Noi am fi tentaţi să atribuim această „novelă" lui Teodor V. Ştefanelli. Pavel Ţugui, însă, într-o lucrare temeinică, *Teodor V. Ştefanelli. Studiu biobibliografic*, tipărită în volumul *Bucovina. Istorie şi cultură*, Bucureşti, Editura Albatros, 2002, p. 342-292, nu-l menţionează drept autor al acestei povestiri. A se vedea aici şi opisul *Scrierile lui Teodor V. Ştefanelli (originale şi traduceri)*, p. 288-292. Identificarea şi adunarea tuturor scrierilor sale în proză (schiţe, nuvele), risipite în periodicele vremii („Calendariul... Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina...", „Revista politică", „Aurora română", „Gazeta Bucovinei" ş.a.), extinderea ariei de investigare, fără a neglija periodicele din Transilvania, şi aprofundarea cercetării ar putea aduce informaţii noi şi în această privinţă.

[356] *Ibidem*, p. 134.

câteva poezii semnate de Matilda Poni: *Cânt-o pasăre...*, p. 114, *La fereastră* şi *Floarea-n câmp*, p. 134.

O deschidere mai mare pentru poezia din Vechiul Regat şi din Transilvania se produce prin apariţia „Calendariului poporului bucovinean" (1888-1913). Acesta difuzează texte diferite şi mai mulţi autori: *Peneş Curcanul*, de Vasile Alecsandri, 1891, p. 56-59; *Hora Unirii, Ştefan-Vodă şi codrul, Hora de la Plevna, Bucovina*, de Vasile Alecsandri, 1891, p. 56-59, 59-60, 60, 60-61, 61. Tomul din 1897 publică poeziile *Ianuarie*, de Duiliu Zamfirescu, p. 100, şi *Aprilie*, de Şt. O. Iosif, p. 106. În 1900, „Calendariul poporului bucovinean" publică trei texte din creaţia lui George Coşbuc: *Rugămintea din urmă*, p. 91-91, *Spinul*, p. 97-98, şi *Nu te-ai priceput*, p. 106. Din creaţia lui George Coşbuc acelaşi calendar publică, în 1902, *Cântec*, p. 105-106, iar, în 1903, *Dorobanţul*, p. 75-76, *Spadă şi credinţă*, p. 90. Calendarul din acest an mai tipăreşte, printre altele, *Rugăciune*, de Şt. O. Iosif, p. 91. Şi tomurile din anii următori difuzează poezie provenind din literatura română: *Crăciunul*, de C. Scrob, 1904, p. 53; *Religia străbună*, de T. D. Speranţia, 1904, p. 56-57; *Christos a înviat*, de A. Vlahuţă, 1904, p. 66; *Baladă*, de G. Coşbuc, 1904, p. 94; *Preotul*, de T. D. Speranţia, 1905, p. 69-70; *Cântec*, de Şt. O. Iosif, 1905, p. 80; *Sonet*, de G. Tutoveanu, 1905, p. 85; *Vara la ţară*, de Alexandru Depărăţeanu, 1905, p. 86; *Cântecul plugarului*, de Z. Bârsan, 1905, p. 92; *Despărţire*, de M. Eminescu, 1906, p. 74-75; *Luceferii*, 1912, de P. Dulfu, p. 58.

Cu puţine excepţii, textele aparţin, din punct de vedere estetic, unei literaturi minore a calendarului, care s-a bucurat însă de mare trecere în epocă, îndeplinind, mai cu seamă, un rol în câştigare a publicului pentru lectura în limba română, acolo unde calendarele acestea vor fi reuşit să pătrundă. Spre exemplificare, dăm în cele ce urmează câteva exemple.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905" publică poezia lui Z. Bârsan *Cântecul plugarului*, p. 92, exploatând un celebru motiv literar din spaţiul românesc al fiinţei: „Ciocârlie, ciocârlie, / Ce tot vrei să-mi spui tu mie / De te-nalţi şi cobori eară / Tot aşa ca ş[i]-astă vară? // Urcă-te la ceri mai bine, / Spune-i ceriului de mine, / Spune norilor, le spune / Că mi-e dor de zile bune!... // Ce-mi tot cânţi de pribegie, / Ciocârlie, ciocârlie, / Când tu scii că plugul meu / Mi-e altar şi Dumnezeu! // Că pământul din răzoare / Tremură de dor de soare, / Să mai iasă de sub glie, / Ciocârlie, ciocârlie!" Tot aici, este difuzată creaţia lui A. C. Cuza[357] *Odă lui Ştefan cel Mare*: „De sus, din locaş de

---

[357] A. C. Cuza (1857-1947), profesor de economie politică la Universitatea din Iaşi, junimist, colaborator la câteva periodice: „Convorbiri literare", „Arhiva", „Făt-Frumos", în paginile cărora semnează poezie. Între altele, autor al volumelor: *Versuri*, Iaşi, 1887; *Generaţia de la 1848 şi era nouă*, Iaşi, 1889; *Despre poporaţie. Statistica, teoria, politica ei. Studiu economic-politic*, Iaşi, 1899 (lucrare premiată de Academia Română în 1900); *Naţionalitatea în artă* (1908); *Poezii, epigrame şi cugetări în proză*, Vălenii de Munte, 1909. Prezent în Bucovina în repetate rânduri, presa românească de la Cernăuţi, relatează pe larg despre legăturile ştiinţifice şi culturale stabilite cu Universitatea

lumină, / O, Ştefane, mare şi sfânt, / Apleacă-ţi privirea senină / Spre fiii tăi de pe pământ. // Trimite-ni tu ajutorul / Virtuţilor tale ceresci, / Stăpân să-ţi renască poporul / Pe vetrele lui bătrânesci. // Nu vezi cum se-ntinde grozava / Urgie de neamuri pe noi? / Cetatea cea sfântă, Suceava, / Aşteaptă jertfiri de eroi. // Nu vezi cum ne-ameninţă oare / Duşmanii cu suflet hain? / Rădice-se resbunătoare / Oştirile de la Cosmin! // De sus, din locaş de lumină, / O, Ştefane, mare şi sfânt, / În mijlocul nostru revină / Şi fă-ni ear loc pe pământ[!]" (p. 67)

Tomul „pe anul ordinar" 1906 al acestui calendar tipăreşte poezia lui Mihai Eminescu *Despărţire*, p. 74-75, ilustrată cu un delicat desen alegoric, înscriindu-se în rândul publicaţiilor bucovinene care îl popularizează pe marele nostru poet, devreme, cu veneraţie:

„Să-ţi cer un semn, iubito, spre a nu te mai uita, / Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta. / Nu floarea vestejită din părul tău bălai, / Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai. [...] // Că te-am iubit atâta, putea-vei tu să ierţi? / Cu faţa spre părete mă lasă prin străini, / Să-ngheţe sub pleoape a ochilor lumini, / Şi când se va întoarce pământul în pământ, / Au cine o să ştie de unde-s, cine sunt? / Cântări tânguitoare prin zidurile reci / Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci. / Ci eu aş vrea ca unul venind de mine-apropae / Să-mi spu[i]e al tău nume pe-nchisele-mi pleoape. / Apoi, de vor, m-arunce în margine de drum.../ Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum. / [...] Ci tu remăi în floare ca luna lui april, / Cu ochii mari şi umezi, cu zâmbet de copil; / Din cât eşti de copilă să-ntinereşti mereu, / Să nu mă ştii pe mine, cum nu m-oi şti nici eu".

„Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908" publică, sub pseudonimul Despina [I. U. Soricu], poezia *Să nu mai vii*, p. 92:

„Să nu mai vii la noi pe seară / Când luna plină-i peste sat, / Căci ochi duşmani pândesc afară / Şi-o să ne afle-ntreaga ţară / Iubirea, şi-i păcat. // Ei nu vor să ne înţeleagă / Adâncul, necuprinsul dor, / Nici jalea noastră cea pribeagă, / Care cerneşte firea-ntreagă, / Căci ei au legea lor. // Să nu mai cânţi pe dealuri focul / Ce-ţi arde sufletu-ndrăgit, / Urechi pizmaşe-s în tot locul / Şi-o să ne pască nenorocul, / Că-i dor nelegiuit. // Destăinu[i]eşte-ţi numai ţie / Comoara gândului senin / Şi-n noaptea neagră şi pustie, / Când nu-i pe cer nicio făclie, / Cu drag la mine vin'! // Dar nu cerca să uiţi cuvântul / Şi ruga sufletului meu, / Să nu-ţi calci, dragă, jurământul! / Căci, dacă mi-ai săpa mormântul, / Te-ar bate Dumnezeu!".

Tot aici, este inclusă poezia lui I. Rodina *Limba noastră românească*, p. 86 (inegală ca valoare, alcătuită din 14 strofe a câte cinci versuri fiecare, aceasta trebuie menţionată îndeosebi pentru mesajul ei însufleţitor:

„O dulce limbă-n doina ta / Resună tot cuvântul, / Căci morţi de-om fi, tot nu te-om da! / Ci cu strămoşii ne-om scula, / Ca să vestim mărirea ta / Peste tot pământul! // Tu eşti odorul nostru sfânt / Şi-n Dumnezeu credinţa, / Tu-n suflet, inimă şi-n gând, /

Francisco Josefină de aici; este membru titular al Academiei Române, din 1936(Lucian Predescu, ERC, p. 246; Victor Durnea, *A[lexandru] C. Cuza*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. II (C-D), 2004, p. 543-544).

Stăpâna noastră... pe pământ / Şi-n ceriuri biruinţa! // [...] Grădini cu flori şi lunci cu dor / Te leagănă pe braţă, / Tu eşti cuvântul ziditor / Rostit de-a[l] lumei ţinător / Şi dătător de viaţă! // Tu la jertfelnici preamăreşti / A ceriului tărie, / Împărăteasă ce domneşti / În sfinte-altare creştineşti / Şi-n inimile româneşti. / În veci, mărire ţie! // De aceea-n scumpă limba mea / Resună tot cuvântul, / Căci morţi de-om fi, tot nu te-om da, / Ci cu strămoşii ne-om scula / Ca să vestim mărirea ta / Peste tot pământul!"[358]).

Şi poezia lui G. Coşbuc *Cântec*, difuzată în Bucovina şi prin contribuţia aceluiaşi tom din 1908, se înscrie în programul calendarului, dedicat cultivării unor valori perene şi sentimente înalte, precum patriotismul, demnitatea naţională, mândria de neam, onoarea:

„Ţară-avem şi noi sub soare / Şi-o râvnesc duşmani destui, / Dar prin vremi asupritoare / N-am lăsat-o nimănui. / E bogată, zici! Vezi bine, / Multe inimi sunt, străine, / Şi-i frumoasă, că-i a mea. [...] Sunt şi neamuri mai cu nume, / Mai vestite la resboi, / Or fi multe poate-n lume / Câte n-au ajuns la noi, / Dar noi ştim ce ne-nvăţară / Cei ce-au fost şi când rostim / Vorba sfântă «neam şi ţară» / Noi, străine, tresărim" (p. 98).

Acelaşi calendar bucovinean, în tomul său pe anul 1909, difuzează poezia *Bătrânilor* a lui Th. D. Speranţia (1856-1929), profesor cu studii în Occident, membru corespondent al Academiei Române (30 martie 1891), autor de manuale, prolific autor de literatură didactică, „risipită" generos în calendarele vremii (anecdote, snoave, poveşti, teatru sătesc, versuri)[359]:

„Bătrâni ai neamului, pe voi / Cu toţi din inimi vă cinstim; / Ni sunteţi pildă de eroi, / Pe urma voastră noi trăim. // Cei ce-au luptat în vremi trecute / Să-i facă ţării-un viitor, / Pe voi modele de virtute / Ni v-au lăsat în urma lor. // Ni v-au lăsat icoană vie / De-a lor vieaţă încercată, / În ochii noştri să ni fie / Virtuţile de altădată" (p. 70).

Poezia *Tânguire* a lui N. Rădulescu-Niger (1861-1944), o vreme redactor al periodicului „Apărătorul săteanului" şi autor al unei bogate „literaturi de consum" frecventate asiduu în perioada 1879-1928, dar întâmpinate cu rezerve de critica vremii[360], este difuzată tot aici:

---

[358] Ioan Rodina, ziarist, colaborează la câteva publicaţii din Banat: „Baba satului", Timişoara, 1908-1912; „Plugarul român", Timişoara, 1908-1912, unde semnează şi cu câteva pseudonime: Moş Noia-Ordin, Noia-Ordin (anagrame), Moşul Babei (vezi Mihail Straje, *op. cit.*, 1973, p. 605).

[359] Vezi, între altele, Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 798; Lucia Berdan, *Theodor D. Speranţia*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. VI (S-T), 2007, p. 331-332 („Din producţia literară a lui S. – afirmă Lucia Berdan – rezistă numai un număr restrâns de anecdote din primii ani ai activităţii sale", p. 331).

[360] Vezi, între altele, Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 712; Constantin Teodorovici, *Nicolae G. Rădulescu-Niger*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. V (P-R), 2006, p. 544-545 („Poporanist, dar şi sămănătorist *avant la lettre*, [el] şi-a fixat, pare-se, un program de ameliorare a realităţii rurale în urma unui stagiu de câţiva ani la ţară şi prin ţară", p. 544).

„Trag din greu sărmanii boi / Şi cu ei alături, noi. / Că din mila pentru ei / Parcă-am trage şi noi trei, / Eu, cu tata şi c-un frate, / Pe ogoarele-nsetate. // [...] Doamne, seceta ni-o ia, / E numai prăpăd cu ea; / Peste câmpul ars şi gol / A trecut numai pârjol, / Vita umblă, pătimeşte, / Cată iarba, nu găseşte. // Doamne, toate le-nţelegi, / Ploile cum nu deslegi? / Să ne vie tuturor / Duh ceresc mângă[i]etor... / Câtă desnădejde-amară / Când e foamete în ţară!" (p. 75).

Tomul „pe anul bisect" 1912 al acestui calendar (re)publică poezia *Neamul nostru* (p. 98), semnată doar cu iniţiale: E. A. C. [Emil A. Chiffa], o compoziţie construită în metru folcloric pe o temă frecventată de autori diferiţi în toate provinciile noastre istorice:

„Neamul nostru ştii cum este? / Ca şi pomul care creşte / Într-o margine de drum, / De-l bat vânturi, ploi şi fum. / Câte paseri călătoare / Se-ndulcesc de-a lui răcoare! / Câţi străini s-au perindat, / Cuib pe ramuri şi-au durat. // Neamul nostru ştii cum este? / Ca şi pomul care creşte / Într-o margine de cale, / Toţi îi rup crengile sale. / Câţi în umbră-i poposesc / Poamele i le răpesc / Şi de ele se-ndulcesc. / El remâne tot mâhnit, / Despoiat şi sărăcit".

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913" difuzează în Bucovina poezia *Doină*, semnată de Ovidiu Hulea[361]:

„Rămas bun, slăvite Crai, / Izvoraşe line, / De-acum iar la drum..., la drum, / Peste ţări străine..., / Căci la munte-i traiul greu, / Viaţa numai jale / Şi străinii mă silesc / Ca s-o iau la vale... // Greu e traiul azi la munţi, / Tristă-i viaţa-n vale, / În tot locul am aflat / Numai dor şi jale. // Codrul chiar ş[i]-a scuturat / Haina-mpărătească, / Nu e nime, murgule, / Să ne-adăpostească" (p. 55).

Anul Nou, creaţie emblematică pentru literatura calendarului românesc de pretutindeni din această perioadă, ilustrează sensiblitatea epocii şi ceva din alcătuirea sufletului românesc („oximoronul genetic" al românilor, potrivit lui Laurenţiu Ulici). O reproducem parţial şi ca încheiere a subcapitolului:

„Venişi şi tu din depărtări / Ca un copil zburdalnic; / Pe frunte porţi cununi de flori, / În faţă ochi strălucitori / Şi plini de dor năvalnic. // Îţi scuturi capul ma[i]est[u]os, / Plutind în fericire, / Şi tuturora li zâmbeşti, / Pre toţi îi mângăi şi-i robeşti / Cu dulcea ta privire. // [...] Venit-ai să ne mântuieşti / De uri şi desbinare /

[361] Ovidiu Hulea, născut la Galda de Jos, în judeţul Alba, fiu de preot, este profesor la Blaj (1918-1919), apoi la Cluj (1919-1932), de unde este numit director al Liceului din Aiud. Aici, înfiinţează, împreună cu fratele său, Eugen Hulea (1899-1982), cel dintâi ziar românesc, „Zorile". Este deputat, colaborator al ziarelor „Unirea", „Românul", „Gazeta Transilvaniei", secretar de redacţie al gazetei „Unirea", Blaj, 1916-1919, autor al volumelor de versuri *Blestemul codrului* (1921), *Jertfe naţionale* (Cluj, 1929) şi al poemului dramatic *Învierea* (1929), autor de manuale: *Istoria literaturii române pentru clasa a IV-a medie*, Cluj, 1921 (în colaborare cu A. Domide), *Carte de citire românească*, 1920 (în colaborare cu A. Ciurea), autor al lucrării *Războiul României*, Oradea Mare, 1921 (vezi Lucian Predescu, ERC, p. 404).

Şi-n locul pismei diavoleşti / Să-mplânţi virtuţile cereşti / Iubire şi iertare? // [...] Un neam de soarte prigonit / Nădejdi în tine pune, / Tresaltă-n el un tainic dor / Şi buzele-i şoptesc uşor / O sfântă rugăciune. // Ascult-o şi tu şi ne dă / A-nvingerii cunună, / În luptele ce le purtăm, / În străduinţa ce ni-o dăm / S-avem soartă mai bună. // Revarsă pacea între fraţi / Şi dragostea de bine, / Şi-un blăstăm, de ne-o apăsa, / Ridică-l cu puterea ta, / Să nu ne mai desbine! / Altar ţi-o rădica atunci / În inimi iubitoare, / Că unui neam suferitor / I-ai pus balsam vindecător / Pe rana care-l doare. // Cu drag te-om binecuvânta / Că ai venit pe lume / Să faci să înverzească ear / Odrasla vechiului stejar / Cu gloriosu-i nume"[362].

O grijă aparte pentru textele poetice de valoare o manifestă, în mod deosebit, „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", îngrijit de Ion I. Nistor, care acordă un spaţiu mai mare în paginile sale poeziei de calitate, aparţinând unor autori reputaţi din literatura română, texte având acum, mai pregnant, şi rostul de a educa gustul estetic[363]: Al. Vlahuţă, *Sămănătorul*, p. 70; O. Goga, *Doina*, p. 87; Şt. O. Iosif, *Cântec*, p. 128; P. Cerna, *În peşteră*, p. 163.

Alături de textele provenind din creaţia autorilor bucovineni, de o mare varietate, compoziţiile poetice reţinute pentru calendar sunt circumscrise liricii publice, dar şi unui delicat lirism individual. Elegia civică, poezia patriotică, imnul şi oda, balada, pastelul, meditaţia, sonetul, poezia didactică se situează pe coordonatele unei conştiinţe publice comune, hrănite de sensibilitatea unui „cetăţean exemplar", devotat binelui public, dar şi emancipării sale individuale. Caracterul activ al iubirii de ţară, entuziasmul, ataşamentul faţă de valori perene, apelul frecvent la virtuţi înalte, precum mândria, cinstea, onoarea,

---

[362] „Călindariul porului bucovinean pe anul ordinar 1909", „Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1908], p. 123. Poezia nu este semnată, dar, cu siguranţă, aparţine lui Eugen Neşciuc, care semnează în paginile calendarului, uneori, cu pseudonim: E. N.

[363] Deşi nu face obiectul prezentării noastre de aici, menţionăm în treacăt că nu este lipsită de interes nici prezenţa bucovinenilor în calendarele acestei perioade din celelalte provincii româneşti. Iată o schiţă elocventă, evident, lacunară. „Tradiţia poporală" a lui S. Fl. Marian, *Tolpa şi Ştefan Vodă*, apare în „Calendarul Asociaţiunii", Sibiu, II, 1913, p. 130 (aici apărea, în vol., *Tradiţiuni poporale române*, în 1878). Povestirea *Macsim Sâmboan*, de acelaşi autor, se tipăreşte după „Deşteptarea", în „Calendariul «Românului»", Caransebeş, X, 1898, p. 95-102. *Hassan Călugărul*, una din scrierile reuşite ale lui T. V. Ştefanelli, circulă prin „Amicul poporului. Calendariu" (Sibiu, XXVIII, 1888, p. 35-49), *Moartea lui Dule* a lui M. Teliman apare în „Calendarul «Minervei», VI, 1904, p. 227-233, iar schiţa lui Em. Grigorovitza *Seminaristul*, în „Almanachul «Dâmboviţa»", Bucureşti, 1912, p. 197-205. Devreme a fost răspândită prin calendare şi una din cele dintâi scrieri în proză ale lui Iraclie Golembiowski -Porumbescu *Desmormântarea domnitorilor Moldovei, în catacombele Monastirii Putna*, tipărită de „Calendar pentru poporul românesc", Iaşi, XVI, 1857, p. 64, reproducere din „Gazeta de Moldavia", unde apăruse în 1856.

irump frecvent din textele incluse în calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina de până la 1918 şi contribuie la modernizarea vieţii sufleteşti proprii şi a „României întregi", totodată, prin „comunitatea vieţii sufleteşti", despre care scria Nicolae Iorga în 1921[364].

Multe pagini din „Călindariul poporului bucovinean..." difuzează în Bucovina o pleiadă de autori provenind din marile provincii istorice româneşti, de creaţia cărora se apropie prin programul asumat. Dintre aceştia îi menţionăm, în cele ce urmează, în ordine alfabetică, pe câţiva învăţători, profesori, scriitori, publicişti, ofiţeri şi funcţionari mai puţin cunoscuţi astăzi publicului larg: **Emil A. Chiffa** (n. în 1882, la Turda), şef-contabil la Banca „Corona" din Bistriţa, funcţionar bancar în Cluj, publică poezie şi proză în „Gazeta Transilvaniei", „Românul", „Familia", „Libertatea", „Revista Bistriţei"; autor al volumelor: *Din primăvara vieţii*, versuri (Bistriţa, 1905); *Din zile senine*, versuri (1908); *Freamăt de codru*, versuri (1908-1912); *Din zile de jale şi sânge*, versuri (1914-1915); *Din templul meu*, versuri (1924); *Paseri călătoare*, versuri (Cluj, 1926)[365]; **Ion Ciocârlan** (născut în 1874, la Străoanii de Jos, judeţul Putna – decedat în 1941, la Focşani), învăţător, colaborator la „Semănătorul", „Făt-Frumos", „Luceafărul", „Convorbiri critice", „Viaţa literară şi artistică", Ramuri", este autor al volumelor *Pe plai*, nuvele, Bucureşti, 1903; *Traiul nostru*, povestiri, Budapesta, 1906; *Inimă de mamă*, Bucureşti, 1908 (volum distins cu Premiul Academiei Române); *Vis de primăvară*, 1909; *Călăuza podgorenilor*, Craiova, 1913; *Fără noroc*, Bucureşti, 1914; *La vatră*, 1925; „proza sentimentală" pe care o cultivă cu predilecţie evidenţiază un observator minuţios al vieţii rurale, fidelitate în descrierea obiceiurilor, a comportamentelor şi a modului de a fi al ţăranilor, păstrând „o anume valoare documentară"[366]; **Florian Cristescu** (n. în 1884, la Segarcea din Deal, judeţul Teleorman), institutor, revizor şcolar de Teleorman, deputat, senator, este colaborator la „Revista noastră" (sub redacţia lui Constanţei Hodoş), „Viaţa literară" (redactată de I. Gorun şi G. Coşbuc), este fondator al revistelor ilustrate „Flu[i]eraşul" şi „Cimpoiul fermecat", autor de manuale şcolare, al unor lucrări de metodică şi al unor cărţi pentru copii, al volumului *Povestea neamului românesc*, Bucureşti, 1910[367]; **Al. Depărăţeanu** (născut în 1835, la Deparaţi, judeţul Teleorman, decedat în 1865 la Bucureşti), funcţionar în administraţia de stat (subprefect), în timpul domniei lui Cuza este ales deputat de Teleorman; influenţat de lite-

---

364 N. Iorga, *Viaţa sufletească a poporului român*, în volumul Istoria *românilor în chipuri şi icoane*, cu o introducere de Andrei Pippidi, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 203-218 (reproducere a volumului publicat la Craiova, Editura „Ramuri" S. A., 1921).

365 Lucian Predescu, ERC, p. 188.

366 *Ibidem*, p. 194. Un profil biobibliografic mai cuprinzător vezi şi pe Internet, la adresa www.crispedia.ro/Ion_Ciocarlan (accesat: 15 mai 2012).

367 *Ibidem*, p. 236.

ratura franceză, scrie poezie, adunată în volumul *Doruri şi amoruri*, 1861, este autor al dramei în versuri *Grigore Ghica, Domnul Moldovei*, 1864. Se stinge din viaţă de tânăr, în 1865. Din creaţia acestui autor, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905" difuzează două strofe din poezia *Vara la ţeară*, p. 86, ilustrate cu o scenă idilică: „Numai vara ceriul face / Cu noi pace; / Numai vara ochiul meu / Vede-n raza de lumine / Toate pline / De mila lui Dumnezeu. // Trageţi danţul pe răzoare, / O, fecioare / Cu privirile cereşti! / Danţul, cântul şi amorul / Sunt isvorul / Fericirii omeneşti!"[368]. **Ioan Dragoslav** (1875, Fălticeni – 1928, Fălticeni), vede lumina zilei într-o familie de ţărani originari din Bucovina. Colaborator la „Semănătorul", „Făt-Frumos", „Luceafărul", „Convorbiri literare", „Flacăra", „Viaţa literară şi artistică", „Junimea literară". Publică versuri, schiţe, nuvele, povestiri şi poveşti, în care „nu depăşeşte marginile unei literaturi de o modestie a mijloacelor atotstăpânitoare". Între altele, autor al volumelor: *Pe drumul pribegiei*, versuri (Bucureşti, 1903); *Nuvele* (1910), *Povestiri alese* (1910), *Flori şi poveşti* (1911), *Poveşti de Crăciun* (1914), *Bucovina* (1916), *Odiseea bătăliei de la Mărăşeşti*, versuri (1923), *Icoane vechi şi noi* (1924). Din creaţia sa, mai izbutite sunt „prelucrările sau izvodirile proprii cu aspect folcloric din *Facerea lumii* (1908), o istorisire a legendelor biblice", sau din volumul *Flori şi poveşti*, caracterizate prin „ingenuitatea, culoarea şi fluiditatea povestirii populare", împreună cu „un umor de asemenea de sorginte ţărănească"[369]. **Petru Gheorgheasa** (1878-1946), coleg de clasă cu Simion T. Kirileanu, Leon Mrejeru şi Nicolae Stoleru, este învăţător, revizor şcolar pentru judeţele Neamţ şi Baia. Împreună cu cei doi colegi, menţionaţi mai sus, fondează periodicul „Vestitorul satelor". Colaborator la „Almanahul antialcoolic", ce apare la Focşani în perioada 1915-1916 sub redacţia dr. R. Roşin, propunându-şi să continue acţiunea încurajată de A. D. Xenopol, Mina Minovici şi Spiru Haret pentru combaterea alcoolismului. Autor al volumelor *Cântece poporane potrivnice beţiei*. Culese de ~, cu un Cuvânt-înainte de A. C. Cuza, Focşani, Tipografia şi Legătoria de cărţi „Gh. A. Diaconescu", 1902, 19 p.; *Monografia şcoalelor şi bisericilor de pe moşia regală Broşteni*, Bucureşti, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl – Sr Ion Rasidescu", 1906, 111 p.[370]. **Ilie Ighel-Deleanu** (1870-1988), redactor la „Fântâna Blanduziei" (1889), „Buciumul" (1889-1890), „Românul" (1890), „Naţiunea" (1890-1891), editează revista „Ecoul" (1895) şi conduce „Poaia popualră" (1903). Colaborator la „Lumina" (1890), „Biblioteca familiei" (1891),

---

[368] *Ibidem*, p. 264.

[369] Lucian Predescu, ERC, p. 290; Const. Ciopraga, *Literatura română între 1900 şi 1918*, p. 517-519; R[emus] Z[ăstroiu], *Ion Dragoslav*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR., vol. II (C-D), 2004, p. 738-739.

[370] Gheorghe Radu, *Personalităţi nemţene – contribuţii la realizarea Marii Uniri de la 1918*, în „Monitorul de Neamţ", ediţia online din 1 decembrie 2012 (vezi pentru acesta www.monitorulneamt.ro/stiri/?editia=20121201&pagina=10...; accesat: 15 mai 2012).

„Românul literar" (1891), „Independentul literar ilusrtat" (1892), „Familia" (1892-1895), „Lumea nouă literară" (1895-1896), „Naţionalul" (1896), unde publică articole, versuri, romane, piese de teatru. Versurile sale, „bine meşteşugite, chiar cu o anume armonie a sonurilor", imită, uneori „până la pastişă", motive şi imagini din poezia lui Mihai Eminescu, remarcându-se printr-o „tonalitate minoră, romanţioasă". Autor, între altele, al volumelor *Melancolie*, Bucureşti, 1892; *Vechi şi noi*, Bucureşti, 1904. Traducător din H. Heine şi Carmen Sylva[371]. **Vasile C. Osvadă** (n. în 1875, la Mâhaciu, districtul Turda-Arieş), economist, director de bănci, cu studii la Blaj, Braşov şi Viena. Colaborator la „Tribuna", „Foaia de duminică", „Revista economică", „Lupta". Redactor al periodicului „Tovărăşia"[372]. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1980" îi difuzează istorioara *Mai bine s-o mânce comisiile*, o critică a procesomaniei, p. 83-85. **Nicolae Petra-Petrescu** (1848-1923), unul dintre primii funcţionari ai Institutului „Albina", director al Băncii „Cordiana" din Fofeldea, publicist şi traducător. Colaborator, sub pseudonimul Moşul, la „Albina", „Familia", „Gazeta Transilvaniei", „Observatorul", „Telegraful român", „Transilvania", „Amicul tinerimei", „Şcoala română", „Românul", „Meseriaşul român", „Rândunica", „Ţara noastră", „Amicul copiilor", „Amicul familiei", „Revista ilustrată". În Bucovina, „Călindariul poporului bucovinean..." îi republică anecdota *Bolnavul vindecat* (1913, p. 58-59) şi *Cele douăsprezece luni*, poveste slavă (1913, p. 73-77). Dintre volumele sale: *Ciprian Porumbescu, compozitor român* (Oradea Mare, 1883), *Satul cu comorile*, localizare (Braşov, 1888), *Monografia Institutului „Albina"* (Sibiu, 1897), *De braţ cu Moşul în poveşti* (1924)[373]. **Vasile Pop** (1871-1931), autodidact, profesor de engleză la o şcoală navală din Constanţa şi maestru de gimnastică, conduce între 1904-1905 ziarul „Evenimentul" (Iaşi). Colaborator la „Adevărul literar", „Povestea vorbei", „Făt-Frumos", „Semănătorul", „Luceafărul", este autor de schiţe umoristice, povestiri hazlii, nuvele, romane, versuri şi amintiri[374]. **Ion Pop-Reteganul** (1853-1905), învăţător în mai multe sat din Ardeal, secretar al „Astrei" şi redactor la „Dreptatea" (Timişoara), „Convorbiri pedagogice" (1886-1888) şi la „Revista ilustrată" (Bistriţa, 1898). Începând din 1882, publică poezii populare, poveşti şi obiceiuri în diverse periodice: „Contemporanul", „Familia", „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna" ş. a. Autor al volumelor (selectiv): *Trandafiri şi viorele* (Gherla, 1885), *Poveşti ardeleneşti* (Braşov, 1888), *Cartea poporului* (Braşov, 1892), *Poveşti din popor* (Sibiu, 1895), *Pilde şi sfaturi pentru popor* (Gherla, 1900), *Casa ţăranului român* (1927). Autor al volumelor (selectiv): *Trandafiri şi viorele* (Gherla, 1885), *Poveşti ardeleneşti* (Braşov, 1888), *Cartea poporului* (Braşov,

[371] www.crispedia.ro/Ilie_Ighel-Deleanu (accesat: 20 mai 2012).

[372] Lucian Predescu, ERC, p. 622.

[373] *Ibidem*, p. 650-651; N[icolae] B[ârna], *Nicolae Petra-Petrescu*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. V (P-R), 2006, p. 174.

[374] *Ibidem*, p. 672-673.

1892), *Poveşti din popor* (Sibiu, 1895), *Pilde şi sfaturi pentru popor* (Gherla, 1900), *Casa ţăranului român* (1927)[375]. **Carol Scrob** (1856-1913), ofiţer de infanterie, ajungând până la gradul de căpitan, în Răboiul de Independenţă, Este colaborează „Literatorul", în paginile căruia debutează în 1880, cu „Revista literară" ş. a. Cunoscut, mai ales, pentru romanţele şi poeziile sale de dragoste puse pe muzică, între care *Plânge Bistriţa în vale, Ştii tu, Bardul latinităţii, Luna ştie, Valurile Dunărei*, face traduceri din Carmen Sylva, Iulia Hasdeu, H. Heine, F. Copeé. Dintre volumele publicate, menţionăm: *Rime pierdute*, Craiova, 1881; *Poesii complete*, Bucureşti, 1889; *De-ale inimei*, I, Iaşi, f. a.; *Rouă şi brumă*, Bucureşti, 1900. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1904" îi publică poezia *Crăciunul*, pe o pagină cu frontispiciu împodobit cu motive florale: „Sunt aproape două veacuri / De când s-a născut Christos, / Ca de sus, din ceri să aducă / Pacea şi-nfrăţirea jos. // Dar vai! Pace şi-nfrăţire / Tot nu-i încă pe pământ; / Tot nu s-a-mplinit nici astăzi / Dorul Lui măreţ şi sfânt. // Vino, Doamne, înc-o dată! / Mai scoboară-te la noi, / Căci şi azi e rătăcită / Turma Ta scumpă de oi! // Fă din toată omenirea / Un ferice-ntins popor! / Dă-ni pacea şi-nfrăţirea, / Bun şi sfânt Mântuitor!" (p. 53)[376]. **Marin Stroescu** (n. în 1868), profesor secundar în Bucureşti, inspector şcolar, este colaborator cu schiţe şi nuvele la „Convorbiri literare", „Viaţa literară şi artistică", şi autor de manuale şcolare[377]. **Grigore Teodosiu** (n. în 1871, la Jiblea, judeţul Argeş), învăţător, revizor şcolar la Constanţa şi Muscel, funcţionar în Ministerul Educaţiei Naţionale şi administrator al revistelor „Albina", „Gândirea", „Lamura". Autor de manuale şcolare. Dintre volumele sale: *Ciripit de păsărele*, I-II (Bucureşti, 1921-1925); *Ulcica fermecată*, f. a.[378]. **George Tutoveanu** (1872-1957), institutor la Craiova, Olteniţa, Fălticeni, Focşani şi Bârlad. Profesor secundar, revizor şcolar de Tutova, inspector cultural general al Casei Şcoalelor pentru Basarabia (1926-1928), prefect de Tutova (1931-1932), preşedinte al Societăţii literare „Academia Bârlădeană", fondator la Bârlad al revistelor „Făt-Frumos" (1904), „Florile dalbe" (1919), „Graiul nostru" (1925), „Scrisul nostru" (1929). Între altele, autor al volumelor: *Albastru*, poezii (Bucureşti, 1910), *Patria*, versuri (Sibiu, 1924), *Poezii alese* (Bucureşti, 1925). Poetul se remarcă prin cultivarea sonetului şi devoţiunea cu care ilustrează „localismul creator", fenomen teoretizat de Al. Dima (1905-1978), membru corespondent al Academiei Române (1964): „Asemenea poetului provensal Frédéric Mistral [...], el a crezut în ideea provinciei creatoare, unde talentele să se poată manifesta". Din poezia publicată de George Tutoveanu, pseudonim al lui G. Ionescu, răzbate „temperamentul său echilibrat, generând o lirică senină, armonioasă, în

---

[375] *Ibidem*, p. 673; L[ucia] C[ireş], *Ion Pop-Reteganul*, în Eugen Simion (coordonator), DGLR, vol. V (P-R), 2006, p. 315-316.

[376] *Ibidem*, p. 770.

[377] *Ibidem*, p. 819.

[378] *Ibidem*, p. 844.

cea mai autentică manieră tradiţională", „nostalgia proprie sufletului moldav", muzicalitatea versurilor, „elogiul adus peisajului şi eroilor neamului", considerate însemne ale unei lirici de „o cuminţenie desăvârşită"[379]. La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905" îi publică poezia *Sonet*, sub pseudonimul G. Delatutova, selectată de Eugen Neşciuc pentru a susţine scopul publicaţiei:

„Şi leneşi cad fulgii uşori de zăpadă, / Lin fulgii încep să se-aştearnă. / Şi ninge..., şi ninge, că-i iarnă, / Iar frigul şi foamea se perindă-n stradă. // În casă e bine, şi-i cald, şi-i lumină. / Ce-ţi pasă de gerul, de omătul: / Mai alb îi e sânul şi gâtul – / Ce-ţi pasă! Tu n-auzi c-atâţia suspină. // Ah, vântul cum geme! Dar ţie ţi-i moale... / Întins în alcovu-ţi, ţi-i cald şi agale / Visării te laşi, să te-ndemne... // Şi n-auzi cel cântec – bizare crâmpeie / Din vu[i]etul celor ce n-au în bordeie / Nici haine, nici pâne, nici lemne..." (p. 85).

Dintre aceşti autori, prezentaţi de noi în ultimele pagini, Ion Pop-Reteganul este singurul scriitor reţinut astăzi între lecturile şcolare din România, iar George Tutoveanu se bucură de o meritată cinstire numai în spaţiul bârlădean, pentru emanciparea căruia a militat întreaga lui viaţă.

II. 5. „Pentru o lectură sănătoasă şi statornică la poporul nostru". Cabinetele de lectură

În literatura noastră de specialitate, *cabinetele de lectură* din Bucovina istorică nu beneficiază încă de un studiu ştiinţific. Fac referiri la problematica acestora doar câţiva cercetători, mai cu seamă după anul 2000. Profesorul sucevean Mihai Iacobescu publică, în 2001, un studiu în „Codrul Cosminului", *Statutele unor cabinete săteşti de lectură, societăţi şcolare rurale şi ale Asociaţiei corpului didactic român, aflate în arhivele din Cernăuţi*, în cadrul căruia identifică 63 de cabinete de lectură, întocmind un tablou ce cuprinde câteva date sumare: denumirea, localitatea şi anul de înfiinţare[380]. Tot aici, profesorul Mihai Iacobescu publică şi un document valoros: *Statutul Cabinetului „Întrunirea de cetire" din Cireş, judeţul Storojineţ*, descoperit în Arhivele de Stat din Cernăuţi, în cadrul unui stagiu de documentare la Cernăuţi, în 1998[381].

[379] *Ibidem*, p. 868; Const. Ciopraga, *op. cit.*, p. 208-209; D[orina] Gr[ăsoiu], *G[eorge] Tutoveanu*, în Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. VI (S-Z), 2007, p. 818-819.

[380] „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2003, p. 369-378. Cu acelaşi titlu, documentarul este publicat şi în „Lumea carpatică", revistă de cultură şi civilizaţie tradiţională, Suceava, nr. 2, 2002, p. 19-23.

[381] *Ibidem*, p. 370-371. Pentru problematica stagiului de documentare de la Cernăuţi, vezi Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia". Căutând arhivele Bucovinei*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura „Junimea", 2005, 490 p. (ediţia I: Iaşi, Editura „Junimea", 2003, 456 p.). Datele şi informaţiile referitoare la „întrunirile sau cabinetele de lectură" din Bucovina apar mai întâi aici, într-o primă formă, vezi p. 204-206.

Ioan-Paul Valenciuc, în teza sa de doctorat *Preoţimea ortodoxă din Bucovina în timpul ocupaţiei habsburgice (1775-1918)*, Cluj-Napoca, Şcoala Doctorală „Isidor Todoran", 2011, în capitolul V, *Conştiinţă naţională şi acţiune politică. Implicarea preoţimii în societatea bucovineană şi în relaţiile interconfesionale*, are un subcapitol aparte consacrat acestei probleme, *Cabinete de lectură*, p. 393-402[382]. În studii diverse şi în monografiile unor localităţi din Bucovina găsim, de asemenea, referiri şi la cabinetele de lectură. Cele mai multe sunt sumare, însă, şi privesc exclusiv cabinetele de lectură înfiinţate de români în diferite sate şi oraşe.

Departe de cercetarea de campanie din provincia contemporană, dar încadrându-se programatic în cercetarea sistematică promovată de Institutul „Bucovina" al Academiei Române, privirea noastră asupra acestei problematici îşi propune să desluşească şi perspectiva altor „forme de sociabilitate" întâlnite în spaţiul public din Bucovina istorică: teatrul, cazinoul, clubul, societatea, cafeneaua, grădina publică, balul, promenada, excursia de plăcere, picnicul, vânătoarea. În această privinţă, cercetarea noastră are în vedere conceptul de „sociabilitate", aşa cum este el privit în istoriografia franceză de după 1960, mai ales prin contribuţiile ştiinţifice ale istoricului Maurice Agulhon, care defineşte sociabilitatea, în 1966, ca „aptitudine majoră a unei populaţii de a trăi intens relaţiile publice"[383]. Totodată, avem în vedere şi un alt sens, mai nou, al conceptului, acela de „formă de interacţiuni", folosit pentru „articularea unei veritabile sociologii a practicilor sociale" şi în „analiza condiţiilor culturale, sociale şi politice care au condus la modernitatea politică"[384] a Bucovinei din primele decenii ale secolului al XX-lea.

„Întrunirile de cetire" sau cabinetele de lectură iau fiinţă în Bucovina în temeiul *Legii de asociere*, din 15 septembrie 1867.

Datele privind primele cabinete de lectură din Bucovina sunt nesigure, chiar controversate. Preotul Constantin Morariu nu poate înfiinţa, în 1877, cabinetul de lectură „Lumina" din Toporăuţi, pentru că vine aici ca ajutor de preot, un an mai târziu, în 1878. Cabinetul de lectură „Dragoş-Vodă", înfiinţat la Volovăţ, în 1880 – cum scrie profesorul Mihai Iacobescu –, este în realitate o

[382] Rezumatul tezei, cu sumarul şi bibliografia la: doctorat.ubbcluj.ro/.../Valenciuc_Ioan_Paul_Ro.... (accesat: 25 august 2013)

[383] Maurice Agulhon, *La sociabilité méridionale. Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du XVIII-ème siècle*, Vol. I-II, Aix-en-Provence, 1966. Reluată sub titlul *Pénitents et francs-maçons de l'Ancienne Provence: Essai sur la sociabilité méridionale*, Paris, Fayard, 1968 (ediţia a II-a, 1984).

[384] Cf. Dan-Dumitru Iacob, *Premise pentru o istorie a formelor de socialbilitate mondenă. Salonul boieresc din prima jumătate a secolului XIX*, în „Xenopoliana", Iaşi, X, 2002.

societate culturală, „urzită" în 1872 şi aprobată abia în 1876[385]. Cabinetul de lectură „Dumbrava Roşie" din Boian, care ar fi fost înfiinţat în 1883, nu este menţionat nici de Vasile Bizovi în lucrarea sa *Boianul*, Cernăuţi, Editura „Bukrek", 2005. Referiri generale se fac şi cu privire la preotul Simion Cobilanschi, „slujitor credincios al intereselor românismului", care a înfiinţat „case de citire şi bănci populare la sate"[386], aşa cum afirmă câţiva autori, fără alte precizări lămuritoare. El este preot paroh la Gura Humorului (1879-1882), la Corovia (1882-1886) şi la Buninţi (1886-1896), dar nu ştim încă să fi înfiinţat aici vreun cabinet de lectură. Din lucrarea lui Nicolae C. Popescu, *Gura Humorului. Trepte de istorie (1490-1918)*, Galaţi, Editura „Porto Franco", 1990, aflăm că preotul Ambrozie Gribovici este preşedintele cabinetului de lectură din Gura Humorului, care şi-a început activitatea în 1890[387]. Adrian-Dinu Rachieru, într-un articol, *Un prieten al arhivelor – Ilie Luceac*, afirmă că ideea cabinetelor de lectură ar fi fost „lansată de ziarul «Steluţa» (1883-1884), acestea dovedindu-se „un eficace mijloc de rezistenţă" culturală în Bucovina[388], fără nici un argument însă. Mihai Camilar susţine şi el că Simeon Cobilanschi ctitoreşte, la Gura Humorului, Biserica „Sfinţii Arhangheli" şi, pe lângă activitatea duhovnicească, se implică şi în alte domenii ale târgului, printre altele, înfiinţând o „casă de cetire" şi o bancă populară de tip Raiffeisen, „urmărind prin aceasta curmarea greutăţilor humorenilor săraci în faţa cămătăriei sălbatice practicată în acea vreme"[389], fără alte precizări însă.

„Întrunirile de cetire" sau cabinetele de lectură ale românilor iau fiinţă masiv în Bucovina după anul 1890.

Contextul în care acestea sunt preluate şi introduse de către români în Bucovina este precizat, între altele, în „Deşteptarea", o gazetă pentru popor (editor: Dimitrie Bucevschi, redactor responsabil: Ilie Dimitrovici), care se

---

385 Dumitru Valenciuc, *Volovăţul şi locuitorii săi. Repere pentru o* monografie, cu o postfaţă de Nicolae Cârlan, Suceava, Grupul Editorial „Muşatinii"–„Bucovina viitoare", 2000, p. 84-86; Dumitru Valenciuc, *Arhipresviter staurofor Constantin Tarangul, Edler von Valea Utsei*, Suceava, Editura „Bucovina istorică", 2002, p. 20-23.

386 Vezi Dan Mănucă, *Simeon Cobilanschi*, în DLRO, 1979, p. 196; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 49.

387 Nicolae C. Popescu, *Gura Humorului. Trepte de istorie (1490-1918)*, Galaţi, Editura „Porto Franco", 1990, p. 92, 106.

388 Adrian-Dinu Rachieru, *Un prieten al arhivelor – Ilie Luceac*, în „Noua arhivă românească", revistă online de istorie, documente şi monografii locale, articol postat pe Internet la data de 26 aprilie 2007. Vezi arhivaromaneasca.wordpress.com/.../ adrian-dinu... (accesat: 1 septembrie 2013) Periodicul „Steluţa", „foaie pentru poporul român de la ţară", apare de două ori pe lună în intervalul 9/21 septembrie 1883 - august 1884.

389 Mihai Camilar, *Preotul Simeon Cobilanschi (1842-1910), un luminător al ţărănimii bucovinene*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XVIII, nr. 2 (37), [iulie-decembrie] 2011, p. 509-514.

implică în această activitate începând din 1895. Într-un documentar din 1898, cu titlul general *Cabinete de lectură*, redacţia acestei gazete consemnează un tablou al stării sociale a românilor, îndemnându-i pe aceştia la acţiune:

„Din comunele româneşti din ţinutul Siretelui ni-au venit cele mai rele ştiri. Nicăiri nu o duc românii mai rău ca în părţile Siretelui. Românii se lăcomesc la făcut datorii şi cămătarii storc şi măduva din oasele lor; scriitorii cei de alt neam şi de altă lege nu caută la nimică decât să tragă pelea de pe ţărani. Căpitanul Sworakowski nu vede decât ruşi în toate părţile şi-i silesce şi pe români să grăiască ruseşte cu târâşul, diregătorii cei de pe la judecătorie şi perceptorie (Steueramt) calcă în picioare dreptul limbii româneşti. Românii sărăcesc vădzând cu ochii şi deputaţii români nu se răspund defel pentru soarta românilor din districtul Siretelui.

Fraţi români de prin părţile Siretelui! Dacă nu voiţi să rămâneţi de tot hargaţi pe la [străini] şi arendători; dacă voiţi să nu vă stângă duşmanii lumina, apoi până una-alta săriţi cu toţii şi faceţi-vă cabinete de lectură (citire) prin toate satele. Statutele pentru cabinete le puteţi căpăta tipărite gata de la administraţia «Deşteptării». Trei gospodari să le subscrie şi să le trimită căpitanului districtual la întărit, apoi să-şi caute ei un gospodar în sat care are două odăi în casa sa, să-l roage să li deie una pe duminica şi sărbători, ca să se adune într-însa şi să ţie într-însa gazete şi cărţi – şi aşa cabinetul de lectură îi şi gata făcut"[390].

Statutele cabinetelor de lectură din Bucovina sunt cunoscute parţial, cum se observă din articolul citat mai sus, dar şi din alte numeroase materiale din presa vremii. Profesorul Mihai Iacobescu descoperă, în 1998, în Arhivele de Stat din Cernăuţi *Statutele Întrunirii de lectură din Cireş, districtul Storojineţ*, un document valoros pe care îl publică ulterior la Suceava. Noi îl reproducem după „Codrul Cosminului", tomul 6-7, pe 2000-2001, publicat în 2003:

„1) Scopul: de a lăţi plăcerea pentru cetitul cărţilor şi gazetelor şi astfel a-i lumina pe locuitorii din comuna Cireş.

2) Mijloacele prin care să se ajungă la acest scop:

– înfiinţarea şi întreţinerea unui cabinet de cetire;

– procurarea şi cetirea de gazete şi cărţi folositoare;

– sfătuirea despre cele cetite şi mai ales despre trebile gospodăriei, meşteşugului şi negoţului.

3) Membrii.

Întrunirea se compune din membri de rând şi onorari.

Poate deveni membru de rând orice persoană care anunţă că doreşte să intre şi va fi primită de comitetul de întrunire.

Membrii onorari îi numeşte adunarea generală a întrunirii dintre acele persoane care sporesc mai însemnat binele întrunirii.

Ieşirea din întrunire se face prin simplă cerere, după achitarea datoriilor faţă de întrunire.

Cine nu plăteşte taxele se şterge de către comitetul întrunirii.

---

[390] *Din comunele româneşti din ţinutul Siretelui*, în *„Deşteptarea", gazetă pentru popor*, Cernăuţi, anul VI, nr. 5, 1/13 martie 1898, p. 39.

Cine comite o faptă rea şi cade sub pedeapsa legilor statului sau cade în patima beţiei ori a moravurilor rele sau care lucră în contra intereselor, se exclude de către comitet.

Cel exclus poate fi reprimit dacă devine demn.

4) Drepturi şi îndatoriri ale membrilor.

Fiecare membru are următoarele

a) Drepturi:

- să ia parte la adunările generale;
- să facă propuneri folositoare;
- să voteze şi să aleagă;
- să fie ales;
- să propună sancţiuni;
- să împrumute cărţi şi gazete acasă, respectând regulamentul;
- să sporească scopul şi foloasele întrunirii prin prelegeri şi acţiuni corespunzătoare.

b) Îndatoriri:

- să plătească la lădiţa întrunirii câte 50 de creiţari pe an;
- să ia parte la întruniri;
- să atragă noi membri;
- să ia cuvântul.

5) Conducerea întrunirii:

a) adunarea generală

b) comitetul.

Adunarea generală se întruneşte anual, prin listă scrisă. În orice adunare trebuie să ia parte cel puţin jumătate plus unul dintre membri.

Adunarea alege comitetul; decide în problemele patrimoniului; modifică statutul; alege şapte membri în comitet.

Comitetul se compune din: un preşedinte, un vicepreşedinte, un secretar, un casier, un bibliotecar şi doi cenzori aleşi pe un an.

Neînţelegerile ivite se rezolvă de către o judecătorie de pace, compusă din patru membri, dintre care îşi aleg câte unul părţile cu pricina, iar pe ceilalţi doi îi numeşte preşedintele comitetului sau locţiitorul său.

6) Desfiinţarea întrunirii se face numai printr-o decizie a adunării generale, la care să fie prezenţi două părţi dintre membrii activi; hotărârea desfiinţării se ia numai cu votul a trei părţi din toţi membrii. Adunarea decide şi asupra soartei patrimoniului după desfiinţarea Întrunirii de cetire".

Notă: Statutul e avizat la 27 octombrie 1894, prin adresa nr. 134 a Inspectoratului Şcolar din Cernăuţi, conform Legii de asociere din 15 noiembrie 1867, la cererea unui grup de săteni din Cireş, în numele cărora semnează Constantin Babiuc, Alexandru Opaiţ şi Mihai Popescu[391].

---

[391] Mihai Iacobescu, *Statutul Cabinetului „Întrunirea de cetire" din Cireş, judeţul Storojineţ*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2003, p. 371-372. Autorul face trimitere la Arhivele de Stat din Cernăuţi, *Fond Mitropolie 320*, Opis 1, Dosarul 6206, p. 2-4.

Pentru a veni în sprijinul cabinetelor de lectură, „Deşteptarea", publică în numărul său din 1/13 aprilie 1899, un plan de *Regulament pentru Cabinetul societăţii de citire „Lumina" din Fundu Moldovei*, document de „ordine interioară" ce se referă la folosirea cărţilor şi gazetelor din fondul bibliotecii.

1) Cărţile şi gazetele Societăţii «Lumina», fiind averea obştească a tuturor membrilor acestei societăţi, nime n-are voie să le ie[i]e din cabinetul de citire fără ştirea bibliotecarului. Cine ar cuteza să lucre împrotivă, acela p[i]erde dreptul de membru.

2) Pe masa cabinetului de citire se află numai gazetele ce le ţine societatea şi anume numai numerele cele mai nouă. Cum vin alte numere, bibliotecarul încuie numerele cele vechi în dulapul cu cărţi, eară cele nouă le lasă pe masă şi aşa face tot mai departe, încuind numerele cele vechi şi lăsându-le cele nouă pe masă.

3) Din numerele cele nouă de pe masa cabinetului nime nu poate împrumuta nicio gazetă ca s-o citească acasă la el, pentru că, venind membri de ai societăţii la cabinet şi neaflând numerele cele mai proaspete ale gazetelor pe masă, ei cu tot dreptul s-ar simţi strâmbătăţiţi [nedreptăţiţi].

4). Toţi membrii au însă dreptul să împrumute şi să citească pe la casele lor cărţi şi numere vechi de ale gazetelor societăţii. Cărţile şi gazetele cele vechi le împrumută bibliotecarul numai în dzile de dumineci aşa că scrie în *Catalogul de împrumut* numele împrumutătorilor şi cărţile sau gazetele împrumutate.

5) Un împrumutător poate ţine la sine cărţile sau gazetele împrumutate cel mult o lună de dzile, apoi numaidecât trebu[i]e să le de[i]e bibliotecarului înapoi, că de altmintrea e globit cu plata de 20 cr. la cassa societăţii. Dacă însă îi trebu[i]esc pe mai mult decât pe-o lună cărţile şi gazetele împrumutate, apoi după o lună să de[i]e despre aceasta de ştire presidentului societăţii.

6) Împrumutătorii sunt datori să păstreze cărţile şi gazetele împrumutate în cea mai mare curăţenie şi trebu[i]e să despăgubiască orice stricăciune a lor.

7) Împrumutătorul e silit să plătiască preţul fiecărei cărţi ori [al] gazet[ei] ce a împrumutat-o şi a p[i]erdut-o ori a sfărmat-o. Preţul cărţii are să-l plătiască după suma de bani însemnată în inventarul bibliotecei, eară preţul gazetei după crucerii cât coastă un număr din cutare gazetă.

8) Cheia sau cheile de la dulapul cu cărţi, precum şi cheia de la odaia cabinetului de citire aflându-se în mâna bibliotecarului. el este răspundzător pentru toate cărţile, gazetele şi ceealaltă avere a societăţii câtă e în cabinetul de citire. P[i]erdzându-se ceva din această avere din pricina bibliotecarului, el e dator să despăgubiască societatea.

Regulamentul acesta fu primit de adunarea generală a Societăţii «Lumina» din... şi de aceea toţi membrii «Luminei» sunt datori să ţiie în samă hotărârile acestea" (Urmează iscălitura presidentului şi a secretarului societăţii)[392].

Partea a doua a documentarului *Cabinete de lectură*, pe care îl publică „Deşteptarea", în numărul 5, din 13 ianuarie 1898, se intitulează *Cabinetele de lectură sunt mare lucru.* Dând exemplul românilor din Crasna, care înfiinţează, la 20 octombrie 1895, Cabinetul de lectură „Unirea", redacţia prezintă foloasele acestui „cuib şi izvor al binelui":

---

[392] Vezi *Societăţi de cetire* (III), în „Deşteptarea", anul VII, nr. 7, 1/13 aprilie 1899, p. 53.

„Mă rog, nici crăsnenii nu erau oameni sfinţi; căci au doară nu erau şi ei daţi la păhar şi îndătoriţi până peste urechi pe la [cămătarii] lor cei mulţi? Nu gospodăriau şi crăsnenii fără cap, cum gospodăresc românii de prin alte comune? Nu ţineau şi ei soi de vite prost, ca celelalte sate? Da, nici pe crăsneni nu-i putea scoate nime din naravurile lor cele rele.

Da ean, uitaţi-vă acuma la crăsneni, oameni buni! Ce vite frumoase, ce cai de soi ales au început a ţinea! Cu ce rânduială şi chibzuială şi-au început a lucra pământul! Cum au început a se lăsa de beţie! Cum au trimis atâtea daruri şi pomene Internatului de Băieţi din Cernăuţ! Cum îşi scot mulţime de copii la şcolile cele mari din Cernăuţ şi Suceava! Ce mândru chor de plugari cântă la liturgiile şi înmormântările lor! Ce bal mare au dat ei astă-vară în folosul băieţilor de şcoală. La urma urmelor şi-au făcut şi Bancă sătească!

[...] Dar crăsnenii s-ar fi ticăloşit şi ei ca şi alte sate, bunăoară ca igeştenii, de ţi-ar fi fost ruşine să spui că eşti din Crasna, cum igeştenilor li-i ruşine să spuie că-s din Igeşti, dacă nu şi-ar fi făcut de cu bun timp cabinet de lectură. Cabinetul de lectură al crăsnenilor, cabinetul de lectură cel din casa fericiţilor şi vrednicilor gospodari Sofron şi Maciuca Pleşca, acest cabinet e cuibul şi izvorul binelui din Crasna. Acest cabinet e vatra, la care duminica şi sărbătoarea se adună la sfat şi punere la cale preoţii, şi învăţătorii, şi gospodarii, şi flecăii Crasnei. În acest cabinet au citit crăsnenii din gazete şi cărţi cum trebue să lucrezi pământul, ca şi-n an rău să deie roadă; ce soi de vite să ţii, ca să câştigi pe ele multe sute într-un unic an; cum să-ţi aşedzi albinăria; cum să grijeşti de pomăt; cum să faci chorurile de plugari; cum să scot băeţii la şcoli mari, ca să ajungă domni mari; cum să scapi de cămătari şi datorii; cum să-şi facă ei Bancă sătească; cum să se mântue de beţie; toate aceste şi încă multe altele au citit crăsnenii în cabinetul lor din cărţi şi gazete, le-au resgândit cu preoţii, învăţătorii şi fruntaşii lor şi s-au hotărât să facă şi ei ceea ce fac alte sate cu minte din lume, ca să ajungă la avere mare, trecere mare şi bine pământesc mare. Eată pentru ce a dzis «Deşteptarea» că [acum] cabinetele de lectură îs mare lucru în sat!”[393].

Pe lângă obişnuitul îndemn la preluarea exemplului de la Crasna, „Deşteptarea” ne oferă şi câteva informaţii referitoare la cabinetele de lectură din Bucovina vremii:

„Fraţilor români din districtul Siretelui şi din celelalte districte, împlântaţi în inimile voastre pilda cea frumoasă a crasnenilor, ca să n-o mai uitaţi niciodată! Crăsnenii şi-au făcut întâi şi întâi cabinet de lectură şi cabinetul de lectură a fost începutul scăpării şi mântuirii lor. Din cabinetul de lectură a început apoi pe-ncetul să izvorească binele în satul Crasna şi, dacă crăsnenii s-ar ţinea şi mai departe cu trup şi suflet de cabinetul lor, apoi pe-ncetul vor scăpa ei şi de celelalte nevoi ce le mai au.

Grăbiţi, urniţi-vă şi faceţi-vă şi voi cabinete de lectură cum şi-au făcut crăsnenii. Să nu mai fie niciun sat românesc fără cabinet de lectură!! În care sat nu-i cabinet de lectură, acolo nu mai poate fi vreun Doamne-ajută. Unde nu-i cabinet de lectură, acolo, păcat că mai este şcoală; acolo înfloreşte beţia şi sărăcia, dar nu binele. Aceasta va dovedi «Deşteptarea» în numărul viitor.

---

[393] *Cabinetele de lectură sunt mare lucru*, în „Deşteptarea”, anul VI, nr. 5, 1/13 ianuarie 1898, p. 39-40.

«Deşteptarea» ştie că-n toată Bucovina sunt vreo 70 de cabinete de lectură româneşti, dară ea nu ştie cum o duc cabinetele aceste pe unde sunt; de trag ele de moarte sau înfloresc. De aceea se roagă «Deşteptarea» cu toată căldura ca toţi secretarii cabinetelor de lectură româneşti să-i scrie cât mai degrabă despre starea cabinetelor lor. Păn-acuma numai cabinetul de lectură din Crasna-Ilschi ni-a trimis o dare de samă despre isprăvile sale din anul trecut"[394].

În paginile aceluiaşi număr din 1/13 ianuarie 1898, „Deşteptarea" publică la rubrica intitulată *Corespondenţa „Deşteptării"*, *Raportul Societăţii „Unirea" din Crasna-Ilschi pe anul 1897*, document valoros pentru istoria locală, în primul rând, dar şi pentru cunoaşterea civilizaţiei cabinetelor de lectură, ca formă a sociabilităţii, din Bucovina istorică. În 1897, cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna-Ilschii are 115 membri, dintre care doi sunt membri de onoare, 10 membri fondatori şi 103 membri de rând. Biblioteca are 69 de cărţi. Preşedintele comitetului este Eugen Baron Stârcea, vicepreşedinte: părintele Mihai Bendevschi; secretar: învăţătorul Petru Popovici; bibliotecar: Pavel Percec; controlori: Luca Gherman şi Toader Percec; casier: cantorul Grigore Iliuţ. Din comisia judecătorească fac parte Ioan Gherman, Sofron Pleşca şi Istrati al lui Toader Gherman[395]. Pentru importanţa sa, dăm în anexă raportul în întregime.

Corespondenţa „Deşteptării" din 15/27 aprilie 1898 consemnează înfiinţarea cabinetului de lectură „Bălăceanul" din Bălăceana şi a cabinetului de lectură „Ajutoriul" din Soloneţul de Jos, amândouă ca filiale ale Societăţii cantorilor români „Lumina". Din corespondenţă, un fragment subliniază rostul acestora în viaţa românilor bucovineni:

„Multă vreme am pipăit numai prin întunerec. Acuma ne-au început şi nouă a răsări mândrele dzori pentru dzile mai senine. Ochii ni se deschid şi începem a cunoaşte răul ce atâta vreme ne-a bântuit. Deci nu dormiţi, fraţilor, căci timpul e scump. Şi, cine doarme, n-are voie să mânânce şi cine nu mănâncă, trebuie să piară. Voiţi să periţi, voiţi să vă stingeţi de pe acest petec de pământ frământat cu sângele strămoşilor voştri ori voiţi să vă mântuiţi? De voiţi să periţi, de să nu vă rămâie nici urma, dormiţi mai departe, cum aţi dormit până acuma! Dar de voiţi să vă mântuiţi, atunci trebu[i]e să vă apucaţi de muncă. La muncă, deci, români! Căci munca e cea mai bogată şi î[m]belşugată comoară ce ne-a dat-o bunul D-dzeu aici pe pământ. Fericit e omul ce munceşte cu stăruinţă, căci acela niciodată n-are lipsă.

Omul[ui], ca să poată munci bine, îi trebu[i]e minte bună. Unde vă puteţi câştiga astă minte? Astă minte vă puteţi câştiga numai în biserică, şcoală şi în cabinetul de lectură. Biserica să fie plină de voi, şcoala să fie ticsită de copiii voştri şi cabinetul de lectură să vă fie loc de sfătuire şi de punere la cale a trebilor voastre.

---

[394] *Ibidem*, p. 40.

[395] Pentru date şi informaţii mai multe referitoare la cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna-Ilschi, vezi şi Laurenţiu Dragomir, *Crasna, un colţ de eternitate românească din Bucovina. Monografie etnografică şi istorică*, Bucureşti, Editura „Coralia", 2004, p. 101-104.

De aceea, fraţilor, căutaţi cu mic, cu mare, ca să-i daţi viaţă acestui cabinet cărui i s-a pus astădzi temelia. Să îmblaţi cu toţii în duminică şi sărbători la citit cărţile şi gazetele ce va veni pentru voi, căci numai aşa vă va aduce roduri binecuvântate spre folosul vostru şi spre cinstea tuturor românilor"[396].

„Cabinetul de cetire" „Viitoriul" din Pătrăuţi „pe Suceavă" organizează în prima duminică de după Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, 5/17 iulie 1898, o „petrecere poporală" în Poieniţa Codrului din pădurea Fondului Religionar. Comitetul se îngrijeşte ca această petrecere „să fie cât se poate de frumoasă", oaspeţii „să-şi poată cumpăra mâncări şi băuturi". Petrecerea este „împreunată" cu joc, organizatorii tocmind „vestita musică a lui Boghian din Pătrăuţ". Sătenii sunt anunţaţi că plătesc de persoană 10 cr., iar de familie 25 cr., în timp ce orăşenii de persoană 50 cr., de familie 1 fl., iar studenţii 25 cr.

Petrecerea poporală din Poieniţa Codrului este una filantropică, motivată astfel de autorul anonim al cronicii ample din „Deşteptarea":

„Copiii săraci şi buni de şcoală sunt destui şi în comuna Pătrăuţ pe Suceavă. Şi cum legile împărăteşti nu-l scutesc de cătănie pe niciun fecior vrednic, tot aşa nu-l scutesc ele de îmblarea la şcoală pe niciun copil sărac şi vrednic. Legile împărăteşti nu-i întreabă pe părinţii cei săraci de au ori de n-au cu ce-i îmbrăca şi încălţa pe copiii lor, ca să îmble prin gerurile [i]ernei la şcoală; legile împărăteşti nu-i întreabă pe părinţii cei săraci de au ori de n-au pe ce le cumpăra copiilor lor cărţi şi toate cele trebuincioase. Părinţii săraci trebu[i]e numaidecât să-şi deie copiii la şcoală, dacă nu-i dau sunt pedepsiţi ori băneşte ori cu arest sau cu închisoare.

Asta e mai cu seamă pricina de ce Societatea de cetire «Viitoriul» din Pătrăuţ pe Suceavă a căutat toate chipurile ca să facă şi în ăst an o petrecere poporală cu joc. «Viitoriul» a vrut adecă să strângă de la oamenii cu inimă bună oarecare sumă de bani, cu care să-i scutească apoi pe părinţii cei mai săraci de grijele îmbrăcării şi încălţării copiilor lor buni de şcoală, precum şi de grijele cumpărării de cărţi şi de alte lucruri trebuincioase; «Viitoriul» a vrut să-i scutească pe părinţii şcolarilor celor mai săraci de pedepse băneşti şi de închisoare.

Cu acest gând fericit, oamenii de la cârma Societăţii «Viitoriul» a[u] voit să împlinească o prea frumoasă faptă creştinească, deoarece ştim cu toţii că datoria fiecărui creştin este pe cel gol a-l îmbrăca, pe cel ce nu ştie a-l învăţa şi pe cel mâhnit a-l mângâia. Dară cu acest gând fericit comitetul «Viitoriului» a voit să împlinească şi altă faptă bună. Ştim adecă că Maiestatea Sa, prea bunul împărat Francisc Iosif I, a stăruit din răsputeri toată vieaţa sa ca să facă foarte mult bine popoarelor Sale. Acuma, mai ales, în anul acesta al măritului Său iubileu de 50 de ani de domnie fericită, Maiestatea Sa a dorit ca toate popoarele şi toţi oamenii din marea Sa împărăţie să facă cât se poate de multe lucruri de binefaceri, cu cari să aline năcasurile şi nevoile celor sărmani şi nenorociţi. Eată aşadară că Societatea de cetire «Viitoriul» din Pătrăuţ pe Suceavă a vrut să împlinească şi voinţa prea înaltă a Maiestăţii Sale, când şi-a pus de gând să înlesnească şi în ăst an copiilor celor săraci îmblarea la şcoală.

---

[396] *Deschiderea cabinetelor de citire în Bălăceana şi Soloneţul de Jos*, în „Deşteptarea", anul VI, nr. 8, 15/27 aprilie 1898, p. 68.

Gândul comitetului Societăţii «Viitoriul» s-a împlinit cum nu se putea mai bine"[397].

Manifestaţia publică a cabinetului de citire „Viitoriul" din Pătrăuţi „pe Suceavă", din 5/17 iulie 1898, aşa cum este consemnată de cronica din „Deşteptarea", este ilustrativă pentru conceptul de „sociabilitate", fiind, în primul rând, un model („pildă bună") „pentru celelalte societăţi din ţinut":

„Aici numai atâta spunem, că în ăst an locul petrecerei a fost cu mult mai bine întocmit şi luminat cu lampioane, şi doară numai atâta scădere a avut, că era cam strâmt pentru mulţimea oaspeţilor şi, mai ales, a jucăuşilor. În adevăr, când jucăuşii au ajuns la roata cea mare a Horei, n-au mai avut unde se întinde în ocolul dintre laiţe şi, de aceea, cârmacii acelui joc au fost nevoiţi să colindeze cu tot alaiul dănţuitorilor afară de ocol, prin pădure şi printre tufişurele de mesteacăn ale imaşului. Musica a fost tot cea de an, anume musica vestitului pătrăucean George a lui Niţă Boghean, care aşa a plăcut oaspeţilor din Suceavă, încât au făgăduit că vor lua-o şi la petrecerile ce le-or face dumnia lor. Sacaluşurile şi-au făcut şi de astă dată datoria atât la sosirea, cât şi la pornirea oaspeţilor. Oaspeţi săteni au fost de faţă mai din toate satele migieşe, ba chiar şi din depărtări mai mari, bunăoară din Stroieşti, de unde părintele Ioan Doroftei a sosit cu câteva trăsuri pline de stroieşteni. Aceasta cu bună seamă că e bine şi frumos, deoarece dintre toate societăţile de cetire din ţinutul Sucevii până acuma numai Societatea „Viitoriul" din Pătrăuţi pe Suceavă a dat dovadă că pricepe a aranja petreceri poporale cu adevărat plăcute şi folositoare şi ar fi foarte de dorit ca şi celelalte societăţi din ţinut să-şi ie[i]e pildă şi să facă asemenea. Pilda bună însă te însufleţeşte, mai ales atuncia când o vedzi cu ochii"[398].

Lista persoanelor care plătesc „taxa hotărâtă de întrare şi încă cu mult pe deasupra" cuprinde „oaspeţi scumpi" „ce au binevoit a împodobi petrecerea din Pătrăuţ": „nepreţuitul nostru domn deputat din Sfatul Ţării Varteres cav. de Pruncul împreună cu prea onorata d-sale familie, pe dl profesor Marian cu familia, pe d-nii profesori Samuil Isopescul, Eusebie Popovici şi Ioan Cuparencu, pe părinţii Ilie Cercavschi cav. de Ielita, Ioan Doroftei, Mihai Sârbul, Teodor Petruc, Avram Ignătescu, pe dl. Dr. Teofil Lupu, pe dl primar al Sucevii Francisc Des Loges, pe d-nii Amfilochie Turturean, Oth, inspector de finanţe, Stromair, concepist de finanţe, Stranski, măiestru de forestierie, George Toma, Dr. Papp, Ioachim Ciuntuleac, d-na Susana Ciupercovici, d-na Daşchievici şi încă foarte mulţi alţii"[399].

---

[397] *Ibidem*, *Petrecerea poporală cu joc din Pătrăuţ pe Suceavă*, p. 114.

[398] *Ibidem*. Antologică este însă, prin fast, rafinament şi arta descrierii, petrecerea oferită de Samuil Morariu Andrievici pe moşia de la Horbova, cu ocazia zilei sale onomastice, înainte de a intra în cinul monahal (probabil în 1874). Vezi Constantin Morariu, *Cursul vieţii mele. Memorii*, ediţie îngrijită, prefaţă, microbiografii, glosar şi note de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998, p. 21-22.

[399] *Ibidem*, p. 114-115.

„Petrecerea poporală" din Poieniţa Codrului, aranjată de cabinetul de lectură „Viitoriul" din Pătrăuţi „pe Suceavă", în 1898, este un exemplu de reuniune civilizată şi de „unire frăţească" trăită „în cea mai deplină voie bună şi veselie":

„În onoarea pătrăuţenilor trebu[i]e să spunem că ei şi-au dat toată silinţa ca să-i mulţumească pe oaspeţi. Nici o necuviinţă şi nici o întâmplare neplăcută nu s-a ivit în decursul întregei petreceri, ci, dimpotrivă, trebu[i]e să mărturisim că pătrăuţenii au căutat să facă bucurie oaspeţilor cu toată primirea şi purtarea lor. Mai ales atuncia şi-au dat oaspeţii bucuria pe faţă, bătând din palme şi strigând «bravo», când voinicul gospodar Ioan a[l] lui Simeon Turturean a jucat în chip măiestru jocul naţional Arcanul în fruntea unui lung şirag de feciori şi când feciorul Toader a[l] lui Petru Goreac a jucat Corăbieasca. Mai pe scurt ce să înşirăm atâta vorbă? Feciori şi fete, gospodari şi gospodine, preoţi, învăţători, studenţi, cantori bisericeşti, domni, doamne şi domnişoare, toţi şi toate au jucat şi s-au petrecut la un loc în unire frăţească şi în cea mai deplină voie bună şi veselie"[400].

Cronica petrecerii de la Pătrăuţi de pe Suceava cuprinde o listă a persoanelor care au plătit taxa de intrare, cu 318 nume, constituind în sine un document de epocă sugestiv. Potrivit cronicii, „venitul întreg al petrecerii este de 123 fl. 1 ½ cr.". „Substragându-se din acest venit spesele de 27 fl. 62 cr. – notează autorul anonim al cronicii –, rămâne venitul curat de 95 fl. 39½ cr.".

Cu manifestaţia publică din 1898, cabinetul de lectură „Viitoriul" din Pătrăuţi de pe Suceava îşi sporeşte numărul membrilor: „Mai pomenim cu multă bucurie că Societatea «Viitoriul» şi-a câştigat în dziua petrecerii cinci membri noui, anume pe domnul Ioachim Ciuntuleac, cu taxa de două coroane, şi pe domnii Simeon Florea Marian, Ioan Cuparencu, Dr. Teofil Lupu şi George Toma cu taxa de câte o coroană. Cu aceşti domni, Societatea are în timpul de faţă 170 [de] membri, dintre cari doi sunt fundatori, 76 ordinari sau de rând şi 92 sprijinitori"[401].

Cronica manifestărilor publice din Bucovina de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea şi „mulţămitele publice" tipărite în presa vremii, cu ocazia organizării unor activităţi filantropice, cuprind date şi informaţii insuficient exploatate în folosul cunoaşterii, ori chiar ignorate. Este şi cazul materialului asupra căruia mai zăbovim aici, atrăgând atenţia asupra unei realităţi trecute cu vederea, din păcate, în cercetarea ştiinţifică de până acum privind Bucovina istorică: „Comitetul «Viitoriului» s-a pus înainte la cale cu dl Fişler, arendaşul propinăţiei din Iţcani, ca venitul de pe berea vândută în decursul petrecerii să fie împărţit în două părţi, dintre cari una şi un florin pe deasupra să fie a «Viitoriului». Vânzându-se la petrecere 10 polobocele de câte 25 litri de bere, cu câştigul de 20 flori, dl Fişler a şi dat în folosul

[400] *Ibidem*, p. 115.
[401] *Ibidem*.

copiilor săraci de şcoală din Pătrăuţi p[]e S[uceavă] suma de 11 fl., pentru care comitetul Societăţii «Viitoriul» îi mulţumeşte şi pe calea aceasta"[402].

Câteva documente publicate în „Deşteptarea", anul VI, nr. 23, 1/13 decembrie din 1898, privesc activitatea cabinetului de lectură „Viitoriul" din Pătrăuţi „pe Suceavă": *Adunarea generală a Societăţii de citire „Viitoriul" din Pătrăuţi pe Suceavă pe anul 1898*, cuvântarea de deschidere, rostită la 21 noiembrie/3 decembrie de preotul Constantin Morariu, preşedintele societăţii, p. 190-191; *Raport despre veniturile şi cheltu[i]elele Societăţii de citire „Viitoriul" pe anul 1898*, p. 191; *Raport despre cărţile şi gazetele Societăţii de citire „Viitoriul" pe anul 1898*, p. 191-192. Din cel de-al treilea document, ne reţine atenţia un fragment: „Societatea noastră are cu totul 62 [de] cărţi, dintre cari 15 sunt istorice, 15 de citire, 4 agronomice, 11 de poesii, 8 religioase, 2 igienice, una de ştiinţă şi 6 de cuprins felurit. Apoi mai are societatea 4 gazete, anume «Patria», «Deşteptarea», «Foaia poporului» de la Sibiu şi «Revista pădurilor» din Bucureşti, care îi vine societăţii în dar". Pe lângă acest fond de carte şi periodice mai sunt menţionate 22 de cărţi (manuale şcolare), cumpărate pentru şcolari de la librarul Binder din Suceava. Ar fi interesant să găsim şi inventarul de bibliotecă al unor cabinete de lectură din Bucovina acoperind, eventual, o perioadă mai lungă de timp. N-am găsit până acum un astfel de document. Un alt document, *Raportul Cabinetului de cetire „Lumina" din Clocucica pe anul administrativ 1897/98*, publicat de asemenea în „Deşteptarea", anul VI, nr. 24, 15/27 decembrie 1898, p. 199, cuprinde date şi informaţii la fel de valoroase. Cabinetul are 117 membri ordinari, 27 de membri fondatori şi 5 membri onorari. Averea a crescut în anul 1898 cu 394 fl. 54 cr., iar biblioteca are 181 de cărţi. Între cărţi şi periodice: *Medicina populară*, donată de dr. C. D. Severeanu, „Almanahul Societăţii «România Jună» din Viena", dăruit de societate, epistole, predici. Interesant este faptul că gazetele cabinetului sunt aceleaşi ca la Pătrăuţi de pe Suceava: «Patria», «Deşteptarea», «Foaia poporului» şi «Revista pădurilor».

Contribuţia gazetei pentru popor „Deşteptarea" la înfiinţarea cabinetelor de lectură în localităţile din Bucovina este remarcabilă. În câteva numere din 1899, „Deşteptarea" îşi reînnoieşte campania de culturalizare printr-un documentar cu titlul general *Societăţi de cetire*. În prima parte a documentarului, publicată în anul VII, nr. 5, 1/13 martie 1899, p. 33-34, redacţia scrie. „Faceţi societăţi de citire prin toate satele noastre! Aşa a sunat înainte de patru ani glasul «Deşteptării» şi al cârmacilor neamului nostru şi mulţi români s-au încăldzit de glasul acela şi au înjghebat societăţi de citire prin unele sate, dară încă multe, foarte multe sate au rămas până în dziua de astădzi fără lumina acelor societăţi"[403]. „Deşteptarea" republică din nr. 23, pe 1895, p. 187, articolul *Cum se fac societăţile de citire prin sate*: „Pentru treaba asta e de ajuns, dacă se înţeleg măcar trei bărbaţi, cari fac la Căpitănie cerere în scris, puind pe dânsa

[402] *Ibidem*.

[403] *Ibidem, Domnilor şi fraţilor, la muncă!*, anul VII, nr. 5, 1/13 martie 1899, p. 33.

timbru de 50 cr. Şi iscălind-o cei trei inşi. La cerere se alătură cinci exemplare de statute, un exemplar cu timbru de 1 fl., eară celelalte patru exemplare cu timbre de câte 15 cruceri. Pe fiecare exemplar de statute are să se scrie numai numele satului, pentru care se cere societate de citire şi numele societăţii, apoi la § 19 mai trebu[i]e de scris unde are să treacă averea societăţii dacă societatea s-ar desface. Respunsul de la Căpitănie va sosi la cel întâi iscălit pe cerere. Statute se pot căpăta de la «Deşteptarea» tipărite gata. Îndemnăm cu tot adinsul ca fiecare sat să-şi facă societate de citire!"[404]. Tot aici, documentarul se referă la foloasele cabinetului de citire şi face recomandări practice cu privire la construirea unor „case de citire" multifuncţionale: „Locul căpătat din toloaca comunală îl împărţim apoi în o parte care să fie grădina casei de citire şi în altă parte care să cuprindă ograda şi pe care să fie clădită şi casa. Grădina o împănăm cu pomi roditori şi cu cărări şi locuri deşerte potrivite, unde să fie laiţe şi mese pentru tot felul de petreceri, eară casa ar trebui să fie aşa: Ea ar trebui să aibă pe lângă odaia servitorului măcar patru despărţituri, anume un salon foarte mare (cel mai mare din tot satul), apoi o odaie pentru cabinetul de citire al societăţii, altă odaie pentru Banca Raiffeisiană şi a treia odaie menită să fie dugheană. În faţa casei despre ogradă ori în dosul ei despre grădină ar trebui să fie pivniţa ei. Pivniţa aceea ar fi să fie aşa de mare, încât să se întindă sub toată casa şi să fie zidită cât se poate de temeinic"[405].

În partea a II-a a documentarului, publicat în anul VII, nr. 6, din 15/27 martie 1899, p. 43, „Deşteptarea" se referă la „cârmuirea" societăţii de citire: „O societate de citire e cârmuită de comitetul ei şi de comisia judecătoare. Comitetul e alcătuit din şepte inşi aleşi de adunarea generală şi acei şepte aleg apoi dintre dânşii un president, un vicepresident, un secretar, un cassier, doi controlori şi un bibliotecar. Tot adunarea generală alege şi comisia judecătoare care e alcătuită din trei inşi. Ce are să lucre comisia judecătoare? Ea numai atâta are de lucru, că dacă se iscă sfedzi sau certe între membrii societăţii, apoi membrii sfădiţi sau certaţi n-au voie să se pârască pe la judecătoriile împărăteşti, ci au să-şi caute dreptatea numai la comisia judecătoare, adică la cei trei bărbaţi aleşi ca şi comitetul de adunarea generală. Impricinaţii trebu[i]e să se supu[i]e judecăţii celor trei numaidecât. Acuma ce are să lucre comitetul unei societăţi de citire? Comitetul are să stăruiască din răsputeri să-i câştige pe fruntaşii satului ori şi pe alţi bărbaţi afară de sat ca să fie membri fundători sau întemeietori, adecă membri de aceia cari plătesc societăţii o dată pentru totdeauna suma de 5 fl.; comitetul are să stăruiască din răsputeri să-i câştige pe toţi ceilalţi săteni – bărbaţi sau femei – ca să fie ori membri de rând ai societăţii, plătind pe an numai taxa de 25 cr., ori să fie membri sprijinitori, adecă să sprijinească societatea cu orice fel de daruri. [Aceasta] pentru că fiecare societate de citire are datoria sfântă să încuibe în membrii ei gustul sau plăcerea la

[404] *Ibidem.*
[405] *Ibidem*, p. 34.

cititul cărţilor şi gazetelor, şi mai are datoria sfântă să de[i]e ajutor şi şcolerilor celor săraci de la şcoala din sat"[406].

Partea a III-a a documentarului *Societăţi de cetire* este publicat de „Deşteptarea", în anul VII, nr. 7, din 1/13 aprilie 1899, p. 53, şi se referă la biblioteca unui cabinet de lectură, dând celor interesaţi sfaturi practice, din perspectiva unui obiectiv pe termen lung al societăţii bucovinene: „Bibliotecile societăţilor de citire trebu[i]e să fie cu timpul comorile cele mai scumpe ale satelor noastre menite să de[i]e lumină de la părinţi în fii, nepoţi şi strănepoţi"; „Chiar numele [de] «societate de citire» ni arată că o societate de felul acesta trebu[i]e să aibă numaidecât cărţi şi gazete, cari au să fie citite de membrii ei. Cărţile şi gazetele sunt aşa de trebuincioase, încât fără dânsele nici nu se poate gândi să fie o societate de citire. Eată de ce datoria cea dintâi a comitetului unei societăţi de citire este să cumpere numaidecât cărţi şi gazete pentru societate"[407]. O altă cale de îmbogăţire a fondului propriu de carte şi de periodice o reprezintă donaţiile („darurile"): „Se înţelege că nu trebu[i]e a se lăsa numai pe daruri, ci, cum am dzis, trebu[i] de sporit averea societăţilor de citire în toate chipurile şi apoi din averea aceea trebu[i] de cumpărat fel de fel de cărţi bune"[408].

Sfaturi practice, valabile şi astăzi, se dau aici cu privire la „ţinerea în rânduială a bibliotecii" cabinetului de lectură:

„Bibliotecele societăţilor de citire sau cărţile şi gazetele lor trebu[i]e păstrate în cea mai bună rânduială. Pentru ţinerea în rânduială a bibliotecei sale, fiecare societate de citire trebu[i]e să aibă numaidecât: 1) un dulap cu încuitoare făcut anume pentru păstrarea cărţilor şi gazetelor; 2) un catalog sau un inventar în care să fie scrise toate cărţile şi 3) un catalog pentru împrumutatul de cărţi sau gazete. Tot buna rânduială cere ca toate cărţile bibliotecei să fie scris[e] în inventar începând de la numărul 1 înainte, apoi numărul din inventar să fie lipit pe o ţidulică şi pe spinarea cărţii, aşa încât toate numerele inventarului să fie totuna cu numerele de pe spinările cărţilor. Cărţile mai trebu[i]e însemnate cu pecetea sau cu stampila societăţii. Pe întâia filă goală a inventarului trebu[i]e scris câte file şi feţe are inventarul şi feţele trebu[i]e însemnate cu numere de la 1 înainte. Spunem toate acestea, pentru că bibliotecele societăţilor de citire trebu[i]e să fie cu timpul comorile cele mai scumpe ale satelor noastre menite să de[i]e lumină de la părinţi în fii, nepoţi şi strănepoţi. Şi chiar de aceea ele trebu[i]e bine întemeiate aşişi din capul locului păzite ca ochii din cap. Comitetul fiecărei societăţi de citire ar mai trebui să facă câte un regulament sau câte o regulă în scris, cum au să se folosiască membrii societăţilor de cărţile şi gazetele bibliotecelor. Regulamentele ar trebui apoi să fie primite de adunările generale şi lipite pe păreţii cabinetelor de citire"[409].

---

[406] *Ibidem.*
[407] *Ibidem*, anul VII, nr, 7, din 1/13 aprilie 1899, p. 53.
[408] *Ibidem.*
[409] *Ibidem.*

„Deşteptarea", gazetă pentru popor, în anul VII, nr. 18, din 15/27 septembrie 1899, publică articolul *Folosul cabinetului de lectură*, în care, între altele, se vorbeşte despre modelul cabinetelor de lectură din Bucovina:

„În cabinetul de lectură adecă sunt cărţi şi gazete bune de cetit şi cu multă învăţătură pentru om. Cărţile acelea membrii cabinetului de lectură le cetesc în casa cabinetului de lectură ori le ieu acasă şi le cetesc acolo singuri ori în faţa mai multora; aşa învaţă dintr-însele cu toţii. Tot pe atât de folositoare şi de bune sunt şi gazetele; ele ni dau ştire de toate câte se întâmplă în lume şi ne feresc de rele. Eu am trăit câţiva ani în Ţara Nemţiască şi ce am vădzut acolo? Am vădzut că niciun sat nu-i în care să nu fie cabinete de lectură. Ba am vădzut şi mai mult, am vădzut că nu-i sat mai mărişor ca să nu aibă aşişi gazeta lui. Şi ce sta în gazeta cea sătească? Mai întâi sta predica preotului ce o vorbise în biserică în duminica sau sărbătoarea trecută, încât şi cei ce nu fusese[ră] la biserică puteau şti ce învăţătură a dat preotul cu predica lui în biserică. După aceea sta în gazeta cea sătească fel de fel de învăţături de ale gospodăriei şi anume: de rândul gunoitului, aratului şi semănatului, de rândul săminţelor, cositului şi strânsului pânii, de rândul udatului, îngrăşatului şi grăpatului fânaţelor, de rândul preţului pânii şi a[l] nutreţului pentru vite, de rândul ţinutului, îngrăşatului şi boalelor vitelor, de rândul clăditului caselor şi celorlalte acareturi şi întocmiri de pe lângă casă, de rândul şcoalelor, drumurilor şi a[l] podurilor săteşti, de rândul birurilor şi asigurărilor de foc, de piatră, de daune în vite, de rândul băncilor săteşti şi de câte alte rându[i]ele bune şi frumoase.

Pentru că oamenii cu cabinetul de lectură, adecă cu cărţile şi cu gazetele dintr-însul capătă atâta învăţătură bună, de aceea satele din Ţara Nemţască parecă nu-s sate, ci târguri. În satele din Ţara Nemţască vedzi numai cât case mari şi frumoase şi tot cu faţa la drum; pe lângă casă vedzi grădini frumoase de flori şi de legumi, apoi pomete alese şi prisăci întinse numai cu stiube[i]e de cele în patru muchi, grajdiuri bine pardosite şi şuri mari, apoi vedzi soiurile cele alese de vite, fie cai, vite cornute sau râmători; chiar în găinarie nu vedzi decât găini, gânşte şi reţe de soiuri tare alese; eară ţarinile îs aşişi ca nişte grădini, aşa-s îngrijite de bine. În satele din Ţeara Nemţască îs şi şcoalele ca nişte curţi şi, fie earna, fie vara, îs ticsite de copii, căci nu-i neamţ care să nu-şi de[i]e bă[i]eţii şi copilele la şcoală. Eară zidirile cele mai frumoase şi mai alese sunt în satele nemţeşti bisericele; căci neamţul dzice: «Casa Domnului trebu[i]e să fie zidirea cea mai înaltă, cea mai largă, cea mai luminoasă şi cea mai frumoasă din sat».

Pentru că în ochii nemţilor din Ţara Nemţască şcoala şi biserica, apoi cabinetul de lectură şi banca sătească sunt lucruri aşa de mari, de aceea în satele lor nu vedzi decât o cârşmă ori cel mult doauă, pentru că oamenii sunt pururea treji şi nu se dau la băut. [...]

Aşa toate rându[i]elele cele bune în satele nemţeşti se trag din învăţăturile cele bune ce le capătă oamenii duminica şi sărbătoarea în biserică şi apoi în cabinetele de lectură cu cititul cărţilor şi gazetelor celor bune. Dacă-i aşa, apoi să se mai poată scula careva şi să cuteze a dzice că să nu ni facem şi noi cabinete de lectură în tot satul?!"[410].

În numărul 22, din 15/27 noiembrie 1899, „Deşteptarea" publică un apel, *Către cabinetele noastre de cetire*, important astăzi pentru cercetarea ştiinţifică:

[410] *Ibidem*, anul VII, nr. 18, din 15/27 septembrie 1899, p. 142.

„Spre a tipări în «Calendarul poporului bucovinean» catalogul tuturor cabinetelor de cetire din Bucovina, rugăm pe domnii conducători ai acestora, îndeosebi pe domnii secretari ai cabinetelor noastre să binevoiască a ne trimite până în 8 dzile: 1) numele şi locul fiecărui cabinet; 2) anul când s-a alcătuit; 3) numărul membrilor înscrişi; 4) în a cui casă e găzduit cabinetul; 5) câte cărţi are biblioteca cabinetului; 6) câte gazete vin; 7) câtă avere în bani are cabinetul şi 8) cine-i presidentul, vicepresidentul şi secretarul.

Despre cabinetele de cetire cari nu ni vor trimite aceste răspunsuri, vom trebui să credem că li s-a stâns steaua vieţei şi nu mai face să le socotim între cei vii.

Tot astfel rugăm şi pe domnii conducători ai băncilor Raiffeisen să binevoiască a ni trimite datele trebuincioase. Cernăuţi în 25 noemvre 1899. Redacţia «Deşteptării», Strada Roşei 28"[411].

„Călindariul poporului bucovinean", în tomul XIII, pe 1900, întocmit de Eugen Neşciuc şi imprimat de Societatea Tipografică Bucovineană, sub egida Editurii gazetei poporale „Deşteptarea", publică articolul *Cabinetele noastre de citire*, întocmit pe baza formularului solicitat de redacţia periodicului „Deşteptarea", prin numărul său 22, din 15/27 noiembrie 1899. După ştiinţa noastră, acesta este cel dintâi tablou nominal asupra cabinetelor de lectură din Bucovina, cuprinzând date statistice, pe care îl reproducem întocmai în acest subcapitol. Precizările din chapeau-ul documentarului sunt importante, pentru că ne luminează contextul: „Noi, românii bucovineni, având, cum am zice, o soarte cam vitregă, cine scie cum am mai duce-o dacă în mijlocul nostru nu s-ar afla oameni cari din resputeri îşi dau silinţă de a ni arăta calea cea bună, pe care mergând să ni putem măcar cât de cât lumina mintea şi uşura traiul. Ici colea s-au aflat todeauna bărbaţi de aceştia între noi, eară de câţiva ani încoace numărul lor a început a cresce. Nu este mare el nici astăzi, dară tot atât de drept este că şi noi nu li prea urmăm încă preste tot, întru toate şi cum ar trebui. Pe une[le] locuri însă munca a adus roade destul de frumoase şi aceasta ne îndreptăţesce ca să nu pierdem nădejdea. [...] Înainte de câţiva ani, au început bărbaţi luminaţi de ai noştri de a ni da sfatul şi a ne îndemna prin gazete ca să ni înfiinţăm prin sate cabinete de cetire"[412].

Rostul cabinetelor de lectură în viaţa comunităţilor româneşti este precizat tot aici:

„De hrană sufletească poporul nostru e foarte doritor, dovadă aceasta, că de la fire e înzestrat cu o minte care nu adoarme aşa de curând. În zile de sărbători, poporul nostru caută să se întâlnească, ca unul de la altul să afle ce se mai aude nou şi zice că se duce la sfat sau la cislă. Asta nu-i rău, dară răul zace aiure, că adecă nu se adună poporul la vreun gospodar sau la umbra unui pomăt, la cislă, ci în cârşmă. Întrat odată

[411] *Ibidem*, anul VII, nr. 22, din 15/27 noiembrie 1899, p. 172.

[412] *Cabinetele noastre de cetire*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1900", „Redigeat şi edat" de „Deşteptarea", anul XIII, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1899], p. 99.

în cârşmă, nu trebuie să mai spunem ce se întâmplă, căci cunoscut este fiecăruia că, pe lângă noutăţile ce le-a auzit, adeseori mulţi s-au întors cu capuri sparte, eară-n pungă sufla vânt.

Acest rău şi multe altele ce urmează dintr-însul văzându-l, oameni luminaţi au început a ne îndemna ca să ni înfiinţăm cabinete de cetire, unde, adunându-se, oamenii să afle hrana adevărată pentru mintea lor doritoare de luminare; în cabinete să audă ce e nou în ţeară, să citească ce se întâmplă în lume de prin gazete şi învăţături frumoase şi folositoare de prin cele cărţi, acolo să înveţe care e dreptul şi care e dătorinţa fiecărui român, scurt, *cabinetele să fie şcoala celor vârstnici*, [...] o mare cinste pentru sat şi pentru români"[413].

Cu precizarea că „suntem încredinţaţi că, afară de cele ce le vom numi, mai sunt şi alte cabinete", de la care nu s-a primit însă „nicio ştire", redacţia publică următorul „tablou nominal asupra cabinetelor de cetire din Bucovina":

„1) [*Cabinetul de lectură*] *„Ajutorul" din Suceviţa*, în şcoală. Înfiinţat în anul 1896, are 75 membri, 112 cărţi, 1 gazetă, 5 fl. avere. President - Ambrosie Gribovici, vicepresident - Ioan Fedorciuc, secret. - Dimitrie Zaremba; 2) *„Albina" din Costâna*, în casa cantorului Ilie Nahorneac. E alcătuit în anul 1896, are 30 membri, 15 cărţi, 4 gazete, 12 fl. avere. Pres. - Dimitrie cav. de Popovici, vicepres. - George Berar, secret. - Amfilochie Ţurcan; 3) *„Armonia" din Suceveni*, în casa gospodarului A. Şcrobaneţ. E alcătuit în anul 1897, are 105 membri, 82 cărţi, 3 gazete, 18 fl. avere. Pres. - Constantin Păuş, vicepres. - Nichifor Scurtu, secret. - George Mihalovici; 4) *„Aurora" din Broscăuţii Vechi*, în căncelaria comunală. E alcătuit în anul 1898, are 105 membri, 41 cărţi, 4 gazete, 3 fl. avere. Pres. - Grigori Costaş, vicepres. - Nico Prodanciuc, secret. - Averchie Macovei; 5) *„Aurora" din Satu Mare* (fără date); 6) *Cabinetul de lectură din Iacobeni*, în căncelaria comunală. E alcătuit în anul 1896, are 24 membri, 32 cărţi, 3 gazete. Pres. - Victor Ţurcan, vicepres. - Nic. Nichituş, secret. - Alexandru Dranca; 7) *„Călăuzul Făt-Frumos" din Tişăuţ[i]*, în casa lui Constantin Oloieriu. E alcătuit în anul 1899, are 57 membri, 1 carte, nicio gazetă, 58 fl. 7 cr. avere. Vicepres. Roman Andrieş, secret. - Gavriil Mleşniţă; 8) *„Cloşca" din Botoşana*, în casa lui Dumitru Boca. E alcătuit în anul 1895, are 56 membri, 60 cărţi, 1 gazetă, 4 fl. avere. Vicepres. - George Câmpan, secret. - George Burciu; 9) *„Cometul" din Berchişeşti*, în casa lui Grigori Vacariuc. E alcătuit în anul 1897, are 34 membri, 35 cărţi, 2 gazete, 18 fl. 15 cr. avere. Pres. - Mihai Ieremievici Berar, vicepres. - Dimitrie Ianoş, secret. - Constantin Velehorschi; 10) *„Constantin cel Mare" din Volovăţ*, în casa lui Gavril Boloca. E înfiinţat în anul 1897, are 76 membri, 63 cărţi, 2 foi, 47 fl. 23 cr. avere. Vicepres. - Cleminte Buliga, secret. - Vasile Palamar; 11) *„Crai nou" din Storojineţ* (fără date); 12) *„Deşteptarea" din Câmpulung*, în casa lui Ioniţă Lăcătuş. E înfiinţat în anul 1896, are 135 membri, 102 cărţi, 3 gazete, 70 fl. avere. Pres. - Victor Boca, vicepres. - Grigori Ierhan, secret. - Aristarch Cucu; 13) *„Dragoş" din Drăgoeşti* (fără date); 14) *„Dragoş" din Frumosu* (fără date); 15) *„Deşteptarea" din Bosanci*, în casa lui Ion Toma. E înfiinţat în anul 1895, are 30 membri, 140 cărţi, 2 gazete, 68 fl. 58 cr. avere. Pres. - Roman Bârgăuan, vicepres. - Vasile Blându, secret. - Ştefan Blându; 16) *„Dreptatea" din Valea Putnei*, în casa lui Gavril Larion. E înfiinţat în anul 1898, are 58 membri, 66 cărţi, 2 gazete, 35 fl. 48 cr.

[413] *Ibidem*, p. 99-100.

avere. Pres. - Constantin Hău, vicepres. - Gavril Larion, secret. - Emilian Nimigean; 17) *„Dumbrava" din Volcineț*, în casa gospodinei Domnica Mareşciac. E înființat în anul 1896, are 40 membri, 193 cărţi, 2 gazete, 27 fl. avere. Pres. - Vasile Isopescu, vicepres. Simion Halip, secret. Petrea Mareşciac; 18) *„Înfrățirea" din Valea Seacă*, în casa lui Elisei Dobria. E înființat în anul 1896, are 46 membri, 42 cărţi, 3 gazete, 53 fl. 76 cr. Avere. Pres. -Dimitrie Paşcan, vicepres. - Nicolai Ciurlă, secret. - Simion Medvighi; 19) *„Însoțirea orăşenilor români" din Suceava*, în gimnasiul cel vechi. E înființat în anul 1890, are 92 membri, 147 cărţi, 5 gazete, 500 fl avere. President - Dr. George Mihuţă, vicepres. - S. Popovici, secret. - E. Popovici; 20) *„Luceafărul" din Vicovu de Sus* (fără date); 21) *„Luceafărul" din Ciudei* (fără date); 22) *„Luceafărul" din Corceşti* (fără date); 23) *„Luceafărul" din Camenca*, în casa gospodarului Filip Rotariu. E înființat în anul 1898, are 61 membri, 32 cărţi, 3 gazete. Pres. - Ilie Grigorovici, vicepres. - Filip Rotariu, secret. - Alexandru Carleciuc; 24) *„Lumina" din Arbore*, în casa lui Isidor Beuca-Costinean. E înființat în anul 1896, are 88 membri, 48 cărţi, 1 gazetă, 26 fl. 62 cr. avere. Pres. - Teodosie Iliuț, vicepres. Vasile Mironovici, secret. - Nic. Buliga; 25) *„Lumina" din Clocucica*, în casa lui George Hluşcu. E înființat în anul 1895, are 13 membri, 140 cărţi, 5 gazete, 190 fl. avere. Pres. - Alexandru Cantemir, vicepres. - Mihai Voitcu, secret. - Constantin Beuca; 26) *„Lumina" din Davideni*, în casa lui Petru Verchuleac. E înființat în anul 1896, are 80 membri, 20 cărţi, 2 gazete, 14 fl. 60 cr. avere. Pres. - Ilie Tcaciuc, vicepres. - Alexandru Moldovan, secret. - Silvestru Danilescu; 27) *„Lumina" din Fundu Moldovei*, în casa lui Simion Mândrilă. E înființat în anul 1895, are 143 membri, 250 cărţi, 6 gazete, 266 fl. 46 cr. avere. Pres. - Samuil Şindilar, vicepres. - Toader Leuştean, secret. - Nicolai G. Țăran; 28) *„Mănăstirişte" din Mănăstirişte*, în casa Eufrosinei Gariuc. E înființat în anul 1898, are 31 membri, 40 cărţi, 3 gazete, 19 fl. 68 cr. avere. Pres. - Andrei Brătean, vicepres. - Ioan Pentelescu, secret. - Isaia Goraş; 29) *„Ouşorul" din Dorna Candreni*, în căncelaria comunală. Înființat în anul 1898, are 47 membri, 40 cărţi, 3 gazete, 156 fl. 25 cr. avere. Pres. - Ioan Vorobchievici, vicepres. - George Popovici, secret. - Leon Emanuil Prelipcean; 30) *„Paza" din Straja* (fără date); 31) *„Progresul" din Budeniț*, în Casa parochială. E înființat în anul 1895, are 52 membri, 60 cărţi, 1 gazetă, 16 fl. 34 cr. bani gata. Pres. - Dr. Iancu cav. de Volcinschi, vicepres. - Ioan Petrescu, secret. - Leon Zavaţchi; 32) *„Progresul" din Igeşti*, în casa lui Vasile Loghin. E înființat în anul 1896, are 53 membri, 173 cărţi, 4 gazete, 50 fl. 36 cr. avere. Pres. - George Iacoviță, vicepres. Nico cavaler de Reus, secret. - Ilarion Piţul; 33) *„Progresul" din Rus-Plavalar*, în casa lui Nicolai Muntean. E înființat în anul 1899, are 50 membri, 60 cărţi, 4 gazete, 50 fl. avere. Pres. Toader Bumbac, vicepres. N. Nicoară, secret. Ioan Marian; 34) *Progresul din Stupca* în casa lui Vasile Brătean. Înființat în anul 1896, are 57 membri, 45 cărţi, 1 gazetă, 28 fl. 60 cr. avere. Pres. - Dimitrie cav. de Costin, vicepres. - Onufrei Mironovici, secret. - Nicu Donisă; 35) *„Renaşterea" din Sirete*, în casa lui Ilie Nastasi. Înființat în anul 1896, are 17 membri, 18 cărţi, 1 gazetă. Pres. - Simion Silion, vicepres. - Eugen Colomiţchi, secret. - Ştefan Popovici; 36) *„S[f]ântul Ioan cel Nou de la Suceava" din Clocucica* (pe deal). Înființat în anul 1898, are 10 cărţi, 80 fl. avere. Pres. - Dr. Ioan Paşcan, vicepres. - Vasile Jemna; 37) *„Şcoala română" din Mănăstirea Humorului* (fără date); 38) *„Sentinela" din Ostrița* (fără date); 39) *„Săhastrul" din Putna*, în casa lui Ilie Vişan. Înființat în anul 1898, are 31 membri, 40 cărţi, 5 gazete, 35 fl. 64 cr. avere. Pres. - George Goraş, secret. - D. Vlad; 40) *„Sentinela poporului" din Solca*, în casa lui Tigran cav. de Pruncul. Înființat în anul 1896, are 70 membri, 300 cărţi, 4 gazete, 56 fl. 68 cr. [avere]. Pres. - [?], vicepres. - Bogdan Găină,

secret. – D. Mitric-Bruja; 41) *„Silvestru" din Frătăuţul Vechi*, în casa lui Nicolai Luchian. Înfiinţat în anul 1896, are 64 membri, 131 cărţi, 2 gazete, 88 fl. 10 cr. avere. Pres. – Teodor Patraş, vicepres. – Vasile Marco, secret. – Ioan Todosan; 42) *„Sprijinitorul" din Ilişeşti*, în casa lui Chiriac Paşcan. Înfiinţat în anul 1895, are 22 membri, 80 cărţi, 1 gazetă, 21 fl. 63 cr. avere. Pres. – T. Vasiloschi, vicepres. – V. Buceschi, secret. – Vichente Ianovici; 43) *„Ştefan cel Mare" din Rădăuţi*, în casa lui Iustin Colibaba. Înfiinţat în anul 1890, are 22 membri, 80 cărţi, 3 gazete, 204 fl. 68 cr. avere. Pres. – Christofor Macovei, vicepres. – Artemi Marcu, secret. – George I. Macovei; 44) *„Stejarul" din Horecea*, în casa lui Ilie Cotoman. Înfiinţat în anul 1897, are 45 membri, 57 cărţi, 1 gazetă, 87 fl. 81 cr. avere. Pres. – Dr. Nicu Blându, vicepres. – Mihai Pitei, secret. – George Hreniuc; 45) *„Steluţa" din Breaza*, în casa lui George D. Macovei. Înfiinţat în anul 1896, are 67 membri, 83 cărţi, 3 gazete, 13 fl. 74 cr. avere. Pres. – George Agapi, vicepres. – Vasile Cocinschi, secret. – Ioan Ghebiuc; 46) *„Stâlpul lui Vodă" din Vamă*, în Casa parochială romano-catolică. Înfiinţat în anul 1895, are 157 membri, 97 cărţi, 6 gazete, 31 fl. 56 cr. avere. Pres. – Nicolai Lucan, vicepres. – George Daşchievici, secret. – Mihai Daşchievici; 47) *„Şcoala română" din Mănăstirea Humorului*, în casa servitutului pădurei. Înfiinţat în anul 1896, are 50 membri, 60 cărţi, 2 gazete, 12 fl. 50 cr. avere. Pres. – George Boca, vicepres. – Petru Colesniuc, secret. – Ioan Varzariu; 48) *„Ţeţina" din Roşa*, în casa lui George Ştefaniuc. Înfiinţat în anul 1896, are 80 membri, 20 cărţi, 2 gazete, 60 fl. avere. Pres. – Grigori Hostiuc, vicepres. – George Timcu, secret. – Vasile Scripniciuc; 49) *„Tresvia" din Mahala* (fără date); 50) *„Unirea" din Bucşoaia*, în casa lui Ioan Piticariu. Înfiinţat în anul 1895, are 37 membri, 24 cărţi, 2 gazete, 29 fl. 40 cr. avere. Pres. – Ilie Sahlean, secret. – George Brătean; 51) *„Unirea" din Crasna-Ilschi*, în o casă comunală. Înfiinţat în anul 1895, are 108 membri, 92 cărţi, 6 gazete, 29 fl. 5 cr. avere. Pres. – Baronul Eugen Stârcea, vicepres. – Mihai Bendevschi, secret. – Petru Popovici; 52) *„Unirea" din Sadova*, în o casă comunală. Înfiinţat în anul 1895, are 32 membri, 46 cărţi, 3 gazete, 12 fl. avere. Pres. – Dionisie Constantinovici, vicepres. – Vasile Ropcean, secret. – Nicolai Nahaiciuc; 53) *„Unirea" din Udeşti*, în casa lui Vasile Mihăiescu. Înfiinţat în anul 1899, are 89 membri, 10 cărţi, 87 fl. 85 cr. avere. Pres. – Vasile Popovici, vicepresident – Ilie Cosmiuc, secret. – Ioan Reuţ; 54) *„Vatra" din Horodnicu de Jos*, în casa comunală. Înfiinţat în anul 1897, are 95 membri, 124 cărţi, 4 gazete, 26 fl. 20 cr. avere. Pres. – Dimitrie Popescul, vicepres. – V. Mihalescul, secret. – Dionisie Sorocean; 55) *„Viitoriul" din Pătrăuţ pe Suceavă*, în casa lui Ion Croitoriu. Înfiinţat în anul 1896, are 326 membri, 79 cărţi, 4 gazete, 237 fl. avere. Pres. – Constantin Morariu, vicepres. – Vasile Făgăraş; 56) *„Vulturul" din Fundu Moldovei*, în casa lui Simion Mândrilă. Înfiinţată în anul 1898, are 51 membri, mai multe cărţi de cuprins politic, 35 fl. avere. Vicepres. – Ioan Tonigariu, secret. – Ioan Poienariu"[414].

Tabloul cabinetelor de lectură din Bucovina aşa cum îl prezintă „Călindariul poporului bucovinean", în tomul XIII, pe anul 1900, nu este însă complet. În realitate, numărul cabinetelor de lectură înfiinţate de către români, până la

[414] „Călindariul poporului bucovinean", tomul XIII, Cernăuţi, „Editurii gazetei poporale «Deşteptarea»" – Societatea Tipografică Bucovineană, 1900, p. 99-106. Facem menţiunea că la nr. crt. 37 şi 47 este vorba, totuşi, de acelaşi cabinet de lectură: „Şcoala română" şi nu de două cabinete diferite, funcţionând în aceeaşi localitate rurală, Mănăstirea Humorului.

1900, este mai mare de 56. Câteva, precum cabinetul de lectură „Bălăceanul" din Bălăceana şi cabinetul de lectură „Ajutoriul" din Soloneţul de Jos, amândouă înfiinţate în 1898, ca filiale ale Societăţii cantorilor români „Lumina", nu sunt cuprinse aici. Altele nu-şi trimit datele şi informaţiile solicitate. Cele mai vechi cabinete de lectură româneşti, potrivit acestui document, sunt „Însoţirea orăşenilor români" din Suceava şi „Ştefan cel Mare" din Rădăuţi, amândouă înfiinţate în 1890.

În situaţia risipirii surselor şi a precarităţii resurselor, cercetarea noastră nu şi-a permis, nici în acest caz, epuizarea informaţiei. Avem însă convingerea că cercetări viitoare ne vor aduce date şi informaţii noi, îmbogăţind astfel cunoaşterea istoriografică. Iată, în cele ce urmează, un exemplu, credem noi, convingător.

O corespondenţă publicată de periodicul „Steluţa", în luna mai 1884, în cadrul unei rubrici permanente, *Ce se mai aude nou*, precizează, între altele:

„Cabinetul de cetire din Toporăuţi merge bine. În trei luni, de când s-a înfiinţat, s-au adunat de la mădularii lui 31 fl. 65 cr., dând fiecare 5 cr. pe lună. Din aceşti bani s-au cumpărat 4 gazete şi 60 cărticele bune de cetit pentru popor.

În Duminica Miropurtătoarelor [Mironosiţelor, cea de a treia duminică de după Sfintele Paşti], a fost o adunare a tuturor membrilor în ograda bisericii. După ce s-a dat samă de tot ce s-a făcut, adunarea a hotărât ca nunţile să se serbeze numai 24 de oare. Toţi membrii cabinetului s-au învoit să nu cumpere la nunţi rachiu, ci numai ceva vin şi bere, dar mai ales s-au înţeles să-şi facă poloboace de musturi. Şi chramul s-a hotărât să se serbeze numai o zi. Dară părintele paroch Vorobch[i]evici a făgăduit că va mijloci prin comitetul comunal să se căseze chramul de tot, adecă să se serbeze numai chramul bisericesc, eară oamenii de prin satele megieşite să fie opriţi a veni la chram pe la case şi să benchetuiască.

În sfârşit, adunarea a hotărât să se facă o dugheană creştinească în Toporăuţi şi anume aşa: comitetul cabinetului a fost împuternicit să scriă la Societatea numită «Magazinul poporal» din Liov, ca să viă [vină] un om de acolo la Toporăuţi şi să vadă cum s-ar putea deschide aice dugheană. [...]

Bibliotecarul - un sătean sciutoriu de carte, a făcut propunerea ca toţi toporăuţenii ce sciu a scrie şi a ceti să cetiască în duminici şi sărbători *Apostolul* în biserică şi să steie în biserică aproape de dascăl, ca să deprindă cântările bisericeşti. Propunerea a fost primită. Tot în această sesiă, a fost împuternicit învăţătoriul să pună cuvânt pentru cabinetul de cetire la Societatea «Casa poporală» din Cernăuţi. Această societate are un capital de peste 2 000 fl. şi intenţionează să construiască o casă care să fie gazdă pentru «băieţi de treabă» fără plată"[415].

Concluzia corespondentului anonim de la Toporăuţi; „Doamne, cât de bine ar fi dacă s-ar face şi-n alte sate din Bucovina cabinete de cetire ca în Toporăuţi! Cât ar putea atunci oamenii noştri să înveţe, să se lumineze şi să se

[415] *Ce se mai aude nou?*, articol nesemnat, în „Steluţa", „foaie pentru poporul român de la ţară", Corovia, anul II, nr. 18, 18/30 mai 1884, p. 152-153.

înţelepţască, în loc să meargă pe la cârşme să-şi ameţască minţile cu beuturi şi să petreacă zilele cele sânte în sfaturi deşerte!"[416].

După cum observăm din corespondenţa citată, cabinetul de lectură de la Toporăuţi, nemenţionat în „tabloul nominal asupra cabinetelor de cetire din Bucovina", publicat de gazeta „Deşteptarea" în „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1900", ia fiinţă la începutul anului 1884, numărându-se printre cele dintâi în Ducat. Totodată, corespondentul creionează aici un program clar, coerent, de activitate, precum şi preocuparea conducerii de a-i construi infrastructura necesară, aspirând să lucreze în armonie cu instituţiile implicate în modernizarea structurală a societăţii bucovinene.

II. 6. „Dorul de a-şi cultiva spiritul cu ştiinţă românească". Pentru o centrală a cabinetelor noastre de lectură

Chiar dacă nu este complet, tabloul activităţilor pe care le desfăşoară cabinetele de lectură din Bucovina istorică în primele decenii ale secolului al XX-lea, potrivit materialelor de presă şi de arhivă cercetate, este unul notabil. Acestea sunt menţionate în presa românească a vremii prin diverse ştiri, de obicei la rubrica *Informaţiuni mixte*, mai rar prin cronici ori scurte dări de seamă ocazionale, oferindu-ne date interesante despre propria activitate, susţinută prin faptele unor „bărbaţi cu tragere de inimă pentru poporul românesc" din Bucovina. Prezentăm în cele ce urmează un tablou al activităţii cabinetelor de lectură ale românilor din Bucovina din perioada 1909-1912, aşa cum este reliefat acesta de presa vremii.

Societatea de lectură „Unirea" din Oprişeni, districtul Siret, ia fiinţă la începutul anului 1902, sub conducerea unei „dirigenţe", formată din gospodarii Pentelei a Ioan Bileţchi, Pentelei Boşeliuc şi Dumitru Roic. După votarea statutelor în cadrul adunării generale, dirigenţa trimite, la 26 februarie 1902, „Lăudabilei Căpitănii" din Siret cinci exemplare, cu rugămintea de a-i fi „întărite" statutele.

Societatea de citire „Unirea" din Oprişeni îşi are sediul în casa ţăranului Nichifor Tcaci, cuprinzând o bibliotecă şi o sală („cabinet de lectură"), destinată lecturii şi conferinţelor. Pentru o imagine mai detaliată, precum şi pentru un plus de rigoare pe care îl aduce acest proiect de modernizare a comunităţilor româneşti, iată în cele ce urmează şi cuprinsul statutelor acestei societăţii, provenind dintr-un alt district al Bucovinei:

„2) Scopul societăţii:
a) îmbunătăţirea stării morale şi materiale a membrilor săi;
b) dezvoltarea membrilor săi pe terenul cultural şi social.
3) Realizarea scopului

[416] *Ibidem*, p. 153.

Societatea îşi realizează scopul prin:

a) discursuri ţinute de membri şi de alţi binevoitori;

b) susţinerea unui cabinet de lectură şi a unei biblioteci;

c) aranjarea de petreceri, de concerte şi de reprezentaţiuni teatrale;

d) susţinerea şcolarilor sărmani de la Şcoala Poporală din Oprişeni;

e) sprijinirea materială a membrilor săi, adică prin împrumutarea de bani şi prin cumpărarea de ustensilii pentru economia agricolă (morişte, cilindre de sortat şi curăţit, maşini de treierat, teascuri etc.) şi împrumutarea lor între membri.

4) Mijloacele materiale pentru realizarea scopului

Banii trebuincioşi, precum şi celelalte mijloace pentru realizarea scopului societăţii se adună prin:

a) taxele membrilor fondatori, ordinari şi sprijinitori;

b) daruri felurite din partea oricui;

c) venituri din aranjarea de petreceri, concerte şi repezentaţiuni teatrale;

d) colete şi tombole.

5) Membrii

Membru al acestei societăţi poate fi orice persoană care va fi primită de comitet.

Comitetul poate refuza primirea de membrii fără motive.

6) Membrii societăţii se împart în:

a) membri fondatori, care plătesc pentru totdeauna suma de 10 coroane;

b) membri ordinari, care plătesc taxa de intrare de 50 [de] bani şi, afară de aceea, o taxă lunară de 20 [de] bani;

c) membri sprijinitori, cari contribuiesc cu cel puţin 50 [de] bani pe an sau care dăuiesc societăţii lucruri de valoare;

d) membri onorari sunt acei pe care îi numeşte adunarea generală pentru meritele lor mari pentru societate.

7) Datorinţele membrilor

Fiecare membru este dator să sprijinească scopul societăţii.

Afară de aceasta sunt membri fondatori, ordinari şi sprijinitori obligaţi a plăti taxele conform paragrafului 6.

8) Drepturile membrilor

1) Membrii onorari, fondatori şi ordinari au dreptul [de]

a) a lua parte la adunările societăţii, a face propuneri, a discuta asupra lor şi a vota;

b) a alege şi a fi aleşi.

2) Toţi membrii au dreptul [de]

a) a participa activ la producţiunile societăţii;

b) a se folosi de cabinetul de lectură, de bibliotecă şi de toate beneficiile societăţii.

9) Ieşirea membrilor

Fiecare membru poate ieşi din societate, anunţând ieşirea prezidentului.

10) Excluderea membrilor

Comitetul are dreptul să excludă din societate pe acel membru care nu-şi îndeplineşte datorinţele de membru sau jigneşte interesele societăţii printr-o purtare nepotrivită.

Membru[l] exclus are dreptul să facă recurs în termin de patru săptămâni contra excluderii sale la juriul societăţii.

11) Administrarea societăţii

Afacerile societăţii se administrează prin:

a) adunările generale;
b) comitet;
c) comisia de control;
d) juriul societăţii.
12) Adunările generale
1) Adunările generale sunt ordinare şi extraordinare.

În fiecare an, se şine o adunare generală ordinară, [pe] care o concheamă comitetul cu opt zile înainte de terminul ţinerii. Dacă [o] cer împrejurările, concheamă comitetul adunării generale extraordinare.

Comitetul e îndatorit a conchema o adunare generală extraordinară, dacă cel puţi cinci membri cer în scris conchemarea unei adunări generale extraordinare, arătând cauza conchemării şi obiectul asupra căruia are să se decidă.

Adunările generale extraordinare se concheamă cu opt zile înainte de terminul ţinerii.

2) Adunările generale sunt conduse de prezidentul sau de viceprezidentul societăţii şi se ţin fără considerare la numărul membrilor prezenţi.

La votări, în adunările generale decide majoritatea absolută a voturilor.

În caz de paritate a voturilor, dirimează [decide] conducătorul adunării.

13) Agendele adunărilor generale

a) adun[area] raporturilor comitetului şi a[le] comisiei de control asupra agendelor din anul expirat şi darea absolutorului comitetului;

b) schimbarea statutelor, care se face într-o adunare generală, la care sunt de faţă cel puţin ¾ a tuturor membrilor;

c) deciziunea asupra propunerilor comitetului sau ale membrilor;

d) alegerea comitetului, a comisiei de control şi a juriului societăţii, care se face prin vot secret, cu majoritatea relativă de voturi. În caz de paritate a voturilor, decide sorţul.

14) Comitetul

Comitetul societăţii se compune din şapte inşi, care aleg între sine un prezident, un viceprezident, un secretar, un casier, un controlor, un bibliotecar şi un econom. Comitetul funcţionează numai un an şi se completează prin alegere.

15) Agendele comitetului

a) Comitetul decide definitiv asupra primirii şi a excluderii membrilor (potrivit paragrafului 10);

b) concheamă adunările generale, hotărând ordinea de zi;

c) face propuneri în adunările generale;

d) aduce la îndeplinire hotărârile adunărilor generale;

e) administrează averea societăţii conform statutelor, încheie la finea fiecărui an socotelile societăţii;

f) reprezintă societatea în toate afacerile şi decide asupra tuturor afacerilor care nu-s rezervate adunărilor generale.

16) Şedinţele comitetului

Comitetul ţine cel puţin o şedinţă pe lună. Şedinţele comitetului le conduce prezidentul sau viceprezidentul.

Hotărârile comitetului au numai atunci valoare, dacă sunt de faţă cel puţin patru membri şi sunt făcute cu majoritatea absolută a voturilor. În caz de paritate de voturi, dirimează conducătorul şedinţei.

1) Reprezentarea în afară

Prezidentul sau, în caz de împiedicare, viceprezidentul reprezintă societatea în afară. Actele societăţii se iscălesc de prezident sau viceprezident şi de secretar.

18) Comisia de control

Comisia de control se compune din trei membri, care aleg între sine un prezident. Ea e îndatorită a supraveghea administrarea averii societăţii, a controla cel puţin o dată în trei luni casa, a raporta adunărilor generale asupra administrării averii şi a face propuneri.

Membrii acestei comisiuni pot lua parte la şedinţele comitetului cu vot consultativ.

19) Juriul

Certele iscate între membrii societăţii se hotărăsc de juriul societăţii, care constă din cinci membri care aleg între ei un prezident.

20) Desfacerea societăţii

Societatea se poate desface numai într-o adunare generală ordinară, la care sunt de faţă cel puţin 4/5 a tuturor membrilor, prin ¾ de voturi.

În caz de desfacere, averea societăţii trece la Societatea «Şcoala română» din Suceava"[417].

Cabinetul de lectură „Sprijinitoriul" din Ilişeşti organizează „o petrecere poporală îmbinată cu teatru şi dans", în cea de a doua zi de Paşti a anului 1909. Petrecerea, la care este invitat „onoratul public român care a binevoit a sprijini şi în trecut întreprinderile societăţii", este organizată în Palatul comunal din localitate. Intrarea: 1 coroană de persoană, „venitul curat" fiind destinat „scopurilor cabinetului"[418].

„După multă zbuciumare - precizează o scurtă dare de seamă din Stulpicani - le-a succes unor bărbaţi interesaţi pentru progresul poporului să trezească din somnul său de mai mulţi ani Cabinetul de lectură «Buciumul»". La adunarea generală din 25 aprilie 1909 „s-a ales următorul comitet": preşedinte: teologul absolvent Ioan Puiul; vicepreşedinte: agricultorul George Diacon; secretar: Toader Cotlarciuc şi ca substitut Dimitrie Răcilă; casier („casar"): administratorul Arcadie Procopovici; controlor: cantorul Gavril Hutu; bibliotecar: învăţătorul Mihai Bilous; „economi": Vasile Şecman şi George Silea; membrii fără funcţie: superiorul Emilian Vasilovici. În comisia de control: Nicolai Ambruş referent, Teodor Flocea şi Nicolai Nacu adlaţi [asistenţi, ajutori]. În juriul de arbitraj: Emilian Vasilovici, Petru Popescu, Vasile Dumbravă, Niţă Silea şi Teodor P. Popescu. Menţiunile făcute, cu această ocazie, dincolo de pitorescul lor oferă informaţii utile pentru a înţelege realităţile vremii: „La adunarea aceasta au lipsit parcă ostentativ toţi gospodarii mai în vârstă. Se vede că domnul antiste Mihai Catrinar a ştiut să deie exemplu

[417] Arhiva Regională de Stat Cernăuţi, Fond 3, Inventar 2, Dosar 19 886, filele 1-6. Publicat şi de Dumitru Covalciuc, în volumul *Pagini oprişenene*, Herţa, Grupul Editorial „Cuvântul", 2014, p. 20-24.

[418] *Cabinetul de lectură „Sprijinitoriul"*, în „Patria", organul Partidului Naţional Român, Cernăuţi, anul IV, nr. 17, 4 aprilie 1909, p. 3.

destul de bun consătenilor d-sale. Pentru aceea merită toată lauda flăcăii, cari au venit cu toţii la adunare. Ei au dovedit că totuşi mai e speranţă ca şi-n Stulpicani să se îndrepte referinţele cele triste de acum"[419].

Cabinetul de lectură „Mihai Viteazul" din Marginea organizează („dă") în ziua de duminică, 6 iunie 1909, „o petrecere poporală cu teatru, declamări şi dans". Intrarea: 1 coroană, pentru popor – 40 de bani, „venitul curat" fiind menit pentru „ajutorarea şcolarilor sermani"[420].

Cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna „invită pe tot românul" la o „petrecere poporală", oraganizată duminică, 6 iunie 1909, începând „la oarele 2 p.m.". Intrarea: 1 coroană pentru intelectuali şi 20 de bani pentru popor[421].

Cabinetul de lectură „Deşteptarea" din Bosanci „aranjeajă", la 12 iulie 1909, de Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, o „petrecere poporală" la care concertează „un cor mixt compus din feciori şi fete" din Udeşti. Venitul este destinat pentru „clădirea unei case naţionale". Petrecerea este programată începând cu orele 2 p.m. Intrarea: 1 coroană de familie şi pentru inteligenţă, 20 de bani pentru popor[422].

Cabinetul de lectură „Redeşteptarea cultural-naţională" din Frătăuţii Noi organizează în ziua de 18 iulie 1909, în Casa Naţională, o „petrecere poporală împreunată cu concert şi dans", începând cu ora 13,30. Concertul este susţinut de către „abiturienţii Gimnaziului din Suceava sub conducerea d-lui Dim. Voevidca". „Venitul curat" este menit pentru Casa Naţională. Preţul de intrare: 60 de bani, iar pentru popor 20 de bani[423].

Cabinetul de lectură „Luceafărul" din Camenca „aranjează" duminică, 8 august st. n 1912, o „petrecere poporală împreunată cu concert, teatru, declamări şi dans" în ograda gospodarului Constantin Mihuţă. În invitaţia din presă se mai menţionează: „Acest luceafăr a fost lungă vreme întunecat de nişte nori, aşa că nu-l mai zărea nimeni; dar acum şi-a prins inima-n dinţi şi-şi scoate capul de după norul de care a fost astupat. De aceea rugăm cu cea mai mare căldură ca toată suflarea românească să-i ajute sermanului luceafăr la întreprinderea aceasta". La această activitate „prorocul Sainciuc şi dl Halus ţin cuvântări cătră popor". Intrarea: 1 coroană de persoană pentru inteligenţă, 20 de bani pentru studenţi şi popor[424].

Societatea de lectură „Unirea" din Bucşoaia „aranjează" duminică, 17 octombrie 1909, „la 2 oare p.m.", „în poieniţa din apropierea Cetăţuii", o „petrecere poporală cu dans", la care este invitată „toată suflarea românească". În programul petrecerii: 1) *Barbu lăutariul*, teatru de V. Alecsandri; 2) *De necaz*,

---

419 *Ibidem, Din Stulpicani*, anul IV, nr. 23, 29 aprilie 1909, p. 3.
420 *Ibidem, Petreceri poporale*, anul IV, nr. 33, 3 iunie 1909, p. 3.
421 *Ibidem.*
422 *Invitare*, în „Patria", anul IV, nr. 44, 11 iulie 1909, p. 3.
423 *Ibidem*, „Redeşteptarea cultural-naţională".
424 *Ibidem*, *Petrecere poporală*, anul IV, nr. 50, 1 august 1909, p. 5.

teatru sătesc de Th. Speranţia. În pauză cântă „vestitul cântăreţ" Alecu mai multe cântece naţionale. Seara, începând cu orele 8, are loc petrecerea cu dans în „spaţioasa sală a d-nei Sidorovici", unde publicul este „delectat" cu „mai multe cântări, declamări şi cântece din vioară solo acompaniate de piano". Intrarea: 1 coroană pentru inteligenţă, 50 de bani pentru popor[425].

Cabinetul de lectură „Sprijinitoriul" din Ilişeşti organizează sâmbătă, 8 ianuarie 1910, a doua zi de Crăciun st. v., începând cu ora 8 seara, o „petrecere poporală" în sala Palatului Comunal din loc, la care sunt invitaţi „toţi binevoitorii" săi. Intrarea este generală: o coroană, iar „venitul curat" este menit cabinetului[426].

La adunarea generală a cabinetului de lectură „Poiana-Roşa", din 6 mai 1911, a fost ales următorul comitet: Nicu Prodanciuc, preşedinte; Lazar Coroliuc, vicepreşedinte; Vasile Moraraş, secretar; George Bejucica, casier; Mih. Gherman, bibliotecar; Ioan M. Prodanciuc, controlor; Petru Ursuleac, econom[427].

Cabinetul de lectură „Unirea" din Banila Moldovenească exprimă „Soc[ietăţii] acad[emice] «Junimea» mulţumitele cele mai profunde pentru mai multe broşuri, pe cari le-a binevoit a le dărui [dona] prin stud[entul] fil[olog] d[l] Ianovici Max. Acestui cabinet. Preşedinte: T. de Cracalia"[428].

Cabinetul de lectură „Unirea sub Oadeci" din Udeşti aranjează sâmbătă, 3 iunie 1911, de ziua împăraţilor Constantin şi Elena (stil vechi), „o petrecere poporală împreunată cu dans şi teatru" în „localităţile cabinetului de lectură". Intrarea, 1 cor. de familie sau 50 de bani de persoană. Suprasolviri „se primesc cu mulţumită". „La caz de timp nefavorabil – se precizează în comunicatul de presă – petrecerea se amână pe a doua zi, duminică, în 4 iunie 1911. Pe calea aceasta învităm pe toţi prietenii şi cunoscuţii noştri din împrejurime şi depărtare în număr cât se poate de mare"[429].

Cabinetul de lectură „Stânca" din Roşa, „dă" [organizează] duminică, în 28 mai 1911, „o petrecere mare poporală" cu concursul Societăţii academice „Dacia" în „pomătul frumos şi mare al gospodarului fruntaş" Nicolai Chiseliţă din Roşa-Stânca. La această „petrecere îmbinată cu teatru, concert, declamări şi dans", organizatorii îi „învită pe toţi românii de bine", venitul curat fiind destinat pentru Casa Naţională din Roşa. Începutul petrecerii: la ora 2 după-masă, iar intrarea, 50 de bani de persoană. În caz de timp nefavorabil, petrecerea poporală se amână pentru ziua de 1 iunie[430].

---

[425] *Ibidem, Petrecere poporală*, anul IV, nr. 70, 10 octombrie 1909, p. 3.

[426] *Ibidem, Invitare*, anul IV, nr. 93, 30 decembrie 1909, p. 4.

[427] *Cabinetul de lectură „Poiana-Roşa"*, în „Foaia poporului", organul românilor din Bucovina, Cernăuţi, anul III, nr. 23, 21 mai 1911, p. 13.

[428] *Ibidem, Mulţumite publice*, p. 15.

[429] *Ibidem*, nr. 24, 28 mai 1911, p. 12.

[430] *Ibidem*.

„Petrecerea poporală din Roşa, care a aflat loc duminică, în 14 l.c. în localităţile d-lui Vasile Ostafi, a reuşit foarte bine. Venitul curat, în suma de 135 cor. 50 bani, e destinat pentru clădirea Casei naţionale din Roşa. Exprimăm şi pe această cale sincerile noastre mulţumiri mult stimatei d-ne Agripina de Onciul, d-lui dr. Florea Lupu, d-lui viceprimar George Voitcu, onoratelor întruniri «Dacia», «Bucovina», «Moldova» şi «Junimea», precum şi tuturor intelectualilor din loc şi oraş cari au binevoit de a înfrumseţa petrecerea prin prezenţa lor. Pentru comitetul Soc. cult. econ. «Ţeţina» în Roşa: Modest Scalat, president, Vasile Sofroniuc, secretar"[431].

Comitetul Cabinetului de lectură „Aurora" din L[i]uzii Humorului „are onoarea de a invita la adunarea generală ordinară pe toţi membrii săi. Care se ţine „în Casa naţională din loc", duminică, în 28 mai 1911, la 2 ore p.m., având următoarea ordine de zi: 1) Verificarea protocolului ultimei adunări generale; 2) Raportul „casarului" despre starea casei; 3) Alegerea comitetului, a comisiei de control şi a juriului societăţii; 4) Eventuale"[432].

Cabinetul de lectură „Poiana-Roşa" din Roşa aranjează duminică, 4 iulie 1911, „o petrecere poporală împreunată cu concert şi teatru" în gospodăria cantorului Ostefi. „Venitul curat" este destinat o parte pentru zidirea Casei Naţionale, o parte pentru înfiinţarea unei biblioteci poporale în Roşa. Începutul petrecerii: la orele 2 după-masă. Intrarea: 40 de bani de persoană. În vederea „scopului măreţ", se primesc suprasolviri „cu mulţumită" pe „cale ziaristică". Inteligenţa română din Cernăuţi este rugată a sprijini această „întreprindere naţională". Semnează invitaţia la petrecere: „Modest Scalat, preşedinte de onoare, şi învăţătorul Nico Prodanciuc, preşedintele cabinetului"[433].

Cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna are, începând cu adunarea generală din 28 mai 1911, un nou comitet: Alexandru Baciu, preşedinte; Dimitrie Corjan, vicepreşedinte; Tudor Cancer, secretar; Vasile Pleşca, casier; Tit Penteleiciuc, bibliotecar; Pavel Percec, econom[434].

Cabinetul de lectură din Buneşti îi invită pe cei doritori, împreună cu „prea stimata familie" la o „petrecere poporală" organizată în 12 iulie st. n. 1911, de „la 1 oră după-masă". Intrarea pentru popor, 50 de bani, iar pentru inteligenţă, „după plăcere"[435].

Cabinetul de lectură „Silvestru" din Frătăuţii Vechi organizează duminică, 16 iulie 1911, „o mare petrecere poporală împreunată cu concert, teatru şi dans". Petrecerea se dă la economul D. Luchian. Intrarea: 1 cor. pentru inteligenţă, 50 de bani pentru studenţi, 20 de bani pentru popor. Venitul curat

[431] *Ibidem, Petrecerea poporală din Roşa*, p. 13.
[432] *Ibidem.*
[433] *Ibidem*, nr. 25, 4 iunie 1911, p. 14.
[434] *Ibidem*, nr. 28, 25 iunie 1911, p. 7.
[435] *Ibidem*, nr. 30, 9 iulie 1911, p. 16.

este menit o parte pentru „plătirea cabinetului" şi o parte pentru „sprijinirea copiilor sărmani" din localitate. Începutul petrecerii: „la orele 2 după-masă"[436].

Comitetul *Societăţii de cetire „Aurora"* din Todireşti îi invită pe toţi membrii săi la adunarea generală ordinară, care se ţine în localul societăţii duminică, 16 iulie st. n. 1911, începând „cu orele 2 p.m"., având următoarea ordine de zi: 1) verificarea protocolului ultimei adunări generale; 2) raportul „casarului" despre „starea casei"; 3) alegerea comitetului, a „comisiei de controlă" şi a juriului societăţii;, 4) „Eventuale"[437].

Cabinetul de lectură „Progresul" din Igeşti îşi invită toţi membrii la adunarea sa generală ordinară, duminică, 23 iulie 1911, „la orele 4 p.m." în „localul Însoţirii din localitate". Ordinea de zi: 1) alegerea comitetului; 2) „Eventualia"[438].

Cabinetul de lectură „Deşteptarea poporului" din Balaceana „invită respectuos" „toată suflarea românească" la „petrecerea poporală împreunată cu dans, recitări şi concert", care „se aranjează" cu prilejul sfinţirii „Casei naţionale, în 30 iulie 1911, la orele 2 p.m.". Intrarea: pentru intelectuali 1 cor. de persoană, iar pentru popor 50 de bani. „Sara – se precizează în invitaţia comitetului – binevoească prea stimatele doamne a [se] îngriji pentru aranjarea unui picnic. S-a îngrijit şi pentru vânzarea de mâncări şi băuturi pe timpul petrecerei. Petrecerea află loc şi la caz de timp nefavorabil, având sale spaţioase la dispoziţie"[439].

Societatea de cetire „Viitoriul" din Pătrăuţi pe Suceavă aranjează duminică, 23 iulie st. n. 1911, o „petrecere poporală îmbinată cu teatru, concert şi declamaţiuni". Petrecerea „începe la orele 2 p.m. în Poieniţa Codrului". Intrarea: pentru intelectuali 1 cor. şi pentru popor 50 de bani. Seara la ora 9 începe „representarea teatrală" *Lipitorile satelor*, concertul şi dansul. Venitul curat este destinat pentru „ajutorarea copiilor sărmani" din localitate[440].

Cabinetul de lectură „Viitoriul" din Corlata organizează, în ziua de 30 iulie 1911, „o mare petrecere poporală cu program variat". „Venitul curat" este menit pentru „scopuri filantropice", iar „onoratul public românesc" este rugat să participe în număr cât se poate de mare. Intrarea: pentru inteligenţă 1 cor. de persoană, pentru popor 50 de bani. Suprasolviri se primesc „cu mulţumită". „Începutul, la orele 2 p.m."[441].

Societatea de cetire „Aurora" din Todireşti îşi alege, în cadrul adunării generale ordinare din 16 iulie 1911, următorul comitet: Petre Tipa, preşedinte; George Rădăşan, vicepreşedinte; George Tipa, secretar; Constantin Tipa, casier;

---

[436] *Ibidem*.
[437] *Ibidem*.
[438] *Ibidem*, nr. 31, 16 iulie 1911, p. 13.
[439] *Ibidem*, p. 14.
[440] *Ibidem*, nr. 32, 23 iulie 1911, p. 9-10.
[441] *Ibidem*, p. 10.

Vasile Ignat, bibliotecar; Nicolai Tipa, „econom"; Nicolai al lui George Seserman, controlor. „Comisia de controlă" este formată din: George al lui Vasile Seserman, preşedinte; George al lui Petrea Tabarcea şi Dumitru Grigorean, membrii. Juriul de arbitri: Petrea Rădăşan, Ilie al lui N. Tipa, Avram Tipa, George a Toma Rădăşan şi Mihai al lui P. Rădăşan[442].

„Duminică, în 13 august [1911] - scrie un corespondent anonim -, a aflat loc în Volcineţ petrecerea poporală a Cabinetului de lectură «Dumbrava», care era să se deie cu o săptămână înainte, însă, din cauza timpului ploios, a trebuit [să fie] amânată. Cu toate că amânarea n-a fost publicată şi cu toate că unii voiau ca dansul din sala cabinetului, care, din întâmplare, a aflat loc duminică, în 6 august, să fie privit ca petrecere poporală, aceasta s-a aranjat cu o răuşită peste aşteptare duminică, în 13 august.

Ziua s-a dat petrecerea în grădina frumoasă a dlui Alexandru Vicherciac. După ce s-a strâns lume multă, preşedintele cabinetului, părintele V. Isopescu, a deschis petrecerea cu o avorbire [alocuţiune] bine potrivită, căreia [i-]a urmat programul - teatru, cântări etc. Ce priveşte teatru[l], acesta s-a jucat bine. În special şi-au jucat rolul deosebit de bine domnişoara Virginia Isopescu - rolul principal -, apoi d-na P. Vicherceac. Şi domnii au jucat destul de bine, numai că unii din ei şi-au dat mai mult silinţă să audă suflorul decât sî corespundă rolului lor.

După teatru a mai jucat un student din loc foarte nimerit pe un ovreu, care a stârnit multe râsete, arătând cum înşală aceşti parasiţi aşezându-se pe la sate. A plăcut mult, dară a fost cam în grabă. S-au declamat apoi unele poezii de elevi din loc, cărora le-au urmat apoi cântările executate de chorul studenţilor, sub conducerea dlui V. Jurco, a cărui muncă a fost răsplătită prin aplause lungi.

După aceste[a], s-a întins apoi pe tolocuţa din apropiere o horă mare şi frumoasă, de care cu greu s-a despărţit poporul cutropit de puhoiul ucrain, ducând cu sine o amintire plăcută despre toate cele văzute şi auzite.

Seara, s-a întrunit inteligenţa în sala cabinetului, unde s-a petrecut în veselie până în zori de zi.

La petrecere a fost lume multă. Pe lângă inteligenţa din împrejurime au sosit şi din Cernăuţ[i] mai mulţi domni şi doamne. Foarte slab reprezentată a fost învăţătorimea din district. Societăţile acad[emice] rom[âneşti] au fost toate reprezentate, din cari cel mai bine Soc[ietatea] «Dacia». Succesul i se atribuie în cea mai mare parte preşedintelui Cabinetului «Dumbrava», părintelui V. Isopescu, care nu a cruţat nicio osteneală nu numai cu ocasiunea aceasta, ci de când stă în fruntea acestui cabinet a lucrat foarte mult pentru deşteptarea poporului din această comună periclitată. Multă silinţă şi-au dat şi d[l] Vasile Vicherceac, învăţător din loc, pentru buna reuşită a petrecerii acesteia, iară studenţimea din loc a arătat şi de astă dată că[-şi] cunoaşte chiemarea sa pe deplin.

Munca jertfită a fost încoronată pe lângă marele succes moral şi de un venit frumos material. Suprasolviri au incurs [au provenit] de la următorii domni: familia Isopescu din loc, 15 cor., părintele Hostiuc din Carapciu, 7 cor., d-na Larion din Climouţ[i], 2 cor., d[l] învăţător Cojocar din Frătăuţ[i], 2 cor., d[l] Emanuil Samuşco din loc, 5 cor., d[l] Descher din loc, 1 cor., părintele Corduş, 2 cor., d[l] Vasile Marcu

442 *Ibidem.*

din Cernăuţ[i], 1 cor., familia Colomiţchi din Sirete, 2 cor., d[l] învăţător Colomiţchi din Sirete, 2 cor. Primească binefăcătorii aceştia cele mai călduroase mulţumiri.

Astfel, petrecerea a răuşit pe deplin!

Dă, Doamne, să ne vedem şi la anul cu bine!"[443].

Adunarea generală extraordinară a Cabinetului de lectură „Sentinela" din Sf. Onufrei [Mănăstioara-Siret] are loc duminică, în 27 august 1911, începând cu orele 3 p.m., cu următoarea ordine de zi: 1) Citirea şi verificarea protocolului de la prima adunare generală, ţinută în ziua de 3 mai 1908; 2) Raportul preşedintelui şi al consiliului de control asupra activităţii, cu privire la numărul membrilor activi şi averea societăţii; 3) „Incursele"; 4) Alegerea întregului comitet „din nou"; 5) „Eventuale". Semnează invitaţia de participare Sava Georgian, preşedinte, şi Ioan Ursachi, secretar II[444].

Cabinetul de lectură „Armonia" din Suceveni, districtul Storojineţ, îşi ţine adunarea generală duminică, în 27 august 1911, în localul propriu, cu următoarea ordine de zi: 1) Raportul despre activitatea şi starea societăţii în „anul expirat"; 2) Propunerile comitetului; 3) Alegerea comitetului nou; 4) „Eventuale"[445].

Cabinetul de lectură „Sentinela" din Sf. Onufrei îşi ţine adunarea generală pe anul 1911 la 27 august, la aceasta participând şi Societatea studenţească „Dacia", având statutul de „membră de onoare", prin Ch. Pridie şi Nic. Palamar. Noul comitet are următoarea componenţă: Sava Georgian, preşedinte; Ilie Androniciuc, vicepreşedinte; Ioan Broască, secretar I; Ioan a Alex. Ursachi, secretar II; Dumitru Ursachi, bibliotecar; Constantin Palamar, casier; George a Constantin Breabăn, econom; Dumitru Popescu, primarul localităţii, Constantin Ursachi a George, Ştefan Băncescul a Vasile şi Titus Bighei, controlori[446].

Societatea de lectură „Arboroasa" din Ipoteşti îşi ţine adunarea generală ordinară duminică, în 17 septembrie 1911. Comitetul societăţii, constituit pentru 1912, are următoarea componenţă: preotul I. Voloşciuc, preşedinte; conducătorul şcolar L. Burac, vicepreşedinte; învăţătorul V. Dumencu, secretar; învăţătorul I. Macovei, controlor; V. Cibereac, bibliotecar; cantorul Şt. Hladiuc, casier; amploiatul L. Burac, „econom". „Toată suflarea românească – se precizează în corespondenţa de presă – este rugată a sprijini din răsputeri această societate fie cu foi [periodice], fie cu cărţi de cetit"[447].

Cabinetul de lectură „Nicoară Hâra" din Zahareşti invită la adunarea generală, din 9 ianuarie 1912, la „orele 2 d.m.", în cancelaria comunală, cu

[443] *Ibidem, Din Volcineţ*, nr. 36, 18 august 1911, p. 10.
[444] *Ibidem.*
[445] *Ibidem*, nr. 37, 27 august 1911, p. 18.
[446] *Ibidem*, nr. 42, 24 septembrie 1911, p. 8.
[447] *Ibidem*, nr. 46, 15 octombrie 1911, p. 10.

următoarea ordine de zi: 1) Constituirea comitetului; 2) Schimbarea numelui cabinetului; 3) „Eventuale"[448].

Cabinetul de lectură „Stânca" din Roşa-Cernăuţi anunţă, printr-un comunicat al comitetului său, că duminică, în 31 decembrie 1911, este „aranjată" o şezătoare literar-muzicală, având următorul program: „1) Cuvânt de deschidere; 2) Cântece mixte, interpretate de corul şcolii primare din Roşa-Stânca, sub conducerea învăţătorului T. Cojocariu; 3) Declamări; 4) Poveşti spuse de gospodarul fruntaş George al lui Mihalache Bordian; 5) N. Piţu, doine şi hore interpretate la vioară, cu acompaniament; 6) Un cuvânt, de gospodarul Nicolai Voloşciuc. Începutul manifestării, la 5 ore d.m.", iar intrarea, 20 de bani pentru popor şi 50 de bani pentru „cărturărime"[449].

Societatea „Arcaşul" din Vatra Dornei, organizează, în ianuarie 1912, o „petrecere cu joc şi teatru" sub conducerea deputatului George Boancheş şi a preotului A. Lupaştean. Cu această ocazie, se joacă două „bucăţi de teatru": *Talpa iadului* şi *Tinereţe-nebuneţe.* Din ştirea de presă publicată, aflăm că „d-na Sofia Ionescu, Glicheria Forfotă, dl. Rotariu, P. Forfotă, G. Dragan, E. Nacu şi S. Negrea au jucat foarte bine şi nimerit rolurile lor". La această petrecere „a fost o mulţime mare de săteni şi cărturari din satele învecinate şi din România", iar „venitul curat" se varsă pentru cumpărarea de „haine la copiii sărmani" de la şcolile primare din Dorna, aceasta reprezentând o „frumoasă faptă"[450].

Cabinetul de cetire „Stânca" din Roşa-Cernăuţi „aranjează" duminică, 24 martie 1912, o „şezătoare muzical-literară" în sala „Internatului de Meseriaşi Români" cu următorul program: 1) cor mixt şi bărbătesc, condus de învăţătorul T. Cojocariu; 2) „declamări de flăcăi şi copii; 3) poveşti spuse de un gospodar şi copii; 4) D. Piţu, „cântece din vioară cu acompaniament"; 5) un cântec original din Stânca, cântat de flăcăii N. Olar, I. Pşeniţchi, Costachi Lechniuc şi Grigori Stefaniuc. „Începutul la orele 3 p.m.". „Tot românul binevoitor, care are în vedere propăşirea, binele şi încurăjarea la muncă a poporenilor", precizează comitetul de organizare, este rugat să participe la această şezătoare[451].

Comitetul Societăţii „Stejarul" din Horecea Urbană „aranjează" duminică, 5 mai st. n., „o petrecere poporală cu dans" în curtea economului Zaharie Cantemir din Horecea Urbană, Nr. 66, începând cu ora 2 p. m. Intrarea de persoană, pentru popor – 20 de bani, iar pentru inteligenţă, 50 de bani. Urmărind, în perspectivă, construirea unei case naţionale, societatea anunţă că primeşte „suprasolviri cu mulţumită", care „se vor publica pe cale ziaristică". Şi aici este evidentă preocuparea pentru buna organizare a manifestării: „La podul de fier

---

[448] *Ibidem*, nr. 57, 31 decembrie 1911, p. 10.

[449] *Ibidem.*

[450] *Petrecere poporală*, în „Vremea nouă", organ ţărănesc român, Cernăuţi, anul I, nr. 1, 1 februarie 1912, p. 7.

[451] *Şezătoare poporală*, în „Viaţa nouă", organ politic naţional, Cernăuţi, anul I, nr. 12, 23 martie 1912, p. 4.

de pe Strada Rusească vor aştepta trăsuri", pentru care se vor plăti câte 20 de bani de persoană, iar în caz de „vreme nefavorabilă" petrecerea se amână pentru duminica următoare, 12 mai[452].

Cabinetul de lectură „Mănăsterişte" „aranjează" duminică 19 mai 1912 „o mare petrecere poporală cu dans şi cântece" în grădina gospodarului Mihai Gherman, începând cu ora 2 p.m. Intrarea, 60 de bani de persoană. „Venitul curat" este menit pentru sprijinirea copiilor români din localitate. Anunţul mai cuprinde o precizarea, formulată în spiritul realităţilor vremii din Bucovina septentrională: „Tot românul e rugat a lua parte, deoarece suburbiul acesta e foarte grav periclitat". În caz de timp nefavorabil, se precizează în comunicatul comitetului organizator, petrecerea se amână pentru lunea Rusaliilor, 27 mai[453].

O scrisoare pusă la dispoziţia presei româneşti face referire la activitatea unui cabinet de lectură din preajma Cernăuţilor, oferind date şi informaţii preţioase: „Cabinetul de lectură «Stânca» din Roşa desvoltă - mulţumită unei conduceri bune - o activitatea foarte rodnică. [...] Cabinetul are o bibliotecă poporală de vreo 550 [de] cărţi - lucru atât de rar la noi! Zelul cu care au lucrat conducătorii şi membri[i] în aceşti câţiva ani de când există, a avut drept resultat o covârşitoare influenţă binefăcătoare asupra poporului din jur: în acel cotlon al Roşei sunt mai mulţi copii la şcoală decât în toate celelalte trei părţi ale Roşei; numărul analfabeţilor scade mereu. Cât de mult s-a lucrat de pildă numai în anul acesta: pân-acum s-au ţinut vreo 30 [de] şedinţe, s-au aranjat două şezători şi trei petreceri. Cea mai frumoasă a fost petrecerea de duminică, în 5 mai. Până cătră seară, popor mult a dansat şi s-a petrecut în voie bună la un loc cu intelectualii (preoţi, funcţionari, studenţi din toate societăţile academice, învăţători şi multe dame), iar cătră seară un cor bine instruit a executat un mic concert, începând cu un cântec religios: *Hristos a înviat.* Aşa ar trebui să fie totdeauna! Flăcăii Olar şi Pâşniţchi au declamat din Goga şi Coşbuc. O reuşită frumoasă, multumită armoniei depline ce e între preot (păr. Grig. Hostiuc), învăţători (T. Cojocariu, I. Palaghian etc.) şi popor"[454].

Cabinetul de lectură „Drăgoi" şi Societatea „Arcaşul" din Drăgoieşti „aranjează" în ziua de 12 iulie 1912, de Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel st. v., o „petrecere poporală" cu următorul program: „1) Dimineaţa la serviciul divin vor fi executate cântările liturgice de corul plugarilor; 2) La 12 ore începe petrecerea pentru popor în grădina proprietarului Iulian Petroaie; 3) La 5 ore va avea loc: a) concertul: coruri mixte şi bărbăteşti; b) teatru, jucat de copii; c) declamări; 4) La 8 ore p.m. începe dansul pentru inteligenţă în Şcoala poporală. Intrarea: 1 cor. - pentru inteligenţă, pentru popor şi studenţi - 50 bani. Venitul

---

[452] *Ibidem*, anul I, nr. 17, 27 aprilie 1912, p. 4.
[453] *Ibidem*, anul I, nr. 19, 11 mai, p. 4.
[454] *Ibidem*, anul I, nr. 21, 25 mai 1912, p. 7.

curat e menit pentru zidirea Casei Naţionale, o pătrime însă, pentru biblioteca copiilor"[455].

Societăţile „Arcaşul" şi „Trezirea" din Horodnicul de Sus „aranjează" duminică, 14 iulie 1912, st. n., o „petrecere poporală cu dans". Preţul de intrare: 1 cor. de persoană pentru inteligenţă şi 20 de bani pentru „poporeni". Începutul, „la 2 ore p.m. şi seara la 8 ore"[456].

Cabinetul de lectură „Munca" din Gălăneşti „aranjează" duminică 14 iulie, a treia zi după Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, o „petrecere poporală împreunată cu teatru, concert, declamări şi dans". „Piesele musicale – precizează comunicatul de presă – le va executa corul mixt al plugarilor din loc. Locul petrecerii e Şcoala poporală. Seara va afla loc o convenire socială. Întrarea pentru inteligenţă 1 cor., pentru poporeni şi studenţi 20 bani. Venitul curat e menit parte pentru şcolarii sermani din loc, parte pentru clădirea unei case naţionale"[457].

Societatea „Sentinela rezeşească" din Costeşti „aranjează" duminică, 14 iulie 1912, în Căbeşti „o petrecere poporală" în casa lui Alexandru Bohatereţ. Intrarea: 50 de bani pentru popor şi 1 coroană pentru inteligenţă[458].

Cabinetul de lectură „Mihai Viteazul" din Măriţei organizează o colectă de bani „pentru clădirea unei case naţionale". Într-o notă, comitetul cabinetului consemnează în vara aceluiaşi an:

„Cu bucurie trebuie să constatăm că publicul român a înţeles pe deplin glasul bieţilor măriţieni. Dovadă sunt colectele făcute până acum. D[l] Gherasim Buliga, cond[ucătorul] Şcoalei Norm[ale] din Cernăuţi a colectat pe lista nr. 3 suma de 11 cor., 30 bani; Trifon Falat, înv[ăţător] în Drăgoieşti pe lista nr. 33 suma de 26 cor., 70 bani; Vichenti Jemna, prof[esor] la Liceul din Suceava pe lista nr. 53 suma de 18 cor. şi d-ra Elisa Jemna, învăţătoare în Voloca pe D[erelui] pe lista nr. 44 suma de 50 cor. Pe lista nr. 73 a donat d. Emanoil cav. de Costin 10 cor., iar d. Alex. Cav. de Grigorcea 20 cor.

Mulţumim tuturor acelora cari ne întăresc în nădejdile noastre, pentru a duce lupta împotriva [primejdiei] ucraine"[459].

Cabinetul de lectură „Luceafărul" din Camenca „aranjează" în Petreceni, la 21 iulie st. n., o „petrecere poporală împreunată cu teatru, recitări şi dans", la care este invitată „toată suflarea românească". Invitaţia la „această primă petrecere" în Petreceni, atenenţă [parte] a comunei Camenca, „atât de persecutată de ruşi", în care s-a deschis un curs particular pentru învăţarea limbii române", se adresează în mod deosebit „binevoitorilor românilor", în vederea sprijinirii cursului. „Pentru oaspeţi de către Cernăuţi, Suceava,

---

455 *Petreceri*, în „Vremea nouă", anul I, nr. 24, 11 iulie 1912, p. 7.
456 *Ibidem.*
457 *Petrecere*, în „Viaţa nouă", anul I, nr. 25, 23 iunie 1912, p. 5.
458 *Ibidem*, anul I, nr. 27, 7 iulie 1912, p. 4.
459 *Ibidem*, *O casă naţională în Măriţei*, anul I, nr. 29, 21 iulie 1912, p. 4.

Storojineţi şi Ciudei – precizează organizatorii – vor aştepta trăsuri la trenurile de la amiazi, la cea mai apropiată gară, Hliboca"[460].

Societatea „Dumbrava" din Volcineţ „aranjează" duminică, 28 iulie st. n., o „petrecere poporală îmbinată cu teatru, concert, dans şi alte surprize": „Începutul la orele 3 p.m. Întrarea: pentru intelectuali – 1 cor., pentru poporeni – 20 bani. Petrecerea nu se va amâna la niciun caz de timp nefavorabil"[461].

Societatea „Arcaşul" din Cacica „aranjează" duminică, 4 august st. n. 1912, „o mare petrecere poporală îmbinată cu teatru, declamări, concert, dans şi alte surprize" în „Sala spaţioasă" Pilgerheim. Pentru petrecerea, „fără invitări speciale", programată pentru ora 2 p.m., care „nu se amână la niciun caz de timp nefavorabil", intrarea este de 1 cor. pentru intelectuali şi 50 de bani pentru popor. Având în perspectivă clădirea unei case naţionale, organizatorii anunţă că se vor primi „suprasolviri cu mulţumită", care se vor publica „pe cale ziaristică"[462].

Cabinetul de lectură „Hâra" din Zahareşti „dă o mare petrecere poporală împreunată cu dans" duminică, 4 august st.n. 1912, în Şcoala poporală. Pentru inteligenţă intrarea este de 1 cor., iar pentru popor – 60 de bani. „Venitul curat" este destinat pentru „sprijinirea copiilor sermani" din localitate[463].

Societatea „Arcaşul" din Părhăuţi „aranjează" în „ograda agricultorului" Pamfil Ignatescu „o petrecere îmbinată cu teatru şi dans". Intrarea pentru intelectuali este de 1 cor., iar pentru ţărani – 50 de bani". O precizare aparte, faţă de anunţurile altor „petreceri poporale" asemănătoare: „bufetul va fi bine îngrijit"[464].

Cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna invită pe cei doritori la „petrecerea poporală" care „se aranjează" duminică 11 august, la orele 2 d.m., pe „tolocuţa de lângă Casa comunală în Crasna-Ilschi, iară seara în sala Palatului Naţional". Preţul de intrare: pentru inteligenţă 1 cor., pentru „poporeni" 20 de bani. Cu această ocazie „suprasolviri se primesc cu mulţămită"[465].

Cabinetul de lectură „Arboroasa" din Ipoteşti „aranjează" de „Sânta Marie"/Adormirea Maicii Domnului, 28 august st. v., la ora 2 p. m., „o mare petrecere poporală cu concert, teatru, declamări şi dans", la care este invitată „toată suflarea românească". Petrecerea are loc lângă şcoală, iar „venitul curat" al acesteia este destinat pentru „cumpărarea de cărţi pentru cabinet"[466].

Societatea de lectură „Mihai Viteazul" din Marginea „aranjează" sâmbătă, 21 septembrie st. n. 1912, „o petrecere poporală împreunată cu teatru, decla-

---

[460] *Ibidem, Petreceri,* anul I, nr. 25, 18 iulie 1912, p. 6.
[461] *Ibidem.*
[462] *Ibidem, Petreceri,* anul I, nr. 27, 1 august 1912, p. 8.
[463] *Ibidem.*
[464] *Ibidem.*
[465] *Ibidem, Cabinetul de lectură „Unirea" din Crasna,* anul I, nr. 28, 8 august 1912, p. 7.
[466] *Ibidem, Petrecere,* anul I, nr. 30, 22 august 1912, p. 30.

mări şi dans" în şcoala primară din localitate. „Venitul curat" al petrecerii este destinat pentru înfiinţarea unei „biblioteci poporale"[467].

Materialele de presă referitoare la cabinetele de lectură, dar şi la alte forme de sociabilitate, cercetate de noi, se evidenţiază printr-o diversitate de informaţii, menite a ne facilita înţelegerea epocii în plenitudinea paradigmei sale culturale. Iată doar un exemplu, credem noi, convingător: „Cu toate excentricităţile în genul colorilor, cu toate meşteşugurile din retortele chimice, cari dau materiilor pentru haine cele mai imposibile nuanse [nuanţe] de coloare, suntem veseli de a putea anunţa că moda se reîntoarce la natură, doarece coloarea albă, frumoasă şi candidă, va predomni moda din anul acesta. Toată fiinţa, începând de la copile fragede până la matronă va purta coloarea albă. E adevărat că se poartă mătasă de Shantoung în liliciu-albastru ca păunul şi arămiu, apoi postavuri de lână în auriu şi pânzării de in în grin deschis, dar albul predomneşte"[468].

Cabinetele de lectură, numite şi „societăţi de lectură", „societăţi de cetire", „întruniri de cetire", „case de cetire", „şcoala celor vârstnici", iau fiinţă în Bucovina în temeiul *Legii de asociere*, din 15 septembrie 1867. Apărând masiv abia după 1890, cabinetele de lectură ale românilor din Bucovina se înfiinţează, după model german, în majoritatea comunelor rurale şi urbane. Numărul acestora creşte mereu spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea. În 1899, potrivit „Călindariului poporului bucovinean pe anul bisect 1900", „Rediget şi edat" de „Deşteptarea", anul XIII, p. 99-106, erau în Bucovina 56 de cabinete de lectură, în 1905 sunt consemnate aici 87, iar la sfârşitul anului 1912 numărul acestora trece de 100.

După 1910, în viaţa societăţii bucovinene apar provocări noi, ce se resimt şi în activitatea cabinetelor de lectură ale românilor.

Un articol critic, publicat de profesorul Vasile Greciuc [Grecu] în 1911, reprezintă o radiografie a societăţii româneşti din Bucovina, cu precădere a celei din lumea satelor, şi propune un proiect de revigorare a activităţii cabinetelor de lectură.

---

[467] *Producţiuni şi petreceri*, în „Viaţa nouă", anul I, nr. 37, 15 septembrie 1912, p. 6.

[468] *Coloarea modernă în vara anului 1909*, în „Patria", anul IV, nr. 35, 10 iunie 1909, p. 3. Complementar, trecerea de la ştirea privind vestimentaţia „la modă" la reclamă surprinde prin naturaleţe şi lipsa de ostentaţie: „Din toate raporturile de modă se vede că coloarea albă va predomni la hainele damelor. Cu toate că ea e binevăzută, trebuie de dat seama că coloarea albă e numai atunci frumoasă, când ea este albă ca ghiocul. De aceea se recomandă la curăţirea acestor haine săpunul «Lebăda», săpunul consistent de Kali a[l] lui Schicht. Acest săpun perfect curăţă şi cele mai fine materii, fără ca să le atace. Este egal ori de ele sunt de mătasă, lână sau in. Săpunul «Lebăda» le face albe ca ghiocul. Săpunul «Lebăda» dă albiturilor coloritul cel mai curat şi fin. Să se observe pe învălitoarea săpunului «Schicht» instrucţiunea de care avem să ne folosim" (*O observare la coloarea modernă*, în „Patria" anul IV, nr. 37, 17 iunie 1909, p. 3).

În partea sa introductivă, autorul se referă la „lipsa de bani" şi „lipsa de carte", cele „două mari rele" din „era cabinetelor de lectură":

„Avuţia minţii şi a banului sunt puterea de viaţă a unui popor. Averea bunurilor materiale, banii, te fac să ai ce îmbrăca bine, să ai cu ce te hrăni îndestulat, să ai un trup sănătos şi voios. Cunoştinţa de carte te face cu o minte bogată şi luminată, cu o judecată tot mai limpede de a deosebi binele de rău, cu o inimă mai bună şi mai aleasă.

Întru amândouă direcţiile era şi este încă foarte mult de lucru la neamul nostru românesc din Bucovina. Majoritatea covârşitoare – putem însă spune cu cuget împăcat, excepţiile fiind disparente –, românii acestei ţeri nu ştiu destul de bine să-şi agonisească avutul trebuincios, nu ştiu să-l întrebuinţeze, nu ştiu să-l păstreze, nu ştiu să-l sporească. Dovada e sărăcimea numeroasă de pe la oraş şi sate a românilor. Şi [faptul] că toţi şi-ar putea agonisi un trai îndestulat, o dovedesc străinii, nu puţini, ce curg la noi pe zi ce merge, şi toţi trăiesc destul de bine în asămănare cu noi, şi rar care din ei îşi aduce aminte să se întoarcă de unde a venit.

Cu cunoştinţa de carte, care ar avea să-i nobiliteze inima, să-i lumineze mintea şi s-o îmbogăţească cu cele bune şi folositoare, ferindu-l de rele, e şi mai rău la poporul nostru. Analfabeţi ca la noi, la nimeni, doară de rutenii de se ţin de noi. Şi şcoala prin comunele noastre face poporului nostru multă cheltuială de bani şi de timp. Folosul însă e mic, fiind întocmirea şcolii pe la sate cu totul nepractică. De aceea ţăranul de cele mai multe ori plăteşte mai bine pedepse sau şede închis decât să-şi trimită copilul la şcoală, nevăzând niciun folos în urma aceasta. Iar majoritatea celor ce umblă la şcoală uită peste câţiva ani a ceti şi scrie, dacă vreun prilej norocit nu a scăpat pe vreunul de acesta; iar cei ce mai ştiu ceti, au alt nenoroc, şi anume că nu au ce ceti.

Poporul nostru sufere deci şi de sărăcia minţii şi de sărăcia banului. De aceea pe cei mai mulţi din ei îi vezi rău îmbrăcaţi şi veştezi la faţă, fără cunoştinţă de carte, neştiind nici cine sunt, nici ce pot, neştiind nici ce drepturi şi îndătoriri au. Unica hrană sufletească ce o are poporul nostru sunt doară predicele din biserică ale preoţilor. Durere, trebuie să amintim, însă, că nu-s puţini preoţi pe la sate cari nu ştiu preţui înde[a]juns predica, prin care s-ar putea face atâţia oameni mai buni şi mai fericiţi. Sunt atâtea biserici în cari se predică doar de Paşti şi de Crăciun.

Oamenii noştri conducători au văzut aceste două mari rele: lipsa de bani şi de carte, de cari sufere poporul nostru atât de mult, şi s-au gândit serios cum ar afla mijloace de ajutorare. Şi mai întâi li-a venit în minte un mijloc prin care au crezut că vor putea combate cu succes întunerecul neştiinţei de pe la sate. Şi, astfel, s-a inaugurat la românii din Bucovina era întemeierii cabinetelor de lectură, cari existau de mai înainte acum la rutenii din această ţară. Şi cu mare entuziasm şi zel se întemeiau aceste case de cetire pentru poporul de la ţară, şi mari speranţe s-au legat de ele, speranţe cari nu s-au mai împlinit.

Azi, colo şi colo de se mai aude de un cabinet de lectură că dă în lunile de vară o petrecere poporală. Puţine de tot au reuşit să-şi clădească o casă naţională şi să înfiinţeze în sat o viaţă culturală mai trainică. Cele mai multe cabinete de lectură ale satelor noastre, însă, a căror menire a fost descrisă atât de frumos şi înduioşător de

A[l]. Vlahuţă într-un număr al «Sămănătorului» din anii dintâi, dorm şi par a nu mai voi să se trezească sau duc o viaţă asemenea morţii"[469].

Ca reacţie de răspuns, în Bucovina se înfiinţează bănci de tip Raiffeisen, care trec curând „în mod serios" la „organizarea şi întrunirea [...] într-o centrală", aceasta având rolul de a îndruma comunităţile româneşti spre „o viaţă economică de valoare", în cadrul căreia să se producă „o creştere economică [a] ţăranului nostru", printr-o educaţie a „depunerilor spre fructificare":

„După vreo câţiva ani, apoi, li-a venit în minte conducătorilor noştri şi un mijloc împotriva sărăciei, şi anume: intemeiarea de bănci populare după sistemul lui Raiffeisen, pentru a căror intemeiare o viaţă de om a trebuit să se jertfească. O datorie sfântă a băncilor noastre raiffeis[s]iane şi a centralei lor e să se ridice din venitul lor curat, destul de frumos, ce-l realisează, un monument de marmură pe mormântul nefericitului în viaţă şi a fericitului întru pomenire Grigori Filimon[470]. Soartea acestor bănci era să fie cât pe aci ace[e]aşi ca a cabinetelor de lectură. Fiind însă efectul unei

[469] Vasile Greciuc, *O centrală a cabinetelor noastre de lectură*, în „Foaia poporului", anul III, nr. 17, 14 aprilie 1911, p. 5.

[470] Grigore Filimon vede lumina zilei la 23 iunie 1869, la Plavalari, districtul Suceava, fiind al doilea din cei cinci copii ai ţăranilor Ilie şi Maranda Filimon. La îndemnul preotului paroh din sat, Ambrozie Popovici, studiază la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1880-1887) şi la Facultatea de Litere de la Universitatea Francisco Josefină din Cernăuţi (1887-1892). La Cernăuţi, activează în cadrul Societăţii studenţeşti „Junimea", devenind preşedinte al acesteia în 1891-1892, iar ulterior membru emeritat. După absolvirea facultăţii, activează o vreme în învăţământ, ca profesor suplinitor pentru latină, greacă şi germană, apoi se dedică unei intense activităţi de organizare a sistemului cooperatist. Sprijinit de câteva personalităţi ale vieţii din Bucovina (George Popovici, preotul Mihai Bendevschi, profesorul Vasile Găină, medicul Ioan Volcinschi, baronul Nicu Mustaţă, Iancu şi Tudor Flondor), înfiinţează în perioada 1899-1905 peste o sută de bănci rurale de tip Raiffeisen, organizate într-o adevărată reţea bancară. Astfel, în 1902, el reuşeşte să pună bazele *Centralei Însoţirilor Româneşti de Credit din Cernăuţi*, care are în subordine 57 de bănci şi îşi începe activitatea în iunie 1903. Acste bănci rurale, create după sistemul introdus de Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888), acordă împrumuturi cu dobânzi mici pentru locuitorii satelor, având un rol important în societatea din Bucovina vremii. Grigore Filimon, „creatorul cooperaţiei de credit a românilor bucovineni", de numele căruia este „strâns legată marea mişcare de regenerare economică şi culturală a ţăranului din Bucovina – cum susţine George Tofan –, adevărat apostol al emancipării economice a românilor bucovineni, se stinge din viaţă la 5 octombrie 1905, la Cernăuţi. Vezi, între altele: George Tofan, *Mişcarea poporală din Bucovina*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul III, nr. 4, aprilie 1906, p. 76-81; Ion Grămadă, *Din împărăţia morţilor*, în „Patria", Cernăuţi, anul V, nr. 42, 26 iunie 1910, p. 1-3; Aurel Morariu, *Grigorie Filimon (23 iunie 1869-5 oct. 1905)*, în „Făt-Frumos", Cernăuţi, anul X, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1935, p. 165-177 (şi în extras, tot în 1935); Ioan Cocuz, Dumitru Cucu, *Băncile şi creditul funciar românesc în Bucovina (1840-1918)*, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii-Bucovina Viitoare, 1999, p. 69-95; Emil Satco, EB, I, 2004, p. 371.

stări rele economice la un popor imediat mai tare simţit, s-au gândit oamenii noştri în mod serios la organizarea şi întrunirea acestor bănci într-o centrală, care avea să grijească a procura singuraticelor bănci de pe la sate mijloacele necesare, cari formează şi susţin viaţa unei bănci, şi să îngrijească de un control riguros, care să garanteze bunul mers al acestora. Ideea aceasta a unei centrale nu numai că a scăpat singuraticele bănci de la o adormire aproape sigură, ci le-a dat chiar posibilitatea să înjghebe o viaţă economică de valoare, şi, ceea ce e mai însemnat, le-a înlesnit să dea, cu încetul, o creştere economică ţăranului nostru. Numai ar trebui ca, în punctul acesta, directorii şi vist[i]ernicii băncilor săteşti să puie cel mai mare preţ pe depuneri, nu numai pe împrumuturi, şi să îndemne pe ţărani la depuneri, fie aceste cât de mici se poate. Căci în privinţa aceasta trebuie mai ales şcolit ţăranul nostru. Cei mai mulţi dintre ei nu au altă ideie despre o bancă decât că e un institut de unde poţi lua bani, câţi îţi dau, şi pe cari îi dai înapoi, când poţi, nu când trebuie; şi, când îi spui că banca primeşte şi bani de ai lui, ca depuneri spre fructificare, se uită la tine parcă n-ar avea încredere în bancă"[471].

Profesorul Vasile Grecu propune, după acest model, „o centrală a tuturor cabinetelor de lectură", care să antreneze principalele instituţii culturale ale satului, biserica şi şcoala, în educarea ţăranului român, conducându-l la „conştiinţa naţională luminată, conştiinţa de demnitatea sa de om, minte bogată în cunoştinţe folositoare şi morale, ştiinţă despre datoriile şi drepturile sale şi o inimă educată":

„Şi, precum o centrală a băncilor raiffeisiane a fost singurul mijloc de scăpare al lor şi le-a condus la o activitate rodnică pe terenul economic, astfel şi o centrală a tuturor cabinetelor de lectură, cari există prin satele noastre şi cari se vor mai înfiinţa, este numai singurul mijloc de scăpare şi înviare al adormitelor noastre cabinete de lectură, cari sunt băncile raiffeisiane sufleteşti ale poporului nostru şi cari ar trebui trezite numaidecât la cea mai rodnică activitate pe terenul intelectual; căci, cu cât mai încet şi mai puţin simţitor, în raport cu urmările imediate ale sărăciei, apar urmările întunerecului neştiinţei de pe la sate, cu atâta sunt mai nenorocite şi cu atâta mai greu se pot desrădăcina mai târziu. Numai în urma întunerecului neştiinţei am pierdut noi sute de mii de suflete româneşti în valurile rutenismului; şi pentru deşteptarea măcar a unei părţi din ei şi a celor primejduiţi ne trebuie sforţări uriaşe. În schimb, însă, un ţăran, cu conştiinţă luminată prin carte despre naţionalitatea sa, se înstrăinează mai greu chiar decât un intelectual, neavând el din înstrăinarea sa avantajele ce le are un intelectual înstrăinat. Numai în urma întunerecului neştiinţei o mulţime de ţărani de ai noştri umplu criminalele şi cârşmele şi se feresc de şcoală şi biserică şi de povăţuitorii lor înspre bine.

Conştiinţa naţională luminată, conştiinţa de demnitatea sa de om, minte bogată în cunoştinţe folositoare şi morale, ştiinţă despre datoriile şi drepturile sale şi o inimă educată trebuie să le aibă ţăranul român. Aceste toate i le poate da, cu ajutorul bisericii şi a[l] şcolii, numai o lectură de cărţi religioase morale, apoi de orişice fel, numai să fie bine alese, o lectură care să dureze toată viaţa. Şi această lectură o pot înlesni gospodarilor noştri, dintre cari mai ales cei tineri arată mult dor de cetit, numai

[471] *Ibidem*, p. 5-6.

cabinetele de lectură, pentru al căror trai îmbelşugat ar avea să se îngrijească centrala lor. Aceasta ar avea să le puie la disposiţie, îndeajuns şi ieftin, cărţi alese, să îngrijească de un bibliotecar potrivit şi conştiincios din satul cabinetului, un post care, pentru încurajare, ar putea fi remunerat cu o sumă disparentă (10-20 cor. anual), mai ales dacă bibliotecarul va fi ţăran. În sfârşit, centrala să aibă îndatorirea de a controla mersul bibliotecii, căci acesta e sufletul cabinetului, cel puţin de două ori pe an, pentru a promova bunul mers al ei şi pentru a înlătura eventualele piedeci"[472].

Nutrind convingerea că „pavăza sufletului românesc" este cartea şi că prin „răspândirea ei în păturile cele mai largi pot fi „resolvite [rezolvate], ce-i drept, mai cu încetul, însă cel mai temeinic, şi problema naţională şi politică şi câte de toate mai sunt", autorul afirmă că centrala cabinetelor de lectură „trebuie înfiinţată numaidecât", propunând ca Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina să fie Centrala cabinetelor de lectură, care să-şi asume şi răspunderea organizării:

„Numai cartea poate fi pavăza sufletului românesc şi prin răspândirea ei în păturile cele mai largi pot fi resolvite [rezolvate], ce-i drept, mai cu încetul, însă cel mai temeinic, şi problema naţională şi politică şi câte de toate mai sunt. Să nu mai ţinem lumina sub oboroc, ci s-o punem pe locul cel mai înalt, ca s-o poată vedea şi cel din urmă [om] spre fericirea şi mântuirea neamului.

Deci centrala cabinetelor noastre de lectură trebuie înfiinţată numaidecât, căci şi aşa e destul de târziu. Organizaţia în detaliu şi forma rămân de discutat, fie că se întemeiază o societate nouă, fie că se ia iniţiativa ca toate cabinetele de lectură să se înscrie în Societatea pentru Cultură şi Literatură, devenind astfel aceasta centrala lor şi instituind ea un subcomitet anume pentru aceasta"[473].

Finalul articolului reprezintă o pledoarie pentru „o lectură sănătoasă şi statornică la poporul nostru", pregătită prin organizarea „în mod serios şi temeinic" a Centralei cabinetelor de lectură ale românilor din Bucovina şi dăruire în munca dezinteresată şi concertată pentru „luminarea neamului":

„Dacă vom avea odată un popor şcolit şi luminat pân[ă] la cel din urmă lucrător, atunci nu mai avem frică absolut de nimică pe lumea aceasta, ce ne-ar putea stânjeni viaţa şi fericirea noastră de popor. Şi şcoala nu-l poate ocroti pe om toată viaţa sa; şcolii noastre de pe la sate, care abia îţi dă începuturile elementare, trebuie să-i sară în ajutor bibliotecele cabinetelor de lectură, cari ar fi o continuare pentru toată viaţa a şcolii primare, scăpându-i astfel pe cei mai mulţi de a uita în scurt timp ce au învăţat acolo. Şi ar fi fericit poporul nostru, dacă unul dintre deputaţii săi, mai ales cei din Dietă, ar avea înţelegere pentru ideea aceasta şi i-ar jertfi toată activitatea sa de deputat, precum alt deputat, spre cinstea lui, şi-a jertfit toată activitatea sa centralei băncilor raiffeis[s]iane.

Trebuie de grijit pentru o lectură sănătoasă şi statornică la poporul nostru, căci cu o conferinţă pe an, ţinută tot în al cincilea sat, şi cu lectura, de multe ori dăunătoare,

[472] *Ibidem*, p. 6.
[473] *Ibidem*, p. 6-7.

ce o oferă gazetele noastre politice, nu se poate lumina şi educa un popor, luminare şi educare fără care e mort. Mi se va spune: avem cărţi şi foi foarte puţine, potrivite pentru astfel de biblioteci. Voi răspunde: cele foarte puţine, câte sunt, nu sunt cetite nici pe a zecea parte, neputând ajunge unde li-i menirea lor.

Şi acum mă bucur mult că aceste cuvinte vor apărea în «Şcoala» şi vor fi cetite de ochii dornici de muncă ai multor învăţători tineri, entusiasmaţi de a fi folositori neamului lor. Partea cea mai bună îşi vor alege-o, dacă vor lăsa totul de o parte şi orele lor libere le vor jertfi pentru învierea, bunul mers şi îmbogăţirea puţinului de bibliotecă ce se află la cabinetul de lectură din satul lor, până va veni în scurtă vreme pe lume centrala cabinetelor să organiseze totul în mod serios şi temeinic.

Avem aproape în fiecare sat doi până la şase învăţători; cel mai tânăr dintre ei poate s-o facă aceasta uşor, câştigându-şi cel mai mare merit pentru luminarea neamului său. Ştiu prea bine că aice greutatea cea mai mare e neregularitatea mare cu care se restitu[i]esc cărţile, dintre cari multe se şi pierd. Însă să nu desperăm, [deoarece] poporul se va deprinde cu încetul la ordine. Şi, în sfârşit, menirea unei cărţi nu e să steie frumos legată şi curată în dulap, ci să se facă ferfeniţă de mult ce se ceteşte. De câte ori o carte bună şi folositoare, împrumutată între ţărani, ţi se va pierde, şi peste luni sau ani de zile vei afla-o, soioasă şi ruptă de atâta cetit, la unul c[are] nici nu mai ştie de unde o are, să te simţi cel mai mulţumit, căci numai acea carte şi-a avut soartea cea mai fericită, împlinindu-şi în calea ei cel mai bine menirea ce i-a fost dată"[474].

Tot în temeiul *Legii de asociere*, din 15 septembrie 1867, se desfăşoară activitatea de înfiinţare a *Ligii românilor în Bucovina*, despre care se vorbeşte într-un articol din „Călindarul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, p. 127-128. Potrivit acestui articol, această nouă formă de asociere este „o societate naţională română", înfiinţată în anul 1908, la Suceava, şi are drept scop „de a promova binele poporului român în Bucovina, mai cu samă însă a sprijini elementul român şi coloniştii români în localităţi cu populaţiune mixtă". Liga, se menţionează în continuare, „va îndemna pe toţi românii la o conlucrare neobosită şi bine organizată pentru bunăstarea morală şi materială a poporului român": „Întărirea simţului naţional şi creşterea de bărbaţi independenţi, cari în toate întreprinderile lor să aibă numai un singur motiv, adecă: progresul poporului român în Bucovina, aceasta este ţinta şi idealul Societăţii «Liga românilor în Bucovina»"[475].

Pornind de la constatarea că românilor din Bucovina le „lipseşte organizaţia naţională", Liga românilor în Bucovina îşi asumă obligaţia de „a nu se ocupa nicicând cu afaceri politice", promovând exclusiv „ide[e]a că între fanatismul diferitelor partide politice simţământul naţional nu mai are chip" şi

---

[474] *Ibidem*, p. 7.

[475] *Liga românilor bucovineni*, articol nesemnat, în „Călindarul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909". Redigreat şi edat de Eugen Neşciuc, XXII, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană [1908], p. 127.

cerând de la „toţi membrii societăţii un caracter neprihănit şi simţăminte naţionale nobile, fără orice şovăire".

Comitetul central al Ligii se află în Suceava, pe Strada Francisc Iosif 13. Liga are filiale în teritoriu, angajate în „organizarea socială" a românilor bucovineni. Putea fi membru (membră) al (a) Ligii „fiecare român sau română, care voieşte să sprijinească scopurile societăţii şi se anunţă în scris comitetului central", plătind „o taxă minimală" de 2 coroane pe an:

„Toţi românii din ţară ar trebui să se înscrie ca membri în Liga românilor, căci pe toţi [ar trebui] să ne tragă inima să sprijinim [pe] confraţii noştri ce se află în nevoie.

Preoţii şi învăţătorii satelor şi a[i] oraşelor, profesorii, amploiaţii şi funcţionarii instituţiunilor publice ai statului, ai ţării şi ale celorlalte institute, vornicii şi membrii comitetelor comunale, toţi aceştia sunt în prima linie datori a face parte din această societate"[476].

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc, publică articolul *Consiliul cultural al ţării în Ducatul Bucovina*, p. 85-93. Înfiinţat în temeiul Legii provinciale din 30 iulie 1900 şi intrat în activitate în 1901, *Consiliul cultural* al ţării din Ducatul Bucovina are menirea „să apere şi să reprezinte întru toate interesele economice şi să le sprijinească după mijloacele ce-i stau la îndemână". Atribuţiile sale principale sunt: 1) „a-şi da părerea în afaceri ale culturii ţării, fiind provocat la aceasta de Guvern sau de Comitetul ţării"; 2) „a face singur propuneri Guvernului sau Comitetului ţării în afaceri ale culturii ţării"; 3) „a sprijini activitatea însoţirilor economice districtuale şi a altor însoţiri din ţară, cari, după statutele lor, ţintesc la cultivarea şi promovarea culturii ţării peste tot, sau a unor ramuri sau industrii anumite".

Sediul *Consiliului cultural* al ţării se află la Cernăuţi şi este format din: 1) preşedinte şi vicepreşedinte, numiţi de către împărat pe o perioadă de şase ani; 2) un membru din Comitetul ţării; 3) referentul pentru cultura ţării de la Guvern; 4) inspectorul pentru cultura ţării; 5) doi membri nominalizaţi de către Ministerul de Agricultură; 6) doi membri nominalizaţi de către Comitetul ţării; 7) conducătorii însoţirilor economice districtuale; 8) membrii trimişi din partea altor societăţi, pe baza împuternicirii speciale primite de la Ministerul de Agricultură. Toţi membrii Consiliului cultural al ţării se numesc pentru o perioadă de şase ani şi nu sunt remuneraţi. Cei menţionaţi la punctele 1-6 formează Comitetul stabil (permanent) al Consiliului cultural al ţării, care are ca obligaţii să poarte agendele consiliului şi să ţină şedinţe lunare, ale căror protocoale se publică în foi speciale agricole („Agricultoriul").

Consiliul cultural al ţării ţine în fiecare an câte o adunare generală, la care participă toţi membrii precizaţi la punctele 1-8, şi discută despre „afa-

[476] *Ibidem*, p. 128.

cerilor" / problemelor stabilite de *Comitetul permanent* (stabil), dar şi despre propunerilor venite din partea însoţirilor districtuale, precum şi din partea societăţilor special reprezentate în Consiliul cultural al ţării.

Consiliul cultural al ţării are ca „organe directe de ajutor" următoarele „însoţiri economice" (asociaţii, întovărăşiri, societăţi economice) districtuale: Cernăuţi-oraş, Cernăuţi-district, Câmpulung, Coţmani, Gura Humorului, Rădăuţi, Siret, Storojineţ, Văşcăuţi, Vijniţa şi Zastavna, precum şi toate casinele (cercurile, cluburile) şi societăţile economice.

Însoţirile economice districtuale formează „adevărata legătură între Consiliul cultural al ţării şi poporaţiunea agricolă". „Treaba lor – se precizează în documentar – este de a studia toate momentele cari au influinţă asupra purtării economiei, a afla mijloace în contra înrâurinţelor dăunăcioase, a îndruma şi perfecţiona organizarea economică a ţăranilor, a ţine adunări şi desbateri pentru povăţuirea membrilor ş. a."[477]

Însoţirile districtuale sunt „corporaţiunile chemate în prima linie ca să facă singure propuneri şi să-şi deie părerea în afaceri de natură economică", „să observe şi să întreprindă totul ce poate promova cultura ţării în districtul lor". Într-o „astfel de cooperare ideală", redactorul calendarului, pe care noi îl considerăm ca autor al documentarului, afirmă că „se poate acuma observa un progres aproape în toate ramurile economiei" din Bucovina: „Toate întocmirile şi îndreptările moderne, prin cari se rădică rentabilitatea economiei sau a unor părţi ale ei şi cari în părţile apusene ale Monarhiei noastre, de ani întregi, sunt probate şi folosite, se introduc – deşi numai cu încetul – şi la noi, eară aceasta mai ales în urma sprijinului puternic al Consiliului cultural al ţării. Aproape în tot anul se fac întocmiri noue [noi] pentru folosul economilor şi tot aşa creşte şi necesitatea de subvenţiuni, cari se dau după putinţă şi cât ajung mijloacele"[478].

„Progresul însemnat", înregistrat în activitatea *Consiliului cultural* al ţării, este reliefat, în continuarea documentarului, prin prezentarea subvenţiilor acordate de stat şi de guvernul Ducatului şi întrebuinţate în anii 1902 şi 1907. Valorile menţionate sunt în coroane. Reproducem *ad litteram* cele două evidenţe.

A. Subvenţiuni primite de la stat		
I. Promovarea învăţământului în economie		
1. edarea de foi economice în cele trei limbi ale ţării.........	2 000 (1902)	3 000 (1907)
2. cursul de grădinărit..........	1 000 (1902)	1 100 (1907)
3. stipendii pentru elevii agronomiei..........	1 000 (1902)	1 000 (1907)
4. prelegerile conferenţiarilor agronomiei..........	1 000 (1902)	– (1907)
5. cursul pomologic pentru învăţători..........	– (1902)	650 (1907)

477 *Consiliul cultural al ţării în Ducatul Bucovina*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910". Redigeat şi editat de Eugen Neşciuc, XXIII, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1909], p. 85.

478 *Ibidem*, p. 86.

6. două stipendii pentru studenţii lăptăritului	– (1902)	600 (1907)
7. două stipendii pentru cursul albinăritului la Viena	– (1902)	400 (1907)
II. Promovarea însoţirilor economice districtuale	– (1902)	4 000 (1907)
III. Pentru creşterea de vite cornute:		
1. cumpărare de tauri	12 800 (1902)	16 600 (1907)
2. expoziţii de vite cornute	4 309 (1902)	3 400 (1907)
IV. Pentru creşterea de animale de casă:		
1. creştere de porci şi albine (1 800 + 200)	2 200 (1902)	7 000 (1907)
V. Pentru lăptărit	3 500 (1902)	– (1907)
VI. Pentru sămănături		
Procurare de seminţuri	2 000 (1902)	6 000 (1907)
VII. Pentru gunoit		
1. locuri modele pentru gunoi		2 500 (1907)
2. încercări de gunoire		2 000 (1907)
3. procurarea gunoiului (pt. 1902, cumulat 1–3)	2 000 (1902)	3 500 (1907)
VIII. Pentru promovarea grădinăritului:		
1. subvenţiuni pentru şcoli de pomi	700 (1902)	
2. pentru feliurite subvenţii (pt. 1907, cumulat 1–2)	2 435 (1902)	6 000 (1907)
3. pentru cultura vielor	272 (1902)	400 (1907)
IX. Subvenţiuni pentru maşini agricole	2 000 (1902)	4 000 (1907)
X. Subvenţiuni pentru clădiri de grajduri	– (1902)	3 000 (1907)
XI. Pentru vaccinări contra orbalţului	– (1902)	1 000 (1907)
Total („la un loc”)	*36 295 (1902)*	*66 150 (1907)*
deci mai mult cu 29 885 [de] coroane.		
B. Subvenţiuni primite de la ţară		
I. Învăţământul economic:		
1. edarea de foi economice	– (1902)	4 000 (1907)
2. cursul de grădinărit	– (1902)	1 100 (1907)
3. cursul pomologic pentru învăţători	– (1902)	1 130 (1907)
4. două stipendii la cursuri pentru cultura cânepei	– (1902)	1 150 (1907)
II. Promovarea însoţirilor economice districtuale	– (1902)	2 000 (1907)
III. Pentru cultura de plante (procurarea de seminţuri)	– (1902)	2 000 (1907)
IV. Pentru creşterea de vite cornute		
1. premii pentru vite cornute	2 100 (1902)	2 000 (1907)
2. premii pentru tauri	– (1902)	3 000 (1907)
3. clădiri de grajduri	– (1902)	3 000 (1907)
V. Pentru creştere de cai:		
1. premii pentru cai huţăneşti	400 (1902)	– (1907)
2. alergări de cai ţărăneşti	400 (1902)	400 (1907)
3. premii pentru cai de prăsilă	– (1902)	1 000 (1907)
4. premii pentru remonte	– (1902)	400 (1907)
VI. Pentru grădinărit	2 000 (1902)	2 000 (1907)
VII. Pentru scutul paserilor	– (1902)	300 (1907)
VIII. Pentru cultura tutunului	– (1902)	300 (1907)

IX. Pentru vaccinări contra inflamaţiunii splinei..................	– (1902)	958 (1907)
X. Pentru vaccinări contra orbalţului....................................	– (1902)	500 (1907)
Total („la un loc")...	*4 900 (1902)*	*25 338 (1907)*
deci mai mult cu 20 438 [de] coroane		
Eară peste tot:		
Subvenţiuni de la stat..	36 295 (1902)	66 150 (1907)
deci mai mult cu 29 855 [de] coroane		
Subvenţiuni de la ţară..	4 900 (1902)	25 338 (1907)
deci mai mult cu 20 438 [de] coroane		
În anii 1902–1908 s-au urcat deci subvenţiunile cu 50 293 [de] coroane		

Un scurt comentariu însoţeşte aceste evidenţe comparative: „Cifrele acestea arată destul de clar cu cari mijloace promovează Consiliul cultural al ţării diferitele ramuri şi cât de multiple sunt terenurile pe cari îşi revarsă el ajutoriul său"[479]. Tot aici se face menţiunea că pentru anul 1908 Consiliul cultural al ţării a cerut de la stat subvenţii în valoare de 201 300 de coroane, iar de la ţară, 29 930 de coroane, pentru „promovarea diferitelor ramuri ale economiei" din Bucovina.

Partea a doua a documentarului prezintă „în ce mod s-au întrebuinţat subvenţiunile" primite în anul 1907 şi „cum Consiliul cultural al ţării caută să sprijinească feliuritele ramuri ale economiei".

A. Învăţători ambulanţi

Sunt menţionaţi aici instructorii agricoli Aurelian Vorona, pentru comunele româneşti, Dionisie Meţul, pentru cele rutene, şi Ioan Polak, pentru comunele germane. În cursul anului 1907 ei ţin prelegeri pe teme economice, oferind „multe povăţuiri folositoare", instruindu-i pe „economi" în „purtarea raţională a economiei" şi arătându-le „foloasele de cari ţăranii se pot face părtaşi", prin mijlocirea Consiliului cultural al ţării. Pe lângă aceşti trei instructori agricoli, ţin „prelegeri speciale despre albinărit" învăţătorii ambulanţi Alexandru Şuhan, învăţător superior în Boian-Lehuceni, şi Ilie Procopovici, învăţător superior în Mămăieştii Vechi, care au făcut studii speciale la Şcoala Societăţii Centrale pentru Albinărit din Viena. Instructorii agricoli Aurelian Voronca, Dionisie Meţul şi Ioan Polak ţin prelegeri, tot în acest an, despre creşterea galiţelor [păsărilor de curte].

B. Cursuri agronomice

Pentru ferirea ţărănimii de boala pelagrei, Consiliul cultural al ţării intervine la Comitetul ţării pentru înfiinţarea, „cât mai curând", de şcoli pentru „econoame" [gospodine], acestea având rostul de a face educaţie pentru schimbarea hranei, „făcute aproape numai din păpuşoi", cu „mâncare amestecată". Pentru instrucţie în economie şi pentru grădini şcolare, Consiliul

[479] *Ibidem*, p. 88. Cele două evidenţe comparative se află la paginile 86-88.

şcolar al ţării, la propunerea Consiliului cultural, distribuie „remuneraţiuni în suma de 500 [de] coroane".

În această parte a documentarului se fac referiri la următoarele cursuri şi „afaceri economice":

Cursul de pomărit pentru învăţători. Instructorul agricol Aurelian Voronca ţine, timp de 14 zile, un curs de „pomărit" în Suceava, la care participă zece învăţători.

Cursul pentru lăptărit. Pentru „cercetarea" unui curs de „lăptărit" în Friedland, sunt trimişi doi „feciori de ţărani".

Cursul pentru cultivarea cânepii. Pentru a studia cultivarea şi „prepararea" / prelucrarea cânepii, sunt trimişi în părţile Boemiei, unde se cultivă cânepa, precum şi la şcolile speciale din Trautenau şi Humpoletz instructorii agricoli Aurelian Voronca şi Dionisie Meţul. La cursurile pe care le ţin, aceştia prezintă cunoştinţele „câştigate", arătând totodată „uneltele şi maşinile întrebuinţate" în cultura cânepii. Pentru „a studia temeinic" instituţiile însoţirilor, Consiliul cultural al ţării îl trimite pe instructorul agricol Ioan Polak „în provinciile apusene".

Cursul pentru albinărit, organizat în Viena, este frecventat de învăţătorul superior Pamfil Traci din Brăieşti.

Jurnalistica. Consiliul cultural al ţării „scoate" trei gazete economice în cele trei limbi ale ţării (română, ruteană şi germană): „Agricultoriul", „Chliborob" şi „Bukowinaer landwirtschaftliche Blätter". Preţul e patru coroane pe an. „Şcoalele poporale", însoţirile districtuale şi societăţile agricole au 50% reducere, iar în cazul în care toţi membrii unei „însoţiri agricole" se obligă a procura publicaţia, reducerile se pot face până la 1 coroană pe an. Cele trei gazete apar de două ori pe lună şi tratează „toate afacerile economice", fiind „de neapărată trebuinţă" „pentru economul care vo[i]eşte să progreseze". Pe lângă aceste gazete se tipăresc mai multe broşuri „despre unele ramuri speciale ale economiei". Acestea apar, de asemenea, în cele trei limbi ale Ducatului şi se împart „gratuit între economi".

Creşterea de cai. Comitetul pentru creşterea de cai al Consiliului cultural al ţării, sub conducerea vicepreşedintelui Lukasiewicz, dezvoltă „o activitate foarte intensivă" pentru „rădicarea acestui ram al economiei". În Bucovina se află 26 de staţiuni erare [aflate în administraţia financiară a statului], cu 76 de armăsari; 31 de armăsari se află în îngrijire privată, iar 2 sunt daţi cu chirie. În timpul anului, se ţin şi târguri de remonte, la care Regimentul de Ulani Nr. 1 al Miliţiei Teritoriale i. r. Leov „cumpără remonte". În afară de aceasta, sunt premiaţi 170 de cai, cu 2 488 de coroane 68 bani, acordându-se 29 de medalii de argint din partea Statului şi 5 diplome de laudă.

Creşterea de vite cornute. Consiliul cultural al ţării urmăreşte să sporească acest „ram economic", „cel mai important şi mai de folos", prin „întocmire de staţiuni cu tauri şi prin subvenţiuni pentru tauri buni". La sfârşitul anului 1908,

se află în Bucovina 59 de „staţiuni" de tauri „susţinute", iar 46 de „staţiuni" sunt subvenţionate de Consiliul cultural al ţării. Pentru „staţiuni", se dau taurii comunelor, însoţirilor districtuale, unor crescători de vite şi „casinelor agricole" „în regulă" pe timp de trei ani, ca proprietate a Consiliului cultural al ţării, spre folosire gratuită. Taurii subvenţionaţi se vând „economilor" „în regulă" pe timp de trei ani, cu plată de 75% din preţul cumpărării taurului, în trei rate, dintre care trebuie plătită Consiliului cultural al ţării prima rată, la primirea taurului, a doua rată până într-un an, iar a treia până la sfârşitul anului al doilea de la primirea taurului. Crescătorii de tauri primesc premii, pentru acoperirea cheltuielior mari de întreţinere pentru un timp mai îndelungat. În 1907, se acordă 1 premiu de 100 de coroane; 1 premiu de 90 de coroane; 2 premii a câte 80 de coroane; 21 de premii de 60 de coroane; 37 de premii a câte 40 de coroane; 2 premii de 30 de coroane. Totodată, în 1907, au loc şapte premieri de vite cornute: Siret (19 august), Putila-Storoneţ (24 septembrie), Vatra Dornei (26 septembrie), Coţmani (2 octombrie), Ocna (5 octombrie), Molodia (8 octombrie), Rădăuţi (10 octombrie). Sunt premiate cu această ocazie 287 de vite cu 5 410 coroane, acordându-se, totodată, 6 medalii de argint şi 48 de diplome.

Pentru încurajarea construirii de grajduri în rândul muntenilor, Consiliul cultural al ţării acordă subvenţii. Astfel, un econom primeşte 1 000 de coroane; unul 800 de coroane; 10 economi primesc câte 700 de coroane, 4 câte 600 de coroane, 8 câte 500 de coroane, 5 câte 350 de coroane, 6 câte 300 de coroane, unul 150 de coroane şi 2 câte 100 de coroane. În total, pentru acest scop, se cheltuiesc 22 300 de coroane.

Creşterea de mascuri. Consiliul cultural al ţării se preocupă „să lăţească" în Bucovina rasa Yorkshir „prin susţinere de multe staţiuni de v[i]eri pentru prăsilă şi prin subvenţionare de scroafe de prăsilă".

La sfârşiitul anului 1908, sunt „aşezaţi" în districtul Cernăuţi 14 vieri şi 22 de scroafe, în districtul Gura Humorului 6 vieri şi 2 scroafe, în districtul Câmpulung 14 vieri şi 7 scroafe, în districtul Coţmani 2 vieri şi 6 scroafe, în districtul Rădăuţi 8 vieri şi 7 scroafe, în districtul Siret 15 vieri şi 11 scroafe, în districtul Storojineţ 9 vieri şi 10 scroafe, în districtul Suceava 6 vieri şi 9 scroafe, în districtul Văşcăuţi 1 vier, în districtul Vijniţa 5 vieri şi 3 scroafe. În afară de aceasta, pentru îndreptarea rasei, se aduc din Austria de Jos 16 vieri şi 15 scroafe. Aceste efective se repartizează astfel: câte 3 scroafe şi un vier la staţiunile nou înfiinţate pentru creşterea de mascuri, anume în Budeniţ, la arendaşul Pind, în Cernăuţi la instructorul agricol Polak, în Cadobeşti la Emil de Tomorug, în Tişăuţi la exarhul Sârbu şi în Ispas la economul Totoescul.

Creşterea de oi şi capre. Pentru „rădicarea şi îndreptarea" creşterii de oi, Consiliul cultural al ţării aduce 8 cârlani şi 4 oi din rasa Persică. Efectivul este distribuit în diferite staţiuni de prăsilă, iar pentru sporirea creşterii de capre se aduc 33 de ţapi şi 187 de capre din rasa Saana.

Creşterea de galiţe. Consiliul cultural al ţării lasă în seama Societăţii pentru creşterea galiţelor din Cernăuţi activitatea de sprijinire a creşterii de galiţe şi de animale mici. Până la sfârşitul anului 1908, Societatea înfiinţează gratuit la membrii săi 14 staţiuni pentru creşterea de galiţe şi 12 staţiuni pentru creşterea de iepuri de casă.

Albinăritul. Activitatea este sprijinită de Însoţirea pentru albinărit, înfiinţată în 1908, la Cernăuţi. Calendarul nu oferă alte date, ci doar precizarea că informaţii în legătură cu albinăritul pot fi obţinute de la însoţirea economică menţionată.

Pescăritul. În această privinţă, activitatea Consiliului cultural al ţării se rezumă doar la „sfaturi şi desluşiri", precizând că „peştişori (liticaşi) dă Comitetul ţării gratuit", în fiecare an, la cereri adresate până la 15 august.

Afaceri veterinare. Aici sunt menţionate vaccinările făcute la porci, contra orbalţului, precum şi la vite, contra „inflamaţiunii splinei". „Anunţările" pentru vaccinat se fac la cancelaria comunală.

Cultura pl[a]ntelor. Aceasta se sprijină, potrivit documentarului publicat de calendarul pe anul 1910, „parte prin lăţirea" de cunoştinţe teoretice, prin prelegeri ţinute de către conferenţiari ambulanţi, „parte prin ajutor practic" la îngrijirea de fâneţe, lunci şi diferite sămănături, „mijlocindu-se şi cumpăratul seminţurilor". În anul 1907, se vând cu reduceri mari de preţ: 650 kg grâu, 1 400 kg secară, 3 175 kg orz, 36 000 kg ovăz, 275 kg porumb, 1 150 kg lucernă, 11 200 kg trifoi, 1 900 kg timotei, 1 555 kg sfeclă şi 541 kg sământă de diferite ierburi.

Pentru sprijinirea culturii de cânepă şi de in, se fac încercări de semănături cu sământă oferită gratuit din partea Consiliului cultural al ţării.

Consiliul cultural al ţării „mijloceşte" şi procurarea de gunoi artificial, distribuind cu „reducere însemnată de preţ": zgura lui Toma: 270 000 kg; făină de oase: 2 900 kg; salpetru (silitră): 1 150 kg; amoniac superfosfat: 1 800 kg; cali sulfuric: 10 100 kg. Pentru sporirea producţiei şi îndreptarea întrebuinţării gunoiului de vite, se oferă subvenţii în sumă de 3 900 de coroane. În 1907, primesc aceste subvenţii: un econom 500 de coroane, 2 economi câte 400 de coroane, 4 economi câte 300 de coroane, un econom 250 de coroane, 4 economi câte 200 de coroane, un econom 150 de coroane şi 2 economi câte 100 de coroane.

Consiliul cultural al ţării sprijină „lucratul raţional al câmpului", înlesnind cumpărarea de „maşine de tot feliul", cu 20% reducere de preţ şi achitarea costului în rate lunare, iar pentru cumpărrarea „cu bani gata", acordând 25% reducere de preţ.

Din cele patru magazine de maşini agricole, existente în Cernăuţi, Stotrojineţ, Coţmani şi Siret, se vând în anul 1907 „maşine şi acareturi" în valoare de 22 800 de coroane: 3 pluguri universale, 7 grape, 4 treierătoare, 4 maşini de semănat, 3 maşini de tăiat (Planet), 2 maşini de „îmblătit cu mâna", 10 vârteje, 9 maşini de îmblătit cu vârtej, 3 morişte, 38 de maşini de tăiat nutreţ,

14 maşini de tăiat sfeclă, 1 teasc pentru poame, 17 cumpene decimale, 1 teasc, 5 maşini pentru desfăcat porumbul, 8 căldări şi 4 pompe pentru „zamă de gunoi".

Pomăritul. Consiliul cultural al ţării acordă pentru susţinerea „şcoalelor de pomi", prin însoţirile districtuale din: Suceava – 1 500 de coroane; Câmpulung – 800 de coroane. Pentru Şcoala poporală din Ispas, o remuneraţie de 30 de coroane. Ca premii, acordate copiilor, pentru „stârpirea de insecte dăunăcioase" – 282 de coroane şi 79 de bani. Pe lângă acestea, se distribuie: 6206 de meri, 2 105 de peri, 631 de cireşi, 172 de vişini, 141 de caişi, 14 zarzări, 1 627 de perji, 8 nuci, 7 gutui, 34 de pomi „traşi după forme", 50 de tufe de păltinele, 20 de tufe de agriş, 1 900 de pădureţi (portaltoiuri) şi cca 1 000 de mlădiţe (altoiuri). Tot acum se distribuie şi unelte: 294 de făclii, 37 de furci, 51 de foarfeci pentru omidă, 12 foarfeci pentru pomi, 8 zgârietori, 5 cuţite de curăţat crăpăturile, 13 ferestraie pentru copaci, 11 cuţite, 12 cuţite pentru altoit şi oculat, toate acestea „parte cu plată, parte gratuit".

Cultura viei. Aici, se menţionează faptul că „s-au făcut din nou încercări cu viţe altoite" şi s-a dat vitriol de aramă (piatră vânătă) „pentru împroşcat" contra perenosperei[480].

Societăţile şi însoţirile. La sfârşitul anului 1907, în Bucovina există însoţiri economice districtuale în: 1) Cernăuţi-oraş; 2) Cernăuţi-district; 3) Câmpulung; 4) Coţmani; 5) Gura Humorului; 6) Rădăuţi; 7) Siret; 8) Storojineţ; 9) Vijniţa; 10) Văşcăuţi; 11) Zastavna.

În Suceava, se află o *Societate agricolă* pentru districtul Suceava, iar în Rădăuţi o *Societate agricolă* pentru districtul Rădăuţi. Siretul are, începând din 1906, o *Însoţire bucovineană* pentru creşterea de vite pentru districtul Siret, iar în Cernăuţi îşi are sediul Societatea pentru creşterea de galiţe şi de animale mici, precum şi Societatea pentru albinărit. Casine (adică case, cercuri, cluburi]) agricole se află în Bădeuţi, Boian, Bosanci, Budeniţ, Ciudei, Creşceatec, Cuciuru Mare, Frătăuţii Vechi, Hliboca, Iordăneşti, Iţcani, Mahala, Mănăstirea Humorului, Mitocu Dragomirnei, Părhăuţi, Satu Mare, Solca, Storojineţ, Stupca, Suceveni, Vatra Dornei, Volcineţ şi Zureni (Ţureni).

Pentru acoperirea speselor de regie, în 1907, se acordă subvenţii de câte 400 de coroane însoţirilor districtuale Cernăuţi-district, Câmpulung, Coţmani, Gura Humorului, Rădăuţi, Siret, Storojineţ şi Vijniţa[481].

Compunerea Consiliului cultural al ţării

În 1908, Consiliul cultural al ţării are în alcătuirea sa: a) preşedinte – baron dr. Alexandru Hurmuzachi, deputat; vicepreşedinte – Anton Lukasiewicz, proprietar mare (amândoi numiţi de M. S. Împăratul); b) membrul în Comitetul ţării, prof. dr. Ioan cav. de Volcinschi; c) referentul pentru afacerile culturale ale ţării de la guvernul i. r. [imperial-regal, cesaro-crăiesc]în Cernăuţi şi

---

[480] *Ibidem*, p. 88-92.
[481] *Ibidem*, p. 92.

inspectorul i. r. pentru cultura ţării Wilhelm Adametz; d) membrii desemnaţi din partea Ministerului i. r. de Agricultură: vice-mareşalul prof. dr. Ştefan Smal-Stocki şi consilierul i. r. de domenii Emil Bauer; e) membrii desemnaţi din partea Comitetului ţării: administratorul silvic i. r. George Sârbu şi directorul Şcolii agronomice din Coţmani, Eugen Zukowski.

Pe lângă aceştia, în Consiliul cultural al ţării se află, ca ataşaţi, instructorii agricoli Aurelian Voronca, Dionisie Meţul şi Ioan Polak.

Din plenul Consiliului cultural al ţării mai fac parte: f) conducătorii celor 11 însoţiri economice districtuale; g) un reprezentant al *Societăţii forestierilor bucovineni*; h) câte un reprezentant al centralelor însoţirilor economice districtuale române, rutene şi germane.

Comitetul pentru creşterea de cai al Consiliului cultural al ţării este format din următorii membrii: Isidor cav. de Ianoş, proprietar mare în Panca; Wilhelm Adametz, inspector i. r. cultural al ţării; Iancu cav. de Grigorcea, proprietar mare în Carapciu pe Siret, şi i. r. căpitan Maximilian Wimmer, comandantul Hergheliei din Vicovu de Sus.

Cancelaria Consiliului cultural al ţării are în aparatul său pe secretarul Iacov Borkowski, în calitate de conducător, adjunctul de secretar Alois Neunteufel, ca locţiitor, asistentul Otto Krupka, practicanţii Romul Litviniuc, Carl Blassy şi Ioan Nicolaus, cancelistul Vladimir Warnicki.

Numărul „actelor incurse şi în cea mai mare parte resolvite" în anul 1908 este de 5 841. Cassariatul Consiliului cultural al ţării „l-a purtat" secretariul acestuia.

„Oarele de oficiu" la Consiliul cultural al ţării „sunt stătorite" pe timpul săptămânii de la 8 la 13 şi de la 15 la 18, iar pentru duminici şi sărbători de la 9 la 12.

La sfârşitul documentarului, sunt formulate câteva concluzii: „Consiliul cultural al ţării a avut ocaziune să desvolte o activitate rodnică pe toate terenele economice şi a ştiut în toată privinţa să se apropie tot mai mult de ţinta ce o urmăreşte. Că aceasta i-a fost cu putinţă – mai ales în anul greu 1908 – aceasta are să o mulţămească sprijinului i. r. Ministeriu de Agricultură, al Guvernului şi al Comitetului ţării"[482].

„Călindariul poporului bucovinean..." publică în tomul pe acelaşi an, 1910, *Sfaturi economice*, p. 94-101, ilustrate cu câteva planşe: *Buhai de rasa Simmenthal de 1½ ani a[l] gospodarului Vasile a lui Toader Pădure din Ciudei* (p. 97); *Buhai de rasa Berner de 1½ ani a[l] gospodarului Matei Lang din Bouri* (p. 99); *Colecţiune de viţele de rasa Berner de la premierea vitelor cornute în Gura Humorului* (p. 101).

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1911", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc are o secţiune distinctă, *Partea economică*. Prima

[482] *Ibidem*, p. 93.

pagină a secţiunii are, ca la *Partea literară*, frontispiciu împodobit cu motive florale (p. 75). Secţiunea cuprinde un documentar amplu, p. 75-98, semnat de Leon Ceahovschi, învăţător superior în Sadova, tratând o multitudine de probleme: modul cum folosesc ţăranii gunoiul de grajd, p. 75-76; semănatul cu maşinile în rânduri, p. 76-79; alegerea seminţelor, p. 79-80; tratarea coarnelor rupte la vitele cornute, p. 81; îngrijirea vitelor, p. 81-82; tratarea unor boli la vite, p. 83-84; îngrijirea păşunilor, p. 84-85; semnele calului cu năduş[e]ală, p. 85-86; creşterea caprelor – „vacile omului sărac", p. 86; „să grăpăm sau să tăvălugim primăvara semănăturile?", p. 86-88; „curăţirea poiatei păsărilor de păduchi", p. 89; cobea, boala găinilor şi combaterea ei, p. 89; despre „împungerea vitelor", p. 89; stârpirea şoarecilor de câmp, p. 89; maşina de clocit, p. 90-91; „care gunoi artificial se potriveşte cel mai bine pentru părţile noastre", p. 91-98. Articolul este ilustrat cu desene şi reproduceri după fotografii: maşină de semănat în rânduri, p. 77; maşină de clocit ouă închisă, p. 90; maşină de clocit ouă deschisă, p. 91; adunarea fânului în căpiţe la munte, p. 92, 93, 94, 96, 97, 98.

Până la 1918, cabinetele de lectură ale românilor din Bucovina au reprezentat, cum scrie şi Constantin Loghin, în 1942, „adevărate cetăţui naţionale, în care se păstra cu sfinţenie şi se cultiva cea mai curată dragoste de neam. Dacă nu toate cabinetele au corespuns acestui ideal, ele totuşi au fost un loc de refugiu pentru tot ce era românesc. La umbra lor, ţărănimea bucovineană a dus, aşa cum a putut, [...] marea luptă de conservare naţională. [...] Izvorâte din adâncul instinct de conservare a[l] neamului, înjghebate şi conduse decenii de-a rândul de umili intelectuali de la sate, aceste cabinete au fost în timpuri de vitregie străină cuiburi de lumină şi suflet românesc. Alături de mai marile lor, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, Societatea Doamnelor Române, Societatea Mazililor şi Răzeşilor, Societatea Meseriaşilor Români etc., ele au crescut şi au fortificat conştiinţa românească din Bucovina. Au fost cuiburi de lumină şi suflet românesc, şi puteau rămâne până astăzi focare de lumină. Destinul şi oamenii au voit altfel"[483].

Cercetarea activităţii cabinetelor de lectură din Bucovina istorică până aproape de sfârşitul deceniului al patrulea din secolul al XX-lea, când comunitatea românilor din Bucovina (sătească şi urbană deopotrivă) se află la apogeul afirmării sale identitare, după aproape un secol de „dragoste lucrătoare", animată de „dorul de progres", prin „educaţie practică" (biserici, şcoli, case naţionale, biblioteci / cabinete de lectură, bănci populare de credit, agricultură şi economie modernă, meserii, comerţ), sub îndrumarea elitelor locale (în principal, preoţi, învăţători, profesori, medici), spre emanciparea deplină, în armonie cu mersul timpului, prin sporirea energiilor locale şi solidaritate socială, ar aduce, cu siguranţă, date şi informaţii noi.

---

483 Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literature română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări*, Cernăuţi, 1943, p. 207-208.

O astfel de cercetare ar trebui să-şi propună, în primul rând, sistematic, adunarea tuturor datelor de fişier şi aducerea la zi a referinţelor. În al doilea rând, acest tip de abordare ar trebui să-şi propună prezentarea activităţii cabinetelor de lectură în comunitatea epocii, lărgind interesul pentru investigarea surselor şi reţinând noi documente ilustrative, precum condicile parohiale, introduse în Bucovina în 1890 şi ţinute cu grijă până aproape de mijlocul secolului al XX-lea, pe care să le includem integral, fără omisiuni partizane, într-un volum de documente.

Cu beneficii reale în planul cunoaşterii istoriografice, cercetări viitoare, serioase, ar trebui apoi să adune date şi informaţii referitoare la cabinetele de lectură ale celorlalte naţionalităţi din Bucovina (germani, polonezi, ruteni / ucrainieni), contribuind astfel la emanciparea cercetării ştiinţifice privind problematica acestui spaţiu emblematic al lumii româneşti.

II. 7. Instrucţiunea femeilor. „Sfânta datorinţă de a forma şi ánima şi sufletul tinerelor mlădiţe" ale naţiunii

În periodicele româneşti din Bucovina, domeniu aparţinând exclusiv bărbaţilor timp de aproape un secol, femeia apare, în diverse ipostaze, odată cu naşterea omului modern, în preajma anului 1848.

Preamărind originea latină a neamului românesc, Iraclie Golembiowski -Porumbescu îi consacră o poezie, *Fata de roman*, aparţinând liricii publice, interesantă însă prin pitorescul etnografic şi folosirea etnonimului *România* într-o sintagmă sugestivă („România, ţara mea"). Deşi am menţionat textul într-un subcapitol anterior, îl reamintim pentru importanţa sa în economia temei în discuţie: „Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Am altiţe şi ghierdan, / Doamne, bine-mi pare! // Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Mamă-mea e din Traian, / Au nu-i falā mare? // Eu sunt fată de roman, / Numele mi-i Floare: / Mai mărit de al meu neam / Nu-i altul sub soare. // România, ţara mea, / Dulce-i mult şi dragă, / Mai frumoşi voinici ca-n ea / Nu-s în lumea-ntreagă. // Şi eu, Doamne, de-aş trăi / Sute de-ani în lume, / Alţi feciori, zău! n-aş iubi / Decât de acest nume!"[484].

Pledoaria caldă pentru cultivarea limbii române şi impunerea scrierii cu alfabet latin străbate întregul text al *Convorbirii între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor româneșci* de la 1849 (1850). Pentru a ne apropia de înţelegerea „duhului vremii", scrisoarea din 1 decembrie 1849 dintre Pulheria şi Veronica, alcătuită de Iracliu Porumbescu şi inserată la sfârşitul conversaţiei catihetice pe care o publică A. Pumnul, ne ajută să desluşim imaginarul omului modern din Bucovina, implicat deja în procesul emancipării sale naţionale. Dialogul din care transcriem un fragment se poartă între două tinere, Pulheria

[484] Poezia se publică în broşură de către Aron Pumnul, *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor româneșci*, Cernăuţi, 1850, p. 22-23.

şi Veronica, dar cercul „coconiţelor" bucovinene însufleţite de ideile anului 1848 este mai larg în viziunea tânărului student teolog de la Cernăuţi:

„Scumpă Veronică! Nu-ţi pot spune cât m-au bucurat scrisoarea ta, care mi-ai trimis-o mai în urmă. Şi tu scrii dară cu litere române! O, cât de tare acum te iubesc! [...]

Eu am primit şi scrisori nemţeşti, ştii tu, de la amica mea Domnica din Cernăuţi, şi, mai de mult, şi de la fratele meu Costănuţă, dară crede-mă că nice una nu mi-au fost aşa de scumpă, aşa de dragă ca aceasta de la tine, care acum mai în urmă mi-ai scris-o. Tu mi-ai scris şi mai nainte şi eu şi pe acele scrisori nu zic că le despreţu[i]esc, ci, din contra, le stimez pe toate; pentru că sunt de la tine, dară trebu[i]e să-ţi spun că pre aceasta din urmă o iubesc şi că nicăiurea în alt loc nu o voi păstra-o decât la inimă; şi pentru ce, pentru că această scrisoare a ta este aşa scrisă, precum o înţelege şi inima şi sufletul, este scrisă româneşte, drept româneşte; deoară că cele ce-mi scrieai mai de mult era[u] nemţeşti şi nu ştiu cum; deşi era[u] ele oricât de frumos compuse şi împodobite, tot nu se lipea[u] de inimă şi nu întra[u] în suflet, pentru că era[u] aşa cum nu ni-i nici numele, nici sângele, nici neamul.

Ştiu eu, dragă, ce tu aicea vrei să-mi spui; ştiu eu şi aşa şi este, Veronică, că noi mai de mult cam cu toate şi cu toţii ne fiream de limba noastră, de limba mamei cea dulce şi ne trăgeam cătră cine mai ştie care, dară acele tâmpuri nebune, dragă Veronică, s-au trecut; s-au trecut acele păcate, unde tinerii noştri se ruşina[u] să vorbească româneşte, ci tot nemţeşte, şi nemţeşte şi cine mai ştie cum, eară de la noi limba nemţească, ca zestre, le o întreba şi o cerea. De vorbeam undeva româneşte, o! îndată zicea că nu suntem învăţate, nu suntem cultivate; dar cum numai grăiam în altă limbă, numai nu româneşte, eată că erai şi învăţată, şi cultivată, şi de frunte.

Dară acum, dragă Veronică, nu-i aşa: mi-au spus frate-meu că în Cernăuţi şi în alte oraşe mici şi mari tocma aceia sunt de ocară şi bajocoriţi, care se ruşinează de limba lor cea năciunală; cei mai înţelepţi şi cei mai mari domni şi doamne vorbesc în limba lor cea năciunală şi nu se ruşinează de ea precum ne ruşinam noi de a noastră mai de mult. Şi în Cernăuţi, tot Costănuţă mi-au spus, că cine numai este român, fie el şi ce domn mare, tot româneşte vorbeşte. Holteii noştri şi coconiţele, ori în ce adunare, ori la ce zăbavă, româneşte vorbesc"[485].

---

[485] *Ibidem*, p. 22. Din acest miscelaneu mai trebuie reţinute câteva compoziţii aparţinând tânărului Iraclie Golembiowski-Porumbescu. Fabula *Buchea şi litera*, p. 26-28, oglindind aspecte din frământarea politică şi culturală a epocii, se bucură de circulaţie, surprinzând „minunat de bine lupta ce se ducea pe atunci pentru întronarea alfabetului latin" în spaţiul lumii româneşti. „După-o noapte lungă, lungă şi amară / ce-n[n]egrise toate-n [a] României ţară", „pe la zori / după cântători", străluci „o lumină / de auroră senină", într-o tipografie „ce era vestită foarte-n Românià", aleasă de soartă ca în „noul secul ea să părăsească / străina rugină" şi să tipărească „limba română / propriu româneşte", înfruntând obstacole („Dar cum şi-ntre oameni unii după noapte / Ale dimineţii raze-afurisesc; / Lor le place somnul, neagra-obscuritate, / Eară deşteptarea, lumina urăsc"), pentru a împământeni aici „o lege nouă din cea primăvară" a naţiunilor civilizate, lucrând cu sârg în „a musei romane dzi de fericire" (subintitulată *Fabulă adevărată, spusă junimei rom[â]ne en seara de ajunul parintelui Ciril, spre 14 februariu* şi semnată Iracliu P., fabula este tipărită şi în *„«Bucovina»". Gazetă românească*

Din *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbei şi literelor romănesci*, mai trebuie reţinut finalul, o adevărată sinteză a unui program de propăşire prin învăţarea limbii române, prin cunoaşterea istoriei naţionale, cultivarea literaturii, „naintarea ştiinţelor româneşti", deprinderea virtuţilor şi sporirea binelui public (prin „lăudabila nevoinţă", cum frumos scrie Iraclie Golembiowski, la 1850, după „întreţinerile [sale] luminate" cu refugiaţii revoluţionari din Principate şi din Transilvania de la 1848).

Omul modern din Bucovina îşi trimite acum copiii la şcolile din oraş, călătoreşte, poartă corespondenţă, citeşte literatură, este informat (se informează) despre cursul evenimentelor importante din lume, manifestă interes pentru „învăţarea continuă", într-o „societate deschisă", aflată pe drumul ireversibil al modernizării sale.

Tot din această perioadă, o corespondenţă pe care o publică gazeta „Bucovina" în iarna anului 1850 consemnează „o serbare publică", în cadrul căreia se disting „frumoasele doamne şi domnişoare" din Cernăuţi, „îmbrăcate în vesminte elegante, de varie colori", însufleţind petrecerea organizată după modelul „balurilor mari vienene" în scopuri caritabile:

„În 2 februariu [1850] k.n. [stil nou] fu dat în Casa Magistratului al doile[a] bal în folosul învalizilor bucovineni din Regementul de Infanterie Parma şi Şivkovicz. Resultatul acestuia trecu peste toate aşteptările: cu toate că lumea elegantă, nainte cu o zi, petrecu la un strălucit bal privat până în zioă albă. De mulţi ani n-au fost la o serbare publică adunată o soţietate aşa numeroasă şi strălucită. Largul spaţiu al casei noastre magistratuale, ornat foarte după gust, era aşa de plin, cât cei ce au venit mai târzior numai cu prea mare anevo[i]e au putut străbate înlăuntru prin deasa mulţime. Stările era[u] toate numeros representate. Frumoasele doamne şi domnişoare, într-o numerositate estraordinariă, îmbrăcate în vesminte elegante, de varie colori, preîmblându-se în strălucindă luminăciune, traseră asupră-şi aţintirea ochilor tuturor şi însufleţiră toată sărbarea. Totul înfăţoşa un prospect imposant şi măreţ, care ne aducea aminte de balurile mari vienene [vieneze] ţinute spre binefaceri. Un necurmat şir de jucători îşi petrecu în cea mai serină veselie la pătrunzătoriul resunet al musicei până dimineaţa. Este îmbucurătoriu a privi cu câtă căldură îmbrăţoşează publicul nostru orice ideă patriotică şi anume câtă compătimire arată cu toată ocaziunea către fiii Ducatului nostru, carii, părăsind turmele paterne şi jertfindu-se în armia împărătească, pentru patriă, se rentorc cu rane dureroase seau ciunţi [invalizi] şi neputincioşi de a-şi agonisi cele de trebuinţă spre susţinerea vieţii. Pentru aceea, s-au rostit din multe părţi viea [via] dorinţă ca poporăciunei noastre să i se mai dea o dată ocasiunea de a putea

---

pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur", anul III, nr. 10, 27 februarie 1850, p. 45-46). *Aratrul la Anul Nou*, p. 23-26, este o compoziţie elaborată după model folcloric, în armonie cu ideile progresiste din Principatele Române de după 1848. Creaţiile menţionate mai sus sunt semnate cu pseudonim: Iracliu Porumbescu.

conferi [dona] spre mulţirea [sporirea/mărirea] fundului [fondului] întemeiat pentru invalizi"[186].

Mai târziu, după 1875, presa românească din Bucovina va publica numeroase cronici de acest fel închinate balurilor anuale, „reprezentative", organizate mai ales de către societăţile studenţeşti din Cernăuţi, în cadrul cărora „doamnele române" din Bucovina se evidenţiază prin propaganda entuziastă pe care o fac pentru costumul popular românesc.

Din perioada „redeşteptării naţionale" a românilor din Bucovina se păstrează exemplul pilduitor al Elenei (Ilincăi) Hurmuzachi (1796-1858), soţia boierului Doxachi Hurmuzachi (1782-1857), născută Murguleţ, femeie energică şi deşteaptă, însă mamă temătoare ca nu cumva „curentul cultural instrainatoriu din Bucovina" să-i îndepărteze copiii, cinci băieţi (Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alexandru, Nicolae) şi două fete (Eliza, Eufrosina), de modelul în care au fost crescuţi în casa de la Cernauca: „Să grijim, iubite soţule, ca în acest amestec de limbi copiii noştri să rămâie" ceea ce sunt[487]. Pentru această familie de români bucovineni de la mijlocul veacului al XIX-lea, a lucra pe această cale pentru ţara lor reprezenta o problemă supremă de iubire, onoare şi devoţiune.

Eufrosina (Frosa), căsătorită Petrino (1820-1891), şi Eliza (Săftica), căsătorită Sturdza (1821-1885), doamne cultivate, erudite (amândouă surori Hurmuzachi cunoşteau cinci limbi), interesate de educaţia în familie, literatură, muzică şi culegerea folclorului din Bucovina, animate de o mare iubire de neam, ilustrează „virtuţile femeilor române", cum scrie George Bariţiu într-o scrisoare de epocă (1850). La îndemnul lor, Carol Mikuli, care îi cunoaşte pe Hurmuzăcheşti, în 1847, adună balade, cântece păstoreşti, doine şi hore, pe care le publică în albumul *48 aires nationaux roumains* (Paris, 1863)[488].

Testamentul boierului Doxachi Hurmuzachi, transmis pe patul de moarte, în aprilie 1857, „fruntaşilor români" din Bucovina, frecvent invocat în literatura noastră istoriografică, este memorabil şi ilustrează constantele unui model de educaţie în familie şi în societatea bucovineană a epocii:

„Prieteni şi scumpi compatrioţi, vă mulţumesc de cercetare.

Eu poate nu voi mai trăi mult. Domniile voastre, însă, veţi trăi şi trebu[i]e să trăiţi, dară să nu uitaţi că aveţi de îndeplinit trei datorii mari şi sfinte, pentru cari aveţi a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor şi a urmaşilor voştri. Aceste trei

---

[486] *Cernăuţi, [2 februariu 1850]*, în „«Bucovina»". Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur", anul III, nr. 4, 2 ian./6 febr. 1850, p. 21-22.

[487] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 75.

[488] Vezi Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki între ideal şi realizare. O istorie a culturii româneşti din Bucovina în cea de a doua jumpătate a secolului al XIX-lea*, Cernăuţi–Timişoara, Editura „Alexandru cel Bun" – Editura Augusta, 2000, p. 129-251; Veronica Todoşciuc, *Contribuţia membrilor familiei Hurmuzachi la dezvoltarea culturii şi literaturii române în Bucovina*, Bucureşti, Editura Semne, 2012, p. 71-76.

datorii sunt: patria, limba şi biserica. Românească este ţara aceasta în care trăim, câştigată şi păstrată cu sângele străbunilor noştri şi înzestrată cu drepturi româneşti, cari n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naţionalităţii noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noştri în timpul barbariei chiar cu răpunerea vieţii, a fost totdeauna şi este adevărata limbă a acestei ţări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desfiinţeze. Biserica ţerii noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre, care, cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuşi în împrejurările de faţă ameninţată de nişte jurstări [împrejurări] nefavorabile şi cere ajutorul fiilor săi ca să o apere. Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea voastră şi pe tot ce aveţi mai preţios şi mai sfânt ca să fiţi urmaşi demni de străbunii şi părinţii voştri, ca să vă nevoiţi cu toată virtutea nu numai să apăraţi drepturile, religiunea şi limba patriei voastre, ci să le lăsaţi urmaşilor voştri într-o stare mai înfloritoare decât le-aţi primit. Iar pentru binele şi fericirea naţiunii române să depărteze D[umne]zeu din mijlocul românilor sămânţa intrigii şi a invidiei, spiritul de partid, egoismul şi pofta de a domni cu stricăciunea binelui public şi să le insufle spiritul armoniei, al frăţiei şi al bunei înţelegeri între sine spre înfiinţarea măreţului scop ce le stă înainte"[489].

În „Calendar pentru Bucovina" (1841-1873) publică numai autori bucovineni, cei mai mulţi fiind preoţi. Ei se adresează unui public încă nediferenţiat, îndemnând la o viaţă trăită în cumpătare, prin cultivarea virtuţilor:

„1. Pănă când relighi[a] o vei ţănè, / Blagosloveni[a] în casă-[ţi] va rămănè. // 2. Ce zici poate a lua / Întru ale tale nu număra, drept aceea: / Bogăţia ta să fie... îndestularea, / Cinste[a] ta să fie... virtutea, / Bucuri[a] ta să fie... cuget[ul] curat, / Putere[a] ta să fie... rugăciunea, / Nădejdea ta să fie... ceriul. / Al tău unul să fie, cela ce au fost, este şi va fi. // 3. Ce nu-ţi trebuí nu cumpăra / Măcar d-ar fi şi de o para, / Mai mare cheltuială decăt căşti[g] / Te va face apoi calic. // 4. Ce vrei să nu să răsune / Nimănui nu spune, / C-altul să tacă nu aştepta / Ce n-ai putut săngur răbda"; [...] „8. Bogatul zgărcit este asemine cămilei ce poartă saci cu bani şi să-ndoapă cu belde (mărăcini), cară vin şi înghită apă; 9. Un vrăjmaş mai mult ni poate strica, decăt zece prietini ni pot face plăcere. Deci dară de te învo[i]eşti cu un vrăjmaş căt de mic şi mişel, este aceasta mult mai mare folos decăt ai dobăndi un prietin mult putincios; 10. Cine lung vra să fie bătrăn, trebu[i]e timpuriu să se facă bătrăn, adecă el trebu[i]e devreme să se facă mintos şi prin tinereaţă preavăzătoare să-ş[i] agonisească bătrăneaţă vigetă (trainică); [...] 12. Arată-te cătră vrăjmaşii tăi aşè ca cum ţi-ar putea încă de acuma face prietini, şi cu prietinii tăi aşa păşeşte ca cum ar putea încă să ţi se facă vrăjmaşi; 13. Cine se teame de toate, cade şi de însăşi a sa umbră; 14. Un vrăjmaş înţelept este de protimisit (mai mult de preţuit) decât un prietin brudiu [necopt, nevolnic]; 15. Adeseori inima rea este învălită în mătasă şi-n fire de aur, drept ace[e]a să judici din fapte, dar nu din veşminte"[490].

---

[489] Textul apare mai întâi în „Telegraful român", Sibiu, anul V, nr. 32, 1857, p. 126. Noi îl reproducem însă după Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 75-76.

[490] *Paramii şi ziceri învăţătoare şi folositoare*, în „Calendar pentru Bucovina pe anul 1842 de la naşterea Domnului şi Măntuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an de rănd de 365 [de] zile", Cernăuţi, „La Ioan Ekhardt, tipograful Circului Bucovinei", [1841], p. 37. Materialul nu este semnat, autorul acestuia fiind probabil P. Dimitrovici,

Alteori, autorii se referă numai la „bărbatu înţălept şi virtuos", ca în versurile din *Iroii adevăraţi*, semnate de Samoil Andrievici: „Aşa-i bărbatu înţălept / Şi virtuos. Şireata soartă / Pre el din loc nu-l poartă, / Ci stă la orice vreme drept, / De calcă aspru[l] nenoroc / Pre toţi cu îmbele picioare, / Nu poate pre el să-l oboare. / Bărbatu esta stă pe loc"[491].

Învăţătura pe care o răspândeşte calendarul românesc din Bucovina acestor ani este una eminamente contemplativă. O meditaţie filosofică pe tema trecerii timpului şi a soartei nestatornice ilustrează apologia vieţii contemplative şi nu îndemnul la viaţa practică, prin care se afirmă calendarul, între altele, ceva mai târziu: „Floarea vieţii veştezeşte, / Plăngeţi, ochi, că nu e vis! / Orice bine să răpeşte / De a[l] său mormănt deschis. // Fantazia aureşte / Neştiutu[l] vietoriu / Şi pe unde ei-ş[i] zideşte / Un palat vecuitoriu. // Ce visază-n sănta ţară / A nădejdii inima / Este rod de primăvară / Care văntul va sufla. // Da[r] noroc[u]-amăgind zboară / Înainte[a] ochilor, / Însă gios nu să pogoară, / Că nu este stătătoriu. // Astăzi este, însă mâne / Nice urma vei afla, / Peste noapte nu rămăne / Mai mult lăngă casa ta. // Măne-a lui înşălătoare / Faţă altul va privi, / Minţitoriu[l] esta soare / Pe alt deal va răsări. // Astăzi dară te soreşte, / Alte zori nu aştepta, / Că nădejde[a] amăgeşte / Şi norocu[l] te-a-nşela. // Un Ede[n] spre vecuire / Pe pământ nu plăzmui, / Că a vieţii înflorire / Măne să va-nveştezi"[492].

Un text insolit în literatura „calendarului de petrecere a timpului", *Mijloc de a se îmbogăţi*, publicat în tomul pe anul 1852 şi semnat cu pseudonim, anunţă însă o nouă orientare tematică, aducând totodată spiritul critic în paginile calendarului românesc din Bucovina:

„Într-un gream [cerc] de oameni cari se tânguia asupra vremilor greale, apăsătoare, întrebat fiind [oarecine] ce socoate despre aceasta, începu a li spune: – Iubiţii mei priteni şi vecini buni! Drept că adeturile [birurile]-s greale, dară de n-am mai avea noi încă şi altele de plătit, decât ceale ale maghistratului (Primăriei], apoi nu ne-ar cam prea păsea, însă eacătă că noi avem încă mai şi altele, care cu mult mai rău ne apasă. A noastră leane, de pildă, ni scade (împuţinează) de d[o]u[ă] ori mai mult decât maghistratul, a noastră deşeartă fudulia de trei ori şi a noastră ne[b]unie de patru ori mai mult. De aceste biruri nu ne poate ice[aici] dară [scuti] încă pe lângă aceia niciun deputat, nici de tot, nici pe jumătate a ne mântui. Dar apoi tot încă nu-s toate pierdute, di vom vrea numai să urmăm svatului bun, căci Dumnezeu ajută pe acei ce însuş[i] se ajută.

Spre o cărmuire (reginţă) ce ar sâli norodul să angareze (roboteze, iobăgească) a zecea partea din vremea sa, ar striga fieşcare; însă căt mai mult încă şi răpeşte celor

---

ieromonah la Mănăstirea Putna, cel care întocmeşte acest calendar în perioada 1841-1847.

[491] [Samoil] Andrievici, *Iroii adevăraţi*, în „Calendar pentru Bucovina pe anul 1846 de la naşterea Domnului şi Măntuitoriului nostrum Iisus Hristos, care este an de rănd, de 365 de zile", Cernăuţi, „La Ioan Ekdar[d]t, tipograf în Bucovina", [1845], p. 36.

[492] Idem, *Căntec*, în „Calendar...", p. 37-38.

mai mulţi dintre noi lenea, adică trândăvia. Ei, mă rog, număraţi vremea, carea, în totala zădărniciă, nelucrând nemica seau în zăbavă, ce şi iele nu folosesc, o petreceţi făcându-vă p[i]erde-vară, şi veţi afla că am dreptate"[493].

Schimbarea orientării tematice a „calendarului de petrecere a timpului" este una anevoioasă. Între altele, o evidenţiază un text, *Tu nu despera*, publicat în tomul din 1858, îngrijit, începând din 1848 de Samoil Andrievici:

„Tu nu despera / Întru starea ta! / Azi, deşi viforă, fulgeră, tună, / Mâni va să vie vremea mai bună. // Vezi la Carpaţi, / Ce-s astăzi brumaţi, / Toat-a lor viaţă sub earn-au perit, / Velul de moarte i-au î[m]brobodit. // Dară Sân-Gheorghi vine / Cu zile-i cald-line; / El iarna şi ghiaţa de loc [din acest loc] va curma / Şi codrii, şi ţareni ear [iarăşi] le-a învia. // Fortuna îi rè, / Azi dă, mâne-ţi è [ia], / Te-ngână, te râde, te scoate din minte, / Ea ţi-i ca maştie [maştihă, maşteră] şi nu ca părinte. // Dar nu despera / Întru starea ta! / Nu tot ce luce îi aur, ce[-i] dulce îi miere, / Fluturul în luce, musca în dulce piere. // Şi omului strică, / De-i curge şi pică. / De-i merge tot bine, şi bine mereu, / El uită de toate, şi de Dumnezeu"[494].

Între virtuţile pe care le cultivă consecvent calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina după 1848, la loc de mare cinste se află dragostea de ţară, circumscrisă unei admirabile pedagogii a binelui public şi animată de o curată „dragoste lucrătoare"/„împreună-lucrare":

„Toţi dorim cu înfocare / Patria să înflorească, / În lumină ca de soare / Î[m]pregiur să străluciască. // Toţi rugăm cu umilinţă: / Fericirea-i să vlăsteze, / În cultură şi credinţă / Patria să se-nt[r]-ărmeze. // Toţi voim să fie-n lume / Rolul patri[e]i însemnat, / S-auzim că el ei nume / E de toţi, de toţi cântat. // Toţi urăm

---

[493] B., *Mijloc de se îmbogăţi*, în „Calendar pentru Bucovina pe anul Mântuirei 1852, care este an bisect de 366 de zile", Cernăuţi, Tipărit la Ioann Ekhar[d]t şi Fiiu[l], [1851], p. 38-39. Vezi şi General Splény, *Beschreibung des Bukowiner Districts. Descrierea Districtului Bucovina*, Viertes Hauptstuck, Capitolul IV, *Beschreibung des Genie und Eidenschaften der Nation. Descrierea geniului şi însuşirilor naţiunii*, în volumul *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici, Prefaţă de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998, p. 58-61. Iată câteva excerpte: „Lenevia este considerată de norod ca baza fericirii"; „Acest popor leneş şi neştiutor nu exercită nicio activitate în cultivarea pământului. Munca lor nu se desfăşoară [...] decât până la satisfacerea nevoilor de neînlăturat ale vieţii, toate celelalte daruri ale naturii se apreciază numai în stare brută şi fără a le îmbunătăţi, a le înmulţi sau a le înfrumuseţa. Această indolenţă se extinde asupra tuturor produselor pământului. Ogoarele destinate însămânţării cu porumb sau cu puţinele altfel de roade nu se cultivă deloc, în afară de aratul numaidecât necesar; totul se plantează fără îngrăşăminte, iar creşterea este lăsată pe seama providenţei" (p. 59, 61).

[494] *Tu nu despera*, în „Calendar pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1858, carele este an de rând de 365 de zile", Cernăuţi, Tipărit la Ioann [E]khar[d]t şi Fiiu[l], [1857], p. 47. Poezia nu este semnată, însă cu siguranţă aparţine preotului Samoil Andrievici.

cu-nvăpăiare / Patriei lumescul bine, / S-aibă cu îndestulare / Zile bune şi sănine. // Toţi lucrăm cu ne-ncetare, / Ca în patrie să crească / Şi să se reverse-n floare / Desvoltarea sufletească. // Toţi mânăm tot înainte / În amoare şi frăţie, / Repede cu zel f[i]erbinte / Pe a patriei câmpie. // Toţi cei tineri ne luptăm / Cu un suflet înfocat / Patria s-o rădicăm / Pân-la ceriul cel înalt. // Toţi urcăm la D[umne]zeu / Rugăciune-nvăpăiată, / Să abată orice rău / De la patria amată. // Toţi strigăm cu-[m]bărbătare / Ura, e[go]ismul piară, / Piară scârnava mândrie / De pe-a patriei câmpie. // Toţi dorim ca între toate / Ţările de pe pământ / Patria cu-ntăietate / Să-nflorească mai curând"[495].

În acelaşi registru tematic se înscrie şi compoziţia cantabilă *Patria noastră* din sumarul calendarului pe anul 1860. Textul nu este semnat, dar autorul poate fi identificat lesne, preotul Samoil Andrievici, versificator iscusit şi desăvârşit pedagog, viitorul etnarh al Bucovinei:

„Bucovina, maica-ţară, / Înfloreşte desfătat / Din hotară în hotară / Se reschiră-n lung şi-n lat. / Tot să crească, înflorească, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră! // Bucovina, ţară grasă, / Din păduri şi din câmpii / Daruri scumpe ea revarsă / Credincioşilor săi fii. / Tot reverse, înmulţiască, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră! // Bucovina, ţară dragă, / Între toate pe pământ, / Ea-ncălzeşte şi ne-[m]bracă / În al său călduţ ves[t]mânt. / Tot îmbrace, încălziască, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră! // Bucovina, ţară bună, / Unde toate prisosesc, / Pre toţi fiii săi adună / În cinuţu-i părintesc [tagmă, cămin]. / Tot adune, înmulţiască, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră! // Bucovina, ţară dulce, / Unde-i pace şi prisos, / Fericire ne aduce / Şi un viitori voios. / Tot aducă, prisosiască, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră! // Bucovina, ţară lină, / A românului Eden, / Creşte-n sus ca o grădină, / Sus în floare s-o vedem. / Tot să crească, înfloriască, / Fiii săi înnorociască / Patriea noastră!"[496].

Din aceeaşi perioadă datează şi compoziţia în versuri a lui Vasile Bumbac *Ce e vârtutea?* Pentru acest autor bucovinean, virtutea este „lumina lumii", „coroană la-mpăraţi" şi „tăriea oştăşimei", „onoarea la bărbaţi", „modestia juneţei" şi „ornământ la tineret", „pietatea cărunteţei", „caracterul bun şi drept", „maica dreptăţii", „odor nepreţuit", „culme a moralităţii" şi „comoară" făr[ă] de sfârşit, o „mare avuţie". „Poetul reprezentativ al Bucovinei romantice şi luptătoare de la 1860", „entuziastul cântăreţ al generaţiei de la 1860-1870 şi „Nestorul poeţilor bucovineni" din deceniile următoare defineşte virtutea ca fiind „iubirea de frăţie între şerb şi-ntre stăpân", „traiul cu dulceaţă între părinţi şi între fii", fundamentul vieţii şi al „credincioasei prietenii", „sânta

[495] Procopovici, *Dorinţele tineretului bucovinean*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1859, care este an de rand de 365 de zile", Cernăuţi, „Tipărit la Ioann Ekhar[d]t şi Fiiu[l]", 1858, p. 46.

[496] *Patria noastră*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1860, carele este un an bisect de 366 de zile", Cernăuţi, „Tipărit de Ioann Ekhardt şi Fiiu[l]", [1859], p. 42.

legătură între cei căsătoriţi", „curăţie şi măsură" pentru preoţime, „a lumei sănătate"[497].

Tot din acest tom trebuie menţionat articolul *Copilul nu înţelege aceasta*, semnat cu pseudonim, critică a educaţiei pe care o primesc copiii de mici în familie. Articolul arată, totodată, cât este de necesar „a plânta în inimele cele fragede [ale] copiilor nişte principii bune şi mântuitoare sau, mai bine zicând, a deştepta şi a conduce dispuseciunile ce se află în ei, eară mai [apoi] a veghea asupra crescăciunii copilelor, care au să fie odinioară [mai târziu] înseşi mame, crescătoare şi conducătoare de copii!"[498].

Câteva articole semnate de Miron Călinescu şi publicate în calendarul pe anul 1862, atrag, de asemenea, atenţia. *Sfatul înţelept. Cum se poate omul înavuţi* este o predică despre frecventarea bisericii, care poate aduce „mult folos sufletului şi stării" materiale ale omului[499]. *Productele adevăratei dragostei cei hristianeşti*, semnat de acelaşi autor, se înscrie în aceeaşi arie tematică[500]. Excepţie face un documentar, *Unele instrucciuni pentru întemplări nenorocoase*, cuprinzând sfaturi medicale şi îndrumări practice[501]: I. *Cum trebu[i]e să ne purtăm cătră cei înecaţi*, p. 43-44; II. *Cum trebu[i]e să ne purtăm cătră cei înveninaţi*, p. 44-45; III. *Cum trebu[i]e să ne purtăm în tâmp de tunet şi pe ce avem de luat sama, ca să nu venim în primejdie de a fi detunaţi*, p. 45-46; IV. *Cum sunt de trătat cei morţi dupre părere şi cei leşinaţi*, p. 47; V. *Cum trebu[i]e să ne purtăm la întreruperea focului*, p. 47-48.

Compoziţia *Portul românesc*, semnată de Vasile Bumbac în calendarul din 1863, cuprinde în cele nouă strofe ample, a câte opt versuri fiecare, îndemnul la purtarea cu mândrie a portului naţional:

„Voi, fii bravi ai ginţii mele, / Viţie de Trăian! / Ce-nfloriţi ca ramuri bele / Neamul cel roman. / Ce de-n Tisa pân-la Nistru / O limbă-ntonaţi, / Ah, purtaţi şi portul vostru / Ca români stimaţi! // Neamţul, leahul şi maghiarul / Poartă portul seu, / Turcul, grecul şi tătarul / Tot aşa fac, zeu! / Deci aşia şi tu, române, / Poartă-ţi toga, da! / Şi vei fi văzut mai bine / De năciunea ta! [...] Toga, tunica, sumanul, / Ce mai aşteptaţi?! / Astea le-a purtat românul. / Suvenir prea sânt! / Deci, copii de-n Romenie, / Le purtaţi şi voi! / Spre amentire să vă fie / De străbuni eroi"[502]. Patru strofe din

---

[497] V. Bumbac, *Ce e vârtutea?*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1861, carele este an de rand de 365 de zile", Cernăuţi, „Tipărit de Ioann Ekhardt şi Fiiu[l]", [1860], p. 44.

[498] N. Z., *Copilul nu înţelege aceasta*, în „Calendariu...", [1860].

[499] M. K., *Sfatul înţelept. Cum se poate omul înavuţi*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1862, carele este an de rând de 365 de zile", Cernăuţi, Tipărit la Ioann Ekhardt, [1861], p. 40-41.

[500] M. K., *Productele adevăratei dragostei cei hristianeşti*, p. 41-43.

[501] *Ibidem*, p. 43-48. Documentarul apare fără semnătura autorului.

[502] V. Bumbac, *Portul românesc*, în „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirii 1863, carele este an de rand de 365 de zile", Cernăuţi, Tipărit la Ioann şi Rudolf Ekhardt, [1862], p. 40.

această compoziţie versificată se adresează mamelor şi „româncuţelor tinerele” cu acelaşi îndemn stăruitor: „Voi, dulci mumelor şi bune / De neamul român! / Floricele plăpânde, june / De-ntr-al nostru sân: / Creşteţi-le româneşte / Şi vi le-mbrăcaţi / Cu veşmânt ce-mpodobeşte / Gintea ce-o amaţi. // [...] Eară dacă-n limbi străine / Le veţi educa / Şi-ntr-un port străin, zeu, nime / Nu le-a adopta; / Deci le creşteţi româneşte / Şi vi le ornaţi / În costium ce-nveseleşte / Neamul ce-l nălţiaţi! // Româncuţie tinerele, / Fiinţe zeine, / A năciunei floricele / De odoare pline! / Purtaţi mândrele altiţie / Cu fluturi aurii / Şi veţi fi mai drăguliţie / L-a[i] năciunii fii”[503].

„Calendariu[l] pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirei 1869...” publică un articol nesemnat, *Sârguinţa*, în care autorul afirmă că „istoria şi esperinţa [experienţa] ne învaţă destul de chiar [clar] că puterea şi însămnătatea a unui stat nu atârnă de la croitul legilor, aşa precum de la demnitatea proprie şi caracterul cetăţenilor, că societatea face un stat şi nu statu[l] societatea, deci cultura a unui stat îi resultatul total a[l] culturei proprie a fiecăruia deosebit, carii fac o societate”. „Înaintarea naciونală – privită din acest punct de vedere – îi productu[l] a sărguinţei individuale, a culturii individuale, a onestăţii [onestităţii], precum, din contra, ruinarea naciונală îi lucrarea trândăviei proprie, deprăvăciune[a] morală, nehărnicia”[504] cetăţenilor.

Depăşind viziunea contemplativă asupra lumii, în cadrul căreia omul se află mereu „supt vremi”, copleşit de sentimentul zădărniciei (vezi meditaţia publicată în 1846), calendarul românesc din Bucovina acestor ani îşi consolidează pedagogia binelui public, în cadrul căreia oamenii devin „mai buni prin înţelegere şi consimţământ, prin silinţă şi sârguinţă”: „De vrem să îmbunătăţim starea noastră, să începem cu noi înşine, că nu vei găsi uşor ceva de lipsă în starea noastră ce nu s-ar putè într-un chip reduce la lipsele în noi înşine, şi nu va fi mai bine în lume până ce oamenii nu vor fi mai buni prin înţelegere şi consimţământ, prin silinţă şi sirguinţă. Resultatele cele mai multe şi mai măreţe atârnă de la întrebuinţarea mijloacelor simple, de la activitatea a însuşi[r]ilor ordinare”[505].

Calendarul editat de Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, tipărit la Cernăuţi în perioada 1874-1885, se distinge printr-o atitudine nouă faţă de tema în discuţie, în evident progres. Astfel, tomul din 1875, publică în partea sa literară, intitulată *Almanah*, studiul *Sărăcia la poporul nostru, causele ei şi mijloacele în contra-i*, p. 78-89, semnat cu pseudonim. Considerând că „economia este isvorul principal al veniturilor poporului nostru şi baza bunei stări materiale a lui”, autorul afirmă că „dacă vom privi situaţiunea geografică şi topografică a patriei noastre, calitatea ei naturală, precum şi referinţele ei faţă cu alte ţări, vom cunoaşte că locuitorilor acestei ţări li sunt

[503] *Ibidem*, p. 41.
[504] „Calendariu[l] pentru Ducatul Bucovinei pe anul Mântuirei 1869, carele este an de rând de 365 de zile”, Cernăuţi, Tipărit la Rudolf Ekhardt, [1868], p. 46.
[505] *Ibidem*.

închise căile pe care alte popoare îşi află susţinerea şi-şi întemeiază bunăstarea lor"[506]. Poporul nostru din Bucovina – observă autorul – se află într-o „stare materială apăsătoare", „pre dânsul îl cuprinde pe zi ce merge sărăcia cu toate consecinţele sale". Mulţi români bucovineni „şi-au însărcinat proprietăţile cu datorii". Neputând „solvi datoriile", ei îşi vând proprietăţile, spre a „mulţămi" pe creditori („Vinderea proprietăţilor mari şi mici, a caselor şi a pământurilor este la ordinea zilei"). În Bucovina, la ţară, există „o mulţime de proletari, carii se susţin numai cu lucrul mânilor".

Cauzele acestei „decăderi materiale" a românilor bucovineni sunt, în viziunea acestui atent observator şi analist, următoarele: 1) neactivitatea sau, „de-a dreptul zis, lenea"; 2) „aplecarea la beţie", „băutura rachiului, carele îl dărâmă în privinţa fizică şi morală" pe bucovinean, precum şi „facerea de datorii din uşurătatea minţii", ca urmare a beţiei; 3) „spiritul timpului cel frivol şi lu[x]urios"; 4) lipsa de cultură, adică „imposibilitatea de a-şi purta economia în mod raţional şi practic"; 5) împrumuturile de bani cu dobânzi exagerate; 6) sterilitatea pământului; 7) „referinţele climatice": inundaţiile, grindina, focul, „boalele de vite", preţurile mici ale „productelor", lipsa de cumpărători, dar şi alte „împrejurări nefavorabile".

Un loc special în economia studiului îl ocupă prezentarea mai multor „mijloace în contra beţiei", problemă gravă a lumii satelor bucovinene timp de aproape un secol: 1) crâşmele şi localităţile de vânzare a rachiului să se reducă la un număr hotărât şi să se restrângă licenţa acordată pentru înfiinţarea altora noi; 2) stăruinţă într-o activitate care să urmărească temperarea consumului de rachiu („beţivul să nu-şi poată lesne mulţămi patima sa"), industria „să aducă jertfe" pentru binele fizic şi moral al oamenilor, producând rachiu bun, care, apoi, în mod firesc, să fie şi mai scump; 3) poporul să-şi poată procura mai uşor „alte băuturi mai puţin stricăcioase", precum berea, vinul etc., iar pentru aceste băuturi să se pună „un bir mai mic"; 4) consumarea rachiului la „felurite întâmplări" ale vieţii omului de la ţară („botejuni"/botezuri, nunţi, hramuri, înmormântări) să înceteze cu totul sau să se restrângă la „o măsură înţeleaptă"; 5) reforma „să purceadă de la stările cele mai înalte, căci cei mici se îndreaptă după cei mai mari şi servitorul imitează pe domnul său"; 6) stăpânii să lucreze „în contra beţiei", să nu mai dea lucrătorilor rachiu pentru „întreţinerea puterilor".

În tomul pentru anul 1875 al aceluiaşi calendar reţine atenţia şi articolul *Unele recugetări despre starea culturii la poporul din Bucovina*, p. 90-94, semnat, de asemenea, cu pseudonim. Autorul acestuia mărturiseşte, de la bun început, că articolul s-ar fi putut intitula mai potrivit *Lipsa de cultură la poporul din Bucovina* şi deplânge, mai întâi, lipsa unui ziar românesc: „Din nefericire,

[506] V. M., *Sărăcia la poporul nostru, causele ei şi mijloacele în contra-i*, în „Calendariu pe anul ordinariu 1875. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul II, Cernăuţi, Tiparul lui R. Eckhardt, [1874], p. 78.

n-avem în Bucovina un ziar românesc şi de aceea am fost nevoit să tipăresc acest articul în calendarul anului acestuia, presupunând că acesta va fi întrebuinţat şi cetit nu numai de preuţi şi de învăţători, ci şi de cântăreţii bisericeşti şi de acei puţini cari mai sciu [ştiu] ceti şi prin cari poate că vor trece ideile aceste şi în poporul cel mare"[507].

Între problemele aduse în discuţie de acest „amic al poporului": – străinii ocupă majoritatea posturilor în dregătorii, ei având în mână instituţiile vitale (precum judecătoriile), tot negoţul şi meseriile, prin urmare şi „toată înrâurinţa în afacerile publice"; – „pământenii noştri devin din pricina lipsei de cultură din zi în zi tot mai săraci", nu trag folos din meserie şi negoţ, pământul lor „se împărţeşte parte între moştenitori, iar cea mai mare parte se vinde străinilor". Concluzia autorului este că „numai cultura aduce pre om la cunoscinţa că prin silinţă şi trezie poate deveni cineva avut, numai cultura deschide drumul spre lucrare şi însemnătate în public"[508].

Şi referirile la starea învăţământului „poporal" din Bucovina, pe care le face profesorul Ion G. Sbiera, adevăratul autor al articolului, ilustrează starea îngrijorătoare a culturii poporului român de aici:

„În anul 1850 s-au înfiinţat foarte multe şcoli poporale, dar ce folos dacă ele au fost şi sunt mai tot deşerte şi mulţi din cei carii sunt chiemaţi a stărui pentru sporirea învăţământului nu-şi îndeplinesc datorinţa.

Cu zece ani în urmă, în Cernăuţi s-a înfiinţat pe spezele Fondului religionar Şcoala reală superioară greco-orientală. Potrivit ultimului raport de activitate al directorului, în anul şcolar 1873/74 au cercetat şcoala 67 de şcolari de lege greco-orientală [ortodocşi], între care 45 de români din Bucovina şi România, şi 537 de alte confesiuni, între care 276 de lege israelitească, 200 de lege romano-catolică. Cam aceeaşi situaţie se înregistrează şi la gimnaziile din Cernăuţi, Suceava şi Rădăuţi, la Şcoala de agronomie, la Şcoala de meserii, precum şi la Şcoala de copile"[509].

Calendarul pe anul 1878 „edat" de Societatea pentru Cultură publică, sub semnătura profesorului Samuil V. Isopescu, *Femeea pe terenul economiei naţionale*, p. 81-124, un material amplu, în şase părţi, cea dintâi traducere în limba română a lui Lorenz von Stein apărută în Bucovina, realizată la numai doi ani de la publicarea lucrării *Die Frau auf dem Gebiet der Nationlőkonomie* la Stuttgart[510]. Prezentând „puterea, ordinea şi înrâurinţa ei neinvincibilă ce

[507] Un amic al poporului [Ion G. Sbiera], *Unele recugetări despre starea culturii la poporul din Bucovina*, p. 90.

[508] *Ibidem*, p. 91.

[509] *Ibidem*, p. 93.

[510] Lorenz von Stein, pe numele său adevărat Wasmer Jacob Lorentz, vede lumina zilei la 18 noiembrie 1815, în localitatea Eckernförde din Schleswig-Holstein. Studiază filosofia şi jurisprudenţa la Universităţile din Kiel şi Jena (1835-1839), apoi la Universitatea din Paris (1841-1842). După susţinerea examenului de docenţă, devine conferenţiar la Universitatea din Kiel (1846-1852). Stein ia atitudine în problema

numim noi economia naţională a femeii"[511], traducerea reliefează procesul prin care „econoama cuminte poate sâmţi şi precalcula lesne" „ordinea de ranguri" în trebuinţele casnice.

„Calendariu pe anul ordinariu 1879". Redigeat de Miron M. Călinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", publică în partea sa literară (Almanach) articolul *1877-1878*, p. 109-111, ce consemnează un eveniment epocal din istoria românilor, „biruinţa strălucită" obţinută în Războiul de Independenţă, considerată de autor o „victorie adevărată ce încântă pe fraţi şi uimi pre străini, ear pre român îl rădică în faţa lumii": „An de falǎ! An de biruinţă! Scris cu litere maşcate [mari] în istoria românimei întregi! După timpuri grele, timpuri pline de amar şi apăsare, în cari se lupta bietul român pentru limbă şi nume, pentru lege şi moşie, nesocotit fiind şi dispreţuit de toată limba străină, urgisit de asupritori, după atâte[a] timpuri de tristă

landului Schleswig-Holstein, militând pentru drepturile ducatelor, motiv pentru care, în 1852, este demis. Numirile sale în funcţia de conferenţiar la Königsberg şi Würzburg sunt respinse de guvernele Prusiei şi Bavariei. În 1848, Lorenz von Stein introduce conceptul de *mişcare socială* în cartea sa *Die sozialistischen und kommunistischen Bewegungen seit der dritten französischen Revolution* (*Mişcările socialiste şi comuniste după cea de a treia Revolutie Franceză*) publicată la Stuttgart, concept reluat ulterior şi în *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage* (*Istoria mişcării sociale în Franţa de la 1789 până în zilele noastre*), vol. I-III, Leipzig, 1850. În perioada 1855-1885, Lorenz von Stein este profesor de economie politică la Universitatea din Viena. Publică acum: *System der Staatswissenschaft* (*Sistemul ştiinţelor politice*) (vol. I, *Statistik*, Basel, 1852; volumul al II-lea, *Gesellschaftslehre* [Sociologie], Basel, 1857); *Die neue Gestaltung der Geld- und Kreditverhältnisse in Österreich* (*Noua organizare a condiţiilor monetare şi de credit în Austria*) (Viena, 1855); *Lehrbuch der Volkswirtschaft* (*Manual de economie naţională*) (Viena, 1858); *Lehrbuch der Finanzwissenschaft* (*Manual de ştiinţe financiare*) (Leipzig, 1860); *Verwaltungslehre* (*Studii administrative*), (Stuttgart, vol. I-VIII, 1865-1884); *Handbuch der Verwaltungslehre* (*Compendiu de studii administative*) (Stuttgart, 1870); *Die Lehre vom Heerwesen* (*Doctrina sistemului militar / armatei*) (Stuttgart, 1872); *Die Frau auf dem Gebiet der Nationalökonomie* (*Femeia în aria economiei naţionale*) (Stuttgart, 1875). Prin aceste lucrări Lorenz von Stein, adept al Şcolii istorice germane de economie, inaugurate de Friedrich List (1789-1846), pune bazele ştiinţei administraţiei şi finanţelor publice. Contribuţiile sale la istoria ideilor politice privesc: interpretarea economică a istoriei, statul de drept şi „statul bunăstării", proletariatul şi lupta de clasă. Lorenz von Stein se stinge din viaţă la 23 septembrie 1890, la Hadersdorf-Weidlingau, în districtul Wienner-Penzing (vezi *Brockhaus' Konversations-Lexikon*, ediţie complet revizuită şi adăugită, vol. XV, *Social-Türken*. Leipzig, Berlin şi Viena, 1903, p. 284-285; de.wikipedia.org/wiki/Lorenz_von_Stein, accesat: 1 septembrie 2013).

[511] Lorenz de Stein, *Femeea pe terenul economiei naţionale*, în „Calendariu pe anul ordinariu 1878", „Redigeat de Mihai Miron Calinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al V-lea, Cernăuţi, Editura şi tiparul lui R. Eckhardt, [1877], p. 93.

memorie se îndură bunul Dumnezeu de soartea-i nemeritată şi-i hărăzi biruinţă, biruinţă strălucită, victorie adevărată, ce încântă pe fraţi şi uimi pre străini, ear pre român îl rădică în faţa lumii, redobândindu-i deodată toată fala sa strămoşească"[512].

Tot aici, calendarul difuzează şi una dintre creaţiile lui Vasile Alecsandri cu larg ecou în epocă, *Cântecul gintei latine*, care va fi trezit interesul aparte al cititorilor de pe întreg spaţiul lumii româneşti, umplându-le inimile de admiraţie şi mândrie: „Latina gintă e regină / Într-ale lumii ginte mari, / Ea poartă-n frunte o stea divină / Lucind prin timpii seculari. / Menirea ei tot înainte / Măreţ îndreaptă paşii săi, / Ea merge-n capul altor ginte / Vărsând lumină-n urma ei. // [...] // Latina gintă are parte / De-ale pământului comori / Şi mult voios ea le împarte / Cu celelalte-a ei surori. / Dar e teribilă-n mânie / Când braţul ei liberator / Lovesce-n cruda tiranie / Şi luptă pentru-al ei onor"[513].

Calendarul nu consemnează acum, din păcate, contribuţia femeilor din Bucovina la sprijinirea soldaţilor români răniţi pe câmpurile de bătălie din Bulgaria.

Contribuţia celor două comitete formate la Cernăuţi şi Suceava, conduse de Natalia Hurmuzachi şi Elena Popovici-Logotheti, din care făceau parte „femei din toate clasele sociale", este evocată de către istoricul Ion I. Nistor:

„Dar nici femeile din Bucovina nu se lăsară mai prejos. În dorinţa lor fierbinte de a contribui la opera de asistenţă pentru soldaţii răniţi, femeile bucovinene formară două comitete, unul la Cernăuţi condus de Natalia Hurmuzachi şi altul la Suceava în frunte cu doamna Elena Popovici-Logotheti. Din aceste comitete făceau parte femei din toate clasele sociale, boierese, preotese şi ţărănci, care destrămau scamă şi coseau bandaje pentru «răniţii noştri». Aplecate asupra rufăriei pe care o destrămau, doamnele din societate şi femeile din popor poate că nici nu-şi dădeau seama că acţiunea lor de caritate simboliza destrămarea unui trecut de robie şi toarcerea firelor pentru un viitor de mândrie şi libertate. Râvna femeilor bucovinene merită cu atât mai mare laudă, cu cât acţiunea lor se desfăşura contra voinţei guvernului bucovinean, care iniţiase în Bucovina o colectă pentru asistenţa răniţilor turci!"[514]

Tomul pentru anul 1882 al acestui calendar, îngrijit de Ion I. Bumbac, în partea intitulată *Almanach*, publică articolul *Însemnătatea culturii naţionale pentru femei în genere şi lipsa acesteia la femeile române bucovinene*, p. XIV-XXVIII, semnat de C. Morariu, în care autorul cere înfiinţarea de şcoli secundare pentru fete, după modelul celor din Moldova şi Muntenia. Tot aici redactorul responsabil al calendarului, Ion I. Bumbac, semnează articolul *Gimnasiul Sucevei este menit, de la înfiinţarea sa, spre deşteptarea şi luminarea poporului*

---

[512] Miron M. Călinescu, *1877-1878*, în „Calendariu pe anul ordinariu 1879", „Redigeat de Miron M. Călinescu, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al VI-lea, Cernăuţi, Editura şi tiparul lui R. Eckhardt, [1878], p. 109.

[513] *Ibidem*, p. 112.

[514] Ion Nistor, IB, 1991, p. 252.

românesc din Buocovina, p. XXIX-XXXIII. În cadrul acestuia reţine atenţia un grupaj de versuri ce ilustrează menirea publicaţiei: emanciparea românilor prin cultivarea ştiinţei de carte, distingându-se prin tonul cald, mobilizator: „Fraţi români de neam şi lege, / Fii ai ţerei, vechi moşneni, / Ceriul soartea v-o direge, / Săltaţi azi bucovineni! // Împăratul se-ngrijesce / De-al vost bine ne-ncetat, / În Suceavă se ivesce / Un luceafăr luminat! // Vechia scoală românească, / Templul vostru strămoşesc, / Ce-a sciut [ştiut] bărbaţi să crească / De cari azi nu se găsesc, / Eată ear [iar] că luminează, / Eată ear că s-a deschis / Pentru toţi ce-nainteează / Şi nu vor a fi de ris [râs]! // Alergaţi, români, la scoală, / La Suceavă vă grăbiţi, / Şi-ţi fi ear ce-odinioară: / Popor brav de bravi scoliţi. // Şi-ţi sci ear trăi şi bine, / Nu veţi stinge-năduşiţi / de păcate, cu ruşine, / De-ntuneric copleşiţi"[515].

Şi calendarul pentru anul următor include în partea sa de „almanach" articole de îndrumare: Ion I. Bumbac, *Despre medicina porală sau cum îşi ajută poporul român în casuri de boală?*, p. III-IX; Dr. A. Ştefanovici, *Anghina difterică sau boala de gut (mai ales la copii)*, p. XVIII-LI. Sub motto-ul „Salus populi suprema lex", preotul C. Morariu semnează compoziţia în versuri *Către românii săteni de pretutindene*, adevărat manifest, cuprinzând sfaturi şi îndemnuri la o viaţă raţională, practică. „Românii săteni de pretutindene" sunt îndemnaţi să muncească fără preget, să nu-şi vândă pământul, să nu se împrumute cu dobânzi exagerate şi să renunţe la consumul de băuturi alcoolice: „Munca-i dulce mângâ[i]ere, / Munca-i a vieţii miere. / Aşadar trai cu dulceaţă / În întreaga voastră vieaţă / De voiţi ca să aveţi / Tot munciţi, dar nu şedeţi! // Şi ca crunta voastră muncă / Şi folos să vă aducă, / Nu vindeţi cu niciun preţ / Câmpurile ce le-aveţi; / Nu luaţi pe î[m]prumute / Cu dobânzi sute la sute, / Ba de feli dac-aţi putea / Bani a nu î[m]prumuta, / Poate judecă oricine / Că aţi face tare bine, / Căci decât cu-[m]prumutat / Să gândesci că-i fi bogat, / Mai bine sărac, curat / Fără grijă şi păcat. / Nunţile le mai scurtaţi, / Chramurile le lăsaţi, / Cârşmele le părăsiţi, / Cu rachiu nu v-ameţiţi, / Căci rachiu-i cel mai mare / Duşman pentru-a voastră stare"[516].

În aceeaşi rânduială a lucrării conştiente pentru „îndreptarea stării", românii săteni sunt îndemnaţi să înceteze „de a [mai] pripăşi straie" cumpărate din târguri („fuste, rochii, testemele, / horboţele, catifele, / flori, cordele, bolduri, pene / cumpărate din dughene, / pălărie de fabrícă, / azi o porţi, mâne se strică, / ciuboţele, botinele / şi-alte multe fesfeşele"), ce aduc sărăcie în

---

[515] Ion I. Bumbac, *[Fraţi români]*, în „Călindariu pe anul ordinariu 1882", „Redactat de Ion I. Bumbac, secretariul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, anul al IX-lea", Cernăuţi, Editura Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, [1881], p. XXXIII.

[516] C. Morariu, *Către românii săteni de pretutindene*, în „Calendariu pe anul ordinariu 1883", Redactat de Jon J. Bumbac, anul al X-lea, Cernăuţi, Editura Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, Tipariul lui Rudolf Eckardt, [1882], p. X.

economia casnică, ucigând „lucrul de mână" şi „schimonosind portul mândru strămoşesc": „Cânepă, in sămănaţi, / Pe soţii le îndemnaţi / Ca să toarcă, să zolească / Şi să ţese, să albească, / Să coase cămeşi cu-altiţe / Pentru sine şi fetiţe, / Şi cămeşi cu mâneci late / Pentru soţ, fecior şi frate; / Să se poarte în catrinţe, / Să se-[m]brobodè-n ştergare, / Să silească tot cu mâna / La copii să facă stare; / Ear din târg pe bani să ia / Ce e mai de trebuinţă, / Lucruri făr de care traiul / Este fără de putinţă. / Eară voi, bărbaţi, feciori, / Voi opinca n-o lăsaţi, / Căci e ieftină şi bună. / Opincuţe deci purtaţi / Şi-[m]brăcaţi-vă-n sumane / Şi-n cojoace bătrânesci, / Ear pe cap purtaţi cu toţii / Cuşmele vechi ţurcănesci"[517].

Pentru „fericirea" copiilor, „românii săteni de pretutindene" sunt îndemnaţi să-şi trimită vlăstarele şi la „şcoalele mai înalte", pentru că „azi mintea luminată-i / cea mai mare putere-n lume", dar şi la meserii, deoarece „azi meşteşugul are / mare trecere în lume", aducând oricui îl îmbrăţişează „bună stare şi renume".

În acelaşi program meliorativ al stării sătenilor se înscrie şi educaţia pentru economisirea („cruţarea") resurselor proprii: „În sfârşit, v-aş sfătui / Să-nvăţaţi de a gândi / Şi la zilele bătrâne, / Nu numai de azi pe mâne, / Deci cruţaţi în tinereţe, / Ca s-aveţi la bătrâneţe!".

Sfârşitul acestui program-manifest de emancipare a lumii satului românesc din Bucovina, alcătuit sub forma unei compoziţii versificate, subliniază direcţiile de urmat, din perspectiva viitorului: „Sfatul meu de-l veţi urma, / Starea voastră s-andrepta, / Căci nu veţi fi băutori, / Nimărui nu-ţi fi dători, / Câmpurile le-ţi păstra, / Ba-ncă veţi şi cumpăra; / Straie veţi purta curate, / Trainice, de voi lucrate. / Veţi sci cum să feriçiţi / Copilaşii-vă iubiţi / Şi, când veţi î[m]bătrâni, / Veţi avè cu ce trăi, / Şi-ţi privi cu mulţămire / La trecuta vieţuire"[518].

Almanahul calendarului Societăţii pentru Cultură, editat de Calistrat Coca (1884-1885), continuă aceeaşi direcţie tematică. În tomul pentru anul 1884, acesta difuzează articolul *Ceva despre chiămarea mamei în sinul familiei*, p. VI-XIII, cuprinzând sfaturi şi îndemnuri la „privighierea cu iubire şi consciinţă asupra inimei copiilor" adresate mamelor: „O, mamelor! măreaţă-i chiămarea voastră! În mânile voastre este repusă fericirea fiilor voştri, viitoriul poporului şi a[l] patriei; voi puteţi a li însufla simţeminte nobile şi a-i conduce la fapte mari şi frumoase; voi puteţi face din ei creştini şi cetăţeni buni. Nu lăsaţi deci să treacă nefolosit timpul scump al copilăriei, căci numai pomului tânăr i se poate da orice direcţiune. [...] Privighiaţi dară cu iubire şi consciinţă asupra inimei copiilor voştri şi fiţi încredinţate că sâmburii buni ce-i veţi plânta în sufletele lor nevinovate vor încolţi şi se vor resfira în ramuri de fericire nu numai pentru copii, ci şi pentru voi înş[e]vă. Din sămânţa nună, înfiptă în

[517] *Ibidem*, p. X-XI.
[518] *Ibidem*, p. XI.

inimele lor fragede, veţi culege apoi fructe însutite, care vă vor face a uita cu plăcere de ostenelele şi grijele ce le aveţi acu[m] ca mame"[519].

Din sumarul aceluiaşi tom, trebuie reţinut şi articolul *Părerile unui ţăran despre sărăcirea poporului nostru*, p. XV-XX, articol de asemenea nesemnat, ce evidenţiază „lipsa de învăţătură" în rândul sătenilor, pe care îi îndrumă „cum să sciă purta bine şi cu folos gospodăria lor": „Pricina pricinilor că oamenii noştri sărăcesc din zi în zi tot mai tare şi sărăcesc văzând cu ochii e lipsa de carte, lipsa de învăţătură. Ei nu sciu nici ceti, nici scrie, nici răfui [socoti]; de aceea îmblă înşălaţi în toate părţile"[520]. Tot aici, articolul *O învăţătură şi un sfat cu priinţă*, p. XXI-XXVI, combate beţia, ca fenomen devastator în lumea satului bucovinean, *Alt sfat bun*, p. XXVII-XXX, este un îndemn la „gunoitul" câmpului, iar *Unele leacuri poporale*, p. XXXVII-XL, vizează 27 de boli şi mijloace de combatere a acestora.

Calendarului Societăţii pentru Cultură pentru anul 1885 tipăreşte compoziţia *Către damele române*, p. 96, versuri nesemnate, cuprinzând un îndemn pentru păstrarea portului naţional.

„Calendariul... redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", apărut în perioada 1886-1895»", îşi propune „cooperarea cu puteri unite întru prosperarea ortodo[x]imii şi-a naţiunii". Dorind să intre „în coliba ţăranului", şi acest calendar îşi propune a stimula „pofta spre cetire" a sătenilor şi a satisface interesul de cunoaştere al acestora, fiind atent la „necesităţile timpului", ferindu-se de „crititica din mânie" şi declarându-se receptiv la colaborările „din orişice ram al literaturii noastre"[521].

În tomul pentru anul 1886 al „Calendariului... redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", Aurora Voronca publică articolul *Damelor române din Bucovina*, p. 92-94, un îndemn la purtarea costumului

---

[519] *Ceva despre chiămarea mamei în sinul familiei*, articol nesemnat, în „Calendariu pe anul bisect 1884", „Redigeat de Calistrat Coca, secretariul Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al XI-lea, Cernăuţi, Editura Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina - Tipografia archiepiscopală, [1883], p. XIII.

[520] *Ibidem*, p. XV.

[521] Academia ortodoxă, *PT publicu[l] cetitor*, „Calendariu pe anul ordinariu 1886. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul erchidiecesan din Cernăuţi", Cernăuţi, Editura Tipografiei archiepiscopale, [1885], p. 91. Corelativ, ar mai trebui reţinut şi un text semnat de către preotul C. Morariu, *Regulă pentru viaţă*, versuri, ce precede articolul-program: „Casă mândră pentru viaţă de voesci ca să-ţi durezi, / De trecut tu niciodată să nu te interesezi; / Fugi cât poţi de întristare, n-o lăsa să te-amăgească, / Ci presentul totdeauna viaţa să ţi-o îndulcească. / Te feresce mai de samă nici pre-un om să nu uresci / Şi-ţi încrede vi[i]torul proniei dumneze[i]esci" (p. 90).

popular românesc de către „clasele inteligente" şi pentru înfiinţarea unui institut pentru educarea copilelor în spirit „religios-naţional".

„Costumul românesc, părăsit de către inteliginţa română", „rămas a fi purtat numai pe la ţară", ar fi – susţine Elena Niculiţă-Voronca, adevărata autoare a articolului – „cel mai bun remediu contra timpuriei noastre vestejiri"[522], oferind un exemplu grăitor, cu importanţă aparte în educaţia naţională pe care o face literatura calendarului românesc din Bucovina în această perioadă:

„Abia de la un timp încoace, graţie reginei Elisabeta, damele române au început a orna garderoba lor şi cu costumul naţional. În Bucuresci este şi un bazar pentru costumuri naţionale, ear ţăranii de prin judeţe aduc aice manufacturele lor. Pe lână ţărance lucră la costumul naţional şi copilele din Asilul «Elena Doamna» precum şi cele de pe la scoalele profesionale. Multe dame din înalta aristocraţie şi-au făcut un costum cu mâna lor proprie şi azi în România chiar dame, nu de naţiune română, poartă costum românesc şi-l îmbracă în zilele de sărbătoare, umblând în el la primblare, ear pe la petreceri şi baluri costumul naţional joacă un rol însemnat"[523].

Articolul surprinde pătrunderea în Bucovina a „modei de-a vini la baluri în costum naţional" şi totodată înfiriparea gustului estetic şi a conştiinţei rolului educativ al obiceiului, ca „nobilă misiune" a româncelor:

„Moda de-a vini la baluri în costum naţional a ajuns în urmă şi-n ţara noastră. Pe când în România azi costumul naţional se îmbracă numai la serbări naţionale şi încă nu de toate damele, pentru că cele mai multe vo[i]esc se arate talia şi şlepurile [corpurile, trena] lor, la noi şi-n Transilvania damele se silesc a-şi procura sau şi a-şi face costum naţional. Causa de ce-şi fac câte un costum naţional este că în el poţi merge în tot anul pe la soirele cu dânsu[l] ce ne dă [Societatea studenţească] «Junimea», nemaifiind nevoită a spesa bani pentru o rochie nouă. Sunt însă dame care şi-au făcut costum [naţional] pentru că inima lor simţia ceva românesc, dar de acestea sunt puţine. Aceste dame cu un gust mai estetic, sciind a aprecia valoarea costumului naţional, sunt modistele timpului şi ele ne spun că româncele în costumul naţional au mai mult vină-ncoace decât în hainele nemţesci. Dacă sunt ele aşa, atunci au ajutat deocamdată numai clasei inteliginte, însă ele mai au o nobilă misiune şi aceea este de-a face ca şi feme[i]a română de la ţară să aprecieze costumul naţional şi să nu-l schimbe cu fuşta. Nu este suficient de-a purta costumul naţional şi-a fi român[ă], ci trebu[i]e a proba şi prin faptă că suntem soţii demne ale barbaţilor nostri"[524].

Pătrunderea pe piaţa din oraşele Bucovinei a „pânzei albe de America, a citurilor şi-a materialelor de lână" influenţează negativ industria casnică şi, prin urmare, portul popular „de pe lângă oraşe":

„Azi ţăranca română, ademenită de micul preţ al pânzei de America albă, al citurilor şi-al materialelor de lână, nu mai bo[i]esce a lucra la cânepă. Aceasta boală a

[522] Aurora Voronca, *Damelor române din Bucovina*, în *art. cit.*, p. 92.
[523] *Ibidem.*
[524] *Ibidem.*

cuprins mai toate sufletele celor de pe lângă oraşe. În satele aproape de oraşe, femeile avute poartă fuştă, colţuni şi alte lucruri cari nu sunt făcute cu mâna lor. Nainte n-ar fi purtat feme[i]a de la ţară fuştă să-i fi plătit, azi însă se întrec care de care. Sumanul şi cojocul li-a mai rămas ca semn distinctiv. Stergarile le-au schimbat cu şaluri, şăluţe şi testemele, cari însă nu le prind aşa ca stergarile"[525].

Pentru revigorarea industriei casnice locale, în ritm cu vremea, Aurora Voronca propune o adevărată şcoală pentru „feme[i]a de la ţară", apelând la preotese, care să devină „adevăratele mame ale poporului", adunând în jurul lor energiile lucrative ale „nevestelor şi bărbaţilor", ca „mame scumpe" care „vo[i]esc binele şi prosperarea" fiicelor lor:

„Trebu[i]e să învăţăm pre feme[i]a de la ţară să nu fie conservativă, adecă să toarcă cum a apucat de la mama şi bunica, ci să se dă[i]e după timp. Spre acest scop ni trebu[i]e comitete, în cari preotesele noastre ar putea mult lucra. Aceste comitete pentru rădicarea industriei naţionale ar trebui să-şi procure furce de roate, resboaie şi alte instrumente mai perfecţionate decât cele primitive ce le posedăm ereditate de la bunicele noastre. [...] Brâne şi lăicere alese n-ar fi numai un ornament pentru casa ţăranului, ci şi pentru inteleginţa română, care s-ar făli cu ele. Pânza de casă, cu încetul, s-ar înlocui s-ar înlocui earăşi, cu toate că America [î]i face mare concurenţă. Atunci casa ţăranului s-ar înavuţi şi el ar umbla curat şi nesdrdrenţăros. Venitul lui ar fi mai mare decât cheltu[i]ala şi satele s-ar regula. Preotesele ar fi adevăratele mame ale poporului. Pe lângă ele s-ar aduna nu numai nevestele, ci şi bărbaţii, ca să audă vocea lor dulce de mamă scumpă, care vo[i]esce binele şi prosperarea fi[i]celor sale"[526].

Având convingerea că „a sosit timpul când nu mai putem trăi în lătărgie [letargie]" şi că trebuie „să aflăm remediu contra cangrenei ce-a cuprins inimele noastre", autoarea cercetează starea naţiei sale şi caută soluţii de modernizarea structurală a comunităţii, chemând la un alt tip de activitate („să ne apucăm mai serios la lucru"), privit ca o problemă de onoare socială. Între aceste soluţii, promovarea limbii poporului în şcoli şi internate, înfiinţarea unui „institut pentru educaţiunea copilelor române în spiret religios naţional" care să poată deveni „mame adevărate" şi „stâlpi ai relegiunii ortodo[x]e în această ţară":

„Damele altor naţiuni au reuniuni, societăţi şi câte alte[le] pentru cultura lor. Ce facem însă noi? Pentru binele poporului nu lucrăm, dar nici pentru al nostru. Până acum foarte puţine dame române şi-au cunoscut misiunea lor în acest timp.

Suferim adecă de un rău. Copilele române nu se instru[i]esc în sensul ortodox şi [în spiret naţional. Scoalele şi internatele private, în cari se educă copilele române, nu ne dau mame adevărate, pentru că ele nu sunt ale noastre, naţionale. Limba în aceste institute este cea germană şi încâtva presărată cu cea polonă. Aceste doue limbe devin limba de predelecţiune a copilelor şi tânăra mamă le propagă la leagănul copiilor săi. [...] Preoteasa noastră trebu[i]e să scie mai întăi limba poporului, care-i şi a sa, şi atunci vor dispărè orice neplăceri cari se aud.

[525] *Ibidem*, p. 93.
[526] *Ibidem*.

A sosit timpul când nu mai putem trăi în lătărgie. Preoteasa din Putna să ne servească de model şi să aflăm remediu contra cangrenei ce-a cuprins inimele noastre.

Trebu[i]e să ne îngrijim pentru un institut de copile. Damele române de pe la oraşe să formeze comitete. Să se facă un fond pentru înfiinţarea unui institut pentru educaţiunea copilelor române în spiret religios naţional. În institutul acesta ar trebui să se cultive şi brodăriele. Costumuri naţionale, aere, pocroveţe şi alte lucruri bisericesci s-ar putè lucra de către fi[i]cele de preoţi, ceea ce până acuma nici nu se scia. [...] Până ce nu vom avea un astfeliu de înstitut de crescere pentru copile, noi înş[i]ne nu vom putè tice că avem mame adevărate, cu atâta mai puţin însă străini[i].

Femeile române au fost acele cari au conservat limba română până azi. Ar fi însă cu cale ca noi, acuma, la rândul nostru să ne nemicim aceea ce prin sute de ani s-au mănţinut? Nu!"[527].

Aurora Voronca este cea dintâi colaboratoare care publică în calendarele româneşti din Bucovina. Articolul *Damelor române din Bucovina*, scris şi publicat în 1885, premerge programului promovat de Societatea Doamnelor Române din Bucovina, înfiinţată în 1891, reflectând preocupările elitei feministe din Bucovina vremii[528].

La Cernăuţi, în toamna anului 1888, mai multe doamne din înalta societate bucovineană au iniţiativa asocierii pe terenul activităţii filantropice: Olga Grigorcea, Ştefania Hurmuzachi, Aglaia Isopescul, Veronica Mitrofanovici, Elena Popovici-Logothetti, Sofia Ştefanovici, Alma Volcinschi[529]. În noiembrie

[527] *Ibidem.*

[528] Spre deosebire de calendar, ce apare o singură dată pe an, ziarele, apărând frecvent de două ori pe săptămână, reflectă mai cuprinzător şi activitatea consacrată emancipării femeilor, constituind o bogată sursă de date şi informaţii pe teme diverse. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea apar în Bucovina următoarele ziare: „Gazeta Bucovinei", Cernăuţi, 2/14 mai 1891-6/18 aprilie 1897; „Deşteptarea". Gazetă pentru popor, Cernăuţi, 1/13 ianuarie 1893-7/20 noiembrie 1904; „Patria", Cernăuţi, 2/14 iulie 1897-21 aprilie/4 mai 1900.

[529] În 1850, la Braşov, ia fiinţă *Reuniunea Femeilor Române*, având drept scop ajutorarea „fetiţelor orfane române mai sărace". Între doamnele aflate în fruntea Reuniunii se află Maria Nicolau, Zoiţa Fr. Ciurcu, Maria Secăreanu, Elena Iuga, Sevastia Mureşanu, Anastasia Datcu, Eufrosina I. G. Ioan După modelul Reuniunii de la Braşov, la Iaşi, în 1867, Cornelia Emilian înfiinţează *Reuniunea Femeilor Române*, cu un scop apropiat: „îndrumarea fetelor pe calea meseriilor pentru a-şi câştiga existenţa". La Bucureşti, sub preşedinţia Ecaterinei Cantacuzino, în 1904, ia fiinţă *Societatea Femeilor Române*, având ca menire educarea femeii în spiritul culturii naţionale. Vezi, între altele: Ştefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Iaşi, Editura Polirom, 2002; Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea. Între public şi privat*, Bucureşti, Editura Meridiane, 2003; C. Turliuc, M. N. Turliuc, *Condiţia femeii în societatea modernă*, Iaşi, Fundaţia Academică „A. D. Xenopol", Editura Performantica, 2004; *Feminismul românesc*, în *Enciclopedia română*, *apud* enciclopediaromaniei.ro/wiki/ Feminismul_românesc (accesat: 15 octombrie 2013).

1889, este convocată o adunare, în cadrul căreia este ales un „comitet provizoriu" alcătuit din „doamne române din diferite stări", însărcinat să înfiinţeze societatea şi să întocmească statutele. Din „comitetul provizoriu" fac parte mai ales „aristocrate române" („soţii de boieri, de preoţi şi de intelectuali"): Elisaveta Bejan, Iulia Bumbac, Minodora Coca, Aglaia Cosovici, Aristea Grecul, Olga Grigorcea, Natalia Hurmuzachi, Ştefania Hurmuzachi, Aglaia Isopescul, Eugenia-Olga Morariu, Agripina Onciul, Anisia Mustaţă, Eufrosina Petrino-Armis, Fevronia Popescul, Elena Popovici-Logothetti, Elena Reus-Mârza, Iosefina Seleschi, Victoria Stârcea, Sofia Ştefanovici, Alma Volcinschi, Elena Voronca, Sinclitica Wojucki, Sofia Zaloziecka, Virginia Zurcan. Statutele societăţii sunt aprobate de Guvern la 6 aprilie 1890, iar adunarea generală de constituire are loc la 25 ianuarie/6 februarie 1891, eveniment la care participă 55 de „femei române" din Bucovina. Scopul Societăţii Doamnelor Române din Bucovina este unul cultural, filantropic şi de interes obştesc naţional (românesc): – „sporirea învăţământului mai ales la partea feme[i]ască a poporului român din Bucovina"; – „sporirea lucrărilor de casă, adecă a feluritelor ţesături şi cusături". Veniturile societăţii se constituie din donaţii, din organizarea unor „petreceri poporale" şi din cotizaţiile membrilor (membri fondatori, membrii de rând, membri sprijinitori, membri de onoare şi membri corespondenţi). Sub presiunea „pericolului de deznaţionalizare a românilor", Societatea Doamnelor Române înfiinţează filiale în toată Bucovina (atât în oraşe, cât şi în unele sate, precum Bilca, Fundu Moldovei, Mihalcea, Stupca, Vama, Vicovu de Sus), în 1906 numărul acestora ajungând la 30 şi cuprinzând 230 de membri. În 1892, societatea iniţiază la Cernăuţi un curs de limba română, frecventat de 142 de fete (în 1893 – 172; în 1894 – 217) şi un curs de croitorie pentru fetele lipsite de posibilitatea de a-şi continua studiile. Din donaţia boierului George Popovici, Societatea Doamnelor Române din Bucovina construieşte Internatul pentru Fetiţe Române din Cernăuţi, cu 30 de locuri, inaugurat la 15 septembrie 1894. Alte iniţiative ale societăţii: înfiinţarea *Pensionatului românesc* (1 octombrie 1896), acesta având menirea de a „creşte fiicele din clasa medie" în spirit românesc, „prin întipărirea ideilor morale în sensul neamului nostru, [prin cultivarea] graiului viu naţional, prin deşteptarea sentimentelor nobile ale iubirii de patrie, de neam, a sentimentelor estetice şi morale, bazate pe perceptele religiunii noastre"; înfiinţarea şcolii poporale de fete, cu limba de predare româna (1 septembrie 1898); inaugurarea unui *Asil de copii* români (1 octombrie 1902); deschiderea unui al doilea *Asil de copii* români (Mănăsterişte, 1 iunie 1906); organizarea unor expoziţii cu lucrări de industrie casnică şi artă populară, cu scopul de a promova costumul popular românesc şi de a revigora industria casnică femeiască din Bucovina. Prin mijlocirea societăţii, ţesăturile şi costumele tradiţionale româneşti pătrund în depozitele de vânzare din Viena, dar şi în Elveţia, Germania, Anglia, America. În preajma anului 1910, Societatea Doamnelor Române din Bucovina administrează 17

fundaţii constituite din donaţii ale unor mari familii nobiliare locale: Hortense şi Dimitrie cav. de Costin, Constantin şi Isabella de Flondor, Eugeniu, Aristea, Sinclitica şi Eufrosina Gribovici, Louis conte Logothetti, dr. Grigori Onciul, George cav. de Popovici, Parascheva şi Mihalachi de Repta, Constantin de Stamati-Ciurea, Tit şi Fani de Onciul, dr. Victor baron Styrcea, Aurora Tomovici născută Gribovici, Nicolae Ursachi. Între acestea, Fundaţiunea jubiliară „Francisc Iosif I"[530].

Tot în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, activează în Bucovina Societatea „Romanca tânără", înfiinţată în 1893, la Cernăuţi, urmărind „cultivarea reciprocă a membrilor ei în limba românească", după cum mărturiseşte profesorul Ion G. Sbiera, unul dintre iniţiatori, societatea având, din păcate, o viaţă scurtă. La Suceava, din 1902, începe să activeze Societatea „Unirea româncuţelor", înfiinţată de „aşezământul de afirmare românească" Însoţirea orăşenilor români (1890-1933), cu scop cultural şi filantropic, propunându-şi îmbunătăţirea situaţiei morale şi materiale a tuturor membrelor ei, sprijinirea tinerelor nevoiaşe prin cultivarea lucrului de mână.

În tomul pe anul 1886, „Calendariul ... redigeat de Societatea «Academia ortodoxă ...»" publică articolul profesorului Ion G. Sbiera *Ce poate neînţelegerea*, p. 103-111, semnat cu pseudonim, conţinând îndemnuri la luminarea poporului: „Românul îi descept [deştept] de feliul său, ar putea lucra toate şi cu sporiul cel mai mare, numai îi trebu[i]e îndemn şi învăţătură. [...] Carte şi desceptare [deşteptare] trebu[i]e fiecăruia, dară pe lângă carte şi desceptare trebu[i]e şi esemplu bun. [...] Toţi să lucre spre acelaşi scop. La toate trebu[i]esce voinţă sinceră şi cunoscinţă de causă şi, dacă vom avè aceste, vom putè ajunge acolo că ţerişoara asta să fie plăcută tuturor [...] şi vom trăi ales de bine"[531].

O menţiune specială facem pentru tomul din anul 1893 al calendarului editat de Societatea „Academia ortodoxă ...". Acesta difuzează, fără a-şi preciza sursa, studiul lui Şt. Buzilă, *Lipsa instrucţiunii femeilor*, p. 113-124, consacrat unei probleme ce a însufleţit dezbaterea publică şi în spaţiul lumii româneşti

---

[530] Vezi, între altele: Sofia Ştefanovici, *Istoricul şi activitatea Societăţii Doamnelor Române din Bucovina (1891)*, în volumul *Românii din Bucovina (1775-1906)*, Bucureşti, p. 79-86; T. V. Ştefanelli, *Mişcarea feministă din Bucovina*, în „Viitorul româncelor", Iaşi, anul I, nr. 4, aprilie 1912, p. 55-57; Olga Ştefanovici, *Societatea Doamnelor Române din Bucovina*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", XVII-XVIII-XIX, 1990-1991-1992, p. 172-177; Emilian-Dan Petrovici, *Repertoriul societăţilor cultural-naţionale româneşti din Bucovina (1848-1918)*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei", XX, Iaşi–Rădăuţi, Editura „Glasul Bucovinei", 1993, p. 219-238; Mircea Grigoroviţă, *Societăţi culturale şi de binefacere*, în volumul *Din istoria culturii în Bucovina (1775-1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A., 1994, p. 132-170; Harieta Mareci-Sabol, *Doamnele Române din Bucovina: elitism, filantropism, militantism (1891-1918)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XX, nr. 1 (40), [ianuarie-iunie] 2013, p. 163-175.

[531] Un amic al poporului, *Ce poate neînţelegerea*, p. 111.

timp de câteva decenii în epocă: „Femeia merită ca asupra ei să se facă studiile cele mai profunde şi serioase, ca ea să fie considerată după adevăratul ei merit", deoarece „misiunea femeiei este o misiune sublimă, o misiune importantă [...], ea este icoana fidelă a familiilor, a naţiunilor şi a patriei, şi, ca atare, femeia are lipsă de o deosebită instrucţiune, de o deosebită crescere, ca ea să poată satisface acestei misiuni"[532].

Invocându-l pe Richard Sheridan (1751-1816), portrivit căruia „înţelepciunea bărbaţilor depinde de la cultura spiritului femeilor", autorul subliniază influenţa femeii „înzestrate cu toate calităţile ce i se recer", „prin lucrările sale", în viaţa unui bărbat: „O soţie înzestrată cu toate calităţile ce i se recer, va sci delătura norii de pe fruntea bărbatului său prin chiar un singur surâs; îl va sci mângâia în vreme de întristare, îl va sci ajutora în năcazuri de cari bărbaţii adeseori au parte în vieaţă. Cu un cuvănt, prin privire, prin vorbă, prin îmblet, prin gesturile sale şi cu atât mai vărtos prin lucrările sale, va scie documenta totdeauna un simţământ plin de credinţă, iubire şi alipire eternă faţă cu soţul său. Un bărbat cu o atare soţiă poate în adevăr să se simtă fericit. Sub o atare influinţă cugetele, faptele şi lucrările lui devin măreţe. Fiecare oară, fiecare moment îi produc noauă şi noauă bucurie, însufleţindu-l din ce în ce spre fapte tot mai strălucite"[533]. În istorie – afirmă autorul – „bărbaţii mari au fost totdeauna sóţii unor femei conşcie [conştiente] de dătorinţele lor şi înzestrate cu calităţile necesare", prezentând un exemplu din istoria românilor: „Astfeliu, Mihai Viteazul a avut soţie pe vrednica Floare, care atât în bine [la bine], cât şi în rău [la rău] se scia afla totdeauna lângă bărbatul ei"[534].

Soţia este „în adevăr încântătoare şi frumoasă" – afirmă, mai departe, Ştefan Buzilă – când devine mamă, rolul ei fiind acum „cu mult mai măreţ, cu mult mai strălucit": „Influinţa soţiei acum nu se estinde numai asupra unui simplu individ, asupra bărbatului, ci asupra unei familii, asupra unei naţiuni, asupra patriei întregi, deoarece nimic nu e mai adevărat ca aceea că familii bune dau naţiuni bune şi acestea fericesc patria şi din contra. Deci, dară, nu esistă [există] oficiu mai măreţ, mai sfânt ca oficiul şi dătorinţa de mamă!"[535]. Pentru un copil, o mamă reprezintă „mai mult decât o şcoală", chemarea ei fiind, în această privinţă, dublă, „de a educa şi de a instrua": „Până când şcoala

---

[532] Şt. Buzilă, *Lipsa instrucţiunii femeilor*, în „Calendariul pe anul ordinar 1893. Redactat şi edat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", Cernăuţi, Tipo- şi litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu Andrievici, [1892], p. 113. Ştefan Buzilă, preot greco-catolic şi protopop din Poiana Ilvei, este cunoscut prin contribuţiile sale de istorie locală. El este autorul *Monografiei comunei Sâniosif*, tipărită la Sâniosif, în Tipografia lui George Matheiu (1910).

[533] *Ibidem*, p. 114.

[534] *Ibidem*.

[535] *Ibidem*, p. 114-115.

se ocupă numai cu înmărirea inteligenţei, până atunci mama are sfânta dătorinţa de a forma şi ánima şi sufletul tinerelor mlădiţe, căci cunoscut lucru este că nobileţa inimei, caracterul nu se câştigă prin învăţătură, ci prin însuflare maternă"[536].

Nutrind convingerea că „nobilitatea simţămintelor" nu se poate dobândi „de ai cerca toate şcoalele din lume", „fără singur de la mamă", preotul transilvănean Ştefan Buzilă îl citează pe prozatorul romantic german Jean Paul (Johann Paul Friedrich Richter) (1763-1825): „În cei trei ani de întăi ai vieţei, omul învaţă mai mult decât în trei ani la Academiă; învaţă gramatica şi lexiconul limbei materne, primesce un număr estraordinar de intuiţiuni şi cunoscinţe"[537]. Tot aici, vorbind despre „toată responsabilitatea ce cade asupra mamei", autorul invocă „regula fără escepţiune" despre care istoricul francez Jules Michelet scrie că „atât bărbaţii cei mari, cât şi cei mici sunt fiii mamelor pe care le-au avut", oferind exemple din istoria românilor (soţia lui Vasile Lupu) şi din istoria universală (Caius Iulius Caesar, Alexandru Macedon, fraţii Gracchi, Napoleon; Ludovic XIII).

Pentru a-şi îndeplini „dătorinţele măreţe", „misiunea" şi „sarcinele grele", femeia are nevoie de „o instruire specială, îngrijită şi aleasă", de „o creştere deosebită": „O femeie lăsată în stadiul ei natural, neinstruată, fi-va în stare să satisfacă tuturor acestora? Nicidecât, ci, pentru ca să poată face destul acestor asceptări [aşteptări], acestor dătorinţe măreţe, femeia are lipsă de o instruire specială, îngrijită şi aleasă, de o crescere deosebită şi aceasta cu atât mai vârtos pentru că prin familiă, influinţa femeiei se estinde [extinde] şi asupra patriei, pe a[i] cărei cetăţeni îi formează mamele"[538].

Pentru a ilustra „lipsa cea mare a instrucţiunii femeilor, a necrescerii adevărate a lor", preotul Ştefan Buzilă întreprinde un excurs istoriografic ce învederează faptul că acolo „unde femeia s-a bucurat de instrucţiunea necesară şi, prin urmare, dânsa a fost adevărată soţie şi mamă, acolo şi statul a înflorit şi a fost mare, şi viceversa". Privirea sa în istorie urmăreşte „problema femeii" în Egiptul antic, China, India, Grecia, Roma, în învăţătura christică şi în Evul Mediu, fiind permanent însoţită de concluzii succinte: „Unde femeia nu este la culmea chiămărei sale, fără exagerare, se poate susţine că acolo domnesce ignoranţa, barbaria şi sălbăticia"[539]; „unde femeia îşi capătă instrucţiunea şi educaţiunea competentă ei, familiele şi statele sunt înfloritoare"; „lipsa sciinţei [ştiinţei] la soţie şi la mamă aduce după sine cele mai nefericite fructe"[540].

Câteva pagini din economia studiului sunt consacrate emancipării femeilor „în adevăratul ei sens", autorul prezentând „în cari obiecte [domenii]

---

[536] *Ibidem*, p. 115.
[537] *Ibidem*.
[538] *Ibidem*, p. 116.
[539] *Ibidem*, p. 118.
[540] *Ibidem*, p. 120.

trebu[i]e să se instrueze femeile mai cu de adinsul": 1) instruirea sistematică („trebu[i]e să avem femei în adevăr culte", care „să se nizuească [năzuiască] totdeauna a învăţa mai întâi lucrurile acelea ce le sunt neapărat de lipsă"): „Dacă voim a avè familii bune şi naţiunea lăudată, trebu[i]e să avem femei în adevăr culte, ceea ce vom dobândi prin o instrucţiune îngrijită şi ferită de orice scăderi atât în familii, cât şi în şcoale. Instrucţiunea din familie stă în strânsă legătură cu cea şcolară, completându-se una pe alta, fiind şcoala numai o continuare a perfecţiunei începute în familie")[541]; 2) studierea religiei („o instrucţiune bună pretinde ca femeia să înveţe mai presus de toate religiunea", deoarece „începutul înţelepciunei e Dumnezeu"): „Partea cea mai însemnată a omului e sufletul, care e un ce divin. Cultivarea acestuia o poate face numai studiul religiunei. Religiunea e aceea care unesce pre om cu Dumnezeu. Femeia fără religiune e un monstru, e o proptea putredă a soţului şi curând ori mai târziu e capabilă a-şi părăsi nu numai familia, dar chiar şi onoarea. O femeie fără religiune va cresce o generaţie fără moralitate. Femeile fac moravurile popoarelor!")[542]; 3) iniţierea în tainele economiei casnice („necesar pentru femei e apoi studiul economiei"): „Femeia în acest ram să aibă aşa instrucţiune cât să poată susţine equilibrul şi special în economia casei. Tot ce atinge din economiă vieaţa publică, cade în sfera de activitate a bărbatului, iar tot ce este privat cade în sarcina femeii. [...] Femeia totdeauna să scie cât de mare e venitul, cât de sigur e acela, prceum şi cât se recere neapărat pentru consumare. O econoamă bună scie înainte că de ce şi în ce cuant are lipsă pe un an sau pe o lună; îşi întocmeşte trebile astfeliu ca nicicând să nu se consume tot ce se adună, ci o parte însemnată se pune deoparte pentru zile rele. [...] De sine înţeles că în legătură cu acestea femeia trebu[i]e să aibă şi cunoscinţe matematice")[543]; 4) cunoaşterea şi practicarea „industriei casnice" („de mare folos este pentru o mamă de familie şi industria domestică, prin care se economisesc resurse financiare importante şi se organizează mai bine timpul, cu beneficii în viaţa socială"): „Multe femei aruncă o mulţime de bani în vănt numai pentru aceea că ele nu sciu sau nu voiesc a purta industria de casă abstrăgând de la aceea că foarte frumoase laud[e] şi nume îşi câscigă [câştigă] muierile cari se ocupă cu industria de casă")[544]; 5) învăţarea temeinică a limbii materne şi a unor cunoştinţe folositoare de igienă, istorie, geografie etc., într-o lucrare permanentă ce urmăreşte „frumuseţa adevărată", prin dobândirea virtuţilor („Poşedând femeia odată atari sciinţe, este foarte folositoriu a sci şi altele. Precum limba maternă, ca să-şi înveţe şi pre copii a o cunoasce perfect şi nu după cum se întâmplă că multe mame vorbesc cu copii[i] lor în limbă străină, necunoscând pre a lor; apoi higiena, istoria, geografi[a] etc. etc. Să nu înveţe femeile numai ca să se

[541] *Ibidem*, p. 121-122.
[542] *Ibidem*, p. 122.
[543] *Ibidem*, p. 123.
[544] *Ibidem*.

poată mărita, ci ca să scie după ce vor fi măritate, căci atunci începe adevărata lor lucrare. Să nu se încreadă numai în frumuseţă trupească, ci adevărata lor frumuseţă să fie virtutea câscigată prin instrucţiune bună")[545].

Din partea literară a tomului pentru anul 1894 al aceluiaşi calendar, sunt de reţinut câteva articole. *Cauzele necredinţei la timpul present* reprezintă un îndemn la „educaţiunea şi instrucţiunea" tinerimii în spiritul religiei creştine, pentru a rezista la confruntarea în viaţă cu „convingerile greşite". „Creştinismul pentru fericirea omului – subliniază autorul – cere lupta cu sine însuşi, cu propriile sale deprinderi"[546]. Cel de al doilea articol este un îndemn la viaţa practică a omului modern, croită cu bună rânduială, în spiritul muncii, una dintre cele treisprezece virtuţi (cumpătarea, tăcerea, ordinea, hotărârea, economia, munca, sinceritatea, dreptatea, moderaţia, curăţenia, liniştea, castitatea, umilinţa) pe care le propovăduieşte gânditorul iluminist american Benjamin Franklin (1706-1790): *Nu p[i]erdeţi timpul, ocupaţi-vă necurmat de ceea ce folosesce, abţineţi-vă de la orice faptă inutilă*[547].

Şi poezia lui A. Bârseanu *Ascuns e adevărul*, difuzată prin intermediul acestui tom, dincolo de cultivarea gustului pentru lectura în limba română şi sentimentul unităţii noastre culturale, sugerează nevoia de lucrare a omului cu sine însuşi, precum şi alegerea conştientă a „drumului prielnic" în viaţă, cu beneficii miraculoase pentru neamul întreg: „Ascuns e adevăru-n noi / Întocmai ca izvoru-n stâncă; / Îl cată mulţi, dar câţi ajung / S-aline setea lor adâncă? // Cu p[i]eptul ars zădarnic mii / Muncesc viaţa lor întreagă; / S-aud şoptind însă la el / Prielnic drum nu sciu s-aleagă. // Dar într-un cias, menit de veci, / Un Moise eată se ivesce, / Lovesce stânca...., stropi lucesc, / Poporu-ntreg întineresce"[548].

„Călindariul poporului bucovinean", întocmit de Samuil Morariu Andrievici (1888-1894) şi Eugen Neşciuc (1895-1913), are, între direcţiile sale de activitate, „luminarea poporului". Tomul pe „anul ordinar 1902" al acestui calendar este ilustrativ pentru rostul periodicului avut în epocă. Dintre articolele de îndrumare, câteva sunt expresia preocupării elitelor româneşti din Bucovina epocii. *Moşia şi limba noastră. Scriere poporală*, p. 59-61, cuprinde îndemnuri adresate sătenilor: îndemnul la muncă (munca este o „mare mângăiere", „a vieţii dulce miere"); să nu vândă pământul; să nu împrumute bani cu dobândă mare; renunţarea la băuturile alcoolice („părăsirea cârşmelor"); „cruţarea" resurselor („scurtarea nunţilor", „lăsarea chramurilor" şi „înţărcarea cheltuielilor"); să nu

[545] *Ibidem*, p. 124.

[546] D. Nicolescu, *Cauzele necredinţei la timpul present*, în „Calendariul pe anul ordinar 1894. Redactat şi edat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", Cernăuţi, Tipo- şi litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu Andrievici, [1893], p. 131-135.

[547] *Ibidem*, p. 137-140.

[548] *Ibidem*, p. 136.

cumpere straie din târguri; revigorarea industriei casnice pentru păstrarea portului strămoşesc; purtarea copiilor la şcoală; îndrumarea copiilor spre învăţarea meşteşugurilor care se bucură de „mare trecere în lume", aducând fiecărui om „avere şi bun nume". Versificaţia urmăreşte aici exclusiv să transmită învăţătură: „Nu vindeţi cu niciun preţ / Locurile ce le-aveţi, / Ci munciţi şi căutaţi / Cât puteţi să cumpăraţi! / Că numai atunci vom cresce, / Neamul ni s-a înmulţi, / Dumnezeu ni-a face parte, / Lumea ne va ferici: / Când pământul ni-om păstra / Şi pământ vom cumpăra, / Când pământul îl vom sci / Ca şi viaţa preţui"[549]. Iată şi celelalte articole publicate în acest tom: *Luptele strămoşilor noştri pentru apărarea şi păstrarea pământului românesc*, p. 63; *Cum s-a luptat pentru păstrarea pământului românesc vo[i]evodul Moldovei Ştefan cel Mare*, p. 64-66; *Învăţătură*, p. 71-73 (strămoşii noştri au purtat numeroase războaie, vărsându-şi sângele, pentru păstrarea pământului; domnitorii din vremurile de demult au privegheat ca străjerii, urmărind „să nu se împuţineze pământul" ţării lor; în „strâmtorări mari", ei şi-au închinat ţara duşmanilor şi au plătit biruri grele, dar „n-au suferit ca ei să cumpere şi să stăpânească pământ românesc, n-au suferit ca pământul românesc să treacă în mâni străine"); *Alte învăţături din istoria strămoşilor noştri despre păstrarea pământului*, p. 73-78 („Nu daţi, fraţilor, nu daţi străinilor niciun petec, nicio palmă de loc din grădinile şi din ţarinile voastre, nu daţi moşiile voastre, nu daţi pământul vostru românesc, că el este frământat cu sângele moşilor şi strămoşilor noştri"); *Învăţături despre păstrarea pământului românesc scoase din istoria de pe timpul fanarioţilor*, p. 78-85 („Noi, românii bucovineni, trebu[i]e să facem ca înţelepţii fruntaşi şi cârmaci români" de odinioară; „Pe jăratec ori pe frigare să ne pu[i]e nevoile şi strâmtorările vieţii, nicio palmă de loc să nu vindem străinilor, ci să cumpărăm de la ei şi, ca să putem păstra pământul şi încă şi cumpăra, trebu[i]e să ne facem bance [bănci] de bani prin toate satele noastre!"); *Ce să facem ca să nu ne primejduim pământul cu şcolirea copiilor*, p. 87-92 (îndemnul de a cumpăra case prin târguri, care să fie „gazde pentru şcolirea copiilor noştri"); *Cea mai mare primejdie pentru pământul nostru ar fi înstrăinarea noastră de limba românească*, p. 92-94; *Istoria pe scurt a limbei românesci*, p. 94-96; *Îmbărbătări la luptă pentru păstrarea limbii române*, p. 96-98; *Primejdia înstrăinării pământului cu haine cumpărate din dughene*, p. 99-103. Finalul documentarului subliniază esenţa acestui adevărat program-manifest, conceput pentru salvgardarea lumii satului românesc din Bucovina de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea: „Pământul, pământul este temelia pentru vieaţa noastră de aice şi de aceea el trebu[i]e păstrat şi înmulţit" (p. 103).

---

[549] *Moşia şi limba noastră. Scriere poporală*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1902", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, Cernăuţi, anul XV, Societatea Tipografică Bucovineană, [1901], p. 61.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901" publică articolul *Binefăcătorii neamului*, p. 86-90, întocmit probabil de redactorul tomului, Eugen Neşciuc. Considerând că „semnele cele mai bune pentru trăinicia unui popor sunt iubirea de lege, neam şi moşie" şi că „nu piere niciodată" „poporul care are în sinul său bărbaţi cari pentru binele obştimei cu dragă inimă sunt gata a jertfi totul", autorul consideră că „în mijlocul românilor bucovineni se află un număr însemnat de bărbaţi însufleţiţi pentru binele obştimei, pentru înflorirea neamului românesc". Dovadă în Bucovina pentru „marinimoşia bărbaţilor devotaţi causei naţionale şi binelui obştesc" sunt mai multe realizări însemnate, între care: „internatul de studenţi români şi cel de fetiţe", Palatul Naţional din Cernăuţi, binefacerile Societăţii „Şcoala română" din Suceava. Calendarul pentru acest an elogiază aici „doi preoţi vrednici" care „au arătat iubire învăpăiată pentru naţiunea lor", protopresviterii Ioan Gribovici şi Andrei Carage[a]:

„Protopresviterul Ioan Gribovici, paroch în Staneştii pe Siret şi soţia sa, doamna Eufrosina, născută Dimitrovici, au jertfit pentru zidirea şi înfrumuseţarea bisericei din acea comună aproape la 10 000 [de] coroane şi au înfiinţat şapte stipendii, şi anume: 1) un stipendiu cu capital de 1 000 [de] coroane pentru un student sărman de la Gimnasiul ort. or. în Suceavă, întru amintirea răposatului lor fiu Teofil, care a studiat la acel institut; 2) un stipendiu cu capital de 1 000 [de] coroane pentru o copilă sărmană întru amintirea răposatei lor fiice Sinclitica; 3) două stipendii cu capital de câte 1 000 [de] coroane pentru doi elevi din Internatul de studenţi români în Cernăuţi; 4) trei stipendii cu capital de câte 1 000 [de] coroane întru amintirea răposaţilor lor copii Eugen, Aurora şi Aristea, la un loc, deci, suma considerabilă de 17 000 cor.

Iubirea de jertfă pentru binele obştesc venerabilul protopresviter Ioan Gribovici a arătat-o şi prin aceea că, până a se înfiinţa Şcoala poporală în Stăneşti, preacucernicia sa a întemeiat şi condus prin cinci ani o şcoală privată. Doamna Eufrosina Gribovici e membră f[o]ndatoare a Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina şi spriginitoarea a multor societăţi de binefacere"[550]; „Protopresviterul Andrei Carage, paroch în Lenţesci, un preut foarte venerabil [...], prin jertfe însemnate aduse pe altariul naţiunii şi al umanităţii, a arătat că îşi află fericirea întru aceea [de] a face fericiţi pre alţii. [...] La cumpărarea casei pentru Internatul de studenţi români în Cernăuţi, venerabilul binefăcător a jertfit 1 200 [de] coroane şi contrubu[i]e şi astăzi cu sume însemnate în susţinerea internatului; asemene, Palatul Naţional în Cernăuţi, pentru a cărui cumpărare protopresviterul Carage a jertfit 1 000 [de] coroane, precum şi mulţi studenţi, pre cari el i-au ajuturat în nevoi, la dânsul au aflat totdeauna sprijin şi

---

[550] *Binefăcătorii neamului*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901", „Redigeat şi edat" de Eugeniu Neşciuc, anul XIV, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1900], p. 88.

mângăiere. Nu lauda lumii şi mulţămita sgomotoasă, ci consciinţa dulce de a fi făcut un bine în ascuns sunt mulţămirea [pe] care o caută marinimosul binefăcător"[551].

Articolul este ilustrat cu reproduceri după fotografii, reprezentându-i pe cei trei „fericiţi binefăcători" bucovineni.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc, publică în partea sa literară articolul *Elena Euseb. Popovici*, necrolog nesemnat, p. 55-58, un elogiu închinat „acestui suflet nobil, romancă de convingere naţională tare şi de muncă rodnică fără reclamă": „Prin zelul şi stăruinţa ei pentru înaintarea culturii naţionale şi pentru desvoltarea industriei naţionale de casă, Doamna Elena Popovici a făcut mult bine în ţară, încât numele ei va rămânea neuitat, căci ea a fost una din cele mai active femei române şi a lăsat în urma ei o muncă rodnică şi multe pilde frumoase şi folositoare. Neamul românesc din Bucovina va păstra pentru totdeauna amintirea acestui suflet nobil, a acestei romance de convingere naţională tare şi de muncă rodnică fără reclamă"[552].

Poezia *Luceferii*, reprodusă din creaţia lui P. Dulfu, întregeşte, tot aici, prin mesajul său intim, omagiul închinat profesorului Ştefan de Repta de la Gimnaziul din Suceava, „înţelept şi erudit bărbat", care a lăsat în urma sa o viaţă pilduitoare, şi Elenei Popovici (1846-1911), mama poetului Teodor Robeanu (1863-1905), una dintre reprezentantele de frunte ale mişcării feministe din Bucovina: „Acei ce pentru neam se bat / Spre a-i netezi a vieţii cale, / Nu mor când ceasul le-a sunat / Să părăsească această vale. // Tră[i]esc şi după ce s-au dus, / Neşterşi din zarea amintirii; / Doar trecere-i al lor apus / Spre plaiurile nemuririi. // Ca albi luceferi strălucesc / Pe cer în nopţile senine, / Şi chiar de sus ei cărmu[i]esc / Al obştei pas tot spre mai bine"[553].

Corelativ, din creaţia aceluiaşi autor, preferat de îngrijitorul calendarului bucovinean pentru poezia sa didactică (lirica publică), trebuie reţinută şi poezia *Fericirea binefăcătorilor*, ilustrativă pentru modelul de trăire creştină profesat în epocă:

„Nu-n plăceri stă fericirea / Vieţii tale pământeşti, / Ci în binele cu care / Tu pe alţii fericeşti! // [...] În iubire-i fericirea: / «Să iubeşti, ca şi pe tine, / Pe al tău aproape!» Vorba / N-o uita în veci, creştine. // Fericirea-i: munca, lupta / Pentru cei ce dragi ni sunt, / Pentru cuibul, pentru satul, / Pentru neamul ce ni-i sfânt! // Cel ce toată viaţa numai / Pentru gura sa tră[i]eşte, / Moare tot flămând şi nimeni, / Când se duce, nu-l

---

551 *Ibidem*, p. 89-90. Numele acestor binefăcători – scrie în încheiere autorul – „vor rămânea neşterse în inimele mulţămitoare ale urmaşilor, cari din rodurile bunătăţii lor vor învăţa şi ei a-şi iubi legea şi limba şi a jertfi totul pentru binele pobştesc" (p. 90).

552 *Elena Euseb. Popovici*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc, XXV, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1911], p. 58. Necrologul † *Ştefan de Repta*, p. 49-55, este semnat de Iancu I. Nistor. Amândouă materialele sunt însoţite de câte o fotografie.

553 *Ibidem*, p. 57.

jeleşte. // Pe când omul care-avut-a / Milă şi de alţii-n lume, / Pleacă vesel, şi cu cinste / Pomenit e scumpu-i nume. // El se duce, dar pe urma-i / De apostol iubitor / Înfloreşte-un sat, o ţară / Sau un neam în viitor! // Nu e-n stare, ştiu, tot omul / A salva o ţară-ntreagă / Din năcazuri, cu-al său umăr, / Ţara cât i-ar fi de dragă! // Dar, când fiecare aduce-ar / Bine numai un grăunte, / Binele-ntre noi, cu vremea, / Ar spori, s-ar face munte!"[554].

„Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", editat de Comitetul Societăţii şi întocmit de Ion I. Nistor, publică în partea sa literară articolul nesemnat *Cusuturile româneşti din Bucovina*, p. 103-104. Potrivit acestuia, acţiunea Societăţii Doamnelor Române, începută cu două decenii în urmă, a urmărit „desvoltarea şi ocuparea mai intensivă cu cusuturile naţionale, mai ales a da îndrumări copilelor şi femeilor de la sate în ce priveşte brodatul şi ţesutul", în condiţiile în care „portul adevărat naţional de la sate dispare şi este înlocuit cu haine şi lucruri cumpărate din oraş". Conştientă de adevărata cauză a dispariţiei portului naţional („neglijarea cusuturilor naţionale"), Societatea Doamnelor Române din Bucovina „s-a văzut chiemată ca să lucreze contra înstrăinării portului adevărat românesc", printr-o promovare sistematică, urmărind ca „motivele vechi româneşti" să nu se piardă. Această „acţiune lăudabilă" a societăţii are „un rezultat destul de mare" mai ales în lumea satelor.

La Vicovu de Jos, din iniţiativa doamnei Aurora Popovici, învăţătoarea Eugenia Alexandrovici, „colaboratoare vrednică" a Societăţii, introduce în şcoală „cusuturile noastre naţionale" şi pregăteşte pentru tipar „un album de cusuturi cu motive curat româneşti pentru uzul şcoalelor primare". În „munca sa rodnică şi desinteresată", Aurora Popovici instruieşte aici „o mulţime de cusutoriţe", care ajung repede să îşi câştige „pânea de toate zilele" practicând acest meşteşug în întreaga comunitate:

„După o muncă grea şi multă stăruinţă, doamna Aurora Popvici a reuşit să instrueze în scurt timp o mulţime de cusutoriţe care-şi câştigă pânea de toate zilele chiar numai prin cusuturi. Aceste lucrătoare nu sunt numai din Vicovu de Jos, ci şi din Vicovu de Sus, Voitinel, Bilca, ba chiar şi din Straja. Numărul întreg al acestor cusutoriţe, care au anual un câştig curat de 5 000 cor., se urcă la 300. [...] Câştigul acesta e foarte convenabil, când luăm în considerare că fata sau nevasta, pe lângă alte lucruri ale gospodăriei, poate câştiga în vreme liberă atât de mult cu cusutul, mai cu samă în timpul iernei, când nu poate afla alt câştig sau vara când plouă. Şi fetele de la şcoală se îndeletnicesc cu cusuturile naţionale, aşa că câştigă prin aceasta bani pentru îmbrăcămintea lor. Mai ales celor sărace le prinde ocuparea cu cusutul foarte bine.

---

[554] P. Dulfu, *Fericirea binefăcătorilor*, în „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1911", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc, XXIV, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1910], p. 56.

Femei şi fete sărace şi orfane, care sunt avizate la lucrul mânilor, s-au dedat cu totul acestei ocupaţiuni, aflând cu aceasta susţinerea lor de trai"[555].

Prin „munca, stăruinţa şi iscusinţa" lor şi „lucrurile naţionale cusute cu mult gust", fetele şi femeile din împrejurimile Vicovelor se fac cunoscute la Curtea împărătească de la Viena, unde „a şi cumpărat arhiducesa Zita o mulţime de lucruri, în bazarul ţării, cusute de ţărancele din Vicov", în Germania, Anglia, Franţa, Elveţia şi America, unde „sunt mult admirate" şi fac concurenţă cusăturilor provenite din România.

Articolul publicat în tomul acestui calendar face referire, în cele din urmă, la interesul autorităţilor de la Cernăuţi manifestat pentru sprijinirea industriei casnice din Bucovina, prin înfiinţarea unei centrale, „asigurându-i existenţă prin mijloace materiale şi prin organizarea sa solidă":

„Munca ţărancelor din Vicovu de Jos şi împrejurime a atras asupra sa şi atenţiunea guvernului ţerii. Preşedintele ţerii, domnul conte de Meran, arată mult interes pentru aceste îndeletniciri şi doreşte ca ţărancele noastre să se ocupe mai mult cu industria casnică şi să scape astfel de sărăcia care bântuie atât de tare în pătura de jos a poporului nostru.

Pentru a desfunda cusutoriţelor un isvor mai bogat de câştig, preşedintele ţerii intenţionează, la intervenţiunea deputatului Teofil Simionovici, să organiseze mai bine această industrie, interesând pentru ea şi celelalte sate din districtul Rădăuţilor. Guvernul ţerii va înfiinţa în curând la Vicovu de Jos o Centrală pentru industria de casă românească, asigurându-i existenţă prin mijloace materiale şi prin organizarea sa solidă, punând în fruntea ei un comitet, condus de persoane cu cunoştinţă de cauză şi cu tragere de inimă pentru arta şi hărnicia românească"[556].

În Bucovina, până la 1918, nu există un periodic cu profil feminist, aşa cum acestea încep să apară, tot mai mult, în România, începând din 1863[557].

---

[555] „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, [1914], p. 103.

[556] *Ibidem*, p. 104.

[557] Pentru o ilustrare contextuală, iată principalele publicaţii feministe din România: „Amicul familiei", Bucureşti, 1863-1865, revistă tipărită sub redacţia Constanţei Duna-Schiau; „Mama şi copilul", Bucureşti, 1865-1866, revistă redactată de Maria Rosetti; „Femeia", Roman, 1868, jurnal editat de I. Gheorghiu; „Femeia română", Bucureşti, 1879-1881, publicaţie de format mare, cu două apariţii pe săptămână, sub direcţia Mariei Flechtenmacher; „Rândunica", Iaşi, ianuarie-decembrie 1893, revistă lunară cu caracter literar şi ştiinţific, editată de Adela Xenopol; „Buletinul Ligii Femeilor", Iaşi, 1895-1896, revistă lunară cu caracter literar şi ştiinţific, editata de Adela Xenopol; „Dochia", Iaşi, 1896-1899, revistă lunară, sub direcţia Adelei Xenopol; „Revista noastră", Bucureşti, 1905-1907, periodic editat de Constanţa Hodoş (alături de Sofia Nădejde, Maria Cunţan, Alice Călugăru, între colaboratoare era şi Elena Niculiţă-Voronca din Bucovina); „Romînca", Bucureşti, 1905-1906, revistă lunară, sub direcţia Adelei Xenopol; „Unirea femeilor române", Iaşi, 1905-1916, organ al Asociaţiei „Unirea educatoarelor române", care apare sub redacţia Terezei Stratilescu; „Gazeta feminină",

Revistele „Familia" (Oradea), „Gazeta Transilvaniei" (Braşov), „Unirea femeilor române" (Iaşi), „Viitorul romåncelor" (Iaşi şi Bucureşti) informează opinia publică din provinciile noastre istorice despre adunările şi preocupările Societăţii Doamnelor Române din Bucovina şi găzduiesc în paginile lor articole şi studii consacrate problematicii feministe, suplinind astfel lipsa unei publicaţii de profil din această provincie românească.

În Bucovina, rolul de a informa opinia publică în legătură cu activitatea Societăţii Doamnelor Române îl îndeplinesc ziarele, preferate, în raport cu calendarele, pentru regimul lor de apariţie. Iată un exemplu dintre cele mai edificatoare:

„Se vorbeşte foarte mult în public despre întrunirile politice ale bărbaţilor, despre desbateri înfocate între dânşii, despre succesele enorme ale lor, fie folositoare sau nefolositoare neamului nostru şi numai rar, foarte rar, aş putea să spun chiar niciodată publicitatea noastră cea de valoare nu se ocupă de activitatea unor fiinţe alese, care, fără să facă svon, fără să atragă asupra lor simpatia publicului, ţes o pânză nep[i]eritoare pentru ţară şi neam.

Deşi societatea noastră actuală merită o critică foarte aspră, totuş[i] ne putem făli, cu privire la împrejurările cele triste, sociale, [cu] un cerc de femei alese care stau mult, mult deasupra nivelului de îndatoriri sociale de astăzi.

Comitetul Societăţii Doamnelor Române din Bucovina reprezintă în activitatea sa un atelier de măiestrie al activităţii adevărat naţionale. În fruntea acestei societăţi prezidează de la întemeiarea ei doamna Elena Popovici, născută contesă de Logothetti, care, cu o abnegare aproape de necrezut, jertfeşte timpul şi sănătatea ei, averea şi puterile sale unor scopuri curat umane, fără căutarea unor răsplătiri, fără stăruinţă după titluri şi distincţiuni, cu unica mulţumire în inima sa nobilă că a lucrat pentru binele comun. În chipul adevărat al unei femei române, cu dovada virtuţilor strămoşeşti pe care le întrebuinţează ca să infiltreze spiritul geniului românesc şi în inimele şi minţile fetiţelor noastre. Cine a avut fericirea să trăiască în apropierea acestei dame, trebuie să admire tendinţele sale, pline de virtute, stăpânite de un spirit extrem de binefacere. Viaţa sa casnică e de o simplicitate rară, toate lucrările sale sunt menite pentru scopuri de binefacere; chiar la întrunirile sociale în familie cere ca fiecare participant să jertfească obolul său în folosul săracilor noştri. Exteriorul ei nu ne arată niciun fel de lux, însă cheltuieşte în abundanţă ca să îmbrace eleve[le] sărmane pe care le sprijineşte. Nu face plimbări, nu frecventează teatre sau baluri, însă ia partea cea mai vie la toate şedinţele societăţii şi, fie ger sau ploaie, pasul ei o poartă către copilaşul ei răsfăţat, la locaşul îngrijirilor sale, la Internatul de Fetiţe Române.

De-ar recunoaşte toate elevele crescute acolo menirea cea adevărată şi nobilă a acestui institut, de-ar urma ele scopul suprem al creşterii naţionale. Inimile cele primitoare ale elevelor îşi întipăresc impresiunile sublime ce li se reprezintă şi desigur

---

Bucureşti, 1910-1911, organ de presă al Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române (S.O.N.F.R.), cu un număr festiv redactat de Th. Scarlat-Brăila; „Viitorul romåncelor", Iaşi, ianuarie-octombrie 1912, şi Bucureşti, noiembrie 1912-1916, revistă lunară, sub direcţia Adelei Xenopol; „Drepturile femeii", Bucureşti, 1912-1916, organ al Asociaţiei „Drepturile Femeii", editat de Eugenia Reuss-Ianculescu.

şi ele, atrase prin exemplul cel nobil, sunt aderentele virtuţilor şi vor fi odată şi apostolii lor.

Elevele Internatului de Fetiţe Române au serbat în 9 decemvrie reîntoarcerea în capitală a binefăcătoarei lor, a doamnei Elena de Popovici, care, printr-o boală foarte gravă, a fost silită ca să petreacă mai mult timp departe de vatra ei de activitate. D-şoara dr. A. Luţia a aranjat o festivitate înălţătoare, prin spiritul rar de naţionalism curat şi de înfocare nevinovată. Într-o sală spaţioasă şi frumos decorată s-a aranjat o scenă mică, lăsând celalalt loc liber pentru auditor, care se compunea din damele comitetului Societăţii Doamnelor, în frunte cu venerata şi adorata lor prezidentă, personalul internatului şi elevele acestuia.

Serbarea a decurs după programul următor: 1) *Discurs de deschidere*, rostit de d-ra dr. Luţia, care a vorbit cu elocvenţă şi în termini aleşi despre scopul serbării; 2) Corul *Deşteată-te, române*; 3) *Ce te legeni, codrule*; 4) *Mărioara*, de Beethoven, şi 5) *Doina*, de Costescu. Aceste cântece au fost dirijate de excelenta măiestră, prof. d-ră Kati Mandicevschi, care dirijează cântarea în Internatul de Fetiţe Române. Cântăreţele au fost împodobite de frumoasele costume naţionale şi au executat cântecele cu o măiestrie deosebită. Solo la 3 a fost executat de d-ra M. Lazăr, abit[urientă] a Şc[olii] Norm[ale], cu acompaniare de piano de d-şoarele Agapi şi S. Brăteanu, ambele abituriente, care au cântat cu dexteritate şi sentiment vrednice de lăudat. 6) *Istoricul internatului şi meditaţiuni asupra acestuia*, discurs rostit de d-şoara A. Dugan, abit[urientă] a Şc[olii] Norm[ale]; 7) Ouvertura din opera *Norma*, de Bellini, piesă de piano în patru mâni, executată de d-şoarele Agapi şi Brăteanu; 8) *Îngâmfarea pedepsită*, piesă de teatru executată de d-şoarele A. Ţurcan, Lehaci, Moroşan (toate abit[uriente] la Şc[oala] Norm[ală]), Ciubotar, Galan, Chibici, Bejan şi A. Prelipcean de la Liceul Gr. Ort. de Fete.

Reprezintarea a fost regisată de d-şoara dr. A. Luţia, iar executarea a fost cât se poate de promptă şi bine nimerită. D-şoarele au excelat în reprezintarea caracterelor diferite şi au încântat prin aceasta întreg auditorul. Impresiunea câştigată la această serbare va rămânea neştearsă şi deşteaptă dorinţa cea mai vie ca tinerele eleve, crescute aice, la vatra sentimentelor înfocate, să fie purtătoarele însuşirilor bune şi ale sentimentelor româneşti în largul lumii, mai ales într-acolo unde scânteile iubirii noastre naţionale sunt adeseori năbuşite prin toiul orcanului celui stricăcios"[558].

În calendarele româneşti din Bucovina, problema emancipării femeilor apare abia în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Materialele publicate aici (articole, studii, sfaturi şi îndrumări practice, versuri şi proză) ilustrează faptul că societatea bucovineană prezintă femeia în primul rând ca mamă de familie şi, mai rar, ca mamă a naţiunii, ca bun creştin în viaţa de zi cu zi a epocii, devotat(ă) rânduielilor casnice, păstrătoare a tradiţiilor, mai cu seamă a celor identitare (limbă, religie, port naţional), dar şi ca cetăţean (participarea la activităţi filantropice, crearea de societăţi feministe implicate în emanciparea morală, socială şi economică a femeilor române din Bucovina, înfiinţarea unor şcoli şi

---

558 *O serbare înălţătoare*, în „Foaia poporului", organul românilor din Bucovina, Cernăuţi, anul III, nr. 56, 24 decembrie 1911, p. 3-4 (articol semnat cu pseudonim: *O privitoare foarte sinceră*).

cursuri pentru învăţarea limbii române şi creşterea „copilelor nevoiaşe", fondarea unor aşezăminte sociale: internate, aziluri etc.). Cercetarea atentă a şematismelor, pe care le publică şi calendarele româneşti din Bucovina, aproape an de an[559], reliefează prezenţa femeii, de toate naţionalităţile, în viaţa publică a provinciei, în mod deosebit în rândul „puterilor didactice". Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în şcolile din Bucovina încep să apară tot mai multe învăţătoare, printre acestea şi românce, unele îndeplinind chiar funcţia de director şcolar[560].

---

[559] „Calendariul pe anul ordinariu 1878", „Redigeat" de Mihai Miron Calinescu, secretarial *Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina*, anul al V-lea, Cernăuţi, „Editura şi tipariul lui R. Eckgardt", [1877], este cel dintâi calendar românesc din Bucovina care publică *Mitropoliele ortodo[x]-orientale din Austro-Ungaria*, p. 35-38, şematism important pentru cercetarea ştiinţifică privind, în primul rând, istoria vieţii bisericeşti. Acesta tipăreşte datele obţinute din evidenţele oficiale ale vremii din anul calendaristic anterior tipăririi (1877) şi este continuat până în 1881. Începând cu tomul pe anul 1882, acest calendar publică *Şematismul bucovinean pe anul 1882*, oglindă a structurii instituţionale şi a personalului de încadrare din Bucovina. *Şematismul Bucovinei pro 1883 pe basa stării de la 1 noiembrie 1882*, tipărit de „Calendariul pe anul ordinariu 1883". Redactat de Jonu J. Bumbac, anul al X-lea, Cernăuţi, Editura Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina - Tipariul lui Rudolf Eckhardt, [1882], p. 61-74, cuprinde: I. *Autorităţile politice*, p. 63-66; II. *Autorităţile de justiţiă*, p. 67-68; III. *Autorităţile finanţiare*, p. 69-70; IV. *Direcţiunea c. r. a bunurilor Fondului bucovinean gr.-or. religionar în Cernăuţi*, p. 70-71; V. *Poşta şi telegraful*, p. 71-72; VI. *Institute de instrucţiune*, p. 73-74. Acest documentar se află la sfârşitul părţii calendaristice a fiecărui tom. Calendarele editate în perioada 1886-1895 de Societatea „Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminarul archidiecesan din Cernăuţi" publică şematisme mai complete, aşezate la fel în sumar. Iată cuprinsul *Şematismului Bucovinei* din tomul pe „anul ordinariu" 1886 al acestui calendar: I. *Autorităţile politice*, p. 45-51; II. *Autorităţile de justiţiă*, p. 51-54; III. *Autorităţile finanţiare*, p. 54-56; IV. *Direcţiunea c. r. a bunurilor Fondului bucovinean gr.-or. religionar în Cernăuţi*, p. 56-57; V. *C. r. Poşta şi telegraful*, p. 68-60; VI. *Institutele de instrucţiune*, p. 60-68; VII. *Autorităţile militare*, p. 68; VIII. *Institute publice şi societăţi*, p. 69. „Călindariul poporului bucovinean...", tipărit în perioada 1888-1913, continuă să publice şematisme ale Bucovinei, dar într-o altă structură a documentarului. De exemplu, „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1896", „Redigeat" de Eugeniu Neşciuc, anul IX, Cernăuţi, Tipografia universitară c. r. Rudolf Eckhardt, [1895], include în sumar *Şematismul Bucovinei*, p. 62-68, cuprinzând: I. *Archiepiscopia ort. or. a Bucovinei*, p. 62-63; II. *Representanţa ţării*, p. 63; III. *Cârmuirea ţării*, p. 63-68 (A. *Guvernul ţării*; *Capitanalete districtuale*; B. *Judecătoriile*; C. *Autorităţile [de] finanţe*); [IV.] *Şematismul comunelor*, p. 68-98. După 1900, acest calendar românesc din Bucovina publică, neregulat, numai *Şematismul comunelor*, aşezat la sfârşitul tomului, de obicei, înainte de *Mersul trenurilor*. Şi acest din urmă şematism este valoros prin bogăţia de date şi informaţii referitoare la societatea bucovineană a vremii.

[560] Pentru această problemă, vezi mai multe detalii la Constantin Ungureanu, *Învăţământul primar din Bucovina (1774-1918)*, 2007, p. 220-254, 256-263, 264-295.

Asociaţia pentru emanciparea civilă şi politică a femeilor române (A.E.C.P.F.R.), constituită la Iaşi, la 30 iulie 1918, cu secţii în marile oraşe din România, inclusiv la Cernăuţi, reprezintă un moment de sincronizare a preocupărilor şi de modernizare structurală a feminismului românesc în vederea antrenării femeilor în viaţa culturală (combaterea analfabetismului prin crearea de şcoli pentru adulţi, îndrumarea femeilor către meserii şi comerţ, pregătirea fetelor pentru „munca socială" şi pentru viaţa cetăţenească, răspândirea ideilor pacifiste), în viaţa socială (reglementarea „muncii feminine", încurajarea şi coordonarea activităţii feminine de prevedere socială, înfiinţarea de ateliere şi depozite pentru desfacerea produselor create de femei, înfiinţarea de birouri de informaţii şi de „sfat moral", fondarea şi întreţinerea unor cămine pentru fetele tinere), precum şi în viaţa politică (acordarea drepturilor civile, cetăţeneşti şi politice integrale, exercitarea de către femei a tuturor funcţiilor publice şi a profesiunilor libere).

În calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina de până la 1918 publică, alături de bărbaţi (cei mai mulţi dintre aceştia fiind preoţi, dar şi învăţători, medici, profesori), şi autoare din toate provinciile istorice româneşti, unele dintre acestea reprezentând nume de prestigiu în istoria culturii noastre: Matilda Cugler-Poni, Elena Farago, Cornelia Kernbach-Tatuşescu (Cornelia din Moldova), Alexandrina Mihăescu, Sofia Nădejde, Elena Sevastos, Carmen Sylva, Alexandrina Mihăescu, Adela Xenopol (Stanca), Elena Niculiţă-Voronca (Aurora Voronca), pe care le prezentăm într-un subcapitol distinct.

Calendarul editat de Societatea „Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminarul archidiecesan din Cernăuţi" este cel dintâi calendar românesc din Bucovina în care publică femei.

După tomul pe „anul ordinariu" 1886, în care semnează Aurora Voronca [Elena-Niculiţă-Voronca], şi tomul pe „anul bisect" 1888, care publică versuri de Matilda [Cugler]-Poni, tomul pe „anul ordinar" 1893 difuzează versuri semnate de Elena Lupan: *O, dulce-i...!*, p. 112; *Adese...*, p. 136; *Spun...*, p. 136, dar şi de Cornelia din Moldova [Cornelia Kernbach-Tatuşescu]: *Cui nu place?*, p. 141.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" difuzează o poezie a Mariei Cioban, *Crăciun*, p. 81 („Lumina dreptăţii de sus / Răsărită prin I[i]sus / A sdrobit jugul cel greu / Şi-a scăpat lumea de rău, / Mărire întru cei de sus / Lui Dumnezeu! // Când în iesle s-a-ntrupat / Soarele adevărat, / Cei conduşi de focul sfânt, / Prin cântări şi prin cuvânt, / Au cerut cu viu avânt / Pace pe pământ. // Cum atunci cei călători, / Îngeri, craii şi păstori, / S-au rugat plini de uimire, / Astăzi noi cu umilire / Cerem într[u] omenire / Bună învoire"), „maestră de limba română", care a contribuit la dezvoltarea învăţământului pentru copiii orfani din Ardeal, „o surioară a lui Coşbuc", „admiratoare a dragostei ţăranului, a acelei naive şi mulţumite iubiri, de care noi, cărturarii, cu vecinicile noastre interese şi rezerve

convenţionale, ne-am îndepărtat, fără a o mai înţelege", cum scrie Ilarie Chendi la începutul secolului al XX-lea[561].

Tomul pe „anul ordinar" 1906 al aceluiaşi calendar reproduce din creaţia acestei autoare din Transilvania poezia *Trei deodată*, p. 68, o imitaţie după George Coşbuc:

„Lucrul naibii!... Trei deodată! / Parc-că mintea mi-e-ncurcată, / Ce să zic? Şi ce să fac? / Mie toate trele-mi plac / Şi / Nici de una dintre ele / N-aş voi să mă desfac. // Lina-i mândră, chip bălai, / Pare că-i ruptă din rai. / Ochii ei sunt ca seninul, / Când o văd, m-apucă chinul / Şi, / Uitându-mă la dânsa, / Abea-nec în piept suspinul. // Ana?... Of, ce drac de fată, / Oacheşe şi sprincenată! / Ochii ei, ca doauă mure, / Trup, ca bradul din pădure / Şi / Cu râsul ei cel dulce / Poate mintea să mi-o fure. // Ear Maria cea glumeaţă / Are trandafiri în faţă, / Ori când ea din grai gră[i]eşte / Multe inimi stăpâneşte, / Şi / Cu vorba ei plăcută / Ea pe toţi în[n]ebuneşte. // Acum, spuneţi, ce să fac? / Mie toate trele-mi plac! / Dar să spun lucrul cum este: / De-or prinde ele de veste / Şi / M-or afla cu mâţa-n sac, / Mi s-a duce-n sat poveste. // Lucrul naibii, nu e şagă! / Nu ştiu care mi-i mai dragă? / Dar ştiţi una?...Zău, aşa! / Am să-i spun la maică mea / Şi / S-o rog ca să-şi aleagă / Noră pe care va vrea".

Tomul pe „anul bisect" 1908 al „Călindariul poporului bucovinean..." difuzează în Bucovina din creaţia aceleiaşi autoare poezia *Cântec*, p. 88: „Ştiam odat-un cântec / Şi dulce mai era, / Şi-atât de fericită / Eram că-l ştiu cânta. //

---

[561] Il. Chendi, *Maria Cunţan şi Maria Cioban*, în „Sămănătorul", anul II, 1903, p. 232. *Apud* E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 41-42. Maria Cioban (Abrud, în 16 august 1866 – Oradea, 24 noiembrie 1950), înfiinţează, în 1895, *Reuniunea femeilor române din Roşia Montană*. După 1900, este directoare a Internatului de fete de pe lângă Şcoala Civilă de Fete din Arad. Colaborează, cu versuri, la „Convorbiri literare", „Floare albastră", „Familia", „Luceafărul", „Sămănătorul", „Revista ilustrată", „Telegraful român", „Calendarul săteanului", „Amicul poporului", „Tribuna literară", Gazeta Transilvaniei", „Viaţa literară şi artistică", „Sburătorul". În 1900, semnează într-un volum omagial, închinat lui Titu Maiorescu, „o lungă poezie, cu versuri uneori frumoase", *Crăiasa codrului* (Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 194). Alături de Maria Cunţan şi Ecaterina Pitiş, formează „un pitoresc trio feminin, perseverent şi superficial" (Const. Ciopraga, *„Curierul literar". „Sămănătorul"*, în volumul *Literatura română între 1900 şi 1918*, 1970, p. 35, 216). Scriitoarea îşi adună versurile, „imitaţii mai mult sau mai puţin reuşite după poeziile compatriotului său Gh. Coşbuc" (Sextil Puşcariu, *Cinci ani de mişcare literară (1902-1906)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1909, p. 70) în două volume: Maria Cioban, *Poezii*, Arad, 1906; Maria Cioban-Botiş, *Poezii*, Editura „Cartea românească", 1927. Autoare a volumelor *Ţara moţilor – legende şi credinţe* (1928) şi *Povestiri* (1940). În lucrările noastre de istorie literară, din păcate, găsim puţine date biografice referitoare la autoare. Ioan Sîntimbrean de la Fundaţia Culturală „Roşia Montană" i-a închină un articol, *Maria Botiş-Ciobanu (1866-1950), descendentă a familiei Gritta din Roşia Montană*, ilustrat cu reproduceri după fotografii de familie (postat pe Internet la adresa www.dacoromania-alba.ro/nr54/maria_botis _ciobanu.htm; vezi şi www.crispedia.ro/ Maria_Botis-Ciobanu, accesate: 15 septembrie 2013).

Azi cântecul cel dulce / Din suflet mi se frânge, / Şi-n loc să cânt ferice / Am învăţat a plânge"[562].

„Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912" publică o altă autoare: Maria din Ocna, care semnează cu pseudonim poezia *Portul meu*, p. 7, probabil sub influenţa Elenei din Ardeal[563] sau a Elenei din Moldova (Elena Niculiţă-Voronca), versuri construite în spiritul literaturii calendarului românesc din această perioadă: „Cu portul meu am fost făloasă / Şi am să fiu cât mai trăiesc, / Că nu sunt porturi mai frumoase / Ca portul nostru românesc. // Cămaşa noastră românească / Cusută-i numai-n fir şi cruci / Şi are ca să strălucească / Atâţia fluturi şi panglici. // În haine româneşti lucrate / Oriunde îmbrăcat vei fi, / Toţi cătră tine s-or abate / Şi cu mirare vor privi. // Romånca noastră este deamnă / De port şi legea ei străbună, / Şi portul singur o însamnă, / Ca s-o cunoşti că e română. // [...] Nu trebuie să-şi părăsească / Românul portul lui străbun, / De vrea ca neamul să-l iubească / Şi poartă nume de român".

Extinderea ariei de investigare asupra tuturor periodicelor din Bucovina epocii şi aprofundarea cercetării, fără a neglija însă documentele de arhivă (publică şi privată), vor aduce în viitor, cu siguranţă, un spor de cunoaştere în istoriografia temei.

II. 8. Calendarul şi ziarul românesc din Bucovina la mijlocul secolului al XIX-lea

„Calendar pentru Bucovina pe anul 1848 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an bisect de 366 de zile", Cernăuţi, La Ioann E[c]khar[d]t, tipograf în Bucovina, [1847], 40 p., de

[562] Lumea românească instruită din Bucovina, la începutul secolului al XX-lea, va fi fost sensibilă la poezia Mariei Cioban, pe care a cunoscut-o din periodicele transilvănene ajunse la Cernăuţi ori/şi din volumul tipărit la Arad, în 1906. „Înzestrată cu mai puţin temperament artistic - scrie Ilarie Chendi - şi punând mai puţină muncă în îngrijirea formei decât M. Cunţanu, dşoara Cioban are în schimb unele calităţi, înainte de toate calitatea de a cunoaşce bine ţărănimea din munţi, din a cărei lume de simţire îşi scoate subiectele poesiei sale. Asupra dşoarei Cioban se cunoaşce şi mai pregnant efectul şcoalei lui Coşbuc, care tinde a scoate pe poet din cercul îngust al subiectivismului şi-l îndeamnă a privi lumea mai real, a descrie mai mult simţemintele şi durerile altora decât pe ale sale. Prin darul său de a privi şi zugrăvi lumea esternă, Maria Cioban a reuşit să se ridice peste întreaga ceată de poetaştri de pe la noi la o înălţime mult promiţătoare şi a scrie prin «Familia» şi prin foiletoanele ziarelor noastre câteva versuri idilice, cari ne-au atras atenţiunea. Negreşit, e un talent la începutul desvoltării sale..." (*Zece ani de mişcare literară în Transilvania 1890-1900. Material critic*, în „Familia", Oradea, anul XXXVII, nr. 5, 4/17 februarie 1901, p. 51).

[563] Elena din Ardeal, pseudonim al profesoarei de limba şi literatura română Elena Simtion (1873-1925), este autoare a volumele *Stropi de rouă*, Arad, Tipografia „Tribuna poporului", 1902, şi *Din inima ţării*, Târnăveni, Tipografia „Cartea românească", 1923.

format 25x20 cm, este „alcătuit de Samoil Andriivici, paroh la Ceahor”, cum se precizează pe coperta interioară (pagina de gardă). Coperta I, broşată, de culoare bej, cu chenar bogat ornamentat şi stema Monarhiei Habsburgice la mijloc. Coperta interioară, de culoare bej, are, la fel ca pe coperta I, un chenar lat, bogat împodobit cu motive geometrice, în interiorul căruia se află stilizate două simboluri creştine: Sfântul Chivot, în forma unui cort, sugerând o bisericuţă, şi semnul Crucii, amândouă aşezate, alăturat, de jur împrejur. Spre interior, chenarul are o linie mai subţire, alcătuită din semnul Crucii, aşezat unul lângă altul, fiecare într-un cerc umplut cu negru. La colţuri, câte o floare cu o cupă larg deschisă, iar între cele două petale, semnul Crucii. Tot aici se află sigiliul calendarului (Kalender Stempel). Sub titlu, se află imprimat, în tonuri de ocru, un peisaj alegoric, de formă dreptunghiulară, acelaşi la tomul din fiecare an al calendarului. În plan apropiat, doi arbori viguroşi (fagi), fiecare având tulpina înfrăţită. În planul al doilea, o apă pe care plutesc două corăbii[564] cu pânze, iar în plan îndepărtat, câteva case cu grădini cu pomi în partea din spate.

Partea calendaristică are în sumar materialele: *Hronologhie bisericească şi hronologhie cetăţănească*, p. 2; – *Pashalia pe anul de la naşterea Domnului Hristos 1848 şi de la zidirea lumei 7356*, p. 3; – *Săptămânele în care miercurea şi vinerea nu ajunăm*, p. 3; – *Sărbările pe la judecătorii după calendariu lătin (duminecele şi sărbătorile cele mari; de la 25 dechemvrie la 6 ianuarie; de la Duminica Floriilor până în lunea Paştelor; cele trii zile de rugă în săptămâna Crucei; cele de pe urmă 10 zile a[le] lunăi lui iulie; cele de întăie 10 zile a[le] lunăi lui octomvrie)*, p. 3; – *Tabelă pentru sistema Soarelui întru care se vede umbletul şi depărtarea planetelor [alcătuită] după cele mai nove [noi] observări*, p. 4; – *Mars este planeta cea domnitoare pe anul 1848*, p. 5 [Zodiac]; *Calendar grecesc şi lătinesc*, p. 6-17 (Cu foi albe, intercalate, pentru însemnări. Lunile anului apar şi cu denumirile lor populare); *Calendariul iudeilor*, p. 18; – *Întunecimile în anul 1848*, p. 19; – *Ecstract din Patentul pentru ştemplul ddo. 27 ianuarie 1840 asupra ştemplului [timbrului] prescris pentru documenturi de bani, dupre clasul lor, precum şi pentru urice şi scrisori de rugăminte [cereri] adeseori trebuincioase*, p. 20; *Knauer chibzu[i]eşte pe anul 1848 următoriu[l] timp [prevestiri meteorologice]*, p. 21; *Însămnare ghenealoghică a domnitoarei Curţi a împăratului Austriei*, p. 22-23; *Tarifa pentru trimiterea răvaşelor prin poştă, dupre noima a înalt guberniescului Ţirculariu din 8 aprilie 1842, Nr. 21 433*, p. 24; *Răsăritul şi apusul Soarelui şi a Lunei*, p. 25-28; *Prospect a[l] sositelor şi purcegătoarelor poşte de răvaşe şi delijanţului la k. k. Inspectorat de Poştă din Cernăuţi [Poşta de răvaşe, Poşta călătoare]*, p. 29; *Însămnarea iarmaroacelor*, p. 30 („Iarmaroacele privilegiuite Bucovinei; Migieşitele iarmaroace în alte ţări”); *Depărtare[a] însămnatelor oraşă*

[564] Arhetip cultural, simbol al „bisericii salvatoare” şi al „călătoriei” pe mările şi oceanele pline de „mister şi necunoscut” ale lumii. Vezi, între altele: Ivan Evseev, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Timişoara, Editura Amarcord, 2001, p. 43, 47-48.

de Viena, p. 31 („De la Viena la Cernăuţi – 155 de mile; Viena – Iaşi: 160 de mile; Viena – Bucureşti: 157 de mile; Viena – Kronstadt (Braşov): 133 de mile"); *Tablă statistică a europienilor împăraţi şi crăii*, p. 32 (în tabel sunt trecute: ţara, anul naşterii şi anul domniei / urcării pe tron al monarhilor (crailor), mărimea ţării, numărul locuitorilor, numărul „armiei", venitul, datoriile; Austria, de exemplu, are o suprafaţă de 12 206 km^2, 38 000 000 de locuitori, o armată cu un efectiv de 667 480 de militari, venituri de 170 de milioane de coroane şi o datorie de 996 de milioane. La „notă" se precizează că „somele sunt puse după samele cele făcute cu fârşitul anului 1846").

Partea literară a calendarului din acest an cuprinde: *Bucovina*, un studiu nesemnat, p. 33-36; *Mărturia parohului bucovinean. Cantată, versuri*, p. 36; *Calendariul vechi către cel nou*, versuri, p. 37-38; *Feliurite fragmente*, p. 38-40 (materialul cuprinde 12 texte numerotate cu cifre arabe, cuprinzând informaţii, cu diverse subiecte, preluate din izvoare diferite (enciclopedia „Berghaus", gazete străine): îndrumări pentru economia casnică, stârpirea gărgăriţelor din „pâne" (boabele de cereale), leac pentru muşcătura de o fiară turbată (p. 39), ziceri şi anecdote.

Pentru ineditul şi rostul lor în perioada de început a calendarului românesc din Bucovina, reproducem „zicerile şi anecdotele" din acest tom. Textele sunt sugestive pentru sensiblitatea elitelor româneşti ale epocii, dar şi pentru mentalul colectiv, şi reprezintă adevărate documente de limbă, conservând interesante particularităţi şi fenomene lingvistice. Între paranteze rotunde, la sfârşitul textelor, trecem numărul sub care figurează acestea în calendar:

„Oarecare au nimerit deosebirea între pace şi bătălie zicând. La vreme de pace îngroapă copii[i] pre părinţi, iară de bătălie părinţii pre copii" (7); „Doi praşcăi[565] au întâlnit oareunde pre un biet om şi l-au întrebat zicând: Ce ar alege el din doa[u]ă să fie: mişăl ori măgariu? Eu stau între amândoi, răspuns-au omul" (8); „Un bă[i]etan s-au năimit la un domn ca loca[l] [ospătar] şi s-au arătat la întâ[i]è slujbă de masă ca foarte bine. Farfuriile cele ce le da lui din masă gândè [gândea, credea] că sunt pentru dânsul de ospăţ. Deci au mâncat bine şi s-au săturat degrab[ă]. Domnul îi dă şi alte farfurii, iară el nu vrè să priimască, zicând: Eu mulţămesc, că m-am săturat" (9); „Un aspirant la mediţină, la Berlin, care era la ace[e]a şi jidov, s-au îndrăgit în [de] o fecioară creştină şi, deoarăc[e] au avut noroc a fi şi de dânsa iubit, pentru ace[e]a au pus gând să se căsătorească după ce au dobândit diplomul. Însă cum? El jidov, iară ea protestancă. Roagă îngăduire la ocârmuire, însă aceasta nu caută la dragostè lor, ci la pravile. Deci călătoreşte la Breslau să se boteze; însă nu descopere [mărturiseşte] drăguţă-i [iubitei sale] gândul, vrând să o bucure deodată cu veste[a]. Dară şi mireasa nu au fost mai rece cu inima. Ea priimeşte legea lui Moisi şi scrie la el: Bucură-te! Că dă [de] astăzi sunt jidaucă! Însă, vai! şi amar! După un ceas, vine scrisoare de la dânsul cu veste că de trii

[565] *Praşcău, praşcăi*, s. m., popular, este folosit cu sensul de „băieţandru", „ştrengar" (ca în acest context), „haimana"; „om de nimic", „ticălos"; „om imoral". În alte contexte, „fulguială, fulguire, fulguit". După DEX 1998, are etimologie necunoscută.

zile este creştin!" (10)[566]; „Un beţiu cu nasu[l] de aramă învaţă pre feciorul său să mănânce multă pâne, că va fi roşu pe obraz. Ce zici, taică? Răspunde feciorul. D-ta ai tras negreşit multă tăbacă din pâne, c[ă] aşa de roşu şi frumos este nasul t-tale" (11); „Un englez, care şede cu vestitul Kaunitz la masă, au răsturnat nevrând un păhar cu apă. Kaunitz întreabă: Aşa este obiceiul la Anglia? Iară englezu[l] răspunde: Obicei nu este, însă, de se întâmplă, nu bagă nime sama de una ca aceasta" (12)[567].

Coperta a IV-a. Ilustraţie alegorică: stema monarhiei habsburgice într-o firidă de cetate. Dedesubt, două ramuri de finic, simbol cultural creştin, de credinţă şi izbândă, prin cultivarea virtuţilor, pe care se sprijină zidirea durabilă[568]. Jos, în partea dreaptă, în creion, este trecut preţul, probabil de achiziţie, al exemplarului: 800 lei.

Calendariul vechiu către cel nou este o compoziţie lungă, în versuri cu măsura metrică de 12 silabe şi cu rimă pereche, o satiră în adevăratul înţeles al cuvântului, al cărei autor este, cu siguranţă, Samoil Andrievici, redactorul calendarului.

„Calendariul vechi", după ce a petrecut „un an întreg în lume", în adresarea „către cel nou" („prea dulcele [său] fraţior") se referă la ai „lumii cărturari", care „ţehnesc[569] pre calendari" fără a pricepe că acesta „î[m]bogăţeşte lumea cu [un] feliu [de] ştiinţă ce mult foloseşte", creionând şi un succint

[566] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1848 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an bisect de 366 de zile", Cernăuţi, La Ioann E[c]khar[d]t, tipograf în Bucovina, [1847], p. 39.

[567] *Ibidem*, p. 39-40.

[568] Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 113-114.

[569] *Ţehni, ţehnesc*, verb de conjugarea a IV-a, tranzitiv şi intranzitiv, folosit regional de cele mai multe ori cu sensul de „a lătra", „a hămăi", „a schelălăi", având varianta *ţâhni, ţăhni* (despre câini: „a lătra cu întreruperi, mai ales urmărind sălbăticiunile sau vânatul"). Aici, cu sensul de „a critica", „a ocărî", „a batjocori". Formaţie onomatopeică. *DEX online* este printre puţinele noastre lucrări care îl menţionează, citându-l pe Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic român* (DER), Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958-1966. Vezi şi Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru-Mehedinţi şi Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 779. După DEX online, forma *ţăhni* s-a format de la onomatopeea *ţah* (sinonimă cu *ham*), prin derivare, cu ajutorul sufixului *-(ă)ni.* Coloratura slavă a lexemului este evidentă, dar numai la nivel fonetic. *Dicţionar ucrainean-român*, Bucureşti–Cernăuţi, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A. – Editura „Alexandru cel Bun", f. a. (retipărirea ediţiei din 1964), nu menţionează vreun etimon de la care ar fi putut proveni verbul din satira bucovineană de la 1848. Nici Zbigniew Greń şi Helena Krasowska, în lucrarea lor *Słownik górali polskich na Bukowinie*, Warszawa, Slwistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2008, nu-l menţionează. Deşi onomastica din Bucovina de astăzi cunoaşte câteva nume de familie sugestive: *Ţehaniuc, Ţehanciuc* (Cacica, Gura Humorului, Rădăuţi, Solca, Suceava), având în structura radicalului, la iniţială, indiciul unei posibile provenienţe din limba poloneză, noi credem că lexemul este o creaţie produsă pe teritoriul limbii române.

istoric al acestuia: „Lume[a] n-au fost, nici va fi fără calendariu, / Tânăr şi bătrân, domn şi om de rând / Caută-n calendariu să afle acel gând / Care el doreşte. Fetele bătrâne, / Care tot gândesc la măritişuri bune, / Fără calendariu nu pot şti de-a rostu[l] / Vin câşlegile curând? şi când trece postul? / Şi datornicul şi zgârcitul camatariu / Află pusa lor vede[á][570] în calendariu".

Ca „drept părinte", de „bine voitor", „calendariul vechi" îi dă tânărului său confrate sfaturi folositoare la întocmirea lucrării sale (cum să fie plăcut şi de folos tuturor oamenilor):

„Deci! să nu fii, frăţiorul meu, mâhnit, / Eşi în lume, că şi tu vei fi priimit. / Numai rogu-te de fă ce-i face, / Ca să fii cum oamenilor place. / Lunele şi zilele de peste an / Le înşiră ca mărgelele-n gherdan. / Ce au văzut Kopernic, Herşel şi Ne[w]ton / Sus pe bolta ceriului în orizon / Însămnează, ca măcar ceva să ştie / Şi alţi oameni de a lor astronomie. / Proroceşte vremea care s-a-ntâmpla, / Dă povaţă la ţăran, cum va sămăna, / Că, de va spori a ţăranului lucrare, / Va ave[a] şi domnii cu prisos mâncare. / Adă veste ce se face-n lume, / Cum se chiamă domnitorii după nume. / Spune celor învăţaţi înaintare / A ştiinţelor, artiştilor aflare / Cea mai nouă. Iară la neguţitori / Spune ori negoţu[l] are spori? / Fă-te că eşti doftor pentru bolnăvoşi / Iară pentru tineri, cari-s sănătoşi, / Adă anecdote şi măcar un cântec, / Ca de râs să pu[i]e mânele pe pântec, / Iară dac-aceste le vei aduna / Încă, frate, una îţi voi cuvânta: / Laudă pre toţi, tuturor te-nchină, / Că vei fi primit şi cu punga plină, / Fiindcă aceasta lume pre acel iubeşte / Care tot o laudă şi se lingoşeşte"[571].

Satira *Calendariul vechiu către cel nou* exprimă rostul calendarului în societatea tradiţională bucovineană, acela de aduce bucurie „poporului", în preajma sărbătorilor de iarnă, când „tineretul" „pe la case umblă-n cârduri cu colinda cea frumoasă". Rostul acestui periodic anual este, potrivit satirei de aici, de a informa oamenii despre mersul timpului şi despre istoria lumii, de a-l povăţui pe ţăran, pentru „a spori [a sa] lucrare", de a sprijini „înaintarea ştiinţelor", de a aduce noutăţile („aflarea cea mai nouă") la cunoştinţa celor interesaţi şi de a înviora lectura („iară pentru tineri" „adă anecdote şi măcar un cântec, / ca de râs să pu[i]e mânele pe pântec") în „ceasurile de zăbavă" ale anului.

Finalul satirei este notabil, ilustrând reale disponibilităţi de construcţie şi de realizare artistică, de exprimare a ironiei, prin acumulare progresivă (climax), într-un remarcabil exerciţiu de mlădiere a limbii române din Bucovina, din preajma anului 1848: „Laudă pre toţi, tuturor te-nchină, / Că vei fi primit şi cu punga plină, / Fiindcă aceasta lume pre acel iubeşte / Care tot o laudă şi se lingoşeşte"[572].

---

[570] *Vadeá, vadéle*, s. f. Învechit şi regional, „termen de plată", „timp hotărât pentru o plată", „scadenţă", „soroc". După DEX 2009, provine din tc. *vāde*. În contextul de aici, variantă regională, *vedeá*.

[571] *Ibidem*, p. 38.

[572] „Cu toată naivitatea ei ca fond şi stângăcia ei ca formă – afirmă profesorul Liviu Marian – satira aceasta originală merită să fie relevată, întrucât, ca vechime, trebuie

„Calendar pentru Bucovina pe anul 1849 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an de rând de 365 de zile", Cernăuţi, La Ioann E[c]khar[d]t şi fiu[l], tipografi în Bucovina, [1848], 34 p., de format 25x20 cm, este alcătuit de Samoil Andrievici, paroh la Ceahor.

Pe coperta I, calendarul reproduce stema monarhiei habsburgice.

Coperta interioară, la fel ca şi coperta I, cu chenar frumos, împodobit cu motive geometrice, având la colţuri pătrate stilizate. Pe broderia chenarului, la acest tom nu se mai află semnul Crucii. Pe marginea acestuia, la interior şi la exterior, linia şerpuită („cărarea pierdută"), ca motiv distinct, ce apare şi astăzi în Bucovina, mai cu seamă pe ouăle încondeiate. Sigiliul calendarului (Kalender Stempel) şi, sub titlu, acelaşi peisaj alegoric imprimat în acelaşi ton cromatic. Însemnarea numelui (Mitropolitul Silvestru Morariu) şi ştampila de bibliotecă a lui Leca Morariu.

Partea calendaristică are în sumar materialele: *Hronologhie bisericească*, p. 2 (aceasta precizează numărul de ani de la „zidirea lumei" până la evenimente mai apropiate din viaţa Mitropoliei Carlovăţului. Între acestea: 267 de ani de la introducerea calendarului nou; 214 ani de la strămutarea scaunului mitroplitan de la Suceava la Iaşi; 201 ani de la introducerea „tiparului moldovenesc, care au făcut începutul cu tipărirea *Bibliei*"; 67 de ani de la strămutarea „scaunului episcopesc" de la Rădăuţi la Cernăuţi; 21 de ani de la „întroducerea studiului teologic şi a Seminarului" în eparhia Bucovinei; 14 ani de la „întrarea prea sfinţitului episcop al Bucovinei D. D. Evghenie Hacman în scaunul Episcopiei"; 6 ani de la „întrarea Excelenţiei Sale Arhiepiscopului D. D. Iosif Raiacič în scaunul Mitropoliei Carlovăţului"); *Hronologhie cetăţănească*, p. 2 (pentru lucrarea pedagogică a calendarului românesc din Bucovina, în prima parte a secolului al XIX-lea, evenimentele consemnate aici sunt sugestive; între acestea: 2 349 de ani „de când s-au aşezat dacii în Bucovina, Moldova şi Valahia, urzând sate şi cetăţi"; 1 909 ani de la „întăiul război a[l] romanilor cu dacii"; 567 de ani de la „întrarea în stăpânire a Casei Habsburgice în Austria"; 536 de ani de la „întemeierea statului românesc prin Negru Vodă"; 497 de ani de la „întemeierea statului moldovenesc prin Dragoş Vodă"; 433 de ani „de când s-au aşezat armenii în Leov, Sociava şi în alte oraşe prin Moldova şi Valahie"; 432 de ani „de când au venit ţâganii [de] sub cârma faraonilor egipteni în Moldova şi Valahia, împrăştiindu-se de aice prin toată ţara Apusului"; 78 de ani de la „întrounirea crăielor Galiţiei şi Lodomeriei cu staturile austriene"; 92 de ani de la „lipirea Bucovinei de prea liminata Casă [a] Austriei"; 72 de ani de la „înflorirea politiei Cernăuţilor"; 60 de ani de la „împreunarea Bucovinei cu Galiţia"; 56 de ani de la naşterea M. S. împăratului Ferdinand I; 45 de ani de la „aşezarea austrienei trepte de împărat"; 14 ani de la

---

pusă între primele încercări de acest gen în literature noastră" (vezi *Din istoria calendaristicei noastre,* în volumul Liviu Marian, *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, 1927, p. 47).

„intrarea împăratului Ferdinand I în stăpânirea tuturor ţărilor de moştenire"; 2 ani de la „împreunarea a fostului neatârnat oraş Cracău [Cracovia] cu Galiţia"); *Pashalia pe anul de la naşterea Domnului Hristos 1849 şi de la zidirea lumei 7357*, p. 3; *Săptămânile în care miercurea şi vinerea nu ajunăm, p. 3; Sărbările pe la judecătorii după calendariu[l] latin*, p. 3; *Tabelă pentru sistema Soarelui întru care se vede umbletul şi depărtarea planetelor [alcătuită] după cele mai nove [noi] observări*, p. 4 (tot aici, simboluri grafice pentru cele 12 zodii şi fazele lunii; adnotări pentru sărbătorile cele mari, care sunt tipărite în calendar cu roşu şi pentru sărbătorile bisericeşti, care sunt însemnate cu semnul Crucii, tot cu roşu; precizări cu privire la mişcarea lunii pe orbită: „Luna umblă împrejurul Pământului în 27 zile şi 8 ceasuri, este [la] 51 000 de mile depărtare şi de 50 de ori mai mică decât Pământul"; alte precizări, referitoare la sărbătorirea patronului bisericii: „Zioa sfântului, în a cărue cinste vreo biserică s-au sfinţit, să sărbează în locul acel întocma cu o sărbătoare mare"; crucea în calendarul latin „însămează ajun"); *Soarele este planeta cea domnitoare pe anul 1849*, p. 5 (Prevestiri pentru anul în curs, pe anotimpuri şi culturi, însoţite de sfaturi); *Calendarul grecesc şi latinesc*, p. 6-17 (numele lunilor apar şi cu denumirea lor populară); *Calendariul iudeilor*, p. 18; *Întunecimele în anul 1849*, p. 19; *Răsăritul şi apusul Soarelui şi a[l] Lunăi*, p. 20-23 (tabele ample, întocmite pe luni, zile şi ore); *Ecstract din Patentul pentru ştemplul ddo. 27 ianuarie 1840 asupra ştemplului [timbrului] prescris pentru documenturi de bani, dupre clasul lor, precum şi pentru urice şi scrisori de rugăminte [cereri] adeseori trebuincioase*, p. 24; *Însămnare ghenealoghică a domnitoarei Curţi a împăratului Austriei*, p. 25-26; *Tarifa pentru trimiterea răvaşelor prin poştă*, p. 27; *Prospect a[l] sositelor şi purcegătoarelor poşte de răvaşe şi a delijanţului la k. k. Inspectorat de Poştă din Cernăuţi*, p. 28; *Însămarea iarmaroacelor*, p. 29.

Spre deosebire de alte tomuri ale acestui calendar, partea calendaristică de aici include un text ce ne atrage atenţia prin frumuseţea limbii în care este scris: *Soarele este planeta cea domnitoare pe anul 1849*. Acesta reprezintă, totodată, un document de limbă, oferind pe lângă sfaturi şi informaţii folositoare o plăcută lectură:

„Ani[i] de aceasta clasă sunt seci şi de mijloc călduroşi. Primăvara este stâmpărată, la început cam umedă, mai ales în aprilie, care lună este foarte schimbatnică şi nestatornică; maiu[l] este plăcut şi călduros, numai la urmă brumatnic.

Vara este sacă; în august sunt deodată vântoase, iară spre fârşit se linişteşte; zilele sunt fierbintnice, iară nopţile răcoroase. Toamna şi iarna este plăcută, sacă şi stămpărată. La început este ninsoare lină, iară în februarie şi martie, frig şi ger.

Sămănăturile de vară să fie cu mare grăbire. Orz şi ovăs puţin în pa[i]e, iară la grăunţe măşcat, mălaiul mărunţel, bun va fi cel timpuriu sămănat; linte, mazăre şi bob aşişderea puţin; cânepa prizărâtă; în fân va fi mare scădere. Sămănătura de iarnă. Săcara va fi ales de bună, iară grâu[l] cam puţin; primăvara să nu pască oile pe sămănăture.

Pometele, mai multe pere de cum mere; cireşe, nuce şi perje cu bielşug. Hemeiu[l] va fi foarte puţin. Vinaţele vor fi foarte rodite şi bine coapte, pentru ace[e]a

vinul va fi ales de bun. Vânturi, rare şi nu prea cumplite, fulgerări şi tunete primejdioase. Jivine, cu prisos, multe scoice, şărpi şi lăcuste.

Beteşuguri. Ferinţă să aibă toţi de răcele, deoarăc[e] aceste sunt în anul curgătoriu foarte primejdioase"[573].

Partea literară a tomului din acest an, nedelimitată, cuprinde numai două materiale: *Fizica elementară*, studiu, p. 30-33 (descrierea pământului este urmată de referiri la diverse fenomene şi corpuri cereşti: „pâclă", „nouri", „roa[u]ă", „ploa[i]e", „fluturi de omăt", „chidea" [chidă, chiciură, promoroacă], „grindină", „tunet", „zarea miezonoptală", „curcubăul", soare, lună, stele); *Paramii bucovinene*, p. 34.

„Paramiile" publicate aici, reproduse în capitolul II. 3, reprezintă cea dintâi „culegere" de proverbe româneşti tipărită în Bucovina.

Nu ştim sigur cine este autorul căruia îi datorăm această listă de 39 de proverbe publicate în acest calendar. Astăzi ştim însă că autorul unei „culegeri autentice de folclor", întocmite în perioada 1847-1850 la Cernăuţi, rămase multă vreme în manuscris, la Suceava, tipărită la Iaşi (1972) şi retipărită la Suceava (1983 şi 2012), este Iraclie Golembiowski-Porumbescu[574]. În perioada studiilor sale la Institutul Teologic din Cernăuţi (1847-1850), el întocmeşte o lucrare ce cuprinde 126 de proverbe şi zicători orânduite după alfabetul chirilic şi numerotate, pentru fiecare precizând, la subsol, „significaţia" acestora. Lucrarea este închinată lui Teoctist Blajevici, spiritualul şi catehetul Seminarului eparhial: *Întru tot cinstit Sfinţiei sale Chirio chir Teoctist Blajevici spiritualului a eparhialnicei seminarii din Cernăuţi şi interimalnicului catehet Ghimnaziei, întru adâncă frică a cinstirei s-au jărtfit de Iraclie Golembiowski.*

La o privire mai atentă asupra celor două liste, provenind amândouă din aceeaşi perioadă, câteva lucruri ne atrag atenţia. Lista din *Paramii bucovinene* nu este aranjată alfabetic, cum se poate vedea şi din transcrierea noastră. Un singur proverb apare, aproape identic, în cele două lucrări: *Nu băga lingura*

[573] „Calendar pentru Bucovina pe anul 1849 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an de rând de 365 de zile", Cernăuţi, La Ioann E[c]khar[d]t şi fiu[l], tipografi în Bucovina, [1848], p. 5.

[574] Manuscrisul lucrării se păstrează la Casa memorială „Simion Forea Marian" din Suceava, în arhiva de manuscrise şi documente a renumitului folclorist bucovinean, membru titular al Academiei Române (1881). Nu găsim aici, din păcate, şi informaţii referitoare la modul în care a fost realizată colecţia, numele informatorilor, locul şi data culegerii. Această lucrare vede lumina tiparului la peste un secol de la întocmirea sa: Mihai Cărăuşu, Ioan Zugrav, *Un manuscris cu proverbe, lucrare a lui Iraclie Porumbescu*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, anul XLIX, 1972, p. 503-510; Nicolae Cârlan, Eugen Dimitriu, *Colecţia de proverbe şi zicători a lui Iraclie Porumbescu*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", X, Suceava, 1983, p. 175-185; Nicolae Cârlan, *Iraclie Porumbescu, folclorist. Colecţia sa de proverbe şi zicători*, în volumul *Ciprian şi Iraclie Porumbescu. Studii, articole, materiale*, Suceava, Editura Lidana, 2012, p. 107-120.

unde nu-ţi fierbe oala (în calendar)- *Nu băga lingura unde nu-ţi herbe oala* (în manuscrisul de la Suceava). Altele câteva sunt asemănătoare şi ar putea fi considerate variante ale aceluiaşi proverb: *Vrabia visază mal[ai]u* (în calendar) - *Visază vrabia malai* (în manuscrisul de la Suceava); *Pasărea p[i]ere pe limba sa* (în calendar) - *Tătă pasărea pe limba ei piere* (în manuscrisul de la Suceava); *Capul plecat sabiia nu[-l] ta[i]e* (în calendar) - *Capu plecat sabia nu prinde* (în manuscrisul de la Suceava); *Totde[a]una urma alege* (în calendar) - *Urma[a] alege* (în manuscrisul de la Suceava); *Cum vei aşterne, aşa vei dormi* (în calendar) - *Cum ţi-i aşterne, aşa te-i culca* (în manuscrisul de la Suceava).

Proverbele deosebit de expresive, unele în versuri, din *Paramii bucovinene* lipsesc din manuscrisul de la Suceava, întocmit de Iraclie Golembiowski-Porumbescu: [3] Mai bine sărac şi curat / Decât bogat şi cu păcat; [6] Fuduliia mare mămăligă n-are; [8] Râde vârşa de baltă; [9] Baba călătoare n-are sărbătoare; [15] Silinţa ţesă pânza; [23] Schimbarea domnilor, bucuriea nebunilor; [24] Averea nu face pre om, ci omul face averea; [27] Vita se bate cu băţul iară omul cu cuvântul; [33] Baba să tacă - este vorbă de clacă; [34] Unde-i bine, nu-i de mine; / Unde-i rău, acolo-s eu; [35] Corb la corb nu scoate ochii; [40] Calul de olac, şuerul de rac şi ţara de jac [jaf] tot atâta fac.

Tot astfel, proverbe şi zicători cu mare expresivitate din manuscrisul de la Suceava nu se regăsesc în lista publicată în „Calendar pentru Bucovina pe anul 1849...": „7. Astiz domn, mâne neom; 19. Golu încungiură satu, dar flămându dă de-a dreptu; 27. Două femei şi un gânsac, iarmarocu aşăzat; 34. De departe trandafir, de aproape borş cu ştir; 71. Lupu îşi schimbă păru, dar năravu nu; 81. Minciuna numai o dată mâncă colac; 107. Pânea coaptă bine aşteaptă oaspezi buni; 115. Urcioru atâta merge la apă până ce se rumpe toarta".

Zăbovind asupra întregului material „cules" din Bucovina în preajma anului 1848 şi publicat la date diferite, suntem înclinaţi să credem că autorul listei din „Calendar pentru Bucovina pe anul 1849..." este Samoil Andrievici, parohul de la Ceahor, şi nu Iraclie Golembiowski-Porumbescu.

Coperta a III-a, fără însemnări.

Coperta a IV-a, aceeaşi ca la tomul din 1848: stema monarhiei habsburgice într-o firidă de cetate. Dedesubt, două ramuri de finic. Jos, în creion albastru, preţul calendarului: 700 lei.

„Calendar pentru Bucovina pe anul 1850 de la naşterea Domnului şi Mântuitoriului nostru Iisus Hristos, carele este an de rând de 365 de zile", Cernăuţi, La Ioan E[c]khardt şi fiu[l], tipografi în Bucovina, [1849], 26 p., de format 25x20 cm, este „aşezat de prezviterul" Samoil Andrievici.

Coperta I, broşată, de culoare albastru deschis, având la mijloc imprimată stema monarhiei habsburgice. Însemnări, sus, între care numele unui ieromonah, căruia i-a aparţinut, probabil, la început calendarul. Jos, ştampila de bibliotecă a colecţionarului: Leca Morariu.

Coperta interioară, cu chenar frumos împodobit cu motive geometrice, dreptunghiuri umplute cu negru, aşezate unul lângă altul, de jur împrejur. La interior, chenarul este mărginit de o broderie elegantă din linii şerpuite (amintind de motivul etnografic „cărarea pierdută") şi o linie dreaptă, subţire. La exterior, numai broderia de linii şerpuite. În colţuri, chenarul are pătrate mari, cu semnul Crucii, stilizat, în interior.

Partea calendaristică are în sumar materialele: *Tabelă pentru sistema Soarelui, întru care se vede umbletul şi depărtarea planetelor, [întocmită] după cele mai nove observări*, p. 2 (aceleaşi simboluri grafice pentru cele 12 zodii şi fazele lunii, precum şi adnotări, ca în tomul pe anul 1849); *Vinerea [Venus] este planeta cea domnitoare pe anul 1850*, p. 3 („prevestiri" pentru anotimpuri, semănături şi recolte, boli); *Hronologhie bisericească*, p. 4; *Hronologhie cetăţănească*, p. 4 (aici, calendarul mai adaugă: 20 de ani de la naşterea M. Sale împăratului Franţ Iosif I; 2 ani de la „întrarea M. Sale împăratului Franţ Iosif I în stăpânirea ţerilor de moştenire"; un an de la „rădicarea Bucovinei în rangul ţerilor de coroană cu numele de Ducat"); *Pashalia pe anul de la naşterea Domnului Hristos 1850 şi de la zidirea lumei 7358*; *Săptămânele în care m[i]ercurea şi vinerea nu ajunăm*, p. 5; *Sărbările pe la judecătorii, după calendariu[l] latin*, p. 5; *Calendar grecesc şi lătinesc*, p. 6-17 (cu foi intercalate pentru însemnări; unele foi, cu bogate însemnări: evidenţe de plăţi ale mănăstirii Putna, cu cerneală neagră şi în creion etc. Lunile anului apar şi cu denumirea lor populară); *Calendariul iudeilor*, p. 18; *Chibzu[i]elele lui Knauer pe anul 1850*, p. 19; – *Întunecimele în anul 1850*, p. 19; *Ecstarct din Patentul pentru ştemplul ddo. 27 ianuarie 1840 asupra ştemplului [timbrului] prescris pentru documenturi de bani, dupre clasul lor, precum şi pentru urice şi scrisori de rugăminte [cereri] adeseori trebuincioase*, p. 20; *Însămnare ghenealoghică a împăratei Dinastii*, p. 21–22; *Tarifă pentru trimişele răvaşe cu poşta*, p. 23; *Prospect a[l] sositelor şi purcegândelor poste de revaşe şi delijanţelor la c. r. Inspectorat de Poşte în Cernăuţi*, p. 24; *Privi[le]giatele iarmaroace*, p. 25 (titlul apare, pentru prima oară în acest calendar, cu grafie latină. Stuctura documentarului: *În Bucovina*; *În alte ţeri*).

Ultima pagină, 26, goală. Unele pagini ale calendarului folosit de noi sunt parţial deteriorate pe marginea de jos (p. 17-26).

Pe pagina 26, jos, în dreapta, preţul trecut cu creion albastru: 700 lei.

În colecţia de la Complexul Muzeal Bucovina din Suceava, lipseşte coperta III-IV.

După cum putem observa, „Calendarul pentru Bucovina pe anul 1850..." nu are, din păcate, material literar şi nu prezintă o importanţă aparte pentru istoria calendarului românesc din Bucovina, contrastând, inexplicabil, cu tomurile din anii anteriori, la care facem referire specială aici.

Cele trei tomuri ale „Calendarului pentru Bucovina..." marchează, alături de ziarul „Bucovina", o perioadă în care provincia dispunea de două periodice româneşti. „Calendarul pentru Bucovina..." este cel dintâi calendar românesc ce

s-a păstrat, prezentând importanţă pentru istorie, pentru istoria literară, etnografia şi folclorul din Bucovina şi având câteva contribuţii notabile în procesul de constituire a unor specii literare: elegia, fabula, imnul, oda, poemul, povestirea, satira.

„«Bucovina». Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur" se bucură, de-a lungul timpului, de câteva studii şi articole. Între acestea se distinge, în primul rând, studiul istoricului Teodor Balan, *Fraţii Gheorghe şi Alexandru Hurmuzachi şi ziarul „Bucovina". Un capitol din istoria politică a Bucovinei din anii 1848-1850*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1924, 68 p., dar şi un studiu publicat la Suceava înainte de 1989: Mircea Cenuşă, *Ziarul „Bucovina" – tribună a unităţii culturale româneşti*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", anul IX, 1982, p. 329-345[575].

[575] I. Hangiu, în lucrarea *Presa literară românească. Articole-program de ziare şi reviste (1789-1948)*, ediţie în două volume, note, bibliografie şi indici de ~, cu o introducere de D. Micu, I *(1789-1901). Studii şi documente*; II (1901-1948). *Studii şi documente*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, publică integral articolul- program al ziarului „Bucovina", p. 131-134, cu un facsimil al frontispiciului de la nr. 1 şi o scurtă notă redacţională drept chapeau. Într-o lucrarea de referinţă, DPLR, ediţia a II-a revizuită şi completată, 1996, I. Hangiu îi consacră gazetei „Bucovina" un articol, făcând referire la articolul-program şi la importanţa periodicului pentru literatura română, citând la bibliografie două surse: Constantin Loghin, *Ziarul „Bucovina"*, subcapitol din ILRB, 1926, p. 47-51, şi Ion I. Nistor, *Publicaţiile româneşti din Bucovina*, articol publicat în „Junimea literară", Cernăuţi, anul XXV, nr. 1-3, ianuarie-martie 1936, p. 1-4. I. Cocuz, într-un repertoriu bibliografic, *Presa românescă în Bucovina (1809-1944)*, publicat în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", XVI, 1989, p. 20-26, dar şi în extras (1990), îi consacră acestui periodic un articol mai cuprinzător, situându-l în contextul epocii. Câţiva ani mai târziu, Emil Satco şi Ioan Pînzar, în DLB (1993) îi consacră şi ei un articol succint, p. 32. Vasile Zvanciuc publică studiul *Programele revistelor şi ziarelor bucovinene până în anul 1940*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţ»" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tomul II, 2004, p. 239-258, în care îi consacră periodicului de la Cernăuţi un singur alineat, de unsprezece rânduri, făcând trimitere la un fragment din articolul-program şi remarcând o singură idee: „Conştiinţa unităţii de neam era [...] adânc înrădăcinată şi la românii bucovineni"[575]. Foarte aproape de noi, o lucrare fundamentală, elaborată şi publicată sub înaltul patronaj al Academiei Române, *Dicţionarul general al literaturii române*, în mod surprinzător, nu se referă şi la acest periodic bucovinean de la mijlocul secolului al XIX-lea, ci numai la cele omonime din secolul trecut: „Bucovina", cotidian, organul de presă al Societăţii „Unirea", Cernăuţi, 18 martie 1919-25 ianuarie 1920; „Bucovina", ziar de informaţie generală, Cernăuţi, 14 iulie 1941-26 februarie 1944; „Bucovina literară", supliment săptămânal al ziarului „Bucovina", editat de Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina", cu concursul Societăţii Scriitorilor Bucovineni, Cernăuţi, 11 ianuarie 1943-27 februarie 1944; „Bucovina literară", periodic lunar, organ

„«Bucovina». Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur", apare la Cernăuţi în perioada 4/16 octombrie 1848-20 septembrie/2 octombrie 1850. Chiar de la început, titlul gazetei este scris cu grafie latină, iar subtitlul cu litere chirilice. De la nr. 1, din 14/26 februarie 1849, şi subtitlul apare scris cu grafie latină. Redactor-responsabil al gazetei este, în 1848, Gheorghe Hurmuzachi, în 1849, Gheorghe şi Alexandru (Alecu) Hurmuzachi, iar în 1850, Alexandru Hurmuzachi. În comitetul de redacţie al gazetei „Bucovina", care este totodată – cum observă Constantin Loghin – „consiliul de familie al hurmuzăchenilor", se află studentul teolog Iraclie Porumbescu (secretar de redacţie), Aron Pumnul, care traduce articolele germane. George Bariţ este corespondent pentru Ardeal, având „contract de colaborare în regulă" cu ziarul bucovinean[576].

Din *Înştiinţare la prenumeraţie*, notă redacţională inserată frecvent la sfârşitul ultimei pagini, aflăm regimul de apariţie al gazetei, formatul adoptat, costul abonamentului, difuzarea acesteia: „«Bucovina» pănă la sfărşitul lui dechemvrie [1848] esă o dată pe săptămână, vinerea, *in folio*, cu suplement. De la 1 ghenari viitor 1849 însă de do[u]ă ori pe săptămână [lunea şi vinerea]. Preţul [prenumeraţiei] de la 4 octombrie [1848] până la sfârşitul anului [1848] pentru Germania este de 2 fiorini argint. Prenumeraţia se face în librăria de aice a Dlui Viniarž. Prenumeraţiile dinafară atât în Austria cât şi în ţerile streine se fac la cantorele de poştă cele mai apropiate; în Moldova şi Ţeara Românească la cantorele de poştă a[le] K. K. Agenţii, cu plată de 3 fior[ini] arg[int]"[577]; „«Bucovina» va urma a eşi şi de la anul viitor înainte o dată pe săptămână, însă în format mai mare şi cu litere cu totul noue. Locurile şi preţul prenumeraţiei sănt tot aceleş[i] ca şi pănă acum; prenumeraţia pentru Moldova şi Valahia însă este pe jumătate de an cu preţ de 6 fiorini. Redacţia va fi scurtă în făgădu[i]eli, în faptă însă se va sili de a aduce pre «Bucovina» la acea importanţă care i se cere de cătră misia ce s-au impus, adecă de a apăra înaintea Evropii interesele a opt milioane de români"[578]; „«Bucovina» esă o dată pe săptămână şi anume vinerea *in folio* cu suplement. Preţul prenumeraţiei pentru întăiul cvartal a[l] anului 1848 este pentru Cernăuţi de 2 fiorini argint şi se prenumerează în librăria dlui Viniearž de aice. Prenumeraţii streine atât din ţară cât şi din afară se fac la cele mai aproape k. k. cantore de postă cu plata de 3 fiorini argint"[579]; „«Bucovina» ese o dată pe săptămână şi anume vinerea, *in folio*. Preţul prenumeraţiei pentru 1 cvartal este [de] 2 fl. 30 cr.; pentru 6 luni 5 fl.,

---

de presă al Societăţii Scriitorilor Bucovineni, Suceava, începând din ianuarie 1990. Vezi Eugen Simion (coordonator general), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 676.

[576] Constantin Loghin, ILRB, p. 83.

[577] „«Bucovina». Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur", Cernăuţi, anul I, nr. 6, 12/24 noiembrie 1848).

[578] *Ibidem*, anul I, nr. 10-11, 17/29 decembrie 1849, p. 74.

[579] *Ibidem*, anul I, nr. 12, 24 decembrie 1848/3 ianuarie 1849.

pentru 1 an 10 fl. arg. Pentru Moldova şi Valahia nu se primeşte prenumeraţie pentru mai puţin decât 6 luni. Aici se prenumerează în libreria d. Viniarj. Prenumeraţii străine atât din ţară, cât şi din afară se fac la cele mai aproape k.k. cantore de postă cu plata acestui preţ"[580].

Aşadar, în 1848, „Bucovina" apare o singură dată pe săptămână. Numerele 1 şi 2 ies de sub tipar lunea, iar numerele 3-12, vinerea. Numerele 10 şi 11 din acest an sunt imprimate în acelaşi timp. În 1849, gazeta apare, de asemenea, o dată pe săptămână, numărul 1,lunea, iar numerele 2-45, numai vinerea, în format *in folio*. În 1850, periodicul apare tot o singură dată pe săptămână. Numerele 1 şi 2, vinerea. De la numărul 3, ziarul apare alternativ miercurea şi sâmbăta. Miercuri văd lumina tiparului numerele 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 57, 59 şi 60. Tot miercurea apar, ca număr dublu, unele cu format mai mic şi cu mai puţine pagini, şi numerele 31-32, 33-34, 35-36, 37-38, 39-40, 41-42, 43-44, 43-44, 45-46, 47-48, 49-50, 51-52, 53-54, 55-56. Sâmbătă sunt tipărite numerele 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29 şi 58.

Din articolul *Cu 1-iu januariu (c.v.) 1850*, referitor la noul abonament pentru gazetă, publicat ca editorial în numerele 43, din 16/28 decembrie 1849, p. 271, 44, din 23 decembrie 1849/4 ianuarie 1850, p. 279 şi 45, din 30 decembrie 1849/11 ianuarie 1850, p. 285, aflăm că abonamentele la gazeta „Bucovina" se pot face în diverse oraşe din provinciile istorice româneşti, indicându-se şi, cu câteva excepţii, numele intermediarilor, unii dintre aceştia personalităţi renumite ale vremii: Iaşi (fraţii Hr. Gheorghiu), Galaţi (Milia, funcţionar consular), Sibiu (Cancelaria episcopală), Braşov (profesorul Andrei Mureşanu), Blaj (Timotei Cipariu), Arad (dr. Atanasie Şandor) şi Oradea Mare (Cancelaria Episcopiei greco-unite). Tot aici se face precizarea că abonamentele sunt necesare „ca să ne putem îndrepta după ele cu numărul esemplarelor" (pentru stabilirea tirajului). Editorialul apare şi tradus în limba germană.

Dintr-un alt articol, *Înştiinţare la prenumeraţiune*, tipărit în numărul 6, din 1/13 februarie 1850, p. 30, aflăm şi alte câteva locuri în care se pot face abonamente pentru gazeta de la Cernăuţi: Braşov (profesorul Andrei Mureşanu), Sibiu (Cancelaria episcopală), Blaj (canonicul Timotei Cipariu), Alba Iulia (protopopul Augustin Pop), Cluj (protopopul Ioan Fekete), Oradea Mare (profesorul Alexandru Roman), Lugoj (negustorul Demetriu Popa-Viţa), Arad (doctorul Atanasie Şandor). Observaţia ce s-ar impune, poate, imediat este că nicăieri nu apare menţionat şi oraşul Bucureşti, capitala Principatului Ţara Românească (Valahiei, cum este scris în articolul-program al gazetei).

Tiparul gazetei „Bucovina", menţionat jos, pe ultima pagină a fiecărui număr, se execută la Tipografia Johann Eckhardt şi Fiul din Cernăuţi.

„Bucovina", publicaţia română-germană singulară în publicistica bucovineană, îşi organizează materialele în pagină pe coloane. În partea dreaptă a

---

[580] *Ibidem*, anul I, nr. 1, 14/26 februarie 1849, p. 12.

paginii sunt aşezate materialele în limba română (partea politică a gazetei), scrise cu litere chirilice, ulterior cu alfabet de tranziţie, şi datate după calendarul iulian (stil vechi). În partea stângă a paginii sunt imprimate, cu caractere gotice, textele în limba germană, „de un interes mai general", cum precizează Gheorghe Hurmuzachi în articolul-program, şi datate după calendarul gregorian (stil nou). Partea românească se adresează românilor de pretutindeni, în timp ce partea germană, după cum scrie Constantin Loghin, „era sortită să atragă atenţiunea lumii neromâneşti şi, mai ales, a celei germane din Monarhie, asupra destinului românilor, ducând ecoul suferinţelor lor în Parlamentul austriac"[581].

Începând cu numărul 1, de luni, 4/16 octombrie 1848, periodicul „Bucovina" publică şi un supliment, scris „Supplement" / „Suplement", care găzduieşte materiale diverse: proiecte de legi, ştiri locale şi externe, o revistă a presei din Transilvania şi din Principate, comentarii politice, cronică. Unele numere ale periodicului apar însă şi fără supliment.

Tot de la numărul 1, continuu, până la numărul 60, de miercuri, 20 septembrie/2 octombrie 1850, gazeta bilingvă de la Cernăuţi întreţine un foileton, scris *Feuilleton*, ca supra-titlu, dar numai la început, în primele două numere şi destinat exclusiv literaturii. În tradiţia presei româneşti din Bucovina de dinainte de 1918, acesta se află aşezat după editorial, în partea de jos a paginii, şi se continuă, frecvent, în paginile următoare. Nu toate numerele periodicului apar cu foileton.

Paginile periodicului sunt notate continuu pentru întregul său an de apariţie: I, 1-88; II, 1-292; III, 1-196.

Articolul-program al periodicului „Bucovina" apare ca editorial şi este semnat de G. H. [Gheorghe Hurmuzaki], fiind publicat în numărul 1, de luni 4/16 octombrie 1848[582]. Potrivit acestuia, Bucovina, „în frumoasa cunună de ţări a Austriei", „nu trebuie să remâie înapoi în lupta intelectuală" declanşată de evenimentele „timpului minunat în care trăim", pentru a realiza „împărăţia libertăţii şi a dreptăţii", „aceste mai înalte bunuri ale omenirii", urmărind „desvoltarea intereselor noastre" în cadrul unui adevărat program politic:

„Foaia noastră va fi dar defensorul intereselor naţionale, intelectuale şi materiale a[le] Bucovinei, representantul dorinţelor şi nevoinţelor ei, organul bucuriilor şi suferinţelor ei. Monarhia democratică cu toate consecvenţiile, o Austrie liberă, puternică, falnică, deplină îndrituire a tuturor naţionalităţilor, autonomie provincială, întreg şi nemărginit progres în toate ramurile activităţii omeneşti – aceste[a] sunt principiile noastre şi pe care foaia noastră nici odinioară nu le va p[i]erde din ochi. Şi precum fieştecare evenement respunzător acestora, în viaţa noastră, politică şi socială, va găsi pururea la noi o sinceră şi bucuroasă îmbrăţoşare, asemine şi tot ce este reu [rău], vrednic de aruncat, prejudeţul jăcnitor binelui comun, şi abusul, din orice parte să vie – mai ales în relaţiile publice a[le] ţerii noastre în multe priviri atât de înapoiată

[581] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 80-81.
[582] *Ibidem*, p. 1-3.

– se vor ataca de către noi liber fără cruţare şi cu întreaga putere a unei convicţii bine gănditoare".

Gazeta „Bucovina" îşi propune să reprezinte interesele Principatelor Române în raport cu lumea germanică, în primul rând, atrăgând atenţia asupra „călcatele lor drituri", promovând „pururea ştirile cele mai noue, mai întinse şi mai positive din ămbele principate", prin „glasul nefalsatului adevăr":

„Prin priincio[a]sa însă poziţie geografică a Bucovinei care se arată ca sentinela sistemului statelor din centrul Europii, cea mai înaintată spre Răsărit, precum şi prin naţionalitatea romănească care este în ea predomnitoare, foaia noastră mai este cu osebire chiemată de a mijloci şi cunoştinţa ămbelor surori, Moldova şi Valahia, Austriei şi Germaniei care au de apărat în aceste principate interese de o nemăsurată importanţie şi pentru care aceste frumoase ţeri mai că sunt încă o terra i[n]cognita, atât de rar străbate din ele vreo ştire sigură!

Aflându-ne la graniţa Moldovii, din care şi Bucovina pănă la 1775 au făcut parte întregitoare, şi cu care această din urmă este unită prin fireştele legături a[le] unei aceeaşi naţionalităţi, a[le] istoriei, a[le] religiei, a[le] năravurilor şi a[le] multor altor relaţii de trebi şi de familii, noi nu putem tăgădui interesul nostru cel mai viu ămbelor principate, şi cercărilor lor de a-şi îmbunătăţi starea şi de a călca pe calea libertăţii şi a fericirei, cale care, prin marele întămplări de la mart [martie], s-au căştigat mai norocitei Bucovine: noi nu ne putem opri de a trage în sfera cercetărilor noastre călcatele lor drituri şi de a face să resune prin foaia noastră glasul nefalsatului adevăr, pre care un terorism fără pildă se pare că vro[i]eşte într-aceste asuprite ţeri a-l osindi la o vecinică tăcere".

În acelaşi spirit, „Bucovina" îşi propune, totodată, să cultive simpatiile din Principate pentru Austria şi Germania:

„Foaia noastră va fi încă şi representantul simpatiilor care ecsistă în Principateli Danubiane pentru Austria şi Germania, atât din pricina binefăcătoarelor relaţii comerciale ce sunt între unele şi altele, cât şi a nouelor şi vrednicilor de răvnit instituţii ce aceste din urmă au căştigat, numai puţin şi prin înrâurirea ce Austria şi Germania sunt mai ales menite a ekserţia [exercita] asupra viitorului ţerilor romăneşti, simpatii care în timpurile din urmă s-au manifestat mai tot aşa de strălucit în ămbele principate ca şi între românii austriani. Prin cultivarea însă a acestor simpatii, nădăjduim a fi folositori ămbelor părţi".

Ca adevărat organ de presă al românilor de pretutindeni, îndeplinind „misia"„de a apăra înaintea Evropii interesele a opt milioane de români", cum scrie în „înştiinţarea la prenumeraţie" din I, 10-11, 17/29 dec. 1848, gazeta „Bucovina" vrea să adune în coloanele sale „ştiri regulate despre lucrările" românilor din Ungaria şi Transilvania, devenind, în 1850, „singurul reprezentant al românilor ardeleni": „Nu vom lipsi asemine a ne ocupa şi de soarta fraţilor noştri romăni – în număr de mai mult de trii milioane – din Ungaria şi Transilvania, şi aşa vom aduna ştiri regulate despre lucrările lor, ca prin aceasta să le dovedim toată frăţeasca împărtăşire, la care prin aceeaşi naţionalitate suntem îndatoriţi".

„Oglindă a activităţii intelectuale a românilor", „Bucovina" urmăreşte să câştige colaborarea „multor scriitori de talent": „Colaborarea a multor scriitori de talent făgăduită acestei foi ne pune în plăcuta poziţie de a împărtişi cetitorilor noştri, pe lângă deosebite articole de un interes comun, şi noue producţii a[le] literaturii româneşti – încât aceste se vor potrivi cu scopul gazetii noastre. Într-acest chip foaia noastră va fi o oglindă a activităţii intelectuale a românilor".

Complementar, gazeta „Bucovina" publică, de asemenea, în numărul 1, la *Feuilleton*, articolul *Despre religie*, semnat I. C., în care este precizat rostul periodicului şi al religiei în societatea timpului, fapt neremarcat până acum la noi. Aici, preotul Ioan Calinciuc, profesor de religie la Institutul Teologic din Cernăuţi, scrie, printre altele:

„Simţind noi viu în adăncul sufletului nostru cât de strins legată este religia cu întreaga noastră fiinţă, trebu[i]e să simţim împreună şi a noastră datorie, a ne da sama de efecturile ei; şi mai ales acum, când de o parte nime nu se îndestulează cu o cunoştinţă suprafiţială, de altă parte lumea are nevoie de adevăr, ca să poată scăpa de labirintul încălcitelor imprejurări.

Timpul este serios, omenirea se tinde către principiul său cel de căpitenie, către desvoltare; împregiurările se împotrivescŭ; luptă, vărsare de sânge, oştire sălbatică mai pretutindene.

În astfel de momenturi este de neapărată trebuinţă ca religia să vie în ajutor şi să ea [ia] desvoltarea societăţii în mâna sa, cu a[le] ei dumnezeeşti idei, împăcând, sfinţind şi înfrăţind pe toţi.

Astăzi nu este destul ca să avem mângă[i]erea sufletelor noastre; starea omenirei de acum cere radicală vindecare a ranelor şi restatornicirea sănătăţii organismului social. Nu este destul a face răcoare bolnavului, trebuinţa cere de a stinge cu totul văpaia cea istovitoare. – Nu este destul ca fieştecare numai de a sa mântuire să se grijască; datoria este prin mântuirea aproapelui a dobândi sufletul său.

Ca să se adevereze cuvântul Mântuitorului: «un duh şi un trup», trebu[i]e nu pentru noi, ci pentru obştie să vieţuim; religia noastră dar să se prefacă din egoistica formă a individului în religia societăţii"[583].

Câteva articole redacţionale, publicate în 1850, fac referire la rostul periodicului în vâltoarea evenimentelor vremii, ilustrând opera sa cultural-naţională, dar şi o admirabilă conştiinţă profesională. Cel dintâi se intitulează *Către domnii cetitori* şi este datat 1 iulie 1850 (stil vechi):

---

[583] *Ibidem*, p. 1. Ioan Calinciuc (1812, Milişăuţi – 24 februarie 1875, Cernăuţi) face studii gimnaziale la Cernăuţi. Studii superioare la Institutul de Teologie din Cernăuţi (1832-1835). Preot (1835-1837), cu specializare la Universitatea din Viena (1837-1838). Profesor la Catedra de teologie dogmatică de la Institutul Teologic din Cernăuţi (1838-1875). Până la 1848 predă în limba latină, după care în limba română. Membru în comitetul de conducere şi vicepreşedinte al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. Este autorul unui curs de teologie dogmatică, rămas în manuscris, apreciat pentru calităţile sale: concepţie, sistem, stil, frumuseţea limbii şi o bogată documentare. Vezi şi Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 177-178.

„Cu începutul lui iuliu se deschide prenumeraţiune nouă la foaea noastră «Bucovina»; preţul, precum se vede şi în fruntea gazetei, este pe un an 10 f., pe ½ de an 5 f. arg.; pe pătrariu de an nu se primesc prenumeraţiuni.

Scopul principal, spre care am năzuit şi năzuim după potinţă, ne-au fost şi ne este ca să înfăţişăm naintea guberniului împerial, într-o lumină adevărată, marea însemnetate a naţiunei române pentru întregătatea împeriului, că adecă naţiunea română, după puseţiunea [aspiraţiile] şi numerosetatea sa, este menită de a fi un elemânt necesariu spre ţinerea cumpenei între diferitele naţiuni ale împeriului şi singurul, firescul propumnacul al lui contra resăritului celui greu de eveneminte; prin urmare, că nu numai constituţiunea den 4 marţiu 1849, ci chiar propiul înteres al împeriului însuşi cere ca românilor să se dea drepturi de o măsură cu ale celoralalte naţiuni den merele împeriu, şi mai mult să nu fiă supuşi altor naţiuni, ci să-şi administre[ze] ei trebele sale, atât cele politice cât şi cele bisericeşti. Aceste drepturi le recunoaşte constituţiunea împerială fiăcărei naţiuni, acestea le cere fiecare naţiune, acestea le rechiamăm [solicităm] şi noi, românii, pentru noi întru toate petiţiunile noastre de pân-acum, şi aceste drepturi - ajutaţi de prea demnii fii ai naţiunei - le-am apărat şi noi contra tuturor calumnielor [calomniilor], versate [vărsate] asupra-ne în gazetele străine de către vechii nostri duşmani, carii încă tot ar mai visa să ne usurpeze şi de aici nainte drepturile noastre şi, spre bajocura constituţiunei şi a eternei dreptăţi, să domnească peste noi pe nedrept, ca şi mai nainte, [lucru] ce însă nu va mai fi!

Această tendinţă ne remâne neschimbată şi pe viitoriu.

Pentru delăturarea [îndepărtarea] neprevăzutelor pedece, ce aduseră întârziere în eşirea numerelor mai den urmă alor acestei foi, au luat redacţiunea cuviincioasele [cuvenitele] mesure, ca să nu se mai tâmple nici întârziere. Cu această ocaziune, rogăm pe domnii prenumeranţi, carii n-au împlinit [achitat] încă preţul prenumeraţiunei de pe cursul trecut, să aibă bunătatea a-l trămite fără întârziere.

Prenumeraţiunile se fac la toate postele c.r [cesaro-regale/cesară-crăieşti]; afară de aceea la binevoitorii nostri culegători de mai nainte. Pe credet nu se poate trămete neciun esâmplariu. Voitorii de a avea gazeta noastră sunt rogaţi a trămete preţul de prenumeraţiune cât mai curând, pentru ca să ştim cum să ne îndreptăm cu numerul esâmplarielor [tirajul]"[584].

Cernăuţi, 1 iuliu k.v. [stil vechi] 1850 Redacţiunea.

Cel de-al doilea text, la care ne referim în continuare, se intitulează *Către domnii prenumeranţi*, fiind datat 6 septembrie 1850 (stil nou). Şi acest text, pe care îl reproducem integral, este totodată - la fel ca multe altele din paginile acestui periodic bucovinean din prima parte a secolului al XIX-lea - şi un document de limbă, conservând pentru cercetarea ştiinţifică a istoriei limbii române din Bucovina forme şi fenomene interesante:

„Nişte împregiurări, care amerinţau totală nemicire şi acestei acum singure gazete a românilor den Austria, au produs o neplăcută întârziere în eşirea mai multor numere. Noi ne-am fi ţinut de strinsă datorinţă a înştiinţa pe onoratul public despre feliurita natură a acelor împrăgiurări; însă, după o serioasă cumpenire a lucrului, am

[584] „Bucovina", anul III, nr. 49-50, 5/17 iulie 1850, p. 165.

aflat că publicăciunea acelora ar putea mai mult strica decât folosi. Destul atăta că via-ne dorinţă de a servi după puterile noastre şi mai departe dreptei cause naţiunale, ne-au însufleţit de a învinge toate acele pedece, pentru ca să nu rămâie neamicilor (duşmanilor) noştri bucuria de a vedea căderea şi celui de pe urmă organ care cutează a-şi ridica glasul spre apărarea drepturilor şi espunerea durerilor naţiunei române, precum şi spre înfruntarea neadormiţilor ei calumniatori.

Deci dară propăşim cu înnoite puteri, sperând tare că [acum] călduroasa îmbrăţoşiare a connaţionalilor noştri ne va sprijini întru continuarea grelei şi spinoasei noastre întreprinderi. Pentru ca să putem înfăţişia starea românilor den toate provinţele Austriei mai cu samă, credem vărtos că [şi] confraţii noştri den acele provinţe se vor întrece a ne împărtăşi starea lucrurilor de pe la dânşii.

Fiindcă, după noua regulare a postelor, epistolele trebuie plătite de cătră trimiţători, însemnăm că ordinarii [obişnuiţii] noştri dd [domni] curespundinţi vor primi pentru portul curepundinţelor trimise redacţiunei deplină desdăunare.

Pentru ca, den causa întârziatei publicări a mai multor numere, să nu fim nevoiţi a aduce naintea publicului întămplări vechie, acum parte ştiute şi cunoscute, rescindem [reportăm] datele 10, 14, 17, 21, 24, 28, 31 aug., 4, 7, 11 şi 14 septembre k.n. [stil nou], care laolaltă fac 11 numere şi dăm acest număr cu data de astăzi. Domnii abonaţi, însă, nu vor suferi nicio daună, fiindcă pentru aceste 11 numere se vor da den săptămână-n săptămână seau [sau/fie] supleminte seau numere întrege mai multe până se va plini restul.

Cernăuţi, 6 septembre k.n. Redacţiunea «Bucovinei»"[585].

Timp de aproape doi ani, gazeta „Bucovina" publică în coloanele sale corespondenţă externă şi ştiri locale, întreţinând rubrici speciale („cronica săptămânii", „noutăţile zilei"), proiecte legislative, proclamaţii, scrisori, petiţii, proteste. „Bucovina" publică ştiri externe începând cu primul său număr, în cadrul rubricii *Ţerile Romăneşti*. Ştirile interne apar în coloanele gazetei începând cu numărul 3, în cadrul rubricii numite ulterior *Imperiul Austriei*. Începând cu suplimentul la nr. 2, din 14/23 oct. 1848, se face loc, în coloanele sale, ştirilor din Bucovina, în rubrica *Locale*, iar de la nr. 4, din 29 oct./10 nov. 1848, în rubrica *Provinciale şi locale*. De la nr. 3, din 22 oct./3 nov. 1848, ziarul întreţine o rubrică intitulată *Cronica săptămânii*, cuprinzând ştiri interne şi externe. Ştirile interne sunt grupate, de obicei, în cadrul subrubricii *Imperiul Austriei*, iar cele externe în subrubrica *Cronica străină*.

Articolele de aici se disting printr-o problematică diversă: *Proiect a driturilor fondamentale înfăţoşat Parlamentului de comitetul constituţiei* (I, 1, 4/16 oct. 1848, p. 5-7); *Ţările româneşti în privinţa mişcărilor lor naţionale şi politice* (I, 2, 11/23 oct. 1848, p. 13-15; nr. 4, 29 oct./10 nov. 1848, p. 31-32); *Viitorul Bucovinei* (I, 3, 22 oct./3 nov. 1848, p. 25-27); *Şcoalele populare din Bucovina* (I, 5, 5/17 nov. 1848, p. 39-40); *Românii şi reacţiea despotică* (I, 7, 19 nov./1 dec. 1848, p. 53-54); *Petiţia Bucovinei* (I, 9, 3/15 dec. 1848, p. 67-70);

[585] „Bucovina", anul III, nr. 57, 6/18 august 1850, p. 181. Corectură pe frontispiciu: 6 sept./18 sept. 1850.

Catedra pentru limba şi literatura română în Cernăuţi (I, 12, 24 decembrie 1848/5 ianuarie 1850, p. 80); *Posiţia ierarhiei române în Austria* (II, 9, 8/20 aprilie 1849, p. 47-49, şi 18, 10/22 iunie 1849, p. 90-92); *Un cuvânt serios despre causa scoalelor în Bucovina* (II, 22, 22 iulie/3 august 1849, p. 117-119); *Causa disdăunărei în Bucovina* (II, 21, 15/27 iulie, p. 113-116; 22, 22 iulie/3 august, p. 121-124, şi 23, 29 iulie/10 august 1849, p. 129-131); *Interesele provinţiale* (II, 27, 26 august-7 sept. 1849, p. 148-150); *Proiect de Constituţie provinţial pentru Ducatul Bucovinei* (II, 29, 9/21 sept., p. 160-162, şi 31, 25 sept./5 oct. 1849, p. 169-170); *Jurnalistica din Moldova* (II, 31, 23 sept./5 oct. 1849, p. 170-171); *Proiectul Ministeriului Inveteturilor Publice pentru reorganisarea gimnasielor, analisat şi criticat* (II, 34, 14/26 oct. 1849, p. 193-195); *Centralisatiunea şi federatiunea în Austria* (continuare: III, nr. 2, 13/25 ian. 1850, p. 8-11; III, nr. 3, 20 ian./2 febr. 1850, p. 13-15); *Petiţiunea românilor din Ungaria* (încheiere: III, nr. 5, 28 ian./9 febr. 1850, p. 23-25); Aron Pumnul, *Neaternarea limbei romanesci en desvoltarea sa si en modul de a o scrie*, studiu închinat „junimei române" (III, nr. 6, 1/13 febr. 1850, p. 27-29; III, nr. 7, 4/16 febr. 1850, p. 32-33; III, nr. 9, 11/23 febr. 1850, p. 42-43; III, nr. 10, 15/27 febr. 1850, p. 46-47; III, nr. 17, 11/23 martie 1850, p. 73-75; III, nr. 18, 15/27 martie 1850, p. 77-79; III, nr. 19, 18/30 martie 1850, p. 81-84; III, nr. 21, 25 martie/6 apr. 1850, p. 89-91; III, nr. 22, 29 martie/10 apr. 1850, p. 94-96; III, nr. 23, 1/13 apr. 1850, p. 97-100); *Memorial despre dreptul istoric al neaternarei beserecei romanilor din provintiele austriace* (III, nr. 12, 22 febr./6 martie 1850, p. 53-54; III, nr. 13, 25 febr./9 martie 1850, p. 57-60; III, nr. 14, 1/13 martie 1850, p. 61-62; III, nr. 15, 4/16 martie 1850, p. 65-66); *Starea Moldovei*, documentar (III, nr. 14, 1/13 martie 1850, p. 61-63; III, nr. 15, 4/16 martie 1850, p. 65-67; III, nr. 16, 8/20 martie 1850, p. 69-72); *Despre starea Moldovei*, II, încheierea documentarului (III, nr. 30, 26 apr./8 mai 1850, p. 125-127); *Cunstitutiunea seau asiediementul Besericei Romanesci* (III, nr. 41-42, 7/19 iunie 1850, p. 145-152; III, nr. 43-44, 14/26 iunie 1850, p. 153-156).

Dintre acestea, *Petiţia Bucovinei* prezintă importanţă pentru istoria Bucovinei. Iată motivarea prezentată în partea sa introductivă:

„În n-rul 3 a[l] gazetei noastre am zis că întrebarea despre posiţia viitoare a Bucovinei cere o grabnică deslegare şi că acum să cercetează ce ar fi mai folositor patriei noastre, adecă o neatărnare pr[o]vincială cât se poate mai desăvărşită sau o cumplită întrupare a ei cu vreo altă provinţie austriacă.

Această întrebare o aflăm deslegată în modul cel mai înţălept şi patriotic în *Petiţia Ţerei*, care în luna lui iuni s-au îndreptat cătră Maiestetea Sa împăratul Ferdinand şi care de atunci au dat-o ministeriul trecut Parlamentului; această petiţie, care au fost acoperită cu nenumărate iscălituri a[le] celor mai respectabili lăcuitori din toate stările, este cea mai adevărată espresie a opiniei publice şi a conglăsuitoarelor dorinţe a[le] naţiei.

Această petiţie cuprinde trebuinţele noastre cele mai neapărate; ea priveşte la cele mai importante interese ale noastre şi are de scop înfiinţarea unui rând al lucrurilor, care ar pune pe Bucovina într-o stare fericită şi vrednică de pismuit, după

care de mulţi ani au oftat – care însă noi încă nu o-am simţit; căci noi nu putem tăgădui că Bucovina au tras foarte puţin folos de la reformarea constituţională a relaţiilor publice; luând afară o singură stare, adecă starea ţăranilor, cărora singurele li se veni tot folosul nouei epoce de libertate, celelalte clase ale locuitorilor, cu durere o zicem, au cunoscut pân-acum numai partea cea rea a unui stat constituţional. Ele stau încă subt stricătoarea influinţă a tuturor legilor, instituţiilor, scăderilor şi perversităţilor ce purced din timp[ur]ile întunecate şi paralisează noul principiu al statului. Ele sângerează încă din ranele de mai nainte. Relele şi abuzurile domnesc necurmat cu deplină putere şi mii altele se mai adauseră; însă marele şi mântuitoarele reforme apromise, care se îndrepteze din temeiu neplăcuta şi nesuferita noastră posiţie, adecă adevăratele şi nu ilusoriile binefaceri ale Constituţiei, acum de nouă luni întregi, cu dureroasă nerăbdare în deşert le aşteptăm. Răspunzându-şi despre aceasta sie însuşi, Parlamentul şi ministeriul de mai nainte.

Grabnica încuviinţare a petiţiei este de obşte prea ferbinte dorită. Prin aceea am fi puşi în stare de a ne regula lucrurile noastre provinciale, după cea mai bună a noastră ştiinţă şi conştiinţă, fără de a mai fi siliţi, ca până acum, a ne ruga pentru încuviinţarea celor mai cuviincioase dorinţe şi celor mai drepte cereri cu ani întregi fără folos la tribunalele din Lemberg şi Viena. Încuviinţarea petiţiei o cugetă ţeara ca cel mai iute mijloc de mântuire din haoticele noastre împregiurări de faţă; din nelegiuirea dintre ţărani, ce creşte într-un mod foarte îngrijitoriu; din necrezuta înăduşire a comerţului şi creditului; din universala sărăcie, ce creşte într-un grad înfiorător şi din mergerea mai spre rău a tuturor relaţiilor vieţii. Încuviinţarea Petiţiei o cugetă ţeara ca cea mai sigură garanţie a unei desvoltări regulate, fireşti şi fericitoare ca o *conditio sine qua non* spre fericita formare a viitoriului Bucovinei". Textul acestui document este, în general, cunoscut. Noi reţinem aici numai cea de a doua revendicare: „Tot aşa rugăm ca pentru păstrarea naţionalităţii să se intemeieze scoale populare şi o catedră pentru limba şi literatura românească; în deregătorii să se puie numai individui [indivizi, funcţionari] ce cunosc deplin limba ţerei, cu mai de aproape privire în favorul pământenilor; deregătoriile provinţiale să fie datoare de a primi cereri înscrise şi în limba românească şi într-aceeaşi limbă să le şi resolvească"[586].

---

[586] „Bucovina", anul I, nr. 9, 3/15 decembrie 1848, p. 67-70. Documentul, cunoscut şi sub numele de *Petiţia Ţării*, după denumirea sinonimă sub care apare în text, cuprinde cele „12 dorinţe" (cereri, revendicări) stabilite la Marea Adunare Naţională, organizată de către fruntaşii românilor bucovineni la 20 mai 1848 în Cernăuţi, şi trimise împăratului Ferdinand I. *Petiţia Bucovinei* respectă succesiunea revendicărilor formulate succint, la 20 mai 1848, însă într-o elaborare nouă. Documentul este semnat de Eugenie Hacman, episcopul Bucovinei, Eudoxiu Hurmuzachi, vicarul Epaminonda Bendela, boierii Ion Mustaţă, Cristof Petrovici, Nicolae Petrini, arhitectul Joseph Müller, tipograful Ferdinand Eckhart şi doi studenţi, Constantin Tarangul şi Ioan Homiuca. Acestora li se alătură alţi 250 de semnatari din Bucovina, între care şi Iraclie Golembiowski-Porumbescu, secretarul de redacţie al ziarului „Bucovina". O delegaţie condusă de Eudoxiu Hurmuzachi şi Mihai Bodnar-Bodnărescu prezintă *Petiţia Ţării* printr-un intermediar, la 1 august 1848, prezidiului Parlamentului din Viena. Ministerul de Interne o trimite, în rezumat, la Lemberg, Guberniului Galiţiei. Cele „12 dorinţe", exprimate în cadrul Marii Adunări Naţionale de la Cernăuţi de către reprezentanţii

În „Suplimentul" nr. 3, din 22 oct./3 nov. 1848, p. 25-27, cu supratitlul *Viitoriul Bucovinei*, gazeta de la Cernăuţi publică un document „atât de important" pentru istoriografia noastră naţională, *Convenţia*, încheiată la Ţarigrad (Constantinopol), în 7 mai 1775, între Imperiul Otoman şi Imperiul Habsburgic, privind cedarea părţii de nord-vest a Moldovei. Documentul cuprinde patru capitole. Într-o notă de subsol, la pagina 25, redacţia precizează că „originalul acestui document se află în canţelaria secretă a Curţii din Viena şi s-au împărtăşit în copie prezidiului Galiţiei (gal. Landespraesidium) prin decret al Cancelariei Curţii în 13 fevr. 1823, no. 4928". Motivarea publicării documentului este exprimată în redacţionalul articolului documentar:

„Bucovina au ajuns la minutul cel mai hotăritor a[l] modernii sale istorii. Chestia vieţii sale - adecă viitoarea sa posiţie politică - loveşte cu un braţ de fer la uşele soartei noastre şi cere numaidecăt soluţiea sa. Acum se şi amestecă cumpănitorii sorţi carii au să rostească asupra ecsistenţei ţerii noastre şi curănd, foarte curănd - înainte ca ochii nostri sa se deschidă din somn - fiinţa noastră se va hotări poate pentru veci.

În adevăr, acum nu se atinge de nimic mai puţin de căt de tot viitorul nostru, de ecsistinţa noastră naţională şi politică, în scurt, de interesele cele mai scumpe a[le] ţerii noastre. Cu alte cuvinte, în ce fel are să fie viitoarea relaţie a Bucovinei cătră celelalte provinţii-surori a[le] Monahiei Austriei? Are ea să fie o provincie deosebită, precum ea este cunoscută prin mai multe patente şi hotăriri împărăteşti şi care se repetează pănă în timpurile cele mai noue; are ea, ca provincie deosebită, să fie îndeosăbi organisată şi administrată cu de-aproape privire a împregiurărilor ce-i sunt cu totul prop[r]ii? Sau are să fie întrupată cu altă provincie a Monarhiei şi cu care anume, şi are ea a fi unită cu aceasta pentru veci? Ce este dint-aceste do[u]ă mai bine, mai înţelept, ce este mai folositor pentru frumoasa noastră ţeară? Ce asigurează mai bine viitorul său în privirea politică, în general, şi fericirea, şi materiala sa bunăstare, în particular? Spre a putea respunde la aceste întrebări - îndreptate din toate părţile - cu acea strictă conştiinţă, care nemăsurata importenţie a lor o cere de la noi, trebuie mai întâi să începem cu o

---

tuturor categoriilor sociale, reprezintă „programul politic al românilor bucovineni în lupta lor pentru dobândirea şi consolidarea autonomiei ţării, pentru conservarea caracterului românesc al fostei Ţări de Sus a Moldovei prin biserică şi şcoală şi pentru redresarea ei economică", servind totodată drept „program electoral pentru alegerile Constituantei" (Ion Nistor, IB, 1991, p. 93-95). Este de menţionat faptul că, în lipsa formei originale a textului, istoricii nu clarifică până acum problema „textului de bază" al *Petiţiei Ţării*. Ion I. Nistor reproduce textul celor „12 dorinţe" în limba actuală, la fel cum procedează şi Cornelia Bodea, care tipăreşte textul în germană şi română, cel în limba română nefiind altceva decât o traducere a textului german (Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. II, *Revoluţia în viziunea contemporanilor*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 608-610, textul românesc, p. 610-613, textul german). „Până la cunoaşterea nemijlocită a originalului după *Petiţia Ţării*", susţine D. Vatamaniuc, „textul româno-german, publicat în ziarul «Bucovina» se impune să fie luat ca text de bază" (pentru detalii, vezi: D. Vatamaniuc, *Iraclie Porumbescu în Revoluţia din 1848-1849*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul XXI, nr. 1 (42), [ianuarie-iunie] 2014).

scurtă descriere istorică a ocărmuirei Bucovinii până acum şi a consecvenţiilor ce aceasta au avut pentru ţeară.

Noi începem cu publicarea actului prin care Bucovina au trecut cătră Austria, care, deşi este atât de important pentru istoriea ţerii noastre, însă până acum au fost cu totul necunoscut unui public mai mare"[587].

„«Bucovina». Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur" întreţine, începând din 1849, un foileton literar „foarte îngrijit"[588]. Aici publică, aproape număr de număr, Vasile Alecsandri, care lucrează „cu aceeaşi râvnă cu care [a lucrat] pentru «Propăşirea»", pentru „ca foaia Bucovinei să devie cel mai bun organ al respândirii ideilor frumoase printre români"[589]. De interes aparte sunt studiile *Tradiţii populare româneşti*, (I, 8, 26 noiembrie/8 decembrie, p. 57-60; I, 9, 3/15 decembrie 1848, p. 67-70); *Poezia populară a românilor* (II, 32, 30 septembrie/12 octombrie 1849, p. 177-180), precum şi serialul *Cântece poporane romanesci* (începând cu anul II, nr. 33, 7 /19 octombrie 1849, cu intermitenţe, până în anul III, nr. 51-52, 12-24 iulie 1850). Textele de aici, marcate în fiecare număr cu cifre romane, de la I la XII, sunt: *Codreanul* (III, nr. 33, 7/19 oct. 1849, p. 181-183), *Păunaşul codrilor* (III, nr. 36, 28 oct./9 nov. 1849, p. 205), *Toma a lui Mosiu* (III, nr. 2, 13/25 ianuarie 1850, p. 7-8), *Sburătoriul* (III, nr. 6, 1/13 febr. 1850, p. 27), *Şerb Saracul* (III, nr. 8, 8/20 febr. 1850, p. 35-37), *Mieoara* (III, nr. 11, 18 februarie/2 martie 1850, p. 51-52), *Mihu Copilul* (III, nr. 20, 22 martie/3 aprilie 1850, p. 86-88), *Balaurul* (III, nr. 33-34, 10-22 mai 1850, p. 133), *Turturica şi cucul* (III, nr. 45-46, 21 iunie/3 iulie 1850, p. 157), *Sialga* (III, nr. 47-48, 28 iunie/10 iulie 1850, p. 161), *Inelul şi năframa* (III, nr. 51-52, 12/24 iulie 1850, p. 169).

Publicând studiul lui Vasile Alecsandri *Poezia populară a românilor*, alcătuit din patru părţi, redacţia îl numeşte pe acesta, într-o notă de subsol, fără a-i trece însă numele, „unul din cei mai geniali poeţi" ai „naţiei române", „pe care noi ne ţinem de fericire a-l numi între amicii noştri", mulţumindu-i pentru „onorătoarea şi mult preţuita conlucrare", printr-un „public omagiu", în semn de preţuire sinceră a „frumosului geniu poetic" şi a „zelului [său] naţional"[590].

Iraclie Porumbescu publică, tot aici, *Buchea şi litera*, „fabulă adevărată" (III, nr. 10, 15/27 febr. 1850, p. 45-46), *Lui Iancu*, versuri care au făcut carieră în epocă, circulând mai ales în Transilvania ca imn (III, nr. 13, 25 febr./9 martie 1850, p. 57), balada *Ieremia Movilă şi sahastrul seau Altariul Monastirei Suceviţia* (III, nr. 29, 22 apr./4 mai 1850, p. 121-122), poetizare romantică a unei legende

[587] *Ibidem*, anul I, nr. 3, 22 oct./3 nov. 1848, p. 25.

[588] „Bucovina", anul III, nr. 57, 6/18 august 1850, p. 181.

[589] Vasile Alecsandri, scrisoarea către Alexandru Hurmuzaki, din 12 mai 1849, în volumul *Cele mai frumoase scrisori*, text ales şi stabilit, traducere, prefaţă, tabel cronologic, note şi indici de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 55-56.

[590] „Bucovina", anul II, nr. 32, 30 sept./12 oct. 1849, p. 175.

din popor, „revăzută şi îndreptată” de Vasile Alecsandri, învederând un iscusit versificator:

„Precum al mărei valuri / Câteodată năbuşesc / Şi eşind din a lor maluri / Holde, ţarini nimicesc: / Aşa oardele barbare / În Moldov-acum întra / Şi creştinele-i hotare / Greu, amar le-amerinţa. // Ieremiă, Domnul ţărei / Veste-ndată au luat, / Şi la armele scăpărei / Toată ţara-au rădicat: / Pe Suceavă el adună / Mult-vitejii săi români:– / Dar ei toţi sunt numa-o mână / Contra mii şi mii păgâni. // Duşmanii cu-a lor turbare / Tot ce-i sânt bajocoresc: / Prunci, bătrâni a lor scăpare / Caută dar n-o găsesc: / Foc, omor şi pustiire / Pretutindeni se lăţeşte, / Vai, durere şi peire / Bietei ţări i se găteşte! – // «Fiă-ţi milă, Doamne sfinte; – / Fiă-ţi milă de români! / Nu lăsa ca crude ginte / Să-mpileze pe creştini! / Nu lăsa ca-n biata ţeară / Pe-al Moldovei scump pământ / Să se-nalţe în ocară / Al sclăviei monumânt!»”[591].

Mai colaborează la „Bucovina”, uneori fără să semneze, Gheorghe Sion, Vasile Pogor, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu. Alteori, redacţia (re)publică creaţii semnate de Costache Conachi, Vasile Cârlova, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Ion Heliade Rădulescu (*Prefaţa Gramaticii* sale de la 1828), Andrei Mureşanu.

Dintre creaţiile în versuri ale colaboratorilor din Moldova reţinem două texte, ilustrative, în opinia noastră, pentru imaginarul epocii şi totodată pentru opera cultural-naţională înfăptuită de acest periodic bucovinean. Textele aparţin lui Gheorghe Sion (născut la 22 mai 1822, în Mamorniţa, şi decedat la Bucureşti, la 1 octombrie 1892, autor de versuri, traducător, memorialist, refugiat, la 1848-1849, în Bucovina).

Cel dintâi, *Poetul şi musa*, este subintitulat „respuns la respuns” şi face parte din manuscrisul *Panorama Moldovei*:

„«Mă îndemni să cânt, o, musă! / Zici să cânt cum am cântat / Şi să uit că pe-a mea buză / Amărămea s-a jucat; / Dar nu mă întrebi, iubită, / Oare am putut uita / Vijelia cea cumplită / Ce speranţele-mi sfărma? / Şi crezi tu că de-aş cânta / Cineva m-ar asculta? // Tu prezici pentru-a mea liră / Viitoriul aurit; / Dar nu vezi cum se resfiră / Timpul cel nenorocit? / Laurele pentru mine / Nu au loc, nici le doresc: / În Moldova, de-ar fi bine, / Eu la altă nu gândesc! / Dar crezi tu că de-aş cânta / Rău-n bine s-ar schimba? // Ce-mi arăţi munţii cu turme, / Cu fetiţe şi păstori? / Nu vezi că eu calc pă urme, / Unde-acum nu mai cresc flori? / Nu vezi florile abătute / De al Nordului vânt greu / Şi speranţele perdute / Cum ne sfâşie mereu? / Şi dar crezi că de-aş cânta / Soarta lumei s-ar schimba? // Zici că patria nu pere: / O, nu, nu! o ştiu şi eu; / Ba ea încă drepturi cere, / Căci ea crede-n Dumnezeu! / Dar ştii că ideea vine / Ca un fulger din senin, / Şi aruncă în suspine / Pe cel ce-are doru-n sin. / Dar crezi tu că de-aş cânta / Fericire îi voi da? // Zici că România are / Pe ceri încă steaoa sa; / Dar o ştiu... şi mie-mi pare / Că de-acum ne-a lumina. / Mumele române toate / O arată la copii, / Şi copiii nu se poate / Să n-o-arăte l-al lor fii. / Dar crezi că de n-oi cânta / Steaoa s-ar

[591] „Bucovina”, anul III, nr. 29, 4 mai 1850, p. 121; datată Suceviţa 1848, poezia este semnată Ir. P.

întuneca?» // Musa pe poet ascultă / Şi-nceteaz-a-l mai certa; / Ear poetul cu mai multă / Poftă-ncepe a striga: / Românie, Românie! / Mult ai tu să lâncezeşti / În această agonie / Întru care te găseşti? / Musă, musă, nu-nceta / Pe români a-i deştepta!"[592].

Cel de-al doilea text se intitulează *Trebile noastre* şi este surprinzător, în unele privinţe, dacă lectura noastră nu ar omite paradigma culturală a epocii din care vine, situată într-o tradiţie la noi, de la Vasile Alecsandri până la Constantin Tănase, şi nici „metafora bântuirii textuale" despre care scrie Matei Călinescu, în pofida scăderilor estetice ale creaţiei (de fapt, toate textele de aici ar trebui privite mai întâi ca „documente" ale epocii şi abia după aceea sub aspectul realizării lor estetice):

„Toate trebile merg bine, / N-avem ce mai bănui; / Poate zice orişicine / Că n-avem ce mai dori. / Am dorit Sturza să cadă... / A căzut... Ghica e domn; / Ghica ţeara nu o pradă; / Să ne punem dar pe somn; / Zeu! te culcă, măi vecine, / Trebile ne merg prea bine! // Am avut o adunare: / Ne-am tot plâns mereu de ea; / Eac-acuma senat mare / Cum magnaţii o doria. / Ce idee minunată! / Ce mai de-mbunătăţiri! / Ţeara nu-i representată, / Dar acestea-s propâşiri. / Ce zici, măi frate vecine, / Nu merg trebile spre bine? // Supt a Sturzei cârmuire / De ministri-i ne plângeam, / Căci oricare asuprire / De la dânşii o simţiam. / Cine sunt ministri-acuma? / Dintre-ai Sturzei oari nu sunt? / Măi vecine, lasă gluma: / Spune drept, nu am cuvânt? / Dar tu rizi, frate vecine, / Parcă trebile nu-s bine! // Ne plângeam sub Sturza, frate! / Că ne-ncalecă cei mari, / Că cei slabi nu au dreptate / Când se-nhaţă cu cei tari; / Dar acum cine nu ştie / C-avem şi aristocraţi, / Şi că-n aristocraţie / Mulţi se-ndeasă nechiemaţi? / Spune drept şi tu, vecine, / Nu trag trebile a bine? // Când era domn Sturza-n ţeară / De străini ne tânguiam; / Cum că ţeara o să peară / Totdeauna ne-ngrijiam; / Dar-acum nu-s patrioţii / Gata toţi a o scăpa? / Seau tu crezi că fanarioţii / Sunt plecaţi a o trăda? / Eu aş zice, măi vecine! / Cum că trebile merg bine. // Şi-apoi ce ne mai lipseşte? / Boerescul a scăzut? / Viitoriul nu zimbeşte? / N-avem scoli cum am avut? / N-avem legi pentru censură? / Jandarmii nu ne-ngrozesc? / Mai avem cuvânt de ură / Pe cei ce ne cârmuesc? / Spune, spune, zeu! vecine: / Nu ne merg trebile bine?"[593].

Tot la *Foileton*, ziarul face loc unei cronici muzicale, după ştiinţa noastră, cea dintâi de acest fel, publicată în presa românească din Bucovina: *Concertul demoaselei Iulia Goldberg*, semnată C[594].

În paginile gazetei „Bucovina" apar, uneori, şi materiale insolite, cum este cazul unor interesante *Observări meteorologice în Cernăuţi* (III, nr. 7, din 4/16 februarie 1850, p. 34 ; III, nr. 8, din 8/20 februarie 1850, p. 40). Alcătuite sub formă de tabel, acestea se referă la intervalele 20-29 ianuarie, 31 ianuarie-3 februarie 1850 şi prezintă observaţii efectuate pentru orele 6, 14 şi 22.

De la numărul 7, din 25 martie/6 aprilie 1848, periodicul „Bucovina" tipăreşte, la sfârşit, reclame. Puţine şi sporadice, la început, acestea ocupă

---

592 *Ibidem*, anul III, nr, 16, 8/20 martie 1850, p. 69.
593 *Ibidem*, anul III, nr. 24, 5/17 apr. 1850, p. 101.
594 *Ibidem*, nr. 1, 6/18 ian. 1850, p. 3.

începând cu numărul 23, din 29 iulie/10 august 1849, spaţii mai mari. Fără să apară în toate numerele, reclamele se tipăresc mai cu seamă în limba germană. Unele apar şi în limba română, cum este, de exemplu, ***Înştiinţare de prenumerare la un vorbariu german-român***, care face publicitate unui vocabular alcătuit la Iaşi de către dr. F. Teodor Stamati (II, nr. 39, 18/30 noiembrie 1849, p. 244 ; II, nr. 45, 30 decembrie 1849/11 ianuarie 1850, p. 292), precizând locurile de vânzare a lucrării: Iaşi, Galaţi, Brăila, Cernăuţi, Braşov. În această reclamă, tipărită la Cernăuţi, Teodor Stamati[595] scrie, din Iaşi, la 9 noiembrie 1849:

---

[595] Teodor Stamati (1812-13 decembrie 1852, Iaşi). Născut în familia unui preot dintr-un sat din Moldova, face studii strălucite la Gimnaziul Vasilian de la Trei Ierahi (1828-1832), unde, după absolvirea cursului pregătitor, devine institutor (1833). Îşi continuă studiile la Viena (1834-1837), fiind bursier. Aici urmează cursuri de matematică, fizică, chimie, ştiinţele naturii şi filosofie, obţinând titlul de doctor în filosofie şi artele frumoase, în 1838, după care face călătorii în Franţa şi Germania. Revenit în ţară, este, între altele, repetitor la un pension, corector la revista „Albina românească", profesor la Şcoala Vasiliană, profesor de „înalte matematici", fizică teoretică şi experimentală la clasele superioare de la Academia Mihăileană". Membru în Comitetul academic şi paharnic (din 1843), conservator al colecţiilor de la Societatea de Medici şi Naturalişti, director al Şcolii de Fete de la Sfântul Spiridon, conducător al trupei româneşti de teatru în stagiunea decembrie 1839 - martie 1840. În 1840, înfiinţează la Academia Mihăileană primul laborator de fizică experimentală de la noi. Inspector şcolar, este susţinător, într-un memoriu întocmit în 1845, al îmbunătăţirii organizării învăţământului din Moldova. Profesor de ştiinţele naturii la Gimnaziul Internat de Băieţi (1851-1852). În scurta sa viaţă, Teodor Stamati publică mai multe manuale şcolare, toate ilustrând o „însemnată contribuţie de autor didactic": *Abeţedarul franţezo-românesc* (1833), *Geometria dupa Kries, Fizica experimentala dupa Muncke, Fizica populară, Manual de istorie naturală* (1841). *Fizica elementară pentru clasele colegiale din Prinţipatul Moldovei* (1849) este unul dintre primele noastre manuale originale de fizică, iar *Dicionaraş românesc de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles* (1851, cu o ediţie a II-a, postum, în 1856) este considerat cel dintâi în domeniu. *Vocabulariu de limba germană şi română* (1852) se bucură de o bună primire mai ales în Transilvania. Teodor Stamati face parte din grupul de redactare a primului dicţionar enciclopedic românesc, *Lexicon de conversaţie*, din care s-a tipărit o singură fascicula, în 1842. Buna cunoaştere a unor limbi străine stă la baza preocupărilor sale lexicografice. Aici, autorul învederează siguranţă şi simţ al limbii ce se reflectată mai cu seamă în activitatea de adaptare a neologismelor. Pentru prodigioasa activitate pe tărâmul fizicii este considerat „ctitor al fizicii elementare" de la noi. Membru al Societăţii de Medici şi Naturalişti din Principatul Moldovei. Pătruns de spiritul epocii şi avându-l ca model pe Gheorghe Asachi, Teodor Stamati este interesat de literatură şi folclor, scrie poezie ocazională şi articole de popularizare ştiinţifică în diverse periodice („Albina românească", „Gazeta de Moldavia", „Icoana lumei", „Povăţuitorul sănătăţei şi a economiei", „Zimbrul", „Jurnalul de Galaţi"), polemizează cu Mihail Kogălniceanu. Povestirea sa *Un vis: cine de ce se teme nu scapă*, satiră la adresa justiţiei corupte, apare la Braşov, în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" (1849). Pentru a îmbogăţi repertoriul teatrului românesc din Moldova, traduce comedia *Nepotul răposat* de

„Cheia unei limbi este gramatica, iar cămara, magazia în care se păstrează în orăndui[r]e elemintele ce compun limba este vorbariul, lesiconul, vocabulariul, cuvăntariul sau orişicum cineva a-l mai numi. Între limbele clasice moderne, germana încă ţine locul cel întăi. Romănii şi germanii stau astăzi în mai multe privinţe în strănse legături, comunicaţiea deci între aceste do[u]ă limbi este o trebuinţă simţită de ambe părţile. Spre a înlesni dar relaţiile directe acestor do[u]ă naţii între dănsele, îmboldit cătră aceste de mai mulţi amici, am întreprins ostenicioasa lucrare a unui vorbariu într-aceste do[u]ă limbi. Pe lăngă ostineală se cere însă şi cheltuiala destul de însemnată pentru tipărire. Subtînsemnatul, în încredere în onoratul public doritoriu de asemene[a] carte neînfiinţată până acum, se adresă cătră dănsul cerănd sprijinire materială din parte-i; drept care deschide o prenumeraţie întăi pentru vorbariul german-român, subt următoarele condiţii ..." (anul II, nr. 39, 18/30 noiembrie 1949, p. 244; anul II, nr. 45, 30 decembrie 1849 /11 ianuarie 1850, p. 292).

Dintre toate reclamele tipărite de gazeta „Bucovina" una se distinge prin apropierea de caracteristicile discursului publicitar clasic, o aleasă realizare artistică, precum şi o limbă îngrijită. Înştiinţarea este tipărită şi în traducere germană. Se publică şi în numărul din săptămâna următoare:

„La 1 iunie 1849, încep băile de apă rece în etablisemăntul din Lăpuşna al ducatului Bucovina. Acest loc se află departe de oraşele cele mari, el are o poziţie romantică şi este încunjurat de munţi acoperiţi cu plăcute, cele mai feliurite producte din lumea plăntelor. Acest loc, ce e despărţit de ceealaltă lume, se pare în adevăr a fi hotărit de natură ca un loc de odihnă după ostenelile vieţei şi a ne sluji ca să tragem nouă puteri pentru următoriul curs al vieţei noastre. El este un feliu de colonie ce cuprinde Institutul băilor, 15 case pentru înlocuirea [cazarea] oaspeţilor, cu 4, 5 până la 8 odăi şi un otel. Toate aceste zidiri se află pe o cămpie între munţi; această cămpie este tăiată de repedele curs al pruntosului Siret. Aice este locul unde întălnim natura cea adevărată, cea curată, cea nestricată, de care nevoile noastre cele artificiale, cele stricăcioase ne ţin prea departe. Am dar sigura speranţă că mulţi vor afla în acest

August von Kotzebue, jucată la Iaşi, în decembrie 1845. Contribuţia sa de folclorist este ilustrată de colecţia *Pepelea sau trădiciuni năciunare româneşti* (1851), cea dintâi de acest gen în folcloristica românească. Teodor Stamati este interesat aici de credinţele populare despre curcubeu şi fiinţe fantastice, numite „belciugari", care îi pedepsesc pe copiii cei răi, de cimilituri şi de jocurile de copii, de obiceiuri de Crăciun şi de Anul Nou. Tot în această colecţie publică o povestire despre ibovnicul stăpânei pedepsit de sluga şireată şi o snoavă despre porcul închis în biserică. Pentru acest precursor al folcloristicii noastre moderne, „trădiciunile", adică tradiţiile populare, sunt „o oglindă în care agerul istoric zăreşte trecutul unei naţii" şi mărturii pentru „întregul caracter al unui popor": „Din aceste trădăciuni putem încheia despre originea şi despre feliuritele trepte de cultură sau de barbarie, despre multe prefaceri şi strămutări locale, despre limbă, obiceiuri şi religiune, cu un cuvânt, despre întregul caracter al unui popor". Vezi, între altele, Algeria Simota, *Teodor Stamati*, în DLRO, 1979, p. 806-807; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 220; ro.wikipedia.org/wiki/Teodor_Stamati; www.ro.biography. name/fizicieni/17.../198-teodor-stamati-1812-1852; www.crispedia. ro/ Teodor_Stamati (accesate: 20 septembrie 2013).

institut alinare şi măngăiere în suferinţele lor. Căci subtiscălitul, după ostenitoare cercetări în secretele artei medicale şi după o esperiinţă de zece ani în metodul curei de apă, dobăndi convingerea că afară de natură nu este alt feliu de doftor, şi afară de cura de apă nu se află altă cură mai adevărată şi mai temelnică, dacă ea numai va fi aplicată potrivit deosebitelor boale, puterilor persoanei, gradului temperaturei şi al timpului ei. Apa este în stare a vindeca, în general, toate boalele, chiar acele mai grele, ba încă şi oftica începătoare (căci ea - apa - constituă elementul cel mai însemnătoriu al trupului nostru), ea însă nu vindecă toate gradele de boală; căci acolo unde (obicinuit, prin cura greşită) un organ oarecare este atăt de nimicit încăt nu-şi mai poate îndeplini funcţiile sale, sau unde boala au predomnit atăt de mult asupra puterilor organice, încăt au şi urmat o soluţie parţială a trupului, acolo nu vindecă apa, deşi aduce oarecare alinare în suferinţă. Din contra, băile minerale de orice soiu sunt totdeauna stricătoare; eale [ele] produc câteodată o alinare aparentă, dar niciodată îndelung ţiitoare. Întrebuinţarea lor pe lung timp slăbeşte vasele limfatice şi usuc[ă] canalul nutritiv, de unde se naşte învărtoşare (*obstructio*), grea mistuire şi, în sfărşit - precum am văzut multe esemple - resultă urmările cele mai întristătoare. Pe lăngă această cură se orănduesc pentru căteva persoane şi băi de zăr. Preţurile: 1) O odae de locuit căte 15, 20 şi 30 cruciari S.M.; 2) Măncare de dimineaţă, compusă de lapte sau o supă cu semlă sau păne, apoi prănzul, compus de 4 feliuri de bucate şi cina, compusă de 1 sau 2 feliuri, 50 cruciari S.M.; 3) Băi de tot feliul, ce se rănduesc după natura boalei, 20 cruciari S.M. Anton Godlevski, director al Institutului"[596].

Reclamele din 1850 sunt mai numeroase, diverse şi, uneori, ample, ilustrând un proces evident de constituire a speciei ca discurs publicitar, complementar, în presa românească din Bucovina.

O menţiune specială în economia acestui subcapitol facem pentru corespondenţă, reportaje şi cronici din acest periodic, care, ca „documente" ale epocii,

---

[596] *Inştiinţare*, anul II, nr. 14, 13/25 mai 1849, p. 76; anul II, nr. 15, 20 mai/1 iunie 1849, p. 80. Pentru întregirea cunoaşterii şi bucuria „dialogului artelor", vezi şi reproducerea după acuarela lui Franz Xaver Knapp *Lopuşina, institut de scalde* din albumul *Illustrierte Bukowina*, Erläuternder text von E. R. Neubauer ins Rumänische von J. Mitkiewicz übersetz, Wien, Reiffenstein & Rösch, 1857, tipărit ulterior la Viena, în 1874. Foaia cu acuarela 17 din acest album apare fără indicarea artistului litograf şi reprezintă „vederea băilor de altădată din satul Lăpuşna, jud[eţul] Storojineţ, un peisaj cu dealuri împădurite, în valea cărora sunt înşiruite, sobre şi curăţele, case uniforme pentru adăpostirea vizitatorilor acestei băi, de mare renume pe vremea aceea. Pe coasta de deal, din dreapta, cântă un taraf de lăutari, starostele îmbrăcat în haină moldovenească, cu antereu şi fes în cap, zicând din vioară, cobza, naerul şi basul ţinând hangul. Doi vizitatori ascultă, fumând cu tihnă din ciubuce. Mai în fund, la dreapta, lângă un izvor ce curge dintr-un jgheab, la umbra unor arbori, un mic grup de vizitatori", cum scrie Petru Luţa în studiul său *Bucovina văzută de F. X. Knapp*, publicat în „Revista Bucovinei", Cernăuţi, anul I, nr. 12, decembrie 1942, p. 76. Pentru întreaga problematică a albumului, vezi şi Vasile I. Schipor, *Franz Xaver Knapp (1809-1883) şi „Bucovina [sa] ilustrată". 200 de ani de la naşterea pictorului bucovinean*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul XVI, nr. 1 (32), [ianuarie-iunie] 2009, p. 11-30.

ne oferă date şi informaţii referitoare la Bucovina istorică şi la bucovinenii de la mijlocul secolului al XIX-lea. Corespondenţa internă tipărită în coloanele „Bucovinei" consemnează evenimente însemnate din viaţa provinciei, precum inaugurarea cursului de limba română la Cernăuţi de către Aron Pumnul:

„Junimea studioasă română de la gimnasiul de aice sărbă eri, în 27 acesteia, o zi care-i va rămânea una din cele mai scumpe şi mai frumoase prin întregul tâmp [timp] al studiilor sale. Zioa aceasta fu zioa salutării D-lui Aron Pumnul ca profesoriu definitiv pentru limba şi literatura română la supragimnasiul [gimnaziul superior] de aice.

Ştirea aceasta (de care şi pomenirăm în n-rul 18 al foei acesteia) sosi aice în feriele [vacanţa] sărbătorilor Paştilor latine, luni deci (eri), după Dumineca Tomei (latine), începându-se earăşi prelegerile scolarie, se adună întreaga junime studinte română a gimnasiului de aice împreună cu junii teologi în sala prelesăciunilor asupra limbei şi literaturei române, încunjurând cu toţii mult amata catedră, pe care se sui D. Pumnul acum ca profesoriu adevărat şi rosti unul dintre junii români gimnasiali [un] cuvânt de urare, carele, cu cât era potrivit şi frumos, cu atâta dede şi foartea mărturie cum că toată bucuria junimei pentru întărirea scumpului şi amatului ei profesoriu D. Pumnul e o bucurie pre care o simte şi o esprimă însăşi inima şi însul suflet. Eată că aducem şi aice unele din acel cuvânt.

«...Fericiţi suntem noi astăzi, noi, carii încungiurăm scumpa aceasta catedră! Fericiţi suntem! Şi cu noi întreaga noastră patriă Bucovina, ear mai ales Bucovina cea jună!... Noi sărbăm astăzi, ca din o osebită graciă [graţie] dumnezeească, înceaputul unei îndoite primăveri, al primăverei anului şi al primăverei noastre celei adevărat năciunale. Tu, Doamne, pre carele atâta te estimăm şi te amăm cu toţii, şi carele ne porţi acum de un an încoace cel mai scump şi mai amat tesaur al năciunalităţii noastre, şi carele ne împlineşti lipsa noastră cea mai grea şi mai însemnată, carele ne vindeci durerile noastre cele mai simţibile, pregătindu-ne şi adevărata fericire năciunală, ne eşti astăzi şi dăruit pentru totdeauna!... Şi cătră tine aducând noi dară mulţămită ceriului şi prea bunului nostru Împărătoriu ceriului, pentru că nu fu în causa cea mai sacră atât de favoritoriu, ear Împărătoriului nostru pentru că ne încunună aşa de gracios dorinţa noastră, cea mai viă şi mai profundă, zicem totodată noi, toţi junii bucovineni români, să deie ceriul de acum înainte ca să înflorească din ce în ce tot mai frumos catedra aceasta mult preţioasă! Să înflorească subt îngrijirea ta, prea amate învăţătoriu; să înflorească şi să-şi lăţească formoasele frupturi [roade] nu numai în întreaga noastră patriă Bucovina, ci şi pân' la ultimele margini ale întregii Romanie....!»

După cuvântul acesta, esprimă şi un auzitoriu teologial şi cleric al Seminariului năciunal de aice sâmţămintele fericitătoarie ale consoţilor săi, după care întonă un cor de cântăreţi (studinţi) nou numitului Domn profesoriu un întreit «Mulţi ani!»"[597].

Dintre corespondenţele externe, tipărite în coloanele periodicului „Bucovina", în mod special o reţinem aici, fragmentar, pe cea intitulată *Crisa „Bucovinei"*, publicată în ianuarie 1850:

---

[597] *Cernăuţi, 28 marţiu [martie] [1850]*, în „Bucovina"anul III, nr. 22, 29 martie/10 aprilie 1850, p. 94.

„Crisa «Bucovinei». Iaşi, 6 ianuariu [1849] [...] O gazetă românească redasă [redactată] în spirit constituciunal şi năciunal în apropierea Principatelor Româneşti prea protejate au fost de purure spin în ochii puterei protegătoarie; fiindcă, prin o deasă întâlnire cu ţerile vecine, s-ar putea molipsi Principatele cu ideele şi principiele Europei Apusene, însă prin aceea [că] între ţerile româneşti şi între împărăţia rusească s-ar mări şi mai mult păretele despărţitoriu, spre a cărui dărimare se lucră din partea Rusiei din toate puterile, ear pofta Principatelor de a se asimila cu Rusia ar scădea. «Deci gazeta «Bucovina» să se oprească şi în Austria, ca nu cumva acele idei străine şi neplăcute să puieze şi la graniţa ţerei noastre, să deştepte simţul năciunal şi să ne neliniştească!» Aceasta fu sentinţa propriului potentat de aici [de la cenzură] şi apunerea «Bucovinei» fu hotărită. Curierii sburară de aici la Petersburg şi la Viena cu acusări asupra foişoarei provinţiale, în care zic că ar fi mirosit comunism, soţialism, iacobinism, radicalism, pandacism, demagogism, democratism şi Dumnezeu mai ştie ce; şi principele domnitoriu, îngrozit, arătă slăbiciunea de a îndrepta către principele Şvarţenberg, ministrul-preşedinte din Viena, rugarea ca acesta să oprească neplăcuta gazetă «Bucovina» sau cel puţin să-i împuiă îndatorirea ca de aci nainte să nu mai scriă nemica despre Moldova. Pe când nainte cu vreo zece zile generalul Liders trecu pe aici în ultima sa călătoriă inspecţională, partida rusească ceru şi câştigă înriurincioasa lui conlucrare spre nimicirea unei gazete, care are fruntea de a sta contra năzuinţei lor spre întunerecul de la meazănoapte. Deci pofta de a opri gazete, principală-moldovană şi împărătească-rusică, care se ajută reciproc una pe alta, se sprijinesc şi se re-ntregesc, cere în legătură unită de la ministeriul austriac îndestulare deplină, acesta-i lucru învederat şi, după înştiinţările ce ne-au venit, mai mult decât adevăr positiv, în clipita de faţă este o faptă împlinită. Şi oare să cumpenească, într-adevăr, o gazetă provinţială atâta, cât ea, de ar fi oricât de folositoariă şi oricât de solidă, să nu se poată sugruma la cea de întâia poftă a unui aliat? Însă aci nu e întrebarea de un individuŭ jurnalist seau altul, ci de principiu[l] însuşi, apoi *«hodie mihi cras tibi»* ar fi urmarea cea mai firească a acestui principiu. Pentru că de cumva guberniul din Viena va da ascultare acestor sfătuiri străine pentru oprirea tipariului, atunci, de la păzirea unui principal drept constituciunal, vom putea încheia şi la a celorlalte şi spune sigur oare în constituciunea din 4 marţiu [martie] avem un documânt faptic *aere perenis* al statului, seau doară numai o diplomă scrisă pe năsip, carea să o poată sufla în vânt după plac şi cea întâiă resuflare străină. Într-această privinţă, la întrebăciunea despre esistinţa «Bucovinei» este părtăşiă toată jurnalistica din Austria şi tot constituţionalismul patriotic; de nu cumva sunt atacate însele.

Aici privim cu mare încordare lupta nimicitoariă a colosalei împărăţii de la meazănoapte contra unei foiţe provinţiale austriace, şi după eşirea acestei lupte se va putea hotărî [dacă] oare moral mai stăpâneşte-se Austria pe sine însăşi seau doară este obsesă de alţii. *Hic Rhodus, hic salta!*”[598].

---

[598] „Guberniul moldovan” opreşte circulaţia gazetei cernăuţene „Bucovina” în Moldova, printr-o „ordinăciune”, măsură considerată în corespondenţa de la Iaşi o „aspră măsură”, „puţin motivată”, mai ales pentru materialul publicat în nr. 43, din 1849, în care se dau sfaturi pentru îmbunătăţirea stării ţăranilor, care, în Moldova, „sunt prea asupriţi”. Măsura luată la Iaşi urmărea să preîntâmpine „punerea în lucrare” a reformelor care ar fi putut să fie aduse de „nişte triste întâmplări neprevăzute”.

Zilele de cumpănă, seceta („nerodnicia anului"), „pustiirea lăcustelor şi holera", „feliuritele îmbuimăciri şi nemilostiva despoiere" a oamenilor sărmani, „foametea cumplită", spectrul altor „cumplite epidemii", imensa „nevoie obştească" din târguri şi de de la ţară, pe care „amar o simte fiecare stare", prăbuşirea creditului şi ruinarea negoţului („totala împedecare a alijverişului"), lipsa de muncă a meseriaşilor, „nespusa scumpete a mijloacelor de hrană", „nemăsuratele preţuri a[le] lucrului", nesiguranţa vieţii în regiunile muntoase, de graniţă cu Transilvania, ceremonii religioase şi civile, mari evenimente istorice şi evenimente locale, strălucite baluri şi întâmplări diverse conturează imaginea unei epoci şi a unei societăţi pline de viaţă şi de pitoresc[599].

Amintind dictonul potrivit căruia „nu tot omul poate suferi libera vorbire a adevărului", corespondentul „Bucovinei", de la Iaşi, notează, între altele, cele de mai sus. Vezi „Supliment", anul III, nr. 1, din 6/18 ianuarie 1850, p. 4-5. După corespondenţa de la Iaşi, redacţia gazetei „Bucovina" precizează: „No[u]ă nu ni se par lucrurile aşa de negre ca onoratului nostru corespundinte şi, pentru direcţiunea constituciunală, care au luat-o ministeriul din Viena prin începuta publicare a constituciunilor provinţiale şi prin alte organisăciuni, nu ne putem ascunde recunoştinţa. Deci, în conştiinţa dreptului nostru, căutăm în faţa viitoriului cu atâta mai liniştiţi, cu cât, alăturea cu toată jurnalistica austriacă, care nu-şi face niciun păr alb pentru mânia străină, putem păstra speranţa că, în puterea eternei dreptăţi, neascultaţi nu putem fi, nici condemnaţi, nici îndatoraţi spre tăcere".

[599] Pentru o imagine mai cuprinzătoare, vezi Vasile I. Schipor, *Periodicul „«Bucovina»". Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur" „Bucovina" (1848-1850) şi opera sa cultural-naţională*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XXI, nr. 2 (43), [iulie-decembrie] 2014, p. 385-410. Studiul este însoţit de 17 anexe, p. 401-410. Documentele reproduse de noi sunt valoroase pentru istoria culturii din Bucovina, ilustrând totodată un moment distinct din afirmarea publicisticii româneşti moderne de aici: „Astăzi au plecat de aici spre a se întoarce în nefericita sa patrie, după o petrecere de mai multe luni în mijlocul nostru, Domnul Georgiu Bariţ, redactorul mult renumitei «Gazete de Transilvania». Barbat puternic în vorbă şi în faptă, patriot luminat şi naţionalist înväpăiat, iubind naţiea sa ca şi întreaga sa patrie, măsurat în cugetările sale politice, neprietin teoriilor utopice, fiind om practic înainte de toate, în soţietate plăcut, amabil în caracterul său nepătat, pilduitoriu ca soţ, părinte şi amic, D-lui lasă la toţi care avură bucuria a-l cunoaşte mai de aproape cea mai sinceră stimă a multelor sale merite şi o vie părere de rău despre pornirea [plecarea] sa. Deşi se zice că «în patria sa nime nu este profet», totuşi ne place a spera că în Transilvania acum va precumpeni un alt proverb care sună [astfel]: «meritului cuvenita sa cunună» şi aceasta cu atăt mai mult, cu căt suntem încredinţaţi că, spre vindecarea dureroaselor răni ale ţerei, spre alinarea naţiilor iritate [agitate] şi spre întemeierea unui fericit viitoriu, conlucrarea şi ajutoriul unui barbat ca Bariţ poate fi numai de cel mai mare folos patriei şi guvernului" (*Cernăuţi, 22 sept. [1849], ibidem*, în „Supliment" la anul II, nr, 31, 23 septembrie/5 octombrie 1849, p. 175); „Se fârşesc acum mai doă luni de primăvară şi primăvară încă tot nu-i; zilele sunt reci şi ploioasă, şi numai când şi când se înfurişeşte câte o rază dulce de primăvară pintre groşii şi viscoloşii nouri: – nu cumva vra amara earnă să-şi însiluiască supremaţia ei şi peste

„Bucovina", cel dintâi ziar politic al românilor din fosta Ţară de Sus a Moldovei, se afirmă ca un periodic modern, aflat în serviciul emancipării naţionale şi ilustrând o înaltă conştiinţă civică: „Năzuinţa spre esistenţă năciunală, spre desfăşurarea individului năciunei, ce au zăcut înfăşurat atât amar de t[i]mp, au fost principala noastră problemă şi steaoa [steaua] conducătoariă de la întemeiarea «Bucovinei» şi acestei tendinţe, acestei întrebări de vieaţă am subordinat toate celelalte care ni se păreau mai puţin cumpănitoare. [...] Noi ne-am nevoit, după putinţă, ca cetitorii nostri, pe lângă învăţătură, să afle în acest organ şi petrecere, şi de aici în colo ne vom nevoi sprea aceasta şi mai mult"[600].

Definirea unor noţiuni, precum cea de *naţiune*, şi empatia pentru destinul românilor în istorie, reprezintă, între altele, fragmente memorabile:

„O mulţime de oameni, aruncaţi unul lângă altul numai prin întâmplare şi legaţi unul de altul numai prin teritoriu şi limbă, chiar aşa nu este încă o naţie, precum o grămadă de p[i]etre nu este încă beserică, precum o mulţime de călăreţi nu fac încă o trupă de cavaleriă regulată, seau precum nişte [h]oarde de nomazi nu se pot numi un stat organisat. Năciunea în sine este o familiă reslăţită, este ramul care singuralele familii le leagă cu tulpina omenimei, este riul [râul] care speţialele păra[i]e ale nenumăratelor seminţii le derivă în oceanul omenimei ce încinge pământul"[601]; „Numai românul, străvechiul locuitoriu al ţerei, tră[i]eşte în propria sa patrie în chirie la alte popoare, apoi se ştie că cel ce locu[i]eşte în casă cu chirie atârnă de la placul domnului casei; legea recunoscută: *«nil de nobis sine nobis»* (despre noi nemica să nu se hotărească fără învoinţa noastră) la român nu se apleacă [aplică] încă nicicum, el cunoaşte representarea şi administrarea năciunală numai din esâmplul [exemplul] altor năciuni, mai vârtos din al celei săseşti. Românului toate i se promit (făgădu[i]esc), toate

---

biata primăvară, deoarăcă-şi [deoarece-şi] întinde ea marcele sale în contra eternelor legi zodiacale şi până în mezul pacialului [paşnicului] împeriu al lui aprile?... Sămănăturile cele de toamnă sunt pe la noi mai toate perdute şi pe alocurea trebui să se are şi să se semene de a doua oară. Dauna pricinuită prin aceasta este la noi cu atâta mai mare, cu cât, necultivându-se la noi agricultura cu grâne albe şi în câ[n]tităţi mai mici pentru cât cere trebuinţa comună a întregei ţări –, nimeri această daună pe acei propietari mai mari, cari şi fără aceea se află la noi până acum într-o puseciune [situaţie] care, din pricina neurmatei încă desdăunări, nu se poate numi nicidecum favorinte. Cu zecile şi eară zecile de fălci de semănături cu grâu şi secară le nemici cumplita earnă şi cine ştie cum va mai fi secerişul dintr-aista an!" (*Cernăuţi, [12 aprilie 1850]*, *ibidem*, anul III, nr. 26, 12/24 aprilie 1850, p. 111).

[600] *„Bucovina" către cetitorii săi cu apropiarea unui an nou*, *ibidem*, anul II, nr. 41, 2/14 decembrie 1849, „Suplement", p. 260. Prin mărturisirea pe care o face aici, „Noi ne-am nevoit, după putinţă, ca cetitorii nostri, pe lângă învăţătură, să afle în acest organ şi petrecere", gazeta „Bucovina" se apropie, din acest punct de vedere, de programul „Calendarului pentru Bucovina...", cu care este contemporană timp de trei ani, şi, în general, de programul calendarului românesc din provinciile noastre istorice.

[601] *Ibidem*.

drepturile se zice că i se garantează, numai dreptul de e esista [exista] ca năciune nu – aici zace nodul gordiu [gordian]!"[602].

„Bucovina" răspândeşte ideile democratice şi liberale ale epocii şi se distinge prin spiritul său critic faţă de realităţile provinciei, „faţă de stările din Ardeal şi, mai ales, din Moldova"[603], îndeplinind o remarcabilă operă culturală şi naţională. „Bucovina" - scrie N. Iorga - „ajunge a fi şi o revistă literară cum nu mai era alta, un fel de urmare a «Daciei literare» de odinioară"[604]. Această „revistă noauă pentru toată cultura românilor" reprezintă, aşa cum scrie şi profesorul Constantin Loghin, „cel mai vizibil simbol al unităţii noastre naţionale"[605], bucurându-se de „călduroasele simpatii" ale „publicului din toate ţerile româneşti"[606] şi oferind cercetării o sursă valoroasă, insuficient valorificată până acum.

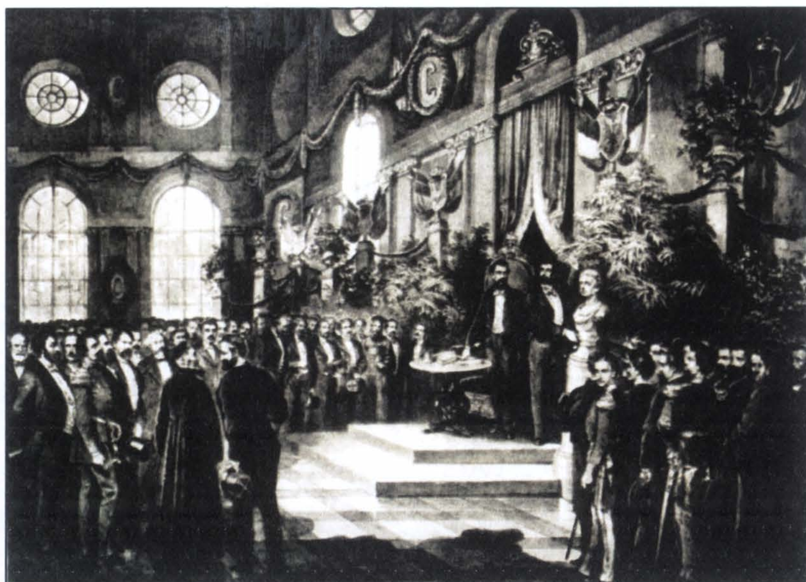
[602] *Ibidem*, p. 259.

[603] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 86. Vezi şi Ion I. Nistor, *Mişcarea revoluţionară în Bucovina şi separarea de Galiţia*, în volumul *Istoria românilor*, vol. II, ediţie îngrijită de Florin Rotaru, Bucureşti, Editura „Biblioteca Bucureştilor", 2003, p. 95-101.

[604] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, vol. III, Bucureşti, 1909, p. 20.

[605] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 85. Vezi şi Vasile Greciuc, *Presa românească în Bucovina*, în „Calendarul Ligei Culturale", Vălenii de Munte, 1911, p. 37-47.

[606] Vezi nota redacţională din anul III, nr. 3, 20 ianuarie/2 februarie 1850, p. 13.

1. *Inaugurarea Societății Academice Române*, 1 august 1867.
Sursa: istoriiregasite.wordpress.

2. *Inaugurarea Podului „Regele Carol I" de la Cernavodă*, 15 septembrie 1895.
Sursa: forum.thefreedictionary.co

3. Selişte, *Pavilionul de joc*, ilustrată serială editată de Nicolae N. Ţintea, 1904. Sursa: darabanth.com

4. *Vizita românilor transilvăneni la Mamaia. Pavilionul Băilor*, construit după un proiect al arhitectului Petre Antonescu, 1906. Sursa: constanta-imagini-vechi.blogspot.com

5. *Expoziţia Generală Română de la Bucureşti. Palatul Artelor*, 1906, ilustrată de epocă. Sursa: www.delcampe.net

6. *Serbările dezvelirii statuii lui Cuza-Vodă*, Iaşi, 27 mai 1912. Sursa: ro.wikipedia.org

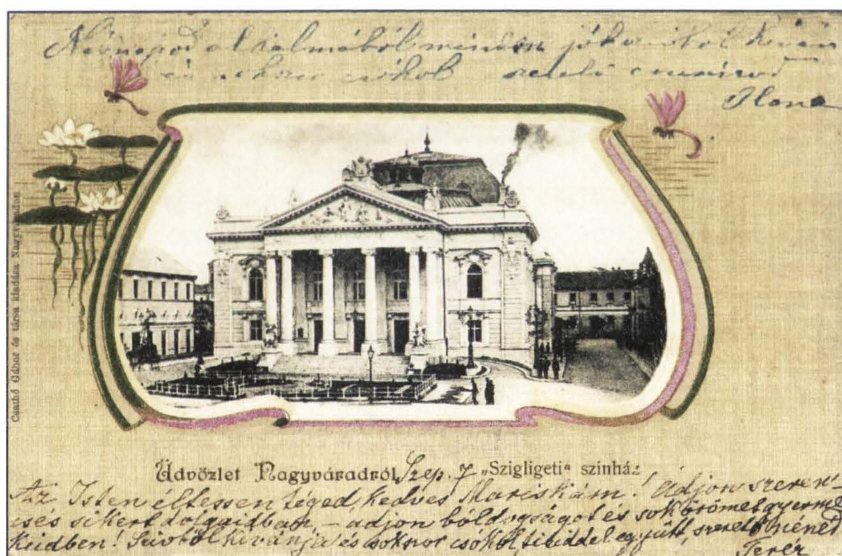
7. *Sărbătorirea publică a Unirii Principatelor*, ilustrată serială circulată în 1913. Sursa: www.ebay.com

8. *Inaugurarea Moscheii „Regele Carol I"*, Constanța, 31 mai 1913. Sursa: www.baleares.ro

9. *Teatrul Naţional din Iaşi*, inaugurat la 1 decembrie 1896, ilustrată de epocă.
Sursa: www.worldwideromania.com

10. *Teatrul din Oradea*, ilustrată realizată în stil Secession, circulată în 1900.
Sursa: www.delcampe.net

11. *Palatul prinţului Sturdza din Bucureşti*, ilustrată serială editată de Ad. Maier şi D. Stern, 1900. Sursa: www.delcampe.net

12. *Universitatea din Iaşi*, ilustrată editată la Dresda şi expediată la 23 aprilie 1902. Sursa: www.delcampe.net

13. *Teatrul Național din București*, ilustrată editată de Stengel & Co. și circulată în 1904. Sursa: www.delcampe.net

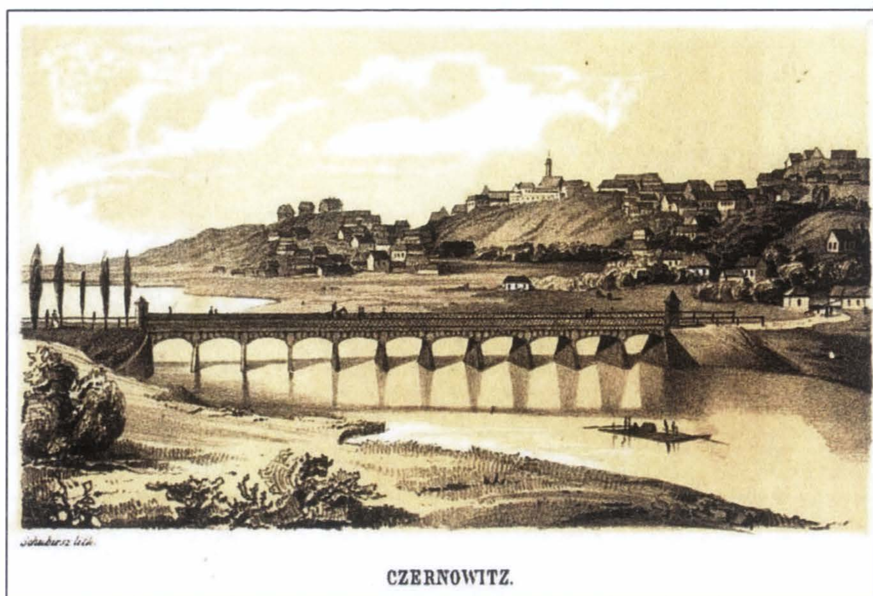
14. *Palatul Poștelor*, ilustrată serială tipărită de Editura Șaraga și circulată la 20 iulie 1909. Sursa: www.delcampe.net

15. *Traian Vuia și aeroplanul său*, ilustrată editată în Franța, 1906.
Sursa: ro.wikipedia.org

16. *Aurel Vlaicu la mitingul aerian de la Aspern*, fotografie de epocă, 1912.
Sursa: centenarulaurelvlaicu.wordpress.com

17. *Cernăuţi. Podul de peste Prut*, litografie de I. Schubirs, 1845.
Sursa: https://polona.pl/item/1786120/3/

18. *Moldoveni şi huţuli din Bucovina*, litografie de I. Schubirs, 1845.
Sursa: https://polona.pl/item/1786120/3/

19. *Sfinţirea apei de sărbătoarea Arătării Domnului*, acuarelă de F. X. Knapp, Cernăuţi, 1857. Sursa: www.boianalbertamuseum.com/.../illustrierte-bukowina-illus

20. *Mănăstirea Dragomirna*, acuarelă de F. X. Knapp, 1857. Sursa: www.boianalbertamuseum.com/.../illustrierte-bukowina-illus..

21. *Reşedinţa Mitropolitană din Cernăuţi*, xilogravură de Rudolph Bernt, 1899. Sursa: commons.wikimedia.org

22. *Teatrul Orăşenesc*, construit în 1905, şi statuia lui Schiller, ilustrată serială circulată înainte de Primul Război Mondial. Sursa: www.delcampe.net

23. Catedrala Ortodoxă din Cernăuţi, xilogravură de Rudolph Bernt, 1899.
Sursa: www.bildarchivaustria

24. Cernăuţi, *Hauptbanhof*, construită în 1909, ilustrată editată de Moritz Gottlieb. Sursa: www.delcampe.net

25. Cernăuţi, *Palatul de Justiţie*, construit în 1909, ilustrată serială de epocă. Sursa: www.delcampe.net

26. Cernăuţi, *Camera de Comerţ şi Industrie*, construită în stil Secession, ilustrată serială de epocă. Sursa: www.delcampe.net

27. Jubileul Regimentului de Infanterie 41 din Cernăuţi, ilustrată serială editată de Leon König şi expediată la 19 septembrie 1901. Sursa: www.museumoffamilyhistory.com

28. Serbarea comemorativă din 1904, Suceava, ilustrată ocazională tipărită de Societatea „Şcoala română". Sursa. www.ebay.com

29. *Români din Bucovina*, Karl Dvorak, 1905. Sursa: gr.-czernowitz.livejournal.com

30. *O familie țărănească din Bucovina*, ilustrată serială tipărită de Editura Socec et Comp., 1909. Sursa: www.delcampe.net

31. *O familie țărănească din Bucovina*, ilustrată serială tipărită de Editura Socec et Comp., 1909. Sursa: www.delcampe.net

32. Corul şcolilor româneşti din Cernăuţi, 1915. Sursa: www.memoria.ro

III.
CALENDARE ŞI ALMANAHURI ROMÂNEŞTI DIN BUCOVINA (1811-1918). PROSOPOGRAFII

III.1. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841..., carele este an de rănd cu 365 [de] zile..."

„Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841 de la naşterea a Domnului şi Măntuitoriului nostru Iisus Hristos, care este an de rănd cu 365 [de] zile, cuprinzănd întregul calendariu pentru greci, latini, iudei şi mahomedani", Cernăuţi, La Ioani Ekhard, „tipograful Circului Bucovinei", [1941], 44 p.

Coperta I, broşată, cu stema monarhiei habsburgice, vulturul bicefal, imprimată la mijloc. Pe margini, chenar sugestiv, bogat împodobit cu motive florale, o frunză de fag aşezată una lângă alta, de jur împrejurul paginii, având la exterior două linii (una mai groasă, spre exterior, alta mai subţire spre interior), iar spre mijloc una singură, subţire. Jos, în interiorul chenarului, ştampila de bibliotecă a lui Leca Morariu, iar ceva mai sus semnătura sa olografă (numai cu iniţialele numelui de botez şi de familie: LM). Sus, în exteriorul chenarului, cu cerneală neagră: Porfirie Dimitrovici, probabil cel dintâi proprietar al calendarului. În partea dreaptă a copertei (stânga noastră), o însemnare cu cerneală albastră, pe care o bănuim ca aparţinând lui Leca Morariu, făcută de-a lungul paginii: „Important p[entru] începuturile literaturii bucovinene".

Format: 25x 20cm. Coperta interioară este cu chenar îngust, împodobit cu motive reprezentând, stilizat, semnul Crucii. La mijloc, titlul complet al calendarului: „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841 de la naşterea a Domnului şi Măntuitoriului nostru Iisus Hristos, care este an de rănd cu 365 [de] zile, cuprinzănd întregul calendariu pentru greci, latini, iudei şi mahomedani". Sub titlu, în partea stângă a paginii, ştampila de calendar (Kalender Stempel), anul (1841) şi valoarea taxei de timbru: 5 K. Jos, la mijloc, un peisaj alegoric. În prim-planul acestuia: doi arbori viguroşi (probabil fagi), fiecare cu câte două trunchiuri înfrăţite. În planul al doilea, o apă pe care plutesc câteva corăbii cu pânze, iar în planul îndepărtat, mai multe case înconjurate de grădini. În partea de jos a copertei interioare sunt trecute locul şi tiparul: „Cernăuţi, La Ioani Ekhard, tipograful Circului [Cercului] Bucovinei". Tot în partea de jos se află aplicată ştampila de bibliotecă a lui Leca Morariu. La mijlocul paginii, cu tuş violet, ştampila instituţiei care deţine colecţia din care face parte acest calendar,

cu denumirea de dinainte de 1968: Biblioteca Regională Suceava, Fondul „Leca Morariu", Donaţia Octavia Lupu-Morariu. Cuprinsul:

Partea calendaristică, p. 4-17.

Hronologhie, p. 4-5.

Calendar grecesc (ortodox) şi lătinesc (catolic), cu una sau chiar două file, intercalate, pentru însemnări, p. 6-17.

Calendarul iudeilor, p. 18.

Calendarul turcilor şi arabilor, p. 19-20.

Despre eclipsurile (întunecimile) anului 1841, p. 21.

Răsăritul şi apusul soarelui pentru horizontul Cernăuţilor, p. 21.

Însămnare genealogică a domnitoarei Curţi a împăratului Austriei, p. 24-29.

Mitropolie şi episcopaturile a dreptcredincioasei Bisericei a Răsăritului în k. k. ţări austriace, p. 29-33 (pentru perioada în studiu, şematismele sunt documente de interes, prezentând date valoroase, în mod deosebit pentru istoria locală şi regională. Şematismul de aici cuprinde: *Episcopescul Consistorium a[l] Bucovinei*, p. 30; *Proistoşii monastirilor Bucovinei* (Putna, Suceviţa, Mănăstirea Dragomirnei, precum şi cei de la Moaştele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava), p. 31; *Protoprezviteraturile Bucovinei*, p. 31; *Episcipescul Diecesan Seminarium a[l] Bucovinei*, p. 32; *Episcopescul Institut Teologic în Cernăuţi*, p. 32; *Dreptcredincioşii învăţătorii religiei la instituturile scolastice a[le] Bucovinei*, p. 32-33; *Capelanii ekspozitii* (Capela episcopească în Cernăuţi, la Moaştele Sf. Ioan cel Nou în Suceava, la Şcoala din Leov pentru grecii dreptcredincioşi), p. 33).

Însămnare a sositelor şi mergăndelor poşte cu răvaşuri la k. k. Directoria poştii erariecească de graniţă din Cernăuţi, p. 33-34.

Tarife pentru trămiterea de bani de milele poştei, p. 35.

Eztract din Patentu pentru ştemplu ddo 27 ianuarie 1840 asupra ştemplului preascris pentru documenturi de bani dupre clasul lor, şi pentru urice şi scrisori de rugăminte trebuincioase, p. 36.

Tabelă foarte folositoare de împărţirea plăţilor pentru argaţi, la năimiri, chirii, iconomie, cheltuiri şi venituri, p. 37.

Însămnarea iarmaroacelor din Bucovina, Galiţia şi Transilvania, p. 38-40 (iarmaroacele din Bucovina anului 1840, din care provin datele, potrivit uzanţei vremii, erau Boian, loc de carantină pe graniţă, cu 6 iarmaroace de vite; Vijniţa – 6; Câmpulung Moldovenesc – 3; Rădăuţi – 2; Sadagura – 8; Siret (Seretiu) – 4; Suceava – 6; Cernăuţi – două iarmaroace mari pe an: de Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, care ţine 14 zile, şi la 31 octombrie, care ţine 8 zile).

[Partea literară]

Un cernăuţan [Porfiriu / Porfirie Dimitrovici], *Greşealile oamenilor. Acrostihon. Imitaţie după noima Sfântului Ioan Hrisostom (Gură de Aur) în versuri alcătuită*, p. 40-41. Este una dintre cele dintâi creaţii în versuri din literatura română din Bucovina. În literatura noastră istoriografică, este

menţionată în treacăt. Pentru importanţa sa în istoria literaturii şi a limbii române din Bucovina, reproducem textul în întregime:

„Pentru corp (trup) ades căutăm ca pe cal să-l îngrăşăm, / Deci de vintre grij-avem tot ca urşi[i] să-l împlem. / Oameni vom [vrem] să ne numim, iar virtutea părăsim. / Ici nemica nu iertăm, colo răsplăţire dăm, / Rău ca lupi[i] pret răpim, în tot chipul jăfuim, / Mergim a fund în pecat [păcat], nu întoarcim ce-am luat, / Fim [suntem] ca şerpi mäniând, ca şi scorpia deci muşcănd. / Inimoş[i], nemic răbdăm, price [pricină/motiv de ceartă] purure cercăm, / Uaracum [Oarecum] e-nveninăm, ca şi vulpea-n torţ săntem, / Tot ca mâţa linguşim, des vorbim şi des minţim, / Reapid-înc-am încela [înşela] şi nedrept am tot jura. / Rug[a] [rugăciunea], ajunu[l] [postul], fapta bună numa-n vorbe se adună. / Iuţi la răsplătiri în parte, difăimăm dec[i] păn la moarte, / Orice rău în cap ţănem, cum cămilă nu-l uităm. / Patre [patriei] zicem că şerbim, iar puţin de ea grijim, / Vrun folos de-l căştigăm, la-nteresu[l] nostru-l dăm. / Undi-i frică şi necaz, să râzi cum fugim, cu haz. / Ista leniş, moali cel [celălalt], cruţă trudele alt mişel. / Tot că prea ne-am dizmerda, răsfrănări [desfrânări] am cugita; / Ce-i şerbire-am Domnului nu căutăm, ci demonui [demonului]. / Nice penitenţ[ă] (pocaianie) avănd, nici viaţa-ndreptănd. / D-altor bun ne întristăm, de-altor rău ne bucurăm, / Astăzi fraţii lăudăm, mâne [mâine] fraţii înjurăm. / Iac-iveşte-ne băzăul, prilistim [linguşim] căci ca dulăul; / Nice timpu-l uzurpăm, cătră rău iar ne plecăm, / Osăndim nedănd sămbria, undi-i [a] noastră ominia? / Unul pre săraci alungă, alt, dator [datornic], nu dă din pungă. / Nici judeţu-n minte avem, vai! ce samă vom să dăm?!".

Textul, pe lângă frumuseţea sa regional-arhaică, răsărind de sub haina ternă a slovelor, prezintă importanţă sub aspectul lexicului, al unor interesante fenomene de limbă, dar şi al poeticii şi ideilor literare, cu reverberaţii într-un câmp mai larg, cel al „oximoronului genetic", ce defineşte „feţele" eului nostru („diurn" şi „nocturn")[1].

P. D. Un cernăuţan, *Contenirea de la îndulcirea în amorul fisicesc în tănereaţă şi afară de căsătorie.* Acrostihon, p. 41.

Regule a vremei (timpului) pentru ţărani (lucrători de pămănt) şi alte din iconomia folositoare, p. 41-42.

Coperta a IV-a. Acelaşi chenar ca pe coperta I. La mijloc, un desen alegoric: Pajura moharhiei habsburgice, în firida unui zid de cetate. Dedesubt, două ramuri de finic, simbol cultural creştin, de credinţă şi izbândă, prin cultivarea / înflorirea virtuţilor, pe care se sprijină zidirea durabilă. Jos, locul imprimării calendarului şi tipografia: „Cernăuţi, La Ioann Ekhard, tipograful Circului [Cercului] Bucovinei". Tot aici, în colţul din partea stângă a copertei, în creion albastru, preţul: 900 lei, trecut probabil de Leca Morariu.

Exemplarul pe care îl descriem aici se află în Fondul „Leca Morariu", la biblioteca de la Complexul Muzeal „Bucovina", din Suceava, unde are cota 61.

---

[1] Pentru o lectură ori „relectură" în această „cheie", vezi, între altele, Laurenţiu Ulici, *Mitică şi Hyperion*, ediţie îngrijită de Aurelia Ulici, prefaţă de Doina Uricariu, Bucureşti, Editura Du Style, 2000, p. 36-49, 63-69.

III. 2. „Călindariu pe anul ordinariu 1882". Redactat de Ion I. Bumbac

„Călindariu pe anul ordinariu 1882. Readactat de Ion I. Bumbac, secretarial Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", anul al IX-lea, Cernăuţi, Editura Societăţii pentru cultura şi literature română în Bucovina, Tipariul lui Rudolf E[k]hard[t], 80 + LI p.

Format 25x17,5 cm

Coperta I, broşată, de culoare vernil. Chenar elegant, cu motive florale în colţuri. Sus, cu cerneală neagră, se face menţiunea: „pentru Biserica Sf. Ioan Botezătoriul din Sirete". De aici, înţelegem că exemplarul a aparţinut lui S. Fl. Marian. Însemnări divrse, cu scrisul lui Leca Morariu, în cerneală albastră. Tot aici, ştampilele de bibliotecă ale lui Leca Morariu, una rotundă, iar cealaltă dreptunghiulară.

Preţul: 60 cr. v. a.

Cernăuţi, Tipariul lui Rudolf E[k]hardt

Coperta interioară, bej, fără chenar, cu timbrul dezlipit şi ştampila cu stema monarhiei. Ştampilele de bibliotecă ale lui Leca Morariu.

Cronologia, p. 3-7. Aici, ca la tomurile precedente, sunt trecute şi evenimente din viaţa Ducatului Bucovina. În acest tom, se menţionează împlinirea unui an de la introducerea „limbei romănesci" ca limbă de propunere la Gimnaziul ort. or. din Suceava, eveniment petrecut la 1 septembrie 1881.

Pascalia anului ordinariu 1882, p. 7.

Serbători mutabile la răsăriteni (ortodocşi) şi apuseni (romano-catolici). p. 7.

Ajunurile [posturile] la răsăriteni şi la apuseni, p. 8.

Patronul Ţării, zilele normate [sărbătorile legale] pentru Bucovina, zilele normate ale Curţii împărătesci, feriile judecătoresci, p. 8-9.

Eclipsele anului 1882, anotimpurile, p. 9.

Regintele anului: Joe (Jupiter), tempestatea anului, p. 10-11.

Abreviaturi, p. 12.

Sistemul solar, tabela planetelor, p. 13.

Calendariul iulian (vechi) la răsăriteni şi calendariul grigorian (nou) la apuseni, p. 14-25. Lunile se dau şi cu denumirea lor populară. Tomul nu are file albe, intercalate, pentru însemnări.

Calendariul armenilor orientali pe anul ordinariu 1882, p. 26-27.

Calendariul iudeilor, p. 28-29.

Răsăritul şi apusul Soarelui, p. 30-33.

Genealogia Dinastiei împărătesci domnitoarie în Austrio-Ungaria. p. 34-35.

Mitropoliele ortodoxe-orientale din Austro-Ungaria, p. 36.

Archiepiscopia Bucovinei. Şematism, p. 37-42.

Scala de timbru prescris în Austro-Ungaria, p. 43.

Tarifa timbrului, p. 44-51.

I. *Tarifa de porto postal*, p. 52.

II. *Mandate (asemnaţiuni) postale*, p. 53-54.

III. *Transporturi de bani şi bunuri*, p. 54.

Oficiolatele postale din Bucovina, p. 55 (În Ducatul Bucovinei sunt 71 de oficii poştale).

Bâlciuri (Jahrmärkte) în Bucovina şi Galiţia, p. 59.

Şematismul bucovinean pe anul 1882, p. 61-72 (cu iniţialele cuvintelor din titlu lucrate artistic). Pentru importanţa documentului, dăm mai jos structura acestuia:

I. *Autorităţile politice*, p. 61-72.

II. *Autorităţile de institutiă*, p. 66-68.

III. *Finance*, p. 68-69.

IV. *Direcţia Bunurilor Fondului Religionar Gr..Ort. din Bucovina*, p. 69.

V. *Instrucţiunea Publică*, p. 70-71.

VI. *Autorităţi militare*, p. 72.

Introducţiune la almanachul următoriu, p. 73.

Ion I. Bumbac, profesor la Gimnaziul c.r. din Cernăuţi, *Unele puţine despre noua ortografie română croită pe basa principiilor stabilite şi adoptate de Academia Română din Bucuresci, unde şed bărbaţii nostri cei mai învăţaţi din toate ţerile locuite de români*, p. 75-80.

Noua ortografie română, p. 75-76.

A. *Regule generale*, p. 76-77.

B. *Regule speciale*, p. 78-80 (tomul din acest an al „Călindariului... redigeat de Societatea pentru Cultura şi literatura română în Bucovina" este valoros, întrucât este cel dintâi periodic din Bucovina care adoptă noua ortografie stabilită de Academia Română).

Almanach, p. I-LI (numerotarea nu respectă ordinea textelor în cadrul almanachului).

Ion I. Bumbac, [Fraţi români], versuri, p. XXIX-XXXIII (versurile, din care transcriem un fragment, se înscriu în programul calendarului: „Fraţi români de neam şi lege, / Fii ai ţerei, vechi moşneni, / Ceriul soartea v-o direge, / Săltaţi azi, bucovineni! // Împăratul se-ngrijesce / De-al vost bine ne-ncetat / În Suceavă se ivesce / Un luceafăr luminat! // Vechia scoală românească, / Templul vostru strămoşesc, / Ce-a sciut [ştiut] bărbaţi să crească / De cari azi nu se găsesc, / Eată [iată] ear [iar] că luminează, / Eată ear că s-a deschis / Pentru toţi ce-naintează / Şi nu vor a fi de ris [râs] // Alergaţi, români, la scoală, / La Suceavă vă grăbiţi, / Şi-ţi fi ear ce-odinioară: / Popor brav de bravi scoliţi // Şi-ţi sci ear[ă] trăi bine, / Nu veţi stinge-năduşiţi / De păcate, cu ruşine, / De-ntuneric copleşiţi").

Lazăr C. Rotopanu, *Un vis pe calea spre pădure după lemne*, proză, p. XXXIV-XL.

Ion Berariu, *Stâlpul lui Vodă*, versuri, p. XLI.

Pagina XLII, liberă.

Coperta a III-a, de culoare vernil, liberă. Jos, în colţul din stânga paginii, cu cerneală albastră, preţul de achiziţie: 400 lei.

Coperta a IV-a, reclamă pentru Tipografia lui Rudolf Eckhardt. Chenar ca pe coperta I.

Exemplarul pe anul 1882 din colecţia aflată la Suceava în Fondul „Leca Morariu" este incomplet. Lipsesc de aici, mai multe texte, care se află, în schimb, în exemplarul păstrat la Biblioteca Academiei Române.

V. Bumbac, *Şoimul banului din Craiova*, versuri, p. III-XIII. Este un poem după o legendă în proză, referitoare la originea romană a poporului român, publicată în „Curierul de Iaşi", nr. 135, din 1871, şi reprodusă din „Convorbiri literare".

C. Morariu, *Însemnătatea culturii naţionale pentru femei şi lipsa acesteia la femeile române bucovinene*, p. XIV-XXVIII (autorul cere aici, între altele, înfiinţarea de şcoli secundare pentru fete, după modelul celor din Muntenia şi Moldova.)

Ion I. Bumbac, *Gimnaziul Sucevei este menit, de la înfiinţarea sa, spre deşteptarea şi luminarea poporului românesc din Bucovina*, p. XXIX-XXXIII.

III. 3. „Călendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în seminariul archidiecesan din Cernăuţi»"

„Călendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", Cernăuţi, Editura Tipografiei Archiepiscopale, 1888, 150 p. + 5 file cu anunţuri şi reclame

Format 25x17 cm

Coperta I, broşată, de culoare bej. Chenar cu linie groasă înspre exterior şi subţire spre interior, lucrată artistic, cu motive florale la mijlocul chenarului (reprezentând semnul Crucii) şi în colţuri. Însemnări în creion şi cu cerneală albastră, operate probabil de Leca Morariu. Ştampila de bibliotecă a lui L. Morariu. În partea de jos este trecut preţul calendarului: 60 cr. v. a. într-un chenar, cu vignetă lucrată artistic.

Coperta a II-a. În creion, sunt consemnate câteva strigături din Bucovina, datate 14 XI [19]54: „Astăzi e lăsat de sec / Mă duc, mamă, să mă-nec / Unde-o fi balta mai lată, / Să-mi încapă zestrea toată"; „Mai dă, jupâne! / Mai lasă, române! / Şi târgu se face".

Coperta interioară, fără chenar. Preţul: 60 cr. v. a., vignetă lucrată artistic. Jos, timbru fiscal (Kalender Stempel) de 6 kreuzer, cu ştampilă având la mijloc stema monarhiei austro-ungare.

Cronologia, p. 3-7.

Pascalia anului bisect 1888, p. 8.

Sărbătorile mutabile, p. 8.

Ajunurile la răsăriteni şi apuseni, patronul Ţării, zilele normate pentru Bucovina, zilele normate ale Curţii împărătesci, feriile judecătoresci [zilele de vacanţă], p. 8-10.

Eclipsele anului 1888, cele patru anotimpuri, p. 10.

Regintele anului: Saturnul, p. 11-12.

Previziuni meteorologice [„tâmpestatea anului"], p. 12.

Abreviaturi, p. 12.

Sistemul solar, tabela planetelor, p. 13.

Calendariul iulian (vechi) la răsăriteni şi calendariul grigorian (nou) la apuseni, p. 14-25 (lunile anului apar şi cu denumirea lor în limba rusă. Rubrică şi în limba rusă pentru sfinţii zilelor. File albe, intercalate, pentru însemnări).

Calendariul iudeilor, p. 26-27.

Răsăritul şi apusul Soarelui, p. 28-31.

Genealogia Dinastiei împărătesci domnitoare în Austro-Ungaria, p. 32-33.

Celelalte dinastii domnitoare în Europa, p. 33-34.

Mitropoliele ortodoxe-orientale din Austro-Ungaria, p. 35.

Archiepiscopia Bucovinei. Şematism, p. 36-43.

Celelalte confesiuni din ţară, p. 43-44.

[Şematismul Bucovinei], p. 44-72. Document valoros pentru cercetarea locală şi regională, reprodus an de an în calendarele epocii şi cuprinzând datele oficiale din evidenţa anului anterior. Transcriem structura acestuia:

I. *Autorităţile politice*, p. 44-51.

II. *Autorităţile de justiţiă*, p. 51-55.

III. *Autorităţile finanţiare*, p. 55-57.

IV. *Direcţiunea c. r. a Bucunurilor Fondului Bucovinean gr. or. Religionar în Cernăuţi*, p. 57-58.

V. *C. r. Posta şi telegraful*, p. 59-61.

VI. *Institutele de instrucţiune*, p. 61-70.

VII. *Autorităţile militare*, p. 70-71.

VIII. *Institute publice şi societăţi*, p. 71-72.

Scala de timbru prescris în Austro-Ungaria prin Legea din 8 martie 1876, p. 73.

Tarifa timbrului, p. 74-78.

Tarifa telegrafică, p. 81.

Mersul trenurilor, p. 82-84.

Bâlciuri (târguri) în Bucovina şi în Galiţia, p. 85.

Pentru economi, p. 86 (recomandări).

Almanach

Titlul, cu chenar lucrat artistic. Filă distinctă pentru titlu, p. 87-88.

Petre Ispirescu, *Despre Pomul Creciunului (Christbaum). Din poveştile unchieşului sfătos*, reproducere din „Ţara nouă", revistă ştiinţifică, editată de I. Neniţescu, la Bucureşti, cum se precizează într-o notă de subsol, p. 89-102.

Averchie Macovei, *Doi fraţi. Episod istoric din luptele Regimentului bucovinean de Infanterie Nr. 41, în anul 1878, în Bosnia, comunicat de un martor ocular*, p. 102-106.

George Moroşan, *Oamenii, animalele şi natura ca prevestitori ai schimbării vremei*, p. 106-114 (Prelucrare după mai mulţi autori).

Matilda Poni, *Cânt-o pasere...*, versuri, p. 114 („Cânt-o pasere în sbor, / Cânt-un cântec plin de dor, / Aşa dulce-ncetişor, / De-l aud chiar numai eu, / Şi-l aud că-i dorul meu! // Năsdrăvancă păsărea, / Tu ce scii [ştii] durerea mea, / O! mai tare nu cânta! / Să n-audă codrul verde, / Păsăruică, de mi-i crede: // Frunzele ar veştezi, / Earba s-ar îngălbini, / Primăvară n-ar mai fi, / Căci e dorul boală grea / Orişice moare de ea").

Народни рады. Sfaturi pentru popor, articol în limba rusă, nesemnat, p. 115-127. Îndrumări privind educaţia copiilor, preţuirea timpului şi procesele din justiţie. În final, îndemnul: „Mergi la biserică, ocoleşte cârciuma şi îndeplineşte-ţi în mod conştiincios obligaţiile!".

Данило Млака [Isidor Vorobchievici], *Могила спявака* (Mormântul cântăreţului, versuri în limba rusă), p. 127.

P. U. Brăboiu, *Amintirii scumpului meu copil Ciprian, născ. în 3 noiemvre 1883 st. v. – † de anghină difterică în 5 octomvre 1887 st. v.*, versuri, p. 130.

C. Morariu, *Idealurile*, versuri, traducere din Fr. Schiller, p. 131.

C. Morariu, *Către Lotte*, versuri, fragment de W. de Goethe, p. 132.

Iuliu Bugnariu, *Memento!...*, versuri, p. 132. Textul este construit în spiritul literaturii calendarului, îndemnând la milostenie în viaţa publică: „Când vezi un sărac pe stradă / Cum se plânge cu amar, / Ruga lui plină de jale / N-o lua, creştine-n dar[n]! // Căci el mâna când întinde / Şi se roagă-ncetinel / Te face atent, creştine, / Că şi tu poţi fi ca el!".

D. Bolintineanu, *Damiil Sihastrul*, versuri, p. 133 (reproducerea se face fără indicarea sursei).

V. Simiganovschi, *Earna trece*, versuri, p. 133.

Matilda Poni, *La fereastră*, versuri, p. 134.

Matilda Poni, *Floarea-n câmp...*, versuri, p. 134.

Poveţe economice şi medicinale [medicale], p. 135-139, (pentru sughiţ, muşcături de albine, „alcătuirea unui barometru viu", ologeala păsărilor („galiţelor"), mucegai, stârpirea omizilor, strângerea şinelor pe roată la car, păstrarea ouălor, mijlocul de a face curcile şi găinile să clocească, omorârea şoarecilor, stârpirea păduchilor la vaci, feritul fierului de rugină, consumarea diferitelor cărnuri şi băuturi, contra difteriei, pentru lucrarea pământului

„cleios" (hleios), doctorie pentru durerea de dinţi, păstrarea mirosului de trandafiri).

Glume şi nu prea, p. 139-147.

Смяшне [Amestecate], texte în limba rusă, p. 147-148.

Cugetări şi sentinţe, p. 149-150. Selecţia pe care o face îngrijitorul (redactorul) este din punct de vedere tematic, de asemenea, în spiritul calendarului românesc al epocii, nu doar din Bucovina, ci din întreg spaţiul românesc. Pentru ilustrare, transcriem o parte dintre aceste „cugetări şi sentinţe": „Munca onestă este titlul de nobleţă al omului; pentru aceea, în orice condiţiune te vei afla, bogat ori sărac, trebuie să munceşti"; „Două capete luminate pot mai mult decât două sute lipsite de învăţătură. Căci, precum alt[o]irea face din pădureţ pom, aşa cartea din sălbatic om"; „Numai un lucru face pe om mare: bunătatea lui"; „Lenevia umblă aşa de încet, încât sărăcia o ajunge în curând"; „Prin întunerec la lumină. Prin rătăcire la adevăr. Prin răbdare la scop"; „Temeiul înţelepciunii este frica lui [de] Dumnezeu; întâi teme-te de Dumnezeu şi al doilea de cel ce nu se teme de Dumnezeu. Căci pe Dumnezeu ce-l înjură, nici de tine nu se-ndură!" (p. 149); „Cinsteşte toate religiile, dar te-nchină numai la a ta. Căci cel ce se-nchină la două credinţe, acela nicio lege n-are şi la toţi e în ură mare"; „Când vei voi să te însori, deschide patru ochi, ca să n-aduci pe dracul cu lăutari în casă"; „Începe de la mic, ca să poţi ajunge la mare"; „În timpul în care trăim, numai popoarele luminate pot ajunge adevărata mărire" (p. 150).

Anunţuri, reclame, 5 file.

Coperta a IV-a. Reclamă pentru Tipografia archiepiscopală. Jos, în colţul din stânga paginii, preţul, cu cerneală albastră: 200 lei.

III. 4. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910"

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910. Redigeat şi editat de Eugen Neşciuc", anul XXIII, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1909, 116 p. + 14 file cu reclame

Format: 20x12,5 cm.

Coperta I, broşată, de culoare cărămizie, ilustrată cu un peisaj de vară. În plan apropiat, un drum străjuit de răchiţi, trecând pe un pod de lemn peste un râu, la care se adapă câteva animale (vite mari). La mijloc, un lan de grâu, în care lucrează câţiva cosaşi. În plan îndepărtat, câteva case, construite în stil nemţesc (cu acoperişul în două ape), înconjurate de grădini, spre care grăbesc oameni şi câteva care. Între case, o biserică având trei turle răsucite, după model rusesc, asemănătoare cu cea de la Horecea, de lângă Cernăuţi.

Preţul: 50 [de] bani.

Coperta a II-a, reclame.

Coperta interioară, fără chenar. Vignetă stilizată artistic, încadrând anul calendaristic, sub cel de apariţie a tomului (XXIII).

Cronologia pe anul 1910, p. 3-5.

Anul 1910. Previziuni meteorologice, prezentate pe anotimpuri, p. 6.

Pascalia anului ordinar 1910, p. 6.

Sărbătorile mutabile, posturile, întunecimile de peste an, p. 6-7.

Regintele anului: Joe (Jupiter), p. 7.

Călindariul vechi (iulian) la răsăriteni şi călindariul nou (grigorian) la apuseni, p. 9-31. Numele lunilor şi cu denumirea lor populară. File tipizate, intercalate, pentru însemnări. Lunile anului sunt însoţite aici, pe marginea din stânga paginii, de maxime, cugetări, zicători, proverbe. Acest fel de ilustrare apare pentru prima oară într-un calendar românesc din Bucovina. Procedeul ilustrează rolul calendarului în viaţa omului modern, conturând aici, mai ales, rostul său de carte de învăţătură folositoare, de îndreptar ori de călăuză în viaţa de zi cu zi. Pentru apropierea de sensibilitatea omului epocii şi de frumuseţea acestor pagini, transcriem integral acest adaos de rubrică al calendarului din 1910:

„Zilnic învaţă a trăi de la cei ce mor şi a muri de la cei ce trăiesc. Este mai uşor a scoate cu un ac un munte cu rădăcina lui cu tot decât a scoate din inima oamenilor păcatul lăcomiei şi al prea marei iubiri de sine. Să ai cap rece şi inimă caldă. În urechea mâţei şoarecul nu face cuib" (ianuarie).

„Isteţimea minţii fără bunătate de inimă e ca albina fără miere. Omul e ca ţigara. În copilărie îl învălesc ca pe o ţigară, doară cu deosebirea că ţigara o scoatem din lădiţă când vrem să o folosim, iar pre om îl aşezăm în sicriu după ce a fost folosit. Sfârşitul însă li e acelaş[i]: cenuşă se alege din amândoi" (februarie).

„Pe copil îl înşeli cu jucării, pe cel vârstnic cu vorbe. Înainte de ce pleci la răsboi, roagă-te o dată lui Dumnezeu; înainte de ce pleci pe mare, roagă-te de două ori, eară înainte de te însori, roagă-te de trei ori. Carieră îşi fac unii prin linguşiri, alţii înjurând tot ce este cinstit şi muncitor" (martie).

„Copilul mic învaţă cum să pronunţe cuvintele, copilul mai măricel învaţă cum să vorbească, junele învaţă a fi bun vorbitor, omul crescut învaţă cum să tacă. Viaţa asta-i bun pierdut, de n-o trăieşti cum ai fi vrut. Oamenii mari au totdeauna nevoie de unii mai mici decât ei, ca să-i poată înălţa" (aprilie).

„Omul, în loc să-şi îndrepte păcatele sale, caută să pedepsească greşelele altora. Dacă vrei să mănânci caş la stână, trebu[i]e să legi prietenie măcar cu un câne. Pleava vântul o rădică, dar peatra o lasă; sufle vântul cât de tare, [dacă] eşti peatră, ce-ţi pasă?" (mai).

„Decât să-ţi strici cheful cu gândul la supărări trecute, mai bine nu gândi la nimic. Bucuria împărţită-i bucurie îndoită, ear [iar] durerea împărţită e durere jumătate. Omida crede că curechiul Dumnezeu numai pentru dânsa l-au făcut. Stelele nopţii în zădar lucesc pentru acela care cu dor aşteaptă lumina zilei" (iunie).

„Trei lucruri să nu-ţi areţi: mintea înaintea prostului, bogăţia înaintea săracului şi bucuria înaintea celui ce plânge. E bine să fii totdeauna cu ochii în patru, dară nu-i bine să vezi toate. Limba femeii e sabia ei şi ea n-o lasă nicicând să ruginească" (iulie).

„Dacă vrei să încerci aurul, dă-l pe piatră; dacă vrei să-l preţuieşti pe un om, lasă-l să vorbească. Adeseori limba taie capul. Când suferi de o durere ce nu poate fi alinată, mergi de alină la alţii durerile cari pot fi alinate. Mai bine cu un om harnic la pagubă decât cu un leneş la căştig" (august).

„Judecă-l pre om după faptă, nu fapta după om. Nu ocoli adevărul, ci aibi bărbăţia de a-l cuprinde în întregime, oricât de aspru ţi s-ar părea. Sufletul poporului tră[i]eşte în limba sa. Unde aurul vorbeşte, orice limbă amuţeşte. Dintr-o muncă cât de mică, dacă nu curge, tot pică" (septembrie).

„Omul cuminte şi harnic totdeauna are praznic, eară leneşul şi prostul remân şi de Paşti cu postul. O meserie plăteşte cât o moşie. Dacă nu ştii să văpseşti, nu te pune să mânjeşti. Cu dragoste[a] îţi trece repede timpul şi cu timpul îşi trece repede şi dragostea. Hoţul, nebunul şi beţivul sunt fraţi" (octombrie).

„Mulţi oameni trăiesc numai cu mintea [pe] care nu au pierdut-o alţii. Fudulul are doi tovarăşi: prostia şi sărăcia. Tâlhariul păcătu[i]eşte o dată, dar şi păgubaşul până-l află păcătu[i]eşte de o sută de ori. Două feliuri de oameni sunt aroganţi pe lume: [un] slujbaş mic şi un prost mare. Găina pentru un ou face atâta sgomot, încât o aude vulpea" (noiembrie).

„Două inimi se înţeleg mai bine decât două capete. În sat cu câni nu umbla fără botă. Nici făclia adevărului nu arde fără fum. Prostia se bagă înainte ca să fie văzută, înţelepciunea stă îndărăt ca să vadă. Fala mare traistă n-are. Omului cuminte îi spui o vorbă şi el pricepe zece; prostului îi spui zece şi el tot nu price[pe] niciuna" (decembrie).

Şi alte tomuri ale „Călindariului poporului bucovinean" (1909, 1911, 1912 şi 1913) apar cu maxime, cugetări, zicători şi proverbe la sfârşitul tabelelor din calendarul lunilor anului.

Calendarul iudeilor, p. 32.

Ziua Paştilor pentru anii 1910-1950, p. 32.

Răsăritul şi apusul Soarelui şi lungimea zilei, p. 33-34.

Cât timp poartă [sarcina] animalele de casă, p. 34.

Poşta şi telegraful, p. 34-37.

Măsurile, p. 37.

Tabela procentelor, p. 38-39.

Numele de botez şi patronul zilei, p. 40-42 (numele de botez, în ordine alfabetică).

Scala timbrelor, p. 43.

Regatele şi regenţii europeni, p. 44-46.

Scala birului de pe venitul personal, p. 47.

Tabela monetelor, p. 47.

Târgurile (bâlciurile) din Bucovina, p. 48.

Partea literară. Pagină cu frontispiciu, împodobit cu motive florale, p. 49.

T. B., preot, *Îndegetări la creşterea copiilor*, p. 49-60. Din acest articol de îndrumare, transcriem un fragment: „Copăcelul mic leagă-l cu inimă şi cu pricepere de un par tare, îndoaie-i crenguţele ca să crească frumuşel, dacă-i de lipsă, rătează-le cât crezi că e bine şi, pe lângă bucuria că ai crescut un copac

sănătoas şi frumos, vei avea şi nădejdea că odinioară [vreodată, cândva] te vei putea odichni la umbra lui, fără să fii lovit de nişte crengi rău crescute" (p. 60).

Alexandru Ţintariu, *Cea dintâi servitoare.* Comedie într-un act, p. 60-75.

Cântece poporale. Culese de C. Urechie, Volovăţ, p. 76-79.

C. Urechie, *De ce-i bradul pururea verde.* Legendă, p. 82-83.

Sandu Bujor, *Scrisoare mamei*, versuri, p. 84.

Noaptea până-n zori, colindă, p. 84.

Consiliul cultural al Ţării în Ducatul Bucovina, articol nesemnat, p. 85-93 (scop, structură organizatorică, subvenţiuni).

Sfaturi economice, p. 94-101 (acestea sunt ilustrate cu câteva planşe: *Buhai de rasa Simmenthal de 1 ½ ani a[l] gospodarului Vasile a lui Toader Pădure din Ciudei*, p. 97; *Buhai de rasa Berner* de *1 ½ ani a[l] gospodarului Matei Lang din Bouri*, p. 99; *Colecţiune de viţele de rasa Berner de la premiarea vitelor cornute în Gura Humorului*, p. 101).

Moşul [Nicolae Petra-Petrescu], *Dorinţele bogatului şi dorinţele săracului*, poveste, p. 102-105.

Buhai de rasa Pinzgauer de 1 ½ ani al gospodarilor Tomaşevschi şi Zvolinschi din Câmpulung, reproducere după o fotografie, p. 103.

Glume, p. 106-110.

Gâcituri, p. 111.

Sfaturi, p. 111-112.

Mersul trenurilor, p. 113-115.

File cu „anunciuri" şi reclame (14).

Coperta a III-a. Reclamă.

Coperta a IV-a. Reclamă. Jos, în colţul din stânga, preţul: 150 lei.

III. 5. „Calendarul copiilor pe anul 1913"

„Calendarul copiilor pe anul 1913", Cernăuţi, Editura Societăţii „Dacia", 1913, 32 p.

Format: 12,5x17 cm.

Coperta I, broşată, de culoare gri. Chenar dublu. La exterior, chenar cu motive geometrice, cercuri concentrice, cel de la mijloc umplut. Spre interior, chenar din două linii, una mai groasă spre exterior şi cealaltă subţire, spre interior. Sus, frontispiciu cu inscripţia *Biblioteca poporală „Dacia"*, încadrată de două dreptunghiuri mai mari, cu marginile formate din cercuri alăturate, şi două pătrate cu chenar dublu şi miezul plin încadrând cuvântul *„Dacia"*.

La mijloc, titlul, cu vignete stilizate artistic, încadrând anul calendaristic, precedat de numărul calendarului în cadrul acestei colecţii: 8. Dedesubt, preţul: 10 bani, iar jos, celelalte date tehnice: Suceava, 1913, Tipografia Societăţii „Şcoala română", Editura „Daciei".

Coperta a II-a, reclamă, în chenar: „Cea mai frumoasă gazetă pentru şcolari harnici şi ascultători este «Fluieraşul». E plin de cântece, poveşti şi icoane drăguţe. Treizeci de şcolari vor pune câte zece bani la un loc, îi vor da suma strânsă d-lui învăţător şi-l vor ruga să li-o comande d[e la] Bucureşti, Strada Oţetari, Nr. 6".

Coperta interioară, de culoare bej, fără chenar, având aceleaşi date. Sus: Biblioteca poporală „Dacia", sub care se află imprimate două linii. La mijloc, Nr. 8, „Calendarul copiilor pe anul 1913". Anul calendaristic, încadrat într-un cerc. Mai jos: Preţul 10 bani.

În partea de jos a copertei interioare: Cernăuţi, 1913, Editura Societăţii „Dacia", Tipogr[afia] Soc[ietăţii] „Şcoala română" Suceava.

Dragi şcolari, notă redacţională, p. 2. Transcriem integral textul notei:

„Am tipărit pentru voi al cincilea calendar. Ni-am dat toată silinţa ca să-l facem cât se poate de frumos şi folositor şi credem că-l veţi citi cu ace[e]aşi plăcere cum le-aţi citit şi pe celelalte.

În schimb, cerem de la voi ca să fiţi cuminţi, harnici, ascultători şi supuşi părinţilor şi învăţătorilor voştri. De tineri, să învăţaţi cum aveţi să trăiţi, căci noi, românii, nu avem alţi prieteni şi alt sprijin decât numai puterile noastre.

Strămoşii şi răstrămoşii noştri s-au luptat şi s-au apărat cu ghioaga. Noi trebuie să ne apărăm şi să luptăm cu mintea şi cu învăţătura [pe] care o căpătăm numai din şcoală şi din cărţi. Fiţi deci ascultători şi silitori şi noi vă făgăduim că vom mai scrie şi altăcele pentru voi".

Sub nota redacţională, alte două note, dintre care cea dintâi reprezintă un îndemn la culegerea de folclor:

„Rugăm pe şcolarii şi şcolăriţele de la sate ca să ni trimită şi de acuma înainte cântece, poveşti, cimilituri, strigături, vrăji şi altele, scriindu-le întocmai după cum le aud".

Şi cea de a doua notă este interesantă: „Societatea noastră a scos sub nr. 4 şi 5 din Biblioteca «Dacia» o cărticică prea frumoasă cu trei poveşti, două cântece foarte frumoase şi chipurile lui Mihail Eminescu şi a[l] povestitorului Ioan Creangă, care costă 20 [de] bani. Adresa noastră: Societatea studenţească «Dacia» în Cernăuţi, Palatul Naţional".

Calendarul pe stil vechi şi pe stil nou, p. 3-14 (pagini nenumerotate). Fără file albe sau tipizate, intercalate, pentru însemnări.

[Andrei Bârseanu], *Steagul nostru*, versuri, p. 15. De aici, paginile sunt numerotate. Poezia circulă în toate provinciile istorice româneşti şi are succes, mai ales prin intermediul manualelor şcolare. Mai târziu, textul este parţial modificat, iar mesajul distorsionat, ca în ultimele decenii ale perioadei comuniste. Îl reproducem integral în forma originală, pe care o dă şi acest calendar bucovinean:

„Pe-al nostru steag e scris unire, / Unire-n cuget şi-n simţiri / Şi sub măreaţa lui umbrire / Vom înfrunta orice loviri. // Acela-n luptă grea se se teme / ce însuşi e rătăcitor, / Iar noi uniţi în orice vreme / Vom fi, vom fi învingători. // Am înarmat a noastră mână / Ca să păzim un scump pământ; / Dreptatea e a lui stăpână / Iar domn e adevărul sfânt. // Şi-n cartea veşniciei scrie / Că ţări şi neamuri vor p[i]eri, / Iar scumpa nostră românime / Etern, etern va înflori".

Şt. O. Iosif, *Cântec de leagăn*, versuri, p. 16. Şi acest text se bucură de o largă circulaţie în spaţiul lumii româneşti: „Hai odor, hai, păsărică, / Dormi frumos, dormi fără frică, / Să te-alinte / Moş cuminte / Şi să-ţi cânte-ncetinel: / «Mugur, mugur, mugurel!» / Îngeri vin tiptil, alene, / Să te mângâie pe gene / Şi îţi leagă-n / Dulce leagăn / Trupuşorul tău de crin, / Ca să dormi uşor şi lin. / Ce tresari?... Nu-i nime, nime.../ Linişte-i şi-ntunecime... / Doar zefirul, / Musafirul / Cel şăgalnic şi pribeag / A trecut pe lângă prag. / Şi-a trimis o gâză mică / Să-ţi aduc-o scrisorică / Şi să-ţi spună / Noapte bună, / Că şi el sătul de drum / Merge să se culce-acum".

Cetatea Hotinul, reproducere după o fotografie, însoţită de un scurt text lămuritor, p. 17.

Ce trebu[i]e să ştie fiecare din voi, dragilor, despre neamul românesc, text nesemnat, p. 18. Îl reproducem integral, deoarece reprezintă, sugestiv, mesajul de un înalt civism al tipăriturii:

„Mândrie adevărată să-ţi stăpânească inima, dacă eşti român, căci mare şi puternic e neamul românesc, din care faci parte, mii de mii de oameni rostesc scumpul tău grai, răspândit peste mări şi ţări.

Oamenii mari îşi trag obârşia din poporul tău, slăvit de mulţi cântăreţi şi scriitori, căci cea mai frumoasă şi bogată comoară din lume e graiul românesc, dulce la rostire şi plin de adâncime şi înţelepciune la gândire. Neamul românesc a clădit împărăţii, pe cari le-a apărat cu vitejia şi sângele lui.

Iubeşte-ţi până la moarte poporul românesc cu toată căldura inimii tale gingaşe şi nevinovate şi îndrăgeşte-ţi graiul tău, pe care să-l străju[i]eşti ca pe sufletul tău; numai astfel vei putea să fii odraslă credincioasă neamului tău până la moarte.

Păstrează-ţi cu dragoste datinele, obiceiurile şi portul neamului tău, precum ţi-au fost lăsate drept moştenire de la strămoşii tăi.

Fă să răsune codrii şi câmpiile ţării tale de doinele şi cântecele străbune.

Fii credincios, iubitor de adevăr şi dreptate, harnic şi de treabă, scump şi isteţ la vorbă, curat şi cinstit la faptă.

Aşa trebu[i]e să fie fiecare român vrednic de numele ce-l poartă, căci frumos nume are".

Bucovina, *Povestea unei păsăruici*, proză, p. 18-19.

G. Coşbuc, *Cântec*, versuri, p. 20. Text antologic, îndrăgit din generaţie în generaţie de români, circulând mai ales în familie şi şcoala primară. În provincii, precum Bucovina, a avut un rol multiplu, oferindu-le românilor, în primul rând, un text-model pentru cultivarea limbii materne:

„A venit un lup din crâng / Şi-alerga prin sat să fure / Şi să ducă în pădure / Pe copii[i] cari plâng. / Şi-a venit la noi la poartă / Şi-am [i]eşit eu c-o nuia: / «Lup flămând, cu trei cojoace, / Hai la maica să te joace!» / Eu chemam pe lup încoace, / El fugea-ncotro vedea. / Ieri, pe drum, un om sărac / Întreba pe la vecine: / «Poartă-se copii[i] bine? / Dacă nu, să-i vâr în sac!» / «Puiul meu e bun şi tace. / Nu ţi-l dau şi du-te-n pace, / Eşti sărac, dar n-am ce-ţi face, / Du-te, du-te!» şi s-a dus. / Şi-a venit un negustor / Plin de bani, cu vâlvă mare. / Cumpăra copii pe care / Nu-i iubeşte mama lor. / Şi-a venit la noi la poartă, / Şi-am [i]eşit şi l-am certat: / «N-ai nici tu, nici împăratul / Bani să-mi cumpere băiatul! / Pleacă-n sat, că-i mare satul, / Pleacă, pleacă!» şi-a plecat".

Şt. Domnişoru, *Viorica*. Legendă, p. 21-26.

Elena Farago, *Cloşca*, versuri, p. 27.

Măi ciobane de la oi, cântec popular, p. 27-28.

Acul albinei, legendă, reprodusă din „Flu[i]eraşul", p. 28.

Bradul, cântec popular, p. 29. Textul este interesant, fiind o variantă, cu circulaţie pe un spaţiu mai larg al lumii româneşti, amintind, între altele, de o cunoscută creaţie a lui Mihai Eminescu şi de un cântec prelucrat admirabil de Iulian Vesper:

„Frunză verde de cicoare, / Bradule, ce plângi cu jale, / ce te legeni aşa tare, / Făr de ploaie, făr de vânt / Cu crengile la pământ? // De ce nu m-aş legăna, / Dacă-mi vine veste rea! / Mie veste mi-a venit / Că-ntre ei s-au sfătuit / Trei meşteri cu trei topoare / La pământ să mă doboare, / Să mă facă scânduri lungi, / Scânduri lungi / În patru dungi, / Uşuliţe / La temniţe, / Şi zăvoare la-nchisoare. // Să mă ducă la loc rău, / Unde n-oi putea sta eu / De plânsul surorilor, / De bocetul maicelor, / De jalea voinicilor, / De dorul copiilor".

Ţiganul vânător, anecdotă, reprodusă din „Flu[i]eraşul", p. 30.

Elena Farago, *Sfatul degetelor*, versuri, p. 30-31.

Baba Floarea, dialog umoristic, reprodus din „Flu[i]eraşul", p. 31-32.

Reclamă pentru Librăria „Şcoala română" din Suceava şi Biblioteca poporală religioasă, cuprinzând vieţi ale sfinţilor p. 32.

Coperta a III-a, reclamă pentru „fruntaşii meseriaşilor din Cernăuţi": Alexandru Ursu (frizer), Iordachi Teodorovici (cizmar), Ştefan Voitco (legător artist de cărţi) şi George Vârtan (croitor academic). Aceştia – precizează redactorul calendarului – „sunt bărbaţi cari au cutrierat lumea şi au deprins meşteşugul lor frumos din ţările străine pe cari le-au colindat. Toţi românii sunt rugaţi să-i sprijinească din inimă. Părinţii cari vreu să-şi de[i]e copii[i] la vreo meserie să se îndrepte la ei după sfaturi. Iubiţi pe aceşti stâlpi ai neamului nostru de aici şi cinstiţi-i cu fapta şi faţa voastră!".

Coperta a IV-a, cu chenar realizat din trei linii. Reclamă pentru „Foaia poporului", „prima gazetă românească ilustrată din Bucovina": „Cea mai bună şi mai răspândită gazetă pentru neamul românesc din Bucovina e «Foaia poporului». Atât norodul de la ţară, cât şi lumea intelectuală de la târguri află în ea cele mai bune informaţiuni şi ştiri din lumea mare. De la o vreme încoace

aduce «Foaia poporului» cititorilor ei ilustraţiuni actuale şi interesante, devenind astfel prima gazetă românească ilustrată din Bucovina. Fiind «Foaia poporului» unica gazetă pricepută şi citită cu dragoste de plugarii noştri, e dătoria fiecărui român să o răspândiască pretutindeni prin îndemnuri şi sfaturi la abonarea ei. Gazeta «Foaia poporului» costă pentru gospodari numai 6 cor. pe an. Redacţia şi administraţia se află în Strada Dominicului, Nr. 16 A". Sub chenar, în partea stângă a paginii, cu cerneală albastră şi în chenar cu creion roşu: Lei 1,60.

III. 6. „Calendarul societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914"

„Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina pe anul 1914", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1914, 176 p.

De format 14×21 cm, este editat de Comitetul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina şi întocmit de Ion Nistor.

Partea calendaristică

Calendar ortodox şi ebraic, astronomie şi meteorologie, poştă, măsuri, timbru, p. 3-41.

Cât poartă animalele de casă, p. 34.

Regatele şi regenţii europeni, p. 42-44.

Cronica anului [bisericesc] (1 septembrie 1912-1 septembrie 1913), p. 49-55.

Partea literară

Din istoria calendarului nostru, studiu, semnat de I. Nistor, p. 56-64 (studiu este de importanţă documentară de netăgăduit şi astăzi: „Calendarul trece cu drept cuvânt de cea mai veche şi mai respândită publicaţiune periodică românească în Bucovina. El înlocuia înainte vreme gazetele şi revistele de astăzi, despre care nici nu se pomenia încă pe atunci. Pe lângă partea calendaristică, alcătuitorii calendarului grijiau şi de una literară, pe care în limbagiul acelor vremuri o numiau «alegate de petrecere». În ele ni s-au păstrat cele mai vechi încercări literare ale românilor bucovineni. Aceste încercări împrumută calendarelor noastre vechi o netăgăduită însemnătate literar-istorică. Înainte de anul 1848, care va remânea pururi un însemnat stâlp de hotar în desvoltarea noastră culturală, calendarul oferia cărturarilor noştri singurul prilej de a se încerca pe terenul literar. Din încercările lor vedem cât de subţire era pe atunci bruma culturii româneşti în Bucovina. Şi nici nu e mirare dacă ni dăm sama că şi aceasta se nutria mai mult din amintirile trecutului decât din imboldul primit în şcoalele din ţară, în care stăpânia nu numai limba străină, ci şi un spirit neprielnic pentru năzuinţele noastre naţionale şi culturale", p. 56).

În tradiţia calendaristicii româneşti din Bucovina, întemeiată de Vasile Ţintilă, la 1811, calendarul continuă, „într-un veşmânt nou şi primenit",

„Calendarul poporului bucovinean", care „apune [...] în al 26-lea an al apariţiei sale (1888-1913), propunându-şi să fie „expresia solidarităţii noastre naţionale".

Precizările îngrijitorului din finalul studiului său introductiv se referă la formatul periodicului, filosofia discursului adoptat, publicul-ţintă, rostul său instructiv-educativ („luminarea minţii", „încălzirea sufletelor" şi „îmblânzirea moravurilor") şi deschiderea către „îmbogăţirea calendarului pe anul viitor", prin atragerea de noi colaborări:

„Călăuziţi de cele mai bune şi mai frumoase intenţiuni, trimitem calendarul acesta ca dar de Anul Nou în casa fiecărui cărturar român din Bucovina, ca să-i remână în cursul anului întreg sfătuitor bun şi cu priinţă în toate împrejurările şi nevoile vieţii. Pentru orele sale de recreaţie am întocmit şi o parte literară, în care am primit numai ceea ce, după socotinţa noastră, ar putea contribui la luminarea minţii şi la edificarea sufletească. Pe lângă sfaturi şi îndemnuri pentru cei ce au nevoie de ele, aducem şi bucăţi alese, în versuri şi în proză, reproduceri şi lucrări originale, toate izvorâte din gândul bun şi din sufletul fruntaşilor gândirii şi simţirii româneşti. Totodată am atins şi toate chestiunile de actualitate de la noi din Bucovina, precum sunt chestia bisericească şi cea şcolară. De curând s-a ivit şi la fraţii de peste munţi o chestiune bisericească, de care ţinem sama în calendar.

Calendarul acesta e menit atât pentru popor cât şi pentru intelectuali, tinde deci să devie un simbol de unire şi înfrăţire sufletească între toate păturile neamului românesc din Bucovina. Drept aceea, am întocmit partea literară astfel ca fiecare cetitor să găsească în ea ceva după gustul şi înclinaţiunile sale. Prin ilustraţiuni de tot felul am căutat să înviosăm textul şi să înfăţişăm persoane şi lucruri demne de a fi cuprinse cu căldură în sufletul nostru. Într-o *Cronică* largă şi cuprinzătoare am înşirat ca mărgelele pe aţă, zi de zi, întâmplările cele mai însemnate de peste an, întrucât ni-a putut servi memoria şi întrucât le-am găsit amintite în jurnale. La întocmirea *Cronicei* am avut, în prima linie, în vedere neamul românesc de pretutindeni, din Regat, din Transilvania şi Ungaria, din Basarabia şi de peste Dunăre, dând astfel expresie solidarităţii noastre naţionale. Din motive lesne de înţeles, la noi în Bucovina am accentuat mai mult manifestaţiunile culturale. [...]

Scriitorul acestor rânduri, care a primit de la Comitetul Societăţii însărcinarea onorifică de a întocmi acest calendar, îşi dă bine sama despre neajunsurile acestei publicaţiuni. Timpul cel scurt care ni-a stat la îndemână - hotărârea de a eda calendarul s-a luat abia în luma mai - nu ni-a îngăduit să facem pregătiri mari. Să nădăjduim însă că scăderile şi neajunsurile din anul acesta vor putea fi umplute la anul viitor. Spre acest scop ne adresăm chiar de pe acum cătră toţi cărturarii români din ţară cu rugămintea de a contribui cu roadele gândirii, simţirii şi experienţei lor la înzestrarea şi îmbogăţirea calendarului pe anul viitor. Colaborarea aceasta va fi de nună samă prinosul cel mai curat şi fără de prihană, pe care intelectualii români îl pot aduce spre luminarea minţii, spre încălzirea sufletelor şi spre îmblânzirea moravurilor fraţilor săi remaşi acasă la plug şi la coasă, în întunicimea neştiinţii, în rătăcirile superstiţiei şi în scârba deprinderilor rele.

În sfârşit, ţin să amintesc că venitul din desfacerea acestui calendar este menit pentru susţinerea şcoalelor particulare româneşti din comunele inundate de puhoiul ucrainismului. Prin urmare, fiecare român care cumpără acest calendar, pe lângă foloasele intelectuale ce le poate trage din el, mai săvârşeşte şi o faptă bună,

contribuind cu obolul său la mântuirea fraţilor noştri, cari sunt în primejdie de a-şi pierde limba şi sufletul" (p. 63-64).

Povestea unei vânători de urs. Amintire din munţii Bucovinei, proză de T. V. Stefanelli, p. 65-69 („Începusem abia activitatea mea de judecător în Câmpulung şi-mi plăceau foarte mult muntenii şi felul lor de a se purta, de a sta de vorbă şi de a petrece. De aceea căutam adese societatea lor şi-i cecetam la nunţi şi la botejuni, însemnându-mi cu luare aminte datinele şi obiceiurile lor frumoase. Adesea puneam la cale câţiva flăcăi să facă undeva o clacă, spuindu-le că eu voi plăti lăutarii şi un polobocel de bere, şi claca era făcută, iar eu ascultam atunci poveştile, glumele şi cântecele lor şi pe urmă priviam cu drag la minunatele danţuri ce se desfăşurau înaintea ochilor mei. Astfel aveam cunoştinţă şi cu tineri şi cu bătrâni, şi cu multă plăcere stăteam de vorbă cu ei, dar mai ales cu Vasile Flocea, care era un muntean sdravăn, cuminte şi bun de gură, de picior şi de păhar. Era totdeauna vesel, cu gluma pe buze şi cu povestea de-ndemână, de aceea câmpulungenii îi ziceau şi traista cu minciuni. Locuia la poalele Rarăului şi era vânător vestit", p. 65).

Cugetări, semnate de A. Vlahuţă, p. 69 („Când linguşitorul e om de talent, fapta lui de înjosire e nespus de urâcioasă. Închipuiţi-vă un bogătaş care-ar fura codrul de pâine din traista unui biet cerşetor").

Sămănătorul, versuri de A. Vlahuţă, p. 70 (textul sonetului, ilustrând poetic, în decembrie 1901, sămănătorismul, cunoaşte o largă răspândire, fiind reprodus în periodice şi în manualele şcolare pentru învăţământul secundar: „Păşeşte-n ţarină sămănătorul / Şi-n brazda neagră, umedă de rouă, / Aruncă-ntr-un noroc viaţa nouă, / Pe care va lega-o viitorul. // Sunând grăunţele pe bulgări plouă: / Speranţa, dragostea lui sfântă, dorul / De-a-mbelşuga cu munca lui ogorul, / Le samănă cu mânile-amândouă. // Trudeşte, făcătorule de bine, / Veni-vor, roiuri, alţii după tine, / Şi vor culege rodul bogăţiei. // Tu fii soldatul jertfei mari, depline: / Ca dintr-un bob să odrăslească mia, / Cu sângele tău cald stropeşte glia!") .

Sfânta muncă, versuri de A. Vlahuţă, p. 70 („Sfânta muncă e aceea / Ce resplată în ea-şi găseşte. / De-nţelegi tu asta – cheia / Fericirii tale-o ţii. // Urgisit de toţi să fii, / Tu de-a pururea iubeşte, / Iar, ca să rămâi în pace, / Nimic lumii să nu-i cei – / Binele te-nvaţ-a-l face / Ca albina mierea ei").

A[lexandru] Vlahuţă, reproducere după o fotografie din epocă, p. 71 (reproducere pe întreaga pagină).

Îngerul românului, poveste, reproducere după C. Rădulescu-Codin, *Poveşti şi legende din popor*, vol. XVI, editat de Academia Română, p. 72-76 (naraţiunea ilustrează „cât poate fapta bună" / urmările faptei bune în viaţă).

Vărsatul (variola) şi vaccinarea, traducere de Emilian Popescu, p. 76-80.

De ce nu a făcut Hristos recurs...?, snoavă, p. 80.

Altă vreme, versuri, de Nicu Dracinschi, p. 81 (ca şi în alte cazuri din literatura calendaristică a epocii, nu realizarea estetică impune întotdeauna

textul, ci mesajul, ca în fragmentul pe care îl reproducem din acest text: „Ruşinea c-am plecat grumazul, / că ni s-a pălmuit obrazul / de oameni, semeni nouă, / vom şterge-o, ca să nu mai fie / de-acum nici urmă de robie / în vremea noastră nouă. // Şi întocmiri de altădată, / ce-n neştiinţă-ntunecată / isvorul şi-l luară, / în faţa razelor de soare, / în adâncimi pătrunzătoare, / topite au să piară").

Povestea descălecatului, povestire de Mihail Sadoveanu, p. 81-84. Textul ilustrează orientarea semănătoristă a calendarului:

„Şi-au făcut nepoţii baciului sate, şi-au învăţat de la Dumnezeu cum să tragă brazda. Şi-a înflorit, oameni buni, o ţară cum nu ştiţi voi... Au apucat-o strămoşii noştri în vremuri vechi...

O ţară ca o grădină... Când se plictisea Domnul în cer, venia aici, la noi, să se hodinească. Aşa oameni au fost românii noştri odată!...

Acu nu mai este aşa. Au început iar a se sălbătici oamenii la suflete... Hai-hai! spunea bunicu, Dumnezeu să-l ierte, că are să vie vremea să alungaţi şi voi pe Domnul de la poartă, şi-atunci amar va fi, ca şi de neamurile cele păgâne!" (p. 84).

O lacrimă, versuri, de Octavian Goga, p. 84 („De-ar fi să-ţi împărţeşti odată / Tu bogăţiile ce ai, / Din toate darurile tale / Ţi-aş cere-o lacrimă să-mi dai. // Mi-ai da atunci un strop de suflet / Ce din adâncuri îmi resare, / Căci numai din adâncul mării / Se pescuiesc mărgăritare...").

Legea din bătrâni, text semnat de George Coşbuc, p. 85-87:

„Cuvântul nostru «legea din bătrâni» cuprinde toată mulţimea aceea de lucruri cari deosebesc pe un popor de altul şi-l fac să fie aşa cum este şi nu altfel. Cuvântul e frumos, căci într-adevăr lege sfântă este tot ceea ce ajută la unitatea şi trăinicia unui neam. Alte popoare au alte cuvinte pentru acest lucru, numai noi, românii, ne-am obicinuit să-i zicem lege.

Cel dintâi lucru pe care îl cuprinde legea din bătrâni este religia neamului. Românii sunt de religie creştină ortodoxă, şi din partea asta ar fi de-o lege cu ruşii, cu grecii, cu sârbii şi cu bulgarii. Dar nu sunt. [...] Biserica românească n-a fost niciodată şi nu este biserică rusească ori grecească. ci curat biserica legii româneşti şi să dea Dumnezeu aşa să rămâie cât o fi pământul. [...]

În «legea din bătrâni» e cuprinsă apoi firea şi obiceiurile unui popor. [...]

Dar «legea din bătrâni» cuprinde în sine un lucru cu mult mai mare decât toate acestea: limba. Ea, mai ales, deosebeşte pe un popor de altul. [...] Limba e cea mai puternică legătură a unui neam. Ea e sufletul neamului, e firea şi fiinţa lui. Aceleaşi vorbe nasc în noi aceleaşi gânduri. Iar toţi câţi au aceleaşi gânduri, orişicum se numesc ele: aspiraţiuni naţionale, idealuri, năzuinţe, merg pe aceeaş[i] cărare, biru[i]esc aceleaşi piedici şi au aceiaşi duşmani: ei fac un neam, unul şi nedespărţit. [...] Limba e, la urma urmelor, «legea din bătrâni» a unui neam, căci prin ea trăieşte neamul. Religia şi limba se sprijinesc una pe alta: religia trăieşte prin limbă, căci vai de neamul care e silit să se închine într-o limbă pe care n-o pricepe, iar limba trăieşte prin religie, căci dacă ar şi începe limba unui neam să piară, câtă vreme va trăi în biserică şi în cărţile ei, ea nu poate să se stingă. Asta o ştim noi, românii, mai bine...".

Doina, versuri de Octavian Goga, p. 87 (ceste versuri, prin marea lor forţă modelatoare, vor fi reprezentat o lectură predilectă în lumea românească a epocii: „O doină plânge sus pe culme, / Din fluier unde limpezi cad, / Şi legănate lin s-afundă / În pacea codrilor de brad... // Cântare, meşteră cântare, / Te stingi acum încet-încet, / Şi-adormi pierdută-n tremurarea / Oftării blânde din brădet... // Mi-ai picurat un strop în suflet / Din taina vremii de demult, / Şi plânsul veacurilor moarte / Mă înfioară când te-ascult... // Cum te-ai topit acum în noapte, / Eu stau cu inima la sfat: / În care brad, de care creangă / Plânsoarea ta s-a aninat? // Şi cât vei mai trăi acolo, / Tu soră pururea cu noi, / Când va fi mort de mult ciobanul / Şi moartă turma lui de oi?... // Târziu, odată, cine ştie?... / Trecând pe-aici un călător, / Te va culege dintr-o floare, / De dup-o aripă de nor... // Te-a coborî în largul văii, / Şi-o lume te va asculta, / Şi-o lume-ntreagă va începe / Să plângă cu durerea ta...").

Condiţiunile unei cambii, material semnat de dr. M. Hacman, p. 88-94.

Microbii pe banii ce-i întrebuinţăm, p. 94.

Pierderile în războaiele balcanice. 400 000 victime, 6 miliarde cheltuite, material nesemnat, p. 95.

În colţ la cârşma cu trei fete..., versuri de G. Rotică, p. 95.

Glume, p. 96.

Nicolae Grigorescu, articol semnat de N. Iorga, p. 96-100 („Una dintre cele mai mari şi mai curate glorii ale patriei şi neamului, un mare erou modest al artei, un uriaş lucrător, un intim al naturii cu care vorbia de-a dreptul fără învăţător şi tălmaciu, un suflet românesc de o energie şi lumină genială a dispărut. [...] Se va spune că prin voia unei puteri mai mari decât noi s-a dat în el acestei ţeri, acestui neam întreg, omul care să le înţeleagă în toată adâncimea şi nevinovăţia, în toată mândria şi duioşia, în toată frumuseţea şi simplicitatea, în toată castitatea şi poesia lor. El a ajuns astfel cel mai mare poet prin colori al românimii adevărate, al vieţii tărăneşti, al idilei păstoreşti milenare. Raza ce-i căzuse pe fruntea înaltă, inspirându-l pe viaţă, raza ace[e]a i-a luminat până în ultima clipă de lucru, i-a luminat cu aureolă de ideal pe cei mulţi, săraci şi nevinovaţi ai acestei naţii, cu cari toţi s-a[u] unit una şi al căror măreţ înălţător prin artă a fost").

Nicolae Grigorescu, reproducere după o fotografie a artistului, p. 97.

Ciobănaşul, reproducere după cunoscutul tablou al pictorului român, p. 99.

Episcopia greco-catolică maghiară de Haidudorog, articol semnat de dr. Silviu Dragomir, p. 100-102.

Plosca, versuri de V. Huţan, p. 102.

Cusuturile româneşti din Bucovina, articol nesemnat, p. 103-104 (preocuparea Societăţii „Doamnelor române" pentru industria casnică şi activitatea învăţătoarei Eugenia Alexandrovici din Vicovu de Jos pentru introducerea cusăturilor naţionale româneşti în activităţile şcolare şi pentru tipărirea unui album cu „motive curat româneşti": „Munca ţărancelor din Vicovu de Jos şi

împrejurime a atras asupra sa şi atenţiunea guvernului ţerii. Preşedintele ţerii, domnul conte de Meran, arată mult interes pentru aceste îndeletniciri şi doreşte ca ţărancele noastre să se ocupe mai mult cu industria casnică şi să scape astfel de sărăcia care bântuie atât de tare în pătura de jos a poporului nostru").

Ce „zice" poporul românesc, în cântecele sale, despre Cuza-Vodă şi Regele Carol, studiu semnat de Dimitrie Marmeliuc, p. 105-108.

Lupta bisericească din Bucovina, articol semnat de I. Nufăr, preluat din „Românismul", 1913, p. 109-112.

Nocturnă, versuri de P. Cerna, p. 112 („La casele cu brazi în poartă / Zăvoru-i tras, ograda moartă. / O candelă-ntr-un colţ clipeşte, / Sporind singurătatea grea... / De-acum şi candela-aţipeşte – / Adormi şi tu, nădejdea mea! // Pe plaiuri, sus, un bucium moare / Şi focurile-s tot mai rare. / Departe-n văi adânci, prin pietre, / Isvorul glăsu[i]eşte-abia... / Dorm toţi în jurul stinsei vetre – / Adormi şi tu, iubirea mea! // În bură de lumină dulce / Coboară luna să se culce. / Tăcerea aripa-şi desface, / Ţinând pământul tot sub ea... / Pământ şi ceruri dorm în pace – / Adormi şi tu, durerea mea!").

Nu vă părăsiţi ţara!, articol semnat de N. Iorga şi preluat din „Neamul românesc pentru popor", p. 113-114.

N. Iorga, reproducere după o fotografie-bust a istoricului, p. 113.

Ce sunt posturile?, articol semnat de N. Iorga şi preluat din „Neamul românesc pentru popor", p. 114-115.

Ce „n-am apucat": zborul omenesc, articol semnat de N. Iorga, preluat din „Neamul românesc pentru popor", p. 115-116:

„Aşa, câte «n-au apucat» oamenii! «N-au apucat» să meargă cu trenul [...].«N-au apucat» în tinereţă să dea ştiri cu telegraful şi să vorbească la depărtare cu telefonul, care e acum mai la toate primăriile, şi iată azi cu astea se leagă şi se mişcă lumea. [...]

Ar fi crezut cineva să poată zbura omul? [...] Şi la asta s-au gândit oamenii şi şi-au ajuns scopul. Din fier şi pânză şi-au făcut aripi mari, care lucrează ca ale unor vulturi uriaşi acolo în naltul cerului.

Şi românii s-au încercat în aceastî frumoasă biruinţă a puterilor lumii. Unul dintre dânşii e feciorul unui sătean din Ardeal, Aurel Vlaicu. [...]

Din asta pot ieşi două învăţături: că nu trebuie să ne mulţămim cu ce «am apucat» de la alţii, ci să lăsăm şi noi urmaşilor noştri lucruri mari, pe care ei să le fi «apucat» de la noi, şi, al doilea, că feciorii deştepţi şi harnici de la sate au şi alta de făcut decât să se îmbulzească la slujbe. Căci prin alte îndeletniciri pot căpăta câştig mai mare şi cinste veşnică".

Glume, p. 117-118.

Numărul românilor din America, documentar întocmit de Ion-Iosif Şchiopul, preluat din „Luceafărul", p. 118-121.

La vilele de vară, versuri de G. Rotică, p. 121.

Lupta pentru şcoală, studiu semnat de G. Micu, p. 122-128 („Poporul român din Bucovina e angajat într-o luptă de existenţă cu neamurile străine ce

s-au furişat pe nesimţite pe pământul strămoşesc şi-au pus stăpânire pe o parte însemnată din moşia strămoşilor, au intrat în biserică şi şcoală şi caută să ne răpească cele mai scumpe odoare ale neamului: limba şi legea. Înverşunată e mai cu samă lupta ce se duce de români pentru şcoala românească". Autorul, care semnează cu pseudonim, probabil George Tofan, prezintă preocuparea românilor din Bucovina pentru „câştigarea de şcoli româneşti" în satele locuite majoritar de ruteni: întocmirea de rapoarte, interpelări în Dieta ţării, înfiinţarea de şcoli particulare în aceste localităţi. Şicanarea învăţătorilor români şi a părinţilor, amenzile şcolare, închiderea şcolilor româneşti şi „prefacerea şcolii româneşti în şcoală rutheană" creează, prin datele şi informaţiile prezentate, imaginea unui „adevărat martiraj", pe care îl suferă „pe terenul şcolar răzeşii şi mazilii din Bucovina").

Cântec, versuri de Şt. O. Iosif, p. 128.

Cugetări, p. 128 (excerptele provin din creaţia lui Eminescu, Iorga şi Carmen Sylva).

† Ieronim Muntean, necrolog, semnat L. M. [probabil Liviu Marian], preluat din „Foaia poporului", 1913, p. 129-132.

Ieronim Muntean, reproducere după o fotografie a profesorului sucevean, p. 131.

Împotriva morţii fără vreme, articol semnat de dr. Vespasian Pauliucu-Burlă, p. 132-134.

Şcoala de Meserii din Câmpulung, reproducere după o fotografie de epocă, p. 134.

Norocul şi mintea, snoavă reprodusă din C. Rădulescu-Codin, *Din viaţa poporului român*, vol. XVII, p. 135-139.

Păstorilor, mila vestiţi! versuri, după *Rettungsjubel* [Bucuria mântuirii], volum de cântece religioase editat de D. H. Dolman, în 1906 (cu o nouă ediţie în 1913), de C. Morariu, p. 139 („Cât de departe de cortul ceresc / Zac cufundaţi în prăpăstii, de vii, / Tineri, bătrâni, şi părinţi, şi copii! / Unde-s păstorii ce mila vestesc? // Fraţi vă sunt, mii de mii, şi ei cerşesc, / Gem plini de sânge şi mai morţi în drum. / Câte nădejdi prefăcute-n scrum! / Unde-s păstorii ce mila vestesc? // N-aveţi simţire? Sunteţi împietriţi? / N-auziţi geamătul îngrozitor? / Toţi înainte, toţi, daţi ajutor... / Iar voi, păstorilor, mila vestiţi!").

Conu Alecu, schiţă, de Ioan Al. Brătescu-Voineşti, reproducere după „Viaţa românească", 1906, p. 140-143.

De ce sună stâlpii de telegraf?, articol nesemnat, reprodus după revista ştiinţifică de popularizare „Natura", p. 143.

Statuia lui Mihail Kogălniceanu, reproducere după o fotografie a monumentului de la Iaşi, p. 144.

Foloasele tovărăşiilor săteşti pentru ţăranul nostru, articol amplu, semnat de dr. Vasile Marcu, p. 145-152. Într-o pedagogie socială coerentă, calendarul aduce în discuţie aici o problemă capitală pentru lumea satelor din Bucovina

vremii. Analiza pe care o face Vasile Marcu, exclusiv cu argumente economice, aduce o altă înţelegere asupra realităţilor (proceselor sociale) din Bucovina şi din Europa Centrală a vremii, despovărată de clişee şi stereotipuri mentale, contraproductive întotdeauna în cercetarea istoriografică:

„Pe la mijlocul veacului trecut s-a înfăptuit în Austria liberarea ţăranului de subt stăpânirea şi tutela proprietăţii mari. Toată lumea vedea în măsura aceasta un viitor strălucit pentru desvoltarea gospodăriilor ţărăneşti. Dar toţi propovăduitorii bunurilor libertăţii acesteia s-au înşelat rău. Libertatea aceasta, făurită şi săvârşită în pripă, a pus ţărănimea neşcolită şi nepregătită, în faţa unei vieţi noue, necunoscute, care cerea de la fiecare om multă muncă şi altă înţelegere pentru nevoile ei. Pentru ca ţărănimea să se fi putut deprinde cu viaţa cea nouă şi să fi putut înfrunta greutăţile începutului, stăpânirea ar fi trebuit s-o ocrotească mai lungă vreme de toate primejdiile ce se iviau acum una după alta. Prin institute bune de credit, de la cari ţăranul ar fi putut împrumuta banii necesari pentru gospodărie cu dobândă ieftină; prin legi, cari pe de o parte ar fi oprit îndatorirea gospodăriilor peste măsură, iar pe de altă parte ar fi hotărât ca unui ţăran, scos la dobă pentru datorii, să nu i se poată vinde casa şi o bucăţică de loc; prin măsuri aspre contra cămătarilor şi contra beţiei; în sfârşit, prin desfiinţarea propinaţiilor s-ar fi făurit un lanţ întreg de măsuri de ocrotire pentru ţăranul liber, care abia acum, ca un copil, trebuia să înveţe rostul vieţii celei nouă. Din toate aceste însă nu s-a făcut nimică şi urmările s-au arătat numaidecât. Trebuinţele de bani i-au adus în sat pe cămătarii cari, în legătura cu crâşma, exploatau neînţelegerea şi nevoile ţăranului. Îndatorirea gospodăriilor creştea mereu, încât, pe scurt, ţăranul liberat de subt stăpânirea proprietăţii şi acum stăpân liber pe un petic de pământ se văzu subt stăpânirea banului străin, care era mai primejdioasă decât stăpânirea de mai-nainte. [...] Aceste trei fapte, liberarea ţăranului în pripă, fără pregătirea necesară şi fără de a-l scuti de primejdiile ce aducea această libertate cu sine, trecerea de la schimbul productelor la târgul cu bani şi concurenţa altor ţeri agricole, mai ales din America, au pricinuit pe o parte îndatorirea fără măsură a gospodăriilor, pe de altă parte sărăcirea ţăranului. [...] Stavilă sărăcirii ţăranilor şi îndatoririi gospodăriilor ar fi putut să puie numai un institut bun de credit, care ar fi dat împrumuturi ieftine la ţărani. Stăpânirea însă nu şi-a bătut capul cu acestea şi nici cârmuitorii ţerii de pe atuncia, comitetul şi dieta ţerii, nu s-au gândit la ajutorarea ţăranilor în felul acesta.

Cam cu 15 ani în urmă, când procesul acesta de sărăcire şi îndatorire ameninţa să doboare ţărănimea noastră, s-a arătat o licărire de nădejde, o nădejde însă, care apela direc la puterile proprii ale ţăranilor. Nevenindu-le nici un ajutor din altă parte, li rămânea ultima scăpare: să se întovărăşească întreolaltă şi să se ajutore din puterile lor proprii, din puterea întovărăşirii lor. [...] Ce a fost mai uşor decât a se introduce astfel de bănci şi pentru ţăranii din Bucovina? Şi, într-adevăr, în câţiva ani s-au înfiinţat în cele mai multe sate din Bucovina bănci săteşti sau, cum se numesc ele la noi, însoţiri sau bănci raiffeisiene".

Concluzia autorului trebuie reţinută şi pentru actualitatea sa: „O condiţiune de căpetenie însă pentru bunul mers al tovărăşiilor săteşti este ca politica să fie scoasă cu desăvârşire din administrarea băncilor săteşti şi de la Centrală. Politica a dărâmat multe până acuma şi, dacă voim ca tovărăşiile noastre săteşti să înflorească pe viitor, atunci trebuie să le ferim de orice

amestec în politică, căci nimeni nu sufere aşa de mult în urma agitaţiunilor politice ca organizaţia economică".

Vestitorii, proză, de Mihail Sadoveanu, p. 152-155.

[*I. L. Caragiale, 1852-1912*], reproducere după o fotografie a scriitorului, p. 156.

A. D. Xenopol, reproducere după fotografia istoricului, p. 157.

Un capitol despre lene şi superstiţie, proză, semnată de G. Coşbuc, p. 158-160 (un admirabil comentariu asupra calendarului popular al săptămânii: „Ce poţi să vorbeşti despre zilele săptămânii? Că sunt şapte şi că le chiamă aşa şi aşa, că într-una nu e bine să torci, într-alta să frământi (tot lucruri femeieşti, săracele femei!), că una te apără de foc, alta de boli, alta de trăsnet. [...] Aşa e cu posnaşele aceste de zile. Ai lucra şi n-ai când!").

Pierderi culturale. P. Cerna, Şt. O. Iosif, Il. Chendi, articol semnat de N. Tcaciuc, p. 161-164 (O suită de medalionae).

[*Şt. O. Iosif*], reproducere după o fotografie a poetului, p. 163.

Nocturnă, versuri, de P. Cerna, p. 165 (reluarea textului de la p. 112!).

În peşteră, versuri, de P. Cerna, p. 163 („De pe tavane-ntunecate, / Tăcute lacrimi cad mereu, / Şi parcă tot sporesc din greu, / Din mari izvoare depărtate. // Şuviţe tainice de apă / Spre peşteri drum de ani străbat, / Întruna se preling şi sapă / Tavanul şubred şi-nnoptat. // Dar după ani de picurare / S-au închegat coloane pline: / Eterna bolţii lăcrimare / În loc s-o surpe, o susţine. // Tot astfel, lacrimi nesecate / În suflete ne-au picurat, / Şi de furtuni nenumărate / Viaţa noastră-a tremurat... // Dar azi, când stau vârtejuri grele / Să ne răpună orice avânt, / Noi trecem fără pas prin ele / Ş-aproape izbucnim în cânt. // Un suflet tânăr ne străbate / Şi ne îndeamnă către cer – / Din suferinţi abia-ndurate / Ne-am făurit armuri fe fier").

† Aurel Vlaicu, necrolog, semnat de dr. Vasile Marcu, p. 166-170 („Şi noi, românii bucovineni, cari am avut fericirea să admirăm sborurile sale năzdrăvane la Cernăuţi, ne-am unit glasurile la jalea neamului întreg; iar icoana lui o vom păstra în inimele noastre curate drept simbol şi imbold în năzuinţele noastre!").

Aurel Vlaicu în aeroplanul său, reproducere după o fotografie a inginerului-inventator, care s-a prăbuşit cu aparatul său la 13 septembrie 1913, lângă Câmpina, p. 167.

Câteva cuvinte privitoare la recenzemântul din urmă, studiu statistic, de T. V. Stefanelli, p. 170-173. Pentru înţelegerea corectă a fenomenelor sociale influenţate de dinamica populaţiei în Bucovina de până la 1918, trebuie reţinut şi acest mic studiu statistic:

„Până la anul 1880, recenzământul popoarelor vieţuitoare în Austria se făcea astfel că naţionalitatea unui individ se stabilia după limba maternă pe care fiecare cap de familie trebuia să o numească comisarului şi care apoi se întroducea într-o anume rubrică cu indicaţiunea: *limba maternă* (*Muttersprache*). De la anul 1880 încoace, însă

nu se mai urmează aşa. Contele Taafe, pe atunci ministru-preşedinte şi de interne, în dorinţa sa de a aduce un serviciu poporului german din Austria şi de a arăta cât de răspândită este limba germană în imperiu, decretează prin o anume lege că de la 1880 înainte, la recenzământ, nu se va mai însemna *limba maternă*, ci *limba de conversaţie*, limba pe care eşti silit să o vorbeşti cu împrejurimea în mijlocul căreia trăieşti şi, astfel, în loc de *Muttersprach* se introduce în rubrica respectivă *Umgangssprache*. Conform cu această lege, capii de familie cari trăiau între străini trebuiau să declare că limba în care se înţeleg, cu împrejurimea lor, este limba ce o vorbesc aceşti străini, iar nu limba lor maternă şi limba pe care ei o vorbeau în familiile lor.

În Bucovina, introducerea acestei legi a avut pentru poporul român urmări dezastr[u]oase şi foarte păgubitoare, căci ea dădea organelor administrative prilejul binevenit de a schimba, a «rectifica» declaraţiunea românului că este român şi a introduce în actul oficial de recenzământ: Umgangssprache, *ruthenisch*, adică limba cu care se înţelege el cu împrejurimea sa mai largă, cea rut[h]eană. Şi cum în Bucovina organele administrative nicând nu au fost prielnice românilor, ci rut[h]enilor, ne putem închipui de ce în recenzămintele oficiale, care se fac tot din zece în zece ani, numărul rut[h]enilor întrece pe cel al românilor. În statistica oficială nu a fost nicicând exact numărul populaţiunii româneşti din Bucovina, căci tendinţa diferitelor guverne centrale şi provinciale a fost totdeauna a reduce numărul românilor în folosul rut[h]enilor protejaţi de aceste guverne". Iată şi concluzia autorului: „O privire numai superficială a acestor cifre ne dovedeşte ce procedură arbitrară faţă de români a fost întrebuinţată de deosebitele recenzăminte, până ce, în sfârşit, în anul 1910 s-au mai trezit românii şi şi-au manifestat cu mai multă energie voinţa lor de a fi trecuţi ca români în listele oficiale, cu toate că şi aceste liste, fiind «rectificate», încă tot nu ne dau adevăratul număr al populaţiunii româneşti, fiind acesta, de fapt, mult mai mare".

Mersul trenurilor, p. 173.

Reclame, pagini nenumerotate [174-176].

„Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina pe anul 1914" are pe copertă o reproducere după lucrarea *Ţărăncuţă* a lui Nicolae Grigorescu, este imprimat în condiţii grafice îngrijite şi este împodobit, pe lângă iconografia menţionată, cu câteva frontispicii şi vignete. Exemplarele pe care noi le-am consultat se găsesc la Biblioteca Academiei Române, din Bucureşti, acesta având cota *P I 3635*, şi la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, *Fond „Leca Morariu"*, sub cota 98, acesta din urmă fiind parţial deteriorat.

III. 7. „Calendarul poporului pe anul ordinar 1915"

„Calendarul poporului pe anul ordinar 1915", Anul I, Suceava, Editura Librăriei „Şcoala română", [1915] 76 p.

Format: 21,5x14 cm.

Copertă I, broşată, de culoare bej, cu chenar construit din motive geometrice: dreptunghiuri şi pătrate, la colţuri, cu diagonale albe şi pline.

Coperta a II-a, cu acelaşi chenar, Este o reclamă pentru Librăria şi Tipografia „Şcoala română” din Suceava.

Coperta interioară, fără chenar.

În partea de jos, imprimat, preţul calendarului: 50 de bani.

Listă cu cărţile din Biblioteca poporală religioasă, edată de Aurelian Tăutu, preot ort. or. în Suceava, p. 2.

Cronologie pe anul 1915, p. 3-5. Între evenimentele reţinute de calendar: 1900 – descoperirea telegrafului fără fir; 1909 – înfiinţarea Societăţii „Casa Naţională” în Suceava.

Anul 1915, previziuni meteorologice, pe anotimpuri, p. 5.

Sărbătorile mobile, posturile, p. 6-7.

Eclipsele în 1915, p. 7.

Regentul anului 1915: Luna, p. 7.

Calendarul vechi (iulian) şi calendarul nou (grigorian), p. 8-30. Numele lunilor apar şi cu denumirea lor populară, sunt pagini tipizate, intercalate între luni, pentru diferite însemnări. Exemplarul găsit de noi, fără însemnări.

Calendarul iudeilor, p. 32.

Ziua Paştilor pentru anii 1915-1950, p. 33.

Răsăritul şi apusul Soarelui şi lungimea zilei, p. 33-34.

Vremea, p. 35. Previziuni meteorologice pe anotimpuri.

Măsurile, p. 35.

Cât timp poartă [sarcina] animalele de casă, p 36.

Scala birului pe venitul personal, p. 36.

Scala timbrelor, p. 37.

Poşta şi telegraful, p. 38-42. Aici, şi câteva secţiuni noi: *Poşta militară (Feldpost)*, p. 41-42; *Informaţiuni despre răniţi*, p. 42; *Informaţiuni despre prizonieri*, p. 42.

Statele şi regenţii europeni, p. 42-46 (România are 138 690 km^2 şi 7 601 664 de locuitori. Capitala ţării, Bucureşti, are 338 109 de locuitori, iar al doilea oraş ca mărime, Iaşi, 76 000 de locuitori).

Partea literară

Văduvele şi orfanii astaşilor căzuţi, p. 46-47.

Cronica anului [bisericesc] 1 septembrie 1913-1 septembrie 1914 st. v., p. 48-56. După „Calendarul «Minervei»”.

Maică, maică, draga mea, versuri, p. 56 („Maică, maică, draga mea! / Eu mă duc, maică, de-acasă, / Nu plânge, ci fii voioasă, / Că, de-o fi ţara pe pace, / Vine vremea, m-oi întoarce. / Şi, de-o fi o răutate, / M-oi trage lâng-o cetate / Ş-oi scrie frumoasă carte, / Carte-n patru cornurele, / Scrisă cu lacrămi de jele”).

Soldat, versuri, p. 56 („Foaie verde măr sălciu, / Drag mi-a fost soldat să fiu / Ca să port calul de frâu, / Şi de frâu, şi de căpăstru, / Să meargă bine-n buestru. / Frunză verde lemn de brad, / Decât slugă la un sat / Mai bine la

împărat, / Să mă chem că sunt soldat, / Cu chivără-mpărătească / Şi cu sabie domnească").

† *Carol I, Regele României*, p. 57-59. Articol nesemnat, ce evidenţiază „înţelepciunea" cu care Carol I „a izbutit să facă din România o ţară monarhică şi dinastică", înălţând „prestigiul său la cel mai înalt grad":

„În faţa pildei strălucite de muncă neobosită întru împlinirea datoriei au amuţit rând pe rând duşmanii şi mulţi din ei au ajuns admiratorii şi aderenţii cei mai convinşi ai domnului străin, dar aşa de român prin faptele sale. Faptele aceste le ştie toată lumea şi ajunge să amintim pe scurt cele mai însemnate: A pus baza activităţii economice prin crearea de căi ferate; a creat aproape din nimic armata românească şi a condus-o la izbândă pe câmpiile Bulgariei, cucerind neatârnarea ţării şi regalitatea; a grijit pentru apărarea ţării prin puternicele fortificaţii din jurul Bucureştilor şi pe Siret; a condus cu energie stătornică şi înţeleaptă politica externă a ţării, orientând-o spre Tripla Alianţă; a grijit de păstrarea şi restaurarea monumentelor istorice; a fost un protector activ al Academiei Române, ale cărei şedinţe le prezida uneori; a dorit să nu se piardă frumosul grai din bătrâni şi comorile graiului poporal şi pentru aceasta a îndrumat publicarea marelui *Dicţionar etimologic al României*, cu cheltuiala sa; a înfiinţat Fundaţiunea Universitară «Carol I» spre binele tinerimii universitare; a grijit de o administraţie model pe Domeniile Coroanei, cu care au ajuns pildă vie şi folositoare pentru întreaga ţară; iar la sfârşit sufletul său străluceşte încă o dată în toată frumuseţa şi duioşia sa în testamentul prin care lasă 12 milioane pentru diferite aşezăminte şi noi fundaţiuni, un dar cu adevărat regal, în faţa căruia s-au închinat şi puţinii duşmani cari îi mai avea" (p. 58).

Em. Grigorovitza, *Comorile Carpaţilor*, p. 60-64.

G. Rotică, *Colindătorii ei*, versuri, p. 65 („Nu-i nicio fereastră-n sat / Obiceiul să nu-l ţină, / Merg copii la colindat / Şi se-ntorc de nu-i lumină. // Numai Tinca n-a aprins / Un opaiţ în rând cu satul; / De trei zile i s-a stins / Şi din vară-i mort bărbatul. // De trei zile-n vatra ei, / Printre crăpături la uşă, / În zadar după scântei / Suflă vântul în cenuşă. // Broboditi sub pălării, / De cu zi s-au dus de-acasă, / Mână-n mână doi copii / Pe la căsi cu plină masă; // Dumnezeului Isus / Preamărire să-i aducă, / Cu colindul gingaş spus / Pentr-un colăcel şi-o nucă. // Singură-ntr-un colţ de pat / Tinc-amarul şi-l măsoară; / Numai ea n-a aşteptat / Cea mai aşteptată seară. // Glas de îngeri mititei / În vecini la orice casă, / Numai la fereastra ei / Nime, nime nu se-ndeasă. // Doi copii vin îngheţaţi / Şi pe prispa ei se su[i]e: / «Sculaţi, bo[i]eri mari, sculaţi» – / Şi mai mult nu pot să spu[i]e. // N-are Tinca colăcei / Mână plină să le-ntindă, / Dară copilaşii ei / Au şi pentru ea colindă").

Leontin Iliescu, *Aureola lui Isus*, versuri, p. 65-66.

Gavril Tulbure, *Despre muncă*, proză, p. 67-70.

I. Agârbiceanu, *Adevărata bogăţie*, povestire, p. 70-74. Povestirea se înscrie în programul literaturii calendaristice din spaţiul românesc, cultivând valori perene ale umanităţii. Povestirea, construită pe o schemă cunoscută în „tradiţia populară", colportează „mitul bunului împărat", preocupat de

consolidarea „bunelor moravuri" în administraţia publică, de stabilirea dreptăţii şi îndrumarea mulţimii cu „învăţătura" potrivită:

„Mai de mult, în multe privinţe, le mergea mai bine oamenilor pe pământ. Între altele şi pentru că se mai aflau împăraţi cu multă dragoste de dreptate şi cu multă râvnă pentru binele poporului năcăjit.

Astfel, cică trăia un împărat cu frica lui Dumnezeu, care mult îşi bătea capul cum să-şi facă poporul fericit, cum să-l înveţe la cinste, la cruţare, la muncă fără preget şi cum să supravegheze pe cei mari. Şi el sta cât sta pe-acasă, în palatul lui, unde prânzia cu boierii cei mari, dar mai mult nu era la curte. Din mijlocul oaspeţilor se ridica deodată, spunea ceva în taină împărătesei la ureche şi se făcea nevăzut. Adecă se grăbia să nu-şi petreacă zilele fără folos. Se îmbrăca în haine sărace, o dată ca ţăran, o dată ca meseriaş, ca cioban, ori chiar ca boier înstărit şi umbla prin ţară, din sat în sat, din oraş în oraş, să vadă cu ochii lui cum tră[i]esc supuşii săi şi cum cârmu[i]esc şi judecă diregătorii. Multe rele a văzut astfel şi asupra multor lipse i s-au deschis ochii, aşa că inima lui de multe ori era plină de durere! Mergea acasă şi, câte trei zile, zece scriitori scrieau poruncile lui, când aspre şi necruţătoare, când pline de milă şi de poveţe bune. Poruncile împărăteşti ajungeau la cei năpăstuiţi, la cei răi pentru cari s-au scris şi numaidecât se făcea zarvă mare între oameni, şi multe suflete erau cutremurate de frică".

Într-o zi de vară, „pe la ojina cea bună", travestit în boier, împăratul sosi într-un sat „cu o trăsură minunată, trasă de patru cai albi". Trage la primărie şi-i cere primarului să trimită crainici pentru a vesti în tot satul că are de gând „să-l cinstească" pe cel mai bogat din sat cu o sută de galbeni.

Satul intră repede în fierbere. „Cei înstăriţi îşi aruncau priviri de teamă şi de ură; fiecare ar fi dorit să fie numai el mai avut, să iee suta de galbei". Dintre cei săraci „mulţi se duseră mâhniţi pe la vetrele lor", iar alţii îi „însoţiră pe cei bogaţi la primărie să vadă care s-a adeveri de mai bogat". Privind „mulţimea din curte", împăratul îl întreabă pe primar: „Atâţia sunt bogaţi în satul dumniavoastră"? „Oamenii sunt lăcomoşi la bani, Măria Ta – zice primarul", cerând îngăduire pentru a-i chema înainte „pe cei mai bogaţi": Ionu Vetii, A. Săftuţii şi Bârlea Pătru. Împăratul îi întreabă pe fiecare „ce avere are", iar pe primar dacă această avere „şi-au adunat-o cu cinste şi omenie", fără să nedreptăţească pe alţii. Primarul susţine că cele afirmate de către fiecare în parte sunt adevărate. „Mulţimea din curte" şovăieşte, însă, la răspuns, „mulţi privind unii la alţii". Numai rudele celor trei depun cu fermitate mărturie: „Cu cinste au câştigat-o, Măria Ta". Atunci, „străinul tuşi, îşi duse mâna într-un buzunar, scoase o cărticică, o deschise într-un loc şi ceti" pentru fiecare cum şi-a făcut averea, uimindu-i pe toţi prin adevărurile făcute public acum. „Bogaţii satului" pălesc, făcându-se fiecare „alb ca hârtia", în timp ce „în curte era linişte de se putea auzi musca", iar „groaza stăpânia toate sufletele".

„Să vină cel mai bogat din sat – porunci străinul –, dar multă vreme nu se mişcă nime. Într-un târziu, prin mulţime începu să-şi facă loc cu coatele un bărbat ca de cinzeci de ani, îmbrăcat sărac, dar curăţel, şi cu mustaţa rătezată".

„Lăsaţi-l să vină, strigă împăratul". Bărbatul, „lipit pământului" de sărac – cum îl consideră primarul –, începe a povesti: „Am o căsuţă de bârne, Măria Ta, şi un petec de curte. Am trăit slujind şi muncind la alţii. Am măritat trei fete şi am însurat doi feciori. Nu m-am certat cu nime, nici în casă, nici afară. M-am silit totdeauna să fac voia lui Dumnezeu".

Mulţimea, întrebată dacă e adevărat, răspunde: „Nu minţeşte, Măria Ta. E aşa precum a spus. E sărac, dar e cinstit".

Scena care urmează „amuţeşte mulţimea cu primar cu tot": „Atunci străinul întră puţin în primărie, îşi lepădă repede hainele de deasupra şi rămase în cele împărăteşti. De undeva îşi scoase coroana şi şi-o puse pe cap. Ieşi apoi afară [şi vorbi mulţimii]: Voi aţi spus că-i sărac, dar cinstit. Cinstea însă, adecă bunele moravuri, fără de care cinste nu poate fi, e adevărata bogăţie pe pământ. Cea mai mare bogăţie! Eu, altfel, ştiu că e cinstit. Într-o seară, când nu avea la toată casa lui decât o jumătate de pâne, a împărţit-o cu un străin ce-i cerea de pomană. Deci el va căpăta de la mine suta cea de galbeni, de la Ionu Vetii o păreche de boi, de la A Săftuţii toţi banii cari îi are ascunşi sub pat într-o căldare, de la Bârlea nouă părţi din moşie, iar de la jupânul primar slujba de primărie. Căci tot e prea mult ca un primar să nu ştie ce se întâmplă în sat, iar un străin să ştie" (p. 73-74, *passim*).

Sfârşitul povestirii subliniază repetitivitatea mitului: „Porunca lui se împlini întru toate numaidecât şi împăratul, schimbat iar în boier, lăsă în durăitul căruţii satul unde făcuse dreptate şi dase o învăţătură" (p. 74).

Reprodusă, fără a se menţiona acest lucru, după volumul *Adevărata bogăţie sau Împăratul printre săteni* (Cluj, 1912), povestirea învederează faptul, observat de George Călinescu la acest tip de naraţiune, că „teza morală e absorbită în fapte, obiectivată, şi singura atitudine pe care şi-o îngăduie autorul de a face simpatică virtutea".

Glume, p. 75-76.

Coperta a III-a, cu chenar. Reclamă pentru Librăria, tipografia, papetăria, legătoria şi Institutul de afişaj „Şcoala română".

Coperta a IV-a. Acelaşi chenar ca pe coperta I. Reclamă pentru Librăria şi Tipografia „Şcoala română". Jos, în stânga paginii, cu cerneală albastră, preţul: 5 lei.

„Calendarul poporului pe anul ordinar 1915" este imprimat la Tipografia „Şcoala română" din Suceava. Nemenţionat în literatura noastră de specialitate, noi l-am găsit în *Fondul „Ioan Vicoveanu"* de la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, unde are numărul de inventar 2 391. „Calendarul poporului" apare la Suceava şi în anii următori, având aceeaşi structură. Îngrijitorul acestui calendar este preotul ortodox Aurelian Tăutu, care, după 1918, este preot paroh în Siret. Câteva exemplare, dar numai pentru anii de după război, se află şi la Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera" din Suceava.

„Calendarul poporului...”, nemenţionat în literatura noastră de specialitate, apare la Suceava, începând din 1915, sub egida Societăţii „Şcoala română”. În partea calendaristică, publică *Listă cu cărţile din Biblioteca poporală religioasă, edată de Aurelian Tăutu, preot ort. or. în Suceava*, cronologie, previziuni meteorologice, date şi informaţii referitoare la sărbători şi posturi, calendarul vechi (iulian) şi calendarul nou (gregorian), calendarul iudeilor, ziua Paştilor pentru perioada 1915-1950, alte date utile (măsurile, cât timp poartă sarcina animalele de casă, scala birului pe venitul personal, scala timbrelor, poştă şi telegraf, poşta militară). Valoroase sunt informaţiile despre răniţi şi prizonieri pe care calendarul le oferă cititorilor, precum şi cele despre statele şi regenţii Europei.

În partea sa literară, „Calendarul poporului...” publică articole despre văduvele şi orfanii ostaşilor căzuţi pe front, o cronică a anului bisericesc (1 septembrie-31 august), reprodusă după periodice de la Bucureşti, creaţii în versuri din folclorul războiului, necrologuri, precum cel închinat morţii regelui Carol I, versuri şi proză aparţinând unor autori consacraţi (Ion Agârbiceanu, Em. Grigorovitza, Gavril Rotică), dar şi mai puţin cunoscuţi, glume. Calendarul face reclamă pentru Librăria şi Tipografia „Şcoala română” din Suceava. Îngrijitorul acestui calendar este Aurelian Tăutu, preot în Suceava, care, după 1918, transferat ca preot paroh în Siret, continuă să întocmească şi să imprime calendarul, sub aceeaşi egidă, îmbunătăţind-i sumarul şi ilustrându-l cu frumoase frontispicii şi reproduceri după diverse fotografii.

III. 8. „Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909”

„Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909”, Cernăuţi, Editura Societăţii „Academia Ortodoxă”, 1909, 157 p.

Format: 23,5x15,5 cm.

Imprimat la Societatea Tipografică Bucovineană, apare sub egida Societăţii Academice Studenţeşti „Academia Ortodoxă”, la împlinirea a 25 de ani de activitate (1884-1909).

În *Cuvânt înainte*, p. 3-10, Nicolae Cotos, preşedintele Societăţii „Academia Ortodoxă”, precizează: „Orice activitate socială, de interes comun, ca să fie posibilă, cere numaidecât o organizare, o concentrare a puterilor singurite. Dacă studenţimii i se atribu[i]e un rol însemnat în dezvoltarea unui popor şi, dacă ea, spre a-şi împlini rolul în mod deplin, trebu[i]e să fie organizată, trebuie să se grupeze în jurul unei idei, în jurul unui program hotărât şi bine înţeles. Aceste grupări, aceste înfrăţiri, aceste legături între cei cu aceleaşi năzuinţi, cu aceeaşi dragoste de muncă, sunt societăţile studenţeşti, cari fireşte trebu[i]e să existe, îndată ce există o studenţime conştie[ntă] de chemarea sa. E vorba numai de societăţile serioase, de societăţile cari simţesc dimpreună cu întreaga naţiune durerile neamului, cari palpită dimpreună cu întreaga suflare

a poporului din care fac parte la bucuriile de interes general şi cari cu entuziasm sfânt pornesc adese – de obicei în frunte – pe căile cele mai anevoioase, dând asalturile cele mai îndrăzneţe spre cucerirea idealului. Aşa e natural să fie tinerimea academică" (p. 3). În acest sens, autorul evocă primele societăţi studenţeşti de la Universitatea din Cernăuţi, înfiinţată în 1875, societăţi cu rol important în „educarea şi întărirea simţului naţional": „Arboroasa (1875-1877), „Junimea" (1878), „Bucovina" (1880) şi „Academia Ortodoxă" (1884).

Tot aici, Nicolae Cotos evocă eforturile pentru întemeierea unei „societăţi academice, teologice pentru literatură, retorică şi muzică bisericească în seminarul archidiecesan din Cernăuţi", care „să fie vatra focului vestal al dragostei de lege şi neam, în care să se crească voia şi bărbăţia, să se oţelească mintea şi întărească cuvântul viitorilor propovăduitori şi oşteni ai lui Christos": întocmirea statutelor pentru înfiinţarea Societăţii „Speranţa", nerecunosute de către autorităţi; urcarea pe tronul mitropolitan a lui Silvestru Morariu, care numeşte, prin decretul consistorial din 18 noiembrie 1883, un comitet de elaborare a statutelor noii societăţii; aprobarea statutelor de către guvernul Ducatului, prin Decretul 12 412, din 29 noiembrie 1884; inaugurarea „Academiei Ortodoxe", la 23 decembrie 1884 st. v., prin adunarea generală de alegere a comitetului de conducere, în frunte cu preotul Gheorghe Şandru din Rogojeşti, vicar protopresviter, „membru emeritat şi onorariu" şi „primirea sărbătorească a oaspeţilor", în cadrul căreia „s-au rostit oraţii de salutare, s-au ţinut discursuri, s-a cântat şi declamat". Având drept scop principal educaţia tinerimii academice teologice („perfecţionarea reciprocă a membrilor ei pe terenul literar, retoric şi muzical-bisericesc"), Societatea „Academia Ortodoxă" se afirmă şi în societatea vremii, „punându-se astfel în serviciul lăţirii ideilor bune, în serviciul cauzelor mari", contribuind „cu puţinul său la clădirea marei opere culturale" în Bucovina.

Societatea „Academia Ortodoxă" organizează „şedinţe solemne" („grandioase manifestări ce se fac o singură dată pe an") şi „şedinţe familiare" (câte trei pe an, fără fastul celor solemne). Acestea cuprind „cântări religioase şi disertaţii literare". Cuprinsă de viul dor de muncă „întru prosperarea ortodoximii şi a naţiunii", Societatea „Academia Ortodoxă" ia asupra sa, de la început, „redigiarea" „Calendarului român pentru archidiecesa Bucovinei", urmărind ca acesta „să între şi în coliba ţăranului, căci pentru dânsul trebu[i]e să ne grijim" (p. 7). De-a lungul celor zece ani de apariţie (1885-1895), acesta difuzează „lucruri pur literare şi lucruri bune şi folositoare, de pe toate terenele ştiinţei şi economiei", reţinând creaţii semnate de Mihai Eminescu, George Coşbuc, Constantin Morariu, A. Bârseanu, Vasile Bumbac.

Cuvântul înainte la acest almanah bucovinean de la începutul veacului trecut este un breviar de istorie a vieţii bisericeşti din Bucovina vremii. Dintre evenimentele evocate aici unul se distinge în mod deosebit: „La 1893 metro-

politul Silvestru îşi serbă jubileul de jumătate de secol de activitate preuţească. Când întreaga Bucovină a luat haină de sărbătoare pentru a cinsti pe cel mai drag şi mai mare păstor ce l-a avut cândva, nici «Academia Ortodoxă», ce sta sub înalta şi sănătoasa lui ocrotire nu putea să nu-şi exprime bucuria sa; şi a făcut-o aceasta în modul cel mai înţelept şi mai trainic, edând în onoarea acestui eveniment şi o broşură destul de voluminoasă: *Istoricul bisericii ort. Or. din Bucovina, 1775-1893*, Cernăuţi, 1894" (p. 8).

În cei 25 de ani de activitae, Societatea „Academia Ortodoxă" „şi-a chivernisit, cu toate spesările ce le-a făcut în interesul binelui public, o avere frumoasă": „o bibliotecă numeroasă şi aleasă, susţine un cabinet cu cele mai de frunte ziare şi reviste", adună în jurul său „studenţi teologi români de pretutindeni: în majoritate absolută bucovineni, apoi transilvăneni, bănăţeni şi ungureni şi, în fine, studenţi din România", sprijină manifestările altor societăţi culturale, mai cu seamă prin concerte şi conferinţe, „dă acolo unde e de lipsă ajutoare de cărţi" şi note muzicale pentru „corurile de plugari", sprijină din veniturile sale internatele şi institutele filantropice din Bucovina.

Călăuzită de două „principii fundamentale", „principiul religios creştin" şi „principiul naţional", Societatea „Academia Ortodoxă" îşi prezintă activitatea la jubileul celor 25 de ani, pe care îl marchează şi prin tipărirea almanahului:

„Ţinerea trează a conştiinţei religioase, nutrirea focului străbunei credinţe, virtutea adevărată dimpreună cu cea mai curată dragoste de neam, de limbă şi moşie sunt sufletul educaţiei ce-o dă «Academia Ortodoxă» fiilor săi. Ea se poate mândri astăzi cu un mare numer de fii vrednici ai săi în acest înţeles; astăzi foşti membri ai «Academiei Ortodoxe» stau pe tronuri episcopale, pe catedre universitare; sunt profesori la institute teologice, la şcoli medii etc., sunt bărbaţi de însemnătate literară, bărbaţi cu cuvânt greu în ale conducerii destinelor poporului şi cea mai mare parte din ei sunt păstori de suflete, sunt cârmuitorii cei mai de-aproape şi mai fireşti ai neamului. Astfel «Academia Ortodoxă» şi direct şi indirect pune piatră după piatră la marele edificiu al culturii naţionale; şi, atunci, în viitor, când marea operă va fi săvârşită, când naţiunea română va avea un Dumnezeu, o lege, o limbă, un ideal, atunci, când adevărata unitate a culturii noastre va fi realizată, atunci şi «Academia Ortodoxă» îşi va avea locul său între factorii culturali ai istoriei, cari au contribuit, fie şi în modestele margini ale unei societăţi studenţeşti, la realizarea acestui ideal" (p. 9-10).

Denie, versuri, de V. Loichiţă, p. 11 („A murit şi-amurgul. Umbre / Se coboară ca vedenii; / Sus, din turnul de pe coastă / Sună clopotul de denii. // Spre pridvor suie la trepte / Prea cucernicul părinte, / Şi cu mâna tremurândă / Face semn luării-aminte. // Şi troparele-adormirii / Plâng duioase-n glas şi minte, / Tremurul din geana mamei, / Doamne,-alină-i-l, Părinte. // Pasu-i ostenit de patimi, / Doamne, cine-o să-l îndrume / Decât Tu, Părinte bune, / Căci copilu-i dus în lume... // Toaca sună tot mai rară. / Jale-nvălu[i]e pridvorul / Schitului şi firea-ntreagă, / C-a murit Mântuitorul...").

Profeţiile mesianice din Pentateuch explicate după textul original, studiu de prof. dr. Emilian Voiutschi, p. 12-31.

Botezul Sucevei, episod din escursiunile mele prin munţii Bucovinei din 31 iulie 1892, de V. Bumbac, p. 32-41 (însemnări de călătorie, în tradiţia şi în spiritul epocii, alternând cu lungi fragmente în versuri, o legendă în versuri, interesând astăzi mai ales prin toponimele majore şi prin câteva arhaisme şi forme regionale specifice graiului bucovinean: *huc*, substantiv neutru, nemenţionat de dicţionarele noastre, „cascadă, cataract, durăitoare", preluat din graiul huţulilor („Cataractul acesta este cam de vr[e]o patru metri de nalt. Huţanii îi zic în limba lor *huc*, adică «durăitoare». Acesta este cu bună samă cel mai mare cataract, din câte se formează de apele munţilor din Bucovina", p. 32-33); *brudiu, brudie*, adjectiv, regionalism, „tânăr, nevârstnic", iar, prin extensiune, „necopt la minte, fără experienţă" („Tu brudă copiliţă, tu Suceavă, / Îţi bucimi întâmplări din obârşii", p. 33); *mădări*, verb de conjugarea a IV-a, reflexiv şi tranzitiv, regionalism, „a (se) răsfăţa, a (se) alinta, a momi, a ademeni" („Iar proştii zic că morii faci gâlceavă / Şi că te mădăreşti cu şegi zglobii", p. 33); *văscut*, adjectiv, variantă regională pentru *învăscut*, „care este îmbrăcat, acoperit, înfăşurat, învelit", nemenţionat cu această formă de dicţionarele noastre („Inăul cu creştet troienit, / Văscut în haine de granit", p. 37); *măhal*, substantiv masculin, variantă regională pentru *mahal*, „hamal care bagă şi scoate butoaiele din pivniţă" („Gemalăului măhal / Acum locul îi vine", p. 38); *păcuin, păcuini*, substantiv masculin, variantă regională, nemenţionată de dicţionarele noastre, pentru *păcurar, păcurari*, ca în Maramureş şi ca în nordul Transilvaniei („Pleşuv i-i capul în lungiş, / La tâmple cu brazi şi cu-aluniş, / Cu multe cirezi de vite, / Cu ciurde mari de păcuini, / Ce mulgu-se-n mai multe stâni / Şi-s bine-adăpostite", p. 38; în textul lui Vasile Bumbac, din 1908, cuvântul are alt înţeles decât cel menţionat în *DEX online*: „potolit, liniştit, paşnic", care, regional, are valoarea gramaticală de adjectiv); *în răzveci*, locuţiune adverbială, „în veci" („Primeşte-acum de la noi / Drept nume Suceava şi-or să-i zică / De-acuma-n răzveci prin lume-aşa, / Că-i sprintenă şi uşurea", p. 36).

Este fericire?, proză moralizatoare de I. Slavici, p. 42-45 („Pentru omul, care prin neadormită purtare de grijă ştie să-şi păstreze sănătatea, trupul e deci un isvor de plăceri, de mulţumiri şi de îndemnuri spre o plăcută lucrare, şi numai fericit poate să se simtă cel ce respiră cu plămâni sănătoşi aer curat, umblă cu ochi deschişi în lumina soarelui, lucrează purtându-şi din bătăile inimii sale viguroase sângele prin vine, mănâncă cu poftă şi doarme adânc. Isvor de dureri e trupul numai pentru cel ce se lasă pe sine însuşi în părăginire, nu se stăpâneşte şi-şi ruinează trupul prin excese ori prin desfrâu. Acesta nu e însă om adevărat, ci mai mult ori mai puţin stricat şi se simte nefericit fiindcă nu e cum trebu[i] e să fie. Mulţumirea de a fi cum trebu[i]e să fii şi de a-ţi fi făcut în toate împrejurările datoria e în om atât de covârşitoare, încât cel ce s-a deprins cu ea vrea mereu s-o aibă şi suportă şi dureri trupeşti, şi nevoile mari ale vieţii, şi răutatea semenilor săi, fără ca să se socotească însuşi pe sine nefericit. Suferinţele-l întăresc şi-l înalţă", p. 43.).

Rugăciunea poporului, versuri de [V.] Calmuţchi, p. 46 („Tu, Doamne prea sfinte, / Înalte părinte, / Îndurător! / De foame scuteşte, / De rele fereşte / Pe-al tău popor! // Cu sfânta Ta rază / Din cer luminează / Pe legiuitori: / Prin legi cumpătate / Să facă dreptate / La muncitori! // Dă, Doamne, să piară / Duşmanii din ţară / Şi tot ce-i străin – / Căci Tu eşti iubirea / Şi-a Ta e mărirea / În veci – amin!").

Resbunare. Episod din rescoala ardelenilor, schiţă inspirată de evenimentele de la 1848, de I. E. Torouţiu, p. 47-55.

Poesie poporală culeasă de I. E. Torouţiu, p. 56 („De când puiul mi s-o dus, / Negura pe deal s-o pus, / Şi pe deal şi pe vălcele / Şi pe sprincenele mele, / Şi pe deal şi pe vălcea / Şi pe inimioara mea, / Şi pe dealuri şi pe văi / Şi pe ochişorii mei").

Ceva despre limba şi literatura coptică, studiu, semnat de dr. Octavian Isopescul, p. 57-64.

Lui Ciprian Porumbescu, versuri ocazionale, de C. Morariu, p. 65 („Plâng coardele unei vioare / De-un cântec al tău jalnic, / Şi mi te amintesc aievea / Cu chipu-ţi nalt şi falnic, // Cu faţa pururi duioasă, / Cu arcul tău divin, / Ce-a picurat atât balsam sfânt / Pe-al neamului suspin. // Şi picură şi picura-va / Şi vecinic suveran / Vei fi şi din mormântul tău / – O, scumpe Ciprian!").

1905. Privire generală asupra literaturii beletristice româneşti, studiu semnat de prof. dr. Sextil Puşcariu, p. 66-83. („Judecata celor viitori asupra cărţilor apărute în anul 1905 va fi probabil alta decât a opiniei publice şi a criticei contimporane, care e prea înlănţuită de actualitatea lor şi prea uită adesea să facă asămănări cu producţiuni literare anterioare, în mare parte mai importante; e însă cert că şi mai târziu se va recunoaşte că arare s-a manifestat atâta pasiune pentru chestiuni literare ca azi. Niciodată nu apăruseră în trecut românii, desbinaţi politiceşte în atâtea partide, aşa de strâns uniţi în privinţa culturală şi nicicând nu s-a prăznuit cu atâta entuziasm trecerea triumfală a unui tânăr poet", p. 66. Sunt prezentaţi cititorilor din Bucovina Nicolae Iorga, scriitor înzestrat cu „darurile unui om ales şi ale unui reformator", care „a ştiut să prindă momentul potrivit, strângând în jurul său pe scriitorii tineri talentaţi, fascinându-i prin personalitatea sa puternică, revărsând asupra lor entusiasmul său învăpăiat", Ovid Densuşianu, I. Scurtu, Ilarie Chendi, G. Popovici / T. Robeanu, I. Pop-Reteganul, Octavian Goga, Maria Cunţan, D. Anghel, Şt. O. Iosif, Alice Călugărul, C. Sandu-Aldea, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu, I. Gorun, Constanţa Hodoş, E. Gârleanu, Z. Bârsan, E. Grigoroviţa, E. Văcărescu, dar şi revistele „Luceafărul", „Convorbiri literare", „Sămănătorul", „Junimea literară", „Revista noastră". Câteva dintre observaţiile autorului ar trebui reţinute, mai ales pentru impactul lor în lumea românească de la începutul secolului al XX-lea: „Anul 1905 e desigur punctul culminant al direcţiei naţionale, care de aci înainte nu se va mai manifesta aşa de puternic, dar care va apărea mai matură", p. 70; „Fără a fi vreodată elegiac sau sentimental, dl Goga e cântăreţul

durerilor poporului său, fără să degenereze nicicând în retorica patriotică, e cântăreţul nădejdilor lui. Imaginile sale sunt vii, limba are un parfum archaic-bisericesc. E atâta simţire în aceste poesii, cari prin conţinutul lor chiar se potrivesc minunat în epoca aceasta de lupte pentru naţionalisarea spiritului public, încât ele l-au făcut pe poetul foarte tânăr încă, de pe o zi pe alta, copilul răsfăţat al tuturor", p. 74-75).

Rătăcitor, versuri, de A. Cotruş, p. 84. (Textul ilustrează grija redactorului pentru realizarea estetică a creaţiilor, la selectarea şi includerea lor în sumarul almanahului: „Duioasă sara se coboară / Cu cântece şi nostalgii / Şi iar îmi p[i]erd cărarea tristă / Pe drumuri de melancholii. // Mă mustră-un dor nebun de casă, / Un gând pribeag de vecinic drum / Şi pe surâsul bucuriei / Îmi cerne jalea trist parfum. // La sânul tău mă-nchin, natură, / Răreşte negurile grele, / Smulgându-mă din neagra noapte, / Arată-mi drumul vieţii mele [!]").

Un odor din mănăstirea Suceviţa, extras din capitolul IV al lucrării *Mănăstirea Suceviţa*, de Dimitrie Dan, p. 85-89. (Descrierea aerului dăruit de Ieremia Movilă, domnul Moldovei, mama sa Maria şi doamna Elisaveta, în 1597. Pentru a înţelege rostul unor astfel de texte în economia calendarelor şi almanahurilor vremii, să reţinem şi concluzia autorului: „Evlavia ctitorilor acestui aer a fost de bună samă tot atât de mare, ca şi dărnicia lor, deci noi avem sacra datorinţă să conservăm cu sânţenie acest odor naţional românesc, iar evlavioşilor şi mărinimoşilor ctitori să li păstrăm de-a pururi o vecinică amintire, pe care bine au meritat-o").

Ruga unui orb, poem în versuri de Ion Cocârlă-Leandru, p. 90-91.

În secolul electricităţii, articol de Atanasie Gherman, preot cooperator în Mahala, p. 92-104. Ilustrând lunga posteritate a iluminismului Şcolii Ardelene în spaţiul extra-carpatic, textul este o cuceritoare pledoarie pentru viaţa practică, întemeiată pe „adevărurile religioase" şi cele ştiinţifice deopotrivă:

„Din multe alte puncte de vedere s-ar mai putea discuta această materie. Cele înşirate până aice cred că stau în deplină conformitate cu dogmele credinţei noastre. De aceea le şi public, în speranţă că măcar de unii vor fi primite cu dragoste frăţească.

De-ar fi după convingerea mea, aş dispune numaidecât ca pretutindene, unde e posibil, să se introducă prin bisericile noastre lumina electrică, care este cea mai curată lumină ce poate exista şi, după cum am văzut, nu numai că nu contrazice, ci chiar corespunde cel mai mult adevărurilor religioase descoperite, simbolisând direct Trinitatea cerească" (p. 104).

Poesii poporale, selectate din colecţia lui G. Vedeanu, p. 105 („Câte focuri pe sub soare, / Nu-s ca dorul de-arzătoare, / Că dorul, unde se lasă, / Face lacrimilor casă, / Şi dorul, unde se pune, / Face inima cărbune. / Câte focuri pe sub stele, / Nu-s ca dorurile mele"; „Plângeţi ochi şi lăcrămaţi, / Că voi sunteţi vinovaţi, / Ce-aţi văzut, voi nu lăsaţi, / Ce-aţi iubit, nu mai uitaţi").

Studenţi, schiţă, semnată de I. Grămadă, p. 106-118.

Doctrina s. Ireneu despre biserică, conţinută în scrierea sa „Adversus haereses", studiu semnat de dr. Orest Tarangul, catehet gimnazial, p. 119-137.

Clipe de noapte, versuri de T. Murăşan, p. 138 („Sus pe creste sună jalnic / Un caval ca niciodată, / Zarea doarme-n şoapte molcomi / Cu liniştea-mbrăţişată. // Blânda lună-ncet se-nalţă, / Peste toate ţine strajă, / S-a oprit isvoru-n cale / Fermecat de-atâta vrajă. // Tremur stelele pe boltă, / Adormit şi codrul tace, / Ca un vis frumos coboară / Mult alinătoarea pace!").

Florian Porcius, 1816-1906, articol semnat de dr. E. Dăianu, p. 139-145. (Text ilustrativ pentru rostul educativ al acestui gen de periodice în lumea românească de altădată: „Dragostea de tot ce e românesc şi patriotic şi-a petrecut-o şi în monumente ştiinţifice, cari vor remânea în numirile acelor plante pe cari el le-a descoperit şi le-a clasat în ştiinţă şi cari multe poartă atribute după numele bărbaţilor noştri mari sau după munţii şi locurile noastre: *Carex Baritiana, Galanthus Alexandrii, Molinia Hodosii, Sysimbrium Quintescui, Lonicera carpatica, Valeriana dacica, Myosotis transsilvanica, Knautia Crăciunelensis, Festuca Porcii* etc. [...]. Şi cum avem aşa de puţini bărbaţi devotaţi ştiinţelor adevărate, cu gândul bun de a ne ridica neamul, armonisând sufletele nedumerite în faţa ştiinţelor necredincioase, ce dărâmă în loc să zidească, ar trebui să împletim cununi din florile cele mai strălucitoare ale limbii noastre româneşti, spre a încununa figurile acestea senine, cari pot chema generaţii întregi de suflete curate spre ştiinţă şi virtute şi, prin aceasta, spre mărirea şi întărirea neamului nostru întreg", p. 144-145).

Plato: Theaetet, pag. 176 A-177 B, fragment tradus de Vasile Greciuc, p. 146-147. (Dialogul dintre Socrate şi Theodor aduce în discuţie valori pe care trebuie să le cultive omul în societate: binele, adevărul, bunătatea, evlavia, dreptatea, înţelepciunea, cinstea).

Două poveşti poporale. De unde se trag nemţii, p. 148-149, şi *Întrecerea*, „auzite în Straja", în august 1904, de N. Cotos, p. 149-151.

Adieri, schiţă de I. Agârbiceanu, p. 152-157.

De format 14,5×21 cm, „Almanachul jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909" apare în condiţii grafice îngrijite, fiind împodobit doar cu frontispicii şi vignete. Exemplarul, pe care noi l-am consultat, se află la biblioteca Muzeului „Bucovina" din Suceava, *Fondul „Leca Morariu"*, unde a fost donat de Octavia Lupu-Morariu, soţia profesorului bucovinean, după moartea acestuia. Mai adăugăm câteva amănunte interesante, pentru a înţelege astăzi circulaţia în epocă a acestor bunuri simbolice. Pe pagina de gardă, sus, în partea dreaptă, cu cerneală neagră şi scris diferit, se află trecute două nume, probabil ale foştilor proprietari: Nicolai Cotos şi George Lanivschi. Sub frontispiciu, deasupra titlului, lateral dreapta, se află aplicată pecetea editorului – SOCIETATEA ACAD.-TEOL. „ACADEMIA ORTODOXĂ" 9 DECEMVRE 1884 CERNĂUŢ (pe margine). La mijlocul sigiliului se află însemnele heraldice ale Societăţii

„Academia Ortodoxă": inima, cheia, spada şi ancora, acestea trei din urmă formând, prin aşezare, semnul Crucii.

III. 9. „Almanach literar pe anul 1903"

„Almanach literar pe anul 1903. Editat de Întrunirea academică română «Bucovina»", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană. Editura proprie, 1903, 123 p. + 2 file cu reclame.

Format: 21,5x15 cm

Copertă broşată. Pe frontispiciu: Întrunirea academică română „Bucovina", încadrată de două vignete şi subliniată cu o linie sinuoasă. În partea de jos, deasupra locului de apariţie şi a tiparului, o vignetă elegantă, stilizată: un mănunchi de linii curbe, dispus simetric. Sub vignetă, ştampila ovală de bibliotecă a proprietarului în tuş negru. Pe marginea acesteia: „Din cărţile lui IOAN BOLOCAN". La mijloc, o vignetă: două palme, cu degetele deschise, aşezate simetric.

Exemplarul folosit de noi se află astăzi în Fondul „Ioan Vicoveanu" la biblioteca de la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, având numărul de inventar 1 253.

Prefaţă, nesemnată, p. 5-12. Pagina 5, de început, cu frontispiciu: o liră, încadrată de motive florale, iar deasupra o stea (luceafărul) împrăştiindu-şi razele în toate părţile.

„Adevărata menire" a almanahului priveşte „misiunea inteligenţei române din Bucovina": „Voim deci să împărţim misiunea culturală a inteligenţei române din Bucovina în două ramuri mai generali şi anume: cultivarea poporului şi cultivarea inteligenţei însăşi; cultivarea poporului întru astfel, ca să-şi poată odată apăra singur interesele sale naţionale şi culturale, eară cultivarea inteligenţei însăşi cu menirea de a ajunge la acea culme ideală, pe care mulţimea poporului încă nu o pricepe, dar cu atât mai mult neştiut o aşteaptă, fiind ea prima condiţie pentru scăparea lui din nenorocirea sa permanentă" (p. 6).

Evocând timpul când „apărarea intereselor poporului românesc" o făceau ziarele „Revista politică", „Gazeta Bucovinei", „Patria", „Timpul" şi „Deşteptarea", prin „desfăşurarea chibzuită a principiilor necesare pentru desvoltarea poporului nostru", redactorii almanahului constată, cu nedisimulat regret, că „acest scurt timp a trecut", „jurnalistica română din Bucovina" desfăşurând „cele mai contrare idei şi principii, combătându-se la fiecare ediţie cu toate mijloacele tipografului". În această situaţie, de care profită „vrăjmaşii noştri", care „au înţeles a ne desbina simţemintele noastre pentru susţinerea morală şi materială" a Bucovinei, almanahul îşi propune „apărarea Bucovinei în contra lăcustelor duşmane", prin „unirea ambiţioasă sufletească la toţi bărbaţii noştri", „deşteptarea naţională a inteligenţei noastre şi, mai cu seamă, a tineretului

nostru", care „în lipsa unui organ literar şi ştiinţific [...] se aruncă în braţele gazetăriei politice cu toată puterea impulsului juneţ" (p. 7-8).

Trăgându-şi seva din epoca de resurecţie a redeşteptării naţionale în Bucovina, când „învăţăceii lui Pumnul au înfiinţat în Cernăuţ[i] un focar general şi un centru comun pentru toţi românii din ţară, un centru de întâlnire şi de consfătuire în chestii culturale şi literare cu scopul să devină un focar de lumină şi un isvor nesecat de viaţă şi de însufleţire pentru adevăr şi pentru tot ce este bun, frumos şi nobil", almanahul îşi propune „un program amăsurat cerinţelor: „Almanachul va avea menirea să fie răspândit şi cetit în fiecare cabinet de lectură şi în fiecare familie românească", lucrând numai pe terenul „legăturilor ideale ale conservatismului academic" şi însufleţit numai de „cântecul despre legătura prieteniei ideale": „Daţi-vă deci mâna dreaptă / Cu un sacru jurământ, / Că-n unire şi frăţie / Vom trăi pân la mormânt!" (p. 11, 12).

În spiritul acestui program, „Almanachul literar pe anul 1903", editat de Întrunirea academică română „Bucovina", publică:

Dr. Nico Ţurcan, *Aforisme*, p. 15-16 („Devisă: Numai în adevăr zace puterea cuvântului"; „Îngroapăţi conştiinţa şi vei trăi în lumea mare; „Prietenia durează acolo mai îndelung unde ideile se completează"; „Omul dibu[i]eşte prin lume; numai câteodată scapără adevărul prin întuneric").

Adrian Forgaci, *De la Prut*, poezii, p. 19-24. Selecţia publicată aici cuprinde şapte texte: *Ciobanul*, p. 19-20 („Jos pe luncă, lângă Prut, / Foae verde s-aşternut, / Foaea verde-a-ngălbenit, / Turmele mi le-a rărit. // Dar nu-mi pasă nici de foi, / Nici de turmele de oi, / Ci de litfele barbare, / Ce ne calcă în picioare. // Ciobănele de pe deal, / Dă-te mai încoa spre mal / Şi-ţi mai ia vreo câţiva fraţi / Tot cu ghioage înarmaţi. // Şi mi-i fă-mprejuraţi roată / Şi cu ei te-aruncă-n gloată, / Şi sporeşte-n venetici / Ce s-au furişat pe-aici. // Pune mâna pe pământul / Ce demult ţi-a dat Prea Sfântul, / Şi fii ear cioban vestit / Cum ai fost, când ai venit!"); *Morarul*, p. 20 („Apa fuge, Prutul plânge, / Vechiul meu popor se stânge, / Vechiul meu popor se duce / Ca o ceaţă de năluce. // Măi morare! Lasă-ţi moara, / C-a venit acuma oara / Să-ţi faci moară colo-n lan / Şi să macini în duşman. // Şi să-mi macini tot făină / Din sămânţa cea străină, / Şi s-o spulberi măcinată / Până-i vântura-o toată!"); *Ţeranul*, p. 21; *Lopătarul*, p. 22; *Amintire*, p. 22-23; *Dorul*, p. 23; *Blăstămul*, p. 24.

S. Fl. Marian, *Drăgoi şi cucu. Tradiţie poporană din Bucovina*, p. 27-32.

P. Dulfu, *Poesii*, p. 35-40. În grupaj: *Unei mame*, p. 35-36; *Unirea*, p. 37 („Nisipul de pe maluri / Văzut-aţi ce uşor / E spulberat în aer / De orice vântişor? // Când se unesce însă / Grăunte cu grăunte, / O stâncă se încheagă / Din firele mărunte. // Şi ce-i mai pasă stâncei / De-a vântului suflare? / Din loc nici uraganul / S-o mişte nu-i în stare"); *Ostaşilor români. 28 noiembrie 1878*, p. 37-38; *Coroana României*, p. 38-40 („Roabă până ieri în lanţuri, / O! frumoasă Românie, / Cât ai plâns în întunerec / Numai Cel de Sus o scie! / Zorile sosit-au însă / Dup-o noapte.nedulgată; / Azi stăpână eşti pe soarta-ţi / Iar precum erai

odată. // Şi pe fruntea ta sclipesce / O coroană radioasă, / Care-n lumea asta largă / Seamăn n-are de frumoasă. / Meşteri mari au făurit-o, / De prin ţări împărătesci, / De insuflă-aşa mândrie / Inimilor românesci? // Aur scump e toată oare / De străluce-aşa frumos? / Ba românii-o făuriră / Din metal mai preţios: / Din oţel ce-a fost odată / Tun în mână păgânească; / Şi lucesce că e pusă / Pe o frunte vitejească. // Nu! Măiastra ta coroană / Nu e pământesc odor, / Este soare de lumină, / De viaţă dătător... / Bucură-te, Românie, / Că-ţi suride, în sfârşit, / Dup-o noapte-atât de neagră, / Soare-atât de strălucit!...").

Mihai Eminescu, *Patru epistole. 1872-1873*, p. 43-47. Filimon Taniac, *Notă*. Cernăuţ[i], în iunie 1903, p. 48 („Aceste patru epistole către părinţii săi împreună cu un fragment al unei epistole către dl Tit Maiorescu, scrisă în institutul de alienaţi din Ober-Dőbling, şi câteva poesii de Eminescu încă nepublicate, le-am căpătat pentru publicare în almanachul present de la dl căpitan Heinrich Garreis de Dőllizsturm din Cernăuţ[i], carele după moartea lui Ioan Drogli s-a însurat cu văduva acestuia, Aglaia, născ[ută] Eminescu, sora poetului. Fiind însă mai ales poesiile greu de descifrat, am fost nevoit a renunţa la publicarea lor, deoarece, în momentul când s-a predat materia la tipografie, nu dispuneam de atâtea mijloace ca să le fi putut reproduce prin fotografie. În curând însî se vor publica şi aceste pe cale ziaristică").

Nico Cărăuş, *Schiţe din popor*, p. 51-54. În acest grupaj: *Orfanul*, p. 51; *Părăsitul*, p. 52; *Oglinda adevărului*, p. 52-53; *Poveste*, p. 53-54.

Ioan Popşior, *Strofe*, versuri, p. 57-59. Din creaţia acestui autor, almanahul reproduce patru texte: *Comedie*, p. 57; *Sfârţitul toamnei*, p. 58; *Prin nouri*, p. 58-59; *Surd e vuetul*, p. 59

Elena Voronca, *Ziua şi noaptea la popor. Legende*, p. 63-76. Fac parte din acest grupaj: *Sara*, p. 63-65; *Noaptea*, p. 65-68; *Ştima nopţei. Mieul nopţei. Zor de ziuă*, p. 68-70; *Dimineaţa. Ziua. Amiaza*, p. 70-72; *Resăritul. Apusul. Miezul nopţei. Amiazăzi*, p. 83-74; *Lumina Domnului Christos*, p. 74. Pentru completarea cunoştinţelor despre „dumnezeire şi lumină", editorul recomandă lucrarea *Datinele şi credinţele poporului român* (1903), „adunate şi aşezate în ordine mitologică de Elena Niculiţă-Voronca", indicând şi paginile respective. În opinia acestuia, „mulţimea de superstiţii şi rătăciri, bazate pe credinţi păgânesci", are rolul de „a ne instrua asupra trecutului", pentru „a putea astfel cunoasce modul de a simţi şi gândi, modul de a se lupta şi trăi al unui popor", adică „etnopsichologiea" lui: „Iar nouă, românilor, ne servesce a ne descoperi mai bine originea, precum şi atingerea ce am avut în decursul de secole cu diferite popoare, care parte s-au dus, iar parte s-au contopit cu noi" (p. 75-76).

Filimon Taniac, *Poesii*, p. 79-84. Editorul almanahului reţine din creaţia acestui autor bucovinean şapte creaţii. *Încetişor te-am întrebat. 1891*, p. 79; *Cântarea apelor. 1891*, p. 80 („Dintre nouri luna iese / Lacul luminând măreţ / Şi ca visurile line / Joacă apa făcând creţi. // Dar auzi, străin resunet / Es-afară din afund, / Ca o doină cântă-a jele, / Păsărelele s-ascund, // Ci c-a fost cu plete

mândre / Mai demult un cântăreţ, / Ce cânta pe a lui harfă / Rar ca unul de isteţ. // Şi mai cântă d-un crai mare / Ce poruncă să fi dat, / Că pe cântăreţul falnic / Colo-n apă l-a-necat. // «Fala mie mi se cade, / Eu sunt crai şi împărat, / Cu-al uitărei întuneric / Tu să fii înconjurat!» // Craiul e de mult în groapă / Şi castelul dărâmat, / Dar a apelor cântare / Până azi n-a încetat"); *Dor de sărutare. 1889*, p. 81; *De Anul Nou. 1890*, p. 82; *Binecuvântarea mamei. 1891*, p. 83; *Dragostea. 1890*, p. 83; *Lângă vin. 1893*, p. 84

Dr. Radu I. Sbiera, *Amintiri despre Eminescu*, p. 87-102. Un fragment din acest text ar trebui reţinut, dintr-o perspectivă mai largă a valorificării patrimoniului nostru simbolic:

„Se lucră acuma la biografia lui Eminescu, dar cunoştinţele despre diferitele epoce şi fase ale vieţii lui sunt răslăţite şi împrăştiate prin amintirile pălite ale contempoanilor săi, ori zac ascunse pe paginele şterse ale unor hârtii vechi şi prăfuite.

Admiraţiunea ce o datorăm marelui poet ni impune însă dătorinţa de a le aduna de unde putem, până ce nu se pierd toate în noianul uitării. Şi cel mai mic şi neînsemnat moment din viaţa lui Eminescu îşi capăta valoarea sa de la valoarea şi însemnătatea aceluia ce l-a trăit.

Abia din totalitatea momentelor mari şi mici ale vieţii lui Eminescu vom putè abstrage figura lui adevărată şi ne vom putè forma o icoană limpede şi vie despre el ca inimă şi intelect" (p. 88).

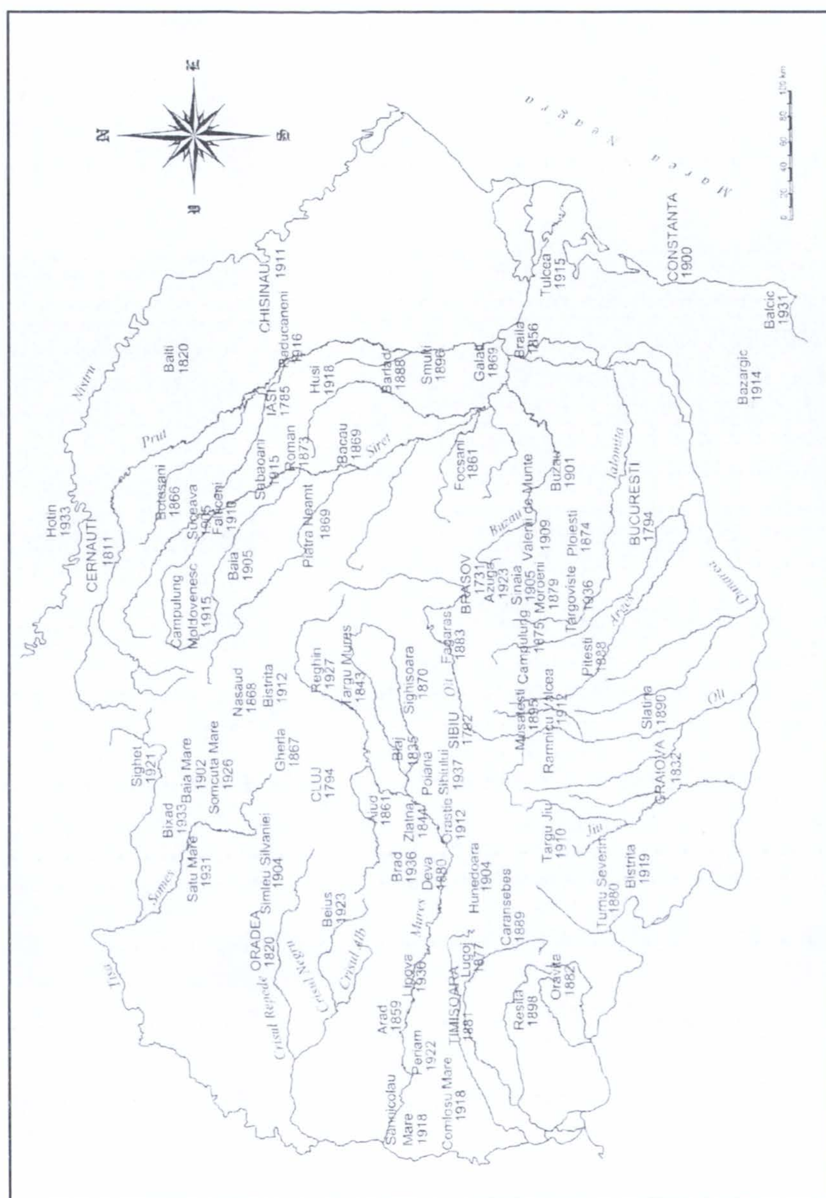
Adrian Forgaci, *Concertul. Novelă*, p. 105-113.

Sever Beuca-Costineanu, *Poesii*, p. 117-121. În acest grupaj: *Zorile*, p. 117; *Piscurile carpatine*, p. 118; *Şatra*, p. 119-120; *Aş avea...*, p. 120-121.

Cuprinsul este urmat de alte patru pagini cu reclame pentru câteva cărţi şi periodice, toate cu chenare elegante, împodobite cu motive florale şi geometrice.

„Almanachul literar pe anul 1903" apare în condiţii grafice îngrijite. Paginile de început, la fiecare contribuţie, sunt lucrate cu frumoase frontispicii, unele dintre acestea având şi valoare documentară, cum este cazul medalioanelor de la paginile 15, 57, reprezentând uniforma de gală a unui membru al Întrunirii academice „Bucovina", ori chipul unor autori: Elena Niculiţă-Voronca (p. 63), Filimon Taniac (p. 79). Alături de frontispicii, sunt de reţinut şi câteva graţioase vignete. Dintre acestea, frunza de fag marchează sfârşitul fiecărei poezii tipărite aici.

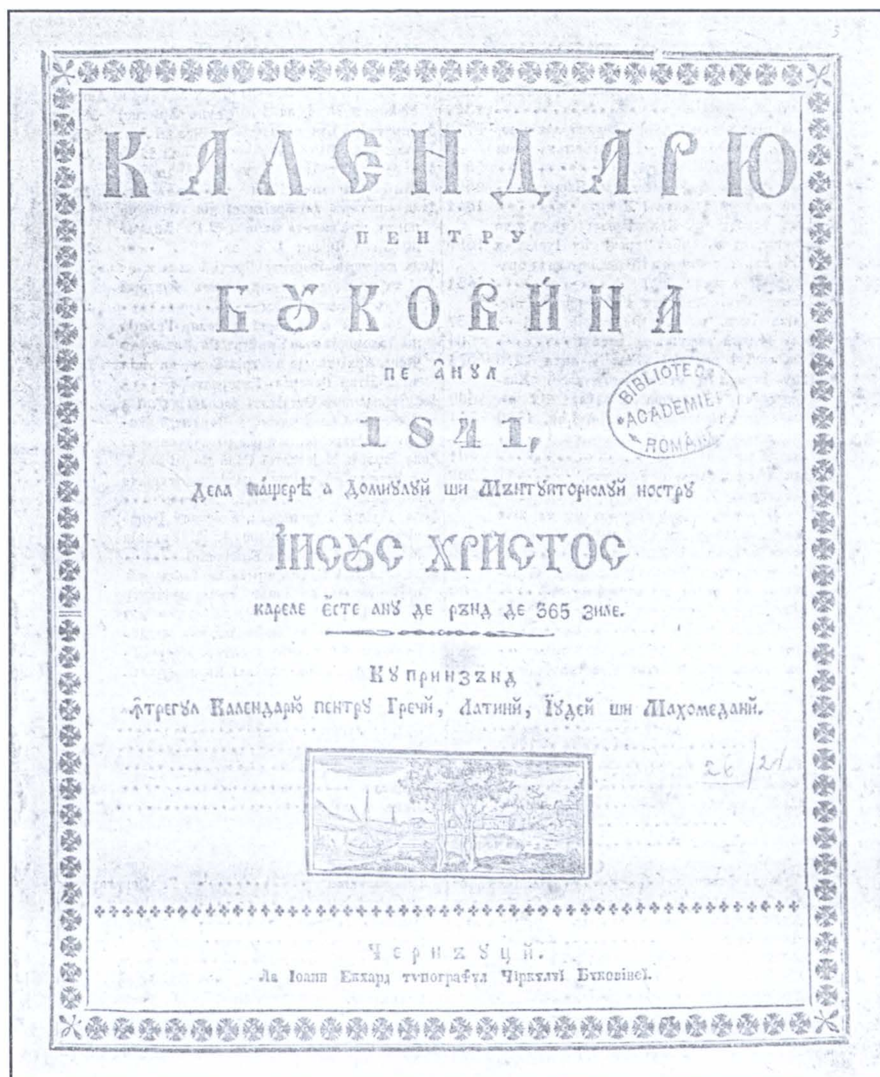
„Almanachul literar pe anul 1903" a aparţinut învăţătorului bucovinean Ioan Vicoveanu şi se păstrează în condiţii foarte bune în Fondul „Ioan Vicoveanu" de la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava.

1. Calendare şi almanahuri în spaţiul lumii româneşti. Coridoare, centre şi localităţi în care s-au tipărit aceste publicaţii pentru prima oară

2. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841..." (Coperta I)

КАЛЕНДАРЮ

ПЕНТРУ

БУКОВИНА

ПЕ АНУЛ

1841,

Дела наштере а Домнулуй ши Мѫнтуиториулуй ностру

ІИСУС ХРИСТОС

кареле есте ану де рѫнд де 365 зиле.

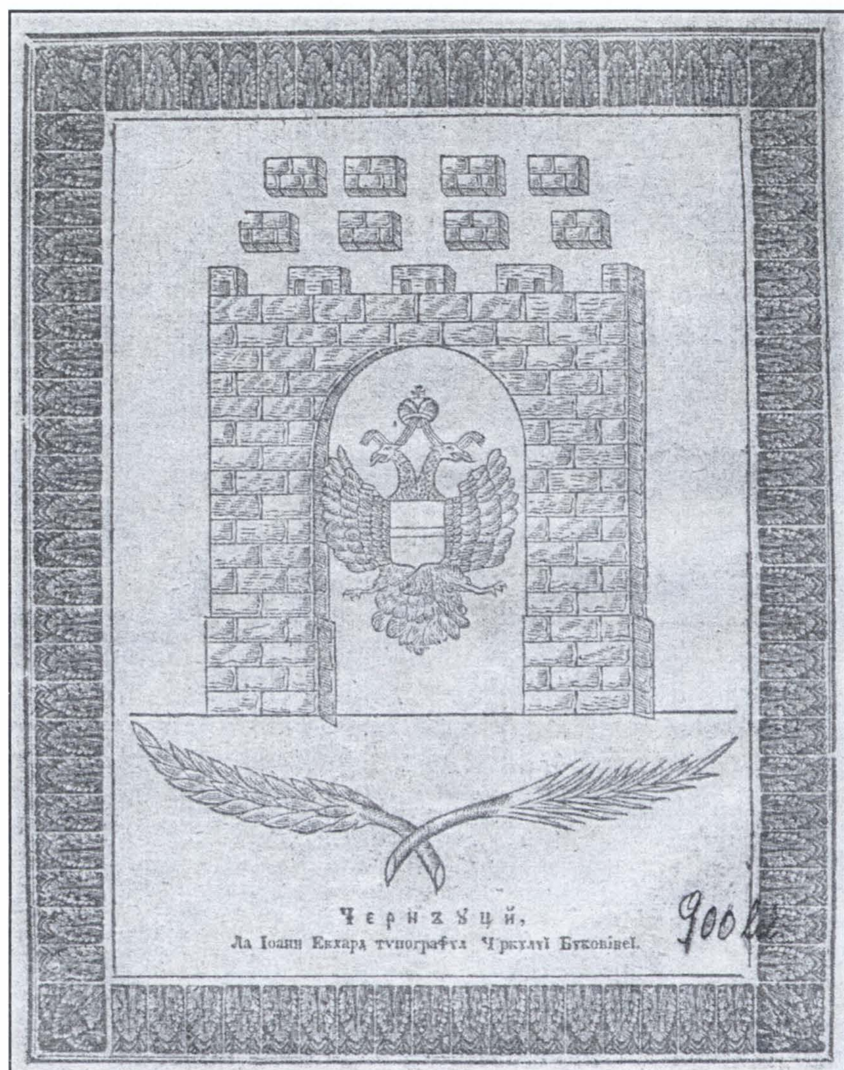
Купринзѫнд

Ѫтрегул Календарю пентру Гречй, Латинй, Іудей ши Махомеданй.

Чернѫуцй.

Ла Іоанн Екхард тупографул Чиркулуй Буковіней.

3. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841..." (Coperta interioară)

4. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1841..." (Coperta a IV-a)

ІОРДАНꙊЛ 1841 Ꙟ ЧЕРНЪꙊЦІ.

Ꙟл арамеі кънтътоаре аꙋд гласꙋл ръсꙋнънд
Ші ла пръзнꙋіреа сфънтъ пре породꙋл ꙟі віпд,
Лъсънд патꙋл де одіхнъ фіеш каре'ш фаче крꙋче
Съ ꙟкалцъ, спалъ, ꙟнбракъ, ла вісерікъ се дꙋче
Дін тотъ старea, тънър, бътрън, мік ші маре
Съ сілеще съ нꙋ скапе ачаста сърбаре,
Пꙋнꙋціні ші тоатъ ноапт'а превігіа саꙋ невоіт
Ка черꙋл деските съ вазъ кꙋм аꙋ ачіт.
Дін тотъ касъ, тꙋꙋл дꙋче вре ꙋн въсъшор
Кофъ, стеклъ, канъ, оалъ саꙋ ꙋн шіпꙋшор,
Уніі аꙋ ш'тріфъкаїі осъбіт ꙟнподобіте
Кꙋ бꙋсꙋіок, кълінс, флорї ші корделе ꙟвъліте.
Ка албінї ла ꙋрденіш ꙟтр'о каадъ zі де върь
Стъ породꙋл ла вісерічї, къ нꙋ ꙟкапе, пе афаръ.
Ꙟлъꙋнтрꙋ съ съвършеще кꙋ адънкъ кꙋчеріе
De сꙋлавіоші преоці Дꙋмнезъіаскъ літꙋргіе,
Каре чеі ꙟтъі дін преоці, домнї, стъпънї ші патріоці
Кꙋ преа адънкъ ꙋмілінцъ о аскꙋлтъ тоці.
Акꙋм жертва съ съвършаще кꙋ молітва дін Амбон
Іар' кънтъреції »Гласꙋл Домнꙋлꙋї престе апе« ꙟнтон.
Крꙋчї, прапоре, іконї ші стіпгꙋрї ꙟнаінте се порнеск
Ші ачелор де афаръ Іорданꙋл ꙟл вестеск.
Кꙋ періергіе іат' съ адꙋнъ ка съ вазъ
Ші стръінеле конфесіі, кꙋм процесіе ꙟнаінтеазъ,
Къ фъръ ꙟдоіалъ есте прѣнътрꙋнзътор
Ачест сфънт акт крещінілор тꙋтꙋрор.
Дрепт ачіа ші чеї че фрігꙋ ші ръчѣлъ і съеск
Ба ші Еврей дін ꙋші ші ферещі привеск.
Ші іатъ де есташі ꙋн полк ꙟ фрꙋнте пъшеще
Ꙟ спаліе ꙟ міжлок алтꙋл де везꙋірі опреще,
Унде кліросꙋл кꙋ ал съꙋ Архіпъсторꙋ
Кꙋ вісерічеаскъ помпъ мерще ла ізворꙋ,
Мънгъіоші ші дꙋлчі кънтърі прін аер ръсꙋнъ
Енорїелор вреселе тоте мерг ꙟмпреꙋнъ.
Інсігніеле архіереші, кържа, мітра ші омофор
Дꙋк кліричї ꙟнаінте стъпънꙋлꙋї лор.
Ачест вісеріческ алаїꙋ ꙟкее о роатъ
De солдаці, кърора ꙋрмѣзъ ненꙋмератъ глоатъ.
Кꙋ сꙋлавіе ші грандецъ алаїꙋл пъшѣще.
Пън ла фънтъна чеа Домнеаскъ вез къ съ опреще.
Акꙋ дін съкъꙋші пꙋшкърі сосіреа вестеск
Унде ꙟнпрежꙋр васелор кꙋ апъ тоці съ orъндꙋеск.
Преаосфінц'а Са ꙟсꙋші фаче агіазмъ маре
Ачеа дела Дꙋмнезеіаскъ арътаре,
Челе маї ꙟналте моментꙋрі салвеле вестеск
Ші спре сꙋлавіе адънкъ пре тоці адмонꙋеск
Фірѣ апеі съ преафаче, о страшнікъ мінꙋне!

5. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1842...” *Iordania 1841 în Cernăuţi,* versuri semnate cu pseudonim de către Teoctist Blajevici, p. 33

КАЛЕНДАРІЮ

ПЕНТРꙊ

БꙊКОВИНА

ПЕ АНꙊЛ

ДЕЛА НАШЕРѢ МѪНТꙊИТОРЮЛꙊЙ НОСТРꙊ

ІИСꙊС ХРІСТОС

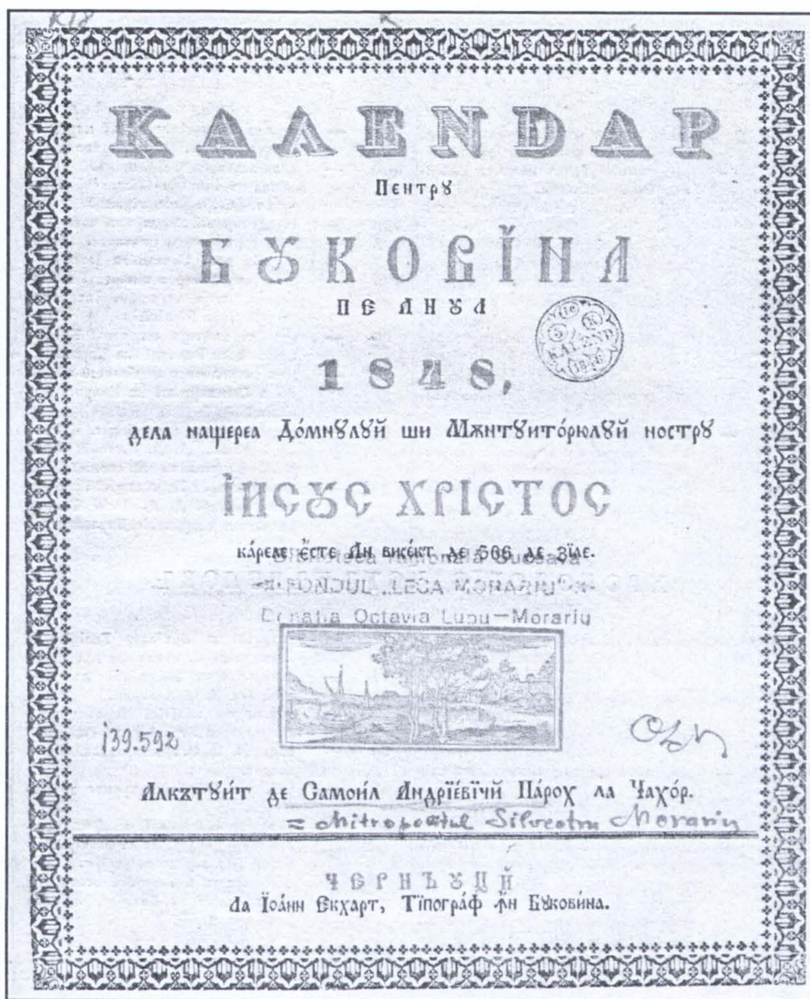
1843.

Сау тіпъріт ѫн Тѵпографіа лꙋй Іωанн Екхардт,

ѫн

Чернъуци.

6. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1843..." (Coperta interioară)

КАЛЕНДАР

Пентрꙋ

БꙊКОВІНА

ПЕ АНꙊЛ

1848,

дела нащерѣ Домнꙋлꙋй ши Мжнтꙋиторюлꙋй нострꙋ

ІИСꙊС ХРІСТОС

кареле есте ꙟн висект де 366 де зиле.

Алкътꙋит де Самоил Андріевічй Парох ла Чахор.

= Mitropolitul Silvestru Morariu

ЧЕРНЪꙊЦЙ

ла Іоанн Екхарт, Тіпограф ꙟн Бꙋковина.

7. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1848..." (Coperta interioară)

ПАРАМЇЙ БȢКОВЇНЕНЕ.

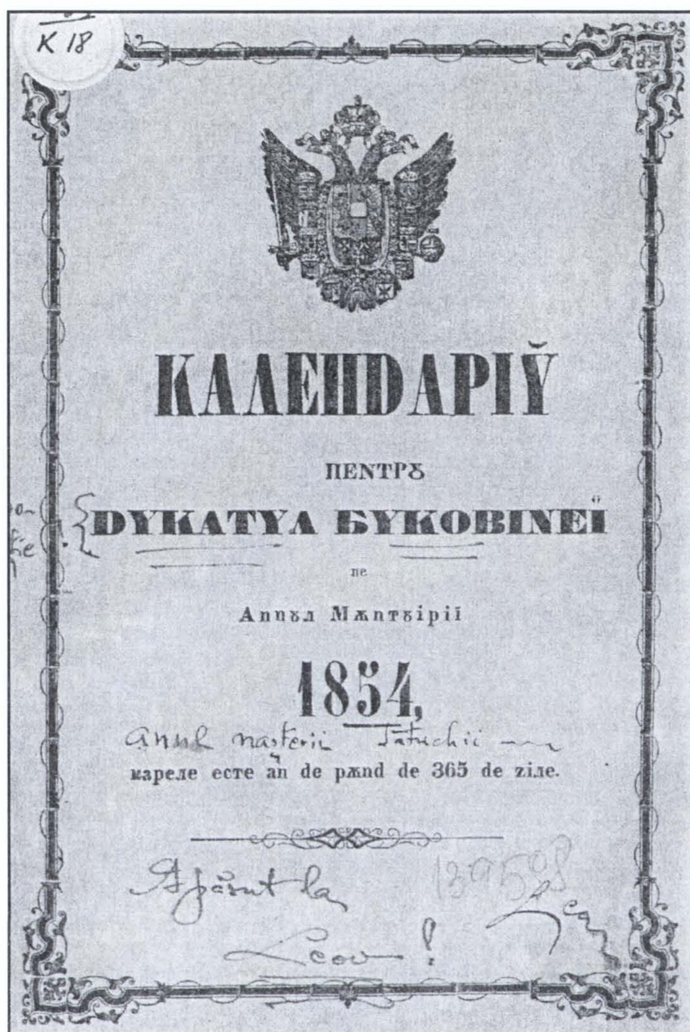
Фрїка є дїн Раїȣ.
Нȣ кȣм вре омȣл,
Чї кȣм дъ домнȣл.
Май бїне сърак шї кȣрат,
Де кѫт богат шї кȣ пъкат.
Капȣл плекат сабїѣ нȣ тае.
Мїелȣл блѫнд сȣџе ла доаъ маме,
Фȣдȣлїѣ маре мъмълїгъ н'аре.
Тот де ȣна ȣрма алеџе.
Рѫде вѫрша де балтъ.
Баба кълътоаре, н'аре сърбътоаре.
Нȣ бъга лїнгȣра, ȣнде нȣ'цй фїербе оала.
Врабїѣ вїсазъ малȣ
Фрáте ка фрате, дар брѫнзаꙋй пе банй.
Пасъреѣ пїере пе лїмба са.
Хѫтрȣл фъгъдȣеще ꙗръ небȣнȣл, траџе нъдежде.
Сїлїнца цесъ пѫнза.
Ꙟнбȣкътȣра стрѫїнъ нȣ тїкнеще.
Кȣм вей ащерне, аша вей дормї.
Ворба лȣнгъ сърѫчїеа омȣлȣи.
Фъ че есте бїне шї нȣ те теме де нїме.
Чїне дъ лȣїш дъ, чїне фаче лȣїш фаче.
Тоате сѫнт пѫнъ ла о време.
Авереа се тpóче, ꙗръ белеоа рѫмѫне.

Скїмбареа домнїлор бȣкȣрїеа небȣнїлор.
Авереа нȣ фаче пре ом, чї омȣл фаче авереа.
Кȣм е танда атай шї манда.
Май бȣнъй врабїеа ꙟн мѫнъ декѫт чоара ꙟн парȣ.
Вїта се бате кȣ бъцȣл ꙗръ омȣл кȣ кȣвѫнтȣл.
Цїе есте аржде шї мїе а плѫнџе.
Тоате'с бȣне кȣ мъсȣръ.
Бȣза дȣаче тоцї о лїнгȣ
Чеа амаръ о ꙟнџїнгȣ.
Фъръ фрїкъ нȣ'ї нїмїкъ.
Вай! съракȣ омȣл прост
Бȣнȣ одор ла касъ аȣ фост.
Баба съ такъ — есте борбъ де клакъ;
Ȣнде'й бїне, нȣй де мїне;
Ȣнде'й ръȣ аколо'с еȣ
Корбȣ ла корбȣ нȣ скоате окї.
Баба кълътоаре наре сърбътоаре.
Фéмеа фрȣмоасъ е прїмеждїоасъ. —
Пѫнъ'й сѫта новъ, се пȣне ꙟн кȣїȣ
Кѫт де бȣнъй норȣме
Токма'н ȣрмъ вой вїде.
Калȣл де олак, шȣерȣл де ракȣ шї цара де жак, тот атѫта факȣ.

8. „Calendariu pentru Bucovina pe anul 1849...", *Paramii bucovinene*, proverbe culese probabil de Samoil Andrievici, p. 34

9. „Calendar pentru Bucovina pe anul 1851..." (Coperta a IV-a, *Cornul Abundenţei*, ilustraţie alegorică)

КАЛЕНDАРІЎ

ПЕНТРЪ

DYКАТYЛ БYКОВІНЕЇ

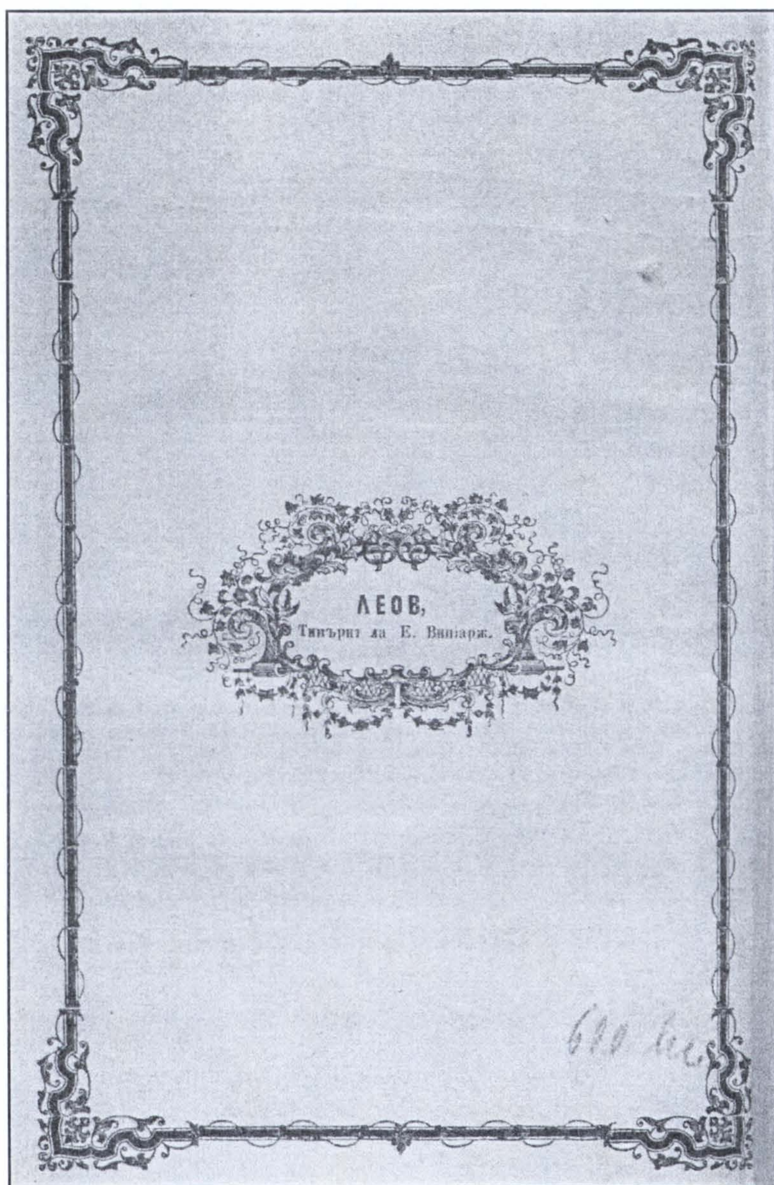
пе

Аннъл Мжнтъірії

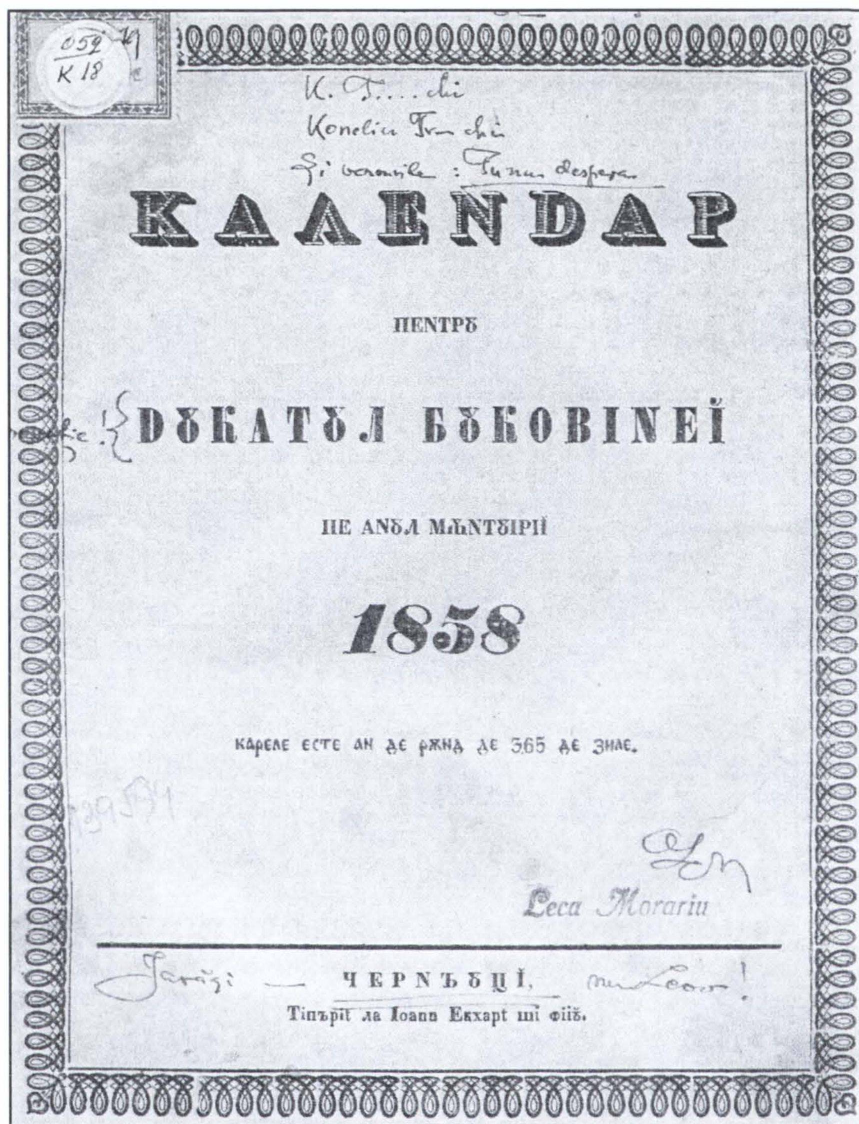
1854,

кареле есте ан de ржнd de 365 de zіле.

10. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1854..." tipărit la Lemberg (Coperta I)

11. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1854...” (Coperta a IV-a)

КАΛЕNDАР

ПЕNТРꙊ

ДꙊКАТꙊЛ БꙊКОВІNЕЙ

ПЕ АNꙊЛ МѪNТꙊІРІЙ

1858

кареле есте ан де рѫнд де 365 де зиле.

Leca Morariu

ЧЕРNЪꙊЦІ,

Тіпъріт ла Іоанн Екхарт ші фііꙋ.

12. „Calendar pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1858...” (Coperta interioară)

АЛМАNАХ ЛІТЕРАРІȢ.

I.

Коsminȣл.

Ȣn нȣme, кареле ші не ȣнеле фоі але istopіеі фігȣреазъ, ші пе лімба попорȣлȣі пънъ ꙟn ziȣa de astъzі pesпікат saȣ пъsіpat, este нȣмеле Kosmin. Ачesta este нȣмеле ȣнȣіа sat din цінȣтȣл Чернъȣцілор ꙟn Бȣковіna, кȣ кареле este ꙟнвінатъ memopіea ȣніа ꙟнтъмплърі istopіче, вредніче de неȣітаpе.

Пе валеа чеа мъноасъ ꙟntpe sateле de акȣм Мологіа ші Чахор, Волока ші Коровіа ꙟn Бȣковіna se estindea maі nainte de amъndoaȣъ пърціле але pіȣлȣі Dеpехлȣі dela вadȣл верiцеі пънъ ла Кȣчіȣрȣл mape de astъzі Kosminȣл, ȣn sat ꙟнпопорат фоаpte ші ꙟnsemnat прin мȣлцimea вiseрічелор, але кърора ȣнеле temeлії de пiатръ ші astъzі se вритъpesк.

Прin kosmin, ал кърȣіа теріторіȣ кȣпрindea теріторііле sателор de акȣм: Кȣчіȣр mape, Волока, Коровіа, Чахор ші Мологіа трeчеа дрȣмȣл чел mape de atȣнчea, кареле прекȣм въdesк semnеле локале коȣnлънt кȣ dateле istopіче, venia dela Sȣчавъ пе ѕnінареа хораіцȣлȣі ꙟнкоаче пресtе теріторііле sателор Черепкъȣці, Хліиока ші Міхȣчені saȣ Котовец*) прin партea кодрȣлȣі челȣі mape, кареа este astъzі a satȣлȣі Волока, еаръ de аіче прin Kosmin ші пресtе рiȣл Dеpехлȣілȣі, ȣnde se кȣнoск ші акȣма semnеле пȣntei (подȣлȣі) пе царіna ꙟntpe Коровіа ші Волока spре Чернеȣці ші maі nainte ла Полоніа.

Kosminȣл, кареле ші прin estindeрea ші попоръцiмea sa ера ꙟnsemnat, este ші ва рътъnеa неȣітат, прin modȣл deвъstърii sале, de каре ел ка ші алте ꙟnsemnate локȣрі а Бȣковіneі авȣ парте прin фок ші фȣріea въtъліїлор

Іоаn Албрехт saȣ Іоаn I, рецеле Полоніеі рътікънd ꙟn anȣл 1496, тоатъ пȣтеpea армелор sале spре ȣтелірeа Молдавіеі еаръ maі алеs a воевoдȣлȣі Stефаn чел mape, кареле прin іроіsмȣл съȣ аціца se неnedea (zavistiea) domnіторілор вечіnі, aȣ ꙟntpat ꙟn Покȣціа кȣ oaste нȣмъроаsъ de 120.000, (трȣпе регȣларе 80.000 ші нерегȣларе 40.000).

ꙟнцелегънd ачеаsta воевodȣл Stефаn чел mape, aȣ трimis тpiї воіарі ка soлї ла Іоаn Албрехт ка съл ꙟntpeве, de віne ел ка пpietin, орі ка дȣшman ꙟn Молдавіа; ꙟнsъ рецеле aȣ respȣns ꙟntpeкapea ачееа прin тpemiтеpea soлілор ꙟn прinsoаpе ла Леов, пъшind ꙟnainte кȣ oastea sa, пънъ aȣ venit ла Sȣчавъ, капітала de атȣнчea a Молдавіеі. ꙟnaintea четъціі стънd ші

*) Дȣпре dateле istopіче ера ꙟntpe кълтіеа хораіцȣлȣі ші кодрȣл чел mape de фаг, кареле se нȣмеа а kosminȣлȣі ȣn ораш maі mik, ал кърȣіа нȣмеле ера Котовъц. Фііnd къ теріторȣл satȣлȣі Міхȣчені ші ꙟnsȣші satȣл ачеsta ꙟn гȣра попорȣлȣі se нȣmeшче Котовъц, ші фііnd къ пе теріторіȣл satȣлȣі Міхȣчені se афлъ ȣnde ші ȣnde ꙟn пъмънt рътъшіце a temeлііlор de піатръ; пентрȣ ачееа se пape a фі de сігȣр; кътъ пе теріторіȣл satȣлȣі de astъzі Міхȣчені saȣ Котовъц, ера oаpе кънd орашȣл Котовъц. ꙟn anȣл 1844, saȣ афлат пе царінa Міхȣченілор saȣ a Котовъцȣлȣі апроапе de semnеле ȣнора temeлії de піатръ о печете mape кȣ ікоаna adopmipiї Нъскътоарії de Dzeȣ кȣ ȣрmътоаре skpisoаре ꙟmпрежȣр: печать манастыря Барьовскаго, ст.: оуспенскахо, кареа печете se афлъ ші акȣма ла sȣбsкрісȣл:

13. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1859...". *Almanah literariu*: I. *Cosminul*, legendă semnată de Samoil Andrievici, p. 34

V.

DOPINЦЕЛЕ TINEPETȢЛȢЇ БȢКОВINEAN.

1.
Toцї dopim кȣ Ꙟфокаре,
Patpia съ Ꙟфлореаскъ,
Ꙟн лȣminъ ка de soape
Ꙟпрежȣр съ stрелȣчiaскъ.

2.
Toцї рȣгъm кȣ ȣmiлiнцъ:
Феріч іреа-ї съ влъsteze,
Ꙟн кȣлtȣръ шi кредінцъ
Patpia съ se 'ntpъpteze.

3.
Toцї voim, съ фіе 'н лȣme
Ролȣл patpiї Ꙟsemnat,
S' aȣzim, къ ал eї нȣme
E de toцї de toцї кънtat.

4.
Toцї ȣръm кȣ 'nвъпъiape
Patpieї лȣmeскȣл віne,
S' aіnъ кȣ Ꙟdestȣлаpe
Zілe вȣne шi съnine.

5.
Toцї лȣкръm кȣ ne'нчетаpe,
Ка Ꙟн patpie съ креаскъ
Шi съ se ревеpse 'н флоаpe
Desволtapea сȣфлеteaскъ.

6
Toцї тъпъm tot Ꙟnainte
Ꙟн amoape шi фръціe
Репеde кȣ zел фервinte
Пе a patpieї кънпіe.

7.
Toцї чеї tinepї пе лȣntъm
Кȣ ȣн сȣфлеt Ꙟфокat,
Patpia s'o ръdiкъm
Пън' ла черіȣл чел Ꙟnалt.

8.
Toцї ȣркъm ла Dzeȣ
Ругъчiвне 'nвъпъiatъ,
Съ ввatъ opї че ръȣ
Dела patpia amatъ.

9.
Toцї stpiгъm кȣ 'nвъpвъtape
Ȣpa, евismȣл пiaръ,
Пiaръ sкъpпъва mъndpie
De пе a patpieї кънпіe.

10.
Toцї dopim ка Ꙟntpe toate
Цъpiле de пе пъmъnt,
Patpia кȣ 'ntъietate
Съ 'пфлореаскъ mai кȣpъnd.

Прокоповічї.

VI.

DINTPE ПІЛДЕЛЕ ЛȢЇ СОЛОМОН.

1. Кредінца Ꙟntpъ Dzeȣ este Ꙟпчепереа прічепериї, еаръ чеї пекредінчіошї dефъimeazъ Ꙟпцелепчіȣнea шi Ꙟвъцътȣpa.

2. Domnȣл dъ Ꙟпцелепчіȣнea шi dела фаца іаsъ кȣпоцінца шi цііпца.

3. Dpenцїї вор moшenі пъmъntȣл шi чеї dpenцї вор ремъпеа пе dънsȣл; еаръ къiле пекредінчіошілор вор пері de пе пъmъnt, шi чеї фъръ de леце вор пері din tpъnsȣл.

14. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1859...", *Dorinţele tineretului bucovinean*, versuri semnate de Procopovici, p. 46

КАЛЄНДАРІЙ

пентрꙋ

ДꙋКАТꙋЛ БꙋКОВІНЕІ

пен анꙋл мѫнтꙋірії

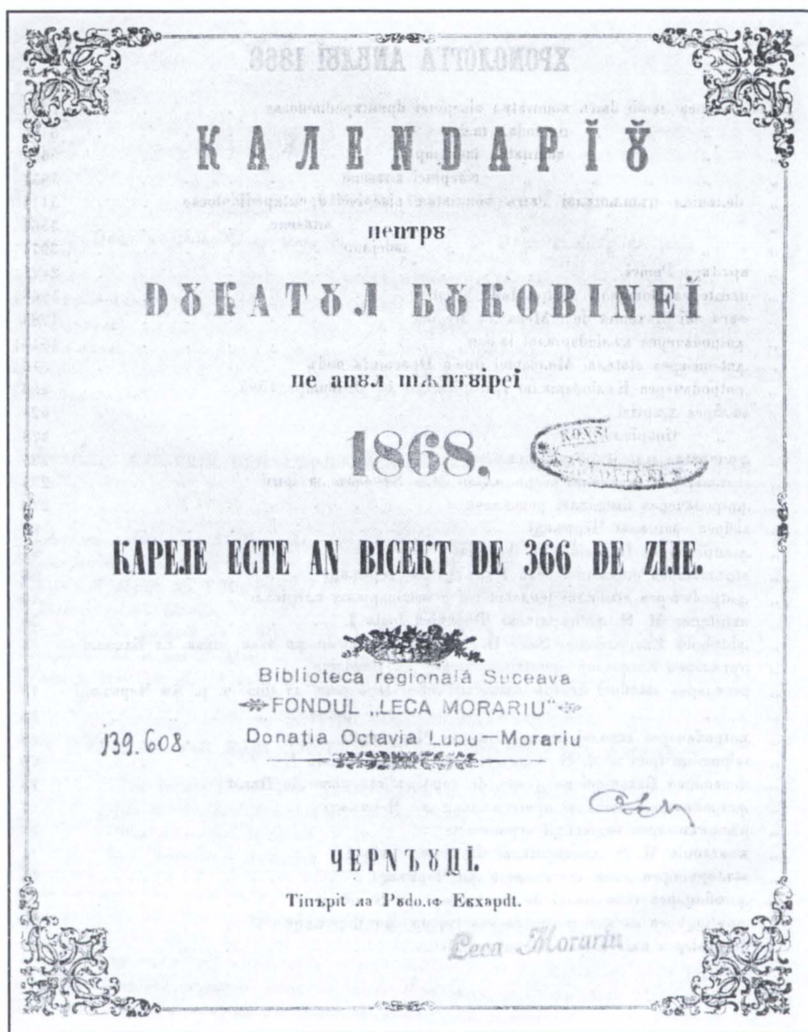
1863

кареле есте ан de рѫnd de 365 de zile.

Чернъꙋцї.

Тіпърit ла Ioann шi Рꙋдолф Екхарdt.

15. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1863...” (Coperta înterioară)

КАЛЕNDАРІЎ

пентрꙋ

ДꙊКАТꙊЛ БꙊКОВІNЕЇ

пе анꙋл мѫнтꙋіреі

1868,

КАРЕЛЕ ЕСТЕ АN ВІСЕКТ DЕ 366 DЕ ZІЛЕ.

ЧЕРNЪꙊЦІ.

Тіпъріт ла Рꙋdолф Екхардт.

Leca Morariu

16. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1868..." (Coperta interioară)

ПЛȣГȣЛ.

(Колеndъ.)

Ахо! ахо! копiĭ аргаці
Staці пвцѫп ші пв mѫпаці
Лѫпгъ воĭ в'алъtвраці
Ші кввѫпtвл mieв askвлtaці
S'а skвлат maĭ an
Бъdiка Траіan
S'а ѧпкалікаt
Пе вп кал ѧпвъцаt
Кв пвmе de Грaвр
Кв шаба de авр
Кв фръв de mъtasъ
Кѫt віца de гроasъ
Ші'n вкърi ел s'а ръdікаt
Пeste кѫmпврĭ s'а вitаt
Ка s'алеагъ вп лок кврат
De араt ші ѧmѫnаt
Ші кврѫnd s'а апвкаt
Кѫmпвл neted de араt
Ѧп лвпціш
Ші'п кврmeziш
S'а апвкаt ѧпtр'о жоĭ
Кв'п плвг кв doisпрezeче воĭ
Воĭ вовереĭ
Ѧп коаdъ коdалвеĭ
Ѧп фрвпtе ціпtaцеĭ
Мѫпаці копiĭ, хъĭ, хъĭ.

Zioa toatъ а лвкрат
Бразdъ neагръ-а реstврпаt
Ші прin бразdъ а semnat
Гръв mъраnt ші гръв de варъ
Dee Domnвл sъ ръsаръ
Мѫпаці mъĭ хъĭ, хъĭ

Ші кѫt лвкрв а вфършіt
Еаtъ, mъpi sа stъpnit
Вп вѫnt mаре пре пъmѫnt
Ші плоĭ mвлte dвпъ вѫnt
Пъmѫnt de'а рекорit
Ші вътѫnца ѧпколціt
Мѫпаці копiĭ хъĭ, хъĭ.

Ла лвпа, ла sъпtъmѫпа
Ѧш-і ѧmплe кв апа mѫпа
Ші se dвсъ, ка se вadъ
De i-а dat Dвmnezeв poadъ
Ші de'n гръвл pesъріt
Ші de spiквл авріt
Ера'п spiк ка вравіа
Ера'п паів ка tpestia
Мѫпаці mъĭ хъĭ, хъĭ!

Траіап iвte saв ѧпtops
Ші din гражd пe лок а sкоs
Вп алt кал maĭ пъsdравап
Квm ѧĭ плаче лвĭ Траіап
Nегрв ка корввл
Iвte ка фоквл
De пв'л прinde локвл
Кв поtкоаве de арціпt
Че sѫnt spopnічĭ ла фвціt
Мѫпаці копiĭ хъĭ, хъĭ!

Ел воіоs s'пкълікаt
Ла Теrхіп а апвкаt
Ші оцел а кѫmпъраt
Ка sъ факъ sечерi марі
Пеntрв sъчеръtорі tapі

17. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1869...", *Plugul (Colendă)* [Pluguşorul], versuri de Vasile Alecsandri, p. 43

КАЛЕА ФІЕРАТЪ

ꙟтрепрінселе кълор фіерате сѫнт ꙟндъторіте а еміте ȣрмъ-тоаріеле попорекъчіȣні.

1 Opdinea къльtopiei, ꙟn каpe tpeȣie съ фie аші̆ъziate пе кѫt se поate de акȣpat оареле пȣрчеdepii ші timпȣл sosipii ла diфepiteле stъчiȣni.

2 O тъpiфъ а прецiȣpiлор de къльtopit пе'ntpȣ persoane ші лȣкpȣpi.

3 ꙟn фine deцiъpmȣpiчiȣniле ꙟn npiвinцa пpiimipii persoaneлор, ші пpeskpiseле ꙟn пpiвinцa dokȣmintелор de къльtopie, кȣ кapi аȣ съ se пpoвadъ, ꙟn пpiвinцa пȣptъpii къльtopiлор ꙟnъinte de къльtopie, ꙟn декȣpsȣл ші ла фinitȣл ei, апоі dȣпpe dapea ші лȣapea ꙟn sama a лȣкpȣpiлор de stpъпȣptat ші despre dokȣmintеле, de кapi tpeȣie съ фiъ еле ꙟnsoцite, despre ръsпȣndepea пе'ntpȣ dѫnseле ші ꙟn фine despre modъleteцiле ла ръdapea лȣкpȣpiлор stpъпȣptate. ꙟntpe deцiъpmȣpiчiȣniле ꙟn пpiвinцa persoaneлор ші лȣкpȣpiлор de stpъпȣptat; съ фie ші ачееа, пpin кapе se аші̆аzĭъ timпȣл, кѫnd съ se deie ȣпȣpiле de stpъпȣptape.

Tapiфеле opdinii de къльtopie, a пpeцiȣpiлор къльtopiei ші a гpeȣtъцiлор de stpъпȣptat кѫt ші deцiъpmȣpiчiȣniле ꙟn пpiвinцa persoaneлор ші лȣкpȣpiлор de stpъпȣptat sѫnt de афint ꙟn toate кȣpцiле кълор фepate ші ла toate stъчiȣniле de пpiimipe пе'ntpȣ opientapea коmȣnъ.

ꙟntpeпpinseле кълор фiepate sѫnt ꙟndetopite, toate persoaneле, кapi ші-аȣ ꙟmплеnit кondeчiȣniле de пpiimipe кѫt ші toate лȣкpȣpiле date dȣпъ кondiчiȣnii кȣ кълi фiepate a ле stpъпȣpta ла timпȣл кȣвenit, de кȣmва пȣ se ꙟntѫmплъ че ва пепpeвъziȣt ші пе'пльtȣpaвъp

Nȣmai кѫt ачеле persoane se пot ꙟnлъtȣpa deла пpiimipe ші se пot deпъpta ꙟn deкȣpsȣл къльtopiei, кapi sѫnt ꙟnвътate, кapi вътъmѫnd кȣвiinцa skъndaлesк пpe чei лалцi къльtopi кapi пȣ se sȣпȣn opdinъчiȣniлор persoнaлȣлȣi, че пpiвiriazĭъ ші ꙟnsoцiesк tpaseл кapi аȣ semne вътътoapie ла opi de o воалъ пepiкioasъ, seаȣ a къpopa stape e astфелiȣ, къ tpeȣie съ ꙟnrpeцioшiezie пpe чei лалцi къльtopi. Totȣші пȣ лi este ꙟntpeпpinzъtopiлор oпpit a stpъпȣpta ші ꙟndiвideле чestop doaȣe пласe de'n ȣpmъ, deакъ se пot stpъпȣpta ꙟn sпaцiȣpi deoseвite ші sȣв пpeвeriape, чepѫnd tpeȣȣinцa.

ꙟn фiъкapе кȣpte a кълi фiepate ші ла фiъкapе stъчiȣne se афлъ ꙟn локълетъцiле de пpiimipe къpцi пъцinate ші пpoвъzȣte кȣ si цiлȣл dipeчiȣnii кълi фiepate апъsat пе ацia, че tpeче пpe'n toate фoiле ei, кȣ skoпȣл, къ къльtopii съ-ші поате ꙟnpъцestpa ꙟntp'ѫnseле плѫnsopiле sале, аpътѫndȣ ші пȣmеле, stape ші локȣл локȣiнцiei sале.

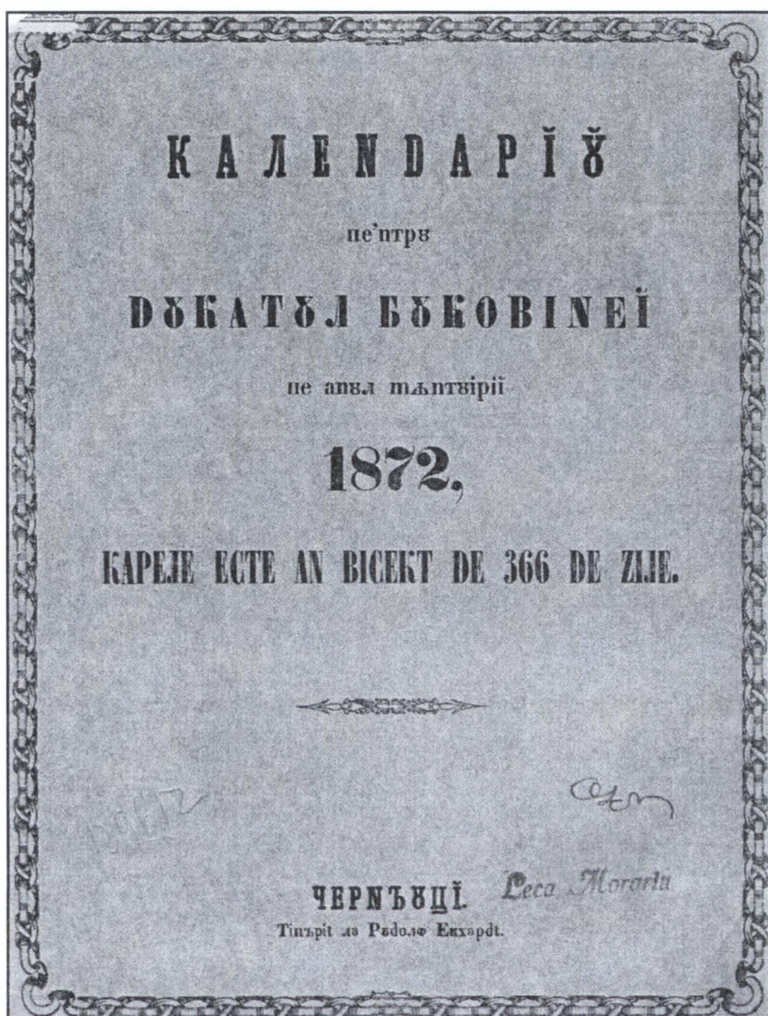
Пȣшti ꙟnкъpкate ꙟn pъгȣлъ пȣ se пot лȣa ші пȣ se пot stpъпȣpta sȣв пече ȣn пpetestȣ. Kondȣкътopii sѫnt ꙟndpentъцiцi a чepка ȣшtiле лȣate кȣ sine de къльtopi seаȣ пpiimite sпpe stpъпȣptape. Stpъпȣptѫndȣ-se пep-

18. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1870...", *Întreprinsele căilor ferate sunt îndătorite a emite următoariele poporecăciuni* [precizări pentru popor/publicul călător], articol publicat în mai multe tomuri ale calendarului, începând din anul 1868, p. 22

Тapiфa кълii фiepaтe Леina-Чepнъȣꙡi-Сȣчеава.

Distanꙡъ	Staꙡiȣniле	Траsȣл Nр. I Sosirea o.	m.	I Порnirea o.	m.	III Sosirea o	m.	III Порnirea o.	m.	Taкsa I фр.	кр.	II фр.	кр.	III фр.	кр.	Staꙡiȣniле	Трasȣt Nр. II Sosirea o.	m.	II Порnirea o.	m.	IV Sosirea o.	m.	IV Порnirea o.	m
1.43	Леina	Demin.		10	49	Seapa		10	28	15	27	11	49	6	—	Іꙡкані	Noapt.		2	10	Dȣпъ amiaz		5	58
1.82	Sieхов	11	15	11	16	10	45	10	46	14	62	11	1	5	75	Xatna	2	26	2	27	6	27	6	29
1.42	Stapesioло	11	45	11	53	11	6	11	11	13	97	10	52	5	49	Мiлiшеȣꙡi	2	46	2	48	6	39	6	40
1.3	Бoȣрка	12	14	12	15	11	26	11	27	13	33	10	4	5	23	Iutenserits	3	—	3	1	6	52	6	58
0.95	Вiȣраповка	12	30	13	31	11	37	11	38	12	89	9	71	5	6	Хadiкфалва	3	16	3	22	7	29	7	32
1.69	Боpiniче	12	46	12	52	11	48	11	53	12	46	9	39	4	89	Черенкъȣꙡi	4	3	4	9	7	44	7	50
0.92	Хodopов	1	15	1	20	12	11	12	13	11	60	8	74	4	54	Хлiвока	4	24	4	30	8	16	8	18
2.29	Боptniкi	1	35	1	38	12	24	12	27	11	38	9	57	4	46	Кȣчȣрmape	5	3	5	6	8	44	8	45
1.58	Бȣкачiовче	2	11	2	17	13	53	12	58	10	30	7	77	4	3	Градina Пȣблiкъ	5	36	5	37	8	58	9	12
1.48	Бȣрштin	2	47	2	52	1	18	1	21	9	65	7	28	3	78	Чернъȣꙡi	5	52	6	7	9	16	9	17
1.83	Халiчiȣ	3	13	3	19	1	37	1	42	9	1	6	79	3	51	Sadaгȣра	6	13	6	14	9	35	9	36
1.95	Іeziȣпол	3	46	[illegible]	48	2	3	2	4	8	14	6	12	3	18	Лȣжан	6	34	6	36	9	51	9	52
3.01	Stanisлаȣ	4	19	4	44	2	26	2	36	7	28	5	46	2	83	Непoлоковꙡ	6	54	6	55	10	8	10	13
2.19	Otinia	5	24	5	29	3	8	3	13	5	95	4	47	2	32	Sniatin	7	14	7	20	10	35	10	38
2.98	Коржов	6	11	6	13	3	41	3	42	5	7	3	81	1	97	Zавлотов	7	40	7	54	11	7	11	12
2.56	Коломea	6	45	6	55	4	6	4	12	4	19	3	15	1	64	Коломea	8	33	8	39	11	35	11	40
2.10	Zавлотов	7	27	7	32	4	37	4	42	2	87	2	16	1	12	Корчов	9	19	9	21	11	54	11	56
1.47	Sniatin	8	—	8	5	5	5	5	10	1	98	1	49	—	78	Otinia	9	53	9	59	12	5	12	11
1.30	Непoлоковꙡ	8	24	8	25	5	26	5	27	1	33	—	99	—	51	Stanisлаȣ	10	36	11	1	12	42	12	50
1.65	Лȣжан	8	43	8	44	5	42	5	43	—	88	—	67	—	35	Іeziȣпол	11	27	11	29	1	11	1	12
0.16	Sadaгȣра	9	4	9	5	6	1	6	2	—	44	—	33	—	18	Халiчiȣ	11	54	12	—	1	32	1	37
0.76	Чернъȣꙡi	9	11	9	26	6	7	6	22	—	—	—	—	—	—	Бȣрштin	12	21	12	25	1	53	1	55
1.78	Градina Пȣблiкъ	9	48	9	49	6	39	6	40	—	44	—	33	—	18	Бȣкачовче	12	55	1	1	2	15	2	20
1.95	Кȣчȣрmape	10	17	10	20	7	6	7	9	1	11	—	84	—	43	Боptniкi	1	38	1	44	2	45	2	47
0.88	Хлiвока	11	3	11	8	7	46	7	51	1	98	1	49	—	78	Хodopов	2	—	2	6	2	58	3	—
2.48	Черенковꙡi	11	21	11	26	8	1	8	6	2	43	1	83	—	94	Боptniче	2	29	2	37	3	18	3	23
0.87	Хadiкфалва	12	8	12	14	8	44	8	50	3	53	2	65	1	37	Вiȣраповка	2	25	2	53	3	34	3	35
0.73	Iutenserits	12	28	12	29	9	2	9	3	3	75	2	82	1	46	Бoȣрка	3	8	3	9	3	46	3	47
1.27	Мiлiшеȣꙡi	12	39	12	41	9	13	9	15	4	19	3	15	1	64	Stapesioло	3	28	3	38	4	2	4	7
1.07	Xatna	12	57	12	58	9	30	9	31	4	64	3	48	1	80	Sieхов	4	12	4	13	4	28	4	29
	Іꙡкані	1	10	noapt		9	44	demin		5	29	3	97	2	7	Леina	4	36	noapt		4	44	demin.	

19. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1870...”, *Tarifa căii fierate Leina–Cernăuţi–Suceava*, mersul trenurilor, p. 25

КАЛЕNDАРЇЎ

пе'нтрȣ

DȢКАТȢЛ БȢКОВІNЕЇ

пе анȣл мънтȣірії

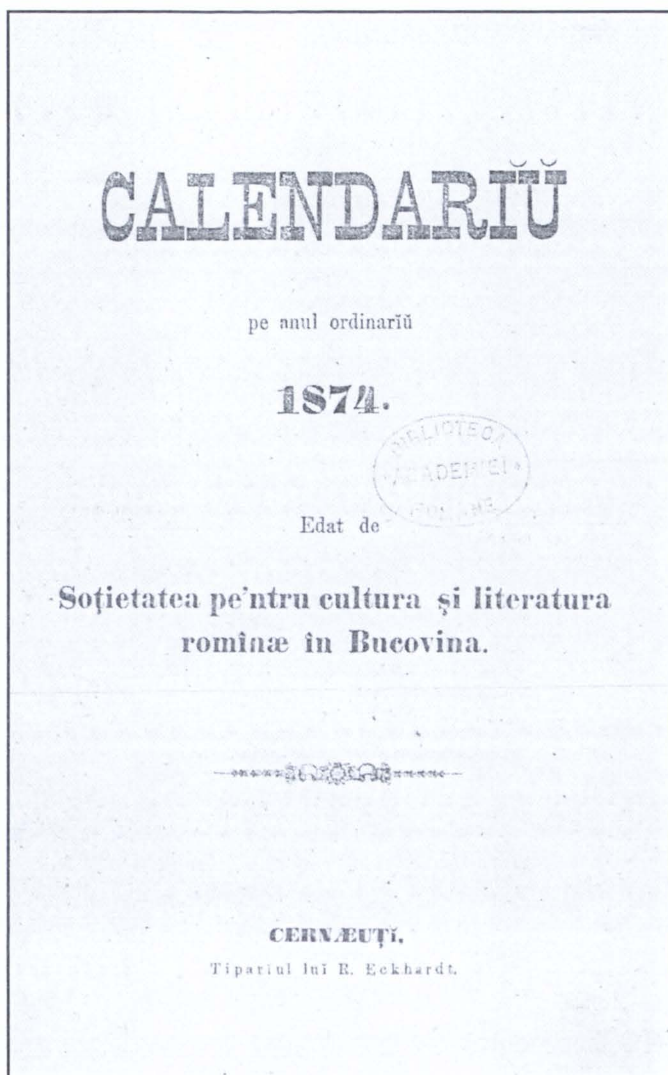
1872,

КАРЕЛЕ ЕСТЕ АN ВІСЕКТ DЕ 366 DЕ ZІЛЕ.

ЧЕРNЪȢЦЇ.

Тіпъріт ла Рȣдолф Екхардт.

20. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1872...” (Coperta I)

CALENDARIŬ

pe anul ordinariŭ

1874.

Edat de

Soţietatea pe'ntru cultura şi literatura rominæ în Bucovina.

CERNÆUŢĬ.

Tiparíul luĭ R. Eckhardt.

21. „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei pe anul 1874..." (Coperta interioară)

Internatul din Cernæuțĭ

al luĭ

Mihaiŭ Calinescu,

protopresviter şi profesorŭ c. r. la gimnasiul superior.

Acest Institut de crescere are de scop spețial a da elevilor ŭæ crescere bunæ şi solidæ pe baza religioasæ-moralæ şi naționalæ.

Cultura inimiĭ, desvoltarea unuĭ caracter solid şi firm, purtarea cuviincĭoasæ şi corespundætoarĭæ convenințiĭ soțiale, precum şi desvoltarea fisicæ, întrarmarea corpuluĭ şi întærirea sænætæțiĭ, toate acestea sînt obĭeptul uneĭ îngrijirĭ deosæbite din partea „Internatuluĭ“.

Localitæțile, alimentarea şi îngrijirea de sænætatea şi desvoltarea fisicæ a elevilor sînt întru toate corespundætoarĭe recerințelor igienice sub privighiarea mediculuĭ „Internatuluĭ“.

Tot ŭæ datæ se face cu fiæ-care elev corepetarea necesarĭæ din toate obĭeptele scolastice obligate.

Dupæ dorința pærinților se împærtæşesce cu onorarĭŭ separat şi instrucțiunea din obĭepte libere ce nu sînt prescrise pe'ntru scoalæ, precum: în una saŭ maĭ multe limbĭ moderne, stenografiæ, musicæ vocalæ şi instrumîntalæ, gimnasticæ, danțŭ etc.

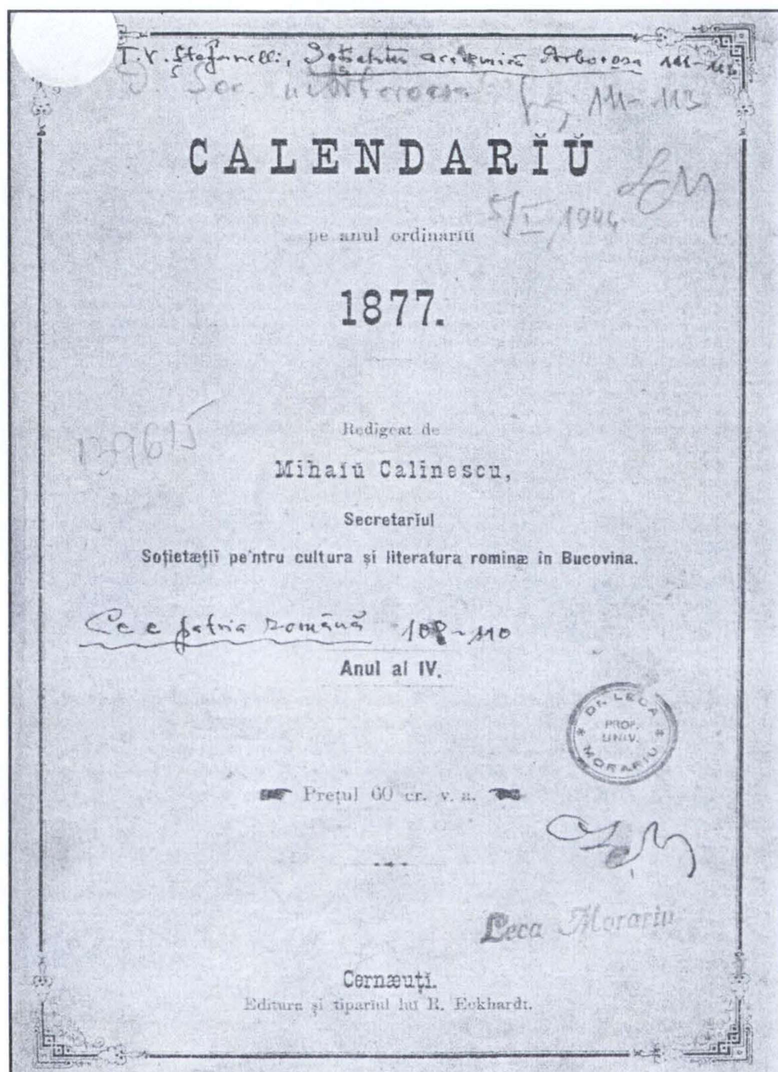
Ca elevĭ se primesc maĭ cu samæ studințĭ publicĭ, cariĭ cerceteadæ scoala poporalæ (primarĭæ), cea realæ superioaræ saŭ gimnasiul din Cernæuțĭ de ordinarĭŭ cu 600 fl. val. austr. pe anul scolastic de 10 ½ lune.

Pe'ntru copiĭ bravĭ de preuțĭ şi de învæțætorĭ se scade din prețŭ 25 %.

Tot al 10lea elev este bursierĭŭ, carele se alege d'intre copiĭ orfanĭ saŭ de tot særacĭ dar' talentațĭ şi moralĭ.

Cernæuțĭ, strada rusascæ, Nr. 788.

22. „Calendariu pe anul ordinariu 1875. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura literatura română în Bucovina" (II). Anunţ referitor la Internatul din Cernăuţi condus de Mihai Călinescu, protopresviter şi profesor la Gimnaziul Superior din Cernăuţi

CALENDARIŬ

pe anul ordinariŭ

1877.

Redigeat de

Mihaiŭ Calinescu,

Secretariul

Soțietæții pe'ntru cultura și literatura rominæ în Bucovina.

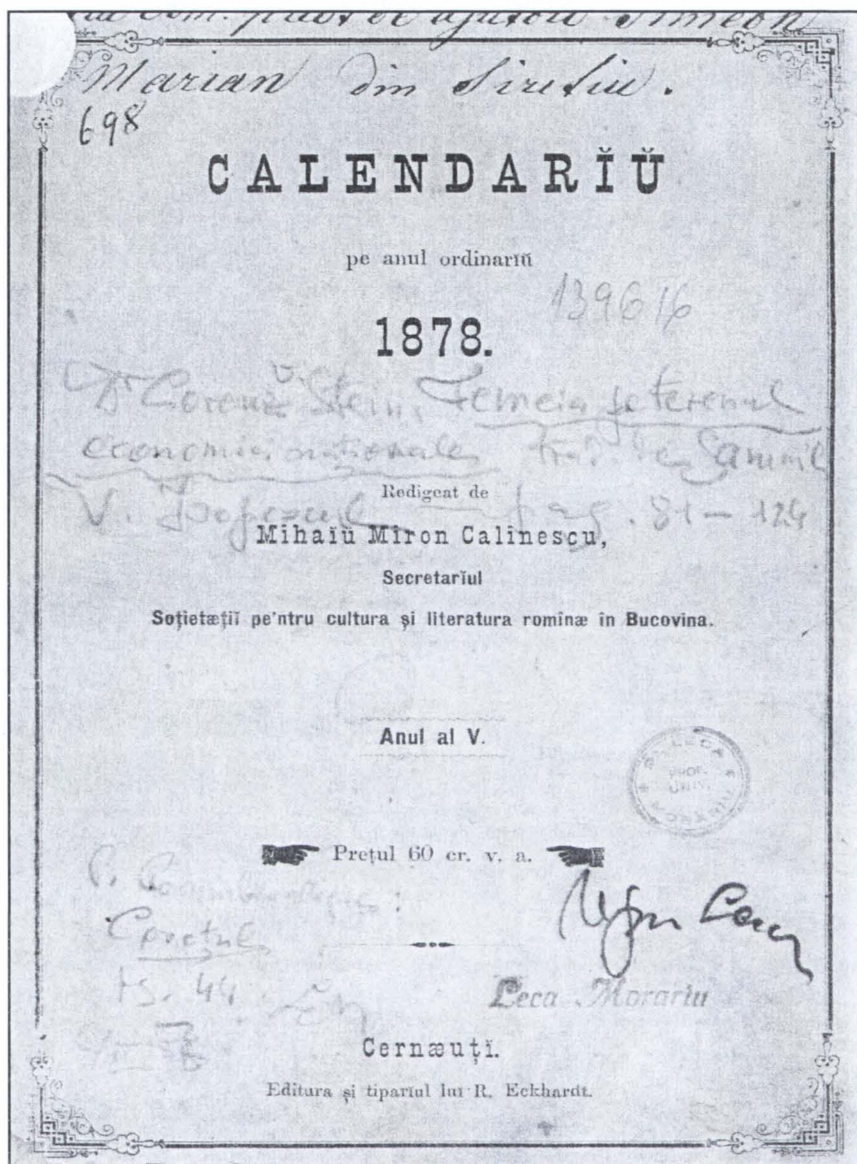
Anul al IV.

Prețul 60 cr. v. a.

Cernæuți.

Editura și tiparul luĭ R. Eckhardt.

23. „Calendariu pe anul ordinariu 1877. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" (IV) (Copertă)

CALENDARIŬ

pe anul ordinariŭ

1878.

Redigeat de

Mihaiŭ Miron Calinescu,

Secretariul

Soţietæţiĭ pe'ntru cultura şi literatura romînæ în Bucovina.

Anul al V.

Preţul 60 cr. v. a.

Leca Morariu

Cernæuţĭ.

Editura şi tiparĭul luĭ R. Eckhardt.

24. „Calendariu pe anul ordinariu 1878. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" (V). Coperta I cu însemnarea destinatarului: Simion Florea Marian, preot paroh şi profesor la Siret

CĂTRĂ ROMÂNII SĂTENI DE PRETUTINDENE.

„Salus populi suprema lex."

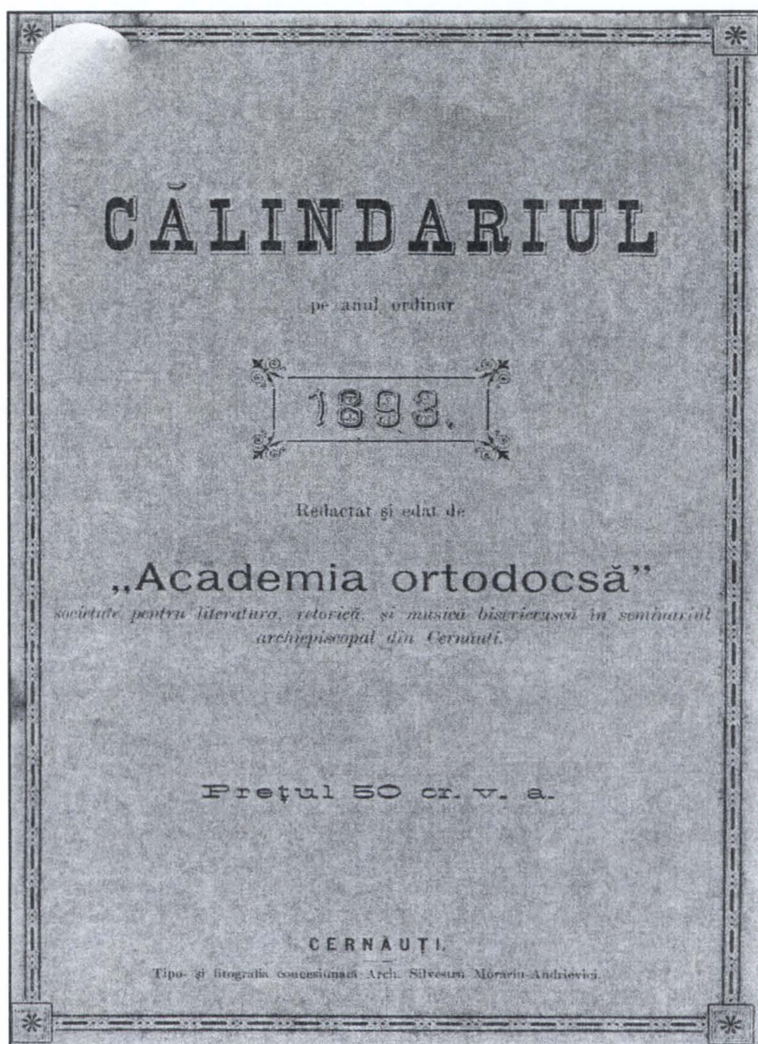
Frați români — săteni iubiți —
Toți pe unde locuiți!

Vede numai Dumneḑeu
Traiul aḑi cât vi-i de greu.
De voiți deci ca sĕ sciți
Cum în lume sĕ trăiți,
Ca sĕ vĕ mai ușurați
— De nevoi sĕ mai scăpați; —
Ascuîtați-mĕ pre mine
Și'ți vide cäți face bine:

Munca'i dulce mângâere
Munca'-i a vieții miere.
Așa dar' traiu cu dulcéță
In intréga vóstră viéță
De voiți ca sĕ aveți:
Totu munciți.. dar' nu si-
deți!
Și ca crunta vóstra munca
Și folosu sĕ vĕ aduca:
Nu vindeți cu nici unu prețu
Câmpurile, ce le-aveți;
Nu luați pe înprumute
Cu dobânḑi sute la sute;
Ba de feliu dac'ați putea
Bani a nu înprumuta
Póte judecá ori-cine
Că ați face tare bine
— Caci decâtu cu'nprumutatu
Sĕ gândesci că i fi bogatu.
Mai bine sĕracu — curatu
Făra grijă și pĕcatu, —
Nunțile le mai scurtați.
Chramurile le lăsati;
Cârșmele le parasiți,
Cu rachiu nu v'ametiți
— Căci rachiu-'i celu mai mare
Dușmanu pentru-a vóstra stare. —

Ânca v'așiu mai sfătui
Sĕ 'ncetați de a pripăsi
Straie prin a vóstre sate
De prin târguri cumpĕrate.
Fuste, rochii, testemele,
Horboțele, catifele,
Flori, cordele, bolduri, pene
Cumpĕrate din dughene;
Pălarie de fabrica.
Aḑi o porți, mâne se strica;
Ciuboțele, botinele
Și-alte multe fesfesele,
Tóte — aceste'su sĕrăcia
Pentru o economia
— Căci vĕ storcu din punga banul
Ce l'ați câșcigatu cu anul,
Vĕ ucidu „lucrul de mâna"
Moșcenitu dela strĕbuni;
Și-astfeliu facu sĕ stați în lene
Peste anu mai multe luni;
Ba'nca vĕ și schimosescu
Portul mândru strămoșescu,
Portu și astă ḑi laudatu
Și de ómeni mari purtatu. —

25. „Călindariu pe anul ordinariu 1883", redactat de Jon J. Bumbac (X)
(Constantin Morariu, *Către românii săteni de pretudindene*, p. 10)

CĂLINDARIUL

pe anul ordinar

1893.

Redactat şi edat de

„Academia ortodocsă"

societate pentru literaturo, retorică, şi musică bisericească în seminariul archiepiscopal din Cernăuţi.

Preţul 50 cr. v. a.

CERNĂUŢI.

Tipo- şi litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici.

26. „Călindariul pe anul ordinar 1893. Redactat şi edat de «Academia ortodoxă», societate pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi" (Coperta I)

27. „Călindariul pe anul ordinar 1893. Redactat şi edat de «Academia ortodoxă», societate pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi". *Vasile Ianovici (1806-1866)*, „profesor zelos", animat de „dorul învăpăiat de a-şi vedea naţia progresând", translator la Guvernul Ţării, deputat în Dieta Bucovinei, locţiitor de episcop, autor de manuale şcolare şi gramatici, membru al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina

ANUNCIURI.

Ioan Pîșlea,

sculptor, auritor și mesar de artă.

În atelierul sĕu se primesc ori ce feliu de lucrări, precum

altare, iconostase, ramuri

în diferite stiluri,

lucrări decorative, mobile de casă precum și bisericesci, cruci pentru procesiuni și serafimi,

precum și renovări de altare și iconostase.

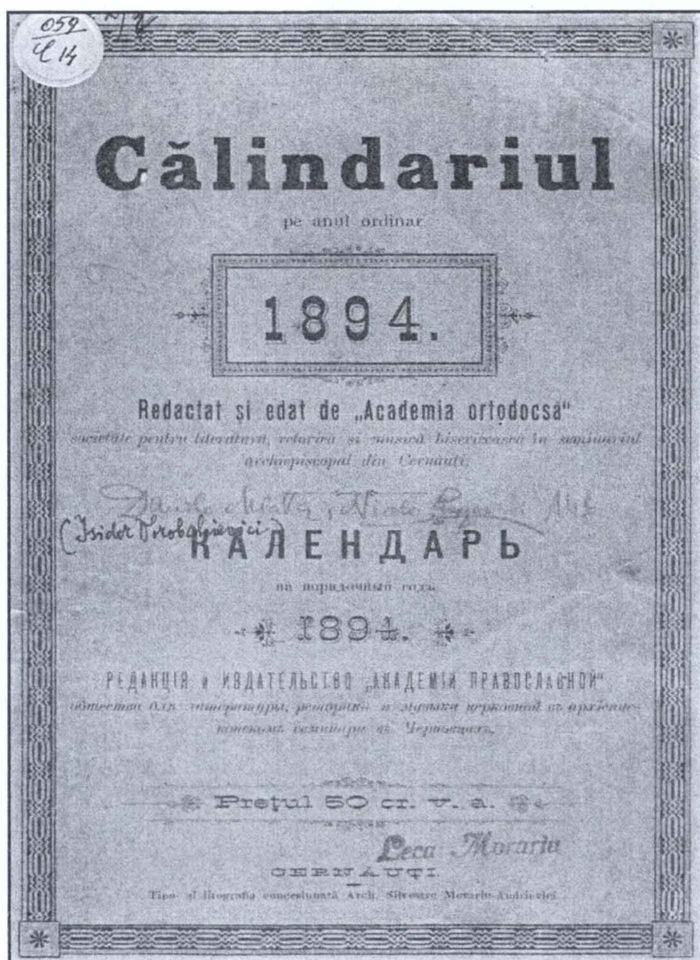
Suflări cu aur și lustruiri de iconostase,

apoi și alte lucrări, ce se țin de specialitatea aceasta, se primesc și se efectuează prompt și solid.

Atelierul

se află în edificiul reședinței archiepiscopale din Cernăuți, presbiteriul.

28. „Călindariul pe anul ordinar 1893. Redactat şi edat de „«Academia ortodoxă», societate pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi". Pagină publicitară cu chenar şi vinietă lucrate artistic

Călindariul

pe anul ordinar

1894.

Redactat și edat de „Academia ortodocsă"

societate pentru literatură, retorică și musică bisericească în seminariul archiepiscopal din Cernăuți.

КАЛЕНДАРЬ

1894.

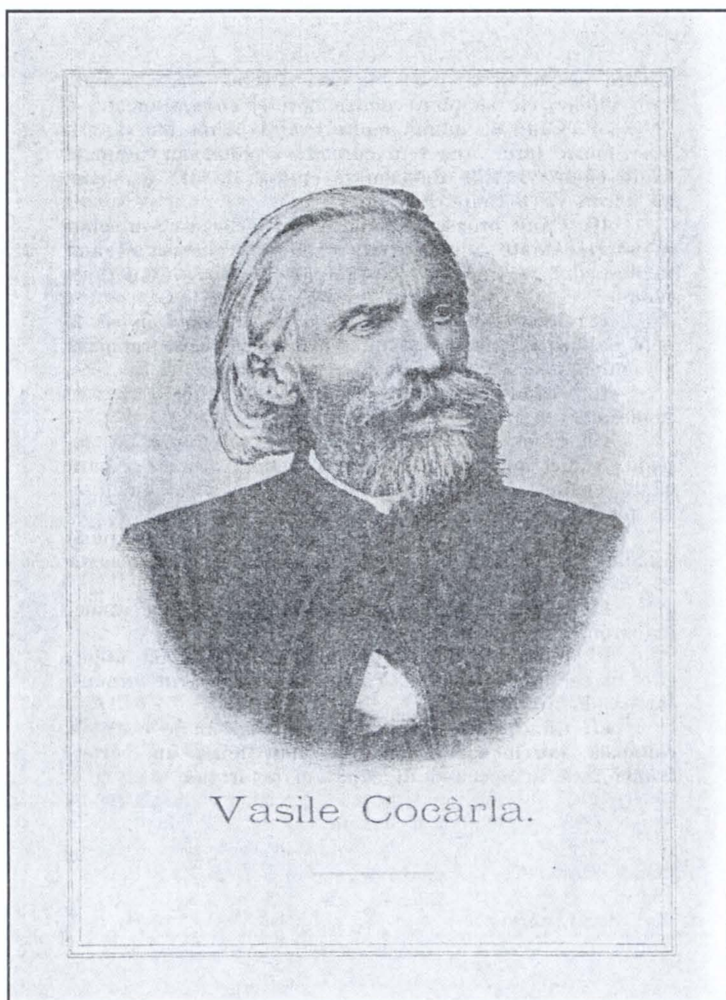
РЕДАКЦІЯ И ИЗДАТЕЛЬСТВО „АКАДЕМІИ ПРАВОСЛАВНОЙ"

Prețul 50 cr. v. a.

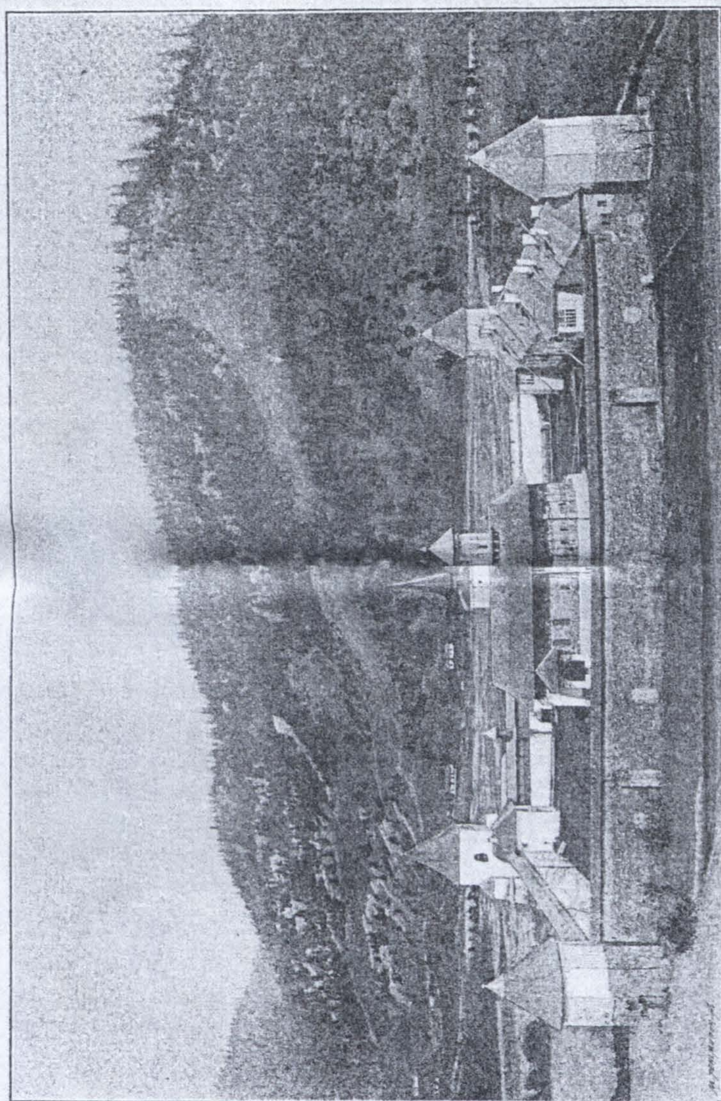
CERNĂUȚI

Tipo- și litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici

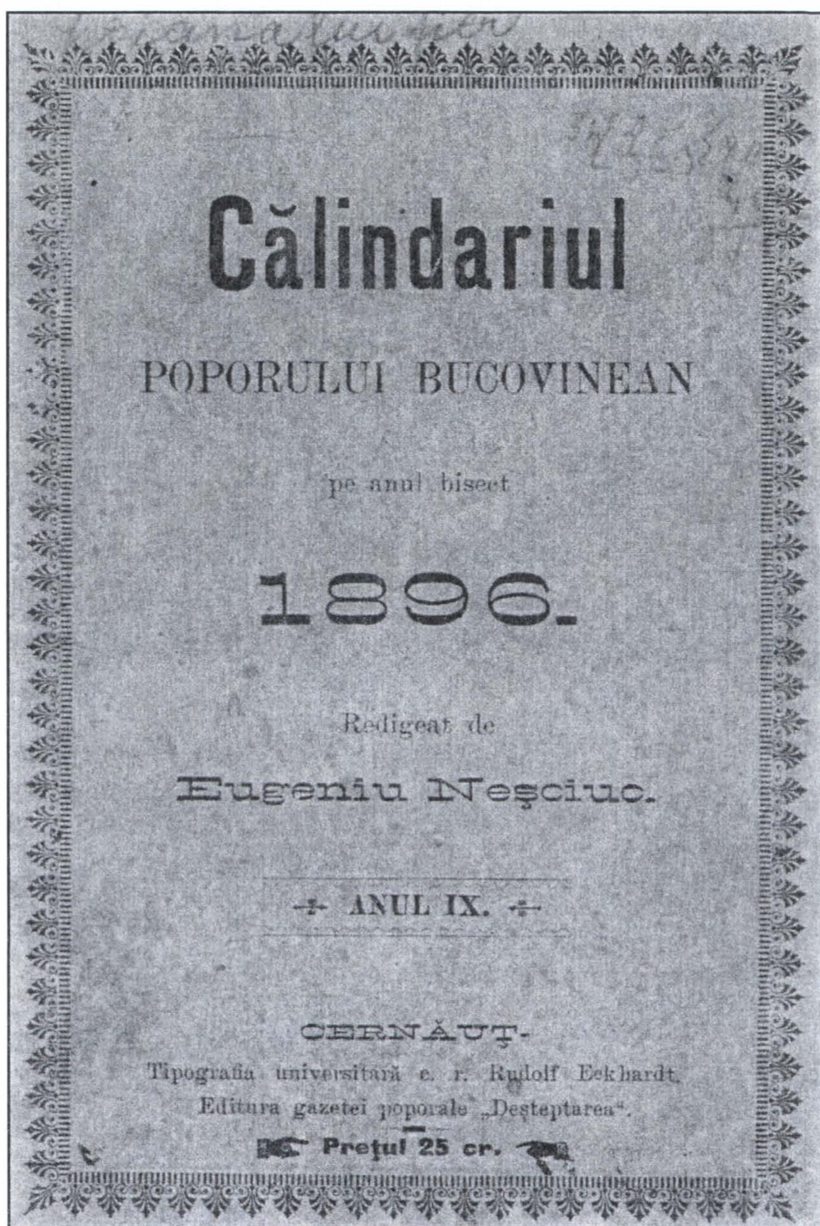
29. „Călindariul pe anul ordinar 1894. Redactat şi edat de „«Academia ortodoxă», societate pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi" (Coperta I)

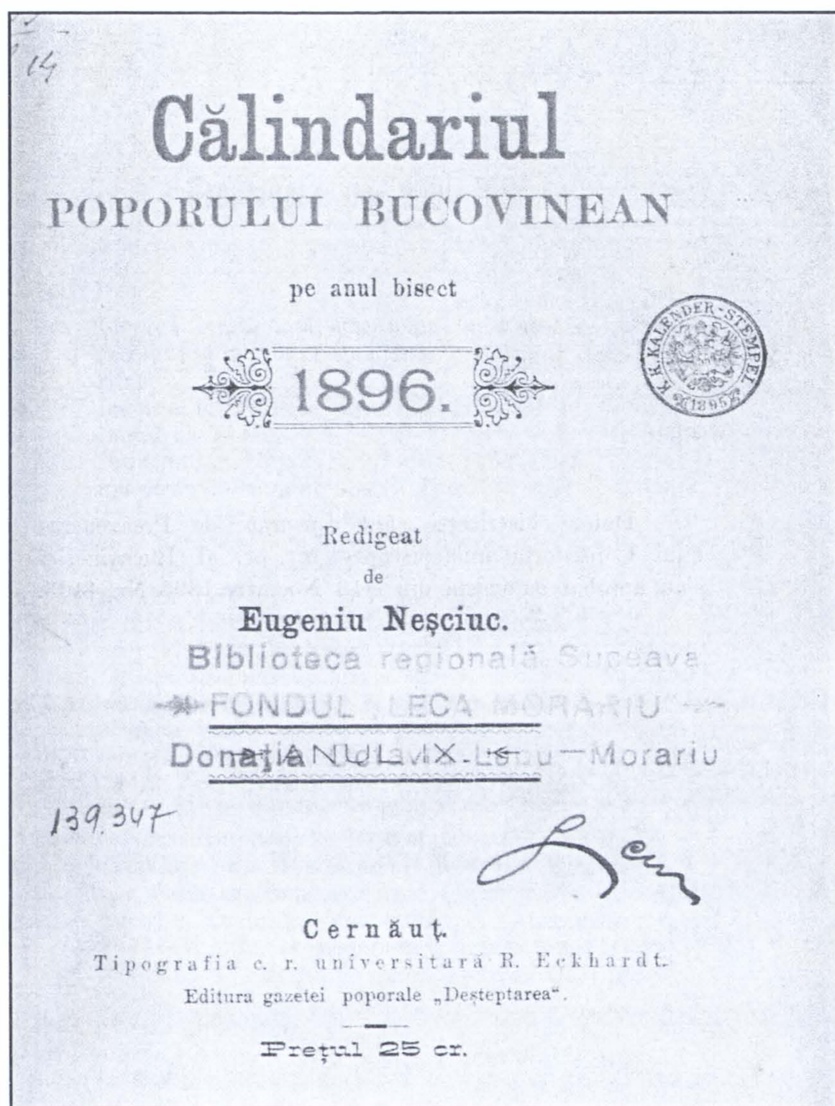
30. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinariu 1894" (VII). *Vasile Cocârlă* (1836-1894), teolog cu preocupări de folclor şi istoria naţională, renumit filantrop bucovinean, care îşi donează întreaga avere pentru înfiinţarea unui internat destinat elevilor săraci de la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, membru al Societăţii „Şcoala Română", p. 52

31. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinariu 1894" (VII). *Monăstirea Suceviţa*, strălucită ctitorie a Movileştilor, filă dublă nenumerotată

Călindariul
POPORULUI BUCOVINEAN
pe anul bisect
1896.
Redigeat de
Eugeniu Neşciuc.
ANUL IX.
CERNĂUŢ.
Tipografia universitară c. r. Rudolf Eckhardt.
Editura gazetei poporale „Deşteptarea".
Preţul 25 cr.

32. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1896 Redigeat de Eugeniu Neşciuc" (IX) (Coperta I)

Călindariul
POPORULUI BUCOVINEAN
pe anul bisect
1896.
Redigeat
de
Eugeniu Neşciuc.
Cernăuţ.
Tipografia c. r. universitară R. Eckhardt.
Editura gazetei poporale „Deşteptarea".
Preţul 25 cr.

33. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1896. Redigeat de Eugeniu Neşciuc" (IX) (Coperta interioară)

34. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1896. Redigeat de Eugeniu Neşciuc" (IX). *Vasile Deac*, primarul comunei orăşeneşti Vatra Dornei, reproducere după o fotografie, p. 110

Impĕrăteasa Elisaveta.

* 12 (24) Decemvrie 1837. — † 29 Aug. (10 Sept.) 1898.

35. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1899. Redigeat de Eugeniu Neşciuc" (XII). *Împărăteasa Elisaveta*, ilustraţie la articolul *Moartea împărătesei noastre Elisaveta*, p. 59, cu care se deschide *Partea de petrecere* a calendarului din acest an

— 63 —

Prea Cuvioșia Sa părintele archimandrit Miron Calinescu.

S'a născut în anul 1837. E fiiu al poporului românesc bucovinean. A âmblat la școlile din Cernăuți și în anul 1860 a fost sfințit în preot. Prin trei ani de ḑile a adus foloase nației și bisericei sale ca preot și

profesor la școala reală gr.-or. din Cernăuț, prin 14 ani ca profesor la gimnasiul din Cernăuț, ear prin 10 ani ca spiritual peste teologi. In anul 1874 a fost rădicat de episcopul Hacman la cinstea de protopresviter. Intre anii 1877 și 1881 a fost profesor de morală la facultatea teologică din Cernăuț și în anul 1879—80 a fost ales

36. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1900. Redigeat şi edat de *Deşteptarea*" (XIII). Arhimandritul [Mihai] Miron Călinescu, p. 63

— 87 —

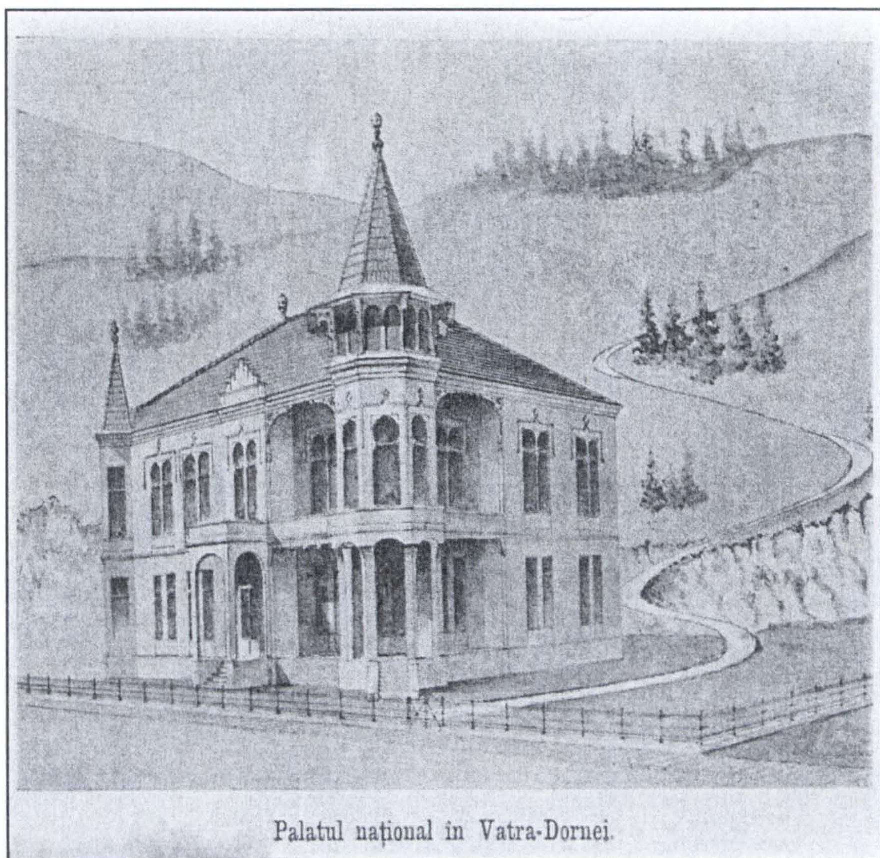
ştimei, pentru înflorirea neamului românesc, despre aceasta ni sînt dovada cea mai bună instituţiunile noastre naţionale, înfiinţate şi înzestrate în timpul din urmă prin marinimoşia bărbaţilor devotaţi causei naţionale şi binelui obştesc. Amintim aici numai internatul de studenţi români şi cel de fetiţe, precum şi palatul naţional în Cernăuţi, şi binefacerile „Şcoalei române“ în Suceavă şi a filialelor acesteia.

Protopresviterul Ioan şi Doamna Eufrosina Gribovici.

Între aceia, cari cu inimă şi mână deschisă au jertfit sume foarte însemnate pentru interesele legii şi al neamului, merită a fi puşi la loc de onoare şi doi preoţi vrednici, cari prin pilda lor deamnă de urmat au arĕtat iubire învăpăiată pentru naţiunea lor şi cu a căror portrete împodobim Călindariul poporului bucovinean pe anul acesta.

37. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1901. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc” (XIV). Pagină din articolul *Binefăcătorii* neamului: protopresviterul Ioan şi soţia sa, Eufrosina Gribovici, p. 87

Palatul naţional în Vatra-Dornei.

38. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1902. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XV). *Palatul Naţional în Vatra Dornei*, reproducere după un desen, p. 109

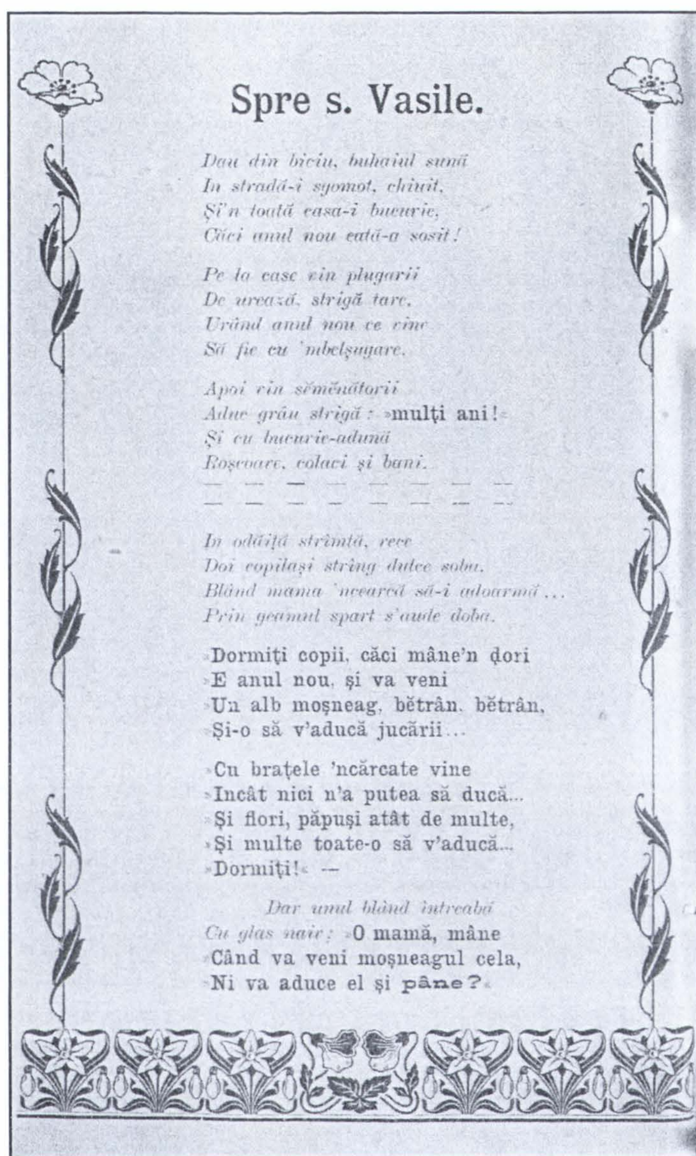

Sânţirea casei naţionale în Ostriţa.

39. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1902. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XV). *Sânţirea Casei Naţionale în Ostriţa*, reproducere după o fotografie executată la 20 august 1900, p. 109

40. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1903. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XVI). *Dr. Vladimir de Repta*, arhiepiscopul şi mitropolitul Bucovinei şi al Dalmaţiei, reproducere pe *recto* filă nenumerotată, aşezată înaintea paginii de gardă a calendarului

Spre s. Vasile.

Dau din biciu, buhaiul sună
In stradă-i sgomot, chiuit,
Şi'n toată casa-i bucurie,
Căci anul nou eată-a sosit!

Pe la case vin plugarii
De urează, strigă tare,
Urând anul nou ce vine
Să fie cu 'mbelşugare.

Apoi vin sĕmĕnătorii
Aduc grâu strigă: »mulţi ani!«
Şi cu bucurie-adună
Roşcoare, colaci şi bani.

— — — — — — — —
— — — — — — — —

In odăiţă strîmtă, rece
Doi copilaşi strîng dulce soba.
Blând mama 'ncearcă să-i adoarmă...
Prin geamul spart s'aude doba.

»Dormiţi copii, căci mâne'n ḑori
»E anul nou, şi va veni
»Un alb moşneag, bĕtrân, bĕtrân,
»Şi-o să v'aducă jucării...

»Cu braţele 'ncărcate vine
»Incât nici n'a putea să ducă...
»Şi flori, păpuşi atât de multe,
»Şi multe toate-o să v'aducă...
»Dormiţi!« —

Dar unul blând intreabă
Cu glas naiv: »O mamă, mâne
»Când va veni moşneagul cela,
»Ni va aduce el şi pâne?«

41. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1903. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XVI). *Spre S[fântul] Vasile*, versuri nesemnate, p. 2

— 86 —

Vara la ţeară.

Numai vara ceriul face
Cu noi pace;
Numai vara ochiul meu
Vede'n raḑa de lumine
Toate pline
De mila lui Dumnezeu.

Trageţĭ danţul pe răzoare,
O fecioare
Cu privirile ceresci!
Danţul, cântul şi amorul
Sûnt isvorul
Fericirii omenesci!

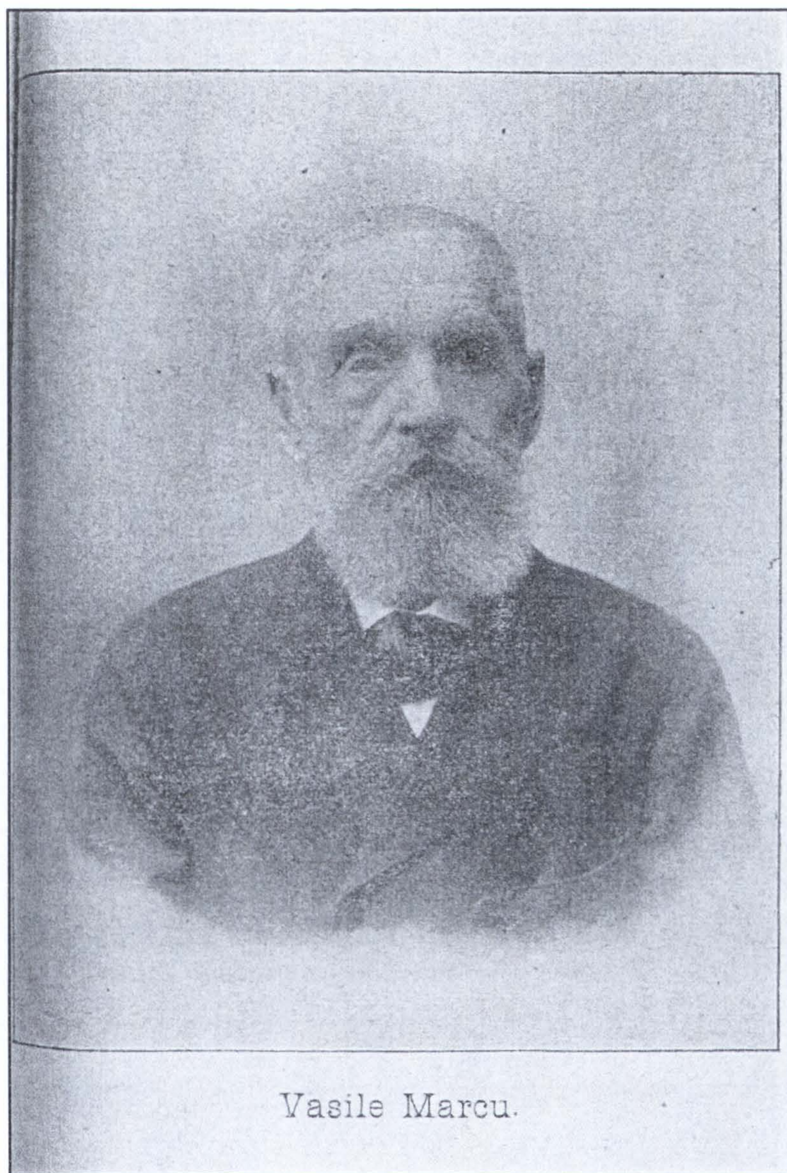
A. Depărăţeanu.

Înzădar.

. . . .
Şi-aş vrea să nu te pot iubí,
Străină tu să-mĭ fiĭ,
Pe vecĭ să uit cât chin am supt
Din ochii tĕĭ caprii; . . .

Dar înzădar mĕ 'ncerc, căcĭ tu,
Tu m'ai robit de tot,
Şi ochii tĕi frumoşĭ să-i uit
De-aş vrea chear, . . . nu mai pot!

42. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XVIII). Al. Depărăţeanu, *Vara la ţeară*, versuri, p. 86

43. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1906. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XIX). *Vasile Marcu*, filantrop, ctitor al „Internatului de Băieţi Români *Ştefan cel Mare*" din Rădăuţi, p. 71

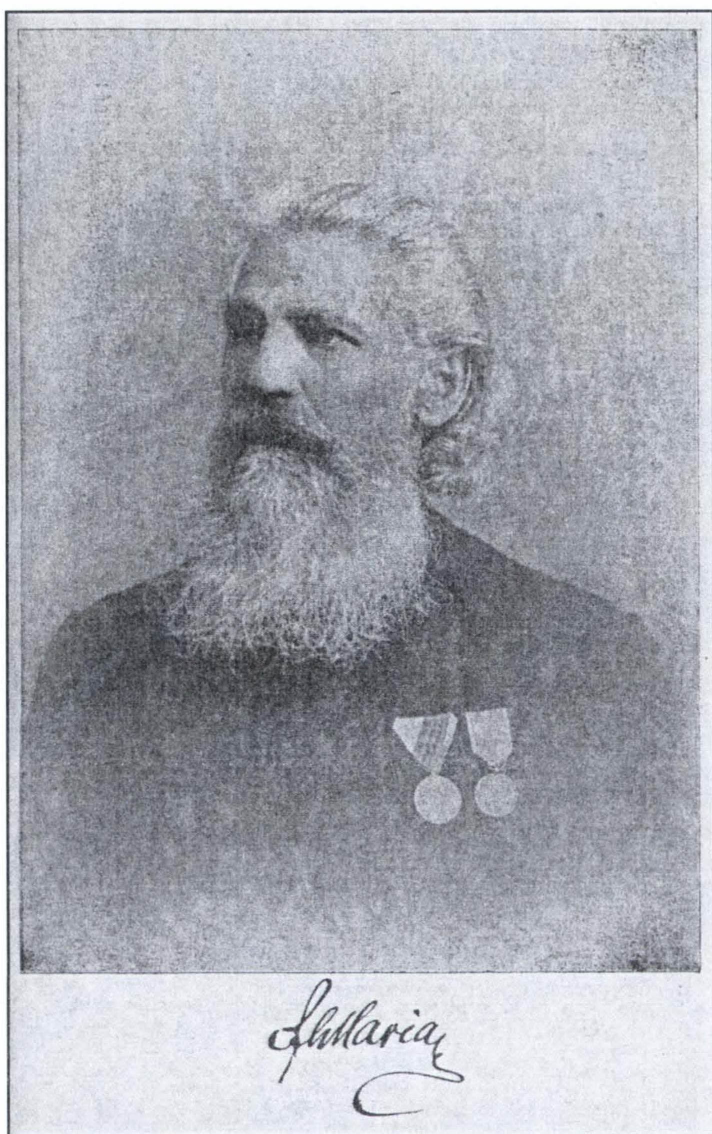

44. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). *Împăratul Franz Joseph*, reproducere după o fotografie, p. 32, ilustraţie la articolul *60 [de] ani de domnie glorioasă*

Împĕratul nostru Francisc Iosif I. la anul 1848.

45. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). *Împăratul Francisc Iosif I la anul 1848*, p. 53

46. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). *Simion Florea Marian*, reproducere după o fotografie autografă a renumitului folclorist bucovinean, membru titular al Academiei Române (26 martie 1881), decedat în 1907, p. 61

47. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). [*Ţăran bucovinean*], reproducere după o fotografie, p. 68

Maria Găina,
maica rectorului universităţii Dr. Vasile Găina.

48. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). [*Ţărancă din Bucovina*], reproducere după o fotografie, p. 69

Deputaţii noştri români în parlamentul din Viena.

Contele Franz **Bellegarde**, căpitan districtual în Câmpulung.

George **Grigorovici**, secretarul asoc. lucrătorilor în Cernăuţi.

Dr. Alex. baron **Hormuzachi**, secret. la procur. de finanţe în Cernăuţi.

Dr. Constantin **Isopescul-Grecul**, cons. la tribunal în Cernăuţi.

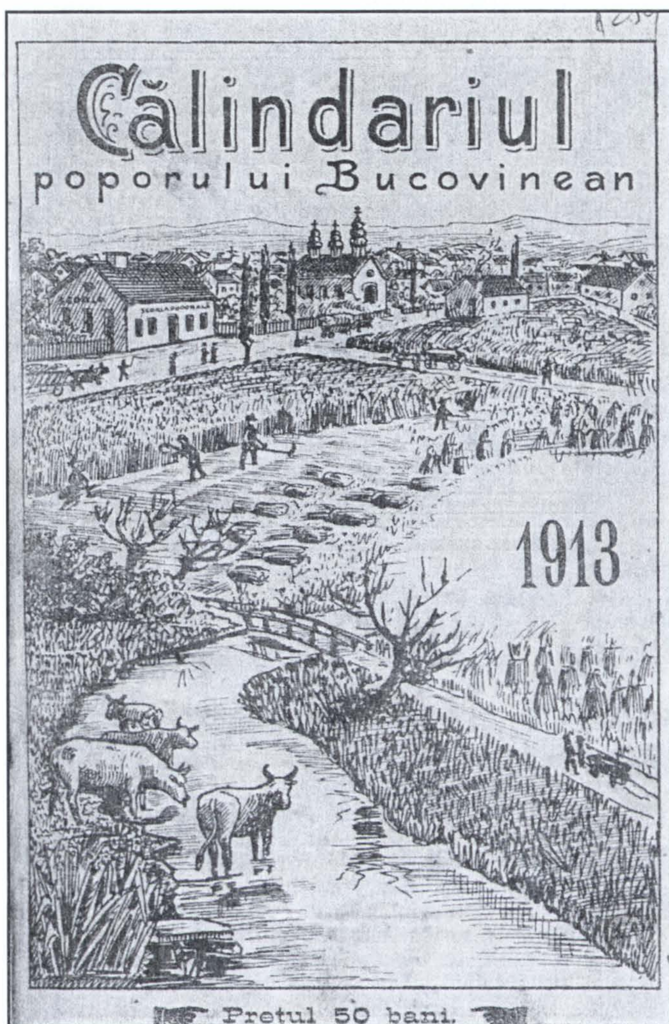

Dr. Aurel cav. de **Onciul**, director de bancă în Viena.

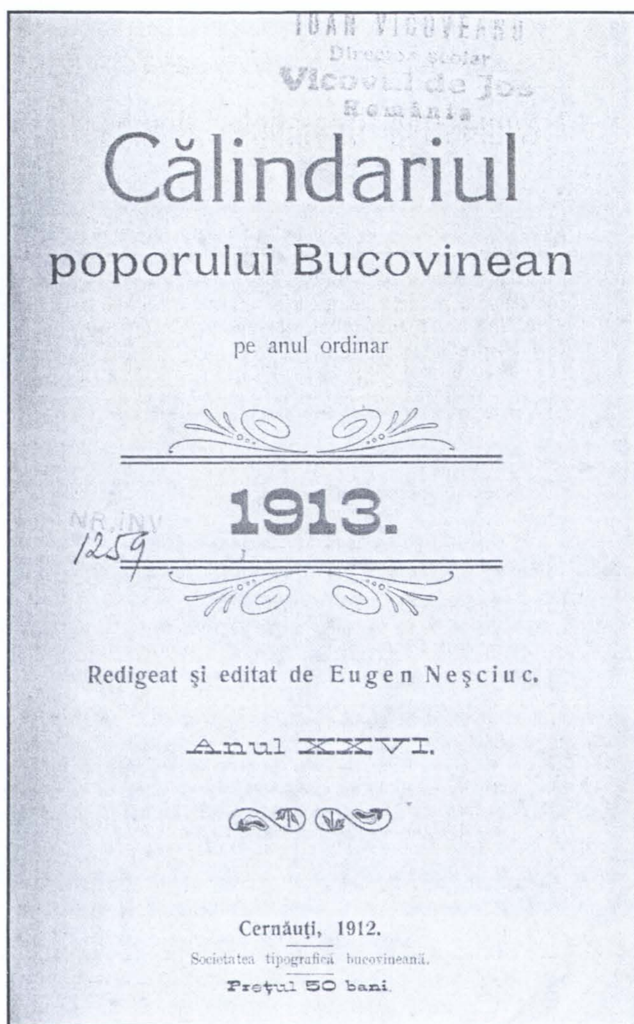

Teofil **Simionovici**, consilier la tribunal în Cernăuţi.

49. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" (XXI). *Deputaţii românilor bucovineni în Parlamentul de la Viena,* colaj foto, p. 101

50. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913. Redigeat şi editat de Eugeniu Neşciuc" (XXVI) (Coperta I)

IOAN VICOVEANU
Director şcolar
Vicovul de Jos
România

Călindariul
poporului Bucovinean
pe anul ordinar

1913.

NR. INV
1259

Redigeat şi editat de Eugen Neşciuc.

Anul XXVI.

Cernăuţi, 1912.
Societatea tipografică bucovineană.
Preţul 50 bani.

51. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913. Redigeat şi editat de Eugeniu Neşciuc" (XXVI) (Copertă)

Cumpăraţi bilete numai
în biroul creştinesc!

Români! Cumpăraţi bilete numai în unicul birou creş-
tinesc de călătorie în Bucovina, care se află în Cernăuţi, str. Cochanovschi Nr. 1.

La Canada

America şi

Argentinia

expediază cel mai bine şi ieftin cu
vapoarele poştale a societăţii: o o o

CANADIAN PACIFIC
RAILWAY COMP. (SIPIAR)

birou! internaţional de călătorie „LUME"

Roman Sireţchi şi Comp.

Cernăuţi, str. Cochanovschi Nr. 1 Bucovina

concesionat de guvernul i. r. al ţării.

Cereţi instrucţiuni pentru călătorie şi co-
mandaţi bilete de vapor (şifcărţi).

Poşedem un birou şi în Montreal, Canada.

Români! Cumpăraţi bilete numai în unicul biroul creş-
tinesc de călătorie în Bucovina, care se află în Cernăuţi, str. Cochanovschi Nr. 1.

Cumpăraţi bilete numai
în biroul creştinesc!

52. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913. Redigeat şi editat de Eugeniu Neşciuc" (XXVI). Anunţ hors-texte privind plecarea cu vaporul „la Canada, America şi Argentina"

Isvoare feruginoase cu radioactivitate însemnată. Bae feruginoasă cea mai bogată în acid carbonic, cea mai puternică bae de nămol, cură raţională de apă rececure de chefir, cu- : : : mis şi ioghurt : : :

DORNA

în Carpaţii Bucovinei, staţiune a căii ferate la confluenţa Dornei şi a Bistriţei-aurii, 12 oare depărtare dela Bucureşti, 11 oare de Liov, telefon interurban. Edificii monumentale de cură, terapie pentru frecvenţă mare, căutare cu electricitate şi lumină, gimnastică cu apărate Zander şi gimn. higienică pentru copii.

Laboratoriu balneologic, istitut Röntgen, pavilon de isolare.

Apaduct din isvoare dela munte, canalisare, lumină electrică, locuri pentru joc, de 2 ori pe zi concert militar (regim. 63 de infant.) Escursiuni cu trăsuri, călare şi pe plute în împrejurime, la România, Transilvania şi Ungaria. Efecte deosebite la boale de nervi, de inimă, boale femeeşti, anemie, arteriosclerosa, exsudate. Prospecte gratuit. Informaţiuni medicale dă medicul i. r. balnear, cons. guv.

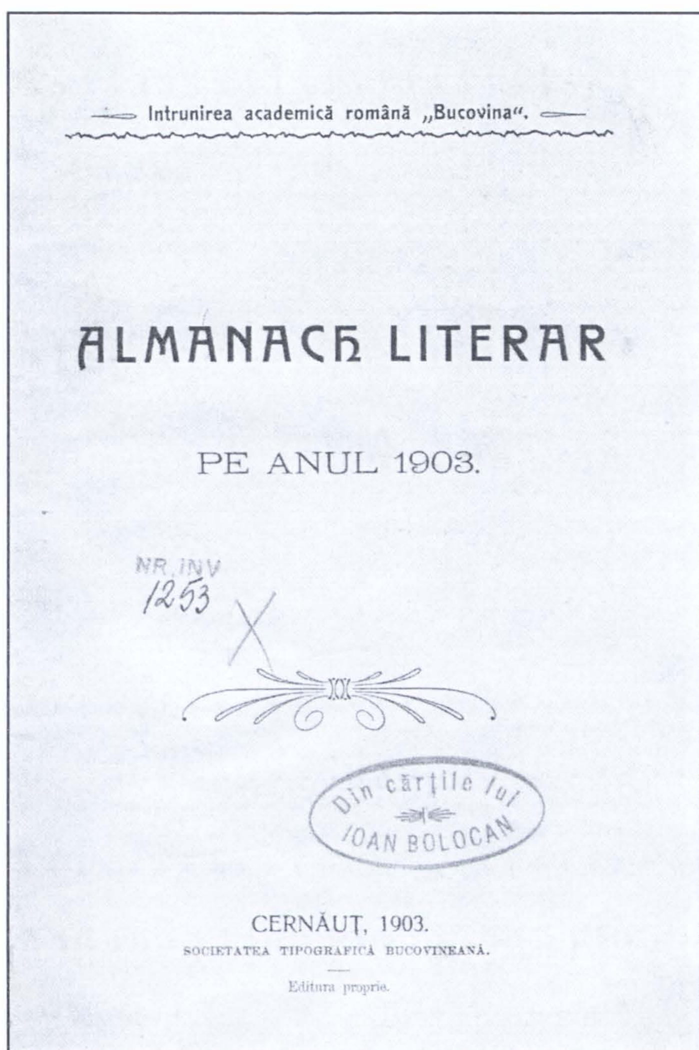
Dr. ARTHUR LOEBEL,

despre locuinţe dă biroul comisiunei de cură în Vatra-Dornei.

53. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913. Redigeat şi editat de Eugeniu Neşciuc” (XXVI). Reclamă hors-texte pentru izvoarele feruginoase de la Dorna

54. „Calendarul copiilor pe anul 1913" (V), Suceava, [Editat de] Biblioteca poporală „Dacia" (8), Editura Societăţii studenţeşti] „Dacia", 1912 (Coperta I)

Intrunirea academică română „Bucovina".

ALMANACH LITERAR

PE ANUL 1903.

NR. INV
1253

Din cărţile lui
IOAN BOLOCAN

CERNĂUŢ, 1903.
SOCIETATEA TIPOGRAFICĂ BUCOVINEANĂ.
Editura proprie.

55. „Almanach literar pe anul 1903", editat la Cernăuţi de *Întrunirea academică română „Bucovina"* (Coperta I)

Atragem
atenţiunea cetitorilor noştri
la
Volumul de poesiĭ
al domnuluĭ
ADRIAN FORGACI,
carele é'şĭ va scoate
acest volum încurênd
de sub tipar.

Preţul unuĭ volum va fi de 3 cor.
Pe listele de subscripţie 2 coroane.

56. „Almanach literar pe anul 1903". Reclamă hors-texte pentru volumul de poezie al lui Adrian Forgaci

UNIVERSUL

Revistă

beletristică ilustrată

scrisă în limba germână

Apare în fiecare sèptĕmână cu un cuprins interesant şi ediţie elegantă.

Apare în Lipsca (Leipzig)

la

FILIP RECLAM junior

Abonamentul pentru un cvartal: 4 cor. 20 b.

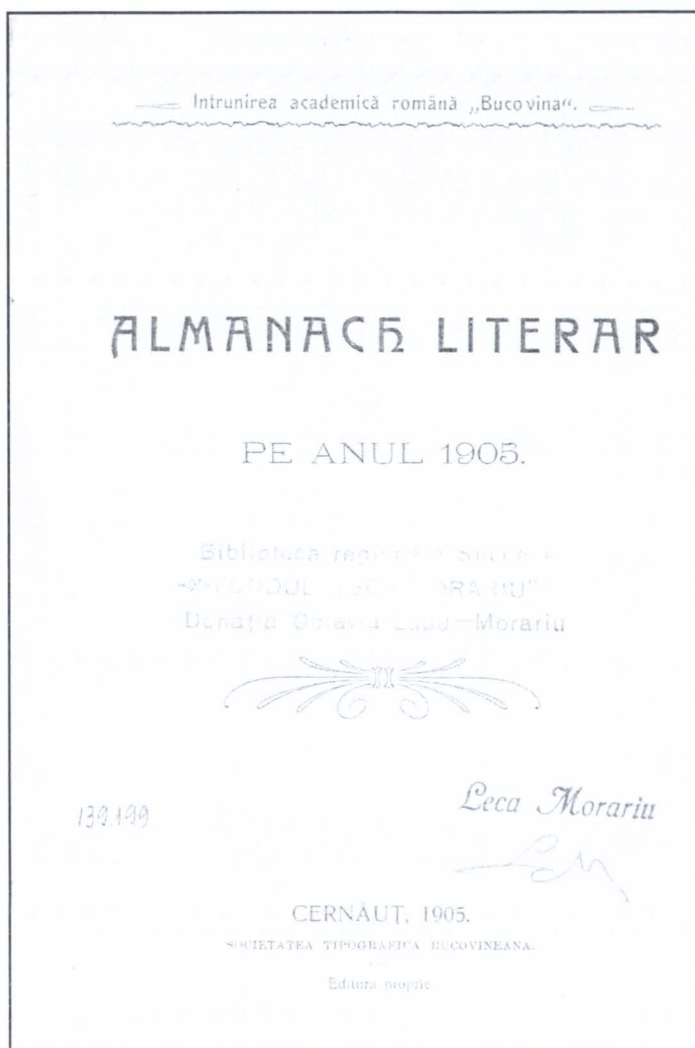
* * *

Tot în aceeaşi editură apare

Biblioteca Universală

conţinênd în broşuri mici cu preţul de 24 bani numĕrul publicaţiunĭ din toate literaturele antice şi moderne.

57. „Almanach literar pe anul 1903". Reclamă hors-texte pentru „Universul", revistă beletristică ilustrată, tipărită la Leipzig

Intrunirea academică română „Bucovina“.

ALMANACH LITERAR

PE ANUL 1905.

Leca Morariu

CERNĂUŢ, 1905.

SOCIETATEA TIPOGRAFICĂ BUCOVINEANĂ.

Editura proprie.

58. „Almanach literar pe anul 1905”, editat la Cernăuţi de *Întrunirea academică română „Bucovina”* (Coperta I)

Dr. Daniil Verenca: Text original.

ХРАБНИМЪ ИВѢРНИМЪ ЖИТЕЛЯМЪ
БУКОВИНИ!

Втисневшійся изъ Княжества Варшавы въ Галицію Непріятел приближаетсѧ къ Границамъ Буковинскимъ, и угрожаетъ васъ шпасностію, или примеждшю: Нужно єсть дальшему єгш втисненію всею силшю противо стати и шгнати єго; Кесаро Королевскій Корпусъ ш коло Снятина собраній, которій напротиву Непріятелю ради защищеніѧ Границѣ вашія стоитъ, потребуєт вашея помощи.

Во увѣреніи прихналости вашея къ любезнѣйшему Монарху, возувѣреній вашего Доброхотства, вашея Бодрости, вашея Храбрости, происходитъ къ вамъ Созиваніе, вожкѣвъ ставитесѧ какъ можно поскорѣ здѣ въ Черновцахъ, съ шружіємъ, яко то: Шаблями, Фузіями, Пѣстолетами, и съ трапетрами снабдѣнни, или устрошенні.

Возрите на храбрия Австріяній, Бохемцій, Моравцій и Венгрій, какъ шни всѣ соревнуютъ, и жертвуютъ Кровь и житіє своє, за нихъ Любезнѣйшаго Государя Франца.

Само вънихъ часахъ нашъ Герой Архидукъ Каролъ удержалъ Славною побѣду противу Імператора Французскаго Наполеона, и Богъ споспѣшествуєтъ Совсемогуществом своимъ нашей правосудной Армій.

Спѣшитесьжъ Конно, и пѣхотшю въ Черновцій для защищеніѧ Буковинскихъ Границъ, вожкѣвъ въ предъ тиснущаго Непріятеля точно так храбро, какъ иславній Австріяній, Богемцій, и Венгрій дѣлаютъ, въ спять прогнати, и штечество (патрію) шсвободити.

Ви знаидете здѣ порядочное ваше воспитаніє, ви непотерпите жадного шбиждѣніѧ, и ви можете увѣренни бити, что тій изъ между васъ, которій чинъ шфицерства удержавати бутутъ на всія милитарніѧ первенства, почтенія и награжданія Храбрости, а прочій которій храбро покажутсѧ на медали почтенія, и всякія прочимъ милитараль приставщіѧ пользи, равніѧ претензій имѣти будутъ

Неимѣющій шабель, Фузій, и пѣстолитъ, имѣют ставитсѧ съ Суліцами, и спѣсамий, Косами укрѣпленими, или вабитнми, и Секирами, идѣже распорѧжденій будете.

Приходите само въ вашей шбикновенной шдеждѣ.

Ви Нобели, и Владѣтелій Добръ! ви Мазилій и Резешій! на ваше мужественное участіє, на вашу Любовь, и сошбщеніє. къ нашему любезному Государю земли шсобливше упованіє полагаетсѧ.

Подкрѣпляйте сіє славнѣйшіє поступленіє шборони штечества всѣма силамй, допока мєістъ угрожаєтъ примежда земли; вѣлите мужества полномъ сномъ вашимъ всѣдати на Конѣ къ семy возвышенному намѣренію; подпирайте Коньми и шружіємъ тѣхъ подданихъ, которій слѣдуютъ таковому званію, приводите ихъ здѣ въ Черновцій какъ наискорѣйше можно на стезю теченіѧ чести, и славы.

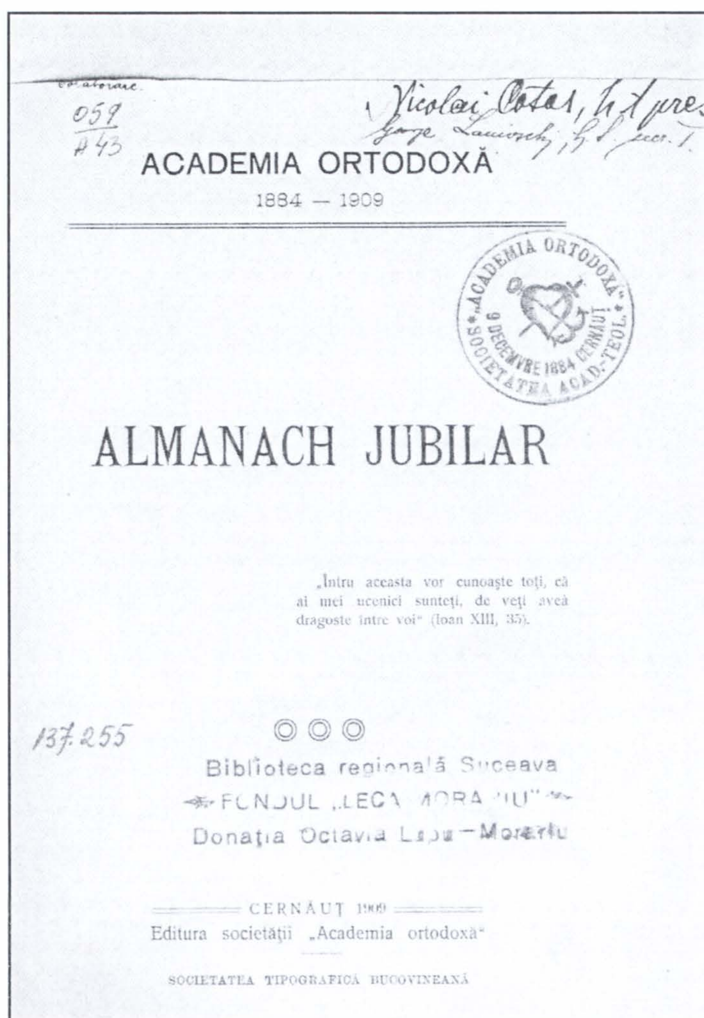
Ваша будет слава, ваше Благодареніє ш прочіихъ жителей, Любов, и Милость Імператора, и Богъ вам награжденіє дастъ: Въ Черновцахъ дня 910 Юніѧ 1809.

Князь Гогенлоге
Фельдмаршалъ
и Командерующій.

Каръ ф. Фридентал
К. К. совѣтникъ
Губернманіи во имя Владѣніѧ земли

Іоанъ ф. Плацер
К. К. совѣтникъ
Надворній,
и Крайсгауптманъ.

59. „Almanach literar pe anul 1905" editat la Cernăuţi de *Întrunirea academică română Bucovina"*. Dr. Daniel Werenca, *Apelul la rezboi către Bucovina în anul 1809*, reproducere hors-texte după original

ACADEMIA ORTODOXĂ

1884 — 1909

ALMANACH JUBILAR

„Întru aceasta vor cunoaşte toţi, că ai mei ucenici sunteţi, de veţi avea dragoste între voi" (Ioan XIII, 35).

CERNĂUŢ 1909
Editura societăţii „Academia ortodoxă"

SOCIETATEA TIPOGRAFICĂ BUCOVINEANĂ

60. „Almanach jubilar", editat la Cernăuţi de Societatea „Academia ortodoxă..." în 1909 (Coperta I)

IV.
REDACTORI ŞI COLABORATORI AI CALENDARELOR ŞI AI ALMANAHURILOR ROMÂNEŞTI DIN BUCOVINA (PÂNĂ LA 1918)

IV. 1. Redactori şi colaboratori ai calendarelor româneşti din Bucovina, 1811-1873

Prezentăm în acest capitol un tablou al calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina de până la 1918, printr-un număr de fişiere biobibliografice, întocmite pentru redactori şi colaboratori.

Pentru prima dată în istoria culturii din Bucovina, tabloul ilustrează – dintr-o perspectivă nouă – contribuţia acestui gen de periodice la emanciparea românilor, fenomen surprins într-un proces continuu şi organic de modernizare a societăţii. Un „metabolism cultural normal" se constituie treptat în Bucovina, începând cu anul 1848, cultura românească de aici începând a comunica benefic cu întreaga lume românească şi cu Europa vremii.

Câţiva precursori îşi găsesc locul, în mod firesc, natural şi necesar, tot aici.

Prin fişierele biobibliografice întocmite, ilustrând bogate lecturi şi relecturi critice, aducem, totodată, la zi informaţia de istorie a culturii, umplând lacune, corectând mai cu seamă date şi erori biobibliografice, apropiind discursul de perspective noi de înţelegere a istoriei culturii din Bucovina, perspective despovărate de stereotipuri şi clişee, dincolo de un veac de interpretări ce au omis frecvent toposul multicultural, confluenţele şi dialogul competitiv între culturi, în acest spaţiu marcat dramatic de istorie în secolul al XX-lea.

Fişierele noastre respectă formatul impus, mai cu seamă după anul 1980, de exigenţele lucrărilor noastre de specialitate: dicţionare biobibliografice, enciclopedii, lexicoane. Ordinea în care sunt consemnaţi redactorii şi colaboratorii calendarelor şi ai almanahurilor româneşti din Bucovina (1811-1918) este cea cronologică. Cu toate inconvenientele, organizarea subcapitolelor ilustrează, totodată, principalele etape din evoluţia acestor periodice româneşti, precum şi caracteristici ale discursului (limbă, program, structură / format, selecţia materialelor, publicitate etc.).

MIHAIL STRILBIŢCHI (1703-1805)

Mihail Strilbiţchi (Strelbitchi) vede lumina zilei în 1703, la Mirgorod, regiunea Poltava, într-o familie de gravori ruşi de origine poloneză (Dimitrie

Dan crede că „era polon de origine, însă rusificat, şi se ţinea de confesiunea ortodoxă"). Absolvent al Academiei Teologice din Kiev.

Preot, protopop, gravor şi tipograf, se stabileşte în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Din 1750, activează la Iaşi. Prima sa gravură datează din 1756. Din 1776, se stabileşte la Movilău. Între anii 1792 şi 1796, înfiinţează o tipografie la Dubăsari. După 1800 se reîntoarce la Iaşi.

Mihail Strilbiţchi „desvoltă o activitate mănoasă pe terenul gravurei, a[l] legătoriei de cărţi, a[l] tipografiei şi a[l] literaturii". El editează şi imprimă în tipografia sa din Iaşi, la Movilău şi Dubăsari, peste douăzeci de cărţi, între care: *Catehisis* (1777), *Catavasier* (1778), *Psaltire* (1782), *Prăvălioară* (1784), *Curioznică şi în scurt arătare celor ce iubesc a cerca vrednice învăţături din fiziognomie* („s-au tălmăcit şi tipărit de popa Mihail Strilbiţchi, exarh din Mitropolia Iaşului", 1785), *Evhologhion* (1785), *Octoih mic* (1786), *Dialoguri casnice ruseşti şi moldoveneşti cu complimente prieteneşti* („editate de Mihail Strelbiţchi, protoiereu al Moldovei şi Basarabiei, în propria sa tipografie din Iaşi", 1789), *În scurtă adunare a numerelor* (1789, dicţionar cu aproximativ 1 500 de cuvinte), *Molitvelnic slav* (1789), *Psaltire* (1790), *Catavasier* (1792), *Ceaslov* (1792), *Ceaslov* (Dubăsari, 1794), *Psaltire* (Movilău, 1796), *Istorie a Alexandrului cel Mare* (Movilău, 1796).

Mihail Strilbiţchi este autorul a numeroase gravuri în lemn pentru cărţile religioase tipărite în această perioadă la mănăstirea Neamţ. În perioada 1756-1796, el realizează diverse gravuri pentru un număr de 16 cărţi bisericeşti.

Ca legător de cărţi, Mihai Strilbiţchi leagă „în piele cu întipărirea de flori aurite" *Pomelnicul Mănăstirii Putna* (1756), *Lythiarul Schitului Doljeşti*, scris de călugarul Natan Deteanul de la Putna (1759), *Ithica Ieropolitică* a lui Vartolomei Măzăreanul, dar şi alte cărţii bisericeşti pentru folosul Mitropoliei Moldovei.

Protopopul Mihail Strilbiţchi compune în limba română şi în limba rusă lucrările *În scurtă adunare numelor* (1789), *Lecţioane... pentru învăţătura limbii moldoveneşti şi ruseşti* (1789), câteva scrisori către mitropolitul Moldovei Leon Ghenea (1787, 1788). Tot el traduce, între altele, *Curioznică arătare* (1785), *Învăţătura creştinească* (1790), *Datoria şi stăpânirea blagocinilor şi protopopilar* (1791) şi editează: *Dialoguri de casă ruso-moldovineşti* (1789), *Abecedar slavonesc* (1794).

Mihail Strilbiţchi ilustrează şi editează (traduce, după unii biografi ai săi) şi calendare, între care „Calendariu pe 112 ani. Scos din multe feliuri de cărţi: 1) De la *Facerea lumii.* 2) Din *Testamentul Nou.* 3) Din carte lui Florin. 4) Din carte lui Pedimontan doftorul. 5) Din Calendariul lui Petru, împăratul Moscovei". Acesta cuprinde pe lângă partea calendaristică îndrumări practice pentru „trebuinţele iconomiei casii". Ornamentele şi gravurile sunt semnate de fraţii protoierei Mihail şi Policarp Strilbiţchi. Calendarul este tipărit la Iaşi, „în zilele prea luminatului domn Alecsandru Ioan Mavrocordat Voevod, 1785, august 8", fiind cel dintâi calendar românesc tipărit în Moldova. După acest calendar –

potrivit istoricului Ion I. Nistor –, în perioada 1785-1789, dascălul Matei, fiul lui Marcu (Marcovici), din satul Mihalcea, de lângă Cernăuţi, face o copie, din însărcinarea lui Iordache Tabora, căreia îi adaugă note cronologice pentru istoria recentă a provinciei („de când i-au dat nemţilor Bucovina"), care să fie folosită de bucovineni. „Calendariu la annul de la naşterea lui Hristos 1794", întocmit de Paul Iorgovici (1764-1808), cel dintâi învăţat iluminist din Banat, „spre întrebuinţarea norodului sloveno-sârbesc şi românesc care se află în ţinuturile chezario-crăieşti a legii Răsăritului", şi tipărit la Viena, în 1794, – potrivit aceluiaşi istoric – „nu este primit cu plăcere" în Bucovina, fiind considerat „sub înrâurirea Carlovăţului".

În paginile „Calendarului pe 112 ani", Mihail Strilbiţchi introduce, în afara imaginilor tradiţionale ale zodiacului, şi elemente de costum de epocă, fiind în spaţiul românesc de la răsărit de Carpaţi un precursor în această privinţă (la începutul secolului al XIX-lea, gravura de carte se impune însă repede ca unul dintre genurile cele mai frecventate. În universul gravurii apar acum tabloul istoric, portretul şi peisajul).

Să mai reţinem că Mihail Strilbiţchi aduce o tipografie, în 1792, de la Iaşi la Dubăsari, pentru a tipări carte românească, grecească şi rusească. Între cele 29 de titluri tipărite aici, unul prezintă o importanţă deosebită pentru istoria noastră literară: Ioan Cantacuzino, *Poezii noo*, 1793. Volumul de versuri al lui Ioan Cantacuzino apare într-o perioadă când în celelalte provincii istorice româneşti nu apăruseră ori nu se afirmaseră încă poeţii Vasile Cârlova, Văcăreştii, Costache Conachi, Ion Budai-Deleanu, Anton Pann.

„Deşi toată activitatea lui pe acest teren era dictată de interese ruseşti - scrie Dimitrie Dan în 1912 - totuşi ii suntem datori recunoştinţă din punct de vedere naţional, cultural şi bisericesc".

Mihail Strilbiţchi se stinge din viaţă, probabil, în 1805. Data exactă şi locul morţii sale (Dubăsari, Movilău ori altă localitate din Basarabia) rămân încă necunoscute[1].

[1] Dimitrie Dan, *Protopopul Mihai Strilbiţchi. Schiţă biografică şi bibliografică*, în „Candela", Cernăuţi, anul XXXII, Cernăuţi, Tipografia Mitr[opolitul] Silvestru, 1912, p. 225-231, 281-288; Ion Iliescu, *Suflare românească dincolo de Nistru*, în „Europa şi neamul românesc". Foaia Mişcării Române pentru Unitatea Europei, Roma, anul XXI, nr. 240, iunie 1992, p. 10; Elena Chiaburu, *Un tipograf moldovean din secolul al XVIII-lea – Mihail Strilbiţchi*, în „Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei", 1996-1997, Iaşi, Complexul Muzeal Moldova, 1997, p. 81-88; Tudor Stavilă, *Xilogravura religioasă în Moldova Medievală: interferenţe occidentale şi regionale*, în „Akademos". Revistă de ştiinţă, inovare, cultură şi artă, Chişinău, Academia de Ştiinţe a Moldovei, anul III, nr. 4 (11), decembrie 2008, p. 41-44.

VASILE ŢINTILĂ (c. 1780-1838)

Vasile Ţintilă (Scintilla, după cum semnează în corespondenţa cu autorităţile austriece) vede lumina zile în târgul Siret, între anii 1780 şi 1784, în familia lui Gheorghe Ţintilă, croitor. Face primele două clase la şcoala primară din târgul Siretului, iar din septembrie 1796 trece la Kreisschule din Cernăuţi. După absolvirea acesteia, în august 1799, cere Consistoriului ortodox înscrierea în „Şcoala cliricească" / Şcoala clericală din Cernăuţi. Nu poate fi primit aici, deoarece nu avea vârsta necesară (21 de ani). Intră practicant fără plată la Judecătoria din Siret, după care, în vara anului 1802, îl găsim în aceeaşi calitate la Primăria din Cernăuţi. În toamna aceluiaşi an este practicant, tot fără plată, la Administraţia Bucovinei. În tot acest timp, Vasile Ţintilă se întreţine scriind jalbe şi dând lecţii particulare. La 15 iulie 1800, reînnoieşte cererea pentru înscriere la Şcoala clericală din Cernăuţi, cerând să fie primit ca bursier. Este respins, pentru neîmplinirea condiţiunilor de vârstă. Nu poate intra aici nici în iunie 1801. În august 1802, cere iarăşi înscrierea, anexând „atestaturi" de vrednicie şi bună purtare. Acum intră în „Şcoala Theologhicească", însă „fără ştupendium". Neavând posibilitatea de a urma pe cheltuiala sa timp de trei ani cursurile Şcolii clericale, renunţă, solicitând să fie admis practicant fără plată la Consistoriul din Cernăuţi, unde funcţionează până la 1 septembrie 1804. În septembrie 1804, Vasile Ţintilă este admis în Şcoala clericală ca bursier şi urmează aici cursurile, timp de trei ani, până în martie 1807, când primeşte certificatul de absolvire semnat de profesorul Ignatius Hacman. Vasile Ţintilă nu poate ocupa, însă, un post în parohiile vacante (Mitocul Dragomirnei, Mahala) şi părăseşte cariera de preot, îmbrăţişând-o pe cea de învăţător. Este o vreme învăţător provizoriu la Rădăuţi, apoi este mutat la Tereblecea, din recomandarea inspectorului şcolar al Bucovinei, Anton de Marki. Aici, învăţătorul Vasile Ţintilă inaugurează noua şcoală trivială, la 1 septembrie 1816, cu un număr de 33 de elevi. Fondul Bisericesc al Bucovinei îi plăteşte anual un salariu de 200 de guldeni.

Vasile Ţintilă a fost un învăţător activ, predând totodată cursul de religie şi creând un cor cu elevii din şcoală, cântând cu ei la biserica din sat. Din căsătoria sa cu Ecaterina, se nasc copiii: Domnica, Leon, Simeon şi Elisabeta, încreştinaţi de răzeşiţa Paraschiva Sămaca din Muşeniţa.

În istoria culturii din Bucovina, învăţătorul Vasile Ţintilă a rămas ca „un dibaci alcătuitor de calendare". Influenţat de calendarele germane, el tipăreşte la Cernăuţi, cu scriere chirilică şi gotică, începând cu anul 1811, primele calendare din Bucovina (Teodor Balan este singurul istoric care ar fi văzut „cel mai vechi calendar românesc" din Bucovina în arhiva preotului Eusebie Procopovici din Mămăieşti: „Calendariu pe anul de la naştere mântuitoriului nostru I. Hs. 1809, Cernăuţi, s-au tipărit în typografiea a lui Petru Ekart").

Calendarul pe anul 1812 ne oferă şi informaţii referitoare la autor: „Calendariu de casă pe anul de la naştere mântuitorului nostru I. Hs. 1812, prin

un iubitoriu de ştiinţele matematiceşti, Cernăuţi, tipărit la Petru Ekart, tipograf craisului Bucovina". Acest „iubitoriu de ştiinţele matematiceşti" este trecut drept autor şi în calendarele pe anii 1814 şi 1820. „Calendarul veşnic" al lui Vasile Ţintilă, apărut în anul 1814, are următorul titlu: „Calendariu în care să află toate sărbătorile cele mari a bisericii răsăritului alcătuit cu ajutorul lui D[u]mnezeu după mâna lui Damaschin de un iubitori de aceasta ştiinţă, nu pe un an, o sută sau o mie de ani, ci din început şi păn în sfârşitul lumii, numai iubitul cititori să ştie ce slova a pashaliei sluješte pe anul acela ce vrea să caute. Mai la urmă s-au adaos şi Paştile catoliceşti pe 86 de ani înainte, Cernăuţi, la 1 ianuarie 1814, s-au făcut prin Vasile Ţintila, eşitul cleric". Calendarul pe anul 1824 are titlul „Calendariu a besericii răsăritului", însă nu face precizări privitoare la autor. În calendarele sale, Vasile Ţintilă include şi diferite învăţături pentru popor: *Adevărate mijlociri împotriva unor boale ale vitelor*, *Cum pământul se mişcă şi nu soarele, după cum socotesc cei mai mulţi* ş. a. Partea literară a calendarului alcătuit de Vasile Ţintilă se mai numeşte şi „alegate de plăcere".

Vasile Ţintilă „trebuie să fi fost un om foarte cunoscut în judeţul Siretelui – afirmă profesorul Constantin Loghin – şi amintirea lui a rămas vie în memoria multora. Din povestirea unor întâmplări hazlii din viaţa acestui popular dascăl, T. V. Stefanelli şi-a închegat umoristica schiţă cu titlul *Sandu Ţintilă*. „Vasile Ţintilă – afirmă cu temei Teodor Balan – a apărut într-un timp când interesul pentru scrisul românesc încă nu se trezise. Valoarea operei sale trebuie socotită după timpul când a fost creată şi după munca [de atunci] care a fost depusă. Până la Ţintilă nu se tipărise în Bucovina nici o carte românească, afară de traducerea românească a legilor austriace. Ţintilă este cel dintâi care tipăreşte calendare româneşti şi în urmă s-a supus grelei munci de a alcătui un calendar veşnic. [...] Ţintilă este aşadară primul român bucovinean care, într-un timp foarte neprilenic, a deschis drumul scrisului românesc în de curând înstrăinata Bucovină".

Vasile Ţintilă se stinge din viaţă la 10 ianuarie 1838, la Tereblecea (după alţi autori, în 1840, la Cernăuţi)[2].

---

[2] T. V. Ştefanelli, *Sandu Ţintilă*, în „Convorbiri literare", Iaşi, anul XV, nr. 2, 1881, p. 270-277; Johann [Ion] Sbiera, *Die rumänische Literatur und Sprache*, în *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof-und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, S. 382; Dimitrie Dan, *Rolul preoţimei bucovinene în menţinerea românismului*, Cernăuţi, Tip[ografia] Mitropolitul Silvestru, 1925, p. 16-17; Teodor Balan, *Vasile Ţintilă*, în „Revista arhivelor", Bucureşti, 1939, p. 185-206; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 51-52 (reeditarea ediţiei din 1926); Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 235.

TEODOR RACOCE (1780-1822)

Teodor (Toader) Racoce se naşte în 1780, în familia lui Alexandru Racoce din Carapciu pe Ceremuş, o veche familie de răzeşi din Bucovina. Face şcoala primară în Văşcăuţi pe Ceremuş, pe care o continuă la Cernăuţi, unde devine bursier al Preparandiei (1797). După un an şi jumătate, atras de „şcolile latineşti" ale Ardealului, trece la Gimnaziul Piarist din Cluj, unde învaţă timp de trei ani, avându-l coleg pe Gheorghe Lazăr. Ulterior, se transferă la Gimnaziul din Stanislau, pe care îl frecventează până la absolvire, în 1803. După absolvire, îmbrăţişează cariera de funcţionar, în cadrul căreia se va remarca, de-a lungul anilor, prin „competenţă şi ţinută morală". În 1804, Teodor Racoce este angajat la Lemberg, la „Departamentul Incurselor de pe lângă Administraţia Gubernială a Galiţiei". În 1806, este cancelist la Administraţia din Cernăuţi, iar în 1815 revine la Lemberg, ocupând un post de translator gubernial („tălmaci chesaro-crăiesc"). În 1815, se căsătoreşte, la Cernăuţi, cu Ludovica Aloisa de Seeber.

Teodor Racoce, cunoscător al limbilor germană, polonă, rusă şi slavonă, este influenţat de ideologia iluminiştilor ardeleni. La 17 iulie 1816, se adresează Guberniului Galiţiei, cerând înfiinţarea unei „gazete româneşti" sub controlul direct al „consilierului chesaro-crăiesc" Ion Budai-Deleanu. La 25 februarie 1817, primeşte avizul favorabil al autorităţilor, dar proiectul nu se realizează din lipsa „prenumeranţilor" (abonaţilor). Din *Înştiinţarea*, tipărită de Teodor Racoce la 8 martie 1817, precum şi din scrisoarea adresată Consistoriului Episcopiei din Sibiu, aflăm că preconizatul periodic săptămânal se intitula „Novele sau Gazete româneşti". Programul publicaţiei exprimă idealurile luministe ale unor „oameni învăţaţi şi iubitori de neam", urmărind să acopere o lipsă culturală, resimţită de societatea modernă a timpului. Românii, un popor „de mai multe milioane", „socotiţi împreună" şi „trăind supt osebite stăpâniri", având aceeaşi limbă, aceeaşi lege, aceleaşi obiceiuri, „aceleaş cărţi şi aceeaş[i] scrisoare", au şi ei nevoia de a comunica prin intermediul unei gazete tipărite în limba română, la fel ca celelalte naţiuni europene, spre a vedea, „ca şi într-o oglindă", „ce să lucrează în toate părţile lumii".

Gândit să acopere domenii variate, „de la gramatică până la teologie", ziarul proiectat de Teodor Racoce ar fi trebuit să fie o selecţie de ştiri, beletristică şi articole ştiinţifice, traduse din gazetele străine: engleze, franceze, germane, italiene, spaniole. Publicaţia urma să aibă şi un foileton (o „foiţă", cum este cunoscut acesta în presa din Bucovina de până la 1914), intitulat *Dascălul românesc*. Preţul abonamentului era de 60 de florini sau 30 de lei pe an. Pe lângă lipsa de „prenumeranţi", proiectul întâmpină şi opoziţia guvernului Bánffy, care nu îngăduie difuzarea *Înştiinţării* de către episcopul Vasile Moga, din „consideraţiuni politice".

„Însufleţita iniţiativă" a bucovineanului Teodor Racoce reprezintă una dintre primele încercări de editare a unui periodic românesc. Câţiva ani mai

târziu, în 1820, Teodor Racoce publică, la Cernăuţi, *Chrestomaticul românesc sau Adunare a tot feliul de istorii şi alte făptorii, scoase din autorii di pe osebite limbi*, care este imprimat la Tipografia Petru Eckhardt. Aici, figurează traduceri din operele unor scriitori antici şi moderni: Diodor din Sicilia, Quintus Rufus, Plutarh, Lucian din Samosata, Diogene Laerţiu, Ioannes Stobeu, Chr. M. Wieland, M-me de Genlis. „Cartea cuprinde 195 de pagini. Fără a fi revistă literară propriu-zisă – scrie Constantin Loghin – această carte cuprinde o serie de scrieri, luate mai degrabă la întâmplare din limbi străine şi traduse în româneşte, fără să fie indicată originea lor. Cartea nu are vreo legătură cu trebuinţele sufleteşti ale poporului nostru. La sfârşitul cărţii se găseşte următorul pasagiu: «Sfârşitul mănunchiului întâi. Istoriile ceale în lucrare vin în tomul următor». Nu cunoaştem până azi continuarea acestei prime încercări de revistă românească". *Chrestomaticul românesc* rămâne – potrivit lui George Călinescu – o „specie mai mult de magazin, lipsit de elementul actualităţii".

Traducerile lui Teodor Racoce, efectuate după ediţii germane, reprezintă în Bucovina epocii un eveniment cultural-literar notabil. De la acest funcţionar luminat din Bucovina vremii ne-a rămas şi una dintre cele mai frumoase definiţii date presei. În opinia sa, gazetele nu sunt altceva decât „istorie vieţuitoare împreună cu noi".

Teodor Racoce se stinge din viaţă la 24 ianuarie 1822, la Lemberg.

Postum, *Chrestomaticul românesc* i se tipăreşte într-o ediţie critică: Teodor Balan, *Teodor Racoce: Crestomaticul românesc din anul 1820*, ediţie critică, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1930, 92 p.[3].

PORFIRIU DIMITROVICI (1801-1865)

Porfiriu Dimitrovici s-a născut în 1801, la Cernăuţi. Aici, îşi face studiile primare, pe care le continuă la Şcoala Clericală. După absolvirea şcolii, devine diacon, apoi preot-profesor (catehet) la Şcoala Moldovenească (Şcoala Capitală) din Cernăuţi. Ulterior, este profesor la „Şcoala Reală Superioară Ortodoxă".

Timp de peste 30 de ani, Porfiriu Dimitrovici se ocupă cu lingvistica şi lexicografia română, lucrând la un „vocabular etimologic compărăţiv român-german şi german-român", „o consemnare de multe cuvinte rimate, de termeni româneşti de zoologie şi botanică", rămasă neterminată. Este

[3] Constantin Loghin, *Scriitori bucovineni. Antologie*, Bucureşti, Tipografia „Reforma socială", Colecţia „Din publicaţiunile Casei Şcoalelor", 1924, p. 11; Teodor Balan, *Teodor Racoce şi „Crestomaticul românesc"*, în „«Codrul Cosminului». Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", II-III, 1925-1926, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1926, p. 347-370; Constantin Loghin, *Toader Racoce (1770-1822). Cea dintâi gazetă românescă*, în ILRB, 1996, p. 45-46; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 704; Rodica Şuiu, *Teodor Racoce*, în DLRO, 1979, p. 719; G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 124; Ion Nistor, IB, 1991, p. 82-83; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 287-288.

remarcabil faptul că, într-o vreme când scrierea cu caractere chirilice era atotputernică, el începe să scrie cu litere latineşti încă de la 1826.

Acest „foarte cult preot", care cunoştea vreo 12 limbi, pregăteşte un calendar şi, în 1837, solicită cenzurii aprobarea pentru tipărire. Primeşte aprobarea, după patru ani, în 1841. „Calendariul pentru Bucovina" este întocmit de „harnicul preot" Porfiriu Dimitrovici până în anul 1847, după care va fi continuat de Samoil Morariu-Andrievici (1848-1873). Calendarul întocmit de Porfiriu Dimitrovici este redactat cu scriere chirilică şi se tipăreşte la Ioan Eckhardt, „tipograful ţănutului Bucovinei". Aici, în suplimentul beletristic-literar, care începând din 1842 se intitulează „alegate de petrecere", după model german (*Unterhaltungsbeilagen*), redactorul publică două acrostihuri, semnate „P. D." şi „Un cernăuţean", care sunt „cele mai vechi versuri scrise în Bucovina" – potrivit lui Constantin Loghin, iar autorul „ne apare ca cel ce era: un cleric pătruns de misiunea sa". Cel dintâi acrostih, *Greşialile ominilor*, este „o imitaţie după noima Sfântului Ioan Hrisostom", în care autorul se plânge că noi, oamenii, ne îngrijim prea mult de trup şi năzuim să facem numai rău altora: „Patriei, zicem că şerbim, iar puţin de ea grijim, / Vreun folos de-l câştigăm, la-nteresu nostru-l dăm". Al doilea acrostih poartă titlul *Contenirea de la îndulcirea în amorul fizicesc în tănereaţă şi afară de căsătorie*. Aceste „stângăcii versificate" sunt urmate de câteva scrieri în proză, superioare din punct de vedere estetic poeziilor. Pe lângă unele „mici fabule în proză", remarcabil este textul *Atotputernicia lui Dumnezeu* (1842), în care autorul descrie „în culori vii" „farmecul unei nopţi de vară şi apoteoza unui răsărit de soare". Tot Porfiriu Dimitrovici este, probabil, autorul unora dintre articolele neiscălite de aici, având rolinstructiv şi formativ: anecdote, proverbe şi zicători, glume, mici povestiri, sfaturi pentru ţărani, „reţete de economie agrară". Limba acestor articole valorifică resurse ale culturii din Bucovina vremii: cuvinte arhaice şi populare, latinisme şi germanisme.

După 1860, influenţat de curentul naţionalist, Porfiriu Dimitrovici îşi schimbă numele, semnând Dimitroviţă.

Pseudonime: P. D., Un cernăuţ(e)an

Se stinge din viaţă la 7 mai 1865, la Cernăuţi[4].

TEOCTIST BLAJEVICI (1807-1879)

Teoctist Blajevici, născut la 23 februarie 1807, în satul Tişăuţi, din districtul Suceava, în familia preotului paroh din localitate, primeşte numele de botez Teodor. Face studii liceale şi teologice la Suceava şi Cernăuţi, după care, la 14 august 1832, este hirotonit diacon, apoi preot pe seama parohiei Storojineţ, de unde se transferă la Prisăcăreni (1832-1837). După moartea soţiei (1837), intră în cinul monahal, primind numele Teoctist. Îl găsim la Cernăuţi ca

[4] Leonidas Bodnărescul, ARB, 1903, p. 18, 19, 58; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 49, 52-54; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 272; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 329.

„spiritual", iar din 1857 este rector la Seminarul Institutului Teologic. În perioada 1848-1866, este asesor şi referent la Consistoriul Episcopal. Totodată, suplineşte ocazional catedre vacante la Gimnaziul, Preparandia şi Şcoala de Cantori Bisericeşti din Cernăuţi. Între anii 1863 şi 1874, Teoctist Blajevici este egumen al mănăstirii Dragomirna. Din această perioadă datează proiectul său de organizare a unei şcoli primare de fete, scris în limba germană. În 1874, este numit arhimandrit diecezan şi vicar, iar în 1877 devine mitropolit al Bucovinei şi al Dalmaţiei, fiind hirotonit la 15 mai 1877, la Viena, şi instalat la 22 mai 1877.

Teoctist Blajevici colaborează la „Calendariul pentru Bucovina", contribuţiile sale de aici marcând începuturile poeziei româneşti din Bucovina. În tomul din 1842, publică poemul în versuri *Iordanya 1841 în Cernăuţi*, în care descrie serbarea Bobotezei într-o suită de tablouri încărcate de pitoresc etnografic. Contemporan cu „puţin iscusitul versificator de la 1841", Franz Xaver Knapp (1809-1883), surprinde acelaşi eveniment din viaţa oraşului Cernăuţi în acuarela *Sânţirea [Sfinţirea] apei în Cernăuţi la sârbarea Arătaerei Domnului* din vol. *Illustrierte Bukowina*, un album cu vederi din Bucovina, lucrate în 1857, şi tipărit, la Viena, în anul 1874. Tot în „Calendariul pentru Bucovina" publică poezia *Simţirile la mânecândă*, fabulele *Flămândul motan, Cocoveica şi vrabia*, iar în 1844, poezia *Începerea noului an cu Dumnezeu* şi *Fabule şi anecdote*, traduse din limba rusă. În broşura *La prăznuirea solenei [solemnei] desvăliri a chipului împăratului nostru Franţ Iosif I*, tipăreşte *Odă la soborul clirosului Bucovinei*, precum şi poeziile *Preotesele vădane* şi *Imnul văduvelor preotese* (1854).

În raport cu „naivele începuturi de versificaţie" ale lui Porfiriu Dimitrovici, versurile lui Teoctist Blajevici reprezintă „un vădit progres", mai cu seamă prin limba firească şi „curată de împrumuturi străine", de coloratură populară, cu o ortografie neinfluenţată de etimologismul lui Aron Pumnul.

În 1844, Teoctist Blajevici tipăreşte o gramatică a limbii române, *Theoretisch-praktische Grammatik der daco-romänischen das ist: der moldaischen oder walachischen Sprache, nach ganz neuen Grundsätzen un einer lechtfasslischen Methode*, Lemberg & Czernowitz, Verlag von Eduard Winiarz (IV + 264 S.), pentru a pune la îndemâna celor interesaţi un „tratat practic de deprinderea gramaticii". Gramatica sa circulă în epocă, bucurându-se de mai multe ediţii şi de o prelucare rezumativă, în format de buzunar, tipărită la Viena, în 1855, şi semnată de Theoktist Schoimul: *Theoretischen-praktische Taschengrammatik zur leichten und schnellen Erlernung der romänischen (walachischen) Sprache* (200 p.). În anexa lucrării, elaborate probabil pentru susţinerea candidaturii sale la catedra de limba şi literatura română de la Gimnaziul din Cernăuţi, insereazā o *Culegere de anecdote, fabule şi „istoricele"*, traduceri de proverbe, idiotisme şi texte literare româneşti.

Pentru învăţământul teologic din Bucovina, Teoctist Blajevici întocmeşte trei manuale şcolare, care se tipăresc la Viena, în 1865: *Istoria vieţii lui Isus Hristos* (120 p.), *Istoria biblică a Aşezământului celui vechiu* (148 p.) şi *Creştinească învăţătură a năravurilor sau Moralul creştinesc* (90 p.). În 1856, Teoctist Blajevici este însărcinat să asiste, ca delegat diecezan, la deschiderea mormintelor domneşti de la Putna, ocazie cu care întocmeşte o descriere în care glorifică viaţa lui Ştefan cel Mare.

Pseudonim: Teoctist Şoimul.

Teoctist Blajevici, un „ierarh cu merite culturale şi înzestrare poetică", incontestabile în cultura Bucovinei din perioada de la 1848, se stinge din viaţă la 9 iulie 1879, la Cernăuţi[5].

SAMOIL MORARIU-ANDRIEVICI (1818-1895)

Silvestru Morariu-Andrievici vede lumina zilei la 14/26 noiembrie 1818 în Mitocul Dragomirnei, districtul Suceava, primind numele de botez Samoil (Samuil), în familia preotului Gherasim Morariu din Mitocul Dragomirnei şi al Zamfirei, fiica preotului Grigorovici din aceeaşi localitate. Şcoala primară o face în satul natal şi la Suceava, după care face studii liceale şi urmează Institutul Teologic din Cernăuţi, absolvit cu „mare distincţie", în 1843. Preot la Ceahor, timp de douăzeci de ani, este şi referent auxiliar, consilier la Consistoriul arhiepiscopal din Cernăuţi (1862-1880), profesor la Seminarul Diecezan din Cernăuţi, unde se remarcă prin aptitudini deosebite de pedagog. După moartea soţiei, intră în viaţa monahală, fiind uns în monahism cu numele de Silvestru (1873). Arhimandrit, arhimandrit diecezan şi vicar general al Mitropoliei Bucovinei (1977), arhiepiscop al Cernăuţilor (12 martie 1880), mitropolit al Bucovinei şi al Dalmaţiei, hirotonit la 6 aprilie 1880, la Viena, instalat la 27 aprilie/9 mai 1880. În calitatea sa de mitropolit, este membru al Dietei Bucovinei şi deputat în Parlamentul de la Viena.

---

[5] C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, Tomul I, A-Copenhaga, Sibiu, Editura şi tiparul lui W. Krafft, 1899, p. 502 (în continuare, ER); Leonidas Bodnărescul, ARB, 1903, p. 30; Dimitrie Dan, *Rolul preoţimii bucovinene în menţinerea românismului de la robirea (1775) la desrobirea Bucovinei (1918). Un adaos la Istoria Bisericii Române de ~*, Cernăuţi, Tip[ografia] Mitr[opolitul] Silvestru, 1925, p. 11-12; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 54-57; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 840; I. Zugrav, *Un ierarh cărturar: Teoctist Blajevici*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, anul XLVI, nr. 3-6, 1970, p. 273-277; Florin Faifer, *Teoctist Blajevici*, în DLRO, 1979, p. 105; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 26-27; Dumitru Valenciuc, *Teoctist Blajevici*, în volumul *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul Editorial „Muşatinii" - Bucovina Viitoare, 2001, p. 61-62; Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, ediţia a II-a, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2003 (retipărirea ediţiei din 1916), p. 47, 109-111; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 116-117; Algeria Simota, *Teoctist Blajevici*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 552-553.

Militant pentru autonomia bisericii şi pentru drepturile românilor din Bucovina, sprijină înfiinţarea Societăţii „Academia Ortodoxă" a studenţilor teologici din Cernăuţi (1889) şi fondarea Societăţii Muzicale „Armonia", patronează pictarea Catedralei Mitropolitane, sprijină artele şi pe artiştii Bucovinei. Este vicepreşedinte al *Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina.*

Autor de manuale şcolare („primul autor de manuale româneşti şi de cărţi metodice pentru învăţământul primar din Bucovina"), înzestrează învăţământul primar cu cărţi de citire, religie, cu manuale de aritmetică şi metodici pentru învăţători. Înfiinţează, prin subscripţie publică, prima tipografie românescă în Bucovina, care mai târziu îi va purta numele.

Ctitor al revistei religioase „Candela", unul dintre cei dintâi cultivatori ai sonetului şi ai fabulei, creaţii publicate în „Calendariul pentru Bucovina", pe care îl întocmeşte în perioada 1848-1873, este editor al „Calendarului poporului bucovinean" (1888-1894). În „Calendariul pentru Bucovina" din 1854, preotul Samoil Morariu-Andrievici publică o imitaţie, *Dumnezeu*, după celebra odă *Бог*, din creaţia poetului rus Gavril Romanovici Derjavin (1743-1816). În literatură noastră, Samoil Morariu-Andrievici este primul traducător, în limba română, al odei lui Derjavin, cu mult înaintea lui Constantin Ciurea (1786-1869), care o tipăreşte la Iaşi, în 1868, în culegerea *Muza românească. Compuneri originale şi imitaţii din autorii Europei*, şi înaintea lui Alexei Mateevici (1888-1917), care o traduce la Chişinău, în 1911 (amândoi, cu titlul *Lauda lui Dumnezeu*).

Contribuţii în domeniul muzicii, unul dintre primii care adoptă transcrierea liniară a notelor în lucrarea sa *Psaltichia bisericească aşedzată pe noate muzicale* (1879). *Doctor honoris causa* al Facultăţii de Teologie a Universităţii Francisco-Josefine din Cernăuţi (1879).

Dintre lucrările sale: *Micul Komenic pentru intaia clasa a scoalelor poporene. Der Kleine Komenius fur die erste Klasse der* Volksschules, Viena, 1851, 77 p. (reeditată în 1862); *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru întăia clasă a şcoalelor poporene*, Viena, 1852, 1110 p.; *Pentru a doua clasă*, Viena, 1855, 164 p. (alte ediţii în 1858, 1865, 1869, 1873); *Pentru a treia clasă*, Viena, 1861, 162 p. (alte ediţii în 1862, 1866, 1868, 1877); *Pentru a patra clasă*, Viena, 1856, 206 p. (alte ediţii în 1860, 1862, 1869); *Metodică şi calculăciuni cu cifre*, Viena, 1858, 229 p.; *Metodica calculăciunii în cap*, Viena, 1860, 202 p.; *Aritmetica pentru şcoalele săteşti*, Viena, 1868, 140 p.; *Învăţătura ortodoxă din religiunea creştinească pentru clasele superioare ale gimnaziului*: I) *Învăţătura dogmatică generală*, Viena, 1862, 166 p.; II) *Învăţătura dogmatică specială*, Viena, 1862, 182 p.; III) *Învăţătura morală*, Viena, 1864, 212 p.; *Catehism mic pentru tinerimea ortodoxă din I şi a II-a class a şcoalelor naţionale din Bucovina*, Viena, 1865, 38 p. (alte ediţii 1889, 1892); *Istoria sfântă a Testamentului Vechi şi Nou pentru clasa a II-a a şcoalelor poporene*, Viena, 1865, 282 p. (ed. a II-a, 1886, ed. a III-a, 1890); *Micul Catechism carele cuprinde învăţătura creştinească despre dogmele Bisericii dreptcredincioase a Răsăritului pentru a III-a clasa a şcoalelor*

poporene, Viena, 1865, 87 p. (alte ediţii, 1877 şi 1890); *Istoria sfântă a Testamentului Vechiu şi celui Nou cu aplicări din învăţătura religiei pentru a IV-a clasa a şcoalelor poporene*, Viena, 1865, 281 p. (ed. a II-a, Viena, 1890); *Epistoliia şi Evangheliile de toate duminicile şi sărbătorile de peste an pentru clasa III-a şcoalelor poporene*, Viena, 1965. 166 p.; *Liturgica care cuprinde scurta tălcuire a rănduielilor liturgice după tipicul Bisericii drept credincioase a Răsăritului*, Cernăuţi, 1860, 113 p.; *Cuvântări bisericeşti pe toate duminicile şi sărbătorile de peste an*, Cernăuţi, 1860, 329 p.; *Psaltichia bisericească aşezată în noate muzicale*, Viena, 1879, 97 p.; *Tipiconul Bisericii Ortodoxe orientale pentru rănduielile liturgice în toate zilele anului pascal bisericesc*, Cernăuţi, 1883, XI + 214 + VII p.; *Apologie der orthodoxen griechisch-orientalischen Kirche der Bukowina*, Cernăuţi, 1883 si 1890. În colaborare cu Ion G. Sbiera, publică articolul *Volkskunde. Die Rumänen*, în *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, p. 191-228.

Pictorul german Franz August Schubert (1806-1893) ne lasă un portret al mitropolitului Bucovinei Silvestru Morariu Andrievici, care cunoaşte o lungă posteritate, fiind reprodus, de-a lungul timpului, de cele mai multe ori fără a fi citat. Eugen Maximovici (1857-1928), pictor diecezan (din 1891) şi profesor la „Liceul Real Superior Ortodox din Cernăuţi", execută la reşedinţa Mitropolitană, printre altele, portretul *Mitropolitul Morariu protejând pe artişti*.

Silvestru Morariu-Andrievici se stinge din viaţă la 3/15 aprilie 1895, la Cernăuţi[6].

IRACLIE GOLEMBIOWSKI-PORUMBESCU (1823-1896)

Iraclie Porumbescu, pe numele de familie Golembiovski, s-a născutla 9 martie 1823, în localitatea Suceviţa, din districtul Rădăuţi. Este al doilea copil al lui Atanasie (Tănase), pălimar şi vornic în sat (din 1840). şi al Varvarei, născută Crăciun. Copilul învaţă a citi bucoavna, ceaslovul şi psaltirea la mănăstirea

[6] Stănuţa Creţu, *Silvestru Morariu-Andrievici*, în DLRO, 1979, p. 587-588; Mihai Iacobescu, *Dr. Silvestru Morariu-Andrievici (1818-1895)*, în „«Codrul Cosminului». Analele de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava], serie nouă, nr. 1 (11), 1995, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1995, p. 146-179; Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996 (biserica.org/WhosWho/.../Andrievici SilvestruMorariu.html; accesat: 20 ianuarie 2010); Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 83-86; Dumitru Valenciuc, *Silvestru Morariu-Andrievici*, în volumul *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii – Bucovina Viitoare, 2001, p. 63-66; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 83-84; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în volumul *Bucovina istorică. Studii şi documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 18 (în continuare, BISD); Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu Andrievici*, 2009.

Putna, cu „purtarea de grijă" a arhimandritului Ghenadie Platenchi. La vârsta de zece ani, este trimis la „şcoala nemţească" din Karlsberg. Urmează Gimnaziul la Cernăuţi şi Lemberg, apoi Institutul Teologic din Cernăuţi (1847-1850).

În timpul studenţiei este remarcat de fraţii Hurmuzachi şi numit secretar de redacţie la „Bucovina", „gazetă românească pentru politică, religie şi literatură" (1848-1850). Din această perioadă datează începutul preocupărilor sale literare. Compoziţiile sale de acum sunt mai ales versuri, însufleţite de elanuri patriotice. În casa Hurmuzăcheştilor şi la conacul de la Cernauca îi cunoaşte pe pribegii revoluţionari din Moldova, Ţara Romăească şi Ardeal, apropiindu-se mai ales de Vasile Alecsandri.

În timpul vacanţelor din perioada studenţiei culege creaţii populare pentru colecţia lui Vasile Alecsandri, *Poezii poporale. Balade (cântice bătrâneşti)*, Adunate şi îndreptate de ~, Iaşi, Tipografia „Buciumul român", Partea I, 1852, III + 100 p., Partea a II-a, 1853, 111 p., culegere care pune în circulaţie în toate ţinuturile locuite de români, pentru prima oară, câteva capodopere folclorice, *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*. Din anii studenţiei datează şi colecţia sa de proverbe şi zicători. Iraclie Porumbescu colaborează, în această perioadă, la „Albina românească", „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", „Românul", „Fântâna Blanduziei".

În 1850, la 20 august, se căsătoreşte cu Emilia, fiica brigadierului silvic Ştefan Clodniţchi din Voievodeasa, primind taina cununiei în Biserica „Înălţarea Sfintei Cruci" din Volovăţ. Hirotonit preot de către episcopul Eugeniu Hacman, după care este paroh la Şipotele Sucevei (1850-1857, 1859-1865), Boian (1857-1859), Stupca (1865-1884) şi Frătăuţii Noi (1884-1896). Ca preot paroh, trimite Consistoriului din Cernăuţi, în 1852, un act oficial scris cu litere latine. La Şipotele Sucevei, la 14 octombrie 1853, în familia sa se naşte Ciprian, care va deveni profesor, dirijor şi compozitor de prestigiu, un simbol cultural în Bucovina.

În 1856, îl însoţeşte pe Teoctist Balajevici la cercetările întreprinse de arheologul Karl Romstorfer la mănăstirea Putna. Asistă la ridicarea pietrei de pe mormântul lui Ştefan cel Mare şi scrie cu această ocazie *Desmormântarea domnilor Moldovei în catacombele Mănăstirei Putna*, un „reportaj literar", pe care Gheorghe Asachi i-l publică în „Albina românească".

În perioada 1859-1864, vara, îl găzduieşte la Şipotele Sucevei pe compozitorul şi pianistul Carol Miculi, care culege aici cântece populare româneşti. Colaborează acum la „Concordia", „Federaţiunea" (Pesta), „Albina" (Viena), „Familia" (Pesta şi Oradea), „Gazeta de Transilvania" (Braşov), „Revista politică" (Suceava), „Bukowiner Padagogische Blätter" (Cernăuţi), trimiţând articole referitoare la viaţa socială şi bisericească din Bucovina. La 15 august 1971, participă la serbările organizate la împlinirea a 400 de ani de la sfinţirea mănăstirii Putna. În 1877-1878, trăieşte cu îngrijorare evenimentele legate de procesul „Arboroasei", „primul proces politic al Bucovinei", în care este

implicat şi fiul său, Ciprian, student teolog. După moartea lui Ciprian, în 1883, solicită, fără succes, postul de consilier consistorial la Cernăuţi.

La Frătăuţii Noi, în 1889, organizează un curs de „industrie casnică" (împletituri şi albinărit), un experiment didactic „unic într-un sat românesc" al vremii, prin care urmăreşte să-i apropie pe tineri de deprinderea unei „meserii folositoare în viaţă".

Influenţat de Vasile Alecsandri, Iraclie Porumbescu scrie balade (*Aniţa*, ulterior modificată cu titlul *Colnicul tătarilor de lângă Tereblecea*), prelucrează legende populare (*Ieremie Movilă şi sihastrul sau Altariul Mănăstirii Suceviţa*), evocă obiceiuri legate de îndeletniciri străvechi (*Stâna*, „o idilă poporală din Bucovina", „un fel de scenă pastorală"), creaţii care învederează legătura sa cu folclorul bucovinean.

În poezie, Iraclie Porumbescu preamăreşte originea latină a neamului românesc (*Fata de roman*), personalitatea unor luptători de la 1848 (oda *Lui Iancu*), dar şi pe împărat (*Poem solenel la prealuminatele natalitii ale marelui Austriei împărat Ferdinand I*, 1848). Unele creaţii în versuri, semnate cu pseudonimul *Un sătean*, prezintă aspecte din frământarea politică şi culturală a epocii (*Buchea şi litera*, fabulă). Valoarea poeziilor, scrise aproape toate în tinereţe (1848-1850), este marcată, însă, de limba „sufocată" de latinisme.

Proza sa memorialistică, scrisă târziu, la vârsta maturităţii, „partea de rezistenţă" a operei sale, „reconstituie o existenţă deloc monotonă", fiind sub formă de episoade fără legătură între ele, având valoare artistică şi documentară. „Naraţiunea colorată, scrisă cu vervă" oferă informaţii valoroase referitoare la evenimente istorice şi culturale ale epocii sau la unii scriitorii ai generaţiei de la 1848. Plasticitatea limbii, cuvintele şi expresiile neaoşe, descrierile, umorul popular, sănătos, „sporesc calitatea evocării". „În aceste bucăţi – scrie Constantin Loghin –, Ir. Porumbescu nu mai este elevul lui A. Pumnul şi tributarul unei culturi străine, ci fiul ţăranului Tănăsucă din Suceviţa, cu vorba limpede şi pitorească, cu umorul mângăietor, cu echilibrata frază ţărănească". *Zece zile de haiducie (Un episod din anul 1815 în Bucovina)* este o „neîntrecută şi admirabilă povestire", „un mărgăritar al prozei româneşti". Alte scrieri: *Ceva despre trecutul şi prezentul Bucovinei*, Cernăuţi, 1889, Bucureşti, 1890 („Bucovină, Bucovină, / Ţară bună şi creştină, / Nimărui nimic de vină. / Tu pe mulţi îi strângi la sin, / Dar nu toţi dreptate-ţi ţin".); *Cuvânt la aniversarea funebrală a feciorilor bucovinei din Regimentul 41, căzuţi la Sencoviţe* („Candela", 1891), *Zur administrativen Organisierung der ort. Kirche in der Bukowina*, Cernăuţi, 1891; *Tarifa stolei*, Cernăuţi, 1892; *Das Kloster Putna*, Cernăuţi, 1895; *Dare de seamă după 10 ani de păstorie la Frătăuţiul Nou* (1895). Colaborator la „Calendariu pentru Bucovina" şi la „Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»".

În 1881, obţine legalizarea numelui său românesc.

Pseudonime: Ir. P., P. Iracliu, Un bucovinean, Un sătean.

Iraclie Porumbescu, „unul din cei dintâi prozatori români moderni din Bucovina", „Creangă al Bucovinei", se stinge din viaţă la 13 februarie 1896.

Postum, opera sa cunoaşte câteva ediţii: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu.* Adunate şi însoţite de o schiţă biografică de Leonida Bodnărescu, Partea I, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană – Editura lui L. Bodnărescu, 1898; *Amintiri*, ediţie îngrijită de I. Ştefan, Bucureşti, Editura Gorjan, 1943; *Amintiri*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978; Nina Cionca, *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, Bucureşti, Editura „Ars docendi", 1999. O fotografie din 1896 şi un tablou expresiv, realizat în tinereţea sa de către un autor necunoscut, sunt reproduse de Nina Cionca în *Ciprian Porumbescu. Album ilustrat comemorativ 1883-1983*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1983, p. 33[7].

IV. 2. Redactori şi colaboratori ai calendarelor româneşti din Bucovina, 1874-1895

MIHAI MIRON CĂLINESCU (1837-1912)

Mihai Călinescu, născut la 30 septembrie 1837, la Cernăuţi, într-o familie de oameni săraci, face studii gimnaziale şi apoi teologice la Cernăuţi (1856-1860). Este preot la Biserica „Sfânta Treime" din Cernăuţi şi profesor de religie la Liceul de Stat (1860-1877), profesor de Morală la Facultatea de Teologie din

---

[7] Constantin Loghin, *Iraclie Porumbescu*, în ILRB, 1996, p. 96-105; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 688; Constanţa Buzatu, *Iraclie Porumbescu*, în DLRO, 1979, p. 704; Nicolae Cârlan, *Iraclie Porumbescu. O prezentare monografică*, I-II, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", IX, 1982, p. 313-328, şi X, 1983, p. 147-170; Nicolae Cârlan, Eugen Dimitriu, *Colecţia de proverbe şi zicători a lui Iraclie Porumbescu*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean, X, 1983, p. 139-149; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 173; Nina Cionca, *Biografie*, în volumul *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, Bucureşti, Editura „Ars docendi", 1999, p. 15-29; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 257-258; D. Vatamaniuc, *Iraclie Porumbescu în Revoluţia din 1848 şi după aceea*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, anul XV, nr. 2 (31), [iulie-decembrie] 2008, p. 473-489; Nina Cionca, *Iraclie*, în volumul *Ciprian Porumbescu*, Bucureşti, Editura Anima, 2011, p. 14-21; Nicolae Cârlan, *Iraclie Porumbescu*, în volumul *Ciprian şi Iraclie Porumbescu. Studii, articole, materiale*, Suceava, Editura Lidana, 2012, p. 107-167; Vasile I. Schipor, *Iraclie Golembiowski-Porumbescu (1823-1896) – „un apostol luminat" din Bucovina secolului al XIX-lea*, în voumul *Polsko-rumuńskie związki historyczne i kulturowe. Legături istorice şi culturale polono-române*, Materiały z sympozjum. Materialele simpozionului, Suceava, Związek Polaków w Rumunii. Uniunea Polonezilor din România, 2013, p. 380-408; D. Vatamaniuc, *Călătorii imperiale în Bucovina după Revoluţia din 1848. Iraclie Porumbescu – cronicar al Bucovinei*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, anul XX, nr. 2 (41), [iulie-decembrie] 2013, p. 495-515; D. Vatamaniuc, *Iraclie Porumbescu în Revoluţia din 1848-1849*, anul XIX, nr. 1 (42), [ianuarie-iunie] 2014, p. 49-79.

Cernăuţi (1877-1881), decan al Facultăţii de Teologie (1879-1880), consilier mitropolitan (1881-1905), rector suplinitor la Seminarul Clerical (1881-1882), arhimandrit (1883), arhimandrit mitrofor (1892), vicar general al eparhiei Bucovinei (1905-1912). „Doctor honoris causa" al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, membru în comitetul de conducere (1869-1880), secretar, vicepreşedinte al *Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina* (1880-1889). După moartea soţiei intră în cinul monahal, primind numele de Miron; este şi deputat în Camera legislativă a Austriei.

Lucrări: *Rugăciuni culese şi acomodate pentru junimea dreptcredincioasă de ambe sexe*, Cernăuţi, 1876, 110 p. (ed. a II-a, 1891); *Istorie scurtă despre urzirea, lăţirea şi dezvoltarea Bisericii creştineşti. Pentru gimnaziul inferior*, Cernăuţi, 1877, XII + 182 p. (litografiată); *Manual de sintaxă română*, 1878; *Normalien der Bukovinaer gr. Diöcese von 1777-1886*, vol. I-III, Czernowitz, Verlag des Buc. gr. or.erzbischöfl. Consistoriums, 1887-1893, 1604 p.; *Visul Maicii Domnului*, 1888.

Pe lângă acestea, de interes documentar sunt şi rapoartele şi cuvântările sale publicate în „Candela", „Revista politică", „Albina", „Calendariul poporului bucovinean". Este editor al „Calendariului... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" în perioada 1874-1881.

Mihai Miron Călinescu se stinge din viaţă la 20 ianuarie 1912, la Cernăuţi. „A adormit în Domnul un bărbat mare, un fruntaş iubit al românilor – scrie redactorul de la «Vremea nouă» –, un preot vrednic şi curat ca o lumină, archimandritul Miron Calinescu. Sâmbătă în 20 ianuar, st. n., la oarele 8 seara, a încetat din viaţă după o suferinţă grea şi lungă. Aşa am pierdut noi un stâlp al poporului nostru, care întreagă viaţa sa a muncit numai pentru biserică şi neam. Societăţile româneşti din ţara noastră, aproape toate, îl numerau între membrii lor fundatori şi onorari, căci el pururi vea inimă şi mână deschisă, dacă era vorbă să jertfească ceva pentru binele neamului său"[8].

ION G. SBIERA (1836-1916)

Ion G. Sbiera s-a născut la 1 noiembrie 1836, în Horodnicu de Jos, districtul Rădăuţi, în familia unor ţărani înstăriţi, Gheorghe şi Ana Sbiera, fiind al optulea copil. Învaţă un an acasă, apoi urmează şcoala trivială de limba germană din Rădăuţi (1845-1848). Ultima clasă primară o face la Cernăuţi, unde urmează apoi cursurile Gimnaziului Superior (1849-1857), fiind beneficiarul unei burse de 80 de flori obţinută din partea Fondului Religionar Ortodox din

[8] † *Arhimandritul consistorial Dr. Miron M. Calinescu*, în „Viitorul", Cernăuţi, anul IX, nr. 2, 25 ianuarie 1912, p. 6; † *Arhimandritul Dr. Miron M. Calinescu, vicarul general al arhidiecesei Bucovinei*, în „Vremea nouă", Cernăuţi, anul I, nr. 1, 1 februarie 1912, p. 1-2; Mircea Păcurariu, DTR, cf. teologiromani.org (accesat: 20 ianuarie 2010); Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 196-197.

Bucovina. Aici, îl are profesor pe Aron Pumnul, „omul providenţial care a deşteptat în Bucovina spiritul naţional", profesor care exercită o influenţă hotărâtoare asupra carierei tânărului. Prin scrierile sale şi prin biblioteca, în care se găseau cărţi ale autorilor români, profesorul Aron Pumnul îi înlesneşte lui Ion G. Sbiera şi tinerilor din generaţia sa accesul la creaţia literară românească, mai puţin cunoscută până atunci în Bucovina. În 1857 îşi trece examenul de maturitate, obţinând calificativul „excelent".

În 1858, tipăreşte, la Braşov, în „Gazeta Transilvaniei" şi apoi în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" (nr. 32, 10 decembrie 1858, p. 208-209) un apel pentru adunarea poveştilor, cântecelor, cimiliturilor şi descântecelor populare, sub un titlu „cu reminiscenţe aronpumniste": *Către iubitorii scripturei năciuneşti şi sporitorii binelui obştesc*, apel rămas fără urmări. I. G. Sbiera face studii universitare de drept şi filosofie la Viena (1857-1861). La îndemnul fraţilor Alexandru şi Gheorghe Hurmuzachi, renunţă, în 1861, la gândul de a deveni funcţionar guvernamental şi acceptă să-l suplinească pe fostul său profesor Aron Pumnul, care era bolnav. În 1862, se află printre fondatorii *Reuniunii Române de Leptură*, devenită ulterior *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina* (1865). Este întemeietor şi principal colaborator al periodicului „Foaia Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina" (1 marie 1865-decembrie 1869), pe care o conduce începând cu 1 august 1866.

Publică articole, cronici, studii de istorie, de lingvistică şi istorie literară, studii şi culegeri de folclor în mai multe periodice: „Foaia Soţietăţii...", „Almanahul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună», „Arhiva românească" (Iaşi), „Gazeta Transilvaniei", „Familia" (Pesta şi Oradea), „Candela" (Cernăuţi), „Vatra" (Bucureşti).

În 1866, este ales membru al Societăţii Literare Române (din 1867, Societatea Academică Română, astăzi Academia Română). În „Foaia Soţietăţii..." publică, în mai multe numere, articolul *În causa unificării ortografiilor române* (1865), în care se pronunţă împotriva „separatismului lingvistic", respingând principiile etimologiste şi susţinând principiile fonetismului. La Academia Română, înaintează un proiect privind unificarea ortografiilor tuturor provinciilor româneşti. Proiectul său este respins de plenul academic, dar academicianul bucovinean Ion G. Sbiera are meritul de a fi prezentat în cea dintâi sesiune a Societăţii Academice Române (1/13 august 1867) prima variantă completă şi unitară a alfabetului latin al limbii române, având la bază principiul fonetic.

În 1871 demisionează din învăţământ şi este, timp de câţiva ani, custode al Bibliotecii Ţării. Este, ulterior, numit profesor de limba şi literatura română la Universitatea „Francisco-Josefină" din Cernăuţi (1875), unde predă până la pensionarea sa, în 1906. La 18 octombrie 1875, îşi susţine discursul de deschidere a cursurilor sale, intitulat *Educaţiunea veche şi educaţiunea nouă*, cel

dintâi discurs susţinut în limba română la Universitatea din Cernăuţi. *Este* doctor în filosofie din 1886.

În perioada 1855-1856, ajutat de fratele său Nicula şi de colegul Porfiriu Popescu din Ciudei, culege poveşti din câteva sate bucovinene, Cireş, Crasna, Ciudei, Horodnic de Jos, Opaiţeni, Vicovu de Sus, Voitinel, pe care le publică mai târziu în culegerea *Poveşti poporale româneşti, Din popor luate şi poporului date* (Cernăuţi, Tipografia Arhiepiscopală, 1886, VIII + 324 p.). Culegerea cuprinde 28 de basme, 18 snoave, 6 legende, descrieri de personaje fantastice (balauri, moroi, strigoi, strâgi, tricolici, zmei) şi 160 de ghicitori, publicate parţial şi în revista „Familia". Sursa poveştilor sale este „curat populară" (tatăl său, ţăran, şi baba Chiţa). Autorul culegerii ne dă informaţii despre metoda de culegere din epocă şi face în prefaţă câteva consideraţii interesante pentru evoluţia concepţiilor de folclor. Dacă în privinţa „formulelor stabile de dicţiune" Ion G. Sbiera nu are dreptate, fiind corectat de Bogdan Petriceicu-Hasdeu, în alte câteva privinţe contribuţiile sale sunt incontestabile. Culegerea sa este „mai autentic populară decât multe alte colecţii întocmite în această primă fază a interesului pentru proza orală", „elementul fantezie" fiind mai puţin simţit. Pentru Bucovina, culegerea rămâne singura care „cuprinde câteva motive unice în literatura noastră folclorică", fiind „foarte valoroasă sub aspectul artei literare", apropiindu-se de „frumoasele poveşti ardelene", culese, după aceeaşi metodă, de I. Pop Reteganul.

Cu sprijinul studenţilor săi, Ion G. Sbiera realizează volumul *Colinde, cântece de stea şi urări la nunţi* (1888). În această lucrare, Ion G. Sbiera face observaţii privind datina colindatului la români şi descrie amănunţit unele obiceiuri din Bucovina: *Malanca* şi *Irozii*. Oraţiile de nuntă, tipărite aici, sunt însoţite de note explicative, care alcătuiesc o schiţă monografică succintă a acestui ceremonial.

În „Foaia Soţietăţii..." tipăreşte studiul de folclor *Despre însămninţa refrenului de „O Lere Doamne" din colindele române, despre timpul ivirii şi însemnătatea lor*, în care consideră că la baza acestui refren ar sta credinţa romanilor în lari, credinţă pătrunsă la noi odată cu creştinismul. În lucrările de istorie, utilizează documentele în corelaţie cu tradiţiile folclorice. Filologul Ion G. Sbiera editează *Codicele Voroneţean* (1885) şi intenţionează să realizeze o istorie culturală a românilor, din care văd lumina tiparului: *Mişcări culturale şi literare la românii din stânga Dunării în răstimpul 1504-1714* (1897) şi *Contribuţii pentru o istorie soţială cetăţenească, religionară bisericească şi culturală literarî a românilor, de la originea lor încoace până în iuliu 1504* (1906). De interes documentar şi astăzi este *Mişcări literare la românii din Bucovina*, Discurs..., Oradea-Mare, 1890. Studiile monografice închinate lui Grigore Ureche şi Aron Pumnul reţin atenţia în mai mică măsură: *Grigoriu Ureche. Contribuiri pentru o biografie a lui*, Bucureşti, Tipografia Academiei, 1884; *Aron Pumnul. Voci asupra vieţii şi însemnătăţei lui, precum şi scrierile lui mărunte şi fragmentare*, Cernăuţi,

Tipografia Arhiepiscopală, 1889. Lucrarea cu caracter autobiografic *Familia Sbiera, după tradiţiune şi istorie şi amintiri din viaţa autorului* (Cernăuţi, Tipografia Eckhardt, 1899), gândită să apară în anul serbărilor închinate semicentenarului domniei împăratului Franz Joseph (1908), este impresionantă prin bogăţia informaţiilor. Pentru cercetarea ştiinţifică de istorie şi de istorie literară prezintă importanţă lista completă a scrierilor sale, inclusă în această lucrare memorialistică la p. 407-410.

Alte scrieri: *Traiul românilor înainte de fundarea staturilor naţionale*, Cernăuţi, 1890; *O pagină din istoria Bucovinei din 1848-1850, dimpreună cu nişte notiţe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuţi, 1899: *Ţeţina şi Horecea*; *Credeul românilor şi Tatăl nostru românesc* (1894); *Teritoriul ce îl ocupă românii* (1871); *Originea românilor* (1878); *Conceptul naţiune şi însemnătatea graiului* (Cernăuţi, 1880); *Puterea graiului naţional* (1884); *Însemnătatea teritoriului naţional* (1884); *Un păcat strămoşesc* (1892); *Ceva despre formarea idealurilor* (1894), *Mişcarea bisericească a românilor din Bucovina* (1896), *Ceva despre Tricolorul românesc* (1899). Câteva studii îi apar în volum: *Volkskunde. Die Rumänen* şi *Die rumänische Literatur und Sprache*, în *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, p. 191-228 (în colaborare cu S. Fl. Marian) şi, respectiv, 376-393.

Ion G. Sbiera publică prelegerea *Condiţiunile necesarie pentru esistinţa, conservarea şi prosperarea graiului naţional* în „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»", (I), Viena, Editura Societăţii „România Jună", 1883, p. 137-162, tom în care Mihai Eminescu publică poemul *Luceafărul*. În tomul al II-lea al „Almanachul Societăţii Academice Social-Literare «România Jună»", Viena, 1888, apare o altă prelegere, *Solidaritatea intereselor*, p. 143-158, din care reproducem un fragment, ilustrativ, în opinia noastră, pentru pedagogia socială promovată de elitele românilor din Bucovina de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea.

„În naţiune mai mult decât în toate celelalte corpuri organice particulare din lume – scrie profesorul bucovinean Ion G. Sbiera – se reflectă şi se manifestă viaţa intelectuală, viaţa spirituală eternă. Această viaţă capătă abia în naţiune, prin graiul ei, toate condiţiunile necesare pentru ivirea şi manifestarea, pentru conservarea şi desvoltarea sa. Naţiunile sunt cuibul şi izvorul vieţii intelectuale în omenime. În graiul şi prin graiul naţiunilor se perpetuă, se întăresce, se desvoaltă şi se perfecţioneadză vieaţa spiretuală, se aprinde şi lumineadză scânteea dzeetăţii [zeităţii, divinităţii] însuflată în omenime. [...] Numai naţiunile cu simţământ de solidaritate vioi şi expansiv sunt puternice şi respectate de toţi; numai astfeliu de naţiuni sunt ferite de trunchiare şi de nimicire! [...] Noi, românii, mai cu samă suferim foarte mult de boala discordiei şi a nesubordinaţiunii. Mulţi din noi găsesc o deosebită plăcere în a sămăna zizanii pintre conaţionalii noştri. Mulţi avem slăbiciunea de a ne crede mai cuminţi, mai esperţi şi mai învăţaţi decât alţii. Mulţi socotim că numai aceea este bine şi perfect ce facem noi, ear ce fac alţii nu-i nici de-o treabă şi trebuiesce distrus spre a reconstrui noi din nou

după capriciul nostru. Mulţi din noi se cred chiemaţi numai a dicta şi a comanda, ear supunrea şi subordinarea o socotesc inventată numai pentru alţii. Ei seamănă a nu sci că, spre a fi cineva bun comandant, trebue mai întâiu a se fi deprins bine cu ascultarea şi cu supunerea. [...] Deci, dacă ne iubim naţiunea, corpul nostru naţional, din carele suntem fiecarele câte o părticea mică; dacă dorim şi scoposim prosperarea ei; dacă ni place a o vedè mare, puternică şi respectată de toţi; dacă voim să-i întemeiăm un viitor strălucit: atunci trebue să ne lepădăm cu toţii de scăderile noastre; trebue să cultivăm cu religiositate ideea solidarităţii intereselor între toţi membrii naţiunii; trebue să invioşăm şi să întărim sâmţământul solidarităţii dintre noi; trebue să ne privim cu toţii ca fraţi, ori de ce stare am fi, şi să ne pătrundem adânc de eternul adevăr: «*Concordia res parvae crescunt, discordia et maximae dilabuntur*», precum şi de corolariul acestui adevăr, ce cu atâta limpedzime ni-l esprimă ilustrul nostru poet Vasile Alesandri, dzicând: «În unire e putere / La nevoi şi la durere; / Unde-s doi, puterea cresce / Şi duşmanul nu sporesce!» Sublimă învăţătură! Ferice va fi de toţi aceia carii se vor folosi de dânsa în căutarea intereselor sale particulare şi comune! Izbânda va fi totdeauna a lor!" (p. 153, 157-158).

Colaborator la elaborarea *Enciclopediei Române*, editată de ASTRA, în coordonarea lui Corneliu Diaconovici, notele biografice şi monografice din această lucrare fiind şi astăzi o sursă preţioasă de informaţie.

Ion G. Sbiera colaborează la „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", în paginile căruia publică mai multe articole: *Unele recugetări despre starea culturală la poporul din Bucovina* (1875), *Despre teritoriul de astăzi ce-l locuiesc românii, parte singuri, parte în majoritate sau în minoritate cu alte seminţii* (1877); *Originea românilor* (1879); *Conceptul „naţiune" şi însemnătatea graiului naţional* (1881). „Călindariul poporului bucovinean" îi publică un singur material: *O, Leru-mi, Doamne!* (1891).

Este fondator al Societăţii „Tinerimea română", având drept scop promovarea limbii române în societatea bucovineană şi, mai ales, în cercurile generaţiei tinere, prin dese întruniri sociale şi printr-o „propagandă vie" (1886). La 14 decembrie 1898, prin Decret regal, i se conferă Ordinul „Coroana României" în grad de Comandor.

Pseudonim: Un amic al poporului.

Ion G. Sbiera, „promotorul culegerilor de folclor din Bucovina", alături de Ludwig Adolf Staufe şi Simeon Florea Marian, „folclorist din epoca de glorie marcată de Alecsandri", „un sârguincios filolog", „bun naţionalist român, foarte bine orientat în politica Monarhiei" Habsburgice, se stinge din viaţă la 22 decembrie 1916, la Cernăuţi.

„De la dânsul – scrie Nicolae Iorga la moartea sa – ni rămân cărţi lucrate cu atâta străduinţă în rătăcirile de autodidact bizar al autorului, încât la fiecare pas aproape cercetătorul metodic trebuie să se oprească pentru a culege o informaţie rară, o vedere dreaptă, uneori şi o propunere ingenioasă. Istoricul literaturii noastre mai ales se va opri totdeauna în puncte de amănunte la opera în care răposatul şi-a strâns rezultatele studiilor. Dar Ioan Sbiera era interesant

prin el însuşi şi va rămânea astfel o figură originală în viaţa românilor din Bucovina". Postum, din creaţia sa apare volumul *Poveşti şi poezii populare româneşti*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, LIX + 530 p. Din acest volum, mai târziu, se retipăresc 24 de texte în Colecţia „Basmele românilor": I. G. Sbiera, *Basmele românilor*, vol. VII, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2010, 234 p.[9].

ISIDOR VOROBCHIEVICI (1836-1903)

Isidor Vorbchievici vede lumina zilei la 6 mai 1836, la Cernăuţi. La cinci ani cântă deja la vioară. Rămâne orfan de amândoi părinţii la vârsta de zece ani şi este crescut de către bunica sa, Paraschiva Vorobchievici, care îi cultivă dragostea pentru comorile creaţiei populare. Face studii la Şcoala poporală, absolvită în 1848, la Gimnaziu, unde îşi trece examenul de maturitate, în 1857, şi la Institutul Teologic din Cernăuţi (1857-1860). Este preot la Davideni (1861-1865) şi Ruşi-Moldoviţa (1865-1867). La vârsta de 31 de ani, se înscrie la Conservatorul din Praga (1867), apoi la Conservatorul din Viena (1868-1869), unde studiază armonia şi contrapunctul cu Franz Krenn, dirijatul coral şi muzica greco-catolică cu Benedikt Randhartinger şi pe care îl absolvă cu calificativul maxim. Revenit în Bucovina, devine profesor de muzică şi cântare corală la Institutul Teologic, la Şcoala Normală de Învăţători şi Învăţătoare, la Şcoala Reală Superioară şi la Gimnaziul Superior din Cernăuţi (1869-1900). Este şi dirijor al corului Seminarului Teologic din Cernăuţi (1870-1900).

---

[9] Alecu Procopovici, *Dr. Ion G. Sbiera*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920", Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1920, p. 26-29; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 144-147; Nicolae Tcaciuc-Albu, *Viaţa şi opera lui Ion Sbiera*, Cernăuţi, 1936; N. Iorga, *Ioan Sbiera*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, ediţie îngrijită şi note de Ion Roman, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 45-46 (retipărirea ediţiei din 1934-1939); Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 763-764; Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română. Evoluţie, curente, metode*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 142-144; Iordan Datcu, S. C. Stroescu, DF, 1979, p. 388-390; Ion H. Ciubotaru, *Ion al lui Gheorghe Sbiera*, în DLRO, 1979, p. 768-769; Pavel Ţugui, *I. G. Sbiera – evocare*, în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi–Bucureşti, anul III, nr. 4 (12), octombrie - decembrie 1996, Bucureşti, Institutul Cultural Român, 1996, p. 20-27; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 199-2000; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 752; Alis Niculică, *Ion G. Sbiera – coordonate ale vieţii şi operei*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 10 (20), Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2004, p. 253-257; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 354-355; Alis Niculică, *Ion G. Sbiera. Viaţa şi opera*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2005; Ion H. Ciubotaru, *Ion al lui Gheorghe Sbiera*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. VI (S-T), 2007, p. 107-108; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 25.

Isidor Vorobchievici este autorul celui dintâi *Manual de armonie muzicală*, tipărit în limba română (Cernăuţi, 1869), premiat de Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina şi apreciat de către Bogdan Petriceicu-Hasdeu. În epocă se distinge printr-o bogată activitate de compozitor, avândcontribuţii la afirmarea cântării corale polifonice din Bucovina. Publică: *Cântările corale ale Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur* (1869; ediţia a II-a, 1880), *Liturghia greco-orientală a Sf. Hrisostom* (1887), *Cântări liturgice ortodoxe orientale* (Viena, 1890), *Cântări liturgice pentru două voci egale* (în colaborare cu Eusebiu Mandicevschi, Cernăuţi, 1896), *Cântări liturgice corale pentru şcolile poporale* (Viena, 1870, 1880), *Cântări liturgice pentru cor bărbătesc* (Cernăuţi, 1887), *Cântări liturgice pentru cor mixt* (Cernăuţi, 1890). *Colecţiune de cântece pentru şcolile poporale* (Cernăuţi, 1870; Viena, 1870, 1889), *Flori din Bucovina* (Cernăuţi, 1870), *Opt cântece populare româneşti cu acc. de piano* (Cernăuţi, 1870), *„Armonia". Colecţiune de coruri* (Viena, 1886), *Dumka şi Kolompica pentru piano,* melodrame şi operete. Ca muzică didactică, tipăreşte *Kurze allgemeine Musiklehre für Schule und Haus* (Viena, 1871; ediţia a II-a, 1876). Este autorul unei lucrări de muzicologie, de interes documentar astăzi: *Musik [in der Bukowina]*, în *Ősterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina,* Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hofund Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, p. 363-374.

Format la confluenţa mai multor culturi din Bucovina veacului al XIX-lea, Isidor Vorobchievici compune circa 400 de piese corale, bărbăteşti şi mixte, pe texte proprii, populare, pe versuri de Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Bumbac, Mihai Eminescu, dar şi pe texte ruteneşti: *Păsărica mării, Cântec de primăvară, Altarul Mănăstirii Putna, Arcaşul lui Ştefan-Vodă, Ştefan Vodă şi codrul, Bălcescu murind, Ce te legeni?, De ce nu-mi vii?, Revedere* şi altele. De mare succes se bucură piesele româneşti *Când Moldova purta jugul, Cântă cucul pe fântână, Bucovina, ţară dulce.* În 1885, câştigă concursul organizat pentru publicarea celei mai bune compoziţii româneşti cu piesa *Hora Dobrogei.* Multe din operele muzicale ale lui Isidor Vorobchievici au pătruns în patrimoniul muzicii populare, iar cântecele *Să-mi cânţi, cobzar bătrân, ceva...* (1870), *În lunca Prutului* au pătruns în folclorul românesc şi în cel ucrainean, bucurându-se de o largă circulaţie.

Isidor Vorobchievici este autorul textelor şi melodiilor primelor operete ucrainene: *Ianoş Iştenhazi, Domnişoara din Bosnia.* Opera sa literară cuprinde poezii, povestiri şi piese de teatru, care au ca temă trecutul istoric, viaţa ţăranilor români şi ruteni din Bucovina: *Ţiganca* (1866), *Gnat Pribluda* (1875), *Moş Neculae Suceveanul, Ce spune bătrânul Prut, Frumoasa moldoveancă, Timuş Hmelniţki* ş. a.

Isidor Vorobchievici este autorul a 50 de poezii, scrise în limba română, dintre care mai cunoscute sunt *Ionică Darii – fiu bucovinean, 1790-1810*; *Când Moldova purta jugul.* Din 1863, publică în paginile unor reviste ucrainene:

„Pravda", „Zorî", „Večornici". La originea multor scrieri româneşti, publicate de Isidor Vorobchievici, se află legende bucovinene. Ivan Franko îi editează, în 1901, un mic volum de versuri, *Pe Prut*, însoţit de o caldă şi elogioasă prefaţă. Lucrările muzicale ale lui Isidor Vorobchievici (cântări liturgice, coruri religioase, coruri lumeşti) circulă multă vreme în Bucovina fie în manuscris, fie tipărite, litografiate sau copiate. Preotul, profesorul, dirijorul de cor şi compozitorul Isidor Vorobchievici i-a îndrumat pe mulţi tineri din Bucovina vremii sale, printre care: Ciprian Porumbescu, Eusebie Mandicevschi, Dimitrie Gherasim, Tudor Flondor, George V. Mandicevschi, Ecaterina Mandicevschi, Constantin Şandru, Mihai Ursuleac, Constantin Buchenthal, Ilarion Verenca. Este autor de proză în limba ruteană.

Pseudonim: Danilo Mlaki.

Colaborator la „Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură religioasă şi muzică bisericească»" cu versuri, în limba rutheană: *Могила спявака* [*Mormântul cântăreţului*] (1888) şi *Песн оссенная* [*Cântec de toamnă*] (1890). Tot el editează „Almanahul «Rus'ka hata»" (1877), în prefaţa căruia se pronunţă pentru legătura literaturii cu creaţia populară şi cu viaţa poporului. Este redactor la revista „Candela", pentru studiile în limba ruteană (1882-1900), este distins cu Ordinul „Franz Joseph" (1902). Figura lui este surprinsă pe pânză de Iustin Pihuleac (1845-1919), pictor şi profesor de desen la Şcoala Reală Superioară din Cernăuţi, şi de către Josef Mukarowsky (1851-1921), pictor şi ilustrator de carte, care îi face portretul într-o gravură, datată 11 noiembrie 1881. Isidor Vorobchievici se stinge din viaţă la 18 septembrie 1903, în Cernăuţi. Fondurile arhivale care îi conservă creaţiile lui Isidor Vorobchievici se află astăzi la Institutul de Literatură al Academiei de Ştiinţe a Ucrainei (Kiev) şi la Arhiva Centrală din Cernăuţi. Colecţia de partituri „Ion Vicoveanu", păstrată la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, cuprinde peste 240 de texte din creaţia sa[10].

VASILE BUMBAC (1837-1918)

Vasile Bumbac vede lumina zile la 7 februarie 1837, în Costâna, districtul Suceava. După ce învaţă acasă, cu „dascăli călători" ai vremii, *Ceaslovul* şi *Psaltirea*, intră la Şcoala Trivială din Suceava. Face apoi studii liceale la Cernăuţi (1854-1861), unde este elev al profesorului Aron Pumnul, în casa căruia locuieşte o vreme (1858-1860) împreună cu Mihai Eminescu. Îşi continuă

[10] C[orneliu] Diaconovici, ER, 1904; Михаил Грушевский, *Илюстрированная историа Украини*, Петерсбург, 1912; G. Onciul, *Din trecutul muzical al Bucovinei*, Cernăuţi, 1932: Viorel Cosma, *Muzicieni români. Lexicon*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1970; Serafim Buzilă, *Graiul neamului. Pagini din muzica corală naţională*, Chişinău, 1991; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 911; Mircea Păcurariu, DTR, 1996; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 592-593.

studiile liceale în Transilvania, la Blaj, pe care le termină în 1862. Se înscrie la Seminarul Teologic, unde învaţă un an şi trei luni. În 1864, obţine o bursă, pentru a-şi continua studiile la Universitatea din Viena (1864-1874), unde se pregăteşte în filologia clasică. La Viena, Vasile Bumbac „joacă un rol însemnat": este preşedinte interimar al Societăţii Literar-Ştiinţifice şi vicepreşedinte, începând din 1871, al Societăţii Academice „România Jună". Alături de Mihai Eminescu şi Ioan Slavici, ia parte la lucrările comitetului de organizare a serbărilor de la Putna din vara anului 1871.

În capitala monarhiei, Vasile Bumbac „se ocupă intensiv cu literatura". Din perioada şederii sale la Viena datează poezia *La Basarabia*. Scrisă în 1868, în metru popular, aceasta vede lumina tiparului în Bucovina târziu, în paginile revistei „Făt-Frumos", nr. 4-5, 1931, ilustrând admirabil conştiinţa unei generaţii de tineri dedicată emancipării naţionale a românilor de pretutindeni:

„Frunzuliţă de vioară, / Grădină de la hotară! / Grădinuţa florilor, / Lacrima surorilor. // Şepte ani s-au dus din lume, / Şepte ani cu şepte nume, / Peste plaiuri au trecut, / De când nu te-am mai văzut. // ... // Sufle vântul cald de vară / Către tine, dulce ţară. / Şi cu cântul să purced. / Să mă duc, să te mai văd. // Să-ţi sărut câmpiile / Ce le plâng surorile, / Să-ţi văd codrii răpitori / Plânşi de către frăţiori! // S-aud glasul din vâlcele / Ce-au văzut atâtea rele, / Şi şoaptele Nistrului, / Şi răspunsul Prutului. // Dare-ar cerul, dare-ar, dragă, / Văi cu văi să se-nţeleagă! / Spună codrii codrilor / Suspinul surorilor. // Prutul Nistrului să-i spună / Despre fala cea străbună, / Spună Nistrul la Carpaţi / Dorul tău, soră, la fraţi! // Şi-ntr-o sfântă zi cu soare, / Într-o zi de sărbătoare, / Să-ţi vezi cerul luminat / Şi-al tău braţ din lanţ scăpat!".

Din 1874, este profesor la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, unde predă limbile clasice şi limba română (1874-1906).

Timp de o jumătate de veac, într-o perioadă de „bună frământare culturală" în Bucovina, Vasile Bumbac este activ în câteva domenii. Traduce din operele lui Homer, Platon, Vergiliu, Horaţiu, Ovidiu, Anacreon, Schiller şi Goethe. Unele traduceri îi apar în periodice ale vremii, altele rămân în manuscris. Mai cunoscute sunt versurile (cântece, balade, fabule, ode, imnuri), care, începând din 1856, anul debutului său literar în revista „Familia", au o mare răspândire şi prin manualele şcolare din Bucovina şi din Transilvania, fiind inspirate din istoria naţională şi infuenţate de tradiţia populară şi poezia lui Dimitrie Bolintineanu, Ion Heliade Rădulescu şi Vasile Alecsandri. Simplitatea şi „elanul patriotic" sunt caracteristicile creaţiilor sale poetice, care au contribuit considerabil, în perioada 1856-1909, la consolidarea unităţii culturale a tuturor românilor. Risipită în ziare, reviste şi calendare, poezia lirică a lui Vasile Bumbac este însă „partea vulnerabilă a scrisului său". Odele, scrise în momente importante din viaţa publică a provinciei sau închinate unor bărbaţi însemnaţi ai locului, îi aduc reputaţia de „poet festiv ocazional al Bucovinei". *Mulţămită din partea românilor bucovineni* (1861) şi *Cântare sărbătorească compusă cu ocaziunea sânţirii Bisericii Catedrale* (1864) sunt reprezentative în

acest sens şi citate frecvent. *Odă lui Ştefan cel Mare,* scrisă la comemorarea a 400 de ani de la moartea domnitorului, se bucură de circulaţie în presa vremii. „Călindariul poporului bucovinean" o publică în tomul său XVIII, din 1905: „O, Ştefane, voinic de fală, / Tu-n ţear-atunci ni te-ai ivit, / Când lifte crunte da năvală / Cu sabie şi foc cumplit. // Acel potop de grea urgie / Avea să-i stângă pe români, / Dar tu, păşind cu bărbăţie, / Scăpaşi moşia de păgâni. // De fala ta vorbeşte Baia / Şi Racova de braţul tău, / Când înţelese lighioaea / Că domnul Ştefan este leu. // Alţi marturi vechi sunt Răsboienii, / Cozminul cu dumbrava sa, / Când cu panţiri şi cu seimenii / Făcuşi minuni în ţeara ta. // Dar şi ruinele Cetăţii / Sucevei vecinic ne şoptesc / Că stâlp ai fost creştinătăţii / Şi pentru neamul românesc. // O, geniu dus la nemurire! / Priveşte tu de sus spre noi, / Fă rugă la dumnezeire, / Să ne scutească de nevoi" (p. 67).

Câteva strofe din *Imn comemorativ,* citit la inaugurarea şcolilor primare din Suceava, în 2 decembrie 1906, sunt semnificative, totodată, pentru programul de emancipare a românilor din Bucovina, promovat de elitele provinciei (preoţi, învăţători, profesori, funcţionari, publicişti): „Băieţi şi copile din târg şi din sate, / Pe părinţi rugămu-i purure frumos / Să ne dea la şcoală, să-nvăţăm din carte / Tot ce se cuvine, tot ce-i de folos. // Şcoala ne dă minte şi ne luminează, / Ca să ştim în lume cum să ne purtăm, / Să cinstim pe cei ce pentru noi lucrează, / Cum avem odată şi noi să lucrăm. // Şcoala ne deprinde cum să dăm mărire / Lui Dumnezeu Sfântul pentru mila Sa, / Cum să-i mulţămim noi pentru-a Sa-ngrijire, / Cum a Sa-ndurare ni-o vom câştiga".

Cântecele poetului, închinate anotimpurilor şi florilor, devin populare în epocă, fiind compoziţii mai reuşite. Unele dintre acestea sunt puse pe note de Ciprian Porumbescu şi Isidor Vorobchievici. O structură de rezistenţă în creaţia sa literară o reprezintă fabulele, adevărate „versificări de poveşti sau de tradiţii din popor", care au avut succes o vreme îndelungată în Bucovina. Fabula *Şoarecele şi ghinda* se bucură, de asemenea, de succes, fiind menţionată şi astăzi în „repertoriul folcloric al unor poveşti zoomorfice". Prin baladă, Vasile Bumbac se afirmă ca „talentat discipol al lui Alecsandri". Vasile Bumbac versifică basme culese din preajma Sucevei şi, însufleţit de spiritul veacului, lucrează la o epopee naţională, „un vis al generaţiei de la 1860-1870": *Descălecarea lui Dragoş în Moldova,* „una din cele mai izbutite încercări de epopee", inspirată din *Cronica lui Huru,* din care publică, din păcate, numai primele două cânturi (1869). Cu acest „poem epic", Vasile Bumbac face un „imens progres" faţă de literatura bucovineană a începuturilor, valorificând „tradiţia poporală" şi remarcându-se prin lexicul popular şi arhaic, „calificativele populare", recursul la onomastica veche, „vigoarea versului de bronz" şi „stilul de o plasticitate minunată".

În manuscris îi rămân şi dramele *Brânduşa, fiica Dediului* şi *Corneliu şi Florica,* comedia *Un candidat pentru Dieta din Pesta în mijlocul alegătorilor,* dar şi multe scrieri în versuri. De interes documentar sunt articolele *Scriere scurtă*

asupra poveştilor şi tradiţiunilor populare (1868), *Serbarea Anului Nou la români* (1869), *Urzirea Mănăstirii Suceviţa* (1889), primele două situându-se printre cele dintâi contribuţii la studiul literaturii şi obiceiurilor populare din România.

De menţionat, pentru valoarea lor, sunt şi impresiile de călătorie, publicate în „Revista politică" din Suceava, în perioada 1888-1889. De-a lungul timpului, Vasile Bumbac publică în paginile periodicelor vremii din Cernăuţi, Pesta, Oradea şi Viena: „Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina", „Aurora română", „Revista politică", „Gazeta Bucovinei", „Junimea literară"; „Muza română, „Albina Pindului", „Aurora română", „Concordia", „Federaţiunea", „Familia", „Luceafărul".

Pseudonime: A. Cosovanu, Audin Costânceanu, V. C. Audinu.

Scriitorul bucovinean Vasile Bumbac, „poetul reprezentativ al Bucovinei romantice şi luptătoare de la 1860", „entuziastul cântăreţ al generaţiei de la 1860-1870", poet „la modă" în Bucovina acestui deceniu, „cel mai apropiat prieten al lui Eminescu" din Bucovina, „Nestorul poeţilor bucovineni" se stinge din viaţă la 27 februarie 1918, în Suceava[11].

ION I. BUMBAC (1843-1902)

Ion I. Bumbac se naşte la 31 ianuarie 1843, în Costâna, districtul Suceava, în familia unor ţărani. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava şi la Cernăuţi, unde îl are ca profesor pe Aron Pumnul, la care locuieşte împreună cu fatele său, Vasile, şi o vreme cu Mihai Eminescu. În 1868, la Braşov, îşi susţine examenul de maturitate, după care se înscrie la Universitatea din Viena (1868-1872). Aici, devine membru al Societăţii Literar-Ştiinţifice a studenţilor

[11] Victor Morariu, *Vasile Bumbac (1837-1918). Pagini din istoria literaturii bucovinene*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul XII, nr. 4-5, aprilie-mai 1923, p. 75-85; anul XII, nr. 6-7, iunie-iulie 1923, p. 181-187; anul XII, nr. 8-9, august-septembrie 1923, p. 237-248; anul XII, nr. 10-11, octombrie-noiembrie 1923, p. 321-329; Constantin Loghin, *Vasile Bumbac*, în volumul ILRB, 1996, p. 159-177; N. Iorga, *Un poet bucovinean: V. Bumbac*, în volumul *Oameni cari au fost*, vol. II, ediţie îngrijită şi note de Ion Roman, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 124-138 (prima ediţie, în patru volume, se tipăreşte în perioada 1934-1939); V. Morariu, *Vasile Bumbac (1837-1918). Pagină din istoria literaturii bucovinene*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1940 (retipărirea articolului din 1923, publicat în „Junimea literară", nr. 1-2, 6-7, 8-9 şi 11-12); Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 142-143; George Călinescu, *Material documentar*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", Bucureşti, anul X, nr. 2, 1961, p. 357; R[emus] Z[ăstroiu], *Vasile Bumbac*, în DLRO, 1979, p. 134-135; Mircea Cenuşă, *Vasile Bumbac şi Blajul – contribuţie biografică (La 150 de ani de la naşterea poetului)*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", XIII-XIV, 1986-1987, Suceava, 1987, p. 369-384; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 89-94; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, Editura „Junimea", p. 19-21; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 167-168; Remus Zăstroiu, *Vasile Bumbac*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 706.

români, alături de Vasile Burlă, Samson Bodnărescu, Ioan Slavici şi I. Pop Florantin şi este prieten cu Mihai Eminescu (1870-1871). Ca anti-junimist, Ioniţă Bumbac, cum îi spun colegii români, critică însă modul în care Slavici şi Eminescu organizează serbarea şi congresul de la Putna. Este ales secretar general al Societăţii Academice Studenţeşti „România Jună", la 8 aprilie 1871, iar şase luni mai târziu îl înlocuieşte pe Slavici la preşedinţia societăţii. Ion Bumbac critică junimismul, pe care îl consideră „o direcţie cosmopolită dăunătoare", şi se orientează după principiile promovate de Ioan Maiorescu, Simion Bărnuţiu şi Aron Pumnul. După terminarea studiilor universitare, în 1872, este numit profesor de latină şi română la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava. În 1875, pleacă la Viena pentru a-şi susţine doctoratul.

După reîntoarcerea în Bucovina, devine profesor titular la catedra de limba şi literatura română a Gimnaziului din Cernăuţi, unde va fi şi director (1877-1881). Alături de alţi intelectuali (Vasile Morariu, Dimitrie Socoleanu, Leon Goian), este fondator al Societăţii Filarmonice „Armonia" (1881) şi al Societăţii Culturale „Concordia" (1885), care aveau drept scop „cultivarea şi răspândirea muzicii naţionale, vocale şi instrumentale şi a artei dramatice", „de a desvolta libertatea politică şi individuală, de a însufleţi simţul pentru binele comun, de a deştepta interes pentru o viaţă politică naţională, de a instrui poporul despre drepturile şi îndatoririle lui patriotice şi politice, de a întări conştiinţa de stat şi de a apăra autonomia ţării".

La Cernăuţi, Ion I. Bumbac este secretar al *Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina* şi redactează revista „Aurora română (1881, 1884). Este şi redactor la „Calendariu. Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" (1882-1883). Aici publică versuri, „nuvele", poveşti şi articole (1878-1885). Colaborează la câteva periodice din afara provinciei: „Familia", „Gazeta de Transilvania", „Şezătoarea". Ion I. Bumbac rămâne însă „un poet cu totul modest", în pofida circulaţiei poeziilor sale în epocă. „În aceste poezii, precum în general în toată activitatea sa – scrie Constantin Loghin –, Ion I. Bumbac se arată un înfocat austriac şi preamăreşte evenimentele patriotice în legătură cu istoria habsburgică". La fel ca fratele său, Ion I. Bumbac încearcă să realizeze o „epopee naţională", *Florinta*, publicată în câteva tomuri ale calendarului *Societăţii pentru Cultură* (1878, 1879) şi în volum (cânturile I şi II, 1880), interesantă mai ales pentru valorificarea elementelor de mitologie populară. Studiul introductiv, *Unele puţine asupra liricei şi epicei române poporale şi clasice*, prezintă importanţă prin câteva idei. Ion I. Bumbac susţine că o literatură naţională trebuie să-şi afle resursele în cercetarea trecutului şi a tradiţiilor populare. Doinele şi horele conservă „informaţii istorice însemnate", cu toate că „se degradează" odată cu trecerea timpului (îşi pierd „valoarea documentară"). Limba poetică este un element valoros, care contribuie la dezvoltarea culturii naţionale prin cultivarea sa de către scriitori. „Epica modernă" se inspiră din trecut, dar nu poate neglija „fantezia naţională

actuală", „coloritul naţional". Ion I. Bumbac susţine că influenţele străine sunt primejdioase pentru o cultură tânără, aflată în formare. Fragmentul de epopee, publicat de Ion I. Bumbac, rămâne, însă, cu toate acestea, „o desfigurată imitaţiune a *Dragoşiadei* lui Vasile Bumbac şi a *Sentinelei române* a lui V. Alecsandri".

De semnalat sunt şi articolele în care se referă la folclorul medical şi unele formule specifice liricii populare, la istoria culturii din Bucovina: *Preminte Solomon* (1881), *Ion a Petrariului* (1881), *Noua ortografie românească* (1881), *Florile „dalbe" sau florile „dalbei"? Cercetare istorică-literară* (1882), *Din scrierile lui S. Bodnărescu* (1884), *Privire istorică asupra trecutului politic-social şi naţional al ducatului Bucovinei* (în colaborare cu Gr. Halip, 1886), *Din istoria limbei şi literaturei române* (partea I, 1889). Încercărilor sale ştiinţifice li se impută absenţa discernământului critic şi a rigorii, care ar fi putut susţine cunoaşterea istoriei şi a istoriei literare, precum şi metoda de lucru. Ion I. Bumbac întocmeşte şi publică la Cernăuţi un manual de limba şi literatura română, care se bucură în epocă de mai multe ediţii.

Scriitorul bucovinean Ion I. Bumbac se stinge din viaţă la 24 aprilie 1902, la Cernăuţi[12].

SIMION FLOREA MARIAN (1847-1907)

Născut la 1 septembrie 1847, în localitatea Ilişeşti, din districtul Suceava, Este fiul lui Grigore Florea-Marian şi al Ruxandrei, născută Stanovici, o modestă familie de ţărani originară pe linie paternă din Transilvania. Copilăria o petrece la Ilişeşti, unde îndrăgeşte lumea satului tradiţional bucovinean, fiind fascinat de frumuseţea obiceiurilor legate de sărbători şi de evenimentele mari din viaţa omului. Învaţă la şcoala primară din satul natal şi la Şcoala poporală din Suceava, iar gimnaziul, la Suceava, în perioada 1863-1869. Din această perioadă datează cele dintâi însemnări ale sale referitoare la nunţi, care apar în câteva numere ale revistei „Familia" (Pesta).

În 1866, „Familia" publică materialul folcloric intitulat *Datinile poporului român. O nuntă la Ilişeşti în Bucovina*, p. 452-454, 464-466 şi 476-479. În 1867, aici apare materialul folcloric *Datinile poporului român. Masa cea mare*, p. 501-502, iar anul următor, în 1868, *Cântece poporane din Bucovina*, p. 109-110. Această „culegerea de folclor", cunoscută mai ales sub titlul *O nuntă la Ilişeşti*, reprezintă debutul ca folclorist al tânărului bucovinean de 19 ani. Tot acum

[12] I. Grămadă, *Societatea academică socială literară „România Jună" din Viena: 1871-1911*, Arad, Editura Societăţii „România Jună", 1912, p. 53-54; Teodor V. Ştefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Bucureşti, Editura Sfetea, 1914, p. 147-148; Constantin Loghin, *Ion I. Bumbac*, în ILRB, 1996, p. 250-252; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 142; G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, ediţia a IV-a revăzută, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964, p. 171-173; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 167; Remus Zăstroiu, *Ion (Ioniţă) I. Bumbac*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. I (A-B), 2004, p. 705-706.

adună cântece populare (doine şi balade), pe care le publică în revista „Familia" (1868) şi, parţial, în volum, fiind influenţat de Vasile Alecsandri: *Poezii poporale din Bucovina. Balade române culese şi corese*, Botoşani, Tipografia „Adrian", 1869.

Urmează ultimele două clase de liceu la Năsăud şi Beiuş, unde susţine şi examenul de maturitate (1871). În călătoria pe care o întreprinde în Ardeal, în 1870, pentru a-l întâlni pe Avram Iancu, adună cântece închinate „crăişorului munţilor". Tot în aceşti ani publică balade, snoave, legende, colinde, descântece şi vrăji în „Foaia Societăţii «Românismul»", în „Traian" şi în „Columna lui Traian", apropiindu-se de cercul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care îl orientează spre o metodă ştiinţifică de cercetare (renunţarea la intervenţia în textul cules, notarea cu exigenţă a datelor referitoare la creaţiile adunate, lărgirea ariei cercetărilor, interesul pentru cultura populară în totalitatea sa).

În 1871, se înscrie la Institutul Teologic din Cernăuţi. Culege, în continuare, folclor, pe care îl tipăreşte în *Poezii poporale române*, vol. I-II, Cernăuţi, Tipografia „Piotrovschi", 1873-1875. Se căsătoreşte cu Leontina, fiica preotului George Piotrovschi din Siret (1875). Hirotonit preot (1875). În 1876, este preot în Poiana Stampei (1876), apoi la Voloca (1877) şi Siret (din 1877). Publică *Tradiţiuni poporale române*, Sibiu, 1878. La Siret, din 1879, este profesor de religie la Şcoala poporală şi la Şcoala reală inferioară, unde predă şi limba română.

La 26 martie 1881, este primit ca membru titular în Academia Română. Discurs de recepţie: *Cromatica poporului român*, 12 martie 1882.

Stabilit la Suceava (1883), este învăţător şi profesor definitiv la Gimnaziul Greco-oriental (din 1894). Unul dintre întemeietorii Societăţii cultural-filantropice „Şcoala română" (1883), cu rol însemnat în epocă pentru promovarea intereselor învăţământului românesc din Bucovina. Tot la Suceava, în colaborare cu Florea Lupu, editează „Revista politică" (1886-1891), prima gazetă românească de aici, având un rol important în ridicarea culturală a poporului prin şcoală, care s-a bucurat de colaborări de prestigiu. Acum publică *Ornitologia poporană română*, vol. I-II, Cernăuţi, Tipografia Eckhardt, 1883, lucrare pentru care primeşte premiul „Năsturel Herescu" al Academiei Române. Îşi lărgeşte aria colaborărilor, publicând doine, hore, anecdote şi „păcălituri" din Bucovina („Convorbiri literare"), datini şi credinţe („Aurora română"), proverbe, zicători şi cimilituri („Cărţile săteanului român"), mitologie populară („Amicul familiei"). În perioada activităţii sale de la Suceava, Simion Florea Marian realizează cele mai importante lucrări ale sale (culegeri de folclor şi studii), întreţine corespondenţă intensă cu un mare număr de învăţători şi preoţi, cu alţi folclorişti (Vasile Alecsandri, Petre Ispirescu, Ion Pop-Reteganul, Atanasie M. Marienescu, T. Bălăşel), difuzează două apeluri (chestionare) prin intermediul unor reviste din Transilvania, Banat şi Bucovina: „Familia" (Oradea Mare), „Amicul familiei" (Cluj), „Şezătoarea" (Oradea Mare), „Tribuna" (Sibiu), „Luminătoriul" (Timişoara), „Gazeta Bucovinei" (Cernăuţi).

În această perioadă, Simion Florea Marian se ocupă de ordonarea imensului material folcloric adunat şi de pregătirea acestuia pentru tipar, în multe cazuri reuşind să realizeze lucrări de interes naţional, ce privesc cultura populară de pe întreg spaţiul dacoromân. Acum tipăreşte colecţiile: *Descântece poporane române* (Suceava, 1886); *Tolpa şi Ştefan Vodă* (Braşov, 1886); *Vrăji, farmece şi desfaceri* (Bucureşti, 1893); *Satire poporane române* (Bucureşti, 1893); *Tradiţii poporane române din Bucovina* (Bucureşti, 1895); *Păsările noastre şi legendele lor* (Bucureşti, 1895); *Răsplata. Poveşti din Bucovina* (Suceava, 1897); *Poezii poporale despre Avram Iancu* (Suceava, 1900); *Legendele Maicii Domnului* (Bucureşti, 1904). Acestora li se adaugă mai multe studii fundamentale, prin care ilustrează principalele trăsături ale folclorului şi etnografiei româneşti şi care inaugurează în România domenii noi de cercetare: *Nunta la români* (Bucureşti, 1890); *Naşterea la români* (Bucureşti, 1892); *Înmormântarea la români* (Bucureşti, 1892); *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, I-III, Bucureşti, 1898-1901 (vol. I, *Cârnilegile*, 1898; vol. II, *Păresimile*, 1899, III + 310 p.; vol. III, *Cincizecimea*, 1901); *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor*, Bucureşti, 1903. Unele dintre lucrările sale de aici au meritul de a studia fenomenul etnografic în interdependenţa sa cu folclorul.

Alte lucrări antume de interes: *Biserica din Părhăuţi* (Bucureşti, 1887); *Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava* (Bucureşti, 1895); *Portretul lui Miron Costin, mare logofăt şi cronicar al Moldovei* (Bucureşti, 1900); *Inscripţiuni de pe manuscripte şi cărţi vechi din Bucovina*, partea I (Suceava, 1900); Vartolomei Măzăreanu, *Condica Mănăstirii Voroneţul* (Suceava, 1900), *Condica Mănăstirii Solca* (Suceava, 1902), *Domnia lui Ştefan cel Mare şi cea a lui Ştefan Tomşa* (Suceava, 1904).

Colaborator de prestigiu al calendarelor româneşti din Bucovina, în paginile cărora publică, timp de câteva decenii, „tradiţiuni populare" şi anecdote: „Calendariu...Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", „Călindariul poporului bucovinean", „Calendarul copiilor". Este colaborator favorit al unor calendare din celelalte provincii istorice româneşti, în paginile cărora publică poezii şi tradiţii poporale: „«Amicul poporului». Călendariu", Sibiu (1870, 1879), „Calendariu...", tipărit la Sibiu în perioada 1792-1911, calendarul cu cea mai lungă apariţie de la noi: 119 ani (1904), „Calendariu", Sibiu, cel editat în perioada 1852-1821 (1877, 1878), „Calendarul «Asociaţiunii...»", Sibiu, (1913), „Calendarul basmelor [şi al] canturilor populare", editat de N. D. Popescu, Bucureşti (1876), „Calendarul «Bunului econom»", Sibiu (1883), „Calendarul poporului", Sibiu (1886). Membru de onoare al Societăţii academice „Acadenia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească" (Cernăuţi), al Societăţii academice „România Jună" din Viena şi al Societăţii academice „Dacia" (Cernăuţi).

Simion Florea Marian, scriitor care a fost, timp de patru decenii, un „rob al condeiului", se stinge din viaţă la 11 aprilie 1907, la Suceava.

Multe dintre lucrările sale rămân în manuscris şi se tipăresc postum: *Hore şi chiuituri din Bucovina* (Bucureşti, 1911); *Legendele ciocârliei* (Bucureşti, 1923); *Legendele rândunicii* (Bucureşti, 1923); *Legendele păsărilor*, ediţie îngrijită de Mihai Cărăuşu şi Orest Tofan, Iaşi, 1975; *Basme din Ţara de Sus*, ediţie îngrijită de Mihai Cărăuşu şi Paul Leu, Iaşi, 1975; *Basme populare româneşti*, I-III, ediţie îngrijită şi prefaţă de Paul Leu, Bucureşti - Suceava, 1986-1998; *Facerea lumii. Legende cosmogonice*, ediţie îngrijită de Paul Leu, Iaşi, 1998; Scrisori *către Artur Gorovei*, ediţie îngrijită şi introducere de Maria Luiza Ungureanu, Bucureşti, 1970; *Botanică populară*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Antoaneta Olteanu, Bucureşti, 2000; *Mitologie românească*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Antoaneta Olteanu, Bucureşti, 2000. La Suceava, Aura Brădăţan tipăreşte, în ediţie critică, *Botanica poporană română*, vol. I (A-F), Editura „Muşatinii", 2008, 700 p.; vol. II (G-P), Editura Academiei Române, 2010, 712 p.; vol. III (P-Z), Editura Academiei Române, 2010, 748 p. Din monumentala operă a părintelui Simion Florea Marian rămân încă în manuscris două volume din *Sărbătorile la români. Poveşti*; *Juneţea la români, Cântece ostăşeşti, Doine poporale din Ardeal*, precum şi alte culegeri în mai multe volume.

Simion Florea Marian - conchide Iordan Datcu - este „autorul unei impresionante opere folclorice şi etnografice, în care cultura populară este cercetată - monografic, analitic-descriptiv şi morfologic - pentru prima dată în aproape toate compartimentele ei: poezie lirică, descântece, colinde, vrăji, cimilituri, proverbe, snoave, legende istorice, datini, credinţe, mitologie, moravuri, cromatică, zoologie, botanică. Prin exemplul său, el pune bazele cercetării ştiinţifice a folclorului şi stimulează culegerea amplă a creaţiilor poporului, contribuţie pentru care este considerat de către B. P.- Hasdeu, în 1881, «singurul etnograf român [...], dar un etnograf în adevăratul sens al cuvântului»" (2005)[13].

---

[13] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 178-183; Ion H. Ciubotaru, *Simion Florea Marian*, în DLRO, 1979, p. 553-555; Iordan Datcu, S. C. Stroescu, DF, 1979, p. 271-276; [I. Pânzaru, Petru Froicu, Eugen Dimitriu], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. II, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1984, p. 168-177; Mircea Fotea, *Simion Florea Marian folclorist şi etnograf*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 136-138; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 60-63; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 65-70; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 26-27; Iordan Datcu, *Simion Florea Marian*, în volumul Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. IV (L-O), 2004, p. 234-236; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 18; Filimon Rusu, *Simion Florea Marian*, conferinţă susţinută în ziua de 4 mai 1947, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naşterea şi a 40 de ani de la moartea marelui folclorist, în volumul *Amintiri. Oameni şi locuri din Ţara Fagilor*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, studiu introductiv, note, comentarii şi tabel cronologic de Vasile I. Schipor, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009, p. 179-192.

TEODOR V. ŞTEFANELLI (1849-1920)

Teodor V. Ştefanelli, pe numele său adevărat Theodor V. Ştefăniuc, s-a născut la 18 august 1849 în Siret. Tatăl său este negustorul Vasile Ştefăniuc, staroste al breslei cojocarilor din târgul Siret. Învaţă la Şcoala poporală de băieţi din Siret (1856-1860), apoi la gimnaziul (liceul) din Cernăuţi (1860-1868), unde este o vreme coleg cu Mihail Eminovici. În perioada 1869-1873, urmează cursurile Facultăţii de Drept de la Universitatea din Viena. La Viena, este membru al Societăţii academice studenţeşti „România Jună", secretar al acesteia şi unul dintre organizatorii serbării de la Putna din vara anului 1871. În 1875, la Viena, îşi susţine doctoratul.

Revenit în Bucovina, funcţionează ca practicant şi apoi ca „ascultant" de judecător la Tribunalul Cernăuţi (1873-1875), contribuie la întemeierea societăţii studenţeşti „Arboroasa" (1875), pentru care scrie un imn pe muzica lui Ciprian Porumbescu. Acum, adoptă numele de Ştefăniu, apoi pe acela de Ştefanelli, cu care îşi semnează scrierile tot restul vieţii. În perioada 1876-1882, este judecător la Câmpulung Moldovenesc, înfiinţând aici un teatru de amatori. Între anii 1882 şi 1888, este magistrat la Suceava, unde sprijină înfiinţarea societăţii „Şcoala română", a periodicului „Revista politică" şi a unei colecţii renumite: „Biblioteca de petrecere şi învăţătură pentru tineretul român" (1886). Ulterior, Teodor V. Ştefanelli este şef al Judecătoriei din Câmpululng Moldovenesc (1889-1903), consilier la Curtea de Apel din Lemberg (1903-1909) şi consilier la Curtea de Casaţie şi Justiţie din Viena (1909-1910). Deputat în Dieta Bucovinei din partea Partidului Naţional Român la alegerile din 1892, are câteva contribuţii importante în timpul mandatului său: extinderea reţelei de şcoli primare în satele din Bucovina, deschiderea şcolii de prelucrare a lemnului din Câmpulung Moldovenesc, executarea unor lucrări de regularizare a râului Moldova, construirea liniei ferate Hatna (Dărmăneşti) – Câmpulng. În 1910, se pensionează. În timpul Primului Război Mondial se stabileşte la Fălticeni.

Teodor V. Ştefanelli debutează publicistic la Cernăuţi, în „Foaia Soţietăţii pentru literatura şi cultura poporului român", periodic care îi publică studiul *Drăgăiţa şi palaluga* (1869), în care descrie un obicei popular. Colaborează cu versuri, povestiri, nuvele, amintiri la diverse periodice: „Convorbiri literare", „Transilvania", „Aurora română", „Revista politică", „Arhiva", „Deşteptarea", „Gazeta Bucovinei", „Patria", „Junimea literară", „Analele Academiei Române. Ştiinţe istorice".

Dintre scrierile sale în proză, mai cunoscute sunt: *Georgi Fulgerul* (1874); *Un omor. Din reminiscenţele unui criminalist* (1875); *Sandu Ţintilă. O amintire din trecut* (1881); *Comoara lui Pintea* (1882); *Hassan Călugărul* (1884); *Uitutul. Povestire din munţii Bucovinei* (1886); *Moara dracului. Amintire din munţii Bucovinei* (1887); *Răbdarea-i din rai* (1892). Câteva piese de teatru (comedii de situaţie) au fost incluse în epocă în repertoriul teatrelor de diletanţi din

Transilvania: *După teatru* (1881), *Un trandafir în livrée* (1882), *Un pahar cu apă rece* (1891).

Câteva studii şi volume de documente reprezintă contribuţii notabile la conoaşterea istoriei Bucovinei: *Câteva date statistice şi istorice din Bucovina* (1881); *Originea lui Ioan Teodor Calimah (Calmaşul)* (1896); *originea câmpulungeană a lui Gavril, mitropolitul Kievului* (1901); *Movila lui Hurmuzaki de pe Rarău* (1907); *Istoricul luptei pentru drept în ţinutul Câmpulungului Moldovenesc. Discurs de recepţie la Academia Română, rostit la 3 iulie 1911* (1911); *Eudoxiu Hurmuzaki* (1913); *Stâlpul lui Mihai Racoviţă Voevod în Bucovina* (1914); *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc. Culese, adnotate şi publicate de ~* (1915).

Lucrarea sa *Amintiri despre Eminescu*, cu o „ilustraţiune", facsimile şi anexe (Bucureşti, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1914), este alături de lucrarea similară a lui Ioan Slavici una dintre cele mai documentate şi valoroase lucrări memorialistice, contribuind la „conturarea unei imagini verosimile a personalităţii eminesciene"

Bun cunoscător al limbii germane, Teodor V. Ştefanelli traduce poezii din creaţia lui H. Heine (1875, 1876, 1882), Em. Geibel (1875) şi V. Umlauff (*Pădurea Bucovinei*, 1873), precum şi povestiri de Franz Hoffmann (1886) K. E. Franzos (*Menia*, 1868) şi Carmen Sylva.

„Calendariu[l] pe anul ordinariu 1874. Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", publică *Georgi Fulgerul*, nuvelă originală, p. 86-101, şi *Dascălul Ţintilă*, p. 107-115, amândouă semnate cu pseudonim: Truţă. „Calendariu[l] pe anul ordinariu 1875..." publică povestirea în şase părţi *Un omor. Din reminiscenţele unui criminalist*, p. 111-141, sub semnătura T. V. St. Acelaşi calendar, în tomul din 1876, îi publică articolul *Ceva despre Bucovina*, p. 82-94, semnat T. V. St., şi *Pe patul morţii*, versuri, datate „Cernăuţi, 13 noiembrie 1875", p. 95-95. Tomul din 1877 al acestui calendar îi publică articolul *Soţietatea academică „Arboroasa"*, p. 111-113, sub aceeaşi semnătură: T. V. St. Aici, se publică şi *Imnul festiv al Soţietăţii academice „Arboroasa"*, întocmit de „poetul" Teodor V. Ştefanelli:

„În Ţara mândră-a Fagilor, / În vechiul ei pământ / Ce are-n sine oasele / Lui Ştefan, Domnul Sfânt, / Un falnic glas ne sgudu[i]e / Din somnul nostru greu: / Uniţi să fim în cugete, / Uniţi în Dumnezeu! // Uniţi! Răsună codrii vechi / Şi munţi, şi câmpii, şi văi; / Uniţi! repetă maica-ncet / La copilaşii săi; / Şi Prutul vechi el spumegă / În sfânt limbagiul său: / Uniţi să fim în cugete, / Uniţi în Dumnezeu! // În Putna, vechia marture / De glorii din străbuni, / Tresar şi temeliile, / Ea face azi minuni; / Căci Ştefan strigă din mormânt / La-ntreg poporul său: / Lucraţi uniţi în cugete, Uniţi în Dumnezeu! // Cu toţii deci să ne unim! / Căci timpul este greu; / Pe Arboroasa s-o scutim / De duşmani şi de rău. / Pe flamura-i să fâlfâ[i]e / Devisa-n capul său: / Uniţi să fim în cugete, / Uniţi în Dumnezeu! // Ear tu, o, geniu falnice! / Înalte creatoriu! / Să oţelesci puterile, / Să dai la lucru sporiu. / Romana viţă falnică / Fiă-n pământul său! / Şi noi uniţi în cugete, / Uniţi în Dumnezeu!".

„Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina pe anul 1914", întocmit de Ion I. Nistor, publică sub semnătura lui Teodor V. Ştefanelli *Povestea unei vânători de urs, note de călătorie în munţii Bucovinei*, p. 65-69; *Câteva cuvinte referitoare la recensământul din urmă*, date demografice, p. 170-173.

Teodor V. Ştefanelli este membru al *Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina*, vicepreşedinte al acesteia (1911-1920). În 1898, Teodor V. Ştefanelli devine membru corespondent al Academiei Române, iar în 1910 membru titular. Discurs de recepţie: *Istoricul luptei pentru drept în ţinutul Câmpulungului Moldovenesc*, rostit la 3 iulie 1911.

Pseudonime: T. V. Ştefăniu, Truţă, T. V. St., Leandru, Raul Verde.

Teodor V. Ştefanelli, „septuagenarul membru al Academiei Române", „vechi coleg al lui Eminescu, căruia-i păstra o duioasă memorie", „eminent magistrat", „de o corectitudine exemplară în toate manifestările sale", care „poate fi dat ca un exemplu tineretului" – cum scrie Nicolae Iorga în 1920 –, se stinge din viaţă la 23 iulie 1920, la Fălticeni.

Câteva din lucrările sale sunt reeditate ori văd lumina tiparului postum: *Cadastru şi cărţi tabulare* (1922); *Eminescu şi Bucovina*, Cernăuţi, Editura „Mitropolitul Silvestru", 1943; *Amintiri despre Eminescu*, Antologie şi ediţie îngrijită de Ion Popescu, Iaşi, Editura Junimea, 1971; *Amintiri despre Eminescu*, ediţie îngrijită, prefaţată, bibliografie şi indice de Constantin Mohanu, Iaşi, Editura Junimea, 1983; Teodor V. Ştefanelli, Radu I. Sbiera, Samoil I. Isopescu, *Amintiri despre Eminescu. Profesori şi colegi bucovineni ai lui Eminescu*, ediţie îngrijită, *Prefaţă* şi microbiografii, note bibliografice şi *Postfaţă* de P[avel] Ţ[ugui], Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1996[14].

EMILIAN VOIUTSCHI (1850-1920)

Născut la 31 martie 1850, la Cernăuţi face studii gimnaziale în Cernăuţi, continuate apoi la Institutul Teologic de aici (1870-1874). Face specializare în

[14] N. Iorga, *T. V. Stefanelli*, în volumul *Oameni cari au fost*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Ion Roman, vol. II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 177; D[an] M[ănucă], *Teodor V. Ştefanelli*, în DLRO, 1979, p. 834-835; [I. Pânzaru, Petru Froicu], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I. Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1982, p. 145-146 (în continuare, ŞBGB); Constantin Loghin, *Tudor V. Stefanelli*, în volumul ILRB, 1996, p. 240-246; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 137-144; Pavel Ţugui, *Teodor V. Ştefanelli. Studiu biobibliografic*, în volumul *Bucovina. Istorie şi cultură*, Bucureşti, Editura Albatros, 2002, p. 242-292; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 804; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 466-467; D[an] M[ănucă], *Teodor V. Ştefanelli*, în DGLR, vol. VI (S-T), 2007, p. 591; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 26; Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (1862-2012) la 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2013, p. 553-554.

studiul *Vechiului Testament* şi limbile semitice la Viena, Innsbruck şi Strasbourg (1874-1877). Îşi susţine doctoratul în teologie, în 1881, devenind cel dintâi doctor al Facultăţii de Teologie de la Universitatea Francisco Josefină din capitala Bucovinei. Este hirotonit preot în 1881. Prefect de studii la Seminarul Clerical din Cernăuţi (1878-1881), profesor suplinitor (1881-1883), profesor agregat (1884), profesor titular la Catedra de Teologie Morală a Facultăţii de Teologie (din 1888), în perioada 1897-1900 suplineşte şi Catedra de Vechiul Testament. Decan în repetate rânduri al Facultăţii de Teologie, este rector magnific al Universităţii Francisco Josefine (1892-1893, 1901-1902). Redactor al revistei „Candela" (1894-1910) şi director al Tipografiei Eparhiale, este şi inspector şcolar diecezan, consilier mitropolitan.

Activitate editorială: Alexiu Comoroşan, *Dogmatica ortodoxă*, prelegeri academice, vol. I-II, Cernăuţi, 1887-1889; *Cartea psalmilor*, traducere comentată de Isidor Onciul (1899). Opera sa cuprinde: *Predici pentru toate duminicile anului bisericesc*, vol. I-III, Cernăuţi, 1896, 1898, 1900 (în colaborare cu Teodor Tarnavschi); *Prelegeri academice din Teologia Morală ortodoxă*, Vol. I, *Introducere* (1906); Vol. II, *Partea generală* (1911); Vol. III, *Partea specială* (1903) (primul tratat ştiinţific de teologie morală alcătuit în cadrul Bisericii Ortodoxe Române); *Profetul Ioil*, traducere şi comentariu după textul masoretic (Viena, 1882, VI + 74 p.); *Proverbele lui Solomon*, traducere şi explicare după textul masoretic (extras din „Candela", 1901, VIll + 161 p.); *Recăsătorirea preoţilor* (1907, 46 p.) (profesorul Emilian Voiutschi este împotriva recăsătoririi preoţilor şi combate aici poziţia episcopului sârb Nicodim Milas, care admite şi o a doua căsătorie pentru preoţi); *Profeţiile mesianice după Pentateuh*, explicare după textul original (1909).

Dintre studiile publicate în „Candela": *Despre superstiţiune* (1893; extras în limbile germană, română, 23 p.); *Despre emanciparea femeii* (1902; extras în limba germană, 1901, şi în limba română, 1902, 33 p.); *Despre recăsătorirea preoţilor* (1907); *Ceva despre ad-ţia averii bisericeşti din Bucovina* (1919). În „Almanchul jubilar «Academia ortodoxă»...", din 1909, Emilian Voiutschi publică articolul *Profeţiile messianice din Pentateuch. Explicaţie după original*, p. 12-31. În *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1865*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, Erich Beck îi menţionează o singură lucrare: *Universitatea din Cernăuţi*, articol publicat în „Gazeta Bucovinei", Cernăuţi, anul III, nr. 3, 1893. Preotul profesor Emilian Voiutschi trece la Domnul la 6 decembrie 1920 în Cernăuţi[15].

[15] Mircea Păcurariu, DTR, 1996, *apud* biserica.org/WhosWho/.../ EmilianVoiutschi.html (accesat: 25 ianuarie 2011); Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 910; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 589.

IOAN IEREMIEVICI-DUBĂU (1851-1903)

Ioan Ieremievici-Dubău, născut în 1851, la Sibiu, îşi face studiile gimnaziale la Suceava şi la Cernăuţi (1862-1870), unde îşi susţine examenul de maturitate, la 25 februarie 1871, iar studiile superioare la Facultatea de Drept a Universităţii din Viena (1871-1875). În 1878, participă, ca sublocotenent în rezervă, la luptele din Bosnia, pentru care este decorat. Practica de avocat şi notarială, timp de mai mulţi ani, la Graz şi Viena, unde este stenograf oficial în Dieta Ţării (landul Steiemark) şi în Parlamentul austriac. Reîntors în Bucovina, se stabileşte la Gura Humorului şi apoi la Suceava.

Din 1860, la Cernăuţi, este coleg cu Mihai Eminescu. Aici, ca elev în clasa a V-a la Ober-Gymnasium, publică o poezie în *Lăcrimioarele învăţăceilor gimnăsiaşti de-n Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul răpăusat într-a 12/24 ianuariu 1866*, broşură apărută la Cernăuţi, „cu tipariul lui Rudolf Echardt", în 1866, care se difuzează cu ocazia ceremoniei de înmormântare a profesorului. Poezia are zece strofe, este alcătuită în două ritmuri, fiind inegală însă ca realizare artistică. O transcriem, mai jos, ca pe un document de epocă, menit a ne ajuta să înţelegem sensibilitatea unei întregi generaţii a românilor din Bucovina, de la mijlocul secolului al XIX-lea, însufleţită de „zelul de cultură":

„Eram în scăpătare, eram toţi în peire, / Tenebra letargiei pre toţi ne-a fost cuprins, / Sămn n-aveam de scăpare, un sămn de fericire, / Şi dzelul de cultură mai tot ni s-a fost stins. // Puţine radze slabe la noi mai strălucea! / Şi duhul românimii amar se tânguia! / Amarul ne cuprinse, pre toţi ne cufundase, / Numirea de năciune la mulţi nu mai rămase. // Dar' eată un luceafăr răsare pe-oridzon, / Răsare şi-şi răspânde lumina fără svon. / «Sculaţi-vă!» el dzice, «destul acum vă fiă! / Şerbind tot nelucrării, trăind tot în sclavie!» // ... // O! glorii ţie, Doamne! puţin ne-am desceptat! / Cu paşi cam lini, dar' siguri spre cult ne-am îndreptat. / Şi-acum cu energie, lucrând spre-năintare, / Luceafărul totuna ni da a sa-ndemnare. // Dar' când gândiam că-i bine, ne socotiam ferice, / Voiam cu paşi mai repedzi năinte să păşim, / Voiam într-uă unire să prindem a ni dzice: / «O! tâmpuri fericite, în care noi trăim!» // Atunci un văl de groadză, fatala-ni ursire, / Îndată pe vecie, vai! noaue a închis / Isvorul de lumină, de candidă lucire, / Ce tainic cu blândeţe năciunii a surâs. //...// Dulce Bucovină! plângi de-acum, suspină, / Căci se stinse astădzi blânda ta lumină! / Fraţi de-n Bucovina, câţi cu el simţiţi, / Veniţi la mormântu-i, ca să-l tânguiţi! // Şi tu păsăruică, ce sbori spre Carpaţi, / Spune-acolo toate la ai noştri fraţi, / Toate câte-aicia le vei fi vădzut: / Spune că-un om mare cu toţi am perdut! // Eară tu, o! Prute, spune-n murmurare / Văilor smălţate de-n îndepărtare, / Care le sărută valurile tale: / Spune-li durerea, spune-a noastră jale. // Chiar şi tu, dzefire, poartă-n şoapte line / La năciunea-ntreagă a noastre suspine! / Toată românimea plânge ne-ncetat / Sufletul de înger, care ni-a sburat!!".

Câteva fragmente din această poezie sunt reproduse în M. Eminescu, *Opere*, I, *Poezii tipărite în timpul vieţii, introducere, note şi variante, anexe*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1939, p. 242. Textul este retipărit integral, alături de toate

celelalte poezii, de către Ion Filipciuc în broşura *Lăcrimioarele învăţăceilor gimnăsiaşti de-n Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul răpăusat într-a 12/24 ianuariu 1866*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundaţia Culturală] Biblioteca „Mioriţa", 2002, p. 7-8.

Nu lipsit de importanaţă ar fi să mai precizăm că broşura cuprinde şapte poezii, toate fără titlu. Cinci sunt semnate: M. Eminoviciu (privatist, poezia a II-a), Şt. Ştefureac (elev în clasa a VI-a, poezia a III-a), I. Ieremieviciu (clasa a V-a, poezia a V-a), E. Franzos (clasa a VII-a, poezia a VI-a) şi B. Ehrlich (clasa a VI-a, poezia a VII-a). Alte două poezii sunt nesemnate (I, IV) fiind atribuite lui I. G. Sbiera. Primele cinci poezii sunt scrise în limba română, iar ultimele două, în limba germană. Textele sunt închinate „geniului mare al deşteptării" Bucovinei, „un prea scump Părinte", „mândru, scump mărgăritar", „sprijoana românilor din ţară", căruia tinerii liceeni bucovineni îi jură solemn continuarea lucrării sale model:

„Mutându-te de-aicia, prea scumpule Părinte! / Ni laşi spre suvenire nepreţuitu-ţi dzel, / Lucrarea-ţi ne-ntreruptă cu scopurile-i sfinte, / Le laşi, ca să ni fie într-adevăr model! // Cuprinşi de întristare şi plini de-amărăciune, / Ne adunăm aicia cu scop de a-ţi arăta / Că noi a noastră limbă şi trista ta năciune / Fierbinte ca pre tine, Părinte,-o vom amá. // Jurăm cu pietate la umbra ta cerească / Că tot ce tu în lume mai mult ai adorat: / «Morala, năţiunea, relegea crestinească» / În noi găsi-vor scuturi şi inimi de bărbat!" (IV).

În perioada studenţiei de la Viena, locuieşte mai multă vreme împreună cu Mihai Eminescu, care îi face corecturile la poeziile lirice pe care acesta le trimite acasă. Cunoscut pentru faptul că îşi scria versurile, de multe ori cu un conţinut umoristic, pe cărţile poştale ilustrate, noul tip de corespondenţă deschisă este introdus de Oficiul Poştal Austriac la 1 octombrie 1869.

Ca elev la Gimnasiul Greco-Oriental din Suceava, fondează împreună cu Simion Fl. Marian şi Gherasim Buliga cea dintâi societate literară a elevilor de aici. Filimon Rusu scrie, într-o conferinţă din 1947, că aceştia s-au fotografiat împreună, la Suceava, în 1868, ca „fraţi de cruce", dar noi nu am văzut nicăieri această fotografie-document.

Ioan Ieremievici-Dubău publică în „Călindariu pentru ducatul Bucovinei", din 1867 (nu din 1857, cum greşit afirmă L. Bodnărescu şi, după el, alţi cercetători), *Nunţile la ţară*, un „frumos studiu în folklor", după cum scrie Ion I. Nistor, în 1914. Tot aici, în tomul din 1869, el publică poezia *O noapte pe ruinele Sucevei*, exploatând târziu „poezia ruinelor", un motiv preromantic, cu circulaţie în literatura Principatelor Române (Vasile Cârlova, *Ruinurile Târgoviştei*, 1830; Alexandru Hrisoverghi, *Ruinele Cetăţii Neamţu*, 1834; Ion Heliade Rădulescu, *O noapte pe ruinele Târgoviştei*, 1836; Mihai Cuciur(e)anu, *O noapte pe ruinele cetăţii Neamţului*, 1840; Grigore Alexandrescu, *Adio. La Târgovişte*, 1842).

Ioan Ieremievici-Dubău face parte dintr-o familie bucovineană originară din Transilvania, cu merite de netăgăduit în mişcarea de emancipare naţională a românilor din Bucovina, despre care, din păcate, nu s-a scris mai nimic până acum. *Consignaţiunea emigranţilor transilvăneni*, din 27 ianuarie 1778, îi menţionează pe Irimie Dubău, Doroftei Dubău şi Pintilei Dubău, toţi plugari din zona grănicerească a Năsăudului, stabiliţi în Tereblecea, în 1763. Din rândul acestora, ajung preoţi în Tereblecea, până la 1840: Leonte Dubău, Tudose Dubău, Ieremie Dubău, Leonte Ieremievici-Dubău, Filip Ieremievici-Dubău. Nicolai Ieremievici-Dubău (1837-1904), învăţător, autor de manuale de citire şi de gramatică pentru şcolile elementare, tipărite în perioada 1883-1902, colaborator la „Bukowinaer Pädagogische Blätter" şi „Amicul poporului", este considerat unul dintre întemeietorii şcolii româneşti în Bucovina. Ioachim Ieremievici-Dubău (1858-1914), fratele lui Ioan Ieremievici-Dubău, este unul dintre fondatorii Societăţii „Armonia" din Cernăuţi. Ca artist dramatic, el se remarcă prin rolurile comice interpretate, cu predilecţie, între care şi Baba Hârca. Tot din această familie este cunoscut şi profesorul Constantin Ieremievici-Dubău.

Ioan Ieremievici-Dubău, „un iscusit versificator", se stinge din viaţă la 21 octombrie 1903, la Storojineţ[16].

ZAHARIA VORONCA (1851-1920)

Născut în 1851 (după unele surse, în 1852) la Roşa-Cernăuţi, în familia lui Theodor Voronca, descendent dintr-o familie de aromâni, face studii primare la şcoala din Roşa şi gimnaziale la Cernăuţi. Ca elev de gimnaziu, participă, în vara anului 1871, la serbarea de la Putna, unde este, după propria mărturisire, „chelar peste vinuri". Face ultimul an de gimnaziu (liceu) la Năsăud, unde susţine examenul de maturitate. Studii la Institutul Teologic, transformat, în 1875, în Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi (1874-1877).

Activează în cadrul Societăţii academice „Arboroasa", îndeplinind funcţiile de controlor şi vicepreşedinte. Zaharia Voronca este „unul dintre martirii telegramei de condoleanţă" trimise primarului oraşului Iaşi, în octombrie 1877, la împlinirea unui secol de la decapitatea domnitorului Moldovei Grigore Ghica. Arestat, judecat şi achitat într-un răsunător proces politic la Cernăuţi (februarie 1878), împreună cu Ciprian Porumbescu (preşedinte), Constantin

---

16 Leonidas Bodnărescu, ARB, 1903, p. 82; I. Nistor, *Din istoria calendarului nostru*, în „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1914, p. 59; Filimon Taniac, *Jean Ieremievici-Dubău*, în „Gazeta bucovinenilor", Bucureşti, 10 aprilie 1936; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 415; Filimon Rusu, *Simion Florea Marian*, conferinţă comemorativă susţinută la Rădăuţi, la 4 mai 1947, şi tipărită în volumul *Amintiri. Oameni şi locuri din Ţara Fagilor*, 2009, p. 180, 182.

Morariu (secretar), Orest Popescu şi Eugen Sireteanu (membri). Pentru iniţiativa sa şi atitudinea de la dezbaterile procesului, este eliminat din Universitate pentru două semestre. Pedagog şi profesor suplinitor de germană, latină şi greacă la Liceul Nou din Iaşi, în 1879 se reîntoarce la Cernăuţi, unde îşi termină studiile teologice (1880).

Căsătorit, la Suceava, la 9/21 noiembrie 1880, cu Elena Niculiţă, aromâncă şi ea pe linie paternă, este preot paroh la Stroieşti (din 1880), Molodia, Siret (probabil din 1886), Mihalcea (din 1888). În 1910, împreună cu soţia sa, îşi stabileşte domiciliul la Viena şi este, începând din acest an, preot la Capela română gr.-or., manifestând „un interes viu pentru tot ce e românesc" şi colaborând pe această temă cu Ion Grămadă, aflat la studii în capitala monarhiei, precum şi cu pictorul Arhip Roşca; este şi consilier consistorial la Mitropolia Bucovinei (1919-1920).

Colaborator la „Candela", „Revista politică", „Sentinela", „Patria", „Almanachul literar" de la Cernăuţi – în tomul din 1905, publică aici *Predică ţinută la Putna la deschiderea sărbării de 400 de ani a morţii lui Ştefan cel Mare*, p. 95-104. Este autor al unor „modeste încercări literare", al unor broşuri de popularizare a istoriei neamului şi de predici, este militant pentru cauza naţională a românilor bucovineni de la sfârşitul veacului al XIX-lea şi de la începutul veacului al XX-lea.

Dintre scrierile sale amintim: *Quousque tandem... Respuns resvrătitorilor în contra preoţimei şi bisericei ort. or.*, Cernăuţi, Tipografia Bucovineană, 1898; *Reamintiri. Schiţe şi articole*, Cernăuţi, 1901; *Rutenizarea Bucovinei*, Cernăuţi, Tipografia Bucovineană, 1903 (un răspuns la articolul *Condiţiunile existenţei românilor*, de dr. Aurel Onciul, publicat în periodicul „Privitorul", 1902-1903); *Zece poveşti scoase din „Datinile şi credinţele poporului român" de E. Niculiţă-Voronca*, Cernăuţi, 1905. Studiul său *Mihalcea cu neamurile boereşti ce au stăpânit-o*, Cernăuţi, Tipografia „Gutenberg", 1912, VIII + 156 + XII p., are o importanţă aparte în epocă, prezentând interes şi astăzi pentru cercetarea ştiinţifică din Bucovina. În *Prefaţă*, preotul bucovinean Zaharia Voronca precizează:

„Pe acea vreme adecă agenţii rutenisării desfăşurau o acţiune foarte puternică pentru a prinde în mrejele lor cât se poate de mulţi rezeşi. Şi afacerea li mergea strună, fiindcă generaţia mai tânără se afla în totală neştiinţă asupra trecutului său. Se schimbase feliul traiului în Bucovina. Tradiţiile familia[l]e nu se mai cultivau. Creşterea copiilor nu se mai făcea ca înainte vreme la caminul părintesc, unde bătrânii povestiau lucruri din vechime despre buni şi străbuni, şi cine din neamuri a escelat prin isteţime, prin vitejie sau prin alte calităţi şi fapte însemnate. Copiii de ambele genuri de la vârsta fragedă de şase ani se trimitiau la şcoala din târg, unde erau daţi în sama gazdelor de alt neam, mai totdeauna vinite din Galiţia şi pripăşite prin oraşe ca slujbaşi pe la oficiile statului, unde originea galiţiană era aproape singura condiţie pentru a ajunge la o slujbişoară de ale statului. La aceste gazde numai de tradiţiuni galiţiene putea să fie vorba, precum şi de visurile şi splendoarea de oarecând şi de cea viitoare a

Ucrainei. Pe lângă aceasta şi referinţele sociale printre români deveniseră din cele mai întristătoare. Înstrăinarea de neam şi de familie progresa pe fiecare zi. Dacă un frate ajungea în o situaţie mai bună, îi era oarecum a se întâlni pe stradă cu alt frate nefavorizat de soarte; doară pe ascuns dacă se mai sfătuiau. Ba dacă un fecior ajuns la o stare mai favorabilă se însura în o casă de amploiat, nici pe părinţii săi nu-i invita să asiste la cununie. Principiul «Nu voi să ştiu cine au fost înaintaşii mei, ştiu numai că vorbesc ruseşte şi sunt, prin urmare, rutean» se propoveduia pe toate cărările. Istoria patriei, adecă a Bucovinei, era - precum este şi astăzi - noţiune necunoscută. În adunări publice se spunea fără sfială că Ştefan cel Mare din Putna a fost rutean, fără frică [de] a fi contrariat de auditoriu! La atâta [se] ajunsese! Înstrăinare şi ear înstrăinare pe toate căile! Ce mirare dar cu cei remaşi la o parte, să cadă în laţurile întinse de duşmani? Mihălcenii, însă, cu toate ispitele ce-i păşteau, remaseră feriţi de pericolul înstrăinării. Căci apropierea şcoalelor cernăuţene îi aducea pe copii în contact mai des cu părinţii, şi amintirile familia[l]e din trecut nu se şterseră cu totul din inimele urmaşilor. Ei ştiau că se trag din viţă de boeri mari, moldoveni, şi conştiinţa aceasta îi scutia de alunecare spre ucrainism. Lucrarea presentă are menirea de a-i întări în această convingere, precum şi a li da în mână o dovadă temeinică despre originea lor, a moşiei şi a istoriei ei. Ea nu are tendinţa a cuprinde sfere largi! Este scrisă pentru cei ce au dorinţa a afla câte ceva despre Mihalcea. Şi, dacă-i va mulţămi pe aceştia cătuşi de puţin, scopul lucrării este ajuns" (p. V-VI).

Pe lângă bogăţia de date şi informaţii de tot felul (cele privind istoria unor mari familii din Moldova şi Bucovina sunt contribuţii genealogice valoroase), stilul curgător, descinzând din vechile cronici moldoveneşti, evocarea caldă, descrierile pitoreşti şi ilustraţiile îl apropie pe cititor de lectura acestei cărţi frumoase. Descrierea cununiei religioase a poetului Dimitrie Petrino cu Victoria de Buchenthal, petrecută la Cernăuţi, la 26 septembrie 1865, este un exemplu convingător în acest sens.

Unele dintre observaţiile sale privind rutenizarea Bucovinei trebuie luate în seamă şi astăzi:

„E marcant că, deşi s-au aşezat în Mihalcea oameni din diferite părţi, spiritul poporului e unul şi acelaşi. Aceasta credem a o esplica prin împrejurarea că cei viniţi au aflat aici o mulţime în care se asimilau cu atât mai repede, cu cât nu veniau în cete mari, ci câte unul, doi. Limba nu încape în acest calcul. Ea a avut altă soarte. Boierii îi primau pe vinitici şi-i aşezau în jurul curţii. Puţinii copii ai boerului să jucau cu puzderea de copii ai vecinilor şi deprindeau limba lor. Rămaşi fără ambiţie naţională, ei în neştire o vorbiau ca pe a lor, şi de la fiii boerilor se molipsiau şi locuitorii originari, până ce a devenit limba de comunicaţie în comună, limba veniticilor" (p. 130).

Din iniţiativa preotului Zaharia Voronca, în 1902, se înfiinţează *Însoţirea de păstrare şi credit pentru Mihalcea, Bancă Populară Raiffeisen*, al cărei director este până în 1910. În 1904, participă la serbarea de la Putna, făcând parte din soborul de preoţi care a oficiat slujba de pomenire a domnitorului Ştefan cel Mare, cu prilejul împlinirii a patru secole de la moartea acestuia. La sfârşitul ceremoniei religioase, exarhul Zaharia Voronca rosteşte o predică ‚foarte

frumoasă", impresionând mulţimea prin „sobrietate" şi conţinutul său „patriotic-naţional".

Pseudonim: Zahariescu Detrunchiatul, Detrunchiatul.

Zaharia Voronca se stinge din viaţă la 4/17 iulie 1920, la Cernăuţi. Stejarul de la mormântul său din Cimitirul Vechi al oraşului Cernăuţi simbolizează Moldova, cu ţinuturile sale răpite, la 1775 şi 1812, dar reunite cu Patria Mamă în 1918. Versurile de aici, gravate pe o placă de marmură, ilustrează „lupta [sa] de-o viaţă pentru îndeplinirea idealului naţional" al românilor din această parte a ţării noastre încercate de istorie: „Dormi tihnit în Arboroasa, / Nu mai suntem detrunchiaţi; / Te-au închis, c-ai plâns pe mama, / Azi la sânu-i adunaţi"[17].

CALISTRAT COCA (1853-1918)

Calistrat Coca vede lumina zilei la 22 noiembrie 1853, la Volovăţ, în familia lui Ioan şi a Teodosiei Coca. Face studii în sat, sub îndrumarea învăţătorului Vasile Mihăilescu, pe care le continuă la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava. După absolvirea acestuia (1873), studiază la Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1873-1877). Hirotonit preot în decembrie 1877, este preot cooperator în Molodia, până în 1882, când este numit învăţător de religie la Şcoala Reală Greco-Orientală din Cernăuţi. Din 1883, este profesor de muzică bisericească şi tipic la Şcoala Pedagogică din Cernăuţi, profesor de religie la Şcoala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuţi, unde se distinge printr-o temeinică pregătire teologică şi pedagogică. Din 27 martie 1905, protoprezviter la Catedrala Mitropolitană, stavrofor şi consilier consistorial, ocupându-se cu problemele şcolare în Eparhia Bucovinei. Secretar al Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, având sub supravegherea sa redactarea *Calendarului Societăţii* pe anii 1884-1885. Exarh, în 1894, protopop cu cruce, din 1896. Se stinge din viaţă la 10 octombrie 1918, la Cernăuţi.

Autor de studii şi articole, publicate în „Candela", autor de manuale şcolare: *Istoria sfântă a Testamentului Vechi pentru şcoalele secundare*, Cernăuţi, 1989, VIII+ 215 p.; *Istoria sfântă a Testamentului Nou pentru şcoalele secundare*, Cernăuţi, 1889, VIII + 206 p.; *Istoria bisericească pentru clasele superioare ale şcoalelor secundare*, Cernăuţi, 1891, XIV + 282 p. (ediţia a II-a în 1900, VIII + 323

---

[17] Leonidas Bodnărescu, ARB, 1903, p. 11, 28, 51, 68, 79; Dimitrie Dan, *Rolul preoţimei bucovinene în menţinerea* românismului, Cernăuţi, Tipografia „Mitropolitul Silvestru", 1925, p. 29-30; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 912 (retipărirea ediţiei din 1940); Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 247; Dumitru Covalciuc, *Zaharie Voronca, „detrunchiatul"*, în „«Ţara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XI, Cernăuţi - Târgu-Mureş, Societatea Culturală „Arboroasa", 2001, p. 160-163; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 595; Anghel Popa, *Societatea academică „Arboroasa" din Cernăuţi, 1875-1877*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundaţiei Culturale „Alexandru Bogza", 2008, p. 60-62, 99-104.

p.); *Învăţătura credinţei şi a moralei creştine ortodoxe pentru şcolile secundare*, Cernăuţi, 1893, VII + 159 p.; *Apologetica creştină ortodoxă pentru clasele superioare...*, Cernăuţi, 1898, 248 p.; *Învăţătura dogmatică a Bisericii Ortodoxe, partea generala şi specială, întocmită pentru clasele superioare...*, Cernăuţi, 1898, 240 p.; *Învăţătura Moralei creştine ortodoxe pentru clasele superioare...*, Cernăuţi, 1898, 132 p.; *Acatistier*, doua părţi, Cernăuţi – Viena, 1900-1904; *Catehimul mic al Bisericii drept credincioase răsăritene*, Viena, 1904 (ediţia a II-a, 1911); *Liturgica Bisericii dreptmăritoare a Răsăritului*, Cernăuţi, 1905 (o ediţie nouă, în 1921); *Carte de rugăciuni*, Cernăuţi, 1904, 319 p.

Preotul-profesor Calistrat Coca se stinge din viaţă la 10 octombrie 1918, la Cernăuţi[18].

CONSTANTIN MORARIU (1854-1927)

Născut la 5 mai 1854, în Mitocu Dragomirnei, districtul Suceava, în timpul marelui incendiu care a cuprins oraşul Suceava, este fiul lui Gheorghe Morariu şi al Marandei, născută Hrişcă, oameni modeşti, dar foarte harnici. Din cei 16 copii ai lor, numai Constantin şi patru fete rămân în viaţă. Îşi petrece copilăria în universul satului bucovinean de lângă Cordun, iubind florile din grădina casei şi „cântarea", sărbătorile de peste an, satul natal. Bucuria din Ajunul Crăciunului şi al Iordanului, când umblă prin sat împreună cu tatăl său, colindele, cu Steaua, cu Irozii şi Malanca, Paştele „cu ouăle roşii şi cu scrânciobul", Sfântul Gheorghe „cu brazdele verzi din doniţi, de pe stâlpii porţilor şi de pe prispe", Dumineca Mare „cu ramuri de tei prin casă şi prin streşinele casei", jocurile cu surorile şi copiii „megieşilor", clăcile şi şezătorile, poveştile pline de farmec auzite de la Floarea lui Ion Strugariu sunt lucrurile cele mai dragi din „cel timp de dragi minuni", evocate târziu în pagini încărcate de un pitoresc etnografic.

Învaţă la şcoala primară din sat (1861-1866), cu „frică de varga de mesteacăn şi de grăuntele de hrişcă", iar acasă sub supravegherea părintelui său care îl „ţine aspru la carte", ţăran având mai multe cărţi în casă, între care Psaltirea, Ceaslovul, Octoihul, Floarea darurilor, Alfavita. Face în continuare studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1866-1874), perioadă din care datează pasiunea sa pentru lectură, continuate la Institutul Teologic şi la Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1874-1878).

Membru în societatea studenţească „Arboroasa", este închis, la 15 noiembrie 1877, pentru manifestările sale proromâneşti împreună cu ceilalţi

---

[18] Mircea Păcurariu, DTR, 1996, www.teologiromani.org/C/CalistratCoca.html (accesat: 20 ianuarie 2011); Dumitru Valenciuc, *Preotul-profesor Calistrat Coca*, în volumul *Volovăţul şi locuitorii săi, repere pentru o monografie*, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii – Bucovina viitoare, 2000, p. 101-113; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 244-245.

membri din comitetul de conducere: Orest Popescu, Eugen Siretean, Zaharie Voronca şi Ciprian Porumbescu.

Hirotonit preot la 15 octombrie 1878, la biserica din Vicovu de Jos, de către mitropolitul Teoctist Blajevici. Preot auxiliar în Toporăuţi (1878-1886), paroh la Biserica „Sfânta Parascheva" din Cernăuţi (1886-1896), iar între anii 1896-1917 în Pătrăuţi pe Suceava. Consilier consistorial în Cernăuţi (1918-1926), este membru în *Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina*, fiind una dintre figurile marcante ale vieţii culturale şi bisericeşti din Bucovina. În epocă se distinge ca preot harnic, cu un stil de viaţă activă şi un orizont larg asupra cunoaşterii: „Ocupaţiunea noastră de căpetenie era cetitul, scrisul, muzica. [...] Eu mi-am propus de la începutul preoţiei mele să fiu totdeauna în curent cu mişcarea literară şi culturală românească, procurându-mi toate operele premiate de Academia Română, precum şi cărţile şi gazetele cele mai de valoare. În 1883 ţineam 9 foi româneşti: 7 literare şi 2 politice româneşti, anume «Românul» lui Constantin Rosetti şi «Observatorul» lui Bariţiu, care erau cele mai de frunte gazete politice româneşti de pe atunci".

Colaborează la mai multe ziare şi reviste româneşti ale timpului: „Observatorul" (Sibiu), „Familia" (Oradea), „Rumänische Revue" (Budapesta, Viena), „Amicul Familiei" şi „Preotul român" (Gherla), „Convorbiri literare" şi „Viaţa românească" (Iaşi), „Neamul românesc" (Bucureşti), „Aurora română" (Pesta), „Revista politică" (Suceava), „Junimea literară", „Gazeta Bucovinei", „Candela", „Patria", „România nouă" (Chişinău), „Glasul Bucovinei" (Cernăuţi). Este redactor la „Deşteptarea" (1893-1896), „gazetă pentru popor", în care publică articole cu caracter instructiv, pe teme diverse (istorie, agricultură, economie), cu caracter educativ şi literar, care apar în „Biblioteca «Deşteptării»".

Colaborator la „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", „Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»...", „Călindariul poporului bucovinean", „Almanach jubilar «Academia ortodoxă»...", „Calendarul «Glasul Bucovinei»...", este autor de versuri şi al unor traduceri din limba germană, încă din tinereţe, pe care le publică mai întâi în periodice („Familia", „Aurora română", „Amicul familiei", „Candela"), reunite mai târziu în volume: *Heine*, [*Poezii*], 1887, 1888, 1889; *Poezii germane traduse liber*, Gherla, 1890; *Versuri originale şi traduse*, Cernăuţi, 1924 (cu o nouă ediţie, Cernăuţi, 1937); Goethe, *Herman şi Dorotea*, Gherla, 1884 (ediţia a II-a, Cernăuţi, 1924); *Versuri de Schiller şi Goethe*, Cernăuţi, 1923. În 1927, în colaborare cu poetul I. U. Soricu, intenţionează să realizeze o versiune românească la *Faust* al lui Goethe.

Lirica pe care o cultivă Constantin Morariu „se subordonează unor idealuri naţionale şi religioase: patriotism neabătut, milă creştină şi proslăvire a dumnezeirii, legătura spirituală în dragoste". Prin elementele biblice, vocabularul arhaic şi căutarea ardentă a lui Dumnezeu, este un precursor „palid" al *Psalmilor* lui Tudor Arghezi. Exegeţii apreciază că poezia sa „se

menţine în linia unui plat didacticism", făcând elogiul muncii, al virtuţilor creştine şi difuzând „pilde de patriotism" („O inimă senină în timp de fericire, / Răbdare şi speranţă când ai nenorocire, / Iubirea de-a ta limbă, de patrie, naţiune; / Aceste diamante vieaţa-ţi încunune!").

În epocă, însă, poezia lui Constantin Morariu se va fi bucurat de mare trecere, având preponderent şi alte rosturi însemnate: să-i îndemne pe români să citească opere scrise în limba română, să educe gustul estetic, să cultive valori şi virtuţi. Câteva din sonetele sale sunt ilustrative în acest sens:

„Pe-a veacurilor cale-ntunecoasă / Te-a însoţit – martirule popor – / Lumina unui înger păzitor. / Etern primăvăratică, duioasă, // A-nviorat ea pururi al tău dor / Şi te-a ferit pe cline lunecoasă / Să nu cazi în vâltoarea fioroasă / A disperării. Scut ocrotitor // Ţi-a fost – şi El din Putna te îmbie: / De vrei tu viitorul tău să fie / Zi vecinică cu soare mângăios – // Te roagă Domnului şi te închină, / Căci viaţa-ţi dă numai a Lui lumină / – Lumina sfintei legi a lui Christos!" (*Sonet*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul I, nr. 7-8, iulie-august 1904, p. 104); „Iubirea neamului când îţi zâmbeşte / Pe totdeauna, drăgălaşe floare, / În razele ei dulci, dezmierdătoare, / Tu să te temi că bruma te topeşte? // Şi visul cel mai sfânt de-ar fi să zboare / Din sufletul ce ni se pustieşte, / Cât timp sărmanul suflet se-ncălzeşte / La soarele iubirii, el nu moare! // Al tău se va încălzi, cât va fi-n lume / Şi neamul nostru; nu e crivăţ, iarnă / Pe tine în vreo groapă să te-aştearnă! // Când bine ştii că scumpele-ţi petale / Şi-a noastre sunt, nu numai ale tale, / Cum poţi să le mai scuturi? Cum anume?" (*Fratelui Şt. O. Iosif*, răspuns la *Sonetul* din „Luceafărul", nr. II, text din 1911, vezi la I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. VIII, *Corespondenţă literară şi culturală privitoare la anii 1890-1934 şi în special la „Sămănătorul". Scrisori din anii 1890-1934 către Nicolae Iorga*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1939, p. 20).

Ilustrativă este şi adaptarea după *Regensburger Lieder Kranz*, intitulată *Graiul părintesc*, ce a avut succes o vreme, fiind inclusă în repertoriul pieselor muzicale interpretate la diverse „conveniri sociale" şi serbări şcolare din Bucovina:

„O, tu, grai dulce părintesc, / Ce farmec mare ai! / Când te aud, când te vorbesc, / Mă simt transpus în rai. / Dar mulţi din fii te-au părăsit, / O, părăsiţi ar fi / De tot ce-n lume au iubit / Şi încă vor iubi! / O, scumpule grai părintesc, / Tu cel mai dulce farmec ai, / O, dragul meu grai românesc, / Ca tine nu-i alt grai! / Din toate câte-n lume sunt / Tu-mi eşti cel mai iubit, / Prin tine eu pe-acest pământ / Sunt cel mai fericit. / Orişice tonuri de-armonii / De inimă mă strâng, / Dar ale tale melodii / Când le aud, eu plâng, / Căci parcă văd naintea mea / Cel timp de dragi minuni, / Când mama mâinile-mi nălţa, / Spuindu-mi rugăciuni. / Şi-atunci mă prinde-un jalnic dor / Şi din adânc suspin; / În veci, o, grai, eu te ador / Şi ţie mă închin".

Sub semnul „idealului de spiritualitate" sunt compuse şi poeziile sale de dragoste, elaborate în stil petrarchist, cu influenţe din Bolintineanu, Alecsandri, Petrino şi Vasile Bumbac (*Nu pot uita, Doi ochi*). Sugestivă este, în această privinţă, în opinia noastră, creaţia ocazională *Iubitei mele maice E...*, publicată în „Amicul familiei" (1880):

„Într-o mândră, verde vale, / Pe a vieţii mele cale / M-a-ntâlnit o păsărea / Ce-a răpit inima mea. / Eu-am pus laţuri aurie, / O am prins în colivie / Şi de-atunci, tot în cântare, / Trecem peste-a vieţii mare. // Marea urlă, clocoteşte, / Spre noi valuri mari izbeşte, / Iar noi, pe aripi uşoare, / Sburăm veseli pe sub soare / Şi-admirăm cu bucurie / Mândra cerului câmpie / Şi-ale sale floricele, / Blânzi luceferi, dalbe stele".

Prin „sinceritatea trăirilor emoţionale", caracteristică a liricii sale, unele creaţii în versuri se bucură de o largă circulaţie:

„N-am şovăit, ci totdeauna / Am stat ca stânca-n faţa sorţii / Şi-am înfruntat mereu minciuna. / În schimb, cunosc fiorii morţii // Ce-ades aşa m-au fulgerat, / Încât simţirea-mi amorţi. / Ce bine-i, când ai învăţat / Trăind – să ştii ce-i a muri!... // Şi să ai dulcea conştiinţă / Că nu-n zadar ai suferit, / Că greul drum de suferinţă / Îl laşi de spini mai curăţit // Celor ce au să te urmeze. / Atuncea ei tot mai uşor / Vor încerca să întrupeze / Eternul vis al tuturor: // «Viaţa numai în lumină!» / Duşman de moarte-i e minciuna. / Trăieşte viaţa cea mai plină / Cine-o înfruntă totdeauna" (*N-am şovăit*, „Junimea literară", 1905).

Importante, mai ales pentru valoarea documentară, sunt lucrările: *Însemnătatea culturii naţionale pentru femei în genere şi lipsa acesteia la femeile române bucovinene*, Cernăuţi, 1882; *Istoricul şcoalei reale gr. or. din Cernăuţi*, Cernăuţi, 1889, 79 p.; *Biografia lui Constantin Morariu-Andrievici*, Gherla, 1889; *Culturhistorische und etnographische Skizzen über die Rumänen der Bukowina*, I. Teil, Resicza-Wien, 1889-1991, 317+ 39 p. (o culegere alcătuită din materialele apărute în „Rumänische Revue"); *Părţi din istoria românilor bucovineni*, I-II, Cernăuţi, 1893-1894, una dintre cele dintâi schiţe de istorie a literaturii române din Bucovina; *Câteva cuvinte despre folosul limbei româneşti*, Cernăuţi, 1896; *Istoria lumii*, Cernăuţi, 1897, 1899, 1901; *August Herman Francke, omul lui Dumnezeu*, Suceava-Bucureşti, 1899; Moşia *şi limba noastră*, Cernăuţi, 1902; *Binele nostru obştesc*, o monografie culturală a comunei Pătrăuţi pe Suceava, Suceava-Cernăuţi, 1908; *Pe drumul idealului*, Cernăuţi, 1920; *Patru conferinţe ţinute la Societatea „Academia ortodoxă"*, Cernăuţi, 1921. Constantin Morariu tipăreşte traduceri şi lucrări cu caracter teologico-misionar, care apar în volum, în periodice sau în broşuri de popularizare prin colecţia „Biblioteca «Deşteptării poporului»": *Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur la Epistolele Sf. Pavel către Tit şi Filimon*, Gherla, 1888; *Omiliiie Sf. Ioan Gură de Aur la Epistola Sf. Pavel către Timotei*, în „Candela", 1892; *Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur la Epistola Sf. Apostol Pavel către romani*, Cernăuţi, 1889 (în colaborare cu Şt. Saghin); *Cităţi, cităţi ce poartă credinţa în Dumnezeu. Scriere poporală*, Bucureşti, 1907, 104 p. (ediţia a II-a, Cernăuţi, 1927, 92 p.); *Virtutea creştină*, prelucrare, tomul I, Cernăuţi, 1902, 370 p., tomul II, Bucureşti, 1907,195 + III p., vol. III, Cernăuţi, 1909; *Virtutea milei creştineşti*, prelucrare, Cernăuţi, 1923, 78 p.; *Virtutea blândeţei creştineşti*, prelucrare, Cernăuţi, 1924, 35 p.

Aproape toate cărţile şi broşurile sale se vând în scopuri culturale şi filantropice româneşti sau sunt distribuite în mod gratuit ţăranilor, în mii de exemplare.

Pseudonime: N. Filin („Convorbiri literare"), C. M. („Neamul românesc pentru popor"), F. C. [Flor Carp] („Revista politică"), Un poet bucovinean („Românul").

Postum, i se tipăreşte un volum de memorialistică: Constantin Morariu, *Cursul vieţii mele. Memorii*, ediţie îngrijită, prefaţă, microbiografie, glosar şi note: Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998, 198 p. + 15 planşe cu fotografii şi facsimile.

Constantin Morariu, nepot de frate al mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici, popularizator însufleţit de un „cald naţionalism", „incorigibil fanatic al binelui şi frumosului", „Sfântul de la Pătrăuţi", trece la Domnul la 16 martie 1927 în Cernăuţi. „Sentimentul naţional fervent, dar ferit de extremism şovin, şi iubirea lui pentru oamenii din popor, persecuţia suferită din partea oficialităţilor" au făcut din Constantin Morariu, cum apreciază şi astăzi exegeţii săi, „o figură aproape legendară", simbol al luptei pentru drepturile românilor" din Bucovina[19].

DIMITRIE DAN (1856-1927)

Dimitrie Dan se naşte la 8 octombrie 1856, în Suceava, în familia lui Nicolae Dan, cizmar, şi a Domnicăi, fiica preotului din Straja. Face studii gimnaziale la Gimnaziul Greco-Oriental de aici (1868-1876), după care studiază la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco-Josephine din Cernăuţi (1876-1880) şi la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti. Este preot în Iujineţ, Lujeni, Straja şi Roşa-Cernăuţi (1880-1920), consilier la Mitropolia Bucovinei (din 1920), arhipresbiter mitrofor, membru al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (din 1870). Membru corespondent al Academiei Române (23 martie 1904), membru corespondent al Comisiunii Centrale pentru Întreţinerea Monumentelor de Artă şi Istorie din Viena, membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din România.

Dimitrie Dan publică mai multe lucrări: *Din toponimia românească. Studiu istorico-lingvistic*, teză de licenţă, Facultatea de Litere, Bucureşti, 1896;

[19] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 185-191; Stănuţa Creţu, *Constantin Morariu*, în DLRO, 1979, p. 586-587; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 145-146; Mircea Păcurariu, DTR, 1996, p. 286-287; Mihai Iacobescu, *Constantin Morariu (1854-1927) şi memoriile sale*, în volumul Constantin Morariu, *Cursul vieţii mele. Memorii*, ediţie îngrijită, prefaţă, microbiografii, glosar şi note: Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998, p. XIII-LXIV; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 118-120. Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, Editura Junimea, 2002, p. 21-22; Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 438.

Comuna Straja şi locuitorii ei. Studiu istoric, topografic şi folcloric, Cernăuţi, 1897; *Mănăstirea şi comuna Putna*, cu două apendice, Bucureşti, 1905; *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, cu apendice şi documente slavone originale şi traduse, Viena, 1912 (singura monografie a acestei eparhii elaborate şi publicate până astăzi; reeditată, parţial, în 2009); *Mănăstirea Suceviţa*, cu anexe de documente ale Suceviţei şi ale Schitului celui Mare, Bucureşti, 1913; *Rolul preoţimii bucovinene în menţinerea românismului de la robirea (1775) la desrobirea Bucovinei (1918)*, Cernăuţi, 1925; *Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu*, schiţă biografică şi bibliografică cu mai multe anexe, în „Analele Academiei Române", M. S. L., XXXIII, 1910-1911, p. 243-347 (şi extras); *Protopopul tipograf şi gravor Mihail Strilbiţchi*, schiţă biografică şi bibliografică, în „Candela", Cernăuţi, anul XXXI, 1912, p. 225-231, 281-288 (şi extras); *Nataniil Natan Dreteanul*, în „Candela", anul XXXIII, 1914, p. 48-57; *Fondul Religionar gr. ort. din Bucovina*, Cernăuţi, 1919; *Mitropolia şi mănăstirile Bucovinei*, Cernăuţi, 1926; *Dosoftei, mitropolitul Moldovei*, schiţă biografică, Cernăuţi, 1927.

La fel de importante pentru cercetarea ştiinţifică sunt studiile sale de istorie, etnografie şi folclor consacrate grupurilor etnice din Bucovina, prin care se apropie de preocupările lui Raimund Friedrich Kaindl (1866-1930), cu care a fost contemporan: *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuţi, 1891 (cu o ediţie în limba germană, în 1890); *Ţiganii din Bucovina*, Cernăuţi, 1892 (ediţia în limba germană, în 1893); *Lipovenii din Bucovina*, Cernăuţi, 1894 (ediţia în limba germană, în 1890); *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic şi folcloric*, Cernăuţi, 1899; *Rutenii din Bucovina. Schiţă etnografică*, în „Analele Academiei Române", M. S. L., s. II, XXXV,1912-1913, (cu extras); *Persecutarea armenilor în Moldova în anul 1551*, Cernăuţi, 1891; *Credinţe poporale bucovinene*, în „Gazeta Bucovinei", Cernăuţi, 1894-1895 (în serial); *Dare de seamă asupra celor mai vechi patru evanghelii armene aflătoare în Moldova şi Bucovina*, Cernăuţi, 1896; *Monofizismul în Biserica armeană*, Cernăuţi, 1901; *Hai leru Doamne*, Bucureşti, 1901; *Obiceiuri şi credinţe armene la naştere, nuntă şi înmormântare*, Cernăuţi, 1904; *Înfăşatul la românii din Bucovina*, Bucureşti, 1906; *Stâna la românii din Bucovina*, 1923.

Câteva studii îi apar în enciclopedia patronată de către prinţul Rudolf: *Die Lippowaner, Die Armenier, Die Zigeuner*, în *Őstterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, p. 282-295, 320-329, 330-338.

Culegător de tradiţii şi credinţe populare din câteva sate din Bucovina, caracterizat prin „sobrietate şi seriozitate în consemnarea aspectelor etnofolclorice", atras de „nevoia imperioasă de înregistrare a documentelor folclorice româneşti autentice" şi animat de convingerea că „avem datoria sfântă să conservăm cele ce ne-au mai rămas neschimonosite", fiindcă

„popoarele din împrejurul nostru ne impun pe nesimţite obiceiurile lor iară timpul, care dărâmă şi schimbă toate, se atinge şi de credinţele şi obiceiurile strămoşeşti şi le modifică necontenit": *Doine din Bucovina*, în „Şezătoarea", Budapesta, IV, 1878; *Doine şi hore din Bucovina*, în „Şezătoarea", V, 1879; *Poezii poporale adunate în comuna Bilca*, în „Aurora română", Cernăuţi, I, 1881; *Tradiţiuni poporale, Legende, Sărbătorile săptămânale ale românului, O urare de Anul Nou*, în volumul *Din scrierile lui Dimitrie Dan* (1902). Datini la naştere, nuntă şi înmormântare, credinţe populare, strigături, bocete şi satire sunt incluse în capitolele XIII-XV din lucrarea *Comuna Straja şi locuitorii ei* (1897).

Preotul cu preocupări de istoric şi folclorist, colaborează la diverse periodice ale vremii: „Candela", „Junimea literară", „Patria", „Aurora română", „Deşteptarea", „Gazeta Bucovinei", „Bukowiner Nachrichten", „Bukowiner Post" (Cernăuţi), „Revista politică" (Suceava), „Romänische Revue" (Budapesta, Reşiţa, Viena, Sibiu, Timişoara), „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", „Revista istorică", (Bucureşti), „Familia" (Oradea Mare), „Transilvania" (Sibiu), „Amicul familiei" (Cluj), „Şezătoarea" (Budapesta), „Zeitschrift für österreichische Volkskunde" (Viena). Legendele publicate în unele periodice sunt strânse şi republicate în volumul miscelaneu *Din scrierile lui Dimitrie Dan*, Cernăuţi, 1902, 89 p. Traduce din opera prozatorului german Wilhelm Hauff (1802-1827) nuvela *Cântăreaţa* (Gherla, Tipografia Aurora, 1889).

„Almanachul jubilar 1884-1909", publicat de Societatea „Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", Cernăuţi, Editura Societăţii „Academia ortodoxă"–Societatea Tipografică Bucovineană, 1909, publică *Un odor din Mănăstirea Suceviţa*, extras din Capitolul IV al lucrării sale *Mănăstirea Suceviţa*, aflată în pregătire pentru tipar, p. 85-89. Fragmentul prezintă amănunţit „un odor naţional", „cap de operă al cusutoriei", oferit ca „dar preţios şi într-adevăr princiar" de către „Ieremie Movilă Vodă dimpreună cu maica şi doamna sa fundaţiunii sale şi a fratelui său George Movilă, episcopul de Rădăuţi". Concluzia autorului se înscrie în programul calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina vremii: „Evlavia ctitorilor acestui aer a fost de bună samă tot atât de mare, ca şi dărnicia lor, deci noi avem sacra datorinţă să conservăm cu sânţenie acest odor naţional românesc, iară evlavioşilor şi mărinimoşilor ctitori să li păstrăm de-a pururea o vecinică amintire, pe care care bine au meritat-o" (p. 89).

Dimitrie Dan se stinge din viaţă la 25 mai 1927, la Cernăuţi[20].

[20] C. Loghin, *Scriitori bucovineni*, Bucureşti, Editura „Reforma socială", 1924, p. 209-215; C[onstanţa] B[uzatu], *Dimitrie Dan*, în DLRO, 1979, p. 260-261; [I. Pînzaru, Petru Froicu], ŞBGB, vol. I, 1982, p. 51-52; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 329-330; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLR, 1993, p. 57-58; Mircea Păcurariu, DTR, 1996, p. 141-142; Iordan Datcu, DER, vol. I, 1998, p. 211-212; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 239;

AVERCHIE MACOVEI (1856 - ?)

S-a născut în 1856. Face studii superioare la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco-Josefine din Cernăuţi (1879-1883), apoi este hirotonit preot în 1883, fiind cooperator şi administrator parohial la Biserica „Sfântul Dumitru" din Suceava (1883-1884), la Biserica „Sfântul Nicolae" din Suceava şi la Lisaura, preot la Broscăuţii Vechi (din 1898), la Bănceşti şi St. Onoufri (Mănăstioara-Siret), începând din 1903.

Averchie Macovei desfăşoară o notabilă activitate obştească şi cultural-literară, într-o perioadă de redeşteptare naţională a românilor din Bucovina. Vistiernic în cabinetul de lectură „Aurora" din Broscăuţii Vechi, începând cu anul înfiinţării acestuia (1898), este colaborator la revista „Familia", de la Oradea Mare, „foaie beletristică şi socială", editată de Iosif Vulcan, în paginile căreia publică proză scurtă. Aici, apar, printre altele: schiţa *Ionică Grui* (XX, 1884, p. 110-166) şi *Fantoma păcii eterne în desvoltarea sa istorică*, „schiţă istorico-culturală" (XXV, nr. 34, 1889, p. 402-403).

În „Revista politică", de la Suceava (1886-1891), „organ comun al totalităţii românilor bucovineni", publică schiţe şi nuvele. Este colaborator la „Calendariul... Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură religioasă şi muzică bisericească»", care îi publică scrierea *Doi fraţi*, „episod istoric" din luptele Regimentului 41 Infanterie „Arhiducele Eugen", purtate în Bosnia, în 1878, episod reconstituit după „un martor ocular" (1888, p. 102-106).

Nu ştim, din păcate, anul morţii sale.

În lucrările biobibliografice din Bucovina nu-l menţionează aproape nimeni[21]. Cercetări noi, sistematice, efectuate asupra întregii prese româneşti din Bucovina şi din Ardeal vor aduce, suntem siguri, date noi şi despre acest autor.

EMANUIL GRIGOROVITZA (1857-1915)

Emanuil Grigorovitza se naşte la 15 februarie 1857, la Rădăuţi în familia lui Vasile Grigorovici, învăţător, „scriitor" la primărie, „tălmaci" (traducător) la judecătorie şi cântăreţ bisericesc, şi al Alexandrei, născută Pintilie. Clasele primare le face la Storojineţ, iar din 1866 învaţă la Gimnaziul Superior de Stat

---

I[ordan] D[atcu], *Dimitrie Dan*, în DGLR, vol. II (C-D), 2004, p. 570; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 13-14.

[21] Puţine informaţii, referitoare numai la activitatea sa preoţească şi literară de la Suceava, găsim la Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (în legătură cu evoluţia culturală şi politică)*, ediţia a II-a, Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 1996, p. 211 (retipărirea ediţiei din 1926); Vasile M. Demciuc, Justinian-Remus A. Cojocar, *Biserica „Sfântul Dumitru" Suceava, un monument de artă creştină moldavă*, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, 2009, p. 192; Ion Mareş, *Biserica „Sfântul Nicolae" din Suceava*, Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer", 2011, p. 104, 109.

din Cernăuţi şi la Pedagogiul Statului. După absolvirea acestuia din urmă, este numit profesor la Şcoala civilă din Hotzemplatz, în Silezia austriacă. În perioada 1877-1879, audiază cursurile Facultăţii de Filosofie a Universităţii din Cernăuţi. Vine în România, la Paşcani, fiind profesor la şcoala Companiei de Cale Ferată Lemberg-Cernăuţi-Iaşi, apoi şef al biroului de traduceri din Iaşi al acestei companii. În această perioadă, frecventează ca audient Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi, bucurându-se de aprecierea lui A. D. Xenopol. Tot acum îl cunoaşte pe Mihai Eminescu, cu care se împrieteneşte.

Din 1888, Emanuil Grigorovitza este profesor la Şcoala Fiilor de Militari şi la Liceul Naţional din Iaşi, iar în iulie 1889 se transferă la Şcoala Normală de Învăţători din Bucureşti.

În 1891, obţine, la Berna, bacalaureatul şi, cu dispensă de stagiu, titlul de doctor în filosofie, având drept specializare slavistica şi limbile germană şi franceză. Îşi continuă cariera didactică la Bucureşti, la Liceul „Sf. Sava", apoi, ca titular, la Liceul „Matei Basarab", la Seminarul „Nifon" şi la Şcoala de Război. Obţinând un concediu de studii, urmează, din 1897, timp de şase semestre, cursuri de filosofie şi filologie germană la Universitatea din Berlin. În 1901, este „promovat" doctor în filosofie cu teza *Die Quellen von Cl. Brentanos „Gründung der Stadt Prag"*, o cercetare temeinică a surselor literare cehe utilizate de poetul german.

Revenit în ţară, încearcă, fără success, să ocupe un post de profesor la Catedra de limba şi literatura germană de la Universitatea din Bucureşti. În 1907, este numit conferenţiar la Universitatea din Iaşi, dar refuză postul şi rămâne profesor de liceu. Nemulţumiri profunde, legate de nereuşitele sale profesionale şi literare, la care se adaugă unele neplăceri financiare, îl împing la sinucidere, care se petrece la 6 decembrie 1915, la Bucureşti.

Contribuţiile ştiinţifice ale lui Emanuil Grigorovitza se înscriu, în primul rând, în domeniul germanisticii. Lucrarea *Beitrage zum Studium der Prage des Beieinanderwirkens von Mythus und Geschichte in der Volkspoesie* (Bucureşti-Leipzig, 1892) este consacrată rolului miturilor şi al tradiţiei istorice în poezia populară. Profesorul Emanuil Grigorovitza publică manuale şcolare: *Întâia carte de lectură germană* (Bucureşti, 1894); *Manual german pentru clasa a VI-a* (Bucuresti, 1902); dicţionare: *Dicţionar rus-român* (Bucuresti, 1894), *Lexicon de campanie român-rus-bulgar-german* (Bucuresti, 1896), *Russko-rumunsky slovar* (Bucureşti, 1896).

Reţin atenţia, totodată, studiile sale filologice privind sintaxa, etimologia limbii germane şi prezenţa elementului românesc în graiurile săseşti din Ardeal (*Dialectul aşa-numit săsesc al germanilor din Transilvania şi elementele române cuprinse în el*, (Bucuresti, 1900), bogăţia de date şi informaţii adunate sub titlul *Românii în monumentele literare germane medievale* (Bucureşti, 1901), studiile despre geneza şi analiza unor opere ale lui Kleist (1900), Brentano (1901), Goethe (*Faust*, 1903; *Suferinţele tânărului Werther*, 1903), Schiller (1905).

Emanuil Grigorovitza traduce în limba germană douăzeci de poezii scrise de Mihai Eminescu, care se publică mai întâi în „Romänische Revue", apoi în volum, *Deutsche Uebertragungen aus den auserleseneren Dichtungen des verstorbenen rumanischen Poeten Michail Eminescu*, Bucureşti, 1892, şi Berlin, 1901.

Emanuil Grigorovitza colaborează cu studii şi articole, schiţe, povestiri şi traduceri (Eminescu, Gogol, Sienkiewicz) la diverse periodice: „Romänische Revue", „Vatra", „Familia", „Literatură şi artă română", „Patria", „Conservatorul", „Rumanischer Lloyd", „Junimea literară", „Die Karpathen", „Luceafărul", „Flacăra". Dintre volumele sale apărute antum ori postum: *Chipuri şi graiuri din vesela grădină* (Berlin, 1900, ediţia a II-a, *Chipuri şi graiuri din Bucovina*, Bucureşti, 1905, ediţia a III-a, *Cucoana Raluca. Chipuri şi graiuri din Bucovina*, Bucureşti, 1924); *De la hotare* (Bucureşti, 1905); *Poveşti răzleţe* (Bucureşti, 1908); *Schitul Cerebucului. Povestiri din trecutul Moldovei* (Bucureşti, 1908); *Cum a fost odată. Schiţe din Bucovina* (Bucureşti, 1911); *Piatra muierii. Povestiri din trecutul Bucovinei* (Arad, 1911); *Din cartea vitejiei. Regimentul de Infanterie 41 din Bucovina* (Bucureşti, 1911); *Amintiri şi schiţe* (Bucureşti, 1912); *Povestiri din Bucovina* (Bucureşti, 1914); *Duduia Pulheria. Amintiri şi schiţe din Ţara Fagilor* (Bucureşti, 1922); *Cucoana Raluca. Chipuri şi graiuri din Bucovina* (Bucureşti, 1924).

De interes şi astăzi pentru cercetarea istoriei locale este lucrarea sa *Dicţionarul geografic al Bucovinei* (Bucureşti, 1908, cu o ediţie anastatică, Iaşi, 2011).

Pentru activitatea depusă pe teren şcolar şi publicistic Emanuil Grigorovitza este decorat cu Medalia Bene Merenti, cu Ordinul „Sf. Stanislav" (rusesc), Ordinul „Sf. Sava" (sârbesc) şi cu Medalia „Avântul Ţării".

În scrierile sale în proză (schiţe, povestiri, nuvele, romane istorice), Emanuil Grigorovitza, „cronicarul duios al Bucovinei", cum îl consideră Constantin Loghin, eternizează o „lume interesantă", prezentând „câteva tipuri caracteristice cu trăsături marcante şi bine distincte": „ţărani blajini, harnici, chivernisitori, apăsaţi de greutatea birului şi străşnicia stăpânirii", răzbind „cu jalba până în faţa împăratului", „boieri de modă veche", „păstrători de tradiţie românească" în Bucovina vremii, străini admigraţi, precum „jupânul Toiba", priviţi însă cu simpatie, constituind cu toţii „o galerie interesantă, dar şi fidelă a tipurilor bucovinene" de altădată, memorabile „reconstrucţii narative ale unui spaţiu multietnic" în care se individualizează câteva „chipuri" insolite: harabagiul Cărăşel, badea Huştiuliuc, Ivan Muscalul, Şmil Meremurate, Caleb Şoil etc. Din nuvelele şi schiţele sale „respiră o viaţă liniştită şi potolită", „nicăieri violenţe, exagerări, nicăieri o notă falsă" (ca în *Povestea unui târg moldovenesc*, de exemplu), amintirile sale personale sporind valoarea scrierilor printr-un „viu interes" pentru epocile evocate, „un umor poporal de o adâncă duioşie" şi „o limbă fermecătoare".

La Suceava, „Calendarul poporului pe anul ordinar 1915", întocmit de preotul ortodox Aurelian Tăutu, publică din creaţia lui Emanuil Grigorovitza *Comorile Carpaţilor*, p. 60-64[22].

VASILE CALMUŢCHI (1859-1934)

Născut la 29 februarie 1859, la Hârlău, într-o familie originară din Bucovina, la vârsta de opt ani se stabileşte, împreună cu părinţii, în localitatea Părhăuţi, din districtul Suceava. Face studii secundare la Gimnaziul Real din Cernăuţi şi studii superioare, neterminate, la Politehnica din Viena. Este funcţionar la căile ferate, şef de gară la Hatna (Dărmăneşti).

Colaborator la diverse periodice ale vremii, între care „Junimea literară": „Aleargă dorul peste valuri, / Aleargă peste culmi de dealuri, / Se urcă fulgerând spre soare, / Să soarbă rază lucitoare. // Se duce sus în deal la stână, / Să cânte doina cea bătrână, / Cutremurând cu-adâncă jale / Tot codrul până jos în vale. / Tiptil s-aşează pe sub sară / Lâng-o fereastră de cămară / Şi-aşteaptă tot cu nerăbdare / Un chip frumos de fată mare" (anul VIIII, nr. 1-2, 1911).

Este autor al volumului *Floricele. Poezii*, Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1910, şi al unor piese de teatru rămase în manuscris.

Vasile Calmuţchi „merită toată simpatia noastră – scrie Constantin Loghin –. Iubirea, căreia i-a gustat numai amarul, «naţia română», pe care a iubit-o, «poporul» pe care-l compătimeşte din cauza «mizeriei» ce-o îndură de la străini, iată câteva izvoare fericite de inspiraţie". În unele creaţii se resimte „influenţa târzie" a lui Vasile Alecsandri (*Griviţa 1877*), iar în altele influenţ lui Mihai Eminescu.

Din volumul publicat la Suceava, în 1910, ar merita reţinute câteva poezii. *Odă*, p. 23-24, este inspirată de marele eveniment cultural ale anului 1906, Expoziţia Generală Română, organizată la Bucureşti, care ilustrează procesul de consolidare a unităţii culturale a românilor de pretutindeni:

„Fii mândră, scumpă Românie! / Un fapt neşters pentru vecie / Azi, eată, s-a inaugurat –, / Căci fiii tăi, spre amintire, / Epocilor de nemurire / Un monument au ridicat! // Venit-am toţi din ţara mare, / De la surori peste hotare, / Din vârful munţilor şi văi, / Ca să sărbătorim trecutul –, / Ear el, ca să ne fie scutul / De rău, pe ale noastre căi. // Priviţi! Se-nşiră în cunună / Dovezi din gloria străbună, / Istoria unui popor –; / Ear noi simţim în admirare / Că vulturul, Ştefan cel Mare, / Stă peste noi în falnic sbor. // Poporul astăzi să închină / La voi, focarul de lumină, / Eroi cu nume strălucit; / Prin

[22] Mircea Grigoroviţă, *Un bucovinean de altădată: Emanuil Grigorovitză*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", X, 1983, p. 769-778; Dumitru Teodorescu, *Em. Grigorovitza. Viaţa. Opera*, Rădăuţi – Chişinău, Editura RO Basarabia – Bucovina Press – Editura Hyperion, 1995; Constantin Loghin, *Un cronicar duios al Bucovinei: Emanuil Grigorovitza (1857-1915)*, în ILRB, 1996, p. 262-267; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 121-136; R[emus] Z[ăstroiu], *Emanuil Grigorovitza*, în DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 421-422.

voi ş-a voastră-mbărbătare / Va deveni odată mare / Moşia care-am moştenit! // Stăpâne-al sferelor senine, / Revarsă darurile-ţi divine / Asupra bravului popor, / Ca el mândria seculară / S-o dovedească pentru ţară / Prin fapte mari şi-n viitor!".

Sonetul *Iubirea de patrie* este ilustrativ pentru un istoric al speciei în literatura română din Bucovina:

„Iubirea nu-i decât o mândră floare, / Al cărei miros sufletu-ţi îmbată, / De tot priveşti în zarea depărtată, / Crezând că ea în veci nu-i trecătoare – // Şi nici nu simţi, când este transformată / În amintirea vremilor cu soare, / Când ea, o flacără tremurătoare, / Renaşte altă floare adorată – // Dar asta-i trainică, pentru vecie, / E cea mai vajnică şi fermă temilie, / Pe care statele-şi clădesc zidirea –; // Ş-al lumei valuri, oricât se frământă, / N-o clatină nicicând – puterea-i sfântă / Din veac în veac scuti-va omenirea!" (p. 75).

La Cernăuţi, „Almanachul jubilar «Academia ortodoxă» 1884-1909" îi publică poezia *Rugăciunea poporului*:

„Tu, Doamne prea sfinte, / Înalte părinte, / Îndurător! / De foame scuteşte, / De rele fereşte / Pe-al tău popor! // Cu sfânta Ta rază / Din cer luminează / Pe legiuitori: / Prin legi cumpătate / Să facă dreptate / La muncitori! // Dă, Doamne, să piară / Duşmanii din ţară / Şi tot ce-i străin – / Căci Tu eşti iubirea / Şi-a Ta e mărirea / În veci – amin!" (p. 46).

Pentru tonul lor mobilizator, unele dintre creaţiile sale sunt republicate, după 1989, în calendarele şi almanahurile românilor din regiunea Cernăuţi:

„Un glas de bucium a sunat / Din creierii de munte, / Dar el pe noi nu ne-a chemat / Sub steag la lupte crunte, / Ci numai ca să isprăvim / Cu ura ne-mpăcată / Şi ce-i român să ne unim, / Să fim ce-am fost odată: / În tot românul un erou / Duşmanilor să crească, / Uniţi să cucerim din nou / Moşia strămoşească" (*Sfânta Înviere*).

Vasile Calmuţchi se stinge din viaţă la 6 martie 1934, la Părhăuţi[23].

ISIDOR IEŞAN(U) (C. 1860-1927)

Născut, în Vicovu de Jos, districtul Rădăuţi, la Lisaura, districtul Suceava, ori la Câmpulung Moldovenesc (cca 1860) în familia unui cantor bisericesc. Funcţionar în administraţia din Bosnia şi Herţegovina, la Bucureşti, îl cunoaşte pe Nicolae Iorga la Tipografia Institutului de Arte Grafice „Minerva" şi se reîntâlneşte cu acesta la Expoziţia Generală, din 1906, unde participă „cu excursiunea bănăţenilor". În 1910, era încă „secretar de finanţe" (*Finanzsecretär*) la Autoritatea Cercuală din Bihori-Bosnia (Kreisbehörde in Bihori).

---

[23] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 336; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 38; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, Editura Junimea, 2002, p. 22; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 181.

Isidor Ieşanu(u) colaborează la „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", sub redacţia lui Calistrat Coca, unde publică povestea populară *Costachi băiatul* şi *Colinde din Bucovina*, culese personal şi împărţite în două categorii: *La Crăciun* şi *La Anul Nou* (XII, 1885, p. 98-124, 125-129).

Este autorul unor lucrări mai puţin cunoscute ori greu de găsit astăzi în Bucovina: *Wird der Mensch nach dem Tode leben?* [Va trăi omul după moarte?], Jena, 1900; *Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi prezent*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", Bucureşti, s. II, 27, 1904-1905 (reeditată cu titlul *Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi prezent*, comunicări făcute [la] Academi[a] Român[ă] în şedinţa din 19 nov. 1904, adăugate şi întregite, Arad, Tipografia „George Nichin", 1906); *Rutenizarea Bucovinei şi causele desnaţionalizării poporului român după date autentice (fragment din lucrarea nepublicată „Românii din Bucovina")*, Bucureşti, Editura „Minerva". Institut de arte grafice şi editură, 1904, 376 p., lucrare publicată sub pseudonimul „Un bucovinean"); *Puterea credinţei*, Braşov, 1905; *Despre noroc*, 1908; *Secta Paterenă în Balcani şi în Dacia Traiană, împreună cu Istoria Balcanului până la ocuparea lui definitivă prin osmani*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea", 1912; *Patriotism şi umanitarism* (în „Bucovina", Cernăuţi, 1919). *Principii pentru o refacere radicală a vieţii social-morale în inteligenţa română*, Cernăuţi, 1921, traduce J. London, *O aventură în Alaska*, f. a.

Ilie E. Torouţiu, în *Studii şi documente literare*, vol. VIII, *Corespondenţă literară şi culturală privitoare la anii 1890-1934 şi în special la „Sămănătorul". Scrisori din anii 1890-1934 către Nicolae Iorga*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1939, p. 79-80, publică scrisoarea bucovineanului Isidor Ieşan(u), din 2 mai 1910, adresată istoricului, prin care acesta îl elogiază pentru rolul de îndrumător al românilor de pretutindeni în „era nouă de muncă, de seriozitate, de energie, de onestitate, de conştiinţă de sine, de iubire de neam, de idealuri mari, sublime", cerându-i permisiunea de a-i dedica „o lucrare modestă în semn de profundă stimă şi adoraţiune" pentru contribuţia impresionantă la „ridicarea şi mărirea poporului român de pretutindeni". Tot în această scrisoare, Isidor Ieşan(u) mărturiseşte dificultăţile muncii sale ştiinţifice: „pentru terminare am întrebuinţat mult timp [de] muncă, sacrificiu, am îndurat multe necazuri, multe greutăţi materiale, dar mai ales cele literare, din cauza locului şi a împrejurărilor foarte grele şi nefavorabile în care mă aflu".

Pseudonim: Un bucovinean.

Dintre scrierile sale, postum, se tipăreşte *Rutenizarea Bucovinei şi cauzele deznaţionalizării poporului român. După date autentice*, ediţie îngrijită şi prefaţă de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2014, 448 p., „un strigăt disperat de trezire a conştiinţei naţionale în Bucovina, la 1904" (p. 5).

Nu cunoaştem încă, din păcate, data completă a morţii sale[24]. Ştim doar că încetează din viaţă, la Cernăuţi, în 1927.

Leca Morariu scrie, în 1941, într-un articol, *Crainic arborosean*, pe care îl semnează cu pseudonim:

„Alt uitat, la umbra şi fapta căruia stăm să ne adumbrim răstriştea: *Isidor Ieşan*, decedat la Cernăuţi, în 1927. „Glasul Bucovinei", an[ul] X, nr. 2324, din 20 faur 1927, îi aducea din partea «unui prieten din tinereţe» închinarea de mai jos. Iar prietenul nu era altul decât Constantin Morariu, care prea curând, la 16 martie al aceluiaş[i] an, avea să se ducă pe urmele tovarăşului de tinereţe..." („Făt-Frumos", Cernăuţi-Bucureşti, anul XVI, nr. 2, martie-aprilie 1941, p. 55). Preotul Constantin Morariu, în articolul citat, ne oferă şi alte amănunte privind opera sa: „A trecut la cele eterne iarăşi o victimă a politicei austriace, Isidor Ieşan, entuziastul şi înflăcăratul român. [F]iu de cantor bisericesc, rămas de mic orfan de tată, s-a luptat cu toate greutăţile sărăciei şi, fiind susţinut numai prin ajutorul maicii sale, după absolvirea studiilor juridice, a fost ca şi exilat la Bosnia, din cauza naţionalismului său intransigent.

Defunctul a dovedit de tânăr o fenomenală putere de muncă şi care nu l-a părăsit nici la vârsta de peste 70 de ani, când l-a ajuns moartea. Am rămânea surprinşi de mulţimea scrierilor lui, dacă am cunoaşte numai titlurile lor. Între ele se află şi opere de necontestată valoare, de pildă *Rutenizarea Bucovinei*, publicată anonim.

Eroul muncii umbla necontenit cu cărţi şi manuscripte subsuoară şi prefera să-şi tragă bucăţica de pâne de la gură, numai să poată plăti spesele tiparului, pentru cutare lucrare. Te impresionează adânc, când citeşti cartea de 452 de pagini, octav mare, tipărită în 1925 şi [in]titulată *Urheimat des romänischen Volkes und Bosnien gemachten Studien über die Geschichte der Romänen am Balkan und in Dacia Traiana, mit 6 Illustrationen.* Ai scăpat de sbuciumări şi de chinuri, odihneşte în pace, iubite, fie-ţi ţărâna uşoară!" (*Un prieten din tinereţe, Isidor Ieşan*, în „Făt-Frumos", anul XVI, nr. 2, 1941, p. 55-56).

Tot în „Făt-Frumos", în numărul citat mai sus, Leca Morariu publică şi o fotografie a lui Isidor Ieşan(u) în uniformă de ofiţer imperial, provenind, cu siguranţă, de la Constantin Morariu (p. 56).

VICHENTIE SIMIGANO[V]SCHI (1863-POST 1936)

Vichentie Simigano[v]schi vede lumina zilei în 1863, în localitatea Boian. Face studii superioare la Facultatea de Teologie de la Universitatea Francisco-Josefină din Cernăuţi (1887-1891). Hirotonit preot în 1891, slujeşte la

[24] Despre viaţa şi activitatea lui Isidor Ieşan(u) nu scrie astăzi nimeni în Bucovina. În *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1865*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966, Erich Beck îl menţionează numai în două poziţii, pentru publicarea *Colindelor din Bucovina* şi a poveştii *Costachi băiatul*, în „Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", pe care îl confundă însă cu „Calendarul pentru Bucovina" (1885). Lucian Predescu este singurul care îl menţionează, în veacul trecut, cu date incomplete, însă, într-un articol din ERC, 1999, p. 416.

bisericile ortodoxe din Tereblecea Veche (1899-1904), Ilişeşti (1905-1918?) şi Udeşti (1918-1936).

La Tereblecea Veche, este iniţiatorul proiectului de înfiinţare a Băncii populare cu garanţie nemărginită, „însoţire de păstrare şi credit" ce urmărea consolidarea stării economice a satului, eveniment care are loc la 1 noiembrie 1900, el fiind cel dintâi director al acesteia. Ca peste tot în Bucovina, şi aici preotul îndrumă activitatea cabinetului de lectură „Luminătorul", înfiinţat în 1898, şi susţine necesitatea înfiinţării unei „pompierii" locale (societăţi arcăşeşti), idee care, din păcate, va prinde viaţă mult mai târziu, prin înfiinţarea Societăţii arcăşeşti „Tudor Vladimirescu" (1925).

Preot cu o cultură temeinică, bun cunoscător al gândirii filosofice germane, cu preferinţă pentru opera lui Immanuel Kant, publică lucrarea *Filosofia religiunii sau împăcarea credinţei cu ştiinţa.* Colaborează la diverse publicaţii ale vremii cu versuri şi istorioare moralizatoare, destinate atât tinereilor, cât şi celor mai în vârstă. Postum: *Legenda „Popa Andrei" privită în lumina criticii reale şi a celei istorice,* în volumul Dionisie Udişteanu, *Udeştii de pe Suceavă. Cercetare monografică,* ediţie îngrijită de Mircea Motrici, Suceava, Editura Muşatinii, 2006, p. 238-245.

„Calendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" îi publică poezia *Earna trece...*, elaborată „în formă poporală", p. 133: „Earna trece, vara vine, / Vine traiul pentru mine, / Codruleţul înverzesce, / Poeniţa înfloresce, / Hai, rugină de pe cui! / Colo-n munte să te sui / Între crengile-nverzite, / Înverzite şi-nflorite, / Să te-anin / Sub ceri senin, / Să te bată vântul lin. / Sub cel verde stejărel / Şi pe muşchiul molicel: / La isvor ce curge lin / Să trăim în trai senin". Acelaşi calendar, în tomul pe anul ordinar 1891, îi publică *Ţiganul şi bostanul,* snoavă în versuri, p. 121-122. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, îi publică poezia ocazională *Memoriei doctorului Vasile Găină,* p. 67, creaţie învederând un iscusit versificator, preocupat să cultive o exprimare aleasă în limba română. Astfel de creaţii au avut rol modelator în epocă, prezentând astăzi interes şi din perspectiva evoluţiei limbii române literare din Bucovina:

„Făclie aprinsă din raza divină / De ziua-nvierii luceafăr vesteţ, / În negru-ntuneric să rădici lumină / Croit ţi-a fost ţie destinul măreţ. // [...] Modestă brânduşă în umbra cea deasă / A sihlei crescut-ai pe solul străbun, / Pân' taina luminei cu raza-i aleasă / A scris pe-a ta faţă a[l] vremii ajun. // A vremii de floare, de roauă şi mană, / De roadă bogată, de muncă şi saţ, / Senină de neguri, de noapte duşmană, / De cruzii fiori şi de duşmanul laţ. // Ca puiul de şoim ce-n vine puterea / Şi-o simte să-ntindă aripa la sbor, / Pe-a sale vântrele cât duce vederea / Se-nalţă voinicul în sboru-i uşor. // Pornit-ai tu încă pe calea amară / Spre lumea ideei, spre ceriul senin, / Cu dorul fierbinte, ca-n vecinica sară, / Lumină s-aduci din isvorul divin".

Preotul Vichentie Simigano[v]schi se retrage la pensie în 1939 de la Parohia Udeşti. Nimeni nu menţionează, nicăieri, din păcate, anul morţii sale[25].

IV. 3. Redactori şi colaboratori ai calendarelor şi ai almanahurilor româneşti din Bucovina, 1896-1918

EUGEN NEŞCIUC (1868-post 1936)

Eugen Nesciuc (Neşciuc) vede lumina zilei la 9 noiembrie 1868. Face studii de teologie la Cernăuţi. Preot, director la Cancelaria Consistoriului Greco-Oriental din Cernăuţi, secretar al mitropolitului Bucovinei Silvestru Morariu-Andrievici, este Consilier consistorial la Mitropolia Bucovinei, fiind. pensionat în 1936.

Erick Beck îl menţionează în *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verl. d. Südostdeutschen Kulturwerks, 1966, în două poziţii: *Istoricul bisericii ort. or. din Bucovina*, Cernăuţi, [Editura] Mitropolitul Silvestru, 1893, şi *Archiepiscopul Arcadie*, în „Patria", Cernăuţi, anul I, nr. 51, 1897.

Preotul Eugen Nesciuc editează, la Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean" în perioada 1895-1913.

Pe lângă activitatea sa de editor de calendare, Eugen Nesciuc este cunoscut şi ca autor de versuri ocazionale. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1898", „Redigeat" de Eugeniu Neşciuc, publică poezia *Archiepiscopului Arcadie la serbarea iubileului de 50 ani de preuţie*, p. 69, semnată E. N.:

„Un semisecol astăzi decurge-n vecinicie / De când al preuţiei sânt [sfânt] dar tu ai luat, / De când în templul sacru-n onoarea ta, stăpâne, / De trei ori primul «vrednic» măreţ a resunat. // Prin timp de-un semisecol tu pentru a ta turmă / Ai implorat la Tronul înalt dumneze[i]esc, / În rugăciune sântă a turmei fericire / Şi binecuvântarea Părintelui ceresc. // Azi turma întreagă, cu dragoste fiiască, / Cu rugi f[i]erbinţi se roagă la bunul Dumnezeu / Şi binecuvântare, viaţă-ndelungată / O cere pentru tine, archipăstoriul său. // Mărească-ţi Creatoriul a zilelor cunună, / Susţie-ţi în putere toiagul păstoresc, / Spre fericirea turmei şi binele obştimei, / Spre bucuria celor ce sincer te iubesc". Tot aici este publicată, parţial, poezia *Cuibul meu*, p. 97, semnată cu acelaşi pseudonim: „Pai de pai cu sirguinţă / Păserica le-mpletesce / Şi măestru cuibuşorul / Ea sub streşină-l lipesce. // Şi se bucură sărmana / Că un soţ cu-a sa iubire / Va preface cuibuşorul / Într-un rai de fericire. // [...] Adunat-am şi eu paie / Şi-ntr-un cuib mi le-am lipit / Şi nu pot să zic că-ntr-însul / Numai rele-aş fi găsit; // Însă rai de fericire / Cuibul meu n-o să mai fie: / Prins în laţ puiţu-mi lacom / Cântă-n cuşcă... Cui? / ... El scie".

[25] Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 389; Dionisie Udişteanu, *Udeştii de pe Suceavă. Cercetare monografică*, ediţie îngrijită de Mircea Motrici, Suceava, Editura Muşatinii, 2006, p. 56; Ion Creţu, *Tereblecea: un sat la margine de ţară*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 99, 231, 232-233.

Multe dintre articolele valoroase din tomurile calendarului pe care îl îngrijeşte îi aparţin, cu siguranţă, dar acest lucru nu este însă, din păcate, menţionat.

În puţinele lucrări care îl menţionează, nu găsim data morţii acestui modest, dar vrednic preot bucovinean.

Pseudonim: E. N.[26]

VASILE BALINTESCU(L) (1868-1938)

Născut la 10 august 1868, în localitatea Şcheia, districtul Suceava, face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava şi la Şcoala Normală din Cernăuţi, absolvite în 1893. Este învăţător la Bahrineşti, Baineţ şi Şcheia. La Şcheia, în 1913, este învăţător superior pentru limba română şi germană (director şcolar).

Este colaborator cu articole la revista „Şcoala", din Cernăuţi, 1907-1908, la „Calendarul copiilor", Cernăuţi, 1909-1914, editat de Societatea studenţească „Dacia", în Seria „Biblioteca poporală «Dacia»". În volumul din 1910, acesta îi tipăreşte *Ruga în pădure*, povestire, p. 27-29, precum şi *Ţiganul la cumătrul său Grigoraş*, anecdotă, p. 30-31.

Autorul unor „izbutite istorioare pentru copii", într-o perioadă când, în Bucovina, „literatura pentru copii a fost complet neglijată". Acestea se tipăresc în trei broşuri: I. *Istorioare pentru copii*, Cernăuţi, Editura autorului - Societatea Tipografică Bucovineană, 1908, 92 [95] p.; II. *Istorioare pentru copii*, Cernăuţi, Editura autorului–Societatea Tipografică Bucovineană, 1908, 78 [89] p.; III. *Istorioare pentru copii*, Suceava, Editura autorului - Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1914, 82 [84] p.

Vasile Balintescu moare la Bucureşti, la 21 martie 1938[27].

FILIMON TANIAC (1870-1940)

Născut la 3 decembrie 1870, în localitatea Cornu Luncii, judeţul Baia, face studii secundare la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, studii universitare, de drept, la Viena şi Innsbruck. Este consilier financiar la primăria oraşului Suceava, membru al *Întrunirii academice studenţeşti „Bucovina"* (1903-1909).

---

[26] Dimitrie Dan, *Rolul preoţimii bucovinene în menţinerea românismului de la robirea (1775) la desrobirea Bucovinei (1918)*, Cernăuţi, 1925; Dimitrie Bucevschi, *O viaţă de om în slujba neamului*, Cernăuţi, 1937; Emil Satco, EB vol. II, 2004, p. 119.

[27] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 195; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 72; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 71; Constantin Ungureanu, *Şcolile primare din districtele Rădăuţi şi Suceava în anul 1913*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 12 (22), 2006, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2006, p. 141.

Scriitor polivalent, ignorat pe nedrept în Bucovina, Filimon Taniac scrie poezie, proză şi teatru, traduce din Goethe, are preocupări de critică şi istorie literară, culege folclor.

Luptător activ pentru drepturile românilor bucovineni, aflaţi sub stăpânire cezaro-crăiască, Este acuzat de spionaj şi de înaltă trădare faţă de armata austriacă, fiind judecat la Curtea Marţială din Braşov, Cluj şi Lemberg şi „depus în închisorile din monarhie" (1918).

Este colaborator, începând din 1908, la mai multe periodice ale vremii: „România", „Dreptatea", „Buciumul", „Patria", redactor-responsabil la „Timpul nou", foaia soldaţilor români, ce apare la Viena, la 8/21 noiembrie 1918, şi la „Foaia Societăţii «Liga românilor din Bucovina»".

Îngrijitor al „Almanachului literar" editat de *Întrunirea academică „Bucovina"* din Cernăuţi (1903 şi 1905), având drept scop „luminarea poporului". În volumul din iunie 1903, Filimon Taniac tipăreşte o scrisoare a lui Mihai Eminescu, însoţită de alte trei către părinţi, din perioada 1872-1873 (Viena, 8 aprilie 1872; Berlin, 17 iunie 1873; Berlin, 22 iunie 1873, p. 41-47), scrisori pe care le însoţeşte cu o *Notă*, în care se referă la provenienţa acestora: „Aceste patru epistole către părinţii săi, împreună cu un fragment al unei epistole către d-l Titu Maiorescu, scrisă în institutul de alienaţi din Ober-Döbling şi câteva poezii de Eminescu încă nepublicate, le-am căpătat pentru publicare în «Almanachul» prezent de la d-l căpitan Heinrich Gareiss de Döllizsturm din Cernăuţi, carele s-a însurat cu văduva acestuia, Aglaia născ. Eminescu, sora poetului. Fiind însă mai greu de descifrat, am fost nevoit a renunţa la publicarea lor, deoarece, în momentul când s-a predat materia la tipografie, nu dispuneam de atâtea mijloace ca să le fi putut reproduce prin fotografie. În curând însă se vor publica şi acestea pe cale ziaristică". Promisiunea rămâne, din păcate, neîndeplinită iar dispariţia manuscriselor reprezintă „o pierdere ireparabilă a scrisului eminescian". Filimon Taniac priveşte scrisoarea publicată în 1903 ca pe o „pagină tristă" din viaţa poetului Mihai Eminescu, interpretare ce va cunoaşte o largă circulaţie în presa vremii. Această scrisoare este tipărită în volumul Mihail Eminescu, *Opere complecte*, Iaşi, Editura „Librăria românească" – Institutul de Arte Grafice, 1914, 652 p.

Tot în „Almanachul literar" din 1903, Filimon Taniac publică poezie: *Încetişor am întrebat*, creaţie datată 1891, p. 79; *Cântarea apelor*, 1891, p. 80; *Dor de sărutare*, 1889, p. 81; *De Anul Nou*, 1890, p. 82; *Binecuvântarea mamei*, 1891, p. 83; *Dragostea*, 1890, p. 83; *Lângă râu*, 1893, p. 84.

În „Almanachul literar" din 1905, publică *Poezii poporale*, p. 89-93. De asemenea, aici, într-o *Notă*, datată Cernăuţi, iunie 1905, Filimon Taniac precizează că poeziile *Eu te iubesc* şi *Fragment*, reproduse la paginile 61-62, sunt printre ultimele poezii scrise de Eminescu, „care-s încă necunoscute" (p. 63).

Este autor al unor lucrări interesante, insuficient puse în valoare în cadrul preocupărilor de istorie a culturii din Bucovina: *Gaudeamus. Culegere de*

cântece academice, patriotice şi sociale, Cernăuţi 1905 (ediţia a II-a, Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1924); *Sf. Gheorghi, patronul Sucevei*, broşură, 1913; *Pentru Ardealul românesc. Amintiri din anul 1918*, Suceava, Tipografia „Modernă", 1929; *Povestiri din trecut şi articole politice*, Suceava, Editura proprie, 1930; *Gimnaziul gr.-ort. din Suceava în epoca de glorie 1860-1890.* Scriere festivă pentru jubileul de 75 de ani, Suceava, Tipografia „Hermann Beiner", 1935; *In Tyrannos. Note de dramaturgie*, vol. I-IV, Suceava, Editura proprie - Tipografia Română, 1939; *Poeziile lui Adrian Forgaci*, cu o schiţă biografică, vol. I-III, Suceava, Editura proprie - Tipografia Română", 1939. „Povestiri istorice" publicate, începând din 1914, sub titlul general *Icoane din trecutul Moldovei*, între care: *Alexandru cel Bun rânduieşte vămile în Moldova*, 1914; *Cum a fost jăfuită Muntenia*, 1919; *Alaiul Domniţei*, 1920; *Bogdan Dragoş*, 1933; *Vo[i]evodul Iuga*, tragedie istorică în patru acte, 1934.

Între scrierile lui Filimon Taniac salvate de Toader Hrib de la o „rusoaică refugiată la Rădăuţi", ajunse astăzi în proprietarea unui colecţionar particular din Suceava, se află, pe lângă o autobiografie, şi câteva povestiri: *Fiica lui Decebal, Din vremea lui Ştefan cel Mare, Petru Cercel, domn şi poet în scaunul Munteniei, Capul lui Radu.*

Valoroase pentru cercetarea ştiinţifică privind Bucovina sunt, de asemenea, schiţele biografice pe care Filimon Taniac le publică în „Gazeta bucovinenilor": *Junimistul Samson Bodnărescu – 35 de ani de la moartea lui*, 1 august 1937 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 11); *Dr. Ionel Calinciuc*, 25 decembrie 1937 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 13); *Dr. Ştefan Cocinschi*, 22 noiembrie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 9); *Ştefan Dracinschi*, 15 noiembrie 1937 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 12); *Adrian Forgaci*, 15 mai 1937 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 10); *Dr. Emanoil Grigoroviţa*, 1 septembrie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 5); *Dimitrie Hacman, cavaler de Augustinov*, 15 octombrie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 7); *Jean Ieremievici-Dubău*, 10 aprilie 1936; *Tăchiţă Isopescu*, 20 mai 1938 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 15); *Dionizie Olinschi-Olinescu*, 25 iunie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 4); *Pavel Paicu*, 24 aprilie 1938 (*Bucovinei care au fost*, Nr. 14); *Dr. Gheorghe Popovici*, 10 noiembrie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 8); *Franz Adolf Wickenhauser*, 25 septembrie 1936 (*Bucovineni care au fost*, Nr. 6). Tot acum publică articolul *Die ehemalige Fürstenstadt Suceava*, în „Czernowitzer Deutsche Tagepost", 18 iulie 1937.

Postum, din memorialistica sa se tipăreşte *Acţiunea lui Iuliu Maniu la Viena*, în „«Ţara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XX, Cernăuţi – Târgu-Mureş, Societatea Culturală „Arboroasa", 2011, p. 91-99. Sub acest titlu general, Dumitru Covalciuc, redactorul almanahului, include alte două articole, bogate în informaţii de interes pentru istoria culturii din Bucovina: *Primul regiment românesc şi primul steag tricolor*, p. 94-96; *Foaia soldaţilor români la Viena*, p. 96-98, articole urmate de câteva date sumare despre autor, p. 99.

Filimon Taniac se stinge din viaţă la 12 noiembrie 1940, la Suceava[28].

SEVER(IAN) BEUCA-COSTINEANUL (1872-1922)

Născut la 5 mai 1872, în localitatea Vicovu de Jos, districtul Rădăuţi, este fiul învăţătorului Ilie Beuca şi al Mariei, născută Tofănel. Face studii primare în satul natal, continuate la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuţi, cu examen de maturitatea în 1893, şi la Universitatea din Cernăuţi (1893-1895); este învăţător la Şcoala poporală română şi germană din Câmpulung Moldovenesc (1900-1920).

Autor de versuri publicate, începând din 1901, în „Deşteptarea", „Patria", „Apărarea naţională", „Junimea literară", „Almanachul literar", în poezia sa, Sever(ian) Beuca-Costineanul „plânge pe ruinele bogăţiilor noastre, ajunse pe mâini străine":

„Codrul geme sub secure, / Mierla fuge-n stânci şi plânge. / Cântă inima de-ţi frânge / După draga ei pădure. // De cobori în jos la vale / Şi te-apropii de izvoare, / Cârduri vezi de căprioare / Cu ochi plânşi, ţintiţi în cale" (*Geme codrul sub secure*, 1901). Alteori, în tradiţia epocii, lirica sa este „străbătută de fiorii calzi ai dragostei de neam şi ţară": „Păşiţi, feciori, mereu cu fala-n frunte, / Cu paşi voioşi şi peptul oţelit, / Căci din noianul vremilor cărunte / În pulsul vostru Roma s-a trezit! // Uniţi păşiţi pe-a veacurilor punte / Şi apăraţi cu braţul moştenit, / Tot ce iubiţi din vremile cărunte, / Că-n pulsul vostru Roma s-a trezit. // Al nostru neam în lupte mari şi crunte / De mii de ori cu fal-a biruit; / Luptaţi ca ei în zilele cărunte, / Că-n pulsul vostru Roma s-a trezit. // Neghina rea a gintelor mărunte / Din zi în zi meru a odrăslit; / La coasă, fii, ca-n vremile cărunte, / Că-n pulsul vostru Roma s-a trezit!" (*Marş festiv*, dedicat Societăţii academice „Junimea", cu ocazia jubileului de 25 de ani; muzica de J. Jozefowicz).

Este autor de pasteluri, cu influenţe vagi din poezia lui George Coşbuc, înfiorate de sentimentul scurgerii ireversibile a timpului:

„Tristă tremură pe strade / Umbra crengilor de tei, / Bruma pică, frunza cade, / Trec cu ea şi anii mei. // Câmpu-i ca pustiul vieţii / Sarbăd, adormit şi mut, / Doar amurgul dimineţii / De-l desmiardă c-un sărut. // Crac în crac a moarte toacă, / Codrul geme a pustiu / Înecat în promoroacă. / – Mort e azi ce-a fost eri viu. // Colo-n depărtare sură / Străjueşte-un singur plop; / Pletele îi plâng de bură / Şi de-al zilelor potop. // Încă eri perdut în gânduri / Stam la umbra lui întins, / Astăzi – doară şese scânduri / Să-mi mai dea din trupul nins" (*Tomnatec*). Câteva poezii se disting prin „imagini frumoase din natură", precum *Visul iernii*: „Ca-ntr-o negură de vrajă / Zace pâlcul de bordeie, / Visul iernii stă de strajă / Ca o caldă dumnezee. // Şi cu mâna-i străvezie / Tortul tot şi-l desvăleşte: / Vis şi viaţă-n armonie / Într-o pânză le urzeşte".

---

[28] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 342-343; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 226; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 474; Mircea-Radu Iacoban, *Taniac*, în „Monitorul de Suceava", anul XIII, nr. 116 (3797), 2 mai 2008.

Alte poezii, precum *Românilor din Regimentul 41* (1902), *Sucevei* (1902), *Lui Ciprian* (1902), *Hristos a înviat!*, *De hram*, sunt creaţii ocazionale, unele distingându-se prin câteva elemente de pitoresc etnografic. Sever(ian) Beuca-Costineanul este unul dintre autorii bucovineni modeşti din epocă, dar care, „prin opera lor, au susţinut lupta permanentă a neamului nostru la marginea de nord a teritoriului etnic", cum scrie cu îndreptăţire Grigore Nandriş în 1924.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, publică din creaţia sa poezia *Palmaciul*, p. 118:

„Primăvara îi în dric, / Dar nu-i a noastră primăvară, / Numai cucul venetic / Are rost în astă ţară. / Din arat în sămănat, / Din grăpat în secerat / Numai trudă şi oftat; / Parcă nu-i lucru curat! / Pentru noi nu creşte floare, / Nici în arşiţa de soare, / Nici în codru la răcoare – / Totu-i muncă şi sudoare. / Nici cui plânge, nici cui spune, / Plânsul arde-i-ar tăciune! / Nici cui spune, nici cui plânge, / Nici cu ce nevoia-ţi stânge – / Primăvara îi în dric, / Dar nu-i a noastră primăvară, / Numai cucul venetic / Are rost în astă ţară...".

Pseudonim: S.B.C.

Sever(ian) Beuca-Costineanul se stinge din viaţă la 14 martie 1922, la Câmpulung Moldovenesc[29].

TEMISTOCLE BOCANCEA (1873-1916)

Născut în 1873, la Câmpulung Moldovenesc, este doctor în drept, avocat în Câmpulung Moldovenesc.

Debut în revista „Încercări literare" (Cernăuţi, 1892-1893). Colaborator la „Almanachul literar" editat de Întrunirea academică „Bucovina" (1905) şi la alte periodice ale vremii: „Convorbiri literare" (aici i se tipăresc cinci sonete), „Familia" (1892-1893), „Minerva" (Bistriţa-Năsăud, 1892-1893), „Rândunica" (Sibiu, 1893), „Telegraful român" (Sibiu, 1893), „Deşteptarea" (Cernăuţi) ş.a.

Editor şi redactor-responsabil al periodicului „Buciumul", de la Câmpulung Moldovenesc, 1 februarie-1 august 1908, revistă politico-literară cu „o admirabilă execuţie tehnică", în paginile căreia Temistocle Bocancea adună colaborări valoroase: Ion Cocârlă-Leandru, Vasile Calmuţchi, Vasile Huţan, Elena Voronca, Zaharia Voronca. Liniile directoare ale programului acestui periodic sunt interesul pentru „trecutul glorios", „graiul cel curat moldovenesc", „poveştile cuminţi" şi „cântecele sonore" ale locului, toate alcătuind „o părticică a românismului neprihănit" apte a deveni, în cadrul politicii sale

[29] Leonidas Bodnărescu, ARB, 1903, p. 53; Constantin Loghin, *Scriitori bucovineni. Antologie*, Bucureşti, Tipografia „Reforma socială", 1924, p. 137-143; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 310-311; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 25; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, 2002, p. 26-27; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 108.

culturale, o pavăză împotriva a tot ceea ce ameninţă „liniştea dezvoltării şi afacerile noastre vitale" dintr-o vreme neprielnică. Programul acestei „foi modeste" din Bucovina îşi propune asanarea morală a unui „popor rătăcit pe căile piezişe ale unei politici de stomac şi buruiene", preocupat mai mult de alimentarea neîncrederii, dezbinării şi fariseismului. Calea realizării acestuia – „iubirea nesfârşită de neam şi moşie", unitatea sufletească şi culturală a românilor.

Temistocle Bocancea cultivă o poezie convenţională, „lipsită de fior liric", cu „timbru politic naţional", fără „calităţi deosebite". Poemul *Zile negre* (Cernăuţi, Editura proprie – Tipo-litografia concesionată „Arch. Silvestru Morariu-Andrievici", 1892, 40 p.) preamăreşte „un episod banal" al luptelor dintre români şi greci din timpul lui Tudor Vladimirescu. Sonetele sale sunt mai izbutite însă:

„Cu aripi smulse-n vâlmăşeli deşarte / Îmbrăţişat-ai dunăreana ţară; / Mărirea neamului zimbindu-ţi iară, / D-a doua patrie găsit-ai parte. // Dar vai! te-a frânt ursita ta amară / Curând de ţară şi d-ai tăi departe: / Pe veci s-a-nchis a vieţii tale carte / Ş-atâtea visuri ce te-nvâpăiară. // Iar astăzi zborul spiritului falnic, / Ce-a cucerit pe toţi cu firea-ţi blândă, / Noi credincioşi îl vom ţinea aminte. // Ne va călăuzi în timp năvalnic / Chiar geniul tău d-acuma la izbândă, / La apărarea drepturilor sfinte" (*La mormântul lui T. Robeanu*, în „Buciumul", anul I, nr. 10, 28 iulie 1908, p. 125).

Valoroasă este creaţia sa de libretist, libretul pentru opereta *Moş Ciocârlan* a lui Tudor Flondor, scris în colaborare cu Constantin Berariu, rămâne o reuşită a genului (1899).

Culegător de folclor, parţial publicat în revistele vremii, este colaborator la marea colecţie de folclor, realizată în perioada 1905-1914, în Bucovina, din însărcinarea Ministerului Învăţământului din Viena, de către Matthias Friedwagner, cu ajutorul intelectualilor de la sate şi al unor ţărani, publicată parţial în volumele *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. Liebeslieder* [*Cântece populare din Bucovina. Cântece de dragoste*], Band I, Würzburg, Konrad Triellisch Verlag, 1940 XLVIII + 582 p. + 6 p. + 1 hartă şi Alexandru Voevidca, *Cântece populare din Bucovina*, ediţie îngrijită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu, Studiu introductiv, note, indici şi glosar de Cristina Rădulescu-Paşcu, Bucureşti, Editura Muzicală, 1990, 326 p. Din cele 400 de texte culese din Câmpulung Moldovenesc şi Frasin, în volumul din 1940 sunt tipărite doar 42, celelalte rămânând în manuscrisul aflat astăzi la Biblioteca Naţională a României.

Este primar al oraşului Cernăuţi în administraţia civilă instalată de ruşi, la 2 septembrie 1914. Temistocle Bocancea se stinge din viaţă, la 6 martie 1916, în Odessa.

Pseudonime: B. Lucescu, Lucescu[30].

---

[30] Leonidas Bodnărescu, ARB, 1903, p. 53-54; Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 257-258; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 28; Iordan Datcu, DER, vol. I, 1998, p. 85-86; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 126.

ION I. NISTOR (1876-1962)

Ion Nistor vede lumina zilei la 4/16 august 1876, la Vicovu de Sus, districtul Rădăuţi, în familia ţăranilor Ilie şi Maria Nistor. Face studii liceale la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuţi (1889-1897), studii universitare la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Cernăuţi (1897-1904), cursuri doctorale la Universitatea din Viena (1908-1911), perfecţionare în paleografie, diplomatică, economie, slavistică, etnologie, istorie contemporană, istoria artelor şi istorie universală la Institutul pentru Istorie Austriacă.

Doctorat, în 1909, la Viena,cu teza : *Die moldavischen Ansprüche auf Pokutien.* Este profesor la Catedra de Istorie Sud-Est Europeană de la Universitatea din Cernăuţi (1912), organizator al unor cursuri de istorie naţională, în colaborare cu Sextil Puşcariu şi George Tofan, la Dorna Candreni, după modelul cursurilor de vară de la Vălenii de Munte. Militant pentru emanciparea naţionalăşi culturală a Bucovinei, este membru al Societăţii Academice „Junimea" din Cernăuţi şi preşedinte al acesteia.

Fondator al periodicului „Junimea literară" (1904), este preşedinte al Comitetului refugiaţilor români din Bucovina, fiind unul dintre artizanii unirii Bucovinei cu România, alături de Iancu Flondor şi Sextil Puşcariu. El este cel dintâi rector al Universităţii din Cernăuţi după Unire şi reorganizarea acesteia pe baze româneşti, fondator la Cernăuţi al Institutului de Limbă şi Istorie şi al periodicului „Codrul Cosminului" (1924), ministru secretar de stat pentru Bucovina (1918-1927, 1933-1937), ministru al Lucrărilor Publice (1927, 1927-1928), ministru al Muncii (1934-1935, 1936-1937, 1937), ministru al Cultelor şi Artelor (1939-1940).

Activitatea sa ştiinţifică însumează peste 300 de lucrări, studii şi articole, cu o tematică largă, referitoare la toate epocile istorice, dintre care: *Bucovina sub raportul politic şi administrativ* (1915); *Românii şi rutenii în Bucovina. Studiu istoric şi statistic* (1915); *Istoria Bisericii din Bucovina şi rostul ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni* (1916); *Istoria Basarabiei* (1923); *Răsunetul răsboiului din 1877 în Bucovina şi Basarabia* (1927); *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studiu şi documente* (1928); *Contribuţii le relaţiunile dintre Moldova şi Ucraina* (1933); *Problema ucraineană în lumina istoriei* (1934); *Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru* (1939).

Continuator al activităţii de tipărire a documentelor din „Colecţia Hurmuzachi (cinci volume, tipărite în perioada 1922-1942), este şi editor de documente istorice diverse.

În 1914, Ion I. Nistor întocmeşte „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina", cel mai bun calendar românesc din Bucovina de până la 1918. „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912", „Redigeat şi editat" de Eugen Neşciuc, publică *† Ştefan de Repta*, p. 49-55, articol închinat profesorului de la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, „înţelept şi erudit bărbat", care a lăsat în urma sa o „viaţă pilduitoare".

Este membru corespondent al Academiei Române (18 mai 1911), membru titular (19 mai 1915 - discurs de recepţie: *Un capitol din viaţa culturală a românilor din Bucovina. 1774-1857* (21 mai 1916). Preşedinte al Secţiunii Istorice a Academiei Române (1929-1932), este îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948, arestat şi închis în penitenciarul Sighet, fără a fi judecat şi condamnat (6 mai 1950-6 iulie 1955). Este repus în drepturi, ca membru titular al Academiei Române, la 3 iulie 1990.

Pseudonime: Elvir, Nello, Suza, I. I. N., Iancu I. Nistor.

Istoricul bucovinean Ion I. Nistor se stinge din viaţă la 11 noiembrie 1962 la Bucureşti.

Postum, văd lumina tiparului: *Istoria Bucovinei*, ediţie şi studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991; *Istoria românilor*, Vol. I-II, Editura Biblioteca Bucureştilor, 2003; *Amintiri din închisoare*, publicate în 2001 şi 2003[31].

RADU I. SBIERA (1876-1946)

Născut la 17 decembrie 1876, la Cernăuţi, fiul profesorului bucovinean I. G. Sbiera şi al Aspaziei, născută Nedelcu, se bucură în familie de o educaţie aleasă. Învaţă la Şcoala de aplicaţie de pe lângă Şcoala Normală din Cernăuţi (1882-1886), apoi la Staatsgymnasium I (Liceul nr. 1), în perioada 1886-1894. Examenul de maturitate îl dă în 1894. Face studii superioare la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii Francisco Josefine (1894-1898), obţinând licenţa în latină, elină şi română. Este doctor în litere şi filosofie cu teza *Vermischte Beiträge für Romanischen Gramatik* (1903).

Profesor de limbile latină şi greacă la Şcoala Normală şi la Liceul de Stat nr. 3 din Cernăuţi (1898-1919), în perioada 1919-1940 predă la Catedra de filologie indoeuropeană a Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Universitatea din Cernăuţi. Este decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Universitatea din Cernăuţi (1922-1923), iar în primul refugiu, profesor la Catedra de limba şi literatura latină a Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Universitatea din Bucureşti (1940-1942). Radu I. Sbiera este secretar general în delegaţia însărcinată cu prezentarea hotărârilor Consiliului Naţional Român către regele Ferdinand,

---

[31] *Ion Nistor (1876-1962)*, ediţie îngrijită de Alexandru Zub, tabel cronologic, bibliografie şi indice de Mihai-Ştefan Ceauşu, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1993; Ştefan I. Ştefănescu, *I. I. Nistor şi opera sa istorică*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul I, nr. 1, ianuarie-iunie 1994, p. 29-37; Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalităţii politice şi culturale*, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Rădăuţi, Editura Institutului „Bucovina – Basarabia", 2000; Petre Popescu Gogan, *Tragedia de la Sighet şi Academia*, în *„Memoria", revista gândirii arestate*, Bucureşti, anul XII, nr. 3-4 (36-37), 2001, p. 122-150; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 591-592; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 132-136; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 19-20.

secretar de stat pentru Instrucţiune Publică din Bucovina (1918-1919), senator (1926), primar al oraşului Cernăuţi (1926-1927).

Are contribuţii în filologia clasică şi filologia română, istoria şcolii şi culturii din Bucovina: *Die prosodischen Funktionen in lautender „muta cum liquida" bei Virgil*, Cernăuţi, 1898; *Die Physiologie der romänischen Vokale à und î* [*Fiziologia vocalelor româneşti ă şi î*], (în „Convorbiri literare", Bucureşti, anul XXXVIII, nr. 4-5, 1904 (extras, 1904, 24 p.); *Gramatica limbii latine pentru licee, gimnazii şi toate şcoalele secundare şi asimilate*, Cernăuţi, 1911 (reeditată în 1913, 1923 şi 1929); *Quintus Horatius Flaccus – persoana lui în oglinda propriilor scrieri*, Cernăuţi, 1936; *Unirea Bucovinei*, Cernăuţi, 1943. Dintre articole, reţinem mai ales *Dătorinţele noastre pentru viitor din icoana trecutului*, publicat, în serial, în „Deşteptarea", Cernăuţi, anul IX, nr. 16, 17 şi 18, din 1901.

Radu I. Sbiera scrie poezie, fiind influenţat de Mihai Eminescu: *Gorumul lui Horia* (în „Junimea literară", anul II, nr. 4, 1906, p. 64-66); *Poezii*, Iaşi, 1906. El preia poezii întregi din Eminescu, pe care le reface, ajungând la „o neîndemânatică prelucrare", sub aspect estetic. Iată un exemplu din *Satira III*, pastişată după *Scrisoarea III* eminesciană:

„Voi, eroi, voinici de modă, înţelepţi şi semizei. / Ce sunteţi decât o gloată de nebuni şi de mişei? / A sunat şi ceasul vostru, banul nu vi se mai trece, / Prea ne-aţi îmbătat întruna cu minciuni şi apă rece! / Fanfaroni, pungaşi de ţară, calpuzani de vechi palavre, / Ce din ţară faceţi bursă, din biserici faceţi havre! // [...] Voi aveţi neruşinarea să vă ziceţi patrioţi, / Când prădaţi averea ţării pe furiş ca nişte hoţi? // [...] Voi sunteţi stăpânii ţării, descendenţi de vechi romani? / Scamatori ce-nşală ţară şi popor, vechi şarlatani. // [...] O, strămoşi cu obiceiuri româneşti şi voievozi, / Aţi ajuns să fiţi o mască pentru-aceşti mişei, nerozi, / Cari vă mestecă în gură toată ziua, noaptea toată, / Şi cu voi ei îşi acopăr tot deşertu-n care-noată! / O, Mihai, ce stai călare pe un roib, şi-ţi zic viteaz, / Şi-ai privit cu ochii-n lacrimi la nebunii cei de azi, / Cum de pala-ţi nu s-ascute, calul tău nu prinde vânt / Şi în glas de tunuri multe nu le sapi un greu mormânt? / Voi, ce nu mai sunteţi vrednici să vă zicem noi români. / Stârpituri de falǎ veche, pocituri de vechi stăpâni".

Mai reuşite sunt însă poeziile *Scumpa Bucovină* şi *Sus pe bolta albastră*.

Autorul unui poem dramatic reprezentat pe scena Teatrului Naţional din Cernăuţi, intitulat *Elena*, colaborează la diverse periodice ale vremii, cu articole politice, studii şi versuri, începând din 1896: „Apărarea naţională", „Deşteptarea", „Gazeta Bucovinei", „Familia", „Patria", „Junimea literară", „Revista filologică", „Codrul Cosminului", „Convorbiri literare". În „Almanachul literar" din 1903 publică *Amintiri despre Eminescu*, cu referire la familia şi studiile poetului, p. 85-102. Acestea se publică şi în volum, la Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1903.

Pseudonim: Rsb.

Lingvistul şi publicistul bucovinean Radu I. Sbiera se stinge din viaţă, în cel de-al doilea refugiu, la 6 aprilie 1946, la Caracal[32].

ADRIAN FORGACI (1878-1905)

Născut la 10 mai 1878, în Roşa-Cernăuţi, în familia unor învăţători originari din Ilişeşti, face studii primare la Cernăuţi, liceale la Cernăuţi, Suceava, Rădăuţi şi Graz. Examenul de maturitate, la Graz, în 1898. Studii superioare la Universitatea din Viena şi la Conservatorul de Muzică din capitala Imperiului Austro-Ungar, pe care nu le termină, însă, din cauza lipsurilor materiale.

Este autor de versuri, publicate în „Timpul" şi în Almanahul revistei „Luceafărul" (1903). Colaborator la „Almanachul literar", de la Cernăuţi, editat de Întrunirea academică „Bucovina", pentru „cultivarea poporului" (1903 şi 1905). În volumul din 1903, publică nuvela *Concertul*, p. 103-112, şi poeziile *Ciobanul*, p. 19-20; *Morarul*, p. 20; *Ţăranul*, p. 21; *Lopătarul*, p. 22; *Amintire*, p. 22-23; *Dorul*, p. 23; *Blestemul*, p. 24. Grupajul apare aici sub titlul general *De la Prut*. În volumul din 1905, „Almanachul literar" îi tipăreşte *Din vremuri în vremuri. Amintiri din Italia, Turin, mai 1904*, p. 107-113, şi poeziile *Prutul şi poetul*, p. 38-45; *Cozminul*, p. 46-47. G. Berinţan îi închină, tot aici, un imn, *Lui Adrian Forgaci*, p. 33.

Admirator al poeziei lui Octavian Goga, Adrian Forgaci cultivă o lirică de factură istorico-legendară, circumscrisă unui cald patriotism local şi influenţată de folclor:

„Şade mândra-n podul şurii, / Dragu-i fură mierea gurii, / Şi de mijloc o cuprinde, / Şi-o îmbată, şi-o aprinde... // Şi-i desmiardă sânul moale, / Şi-o pândeşte-ncet la poale...., / Şi..., dar vouă ce vă pasă / Cum fac oamenii pe-acasă?" (*Din sat*); „Brâu sub munte, râu pe vale, / Sub răchita cea de jale / Prutu-şi varsă unda-n cale. // Vâsla-n mână, foc în vână, / Lopătaru luntrea-nţână, / Doina-n treacăt o îngână. // Nu-i somn dulce pe hotare, / Nici duşmanul cu-ndurare, / Lopătare, lopătare! // Câtă fiere fierbe-n mine: / Mila Domnului cu tine, / Măi străine! Măi străine!" (*Lopătarul*).

Difuzat în Bucovina de la începutul veacului trecut prin intermediul „Almanachul literar" de la Cernăuţi, poemul *Cozminul*, evocare patetică a lui Ştefan cel Mare şi a epocii sale de glorie, se va fi bucurat de succes printre români, distingându-se totodată prin frumuseţea limbii şi entuziasmul insurgenţei civice:

„Prin pădurea-ntunecată / Trece vremea înapoi, / Şi aievea deodată / Iese Ştefan din zăvoi. // Ştefan-Vodă Bun şi Mare / Înainte-şi face zor / Pe un negru şoim călare / Şi cu ochiu-ntrebător: / «–Unde-i oastea mea cea veche? / Unde-s vechii mei haiduci, /

[32] Leonidas Bodnărescu, ARB, 1903, p. 46; [Petru Froicu, Eugen Dimitriu], ŞBGB, vol. III, 1984, p. 275-277; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 202-203; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 764; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 355-356.

Ţurca trasă pe-o ureche, / Ochii fulgeri prin răscruci? // Unde-o inimă fierbinte, / Unde braţe de eroi? / Vremea trece înainte, / Numai voi daţi înapoi?» // Şi pădurea se-nfioară, / Şi stejarii-s amorţiţi, / Numai vântul se strecoară / Pe sub cracii adormiţi. // Şi din fund de câmp cu soare. / Plin de taină şi mister, / Iată glasuri de popoare, / Ce se urcă-ncet spre cer: // «– Înapoi noi, Ştefan dragă, / Noi, ce-am dus amar şi chin, / Doar-am scoate-o ţară-ntreagă / De sub pumnul cel străin? // Noi, ce-am mai rămas cu sacul, / Sărăciţi, cu pieptii goi? / Nu, căci, Ştefane, săracul / Nu dă astăzi înapoi! // Înainte! Înainte! / Geme sufletu-n popor, / Înainte! Înainte! / Sună glasul codrilor. // Înainte! Glasul cere, / Creşte-n munţi şi în câmpii, / Iar Cosminul surd vuieşte: / Înainte, măi copii! // Înainte deci cu toţii / Şi cu Sfântul Dumnezeu! / Ce-au fost moşii sunt nepoţii, / Şi nepoţii cresc mereu. // Ştefane, să fii cu bine, / Plină-i vremea de eroi! / Treacă vremea peste tine: / Peste vremi vom trece noi!»".

Adrian Forgaci pune pe note muzicale creaţii diverse, între care, poezii de Mihai Eminescu, pentru care Societatea muzicală „Armonia" îi acordă „premiul de cumpoziţie", în 1904.

Între compoziţiile lui Adrian Forgaci, câteva coruri şi serenade au avut succes în epocă: *6 coruri bărbăteşti*, Cernăuţi, 1904; *Cântec pentru* tricolor, 1905; *Dorinţa*, cor mixt, pe versuri de Mihai Eminescu; *De ce nu-mi vii?...*, versuri de Mihai Eminescu; *Cântecul marinarului*, *Serenada*, pe versuri de V. A. Aşchie; *De pe deal*, versuri de Adrian Forgaci. Compoziţiile sale sunt tipărite de Filimon Taniac, în *Gaudeamus. Culegere de cântece academice, patriotice şi sociale*, Cernăuţi, 1905 (ediţia a II-a, Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1924).

Poetul şi compozitorul bucovinean Adrian Forgaci moare de ftizie, la 23 mai 1905. „Almanachul literar" din 1905 consemnează stingerea din viaţă a colaboratorului său Adrian Forgaci în necrologul intitulat *Mai 1905*, p. 35.

Postum, la Cernăuţi, „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920" îi difuzează poezia *La Prut*:

„Printre trestii legănate / Apa spuma şi-o frământă, / Luncilor înstrăinate / Dus pe gânduri Prutul cântă. // Şi răchiţilor pe maluri, / Ce-i stau triste faţă-n faţă, / El din freamătul de valuri / Parcă scoate o povaţă. // Jalnic vântul le pătrunde / Pe sub crengile-ndoite, / Ce-şi au leagănul în unde / Şi în maluri risipite. // Hai la clacă, măi sătene, / Hai să punem malul iară / Curăţit de buruiene, / Cum a stat odinioară. // Iară apa, care-aleargă, / Doina veche ni-o îngâne, / Peste ţărmuri punte largă / Hai să-ntindem, măi români!" (p. 113).

Peste câteva decenii, Filimon Taniac îi publică versurile, rămase în manuscris timp de mai multe decenii, sub titlul *Poeziile lui Adrian Forgaci*, vol. I-III, cu o schiţă biografică, Suceava, Editura proprie – Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1939. Mai aproape de noi, şi creaţiile compozitorului bucovinean Adrian Forgaci sunt (re)tipărite: Pavel Delion, *Compozitori uitaţi*:

Tudor Flondor şi Adrian Forgaci. Coruri inedite, Chişinău, Editura „Hyperion", 1995, 152 p.[33].

CONSTANTIN URECHIE (1879- 1927)

Constantin Urechie vede lumina zilei la 6 noiembrie 1879, în localitatea Bălăceana, din districtul Suceava. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava şi la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco-Josefine din Cernăuţi, fiind hirotonit preot în 1905. După această dată, timp de şase luni, este expozit parohial în Clit-Arbore (1905), unde contribuie la înfiinţarea unei clase româneşti la şcoala poporală de aici. Preot cooperator în Volovăţ (1906-1912), preot cooperator în Frătăuţii Noi (8 noiembrie 1912-1925), apoi preot paroh tot aici (10 februarie 1925-1931) este membru activ în Societatea „Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", în cadrul căreia se remarcă prin „erudiţiunea sa şi dibăcie remarcabilă în sortarea unui vast material", ca în cazul prelegerii *Influinţa creştinismului asupra vieţii omeneşti*, susţinute în cadrul programului „seratei literar-declamatoric-musicale" organizate la Rădăuţi, la 20 ianuarie 1903. La Frătăuţii Noi este preşedintele Societăţii „Ocrotirea orfanilor de război", îndrumător al Cabinetului de lectură „Redeşteptarea cultural-naţională", înfiinţat înainte de război, şi animator cultural.

Colaborează la mai multe periodice teologice ale vremii: „Viitorul", „Păstorul", „Candela", „Biserica ortodoxă română", unde semnează articole diverse: predici, pareneze ocazionale, dări de seamă, rapoarte. Unele dintre aceste articole sunt de interes pentru cercetarea istoriei locale: *Pareneză cu ocasia vizitaţiei canonice în Volovăţ* („Candela", anul XXXI, nr. 30, 1911, p. 216-222); *Pareneză funebră rostită în Biserica din Horodnicul de Jos, în 30 nov. 1923, la înmormântarea exarhului şi parohului Ilie Berlineanu* („Candela", seria a II-a, nr. 2, 1924, p. 69-70). Colaborează la „Deşteptarea", „Patria", „Gazeta Bucovinei", „Foaia poporului", „Neamul românesc", „Junimea literară", unde publică articole politice (precum *Primejdia rutenizării bisericei ortodoxe româneşti din Bucovina*, în „Neamul românesc", nr. 24-25, 1912), poveşti, legende, „poesii poporale". Constantin Urechie este unul dintre culegători de folclor din Bucovina de la începutul secolului al XX-lea. Câteva lucrări, rămase în

---

[33] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 337-338; Filimon Taniac, *Bucovineni care au fost. Adrian Forgaci*, în „Gazeta bucovinenilor", Bucureşti, IV, nr. 54, 15 mai 1937; Filimon Taniac, *Adrian Forgaci. Schiţă biografică*, în volumul *Poeziile lui Adrian Forgaci*, vol. III, Suceava, Editura proprie - Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1939, p. 1-9; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 331; Emil Satco, *Muzica în Bucovina. Ghid biobliografic*, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1981, p. 17; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 162-164; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, 2002, p. 23; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 392.

manuscris până în 2011, sunt, de asemenea, de interes: *Monografia comunei Frătăuţii Noi, Cronica Bucovinei de la 1910 la 1919.*

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1910", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, publică în partea sa literară *Cântece poporale*, culese de Constantin Urechie din Volovăţ, p. 76-79. În tomul din acest an este inclusă şi legenda *De ce-i bradul pururea verde*, p. 82-83, semnată C. Urechie. Acelaşi calendar publică în tomul său din 1912 *Capcânii*, „legendă creştină", p. 74-76.

Preotul Constantin Urechie se stinge din viaţă la 21 octombrie 1927, la Cernăuţi[34].

NICOLAE DRACINSCHI (1879-1923)

Nicolae Dracinschi, cunoscut mai ales sub numele de Nicu Dracinschi, vede lumina zilei la 16 noiembrie 1879, în oraşul Suceava, în familia lui Ştefan Dracinschi, profesor de elină şi latină la Gimnaziul Greco-Oriental de aici, director al acestuia (1884-1895). Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, continuate la Viena (ultimele două clase de liceu), unde tatăl său este transferat în 1895. La Viena, urmează cursurile Facultăţii de Medicină (1897-1903) şi este membru al Societăţii academice „România Jună", în cadrul căreia îşi face ucenicia literară alături de Adrian Forgaci.

La Viena, se afirmă în şezătorile „României June" cu nuvela *Pe Rarău*, traduce din creaţiile unor poeţi germani (Heine, Hebbel, Goethe), scrie poezie, schiţe, un basm, precum şi comentarii pe teme diverse (istorice, medicale, literare).

Debut publicistic în foiletonul ziarului „Patria", de la Cernăuţi, condus de Valeriu Branişte, care îi publică poezia *Amorul meu*, în numărul 111, din 6 aprilie 1898. Tot aici publică, în acelaşi an, traducerea *Soarta geniului*, din Uhland, o anecdotă versificată şi o schiţă. În acelaşi an, publică şi în foiletonul ziarului cernăuţean „Sentinela".

În 1903, după obţinerea diplomei de medic, se întoarce împreună cu părinţii săi în Bucovina, intrând în serviciul spitalului din Câmpulung Moldovenesc ca medic secundar. În 1904, Nicolae Dracinschi se căsătoreşte şi se mută la Iacobeni, unde este medic la Minele Fondului Religionar din

---

[34] *Serată literar-declamatoric-musicală în Rădăuţ*, în „Deşteptarea", gazetă pentru popor, anul XI, nr. 4, 25 ianuarie 1903, p. 1-2; Dumitru Valenciuc, *Volovăţul şi locuitorii săi. Repere pentru o monografie*, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii – Bucovina viitoare, 2000, p. 62-63; Constantin Ungureanu, *Clerul ortodox din Bucovina în anul 1910*, în „«Ţara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XVI, Cernăuţi – Târgu-Mureş, Societatea Culturală „Arboroasa", 2007, p. 18; Constantin Urechie, *Condica cronicală a Parohiei Frătăuţul Nou*, în Viorel Dutciac, *Cronica de la Frătăuţii Noi*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2011, p. 31, 124-128; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 617-618.

Bucovina până în 1911. În 1911, revine la spitalul din Câmpulung Moldovenesc, ca medic primar. Activează aici în cadrul Societăţii „Clubul român Rarăul". În anii 1911-1913, îi găzduieşte pe actorii Petre Liciu, Aristizza Romanescu şi Cazimir Belcot în perioada memorabilelor turnee teatrale întreprinse în Bucovina.

În timpul Primului Război Mondial participă la operaţiuni militare, ca medic, pe fronturile din Galiţia (Hust, Dolina, Colomea) şi Bucovina (Dornişoara).

După război, revine la spitalul din Câmpulung Moldovenesc (1918-1919), apoi este director al spitalului public din Rădăuţi (1919-1921). În perioada 1922-1923, medicul Nicu Dracinschi este inspector sanitar general la Cernăuţi.

Nicolae Dracinschi colaborează, cu intermitenţe, la revista „Junimea literară" încă de la înfiinţarea acesteia (ianuarie 1904). Dintre poeziile publicate aici, *Sihastrul* se numără printre creaţiile sale mai cunoscute:

„De zgomotul lumii atât de departe / Petrecu-mi viaţa cu visuri deşarte, / Cu doruri respinse de soartă. / M-aş pune la vorbă, dar nu am cu cine; / În casa sihastrului nime nu vine, / Şi nime nu-mi bate la poartă. // M-apasă odaia îngustă şi scundă / Cu linişte-i tristă şi pacea-i profundă: / Mi-i groază de singurătatea, / Iar vântul vueşte şi freamătă-n ramuri, / Mă cheamă frăţeşte, bătându-mi la geamuri, / Şi-apuc pe cărări neumblate. // Aici e de mine, aici în furtună. / A frunzelor veştede horă nebună / Mă duce cu sine de silă. / Şi-adapă crengişul în negură plopii / Pe fruntea fierbinte îmi scutură stropii / Şi-mi pare că-s lacrimi de milă" (I, nr. 2, februarie 1904, p. 26).

Poezia *Secetă*, scrisă în metru popular şi semnată cu pseudonim, este o creaţie admirabilă (p. 147). Tot aici, publică *La clacă*, schiţă satirico-umoristică (I, nr. 6, iunie 1904, p. 81-82; I, nr. 7, iulie 1904, p. 112-113).

În pragul morţii sale, la Cernăuţi, „Junimea literară" îi publică poezia *Poetului*, în nr. 12, din decembrie 1923, sugestivă pentru crezul său artistic:

„Înfundă mâna în comoara / Ce-o porţi în suflet şi-mpărţeşte! / Şi dă celui ce sub povara / Urâtului se chinuieşte! // Şi dă-i celui ce-n lumea mare / Străin e, neiubit de nime, / Şi dă-i celui ce-n desperare / Credinţa pierde-n omenime! // Să dai mereu, nu-ţi fie frică / Că nu-ţi va rămânea nemică; / Un suflet, cât mai mult a dat, / Cu-atât rămâne mai bogat!".

Nicolae Dracinschi traduce şi din alţi autori germani: Gustav Falk, Theodor Storm.

În 1912, la Câmpulung Moldovenesc tipăreşte volumul *Poezii*, unicul volum apărut în timpul vieţii sale, care apare sub egida Editurii Librăriei şi Tipografiei „Şcoala română". Purtând „o puternică influenţă a poeziei germane", creaţiile lui Nicolae Dracinschi se remarcă prin „simplitate şi sinceritate", vădind „un temperament poetic incontestabil" şi gingăşie, „nota predominantă a poeziei sale" (Constantin Loghin). „Fără a avea pretenţia unui eveniment literar – scrie Sextil Puşcariu – acest volum nu merită a fi trecut cu vederea, căci din el se desface un suflet ales, cu inspiraţii fericite şi cu o notă personală", autorul fiind „un bun şi harnic medic, care în clipe fericite este şi poet". După

război, revista „Junimea literară" îi publică, în 1923, aproape număr de număr, traduceri din Theodor Storm.

La Suceava, „Calendarul «Şcoalei române» pe anul 1905" publică poezia *Ce s-aducă Moş Crăciun...*, p. 43. Acelaşi tom îi publică poeziile *Floricică* şi *Secetă*, p. 84 („Însetat ce-i soarele / Bea din sghiab isvoarele. / Vestejit-au florile, / Nu se mişcă morile, / Nicio boare nu adie, / Niciun nor nu va să vie. // Vrăji alungă ploile, / Ca să piară oile. / Arse sunt câmpiile, / Vreascuri goale viile. / Şi grădina-i fără mană: / Nicio poamă de pomană. // Numai floarea florilor / Nu se plânge norilor; / Ci pe puful penelor / Cade roua genelor, / Când îi vine dorul, vine / Şi-o învăleşte în suspine. // Numai zâna zorilor / Nu s-a plâns grădinelor; / Ci sub pânza inului / Creşte rodul sânului / Şi sunt mere dulci şi coapte: / Le-oi fura la miez de noapte"), amândouă sub pseudonimul N. D. Câmpan (de fapt, reproduceri din „Junimea literară", unde văzuseră lumina tiparului, pentru prima oară, în 1904).

La Cernăuţi, „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română pe anul 1914" publică din creaţia sa poezia *Altă vreme*, p. 81:

„Auzi cum vremea veche bate / în ciasul morţii apropiate / din aripit ostenite. / Lumina ei nu mai străluce, / ea-n sbor măreţ nu ne mai duce / spre culmi într-aurite. // A noastre doruri nemplinite, / a noastre lacrimi răsvrătite / au frânt a ei putere. / Fiinţa noastră-ncătuşată / ca-n vis tresare deodată / şi libertatea-şi cere. // Ruşinea c-am plecat grumazul, / că ni s-a pălmuit obrazul / de oameni, semeni nouă, / vom şterge-o, ca să nu mai fie / de-acum nici urmă de robie / în vremea noastră nouă. // Şi întocmiri de altădată / ce-n neştiinţă-ntunecată / isvorul şi-l luară, / în faţa razelor de soare, / în adâncimi pătrunzătoare, / topite, au să piară. // Îl văd pe om, pe-nvingătorul, / cum îşi cro[i]eşte viitorul / şi-o vreme de mai bine; / cum îşi ajunge fericirea / iubindu-şi firea şi pornirea, / pe oameni şi pe sine".

Creaţiile sale rămase în manuscris se risipesc, din păcate, în timpul refugiului familiei sale din Cernăuţi (1940). Din creaţia sa poetică, „circumscrisă unui interes local", unele texte, ca rod al unor „momente de fericită inspiraţie", prelungesc până la noi „impresia unei adieri mângâietoare":

„Păşesc prin curte şi grădină. / Pe straturi florile răsar, / de muguri fluturii s-anină, / păingăni leagă par cu par. // La soare-n cârduri se răsfaţă / albinele ieşind din stup. / Adie-n crengi o nouă viaţă, / un sânge nou îmi curge-n trup. // Putere, ce-nviaşi natura, / trimite raza ta din cer. / O, nu-mi strica sămănătura / cu crivăţ aspru şi cu ger. // Şi lasă-mi toată înflorirea / ce-o simt în sufletu-mi acum, / şi lasă-mi toată fericirea / ce-am întâlnit-o azi în drum!" (*Rugăciune*).

Pseudonime: Nicu Dracea, N. D. Câmpan.

Nicolae Dracinschi, unul dintre poeţii sămănătorişti din Bucovina, alături de Gavril Rotică, Vasile Huţan, Ion Cocârlă-Leandru, Sever Beuca-Costineanu,

„om de o rară distincţie sufletească", se stinge din viaţă la 23 decembrie 1923, la Rădăuţi, fiind înmormântat la Suceava[35].

VASILE HUŢAN (1880-1972?)

Născut în localitatea Costâna, districtul Suceava, la 14 noiembrie 1880, studiază la Cernăuţi. Este învăţător în Costâna (1901-1906) şi Vatra Dornei (1907-1910)., colaborator la câteva periodice ale vremii: „Junimea literară" (Cernăuţi), „Buciumul" (Câmpulung Moldovenesc), „Deşteptarea" (Cernăuţi), „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina" (1914).

Publică poezie şi epigrame, adunate în volumul *Din Ţara Fagilor*, Bucureşti, Tipografia „Sfetea", 1915. Este un poet din jurul revistei „Junimea literară", fiind înrudit stilistic cu Gavril Rotică, Ion Cocârlă-Leandru şi Nicu Dracea (Nicolae Dracinschi), care exprimă „strigătul disperat" al bucovineanului „flămând de dreptate" şi evocând „peisagii frumoase şi dureroase amintiri de dragoste", după cum scrie Constantin Loghin:

„Troian de floare pe mălin, / Mirosul lui te-mbată; / Ţi-aduci aminte când sub el / Te-am sărutat odată? // Dar uită-te, s-a vestejit / Mălinul din grădină, / Pe cât aminte îmi aduc, / Tu eşti, dragă, de vină. // Deci vină să ne împăcăm / Sub umbra lui cea rară, / Ş-apoi să vezi cum va-nflori / La altă primăvară" (*După un an*).

Autor al unor poeme încărcate de un pitoresc etnografic, aflate sub influenţa liricii lui Octavian Goga, unul dintre „sămănătoriştii bucovineni", alături de Nicolae Dracinschi", cum îl consideră Eugen Lovinescu:

„În satul nostru din Carpaţi / Mă-ntorc eu azi din lume / La voi, nepoţi, şi la voi, fraţi / De-acelaşi neam şi nume. / Cunosc cărarea peste plai / Şi ea pe min' mă ştie, / Şi uite-n vale Pârcălab, / Tovarăş din pruncie. // Aceiaşi codri străjuiesc / Ale Lucinei creste, / Şi-aceleaşi sunt obcinele, / Ce ne-au rămas de zestre. / Doar şoapta Ceremuşului / De scârbi prevestitoare, / De-mi pare-un glas necunoscut, / Un psalm de îngropare. // Şi-acum se joacă-n făgădău / Ca şi pe-atunci Arcanul, / dar tineretu-nstrăinat / Nu-mi înţelege-aleanul. / Moşnegii stau în drum la sfat / Proptiţi în vechi baltage, / Cu drag tresar la vrun cuvânt, / Rămas din vremuri drage. // Eu povestesc de-un voievod / Venind din Maramureş... / Şi câte-aminte nu-şi aduc, / Şi cel tăcut e gureş. / Şi printre lacrime ce curg, / Şi murmură bătrânii, / Că ei sunt tot de-acelaşi neam, / Fraţi buni cu toţi românii. // Dar nori vrăjmaşi de negură / Au împânzit Carpaţii, / În noaptea lor vin în zădar / Să-mi recunosc eu fraţii; / Căci graiul nu-l mai înţeleg, / Şi n-am azi cui mă plânge, / Şi de ce oare portul lor / Parcă-i stropit

---

[35] Leca Morariu, *Nicu Dracinschi (Dracea)*, în „Junimea literară", serie nouă, anul I, nr. 12, decembrie 1923, p. 405-418; Vasile Tiron, *Un poet din Bucovina începutului de veac, Nicu Dracea (1879-1923)*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", VIII, Suceava, 1981, p. 509-516; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 65; Constantin Loghin, *Nicu Dracinschi (Dracea)*, în ILRB, 1996, p. 307-310; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 285; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 169-170; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, 2002, p. 27-29.

cu sânge? // Prin sat un glas se tragănă, / E glas bătrân de bucium. / Nepoţii lor îl înţeleg / Şi voi, rămaşi de sbucium, / Veniţi cu toţi să buciumăm, / Să tune-n zare-albastră, / Ca să-nţeleagă neamu-ntreg / Înstrăinarea noastră" (*Huţanii*).

Câteva texte, precum *Marşul arcaşilor bucovineni*, pe muzică de E. Sluşanschi (1906), *Cântec, La-mpăratul, Înstrăinarea noastră, În Ţara Fagilor* (1915), se bucură de o largă circulaţie în epocă, fiind retipărite şi astăzi în calendarele şi almanahurile românilor bucovineni (Cernăuţi) pentru mesajul lor surprinzător de actual. Ilustrativ este, în această privinţă, cazul poeziei *Înstrăinarea noastră*:

„În ţara codrilor de fag, / Din vremuri legendare, / Mă-ntorc din drumul meu pribeag, / Plângând ca la-ngropare. / Cunosc un drum necunoscut, / Ce-n sat la noi coboară, / Acolo unde cei rămaşi / Au dreptul doar să moară. // Stau stâlpi de piatră la hotar / Pe brazda cea străbună, / Din uşa sfântului altar / Un glas străin răsună. / Doar vreun moşneag la zile mari, / Proptit în vechea strană, / Se roagă-n graiul strămoşesc / La sfântul din icoană. // Aceleaşi râuri plâng şi-acum / Înstrăinarea noastră, / Şi-aceiaşi munţi mai străjuiesc / În zarea cea albastră. / Dar nori vrăjmaşi, aduşi de vânt, / Plutesc la noi în ţară... / Ochi plânşi aşteaptă, în zadar, / O rază să răsară... // În ţara codrilor de fag / Eu nu sunt doar decât un mag / Spre culmea munţilor Carpaţi, / Veniţi voi, fraţi înstrăinaţi: / Să tune-n zări glas de norod / Spre Dunărea albastră, / Să ştie-un neam şi-un voievod / De-nstrăinarea noastră".

Vasile Huţan se stinge din viaţă, în 1972, la Bucureşti[36].

GAVRIL ROTICĂ (1881-1952)

Gavril Rotică, pe numele său adevărat Gavril Rotariu, vede lumina zilei la 1 mai 1881, în localitatea Udeşti, din districtul Suceava. Este fiul lui Lazăr şi al Ilincăi Rotariu, ţărani. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava şi la Şcoala Normală de Învăţători din Cernăuţi, fiind absolvent al promoţiei 1902.

Din 1902, este învăţător la Câmpulung Moldovenesc, unde este şi secretar al filialei locale a Societăţii „Şcoala română". Gavril Rotică este unul dintre liderii mişcării de regenerare a învăţământului şi a culturii românilor din această parte a Bucovinei, militând pentru realizarea unei infrastructuri moderne: şcoală în limba română, bibliotecă publică, tipografie şi librărie. Membru activ al Societăţii Scriitorilor Români (din 1911), organizează în Bucovina şezători literare, la care participă cei mai importanţi scriitori români ai vremii.

În 1914, la izbucnirea Primului Război Mondial, se refugiază la Bucureşti, apoi la Iaşi, activând pentru intrarea României în război (1915-1916). Membru

[36] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 305-307; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 98; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 165-168; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, 2002, p. 59-60; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 509.

al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, este membru în Asociaţia Corpului Didactic Român din Bucovina (1909-1921) şi în Adunarea Eparhială a Arhidiecezei Bucovinei, membru în Consiliul Naţional Român din Bucovina (octombrie-noiembrie 1918). După război, este profesor la Şcoala Normală din Cernăuţi (1919-1920), apoi deputat şi senator din partea P.N.L. în Parlamentul de la Bucureşti, inspector general al artelor pentru Bucovina, având contribuţii la integrarea Bucovinei în sistemul administrativ şi cultural românesc.

Gavril Rotică debutează publicistic, cu versuri, la Cernăuţi, în „Deşteptarea", gazetă pentru popor, semnând cu pseudonim (1901). Ulterior, colaborează la mai multe periodice ale vremii: „Junimea literară", „Sămănătorul", „Viaţa românească", „Convorbiri literare", „Neamul românesc", „Luceafărul", „Ramuri", „Flacăra", „Cosânzeana", „Sburătorul", „Revista Bucovinei", „România nouă", „Ţara noastră". Este participant la marea culegere de folclor întreprinsă în Bucovina de Matthias Friedwagner în perioada 1905-1914. Ca publicist, îşi începe activitatea în 1915, publicând o suită de articole în „Naţionalul", după care publică articole în „Voinţa", lucrează la Iaşi în redacţia periodicului „România", iar din 1918 este colaborator al gazetei „Glasul Bucovinei", aici fiind şi redactor (din 1929). Este şi preşedinte al Sindicatului Ziariştilor din Bucovina.

S-a refugiat la Bucureşti, în 1940, la invazia sovietică de la sfârşitul lunii iunie.

Gavril Rotică îşi publică articolele sale reprezentative în câteva broşuri greu de găsit astăzi: *Cele două Românii. Articole şi impresii din zilele de suferinţă* (Bucureşti, 1919), *Bucovina care s-a dus. Articole despre oameni, locuri şi fapte* (Bucureşti, 1919), *Dintr-un colţ al României Mari* (Bucureşti, 1921), care ilustrează valorile Bucovinei, realităţi sociale ale timpului şi îndeamnă cu însufleţire la conservarea românismului şi la unitatea politică a românilor. Dintre articolele sale, de interes astăzi pentru cercetarea ştiinţifică, amintim: *În slujba gândului şi sufletului românesc. Slova. Muzica. Teatrul*, în volumul Ion I. Nistor (editor), *Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1928, p. 229-241; *Petre Liciu în Bucovina*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920, p. 114-116.

Volumele sale de vresuri sunt: *Poezii* (Vălenii de Munte, 1909, cu o nouă ediţie la Câmpulung Moldovenesc în 1911); *Poezii*, cu o prefaţă de Sextil Puşcariu (Bucureşti, 1922); *Paharul blestemat* (Bucureşti, 1924).

În poeziile de până la Marele Război, Gavril Rotică este „îndatorat sămănătorismului", fiind „un epigon" al lui Octavian Goga:

„Din slava lumilor albastre, / Într-o senină dimineaţă, / Trezit-ai plângerile noastre / Tu, veşnic dragă cântăreaţă. // Vestit-ai ceasul de pornire / În larg de câmp, la sfânta muncă, / Şi-n limpezi stihuri de slăvire / Ai coborât sfânta poruncă. // Dar nu ştii că pe noi ne doare / Seninul stihurilor tale, / Tu cânţi când semănăm sudoare /Şi ce

răsare-i numai jale. // Tu cânţi când ţărna o frământă / La noi copiii şi părinţii, / Dar din sudoarea noastră sfântă / Nu noi, ci alţii-şi scot arginţii. // Robită-i primăvara noastră / Şi glasu-i în văzduhuri geme, / Când te înalţi cântând măiastră / Şi-n urmă-ţi se-mpletesc blesteme. // Prefă-ţi cântarea în plânsoare / Şi du-o altor zări mai bune / Şi, soro-n jalnică cântare, / Robia muncii noastre-o spune" (*Ciocârliei*, în „Junimea literară", III, nr. 6, iunie 1906, p. 109); „Plâng munţii noştri şi pe şesuri / Tot jalea satu-l înveşmântă. / În sfinte funduri de biserici, / Sub lespezi, ţărna se frământă: // E duhul mamelor străbune, / Înlănţuit în ţărna sură, / E sânge ce-ar voi să strige / Că viaţa unui neam se fură // Şi noaptea-mbrobodit-a ţara; / Nu-i nimeni cine să audă / Un glas înăduşit de mamă, / A lutului prea sfântă trudă: // Pleacă-ţi urechea, strănepoate! / Străbunele pe voi vă cheamă / Şi geme în adânc pământul / Că noaptea nu se mai destramă. // Pleacă-ţi urechea, strănepoate! / Şi ascultaţi-le cuvântul / De mame ce născură glorii / Şi ne-au făcut vestit pământul. // [...] La voi nădejdile de mâine / Un neam din noapte şi le-ndreaptă / Şi de la pruncii voştri, mame, / Seninul dimineţii-aşteaptă ! // Cuvântul vostru-i o putere / Nebiruită nici de-o lege / Şi ziua visurilor noastre / Din noapte poate s-o deslege, // Uniţi-vă în gând voi, mame, / Şi-un gând sfinţească-a voastră cale: / Copiii voştri să ne treacă / Dincol' de lacrimi şi de jale!" (*Femeilor române de la noi*, în „Junimea literară", anul III, nr. 10, octombrie 1906, p. 169).

În *landschaftul* bucovinean al epocii, poezia lui Gavril Rotică se distinge prin câteva trăsături definitorii: „frumuseţea aspră" a copilăriei, farmecul satului şi al naturii bucovinene în opoziţie cu traiul oprimat şi înstrăinarea neamului său, aşteptând „destrămarea nopţii" şi „seninul dimineţii" izbăvitoare, simplitatea discursului liric şi grija pentru „elaborarea imagistică şi prozodică". „Militantismul naţional" este principala temă şi în poezia lui Gavril Rotică de după război, cuprinzând „stihuri mobilizatoare", optimiste, elaborate în perioada 1916-1917, care au darul de a solidariza şi regenera conştiinţele naţiei. Versurile din volumul *Paharul blestemat* (1924) părăsesc, însă, acest filon, evoluând spre „poezia subiectivă" şi consacrându-se trăirilor erotice, ca „otravă" de care omul este fatalmente dependent, prezentate într-un spectru larg al stărilor contradictorii: incertitudine, nelinişte, zbucium, bucurie, chin, adoraţie, blestem. Evoluând „de la elogiul cătunului" până la „invocarea parfumurilor şi foşnetelor de mătase" şi exploatând „filonul sentimental trubaduresc", lirica lui Gavril Rotică se „emancipează de obsesia lui Goga", câştigând mai ales în fluiditatea expresiei, „fără a se ridica deasupra orizontului", însă menţinându-se într-o „erotică îmbibată de tandreţe".

La Cernăuţi, „Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina pe anul 1914", alcătuit de Ion I. Nistor, îi publică două texte: *În colţ la crâşma cu trei fete*, p. 95; *La zilele de vară...*, p. 121:

„S-a dus de-acum şi timpul celor din urmă mure, / E toamnă pretutindeni, pe coaste, pe pădure... / E toamnă-n munţi şi nime nu urcă, nu coboară / Pe drumul care duce la vilele de vară. / E toamnă şi la vile, şi nimene nu ţese / Pentru iubire mreje afară pe la mese, / Doar nişte slove scrise mai mult de nerăbdare / Când se părea prea lungă frumoasa aşteptare, / De-au mai rămas ici-colo pe mese ca să spu[i]e / Cui rostul

le-nţelege de-o scumpă cărăru[i]e. / La marginea pădurii nu mai păşeşte-alene / Ispita, nu-şi mai poartă mişcările viclene / Ca să înşele ochii, frumoasa prefăcută, / Să-nşele bănuiala în urma ei născută, / La marginea pădurei cu mese părăsite / Din ochi nu mai scânteie răspunsuri prigonite... / Şi-n zare, când s-aprinde luceafărul de sară, / Din raze cea mai tristă la vile şi-o coboară, / La vilele cu mese şi cu pustii balcoane... / La vilele de vară ferestile cu obloane / Par nişte ochi ce-n triste amurguri s-au închis / Să mai viseze-odată frumosul verii vis".

Pseudonime: Gavril Rotică, Rotică-Dumbrăveanu.

Gavril Rotică, „cel mai reprezentativ poet al «Junimii literare»" de dinainte de război (Constantin Loghin), „cel mai de seamă poet bucovinean de până la 1918" (Constantin Teodorovici), „bardul Bucovinei" şi al „universului domestic" (Mihail Sadoveanu), „un rural câmpulungean" căruia i-a fost dat „să exprime amorul discret, cu sfiiciuni de fecioară şi ezitări de moralist" (Eugen Lovinescu), se stinge din viaţă la 1 iulie 1952, la Bucureşti[37].

VALERIAN DUGAN-OPAIŢ (1881-1965)

Valerian Dugan-Opaiţ s-a născut la 11 iulie 1881, în satul Cireş-Opaiţeni, districtul Storojineţ, fiind copilul lui Ioan Dugan-Opaiţ, vornic al satului, şi al Elenei, născută Vască, originară din Pătrăuţii de Sus pe Siret. Creşte într-o familie numeroasă, alături de fratele său mai mare, Arcadie Dugan-Opaiţ, care va ajunge profesor de liceu la Suceava şi Cernăuţi, şi alţi copii mai mici: Ilie Dugan-Opaiţ, care va scrie istoricul familiei, Aspasia, Domnica şi Anastasia. Valerian Dugan învaţă două clase la şcoala poporală din sat, apoi este înscris la Gimnaziul din Suceava, unde îi are colegi pe Constantin Dugan, Constantin Popescu şi Florea Pojoga. La Gimnaziul din Suceava rămâne doi ani şi jumătate, după care părăseşte şcoala. Revenit acasă, munceşte alături de tatăl său în gospodărie şi la câmp. Nemulţumit de condiţia de ţăran, la vârsta de 18 ani se încadrează ca funcţionar la Garda Financiară de la Punctul de Frontieră Sinăuţi-Siret.

În 1902, este recrutat şi, graţie scrisului său frumos, este reţinut ca pisar în cancelaria Regimentului 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" din Cernăuţi. Din această perioadă datează preocupările sale de culegător de folclor. De la cătanele împărăteşti, încazarmate la Cernăuţi, Valerian Dugan-Opaiţ culege doine, cântece, strigături, cimilituri şi oraţii de nuntă, pe care le include în volumul *Vătăjălul sau urări ţinute la nunţile ţărăneşti din Bucovina*, Cernăuţi,

[37] Const. Ciopraga, *Literatura română între 1900 şi 1918*, p. 211-212; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 196; Constantin Loghin, *Gavril Rotică*, în ILRB, 1996, p. 296-302; Eugen Lovinescu, *Poezia sămănătoristă în Bucovina*, în *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937*, Chişinău, Casa de Editură Litera, 1998, p. 77-78; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 744; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 171-174; Emil Satco, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, 2002, p. 29-31; C[onstantin] T[eodorovici], *Gavril Rotică*, în DGLR, vol. V (P-R), 2006, p. 704.

Societatea Tipografică Bucovineană, 1904. Ulterior, în 1906, acest volum este completat şi reintitulat *Vătăjălul sau oraţiuni ţinute la nunţele ţărăneşti şi doine culese din gura soldaţilor români*, tipărindu-se la Braşov, la Editura Librăriei Ciurcu. În scurta prefaţă la cea de a doua ediţie, cuprinzând 64 de pagini, autorul îşi motivează astfel întreprinderea: „Cea mai frumoasă petrecere la ţară este nunta şi vătăjălul este conducătorul ei. Spre a înlesni vătăjălului conducerea nunţii după obiceiul străbun, am dat cu ajutorul soldaţilor români la iveală această cărticică".

În 1906, Valerian Dugan-Opaiţ este demobilizat din armata austriacă cu gradul de sergent. Ca să se întremeze, de pe urma îmbolnăvirii de tuberculoză, ajunge cioban pe muntele Deia, în districtul Câmpulung Moldovenesc, îşi fierbe cămaşa în zer, ca oricare păstor, şi îi impresionează pe vilegiaturiştii veniţi aici din alte ţări şi provincii de Coroană, prin inteligenţă şi limba germană, pe care o vorbeşte cu uşurinţă. La stăruinţa fratele său Arcadie Dugan, profesor de limbile germană şi latină la Gimnaziul din Suceava, se înscrie aici ca privatist, dar, în 1909, nu reuşeşte să treacă de examenul preliminar. De acum, în viaţa sa aventuroasă trăieşte mai multe experienţe, destinul purtându-l pe un drum lung şi sinuos (Cernăuţi, Vălenii de Munte, Suceava, Botoşani, Cernăuţi, Lemberg, Cracovia, Triest, Viena, Cernăuţi, Vatra Dornei, Rădăuţi). În 1911, este sergent reangajat în cadrul Regimentului 19 Vânători de Câmp Klagenfurt, iar, în 1912, de la 1 ianuarie până la 31 martie, este sergent reangajat la Batalionul 20 Vânători de Câmp Triest. Neîmpăcându-se cu disciplina militară austriacă – cum scrie Radu Popescu – Valerian Dugan-Opaiţ demisionează şi îi cere profesorului Nicolae Iorga, pe care l-a cunoscut în perioada de colaborare la „Semănătorul", să-i găsească un serviciu. Nici la Vălenii de Munte nu rămâne mult, revenind la Suceava şi înrolându-se în Regimentul 27 Infanterie Botoşani, cu care participă, în 1913, la operaţiunile din Bulgaria. Demobilizat, se reîntoarce la Suceava, apoi acasă, la Cireş-Opaiţeni.

În perioada 1 mai 1914-31 decembrie 1918, Valerian Dugan-Opaiţ este plutonier grefier la Tribunalul Militar al Regimentului 41 Infanterie, la Cernăuţi, Cracovia şi Lemberg, plătit cu 70 de coroane lunar. În perioada 1-20 noiembrie 1918 este plutonier voluntar în cadrul Regimentului 64 Infanterie Român din Viena, după care, în intervalul 21 noiembrie 1918-31 mai 1919, îndeplineşte funcţia de plutonier interpret la Pretoratul Diviziei VIII Cernăuţi. La sfârşitul anului 1919, îl găsim funcţionar de cancelarie la Expozitura Vatra Dornei, apoi la Subprefectura Vatra Dornei (1919-1925).

O perioadă mai lungă de timp Valerian Dugan-Opaiţ lucrează la Prefectura Rădăuţi (1 ianuarie 1926-31 august 1940), fiind şef de birou, apoi şef de secţie. Valerian Dugan este pensionat la 1 septembrie 1940 pentru limită de vârstă.

Încă din perioada studiilor gimnaziale, Valerian Dugan-Opaiţ scrie versuri, risipite pe la diverse redacţii din România, ulterior trimise în câteva

caiete la Academia Română şi la Casa de Creaţie a judeţului Suceava. Unele poezii rătăcite pe la rude şi recuperate de noi reprezintă admirabile caligrafii lirice:

„Şi tot mai vin să-ţi văd mormântul / Acoperit cu iarbă mare, / Dar când eram aproape, vântul / Bătu în semn de apărare. // E gestul tău de stană rece, / Aşa ai fost întotdeauna. / Dar, iartă-mi! Florile s-or trece, / Să-ţi răsădesc aproape una. // Tu ai purtat-o în cosiţe, / La sân şi-ades la cingătoare, / De când erai şi tu o floare / Cum n-a fost alta pe sub soare. // Primeşte-o! Când s-o scutura, / Tu lasă să adie vântul / Şi-atâtea flori s-or semăna / În jur de tine, greu pământul! // Şi florile-ţi vor spune-n şoaptă / Iubirea cât mi-a fost de mare, / Iar vântul n-o să mai adie / Spre mine-n semn de apărare..." (text scris la mormântul Soniei, Cernăuţi, 30 III 1919); „Foaie, spin de mărăcine, / Cine spune că mi-e bine, / Schimbe soarta lui cu mine / Şi-a vedea câtu-i de bine... // De-au lovit, de m-a durut, / Nime-n lume n-a ştiut; / Din dureri crescui bujori / Şi-am râs lumei printre flori. // [...] Toată lumea-şi are-un drum, / Eu, pe visuri, numai scrum; / Toată lumea-i dintr-un neam, / Numai eu pe nimeni n-am. // Spinul are umbra lui, / Eu, la umbra nimărui, / În bătaia vântului, / Sub găoacea timpului, / Cu noianul gândului, / Până-i voia Domnului!" (*Crâmpei de autobiografie*); „La munte vreau, la munte, la munte vreau să mor, / Să mă jelească viersul drăguţului izvor, / S-aud pe plai ciobani cântând din flu[i]eraş / Şi buciumul la stână, cu glasu-i pătimaş; / Să dorm, ca tot ciobanul, şi eu în sat la noi / Pân' vremile de mâine veni-vor de apoi!..." (*Dorinţa din urmă*, 1906).

Piesa de teatru *De ale Anului Nou* valorifică obiceiurile de Crăciun şi de Anul Nou din satul său natal, fiind dactilografiată şi trimisă cunoscuţilor şi prietenilor. Nuvela *A fost odată o primăvară*, rămasă în manuscris, este închinată Soniei, una dintre iubirile sale incendiare, după care aleargă zadarnic prin întreaga monarhie. *Steluţa*, nuvelă rămasă, de asemenea, în manuscris, le are ca protagoniste pe Leonora şi Viorica Reus, alt „veritabil roman" de dragoste din viaţa sa tumultuoasă. *Toma Dugan în America* este o traducere din limba germană a nuvelei lui Otto Hoecker *Eigenland*. Toate acestea se găsesc astăzi la Arhivele Statului din Iaşi, în cadrul *Fondului „Fraţii Dugan"*.

La Vatra Dornei şi la Rădăuţi, Valerian Dugan-Opaiţ editează câteva periodice: „Arcaşul", „gazetă culturală ilustrată", Vatra Dornei, 13 aprilie 1924-29 martie 1925; „Sentinela română", „gazetă ilustrată bilunară pentru luminarea poporului", Vatra Dornei, 19 aprilie 1925-28 martie 1926; „Luceafărul Carpaţilor", „gazetă ilustrată pentru împrietenirea sufletească, curată, trainică şi puternică a românilor de pretutindeni", Rădăuţi, 14 august 1927, ianuarie 1928; „Triicolorul", „gazetă ilustrată" a Societăţii populare „Triicolorul", Rădăuţi, 15 august 1933-septembrie 1935.

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anu ordinar 1906", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, publică în partea sa literară *Urări la nunţile ţărăneşti în Bucovina. Sara înainte de cununie*, culese de Valerian Dugan-Opaiţ, p. 54-63, cuprinzând următoarele secvenţe ale ritualului de nuntă: 1) *Schimburile la mireasă*; 2) *Schimburile la mire*; 3) *Ertarea întâia*; 4)

Ertarea a doua. După cununie; 5) *Când vine mireasa acasă şi se pune la masă*; 6) *Când vine mirele*; 7) *Când intră mirele în casă şi se pune după masă*; 8) *La înhobotatul miresei*; 9) *Ertarea a treia*. Acelaşi calendar publică, în tomul din 1908, poezia *În toiul iernii*, semnată cu pseudonimul Valuţă, p. 80, o frumoasă creaţie pentru copii. Tot aici, acest calendar publică *Chiuituri şi doine cătăneşti*, culese de V[alerian] Dugan-Opaiţ, p. 93.

La 31 ianuarie 1943, Valerian Dugan-Opaiţ, „un nedreptăţit", cum îl prezintă Radu Popescu, este internat în Lagărul de Deţinuţi Politici de la Târgu Jiu, unde îl cunoaşte pe Tudor Arghezi, adevărat model pentru el în felul de a scrie poezie.

Pseudonim: Valuţă.

Valerian Dugan-Opaiţ, „bunul român şi neînţelesul de ai săi şi de societate", se stinge din viaţă la 11 august 1965, la Vatra Dornei. „A murit sărac – scrie Radu Popescu, nepotul său –, dar bogat în fapte [săvârşite] pentru neamul său, pe care l-a iubit cu fanatism". Un text în versuri, *Am strâns povestea vieţii mele*, datat „Rădăuţi, 11 VII 1960", ilustrează trecerea prin lumea noastră a acestui modest şi nefericit autor bucovinean:

„Am strâns povestea vieţii mele, oricât de zbuciumat-a fost. / Rar printre nori lucesc şi stele; şi-atât de-a fost..., tot are rost. // Uitat de moarte şi de prieteni, lipsit de orişice plăceri, / Deschid caietul cu-o steluţă, cu amintiri din primăveri. / Pe prima pagină o rază de soare cald; căldura-i simt / Ca ghiocelul ce străbate îngheţul locului său strâmt. / Am fost copil! Copilăria mi-a fost şi rai, mi-a fost şi iad. / Trec peste ea la tinereţă-mi şi-aud cum trăsnetele cad / Şi-mi nimicesc dupăolaltă tot ce-am avut mai drag, mai sfânt. / Războiul, n-ar mai fi să fie! Distruge tot de pe pământ. // Cu ale sale trei steluţe, caietul plin de gingăşii / Îmi rupe inima în două. «Ea» nu-i mai mult între cei vii. / Dar de-nchid ochii-o văd în viaţă, zglobie-aşa, cum mi-a fost dragă / Şi râd, şi plâng cu dânsa clipa. Atât din viaţa noastră-ntreagă! // Mai am caiete multe, însă, de le deschid, eu nu mai plâng. / Mi-i inima însângerată şi vremurile pumnii-mi strâng. / Trufaşii lacomi, cruzi, despotici, au zmult şi zdreanţa de pe trup / Mulţimii [s]clave de robotnici, căror şi sângele le-au supt. / Mă văd şi eu printre aceştia. Şi ce-a rămas din mine-acum? / Un ciung abia mişcându-şi umbra, pornit pe ultimul său drum! // O, soarte vitregă! Pe vremuri, eu n-am fost laş, ci am luptat. / Şi de străini şi de ai noştri am fost adese decorat. / Între acele decoraţii a fost şi una – şi nu mint – / De la-mpăratul Francisc Iosif – ca a lui Iancu – de argint. / Şi alta, că sub steagul ţării (treicolor) am tot luptat de-a valma toţi, / Să ne unim şi libertatea să o lăsăm la strănepoţi. // Dar, drept răsplată, guvernanţii, abia ieşiţi de prin găoci, / M-au pus la cazne ani de-a rândul prin haita lor de zbiri precoci. // Vor trece toate! Toate-or trece! Istoria va rămânea. / Cu-al nostru sânge ea va scrie că-a fost şi-acum aşa ceva".

Multă vreme, Valerian Dugan-Opaiţ este necunoscut în Bucovina. Abia după anul 2000 activitatea sa începe să fie cunoscută[38].

[38] Dumitru Covalciuc, *Valerian Dugan-Opaiţ, folclorist şi animator cultural*, în „Zorile Bucovinei", Cernăuţi, 14 decembrie 2000, p. 2; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 347;

ION COCÂRLĂ-LEANDRU (1882-1943?)

Născut la 26 august 1882 (după alte surse, la 6 aprilie 1885) în localitatea Costâna, din districtul Suceava, învaţă la şcoala primară din satul natal şi la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, absolvit în 1900, studii neterminate, din cauza lipsurilor materiale, la Facultatea de Drept a Universităţii Francisco-Josefine din Cenăuţi. Este învăţător, în 1913, la Şcoala română cu patru clase din Măreţei, districtul Suceava, colaborator la „Junimea literară" (Cernăuţi), „Buciumul" (Câmpulung Moldovenesc), „Deşteptarea" (Cernăuţi), „Sămănătorul" (Bucureşti) şi „Almanachul jubilar «Academia ortodoxă»..." (Cernăuţi, 1909).

Influenţat de poezia lui Octavian Goga şi a lui George Coşbuc, „ne apare mai mult ca poet umanitar", exprimând „jalea satelor" şi „amarul gloatei": „Din dureri trăite / Şi din chinuri mute, / Din visări ne-atinse / Şi iubiri pierdute, / Din foşnet de frunze / Veştede, când cad, // Din şopot de ape / Când se plâng pe vad, / Din amarul gloatei, / Din suspin de mamă / Cântecul meu jalnic / Astăzi se întramă". „Poezia înstrăinării", cu accente de insurgenţă îndârjită faţă de cei care au invadat ţara („flămânde hiene", „hoţi hrăpareţi"), făcând din ţăranii bucovineni „robi fără simbrie" (*Celor veniţi, Pălmaşi, Străjerul*), surprinde „pacostea emigrării în America", în versuri ce se constituie ca document al sensibilităţii unei epoci pline de convulsii sociale.

Poeziile *Dragostea dumbrăvii, Sară-n codru, În zori de zi, Gelozia, Mărioara, Prin satul meu, Aşa doresc să mai iubesc o dată* sunt creaţii ilustrative pentru orientarea liricii sale sămănătoriste, celebrând iubirea pierdută şi natura ce-şi „cântă liturghia" sub străluciri de lună şi în murmur de ape („numai singurel izvorul / murmură cetind psaltirea"), cu imagini reuşite de „pastel concentrat": „Iar zefirul mai deoparte / El, ştrengariul din poveste, / Frunzărind o sfântă carte / Şi mai stă şi mai citeşte". Nicolae Iorga îl consideră „cel mai bine înzestrat dintre tinerii poeţi bucovineni", prin „frumoasele [sale] însuşiri": „cultură, entuziasm pentru ideile nobile, simţire, delicată şi caldă iubire de neamul său, milă pentru suferinţele celor mici şi săraci". *Casa părintească* rămâne una dintre cele mai izbutite poezii ale sale şi ar putea fi inclusă în orice antologie a poeziei româneşti din Bucovina istorică:

„În cătun pe valea popii, / Unde nu mai vezi pârlazuri, / Stă căsuţa părintească / Fără prispă şi zăplazuri. // Iar în preajmă trei mesteceni, / Albi de-a anilor ninsoare, / O mai străjuiesc din vremuri / De furtuni şi-arsuri de soare. // Numai pătlăgica creşte / Pe cărarea dinspre tindă... / Doar furnica, cărând pragul / Ros de cari, de-o mai colindă. // Loboda şi cu susaiul / Bat în marginea ferestrei / Despoiate de privazuri. / Căpriorii-s fără trestii. // Pe-o chiotoare stă şi-acuma / Un rabuş crestat în rânduri, / Pe el cetluiau bătrânii / Sumedenie de gânduri. // În căsuţă, pe-un perete, / Dorm icoanele-afumate. /

Radu Popescu, *Valerian Dugan, al doilea copil al soţilor Ioan şi Elena Dugan-Opaiţ*, în volumul Ilie Dugan-Opaiţ, *Familia Dugan din Cireş-Opaiţeni*, 2009, p. 232-249.

Cruci uscate de văzdoage / Prin cuiere-s aninate. // Ars de dorul fetelor, / Sub icoane busuiocul / S-a uscat de mult în floare, / Tânguindu-şi nenorocul. // În cămară sub o grindă, / Fluieru-şi doineşte cântul, / Când prin geamurile sparte / Şuierând se uită vântul. // Iar mestecenii-auzindu-l / Scutur pletele alene, / Frunza tremură de dorul / Doinelor din altă vreme".

În timpul vieţii, îşi adună creaţiile literare în volum: *Jalea satelor. Poezii*, Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1911. Unele dintre poeziile sale (*Celor veniţi*, de exemplu) circulă şi astăzi în calendarele şi almanahurile românilor din Bucovina (Cernăuţi).

Pseudonime: Ion C. Leandru, I. Cocârlă-Leandru, Leandru.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912", „Redigeat" şi editat de Eugen Neşciuc publică din creaţia sa poezia *La noi în sat*, p. 76:

„La noi în sat au înflorit cireşii / Şi zarzării de prin grădini, / Tot satul e-nvăluit în vraja / Miresmei mândrilor malini. // Dumbravnicul începe-a creşte / Şi maghiranii-mbobocesc. / Ca fulgi de nea întârziate / Şi lăcrimioarele-nfloresc. // E-un colţ de rai, iubito, satul / Cu crânguri, plaiuri şi cu văi / Şi-n acest rai măreţ lipseşte / Fiorul sfânt din ochii tăi. // De ce nu vii să dai c-un zâmbet / Iar farmec florilor uitate? / Că mă ureşti, port singur vina, / Dar florile-s nevinovate...".

Ion Cocârlă-Leandru se stinge din viaţă, probabil, în 1943,la Suceava, fiind înmormântat în satul său natal. După alte surse, locul şi data morţii sunt necunoscute[39].

NICOLAE COTOS (1883-1959)

Nicolae Cotos se naşte la 10 octombrie 1883, în localitatea Straja, districtul Rădăuţi. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1897-1905) şi la Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1905-1909), unde obţine doctoratul, în 1911. Studii de specializare la Universităţile din Viena, Breslau, Tübingen, Bonn, Berlin, Atena şi Bucureşti (1910-1914). Este voluntar în armata român în Primul Război Mondial, profesor suplinitor la Seminarul Teologic din Chişinău (1918-1919, Docent (1919), profesor agregat (1920) şi titular (1924) la Catedra de Teologie Fundamentală de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. La Facultatea de Teologie din Cernăuţi face şi cursuri speciale de Psihologia religiei, Filosofie creştină, Sectologie, suplineşte un timp Catedra de Teologie Dogmatică şi Simbolică, este decan al Facultăţii de Teologie (1924-1931, 1935-1937, 1938-1940), rector al Universităţii din Cernăuţi (1926-1927), fiind pensionat în 1941.

---

[39] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 302-305; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 50; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 175-177; Constantin Ungureanu, *Şcolile primare din districtele Rădăuţi şi Suceava în anul 1913*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 12 (22), 2006, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2006, p. 143.

Este redactor al revistei „Candela" (1935-1938), fondator şi redactor al revistei „Credinţa", în care publică numeroase articole de îndrumare creştinească.

„Om cu destin tragic", stabilit din 1944, în cel de al doilea refugiu, la Sibiu, în 1951-1952, este lector suplinitor pentru limba greacă la Institutul Teologic Universitar de aici. Profesor de prestigiu, nehirotonit, cu o bogată activitate misionară este autor de studii, articole, publicate în presa teologică a vremii. Câteva cursuri au circulat litografiate. Publică şitraduceri din lucrările sfinţilor părinţi capadocieni, în periodice, însăunele rămân în manuscris ori sunt pierdute în refugiul din 1940.

Profesorul Nicolae Cotos îngrijeşte „Calendariul...Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură retorică şi muzică bisericească»", tipărit la Cernăuţi (1886-1895). În „Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909", publică „poveţe poporale". De interes documentar, *Almanachul jubilar al „Academiei Ortodoxe" la 25 de ani de existenţă*, Cernăuţi, 1909; *Activitatea pentru răspândirea culturii religioase morale din Archideceza Bucovina*, în volumul publicat de Ion I. Nistor, *Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuţi, Editura „Glasul Bucovinei", 1928, p. 375-388.

Profesorul Nicolae Cotos se stinge din viaţă la 15 mai 1959, la Sibiu[40].

GHEORGHE VEDEANU (1886-1953)

Gheorghe (George) Vedeanu se naşte la 28 iunie 1886, la Mănăstirea Humorului. Este fiul lui Teodor Vedeanu şi al Ioanei, născuţă Corlăţean. Studiază la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco-Josefine din Cernăuţi, fiind hirotonit preot la 8 septembrie 1910. Paroh în Horodnicu de Jos (din 1925), iconom stavrofor (din 1926), este consilier eparhial (1935-1940), protopresviter (1937).

Colaborator la „Candela", revistă teologică şi bisericească, seria a II-a, tipăreşte câteva studii teologice: *Mărturisirea preoţilor, necesitatea şi folosul* ei, IV, 1928, p. 216-218; *Biserica Ortodoxă şi cultele minoritare*, VI, 1929, p. 446-450; *Misiunea internă a Bisericii lui Hristos reflectată în scrierile dr. Gr. Gh. Comşa şi dr. N. Cotlarciuc, „Ocrotirea socială şi biserica"*, VIII, 1931, p. 281-286. Profesorul Nicolae Cotos îi publică în „Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909" folclor, cules probabil din Horodnicu de Jos, satul său natal (1909). Împreună cu protoiereul Gheorghe Cojocaru şi preoţii Gheorghe Negură şi Mihai Lucan, înfiinţează „Cuvântul preoţesc", gazetă profesională a clerului din Bucovina", care apare la Rădăuţi în perioada 1934-1942. „Unul din cei mai respectaţi preoţi ai Bucovinei interbelice. Tipicar după rânduială, muzicant desăvârşit, dar, mai ales, un preot ireproşabil, care a ştiut să organizeze parohia

---

[40] Mircea Păcurariu, DTR, 1996; D. Valenciuc, *„Candela", revistă teologică şi bisericească, seria a II-a (1923-1946). Ghid bibliografic*, Suceava, Editura Muşatinii – Editura „Bucovina viitoare", 1999, p. 21-22; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 278-279.

Horodnic de Jos după vechea rânduială creştină. El oferă plata în întregime (1 100 lei) a primului număr [din „Cuvântul preoţesc"] care trebuia trimis de «probă» tuturor preoţilor" din eparhie. Nu cunoaştem soarta colecţiei sale de folclor.Trece la Domnul la 8 mai 1953[41].

ION GRĂMADĂ (1886-1917)

Ion Grămadă vede lumina zilei la 3 ianuarie 1886, în satul Zahareşti, din districtul Suceava, în familia ţăranilor Constantin şi Paraschiva Grămadă, fiind primul din cei cinci copii ai lor. Între anii 1893-1897, învaţă la şcoala din sat. Îşi continuă studiile la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1897-1906). Învaţă aici germana, franceza şi italiana, citeşte autori străini, la modă în epocă (Björnson, Gogol, Sienkiewicz, Zola), face traduceri. Din anii superiori de gimnaziu datează primele sale „încercări literare". „Junimea literară" din Cernăuţi, în numerele 4 şi 5 din 1904, îi publică, sub pseudonim, schiţele *De Înviere* şi *Întoarcerea*, iar „Luceafărul", *În ajunul despărţirii*, în numărul din octombrie 1905. Pentru schiţa *In Abbiategrasso* primeşte, în 1905, premiul revistei „Junimea literară". În 1906, Ion Grămadă îşi ia bacalaureatul şi se înscrie la Facultatea de Litere a Universităţii din Cernăuţi, urmând specializarea în istorie şi geografie. La Cernăuţi rămâne până în 1910, continuând să publice schiţe, povestiri şi nuvele, precum şi traduceri. Din această perioadă datează schiţa *Serafim Cărăşel* (1907). Devine membru în comitetul Societăţii Academice „Junimea" şi preşedinte al secţiei literare a acesteia. La 15 noiembrie 1907, înfiinţează gazeta populară „Deşteptarea", care devine „cea mai bine redactată şi mai răspândită gazetă populară a Bucovinei" (15 noiembrie 1907-1 noiembrie 1908).

În 1908, la sărbătorirea jubileului de 30 de ani de existenţă a „Junimii" de la Cernăuţi, organizează o mare şezătoare literară, la care sunt invitaţi scriitori şi istorici din România: Nicolae Iorga, Ştefan O. Iosif, Dimitrie Anghel, Simion Mehedinţi, Dimitrie Onciul, Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Cincinat Pavelescu, Emil Gârleanu, Elena Farago, Ana Conta-Kernbach. Ion Grămadă pleacă în 1908 în Italia, la Abbazia, unde este angajat ca „meditator" în familia lui Alexandru Constantinescu, ministrul Agriculturii şi Domeniilor din guvernul României.

În timpul liber, în 1909, vizitează Roma, Florenţa, Veneţia, Bologna, Ancona, despre care scrie în corespondenţă. Schiţa *Grota din Adelsberg* datează

---

[41] Despre viaţa şi faptele sale există puţine referiri: „Anuarul Mitropoliei Bucovinei pe anul 1937", Cernăuţi, Editura Consiliului Eparhial al Bucovinei, 1937, p. 121; Dumitru Valenciuc, *„Cuvântul preoţesc". Gazetă profesională a clerului din Bucovine, 1934-1942*, (I), Suceava, Editura „Bucovina istorică", 2002, p. 23, 33. Noi completăm informaţiile biografice cu date noi, extrase din arhiva Parohiei Ortodoxe Horodnicu de Jos

din perioada şederii sale în Italia. Tot acum lucrează la o istorie a Bucovinei, care va rămâne însă neterminată. În octombrie 1909, este înrolat într-o unitate de vânători de munte din Tirol. Se îmbolnăveşte şi, în 1910, este lăsat la vatră din motive medicale. În vara anului 1910, pleacă în Vechiul Regat, unde audiază cursurile de vară ale lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte. La îndemnul acestuia, începe să traducă lucrarea lui J. A. Vaillant *La Roumanie, ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves, résumés sur le nom de Romans*, apărută la Paris, în 1844. În toamna anului 1910, Ion Grămadă se înscrie la Universitatea din Viena. Este membru în Societatea Academică Social-Literară „România Jună", devenind preşedintele secţiei sale literare. Hotărât să scrie istoricul societăţii, cu ocazia împlinirii a patru decenii de la înfiinţare, cercetează arhiva societăţii şi documente aflate în Biblioteca Academiei Române din Bucureşti. Tot în acest an, îi apar articole în „Deutsches Volksblatt", „Tribuna", „Românul" şi „Viaţa românească".

În Biblioteca Universităţii din Viena, Ion Grămadă descoperă originalul german al poeziei *Venedig* a lui Gaetano Cerri, pe care o compară cu sonetul prelucrat de Mihai Eminescu, demonstrând superioritatea acestuia din urmă. Publică la Cernăuţi volumul *Din Bucovina de altădată*, culegere de schiţe istorice, editată sub patronajul Bibliotecii Societăţii „Steaua". În 1912, este angajat redactor la ziarul „Românul" din Arad. Se implică activ în munca de redacţie şi scrie articole politice pe tema idealului naţional. Colaborează, de asemenea, la „Tribuna" din Cluj şi la „Viaţa nouă" din Cernăuţi. La 1 ianuarie 1913, se întoarce la Viena, unde, la 16 iulie, îşi susţine examenul de doctorat cu teza *Anteil der Rumänen an der Belagerung Wiens (1683) / Participarea românilor la asediul Vienei din 1683*. În toamna aceluiaşi an, devine profesor de liceu la Cernăuţi, unde predă istoria şi logica. În 1914, este angajat redactor la „Viaţa nouă", revista Clubului Naţional Român. În septembrie, după izbucnirea războiului, dezertează din armata austro-ungară, trece graniţa în România, unde este ales, la 11 septembrie, în comitetul de refugiaţi ardeleni şi bucovineni, care va redacta un manifest de susţinere a idealului naţional al românilor. În 1915, Ion Grămadă predă limba germană la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu şi lucrează la întocmirea unei broşuri cuprinzând articole polemice axate pe probleme naţionale.

În vara anului 1916, Ion Grămadă refuză catedra de la Liceul Militar din Iaşi şi cere să fie trimis pe front. În toamna anului 1916, este mobilizat şi trimis pe front, în linia întâi, cu gradul de sublocotenent. Pe front, i se încredinţează comanda unui pluton de vânători de munte din cadrul Armatei a II-a. La 27 august 1917, Ion Grămadă cade pe câmpul de luptă, la Cireşoaia, judeţul Bacău, în timpul unui asalt al trupelor române. La 11 decembrie, la mormântul său se oficiază un serviciu religios, la care participă moştenitorul tronului, principele Carol. În 1926, osemintele „eroului de la Cireşoaia" sunt aduse în Bucovina,

depuse, la 12 mai, în Capela Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava" şi reînhumate în cadrul unei ceremonii solemne, cu onoruri militare (20 iunie 1926).

Ion Grămadă este autor de schiţe, nuvele şi eseuri, explorând subiecte din viaţa satului bucovinean, în care ţăranul este surprins în mediul său de viaţă sau în împrejurări noi: la şcoală şi la oaste, scrieri care prevesteau un scriitor remarcabil. „E atâta seninătate în acest mediu – observă Constantin Loghin –, atâta dor de viaţă, respiri atâta aer sănătos, te simţi atât de bine în această lume de ţărani ideali, încât îţi pare rău să te desparţi de ea. Şi autorul ne-o descrie cu atâta simpatie, încât ni se dezvăluie de departe ca un admirator al acestui mediu". În opoziţie cu acest mediu ţărănesc, Ion Grămadă creează tipuri din lumea orăşenească, văzută, în spiritul sămănătorismului, ca „mediu stricat, nesincer şi cu o spoială de cultură". Fin „observator al oamenilor", „meşter în crearea de tipuri" umane (copii poznaşi, fete zglobii şi nevinovate, studenţi săraci, bătrâni aşezaţi), prin „umorul decent", „minunatele descripţii de natură", stilul „vioi şi înflorit cu fraze luate din popor, care de care mai pitoreşti şi mai hazlii", Ion Grămadă realizează „colţuri de rai din Bucovina" vremii sale.

Prin schiţele sale istorice, cu un vădit caracter ştiinţific, Ion Grămadă „popularizează cunoştinţele istorice" într-un public mai larg: *Jurământul Ţării la 1777* (1910), *Aducerea moaştelor Sfântului Ioan cel Nou de la Zolkiew la Suceava (1783)* (1910), *Un congres al „Sfintei Alianţe" la Cernăuţi (1823)* (1910), *De prin anii 1848 şi 1849* (1910), *Nunta Domniţei Maria cu Ianuş Radziwill (1645)* (1911), *Nunta Domniţei Ruxandra (1652)* (1912).

Antum, îi apar în volum lucrările: *Câteva reflexiuni la „Habsburgii şi românii" părintelui Victor Zaharovschi*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1909; *Din Bucovina de altădată*, Cernăuţi, Editura Bibliotecii Societăţii „Steaua", Cernăuţi, 1910; *Din Bucovina de altădată. Schiţe istorice*, Bucureşti, Editura Institutului de Arte Grafice „C. Sfetea", 1911; *Societatea academică socială literară „România Jună" din Viena: 1871-1911. Monografie istorică*, Cernăuţi, 1912 (lucrare importantă prin caracterul ei istoric şi istorico-literar); *Mihail Eminescu. Contribuţii la studiul vieţii şi operei sale*, Heidelberg, 1914 (lucrarea „umple câteva lacune, îmbogăţind substanţial bibliografia cercetărilor în domeniu").

„Ion Grămadă – scrie Nicolae Iorga – era un om foarte frumos şi zdravăn, pe care natura-l împodobise cu o minte aleasă. Poate între toţi tinerii din ţărişoara lui nu era unul care să-l întreacă. Bun cunoscător al trecutului naţiei sale, el era şi un scriitor de chemare, ştiind să dea viaţă prin farmecul formei bogatului material pe care-l aduna răbdător. Articolele lui, strânse [...] într-o broşură [...] arată toate însuşirile unui istoric de talent deosebit. Vorbind frumos şi cu căldură, era un profesor ascultat şi iubit. [...] El a fost un om întreg şi hotărât, pe lângă o inteligenţă şi o cultură pe care le au puţini. dar viaţa lui, cu sfârşitul ei glorios şi tragic, este şi o mare şi frumoasă învăţătură.

Scriitor distins, istoric căruia-i era păstrată cea mai mândră carieră, vorbitor ales, acest fiu de ţăran bucovinean era legat de ceea ce idealismul dinainte de război avea mai curat".

La Cernăuţi, „Almanachul jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909" publică schiţa *Studenţi*, p. 106-118, sub semnătura lui I. Grămadă. „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909", „Redigeat" şi editat de Eugen Neşciuc, îi publică articolul *Jurământul Bucovinei la 1777*, p. 78-91, pentru care se dă şi o ilustraţie la p. 117. Acelaşi calendar, în tomul său din 1911, îi publică două lucrări: *O noapte de groază*, povestire, p. 57-61, şi *Cum era pe vremuri la noi în Bucovina (Un congres al Sfintei Alianţe la Cernăuţi, 1823)*, o povestire istorică, p. 63-68. „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina pe anul 1914", întocmit de Ion I. Nistor, publică articolul *Lupta bisericească din Bucovina*, reprodus din „Românul", cotidian politic cu pagină literară, de la Arad (1913), sub pseudonimul I. Nufăr, mai puţin cunoscut în Bucovina, p. 109-112.

Pseudonime: I. Grămadă-Nalbă, Nicu Nalbă, I. Nufăr.

Risipite în ziarele, revistele şi calendarele vremii, dar şi în câteva volume greu de găsit astăzi, scrierile lui Ion Grămadă sunt reunite, postum, în câteva ediţii: Ion Grămadă, *Scrieri literare*, cu o prefaţă, *Studiu asupra vieţii şi operei lui*, de Constantin Loghin, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1924; Ion Grămadă, *Cartea sângelui*, Suceava, Editura Muşatinii, 2002. În *Studii şi documente literare*, vol. VIII, *Corespondenţă literară şi culturală privitoare la anii 1890-1934 şi în special la „Sămănătorul". Scrisori din anii 1890-1934 către Nicolae Iorga*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1939, p. 65-77, I. E. Torouţiu publică zece scrisori ale lui Ion Grămadă, trimise istoricului Nicolae Iorga, în perioada 1907-1914, din Arad, Bucureşti, Cernăuţi, Suceava şi Viena, toate interesante prin informaţiile şi problemele aduse în discuţie[42].

---

[42] Const. Loghin, *Viaţa şi opera lui I. Grămadă*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul XII, nr. 10-11, octombrie - noiembrie 1923, p. 358-373; anul XII, nr. 12, decembrie 1923, p. 429-436; Constantin Loghin, *Studiu asupra vieţii şi operei lui* [Ion Grămadă], în Ion Grămadă, *Scrieri literare*, cu o prefaţă de Constantin Loghin, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1924; Constantin Loghin, *Prozatorii „Junimii literare". Ion Grămadă*, în ILRB, 1996, p. 314-323; N. Iorga, *Ion Grămadă*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, ediţie îngrijită şi note de Ion Roman, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 79, 231-232 (reeditarea ediţiei din 1934-1939); Const[antin] Ciopraga, *Literatura română între 1900 şi 1918*, Iaşi, Editura Junimea, 1970, p. 45, 52, 589; Aurel Buzincu, *Ion Grămadă – prozatorul*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava"], serie nouă, nr. 2 (12), 1996, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1996, p. 520-526; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 178-189; Emil Satco, EB, 2004, p. 443-444; Constanţa Buzatu, *Ion Grămadă*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. III (E-K), 2005, p. 398-399.

ILIE E. TOROUŢIU (1888-1953)

Ilie E. Torouţiu se naşte la 17 iunie 1888 în Solca, districtul Gura Humorului. Părinţii săi sunt Toader şi Ecaterina Torouţ, ţărani „cu mare cuviinţă pentru carte şi învăţătură". Clasele primare le face la şcoala din Solca, iar în perioada 1902-1910 este elev la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, întreţinându-se singur din meditaţii. În toamna anului 1906, participă cu însufleţire la excursia organizată la Iaşi cu ocazia dezvelirii statuii lui Vasile Alecsandri, de la Teatrul Naţional, în 17 noiembrie. Cei 360 de bucovineni care călătoresc pe calea ferată la Iaşi, gratuit, graţie sprijinului oferit de guvernul României, vizitează fosta capitală a Moldovei, ascultă cuvântarea lui Nicolae Iorga, susţinută în Sala Pastia, participă la diverse spectacole şi îi fac o vizită scriitorului Nicolae Gane, pe care îl impresionează prin costumul lor naţional românesc şi de la care primesc în dar exemplare din cărţile sale proaspăt tipărite.

Student, din 1910, la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi, Ilie E. Torouţiu se face remarcat prin seriozitate şi muncă asiduă, calităţi care îl determină pe savantul romanist Matthias Friedwagner să-l ia, la plecarea din capitala Bucovinei, ca asistent de limba română pe lângă Catedra de limbi romanice de la Universitatea din Frakfurt am Main (1913), acolo unde tânărul bucovinean îşi continuă studiile.

Revenit în Bucovina, Ilie E. Torouţiu este mobilizat, la sfârşitul lunii iulie 1914, odată cu Alexandru (Leca) Morariu, şi trimis pe front. După o serie de peregrinări cu unitatea sa pe drumurile Galiţiei, în toamna lui 1914 obţine un concediu şi, împreună cu Aurel Morariu şi Vasile Grecu, se refugiază în Bucureşti, acolo unde îşi stabileşte definitiv domiciliul.

Ilie E. Torouţiu scrie, încă din anii de liceu, o serie de foiletoane, pe care le publică în ziarul „Patria" de la Cernăuţi (1909-1910) şi în revista „Ion Creangă" din Bârlad (1908-1910), care îi publică folclor cules din satele Bucovinei. În ziarul „Patria", văd lumina tiparului, pentru prima oară, o parte dintre studiile sale sociologice referitoare la structura societăţii bucovinene, care apar ulterior în volum: *Românii şi clasa intelectuală din Bucovina. Notiţe statistice*, Cernăuţi, Editura Societăţii academice „Junimea", 1911, 48 p.; *Românii şi clasa dirigentă din Bucovina. Studiu statistic economic*, Cernăuţi, 1911; *Românii şi clasa de mijloc din Bucovina. Studii statistice*, Partea I, *Meseriaşii*, Cernăuţi, 1912; Partea a II-a, *Negustorii*, Cernăuţi, 1912; *Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina*, cu 12 hărţi, Bucureşti, 1916, 432 p.

Din această perioadă datează culegerile sale de folclor: *A fost odată... Poveşti şi cântece poporale culese de ~*, Cluj, Tipografia „Carmen" Petru P. Bariţiu, 1911, 163 p., cuprinzând şapte basme, 160 de cântece şi o scrisoare versificată din America; *Frunză verde. Cântece poporale culese de ~*, Solca, Tipografia M. Schaffer, 1914, 120 p., cuprinzând material adunat de la ţăranii din Solca şi din diferite localităţi bucovinene (Arbore, Botoşana, Câmpulung

Moldovenesc, Comăneşti, Crasna, Frasin, Frătăuţii Vechi, Gemenea, Lisaura, Liteni, Marginea, Mănăstirea Humorului, Mitocul Dragomirnei, Păltinoasa, Părhăuţi, Pătrăuţi, Pârteştii de Jos, Poieni-Solca, Putna, Sadova, Stroieşti, Stulpicani, Suceava, Suceviţa, Şcheia, Tărăşeni, Tereblecea, Tişăuţi, Todireşti, Udeşti, Vama, Volovăţ, Zahareşti). Tot din această perioadă datează şi un volum de proză scurtă: *Chipuri*, Cluj, Tipografia „Carmen" Petru P. Bariţiu, 1912, 147 p.

O secţiune distinctă din scrierile lui Ilie E. Torouţiu cuprinde, fără îndoială, studiile sale de istorie şi critică literară. Dintre acestea: *Un iscusit traducător al poeziei române în limba evreiască*, conferinţă referitoare la traducerile lui Salmon Segall, Cernăuţi, 1922; *Carmen Sylva în literatura românească*, Cernăuţi, 1924; *Immanuel Kant în filosofia şi literatura română*, Bucureşti, 1925; *Modernismul. Simbolism–impresionism–expresionism*, Bucureşti, 1926; *Heinrich Heine şi heinismul în literatura românească*, Bucureşti, 1930; *Hermann Sudermann în literatura românească*, Bucureşti, 1930; *Pagini de istorie şi critică literară*, Bucureşti, 1936 etc. Principala contribuţie a lui Ilie E. Torouţiu, cea care i-a adus supranumele „un Hurmuzachi al istoriei literare româneşti" (Marin Bucur), rămâne cea de editor al seriei *Studii şi documente literare*, vol. I-XIII, Bucureşti, 1931-1946, dintre care numai cel dintâi volum este realizat în colaborare cu Gh. Cardaş.

Bun cunoscător al limbii germane, Ilie E. Torouţiu întocmeşte mai multe lucrări şi publică numeroase traduceri. Dintre acestea, menţionăm aici doar lucrările lexicografice: *Liliput-Wörterbuch. Deutsche-Rumänisch*, Leipzig, f. a., 503 p.; *Liliput-Wörterbuch. Rumänisch-Deutsche*, Leipzig, f. a., 688 p. Demne de menţionat sunt şi comentariile sale pe marginea poeziilor antume ale lui Mihai Eminescu. Contribuţiile sale la exegeza eminesciană se publică, însă, postum: I. E. Torouţiu, *Exegeza eminesciană*, poezii antume din punct de vedere filologic, antologie, notă editoarială şi bibliografie de Doina Rizea, Prefaţă de Nicolae Georgescu, Bucureşti, Editura „Floare albastră", 2002.

Ca editor şi proprietar de tipografie, Ilie E. Torouţiu a înlesnit multor tineri tipărirea lucrărilor la preţuri mai mici, făcând astfel „un util mecenat editorial" şi contribuind la promovarea valorilor culturii noastre. Ilie E. Torouţiu este director al periodicelor „Convorbiri literare" (1939-1944) şi „Caietele Eminescu". Ilie E. Torouţiu devine membru corespondent al Academiei Române la 26 mai 1936, după război fiind îndepărtat din Academia Română, prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948.

La Cernăuţi, „Almanach jubilar «Academia ortodoxă» 1884-1909" publică sub semnătura sa *Resbunare. Episod din rescoala ardelenilor* [de la 1848], o schiţă istorică, p. 47-55; *Poesie poporală*, culeasă de ~, p. 56: „De când puiul mi s-o dus, / Negura pe deal s-o pus, / Şi pe deal şi pe vâlcele / Şi pe sprincenele mele, / Şi pe deal şi pe vâlcea / Şi pe inimioara mea, / Şi pe dealuri şi pe văi / Şi pe ochişorii mei".

Ilie E. Torouţiu se stinge din viaţă, dramatic, la 23 noiembrie 1953, la Bucureşti. Este repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990[43].

ALEXANDRU (LECA) MORARIU (1888-1963)

Alexandru (Leca) Morariu vede lumina zilei la 25 iulie 1888, la Cernăuţi. Este fiul lui Constantin Morariu, preot cooperator la Biserica „Sfânta Paraschiva", şi al Elenei, născută Popescu, într-o familie cu şapte copii, dintre care doar cinci rămân în viaţă. Fraţii săi mai mari sunt Victor (1881-1946) şi Aurel (1886-1945), iar surorile mai mici: Victoria (1890-1923) şi Elvira (1893-1953).

Alexandru (Leca) Morariu face primele două clase primare la Cernăuţi (1894-1896), pe care le continuă la Suceava (1896-1898), unde îl are ca învăţător pe Andrei Paşcan. În perioada 1898-1906, urmează cursurile Gimnaziului Greco Ortodox din Suceava, bucurându-se de instrucţia unor profesori renumiţi: S. Fl. Marian, Eusebie Popovici, Johan Ritter von Kuparenko, Arcadie Dugan, Octavian Isopescu, Animpodist Daszkewicz, Ion I. Nistor, Severin Procopovici, Ştefan de Repta şi având-u-i colegi, între alţii, pe Ion Grămadă şi Dimitrie Marmeliuc. La 16 iulie 1904, participă şi el la marea serbare naţională de la Putna, organizată pentru comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, iar la 17 iunie 1906 se află la Expoziţia Jubiliară de la Bucureşti, organizată pentru a celebra 40 de ani de „domnie glorioasă" a lui Carol I.

După absolvirea liceului, îşi continuă studiile la Cernăuţi, urmând cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie (1906-1911). În această perioadă activează în cadrul Societăţii studenţeşti „Junimea", o „adevărată şcoală de românism". În 1908, debutează publicistic, semnând articolul *Din Bucovina* în „Neamul românesc" (Bucureşti, anul III, nr. 84, 16 iulie, p. 1 325). În primăvara aceluiaşi an, participă la o mare excursie a bucovinenilor, organizată timp de trei zile la Iaşi (17-19 aprilie), pentru a vizita o expoziţie istorică şi de artă veche românească. La şezătoarea literară din cadrul sărbătorilor închinate împlinirii a

---

[43] Dim. Păcurariu (coordonator), *Dicţionar de literatură română. Scriitori, reviste, curente*, Bucureşti, Editura Univers, 1979, p. 400; Emil Satco, Ioan Pânzar, DLB, 1993, p. 233-234; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 201-207; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 837; Ion Filipciuc, *I. E. Torouţiu. Întâiul temei şi cea din urmă nădejde, folclorul*, studiu introductiv la volumul Ilie E. Torouţiu, *Frunză verde. Cântece şi basme poporale din Bucovina*, ediţie îngrijită de Ion Filipciuc, Câmulung [Moldovenesc], [Fundaţia Culturală] Biblioteca „Mioriţa", 2003, p. V-XXIX; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 514-515; Pavel Ţugui, *Ilie Torouţiu şi arhiva sa de istorie literară*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava"], serie nouă, nr. 10 (20), Editura Universităţii din Suceava – Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2004, p. 271-274; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 26-27.

trei decenii de la înfiinţarea Societăţii „Junimea", din 8-10 iunie 1908, îi ascultă la Cernăuţi pe Mihail Sadoveanu, Dimitrie Anghel, Şt. O. Iosif, Simion Mehedinţi, Constantin Stere, Dimitrie Onciul, iar în toamna anului 1909 participă alături de alţi 160 de bucovineni la un mare congres studenţesc, organizat, de asemenea, la Iaşi, după care ia parte la o excursie pe ruta Iaşi-Galaţi-Constanţa-Bucureşti-Suceava, cunoscând cu această ocazie mai mulţi scriitori, între care Nicolae Iorga, un apropiat al tatălui său. La recomandarea lui Nicolae Iorge, în 1911, îşi întrerupe timp de un an studiile, fiind perceptor al tânărului Atta Constantinescu la Abazia, unde vine în contact cu istroromânii, de cultura cărora va lega preocupări statornice. În perioada 1912-1913, Alexandru (Leca) Morariu îşi face stagiul militar la Regimentul 41 Infanterie din Cernăuţi. După lasarea la vatră, este profesor suplinitor la Gimnaziul din Gura Humorului, începându-şi cariera pedagogică la 2 octombrie 1913.

În 1914, la izbucnirea războiului, profesorul Alexandru (Leca) Morariu este mobilizat şi trimis pe frontul din Galiţia, unde este rănit de două ori şi decorat, apoi pe cel italian, unde e din nou rănit, şi în cele din urmă în Bosnia şi Herţegovina. Din această perioadă datează *O scrisoare de pe front*, pe care o publică în „Calendarul poporului pe anul ordinar 1919", „redigiat" de Aurelian Tăutul, anul V, Suceava, Editura şi tipografia „Şcoala română", p. 71-77, sub semnătura Leca Morariu. Tot acum publică volumul de poveşti bucovinene *De la noi* (Suceava, 1915), este la Bucureşti, în misiune (mai 1917), unde îi cunoaşte pe unii dintre cărturarii rămaşi sub ocupaţie germană. Trimis din nou pe front, la 13 octombrie 1918, cade prizonier la sârbi, fiind internat în lagărul din Leskovac, în Muntenegru, din care evadează la 1 aprilie 1919 şi se reîntoarce acasă, la Pătrăuţi pe Suceava. În vara anului 1919, la Cernăuţi, Alexandru (Leca) Morariu este reintegrat în învăţământ, încredinţându-i-se o catedră la Liceul „Aron Pumnul". După susţinerea examenului de doctorat la Universitatea din Cluj, sub îndrumarea lui Sextil Puşcariu, cu teza *Morfologia verbului predicativ român* (1921), este încadrat în învăţământul superior, în cadrul Catedrei de literatură română modernă a Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi, fiind, pe rând: profesor suplinitor (1922-1924), profesor agregat (1924), profesor universitar titular (1924-1944), decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie (1936-1938), prorector al Universităţii (1936-1938). Este secretar de redacţie la „Junimea literară" (1923-1925), director al Teatrului Naţional Cernăuţi (1933-1935), fondator şi director al Institutului de Literatură, Filologie, Istorie şi Etnografie-Folclor (1940). În 1924, Alexandru (Leca) Morariu frecventează Conservatorul din Cernăuţi pentru a-şi perfecţiona interpretarea la instrumentul preferat, violoncelul.

Alexandrul (Leca) Morariu colaborează, de-a lungul vremii, cu articole, studii, cronici, recenzii, însemnări de călătorie, poveşti şi poezii populare, semnate uneori şi cu pseudonime, la diverse publicaţii ale vremii: „Neamul românesc literar", „Ion Creangă", „Ramuri", „Junimea literară", „Viaţa nouă",

„Românul”, „Junimea literară”, „Revista Moldovei”, „Lamura”, „Convorbiri literare”, „Gândul nostru”, „Săgetătorul”, „Flacăra, „Şezătoarea”, „Glasul Bucovinei”, „Codrul Cosminului”, „Floarea soarelui”. Este fondator al mai multor periodice: „Făt-Frumos” (1926-1944), „Buletinul «Mihai Eminescu»” (1930-1944), „Fond şi formă” (1938, 1944).

Refugiat din Cernăuţi, la 21 martie 1944, şi stabilit în Râmnicu Vâlcea, în anii '50-'60, Leca Morariu se întreţine predând, ca profesor de violoncel, la Şcoala de Muzică şi Arte plastice din Râmnicu Vâlcea, în timp ce soţia sa dă lecţii de pian. Soţii Morariu organizează şi conduc aici prima orchestră simfonică din oraş. Timp de aproape două decenii profesorul ţine, în mod regulat, la Râmnicu Vâlcea un *Jurnal*, rămas în cea mai mare parte în manuscris. Cele peste 900 de pagini ale jurnalului cuprind informaţii referitoare la viaţa urbei vâlcene, a împrejurimilor şi a ţării din perioada 1944-1963 şi se află astăzi la Fundaţia „Leca Morariu” din Suceava.

Format în climatul stimulator al luptei pentru păstrarea şi consolidarea identităţii româneşti a Bucovinei istorice, intelectual erudit, cu preocupări de lingvistică, filologie, etnologie, dialectologie, istorie şi critică literară, folcloristică, memorialistică şi muzicologie, este cercetător al biografiei unor mari personalităţi: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Iraclie şi Ciprian Porumbescu. Mare susţinător al culturii româneşti din Bucovina, este adept al unui stil de viaţă de mare trecere în epocă, potrivit căruia „o viaţă plină şi adevărată trebuie să fie îmbogăţită prin călătorii”.

Autor al volumelor: *De la noi*, poveşti bucovinene (Suceava, 1915); *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei* (Cernăuţi, 1922); *Un nou manuscris vechi: Isopia voroneţeană* (Cernăuţi, 1922); *Codicele pătrăuţean şi asasinarea lui Grigore Ghica (un manuscris inedit)* (Botoşani, 1922); *Războiul Troadei. După Codicele Const. Popovici (1796)* (Cernăuţi, 1924); *Isopia braşoveană din 1784* (Cernăuţi, 1924); *Institutorul Creangă* (Cernăuţi, 1925); *Drumuri moldovene. Pe urmele lui Creangă* (Cernăuţi, 1925); *La Comăneşti* (Cernăuţi, 1925); *Un cântăreţ al Sucevei: T. Robeanu* (Cernăuţi, 1926); *De vorbă cu stilistul I. Gorun* (Cernăuţi, 1926); *Lu fraţi noştri. Libru lu Rumeri din Istrie* (Susneviţa-Jeiăn-Suceava, 1928); *Rugaţ pre Domnu ăn limba lu maia nostre. Librici za lu Rumeri din Istrie* (Susneviţa-Jeiăn, 1928); *Cimilituri* (Suceava, 1930); *Eminescu. Note pentru o monografie* (Suceava, 1932); *La semicentenarul C. Porumbescu* (Suceava, 1933); *Eminesciene* (Cernăuţi, 1937); *Iraclie Porumbescu (1823-1896)* (Cernăuţi, 1938); *Pagini germane*, I-II, traduceri (Cernăuţi, 1938-1939); *Eminescu şi Veronica Micle* (Cernăuţi, 1939); *Eminescu* (Cernăuţi, 1940); *Creangă* (Cernăuţi, 1940); *Multe şi mărunte* (Cernăuţi, 1940); *Drumuri cirebire*, I (Bucureşti, 1941); *La munte* (Iaşi, 1941); *Astra Bucovinei* (Cernăuţi, 1941); *Veronica Micle* (Cernăuţi, 1942); *Miron Costin* (Cernăuţi, 1942); *Epaminonda Bucevschi în corespondenţa lui C. Porumbescu* (Cernăuţi, 1943); *Bucovina turistică* (Cernăuţi, 1943).

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912", „Redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc, anul XXV, publică povestea *Noi trei, – pentru un caş, – aşa ni se cade*, reprodusă din „Neamul românesc literar", anul III, p. 375 ş. urm., sub semnătura lui Alex. Morariu, p. 69-73. Acelaşi calendar, în tomul său din 1913, publică o altă poveste, *Cel mai mic, cel mai voinic*, p. 49-55, sub semnătura lui Alexandru Morariu. „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914" îi publică, sub pseudonimul L. M., articolul *† Ieronim Muntean*, p. 129-132, necrolog reprodus din „Foaia poporului" (1913).

Tot la Cernăuţi, Alexandru (Leca) Morariu tipăreşte „Calendarul «Glasul Bucovinei»..." (1920-1944), „cel mai reprezentativ calendar al Bucovinei desrobite" şi unul dintre cele mai bune calendare româneşti din epocă, „menit să pătrundă în toate casele româneşti din Bucovina de odinioară" (Alecu Procopovici, 1920), editat de Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei". Calendarul, alcătuit la început de Alexandru (Leca) Morariu, continuă tradiţia calendaristicii româneşti, urmărind să promoveze „atâtea comori pe care le ascunde cel mai clasic colţ de pământ românesc":

„Un Calendar «Glas al Bucovinei», un calendar menit să vorbească în numele trecutului nostru de suferinţă, dar şi de nepregetată muncă şi jertfă, un calendar menit să strige bucuria noastră de a ne vedea acolo unde nici cele mai îndrăzneţe visuri nu cutezau să ne avânte, – iată ce ne-am hotărât să punem în mâna acelora cari ca şi noi au suferit şi cari ca şi noi se bucură astăzi de izbăvita moşie a lui Ştefan...

Şi dacă din motive independente de noi n-am izbutit să alcătuim un calendar desăvârşit, precum am fi dorit, – avem totuşi mulţumirea de a fi dat cel mai reprezentativ calendar al Bucovinei desrobite acum, din câte s-au publicat până astăzi. Rămâne ca pe viitor să ne ştim prezenta şi mai compleţi, şi mai bogaţi, şi mai vrednici de atâtea comori pe care le ascunde cel mai clasic colţ de pământ românesc" (editorial, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920", p. I).

După 1944, din creaţia lui Alexandru (Leca) Morariu se retipăresc lucrările: *De la noi. Poveşti, poezii şi cimilituri populare*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Petru Rezuş, Bucureşti, Editura Minerva, 1983; *Iraclie şi Ciprian Porumbescu*, Vol. I, ediţie îngrijită de Vasile D. Nicolescu şi Vasile Vasile, Bucureşti, Editura Muzicală, 1986.

Mai multe din scrierile sale rămân în manuscris şi se tipăresc, începând cu 2000, de către Liviu Papuc în ediţii îngrijite: *Hoinar*, proză (2000), *Viaţa: din carnetul unui român, prizonier în uniforma împăratului* (2001), *Pe urmele lui Creangă, Drumuri oltene* (2004). Tot acum, Liviu Papuc iniţiază un proiect ambiţios de restituire a întregii opere a profesorului bucovinean, proiect de interes mai larg, care demarează promiţător: Leca Morariu, *Opere*, Vol. I, *Istorie şi critică literară*, ediţie îngrijită, notă editorială şi cuvânt înainte de Liviu Papuc, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", Colecţia „Opera omnia", 2011, 800 p.; Leca Morariu, *Opere*, Vol. II, *Beletristică*, ediţie îngrijită, notă editorială şi prefaţă de

Liviu Papuc, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", Colecţia „Opera omnia", 2011, 772 p. Şi tot acum, sub îngrijirea lui Eugen Dimitriu şi a lui Emil Satco, văd lumina tiparului *Scrisori către Leca Morariu*, Vol. I-III, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2006.

Pseudonime: Peregrinus, L. Marin, Al. Lupu, Al. Drumeţul, Humoreanul, M. Sandu, Al. Criţă, Elena Popescu, Const. I. Popescu, L. L. Asra, L. M., L. Dr., L. Morariu, L. Mărin, La Minor, Sol Major, Al. Drumeţul, Al. M., U. T., Al. Zimbru, Al. Stejaru, A. Zdrâncu, Tulnic, Cron, Ranchiunofagescu, Vindex, El. P., Meseriaşul Veniamin, Verax ş.a.

Profesorul bucovinean Leca Morariu se stinge din viaţă la 15 decembrie 1963, la Râmnicu Vâlcea. Ulterior, este reînhumat la Suceava, prin străduinţa soţiei sale, Octavia Lupu-Morariu (1903-1992), care se stabileşte aici şi donează, în 1968, Muzeului din Suceava (astăzi Complexul Muzeal Bucovina) biblioteca familiei (aproximativ 6 000 de volume), lucrările de artă plastică (între care tablouri de Epaminonda Bucevschi şi Nicolae Grigorescu), mobilier (biroul de lucru al profesorului Leca Morariu), instrumentele şi partiturile muzicale, precum şi colecţiile de fotografii ale familiei, ziare şi reviste, care formează aici Fondul Memorial „Leca Morariu", deschis publicului vizitator şi cercetătorilor. În acest fond documentar se află o valoroasă colecţie de calendare şi almanahuri bucovinene, cea mai cuprinzătoare de acest fel din ţară[44].

IV. 4. Alţi colaboratori ai calendarelor şi ai almanahurilor româneşti din Bucovina, 1875-1918

În acest subcapitol sunt trecuţi, în ordine cronologică, orientându-ne după anul publicării, şi alţi colaboratori ai calendarelor şi ai almanahurilor româneşti din Bucovina consideraţi bucovineni, în principal, după nume. Sunt menţionaţi, de asemenea, şi autorii care îşi semnează contribuţiile cu pseudonime. Pentru cei mai mulţi dintre aceştia, informaţiile biografice sumare încă ne lipsesc. Cercetarea tuturor şematismelor şi a unor colecţii complete de periodice profesionale, precum şi a arhivelor de stare civilă, a tuturor monografiilor de localităţi şi instituţii, a documentelor de familie (cronici, istorii, genealogii, albume) pentru întreg spaţiul Bucovinei istorice ar putea conduce în viitor la un spor de informaţie, în beneficiul cunoaşterii istoriografice, al valorificării şi valorizării patrimoniului nostru cultural. Din păcate, însă, lucrările noastre biobibliografice, tot mai numeroase pe zi ce trece, preiau erori

[44] [I. Pânzaru, Petru Froicu], ŞBGB, vol. I, 1982, p. 93-95; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 79-80; Liviu Papuc, *Leca Morariu: studiu monografic*, Iaşi, Editura „Timpul", 2004; V[ictor] D[urnea], *Alexandru (Leca) Morariu*, DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 438-440; Vasile I. Schipor, *Bucovineni în viaţa cultural-ştiinţifică a României postbelice* (III), în „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, anul XIX, nr. 1 (38), [ianuarie-iunie] 2012, p. 143-144.

din surse mai vechi (frecvent fără a le menţiona), nu corectează inexactităţile, nu umplu golurile de informaţie, nu aduc perspective noi de înţelegere asupra acestui domeniu important al istoriei culturii din Bucovina, ocolind arhivele şi, mai ales, cercetarea sistematică, lucrul făcut temeinic, meticulos, cu pricepere şi rigoare.

„Calendariul pe anul ordinariu 1875", „Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", publică, sub pseudonimul V. M., articolul *Sărăcia la poporul nostru, causele ei şi mijloacele în contra-i*, p. 78-89.

„Calendariul pe anul bisect 1876", „Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", publică proza *Dama cea neagră*, p. 108-119, de asemenea sub pseudonim: E. d'Al.

Calendarul pe „anul ordinar 1878" publică un material amplu, în şase părţi: *Feme[i]a pe terenul economiei naţionale*, de Lorenz de Stein, în traducerea profesorului Samuil V. Isopescu, p. 81-124, precum şi articolul *Nutrirea albinelor şi înmulţirea lor*, întocmit de Teofil Bocancea, paroh în Culeuţi, p. 125-127. Tot aici, îngrijitorul calendarului tipăreşte, sub pseudonimul Raul Verde, *Portretul Liei*, „novelă", p. 134-139.

Calendarul pe „anul ordinar 1883" publică studiul *Anghina difterică sau boala de g[â]t (mai ales la copii)*, semnat de dr. A. Ştefanovici, p. XVIII-LI.

„Calendariul pe anul ordinariu 1886", „Redigeat" de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" publică în partea sa literară, intitulată *Almanach*, între altele: *De iau...*, versuri cu caracter didactic, semnate de O[rest] Dlujanschi, preot cooperator în Siret, p. 111; *Ilie făt frumos*, poveste, semnată de Ştefan Marian, p. 112-123; *Sinul de...*, versuri de dragoste, de O. Dlujanschi, p. 123 („Sinul, de cumva mă doare, / Demineaţa cat la soare, / De n-aduce pentru mine / Vreo şoaptă de la tine. // Sara, luna când apare, / O întreb cumva de n-are / De la tine vreo şoptire / Împletită cu iubire. // Soare, lună, ba şi stele / Şters-au lacrimile mele. / Stele, lună, ba şi soare / Sciu [ştiu] pe lume ce mă doare"); *Doue [două] aurori*, versuri de dragoste, semnate de O. Dlujanschi, p. 129. Tot în acest tom, D. Bucevschi, „culegător de literatură", publică *Fiul isgonit*, poveste, p. 130-146, iar Damian Marian, două „poesiile poporale" culese de el: *Toma Alimoşu*, p. 146-147; *Codrea*, p. 147-148. Calendarul „pe anul bisect 1888" publică articolul *Oamenii, animalele şi natura ca prevestitori ai schimbării vremei*, o prelucrare după mai mulţi autori, p. 106-114. Acelaşi calendar, în tomul „pe anul comun 1890", publică articolul *Ciprian Porumbescu*, întocmit de Emilian Vasiloschi, preot cooperator în Boian, după schiţa biografică publicată de Nicolae Petra-Petrescu în „Familia" (nr. 28, 29 şi 39 din 1888) şi în „Musa română" (nr. 4 şi 5, 1888), p. 85-95, precum şi un fragment din studiul dr. Arthur Loebel, *Apele şi climatul de la Dorna în Bucovina*, p. 96-118, însă fără menţionarea traducătorului.

Calendarul „pe anul ordinar 1891" publică, între altele: Evgheni Vorobchievici, *Imn festiv în cinstea Preasfinţitului Mitropolit Silvestru de ziua de 27 aprilie/9 mai*, versuri în limba rusă, p. 92; Vasile Lucan (preot cooperator în Boian), *Vis şi realitate*, „noveletă", p. 93-100; V. G. Lucan, *Vara pleacă*, versuri, p. 112, *Lui Eminescu. Odă*, versuri, p. 113 („Ca o stea, ce rar în lume ea apare dintre valuri / Astfeli tu, măiestre dulce, trist croind la idealuri, / Te-ai ivit pe ceriul nostru cu gândirile-ţi regale, / Desmierdând pe lira blândă mândre visuri matinale"); K. D. Bohatereţ, *Repaosul* şi *Dangăt de seară*, versuri, după Kozlov, p. 120. Tomul „pe anul ordinar" 1893 al aceluiaşi calendar publică textul *Toamna*, versuri, semnate de I. Flocea, p. 141-142, învăţător în Pojorâta, cum citim în şematismele vremii.

„Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1896", „Redigeat" de Eugen Neşciuc, publică sub pseudonimul S. M [Ş. M.?] *Lumea proştilor*, poveste, p. 116-122. Tomul „pe anul bisect 1904" al acestui calendar publică materialul lui Nic. Balan *Biserica vechei Mitropolii a Moldovei (Biserica Mirăuţilor în Suceavă)*, istoric, p. 60-66. În tomul „pe anul ordinar 1910", acest calendar publică articolul de îndrumare *Îndegetări la creşterea copiilor*, p. 49-60, semnat de T. B., preot, cu siguranţă Teofil Bocancea: „Copăcelul mic leagă-l cu inimă şi cu pricepere de un par tare, îndoaie-i crenguţele ca să crescă frumuşel, dacă-i de lipsă, rătează-le cât crezi că e bine şi, pe lângă bucuria că ai crescut un copac sănătos şi frumos, vei avea şi nădejdea că odinioară [vreodată, cândva] te vei putea odihni la umbra lui, fără să fii lovit de nişte crengi rău crescute" (p. 60). „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1912" publică materialul *Doina. Schiţă din literatura poporală*, p. 60-64, semnat de N. Bălan. Tot aici, Maria din Ocna semnează textul *Portul meu*, versuri, p. 7: „Nu trebuie să-şi părăsească / Românul portul lui străbun, / De vrea ca neamul să-l iubească / Şi poartă nume de român". „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913" publică *Strigături*. Auzite la o nuntă din comuna Straja, p. 79-81, culese de Ar[istide] Tomiac.

„Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914" publică materialul *Condiţiunile unei cambii*, un fragment din lucrarea dr. M[aximilian] Hacman *Explicări practice la dreptul cambial austriac*, anunţată ca apariţie apropiată, p. 88-94. Tot aici, Dimitrie Marmeliuc publică studiul *Ce zice poporul românesc, în cântecele sale, despre Cuza-Vodă şi Regele Carol*, p. 105-108, iar dr. Vespasian Pauliuc-Burlă semnează articolul *Împotriva morţii fără vreme*, p. 132-134, un îndemn la a ne „lua lumina" de la „izvorul nesecat al culturii româneşti", reprezentat, în acest caz, de revistele noastre pentru popularizarea ştiinţei: „Natura", „Revista ştiinţelor populare", „Sănătatea". Motivarea întreprinderii sale se înscrie în programul întregii calendaristici româneşti din epocă: „Sănătatea unui popor e ca şi a unui om singuratic, nu numai cea mai preţuită comoară ce o putem dobândi prin silinţele noastre, ci, totodată, fala şi puterea lui. Numai din un neam viguros şi plin de sănătate pot

ieşi acele elemente superioare, cari să ne ducă, croind căi noue [noi], spre ţinta viitorului nostru" (p. 132). În acest calendar, dr. Vasile Marcu publică articolul de îndrumare *Foloasele tovărăşiilor săteşti pentru ţăranul nostru*, p. 145-152, în care subliniază în final: „O condiţiune de căpetenie însă pentru bunul mers al tovărăşiilor săteşti este ca politica să fie scoasă cu desăvârşire din administrarea băncilor săteşti şi de la Centrală. Politica a dărâmat multe până acuma şi, dacă voim ca tovărăşiile noastre săteşti să înflorească pe viitor, atunci trebuie să le ferim de orice amestec în politică, căci nimeni nu sufer[ă] aşa de mult în urma agitaţiilor politice ca organizaţia economică" (p. 152). N. Tcaciuc [profesorul Nicolae Tcaciuc-Albu] publică în acest calendar materialul *Pierderi culturale*, p. 161-164, cuprinzând medalioane închinate scriitorilor Panait Cerna, Şt. O. Iosif, Ilarie Chendi, iar dr. Vasile Marcu medalionul *Aurel Vlaicu*, p. 166-170.

„Calendarul «Şcoalei române» pe anul 1905", editat şi tipărit la Suceava de Societatea „Şcoala română", publică schiţa umoristică *Moartea iepei*, semnată de Traian Brăileanu, p. 35-37 (preluată, probabil, din „Junimea literară" unde apare mai întâi, în numărul 1, din ianuarie 1904, p. 24-25, semnată Traian Brăilean), iar I. G. legenda *Dochia*, p. 91-93.

La Suceava, „Calendarul copiilor pe anul 1912", editat de Societatea studenţească „Dacia", în cadrul Colecţiei „Biblioteca poporală «Dacia»", publică *Târgul Sucevei*, istoric, semnat de F[ilaret] Doboş, p. 27-32. După modelul impus în Transilvania de Nicolae Petra-Petrescu, care îşi semnează frecvent materialele cu pseudonimuil Moşul, în acest calendar bucovinean Moşul Ştefan publică *Din vremea veche*, povestire din copilăria lui Ştefan cel Mare („Calendarul copiilor pe anul 1912", p. 22-24) şi *Mă duc la Silistra*, schiţă („Calendarul copiilor pe anul 1914", p. 18-19).

„Almanachul literar pe anul 1903", editat de Întrunirea academică română „Bucovina" publică *Aforisme*, semnate de dr. Nico Ţurcan, p. 15-16 („Devisă: Numai în adevăr zace puterea cuvântului"; „Îngroapă-ţi conştiinţa şi vei trăi în lumea mare"; „Prietenia durează acolo mai îndelung unde ideile se completează"; „Omul dibu[i]eşte prin lume; numai câteodată scapără adevărul prin întuneric".); *Schiţe din popor*, de Nico Cărăuş, p. 49-54; *Orfanul*, p. 51; *Părăsitul*, p. 52; *Oglinda adevărului*, p. 52-53 („În zilele de aur, pe când cei dintâi locuitori ai pământului petreceau zile senine în braţele unei păci netulburate, îmbla adevărul cu oglinda sa pe pământ şi fiecare se uita în ea; eară stecla nepărtinitoare descoperea dorinţele cele mai tainice ale fiecăruia, fără ca să înroşească cineva. Dară oamenii se stricară şi, tulburat de mânie, se înălţă adevărul spre cer, isbind oglinda la pământ, de s-a sfărmat în mii de bucăţele. De multe veacuri cunoscură oamenii preţul oglinzii şi de atunci se obosesc şi trudesc mulţi de a culege frânturile; sunt unii mai fericiţi şi află câte o bucăţică, dar aceste sunt aşa de mici, că nu le poate nime întrebuinţa, ba nici chiar înţeleptul nu poate să se vadă în ele"); *Poveste*, p. 53-54.

„Almanachul literar pe anul 1905" al aceleiaşi societăţi studenţeşti publică studiul *Apelul la rezboi către Bucovina în anul 1809 (După acte)*, întocmit de dr. Daniil Verenca, p. 67-85 (în „traducere autorizată"). Concluzia istoricului bucovinean trebuie reţinută:

„Anul 1809 pentru istoria Bucovinei este de o deosebită importanţă, deşi până astăzi i s-a dat numai puţină atenţiune. Cu ocaziunea întâmplărilor anului acestuia noi aflăm aceeaşi dragoste de ţară şi bravură în de ale armelor ca la vestiţii «moldoveni» din veacurile trecute. Ca şi aceştia se luptară şi bucovinenii; pentru cetele lor de călăreţi ei îşi alegeau conducători din neamurile nobilimei, cărora li se încredeau.

Pe nobili, burghe[z]i şi pe popor îi inspiră una şi aceeaşi sublimă idee şi anume: credinţa către Împărat, iubirea de patrie şi aplicarea de a aduce sacrificii. Dară înainte mergea preoţimea, care întru executarea naltei sale misiuni trebuia să pornească iniţiativa. Acestui frumos exemplu urmară apoi şi celelalte naţiuni, cari în Bucovina şi-au fost aflat a doua patrie. Şi despre aceasta istoria regimentului indigen ni spune multe şi frumoase [Jaromir Formanek, Karl Dvořák, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments Nr. 41*, Czernowitz, 1887].

Cont ţinând de patriotismul bucovinenilor, nu putem fini mai bine decât cu neuitatele cuvinte ale lui Seidl: «Pentru drept şi dătorie, / Cu credinţă înarmaţi, / Să luptăm cu vitejie / De speranţă animaţi. // Ca oştimea credincioasă, / Ce triumf şi-a câştigat, / Fim cu râvnă priincioasă / Pentru ţară şi-mpărat»" (p. 85).

Tot la Cernăuţi, „Almanach jubilar «Academia ortodoxă» 1884-1909" publică, între altele: dr. Octavian Isopescul, *Ceva despre limba şi literatura coptică*, p. 57-64, studiu datat „Suceava, 7 VIII 1908"; Atanasie Gherman, cooperator în Mahala, *În secolul electricităţii. Câteva notiţe pentru învăţătorii de religiune*, p. 92-104 (articolul susţine introducerea „luminii electrice", „cea mai curată lumină ce poate exista", în bisericile din Bucovina); dr. Orest Tarangul, catehet gimnazial, *Doctrina S[f]. Ireneu despre biserică, conţinută în scrierea sa „Adversus haereses"*, studiu, p. 119-137; Plato, *Theaetet*, p. 176 A-177 B, fragment, traducere de Vasile Greciuc [Grecu], p. 146-147.

„Calendariul poporului", tipărit la Suceava, începând din 1915, sub egida Editurii Librăriei „Şcoala română", calendar mai puţin cunoscut în lucrările de la noi, este alcătuit de preotul Aurelian Tăutul. Aici, se publică o *Listă cu cărţile din Biblioteca poporală religioasă*, „edată de Aurelian Tăutu, preot ort. or." în Suceava, p. 2, însoţită de îndemnul: „Dragi cetitori, răspândiţi în toate părţile unde locuiesc români credincioşi cărticelele «Bibliotecii religioase»!". Sub pseudonimul Gavril Tulbure, tomul din 1915 al acestui calendar publică proza *Despre muncă*, p. 67-70. Tot aici, *† Carol I Regele României*, p. 57-59, articol nesemnat, dar întocmit, cu siguranţă, ca peste tot în epocă, de redactorul calendarului.

Dintre colaboratorii de mai sus, câţiva merită prezentaţi aparte. Prezentarea noastră adoptă formatul impus în practica lucrărilor biobibliografice de la noi. Ordinea colaboratorilor prezentaţi este cea cronologică.

*

Samuil V. Isopescu vede lumina zilei la 9 decembrie 1842, în localitatea Costişa din districtul Rădăuţi, în familia preotului Vasile Isopescu. După absolvirea şcolii poporale din Frătăuţii Noi, învaţă la gimnaziile din Suceava şi Cernăuţi. Îşi continuă studiile la Facultatea de Istorie şi Geografie a Universităţii din Viena (1868-1872). La Viena, este coleg cu alţi tineri români aflaţi aici la studii: Vasile Bumbac, Teodor V. Ştefanelli, Epaminonda Bucevschi, Ştefan Ştefureac şi ar fi locuit o vreme împreună cu Mihai Eminescu şi Iancu Cocinschi.

După absolvirea facultăţii, este profesor la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, timp de câteva decenii (1872-1904), afirmându-se prin câteva contribuţii la dezvoltarea învăţământului românesc din Bucovina. Dintre lucrările sale (manuale, studii), pe care le întocmeşte în limba română ori le traduce din limba germană, amintim: *Manual de aritmetică pentru gimnasiul inferior* (traducere din limba germană); *Elemente de geografie comparative pentru clasele inferioare şi mijlocii de gimnasii, şcoale reale şi alte şcoale coordonate*, Cursul I, *Descrierea globului pământesc* (Cernăuţi, 1862); *Kurze und übersichtliche Darstellung der Schicksale der Metropole von Salzburg seit ihrer Stiftung bis Arnos Tod* (1874); *Manual de istorie universală pentru clasele inferioare de şcoli secundare*, Partea I, *Istoria veche* (Cernăuţi, 1880); *Manual de geografie pentru clasele inferioare şi mijlocii de gimnasii şi şcoale reale*, Cursul II, *Ştiinţa despre ţări* (Cernăuţi, 1887); *Manual de istorie universală pentru clasele inferioare de şcoale secundare*, Partea I, *Istorie veche* (Cernăuţi, 1886), Partea a II-a, *Istorie medie* (Cernăuţi, 1891), Partea a III-a, *Istoria nouă* (Cernăuţi, 1892); *Manual de istorie universală pentru clasele inferioare de şcoale secundare*, Partea a III-a, *Istoria nouă* (Suceava, 1901).

Profesorul Samuil Isopescu este autor al unor texte incluse în cărţile de citire pentru clasele I-a (1880), a II-a (1886) şi a IV-a (1892), întocmite şi tipărite de profesorul Ştefan Ştefureac (1845-1893).

Profesorul Samuil V. Isopescu, „unul dintre numele ilustre ale învăţământului sucevean", se stinge din viaţă la 5 decembrie 1914 în Suceava[45].

*

Daniil Verenca (Daniel Werenka) s-a născut la 2 august 1847, la Roşa, o suburbie a Cernăuţilor. Face studii teologice la Cernăuţi, apoi la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Viena; doctorat în filosofie la Viena, în 1883.

Este profesor de filosofie la Şcoala Reală Superioară de Stat din districtul Viena 8 (1883-1894), la Şcoala Reală Superioară din Cernăuţi (1894-1907) şi la

---

[45] Constantin Şerban, *Medalion istoric: profesorul bucovinean Samuil Isopescu*, în „Anuarul Muzeului Naţional al Bucovinei", Suceava, XXI, 1994, p. 446-457; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 554; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 309-310.

Gimnaziul de Stat din Câmpulung Moldovenesc, fiind aici şi cel dintâi director (1907-1916).

Este membru în comitetul de conducere al Societăţii Mazililor şi Răzeşilor din Bucovina, vicepreşedinte al Secţiei de retrospectivă (etnografia şi istoria comunităţii) în Comitetul românilor din Bucovina stabilit pentru participarea Ducatului la Expoziţia Generală de la Bucureşti (1906), membru al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, donator al Bibliotecii Gimnaziştilor Români din Cernăuţi.

Colaborator la câteva periodice ale vremii, în principal anuare, este autor al unor lucrări importante, de referinţă, pentru cercetarea ştiinţifică privind Bucovina. Dintre acestea: *Maria Theresia und die Bukowina*, în „Wiener Zeitung", Nr. 107, 1888; *Die Huldigung der Bukowina am 12 Oktober 1777*, în „Rumänische Revue", Viena, 1889; *Bukowina's Entdtehen und Aufblühen, Maria Theresias Zeit. I Theil.1772 bis Juni 1775*, 1891; *Tratativele Austriei şi Turciei asupra „Districtului Bucovina"*, în „Anuarul Şcolii Reale de Stat din Viena", 1891/1892; *Der russisch-türkische Krieg im Jahre 1773*, în „Rumänische Revue", Viena, Nr. 8, 1892; *Regularea frontierelor pe timpul alipirii la Austria*, în „Anuarul Muzeului de Stat al Bucovinei", III; *Urkundliche Nachrichten über die Städte „Cecina" und „Tscherniwitz" und deren Besitzverhältnisse im Jahre 1872. Ştiri documentare asupra cetăţilor „Ţeţina" şi „Cernăuţi" şi relaţiile de stăpânire ale acestora în anul 1782*, în „Anuarul Şcolii Reale Superioare din Cernăuţi", 1896/1897 şi 1897/1898; *Apelul la arme către Bucovina în anul 1809*, în „Anuarul Şcolii Reale Superioare din Cernăuţi", 1902/1903.

Lucrarea sa cea mai cunoscută rămâne, însă, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich. 1774-1785*, Czernowitz, Selbstverl[ag], 1895.

Daniil Verenca (Daniel Werenka) se stinge din viaţă la 1 august 1920, la Câmpulung Moldovenesc[46].

*

Arthur Loebel, născut la 15 mai 1857, la Roman, judeţul Neamţ, face studii gimnaziale la Cernăuţi şi universitare la Viena şi Paris. După absolvirea facultăţii (1883), este timp de un an asistent la Spitalul General din Viena (1884). În 1885, vine în Bucovina, stabilindu-se la Vatra Dornei, unde este medic balneolog în sezonul estival. Aici devine medic-şef al Staţiunii Balneo-climaterice (1885-1922), apoi funcţionar la Fondul Religionar Ortodox din Bucovina, având contribuţii importante în cercetarea calităţii izvoarelor de apă minerală şi valorificarea potenţialului lor terapeutic, prin crearea unei staţiuni balneoclimaterice moderne. Începând din 1898, Arthur Loebel este consilier imperial.

[46] Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 568; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 632.

Timp de câteva decenii, Arthur Loebel face cercetări în domeniu şi îşi publică rezultatele activiţii sale ştiinţifice, la Suceava, în „Revista politică" (1887-1888), şi la Cernăuţi, în „Calendariul pe anul comun 1890", „Redigeat" de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", „Gazeta Bucovinei" (1891), precum şi în câteva periodice germane din Bucovina şi Austria.

Erick Beck, în lucrarea sa *Bibliografie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutchen Kulturwerkes, 1966, îl menţionează în 12 poziţii: *Băile din Dorna*, în „Gazeta Bucovinei", Cernăuţi, anul I, nr. 12-14, 1891; *Die geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna. Nach archivalischen Studien*, Leipzig-Wien, in „Österreichisch-Ungarische Badezeitung", Wien, XXIV, nr. 11, 1895; *Entwicklung technisce. Einrichtung und therapeutische. Bedeutung des Bades Dorna*, Wien, Hölder, 1906; *Dorna's Begründung als Badeort. Nach amtlichen und zeitgenössischen Quellen*, Czernowitz, Pardini, 1906; *Dorner Dokumente aus dem franzisko-josefinischen Zeitalter*, Wien, Hölder, 1909; *Die Rekonstruktionsepoche des Eisenbades Dorna*, in „Bukowinaer Post", Czernowitz, 1898-1899; *Apele feruginoase din Dorna*, în „Revista politică", Suceava, anul II, nr. 16-17, 1887; anul III, nr. 1, 1888; *Das Klima von Dorna* (1897); *Apele şi climatul de la Dorna în Bucovina*, în [„Calendariul pe anul comun 1890". Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»"], p. 96-118; *Bukowinaer Eisensäuerlinge*, in „Österreichisch-Ungarische Badezeitung", Wien, anul XX, nr. 4-7, 1891; *Aus Dorna's Umgebung* (1891); *Das Schwefelbad Jakobeny*, in „Österreichisch-Ungarische Badezeitung", Wien, anul XXIV, nr. 1890, 1895.

Emil Satco menţionează şapte dintre lucrările sale (2004), iar, mai aproape de noi, *Bibliografia românească modernă* de pe site-ul *Bibliografia naţională retrospectivă* îl menţionează pe Arthur Loebel, de asemenea, cu şapte lucrări: 33057: *Dorna's Balneologische Inventar* von Dr. Arthur Loebel, k.k. Regierungsrat, k.k. Bade- und Brunnenarzt. Wien und Leipzig, Alfred Holder, k.u.k. Hof-und Universitats Buchhandler, Buchhandler der taiferlichen Akademie der Wissenschaften. (Czernowitz, R. Eckhardt'sche Universitat Buchdruckerei (I. Brull), 1914,. 2 f., 90[-92] p.; 33058: *Dorna als Kinderheilstatte. Zur Erinnerung an die Studienreise des Bukarester Kongresses rumänischer Arzte* von Regierungsrat Dr. Arthur Loebel. Czernowitz, Im Verlage der k.k. Kuranstalts Verwaltung (R. Echkardt'sche Universsitäts Buchdruckerei Iosef Brüll), 1914, 40 p.; 33059: *Entwicklung technische Einrichtung und therapeutische Bedeutung des Bades Dorna.* Von Dr. Arthur Loebel. Wien, Alfred Holder, k.u.k. Hof- und Universitats-Buchhadler, Buchhadler der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, (Druck von R. Spies & Co.), 1906, 2 f., 170 p. cu il.; 33060: *Geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna. Nach archivalischen Studien.* [Mit fünf Abbildungen]. Von Dr. Arthur Loebel Wien Dorna. Leipzig und

Wien, Verlag von Franz Deuticke (Kohler & Hamburger), 1896, 2 f., 202 p. cu il.; 33061: *Die neueren Beh-methoden der Metritis cronica*, Leipzig, 1893 (Crăinicianu, p. 194); 33062: *Die Reconstructionsepoche des Eisenba des Dorna. Reminiscenzen mit Benützung amtlicher Quellen* von Kais. Rath Dr. Arthur Loebel Wien Dorna. Leipzig, und Wien, Verlag von Franz Deuticke (Druck der Bukowinaer Vereinsdruckerei in Czernowitz), 1899, 4 f., 163 p. cu il.; 33063: *Wesen und Wertung der physikalischen Kurabteilungen in Dorna.* Nach dem Vortrage des Dr. Loebel und der Diskussions im Cercul medical in Bukarest vom 20 Mai 1909. Czernowitz (R. Eckhardt'sche k.k. Universitäts Buchdruckerei (Josef Mucha)), 1909, 44 p. cu il.

Medicul balneolog Arthur Loebel se stinge din viaţă în 1923, la Mödling în Austria.

Postum, lucrarea *Geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna. Nach archivalischen Studien.* [Mit fünf Abbildungen]. Von Dr. Arthur Loebel Wien-Dorna. Leipzig und Wien, Verlag von Franz Deuticke (Kohler & Hamburger), 1896, apare într-o ediţie bilingvă la Rădăuţi, realizată de Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu şi Ovidiu Bâtă (2012). Aici, găsim şi o *Bibliografie balneară selectivă Arthur Loebel*, p. 223-224, cuprinzând 29 de titluri, unele cu preluarea unor erori din *Bibliografia* lui Erick Beck[47].

*

Orest Tarangul, născut la 29 mai 1877, în localitatea Volovăţ, districtul Rădăuţi, în familia numeroasă a preotului Constantin Tarangul, „nobil de Valea Uţei", şi al Mariei, născută Ţurcan, este cel de al optsprezecelea copil al acestora, dintre care trăiesc numai unsprezece. Învaţă la Şcoala poporală de şase clase din sat. Studii liceale la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuţi, unde promovează examenul de maturitate în 1895. Studii superioare la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi (1895-1899). Doctoratul în teologie, în 1906, la Cernăuţi.

După absolvirea facultăţii şi hirotonire, este preot la Câmpulung Moldovenesc (1900-1901), Iacobeni (1903-1904), Valea Putnei (1904-1905), Rădăuţi (1905-1906) şi Suceava (1906-1941), profesor de religie la Gimnaziile de băieţi şi fete din Suceava (1906-1925), Iconom (1920), protopresviter (1922), arhipresviter-stavrofor (1925), din 1925, inspector misionar, iar din 1937, consilier eparhial la Mitropolia Bucovinei.

---

[47] În literatura noastră istoriografică nu există încă, din păcate, măcar un articol temeinic consacrat medicului Arthur Loebel. Dintre puţinele menţionări în Bucovina: Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 624-625; Ovidiu Bâtă, *Notă asupra ediţiei*, în volumul Arthur Loebel, *Geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna. Evoluţia istorică a băilor feroase Dorna*, ediţie bilingvă îngrijită, cu notă asupra ediţiei şi indice de nume: Ovidiu Bâtă, traducerea textului german: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu, Iaşi, Editura Terra Nostra, 2012, p. IX-X.

Face studii de specializare în omiletică-catehetică, sub conducerea profesorului Iosif Gottler, în Germania, la München (1928).

Membru al Societăţii „Şcoala română", preşedinte al Societăţii Culturale „Clubul român" din Suceava, se face cunoscut în viaţa publică din Suceava prin „ideile sale filoromâne". Astfel, aduce în Bucovina filmul *Războiul Independenţei*, care rulează la Suceava, Cernăuţi, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuţi, Siret şi Vatra Dornei. În perioada 2-5 octombrie 1912, participă la cel dintâi congres al profesorilor de religie din România, organizat la Bucureşti, în cadrul căruia conferenţiază despre vechea capitală a Moldovei, Suceava. La 24 mai 1936, în calitate de reprezentant al mitropolitului Bucovinei, Oreste Tarangul săvârşeşte liturghia la Biserica „Învierea Domnului" din Suceava, ctitorită de Elena Doamna, soţia lui Petru Rareş (1551), cedată în 1780 comunităţii romano-catolice şi retrocedată ortodocşilor. Membru al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, este reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române la Congresul Ortodoxiei de la Zürich (1938).

Colaborează la periodice teologice ale vremii: „Candela", „Misionarul", „Biserica Ortodoxă Română", „Almanahul Societăţii «Academia ortodoxă»...", „Mitropolia Ardealului".

Dintre lucrările sale: *Manual de catehizare pentru instruirea religioasă a adulţilor în duminici şi sărbători*, Arad, 1903; *Doctrina Sfântului Irineu despre Biserică*, Cernăuţi, 1907; *Proiectul unui plan de învăţământ religios pentru gimnaziu*, Cernăuţi, 1911; *Vartolomeu Măzăreanu. Cuvânt pentru ziua Anului Nou*, Cernăuţi, 1913; *Lăudaţi pe Domnul. Carte de rugăciuni*, Suceava, 1914; *Morala creştină*. Manual, Cernăuţi, 1927; *Apropierea bisericilor*, Cernăuţi, 1929; *Apostolii şi urmaşii lor*, Cernăuţi, 1927; *O metodă normală pentru predarea învăţământului religios în şcolile primare. Studiu metodologic*, Cernăuţi, 1928; *Fiul risipitor*, Cernăuţi, 1930; *Regenerarea predicii*, Chişinău, 1931; *Viaţa cea de apoi*, Cernăuţi, 1937; *Preasfinţitul Eugeniu Suceveanul, arhiereu vicar al Mitropoliei Bucovinei. Note biografice*, Cernăuţi, 1939; *Muncă şi credinţă la poporul român*, Suceava, 1947; *Maria din Betania şi Maria Magdalena*, Sibiu, 1965.

Orest Tarangul, „purtătorul unui veac de istorie bucovineană, un tăcut şi smerit slujitor al interesului naţional românesc în Bucovina", se stinge din viaţă la 10 noiembrie 1960, la Suceava[48].

*

[48] Dumitru Valenciuc, *O lume şi un om de altădată*, în volumul *Volovăţul şi locuitorii săi. Repere pentru o monografie*, postfaţă de Nicolae Cârlan, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii - Bucovina viitoare, 2000, p. 122-133; Dumitru Valenciuc, *Arhipresviter staurofor Constantin Tarangul, Edler von Valea Utsei*, Suceava, Editura Bucovina istorică, 2002, p. 10-15; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 477; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 578-579.

Maximilian Hacman vede lumina zilei la 26 august 1877, în localitatea Oprişeni, districtul Siret, în familia preotului Vasile Hacman. Nepot al mitropolitului Bucovinei şi Dalmaţiei, Eugenie Hacman, face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava, unde promovează examenul de maturitate în 1897, după care urmează cursurile Facultăţii de Drept de la Universitatea Francisco Josefină din Cernăuţi. Aici este membru activ al Societăţii studenţeşti „Junimea" şi preşedinte al acesteia (1901-1904).

După absolvirea facultăţii este avocat în Rădăuţi (1903-1906). Doctor în drept (1904), face studii de specializare la Berlin şi Zürich (1909-1910).

În 1918, face parte din grupul personalităţilor care fondează periodicul „Glasul Bucovinei". Membru în Consiliul Naţional Român, ales în şedinţa din 25 noiembrie 1918, participant la Congresul General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918, care hotărăşte unirea cu România. Titular al portofoliului pentru Comerţ şi Industrie în Guvernul Bucovinei, ales la 12 noiembrie 1918, secretar de stat numit de Ion Nistor, la 16 aprilie 1919, în 1922 este director general al Departamentului pentru Afaceri Interne, membru în Partidul Democrat al Unirii.

Din 1919, este profesor la Catedra de drept comercial de la Facultatea de Drept a Universităţii din Cernăuţi, apoi decan al Facultăţii de Drept (1919-1921, 1939-1940), rector al Universităţii „Ferdinand I" din Cernăuţi (1921-1922), senator în Parlamentul României, membru în Consiliul interuniversitar românesc. În anul 1920, pune bazele Academiei de Studii Comerciale din Cernăuţi. Membru corespondent al Camerei de Comerţ şi Industrie din Cernăuţi (din 25 octombrie 1925), în perioada celui de-al Doilea Război Mondial activează o vreme în cadrul Institutului Cultural Român de la Berlin, condus de Sextil Puşcariu. Preşedinte de onoare al Societăţii „Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi muzică bisericească în Arhidieceza Bucovinei", preşedinte al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (1944-1945), ca recunoaştere publică a contribuţiilor sale, este răsplătit cu decoraţiile „Coroana României" şi „Steaua României" în grad de comandor.

În vara anului 1940, la invazia sovieticilor, se refugiază împreună cu familia sa la Focşani. În Parlamentul României citeşte o declaraţie, în care exprimă starea de spirit a românilor din teritoriile ocupate de U.R.S.S., prin înţelegerile secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939. Revine în Bucovina în 1941, unde îşi continuă activitatea ştiinţifică. În primăvara anului 1944, se refugiază la Turda, retrăgându-se definitiv din viaţa publică.

În perioada interbelică, Maximilian Hacman este colaborator la câteva periodice profesionale: „Revista de drept public", „Pandelectele române", „Revista societăţilor şi dreptului commercial", cercetările sale în materia dreptului se concretizează în tratate, cursuri, monografii în materia dreptului comercial, studii: *Reforma studiului de drept* (Cernăuţi, 1921); *Tratat elementar de drept cambial. Manual* (Cernăuţi, 1921, cu o ediţie revăzută în 1925); *Dreptul*

internaţional public şi privat (Cernăuţi, 1924); *Universitatea din Cernăuţi* (Cernăuţi, 1926; în colaborare); *Problema societăţilor pe acţiuni în dreptul german* (Cernăuţi, 1930); *Dreptul comercial comparat*, Vol. I-II (Bucureşti, 1930-1932); *Take Ionescu în lumina documentelor diplomatice germane* (Cernăuţi, 1932); *Diplomaţia germană antebelică* (Cernăuţi, 1932); *Tratat de drept internaţional public şi privat* (Bucureşti, 1935); *Convenţia secretă între România şi Austro-Ungaria de la 1883* (Cernăuţi, 1937) ş. a.

Maximilian Hacman, reputat specialist român în drept comercial şi cambial, format la şcoala germană din Bucovina şi fervent susţinător al aspiraţiilor naţionale ale românilor de aici, se stinge din viaţă la 11 octombrie 1961, la Turda[49].

*

Octavian-Silvestru Isopescu vede lumina zilei la 23 decembrie 1878, în oraşul Suceava, în familia profesorului Samuil V. Isopescu. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1888-1896), pe care le continuă la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi (1896-1900). Devine membru al Societăţii academice „Junimea".

După absolvirea facultăţii, urmează o perioadă de specializare în studiul limbilor orientale la Universitatea din Viena. Doctor în teologie. În perioada de formare profesională, pe lângă limbile greacă, latină şi germană, studiază o serie de limbi orientale, între care araba.

De la 25 decembrie 1900, Octavian Silvestru Isopescu este numit docent pentru limbile orientale şi pentru Vechiul Testament la Facultatea de Teologie a Universităţii din Cernăuţi. În timpul Primului Război Mondial este preot militar. În 1918, devine monah, primind numele de Silvestru. Preot paroh la Biserica „Sfântul Sava" din Iaşi, începând cu 1 iulie 1918, arhimandrit (din noiembrie 1918), este profesor de elină la Catedra de limba şi literatura greacă de la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi (1918-1922).

Dintre lucrările lui Octavian Silvestru Isopescu (studii, traduceri) amintim: *Profetul Obadia, tradus şi explicat după textul masoretic*, Cernăuţi, 1901, 28 p.; *Cartea lui Iov, tradusă şi explicată după textul masoretic*, Cernăuţi, 1904, retipărire din „Candela", Cernăuţi, 1902-1904; *Dare de samă despre activitatea „Candelei" în 25 [de] ani* (Cernăuţi, 1907); *Der Prophet Malachias. Einleitung, Übersetzung und Auslegung*, Czernowitz, 1908, V+163 S.; *Plângerile lui Ieremia*, traducere şi explicare după textul masoretic, Cernăuţi, 1909, 140 p.;

[49] Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 471; Dumitru Covalciuc, *Maximilian Hacman*, în „«Ţara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XV, Cernăuţi – Târgu-Mureş, Societatea Culturală „Arboroasa" – Fundaţia Culturală „Vasile Netea", 2006, p. 208-211; Dumitru Covalciuc, *Hacman Maximilian*, în volumul *Oprişeni, un sat la răspântiile istoriei*, Cernăuţi, Editura Zelena Bucovina, 2008, p. 384-385; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, 2013, p. 252.

Legile agrare la evrei după dreptul mozaic, în „Candela", Cernăuţi, anul XXX, nr. 8, 1911, p. 401-409, şi nr. 9, 1911, p. 457-466; *Rumänische Erzählungen. Aus dem Original ubersetst von ~*, Czernowitz, 1911, 204 p.; *Ceva despre limba şi literatura coptică*, Cernăuţi, 1909; *Dicţionar armean-german*, Cernăuţi, 1912 (în colaborare). Traducerea sa după originalul siriac *Tâlcuirea Sântului părintelui nostru Domnul Efrem Sirul la Pentateuh, Iosua, Judecători, Cărţile lui Samuel şi ale Regilor*, Tom. I, este editată postum de către Nicolae Cotos, Cernăuţi, 1940, 556 p.

Lucrarea reprezentativă a eruditului profesor bucovinean rămâne, însă, *Coranul*, o traducere după originalul arabic, însoţită de o introducere, Cernăuţi, 1912, 538 p., lucrare elogiată de Nicolae Iorga, prin care Octavian Silvestru Isopescu devine unul dintre traducătorii de seamă ai *Coranului*: Friedrich Eberhard Boysen (Halle, 1773), Gustave Fluegel (Lipsiae, 1869), L. Ullmann (Leipzig, 1877) şi Max Henning (Leipzig, 1901).

Părintele profesor Octavian Silvestru Isopescu se stinge din viaţă la 30 august 1922, la Iaşi[50].

*

Filaret Doboş vede lumina zilei la 13 august 1881 în localitatea Ilişeşti, din districtul Gura Humorului. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1893-1902), pe care le continuă la Facultatea de Filosofie a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi (1902-1907). Este secretar al Societăţii studenţeşti „Junimea", preşedinte al Societăţii academice „Dacia" şi prefect al Internatului de Băieţi Români al Societăţii pentru Cultură din Cernăuţi.

După absolvirea facultăţii, este profesor de istorie şi geografie la Gimanziul Greco-Oriental din Suceava (1907-1915, 1918-1920), la Liceul „A. Başotă" din Pomârla (1915-1916), la liceele din Băţi şi Cahul (1917-1918), la Liceul Real Ortodox din Cernăuţi (1920-1921), la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi (1920-1940) şi la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava (1940-1941).

Este membru al Consiliului Naţional Român din Bucovina (octombrie-noiembrie 1918) şi secretar responsabil cu agricultura în guvernul Bucovinei (1919-1920, 1922-1923). Preşedinte al Asociaţiei Profesorilor Secundari din Bucovina (1928-1933), inspector şcolar general al Regiunii şcolare Cernăuţi (1933-1938), este şi preşedinte al Clubului Sportiv „Dragoş-Vodă" din Cernăuţi (1925-1930), preşedinte al Societăţii „Şcoala română" din Suceava, membru al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, deputat din partea Partidului Democrat al Unirii în primul Parlament al României Întregite (noiembrie 1919-1920), senator în Parlamentul României din partea P.N.L. (1922-1926, 1927-1928), iniţiator al mişcării pentru înfiinţarea Arcăşilor din

---

[50] N. Neaga, *Un orientalist român: S. O. Isopescu*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, anul XXXIII, nr. 5-7, 1957, p. 467-472; Emil Satco, EB, vol. I, 2004, p. 551-552; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 309.

Bucovina (ante 1905). Filaret Doboş face parte din Corpul de voluntari români, ardeleni şi bucovineni, format în Primul Război Mondial din prizonierii români aflaţi în Rusia.

Colaborează la diverse periodice ale vremii: „Junimea literară", „Neamul românesc", „Universul", „Adevărul", „România", „Glasul Bucovinei", „Suceava", „Tribuna", „Bucovina", este redactor la „Voinţa poporului (Cernăuţi, 1905-1907), „România Mare" (Kiev, 1917-1918), „Progresul" (Cernăuţi, 1927-1930).

Filaret Doboş publică versuri în „Junimea literară" din primii săi ani de apariţie (1904-1907), semnate cu pseudonim.

Este autor al unor lucrări de interes pentru cercetarea ştiinţifică privind Bucovina: *Societatea academică „Dacia"*, în volumul *Românii din Bucovina*, Cernăuţi, 1906; *Îndrumări pentru aplicarea reformei agrare*, Cernăuţi, 1919; *Tragedia Regimentului 9 de Dragoni*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1923", Cernăuţi, anul IV, 1923, p. 85-87; Zece *ani din viaţa agricolă în Bucovina*, în volumul *Zece ani de la Unirea Bucovinei, 1918-1928*, Cernăuţi, 1928, p. 151-177; *Societatea academică română „Dacia". Douăzeci de ani de viaţă studenţească*, Cernăuţi, 1930; *Simeon Florea Marian. Amintiri*, în „Ţara Fagilor", Cernăuţi, 1, 1931, p. 49-51; *Arcaşii. Gânduri şi fapte din Ţara de Sus*, Cernăuţi, 1940. La Suceava, „Calendarul copiilor pe anul 1912", editat de Societatea studenţească „Dacia", în cadrul Colecţiei „Biblioteca poporală «Dacia»", îi publică lucrarea *Târgul Sucevei*, istoric, semnat F[ilaret] Doboş, p. 27-32.

Pseudonim: Filuţ.

Filaret Doboş se stinge din viaţă la 10 septembrie 1951, la Sibiu[51].

*

Vasile Marcu vede lumina zilei la 13 decembrie 1883, în localitatea Jadova, districtul Storojineţ. Face studii superioare la Facultatea de Drept a Universităţii Francisco Josefine din Cernăuţi. Devine doctor în drept, membru al Societăţii studenţeşti „Junimea", membru al Societăţii politice „Concordia", membru fondator şi preşedinte al Societăţii academice „Dacia" (1905), avocat în Cernăuţi, secretar al Asociaţiei „Uniunea de Agricultură din Viena".

Membru al Consiliului Naţional Român din Bucovina (octombrie-noiembrie 1918) şi cosemnatar al articolului-program *Ce vrem?* publicat, la Cernăuţi, în „Glasul Bucovinei", anul I, nr. 1, din 22 octombrie 1918, care prevede, între altele:

„Vrem să rămânem români pe pământul nostru strămoşesc şi să ne ocârmuim singuri, precum o cer interesele noastre româneşti; nu mai vrem să cerşim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci, în schimbul jertfelor de sânge aduse în acest război – jertfe mai dureroase decât ale altor popoare –, pretindem ca împreună cu fraţii noştri din Transilvania şi Ungaria, cu care ne găsim în aceeaşi situaţie, să ne plăsmuim

[51] Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 330; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 182-183.

viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului. Cerem să putem aduce la Congresul de Pace aceste postulate ale noastre prin reprezentanţi aleşi de noi înşine din mijlocul naţiunii noastre. Stăm pe punctul de vedere al principiilor lui Wilson, adoptate şi de ministrul austro-ungar de Externe. Nu vrem decât ceea ce după drept ni se cuvine, şi, eluptând drepturile noastre, nu vom scurta pe nimeni în drepturile lui. Dar ceea ce după drept ni se cade, acum, când zorile dreptăţii au răsărit pretitindeni, o vom cere neînfricaţi şi nu există jertfă pe care să n-o aducem cu drag pentru împlinirea idealului nostru. Cernăuţi, 11 octombrie 1918".

Secretar general al celui dintâi guvern bucovinean de după Unire, constituit la 12 noiembrie 1918, sub preşedinţia lui Iancu Flondor, este titular al portofoliului de Afaceri sociale şi alimentaţie publică (1918-1919), apoi deputat independent în primul Parlament al României Întregite (noiembrie 1919-1920), consilier la Camera de Comerţ şi Industrie din Cernăuţi, membru al Adunării Eparhiale a Arhidiecezei Bucovinei şi al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română, în perioadă dintre cele două războaie mondiale, preşedinte al Uniunii Asociaţiilor de Credit din Bucovina.

Colaborează la diverse periodice ale vremii din Bucovina.

Dintre lucrările sale: *Dimitrie (Mitică) Petrino (1838-1878)*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul VI, nr. 5, mai 1909; *Basarabia. Impresii de drum*, în „Junimea literară", anul IX, nr. 6-8, iunie-august 1912; *Foloasele tovărăşiilor săteşti pentru ţăranul nostru*, în „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", p. 145-152, singura lucrare menţionată de Erick Beck, în *Bibliografie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutchen Kulturwerkes, 1966.

Pseudonim: Lică Mărăcină.

Nu găsim consemnată nicăieri, din păcate, data morţii sale[52].

*

Vasile Grecu, născut la 31 iulie 1885, în localitatea Mitocu Dragomirnei, din districtul Suceava, în familia lui Manole şi a Anei Greciuc, născută Burac, face studii secundare la Cernăuţi şi studii universitare de filologie clasică la Viena (1905-1907) şi Cernăuţi (1907-1909). Membru al Societăţii academice „Junimea", membru al Consiliului Naţional Român din Bucovina (octombrie-noiembrie 1918), în 1919 îşi susţine teza de doctorat cu tema *Fauna şi flora în sistemul filosofic al lui Platon.*

Profesor de latină şi greacă la Gimnaziul din Câmpulung Moldovenesc (1910-1914) şi Cernăuţi (1919-1920), devine profesor la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi (1920-1938), decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităăţii din Cernăuţi (1927-1929), secretar al Institutului de Istorie şi Lingvistică din Cernăuţi, professor la Catedra de bizantinologie a Universităţii din Bucureşti (1938-1947), redactor responsabil al periodicelor

[52] Lucian Predescu, EB, 1999, p. 521; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 353.

„Candela” şi „Codrul Cosminului”, membru al Comisiei Regionale pentru Monumente Istorice din Bucovina, preşedinte al Societăţii de Studii Bizantine şi vicepreşedinte de onoare al Asociaţiei Internaţionale de Studii Bizantine, colaborator al Institutului de Istorie al Academiei Române, Secţia de istorie a dreptului.

Vasile Grecu se remarcă prin preocupările sale pentru istoria şi literatura Bizanţului, a influenţei exercitate de cultura bizantină asupra culturii române. Dintre lucrările sale în acest domeniu menţionăm: *Influenţa bizantină în literatura română* (Cernăuţi, 1933); *Izvorul principal bizantin pentru Cartea de învăţătură a diaconului Coresi din 1581. Omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca 1334-1347* (1939). Vasile Grecu întocmeşte ediţii critice ale operelor unor cronicari bizantini: Ducas, *Istoria turco-bizantină 1341-1462* (1958); Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451-1467* (1963); Georgios Sphrantez, *Memorii 1401-1477* (1966). Tot el se îngrijeşte de editarea ştiinţifică a unor vechi legiuiri româneşti: *Legiuirea Caragea* (1956); *Pravilniceasca condică 1788* (1957); *Codul Callimah* (1958). În 1942, publică o versiune greacă a *Învăţăturilor lui Neagoe, domnul Ţării Româneşti (1512-1521)*, însoţită şi de o traducere în limba română. Alte traduceri: *Manualul de pictură al lui Dionisie din Furna* (1931); *Viaţa Sfântului Nifon. O redacţiune grecească inedită* (Bucureşti, 1944).

Câteva lucrări se referă la istoria culturii din Bucovina: *Utracvismul sau două limbi de predare la liceele (gimnaziile) româneşti din Bucovina* (Cernăuţi, 1912); *Cultura românească în Bucovina* (Cernăuţi, 1913); *Perspectiva în pictura bucovineană* (1926).

Decorat cu „Ordinul Ferdinand pentru Întregirea Ţării”, laureat al Premiului „Vasile Pârvan” al Academiei Române, acordat pentru realizarea ediţiilor critice ale istoricilor bizantini, Vasile Grecu devine membru corespondent al Academiei Române la 23 mai 1936. Îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948, este repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990.

Pseudonim: V. Gr.

Vasile Grecu se stinge din viaţă la 27 mai 1972, la Bucureşti[53].

*

Nicolae Tcaciuc-Albu vede lumina zilei la 11 noiembrie 1885, în localitatea Rogojeşti, districtul Siret. Face şcoala primară în satul natal şi la Siret, studii gimnaziale la Cernăuţi (1897-1905), după care urmează cursurile

[53] Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, Editura Albatros, 1978, p. 134-135; [I. Pânzaru, Petru Froicu], ŞBGB, vol. I, 1982, p. 63-65; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 89-90; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, 2003, p. 356-357; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor şi Academia Română*, în BISD, 2007, p. 14; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 235-236.

Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Universitatea Francisco Josefină din capitala Bucovinei (1905-1908). La Cernăuţi, îşi susţine doctoratul în litere (1920).

După absolvirea facultăţii, este profesor de limba română şi germană la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1916-1918) şi la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi (1918-1940), inspector şcolar pentru Regiunea Cernăuţi (1918-1926, 1927-1929).

Nicolae Tcaciuc-Albu debutează în 1908, la Cernăuţi, cu publicistică, în paginile periodicului „Voinţa poporului". Colaborează la diverse periodice ale vremii, semnând articole de istorie, istorie literară, recenzii, note critice, traduceri din autori germani (Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller, Wilhelm Hauff, Conrad Ferdinand Meyer), polonezi (Adam Mickiewicz) şi chinezi (Li Tai Pe), versuri şi proză: „Junimea literară", „Convorbiri literare", „Neamul românesc", „Luceafărul", „Glasul Bucovinei", „Făt-Frumos", „Orion", „Plai", „Bucovina", „Revista Bucovinei". Prin creaţiile sale în versuri şi, mai ales, prin traduceri, Nicolae Tcaciuc-Albu se apropie de grupul iconarilor, lirica sa reprezentând, după cum scrie Perspessicius, „un ostrov din cele mai exotice în literatura iconariştilor". Versurile şi proza sa nu sunt, însă, decât „exerciţii prin nimic menţionabile" (Grigore C. Bostan).

Pentru a ilustra, însă, sensibilitatea artistică a epocii de dinainte de 1918, noi reproducem aici din creaţia sa un sonet scris în 1915:

„Cu tâmpla dreaptă răzimată-n palmă, / Privesc în Valea Prutului, pe gânduri, / O minunată dimineaţă calmă, / Un piano şi amintiri vin rânduri... // Cât de bogată valea se răsfaţă, / Ce mândru râul unda şi-o coboară! / Ai tinereţii ani mi-apar prin faţă / Şi sufletu-mi în depărtare zboară... // Voi mai avea eu oare parte-n viaţă / Să mă robiţi în roze lanţuri?... / Dar pâlcuri de cazaci răsar din ceaţă! // De-aice fierul darnic se împarte, / Se-aruncă-o grindină de plumbi din şanţuri. / Şi valea se umplu de groază-moarte".

Din opera profesorului Nicolae Tcaciuc-Albu prezintă importanţă câteva lucrări: *Istoria literaturii române* (Cernăuţi, 1923, cu o ediţie nouă în 1937); *George Tofan* (Suceava, 1923); *Câteva cuvinte despre românii rutenizaţi din nordul Bucovinei* (Cernăuţi, 1926); *Cântarea României. Studiu istoric-literar* (Cernăuţi, 1927); *Vieaţa şi opera lui Tudor Flondor* (Cernăuţi, 1933); *Viaţa şi opera lui Ion Sbiera* (Cernăuţi, 1936); *Bucovina de Nord (28 iunie 1940-28 iunie 1941)* (Sibiu, 1941). De interes şi astăzi sunt, de asemenea, studiile de istorie literară, unele realizate din perspectivă comparatistă: *Heinrich Heine in der rumänischen Literatur* (Cernăuţi, 1926); *Geneza poeziei „Somnoroase păsărele"* (Cernăuţi, 1939); *Goethe şi Eminescu* (Cernăuţi, 1942); *Înrâuri heiniene în opera lui Eminescu* (Cernăuţi, 1942); *Schiller şi Eminescu* (Cernăuţi, 1943); *Ienăchiţă Văcărescu. Vieaţa, opera, influenţele străine* (Cernăuţi, 1943). Alte lucrări: *Călătorie veselă în Italia* (Cernăuţi, 1935); *Făt-Frumos în frac*, proză (Cernăuţi, 1944); *Versuri de tot felul* (Brad, 1944); *Don Juan* (Timişoara, 1944); Li Tai Pe,

Flori din răsărit, Cernăuţi, 1933; *Poezii chinezeşti* (Cernăuţi, 1933). De interes sunt schiţele din volumul *Făt-frumos în frac*, care manifestă preocupare pentru viaţa Bucovinei de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea, surprinzând obiceiuri din universul satului, aflate pe cale de disparţie. *Boţul de aur*, „o poveste de dragoste de un romantism nostalgic", şi *Norocul lui Gavril*, lucrare „cu rezonanţă folclorică", apropiată ca structură de fabulă, prin îndrumările de ordin etico-pedagogic, sunt schiţele sale „cele mai împlinite compoziţional".

La Cernăuţi, „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina pe anul 1914" îi publică articolul *Pierderi culturale. P. Cerna, Şt. O. Iosif, Il. Chendi*, p. 161-164.

Pseudonim: D. Timoteiu.

Nicolae Tcaciuc-Albu se stinge din viaţă în 1960, la Bucureşti[54].

*

Dimitrie Marmeliuc vede lumina zilei la 20 octombrie 1886, în localitatea Liteni din districtul Suceava, în familia ţăranilor Nistor şi Floarea Marmeliuc. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1898-1906) şi la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Viena (1907-1913). La Viena este membru şi preşedinte al Societăţii academice „România Jună" (1911-1912). Devine doctor în filologia clasică al Universităţii din Viena (1913).

Este profesor secundar la gimnaziile din Suceava (1913-1914) şi Câmpulung Moldovenesc (1914-1915).

După izbucnirea Primului Război Mondial, trece în România, fiind angajat ca bibliotecar la Biblioteca Academiei din Bucureşti. În 1916, se înrolează ca voluntar în armata română, urmând cursurile Şcolii Militare de Ofiţeri din Botoşani. Participă la operaţiunile militare de pe front, fiind rănit la Mărăşeşti şi decorat.

Dimitrie Marmeliuc se reîntoarece în Bucovina, în 1918, şi se afirmă în evenimentele care conduc la unirea Bucovinei cu România. În această perioadă este membru al Consiliului Naţional Român (octombrie-noiembrie 1918), membru al Partidului Democrat al Unirii. După Unire, este profesor la Catedra de limba şi literatura elină de la Universitatea din Cernăuţi (1919-1940), decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie (1929-1930, 1930-1931) şi director al periodicului „Glasul Bucovinei", director al Teatrului Naţional din Cernăuţi

[54] E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuţeană*, Cernăuţi, Editura Mitropolitul Silvestru, 1943, p. 88-90; Traian Cantemir, *Activitatea literară a lui N. Tcaciuc-Albu*, în „«Suceava» Anuarul Muzeului Judeţean", XIII-XIV, 1986-1987, Suceava, 1987, p. 313-319; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 228-229; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 838; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 305-306; G[grigore C.] B[ostan], *Nicolae Tcaciuc-Albu*, în DGLR, vol. VI (S-T), 2007, p. 654-655.

(1925-1926), primar al oraşului Cernăuţi (1930-1937), deputat şi senator în Parlamentul României (1922-1926, 1927-1928, 1930).

După refugiul din 1940, este profesor la Universitatea din Bucureşti şi cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Republicii Populare Române (1952-1966), lucrând la proiectul de elaborare a *Dicţionarului limbii române*.

Traducător din autori clasici elini şi latini (Sofocle, Horaţiu), editează Ion Creangă, *Opere complete*, 1924. Debutează publicistic în 1910. Colaborează, de-a lungul timpului, la diverse periodice: „Junimea literară", „Analele Academiei Române", „Codrul Cosminului", „Cuget românesc", „Epoca", „Floarea soarelui", „Drum drept", „Glasul Bucovinei", „Lamura", „Limba română", „Naţionalul", „Neamul românesc", „Orpheus", „Revista cursurilor şi conferinţelor universitare", „Revista Fundaţiilor Regale", „Studii clasice", „Timpul", „Universul".

Opera lui Dimitrie Marmeliuc cuprinde lucrări de istorie literară, folclor, lingvistică şi publicistică militantă, traduceri, cursuri universitare, care evidenţiază erudiţie, rigoarea argumentaţiei, pertinenţa observaţiilor, concizia şi claritatea expresiei, probitate profesională. Dintre acestea: *Ioan Hunyady în balada românească* (Cernăuţi, 1913); *Figuri istorice româneşti în cântecul poporal al românilor* (Bucureşti, 1915); *Pe drumul idealului* (Cernăuţi, 1920); *Sofocles. Cercetări cronologice*, I-II (1920-1925); *Viaţa politică şi presa românilor bucovineni după Unire* (1928); *Unitatea etnică a României faţă de revizionism* (în colaborare, Bucureşti, 1934); *Eroului de la Cireşoaia. Omagiu prietenesc şi camaraderesc* (în colaborare cu I. Andrieşescu, Cernăuţi, 1936); *Clasicismul greco-roman şi cultura românească* (Cernăuţi, 1937); *Un sfert de veac de la moartea lui Petre Liciu* (Cernăuţi, 1937); *Frumuseţea poeziei homerice* (Cernăuţi, 1938); *Aspecte din viaţa culturală a Bucovinei* (Bucureşti, 1941); *Bucovina în cultura neamului* (Bucureşti, 1944).

Dimitrie Marmeliuc, „un remarcabil exponent al generaţiei Marii Uniri", se stinge din viaţă la 1 noiembrie 1970,la Bucureşti[55].

*

Aristide Tomiac, născut la 8 aprilie 1890, în localitatea Straja, din districtul Rădăuţilor, este fiul pălimarului Mihai Tomiac şi a Elisavetei (Safta). Învaţă la Şcoala poporală de cinci clase din sat, apoi, timp de patru ani, face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava. După o întrerupere de doi ani, îşi continuă studiile la Şcoala Cantorală din Cernăuţi şi la Şcoala Normală de Băieţi din Cernăuţi, de la aceasta din urmă primind şi diploma de învăţător.

În perioada 1910-1914, Aristide Tomiac este „un preţios şi apreciat colaborator" al profesorului romanist Matthias Friedwagner, care, din însărcinarea Ministerului Învăţământului din Viena, coordonează în perioada

---

[55] Iordan Datcu, S. C. Stroescu, DF, 1979, p. 461-462; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 139; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 68; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 30; Mircea Irimescu, *op. cit.*, vol. II, 2013, p. 356.

1905-1914 o amplă şi sistematică anchetă folclorică în Bucovina, întocmind cu ajutorul unui număr mare de colaboratori, cea mai mare colecţie de folclor românesc din perioada antebelică: peste 10 000 de poezii şi 2 250 de melodii, publicată parţial în 1940.

Lucrarea *Poesii poporale culese de Aristide Tomiac*, 1907, cuprinzând apoape 150 de texte, rămâne în manuscris.

O parte dintre „poesiile poporale" culese de Aristide Tomiac sunt publicate de Matthias Friedwagner în *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. Liebeslieder mit 380 von Alex. Voevidca auggezeichneten Melodien*, I. Band, Würzburg, Konrad Triltsch Verlag, 1940, şi în volumul Alexandru Voevidca, *Cântece populare din Bucovina*, ediţie îngrijită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu, Bucureşti, Editura Muzicală, 1990. Varianta *Mioara* din partea a III-a, *Balade*, a manuscrisului lui Aristide Tomiac, este publicată de Ion Filipciuc, ulterior fiind reprodusă şi de Vasile Pasailă (2009, p. 317). Colaborează la *Dicţionarul limbii române*, sub îndrumarea lui Sextil Puşcariu.

În perioada 1910-1914, Aristide Tomiac publică la Cernăuţi, în „Junimea literară", sub semnătura Ar. Tomiac: *Darie. Baladă poporală auzită în Straja* (VII, 9, septembrie 1910, p. 171-172); *Avram Iancu. Baladă poporală auzită în Straja* (VIII, 4-5, aprilie-mai 1911, p. 68-69); *Cântecul ciobanului. Poesie poporală auzită în comuna Marginea* (VIII, nr. 11, noiembrie 1911, p. 193); *Poesii poporale. Auzite în comuna Straja* (IX, nr. 2-3, februarie-martie 1912, p. 54; IX, 11-12, noiembrie-decembrie 1912, p. 223; X, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1913, p. 20; X, 4-5, aprilie-mai 1913, p. 79; X, 10-11, octombrie-noiembrie 1913, p. 186; X, nr. 12, decembrie 1913, p. 208-209; XI, nr. 4-5, aprilie-mai 1914, p. 130-132; XI, 6-8, iunie-august 1914, p. 208-211).

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1913", „Redigeat" şi editat de Eugen Neşciuc, publică *Strigături. Auzite la o nuntă din comuna Straja*, p. 79-81, culese de Ar[istide] Tomiac.

În 1920, se îmbolnăveşte şi este internat la Spitalul de Psihiatrie din Cernăuţi.

Aristide Tomiac, „nefericitul folclorist" din Bucovina veche, se stinge din viaţă la 6 mai 1941, la Cernăuţi. „Activitatea sa a fost fecundă, însă de scurtă durată" scrie profesorul Nicolae Tcaciuc-Albu, în 1942. „S-a stins uitat de toţi şi aproape necunoscut, la sfârşitul unei vieţi foarte nenorocite. Rar care scriitor a avut o soartă atât de tristă".

Învăţătorul Aristide Tomiac, unul dintre vrednicii culegători de folclor din Bucovina de dinainte de 1918, este şi astăzi aproape un necunoscut. Nici în monografia comunei Straja, întocmită de prof. dr. Vasile Pasailă, nu găsim măcar un articol distinct care să-i fie închinat[56].

---

[56] Nicolae Tcaciuc-Albu, *Aristide Tomiac*, în „Revista Bucovinei", Cernăuţi, anul I, nr. 7, iulie 1942, p. 307; Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 232; Emil Satco, EB, vol. II, 2004, p. 511; Vasile Pasailă, *Straja. Vatră de istorie bucovineană din Valea Sucevei*,

IV. 5. Colaboratoare din România în paginile calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina, 1886-1918

Despre colaboratoare în paginile calendarelor româneşti din Bucovina nu poate fi vorba înainte de 1886. În perioada 1886-1918, între altele, semnează diverse materiale (articole de îndrumare, poezie, proză) câteva autoare din spaţiul lumii româneşti: Elena Niculiţă-Voronca (1886), Matilda Cugler-Poni (1888), Cornelia din Moldova (1893), Elena Didia Odorica Sevastos (1897), Alexandrina Mihăescu (1905), Adela Xenopol (1905), Carmen Sylva (1908), Sofia Nădejde (1909), Elena Farago (1913). Prezentarea noastră adoptă, şi în acest caz, formatul consacrat în lucrările biobibliografice de la noi. Ordinea este cea cronologică, orientându-ne după anul publicării în calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina.

ELENA NICULIŢĂ-VORONCA (1862-1939)

Născută la 15 mai 1862, la Bârlad, în familia publicistului Gheorghe Niculiţă, macedoromân, şi a Rucsandei, născută Schipor, originară din Bucovina. Se bucură în familie de o educaţie aleasă, face scoala primară la Botoşani (1869-1873), studii secundare la Institutul Particular Humpel din Iaşi (1873-1878) şi la Pensionul Zielinski din Botoşani. Se căsătoreşte, în 1880, cu Zaharia Voronca, fost coleg cu Ciprian Porumbescu la Facultatea de Teologie a Universităţii Francisco-Josefine din Cernăuţi, vicepreşedintele Societăţii academice „Arboroasa". Nunta are loc la Suceava, unde le sunt naşi profesorul Vasile Bumbac şi soţia sa, Eufrosina. În iarna 1880-1881, participă la balul Societăţii „Junimea" îmbrăcată în costum naţional, făcând impresie prin „spiritul independent, tinereţe şi vioiciune" şi fiind primită de românii din Bucovina ca „mesager al timpurilor ce vor veni, insuflând în suflete putere şi nădejde în viitor".

Locuieşte în Siret (din 1883), unde îi reprezintă „demn pe români în mijlocul străinilor, bucurând poporul nostru amărât": împreună su soţul său introduce „jurnale şi reviste româneşti" la Cazinoul local, joacă teatru, adunându-i la spectacole „pe toţi românii răzleţiţi de prin sate".

La Mihalcea-Cernăuţi (din 1888), este impresionată profund de starea vechilor răzeşi:

„Satul era romantic, îmi plăcu, dar nu se vorbea decât ruseşte, poporul spunându-se că-i rutean. Răzeşii mai ştiau câte ceva româneşte, dar nu vroiau să vorbească, ziceau că-i ţigăneşte. La cea întâi vizită ce am făcut unui răzeş, am plâns. Nu eram deprinsă din ţara liberă să-mi văd aşa de înjosit neamul. Chiar când toţi erau împăcaţi

---

Bucureşti, Editura Feed Back, 2009, p. 276 (o singură notă lapidară, de doar trei rânduri); Alis Niculică, *„Junimea literară" (1904-1914; 1923-1939). Bibliografie*, Iaşi, Editura TipoMoldova, 2012, p. 101.

cu împrejurările, cu înstrăinarea aceasta, eu nu puteam s-o mistui. Era un teren greu de muncă ce ni se oferea". La Mihalcea, în viaţa ei începe o perioadă de apostolat: le învaţă pe fetele răzeşilor limba română, sprijină înfiinţarea unui internat de fetiţe în Cernăuţi şi a unei „case naţionale", în care „să ne consolidăm toţi românii", susţine conferinţe, scrie „contra stricării obiceiurilor": „În Cernăuţi, pe unde mă învârteam, nu dam decât de români rutenizaţi. Văzând descompunerea şi neputinţa noastră, îmi băteam capul cum am face ca să ne putem întări contra duşmanului, să ne recăpătăm românimea pierdută, căci din toate părţile mă surprindea lucrul nelucrat. Astfel ajunsei la concluziunea că ne trebuie în Cernăuţi o casă naţională, în care să ne consolidăm toţi românii, atrăgând pe cei rusificaţi. În acest sens am ţinut o conferinţă, care a avut efect. Casa s-a făcut, dar consolidare românească cine a văzut?!...".

În martie 1891, Elena Niculiţă-Voronca scrie în „Românul" articolul *Priviri asupra noastră*, în care înfăţişează „starea de deznaţionalizare din Bucovina" şi îşi exprimă dorinţa ca „ţara noastră să strălucească cândva în haina ei originală în concertul naţiunilor". La Cernăuţi, studiază „cu aviditate" în biblioteca lui Dionisie Olinescu, unde găseşte „opuri mitologice şi de folclor", frecventează Biblioteca Universităţii şi cea a Societăţii pentru Cultură. Din „întreţinerile luminate" cu Josef von Gutter (la Siret) şi cu Dionisie Olinescu (la Cernăuţi), din lectura lucrărilor în limba germană, găsite în bogatele biblioteci bucovinene, deprinde gustul pentru cultura antică şi „o considerabilă perspectivă asupra miturilor noastre".

Femeie „amarnic de frumoasă", organizează vara la Mihalcea petreceri stimulatoare „la care luau parte Cernăuţiul cu inteligenţa şi satele din jur, rusificate şi acestea, împărtăşindu-se de spiritul românesc care se introducea şi acolo. După exemplul nostru, preoţii din jur întreprindeau acelaşi apostolat. Devenise un curent". Prin venirea unor tineri ardeleni (Pompiliu Pipoş, Gheorghe Bogdan-Duică, Valeriu Branişte), în Bucovina se afirmă acum „un spirit nou, mai românesc", „un curent nou", despre care Elena Niculiţă-Voronca scrie: „Tinerii ardeleni nu şovăiesc de a se pune în serviciul naţiunii. Efectele ce vor naşte din alianţa transilvăneanului energic şi credincios neamului, hultuit cu spiritul liber şi avântul românului trăit în ţara liberă, vor fi ca şi-o auroră frumoasă, din care va răsări cea mai frumoasă zi. [...] Iubirea de studiu şi interesul pentru literatură vor fi deşteptate prin gustul de muncă ce se indică şi atâtea talente tinere ce au stat în nelucare pân-acum, neavând mediul trebuitor, se vor putea manifesta". Elena Niculiţă-Voronca este aleasă preşedinte al Societăţii „România tânără", care organizează „conveniri şi întruniri literare", în cadrul cărora susţine conferinţe.

În Bucovina, timp de peste trei decenii, culege poveşti, datini şi credinţe populare din multe localităţi bucovinene: Broscăuţi, Camena, Ceahor, Cernăuţi, Clocucica, Comăneşti, Corovia, Cuciurul Mare, Cuciurul Mic, Gemenea, Horecea, Horodnic, Ilişeşti, Iordăneşti, Mahala, Mihalcea, Molodia, Ostriţa, Părhăuţi, Putna, Ropcea, Roşa, Siret, Stăneşti pe Ceremuş, Storojineţ, Suceava, Şcheia, Toporăuţi, Voloca, pe care le publică în diverse periodice ale vremii.

Colaborează la „Calendarul copiilor" (Cernăuţi), „Almanachul literar" (Cernăuţi), „Calendarul «Şcoalei Române»..." (Suceava), „Calendarul revistei de limbă, literatură şi artă populară «Ion Creangă»..." (Bârlad), „Ghiluşul" (Balota-Dolj), „Familia" (Oradea Mare), „Rândunica" (Iaşi), „Sămănătorul", „Convorbiri literare („Bucureşti), „Junimea literară" (Cernăuţi), „Dreptatea" (Gura Humorului), „Buciumul" (Câmpulung Moldovenesc).

Debutează cu versuri în revista „Familia".

Este autoarea unor lucrări valoroase, unele recunoscute în domeniu, *Datinile şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*, Mihalcea-Cernăuţi, Editura proprie, 1903, 1295 p.; *Studii în folclor*, vol. I, Bucureşti, Tipografia G.A. Lăzăreanu, 1908, II + 303 p., vol. II, Cernăuţi, Tipografia Gutemberg, 1912-1913, XV + 464 p.; *Sărbătoarea Moşilor în Bucureşti. Studiu comparativ*, Bucureşti, Tipografia „N. Stroilă", 1915, 108 p.; *Industria casnică în Bucovina*, schiţă etnografică, Cernăuţi, Editura „Glasul Bucovinei", 1922, 14 p. Face o încercare originală de a organiza literatura populară pe baza celor patru categorii sistemice ale filosofiei antice, pământul, aerul, apa şi focul, nu după criteriul didactic, academic, pe teme, genuri şi specii (I. *Facerea lumii: omul, date cosmogonice*; II. *Pământul*; III. *Aerul (Văzduhul)*; IV. *Apa*; V. *Focul*), o organizare mai aproape de reprezentarea populară a relaţiei om-univers. În afară de erorile metodologice şi uneori de interpretare, rămân de interes sugestiile sale oferite cercetărilor de sinteză a mitologiei populare şi marele număr de variante inedite culese din Bucovina şi zona Botoşanilor. Spre deosebire de Simion Fl. Marian şi Tudor Pamfile, colecţia sa impunătoare este rodul muncii personale, „înfăptuită cu mare trudă", nu prin intermediari, cum remarcă Iordan Datcu, prezentând un interes aparte şi prin faptul că multe localităţi din care provine materialul cules se află astăzi în afara graniţelor de stat ale României.

Este autoarea unei plachete de *Poezii*, publicate la Botoşani, în 1935. Din creaţiile sale în versuri, poezia *Odată şi acum* este sugestivă pentru imaginarul generaţiei sale şi pentru rostul poeziei în programul periodicelor româneşti din Bucovina istorică:

„Eram romani odată, eroi d-ai lui Traian, / Români am fost sub Ştefan, viteazul căpitan, / Urmaşi d-un neam puternic, ce pentru ţară, nume, / Vărsându-şi al lor sânge, au stăpânit o lume. // Apoi întins-au vrednici din munţi şi până-n mare / Moşia lor mănoasă, iar sfintele hotare / Cu pieptul lor ferite de duşmani şi păgâni / Au fost, pe când noi încă eram pui de români. // Azi nu mai sunt în stare un petec să-şi ferească / Din ţara câştigată prin spada strămoşească; / Dacă de turci nu-i frică, moşia să le piară, / La venetici de voie dau jumătate ţară. // Din bărbăţia veche romană nici scânteie, / Din idealul vieţii antice nici ideie; / Domneşte interesul cel josnic şi meschin / Şi-n dezbinarea tristă, al zisului venin" („Buciumul", anul I, nr. 7, 30 mai 1908, p. 77).

„Individualitatea artistică" a Elenei Niculiţă-Voronca se manifestă mai ales în basmele populare reproduse de ea într-un „stil dinamic". Zaharia

Voronca le publică sub titul *Zece poveşti scoase din „Datinile şi credinţele poporului român" de E. Niculiţă-Voronca*, Cernăuţi, 1905. Lasă în manuscris o lucrarea amplă, *Studii de folclor (basme, poveşti, superstiţii, mitologie)*, de peste 550 p. Despre activitatea sa, mărturiseşte cu modestie în *Biografia mea*, lucrare tipărită abia în 2012:

„N-am scris pentru glorie, ci am simţit un imbold intern, pe care l-am urmat ca să-mi pot adormi neliniştea şi melancolia care în timpuri mă cuprindea. Neputând fi pregătită pentru opere însemnate, am fost totuşi un şurub care a ţinut bine părţile la un loc, acolo unde m-au pus, fiind un rezultat al împrejurărilor în care am trăit, agitând cu focul şi puterea lăsate din părinţi".

Pseudonime: Elena din Moldova, Veronea, Aurora Voronca.

La Cernăuţi, „Calendariu[l] pe anul ordinariu 1886. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" îi publică articolul *Damelor române din Bucovina*, p. 92-94, în care autoarea îndeamnă „clasele inteligente" la purtarea costumului popular românesc şi cere înfiinţarea unui institut pentru educarea „copilelor românilor" în spirit „religios naţional". Pseudonimul sub care semnează aici autoarea, Aurora Voronca, este necunoscut în istoria literaturii române din Bucovina. La Suceava, „Calendarul «şcoalei române» pe anul ordinar 1905" îi publică două „legende culese din popor": *Cosminul* şi *Dumbrava Roşie*, p. 62-63, semnate E[lena] Voronca. „Almanahul literar pe anul 1903", tipărit la Cernăuţi de către Întrunirea academică română „Bucovina", tipăreşte grupajul de legende *Diua şi noaptea la popor*, p. 61-76: 1. *Sara*, p. 63-65; 2. *Noaptea*, p. 65-68; 3. *Ştima nopţei. Miezul nopţei. Zor de ziuă*, p. 68-70; 4. *Dimineaţa. Ziua. Amiaza*, p. 70-72; 5. *Resăritul. Apusul. Miezul nopţei. Amiazăzi*, p. 73-74; 6. *Lumina Domnului Christos*. p. 74-75, semnate Elena Voronca. Pentru completarea cunoştinţelor despre „dumnezeire şi lumină", editorul recomandă lucrarea *Datinele şi credinţele poporului român* (1903), „adunate şi aşezate în ordine mitologică de Elena Niculiţă-Voronca", indicând şi paginile respective. În opinia acestuia, „mulţimea de superstiţii şi rătăciri, bazate pe credinţi păgânesci", are rolul de „a ne instrua asupra trecutului", pentru „a putea astfel cunoasce modul de a simţi şi gândi, modul de a se lupta şi trăi al unui popor", adică „etnopsichologiea" lui: „Iar nouă, românilor, ne servesce a ne descoperi mai bine originea, precum şi atingerea ce am avut în decursul de secole cu diferite popoare, care parte s-au dus, iar parte s-au contopit cu noi" (p. 75-76).

„Almanachul literar pe anul 1905", tipărit la Cernăuţi de către acelaşi editor, publică „novela" *Căpitanul lui Ştefan*, p. 51-57, auzită de la Gh. Melniciuc, răzeş din Broscăuţi, sub aceeaşi semnătură: Elena Voronca.

Elena Niculiţă-Voronca se stinge din viaţă, în 1939, la Siret[57].

[57] Constantin Loghin, ILRB, 1996, p. 183-184 (retipărirea ediţiei din 1926); Emil Satco, Ioan Pînzar, DLB, 1993, p. 165-166; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 115-116;

MATILDA CUGLER-PONI (1851-1931)

Matilda Cugler-Poni se naşte la 2 aprilie 1851, în Iaşi. Tatăl său, Karl von Kugler, descendent dintr-o familie înnobilată de Maria Tereza, în 1744, o familie de „cavaleri şi pe urmă baroni", se stabileşte la Iaşi, căpătând cetăţenia română, la 11 martie 872, sub numele de Carol Cugler şi devenind ajutor de arhitect al oraşului. Mama sa este Matilde, născută Herfner. Matilda şi fratele său, Grigore, se bucură în familie de o educaţie aleasă, din care nu lipsesc lecturile sistematice din literaturile franceză, germană, italiană şi română. Căsătorită cu filologul Vasile Burlă (1840-1905), bucovinean, originar din Opaiţeni, districtul Storojineţ, apoi cu Petru Poni (1841-1925), profesor universitar, chimist renumit, membru al Academiei Române (din 1879), de la care are un copil, Margareta Poni (1889-1973), ajunsă profesor universitar, specialist în chimie anorganică.

Matilda Cugler-Poni scrie versuri de timpuriu, debutând la vârsta de 16 ani în paginile revistei „Convorbiri literare" (1867) şi stârnind pasiuni puternice, precum cea a lui Alexandru D. Xenopol. În paginile acestei reviste publică până în 1892, fiind una dintre puţinele femei ale vremii, de la noi, care fac carieră literară prin intermediul renumitei reviste ieşene, publicând aici versuri lirice, în care sunt frecvente câteva motive: dorul – „boală grea" / „dorul nemărginit", iubita părăsită, cuplul nefericit, iubirea neîmplinită, jalea, trecerea timpului. „Decentă ca un înger cu mâinile împreunate", poezia Matildei Cugler-Poni, o poezie pentru „albumuri de pensioane, cu păsărici, fluturaşi, la modul cuviincios al domnişoarelor supravegheate de guvernante", cum scrie George Călinescu, se remarcă prin „simţ al inefabilului", „magie lingvistică" / „o limbă lipsită de stridenţe neologice" şi se bucură de o largă circulaţie, în toate provinciile istorice româneşti, fără a se impune însă în istoria literaturii noastre ca autoare de referinţă. În balada de tip romantic, sub influenţa lui Heinrich Heine, Matilda Cugler-Poni preferă decorul anotimpurilor reci, mohorâte, sugerând contrastul dintre sentimentele proprii şi stările naturii ori, în alte cazuri, concordanţa acestora: *O poveste*, *Călătorul*, *Ucigaşul*. Colaborează la peste 30 de reviste româneşti şi străine, dintre care unele de prestigiu: „Familia" (Oradea), „Columna lui Traian", „Literatorul" (Bucureşti), „Viaţa românească" (Iaşi). Debutează în proză cu povestirea *Când vrea omul*, la „Tribuna", de la Sibiu (1884). Influenţată de naturalism, Matilda Cugler-Poni

---

Lucia Berdan, *Elena Niculiţă-Voronca, folcloristă şi scriitoare*, în volumul Elena Niculiţă-Voronca, *Datinele şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*, vol. I, ediţie îngrijită de Victor Durnea, studiu introductiv de Lucia Berdan, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 9-19; Grigore C. Bostan, Lora Bostan, PLRB, 2000, p. 74-77; Iordan Datcu, *Elena Niculiţă-Voronca*, în Eugen Simion (coord. gen.), DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 630-631; Iordan Datcu, *Elena Niculiţă-Voronca într-o autobiografie*, în „Bucovina literară", serie nouă, Suceava, anul XXIII, nr. 3-4 (253-254), martie-aprilie 2012, p. 80-83.

scrie proză scurtă, preferând povestirea cu subiecte provenind din lumea cartierelor mărginaşe, în care se individualizează personaje distincte: meseriaşi mărunţi, mici negustori, vagabonzi, lumea acestora fiind privită cu excesivă simpatie, o exagerată tendinţă moralizatoare şi umor blând. *Un tutor*, comedie într-un act, este una dintre lucrările cele mai reuşite ale Matildei Cugler-Poni, distingându-se printr-un reuşit comic de situaţie, scenele vioaie, „caractere îngrijit lucrate şi nuanţate ca psihologie". Leonora şi Redeanu, Rariţa şi Ioniţă sunt cupluri de îndrăgostiţi care se impun prin „naturaleţe şi aplomb". Ciprian Porumbescu îi include versurile romanţei sale *Lăsaţi-mă să cânt* în opereta *Crai nou*, unde creaţia devine cântecul Anicăi, intitulat *În aste haine*.

Antum, Matilda Cugler-Poni publică volumele: *Poezii* (1874, cu o ediţie nouă în 1885); *Un tutor* (1881, ediţia a II-a în 1914); *Din timpuri grele* (1884); *Fata stolerului* (1884, ediţia a II-a în 1886); *Un flăcău bătrân* (1885); *Sfântul Nicolae* (1885); *Povestiri adevărate*; *Poezii* (1927). Postum, creaţia sa se bucură de o ediţie nouă: Matilda Cugler-Poni, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită de Ion Nuţă, Iaşi, Editura Junimea, 1971.

Dintre creaţiile sale, *Răchita*, publicată în 1873, este mai cunoscută, învederând o autoare talentată:

„Grădina-i părăsită. Unde umblam odată, / Nici păsări nu mai cântă cu glasul lor voios, / Pe drumuri creşte iarbă, pe micul iaz înoată / O luntre sfărâmată de timpul nemilos. // Numai pe mal stă încă răchita cea bătrână, / Cu crengile-i plecate spre iazul adormit / Şi ca visând se mişcă, când dureros suspină, / Trecând pe lângă dânsa zefirul rătăcit // În coaja ei uscată zăresc înc-al meu nume; / O mână mult iubită în dânsa l-a tăiat, / Apoi făr' de credinţă a rătăcit prin lume / Şi numai bietul arbor numele l-a păstrat. // Răchita cea bătrână, de-ar vrea ea să vorbească, / Mult ar putea să spuie din timpul cel trecut; / Cât e de uitătoare inima omenească... / Ea singură o ştie, ea singură-a văzut!".

Altele ar putea fi lecturi agreabile şi astăzi: *Durerea* (1872); *Ai auzit* (1873); *Numai o clipă* (1875); *Întoarcere înc-o dată* (1876); *Iubiţi cu toţii*, 1878 („Pasările cântă pe crengi înverzite, / Fluturii se-ngână de pe flori pe flori, / Tainic trec prin aer şoapte fericite, / Cât cuprinde ochiul, ceru-i făr' de nori. // Dulce primăvară, drag vis de iubire! / La zâmbirea-ţi blândă, iarna a plecat, / Cât era de lungă, plină de jălire... / Dar tu eşti în lume, răul s-a uitat. // Ce-mi vorbeşti tu încă de chinuri trecute, / Inimă nebună, uită de dureri / Şi de-acele zile în lacrimi pierdute. / N-are primăvara mii de mângâieri? // N-auzi cum şopteşte fiecare floare? / «Amorul domneşte acum pe pământ. / O, iubiţi cu toţii! grabnic frunza moare, / Grabnic se întoarnă tot iar în mormânt»".); *Ce vrei* (1883); *Din trecut* (1890).

La Cernăuţi, „Calendariul pe anul bisect 1888. Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»" publică trei dintre poeziile Matildei Cugler-Poni: *Cânt-o pasere...* („Cânt-o pasere în sbor, / Cânt-un cântec plin de

dor, / Aşa dulce-ncetişor, / De-l aud chiar numai eu, / Şi-l aud că-i dorul meu! // Năsdrăvancă păsărea, / Tu ce scii [ştii] durerea mea, / O! mai tare nu cânta! / Să n-audă codrul verde, / Păsăruică, de mi-i crede: // Frunzele ar veştezi, / Earba s-ar îngălbini, / Primăvară n-ar mai fi, / Căci e dorul boală grea / Orişice moare de ea".), p. 114; *La fereastră*, p. 134; *Floarea-n câmp*, p. 134 („Florea-n câmp când vestezesce, / Alta-n locu-i înfloresce; / Dar în pieptul omenesc / Florile când veştejesc, / Cade ro[u]a în zădar – / Alte-n loc nu mai resar!").

Matilda Cugler-Poni se stinge din viaţă la 11 octombrie 1931[58]. Cu acest prilej, Nicolae Iorga scrie:

„Venerabila doamnă care la o aşa de înaintată vârstă pleacă dintre noi a fost în viaţa ei împodobită cu atâtea daruri sufleteşti, un exemplu în toate privinţile. Pe vremea când poezia era sinceritate, sentiment şi simplicitate, versurile Matildei Cugler au fost cetite şi, mai mult, cântate de atâta lume, care a găsit în armonia uşoară a silabelor ritmice, cu un parfum de sentimentalitate duioasă, mângâiere în multe suferinţi şi deziluzii. Soţie a unui om eminent, în care era întrupată discreta înţelepciune a rasei lui moldoveneşti, d-na Poni a fost buna sfătuitoare care se ascunde şi sprijinul moral care e totdeauna la căpătâiul îndoielilor şi necazurilor pe care oricui, şi mai ales omului drept şi bun, lumea le dă din bielşug. O astfel de viaţă să îndemne pe femeile de azi, care au nevoie de asemenea îndemnuri, şi în sensul ei să crească, harnice, modeste şi bune, acelea de care, mâne, are nevoie neamul nostru, pentru a nu cădea pradă păcatelor fatale ale unei modernităţi în afară de morala eternă sau contra ei".

CORNELIA DIN MOLDOVA (1886-1933)

Cornelia din Moldova este pseudonimul Corneliei Kernbach-Tatuşescu. Născută la 9 iunie 1886 în Botoşani, este fiica lui Iosif Kernbach, funcţionar la Poştă, şi a Oliviei, sora mai mică a lui George Kernbach, care semnează ca poet cu pseudonimul Gheorghe din Moldova. În 1883, absolvă Liceul Naţional din Iaşi şi urmează apoi cursurile Facultăţii de Medicină din Bucureşti, luându-şi doctoratul în 1893. Cornelia Kernbach-Tatuşescu este una dintre primele femei care îmbrăţişează, la noi, cariera de medic. Face un stagiu de specializare în Occident şi profesează la Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti, fiind, totodată, şi profesoară de igienă, calitate în care publică manualul *Noţiuni de medicină şi farmacie populară* (1912).

Sub pseudonimul Cornelia din Moldova, colaborează cu versuri, în perioada 1891-1893, la „Revista nouă", unde fratele său, Gheorghe din Moldova, se bucură de aprecierea lui B. P.-Hasdeu. Cornelia din Moldova se numără printre fondatoarele revistei „Altiţe şi bibiluri" (1893-1894). Alte periodice la care colaborează sunt: „Dochia" (1896-1898, revistă condusă de Adela Xenopol),

---

[58] N. Iorga, *Matilda Cugler-Poni*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, 1967, p. 261-262; Aurel Leon, *Umbre*, vol. II, Iaşi, Editura Junimea, 1972, p. 5-11; D[an] M[ănucă], *Matilda Cugler-Poni*, în DLRO, 1979, p. 251; G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 422-423; D[an] M[ănucă], *Matilda Cugler-Poni*, în DGLR, vol. II (C-D), 2004, p. 514.

„Arhiva", „Revista literară", „Familia", „Universul", „Literatură şi artă română", „Litere şi arte", „Curierul roman", „Viaţa românească".

În 1916, îşi adună poeziile într-un volum: *Câte au fost*, o plachetă elegantă, ilustrată de de J. Al. Steriadi şi Al. Satmari. Cornelia din Moldova este autoarea unei lirici intimiste, cu vădite accente neoanacreontice.Preferând o „tonalitate jucăuşă", câteodată „uşor ironică", ea reface senzual „scenariul unui aprins joc de-a dragostea", cântându-şi iubirea / „chinurile plăcute ale dorului" şi creionând „portretul celui iubit" cu o „insistenţă aproape indiscretă". Prin „acordurile ei de romanţă" şi prin „articulaţiile fragile", poezia Corneliei de la Moldova „se înrudeşte frapant" cu versurile lui Gheorghe din Moldova, bucurându-se de circulaţie în epocă.

În Bucovina, „Călindariul pe anul ordinar 1893. Redactat şi edat de «Academia ortodoxă», societate pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi", îi publică poezia *Cui nu place?*: „Nu te duce mult p-aiure, / Că mă tem să nu mi-i fure / Vreodată cineva / Ochii şi guriţa ta! // Cine oare n-ar fura / Ochi şi gură ca a ta? / Cui nu-i place fragi şi mure / Chiar afară din pădure?" (p. 141). Cornelia Kernbach-Tatuşescu se stinge din viaţă la 12 aprilie 1933, la Bucureşti[59].

ELENA DIDIA ODORICA SEVASTOS (1864-1929)

Elena Didia Odorica Sevastos se naşte la 16 mai 1864, în localitatea Cucorăni, judeţul Botoşani, ca unic copil al lui Alecu, mic proprietar de pământ, şi al Xeniei Sevastos. Învaţă timp de un an în particular, după care, în 1876, susţine examenul pentru trei clase la o şcoală primară din Botoşani, trecând apoi, în acelaşi an, la Şcoala Centrală de Fete din Iaşi. Înfruntă în şcoală greutăţi materiale şi manifestă interes faţă de ideile noi ale vremii, citind şi comentând cu pasiune operele lui Ludwig Büchner şi Charles Darwin, atrăgându-şi, astfel, asupra sa adversitatea conducerii şcolii. În 1886, îşi ia bacalaureatul şi se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Iaşi, pe care o termină fără să-şi susţină însă examenul de licenţă. Fire pasionată, în vacanţele din anii de studenţie, întreprinde cercetări directe de folclor. Împreună cu tatăl său, călătoreşte prin ţară, adunând materialul necesar pentru studiul *Nunta la români*, publicat în 1889. Rod al acestor cercetări de teren sunt şi volumele *Călătorii prin Ţara Românească*, în care zugrăveşte locuri şi oameni, notând obiceiuri, credinţe, legende, proverbe şi zicători, cu explicarea unor termeni referitori la meşteşuguri populare (Iaşi, 1888) şi *Cântece moldoveneşti*, culegere (Iaşi, 1888). „Energică şi entuziastă", Elena Sevastos desfăşoarară o „variată activitatea publicistică", materializată în culegeri de

[59] G[abriela] D[răgoi], *Cornelia din Moldova*, în DLRO, 1979, 219-220; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 463; G[abriela] D[răgoi], *Cornelia din Moldova*, în DGLR, vol. II (C-D), 2004, p. 389-390.

folclor, scrieri literare, articole în care ia atitudine împotriva războiului şi propune soluţii pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale ţăranilor, precum şi pentru emanciparea condiţiei femeii în societate. Colaborează la diverse periodice: „Convorbiri literare", „Dochia", „Familia, „Gazeta săteanului", „Lumea ilustrată", „Tribuna", „Universul", „Vatra", „Viaţa literară", „Viitorul româncelor". În 1893, scoate la Iaşi „Rândunica", o revistă de literatură şi folclor, pe care o tipăreşte, timp de un an, numai cu cheltuiala sa. Îndrăgostită de literatura populară, Elena Sevastos culege numeroase doine, balade, anecdote, snoave, poveşti şi strigături din Moldova, Muntenia, Dobrogea, Oltenia şi Transilvania, pe care le publică în periodicele vremii ori în volume. Culegerea sa de *Cântece din Ţara Oltului*, publicată în 1893 în revista „Rândunica", este însoţită şi de un glosar regional. Volumul *Critică literară asupra poeziilor populare de M. Canianu* (Iaşi, 1898) este o lucrare cu caracter teoretic, ce probează cunoaşterea principiilor metodologice din cercul folcloristic al lui B. P.-Hasdeu. În colecţiile sale de folclor *Cântece moldoveneşti* (Iaşi, 1888), *Poveşti* (Iaşi, 1892) şi *Anecdote poporane* (Iaşi, 1893), alături de producţii autentice se regăsesc, din păcate, şi producţii prolixe, care ilustrează intervenţia autoarei în text, sub influenţa şcolii romanticilor. Poveştile publicate de Elena Sevastos sunt foarte scurte, au titluri moralizatoare, apropiindu-se de nuvelele de mică întindere, în care personajele provenind din lumea celor necăjiţi înfruntă neajunsurile vieţii. *Nunta la români* (Bucureşti, 1889), „studiu istorico-etnografic comparativ", este „o contribuţie remarcabilă" în domeniul folclorului şi al etnografiei, lucrarea fiind răsplătită de Academia Română cu Premiul „I. Heliade Rădulescu", la obţinerea căruia concurează cu lucrarea-i înrudită tematic, fără succes, însă, şi S. Fl. Marian. Structurată pe momentele principale ale nunţii: I. *Înaintea logodnei*; II. *Logodna şi încredinţarea*; III. *Nunta*; IV. *După nuntă*, monografia cuprinde din perspectivă comparatistă descrierea unor practici magice şi vrăji, precum şi texte folclorice (oraţii de peţit, oraţii de iertăciune sau de închinare) culese personal sau provenind şi din alte colecţii. *Naşterea la români* şi *Înmormântarea la români*, anunţate de autoare în 1892 şi 1906 ca fiind în curs de tipărire, au rămas, din păcate, în manuscris. Fragmente din aceste lucrări sunt publicate, însă, în periodicele „Dochia", „Lumea ilustrată" şi „Rândunica". Creaţia literară a Elenei Sevastos, „mai puţin însemnată", cuprinde versuri, nuvele, prelucrări după legende populare, teatru, note de călătorie: *Poezii poporane. Doine* (1886); *Călătorii prin Ţara Românească* (Iaşi, 1888); *Irina* (1891); *Mustrare de cuget* (1893); *Liliana* (1893); *Truda morţii* (1893); *Ştefan cel Mare în Munţii Vrancei* (Galaţi, 1904); *Mijloace pentru îmbunătăţirea stărei poporului roman* (Galaţi, 1905); *Pace, înfrăţire* (Galaţi, 1905); *Poveşti* (1906; *Dreptul tău* (Bucureşti, 1906); *Omagiu Franţei* (Iaşi, 1919). Traducerile sale din Heinrich Heine sunt publicate în periodicul „Viitorul româncelor" (1912).

„Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1897. Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc" publică, în partea sa literară, sub semnătura E. D. O.

Sevastos, *Copiii ţiganului*, anecdotă, p. 127, fără menţionarea sursei după care se face tipărirea. Pseudonim: Odorica.

Elena D. O. Sevastos, „una dintre reprezentantele cele mai entuziaste ale vechii şcoale folcloristice care a înflorit în Moldova între anii 1870-1890, contemporane lui Canianu, Caranfil şi Miron Pompiliu", se stinge din viaţă la 18 martie 1929, laChişinău.

Postum, creaţia sa este reunită în volumul Elena D. O. Sevastos, *Literatură populară*, Vol. I, *Cântece moldoveneşti, Nunta la români*, Vol. II, *Poveşti, Naşterea la români*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Ioan Ilişiu, Bucureşti, Editura Minerva, 1990[60].

ALEXANDRINA MIHĂESCU (1876-1895)

Alexandrina Mihăescu, născută la 20 august 1876, în localitatea Gura Sărăţii, judeţul Buzău, este fiica lui Grigore Mihăescu, descendent dintr-o veche familie boierească, şi sora lui Nicolae Grigore Mihăescu-Nigrim (1871-1951), poet, prozator, dramaturg şi publicist. Urmează patru clase la şcoala primară din satul natal. Instrucţia sa este completată cu bogate lecturi. Având disponibilităţi pentru artă, deprinde singură să cânte la flaut de la o vârstă fragedă. De la 12 ani, scrie pe ascuns poezii şi povestiri, ferindu-se de părintele său, care nu vroia s-o vadă „ocupându-se cu asemenea nimicuri". Alexandru Vlahuţă, mărturiseşte, în 1895, că tatăl său i-ar fi ars, astfel, o mulţime de cântece.

În 1890, are loc debutul său literar. Fratele Nicolae Grigore Mihăescu-Nigrim îi trimite poezia *Bate vântul* la revista „Lumea ilustrată", care i-o publică în numărul de Crăciun, spre nemulţumirea autoarei, care consideră faptul o „glumă-batjocură". Din citările lui Nicolae Iorga, care vede în autoarea-copil „pe cineva care a băut larg la izvorul poeziei poporului", reface, parţial, acest text scris în metru popular:

„Vântule rău şi turbat, / Multe flori ai scuturat! / Moarte, moarte rea, pustie, / Mulţi ochi plini de veselie / Îi adormi pentru vecie / Supt o galbenă făclie. [...] Vântul mi-a stins florile / Şi moartea surorile. [...] O veni vremea vreodată, / De-o-nfrunzi pădurea toată, / Când prin frunzele de nuc, / Mi-o cânta uşor un cuc...".

Apropiată de oamenii simpli din lumea satului, dincolo de hotarele căruia nu apucă să treacă, însă, Alexandrina Mihăescu „strânge cântece şi poveşti din gura poporului spre a le publica mai târziu" („culegeri de folclor"), după cum îi mărturiseşte unei prietene.

[60] Ion Muşlea, *Elena Sevastos*, în „Dacoromania", Cluj, anul VII (1931-1933), 1934, p. 661-663; Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 292-294; Iordan Datcu, S. C. Stroescu, DF, 1979, p. 394-395; I[on] H. C[iuboraru], *Elena Didia Odorica Sevastos*, în DLRO, 1979, p. 779-780; Iordan Datcu, DER, vol. II, 1998, p. 207; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 776; I[on] H. C[iuboraru], *Elena Didia Odorica Sevastos*, în DGLR, vol. VI (S-T), 2007, p. 180.

Creaţia acestui copil înzestrat („o copilă cu mic talent de versificare" şi cu „o frază destul de limpede pentru o copilă de 18 ani", cum scrie Ilarie Chendi, în 1896) este străbătută de „o adiere proaspătă de sensibilitate naivă, copilărească" şi de „o delicateţe specifică", puse în evidenţă de forme populare şi influenţe din poezia lui Mihai Eminescu şi George Coşbuc, toate comunicând „obsesia dureroasă a morţii, trecută în resemnare şi melancolie":

„Cum de-oi muri acuma, /Aceste mii de stele / Vor lumina ţărâna / Deasupra groapei mele / Şi alţi simţi-vor vraja /Atâtor nopţi frumoase, / Când eu voi fi pierdută / Prin bolţi întunecoase"; „Flori albastre înflorite, / Cât de trist aţi fost ursite: / Ieri înveseleaţi un munte, /Azi împodobiţi o frunte!".

În aceste producţii juvenile – scrie Al. Antemireanu, în 1898 –, „nu trebuie să vezi arta, ci un suflet de o delicateţă rară".

Proza Alexandrinei Mihăescu, despre care vor scrie, peste ani, Mihail Dragomirescu (1895) şi Mihai Zamfir (1971), cuprinde „schiţe din viaţa de [la] sate" („culegeri din popor") realizate, în „coloare romantică", recreând „iubiri între ciobani şi domnişoare bogate de la oraş", zugrăvite „tare, aspru, cu trăsături de realism energic şi conştient", cum vedem în câteva schiţe: *La horă* şi *Din dragoste*, creaţii care „au putere de observaţie, de notaţie de amănunt" (Al. Cistelecan, 2012). „Se găsesc pretutindeni – observă Nicolae Iorga – comparaţii noi şi fine – copiii «mărunţei ca ulcelele», luna ce se iveşte «curioasă ca o fată la geam», sălciile care «sărută cu vârfurile lor apa străvezie», stelele ce se sting dimineaţa «ca nişte fluturi argintii ce în ajunul morţii mai bat încă din aripi» [...] care întrupează o psihologie întreagă"; „o adevărată capodoperă de seriozitate mistică e povestea Maicii Domnului care merge să caute pe Isus coborât de pe cruce: n-am mai văzut o mai desăvârşită înveşmântare în frumoase cuvinte poetice a legendelor religioase pe care le ştie poporul". Creaţia sa „nu e numai o curiozitate psihologică şi literară [...], ci o parte integrantă a literaturii româneşti mai nouă", cum scrie acelaşi autor: în alte împrejurări „nenerocita fată ar fi trăit, spre folosul literaturii noastre"; „paginile de jurnal intim" din creaţia sa nu sunt de loc mai prejos" decât „acelea care au făcut pe Maria Başkirţev (pictoriţă rusă), autoarea cunoscutului ziar al vieţii ei, întrerupte în tinereţă, o scriitoare vestită în toată lumea".

La Cernăuţi, „Călindariul poporului pe anul ordinar 1905. Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc" tipăreşte din creaţia în versuri a Alexandrinei Mihăescu poezia *Vitriga*, p. 90, fără nicio menţiune asupra sursei. Lipsa unei scurte note biografice, dar şi orientarea spre alt text din creaţia autoarei ilustrează, fără tăgadă, faptul că la reţinerea textului a contat, în primul rând, orientarea tematică a calendarului şi nu criteriul estetic:

„O, mamă, m-ai bătut mereu / Şi mică şi-acum mare, / Măicuţă, dacă ţi-am greşit, / Cer îndurare! // Mai [i]eri venii de prin străini, / La ei trăiam mai bine, / La tine-acasă toate-mi par / Şi mai străine! // Mă blestemi şi mă baţi mereu / Când plâng cu glas mai tare. / Străino, spune-mi unde-i mama, / Aibi îndurare!".

Ecaterina Mihăescu se stinge din viaţă la 21 iunie 1895 de tuberculoză, boala care a făcut ravagii în lume până la descoperirea penicilinei (Alexander Fleming, 1928; precursor celebru – Victor Babeş, 1885), la fel ca şi celelalte două surori mai mari ale sale. Postum, creaţia sa este adunată în câteva ediţii: *Flori de zăpadă. Poezii, proze, impresii etc.*, Râmnicu Vâlcea, Editura Librăriei G. Sfetea, 1898; *Flori de zăpadă*, Opera postumă, ediţia a II-a, Bucureşti, Librăria Socec, 1907; *Flori de zăpadă*, Opera postumă, ediţia a III-a, cuprinzând bucăţi inedite, portret şi semnătură, Bucureşti, Tipografiile Române Unite, 1926[61].

ADELA XENOPOL (1861-1939)

Adela Xenopol se naşte în 1861, la Iaşi, în familia lui Dimitrie Xenopol şi a Mariei, născută Vasiliu, o familie cu şase copii. Este sora mai mică a istoricului Alexandru D. Xenopol (1847-1920) şi a scriitorului Nicolae D. Xenopol (1858-1917). Studiază în Occident, la Sorbona şi la Collège de France. Revenită în ţară, militează pentru drepturile femeii, fondând în acest scop revista „Dochia" (1896-1898) „menită să apere, să susţină şi să cerceteze drepturile femeii [...] pentru a dovedi că ea a fost vrednică în toate timpurile şi în toate treptele sociale de la doamnă la opincă". Urmărind programatic emanciparea intelectuală, politică şi juridică a femeilor, precum şi promovarea scrisului feminin, Adela Xenopol conduce mai târziu şi revistele „Romînca" (1905-1906), „Viitorul romîncelor" (1912-1916), „Revista scriitoarei" (1926-1928), în paginile cărora îşi susţine cauza şi încurajează permanent literatura feminină.

În România de la sfârşitul secolului al XIX-lea, ea îşi susţine cu energie ideile progresiste, precum în articolul *Drepturile femeii*, publicat, în iulie 1896, în periodicul „Dochia": „Fie un bărbat destul de mărginit, el în virtutea sexului, cu niţică protecţie sau situaţie politică, va ajunge departe, pe când o femeie, fie ea un geniu şi nu va dobândi decât profesoratul, şi acela până la şcoli secundare"; „De când femeile nu mai sunt considerate ca femei, ci ca fiinţe, ele ajung şi adesea întrec bărbaţii în scurtul interval de la eliberarea lor din sclavie". În numele femeilor din Iaşi, ea înaintează, în 1914, o petiţie Parlamentului, în care cere revizuirea Constituţiei în vederea acordării dreptului de vot pentru intelectuale.

---

[61] Al. Vlahuţă, *Un talent necunoscut*, în „Vieaţa", Bucureşti, anul II, 1895, p. 24; Al. Antemireanu, *Alexandrina Mihăescu*, în „Epoca", Bucureşti, anul IV, 1898, p. 690; N. Iorga, *Oameni cari au fost. Amintiri şi comemorări*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul românesc", 1911, p. 201-205; Savin Constant, *Viaţa şi opera poetei Alexandrina Mihăescu*, Bucureşti, Tipografiile Române Unite, 1926; N. Iorga, *Paginile Alexandrinei Mihăescu (1876-1895)*, în volumul *Oameni cari au fost*, 1967, p. 163-167; S[tănuţa] C[reţu], *Alexandrina Mihăescu*, în DLRO, 1979, p. 569; Al. Cistelecan, *O fată tânără pe patul morţii* (II), *Alexandrina Mihăescu*, în „Discobolul", revistă lunară de cultură, serie nouă, Alba Iulia, nr. 178-179-180, octombrie-noiembrie-decembrie 2012, p. 298-302.

În 1886, Adela Xenopol debutează cu versuri la „Revista politică" din Suceava, iar în 1888 debutează editorial, strângându-şi „încercările literare" în cartea *Versuri şi istorisiri*, tipărită la Iaşi. Alte scrieri din această perioadă: *Între sfinţi*, cu o prefaţă de Leon Claretie, Iaşi, 1902; *Spre lumină*, Bucureşti, 1903; *Comedies. Tableaux de la vie roumaine*, Paris, 1910; *Education et religion*, Geneva, 1910. Pe lângă poezie, Adela Xenopol mai publică proză, impresii de călătorie, teatru, creaţii risipite în mai multe reviste („Convorbiri literare", „Cele trei Crişuri", „Evenimentul", „Revista literară"). În paginile periodicului „Românul", în 1893, i se tipăreşte romanul *Dorin Moina*. Două romane istorice văd lumina tiparului mai târziu: *Pe urma războiului* (Bucureşti, 1913) şi *Uragan* (Bucureşti, 1922), în care autoarea transpune narativ evenimente din timpul campaniei din Bulgaria şi din participarea României la Războiul de Întregire a Neamului, evenimente ce alcătuiesc fundalul unor drame sentimentale din înalta societate bucureşteană. Lucrarea *Prin cetatea Carpaţilor* (Bucureşti, 1928) cuprinde o bogăţie de informaţii şi imagini de mare plasticitate, în care autoarea îşi adună impresiile de călătorie din provinciile istorice româneşti pe care le vizitează: Ardeal, Banat, Bucovina, Basarabia, precum şi din Elveţia. În contextul scrierilor sale, piesele de teatru prezintă o notă aparte, majoritatea fiind comedii cu scene pline de vervă, având ca model teatrul lui Vasile Alecsandri. O piesă, *Le Poete*, din volumul *Comedies. Tableaux de la vie roumaine* (Paris, 1910), îl are ca personaj chiar pe Alecsandri.

După Primul Război Mondial, Adela Xenopol se află în rândul celor 26 de personalităţi feminine fondatoare ale Societăţii Scriitoarelor Române, a cărei preşedintă devine în 1925. În această campanie îi sunt alături, între altele, Isabela Sadoveanu, Constanţa Hodoş, Natalia Negru şi Sofia Nădejde. În articolul-program *La merit egal, drept egal*, publicat, în 1926, în „Revista scriitoarei" – cea de a patra sa publicaţie periodică înfiinţată – scriitoarea Adela Xenopol susţine un adevărat program de emancipare a colegelor de breaslă:

„Scriitorii au sporit, dar destul de rar răzbeşte scriitoarea, şi de multe ori reuşita ei e datorită umilitei protecţiuni [...]. Doar artista teatrului a ajuns la demnitatea de egal la egal, fiindcă nu o mai poate înlocui pe scenă un bărbat [...]. Constatăm cu regret pentru colegii noştri că am ajuns un caz patologic – înlăturarea valorii feminine. Până şi în bilanţul anual al imprimatelor, nu se vorbeşte decât de scriitori, cu toate că sunt apărute în cursul acestui an nouă volume datorită membrelor societăţii noastre [...]. Avem destule inteligenţe pregătite pentru a înfiinţa o secţiune de studiu în vederea viitoarei Academii a Femeilor [...]. Scriitoarea nu a pătruns încă, cu adevărata ei valoare, ci cu aceea sub care binevoieşte să o prezinte critica scriitorului stăpân pe toată publicitatea şi părtinitor [...]. Scriitoarea nu este încă învestită cu drepturile de valoare intelectuală; ea nu se prezintă, se strecoară [...]. Scriitoarea, nefăcând politică, e mazilită de la toate drepturile ce i se cuvin legal [...]. Pentru ce o societate a scriitoarelor, când există una a scriitorilor? Întreb colegii: Este reprezentată scriitoarea în comitetul teatral, la Casa şcoalelor, în consiliile literare, în comitetele caselor de editură, la Academie? Câte premii le-a dat Societatea Scriitorilor Români? Câte

scriitoare au fost invitate la şezători, în ţară? Câte permise de cale ferată au? [...]. Noi ne-am afirmat ca talent şi suntem egale scriitorilor, deci nu vom înceta să luptăm pentru dreptatea cauzei noastre. La merit egal, drept egal!".

Pseudonime: Stanca, D. Elgard, Yna Bucov.

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1905. Redigeat şi edat de Eugeniu Neşciuc" publică, sub semnătura Stanca, articolul *Cearta*, cuprinzând sfaturi etice (p. 74-75). Stilul simplu şi plăcut, presărat cu proverbe şi zicători populare, pline de expresivitate („doi oameni sfădăuşi într-o casă nu pot trăi", a căuta nod în papură, a sări cu gura, „are harţag de ceartă", „a o lăsa în banii ei până-i trec nădu[f]urile", „cuvântul [şi] înţelegerea sunt fericiri pe cari nu le pot da banii", „sărăcia e doamnă în casa unde e ceartă"), oralitatea acestuia vor fi îndemnat la lectură ori sensibilizat cititorii în pacea caselor şi în cabinetele de lectură de prin târguri şi sate:

„Cei bătrâni, când mărită o fată, îi dau sfat ca, de câte ori va vedea că-i bărbatul supărat şi caută ceartă, ea să ie[i]e apă în gură, să spuie că o dor măselele. Aşa va scăpa de multe năcazuri cu bărbatul. Bătrânii ziceau bine; noi zicem: acelaşi lucru ar trebui să-l facă şi bărbatul, fiindcă adeseori femeile, năcăjite de-ale gospodăriei ori de copii, caută şi ele ceartă. Şi tot potrivită aici e şi zicătoarea: «Două săbii într-o teacă nu pot sta şi doi oameni sfădăuşi într-o casă nu pot trăi». Căci cearta e lesne de început, dar mai greu de isprăvit; din nimic ajungi la moarte de om, nu numai la băta[i]e. De aceea sfatul cel mai bun e ca, îndată ce unul dintre soţi vede pe celălalt căutând nod în papură, să nu-l mai aţiţe, ci să-l lase în vo[i]e, să nu-i steie împotrivă nici cu vorba, nici cu fapta, ci să caute a-l linişti cu vorbe bune. Omul supărat e năzarnic, i se pare că toată lumea îi strică, de aceea să nu luăm în seamă vorbele lui aspre; el nu le zice din inimă, ci sunt isvorâte din mânie, din neajunsul ce poate l-a avut în treburi sau alte cele.

E sciut [ştiut] că din ceartă şi din pricină că feme[i]a sare cu gura şi la una a bărbatului ea spune zece, acesta, ca mai tare, o ia la băta[i]e, lucru foarte rău şi barbar. De aceea femeile ar trebui să fie mai şirete şi să cunoască pe bărbat, când are harţag de ceartă să nu-l mai aţâţe, ci să-şi caute de lucru în grădină, la vite, aşa ca să nu steie în preajma bărbatului, până se liniscesce [linişteşte]. Tot aşa bărbatul, când vede că-i femeia supărată, că de, om e şi ea, şi poate multe năcazuri trebu[i]e să înghită, s-o lase în banii ei până ce-i trec şi ei năduvurile. Dacă bărbatul şi femeia nu s-ar aţâţa unul pe altul, dacă n-ar căuta să-şi spu[i]e cuvinte grele, pe cari singuri nu le cred, atunci nu s-ar certa şi nu s-ar bate niciodată.

E foarte ruşinos lucru când gospodarii nu se înţeleg şi se fac de râsul lumii. Ferice de casa unde nu se aude gâlceavă, ceartă, sudălmi şi bătăi. Omul poate trăi şi cu mult şi cu puţin. Pentru a fi fericit nu trebu[i]e cine scie [ştie] ce bogăţii, ci cuvântul bun, înţelegerea sunt fericiri pe cari nu le pot da banii. Când bărbatul îşi ceartă ori îşi bate femeia, copiii capătă pilde urâte; nu mai au frică de mamă, nu-i mai dau cinste; ear [iar] pe tată nu-l iubesc, ci se tem de el ca de un călău.

O femeie cuminte va sci să se poarte aşa că niciodată să nu deie prilej bărbatului să sară la ceartă şi, mai ales, la bătaie. Vorba veche zice: «Nu mi-i că mă bate, dar mi-i că-şi face obicei». Şi-i foarte adevărat: într-o căsnicie, dacă încep certele şi bătăile, nu mai e Doamne ajută. Bărbatul şi cu femeia trebu[i]e să fie doi tovarăşi ca să ducă la bine şi la rău; dar când ei se duşmănesc, când nu-i înţelegere, ce bine mai poate fi? Doi

boi ori doi cai, când trag la un loc, tot trebu[i]e să meargă uniţi, dar încă să duci carul greu al vieţii! De aceea multe case se strică şi gospodăria merge îndărăt, fiindcă, în loc de vorbe bune, e numai ceartă. Bărbatul de năcaz merge la cârşmă; femeia, în loc să muncească, se culcă şi doarme, doar o face bărbatului în ciudă. Şi aşa, puţinul ce au se risipesce, copiii cresc ca vai de ei; ear [iar] sărăcia e doamnă în casa unde e ceartă. O vorbă zice: «Când doi se ceartă, al treilea câştigă», dar, când se ceartă barbatul cu femeia, nu câştigă nime.

Mai e o zicătoare: «Vorba dulce mult aduce» şi-i foarte adevărată. Când vorbesci bine cu cineva, îl umpli de bucurie, şi omul vesel are mai multă putere, inima i se bate mai regulat, sângele îi e mai viu şi atunci are şi plăcere mai multă. E cunoscut lucrul că omul supărat n-are spor la lucru. Când bărbatul pleacă la lucru vesel şi cu vorbe bune de la feme[i]e şi copii, desigur în ziua aceea va munci mai cu spor şi nu se va întoarce acasă obosit. Tot aşa şi femeia va munci mai mult şi, orice greutate va avea, nu i se va părea piatră de moară; ear seara, adunaţi în jurul mesei, vor fi cu toţii fericiţi. Omul n-are nevo[i]e de cine scie ce bucate alese, dar să le mănânce cu vo[i]e bună, căci atunci mâncarea se mistu[i]e şi se prinde de om. Cearta nu-i bună niciodată, că multe case stricate s-au văzut din ceartă şi mulţi oameni nenorociţi. Pe copii să-i învăţăm de mici a nu se certa, dar pentru asta trebu[i]e să vadă întâi că părinţii nu se ceartă".

Adela Xenopol se stinge din viaţă la 11 mai 1939, la Bucureşti[62].

CARMEN SYLVA (1843-1916)

Carmen Sylva, pseudonim literar al reginei Elisabeta, născută Elisabeth Pauline Ottilie Luise zu Wied, s-a născut la 29 decembrie 1843, în localitatea Neuwied din Germania. După căsătoria sa cu Principele României, Carol I Hohenzolern-Sigmaringen (1839-1914), membru de onoare al Academiei Române (din 1867), preşedinte de onoare şi protector al acesteia (1879-1914), eveniment petrecut la 15 noiembrie 1869, este cunoscută sub numele de Principesa Elisabeta de Wied, iar din 1881 devine prima regină a României. Se remarcă în epocă, în primul rând, printr-o intensă activitate de binefacere. În această calitate, ia sub protecţia sa Azilul de Orfane „Elena Doamna", fondează Societatea „Regina Elisabeta" (1893), care tratează benevol, anual, mii de pacienţi, distribuind gratuit medicamente şi monitorizând starea de sănătate a familiilor nevoiaşe. În 1909, fondează Azilul Orbilor „Regina Elisabeta". Sub auspiciile acesteia, încurajează industria casnică, produsele obţinute fiind vândute prin intermediul unei instituţii de caritate, „Furnica". Tot ea pune bazele Societăţii „Munca", ce urmăreşte sprijinirea femeilor nevoiaşe. În timpul Războiului de Independenţă, din 1877-1878, regina Elisabeta se dedică îngrijirii

---

[62] Lucian Predescu, EB, 1999, p. 919; George Marcu, Rodica Ilinca, *Dicţionarul personalităţilor feminine din România*, Bucureşti, Editura Meronia, 2009; Ion Munteanu, *Istoricul societăţilor scriitorilor români 1899-1949*, Capitolul XIV, *Scriitoarele*, p. 55-57 (ediţie online, postată cu sprijinul Editurii Eminescu, vezi şi *biblior.net/istoricul-societatilor-scriitorilor-romani.html* (accesat: 30 septembrie 2013); L[ivia] D[umitru], *Adela Xenopol*, în DGLR, vol. VII (Ţ-Z), 2009, p. 460.

răniţilor, improvizând spitale de campanie şi punând bazele Institutului Surorilor de Caritate, fiind supranumită de popor „Mama răniţilor".

Regina Elisabeta desfăşoară o bogată activitate culturală şi de mecenat. Femeie cultă şi rafinată, organizează la Castelul Peleş serate muzicale şi spectacole teatrale, care se bucură de participarea unor personalităţi de seamă ale culturii şi al artei interpretative româneşti (Vasile Alecasandri, Elena Văcărescu, Titu Maiorescu, Mite Kremnitz, Nicolae Grigorescu, George Enescu) şi de peste hotare. Regina Elsabeta se afirmă, timp de câteva decenii, ca scriitoare, semnând cu pseudonimul Carmen Sylva numeroase volume de povestiri, versuri, legende, romane, piese de teatru, publicate în limba germană (cele mai multe) şi în limbile franceză, italiană şi română. Între acestea: *Revenants et revenus* (1880), *Sapho* (1880), *Stürme* (1881), *Puiu* (1882), *Yehovah* (1882), *Les pensées d'une reigne* (1882), *Die Hexe* (1882), *Ein gebet* (1882), *Poveştile Peleşului* (1882), *Vârful cu dor* (balada română în trei părţi, 1884), *Mein Rhein* (1884), *Aus zwei Welten* (în colaborare cu Mite Kremnitz, 1884), *Anna Boleyn* (în colaborare cu Mite Kremnitz, 1886), *Mein Buch* (1886), *Feldpost* (în colaborare cu Mite Kremnitz, 1887), *In der irre* (în colaborare cu Mite Kremnitz, 1888), *Pelesch im dienst* (1888), *Lieder aus dem Dimbovitzathal* (1889), *Deficit* (roman, 1890), *Die Sphynx* (1890), *Frauenmut* (1891), *Haimath!* (1891), *Meerlieder* (1891), *Sola* (1891), *Bucarest* (1892), *Meister Manole* (1892), *Thau* (1900), *Les petites bottines* (1900), *Märchen einer Königin* (vol. I-II, 1901), *Unter der blume* (1903), *In der Lunka* (1905), *Les Noëls d'une Reine* (1905). *Insula Şerpilor* apare postum (1918). Pentru scrierile realizate în colaborare cu Mite Kremnitz, doamnă sa de Curte, foloseşte pseudonimul *Ditto und Idem*. Carmen Sylva este admiratoare a poetului Mihai Eminescu şitraduce în limba germană multe din scrierile lui Vasile Alecsandri, de care o leagă o statornică prietenie literară.

Conştientă de beneficiul major al turismului într-o ţară care se afla în afara circuitului turistic internaţional, regina Elisabeta iniţiază o campanie susţinută de publicitate pentru a- face cunoscută în Occident ţara sa adoptivă. După inaugurarea liniei ferate Paris-Constantinopole (5 iunie 1883), trenul de lux „Orient Express" opreşte la Sinaia, iar călătorii sunt găzduiţi la Castelul Peleş. Ca parte a aceleiaşi campanii, România participă la Expoziţia Universală de la Paris, în anii 1867, 1889 şi 1900, prezentând articole lucrate tradiţional de femei (broderii şi tapiţerii). În 1912, regina Elisabeta organizează la Berlin Expoziţia „Die Frau im Kunst und Beruf" (*Femeia în artă şi meşteşuguri*). Tot ea face prima reclamă publicitară din lume, de tip testimonial, pentru o companie producătoare de maşini de scris. Carmen Sylva este membru de onoare al Academiei Române (din 4 aprilie 1881).

Într-o societate patriarhală, aflată într-un dificil proces de modernizare, aspirând să adopte sistemul european de valori, Carmen Sylva reuşeşte, în pofida romantismului său accentuat, să iniţieze o mişcare de emancipare a femeilor din România. Exemplul grăitor pentru această mişcare socială

înnoitoare rămâne, fără îndoială, Elena Văcărescu (1864-1947), membru de onoare al Academiei Române (din 1925), protejata sa. Admirabila sa profesiunea de credinţă ar trebui să fie mereu actuală în România: „Nu există decât o singură fericire: datoria; nu există decât o singură mângâiere: munca; nu există decât o singură plăcere: frumosul".

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul bisect 1908. Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc" publică din creaţia sa *Furtuna primăverii*, versuri, în traducerea lui George Coşbuc, p. 83: „Când geme, şi urlă, şi tună / În martie cerul cu ploi, / Soseşte-n stârnita furtună / Din nou primăvara la noi. // Ieri toată mânia naturii / Urlat-a-n văzduhul cu nori, / Iar astăzi copacii pădurii / Stau veseli cu proaspete flori. // [...] Dar omul, când fost-a, sărmanul, / Strivit de furtunele reci, / El nu mai reînvie la anul / Şi nu mai dă muguri în veci. // S-au dus primăverile-i toate / Şi iarna-l acoperă grea, / Nici vânt şi nici soare nu poate / Zăpezile frunţii să-i ia". La Suceava, „Calendarul «Şcoalei române» pe anul ordinar 1905", îi publică poezia *Mamă!*, p. 84.

Regina-poetă Carmen Sylva se stinge din viaţă la 2 martie 1916, la Bucureşti, fiind înhumată alături de soţul său la Curtea de Argeş.

În perioada regimului comunist, numele reginei Elisabeta a României, cea „născută cu un secol prea devreme", după cum ea însăşi a mărturisit, a fost trecut sub o tăcere nedreaptă. După evenimentele din 1989, din creaţia sa văd lumina zilei, între altele: *Poveştile Peleşului*, ediţie îngrijită de Doina David şi Stela Iancea, tabel cronologic şi glosar de Doina David, Timişoara, Editura Argo, 1990; Carmen Sylva, *Versuri alese*, antologie, cronologie şi prefaţă de Gabriel Badea-Păun, Bucureşti, Editura Eminescu, 1998[63].

SOFIA NĂDEJDE (1856-1946)

Sofia Nădejde, născută la 14 septembrie 1856, la Botoşani, părinţii săi sunt Vasile Băncilă-Gheorghiu, descendent dintr-o familie de răzeşi scăpătaţi, şi Pulheria-Profira, născută Neculce. Unul dintre cei patru fraţi ai săi, Octav Băncilă, se va afirma ca profesor de desen şi caligrafie, dar, în mod deosebit, ca pictor realist, fiind autor al unor valoroase lucrări închinate unor figuri de ţărani şi muncitori ori al unor scene din viaţa acestora. Studiază la Pensionul „Glowaska" din Botoşani. În 1874, se căsătoreşte cu Ioan Nădejde (1854-1928),

---

[63] I. E. Torouţiu, *Carmen Sylva în literatura română*, în „Junimea literară", Cernăuţi, anul XIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1924, p. 89-110; Gabriel Badea-Păun, *Carmen Sylva, uimitoarea regină Elisabeta a României (1843-1916)*, traducere de Irina-Margareta Nistor, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003; Gabriel Badea-Păun, *Carmen Sylva. Königin Elisabeth von Rumänien – eine rheinische Prinzessin auf Rumäniens Thron*, cu o prefaţă de Carl de Wied, traducere în germană şi postfaţă de Silvia Irina Zimmermann, Stuttgart, Verlag, 2011; Silvia-Irina Zimmermann: *Regina poetă Carmen Sylva. Literatura în serviciul coroanei*, cu o prefaţă de Principele Radu, traducere de Monica-Livia Grigore, Bucureşti, Editura All, 2013.

cunoscut în istoria culturii noastre ca unul dintre fondatorii revistei „Contemporanul", publicist, om politic cu vederi reformatoare, traducător, istoric şi lingvist, cu care va avea şase copii. După căsătorie, se stabileşte la Iaşi, unde îşi ia bacalaureatul, în 1876, şi începe să desfăşoare o bogată activitate în cadrul mişcării socialiste.

Articolul *Chestiunea femeilor*, publicat, în 1879, în „Femeia română", reprezintă debutul său publicistc şi, totodată, începutul unei îndelungate campanii feministe. Colaborează la publicaţiile „Basarabia" şi „Contemporanul" (din 1881), pledând polemic pentru emanciparea femeii şi regenerarea vieţii sociale din România, contribuie la popularizarea unor teorii ştiinţifice, combate superstiţiile (*Despre viaţa viitoare la români, Credinţele religioase la români*). Colaborează, pe aceeaşi problematică, la diverse periodice ale vremii, între care: „Albina", „Almanahul social-democrat" (1894), „Calendarul pozitivist" (1892), „Drepturile omului", „Gazeta săteanului", „Literatură şi ştiinţă", „Lumea nouă ştiinţifică şi literară", „Munca", „Muncitorul". Din 1894, este directoarea revistei „Evenimentul literar".

Pseudonime: Elisabeta, Eva, Sonia, Sorina, Vanda D.

Femeie energică, exemplu de devoţiune în familie şi în cercurile apropiate ale acesteia, Sofia Nădejde reuşeşte să formuleze „în mod exemplar" şi în termenii vehiculaţi în epocă profesiunea de credinţă a feministelor din Vechiul Regat. În 1899, „vajnica" militantă a mişcării social-democrate din România părăseşte, împreună cu soţul său, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Sofia Nădejde îşi face debutul literar în 1885, publicând nuvela *Două mame*, în periodicul „Contemporanul". Încrezătoare în puterea de influenţă a scrisului, ea face deseori din literatură „o prelungire a jurnalisticii militante", publicând în periodicele socialiste ale vremii, dar şi în „Adevărul", „Arta", „Comoara tinerimei", „Dimineaţa", „Noua revistă română", „Universul", „Viaţa românească", „Voinţa naţională". Sofia Nădejde tipăreşte proză scurtă în volumele: *Nuvele* (1893); *Din chinurile vieţii. Fiecare la rândul său* (1895); *Din lume pentru lume* (1909); romane: *Tragedia Obrenovicilor* (acesta publicat numai ca foileton, în „Universul", 1903); *Patimi* (1903); *Robia banului* (1906); *Părinţi şi copii* (1907); *Irimel. Întâmplările unui tânăr român în Moldova, Rusia şi Japonia* (1919); piese de teatru: *O iubire la ţară* (1888); *Fără noroc* (1898); *Ghica-vodă, domnul Moldovei* (1899); *Vae victis! Vai de învinşi* (1903).

Pentru Sofia Nădejde esenţială este finalitatea instructivă şi educativă a literaturii, fapt ce explică „inaderanţa sa la romantism" şi admiraţia faţă de naturalism, aceasta din urmă motivată pentru interesul pe care îl acordă mediilor sociale noi. Influenţele din proza lui Turgheniev anunţă „ceva din sămănătorism şi poporanism": mediul ţăranesc, ca mediu predilect de explorare al scriitoarei. Totodată, dominantă a creaţiei sale este preocuparea pentru „documente omeneşti", cum cere în epocă şcoala lui Émile Zola: „oameni roşi

de mizerie, boală şi vicii, înrăiţi, fără speranţă, ducând un trai chinuit şi zadarnic, ameninţaţi permanent de ciocoi şi boieri, care le zugrumă bucuria săracă", la fel ca şi „chestiunea sanitară, mizeria fiziologică puse în legătură şi cu raporturile de clasă". În nuvele, precum *Fără noroc*, dar şi în romane detectăm ideile publicistei cu privire la lumea oraşului („focar de necinste şi compromis, loc care distruge şi perverteşte sufletul, unde orice instituţie e clădită pe viciu şi corupţie"). „Ca prozatoare – consideră George Călinescu –, Sofia Nădejde este dotată cu un humor şi cu o expresie caragialiană de dialect moldovan, cu care stenografiază, pitoresc, conflictele de mahala".

Cu toate neajunsurile prozei (invenţia epică precară, reflecţia moralistă şi moralizatoare, excesul de jurnalistică), rămân din opera Sofiei Nădejde (schiţe, nuvele, romane, piese de teatru), mai cu seamă, paginile ce probează „bune intuiţii psihologice", „darul observaţiei sociale, al portretizării adecvate a unei galerii de oameni mărunţi", „dialogul alert, fluid, plastic".

La Cernăuţi, „Călindariul poporului bucovinean pe anul ordinar 1909. Redigeat şi edat de Eugen Neşciuc" publică din creaţia Sofiei Nădejde *Rea de gură*, povestire, p. 71-75. Naraţiunea este ilustrativă pentru problematica predilectă a scriitoarei, dar şi pentru arta sa literară, subliniind un adevăr etern:

„C-o vorbă bună faci adese mai multă ispravă decât cu toate dojenile din lume": „Leica Sorea a fost o femeie bărbată în zilele ei, numai din cale afară de iute, nesălnică şi rea de gură, para focului.

Bărbatu-său Nicolae, om casnic, la locul lui, muncitor, strângător şi tăcut, oricum ar fi lucrat, Sorei în voie nu-i putè întra. Dânsa tot găsia prilej de cârteală: «Că mai bine era altfel. În zadar mai porţi cuşma!» La făcutul fânului era leica Sorea varga lui Dumnezeu. De se nimeria vară ploioasă şi avea năcaz cu întorsul ierbei, nu-i mai tăcea gura cât e ziua de mare. Bietul Nicolae trebuia să cosească singur. Nu se prindea un cositor la ei, să-i fi dat un galbăn. În zadar îi zicea Nicolae: «Mai tacă-ţi, femeie, gura!», ea tot a ei ţinea.

Acuma făcuse o claie de fân, îi sfârşise vârful. Pe la amiazăzi se grăbia nevoie mare. Soarele ardea ca focul. Lui Nicolae îi era teamă de ploaie. Sorea venise şi ea la mal cu mâncarea.

– Chiar îmi era dor de tine, nevastă; mi se pusese soarele drept la inimă.

– Ţi-o fi, numai [însă] cu lucrul vostru de azi nu plătiţi nicio pită mucegăită; ăla e vârf? Parcă-i o babă beată! Mai bine îl făceam eu. Fă, zic, vârful ca lumea. Ne râde satul. [...] Sorea nu-şi zicea că mustrarea şi ocara, fie cu orice gând bun, tot ocară rămâne şi, dacă e prea multă, strică în loc să fie de folos. C-o vorbă bună faci adese mai multă ispravă decât cu toate dojenile din lume. Nu-n zădar se zice: «Vorba dulce mult aduce».

– [...] Nicolae de câte ori nu-i zicea: «Cânele, că e câne, şi mereu huiduit, îşi ia lumea în cap». Altă dată îi spunea: «Tu, Sorea, eşti harnică, bărbată, dar ce folos dacă faci ca şi vaca lăptoasă, care răstoarnă doniţa după ce o umple? Ne vrei binele, dar ne scoţi ochii. De răul tău o să fugim cu toţii!»

Aşa s-a şi întâmplat.

Era în toiul [i]ernei. Ninge şi ninge, de pare că pe lume e numai zăpadă şi iar zăpadă. Nici colţ de cer să-ţi arunci ochii, nici petec de pământ, nici colţ de stâncă nu se zăreau prin norii de zăpadă. Căsuţele, împrăştiate prin văi şi munţi, nu se mai văd. Singură Valea Rece dudu[i]e mereu. Gerul n-a îngheţat-o încă: probozeşte şi se ceartă cu ninsoarea ce tot cade pe tăcute. Într-o înfundătură dosită stă singuratică căsuţa leicăi Sorei. Zăpada a întro[i]enit-o de jur împrejur. Pare pustie, nu s-aude nici lătrat de câne, nici fum nu [i]ese pe coş. Pe aşa vreme venise o vecină din vale să-şi ie[i]e nişte fuse ce-i împrumutase. Era pe după ameazi, uşa încuiată!

Se uită pe fereastră, pune mâna streşină să vadă mai bine. Sorea culcată în pat. Bate în geam. Nu-i răspunde.

«Doamne sfinte, o fi murit Sorea!» zice nevasta, plecând repede.

Merge la vale la nişte vecini. Vin oamenii, deschid uşa: Sorea, moartă ca toţi morţii.

A doua zi ninsoarea se mai potolise. Au petrecut-o pe biata Sorea la groapă străinii. Numai Valea Rece, bocitoare de veacuri, jelea mai tare ca altădată, tot îngânând din colţ în colţ vaer jalnic, ison durerilor şi suferinţelor" (p. 71, 74-75).

După o lungă perioadă de tăcere, în 1935, Sofia Nădejde reapare în „Adevărul" cu *Amintiri*, o suită de „însemnări cu valoare de document pentru istoria mişcării socialiste româneşti".

Traducerile sale din literatura engleză, franceză, italiană, poloneză şi rusă reprezintă transpuneri „meritorii". În ordine cronologică, acestea sunt: Henryk Sienkiewicz, *Viaţa la sate. Schiţe cu cărbune (Natură şi viaţă)*, Bucureşti, 1908; *Fără credinţă*, Bucureşti, 1908; *Prin foc şi sabie*, I-III, Bucureşti, 1909-1910; Jules Verne, *Minunile şi grozăviile Indiei*, Bucureşti, 1908; André Theuriet, *Prăvălia „La doi crapi"*, Bucureşti, 1909; Camille Flammarion, *Visuri înstelate*, Bucureşti, 1909; Ludwig Fulda, *Prostul*, Bucureşti, 1910; Prosper Mérimée, *Don Juan*, Bucureşti, 1911; Maxim Gorki, *Omorul*, Bucureşti, 1912; Leonid Andreev, *Prăpastia*, Bucureşti, 1912; Matilde Serao, *Visul unei nopţi de dragoste*, Bucureşti, 1915; *Iubire pierdută*, Bucureşti, 1921; Edmondo de Amicis, *Cuore*, Bucureşti, 1916; Karl May, *Saiwa-Tjalem*, Bucureşti, 1926.

Sofia Nădejde se stinge din viaţă la 11 iunie 1946, la Bucureşti.

Din creaţia acestei autoare, sunt de menţionat câteva ediţii întocmite şi tipărite postum: *Din chinurile vieţii*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Victor Vişinescu, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1968; *Scrieri*, studiu introductiv, text ales şi stabilit, note, tabel cronologic, bibliografie generală de Victor Vişinescu, Iaşi, Editura Junimea, 1978[64].

---

[64] Victor Vişinescu, *Sofia Nădejde. Monografie*, Bucureşti, Editura Politică, 1972; G[abriela] D[răgoi], *Sofia Nădejde*, în DLRO, 1979, p. 607-609; G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 546-547; G[abriela] D[răgoi], *Sofia Nădejde*, în DGLR, vol. IV (L-O), 2005, p. 541-542; George Marcu (coord.), *Dicţionarul personalităţilor feminine din România*, Bucureşti, Editura Meronia, 2009; Florentina Buzea, *Sofia Nădejde – creaţie şi feminism*, Teză de doctorat, Universitatea Bucureşti, 2012; Florentina Buzea, *Publicistica Sofiei Nădejde – o modalitate de susţinere a crezului său feminist*, în „Krypton" [Identità] [Potere] [Rappresentazioni]], Apologie, periodico semestrale del Dipartimento di

ELENA FARAGO (1878-1954)

Elena Farago se naşte la 29 martie 1878, la Bârlad, judeţul Vaslui, în familia lui Francisc Paximade şi a Anastasiei, născută Thomaide. Învaţă o vreme la Pensionul „Varlaam", apoi la Pensionul „Drouhet" din Bârlad (1884-1890). În 1890, rămâne orfană de mamă şi este nevoită să se îngrijească de creşterea surorilor sale mai mici. În 1895, după moartea tatălui ei, se mută la Bucureşti la un frate mai mare. La Bucureşti, este angajată guvernantă în casa scriitorului Ion Luca Caragiale, unde se apropie de literatura clasicilor şi îl cunoaşte pe Francisc Farago, director de bancă la Brăila, cu care se căsătoreşte în 1898. De la Brăila, îi vizitează frecvent câţiva prieteni: Constanţa Hodoş şi soţul acesteia, Ion Gorun, care îi întreţin pasiunea pentru literatură.

În 1907, familia Farago se stabileşte la Craiova. După Războiul de Întregire, este directoare a Fundaţiei „Alexandru şi Aristia Aman" din Craiova (1921-1954), devenită astăzi Casa memorială „Elena Farago", şi inspectoare a azilurilor de copii. Pe lângă fundaţie, Elena Farago organizează o Universitate liberă, în cadrul căreia personalităţile oraşului susţin prelegeri pe diferite teme. Aici Elena Farago prezintă celor interesaţi un curs de istoria artelor. În 1928, la împlinirea vârstei de 50 de ani, este sărbătorită la Teatrul Naţional din Craiova de către Societatea „Prietenii ştiinţei". Liviu Rebreanu, preşedintele Societăţii Scriitorilor Români, îi transmite urările sale, iar Primăria Craiovei, ca recunoaştere publică a meritelor sale, o declară Cetăţean de Onoare. Mai târziu, Elena Farago patronează publicaţia „Prietenul copiilor" (1943-1946), o revistă educativă pentru copii şi tineret.

În 1898, Elena Farago debutează publicistic în ziarul „România muncitoare" cu un reportaj semnat cu pseudonimul Fatma. Tot în acest ziar publică prima sa poezie, *Gândul trudiţilor* (1902). Editorial, debutează cu volumul *Versuri*, apărut în 1906. Iată un text din acesta:

„Trecea un om pe drum aseară, / Trecea cântând încet pe drum, / Ştiu eu? Poate cânta să-i pară / Drumul mai scurt, - ori poate cum / Era aşa frumos aseară, / Poate cânta ca să nu-l doară / Că-i singur numai el pe drum -? // Trecea, şi eu eram la poartă / Şi şi-a văzut de drumul lui, / Dar ce mi-o fi venit deodată / De am oftat, n-oi şti să spui. / Şi nu-mi venea să plec din poartă, / Şi parc-un dor de viaţa toată / M-a prins privind pe urma lui... // Aşa ne-o fi la fiecare, / Că stăm în poartă, şi nu ştim / Pe călător măcar de-l doare / Ceva, şi de ne pomenim / Oftând, pesemne fiecare / Ne-om fi simţind departe tare / De-un drum pe care-am vrea să fim" (*Trecea un om pe drum*).

Elena Farago colaborează cu versuri şi proză la „Adevărul", „Epoca", „Ramuri", „Almanahul Societăţii Scriitorilor Români", „Dimineaţa copiilor",

---

Lingue, Letterature e Culture Straniere edito dalla Roma TrE-Press, Università degli Studi Roma Tre, ano I, numero 1, 2013, p. 69-76 [periodic digital], vezi ojs.romatrepress.uniroma3.it/index.php/krypton/article/download/97/92 (accesat: 14 mai 2014).

„Sămănătorul", „Floarea darurilor", „Viaţa românească", „Zeflemeaua", „Luceafărul". În 1922, împreună cu I. B. Georgescu, C. Gerota, I. Dongorozi, C. D. Fortunescu, fondează la Craiova o revistă remarcabilă, „Năzuinţa" (1922-1925).

Pseudonime: Fatma, Ellen, Fotino, Ileana, Ileana-Fatma, Andaluza.

Elena Farago scrie, la început, o poezie de factură tradiţionalistă, cu influenţe din poezia lui George Coşbuc, Şt. O. Iosif şi Panait Cerna. Ulterior, lirica sa evoluează spre o „atitudine afectivă larg umanitară", privind, în maniera lui Maeterlinck sau a lui Jean Richepin, spre toţi nefericiţii, de la săraci şi zdrenţăroşi la orbii din orice strat social. Cărţile sale conţin o „poezie de confidenţă", autoarea confesându-se la modul romantic, în poezia cu metru regulat ori în vers liber sau, pe alocuri, în vers alb, în care „pune frâu efuziei sentimentale", „obscurizează printr-o expresie laconică sursa emoţiei", îşi formulează mesajul aluziv şi concis prin „liricizarea unor motive de basm, de legendă, prin adresarea către elementele naturii, ca în poezia populară, fie în metrul folcloric stilizat, fie în ritm de sorginte folclorică, prelucrat însă cu mai mare subtilitate". „În genere – observă George Călinescu – confesiunea smerită şi demnă e de o mare suavitate" şi „cu deosebire originale sunt poeziile care cântă maternitatea" în „ritmul tărăgănat al cântecului de leagăn".

Un procedeu frecvent în poezia Elenei Farago este acela de a atribui altcuiva confesiunea: unui pribeag, unei fete ce cântă / plânge, unei „fecioare bătrâne", unei „noi Magdalene", care plânge, de asemenea, unei „femei trecute", care „vorbeşte cu toamna", unui „apostol nebun". Aceste modalităţi ale „desentimentalizării" sau ale atenuării sentimentalităţii „menţin intimismul în marginile unei discreţii delicate" şi introduce câteva „note simboliste": o fluenţă muzicală de factură minoră, produsă prin repetiţii, tehnica laitmotivului, prin multiplicarea rimelor, îndeosebi a celor feminine, în strofe de mai mult de patru versuri.

Cum observă exegeza creaţiei sale, simbolismul Elenei Farago se află în preajma poeziei lui Paul Verlaine (1844-1896), Henri de Régnier (1864-1936), Emile Verhaeren (1885-1916) şi Maurice Maeterlinck (1862-1949), din care face traduceri. Preferat rămâne însă Maurice Maeterlinck, a cărui „pasăre albastră" apare în versurile ei aducând ecouri din *Serres chaudes* (1886), *Douze chansons* (1896), *Les Aveugles* (1890): „Spunea, cu grai mocnit în visu-mi, / Un om bătrân şi orb, pe care / Nu ştiu de l-am văzut în viaţă, / Dar ştiu că-n vis l-am cunoscut". Prin câteva motive, ca acela al călătoriei pe mare sau cel al slujitorilor excentrici ai „albastrelor legi", care amintesc de „vagabonzii" lui Ion Minulescu, prin reliefarea cu majuscule a unor abstracţii (Nădejdea, Durerea, Speranţa, Lumina, Minunea), animarea unor adverbe de timp („azi", „ieri"), prin recursul la numărul fatidic trei, poezia scrisă de Farago e congeneră – în expresie individualizată, feminină – cu cea din *Romanţe pentru mai târziu* şi *De vorbă cu mine însumi* de Ion Minulescu.

Elena Farago aduce poezia copilăriei în mai toate versurile ei, mai ales în cele inspirate de obiceiurile de Crăciun:

„Toată noaptea asta, colo-n ceruri sus, / Stelele lucrează fără de-ncetare, / Căci le-adună-n clacă steaua sfântă care / A-ndrumat pe vremuri Magii la Iisus. // Torc de zor în noaptea Sfântului Ajun / Câlţi de nea şi raze harnicele stele, / Pentru noi, copiii, torc să facă ele / Funia cu trepte pentru Moş Crăciun. // Lungă cât e drumul din pământ la cer, / Trainică să-i ţină coşului povara, / Vor întinde-o-n noapte, nevăzută, scara / Moşului ce luptă cu-ndârjitul ger, // Ca să ne aducă iar, de colo sus, / Pe la toţi copiii darurile care / Ni le va trimite, iar, la fiecare / Sfânta şi duioasa mamă-a lui Iisus" (*De Ajunul Crăciunului*); „Dalbe flori de măr, flori dalbe a nădejdilor, voi dragi / Copilaşi cu plete creţe şi cu minţi nevinovate, / Colindaţi, la rândul vostru, dorul veacurilor toate!" (*Crăciun*).

În Bucovina, la Suceava, „Calendarul copiilor pe anul 1913" editat de Societatea „Şcoala română" în Colecţia „Biblioteca poporală «Dacia», publică două din poeziile sale: *Cloşca*, p. 27, şi *Sfatul degetelor*, după Jean Aicard:

„Spune degetul cel mare / Către-arătător, / Spune degetul cel mare: / – «N-am fărâmă de mâncare, / Frate-arătător!» // Spune, către mijlociul, / Cel arătător, / Spune-arătătorul: – «Frate, / Nu mai sunt deloc bucate, / Şi de foame mor!» // Se apleacă mijlociul / Către inelar, / Şi îi spune-atâta numai: / – «Ce e de făcut acuma, / Frate inelar?» // Leneş cată inelarul / Către ei, şi-apoi, / Cam în silă, le răspunde: / – «Ce să faci când nu-i de unde? / Vom răbda şi noi!...» // Prinde-atunci cel mic să strige / Mai isteţ ca ei: / – «Ce tot plângem şi ne frângem? / Hai la muncă să ne strângem / Toţi uniţi, că nu rămâne / Niciodată fără pâine / Cel ce vrea să şi-o câştige, / Frăţiorii mei!...»" (p. 30-31).

Acelaşi calendar, în tomul din 1914, publică poeziile: *De ziua mamei*, p. 21 („Eu nu sunt destul de mare / Ca să pot să-nvăţ măcar, / De pe carte, o urare, / Şi nu sunt destul de mare / Ca să-ţi dau un dar, // Dar îţi dau o sărutare, / Ici, pe obrăjor, / Şi pe mâna asta care / Mă-ngrijeşte-n fiecare / Zi, cu-atâta dor! // Zile lungi şi voie bună / Îţi doresc eu mult, / Şi mă rog de flori să-ţi spună / Să mă ierţi, mămică bună, / Că nu ştiu mai mult!"), *Căţeluşul şchiop*, p. 23, *Hai nani, nani*, p. 24 („Hai nani, nani, / Lumina mamii... // Să-ţi cânt şi-n seara asta, lumina mea, să-ţi cânt... / Dar uite-ncep un cântec şi altu-mi vine-n minte, – / Şi-acela, dragul mamii, e fără de cuvinte / Şi plânge-aşa cum plânge cumplitul ăst de vânt... // Hai nani, nani... // Să-ţi cânt, lumina mamii, şi iar încep şi iar – / Cuvintele-şi pierd şirul, – că vezi, în astă seară / I-atât de-amarnic cântul ce-l spune vântu-afară, / De parcă-ar plânge-ntregul săracilor amar... // Dar tu aştepţi un cântec – că tu ce ştii de vânt! / Şi ce să ştii ce spune-n amarnica-i poveste?... / O, tu nu poţi pricepe nimic din toate-aceste... / ...Să-ţi cânt şi-n seara asta, lumina mea, să-ţi cânt... // Hai nani, nani, / Lumina mamii... // ...Şi iar rămân de parcă nu mai găsesc cuvânt / Din tot ce-ţi spun altdată în cântecele mele, / Şi feţi-frumoşi, şi zâne, şi cer, şi flori, şi stele / Şi-au amuţit povestea de parcă nu mai sunt... // Hai nani, nani... // Adormi în caldu-ţi

leagăn, lumina mea, şi taci – / Nu pot cânta şi încă nu eşti destul de mare, / Ca să-ţi pot spune basmul cel nesfârşit, în care / Se sting de frig şi foame copiii cei săraci..."), *Vis de mamă*, p. 25, *Vine-o babă*, p. 27.

Autoare a volumelor de versuri şi proză: *Versuri* (Budapesta, 1906); *Şoapte din umbră* (Craiova, 1908); *Pentru copii*, I-II (Craiova, 1912-1920); *Din taina vechilor răspântii* (Craiova, 1913); *Copiilor* (Craiova, 1913); *Din traista lui Moş Crăciun*, Cu desene de A. Petrescu (Bucureşti, 1920); *Şoaptele amurgului* (Craiova, 1920); *Bobocica* (Craiova, 1921); *Dar din dar* (Craiova, 1921); *Să nu plângem* (Craiova, 1921); *Să fim buni* (Craiova, 1922); *Poezii alese* (Bucureşti, 1924); *Ziarul unui motan* (Bucureşti, 1924); *Scrisori* (Arad, 1925); *Într-un cuib de rândunică* (Bucureşti, 1926); *Nu mi-am plecat genunchii* (Craiova, 1926); *Visul lui Viorel* (Craiova, 1926); *Poezii. 1906-1926* (Bucureşti, 1928); *Poezii. 1906-1936* (Bucureşti, 1937); *A ciocnit cu ou de lemn* (Craiova, 1943); *Într-o noapte de Crăciun* (Craiova, 1944); *4 gâze năzdrăvane* (Craiova, 1944); *Pluguşorul jucăriilor* (Craiova, 1944); *Să nu minţi, să nu furi* (Bucureşti, 1944); *Poezii pentru cei mici*, cu desene de D. Dăscălescu (Bucureşti, 1957).

Din traducerile Elenei Farago amintim: *Traduceri libere* (Craiova, 1908); Maurice Maeterlinck, *Justiţia* (Bucureşti, 1910) şi *Pasărea albastră* (Craiova, 1920); *Traduceri libere şi reminiscenţe din Emile Verhaeren, Henri de Regnier, Paul Verlaine, Sully Prudhomme, Edmond Haraucourt* (Craiova, 1921); Anatole France, *În anul 2270* (Bucureşti, 1925); Lafcadio Heam, *Legende japoneze*, Bucureşti, f. a.

Activitatea literară a Elenei Farago este răsplătită cu mai multe premii, între care: Premiul „Adamachi" al Academiei Române (1908, 1920), Premiul „Neuschotz" (1924, 1927), Premiul „Femina" (1925), Premiul Naţional pentru Poezie (1937). Postum, din creaţia sa apar: *Căţeluşul şchiop* (Bucureşti, 1974); *Ţop-ţop*, cu ilustraţii de Gabriel Bratu (Craiova, 1974); *Poezii*, ediţie îngrijită de Liviu Călin, Bucureşti, 1975; *Versuri*, ediţie îngrijită şi introducere de C. D. Papastate, Craiova, 1978.

Elena Farago, poeta cu „viaţă de roman şi subiect de dramă" (I. L. Caragiale), „o remarcabilă poetă a dragostei pudice" (G. Călinescu), se stinge din viaţă la 4 ianuarie 1954, la Bucureşti. Cuvintele rostite, cu această ocazie, de Geo Bogza reprezintă un omagiu suprem închinat deopotrivă omului şi scriitoarei: „A fost o vreme când, pentru orice intelectual român, Craiova însemna Elena Farago. Acolo, în capitala Olteniei, continua o bănie, datorită unei femei a cărei casă cu uşa mereu deschisă devenise o instituţie: oricine îi trecea pragul pleca mai bogat sufleteşte, mai hotărât să respingă urâtul şi nedreptatea".

Fără a se număra prntre scriitorii reprezentativi ai literaturii române, Elena Farago rămâne o autoare de versuri şi proză preferată de toate generaţiile de copii, din întreg spaţiul lumii româneşti, pentru creaţiile sale memorabile, pline de o sensiblitate modelatoare: *Bondarul leneş, Gândăcelul, Căţeluşul şchiop,*

Puişorul moţat, Rândunica, Motanul pedepsit, Micul vânător, Fluturii, Cloşca, Doi fraţi cuminţi, Hai nani, nani, De ziua mamei, Scrisoare lui Moş Crăciun ş. a.[65]

---

[65] E. Lovinescu, *Elena Farago*, în *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 225-232; G. Călinescu, ILROP, 1982, p. 702-705, 1016; Tudor Nedelcea, *Elena Farago*, în volumul *Vocaţia spiritualităţii*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1995, p. 253-260; Lucian Predescu, ERC, 1999, p. 315; Ecaterina Ţarălungă, *Enciclopedia identităţii româneşti. Personalităţi*, 2011, p. 299; George Marcu, Rodica Ilinca, *Enciclopedia personalităţilor feminine din România*, 2012.

1. Ada Kaleh, ilustrată serială litografiată editată de Raich Sandor şi circulată, cu text în limba română, 1905. Sursa: www.delcampe.net

2. Băile Herculane, *Romånce în costum popular de sărbătoare*, ilustrată circulată de la începutul sec. XX. Sursa: www.delcampe.net

3. Bistriţa. Ilustrată tipărită la Viena şi circulată la 19 februarie 1899. Sursa: www.delcampe.net

4. Braşov, ilustrată circulată la 15 februarie 1898. Sursa: www.delcampe.net

5. Bucureşti, *Vânzător ambulant de fructe la Grădina Botanică*, ilustrată editată de Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1900. Sursa: www.delcampe.net

6. Bucureşti, ilustrată serială editată de Librăria Storck & Müller şi circulată la 7 ianuarie 1899. Sursa: www.delcampe.net

7. Bucureşti, *Palatul Poştelor inaugurat în 1900*, ilustrată editată de Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl" şi circulată în primul deceniu al secolului al XX-lea.
Sursa: www.delcampe.net

8. Câmpulung Moldovenesc, ilustrată litografiată, expediată la Praga, la 4 iulie 1899.
Sursa: www.ebay.com

9. Caransebeş, ilustrată serială litografiată, editată de „Editura tipografiei şi librăriei diecezane", 1899. Sursa: www.delcampe.net

10. Cernăuţi, ilustrată litografiată editată de Josef Horowitz şi expediată la 21 iulie 1898. Sursa: www.delcampe.net

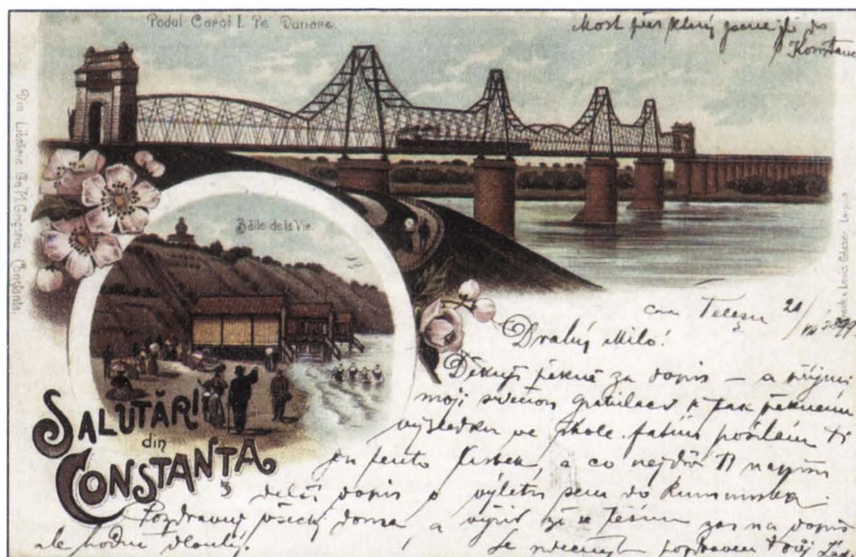
11. Cernăuţi, ilustrată tipărită de Wilhelm Knorr la Grottau şi circulată la 21 septembrie 1898. Sursa: wwww.ebay.com

12. Cernăuţi, ilustrată serială editată de Leon König şi circulată la 10 octombrie 1898. Sursa: www.delcampe.net

13. Chişinău, ilustrată litografiată, purtând stema Moldovei, editată de A. Wolkenberg, cca 1900. Sursa: www.delcampe.net

14. Constanţa, *Podul „Carol I"*, ilustrată editată de Gr. M. Grigoriu şi expediată la 21 iulie 1899. Sursa: www.delcampe.net

15. Constanţa, ilustrată litografiată, editată de T. G. Dabo şi circulată în 1899. Sursa: www.delcampe.net

16. Craiova, ilustrată serială, editată de G. Sfetea & Co. şi expediată la 3 septembrie 1900. Sursa. www.delcampe.net

17. Galaţi, ilustrată serială litografiată tipărită la Zürich înainte de 1900. Sursa: www.delcampe.net

18. Galaţi, ilustrată serială editată de H. Wichmann şi expediată la 7 februarie 1899. Sursa: www.delcampe.net

19. Iaşi, ilustrată serială editată de P. Iliescu & D. Grossu și expediată la 8 martie 1898.
Sursa: www.delcampe.net

20. Iaşi, ilustrată serială litografiată, circulată la 16 septembrie 1899.
Sursa: www.delcampe.net

21. Iaşi, ilustrată editată de P. Iliescu & D. Grossu, cca 1900. Sursa: www.delcampe.net

22. Miercurea Ciuc, ilustrată litografiată, maghiară, circulată în 1899.
Sursa: www.delcampe.net

23. Oradea, ilustrată litografiată, editată de Adolf Sonnenfeld şi expediată în 1899. Sursa: www.delcampe.net

24. Poşta rurală, ilustrată serială editată de Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl" şi circulată în februarie 1900. Sursa: www.delcampe.net

25. Reghin, ilustrată serială germană, expediată la 7 august 1903.
Sursa: www.delcampe.net

26. Râmnicu Vâlcea, ilustrată serială editată de G. Sfetea & Co., circulată în 1898.
Sursa: www.delcampe.net

27. Reşiţa, ilustrată serială editată de Adolf Weiss şi circulată în 1899.
Sursa: wwww.delcampe.net

28. „Salutări din România", *O zi de târg*, ilustrată editată înainte de 1900.
Sursa: www.delcampe.net

29. „Salutări din România", *Nunta la țară*, ilustrată serială circulată la 22 februarie 1902. Sursa: www.delcampe.net

30. Sibiu, ilustrată serială expediată la 17 martie 1899. Sursa: www.ebay.de

31. Solca, ilustrată serială tipărită la Viena şi circulată în 1900.
Sursa: www.delcampe.net

32. Târgu Jiu, ilustrată editată de Librăria „Maiorescu" şi expediată la 10 mai 1899.
Sursa: www.delcampe.net

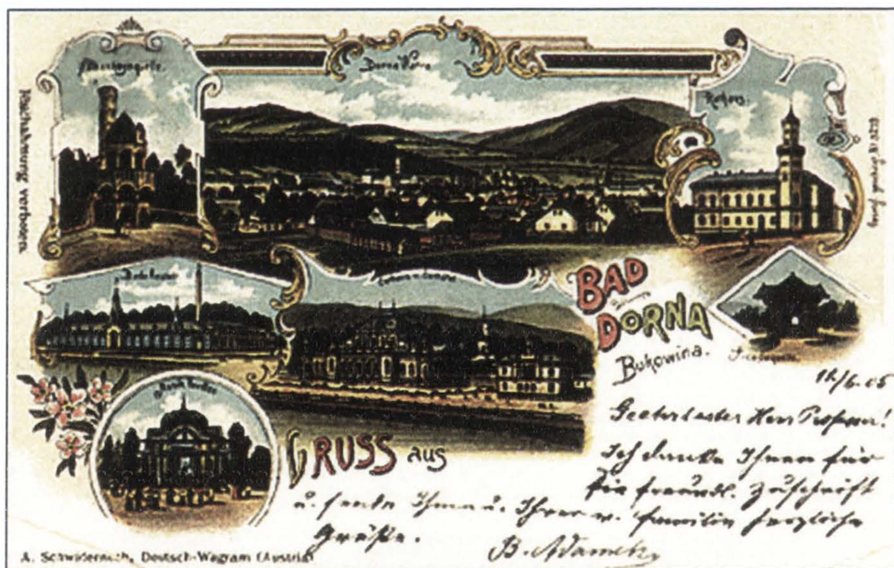
33. Suceava, ilustrată serială editată de Otto Binder și circulată la 2 februarie 1900.
Sursa: www.ebay.com

34. Timișoara, ilustrată serială circulată la 3 februarie 1898.
Sursa: www.delcampe.net

35. Turnu Severin, ilustrată editată de Librăria „D. R. Răducănescu" și expediată la 23 iulie 1898. Sursa: www.delcampe.net

36. Vatra Dornei Băi, ilustrată realizată de A. Schwidernoch din Deutsch-Wagram și expediată la 12 iunie 1905. Sursa: www.delcampe.net

CALENDARUL ŞI ALMANAHUL ROMÂNESC DIN BUCOVINA DUPĂ 1918. O PRIVIRE GENERALĂ

La Cernăuţi, după unirea Bucovinei cu România, se reia tradiţia editării de calendare şi almanahuri româneşti, tradiţie veche, aici, de peste un secol.

Alexandru (Leca) Morariu, colaborator la „Calendarul poporului bucovinean" (1912, 1913) şi la „Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", editează „Calendarul «Glasul Bucovinei»..."

De format 22 x 14,5 cm, cu 184 p. şi un număr variabil de file hors-texte cu reclame, în interior şi la sfârşit, bogat ilustrat, acesta apare neîntrerupt în perioada 1920-1940 sub egida Institutului de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei".

Într-un cuvânt înainte la tomul inaugural, din 1920, editorul precizează rostul publicaţiei:

„Un calendar «Glas al Bucovinei», un calendar menit să vorbească în numele trecutului nostru de suferinţă, dar şi de nepregetată muncă şi jertfă, un calendar menit să strige bucuria noastră de a ne vedea acolo unde nici cele mai îndrăzneţe visuri nu cuteazau să ne avânte, iată ce ne-am hotărât să punem în mâna acelora cari, ca şi noi, au suferit şi cari, ca şi noi, se bucură astăzi de izbăvita moşie a lui Ştefan...

Şi, dacă din motive independente de noi, n-am izbutit să alcătuim un calendar desăvârşit, precum am fi dorit, avem totuşi mulţumirea de a fi dat cel mai reprezentativ calendar al Bucovinei desrobite acum din câte s-au publicat până astăzi. Rămâne ca pe viitor să ne ştim prezenta şi mai completi, şi mai bogaţi, şi mai vrednici de atâtea comori pe care le ascunde cel mai clasic colţ de pământ românesc.

Dând publicităţii acest calendar, suntem plăcut îndatoriţi de a aduce vii mulţumiri tuturor colaboratorilor noştri, precum şi d-lui profesor Arhip Roşca, a cărui bunăvoinţă a împodobit coperta calendarului nostru cu una din alesele d-sale creaţiuni.

Suntem fericiţi de a putea da Bucovinei lui Petre Liciu un vrednic portret al lui, ieşit din însăşi mâna maistrului bucureştean M. Teişanu"[1].

Tomul pe anul 1920 are XXXII + 152 p. + 30 planşe cu fotografii + 7 file cu reclame, o copertă broşată, având imprimată color, în faţă, reproducerea după tabloul *Păstoriţă* de Arhip Roşca şi o copertă interioară cu un chenar elegant. Pe contracoperta interioară, în chenar stilizat, nesemnată, se află o *Urare*, alcătuită sub formă de sorcovă: „Să trăiţi, să-nfloriţi, / Ca merii, ca perii / În timpul primăverii, / Şi ca toamna cea bogată / De toate îndestulată! // Să trăească Regele, / Să ne ţie legile, / Şi Regina cea creştină, / Şi Ţara noastră

[1] Textul este imprimat pe faţa unei file nenumerotate, aşezate înaintea copertei interioare, sub semnătura editorului: Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei".

grădină! // Românie Mare, / Tu nu ai hotare. / Pentru-atâta bunătate!... / Ne-nchinăm de sănătate!". „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1920" are formatul clasic al unui calendar românesc: *Partea calendaristică*, p. I-XXXII şi *Partea literară*, p. 1-152.

Partea calendaristică, paginată cu cifre romane, are în alcătuirea sa un *Calendar iulian şi calendar gregorian*, cu precizarea, la subsol, a sărbătorilor naţionale şi ale Casei Regale, precum şi câteva date mai importante de astronomie: eclipse, planete, comete, fazele lunii.

În *Partea calendaristică*, de interes pentru noi în economia lucrării de faţă, pentru fiecare lună, pe o pagină specială, numerotată şi destinată în partea de jos însemnărilor, Alexandru (Leca) Morariu include, în partea de sus, câte un text de îndrumare pentru fiecare lună a anului, intitulat peste tot la fel: *Către plugari*. Acest model, nemaintâlnit în calendarele româneşti din Bucovina, dar anunţat de „Călindariul poporului bucovinean..." „redigeat şi edat" de Eugen Neşciuc (1909, 1910, 1911, 1912 şi 1913), învederează rostul principal al publicaţiei, în epocă, reprezentând o folositoare „carte de învăţătură", dar şi „doctoria sufletului", cum sugerează ştampila de bibliotecă personală, aplicată în partea de sus a paginii a III-a. Aceasta se prezintă sub forma unui triunghi isoscel. Pe laturile congruente se află textul: DOCTORIA SUFLETULUI, iar pe latura de bază, numele proprietarului: J. POPESCU-BĂJENARU. Sub triunghi, se află imprimate trei rubrici: Autor...; Vol...; Nr... şi Anul... Exemplarul folosit de noi se află astăzi, în stare bună, la Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera" din Suceva, în Fondul documentar „Bucovina".

Iată „discursul de escortă" al părţii calendaristice, de obicei, trecut cu vederea de către cercetători – adevărat elogiu închinat vieţii practice, însoţit pentru fiecare lună de îndemnuri la lectură, sprijinirea semenilor pentru a deprinde ştiinţa de carte, cinstirea portului naţional, păstrarea cântecelor strămoşeşti, respectarea credinţei („legea strămoşească"), cinstirea şcolii, păstrarea „frumoaselor noastre obiceiuri româneşti", învăţarea şi practicarea meseriilor şi a negoţului, cinstirea armatei române, trăirea vieţii în înţelegere şi dragoste, şcolirea copiilor, trăirea cu demnitate şi vrednicie a unei vieţi noi, de stăpân, pe „moşia strămoşească":

„Fă-ţi socotelile anului trecut, ca să ştii ce-ai dobândit şi nu pregeta de a-ţi face şi socotelile pentru anul cel nou, ca să nu munceşti orbeşte. Drege-ţi şi cumpără-ţi unelte. Gospodar e acela care vara îşi cumpără sanie şi iarna car! E vremea hodinei acum pentru om şi vită. Le poţi deci da mai puţin nutreţ, amestecându-l din gros cu paie. Dar vitele au nevoie şi de aer, şi de plimbare. Nu le ţinea tot închise. Răneşte-ţi bine grajdul şi lasă-l să se răsufle cu aer proaspăt. Deprinde-i la ham [pe] caii cei tineri şi la jug juncanii! Niciun fir de gunoi să nu-ţi rămâie în ogradă! Mai dă din când în când şi prin pivniţă, de-ţi cercetează barabulele, legumăriile, poamele ş.a.m.d. Putreziciunile trebue aruncate afară! Cercetează-ţi tot la fiecare două zile stupii de albini, de vezi cum le merge. Fă-ţi ştubeie pentru roiurile viitoare. Pe vreme de moină, fă-te în grădină. Curăţă pomii de uscături şi crengi de prisos, tăindu-le cu ferestеul

scurt de la rădăcina lor şi nelăsând cepuri, care nu se mai închid niciodată şi pricinu[i]esc putrezirea pomului. Rănile rămase unge-le cu un amestec de lut galben, balegă şi var. Sapă toţi pomii la rădăcină şi dă-le şi gunoi de grajd. În nopţile cele lungi de iarnă mai pune mâna pe câte o carte, căci scump prieten este cartea cea bună şi mare-i răsplata lui" (*Ianuarie*, p. V).

„Ai grije de seminţe. Alege-le, curăţeşte-le, cerne-le, ca să nu fii şi tu, ca satana, semănător de neghină. Răstoarnă muşunoaiele, curăţă bâlele şi buru[i]enele uscate, fă şanţuri de scurgere. Curăţă pomii de omidărie (frunzele uscate în cari se ţin ouăle de viermi). Frunzele cu ouă de omide trebu[i]e numaidecât puse pe foc. Adună omătul la rădăcina pomilor, ca să aibă umezeală de ajuns şi să nu prindă a înflori prea devreme. Pregăteşte-ţi cele trebuincioase pentru răsaduri. Sădeşte-ţi pomişorii şi altoii! Curăţeşte-i pe cei din anul trecut de muşchi (frecându-i cu ceva aspru) şi de mlade nebune. Vitelor dă-le nutreţ tot mai bun, ca să ai cu ce ieşi la muncă. Lături, urluială, sicică, pleavă opărită, sfecle, iată nădejdea plugului! Cailor, câte un braţ de trifoieş şi un pumn de ovăs! Peria şi cersala mult plăteşte! Păzeşte-ţi oile de prăsilă să nu bea din băltoace de omăt, ca să nu lepede! Fă-ţi coşuri pentru roiuri. Ajută-i cu sfatul, cu îndemnul şi cu fapta pe cei nevolnici. Arată-le cât de multe şi de minunate sunt drumurile unui muncitor cinstit. Dacă ştii carte, fă-i şi altui[a] parte, pentru că dar din dar rai se va face" (*Faur*, p. VII).

„Se apropie timpul muncii. Hrăneşte-ţi bine vitele, ca să ai cu ce munci. Mânzocilor, cari au împlinit 15-20 de zile, începe a le da ovăz. Peria şi cersala au acum lucru mai mult ca oricând, pentru că-i vremea năpârlirii. Îngrijeşte şi pentru tine cele de-ale gurii; du-ţi grânele şi porumbul la moară, ca să nu te năpădească mai târziu tot lucrul deodată. Gospodina să înceapă a-şi aduna ouă cu bănuţ pentru cloşte. Cloştele şi gâştele trebu[i]e puse cât de timpuriu pe ouă, pentru că puii cei mai devreme cresc cel mai bine. Fă curăţenie peste tot locul. Cară gunoiul rămas. Curăţeşte temeinic pomătul de omizi, de putregaiuri şi vreascuri uscate. Nu uita că muşchiul cel galben e moartea pomilor tineri. Şi cât de lesne îl poţi curăţi după o ploiţă cu o bucăţică de surcică! Aşează-ţi răsadurile şi acopere-le cu gunoi, ca să le ţii calde. Altoieşte-ţi cireşii şi vişinii. În trifoiştele rămase prea rare, aruncă sămânţă (codină) de trifoi şi lucernă. Cartofii cei stricaţi şi prea tare încolţiţi fierbe-i bine şi scurge-le apa, ca să nu ţi se îmbolnăvească vitele. Nu uita că la nouă săptămâni după Crăciun se seamănă grâul de primăvară! Dacă ai întârziat, seamănă acum orzul, ovăzul, lintea, mazărea, lucerna şi trifoiul. Ţine-l în cinste portul tău ţărănesc şi nu-l împestriţa cu bo[a]rfele târgului [cosmopolit]!" (*Martie*, p. IX).

„Începe munca cu temei! Cruţă-ţi timpul! Albină să fii! Şi aibi [neodihnă] numai dacă nu plouă, de lucru să te ţii! Alege cartofii mici de sămânţă. Seamănă păpuşoiul, fasula şi-n urmă cânepa. Descopere răsadurile ca să se răsufle, dar aminte să-ţi fie de a le apăra de frig. În nopţi senine, cari pot aduce brumă, e bine să faci câte un focuşor de putregaiuri în pomăt; fumul putregaiurilor se aşează ca un nour peste grădină şi-i apără pomişorii de îngheţ. Dacă vremu[i]eşte şi-i vânt, şi ploaie, închide-ţi cloşca cu pui şi gâsca cu boboci în găinărie; de altfel, tot la aer şi la soare să stea. Un viermişor ori o gâzuţă prinsă de cloşcă îi mai bună friptură decât un miertic întreg de crupe! Înainte de a slobozi dimineaţa vitele la păscut, hrăneşte-le bine cu nutreţ uscat, ca să aibă stomahul temei bun. Nu mai lăsa vitele pe locurile cari vreai să le coseşti. Pomilor bântuiţi de furnici unge-le tulpina cu var stins. Ai grijă de mieluşei. Păzeşte-i de umezeală. Apleacă-i de 5-6 ori pe zi. Vântură-ţi grânele din hambare, ca să le curăţeşti

de gândaci. Ţine-ţi în cinste cântecele strămoşeşti şi nu le da pe [schimonositurile] aduse de pe la târguri!" (*Prier/Aprilie*, p. XI).

„Munca e în toiul ei! Pretutindene viaţă, pretutindene bucurie! Găteşte de semănat. Ţi-a mai rămas doar să semeni legumăriile (ridichi, pepeni ş. a.) şi-n ţarină inul, cânepa, hrişca şi mălaiul măruntel. Sădeşte-ţi curechiul, salata şi pătlăgelele. Udă-le bine la început, ca să nu mai ai grija lor, or[i]cât de secetă ar fi. Nu uita să-ţi uzi şi oltoanii (altoii), dacă-i secetă. Pomii, pe cari au rămas omizi, trebu[i]e afumaţi cu pucioasă, pentru că omida afumată zdravăn cu pucioasă (pe vreme liniştită, când nu-i vânt) piere, aşa cum piere [înşelătorul] de negoţ [ne]cinstit! Lucerna trebu[i]e cosită până nu prinde a înflori. Începe prăşitul. „Păpuşoi cu patru foi", acela-i cel mai bun de sapă! Fii cu ochii în patru la toate grânele şi legumăriile tale! Pliveşte-le şi le apără de potop şi de grindină. Roirea stupilor începe şi ea. Fii cu mare băgare de seamă, ca să n-ai pagube. În locurile rămase goale, seamănă fasole, ridichi, pepeni, bostani ori pune sfecle şi curechi. Cinsteşte biserica şi cuvântul lui Dumnezeu, în care strămoşii şi răstrămoşii tăi cu vrednicie au trăit, şi cu sfinţenie au murit! Toate bogăţiile pământului de le-ai avea şi legea de nu ţi-o ţii, tot fără de lege rămâni!" (*Mai*, p. XIII).

„Mămăliguţa îi nădejdea ţăranului. De aceea grija cea mai de căpetenie prăşitul să-ţi fie. Coseşte-ţi fânaţul câtu-i în floare, de vrei să ai fân bun şi moale. Mai bine puţintel şi bun, decât un stog de bâle băţoase. Nu[i]elele şi mladele de mesteacăn, stejar şi salc[i]e, adunate în luna aceasta şi păstrate la un loc ferit de ploaie, vor fi la iarnă o hrană foarte bună pentru oiţe şi capre. Viţeii din anul acesta nu pot fi sloboziţi la păscut. Praşila barabulelor se cade să fie sfârşită şi de-a doua oară. Altoieşte-ţi puieţii, dar numai demineaţa şi seara. Altoieşte şi trandafirii. Păzeşte-ţi bine stupii, să nu-ţi scape vreun roi. Aeriseşte-ţi bine pivniţa şi podul, ca să nu te mai temi de mucezeală. Usucă-ţi cireşe şi vişine pe iarnă. Fă-ţi compoturi şi vişniacuri. Dă cinste şcolii, ca cinste să ai! Averea minţii e mai scumpă decât averea pungii! Ai carte, ai parte! Şi, decât mintea, numai sufletul e mai mare!" (*Iunie*, p. XV).

„Curăţă bine şura, hambarele şi coşerele, ca să ai unde-ţi pune pânea. Stârpeşte şorecăria. Se apropie vremea secerişului! Nu aştepta până se fac holdele răscoapte. Făina cea mai bună e cea ieşită din grăunţele ce dau în pârg! Snopii fă-i mici, ca cu atât mai lesne să se svânteze şi să se usuce! Când îi încarci în care, pune pe fundul carului rogojini, ca grăunţele scuturate să se adune pe ele şi să nu se scuture pe drum. Curechiul năpădit de omizi trebu[i]e stropit cu apă de sopon. Aşează în faţa ştiubeielor de albini vase cu apă, pentru că, fiind tare cald şi rouă fiind puţină, albinele tânjesc, neavând ce bea. Aruncă pe apă câteva fire de paie, ca să aibă de ce se agăţa albinele când ar fi să se înece. Nu mai lăsa stupii să roiască, căci roii din iulie nu mai sunt buni de nimică. Mieii mai mari poţi să-i tunzi chilug. Să ţii în seamă frumoasele noastre obiceiuri româneşti, pentru că ele sunt acele cari, atât amar de vreme [...] ne-au ţinut curaţi şi ne-au apărat de [înstrăinare]!" (*Iulie*, p. XVII).

„Secara-i gata adusă acasă. Şi grâul nu întârzie mult. Grijeşte de locuri potrivite pentru aşezarea lor. Bine-i să le treieri repede, cu maşina şi să-ţi iai de-o grijă. Cânepa şi inul trebu[i]e adunat şi dus la topit, dar nu într-o apă cu prăsilă de peşte, pentru că peştele piere de duhoarea cânepii. Ai grijă de-ţi usucă poame (mere, pere ş.a.m.d.) şi legume pe iarnă. Pe straturile rămase goale poţi semăna salată de iarnă şi ridichi. Altoieşte din nou pomişorii cari nu s-au prins. Sapă în jurul tulpinei lor. Pomii prea încărcaţi propteşte-i cu pripoane, ca să n-ai pagubă. Mai răreşte din cele frunze şi din cele poame, ca cele rămase să se poată coace mai bine. Nu aştepta să se scuture

mazerea. Sâmburii de poame căzute nu-i arunca, ci dă-i grădinarului. Aminte să-ţi fie de stupi. Dacă le vezi albinele plimbându-se prea mult pe afară, atunci să ştii, coşniţa de faguri e plină. Mai înalţ-o deci puţin. Scoate trântorii din stupi, ca să nu mai mănânce degeaba. Înjgheabă-ţi, dacă-ţi dă mâna, o dugheniţă, căci bine-i, Doamne, să stai cu mâna în şold după tărabă şi să vezi cum îţi curge banul în casă! [Unii] că tră[i]e[sc] numai din tâlhărie şi înşelăciune, şi şti[u] învârti negoţul, dar mi-te tu, creştin, cuminte şi cinstit, să nu ştii purta cu vrednicie o meserie aşa de lesnicioasă?!" (*August*, p. XIX).

„Poţi începe arăturile de toamnă. Seamănă grău şi secară. Scoate din pivniţă nisipul umed şi-l usucă ori îl primeneşte, ca să ai în ce-ţi ţinea legumăriile. Aruncă sămânţă de iarbă pe locurile goale din grădină. Sloboade berbecii la oile ce vreai să fete în faur [februarie]. Bagă porcii de îngrăşat la coteţ, ca să nu-ţi fie ruşine în ziua de Ignat. Scoate mierea din stupi. Culege merele şi perele coapte. Usucă-le pe iarnă, iar, dacă vrei să le păstrezi întregi, ai grije să nu fie lovite şi cojite, că atunci nu se ţin şi putrezesc repede. Pregăteşte-ţi putinele, butoaiele şi poloboacele de murături (must de mere, cu rachiu) şi de vinuri. Întocmeşte-ţi lozniţe pentru uscatul prunelor şi a[l] perjelor. Ai grijă de pe acuma să-ţi aduni seminţe bune. Întreabă în dreapta şi-n stânga, ştiriceşte pe la vecini, căci semânţa buna şi soiul ales, ca şi la vită şi ca şi la oameni, îi jumătate de muncă. Cinsteşte armata română şi cinsteşte-l pe oşteanul român, care cu jertfa sângelui său te-a mântuit de ticăloasa robie nemţească şi te-a ridicat stăpân peste neamurile cari ieri îşi băteau joc de ai tăi şi de tine" (*Septemvrie*, p. XXI).

„Culege poamele cele târzii, dar nu pe rouă, că putrezesc repede. Aşează-ţi zarzavaturile pentru iarnă în pivniţă, dar zbiceşte-le mai întâi bine, ca să nu putrezească. Grădina de legume sap-o bine şi adânc şi răstoarnă vârtos pământul, ca, degerând iarna, să se facă şi mai bun. Înainte de a se lăsa gerul, curăţă pomii de uscături şi sapă-i bine, turnându-le la rădăcină gunoi. Pomii cei uscaţi scoate-i afară, iar pe cei mici îngrădeşte-i cu spini şi corciuri ca, rătăcindu-i iarna în omăt, să nu-i rupi şi să nu-i strice iepurii, caprele, oile şi chiar şi gâştele. Găteşte cu culesul păpuşoiului. Fă-ţi arăturile pentru primăvară. Grăbeşte-te cu scosul barabulelor. Păstrează-le în gropi, ca să-ţi cruţi locul din pivniţă. Pe vreme de ploaie, grijeşte de lemne de iarnă. Cruţă-ţi nutreţul pentru vite. Poartă-le la păscut până ce nu rămâne decât pământul gol pe imaş şi-n ţarină. Şi nu sta stingher şi singur, că nu oricui i-e dat să fie pustnic! Însoară-te, că rar om îi acela care, singur fiind, om întreg rămâne şi nu jumătate de om! Ferice de cel mai sărac bordei, în care sălăşlu[i]eşte buna înţelegere şi dragostea cea făcătoare de minuni!" (*Octomvrie*, p. XXIII).

„Sădeşte pomi şi sapă gropi pentru pomii ce vreai să-i pui la primăvară. Curăţă grădina de muşunoaie, spini, frunze, uscături, vreascuri şi pietre. Îngraşă-ţi şi locul din grădină cu gunoi şi must (mustereaţă) de grajduri. Păzeşte-ţi poamele şi legumele să nu îngheţe. Cele tăiate şi lovite pune-le la o parte. Gospodina să-şi mureze curechiul, pritocindu-l mereu, ca să se facă cu atât mai bun. Pe vreme de ploaie, drege-ţi acareturile şi uneltele (morişca de vânturat, leasa de bătut păpuşoiu[l], şişcorniţa, stativele nevestei, îmblăciile, greblele, furcile). Tocmeşte-ţi coteţele şi grajdul, înfundându-le bine cu paie. Nu uita şi de păzitorul casei tale, bietul Labuş are şi el nevo[i]e de oleacă de primenire şi zestre de iarnă. Astupă şi ferestrele, şi uşa pivniţei bine. Vitele lasă-le cât poţi să se plimbe la păscut. Adu-ţi lemne de la pădure. Scroafele, cari vreai să fete în martie, sloboade-le la vier. Scuteşte-ţi stupii de frig, învălindu-i cu otavă şi cu paie. Dă-ţi copiii la şcoală şi nu-i lăsa să-ţi sprijinească numai cuptorul. Că, din cele

trei-patru fălci ce le ai, nu poţi face altele patru, ca să împărţeşti la toţi câte ceva. Şi nu-i numaidecât să-i domneşti pe toţi copiii. Bagă-i şi la meserie, că meseria e brăţară de aur. Sunt aşa de puţini meseriaşii români şi aşa de multă litfă străină la cele meserii!" (*No[i]emvrie*, p. XXV).

„Munca de pe afară s-a sfârşit. Ce dragă trebu[i]e să-ţi fie acum căşcioara ta de creştin cuminte şi harnic! Dar, închizându-te în casă, nu uita de a te închide şi înlăuntrul sufletului tău, cercându-te cine eşti şi ce mai poţi fi... Grijă mare să ai de vite. Ţine-le curat şi la loc uscat şi călduţ. Curăţenia şi căldura înlocu[i]eşte hrana îmbelşugată. Dă-le, despre mine, numai paie, dar dă-le cersală, perie şi aşternut uscat. Scoate-le la aer. Dă-le regulat sare şi adapă-le, dacă poţi, cu apă stătută (nu proaspătă). Pleavă şi sicică opărită, sfecle şi cartofi, iată pituţa vitelor! Cară gunoiul la ţarină – cel mai potrivit prilej de a-ţi deprinde mânzocii şi juncanii la tras. Vezi ca găinele să aibă apă de băut, că, de altfel, se strică cu omătul. Afumă pivniţa cu pucioasă, ca să piară tot mucegaiul. Fă-ţi socoteala anului, ca să ştii cum te-ai purtat. Bucură-te, române, că te găseşti stăpân în moşia ta strămoşească! Viaţă nouă, viaţă dorită începe pentru noi, neam atât de cumplit încercat de vremuri! Raiul României Mari ni s-a deschis!... Călcaţi cu vârtute şi cu suflet curat în cuprinsul lui! Fiţi vrednici, căci Domnul şi-a întors faţa spre voi!" (*Decemvrie*, p. XXVII).

Partea literară a calendarului, paginată cu cifre arabe, are un conţinut bogat şi variat.

Timp de două decenii, „Calendarul «Glasul Bucovinei»...", prin cele 21 de tomuri ale sale, difuzează poezie aparţinând unor autori din epoci, provincii şi generaţii diferite: Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Alexandru Vlahuţă, Petre Dulfu, Ştefan Cacoveanu; George Popovici (T. Robeanu), Constantin Morariu, Ion Cocârlă-Leandru, Gavril Rotică; Constantin Berariu, Adelina I. Cârdei, Mia Cerna, Apolo Bolohan, Traian Chelariu, George Chlopina, Ghedeon Coca, Nicu Dracinschi, George Drumur, Adrian Forgaci, Mircea Grünichevici, Vasile Huţan, George Ionaşcu, Teofil Lianu, Vasile Loichiţă, Partenie Masichievici, Aspazia Munte, George Nimigeanu, Maria Popovici, George Putneanu, George Ranetti, Florea Rarişte, Ion Roşca, Neculai Roşca, Octav Rusu, Radu Sbiera, George Stratoiu, Mircea Streinul, Nicolae Tcaciuc-Albu, Anca Ţurcan, Iulian Vesper (Teodor C. Grosu), Areta Vitencu, Cristofor Vitencu, Dragoş Vitencu, George Voevidca, E. Ar. Zaharia (Zaharia Macovei). Sunt promovate, şi pe circuitul calendarului, creaţiile generaţiei tinere, între care se disting cele ale membrilor grupării „Iconar", de la Cernăuţi, care promovează „goticul moldovenesc" („atmosfera de nord"), ca expresie a unităţii spirituale româneşti, refuzând, uneori ostentativ, modelele promovate de Capitală, dar şi complexul provincial. Poezia acestora, între care se află, din păcate, şi unele texte ocazionale, facile, fără virtuţi estetice, ar merita o selecţie pentru o antologie a calendarului românesc, reunind „voci" din zone diferite ale teritoriului etnic naţional reliefând, viguros, sentimentul unităţii noastre culturale.

Mai puţin consistentă, dar interesantă, este proza publicată de „Calendarul «Glasul Bucovinei»...". Proza memorialistică, însemnările de călătorie şi, mai puţin, proza de ficţiune, aparţin unor autori din generaţii diferite: Iraclie

Porumbescu, Leca Morariu, Victor Morariu, Oltea Nistor. Însemnările de călătorie ale profesorului Leca Morariu se disting printr-un interes viu pentru românii sud-dunăreni: *Drumuri cirebire (Carnet istro-român)*, 1928, IX, p. 77-79; *În satul istroromân Susn'èviţa*, 1929, X. p. 162-169. La fel ca şi fragmentele din jurnalul de front: Leca Morariu, *Asaltul. Însemnări de front*, 1923, IV, p. 55-57; *Viaţă... Din carnetul unui român, ofiţer în armata austriacă*, 1926, VI, p. 93-99; Victor Morariu, *Din zorile „svobodei" (1917). Note de carnet ale unui sucevan*, 1931, XII, p. 100-105.

Articole, studii, evocări, medalioane, cronici ocupă, în schimb, spaţii ample în fiecare tom al calendarului, conferind acestuia varietate şi un caracter documentar de necontestat, deseori sub semnături de prestigiu: Gheorghe Antonovici, V. Bănăţeanu, R. Cândea, Traian Chelariu, Dimitrie Cioloca, Dimitrie Dan, Artur Gorovei, Nicolai Grămadă, Vasile Grecu, Vasile Loichiţă, Ilie Mandiuc, Dimitrie Marmeliuc, Aurel Morariu, Constantin Morariu, Leca Morariu, Victor Morariu, Ion I. Nistor, Eugen Păunel, Gavril Rotică, Mircea Streinul, Milan Şesan, Ion Ştefan, N. Tcaciuc-Albu, George Tofan. Câteva excerpte din articolul *Importanţa calendarului*, semnat de profesorul I. Mandiuc, ar trebui reţinute, fiindcă exprimă o motivare a acestui demers publicistic:

„Ziarul «Glasul Bucovinei» aduce un mare bine populaţiunii noastre rurale prin publicarea calendarului. Căci poporul nostru de la ţară are nevoie mai mult ca oricând de acest calendar, în care găseşte dânsul hrana necesară în zilele posomorâte de iarnă.

[...] E o mare binefacere pentru popor publicarea unui calendar pe înţelesul lui. Poporul nostru citeşte şi gazete, dar acestea se pierd, aşa că din gazete nu se alege cu multe. Dar, în schimb, calendarul este unica lui hrană; această carte o păstrează el cu multă sfinţenie, să nu se piardă. În această carte caută mereu în zilele de sărbătoare rostul vremii, mai citeşte unele bucăţi interesante şi frumoase; dar, mai ales, anecdotele le gustă cu multă plăcere, cu toate că le ştie pe din afară. Calendarul este deci singura carte de lectură a poporului nostru în zilele de iarnă" („Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1926", VII, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", [1925], p. 144-145).

Şi „Calendarul «Glasul Bucovinei»..." manifestă interes pentru folclor, în general, şi pentru folclorul din Bucovina, în mod special. Leca Morariu, Octavia Lupu-Morariu şi Nicolai Grămadă publică cimilituri, strigături, „cântece poporale" culese din locurile natale ori în drumeţiile lor prin Bucovina. Calendarul publică proză folclorică, bocete, cântece, colinde şi urături din colecţiile lui Procopie Jitariu, Petre Cârstean şi Axentie Bileţchi-Oprişeni (Oprişanu). Vasile Grecu publică în paginile acestui calendar bucovinean poveşti, basme şi legende traduse din limba greacă, Iorgu G. Toma publică proverbe indiene, iar Alexandru (Leca) Morariu, I. E. Torouţiu şi Traian Chelariu tipăresc aici câteva poveşti.

În tradiţia calendarelor româneşti, „Calendarul «Glasul Bucovinei»..." publică traduceri din literatura universală, prelucrări ori adaptări, semnate de Constantin Berariu, Constantin (Taniu) Dracinschi, Nicu Dracinschi, Vasile

Loichiţă, Constantin Morariu, Oltea Nistor, Carolina-Veronica Şesan (Vera Mora), N. Tcaciuc-Albu, Iorgu G. Toma. Autorii preferaţi sunt Rud. Baumbach, Pierre-Jean de Béranger, Nicolas Boileau, Sidonie-Gabrielle Colette, Fr. Hagedorn, Mihail Haracóva, Heinrich Heine, Hugo von Hoffmannsthal, Josef Jahoda, Nikolaus Lenau, Mihail Iurievici Lermontov, Xavier de Maistre, Alfred de Musset, Ada Negri, Friedrich Schiller, Theodor Storm, Paul Verlaine, Gustav Falke. Profesorul N. Tcaciuc-Albu publică în paginile acestui calendar câteva din traducerile sale din literatura chineză.

Faţă de alte calendare, interesul acestui periodic bucovinean pentru anecdotă este scăzut, o atenţie, inconsistentă însă, o acordă cugetărilor, sub un titlu superb, *Frângurele*, maximelor („cuvinte de aur", „din înţelepciunea strămoşilor noştri"), corespondenţei şi epigramelor, care pătrund, totuşi târziu, înainte de cel de al Doilea Război Mondial (1938). Spaţiu mai restrâns în partea literară a calendarului ocupă, de asemenea, sfaturile şi îndrumările privind viaţa casnică.

Pe lângă „Calendarul «Glasul Bucovinei»...", în perioada interbelică mai apar: „Calendarul poporului..." Redigeat de Aurelian Tăutul sub egida Societăţii „Şcoala română" (Suceava, 1920-1926?), „Calendarul familiar...", întocmit de Orest-Horia Paşcanu (Cernăuţi, 1920-1936), „Calendarul copiilor..." (Cernăuţi, 1920), „Calendarul..." Edat de Consistoriul arhiepiscopesc ortodox al Bucovinei (Cernăuţi, 1923-1937), „Calendarul gazetei «Cuvântul ţărănimii»..." (Cernăuţi, 1924-?), „Calendarul poporului creştin...", tipărit de Orest Tarangul (Suceava, 1925), „Calendarul..." Edat de Consiliul eparhial ortodox al Bucovinei (Cernăuţi, 1927-1937), „Calendarul poporului...", redactat de prof. dr. Calistrat Şotropa (Cernăuţi, 1927-1928), „Calendarul poporului..." Redigeat de Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina (Cernăuţi, 1927-1935), „Calendarul de serviciu al funcţionarului comunal...", redactat şi editat de E. O. Cratchi (Cernăuţi, 1934), „Calendarul poporului...", editat de Asociaţia Învăţătorilor din Bucovina (Cernăuţi, 1937), „Calendarul şi agenda pentru toate categoriile de profesionişti intelectuali...", redactat de E. O. Cratchi (Cernăuţi, 1937), „Calendar creştin...", editat de Mitropolia Bucovinei (Cernăuţi, 1938-1940, 1943-1944), „Calendarul ostaşului..." Editat de Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina şi alcătuit de Ion Negură (Cernăuţi, 1940), „Calendarul eparhial..." (Suceava, 1941).

Tot în perioada interbelică se editează în Bucovina şi câteva almanahuri, care, cu câteva excepţii, se tipăresc tot aici: „Almanahul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei..." (Cernăuţi, 1923-1924, 1926-1931, 1933-1934, 1937), „Almanahul poporului..." (Cernăuţi, 1928-1931), „Almanahul special din Bucovina şi Basarabia pentru industrie şi comerţ" (Satu Mare, 1929), „Almanahul poporului ilustrat. Mică encicopedie practică. Carte folositoare pentru toţi" (Cernăuţi, 1930-1931), „Almanahul «Armoniei»...", editat de Societatea „Armonia"

(Cernăuţi şi Râmnicu Vâlcea, 1931-1932, 1942-1943), „Almanahul ziarului «Bucovina»...” (Cernăuţi, 1944).

În perioada 1944-1989, în Bucovina, aşa cum a fost aceasta împărţită prin prevederile adiţionale ale Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, nu putem consemna decât o singură publicaţie insolită: „Calendarul sportiv al raionului Rădăuţi”, care se imprimă la Tipografia 21 Decembrie din Rădăuţi. Calendarul acesta nu mai păstrează, însă, nimic din bogăţia şi frumuseţea calendaristicii bucovinene de altădată, fiind un semn, în toate, al „vremii noi” ce se construieşte acum.

După evenimentele din 1989, românii din comunităţile rămase, începând din 1944, în afara graniţelor de stat, redescoperă calendarul şi „almanahul cultural-literar”.

La Cernăuţi, apare „Calendarul creştin-ortodox al românilor bucovineni”, redactat de Dumitru Covalciuc, în colaborare cu protoiereul Adrian Acostăchioaiei (cu trei apariţii, I: 1992-1993; II: 1994-1995; III: 1996-1997). Coordonat de George Muntean, acesta se tipăreşte la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, sub egida Societăţii pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuţi. Tot aici, în 1993, apare „Almanahul Societăţii pentru cultură românească «Mihai Eminescu» din Cernăuţi” (coordonatori: Grigore C. Bostan, Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, Vasile Tărâţeanu şi Ilie Zegrea), tipărit la Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, cu 208 p., iar în 1994, „Calendarul poporului”, întocmit de Dumitru Covalciuc.

Un loc distinct îl ocupă, însă, „Ţara Fagilor”, almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni, tipărit, la Târgu-Mureş, începând din 1992, sub egida Societăţii Culturale „Arboroasa”. „Cel mai popular periodic” al românilor din regiunea Cernăuţi publică studii şi articole de larg interes, sub semnături cu autoritate în lumea ştiinţifică, în secţiuni distincte: *File de istorie, Documentar, A treia etnie din Ucraina, Oameni şi locuri / Personalităţi bucovinene.* O secţiune de rezistenţă în istoria acestui almanah bucovinean, *Golgota neamului românesc*, se constituie într-o adevărată arhivă a calvarului românilor bucovineni din veacul trecut, cuprinzând anchete de istorie orală, însemnări, amintiri, povestiri, evocări, texte din folclorul deportării. În paginile sale se publică tabele cu persoanele şi familiile româneşti deportate şi persecutate din Bucovina, exterminate în Gulagul sovietic ori refugiate în România, în 1940-1941, 1944-1953, toate reconstituind, prin cele douăzeci de tomuri de până acum, dimensiunea tragediei românilor sub ocupaţia sovietică şi, în acelaşi timp, învederând înaltul civism prin care bucovinenii din regiunea Cernăuţi îşi cultivă memoria colectivă, inaugurând totodată o direcţie nouă în cercetarea istorică.

La fel ca almanahurile şi calendarele de altădată, „Ţara Fagilor” publică versuri şi proză în cadrul secţiunii *Creaţie literară.* Textele literare, cu rostul lor sensibilizator şi modelator în calendarele şi almanahurile din toate timpurile, sunt atent selectate şi se înscriu în programul almanahului, aparţinând, în

principal, scriitorilor din Bucovina întreagă. Alături de texte ale unor autori consacraţi sunt difuzate şi texte ale unor versificatori, cu importanţa lor, însă, în viaţa culturală locală. „Ţara Fagilor" este, prin multe din textele publicate, şi un document de limbă. Limba povestirilor şi a textelor din „folclorul deportării" este limba română folosită, mai ales de bătrâni, în vorbirea liberă, de zi cu zi, în satele româneşti din regiune, dar, într-o oarecare măsură, şi limba folosită, în scris, în periodicele fondate, după evenimentele din 1989, la Cernăuţi, Storojineţ, Hliboca, Herţa. Ea conservă, miraculos, termeni vechi şi regionalisme neaoşe, locuţiuni şi expresii care îi dau culoare, farmec şi personalitate inconfundabile. Modul în care înţelege Dumitru Covalciuc rostul almanahului „Ţara Fagilor", o adevărată „carte de învăţătură pentru apărarea românismului din nordul Bucovinei", contribuţiile sale la recuperarea „istoriei confiscate" din veacul trecut şi modelul de parteneriat public cu instituţii din patria istorică (Târgu-Mureş) sunt remarcabile. Pe de altă parte, sprijinul generos şi consecvent acordat românilor din Bucovina ocupată şi din Basarabia de către mureşeni („oameni cu suflet mare, animaţi de sentimentul solidarităţii naţionale", „cei mai statornici săritori la nevoile neamului românesc din Bucovina", „oameni ai cuvântului şi ai faptei"), evidenţiază o manifestare superioară a românismului şi o cultură a proiectului de colaborare menită a valorifica disponibilităţi şi oportunităţile vremii noastre.

Tot aici, menţionăm şi „Apă vie". Almanahul tuturor românilor, care apare la Timişoara, începând din 1998, sub egida Uniunii „Fundaţia Augusta", împlinind un proiect mai vechi al unor ziarişti din Banatul istoric, sub redacţia lui Adrian-Dinu Rachieru. Scopul publicaţiei este precizat în *Cuvânt-înainte*: „Luând pulsul comunităţilor româneşti din toate zările, am reuşit să-i aducem acasă, sub cupola încăpătoare a limbii române, pe cei de pretutindeni, rătăcind ori suferind, apărându-şi identitatea şi crezând într-un destin înalt pentru acest neam vieţuind în menghina istoriei". Apărând „sub presiunea timpului" şi sugerând, nu doar prin titlul său inspirat, „regenerarea românismului", almanahul îşi propune să realizeze „o hartă sufletească" a lumii româneşti, sprijinind „metabolismul cultural normal".

Materialul almanahului, bogat, divers şi îngrijit, este structurat în secţiuni tipice acestui gen de publicaţii: *Obiceiurile noastre, Din trecutul nostru, Tezaur, Arhivele vorbesc, Problemele noastre, Istorie la prezent, Voci lirice, Colocviu.* În cadrul acestora se publică (în câteva cazuri prin retipărire) articole, studii, note biobibliografice, impresii de călătorie, interviuri, scrisori, cronici, evocări, note şi fişe, cronolgie. Valoarea artistică şi documentară a almanahului „Apă vie" de la Timişoara este sporită şi de condiţiile de realizare grafică, de numeroasele fotografii-document ce-i ilustrează paginile. Într-o veritabilă enciclopedie de uz practic, realizată în spiritul tradiţiei calendaristicii clasice, subcâmpurile lumii româneşti (Bucovina, Basarabia, Banatul iugoslav, Maramureşul istoric, comunităţile noastre din Statele Unite ale Americii) ne

sunt apropiate, prin text şi imagini, într-un discurs comprehensiv, vizând istoria acestora, încărcată de dramatism, evenimente majore, contribuţii culturale şi personalităţi, aspecte şi probleme vitale ale vieţii contemporane, şanse şi perspective de supravieţuire ori afirmare a identităţii.

La Suceava, după evenimentele din decembrie 1989, apare „Almanah «Bucovina literară» 60", realizat de Ion Beldeanu (coordonator), Constantin Arcu, Onu Cazan, Nicolae Cârlan şi Angela Furtună. Tipărit sub egida Societăţii Scriitorilor Bucovineni, cu 250 p., publicaţia îşi propune „să fie deopotrivă carte de suflet şi inimă, şi prilej de cinstire a faptelor de cultură înscrise de cei de dinainte", „o încercare" de a recupera „forţa regeneratoare" a toposului cultural cernăuţean, ca „imensă pierdere" a culturii române contemporane, apropiindu-se întrucâtva de calendarele de altădată. În acest sens, la împlinirea a 60 de ani de la apariţie revistei „Bucovina literară", redactorii afirmă, între altele, că în Bucovina calendarele „au premers presei literare şi au suplinit chiar absenţa cărţii", prin textele literare difuzate, ce serveau „uneori drept prima şi singura lectură pentru omul fără preocupări intelectuale" (p. 6).

Un calendar de interes pentru cunoaşterea societăţii bucovinene de astăzi, dar şi a trecutului acesteia, prin bogăţia de date şi informaţii referitoare la comunităţile romano-catolice din Bucovina, este şi „Calendarul romano-catolic...", pe care îl editează la Iaşi, începând din 1996, Dioceza romano-catolică şi care se tipăreşte sub egida Editurii „Presa bună".

CONCLUZII

Cercetând calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina, din perioada 1811-1918, aflate, din păcate, în colecţii publice incomplete, la Biblioteca Academiei Române, la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu" din Iaşi, la Complexul Muzeal „Bucovina", Fond „Leca Morariu", la Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera" din Suceava, Fond documentar „Bucovina", putem desprinde câteva concluzii.

Calendarele şi almanahurile la români apar, ca publicaţii periodice, în veacul al XVIII-lea, circulă intens în tot spaţiul românesc, răspândind ideile Şcolii Ardelene şi bucurându-se de înflorire în secolul al XIX-lea.

În Bucovina, calendarele şi almanahurile româneşti apar de timpuriu, având-i ca animatori şi redactori, până la 1918, pe Matei Marcovici, Vasile Ţintilă, Porfiriu Dimitrovici, Samoil Morariu Andrievici, Mihai Miron Călinescu, Ion I. Bumbac, Calistrat Coca, Eugen Neşciuc, Nicolae Cotos, Ion I. Nistor, Aurelian Tăutu.

Influenţate, la început, de modele străine (mai cu seamă germane), acestea îşi găsesc, ulterior, un „format" propriu, emancipându-se, treptat, impunând noi modele, fiind atente uneori la selecţia materialelor şi expresia literar-artistică, cum este cazul „Calendarului Societăţii pentru cultura şi literatura română din Bucovina pe anul 1914", întocmit de Ion I. Nistor, redactor care îşi valorifică aici experienţa de la „Junimea literară" (Cernăuţi, 1904-1913).

Şi în Bucovina, calendarele şi almanahurile îndeplinesc un rol cultural deosebit, contribuie la instruirea generală şi practică a unor largi categorii de utilizatori: orăşeni şi săteni, negustori, meseriaşi, funcţionari, dascăli şi preoţi, învăţători şi profesori favorizează răspândirea literaturii, prezentând interes uneori în ceea ce priveşte evoluţia şi formele genului liric şi ale genului epic. Calendarele româneşti din Bucovina cultivă fabula, oda, acrostihul, sonetul, imnul, pastelul, elegia, meditaţia, poemul, schiţa, povestirea, contribuind neîntrerupt, timp de aproape opt decenii (1841-1918), la un remarcabil proces de cultivarea (emancipare) a limbii române: înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, introducerea normelor ortografice stabilite de Academia Română (1882), îmbogăţirea continuă a vocabularului şi „mlădierea" expresiei literar-artistice.

Rolul „cultivatorilor de formă" şi al oamenilor „începutului de drum" este netăgăduit, în ciuda inegalităţii valorice a acestor periodice. Acestea realizează, treptat, deschideri spre modernitate, pregătind drumul integrării în spaţiul valorilor naţionale, proces care se va realiza în perioada interbelică.

Creaţia folclorică este consistentă în calendarele şi almanahurile bucovinene şi este reprezentată prin personalităţi ale folcloristicii româneşti. Unii sunt preoţi şi învăţători harnici, cu dragoste pentru chemarea lor, pasionaţii culegători de folclor, sfătuitori ai poporului, cu un larg orizont intelectual. Alţii încearcă să creeze o literatură originală prin schiţe, povestiri şi nuvele din viaţa ţărănească, într-un stil simplu, familiar, cu scop educativ şi risipite cu generozitate în publicaţii româneşti de pretutindeni, fără a se putea desprinde de un mic romantism sentimental şi idilic.

Informaţiile administrative şi bisericeşti, politice, financiare şi şcolare, varietatea cunoştinţelor ştiinţifice, sfaturile gospodăreşti, economice, agricole, medicale, juridice şi etice, articolele despre necesitatea cultivării limbii române, a obiceiurilor, a tradiţiilor şi a portului popular, literatura extrem de diversă (proverbe, zicători, maxime, cugetări, „tradiţiuni populare" / legende, anecdote, povestiri, amintiri, însemnări de călătorie, studii şi evocări istorice, versuri şi proză din literatura cultă, traduceri din literatura universală etc.), cu marea ei forţă modelatoare şi, în primul rând, cu rol în cultivarea gustului pentru lectură, reprezintă, decenii în şir, un mijloc modern de emancipare o omului şi a societăţii bucovinene.

Şi calendarele, în mod deosebit, dar şi almanahurile literare bucovinene contribuie la realizarea unităţii sufleteşti şi culturale a românilor, pregătind unirea politică a tuturor provinciilor româneşti din 1918, „moment astral" al istoriei noastre tumultuoase.

Calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina manifestă, aşa cum am mai menţionat, un interes viu pentru literatura universală, difuzând, în societatea bucovineană de până la 1918, valori ale acesteia, dovedind în câteva cazuri o receptare timpurie, sincronizându-se, astfel, cu mişcarea înnoitoare din câmpul gândirii social-economice europene. „Calendariu pentru Bucovina...", Cernăuţi, 1841-1873, cu schimbare de titlu, „Calendariu pentru Ducatul Bucovinei..." (începând din 1854), difuzează creaţiile lui Gavriil Romanovici Derjavin *Odă*, în traducerea lui Teoctist Blajevici (1844) şi *Dumnezeu*, imitaţie, nesemnată, dar alcătuită, în mod cert, de către Samoil Morariu-Andrievici, preot paroh în Ceahor (1854). Acelaşi traducător adaptează povestirea lui A. S. Puşkin *Viscolul*, din ciclul *Povestirile lui Ivan Petrovici Belkin*, sub titlul *Rătăcirea. O poveste din veacul trecut* (1854). Transpunerea de la Cernăuţi, cu numeroase note de originalitate, învederează, totodată, şi un iscusit povestitor, precedând cu un secol traducerea scrierii de către un alt bucovinean, Eusebiu Camilar, membru al Academiei Române (1954).

Tomul pe anul 1844 al acestui calendar publică *O iscusită viclenie*, o povestire după Herodot, nesemnată, aparţinând unui povestitor înzestrat, care probează surprinzătoare resurse ale oralităţii stilului.

Alte traduceri din paginile „Calendarului pentru Bucovina...": *Spiţeria de casă* (1951), de [Christoph Wilhelm Friedrich] Hufeland (1762-1836), renumit

medic german, autor al unor lucrări importante: *Arta de a prelungi viaţa* (1796), *Sistemul de medicină practică* (1802-1806); *Moartea lui Moisei* (1853), prelucrare „dupre o legendă arabă", semnată Al. P...ci [Alexandru Popovici ?], manifestând interes pentru exoticul folclorului oriental şi *Doue roaze de o trupină*, „imităciune" în versuri, de Vasile Bumbac, fără precizarea autorului după care se face transpunerea în limba română.

„Calendariu... Edat de Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", Cernăuţi, 1874-1885, publică o traducere din Lorenz de Stein (1878), *Femeia pe terenul economiei naţionale*, un material amplu, în şase părţi, cea dintâi traducere în limba română a lui Lorenz von Stein apărută în Bucovina, realizată la numai doi ani de la publicarea lucrării *Die Frau auf dem Gebiet der Nationlőkonomie* la Stuttgart (1875), traducere semnată de profesorul Samuil V. Isopescu; *Surâsul din urmă* (1884), „imitaţiune", versuri, după Anton Ohorn, semnată de preotul Constantin Morariu; *Socotinţa lui Napoleon Bonaparte de[spre] Isus Cristos şi Evanghelie*, fragment din memoriile generalului [Henri-Gratien] Bertrand (1884); Dr. V. Funk, *Ceva despre ţinerea vacilor*, traducere nesemnată dintr-o revistă germană (1885).

„Calendariu... Redigeat de Societatea «Academia ortodoxă pentru literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archidiecesan din Cernăuţi»", Cernăuţi, 1886-1895, publică traduceri din poezia lui Johann Wolfgang von Goethe (1886) şi Friedrich Schiller (1888), semnate de C. Morariu; versuri de A. V. Kolţov (1893), A. S. Puşkin, M. I. Lermontov (1893), acestea însă fără precizarea autorului traducerilor. Tot aici se tipăresc cântece din folclorul Malorusiei (1893) şi aforisme din creaţia lui Goethe, în traducerea liberă a lui V. Simiganovschi. În tomurile pe anii 1888, 1889, 1891 şi 1894, calendarul patronat de Societatea „Academia ortodoxă", care apare parţial bilingv, publică în limba rusă versuri semnate, sub pseudonim, de Isidor Vorobchievici (Danilo Mlaki) şi de Evghenie Vorobchievici.

„Călindariul poporului bucovinean...", întocmit de Samoil Morariu Andrievici (1888-1894) şi Eugen Neşciuc (1895-1913), publică din literatura universală: L. N. Tolstoi, *Un osândit*, povestire (1894), în traducerea lui I. Cândea; Fr. Schiller, *Împărţirea pământului*, versuri traduse de Dim. Borcia (1904); Sándor Petőfi, *Hora cânilor* şi *Hora lupilor*, „două hore frumoase", în traducerea prestigioasă a lui Octavian Goga (1908), fără precizarea sursei (probabil, după „Luceafărul", unde acestea se publică în numărul din 15 august 1904). Tomul pe anul 1908 al acestui calendar românesc din Bucovina, închinat împăratului Franz Joseph, la a 60-a aniversare a urcării sale pe tronul Monarhiei Habsburgice, difuzează, între altele, *Patria mea*, textul imnului naţional al Imperiului, *Mein Vaterland...*, scris de Johann Wurth, însă fără precizarea autorului transpunerii în limba română.

„Calendarul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina pe anul 1914", întocmit de I. Nistor, publică textul *Păstorilor, mila vestiţi!*, versuri,

în traducerea din limba germană a preotului Constantin Morariu, după *Rettungsjubel. Zum Gebrauch in Evangelisations-und Glaubens-Versammlungen* [*Bucuria mântuirii. De utilizat în cadrul adunărilor de evanghelizare şi religioase*], ediţia de imnuri / cântece (Liederbuch) întocmită şi publicată de D. H. Dolman, în 1906 (cu o ediţie nouă în 1913).

Dintre almanahurile româneşti din Bucovina, „Almanachul jubilar «Academia ortodoxă» 1884-1909", tipărit la Cernăuţi, în 1909, publică un fragment din dialogul de bătrâneţe al lui Platon *Theaitet[os]*, tradus de V. Greciuc [Grecu].

„Calendarul poporului...", întocmit de Aurelian Tăutul, care apare la Suceava începând din 1915, sub egida Societăţii „Şcoala română", nemenţionat în literatura noastră de specialitate, este pentru prima oară introdus de noi în circuitul cercetării ştiinţifice.

În calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina de până la 1918 publică, alături de bărbaţi (cei mai mulţi dintre aceştia fiind preoţi, dar şi învăţători, medici, profesori), şi autoare din toate provinciile istorice româneşti, unele dintre acestea reprezentând, în general, nume cunoscute în istoria culturii noastre: Matilda Cugler-Poni, Elena Farago, Cornelia Kernbach-Tatuşescu (Cornelia din Moldova), Alexandrina Mihăescu, Sofia Nădejde, Elena Sevastos, Carmen Sylva, Alexandrina Mihăescu, Adela Xenopol (Stanca), Elena Niculiţă-Voronca (Aurora Voronca). Alături de acestea, în calendarele româneşti din Bucovina semnează şi câteva autoare mai puţin cunoscute astăzi, precum Maria Cioban, colaboratoare din Transilvania, şi alte câteva nume, probabil din Bucovina, modeste însă ca posibilităţi de exprimare: Elena Lupan, Maria din Ocna.

Potrivit calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina, problema emancipării femeilor apare abia în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea (1886). Materialele publicate aici (articole, studii, sfaturi şi îndrumări practice, versuri şi proză) ilustrează faptul că societatea bucovineană cultivă femeia în primul rând ca mamă de familie şi, mai rar, ca mamă a naţiunii, ca bun creştin în viaţa de zi cu zi a epocii, devotat(ă) rânduielilor casnice, păstrătoare a tradiţiilor, mai cu seamă a celor identitare (limbă, religie, port naţional), dar şi ca cetăţean (participarea la activităţi filantropice, crearea de societăţi feministe implicate în emanciparea morală, socială şi economică a femeilor române din Bucovina, înfiinţarea unor şcoli şi cursuri pentru învăţarea limbii române şi creşterea „copilelor nevoiaşe", fondarea unor aşezăminte sociale: internate, aziluri etc.). Cercetarea atentă a şematismelor, pe care le publică şi calendarele româneşti din Bucovina, aproape an de an, reliefează prezenţa femeii, de toate naţionalităţile, în viaţa publică a provinciei, în mod deosebit în rândul „puterilor didactice". Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în şcolile din Bucovina încep să predea tot mai multe învăţătoare, printre acestea şi românce, unele îndeplinind chiar funcţia de director şcolar.

Lucrarea noastră *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811-1918). Contribuţia lor la propăşirea cultural-naţională a românilor bucovineni* prezintă un tablou al calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina de până la 1918, printr-un număr de 65 de fişiere biobibliografice, întocmite pentru redactori şi colaboratori. Pentru prima dată în istoria culturii din Bucovina, tabloul ilustrează - dintr-o perspectivă nouă - contribuţia acestui gen de periodice la emanciparea românilor, fenomen surprins într-un proces continuu şi organic de modernizare a societăţii. Un „metabolism cultural normal" se constituie treptat în Bucovina, începând cu anul 1848, cultura românească de aici începând a comunica, tot mai mult, cu întreaga lume românească şi cu Europa.

Câţiva precursori îşi găsesc locul, în mod firesc, natural şi necesar, tot aici.

Prin fişierele biobibliografice întocmite, ilustrând bogate lecturi şi relecturi critice, aducem, totodată, la zi informaţia de istorie a culturii, umplând lacune, aducând noi date şi corectând, uneori, erori apropiind discursul de perspective noi de înţelegere a istoriei culturii din Bucovina, perspective despovărate de stereotipuri şi clişee, dincolo de un veac de interpretări ce au omis frecvent toposul multicultural, confluenţele şi dialogul competitiv între culturi, în acest spaţiu marcat dramatic de istorie în secolul al XX-lea.

Fişierele noastre respectă formatul impus, mai cu seamă după anul 1980, de exigenţele lucrărilor noastre de specialitate: dicţionare biobibliografice, enciclopedii, lexicoane. Ordinea în care sunt consemnaţi redactorii şi colaboratorii calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina (1811-1918) este, în principal, cea cronologică. Cu toate inconvenientele, organizarea subcapitolelor ilustrează, totodată, principalele etape din evoluţia acestor periodice româneşti: perioada începuturilor (1811-1873). perioada dezvoltării calendarului românesc din Bucovina (1874-1895), cea de înflorire a speciei (1896-1918), precum şi caracteristici ale discursului (limbă. program. structură / format, selecţia materialelor, publicitate etc.).

Cele 65 de fişiere biobibliografice nu epuizează. însă. lista colaboratorilor calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina de până la 1918. Continuarea cercetării pe această temă va aduce, cu siguranţă, date noi, care, pe de o parte, să completeze informaţia deficitară în câteva cazuri, pe de altă parte să întregească lista. Din această listă, în cercetări viitoare nu ar putea lipsi, de exemplu, Atanasie Gherman (1873-1916), preot, publicist militant, talentat autor de satire, de la care ne-au rămas, între altele, zece valoroase scrisori către Nicolae Iorga. provenind din perioada 1906-1910 (vezi Ilie E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. VIII, *Corespondenţă literară şi culturală privitoare la anii 1890-1934 şi în special la „Sămănătorul". Scrisori din anii 1890-1934 către Nicolae Iorga*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1939, p. 50-64) şi nici Vasile Lucan (1865-1930), preot la Boian şi Suceava, traducător, autor de versuri şi proză, care debutează în „Călindariul pe anul ordinar 1891. Redactat şi edat de «Academia ortodoxă», societate pentru

literatură, retorică şi musică bisericească în Seminariul archiepiscopal din Cernăuţi" şi nu în revista „Încercări literare", cum susţine Emil Satco (*Enciclopedia Bucovinei*, I, 2004, p. 635). „Noveleta" sa *Vis şi realitate*, publicată aici, p. 93-100, sub un motto preluat din poemul eminescian, publicat în 1871, *Mortua est* („O, moartea e-un chaos, o mare de stele, / Când viaţa-i o baltă de vise rebele; / O, moartea-i un secul cu sori înflorit, / Când viaţa-i un basm pustiu şi urât"), este influenţată de nuvela *Sărmanul Dionis*. Strania poveste de dragoste dintre Păun şi Fira, comunicată de „un biet peregrin", călătoria iniţiatică, evaziunea în spaţiul oniric, „lumea ceealaltă" semănând cu „un plai din paradis", tehnica povestirii în povestire, simbolurile (năframa, somnul / visul, lacul, palatul, lebedele albe) marchează începuturile prozei fantastice în literatura românească din Bucovina, cu mult înainte de Mircea Streinul (*Lupul din Ţara huţulilor*, 1941) ori George Sidorovici (*Vulpile*, 1970; *Pădurea de dincolo*, 1974).

La biblioteca de la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, în Fondul „Leca Morariu", noi am identificat 13 exemplare din „Calendariu pentru Bucovina..." necercetate până în prezent: 1842, 1844, 1848, 1852, 1858, 1859, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1869). Tomurile pentru anii 1894, 1908, 1909, 1911 şi 1913 ale „Călindariului poporului bucovinean...", descoperite de noi tot în colecţia Fondului „Leca Morariu", precum şi în Fondul documentar „Ioan Vicoveanu" de la Complexul Muzeal „Bucovina" din Suceava, nu sunt menţionate în dicţionarele noastre bibliografice de până acum.

Surmontând dificultăţi, cele mai multe izvorând din risipirea fondurilor de arhivă şi de bibliotecă în mai multe ţări şi localităţi, aflate la mare distanţă între ele, aidoma bucovinenilor împrăştiaţi în lume de vitregiile istoriei din veacul trecut, lucrarea noastră este fructul unei statornice iubiri, luminând generos drumurile sinuoase ale profesiunii, slujite cu devoţiune şi o bucurie nesfârşită, împlinite atâta cât timpurile în care trăim, rânduielile şi resursele noastre au îngăduit.

Cercetarea calendarelor şi almanahurilor româneşti din Bucovina trebuie continuată. Problematica acestora din perioada interbelică, epoca de maximă înflorire a acestor periodice, ar aduce date şi informaţii noi, contribuind la umplerea unui gol, resimţit încă în istoria culturii din Bucovina. Totodată, realizarea unei antologii a literaturii calendarului românesc din Bucovina se impune ca lucrare importantă şi necesară, de promovare a valorilor inestimabile de patrimoniu, prin care o specie, precum anecdota, cu o prezenţă remarcabilă aici, timp de un secol, dar şi alte specii (fabula, sonetul, meditaţia) ar putea fi salvate de la risipire şi promovate, în beneficiul culturii naţionale. Nu în ultimul rând, pentru cercetarea ştiinţifică, în sine, prin repertorizarea articolelor şi studiilor tipărite de-a lungul timpului în calendarele şi almanahurile româneşti din Bucovina, a tuturor documentarelor de aici, s-ar crea un instrument de lucru util.

ABSTRACT

In the Romanian area, calendars and almanacs have a tradition of several centuries.

Over time, Romanian calendars and almanacs have been compiled, among others, by: Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Anton Pann, Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti, V. A. Urechia, I. L. Caragiale, Theodor Codrescu, Ion Ionescu de la Brad, Teodor Burada, George Bariţiu, Visarion Roman, Iosif Vulcan, Emil Gârleanu, Mihail Dragomirescu, Nicolae Iorga, Spiru Haret, Gheorghe şi Simion Teodorescu-Kirileanu, Mihail Lupescu, George Cătană, Anton Bacalbaşa, Petre Ispirescu, Liviu Rebreanu.

In the „great process of enculturation" of the people, their dedicated work has been driven by constant objectives: the demonstration of the Latinity of the Romanian language and people, the Romanian people's continuity of living on its ethno genesis territory, its struggle to preserve the faith („ancestral law"), preservation of the national language and clothing, cultivating traditions and ancestral traditions, the collection and publication of Romanian folklore, literature dissemination in all our historical provinces, education for practical life, stimulating the interest for reading, the opening for receiving the values of universal literature.

Despite being well established, the Romanian calendars and almanacs are still insufficiently researched.

Their importance, especially in relation to cultural aspects, has been long before noticed. Mihai Eminescu (1877), Emil Gârleanu (1909), Mihail Sadoveanu (1910, 1919) states that to us „calendars had great cultural role": „Since no book is dispersing so much warmth as the calendars from the beginning of our literature. Calendars had great cultural meaning to us: they were ABCs of whom many have learned to read; they were as messengers of peace descending in poor homes as in rich ones, with the Christmas holidays; calendars have been books in which the beginnings of our great writers were moulded. [...] The elders were holding their calendars next to their prayer book [....]. Births, deaths, parties, rains, earthquakes, locust invasions, drought, all were marked there, in order to remain there, on the edge of [those] books that often came underhand. And how well can follow from these [writings] the agenda of the long passed souls!"[1].

Historian Nicolae Iorga draws attention in 1915 to the fact that „no-one can imagine how much can be done for man with little light through calendars, for they impose on him by their practical side to enlighten him"[2].

---

[1] E[mil] G[ârleanu], *The Calendars*, in „Literary and Artistic Calendar...", Bucharest, Socec & Co. Book Store Press, „Romanian Library" Collection, 1909, p. 5-6.

[2] N. Iorga, *History of Romanians in Transylvania and Hungary*, edited by Georgeta Penelea, Bucharest, Scientific and Pedagogical's, 1989, p. 399. The edition reproduces the text published in two volumes, Bucharest, „House of Schools", 1915.

Foreseeing the important contribution of the calendars and almanacs in Romanian culture, on the recommendation of the historian Dimitrie Onciul from Bukovina, based on the proposals of Ioan Bianu and I. Al. Bratescu- Voineşti, the Romanian Academy set up a special prize for a synthesis work on „the history of Romanian calendars", offered, to no avail, for five years (June 8, 1921 - December 31st 1925)[3].

Recognizing their cultural role, Sextil Puşcariu, in the study Calendars and almanacs urges the research of the rich calendar fund existing in the country: „The picture sketched in the foregoing is very incomplete. He will urge perhaps some younger researcher to study the only rich collection of calendars and almanacs that we have at the Romanian Academy, to follow the important cultural role that this kind of periodical had for us and unbury, from the long forgotten volumes, many pages of literature that deserve to be revived"[4].

In the second part of the last century, many calendars and almanacs are attentively researched in order to elaborate fundamental works: *History of Romanian Literature*, II, *From the Transylvanian School to „Junimea"*, Bucharest, Academy of the Socialist Republic of Romania Press, 1968; *History of Romanian Literature*, III, *Age of the great classics*, Bucharest, Academy of the Socialist Republic of Romania Press, 1973; *Dictionary of Romanian Literature from its origins to 1900*, Bucharest, Academy Press, 1979.

Also now, some research are leading to notable achievements in the field of Romanian calendars, filling a void in our culture.

Mircea Tomescu prints *Romanian calendars 1733-1830. Study and bibliography*, Bucharest, 1957, p.154, which asserts as a necessary tool, opening a new path in the research of our calendars. „Calendars - Mircea Tomescu specifies - are one of the most beautiful pages in the history of Romanian culture. For more than a century, they were the only periodicals to form the spiritual food of the old Romanian society. Both in cities and villages, calendars were eagerly awaited, and their content was shared also to those who could not read by one who had knowledge of the letters, which, during the long winter nights, at the usual evening sitting, was reading from the paled pages the loved letters also to those who did not know them"[5].

Elena Dunăreanu publishes *Romanian Calendars of Sibiu (1793-1970)*, Sibiu, „Astra" Library, 1970, p. 340.

The research area of Elena Dunăreanu covers only edited and printed calendars, or only printed in Sibiu. "Passing over a number of great hardship" (lack of work of the kind, incomplete collections in all researched libraries, difficulty of transcription of the texts written in Cyrillic letters), the work of Elena Dunăreanu, a useful tool for research in this domain, is richly illustrated with facsimiles after covers of calendars from Sibiu, some adorned with admirable borders, artistically worked, true vintage documents, depicting scenes of family life, working in the fields, life in society, farmers,

---

[3] „Romanian Academy's Annals", 2nd Series, tome XLI, Administrative Part and Debates, 1920-21, p. 136-392.

[4] Sextil Puşcariu, *Calendars and Almanacs*, in „Romanian Graphics Almanac", Craiova, „Romanian Writing", 1927, p. 12.

[5] Mircea Tomescu, *Preface* to volume *Romanian Calendars 1733-1830. Study and Bbliography*, Bucharest, State's Didactic and Pedagogical's, 1957, p. 3.

shepherds, workers, allegorical drawings, humour and caricatures. Reproduced on sheets of luxury paper, not numbered, they are published in neat graphical conditions, increasing the value of the work.

In 1981, Georgeta Răduică and Nicolin Răduică edit *Romanian Calendars and Almanacs, 1731-1918. Bibliographical Dictionary* (RCABD), Bucharest, Scientific and Encyclopaedic Publishing House, 1981, p. 800, a monumental work, the fruit of decades of impressive work. The authors present here some 450 collections of calendars and almanacs, with a total of 2192 volumes, of which about 1700 „de visu" and the others mentioned by other sources. As indicated by the authors in an Argumentum, p. 13-25, „in bibliographic terms the information quantity exceeds 50000 titles of articles and literary and scientific creations (most annotated). To the overviewed matter are added over 200 bibliographic references and interferences". For the completion of the work, are analyzed ancient collections of the Romanian Academy Library, as well as those from the public libraries funds in Bucharest and in the major cultural centres in the country, in libraries of some communities, from various archives and museums and from private funds. At the same time, some libraries abroad are investigated, through direct research (Budapest, Graz, Innsbruck, Salzburg, Vienna) and by mail (Athens, Belgrade, Moscow, Paris, Sofia, Warsaw).

Motivated by „the pleasure of cultural incursion" and overcoming „difficulties dictated by the very subject of the research", Georgeta and Nicolin Răduică are investigating the Romanian calendars and almanacs of the 1731-1918 period, their role at that time („true instruments for patriotic education, for spiritual elevation, for the mobilization of all energies for achieving national unity in the true frontlets of the Romanian people"), „the contribution of several entrepreneurs" in editing, writing and printing them („outstanding personalities of Romanian culture, and also modest scholars coming from different social strata: writers, teachers, journalists, printers, publishers, priests etc."): „Animated by the same feelings towards Romanian spirituality - the two researchers from Bucharest say - they have put their names in the history of our printing, providing the era and their posterity with a high example of civic behaviour. [...] Circulating throughout the territory of our country, throughout the ancient Dacia [...] by publishing materials of the scribes from all the lands of the country, the calendars and almanacs have substantially contributed to the building of great spiritual communion of all Romanians"[6].

Closer to us, Elizabeth Faiciuc, in her *Romanian Calendars and Almanacs Dictionary* (RCAD), Part I, Cluj-Napoca, Cluj University Press, 2011, p.336, identifies „a rich fund of calendars and almanacs" in the library of the Institute of Linguistics and Literary History „Sextil Puşcariu". By correspondence with Transylvanian libraries and field research, the examination of the information and the study of the material obtained, the researcher from Cluj acquires a „very rich, totaling 325 titles in 1798 volumes, of which 210 new, in 821 volumes, and the rest additions to data of RCABD"(1981).

Elizabeth Faiciuc adopts the concepts, methodology and presentation forms established by Georgeta and Nicolin Răduică, in their work in 1981, includes in her work new „informative landmarks", but sets as benchmark for history of Romanian calendars the year 1600 and not 1731, the year of the first Romanian language edition

[6] Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Romanian Calendars and Almanacs, 1731-1918. Bibliographic Dictionary*, Bucharest, Scientific and Enciclopaedic's, 1981, p. 17.

calendar of Petcu Şoanul. The author also includes in her dictionary some calendars written in Hungarian and German and published in Sibiu in the period 1602-1607, discovered by G. Nussbächer in the archives of Braşov. Elisabeta Faiciuc made corrections, systematically, until 1918. For the next period, 1919-1952, the researcher from Cluj „spotted and recorded in the same Transylvanian space" about 1800 collections in about 6000 volumes. These will be the subject of the second part of the work.

The continuing research of Romanian calendars and almanacs proves the importance of these periodicals to the national cultural heritage in general, for scientific research in particular: „An important part of social, cultural and literary life of a people, the calendars and almanacs are indispensable to the researchers in various fields: history, linguistics, literary history, economics, sociology etc., due to its novel, encyclopaedic material, of a real documentary value, which requires their exhaustive registration. The contributions of such genre therefore mark a new stage in accomplishing the retrospective national bibliography"[7].

Presenting the scientific concerns towards the Romanian calendars and almanacs, we also mention below the lesser contributions devoted to the Romanian calendars and almanacs in Bukovina, published over time in periodicals or in volumes.

Leonidas Bodnărescul, in his work *Romanian Authors in Bucovina. Repertoire...*, Chernovtsy, Bukovina Typographical Society - Own Press, 1903, p. 91, a rarity today in our historiography literature, presents data and information on some Romanian calendars in Bukovina, frequently quoted in major works in the field[8].

In the literary section of „Calendar of the Society for Romanian Culture and Literature from Bukovina for the year 1914" historian Ion I. Nistor publishes the study *From the History of Our Calendar*, p. 56-64. „The calendar – the historian from Bukovina writes – rightly goes for the oldest and most widespread Romanian newspaper in Bucovina. He replaced long before today the newspapers and magazines, which were not even mentioned at the time. Besides the calendar section, the editors of the calendar also gave attention to the literary one, which, in the language of the time, they called «stick-at-parties». In them, the oldest literary attempts of Romanians in Bukovina were preserved. These attempts lend our old calendars an undeniable literary-historical significance"[9].

Other researchers, Constantin Loghin (1926)[10], Liviu Marian (1927)[11], Claudiu Isopescu (1927)[12], Teodor Balan (1939)[13], John V. Cocuz (1989, 1991)[14], George Muntean

[7] See also Elena Comşulea: Elisabeta Faiciuc, *Calendars and Almanacs Dictionary* (CAD), Part I, Cluj-Napoca, Cluj Universitary Press, 2011, 336 p., review, in „Dacoromania", new series, Cluj-Napoca, year XVIII, no. 2, 2013, p. 183-184.

[8] Leonidas Bodnărescul, in his work *Romanian Authors in Bukovina. Repertoire...*, Chernovtsy, Tipographical Society in Bukovina – Own Press, 1903, p. 81, 82.

[9] I. Nistor, *From the History of Our Calendar*, in „Calendar of the Society for Romanian Culture and Literature from Bukovina for the Year 1914", Chernovtsy, Tipographical Society in Bukovina, [1913], p. 56.

[10] *Calendar Literature*, in *History of Romanian Literature in Bukovina, 1775-1918 (regarding the cultural and political evolution)*, Chernovtsy, Metropolitan Bishop Silvestru Press, 1926, p. 23-24.

(1992)[15], are studying various aspects related to age of calendars in Bukovina, their role in society at the time, remarking, at the same time, the incontestable documentary value of these still insufficiently investigated publications. Romanian calendars are a real treasure for scientific research in various fields, „from the everyday life, in a given age, to archaeology, demographics, history, politics, linguistics, sociology, art history, military art, fashion, agriculture, transport, beliefs and superstitions, moral, folklore, librarianship, astronomy and astrology, architecture and customs etc., the almanacs and calendars being true concentrated libraries, sui generis databanks of human existence"[16].

Our study, *Romanian calendars and almanacs in Bukovina (1811-1918). Their contribution to the cultural - national development of the Romanians in Bukovina*, capitalizes a scientific research attached to the activity program of the „Bukovina" Institute of the Romanian Academy, in suit with the latter's main research directions.

Based upon the research of Romanian bibliography, of calendars and the content of an important number of calendars and title-almanacs, with interest for literature, contained in private collection and libraries in Rădăuţi (German documentary fund of the Center for Studies on the Matters of Bukovina, turned into „Bukovina" Institute of the Romanian Academy in 2007; Documentary Fund „Dr. Ştefan Bucevschi" from the Library of the Society for Romanian Culture and Literature in Bukovina), Suceava („Leca Morariu" Fund from the Museum Complex „Bucovina"; Documentary Fund "Bucovina" from The Library of Bukovina „I. G. Sbiera"; Documentary fund from the Memorial House „Simeon Florea Marian"; County Department of the National Archives), Iaşi (Central University Library „M. Eminescu", Library of The History Institute „A. D. Xenopol"; County Department of the National Archives) and Bucharest (Library of the Romanian Academy), our research displays a history of this genre of periodicals, in relation with „the changing of the state of mind of the Romanians" in Bukovina, the assumed program, editors and collaborators,

---

[11] Liviu Marian, *Din istoria calendaristicii noastre*, în vol. *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, Kishinev, „Romanian Book" Eparchy Press, 1927.

[12] Claudiu Isopescu, *Contribution to the History of Calendar*, in „«Cosmin Forest» History and Language Institute's Bulletin", Chernovtsy, IV, de Graphic Arts Institute and „Glasul Bucovinei" Publishing House, 1927, p. 387-397.

[13] Teodor Balan, *Vasile Ţintilă*, in „Archives' Journal". Archivistics, chronology, diplomacy, heraldry, genealogy, institutions, miniatures, paleography, sealography. Published by prof. Aurelian Sacerdoţeanu, Homage to professor Constantin Moisil, former general director of the State Archives, Bucharest, 1939, p. 185-206.

[14] Ioan V. Cocuz, *Romanian Press in Bukovina, 1809-1944*, bibliographic repertoire, in „«Suceava». County Museum's Annual", XVI, 1989, p. 16-20, 29, 30, 34, 39, 50, 56, 62, 66, 67, 73, 77, 78, 79, 81, 82, 88, 90, 94, 95, 96, 99. Excerpt: Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *Romanian Press in Bukovina, 1809-1944*, [Bacău], I. P. Bacău, 1991.

[15] George Muntean, *The Tradition of Aalmanacs and Calendars in Bukovina*, in „Christian-Orthodox Calendar of the Romanians in Bukovina for the years 1992-1993", Bucharest, Romanian Orthodox Church Biblical and Missionary Institute's, 1992, p. 118-124.

[16] George Muntean, *op. cit.*, p. 120.

matters of published studies and articles over time, the propagation of original literature, the opening towards universal literature and the simbolic european patrimony of the time, as well as the role played by the Romanian calendars and almanacs in Bukovina, in a wider cultural context late until 1918, but also in a vigorous local tradition, continued brightly in the inter-war period of the late century and rediscovered by the Romanians from Chernovtsy region after the events of 1989.

The whole matter of the Romanian calendars and almanacs, as well as the methodological instruments are the subject of the *Introduction.*

Our study is structured in four chapters.

Chapter I, *Calendars and almanacs in the Romanian area,* is dedicated to presenting the calendar and almanac in the Romanian area until 1918. Here are marked out the main periods in the history of the genre, the general program of the Romanian calendar, which continuously sets itself to strenghten the national counsciousness of the people, to cultivate the moral sense and to expand, accordingly with the times, the useful knowledge. At the same time, in no less than five subchapters, the constants of our calendars until 1918: the plea for practical life, the education of the people and the emancipation of the country, the promotion of the Romanian language, the encouraging of the taste for reading, the cultivation and propagation of Romanian literature, the gathering of Romanian folklore, the conservation of the national costumes, ancient tarditions and customs, the preserving of beliefs by cultivating the virtues in a pedagogy of peaceful coexistence, the consolidation of cultural and spiritual unity of the Romanians from all sides.

The Romanian calendars and almanacs fulfil an important role in the spread of national literature in the area of all our historical provinces. Until 1918, for almost a century, besides their main purpose, aimed at approaching the man of the Romanian world to the practical life in the universe of modernity, this kind of periodicals broadcasts fiction and science literature: verse and prose, historical evocation, funny stories, anecdotes, stories, fairy tales, ballads, legends, proverbs and sayings, scientific articles and studies, sometimes illustrated with a rich and varied iconography: engravings, lithographs, stamps, allegories, reproductions of famous artworks belonging to some Romanian and foreign artists, drawings, photographs, portraits of princes, hierarchs, Romanian writers and artists, socio-professional and human types in the Romanian provinces (military, doctors, pharmacists, professors, teachers, officials, priests, monks, soldiers, peasants, shepherds, craftsmen, fishermen, barrow-men), postcards with Romanian national costumes and those of other nationalities, houses, churches and monasteries, public buildings, historic monuments and outstanding achievements of the era – the "Carol I" Bridge at Cernavodă, the Romanian Athenaeum – national feasts, memorable events - the 1821 Revolution / „Zavera", the Revolution of 1848, the Union of the Principalities (1859), the National Celebration of Putna, of 15/27 august 1871; the War of Independence 1877-1878, the Exhibition of the Romanian Co-operators, Bucharest, 1894[17]; the Celebration of Putna, from 3/16 July 1904; the Romanian General Exhibition, 1906; the Celebrations at Cotroceni, of 1907; the Celebrations from Chernovtsy, organized in 1908 to celebrate 500 years since the establishment of the city; the Cultural Celebrations in Blaj, held from 15 to 17 August 1911 by the

[17] Under the name „Country's Co-operators Exhibition" and organized exclusively with local handicraft products, it is inaugurated on September 18, 1883.

Transylvanian Association for Romanian Literature and the Culture of the Romanian People („Astra"), the War for National Reunification (1916-1918) –, picturesque landscapes of our historical provinces, translations from the universal literature, urging the people to read as a form of training and self-training or leisure, stimulating the pleasure of reading and gradually favouring the aesthetic taste, contributing to the formation and strengthening of the spiritual and cultural unity of the Romanians worldwide, as well as their conscience and national pride.

Our three-subchapter presentation here, closer to the format of a repertoire, is in alphabetical order of the title of these Romanian periodicals (albums, almanacs, annuals and calendars). In case of title changes, I considered the title of the first year of publication, also mentioning, in notes, every change in the process. In this ample depiction, comprehensive, but not exhaustive, are retained *de visu* 72 calendars and 46 Romanian almanacs with over 500 volumes.

Two of the subchapters are case studies, displaying the aspirations of the Romanian society in the Romanian Principates at the middle of the 19th century, the emancipation of the Romanian language, as well as the process of consolidation of the cultural consciousness of the Romanians from all our historical provinces in the 9th decade of the century: – „Calendar for the Romanians for the Year 1849 Comprised of 365 Days", compiled for the climate of the Romanian Countries and adorned with 4 stamps, Year VIII, Iaşi, "Albina" Institute Press, 1849, XVIII + p.63 + p.6; – „Almanac of the «Romănia Jună» Social-Literary Academic Society", I, Vienna, „România Jună" Society Press, 1883, p. 216.

Chapter II, Romanian calendars and almanacs in Bukovina (1811-1918), presents several topics:the origin and evolution of the Romanian calendar in this cultural area, the existing influences upon it, the cultural role of the Romanian calendars and almanacs in Bukovina until the Unification, the interest on the folklore contained in their pages, the presence of writers from the other Romanian provinces and their contribution to the promotion and consolidation of the national identity. Some comments applied to texts published in 1844, 1854 and 1878: *A cunning craftiness*, a retelling after Herodotus; *The Wandering*. A story of the last century, adapted from Pushkin's short story *The Blizzard*, and *Lia's Portrait*, „novel" signed by an author still unknown, Raul Verde, emphasize the remarkable artistic willingness of the authors, notable efforts to limber the Romanian language and, also, contributions to the affirmation of the Romanian prose in Bukovina. In addition, here, three subchapters are researching the reading cabinets, as modern associative forms, the concerns for the institutionalization of a central reading cabinet in Bukovina, in the second decade of the twentieth century, the way the Romanian calendar and almanac reflect the problem of feminism in the period under discussion.

The subchapter *Women's Instruction. „The Holy Duty to Train and Inspire the Soul of the Young Sprouts" of the nation* is one of the elemental studies of our work. In the Romanian calendars of Bukovina, women's emancipation arises only in the last decades of the nineteenth century (1886). The materials published here (articles, studies, advices and practical guidance, verse and prose) illustrate that the society in Bukovina fosters the woman primarily as a mother and, more rarely, as mother of the nation, as a good Christian in the daily life of the time, devoted to household ordinances, preserver of traditions, especially those of identity (language, religion, national costumes), but also as a citizen (the participation in philanthropic activities,

the creation of feminist societies involved in the moral, social and economic emancipation of the Romanian women's in Bukovina, the establishment of schools and courses for learning Romanian and the education of little girls in need, the foundation of social establishments: boarding schools, nursing homes, etc.). A careful research of the schematisms also published in the Romanian calendars in Bukovina, almost every year, highlights the presence of women, of all nationalities, in the public life of the province, particularly among the „didactic authorities". Towards the end of the nineteenth century, in the schools of Bukovina, more and more female teachers begin to appear, among them also Romanian women, some even fulfilling the function of school director.

In the Romanian calendars and almanacs in Bukovina up until 1918, alongside men (most of whom are priests, and also teachers, doctors, professors), authoresses of all the historical Romanian provinces are publishing materials, some of which are generally known names in the history of our culture: Matilda Cugler-Poni, Elena Farago, Cornelia Kernbach-Tatuşescu (Cornelia from Moldova), Alexandrina Mihăescu, Sofia Hope, Elena Sevastos, Carmen Sylva, Alexandrina Mihăescu, Adela Xenopol (Stanca), Elena Niculiţă-Voronca (Aurora Voronca), for which we provide separate bibliographical files. Along with these, in Romanian calendars in Bukovina, less known authoresses appear, such as Maria Cioban, collaborator from Transylvania, and a few other names, probably from Bukovina, however modest in regard to their possibilities of expression: Elena Lupan, Maria from Ocna.

This chapter also draws attention on an illustrative case study: *The Romanian Calendar and Newspaper in Bukovina in the Mid-Nineteenth Century (1848-1850)*, during which two Romanian periodicals appear in Chernovtsy: the first preserved calendar, „Calendar for Bucovina...", and the first Romanian newspaper in our province, „«Bucovina». Romanian Newspaper for Politics, Religion and Literature. Romanische Zeitung für Politik, Literatur und Kirche".

Chapter III, *Romanian calendars and almanacs in Bukovina. Prosopographies*, gathers a number of nine bibligraphic descriptions: 1) „Calendar for Bukovina for the year 1841..., which is a 365 days year"; 2) „Calendar for the ordinary year 1882". Edited by Ion I. Bumbac; 3) „Calendar for the leap year 1888". Edited by the „Orthodox academy for literature, oratory and ecclesiastic music in the Archdiocesan Seminary in Chernovtsy" Society; 4) „Calendar for the people of Bukovina for the ordinary year 1910"; 5) „Children's Calendar for the year 1913"; 6) „Calendar of the Society for Romanian culture and literature from Bukovina for the year 1914"; 7) „Calendar of the people for the ordinary year 1915"; 8) „Jubilee Almanac «Orthodox Academy» 1884-1909"; 9) „Literary Almanac for the year 1903".

Chapter IV, *Editors and collaborators of the Romanian calendars and almanacs in Bukovina (until 1918)* contains four subchapters. One distinct subchapter is dedicated, in the end, to some prestigious female collaborators in the pages of Romanian calendars and almanacs in Bukovina between 1841-1918. In this chapter of our work, we present a picture of the Romanian calendars and almanacs in Bukovina until 1918, with a total of 65 bibliographical files, prepared for editors and contributors, these emphasizing several distinct periods of development evolution: the period of beginning (1811-1873), the period of the development of the Romanian calendar in Bukovina (1874-1895) and the one of flourish of the genre (1896-1918). For the first time in the history of culture in Bukovina, the picture depicts – from a new perspective – the

contribution of this genre of periodicals to the emancipation of Romanians, a phenomenon captured in an ongoing and organic process of society modernization. A „normal cultural metabolism" is gradually established in Bukovina, since 1848, the Romanian culture here beginning to beneficially communicate with the entire Romanian world and with the Europe of the time.

Some precursors naturally and necessary have their place here.

With the compiled bibliographic files, depicting rich readings and critical rereading, we also update the information in the field of history of culture, filling gaps, especially correcting bibliographic data and errors, bringing the discourse to new perspectives for understanding the history of culture in Bukovina, perspectives freed from stereotypes and clichés, beyond a century interpretations that have often omitted the multicultural topos, the confluences and the competitive dialogue between cultures, in this area dramatically marked by history in the twentieth century.

Our files are respecting the format required, especially after 1980, by the demands set for of our specialty works: bibliographical dictionaries, encyclopaedias, lexicons. The order in which we recorded the editors and collaborators of Romanian calendars and almanacs in Bukovina (1811-1918) is mainly chronological. Despite the inconveniences, the organization of the subchapters illustrates, however, besides the main stages in the evolution of these Romanian periodicals, also characteristics of the discourse (language, program, structure/format, the selection of materials, advertising etc.).

The 65 bibliographic files do not cover, however, the entire list of collaborators of the Romanian calendars and almanacs in Bukovina until 1918. The continuation of the research on the subject will certainly bring new data that, on the one hand, would fill in the lack of information, on the other hand would complete the list. From this list we cannot exclude, for example, Atanasie Gherman (1873-1916), priest, militant journalist, talented satire author, from which we have, among others, ten valuable letters to Nicolae Iorga, from 1906-1910[18], or Vasile Lucan (1865-1930), priest in Boian and Suceava, translator, author of poetry and prose, which debuts in „Calendar for the Ordinary Year 1891". Compiled and edited by the «Orthodox Academy», Society for Literature, Oratory and Ecclesiastic Music in the Archdiocesan Seminary in Chernovtsy. His novel *Dream and Reality*, published here, p. 93-100, under a motto taken from Eminescu's poem *Mortua Est*, published in 1871 („Oh, death is chaos, a sea of stars, / When life is a pool of rebel dreams; / Oh, death is a century bloomed with suns, / When life is a desolate and ugly fairy tale"), is influenced by the novel *Poor Dionis*. The strange love story between Păun and Fira communicated by „a poor pilgrim", the journey of initiation in the oneiric space, „the other world" resembling „a realm of paradise", the technique of story in the story, the symbols (the kerchief, the sleep / dream, the lake, the palace, the white swans) mark the beginning of fantastic prose in the Romanian literature in Bukovina, long before Mircea Streinul (*The Wolf in the Country of the Hutsuls*, 1941) or George Sidorovici (*The Foxes*, 1970, *The Forest Beyond*, 1974).

---

[18] See Ilie E. Torouţiu, *Literary Studies and Documents*, vol. VIII, *Literary and Cultural Correspondence Regarding the Years 1890-1934 and especially "Sămănătorul". Letters from the years 1890-1934 to Nicolae Iorga*, Bucharest, „Bukovina" Graphic Arts Institute, 1939, p. 50-64.

A separate, succinct chapter follows the four chapters of the work: *The Romanian Calendar and Almanac in Bukovina after 1918. An overview*, necessary, in my view, to frame the topic under discussion here in the literary history, but also in a chapter of the history of Romanian culture, representative of what Alexander Dima, m.c. of the Romanian Academy (since 1964), calls „creative localism", a concept that expresses the capacity of the province (provinces) to create cultural values, to generate culture.

Researching the Romanian calendars and almanacs in Bukovina between 1811-1918, situated, unfortunately, in incomplete public collections at the Romanian Academy Library, The Central University Library „Mihai Eminescu" Iaşi, The Museum Complex „Bucovina" - „Leca Morariu" Fund, the Library of Bukovina „I. G. Sbiera" - Documentary Fund „Bucovina", we manage to draw some conclusions.

The Romanian calendars and almanacs appear, as periodicals, in the 18th century, they intensly circulate across the entire Romanian area, spreading the ideas of the Transylvanian School and enjoying a great bloom in the 19th century.

In Bukovina, the Romanian calendars and almanacs appear early, having as animators and editors, until 1918, figures like Matei Marcovici, Vasile Ţintilă, Porfiriu Dimitrovici, Samoil Morariu Andrievici, Mihai Miron Călinescu, Ion I. Bumbac, Calistrat Coca, Eugen Neşciuc, Nicolae Cotos, Ion I. Nistor, Aurelian Tăutu.

Influenced, in the beginning, by foreign patterns (especially German ones), they later establish their own „formats", gradually emancipating, imposing new patterns, being sometimes attentive to the selection of materials and artistic-literary expression, such as „Calendar of the Society for Romanian Culture and Literature in Bukovina for the year 1914" prepared by Ion I. Nistor, an editor who thus shares his experience from „Junimea literară" (Chernovtsy, 1904-1913).

In Bukovina too, calendars and almanacs fulfill a special cultural role, they contribute to the general and practical education of a wide range of users: townsmen, villagers, tradesmen, artisans, clerks, cantors and priests, teachers and professors, they favor the propagation of literature, being of interes in regard of the evolution and the forms of lyric and epic genres. The Romanian calendars in Bukovina cultivate the fable, the ode, the acrostic, the sonnet, the hymn, the pastel, the elegy, the meditation, the poem, the sketch story, the narration, contributing continuously, for over eight decades (1841-1918), to a remarcable process of cultivation (emancipation) of the Romanian language: the replacement of the cyrillic alphabet with the latin one, the introduction of orthographic rules established by the Romanian Academy (1882), the continuous enrichment of the vocabulary and the „flection" of the artistic-literary expression.

The role of the „form cultivators" and of the „starter" people is unquestionable, despite the value inequality of these periodicals. They gradually achieve openings for modernity, paving the way for the integration in the area of national values, a process to be accomplished in the inter-war period.

In the calendars and almanacs of Bukovina folklore creation is consistent and represented by notables of Romanian folklore. Some are active priests and teachers, showing love for their call, passionate folklore gatherers, advisers of the people, with a wide intellectual horizon. Others try to create an original literature through sketch stories, narrations and short stories about the life of peasants, in a simple, familiar

style, with an educative purpose, generously disseminated in Romanian publications everywhere, without getting out of a small sentimental and idyllic romanticism.

The administrative, clerical, political, financial and scholastic information, the variety of scientific knowledge, the household, economical, agricultural, medical, legal and ethical advices, the articles on the necessity of cultivating the Romanian language, the customs, traditions and national costumes, the extremely diverse literature (proverbs, sayings, sentences, meditations, „popular traditions" / legends, anecdotes, narrations, memoirs, travel notes, historical studies and evocations, poetry and prose of the educated literature, translations from universal literature etc.), with its great modelling force and, chiefly, with a role in cultivating the taste for reading represent, for decades, a modern mean of emancipation for man and society in Bukovina.

Calendar especially, but also literary almanacs build up in their pages the cultural and spiritual unity of the Romanians, preparing the political unification of all Romanian provinces in 1918, astral moment of our century-old history.

A massive body of *Bibliography* and *Index Names* is completing our work.

Surmounting difficulties, most originated in the dissipation of the archive and library funds in several countries and places, with great distances between them, much like part of the people of Bukovina, scattered in the world by the hardships of the late century's history, our study is the fruit of constant love, generously lighting the sinuous ways of the profession, attended with devotion and endless joy, fulfilled as much as our times, practices and resources have allowed.

The research of the Romanian calendars and almanacs in Bukovina has to continue. Their subject in the inter-war period, time of maximum bloom for these periodicals, would bring hew data and information, contributing on filling the gaps still felt by the history of culture in Bukovina. At the same time, the coming to life of an anthology of Romanian calendar literature in Bukovina is required as an important work for promoting the inestimable patrimony values, through which a genre like the anecdote, present here for over a century, and other genres also (the fable, the sonnet, the meditation) could be saved from dissipation and promoted in the benefit of national culture. Not lastly, for the scientific research itself, registering the articles and studies published over time in the Romanian calendars and almanacs in Bukovina, and all references mentioned here, would create a very useful tool.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

I. 1. Izvoare inedite

Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Iaşi (SJAN Iaşi):
Fond „Dugan”
Fond „Erast Tarangul”
Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Suceava (SJAN Suceava):
Colecţia „Documente”, *Pachetul XI/92*
Colecţia de manuscrise, *Fond nr. 146/53.*
Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera” Suceava:
Fond „Bucovina”. Manuscrise
Complexul Muzeal Bucovina Suceava:
Fond „Simion Florea Marian“
Fond „Leca Morariu“
Fond „Ion Negură“
Fond „Ciprian Porumbescu“
Institutul „Bucovina” al Academiei Române, Fond „Manuscrise”.

Dugan-Opaiţ, Ilie, *Amintiri de familie.* Manuscris, Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Iaşi, Fond „Dugan”.

Gălătescu, Dimitrie, *Drumuri pe zăpadă. Consemnări,* Bucureşti, 1988. Manuscris. Biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române, Rădăuţi.

Tarangul, Erast, *Amintiri,* Cluj-Napoca, 1977. Manuscris, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera” Suceava.

Ţopa, Filip, *Povestea Bucovinei,* vol. I-III, Bucureşti, 1982. Manuscris. Biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române, Rădăuţi.

Ţopa, Filip, *Povestea Bucovinei,* vol. IV, Bucureşti, 1986. Manuscris. Biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române, Rădăuţi.

I. 2. Izvoare editate

I. 2. A. Colecţii şi volume de documente

Branişte, Valeriu, *În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc. Articole politice,* ediţie şi studiu introductiv de Ioan Cocuz, Suceava, Editura „Bucovina viitoare”, 1998.

Dimitriev, P. G., Sovetov, P. V. (editori), *Moldova în epoca feudalismului. Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774,* ediţie, cuvânt introductiv şi comentarii de P. G. Dimitriev, Volumul VII, tomurile 1-2, Chişinău, Editura „Ştiinţa”, 1975.

Dragnev, Demir (coordonator), *Cărţi domneşti şi zapise,* Chişinău, Editura Civitas, 2004.

Grigorovici, Radu acad., *Bucovina între milenii. Studii şi documente*, Cuvânt-înainte: D. Vatamaniuc, ediţie îngrijită de Rodica Marchidan şi Rodica Iaţencu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

Moldovanu, Dragoş (coordonator), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, volumul I, *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale, 1772-1988*, Partea 1. A, Unităţi simple (localităţi şi moşii) A-O; Partea a 2-a, A, Unităţi simple (localităţi şi moşii) P-30 decembrie; B, Unităţi complexe, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991, 1992.

Schipor, Vasile I., *Bucovina istorică. Studii şi documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

Torouţiu, I. E., *Studii şi documente literare*, vol. I-XIII, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1931-1946 (vol. I în colaborare cu Gheorghe Cardaş).

Vatamaniuc, D., *Bucovina între Occident şi Orient. Studii şi documente*, prefaţă de acad. Ştefan Ştefănescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

*** *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpaţii Dacici (1788-1789)*, ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefaţă de D. Vatamaniuc, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2002.

*** *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici; prefaţă de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

*** Direcţiunea Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente, 1393-1849*, Bucureşti, 1983.

**** Direcţiunea Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului, 1388-1918*, vol. I, Bucureşti, 1989.

*** Ministerul Industriei şi Comerţului, Direcţiunea Statisticei Generale, Serviciul Regional de Statistică din Cernăuţi, *Dicţionarul statistic al Bucovinei*, întocmit pe baza rezultatelor recensământului populaţiei din 28 februarie 1912, ediţie oficială, Bucureşti, Tipografia Gutenberg, Societate Anonimă, 1922.

I. 2. B. Amintiri, discursuri, jurnale, memorii, scrisori

Alecsandri, Vasile, *Cele mai frumoase scrisori*, text ales şi stabilit, traducere, prefaţă, tabel cronologic, note şi indici de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Bacaloglu, Emanoil, *Despre calendariu. Discursul de recepţiune în Academia Română şi Răspunsul d-lui Ion Ghica*, Bucureşti, Typografia Academiei Române, 1880.

Branişte. Valeriu, *Amintiri din închisoare. Însemnări contimporane şi autobiografice*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Cionca, Nina, *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, Bucureşti, Editura „Ars docendi", 1999.

Delavrancea, Cella, *Dintr-un secol de viaţă*, ediţie îngrijită şi alcătuită, studiu introductiv, note, comentarii, repere istorico-literare, bibliografie de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1988.

Dimitriu, Eugen, *Scrisori bucovinene*, Suceava, f. ed., 2014.

Dugan-Opaiţ, Ilie, *Familia Dugan din Cireş-Opaiţeni*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediţiei, comentarii, glosar, postfaţă, anexe şi album: Vasile I. Schipor, Indice de nume: Rodica Iaţencu, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2009.

Emandi, Emil-Ioan, Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Jurnale de călătorie ale împăratului Franz I în Bucovina*, în „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovia", Rădăuţi, anul II, nr. 4-5, aprilie 1991, p. 14-15, 16.

Ghica, Ion, *Scrisori către V. Alecsandri*, prefaţă şi tabel cronologic de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Albatros, 1973.

Goian, Leon Ritter v., *Mein Musikleben 1850-1908*, Wien, Selbstverl., 1909.

Iacobescu, Mihai, *Însemnări din vacanţă*. [Amintiri], Iaşi, Editura Junimea, 2010.

Iorga, N., *Oameni cari au fost*, vol. I-II, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Ion Roman, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

Iorga, N., *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, ediţie îngrijită de Valeriu şi Sanda Râpeanu, studiu introductiv, note, comentarii, indice de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice*, vol. I-III, publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de E. Rădulescu-Pogoneanu, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co., S.A., 1937, 1940, 1943.

Maiorescu, Titu, *România şi războiul mondial: însemnări zilnice inedite* [1914-1917], volum editat de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiaveli, 1999.

Morariu, Constantin, *Cursul vieţii mele. Memorii*, ediţie îngrijită, prefaţă, microbiografii, glosar şi note: Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998.

Morariu, Leca, *File de jurnal*, în volumul *Pe urmele lui Creangă şi Drumuri oltene*, ediţie îngrijită şi cuvânt- înainte de Liviu Papuc, Iaşi, Editura Timpul, 2004, p. 135-239.

Nandriş, Grigore, *8 ani din viaţa României (1940-1948). Pagini de jurnal*, ediţie îngrijită şi prefaţată de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1999.

Negruzzi, Iacob, *Amintiri din Junimea*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

Nistor-Apostolescu, Oltea I., *Din comoara mea de amintiri*, ediţie îngrijită, prefaţă, note de prof. Vasile Precop, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2003.

Nistor, I., *Un capitol din vieaţa culturală a românilor din Bucovina 1774-1857. Discurs...*, Bucureşti, Librăriile Socec et Co., C. Sfetea şi Pavel Suru, 1916.

Nistor, Ion I., *Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuţi, Editura Glasul Bucovinei, 1928.

Porumbescu, Ciprian, *Die Ferienzeit. Timpul vacanţei*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul X, nr. 1 (20) [ianuarie-iunie] 2003, p. 51-67, 69-83.

Porumbescu, Ciprian, *„Puneţi un pahar cu vin şi pentru mine!" [Jurnal]*, volum îngrijit de Nina Cionca şi Ion Drăguşanul, Suceava, Grupul Editorial „Ion Grămadă"-Crai Nou-Muşatinii-Bucovina Viitoare, [2003].

Porumbescu, Ciprian, *Tagebuch der wichtigsten Ereignisse, Erlebnisse u. sonstiger Allotria aufgezeichnet seit dem 18. Jänner 1879 von Golembiowski* (I) / *Jurnalul însemnatelor întâmplări, evenimente şi a altor zburdălnicii, ţinut din 18 ianuarie 1879 de către Golembiowski* (I), în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul V, nr. 2 (11) [iulie-decembrie] 1998, p. 414-431; şi (II), anul VI, nr. 1 (12) [ianuarie-iunie] 1999, p. 193-221.

Porumbescu, Iraclie, *Amintiri*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi glosar de Nicolae Oprea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Prodan, David, *Memorii*, text îngrijit şi adnotări, cu o postfaţă de Aurel Răduţiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993.
Puşcariu, Sextil, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinereţe (1895-1906)*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.
Puşcariu, Sextil, *Memorii*, ediţie de Magdalena Vulpe, prefaţă de Ion Bulei, note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.
Rezzori, Gregor von, *Memoriile unui antisemit*, traducere din limba germană de Catrinel Pleşu, Bucureşti, Editura Humanitas Fiction, 2008.
Romanescu, Aristizza, *30 de ani. Amintiri*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1904.
Rusu, Filimon, *Amintiri. Oameni şi locuri din Ţara Fagilor*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, ediţie îngrijită: studiu introductiv, note, comentarii şi tabel cronologic de Vasile I. Schipor, indice de nume de Rodica Iaţencu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.
Sbiera, I. G., *Familia Sbiera, după tradiţiune şi istorie. Amintiri din viaţa autorului*, Cernăuţi, 1899.
Sbiera, I. G., *Mişcări literare la românii din Bucovina*, Discurs..., Oradea-Mare, 1890.
Slavici, Ioan, *Amintiri. Închisorile mele. Lumea prin care am trecut*, Bucureşti, Editura Albatros, 1998.
Ştefanelli, T. V., *Amintiri despre Eminescu*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea“, 1914.
Ştefanelli, Teodor V., Sbiera, Radu I., Isopescu, Samoil, *Amintiri despre Eminescu. Profesori şi colegi ai lui Eminescu*, ediţie îngrijită, prefeţe, micromonografii, note şi postfaţă de Pavel Ţugui, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.
Teris, M. Doina [Onica, Doina-Margareta], *O sută de ani în Bucovina. Cronică de familie*, Cluj-Napoca, Editura Mediamira, 2003.
Ţopa, Ovid, *Amintiri din Ţara Fagilor*, vol. I-III, ediţie îngrijită de Iolanda Malamen, introduceri de Ion Bogdan şi Barbu Cioculescu, Bucureşti, Editura Tracus Arte, 2011, 2012, 2014.
Vatamaniuc, Dimitrie, Hrehor, Constantin, *Convorbiri sub scara cu îngeri*, Cuvânt-înainte: acad. Eugen Simion, Iaşi, Editura Timpul, 2010.
Vesper, Iulian, *Memorii*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1999.
Vitencu, Dragoş, *Cernăuţiul meu*, ediţie îngrijită de Aura Brădăţan, Suceava, Editura Accent Print, 2008.
*** *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzachi în Dieta Bucovinei. Din viaţa parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, ediţie bilingvă, cu stabilire de text, prefaţă, note şi comentarii de Ilie Luceac, traducerea textului german de Catrinel Pleşu, Bucureşti, Institutul Cultural Român, 2007.
*** *Scrisori către Leca Morariu*, Vol. I-III, ediţie îngrijită de Eugen Dimitriu, Prefaţă şi note: Emil Satco şi Alis Niculică, Suceava, Fundaţia Culturală „Leca Morariu" – Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2006, 2007.

I. 2. C. Periodice

Almanahuri:

„Almanahul Statului din Prinţipatul a toată Ţara Românească", Buda–Bucureşti, 1836-1858.

„Almanach literar pe anul 1839", Bucureşti, 1839.
„Almanah de învăţătură şi petrecere", Iaşi, 1842-1846.
„Album macedo-român", Bucureşti, 1880.
„Album literar", Bucureşti, I, 1886, II, 1889.
„Almanach tipografic", Bucureşti, 1897-1899, 1901-1904.
„Almanahul ziarului «Universul»...", Bucureşti, 1899-1918.
„Almanahul ilustrat al ziarului «Adevărul»", Bucureşti, 1898-1902, 1909-1917.
„Almanach du high-life", Bucureşti, 1886-1914.
„Almanachul Societăţii academice socialŭ-literare «România Jună »", Viena, I, 1883, II, 1888.
„Almanach macedo-român", Constanţa-Bucureşti, 1900-1903.
„Almanach jubilar «Academia Ortodoxă» 1884-1909", Cernăuţi, 1909.
„«Ţara Fagilor». Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni", alcătuit de Dumitru Covalciuc, Cernăuţi-Târgu-Mureş, Societatea Culturală „Arboroasa" Cernăuţi–Biblioteca Judeţeană Mureş / Fundaţia Culturală „Vasile Netea", 1992-2015.
„Almanahul Societăţii pentru Cultură Românească «Mihai Eminescu» din Cernăuţi", Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1993.
„Almanahul «Presa bună»", Iaşi, Editura „Presa bună", 1993-2010.
„«Apă vie». Almanahul tuturor românilor", Timişoara, Editura Augusta, 1998-2003.
„Almanah «Bucovina literară» 60", Suceava, Societatea Scriitorilor Bucovineni, 2002.
„Almanahul revistei «Dacia literară»", anul I, 2008, Iaşi, Tipo Moldova, 2008.
„«Apă vie». Almanahul tuturor românilor", Timişoara, Editura „Augusta", 1998-2003.

Calendare:

Calendariu ...", Sibiu, 1792-1911.
„Calendariu... întocmit pe gradurile şi clima Ţării Ungureşti şi a Principialului Ardealului, Ţării Româneşti şi a Moldovei", Buda, 1806-1821.
„Calendariul" alcătuit şi editat de Zaharia Carcalechi, Buda, 1817-1818, 1825.
„Calendariu pentru Bucovina...", Cernăuţi, 1841-1873.
„Calendar pentru poporul românesc...", Iaşi, 1842-1846, 1847-1869, 1870-1876.
„Calendariu...", Iaşi, 1851-1858.
„Calendariu pentru poporul românesc...", Braşov, 1852-1865.
„Calendar istoricu şi litteraru...", Bucureşti, 1859-1861.
„Amicul poporului. Calendariu", Sibiu, 1861-1941.
„Calendar pentru toţi...", Bucureşti, 1862-1884.
„Calendar pentru toţi românii...", Bucureşti, 1874-1906.
„Calendariu... Soţietatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina", Cernăuţi, 1874-1885, 1914.
„Calendarul «Curierului». Foaea intereselor generale", Iaşi, 1874-1892.
„Calendariu...", Arad, 1880-1948.
„Călindarul poporului...", Sibiu, 1886-1917.
„Calendariu... Societatea «Academia Ortodoxă pentru literatură, retorică şi muzică bisericească...»", Cernăuţi, 1886-1895.
„Călindariul poporului bucovinean...", Cernăuţi, 1888-1913.
„Calendarul revistei «Lumea ilustrată »...", Bucureşti, 1894-1935.
„Calendarul «Dacia ». Literar şi artistic...", Iaşi, 1898.
„Calendarul poporului...", Suceava, Editura Librăriei „Şcoala română", 1915-1920.

„Calendarul Glasul Bucovinei»...", Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1920-1940.
„Calendarul familiar...", Cernăuţi, 1920-1936.
„Calendarul poporului...", Cernăuţi, 1925-1937.
„Calendarul creştin ortodox al românilor bucovineni pe anul 1992-1993", Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.
„Calendarul creştin ortodox al românilor bucovineni pe anul 1995-1996", Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
„Calendarul romano catolic...", Iaşi, 1996-2014.

Alte colecţii de periodice:

„Analele Academiei Române", seria a II-a, tom. XLI, Partea administrativă şi Dezbaterile, 1920-21, p. 136-392.
„Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul I–anul XX, nr. 1, ianuarie-iunie 1994–nr. 2 (41) iulie-decembrie 2013.
„Bucovina". Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură/Rumänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur, Cernăuţi, 1848-1850.
„Codrul Cosminului", serie nouă, Analele ştiinţifice ale Universităţii „Ştefan cel Mare" Suceava, Seria Istorie, 1995-2010.
„Deşteptarea", Cernăuţi, 1893-1904.
„Făt-Frumos", Suceava–Cernăuţi–Râmnicu Vâlcea, 1926-1944.
„Gazeta mazililor şi răzeşilor bucovineni", Cernăuţi, 1910-1914.
„Glasul Bucovinei", Bucureşti–Cernăuţi, 1994-2013.
„Junimea literară", Cernăuţi–Suceava, 1904-1914, 1923-1937.
„Patria", Cernăuţi, 1897-1900, 1909-1910.
„Revista Bucovinei". Culturală. Politică. Economică. Literară, Bucureşti, 1 aprilie-1 august 1916.
„Revista Bucovinei", Cernăuţi–Timişoara, ianuarie 1942-februarie 1945.
„«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", Suceava, 1974-2015.
„Viaţa nouă", Cernăuţi, 1912-1914.
Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, Jahrgang 1863, Wien. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1863.
Erstes Repertorium. Chronologisches Verzeichnis der Gesetze und Verordnungen, welche im Jahrgange 1863 diese Gesetzblattes aufgenommen erscheine.

II. Instrumente de lucru

Beck, Erich, *Bibliografie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München, Verlag des Südostdeutchen Kulturwerkes, 1966.
Beck, Erich, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965-1975*, Dortmund, Veröffentlichungen der Forschungsstelle Ostemitteleuropa an der Universität Dortmund, 1985.
Beck, Erich, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina 1976-1990. Mit Nachträgen zu den Jahren 1966-1975*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1999.
Beck, Erich, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina 1976-1990. Theil 2: Biographische Texte*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2003.
Beck, Erich, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina 1991-1995*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2006.

Bodnărescul, Leonidas, *Autorii români bucovineni. Repertoriu de...*, Cernăuţi, Editura proprie – Societatea Tipografică Bucovineană, 1903.

Cărăbuş, Gheorghe-Gabriel, Niculică, Alis, Gafiţa, Adriana, *„Bucovina literară". Bibliografie, 1990-2010*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2010.

Cocuz, Ioan V., Hulubei, Matei, *Presa românească în Bucovina (1809-1944)*, extras din „Suceava". Anuarul Muzeului Judeţean, XVI, 1989, [Suceava], f. ed., 1991.

Cristuş-Pascaniuc, Elena, *Bibliografia tematică a revistei „Analele Bucovinei" pe anii 1994-2002*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul IX, nr. 2 (18), iulie-decembrie 2002, p. 565-572.

Datcu, Iordan, *Dicţionarul etnologilor români*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1998.

Datcu, Iordan, *Dicţionarul etnologilor români*, vol. III, *Autori. Publicaţii periodice. Instituţii. Mari colecţii. Bibliografii. Cronologie. Completări la vol. I-II*, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2001.

Datcu, Iordan, Stroescu, S. C., *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, Cu o prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

Datcu, Iordan, *Dicţionarul folcloriştilor*, vol. II, *Folclorul muzical, coregrafic şi literar românesc*, Bucureşti, Editura Litera, 1983.

Diaconovici, C[orneliu], *Enciclopedia română*, Publicată din însărcinarea şi sub auspiciile Asociaţiunii pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român, Tomul I, A-Copenhaga, Tomul II, Copepode-Keman, Tomul III, Kemet-Zymotic, Sibiu, Editura şi tiparul lui W. Krafft, 1899, 1900, 1904.

Grigorovitza, Emanuil, *Dicţionarul geografic al Bucovinei*, Bucureşti, Editura Librăriei „Socec", 1908.

Hangiu, I., *Dicţionarul presei literare româneşti, 1790-1990*, ediţia a II-a revizuită şi completată, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

Hangiu, I., *Presa literară românească. Articole-program de ziare şi reviste (1789-1948)*, ediţie în două volume, note, bibliografie şi indici de I. Hangiu, introducere de D. Micu, I *(1789-1901) Studii şi documente*, II *(1901-1948) Studii şi documente*, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1968.

Loghin, Constantin, *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, vol. I, *Poezia*, vol. II, *Proza*, Cernăuţi, Editura „Mitropolitul Silvestru", 1938.

Loghin, Constantin, *Scriitori bucovineni. Antologie*, Bucureşti, Tipografia „Reforma socială",". 1924.

Lupu, Ioan, Camariano, Nestor, Papadima, Ovidiu, *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti (1790-1858)*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966-1972.

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989. Scriitori, reviste, instituţii, organizaţii*, Bucureşti, Editura Compania, 2003.

Mitric, Olimpia, *Manuscrise româneşti din Moldova. Catalog*, prefaţă de Gabriel Ştrempel, vol. I, Iaşi, Editura Junimea, 2006.

Mitric, Olimpia, *Manuscrise româneşti din Moldova. Catalog*, vol. II, Iaşi, Editura Junimea, 2007.

Moşneagu, Bogdan, Ursu, Laurenţiu, *Bibliografia revistei „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" (1948-1989)*, Iaşi, Editura Junimea, 2009.

Pascaniuc, Elena, *Bibliografia tematică a revistei „Analele Bucovinei" pe anii 2003-2012*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XIX. Nr. 2 (39), [iulie-decembrie] 2012, p. 679-686.

Păcurariu, Dim[itrie] (coordonator), *Dicţionar de literatură română. Scriitori, reviste, curente*, Bucureşti, Editura Univers, 1979.

Păcurariu, Mircea, *Dicţionarul teologilor români* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

[Pînzaru, I., Froicu P.], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1982.

[Pînzaru, I., Froicu, Petru, Dimitriu, Eugen], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. II, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1983.

[Pânzaru, I., Froicu, Petru, Dimitriu, Eugen], *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. III, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1984.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României „Cugetarea". Material românesc. Oameni şi înfăptuiri*, Bucureşti, Editura „Cugetarea"-Georgescu Delafras-Editura Saeculum I. O. - Editura Vestala, 1940-1999.

Prokopowitsch, Erick, *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina*, Wien, Verlag der Typographischen Anstalt, 1962.

Răduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Calendare şi almanahuri româneşti 1731-1918. Dicţionar bibliografic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

Răduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Dicţionarul presei româneşti (1731-1918)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995.

Rusu, Dorina N., *Membrii Academiei Române, 1866-2003. Dicţionar*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, cuvânt-înainte de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Enciclopedică - Editura Academiei Române, 2003,

Satco, Emil, *Antologia poeţilor români din Bucovina (1775-2002)*, Iaşi, Editura Junimea, 2002.

Satco, Emil, Pînzar, Ioan, *Dicţionar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 1993.

Satco, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I-II, Iaşi-Suceava, Priceps Edit - Biblioteca Bucovinei „I. G.Sbiera", 2004.

Schipor, Vasile I., *Districtul bucovinean Rădăuţi. Repere cronologice*, în volumul Mihai Horodnic, *Izvorul Primăverii*, ediţie îngrijită, prefaţă Luca Bejenaru, notă asupra ediţiei, aprecieri critice, cronologie, bibliografie şi anexe Vasile I. Schipor, indice de nume Elena Cristuş-Pascaniuc, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2004, p. 201-242.

Simiginowicz-Staufe, Ludwig Adolf (colectiv), *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band 20, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899.

Simion, Eugen (coordonator general), *Dicţionarul general al literaturii române*, vol. I (A-B)-VII (Ţ-Z), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009.

Straje, Mihail, *Dicţionar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor şi publiciştilor români*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

Ştefan, Ştefania-Cecilia, *Catalogul cărţii româneşti vechi şi rare din colecţia Muzeului Municipiului Bucureşti (1648-1829)*, Bucureşti, CIMEC-Institutul de Memorie Culturală, 2008.

Werenka, Daniel, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich. 1774-1785*, Czernowitz, Selbstverl[ag], 1895.

Winckler, Johann, Die periodische Presse öesterreichs. *Eine historisch-satistische Studie*, Wien, 1875.

*** *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc*, vol. I (1800-1891), Cuvânt-înainte de Mihai Pop, prefaţă de Adrian Fochi, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1968.

*** *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc*, vol. II (1892-1904), coordonare şi cuvânt-înainte de Adrian Fochi, ediţie îngrijită şi prefaţată de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002.

*** *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. I (A-C), coordonare generală şi prefaţă de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

*** *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. II (D-K), coordonare generală şi prefaţă de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

*** *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. III (L-Q), coordonare generală şi prefaţă de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.

*** *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. IV (R-Z), coordonare generală şi prefaţă de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1996.

*** *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.

*** *Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste)*, tom I, *Catalog alfabetic (1820-1906)*, descriere bibliografică de Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, introducere de I. Bianu, Bucureşti, Editura Socec, 1913.

****Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste)*, tom II (1907-1918) şi supliment (1790-1906), catalog alfabetic de George Baiculescu, Georgeta Răduică şi Neonila Onofrei, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

*** *Sumarul pe 10 ani al revistei „Glasul Bucovinei". Nr. 1-40, 1994-2003*, în „Glasul Bucovinei" (revistă trimestrială de istorie şi cultură), Cernăuţi–Bucureşti, Fundaţia Culturală Română / Institutul Cultural Român, anul XI, nr. 1-2 (41-42), 2004, p. 186-210.

III. Lucrări generale

Beck, Erich, *Bukowina. Land zwischen Orient und Okzident*, Freilassing, Pannonia Verlag, 1963.

Berindei, Dan (coordonator), *Dezvoltarea culturală în perioada 1821-1848*, în lucrarea *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 329-384.

Bostan, G., Bostan, Lora, *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuţi 1775-2000. Compendiu şi antologie*, Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 2000.

Botez, Constantin, Urmă, Demetru, Saizu, Ioan, *Epopeea feroviară românească*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1977.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române. Compendiu*, ediţie îngrijită de Andrei Rusu, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1968.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Ciachir, Nicolae, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică R. A., 1993.

Ciobanu, Ştefan, *Istoria literaturii române vechi*, Chişinău, Editura Hyperion, 1992.

Ciobanu, Veniamin, *La graniţa a trei imperii*, Iaşi, Editura Junimea, 1985.

Cioculescu, Şerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1985.

Ciopraga, Const., *Literatura română între 1900 şi 1918*, Iaşi, Editura Junimea, 1970.

Ciucă, Valentin, *Un secol de arte frumoase în Bucovina*, prefaţă de Răzvan Theodorescu, Suceava, Editura Muşatinii, 2005.

Constantinescu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Cornea, Paul, Zamfir, Mihai, *Gândirea românească în epoca paşoptistă (1830-1860)*, vol. I-II, antologie, studiu şi bibliografie de P. Cornea, text stabilit, note şi medalioane biografice de M. Zamfir, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968-1969.

Densuşianu, Ov., *Literatura română modernă*, vol I, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura „Universala", 1929.

Grigoroviţă, Mircea, *Din istoria colonizării Bucovinei*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică R. A., 1996.

Grigoroviţă, Mircea, *Din istoria culturii în Bucovina (1775-1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A., 1994.

Iacobescu, Mihai, *Bucovina [1849-1878]*, în Berindei, Dan (coordonator), *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 780-787.

Iacobescu, Mihai, *Din istoria Bucovinei*. vol. I *(1774-1862) De la administraţia militară la autonomia provincială*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

Iacobescu, Mihai, *Evoluţia istorică a Bucovinei între anii 1774 şi 1821*, în Cernovodeanu, Paul, Nicolae Edroiu (coordonatori), *Istoria românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică şi Europa luminilor (1711-1821)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 681-697.

Ibrăileanu, G., *Scriitori români si străini*, I, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

Iorga, N., *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969.

Iorga, N., *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, ediţie îngrijită de Georgeta Penelea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.

Iorga, N., *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, introducere de Andrei Pippidi, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992.

Iorga, N., *Istoria românilor prin călători*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Anghelescu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981.

Istoria literaturii române, II, *De la Şcoala Ardeleană la „Junimea"*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1968.

Lacriţeanu, Şerban, Popescu, Ilie, *Istoricul tracţiunii feroviare din România, 1854-1918*, vol. I, Bucureşti, Editura Asab, 2003.

Lacriţeanu, Şerban, Popescu, Ilie, *Istoricul tracţiunii feroviare din România, 1919-1990. Locomotivele cu abur C.F.R.*, vol. II, Bucureşti, Editura Asab, 2007.

Lacriţeanu, Şerban, Popescu, Ilie, *Istoricul tracţiunii feroviare din România, 1919-1990. Locomotivele cu abur C.F.R. de provenienţă străină şi parcul auxiliar*, vol. III, Bucureşti, Editura Asab, 2007.

Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (în legătură cu evoluţia culturală şi politică)*, ediţie îngrijită de Alexandrina Cernov, Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 1996.

Loghin, Constantin, *La 80 de ani. Istoric şi realizări*, Cernăuţi, Editura „Mitr[opolitul] Silvestru", 1943.

Nandriş, Grigore, *Din istoria Societăţii pentru Cultură. Centenarul Cernăuţi, 1862-1962, New York. Basarabia şi Bucovina*, Londra, Editura Societăţii pentru Cultura şi Literatura Românilor din Străinătate, 1962.

Negoiţescu, I., *Istoria literaturii române*, volumul I (1800-1945), Bucureşti, Editura Minerva, 1991.

Nistor, Ion, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, ediţia a II-a, cu un *Argument* de P. S. Gherasim Putneanul şi *Prefaţa* autorului, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2003.

Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, ediţie şi studiu bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Nistor, Ion I., *Istoria românilor*, vol. I-II, ediţie îngrijită de Florin Rotaru, Bucureşti, Editura „Biblioteca Bucureştilor", 2002.

Pumnul, Aron (editor), *Lepturariu rumânesc cules den scriptori rumâni*, vol. I-IV, Viena, 1862-1865.

Satco, Emil, Pânzar, Ioan, *Dicţionar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 1993.

Wiszniowski, Franz, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, W. Eisele Inh. Täuber jun., 1966.

IV. Lucrări speciale

Volume

Adăscăliţei, Vasile, *De la Dragoş la Cuza-Vodă. Legende populare româneşti*, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1966.

Agache, Catinca, *Literatura română în ţările vecine, 1945-2000*, Iaşi, Editura Princeps, 2006.

Alecsandri, Vasile, *Drumul de f[i]er, Comedie cu cântice într-un act*, în volumul *Opere*, V, Teatru, text ales şi stabilit, note de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti-Chişinău, Editura Minerva-Editura Hyperion, 1977, 1992, p. 671-703.

Alecsandri, Vasile, *Opere*, I, *Poezii*, text ales şi stabilit de G. C. Nicolescu şi Georgeta Rădulescu-Dulgheru, studiu introductiv, note şi comentarii de G. C. Nicolescu, Bucureşti-Chişinău, Editura Minerva-Editura Hyperion, 1966, 1991.

Alecsandri, Vasile, *Opere*, IV, *Proză*, text ales şi stabilit, note şi variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti-Chişinău, Editura Minerva-Editura Hyperion, 1974, 1992.

Alexa, Doina, *Ion Nistor – dimensiunile personalităţii politice şi culturale*, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Rădăuţi, Editura Institutului „Bucovina – Basarabia", 2000.

Amzulescu, A. I., *Cântecul epic eroic. Tipologie şi corpus de texte poetice*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1981.

Arbure, Zamfir C., *Autonomia sau anexarea. Transilvania şi Bucovina*, Bucureşti, Tipografia Curţii Regale-F. Göbl şi fii[i], 1914.

Ariès, Philippe, Duby, Georges, *Istoria vieţii private*, vol. I-X, traducere de Maria Berza, Micaela Slăvescu şi Constanţa Tănăsescu, Bucureşti, Editura Meridiane, 1995.

Ariès, Philippe, *Timpul istoriei*, traducere de Răzvan Junescu, Bucureşti, Editura Meridiane, 1997.

Balan, Teodor, *Die Geschichte des deutschen Theaters in der Bukowina 1825-1877/Istoria teatrului german în Bucovina 1825-1877*, editată după manuscrise de către D. Vatamaniuc, traducere din limba germană de Ida Alexandrescu, Bucureşti, Editura Anima, 2007.

Balan, Teodor, *Din istoria Câmpulungului Moldovenesc*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1960.

Balan, Teodor, *Istoria teatrului românesc în Bucovina*, ediţie după manuscrise de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Balan, Teodor, *Istoricul artei grafice din Bucovina*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1936.

Balan, Teodor, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898-1904*, ediţie îngrijită, note, comentarii şi cronologie de Marian Olaru, Cuvânt-înainte de Pavel Ţugui, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008

Balan, Teodor, *Suprimarea mişcărilor naţionale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1923.

Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură şi estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefaţă de Marian Vasile, Bucureşti, Editura Univers, 1982.

Bădescu, Ilie, *Sincronism european şi cultură critică românească, Contribuţii de sociologie istorică privind cultura modernă românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Bănăţeanu, Tancred (şi colaboratorii), *Arta populară bucovineană*, Suceava, Centrul de Îndrumare a Creaţiei Populare şi a Mişcării Artistice de Masă al Judeţului Suceava, 1975.

Bârlea, Ovidiu, *Metoda de cercetare a folclorului*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.

Bârlea, Ovidiu, *Poetică folclorică*, Bucureşti, Editura Univers, 1979.

Bendella, Theophil, *Die Bukowina im Königreiche Galizien*, Mit sechs Lithographien nach original Eichnungen von J. Schubirss, Wien, H. F. Müller's Kunsthandlung, 1845.

Blaga, Lucian, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediţie îngrijită de George Ivaşcu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966.

Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, vol. I, *Orizont şi stil*, vol. II, *Spaţiul mioritic*, vol. III, *Geneza metaforei şi sensul culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996.

Blaga, Lucian, *Trilogia cunoaşterii*, vol. I, *Eonul dogmatic*, vol. II, *Cunoaşterea luciferică*, vol. III, *Cenzura transcendentă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993.

Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor*, vol. I, *Ştiinţă şi creaţie*, vol. II, *Gândire magică şi religie*, vol. III, *Artă şi valoare*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994.

Blazewicz, Theoktist, *Theoretisch-praktische Grammatik der daco-romänischen das ist: der moldaischen oder walachischen Sprache, nach ganz neuen Grundsätzen un einer lechtfasslischen Methode*, Lemberg und Czernowitz, 1844.

Bodea, Cornelia, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, vol. I-III, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate naţională*, Bucureşti, Editura Politică, 1967.

Brătulescu, Monica, *Colinda românească*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

Bulei, Ion, *Atunci când veacul se năştea... lumea românească 1900-1908*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1990.

Bulei, Ion, *Lumea românească la 1900*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Pro, 2004.

Bulei, Ion, *Lumea românească la 1900. Oameni, obiceiuri, moravuri*, vol. II, Bucureşti, Editura Pro, 2006.

Bourdieu, Pierre, *Economia bunurilor simbolice*, traducere şi prefaţă de Mihai-Dinu Gheorghiu, Bucureşti, Editura Meridiane, 1986.

Bourdieu, Pierre, *Regulile artei*, traducere din limba franceză de Bogdan Ghiu şi Laura Albulescu, Bucureşti, Editura Art, 2007.

Camer, Dan, *Mazilii şi răzeşii din Bucovina. Studiu statistic şi istoric bazat pe materialele recensămintelor moldoveneşti din anii 1772-1773 şi 1774*, Cuvânt-înainte de Vasile I. Schipor, Buzău, Editura Omega, 2009.

Caraman, Petru, *De la instinctul de autoapărare la spiritul critic axat pe tradiţia autohtonă. Reflecţii asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanaţie a sursei folclorice*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

Cartojan, N., *Cărţile populare in literatura românească*, vol. I, Bucureşti, 1929.

Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o estetică a (re)lecturii*, traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Bucovina Habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism şi postiosefinism (1774-1815)*, Iaşi, Fundaţia Academică „A. D. Xenopol", 1998.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Parlamentarism, partide şi elită politică în Bucovina habsburgică (1848-1918). Contribuţii la istoria parlamentarismului în spaţiul central-est european*, Iaşi, Editura Junimea, 2004.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Un iluminist bucovinean: boierul Vasile Balş (1756-1832)*, Iaşi, Editura Junimea, 2007.

Cimpoi, Mihai, *Cumpăna cu două ciuturi. Carte despre fiinţa românească*, Timişoara, Editura Augusta, 2000.

Cionca, Nina, *Ciprian Porumbescu*, Bucureşti, Editura Anima, 2011.

Cocuz, Ioan, Cucu, Dumitru, *Băncile şi creditul funciar românesc în Bucovina (1840-1918)*, Suceava, Grupul Editorial Muşatinii–Bucovina Viitoare, 1999.

Corbea, Andrei, Astner, Michael (Hrsg.), *Kulturlandschaft Bukowina. Studien zur deutschsprachigen Literatur des Buchenlandes nach 1918*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1990.

Corbea-Hoişie, Andrei, Lihaciu, Ion, Winkler, Markus (editori): *Prolegomene la un dicţionar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848-1940)*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2012.

Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, ediţia a II-a, Iaşi, Editura Polirom, 1998.

Cornea, Paul, *Oamenii începutului de drum. Studii şi cercetări asupra epocii paşoptiste*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", 1974.

Cotlarciuc, Nico [Nectarie], *Istoricul literaturii românilor din Bucovina (1775-1906)*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1906.

Cotos, Victoria-Camelia, *Populaţia Bucovinei în perioada interbelică*, Cuvânt-înainte de Ion Agrigoroaiei, indice general de dr. Alexandrina Ioniţă, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg", 2009.

Crăciun Corneliu, *Societăţi academice din Bucovina (I). „Arboroasa" şi „Junimea"*, Oradea, Fundaţia Culturală „Cele Trei Crişuri", 1997.

Dan, Ilie, *Toponimie şi continuitate în Moldova de nord*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.

Diacon, Vasile, *Cronicile Suhei bucovinene*, vol. I-II, Iaşi, Tipografia Moldova, 2005.

Doboş, Filaret, *Societatea Academică „Dacia", 25 de ani de viaţă studenţească*, Cernăuţi, 1930.

Dugan-Opaiţ, Ilie, *Istoricul societăţii academice „Junimea" din Cernăuţi*, Partea I, *„Arboroasa (1875-1877)*, Bucureşti, Editura Societăţii Academice Române „Junimea" din Cernăuţi, 1930.

Dunăreanu, Elena, *Calendarele româneşti sibiene (1793-1970)*, Sibiu, Biblioteca „Astra", 1970.

Duţu, Alexandru, *Eseu în istoria modelelor umane. Imaginea omului în literatură şi pictură*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.

Economu, Radu, *Unirea Bucovinei 1918*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994.

Ecco, Umberto, *Opera deschisă*, traducere şi prefaţă de Cornel-Mihai Ionescu, Bucureşti, Editura pentru Literatura Universală, 1969.

Eminescu, Mihai, *La Bucovina*, Cuvânt-înainte de Dimitrie Vatamaniuc, selecţie şi ordonarea textelor, notă asupra ediţiei şi postfaţă de Nicolae Cârlan, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1996.

Eminescu, Mihai, *Publicistica, 1870-1889*, în *Opere*, vol. IX-XIII, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980-1989.

Eminescu, Mihai, *Răpirea Bucovinei*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Minerva", 1905.

Eminescu, Mihai, *Răpirea Bucovinei*, antologie, prefaţă şi note de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1996.

Fochi, Adrian, *Estetica oralităţii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1980.

Franzos, Karl Emil, *Ein Kulturfest*, in *Aus Halb-Asien, Kulturbilder aus Galizien, der Bukowina, Südrussland und Rumänien*, Bd 1, Leipzig, Duncker & Humbolt, 1876, S. 139-192.

Gold, Hugo, *Geschichte der Juden in der Bukowina*, vol. I-II, Tel Aviv, 1958-1962.

Goraş, I. V., *Învăţământul românesc în ţinutul Sucevei, 1775-1918*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975.

Grămadă, Ion, *Din Bucovina de altădată. Schiţe istorice*, Bucureşti, Societatea „Steaua", 1911.

Grămadă, Nicolai, *Sătenii şi stăpânii în Bucovina între 1775 şi 1848*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1934.

Grigorovici, Radu, *Memoriul lui Vasile Balş „Descrierea Bucovinei" din 1780*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul III, nr. 1 (5), [ianuarie–iunie] 1996, p. 215-235.
Grigorovitza, Emanoil, *Chipuri şi graiuri din Bucovina*, Cernăuţi, 1895.
Grigorovitza, Emanoil, *Cum a fost odată. Schiţe din Bucovina*, Bucureşti, Librăria Naţională, 1911.
Grigoroviţă, Mircea, *Învăţământul în nordul Bucovinei (1775-1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A., 1993.
Herbich, Franz, *Flora der Bukowina*, Leipzig, Verlag von F. Volckmar, 1859.
Hrehor, Constantin, *Silvestru Morariu Andrievici*, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Iaşi, Editura Timpul, 2009.
Husar, Al., *Ideea europeană sau noi şi Europa (istorie, cultură, civilizaţie)*, Iaşi–Chişinău, Institutul European - Editura Hyperion, 1993.
Ionescu, Adrian-Silvan, *Mişcarea artistică oficială în România secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Noi Media Print, 2008.
Ionescu, Adrian-Silvan, *Modă şi societate urbană în România epocii moderne*, prefaţă de dr. Paul Cernovodeanu, Bucureşti, Editura Paideia, 2006.
Iorga, N[icolae], *Despre cronici şi cronicari*, ediţie îngrijită de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.
Iorga, N[icolae], *Istoria presei româneşti. De la primele începuturi până la 1916, Cu o privire asupra presei româneşti din zilele noastre de C. Bacalbaşa, preşedintele Sindicatului Ziariştilor*, Bucureşti, 1922.
Iorga, N[icolae], *Oameni cari au fost*, vol. I-II, ediţie îngrijită şi note de Ion Roman, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1967.
Iorga, N[icolae], *Oameni cari au fost*, vol. 1-2, ediţie critică, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, Craiova, Tipografia de Sud, 2009.
Iorga, N[icolae], *O luptă literară*, vol. I-II, ediţie de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, studiu introductiv, note şi comentarii de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1979.
Iorga, Nicolae, *Scrieri despre artă*, antologie şi prefaţă de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Meridiane, 1968.
Ivănescu, Dumitru, Chelcu, Marius (editori), *Istorie şi societate în spaţiul est-carpatic (secolele XIII-XX). Omagiu profesorului Alexandru Zub*, Iaşi, Editura Junimea, 2005.
Jaschke, Franz, *National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenbürgen und Bukowina, nach der Natur geseichnet*, Wien, Stauss, 1821.
Kayser, Wolfgang, *Opera literară. O introducere în ştiinţa literaturii*, traducere şi note de H. R. Radian, Cuvânt-înainte de Mihai Pop, Bucureşti, Editura Univers, 1979.
Knapp, Franz Xaver, *Illustrierte Bukowina*, text von E. R. Neubauer ins Rumänische von J. Mitkiewicz übersetzt, Wien, Reifferstein & Rösch, 1874.
László-Kuţiuk, Magdalena, *Exotica limitrofă. Studii comparate româno-ucrainene*, Bucureşti, Editura Kriterion, 1997.
Lemny, Ştefan, *Sensibilitate şi istorie în secolul XVIII românesc*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1990.
Le Rider, Jaques, *Mitteleuropa*, traducere de Anca Opric, prefaţă de Andrei Corbea, Iaşi, Editura Polirom, 1997.

Loghin, Constantin, *Anul 1848 în cultura şi literatura Bucovinei*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1926.

Loghin, Constantin, *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări*, Cernăuţi, Editura „Mitr[opolitul] Silvestru", 1943.

Luceac, Ilie, *Familia Hurmuzachi între ideal şi realizare. O istorie a culturii româneşti din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cuvânt-înainte de Ştefan Ştefănescu, Cernăuţi–Timişoara, Editura „Alexandru cel Bun" - Editura Augusta, 2000.

Marian, S. Fl., *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. I-II, ediţie şi introducere de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994.

Marian, S. Fl., *Trilogia vieţii. Studiu istorico-etnografic comparativ*, vol. I-III, ediţie critică de Teofil Teaha, Ioan Şerb, Ioan Ilişiu, text stabilit de Teofil Teaha, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet" - Cultura Naţională", 1995.

Mănucă, Dan, *Lectură şi interpretare. Un model epic*, Bucureşti, Editura Minerva, 1988.

Mikuli, Karl von, *48 airs nationaux roumaines*, Paris, Selbstverl, 1863.

Mittelmann, Hermann, *Illustrierte Führer durch die Bukowina*, Neu herausgegeben von Helmut Kusdat, Wien, Mandelbaum Verlag, 2001.

Moldoveanu, Gheorghe C., *Bucovina: onomastică şi istorie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002.

Moldoveanu, Gheorghe C., *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural şi politic*, Iaşi, Editura A 92, 1998.

Morariu, Leca, *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1922.

Moraru, Sergiu (coordonator), *Folclor din Ţara Fagilor*, cuvânt-înainte de Arcadie Suceveanu, prefaţă de Grigore Bostan, Chişinău, Editura Hyperion, 1993.

Munteanu, Romul, *Iluminism şi romantism european*, Bucureşti, Editura Odeon, 1998.

Murgescu, Mirela-Luminiţa, Caltia, Simion (coordonatori), *Exerciţii întru cunoaştere: societate şi mentalităţi în noi abordări istoriografice*, Iaşi, Editura Dominor, 2005.

Nandriş, Grigore, *Din istoria Societăţii pentru Cultură. Centenarul Cernăuţi, 1862-1962, New York. Basarabia şi Bucovina*, Londra, Editura Societăţii pentru Cultura şi Literatura Românilor din Străinătate, 1962.

Neubauer, E., Rudolf. *Erzählungen aus der Bukowina*, Erster Theil, Czernowitz, Verlag des Verfassers, 1869.

Neumann, Victor, *Tentaţia lui homo-europaeus. Geneza spiritului modern în Europa Centrală şi de Sud-Est*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991.

Niculică, Alis, *Din istoria vieţii culturale a Bucovinei. Teatrul şi muzica, 1775-1940*, cuvânt-înainte de M. Iacobescu şi N. Georgescu, Bucureşti, Casa Editorială „Floare Albastră", 2009.

Niculică, Bogdan-Petru, *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română*, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare" Suceava, 2009.

Nistor, Ion I., *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ediţie îngrijită de Ştefan Purici, cu un *Argument* de Gheorghe Buzatu, Rădăuţi, Editura Septentrion, 1997.

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1987.

Noica, Constantin, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Eminescu, 1978.
Norst, Anton Dr., *Alma mater Francisco-Josephina*, Festschrift zu deren 25 jährigem Bestande, Czernowitz, Verlag der k.k. Universitäts Buchhandlung H. Pardini (Engel & Suchanka) Druck der Czernowitzer Buchdruckerei-Gesellschaft, 1900.
Olaru, Marian, *Mişcarea națională a românilor din Bucovina la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, Cuvânt-înainte de Gheorghe Platon, Rădăuți, Editura „Septentrion", 2002.
Olteanu, Antoaneta, *Calendarele poporului român*, Bucureşti, Editura Paideia, 2001.
Onciul, Dimitrie, *Scrieri istorice despre Bucovina şi Transilvania şi studii lexicografice*, ediție, studiu introductiv, note şi comentarii de D. Vatamaniuc, Cuvânt-înainte de Radu Grigorovici, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.
Oprescu, George, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1942.
Oprescu, George, *Pictura românească în secolul XIX*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1943.
Papadima, Ovidiu, *O viziune românească asupra lumii. Studiu de folclor*, ediția a II-a revizuită, posfață de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1995.
Păcurariu, Dim[itrie], *Teme, motive, mituri şi metamorfoza lor*, Bucureşti, Editura Albatros, 1990.
Pârvulescu, Ioana, *În intimitatea secolului 19*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007.
Petcu, Marian, *O istorie ilustrată a publicității româneşti*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2002.
Platon, Maria, *„Dacia literară". Destinul unei reviste. Viața unei epoci literare*, Iaşi, Editura Junimea, 1974.
Popa, Anghel, *Serbările naționale de la Putna*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza", 2004.
Popa, Anghel, *Societatea Academică „Arboroasa" din Cernăuți, 1875-1877*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza", 2008.
Popa, Anghel, *Societatea Academică „Junimea" din Cernăuți, 1878-1938*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza", 1997.
Prut, Constantin, *Fantasticul în arta populară românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1972.
Pungă, Doina, *Grafica pe teritoriul României în secolul al XIX-lea. Litografia şi gravura în acvaforte*, prefață (*Cercetarea ca model de a-ți trăi viața*) de Raoul Şerban, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2009.
Purici, Ştefan, *Mişcarea națională românească în Bucovina între anii 1775 şi 1861*, Cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi", 1998.
Reli, Simeon, *Din Bucovina vremurilor grele*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1926.
Rotică, G., *Bucovina care s-a dus. Articole despre oameni, locuri şi fapte*, Bucureşti, Alcalay, 1921.
Rychlo, Petro, *Multikultureller Topos Bukowina*, Czernowitz, Bukowina Zentrum, 2010.
Sadoveanu, Mihail, *Opere*, 19, *Publicistică 1904-1935*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964, p. 59, 169-171.
Satco, Emil, *Arta în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I-II, Suceava, Biblioteca Județeană, 1984, 1991.

Satco, Emil, *Artişti plastici din Bucovina. Mic dicţionar*, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1991.

Satco, Emil, *Muzica în Bucovina*, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1981.

Simiginowicz, Eugen, *Manualul administraţiunii comunale pentru Ducatul Bucovinei*, Cernăuţi, Editura Comitetului Provincial Bucovinean-Societatea Tipografică Bucovineană, 1902.

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

Siupiur, Elena, *Intelectuali, elite, clase politice moderne în Sud-Estul european. Secolul XIX*, Bucureşti, Editura Domino, 2004.

Slavici, Ioan, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*, Wien und Techen, Verlag von Karl Prochaska, 1881.

Socaciu, Pantelimon, *„Arboroasa". File din cronica vieţii studenţeşti cernăuţene*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de dr. Marian Olaru, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2009.

Staufe, Ludwig Adolf, *Basme populare din Bucovina. O colecţie inedită*, transcrierea textelor în limba germană şi Introducere de Helga Stein, traducere din limba germană, cuvânt introductiv şi note de Viorica Nişcov, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2010.

Tabarcea, Cezar, *Poetica proverbului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Tempea, Radu, *Istoria sfintei beserecі a Şcheilor Braşovului*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Şchiau şi Livia Bot, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.

Toma, Iorgu G., *„Şcoala Română", societate culturală în Suceavă. Monografie ilustrată, scoasă din incidentul jubileului de 25 de ani al societăţii*, Suceava, Editura şi tipografia Societăţii „Şcoala Română", 1908.

Tomescu, Mircea, *Calendarele romaneşti, 1733-1830. Studiu şi bibliografie*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1957.

Tomescu, Mircea, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi până la 1918*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.

Torouţiu, Ilie E., *Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina*, cu 12 hărţi, Bucureşti, Biblioteca „Bucovina", 1916.

Torouţiu, Ilie E., *Românii şi clasa de mijloc din Bucovina. Studiu statistic*, Partea I-II, Cernăuţi, Editura Societăţii Meseriaşilor Români din Cernăuţi-Suburbii şi a Însoţirii Orăşenilor Români din Suceava, Societatea Tipografică Bucovineană, 1912.

Torouţiu, Ilie E., *Românii şi clasa intelectuală din Bucovina. Notiţe statistice*, Cernăuţi, Editura Societăţii Academice „Junimea", 1911.

Ţugui, Pavel, *Bucovina. Istorie şi cultură*, Bucureşti, Editura Albatros, 2002.

Ungureanu, Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774-1918. Aspecte etnodemografice şi confesionale*, Chişinău, Editura „Civitas", 2003.

Ungureanu, Constantin, *Învăţământul primar din Bucovina (1774-1918)*, Chişinău, Editura „Civitas", 2007.

Ursache, Petru, *Etnoestetica*, Iasi, Institutul European, Colecţia „Sinteze" (22), 1998.

Vârtosu, Emil, Foletul Novel, *Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1942.

Vitcu, Dumitru, *Precursori ai modernizării societăţii româneşti: Carol Mihalic de Hodocin*, Iaşi, Editura Junimea, 2015.

Vlad, Ion, *Povestirea. Destinul unei structuri epice (Dimensiunile eposului)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Vrabie, Gheorghe, *Din estetica poeziei populare române. Analize stilistice şi literare*, Bucureşti, Editura Albatros, 1990.

Vrabie, Gheorghe, *Eposul popular românesc. Teme, motive, structuri poematice*, Bucureşti, Editura Albatros, 1983.

Vrabie, Gheorghe, *Folcloristica română. Evoluţie, curente, metode*, Bucureşti, Editura Pentru Literatură, 1968.

Vrabie, Gheorghe, *Retorica folclorului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1985.

Zaciu, Mircea, *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

Zub, Al. (editor), *Identitate / alteritate în spaţiul cultural românesc*, Culegere de studii editată cu ocazia celui de al XVIII-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice, Montréal, 1995, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1996.

Zub, Al., *Istorie şi finalitate. În căutarea identităţii*, ediţia a II-a, Iaşi, Editura Polirom, 2004.

Zub, Al., *Istorie şi istorici în România interbelică*, Iaşi, Editura Junimea, 2003.

Zub, Al., *În orizontul istoriei*, Iaşi, Institutul European, 1994.

*** *Cel mai vechiu cod silvic românesc. Orândueala de pădure pentru Bucovina dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786*, publicată cu o mică introducere şi un indice de Gh. T. Kirileanu, Bucureşti, Tipografia „Gutenberg" Joseph Göbl, 1908.

*** *Legende populare româneşti*, ediţie îngrijită de Octav Păun şi Silviu Angelescu, studiu introductiv de Octav Păun, postfaţă de Silviu Angelescu, Bucureşti, Editura Albatros, 1983.

*** *Pro Bucovina. Repere istorice şi naţionale*, volum coordonat de Mihai-Bogdan Atanasiu, Mircea-Cristian Ghenghea, Putna–Iaşi, Centrul de Cercetare şi Documentare „Ştefan cel Mare" al Sfintei Mănăstiri Putna–Institutul Român de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta", 2010.

*** *Procese politice, sociale, culturale şi economice în Bucovina, 1861-1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?* Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale Rădăuţi, 20-22 septembrie 2000, volum editat de Ştefan Purici, Suceava, Editura Universităţii [„Ştefan cel Mare" Suceava], 2002.

*** *Răpirea Bucovinei după documente autentice (25 aprilie/7 mai 1775)*, antologie de texte de Ioan Slavici, prefaţă de Mihail Kogălniceanu, Bucureşti, Stabil. Litho-Typogr. Socec, Sander Teclu, 1875.

*** *Românii din Bucovina. Privire istorică asupra desvoltării lor pe terenul cultural şi economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia austro-ungară, 1775-1906*. Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1906.

*** *Spaţiul lingvistic şi literar românesc din perspectiva integrării europene*, volum îngrijit de Dan Mănucă, Ofelia Ichim şi Florin-Teodor Olariu, Iaşi, Editura Alfa, 2004.

Articole. Studii

Alecsandri, Vasile, *Poezia populară a românilor*, în „Bucovina". Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură, Cernăuţi, anul II, nr. 32, 30 septembrie/12 octombrie 1849, p. 175-180 şi 1850, p. 49-51, 85-86, 180-181.

Alecsandri, Vasile, *Românii şi poezia lor*, în volumul Alecsandri, Vasile, *Opere*, IV, *Proză*, text ales şi stabilit, note şi variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Bucureşti-Chişinău, Editura Minerva-Editura Hyperion, 1974, 1992, p. 105-138.

[Arăpaşu], Teoctist, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, *În slujba ortodoxiei româneşti, a năzuinţelor de unitate naţională şi de afirmare a culturii române: Mitropolitul Iacob Putneanul*, Mănăstirea Neamţ, f. ed., 1978.

Balan, Teodor, *Arcăşiile din Bucovina*, extras din ziarul „Glasul Bucovinei", anul IX, 1926, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1926.

Balan, Teodor, *Forum nobilium în Bucovina*, Cernăuţi, 1927.

Balan, Teodor, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1932.

Balan, Teodor, *Teodor Racoce şi „Crestomaticul românesc"*, în „«Codrul Cosminului». Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", Cernăuţi, II-III, 1925-1926, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", 1926, p. 347-370.

Balan, Teodor, *Vasile Ţintilă*, în „Revista Arhivelor". Arhivistică-cronologie-diplomatică-heraldică-genealogie-instituţiuni-miniaturistică-paleografie-sigilog rafie. Publicată de prof. Aurelian Sacerdoţeanu, omagiu profesorului Constantin Moisil, fost director general al Arhivelor Statului, Bucureşti, 1939, p. 185-206.

Berariu, Constantin, *Tricolorul românesc*, Cernăuţi, Editura autorului, Societatea Tipografică Bucovineană, 1901.

Cantemir, Traian, *Aspiraţiile de unitate naţională la scriitorii bucovineni de până la 1918*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", Suceava, VIII, 1981, p. 321-331.

Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie în literatura română*, în volumul *Conceptul modern de poezie (De la romantism la avangardă)*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1972, p. 226-285.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *„Ausgleich-ul" din 1910, o încercare de rezolvare a problemei naţionalităţilor în Bucovina habsburgică*, în volumul Ivănescu, Dumitru, Chelcu, Marius (editori), *Istorie şi societate în spaţiul est-carpatic (secolele XIII-XX). Omagiu profesorului Alexandru Zub*, Iaşi, Editura Junimea, 2005, p. 367-378.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Evoluţii etno-demografice în Bucovina la sfârşitul secolului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava"], serie nouă, Suceava, nr. 3-4 (13-14), Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1998, p. 99-104.

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Obţinerea autonomiei Bucovinei în dezbaterea elitei multietnice provinciale. 1848-1861*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul XIII, nr. 1 (26), [ianuarie-iunie] 2006, p. 39-54

Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Vasile Balş, un iosefinist bucovinean*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XI, Cernăuţi-Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2002, p. 10-23.

Cenuşă, Mircea, *Ziarul „Bucovina" – tribună a unităţii culturale româneşti*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", IX, 1982, Suceava, 1982, p. 329-345.

Cernat, Ion, *Cu Iorgu G. Toma despre naţionalism şi verticalitate*, Cuvânt-înainte de I. Ciupercă, Iaşi, Editura Pim, 2004.

Cotos, Nicolae, *Almanahul jubiliar al „Academiei Ortodoxe" la 25 de ani de existenţă*, Cernăuţi, 1909.

Covalciuc, Dumitru, *Boierii, mazilii, ruptaşii şi alţi proprietari de pământ în Bucovina la 1802*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", VIII, Cernăuţi-Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 1999, p. 10-33.

Damian, C., *Literatura calendaristică*, în „Libertatea", Giurgiu, anul II, nr. 8, 6 ianuarie 1908, p. 1.

Dan, Dimitrie, *Rolul preoţimei bucovinene în menţinerea românismului de la robirea (1775) la desrobirea Bucovinei 15 XI 1918*, Cernăuţi, Mitr[opolitul] Silvestru, 1925.

Densusianu, Ovid, *Folclorul. Cum trebuie înţeles*, în volumul *Viaţa păstorească în poezia noastră populară*, ediţie îngrijită de Marin Bucur, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966, p. 35-55.

Diaconu, Mircea A., *Bucovina şi complexul provinciei*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul V, nr. 1 (19), [ianuarie-iunie] 1998, p. 31-41.

Draşovean, Marius-Florin, *Tache Rusescu sau sufletul comerţului cu vorbe. Studiu privind reclama bunei dispoziţii la sfârşitul secolului al XIX-lea*, în „Erasmus", revistă a Societăţii de Studii Istorice, Bucureşti, anul XIV, 2003-2005, Bucureşti, Tipografia Media & Marketing, 2005, p. 91-104.

Eliade, Mircea, *Folclorul ca instrument de cunoaştere*, în „Reviasta Fundaţiilor Regale", Bucureşti, anul IV, nr. 4, 1 aprilie 1937, p. 137-152.

Emandi, Emil-Ioan, Ceauşu, Mihai-Ştefan, *Jurnale de călătorie ale împăratului Franz I în Bucovina*, în „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovia", Rădăuţi, anul II, nr. 4-5, aprilie 1991, p. 14-15, 16.

Eminescu, Mihai, *Almanahul muzical pe anul 1877 de D. Teodor Burada*, în *Opere, IX, Publicistică*, 1870-1877, Bucureşti, Editura Academiei..., 1980, p. 304.

Gârleanu, Emil, *Calendarele*, în „Calendar literar şi artistic", Bucureşti, Editura Librăriei „Socec et co.", 1909, p. 5-8.

Horst Fassel, *Ambianţă plurilingvă şi teatrul german din Cernăuţi. Colaborare şi concurenţă între instituţii de cultură*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul IV, nr. 3 (9), [număr special] 1997, p. 695-700.

Fassel, Horst, *Visionen einer Welt der Harmonie aus der Unsicherheit der Ränder. Exilliteratur ind und aus der Bukowina von 1848 bis 1945*, în volumul *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, Redactor Kazimierz Feleszko, Piła-Warszawa, Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 2000, p. 121-139.

Gheorghiu, Mihaela, *Din istoria timpului liber: însemnări pe cărţi în secolul XVIII*, în „Xenopoliana", 2, 2002.

Glűck, Eugen, *Calendarele româneşti budapestane*, în „Arca", Arad, anul XIV, nr. 7-8-9 (160-161-162), secţiunea *Restituiri*, 2003, p. 113-118.

Grigorovici, Radu, *Bucovina, fereastră către Vest a Moldovei*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul I, nr. 1, [ianuarie-iunie] 1994, p. 7 - 13.

Iacobescu, Mihai, *Bucovina*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independenţă la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator Gheorghe Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 355-368.

Iacobescu, Mihai, *Bucovina şi mitul habsburgic*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XII, Cernăuţi-Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2003, p. 11-21.

Iacobescu, Mihai, *Elita românilor din Bucovina anilor 1775-1862*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi-Bucureşti, anul IV, nr. 3 (9), [număr special] 1997, p. 605-620.

Iacobescu, Mihai, *Noii stăpâni de moşie şi patroni de biserici în Bucovina din ultima etapă a stăpânirii habsburgice (1862-1981)*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XII, Cernăuţi–Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2003, p. 50-55.

Iacobescu, Mihai, *Un memoriu din 1780 al iluministului Vasile Balş despre situaţia din Bucovina şi necesitatea unor reforme*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", V, Cernăuţi–Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 1996, p. 24-29.

Iorga, N., *Calendarele ca factor cultural*, în „Anuarul ziarului «Patria»", Craiova, III, 1912, p. 34-37.

Iorga, N., *Istoria ţării prin cei mici*, în „Revista istorică", Bucureşti, anul VII, nr. 1-3, 1921, reprodus în volumul N. Iorga, *Despre cronici şi cronicari*, ediţie îngrijită de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 213-237.

Iorga, N., *Legăturile culturale între Bucovina şi principatele româneşti*, Conferinţă ţinută corului Societăţii „Armonia" din Cernăuţi la Universitatea din Bucureşti în ziua de 16 mai 1914, în volumul N. Iorga, *Conferinţe. Ideea unităţii româneşti*, ediţie îngrijită de Ştefan Lemny şi Rodica Rotaru, postfaţă, note şi bibliografie de Ştefan Lemny, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 11-28.

Isopescu, Claudiu, *Contribuţii la istoria calendarului*, în „«Codrul Cosminului» Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", Cernăuţi, IV, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1927, p. 387-397.

Lemny, Ştefan, *Tipografia de la Rădăuţi, centru de cultură românească în veacul al XVIII-lea*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", Suceava, VIII, 1981, p. 311-319.

Marian, Liviu, *Din istoria calendaristicii noastre*, în vol. *Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea*, Chişinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1927, p. 43-50.

Moldoveanu, Gheorghe, *Limba română în Bucovina. Perioada guvernământului militar*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava"], serie nouă, nr. 3-4 (13-14) 1997-1998, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1998, p. 83-98.

Morariu, Aurel, *Bucovina (1774-1914)*, Bucureşti, Suru, 1914.

Morariu, Leca, *Astra Bucovinei*, în „Revista Bucovinei", Cernăuţi, anul I, nr. 1, ianuarie, 1942, p. 4-12.

Muntean, George, *Tradiţia almanahurilor şi calendarelor bucovinene*, în „Calendarul creştin-ortodox al românilor bucovineni pe anii 1992-1993", Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 118-124.

Nandriş, Gr., *Les rapports entre la Moldavie et l'Ukraine d'après le folklore ukrainien*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul I, nr. 2, [iulie–decembrie] 1994, p. 475-496.

Negruzzi, C., *Cum am învăţat româneşte*, în *Opere 1. Păcatele tinereţelor*, ediţie critică, cu studiu introductiv, comentarii şi variante de Liviu Leonte, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

Negură, Ion, *Industria, meseriile şi sistemul financiar-bancar în Bucovina sub stăpânirea habsburgică (1775-1918)*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean, X, 1983, p. 531-551.

Negură, Ion, *Instituţii, asociaţii şi organizaţii culturale, educative, de asistenţă socială şi economice din Bucovina în anii 1775-1944*, în „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina", Rădăuţi, anul XVIII, nr. 28, 2007, p. 12-14.

Nimigeanu, G., *Consideraţiuni antropo-geografice asupra Bucovinei*, în „Revista Bucovinei", Cernăuţi, anul II, nr. 10, octombrie, 1943, p. 473-488.

Nistor, I., *Din istoria calendarului nostru*, în „Calendarul Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina", Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1914, p. 56-64.

Oişteanu, Andrei, *Toleranţa la români, în volumul Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central european*, ediţie ilustrată, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.

Pahomi, Mircea, *Boieri şi mazili – nobili moldoveni*, în „Analele Bucovinei", Bucureşti–Rădăuţi, anul IX, nr. 1 (18), [ianuarie-iunie] 2002, p. 61-79.

Pahomi, Mircea, *Jurământul Bucovinei faţă de Austria în anul 1777*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul VIII, nr. 2 (17), [iulie-decembrie] 2001, p. 319-330.

Păunel, Eugen I., *Acvarelele bucovinene ale pictorului Franz Jaschke din 1810*, în „«Codrul Cosminului». Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", Cernăuţi, VIII, 1933-1934, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1934, p. 419-432..

Păunel, Eugen I., *Filoromânul Carol Umlauff (1796-1861)*, în „Făt-Frumos". Literatură–artă–ştiinţă–viaţă socială, Suceava, anul VII, nr. 5-6, sept[embrie]-decembrie 1932, p. 264-274.

Păunel, Eugen I., *Stampele bucovinene din cartea contelui Fedor Karaczay (1817)*, în „«Codrul Cosminului». Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă", Cernăuţi, IX, 1935, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1935, p. 243-258.

Petrovici, Emilian-Dan, *Aspecte ale activităţii societăţilor cultural-naţionale româneşti din Bucovina în lumea satelor*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei", Suceava, XVII-XIX, 1990-1992, p. 328-340.

Petrovici, Emilian-Dan, *Societăţile academice româneşti din Bucovina – forme ale luptei de emancipare socială şi naţională*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Judeţean", Suceava, VIII, 1981, p. 353-373.

Pintescu, Florin, *Viaţa politică românească în Bucovina: loialism, autonomism sau iredentism? (1900-1914)*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava", serie nouă, nr. 2 (12), 1996, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1996, p. 260-274.

Platon, Gheorghe acad., *Austria şi Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politică de anexiune sau misiune civilizatoare?*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul IV, nr. 3 (9), [număr special] 1997, p. 567-582.

Platon, Maria, *Dezvoltarea culturală între 1878 şi 1918*, în *Istoria românilor*, Vol. VII, Tom II, *De la Independenţă la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator Gheorghe Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 541-614.

Platon, Maria, *Vasile Alecsandri şi Bucovina. O lecţie de patriotism şi de iubire*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul I, nr. 1, [ianuarie-iunie] 1994, p. 67-76.

Polek, Johann Dr., *Die Huldigung der Bukowina am 12. Oktober 1777*, în „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums", Zehnter Jahrgang, Czernowitz, Verlag des Bukowiner Landes-Museums, Buchdruckerei Hermann Czopp, 1902, p. 3-36.

Purici, Ştefan, *Anexarea părţii de nord-vest a Moldovei şi atitudinea diferitelor clase şi categorii sociale faţă de acest act*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", IV, Cernăuţi–Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 1995, p. 35-47.

Purici, Ştefan, *Autonomia Bucovinei între deziderat şi realizare*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", XV, Cernăuţi–Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 2006, p. 24-36.

Purici, Ştefan, *De la supuşi la cetăţeni. Românii din Bucovina (1775-1914)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XIII, nr. 1 (26), ianuarie–iunie 2006, p. 155-166

Purici, Ştefan, *Elitele sociale din Bucovina (sfârşitul secolului al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava", serie nouă, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2001, p. 197-212.

Puşcariu, Sextil, *Calendare şi almanahuri*, extras din „Almanahul Graficei Române", Craiova, Editura „Scrisului Românesc", 1927.

Rusu, Liviu, *Muzica în Bucovina*, în volumul Niţulescu, P., *Muzica românească de azi. Cartea Sindicatului Artiştilor Instrumentişti din România*, Bucureşti, f. ed., 1939, p. 781-827.

Sadoveanu, Mihail, *Calendare*, în „Însemnări literare", Iaşi, anul I, nr. 43, 23 noiembrie 1919, p. 16-17.

Sadoveanu, Mihail, *Într-o chestie culturală*, în „Cumpăna", Bucureşti, anul II, nr. 18, 15 aprilie 1910, p. 54-61.

Sbiera, Johann, *Die rumänische Literatur und Sprache*, in *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, S. 376-393.

Sbiera, I. G., *Scrieri de prevestiri. Călindăristica*, în *Mişcări culturale şi literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuţi, Tipografia lui R. Eckhardt, 1897, p. 268-269.

Schipor, Vasile I., *Calendarele şi răspândirea literaturii în spaţiul etno-cultural românesc*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul III, nr. 1 (5), [ianuarie-iunie] 1996, p. 53-70.

Schipor, Vasile I., *Cercetătorul austriac Franz Herbich (1791-1865) şi contribuţiile sale la cunoaşterea florei din Bucovina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XIV, nr. 2 (29), [iulie-decembrie] 2007, p. 427-434.

Schipor, Vasile I., *Condicile parohiale din Bucovina* (I), în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XIV, nr. 1 (28), [ianuarie-iunie] 2007, p. 207-251.

Schipor, Vasile I., *Franz Xaver Knapp (1809-1883) şi „Bucovina [sa] ilustrată". 200 de ani de la naşterea pictorului bucovinean*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XVI, nr. 1 (32), [ianuarie-iunie] 2009, p. 11-30.

Schipor, Vasile I., *Literatura venerabilă în calendarele din Bucovina de până la Unire*, în „«Apă vie». Almanahul tuturor românilor", Timişoara, Editura „Augusta", 1999, p. 89-97.

Schipor, Vasile I., *Pagini din viaţa culturală a Bucovinei istorice*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul II, nr. 1(3), [ianuarie-iunie] 1995, p. 73-99.

Schipor, Vasile I., *Probleme ale cultivării limbii române în calendarele româneşti din Bucovina (1809-1918)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul I, nr. 2, [iulie-decembrie] 1994, p. 311-319.

Schipor, Vasile I., *Prozatori români în calendarele bucovinene din perioada 1811-1918*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul III, nr. 2 (6), [iulie-decembrie] 1996, p. 333-347.

Schipor, Vasile I., *Rădăuţi, 1872-1938. Biblioteca în viaţa oraşului modern din Bucovina*, în „Anuarul Muzeului Literaturii Române Iaşi", anul I, 2008, Iaşi, Editura Alfa, 2008, p. 165-185.

Ştefănescu, Ştefan acad., *Bucovina, „cheia Moldovei", sub stăpânirea Austriei habsburgice (1775-1918)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XV, nr. 1 (26), [ianuarie-iunie] 2006, p. 7-14.

Ştefănescu, Ştefan, *Cernăuţi, 28 noiembrie 1918. Unirea Bucovinei cu România*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XV, nr. 2 (31), [iulie-decembrie] 2008, p. 427-433.

Tofan, Orest, *Societăţile academice din Bucovina (1875-1938). Scurtă privire istorică*, în „«Suceava». Anuarul Muzeului Bucovinei", Suceava, XVII-XIX, 1990-1992, p. 314-327.

Trebici, Vladimir, *Relaţiile dintre societăţile studenţeşti române şi germane de la Universitatea din Cernăuţi ca model de înţelegere interetnică (1875-1938)*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul IV, nr. 2 (8), [iulie-decembrie] 1997, p. 281-286

Ungureanu, Constantin, *Populaţia Bucovinei în preajma anexării ei de către Austria*, în „«Ţara Fagilor». Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni", V, Cernăuţi–Târgu-Mureş, Biblioteca Judeţeană Mureş, 1996, p. 7-19.

Ungureanu, Constantin, *Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuţi (1875-1919)*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Şincai» al Academiei Române", Bucureşti, tomul VIII-IX, 2005-2006, p. 90-103.

Ungureanu, Constantin, *Românii din Bucovina habsburgică (1774-1918)*, în volumul Ivănescu, Dumitru, Chelcu, Marius (editori), *Istorie şi societate în spaţiul est-carpatic (secolele XIII-XX). Omagiu profesorului Alexandru Zub*, Iaşi, Editura Junimea, 2005, p. 353-365.

Ungureanu, Constantin, *Ştiinţa de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie [ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava"], serie nouă, nr. 11 (21), 2005, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2005, p. 75-101.

Vatamaniuc, D., *Ioan Slavici şi Bucovina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuţi–Bucureşti, anul XII, nr. 1 (23), [ianuarie-iunei] 2005, p. 5-7.

Vitcu, Dumitru, *Europa generaţiei paşoptiste*, în „«Codrul Cosminului». Analele ştiinţifice de istorie ale Universităţii «Ştefan cel Mare» Suceava", serie nouă, nr. 3-4 (13-14), 1998, Suceava, Fundaţia Culturală a Bucovinei, 1998, p. 125-143.

Zub, Al., *Creaţia populară ca document*, în volumul *În orizontul istoriei*, Iaşi, Institutul European, 1994, p. 121-123.

ABREVIERI

ARB – *Autorii români bucovineni. Repertoriu de Leonidas Bodnărescul,* Cernăuţi, Editura proprie – Societatea Tipografică Bucovineană, 1903.

BISD – *Bucovina istorică. Studii şi documente,* Vasile I. Schipor, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

DER – *Dicţionarul etnologilor români,* vol. I-II, Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 1998.

DF – *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc,* Iordan Datcu, S. C. Stroescu, cu o prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

DGLR – *Dicţionarul general al literaturii române,* vol. I (A-B) – VII (Ţ-Z), Eugen Simion (coord. gen.), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004–2009.

DIB – *Din istoria Bucovinei,* vol. I (1774-1862) – *De la administraţia militară la autonomia provincială,* Mihai Iacobescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

DLB – *Dicţionar de literatură Bucovina,* Emil Satco, Ioan Pînzar, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 1993.

DLRO – *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979 (ediţia a II-a, 2002).

DPLR – *Dicţionarul presei literare româneşti, 1790–1990,* I. Hangiu, ediţia a II-a revizuită şi completată, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.

DTR – *Dicţionarul teologilor români,* Mircea Păcurariu, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

EB – *Enciclopedia Bucovinei,* vol. I-II, Emil Satco, Iaşi-Suceava, Princeps Edit – Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", 2004.

ER – *Enciclopedia română,* C[orneliu] Diaconovici, Publicată din însărcinarea şi sub auspiciile Asociaţiunii pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român, Tomul I, A-Copenhaga, Tomul II, Copepode-Keman, Tomul III, Kemet-Zymotic, Sibiu, Editura şi tiparul lui W. Krafft, 1899, 1900, 1904.

ERC – *Enciclopedia României „Cugetarea". Material românesc. Oameni şi înfăptuiri,* Lucian Predescu, ediţie anastatică, Bucureşti, Editura „Cugetarea" – Georgescu Delafras, Editura Saeculum I. O., Editura Vestala, 1940-1999.

IB – *Istoria Bucovinei,* Ion Nistor, ediţie şi studiu bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

ILRB – *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (în legătură cu evoluţia culturală şi politică),* Constantin Loghin, Cernăuţi, Tipografia „Mitrop[olitul]. Silvestru", 1926 (reeditare: Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 1996).

ILROP – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, G. Călinescu, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

PLRB – *Pagini de literatură română Bucovina, regiunea Cernăuţi, 1775-2000.* Compendiu şi antologie, Grigore C. Bostan, Lora Bostan, Cernăuţi, Editura „Alexandru cel Bun", 2000.

ŞBGB – *Ştiinţa în Bucovina. Ghid biobibliografic*, I. Pînzariu, P. Froicu, E. Dimitriu, vol. I-II, Suceava, Biblioteca Judeţeană, 1982-1984.

INDICE DE NUME

În colecția **DOCUMENTA** au apărut:

Documente românești din Arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos. Catalog, vol. I,
Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc (editori)

Domeniul mănăstirilor din Bucovina în secolele XIV-XVIII. Inventar de documente,
Mihai-Ștefan Ceaușu, Marius Chelcu (coordonatori)

Condica lui Mavrocordat, Vol. 1, 2, 3,
ediție îngrijită de **Corneliu Istrati**

Contribuții privitoare la istoria relațiilor dintre țările române și bisericile răsăritene în secolele XIV-XIX,
Petronel Zahariuc (editor)

Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831,
Corneliu Istrati (editor)

Comisia Europeană a Dunării,
Ion Agrigoroaiei (editor)

Primele studente ale Universității din Iași, Vol. I: Facultatea de Litere și Filosofie: (1879-1897),
Leonidas Rados (editor)

Documente românești din arhiva mănăstirii Xenofon de la Muntele Athos,
Petronel Zahariuc, Florin Marinescu (editori)

Condica vistieriei Moldovei din anul 1803,
Corneliu Istrati (editor)

Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820,
Corneliu Istrati (editor)

Emil von Richthofen și românii la 1848,

Stela Mărieș și Octavian Nicolae (editori)

Manuscrise slavo-române din Moldova. Fondul Mănăstirii Dragomirna,
Ioan Iufu, Victor Brătulescu

Săteni și stăpâni în munții Moldovei. La răscruce de veacuri,
Corneliu Istrati

Documente românești din Arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos. Catalog, vol. II,
Petronel Zahariuc, Florin Marinescu, Ioan Caproșu (editori)

Alexandru Em. Lahovari. Note, amintiri, corespondență diplomatică oficială și personală (1877-1914). Paris, Petersburg, București, Roma,
Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu (editori)

Documente privitoare la negustorii din Țara Românească, vol. 1: 1656-1688,
Gheorghe Lazăr (editor)

Supușii austrieci în Principatul Moldovei (1833-1835). Contribuții,
Silviu Văcaru

Documente privitoare la negustorii din Țara Românească, vol. 2: 1689-1714,
Gheorghe Lazăr (editor)

Familia în timpul robiei. O perspectivă demografică. Studiu și liste de populație din arhive,
Bogdan Mateescu

Pedeapsa în Moldova între normă și practică. Studii și documente,
Cătălina Chelcu

„Procesul titoismului" în România (1950). Documente,
Ionuț Nistor (editor)

„Război ideologic" în Balcani: imaginea **Iugoslaviei titoiste** *în anchetele securității (1948-1951). Documente,*
Dan Lazăr (editor)

Istoria orașelor din Moldova de la jumătatea secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Studii și documente,
Marius Chelcu

Ieromonahul Andronic
Călătoria la Muntele Athos (1858-1859)
Petronel Zahariuc (editor)

Gheorghe Rosetti Solescu. Corespondență diplomatică personală și oficială (1895-1911). Petersburg.
Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu (editori)

Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811-1918): contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni
Vasile I. Schipor

Sexualitate și discurs politico-religios în societatea românească premodernă
Constanța Vintilă-Ghițulescu (editor)

Rapoarte diplomatice ruse din România 1888-1898, ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ДОКУМЕНТЫ РОССИЙСКИХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ В РУМЫНИИ (1888-1898),
Flavius Solomon, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andrei Cușco, Grigorii Șkundin (editori)

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂŢII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAŞI
700109 Iaşi, Pinului 1A, tel./fax 0232 314947
Apărut: 2017
Comanda: 28

Informaţii şi comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

D O C U M E N T A

Lucrarea *Calendare şi almanahuri româneşti din Bucovina (1811–1918). Contribuţia lor la propăşirea cultural-naţională a românilor bucovineni* valorifică o asiduă activitate de cercetare ştiinţifică circumscrisă programului de activitate al Institutului „Bucovina” al Academiei Române. Pentru prima dată în istoria culturii din Bucovina, lucrarea ilustrează – dintr-o perspectivă nouă – contribuţia acestui gen de periodice la emanciparea românilor, fenomen surprins într-un proces continuu şi organic de modernizare a societăţii. Un „metabolism cultural normal” se constituie treptat în Bucovina, începând cu anul 1848, cultura românească de aici începând a comunica, benefic, timp de peste un secol, cu întreaga lume românească şi cu Europa.

În Colecţia Documenta se vor publica documente istorice din secolele XIV-XX păstrate în arhive străine (Muntele Athos, Ierusalim, Viena, Moscova, Budapesta, Varşovia etc.) şi în arhive româneşti, care vor completa tezaurul documentar al istoriei românilor.

Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“ Iaşi

